

Dějiny Zemí koruny České v datech

F. Čapka

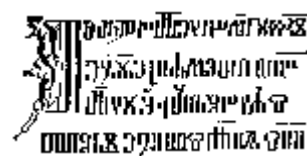

Obsah – časová osa

I. ČESKÉ ZEMĚ V PRAVĚKU
(do 5. stol. n. l.)

II. SLOVANSKÉ OSÍDLENÍ DO ZÁNIKU VELKÉ MORAVY
(pol. 5. stol. - poč. 10. stol.)

III. ČESKÝ STÁT ZA PŘEMYSLOVCŮ
(poč. 10. stol. - poč. 14. stol.)

IV. LÉTA PANOVÁNÍ LUCEMBURKŮ
(poč. 14. stol. - poč. 15. stol.)

V. DOBA HUSITSKÁ A JAGELLONSKÁ
(poč. 15. stol. - 1526)

VI. ČESKÝ STAVOVSKÝ STÁT A HABSBUROVÉ
(1526 - 1620)

VII. VLÁDA HABSBURKŮ A PROTIREFORMACE
(1620 - 1740)

VIII. OD OSVÍCENSKÉHO ABSOLUTISMU K NÁRODNÍMU OBROZENÍ
(1740 - 1815)

IX. UTVÁŘENÍ NOVODOBÉHO ČESKÉHO NÁRODA
(1815 - 1849)

X. SMĚŘOVÁNÍ K SAMOSTATNÉMU STÁTU
(1849 - 1918)

XI. LÉTA PRVNÍ I DRUHÉ REPUBLIKY A PROTEKTORÁTU
(1918 - 1945)

XII. OD LIDOVĚ DEMOKRATICKÉHO PO SOCIALISTICKÉ ČESKOSLOVENSKO
(1945 - 1989)

XIII. OD TOTALITY K DEMOKRACII
(1989 - 1999)

I. České země v pravěku – Úvod

Nejdelší dějinné období na území našich zemí je ohraničené nejstaršími formami myslícího tvora rodu Homo a jeho jednotlivých pospolitostí až do příchodu slovanských kmenů. Pravěký člověk přišel na to, že dosáhne týchž cílů snadněji, když zvětší svou sílu přibráním věcí z okolního prostředí: vzal do ruky kámen a poznal, že s ním může účinněji udeřit či hodit jej po kořisti. Jeho ruka se tak stala výkonnější a užitečnější. Posléze objevil, že se k lovu i k boji lépe vyzbrojí kamenem ostrým než oblým a naučil se dávat přírodní hmotě takový tvar, který potřeboval; začal kameny přitesávat a brousit a současně spojovat různý materiál, aby si tak vyrobil účinnější nástroj či zbraň. Zhotovování těchto nástrojů se stalo nesporným znakem odlišujícím člověka od jiných živých bytostí.

Tyto první záměrně vyrobené nástroje (byť byly sebestoprimivnější) a osvojení ohně stály na počátku existence člověka jako myslícího tvora a nositele lidského pokroku. Tento vývoj vedl ke stále novým technickým inovacím. Člověk vzal beztvarem hmotu a dal jí nový tvar: z hlíny začal formovat nádoby, a poněvadž znal už dávno oheň, zkusil tyto nádoby zpevnit vysušováním a vypalováním. Pod rukama se mu měkká hlína změnila v hmotu, tvrdou jako kámen. Později si povšiml, že oheň působí i na jiné hmoty podobným způsobem a ve výhni mění jejich vlastnosti. Tak objevil, že se pálením mění ruda v poddajný, kujný a později v chladu tuhnoucí kov. Člověk postupně začal vytvářet nejen nové, v přírodě se dosud nevyskytující tvary, nýbrž i vůbec nové materiály - měď, zlato, stříbro a jejich slitiny elektron, a především bronz, později pak i železo. S proměnami lidských úkonů docházelo k zásadním změnám v lidském mozku, který se postupně vyvinul v mozek myslícího tvora Homo sapiens, jež začal okolní svět přetvářet, přizpůsobovat si a posléze mu vládnout.

Byly to právě pracovní nástroje a další stopy výrobních i obytných zařízení člověka, sídlišť včetně opevněných, míst jeho posledního odpočinku na kostrových či žárových pohřebištích i objektů spojených s kultem, které se nejlépe dochovaly, a staly se tak hlavním pramenem prehistorie, která se studiem pravěku zabývá. Podle povahy materiálu byla také stanovena první, nejhrubší periodizace dějin pravěku: doba kamenná, bronzová a železná. Postupem doby byla zavedena podrobnější chronologie a stanoveny přechodné fáze vývoje, respektující změny ve způsobu života člověka. I tak zůstaly jednotlivé fáze vymezeny jen rámcově a přechody mezi nimi zůstaly plynulé. Tyto procesy se mohly úspěšně odehrávat jen ve velkých kolektivech.

Zpočátku člověk přírodu pouze využíval a spíše se jí bránil, postupem doby si ji začal čím dále více podmaňovat. Četná zvířata zkontroloval a ochočil si je, aby mu sloužila k trvalému užitku, už jen nesebíral plody v přírodě, ale kácel a vypaloval lesy a z takto získané orné půdy sklízel úrodu ze zasetých semen. Sklizené zrno mlet mezi kamennými žernovy na mouku a z ní pekl chléb. Odložil oděv z kůží a začal se oblékat v plátěný šat, utkaný ze lnu.

Počátek celého tohoto období bývá označován jako tzv. neolitická revoluce, představující přechod od neproduktivního hospodaření k produktivnímu výrobnímu systému, kdy lov a sběr byl nahrazen zemědělskou výrobou a dobytčářstvím, což vedlo zároveň i k usedlému způsobu života, k výstavbě pevných domů a k dalším významným hospodářským, společenským i etnickým změnám (mj. i k vynálezu technických novinek a dalších inovací, ať už to bylo oradlo, vůz, využívání tažné síly zvířat, metalurgie barevných a drahých kovů). To také vedlo k oddělení pastevecko-dobytkářských kmenů

od zemědělských a ke vzniku specializované nezemědělské činnosti - řemesla a obchodu. Tyto procesy přispívaly k sociální diferenciaci tehdejší společnosti.

Tvůrčí úsilí člověka nebylo však jen jednosměrné - vedle principu praktičnosti a užitečnosti začal člověk své představy i to, co viděl nebo co se v něm zrcadlilo z vnějšího světa, vyjadřovat výtvarně. Vyryl do kosti nebo na stěnu jeskyně lovecký výjev, vyřezal si nebo vytesal sošku ženy či podobu zvířete. Toto první umělecké vyjadřování začalo později člověku pomáhat v jeho zápase s tajemstvími, která ho obklopovala: ať se jednalo o bouři s bleskem, smršť, povodně, a především smrt - to vše se snažil člověk nějak vysvětlit. Protože však tyto úkazy přesahovaly jeho poznávací možnosti, vykládal si je nadpřirozenými silami. Pro jejich tvář neměl však jiných obrazů než svůj vlastní, a tak zosobňoval tyto síly a stvořil představy bohů, posmrtného života a duše. Vyvinula se tak řada magických rituálů, které měly napomáhat člověku při lovu, měly ho ochraňovat před přírodními pohromami, zažehnat nemoci apod.

Následující text první kapitoly předkládá obtížný výklad archeologických pramenů - industrií, souhrnu produktů, které zhotovovali pravěcí lidé v určitém období a v jistém čase. Spolu s hrubou chronologií jsou předloženy teorie o kulturně historickém vývoji, o vzniku, rozvoji a významu archeologických kultur i civilizačních okruhů. Při líčení konkrétního vývoje jsou jednotlivá období obvykle zastoupena archeologickými kulturami; jde o pozůstatky živé kultury (zbytky bývalých sídlišť a hradišť, pohřebiště, kultovní objekty, komunikace, nástroje, zbraně, ozdoby, zbytky stravy atd.), o nichž můžeme soudit, že byly vytvářeny nebo užívány jistou civilizační skupinou v určitém prostoru. Bližší údaje o tvůrcích těchto kultur, o vzájemných vztazích mezi nimi nám však chybí. K vydělení archeologických kultur docházelo v historiografii již od druhé poloviny 19. století; jejich názvy byly stanoveny například podle charakteristických tvarů nádob, výzdobného motivu nebo podle území či naleziště, kde byly památky objeveny.

Za vrchol pravěkých dějin bývá obecně označována doba laténská, spojovaná se vstupem Keltů na historickou scénu. Tedy teprve v 5. století př. n. l. převládli na území našeho státu obyvatelé, jejichž jméno a jazykovou příslušnost známe. Většinu území (stranou zůstala jen severní Morava a Slezsko) osídlil keltský kmen Bójů, část Moravy obsadil kmen Volků-Tektoságů. Základním zdrojem obživy jim sice zůstávalo zemědělství (oradla již měla železné radlice) a chov dobytka, ale brzy rozvinuli i řemeslnou výrobu. Až do 2. století př. n. l. známe pouze vesnické osídlení, avšak nově vznikající zemědělská i řemeslnická sídliště se postupně měnila v rozsáhlá střediska hospodářského a společenského života - v keltská oppida. Ta bývala rozčleněna na čtvrti (řemeslnické, sídelní) s vytyčenými cestami (někdy i dlážděnými) a se systémem pro zásobování vodou. Na poměrně rozsáhlé rozloze žilo až několik tisíc obyvatel. Keltové však nevytvořili stát, a proto nedokázali čelit tlaku Germánů (ze severu) a Římské říše (z jihu). Z českých zemí postupně mizeli od poloviny posledního století př. n. l. a po jejich odchodu nastalo časové období zvané doba římská (nebo též římsko-barbarská), rámcově dělená na dva hlavní úseky - starší a mladší, přičemž mezníkem je období markomanských válek. Tehdy území Čech, Moravy a Slezska ovládli germánští Markomané, Herulové a Kvádové a později i další kmeny. Ti však z hlediska hospodářské a kulturní úrovně nedosahovali kvalit předchozích Keltů. Došlo k retardaci, a některé civilizační vymoženosti doby laténské (hrnčířský kruh, mincovnictví) upadly dokonce v zapomenutí.

První nevelké skupiny Germánů pronikly do českých zemí už v posledních desetiletích před počátkem našeho letopočtu. Centrem jejich kmenového svazu se staly severní Čechy. Neustálé kontakty Germánů s Římem i jejich snaha proniknout do římských provincií

vedly nakonec k markomanským válkám, jichž se osobně zúčastnil tehdejší římský císař Marcus Aurelius. Styk s antickou civilizací bezpochyby ovlivňoval dosavadní rodový řád germánského obyvatelstva, které se rozmanitými cestami seznamovalo s odlišným životním stylem. Tak se vytvářela svérázná syntéza antické a germánské materiální kultury. V prvních stoletích našeho letopočtu dostáváme pestrý obraz velmi složité skutečnosti a vztahů a ještě složitějšího vývoje. Odraz těchto velmi komplikovaných poměrů se zrcadlí i v archeologických nálezech.

Na vývoj mladší doby římské navazoval první stupeň doby stěhování národů, v němž doznávaly tradice pozdní římské periody (zhruba druhá polovina 4. století-polovina 5. století, resp. 375-568 n. l.). Následující druhý až třetí stupeň zabírá zhruba druhou polovinu 5. století-první polovinu 6. století n. l. Pro celé toto období jsou charakteristické velké pohyby obyvatelstva, zejména germánských kmenů, jež započaly tlakem Hunů postupujících z východu spolu s dalšími etnickými celky do centra Evropy. České země (zvláště Čechy) zůstávaly poněkud stranou chaosu, který zachvátil okolní území, a nebyly příliš hustě osídlené. Zdá se, jako by se Čechy ocitly mimo hlavní proud dějin a jako by v nich přežívaly pouze středoevropské tradice. Vpád Hunů vyvolal ústup řady germánských kmenů. Těžiště hunské moci, která dočasně ohrozila dokonce i západořímskou říši, spočívalo ve východní části Podunajské nížiny, odkud Hunové vyjížděli na loupeživé nájezdy. Pohyby germánských kmenů táhnoucích na západ a jih byly nejvíce zasazeny nížinné oblasti jižní Moravy, Polabí, Poohří a pražské kotliny. Archeologické nálezy poskytují sice dostatek materiálu, avšak jen obtížně lze jednotlivé typy předmětů přiřadit konkrétnímu etniku. Proto také přesně kdy a jak se v našich končinách objevili Slované, zůstává tajemstvím. Poslední výsledky bádání však naznačují, že to mohlo být někdy na konci první třetiny 6. věku.

České země v pravěku – Podrobná data

(do 5. století n. l.)

asi 1 000 000-8000 let př. n. l. - starší doba kamenná (paleolit)

Paleolit představuje nejdelší období ve vývoji lidského rodu, geologicky patří do pleistocénu (starší čtvrtohory), kdy probíhaly velké přírodní změny (střídání dob ledových a meziledových). Dnešní území českých zemí nebylo nikdy pokryto souvislým ledovcem - leželo v koridoru mezi alpským a severským ledovcovým komplexem, kdy menší ledovce pokrývaly Krkonoše a Šumavu. Svými čtyřmi hlavními zaledněními a třemi teplejšími dobami meziledovými ovlivňoval pleistocén výrazně podnebí a určoval i ráz rostlinstva a zvířeny. V tomto období probíhala rovněž poslední fáze vývoje člověka od formy člověka vzpřímeného (Homo erectus) přes člověka rozumného (Homo sapiens fosilis - neandrtálského) k člověku dnešního typu (Homo sapiens sapiens).

asi 1 000 000-250 000 let př. n. l. - starý paleolit

Během této doby osídlili lidé rodu Homo erectus (člověk vzpřímený) i střední Evropu (včetně nejprůhodnějších oblastí českých zemí - teplé krajiny České křídové tabule a jižní Moravy). Homo erectus si osvojil oheň, vzpřímenou chůzi, osvobodil ruce k cílevědomější činnosti (dokázal upravovat kámen na nástroje, využíval plochých úštěpů a souměrných hrotitých pěstních klínů s ostřím po celém obvodu). Staropaleolitický člověk se jako sběrač a lovec zdržoval v malých tlupách poblíž vodních toků a ploch, stavěl si obydlí pod širým nebem nebo v jeskyních a pod skalními převisy. Nejstarší stopy jeho existence jsou doloženy v severozápadním stepním území (Bečov u Mostu), ve středočeských jezerních sedimentech (Přezletice u Prahy - zlomek lidského zubu) a ze Stránské skály na území Brna.

asi 250 000-40 000 let př. n. l. - střední paleolit

Vyvíjel se člověk typu Homo sapiens (člověk rozumný, moudrý) a jeho jednotlivé formy; celá Skandinávie byla pokryta ledovcem, jazyky ledu pronikaly ze severu k úpatí Krkonoš, na Opavsko, Ostravsko a Moravskou bránou na střední Moravu. Zdokonalovala se technika výroby kamenných nástrojů, vznikly první diferencované nástroje na zpracování kůže a masa a na obrábění dřeva a kostí. Člověk vyhledával místa ve sprašových terasách a v jeskyních. Vcelku se střední paleolit vyznačoval vzrůstem intenzity osídlení, běžné užívání ohně umožnilo člověku přežít období arktického chladu, poskytovalo mu ochranu před zvěří a zlepšovalo jeho výživu; základní složkou potravy však zůstala strava rostlinná (části rostlin, plody, semena) získávaná sběrem. V Čechách jsou sídliště Homo sapiens rozmístěna zejména v severní polovině země, na Moravě v Dyjsko-svrateckém úvalu, Moravském krasu (v jeskyních Švédův stůl, Kůlna) a také v jeskyni Šipka u Štramberka (dolní čelist dítěte).

40 000-10 000 let př. n. l. - mladý paleolit

Perioda rychlého rozvoje lidstva; objevuje se člověk dnešního typu Homo sapiens sapiens, který rozvinul výrobní techniku (převládají nástroje vyráběné z kamenných čepelí a kostěná industrie), zobecněl oděv, člověk se organizuje do skupin typu velkorodin (kolektivní způsob lovu na stáda mamutů, turů, sobů a koní dovozoval zakládat větší sídliště - tábořiště "lovců mamutů" v Pavlově, Dolních Věstonicích na jižní Moravě). Obývá mírně zahloubené chaty (vytápěné i ohništi), s konstrukcí střechy z mamutích kostí, dřeva a kůží. Například tábořiště lovců mamutů u Dolních Věstonic se

skládalo ze šesti přístřešků jednotlivých rodů, z nichž každý měl asi 20 členů (osadu tedy obývalo 100-120 lidí). Pobyt loveckých společenstev pod Pavlovskými kopci na jižní Moravě byl po delší dobu trvalý a opakovaný (29 000-24 000 př. n. l.); podobné bylo i sídliště v Předmostí u Přerova, situované u pramenů teplé minerální vody. Na sídlištích se našly i rituální hroby (hromadný hrob asi 20 osob v Předmostí u Přerova, hrob tří mladých osob z Dolních Věstonic, objevený v roce 1986). Přibývají doklady uměleckých projevů s prvotními magickými formami náboženství - ozdoby, závěsky, náhrdelníky, čelenky a rytiny na kostech či mamutích klech; kultovní charakter mají sošky zvířat, a zejména drobné ženské sošky (venuše) z vypálené hlíny, zachycující zvýrazněné znaky kultu matky a plodnosti (nejznámější je tzv. Věstonická venuše, objevená v roce 1925).

10 000-8000 let př. n. l. - pozdní paleolit

Krátké období na sklonku poslední doby ledové (v mladší části pozdního glaciálu); došlo k zlepšení klimatu, posunu a rozvoji fauny, častému střídání a míšení jednotlivých kulturních skupin.

8000-6000 let př. n. l. - střední doba kamenná (mezolit)

Definitivně skončila doba ledová, krajina ztratila dosavadní ráz arktické tundry s její zvířenou (mamut, medvěd) a porostla novými druhy lesních porostů a stepí (vymizení velké lovné zvěře umožnilo existenci menších loveckých skupin - lov lesní zvěře, vodního ptactva, ryb). Sídlíště se rozkládala nejčastěji na vyvýšených místech, v blízkosti vod (chaty a přístřešky z kůry, rákosu, větví, kůže). Jde vlastně o doznívání paleolitu, období adaptace lovecko-sběračských kultur v holocénu, tedy v geologické přítomnosti, a zároveň již v době šíření neolitu. Během 6. tisíciletí př. n. l. byli poslední lovci vystřídáni pastevci a zemědělci.

6000-3500 let př. n. l. - mladší doba kamenná (neolit)

Představuje zásadní změnu způsobu života (neolitická revoluce); člověk přešel od lovu a sběru k zemědělství (obdělávání půdy a chovu dobytka). Změna podnítila budování stálých sídel, zakládání polí a výrobu keramiky; hlavní surovinou zůstal kámen (štípaná industrie, hlazené kamenné nástroje - sekery, klíny, vrtané nástroje). Čechy i Morava se staly součástí rozsáhlého kulturního okruhu - kultury s lineární keramikou (Vedrovice u Mor. Krumlova). Lidé se usazovali v nížinách na úrodných půdách, když je předtím (vymýcením a žďářením) zbavili porostu. S relativním dostatkem potravin nastal i rychlý růst populace, lidé přecházeli k usedlému způsobu života, vznikala trvalá sídliště s pevnými příbytky (vesnice dosahovaly 200-300 lidí, mezi významná sídliště patří Mohelnice na Moravě a Bylany u Kutné Hory). Původní kult ženy získal jiný výraz - matky Země, bohyně plodnosti a úrody. Z kultury s lineární keramikou se vyvinula kultura keramiky vypíchané (nové jsou pohřby žehem - Praha-Bubeneč, Miskovice u Kutné Hory) a kultura s moravskou malovanou keramikou (kultura lengyelská) přicházející z Podunají - nálezy například z lokalit Hluboké Mašůvky a Těšetice-Kyjovice na Znojensku.

3500-2000 let př. n. l. - pozdní doba kamenná (eneolit)

Rostl počet archeologických kultur (vedle dosavadních vlivů z jihovýchodu se projevovaly i silné vlivy z jiných oblastí - například kultury nálevkovitých pohárů či osídlení lidu se šňůrovou kulturou ze severu a severovýchodu), zdokonalovaly se výrobní techniky (doložen výskyt měděných výrobků - odtud se někdy eneolit nazývá "doba měděná"). K nejvýznamnější změně došlo však v zemědělství - začíná se užívat orba, při níž je již primitivní dřevěný hák tažen dobyt看em. Vznikala také specializovaná nezemědělská

výrobní činnost - řemesla a společně s nimi i obchod. Pokrok ve výrobě umocnil postavení muže ve společnosti a vedl ke změně matriarchálního zřízení v patriarchát. Sídliště (výšinná a opevněná) byla situována tak, aby mohla být hájena (Řivnáč, Stehelčevy, Praha-Šárka, Starý Zámek u Jevišovic). Zesnulí byli pohřbíváni poprvé pod mohylami, někdy se ukládali do kamenných skříněk - hrobek.

2000-750 let př. n. l. - doba bronzová

Z východního Středomoří se do střední Evropy rozšířila znalost slitiny mědi a cínu - bronzu; v českých zemích dosáhla vysoké úrovně v rámci únětické kultury (podle naleziště v Úněticích u Prahy). Z bronzu se vyráběly již daleko dokonalejší nástroje než z kamene, dřeva a kosti, zejména zbraně, šperky a umělecké předměty. V období únětické kultury zhoustlo osídlení českých zemí, vedle vyšší úrovně zemědělství nastal rozmach metalurgie neželezných kovů (nejpokročilejší byla oblast pražsko-slánská a poděbradsko-kolínská). Na Moravě jsou doloženy nejstarší doklady únětické kultury v jižní a jihovýchodní části, později také na Malé Hané a v severnějších oblastech. Kromě sídlišť a pohřebišť se setkáváme s novým druhem nálezů - s depoty (sklady kovových výrobků či jejich polotovarů). Ve specializovaných odvětvích zaujalo významné místo slévačství a kovotepectví. Únětická kultura se dále vyvíjela do věteřovské skupiny. V polovině 2. tisíciletí př. n. l. ukončila další vývoj únětické kultury tzv. mohylová kultura (podle pohřbívání pod mohylami). V závěru doby bronzové vyrůstá ve značné části Čech z mohylové kultury kultura knovízská a milavečská a na jižní Moravě kultura velatická, poté kultura podolská; severní část našeho území byla ovlivňována kulturou lužickou (z Polska a Německa). V této době došlo také k významné změně pohřebního ritu; místo dosavadních kostrových hrobů a mohyl se objevily popelnice dokládající pohřeb žehem - kultura popelnicových polí. Lužická kultura se dále vyvíjela v severní části ve fázi slezskou (odpovídala podolské na jihu) a platěnickou. Zemědělské obyvatelstvo, jehož počet stále rostl, se soustřeďovalo na nových hradištích, jež představovala střediska výroby, směny i správy.

750-400 let př. n. l. - starší doba železná - halštatské období

Bronz byl nahrazován železem (lepší technologická kvalita, snadnější těžba i tavba); vznikaly kovářské dílny (například v Králové u Litovle, jeskyně Býčí skála u Adamova). České země byly rozčleněny do několika kulturních celků: na jihu Moravy kultura horákovská, v jihočeské oblasti halštatská mohylová kultura a ve středních a severozápadních Čechách bylanská kultura. Ve společnosti se začínala vydělovat tzv. rodová aristokracie, což dokládají knížecí hroby (zemřelí jsou uloženi na voze, hrobovou výbavu tvoří značné zásoby jídla, nádoby, zbraně a koňské postroje). "Knížata" se obklopovala přepychem, žila na pevných hradištích a obchodem získávala drahocenné zboží. Kolem hradisek se soustřeďovaly venkovské zemědělské osady. Z konce doby halštatské neexistují žádné zprávy o českých zemích.

400-přelom letopočtu - mladší doba železná - laténské období

Kryje se s pobytem a kulturou Keltů (první pojmenování, neanonymní obyvatelé střeoevropského vnitrozemí); archeologicky jsou doloženi pohřebišti s hroby nespálených těl (bojovníci s meči, kopími a štíty) a také s žárovými hroby. Keltové žili v českých zemích zhruba čtyři století; byli vynikajícími řemeslníky (železářství, hutnictví a kovářství), staviteli (zbudovali první mosty, silnice a sídlištní centra - oppida), válečníky a umělci (jako první na našem území vyráběli keramiku na hrncířském kruhu a razili

mince, znali sklo, email a rýžovali zlato na řece Otavě). Po jednom z desítek keltských kmenů - po Bójích - zůstalo latinské pojmenování Boiohaemum - Bohemia (kolem 113 př. n. l. odrazili nápor germánských Cimbrů v Hercynském lese, k němuž patřily i Čechy a Morava). Základem společenské organizace u Keltů (Římané je nazývali Galy) byl rod, kmen a kmenové seskupení. Vláda a majetek byl v rukou aristokracie, kterou tvořili králové, vojenští náčelníci, úředníci a kněží - druidové (znalí lékařství, astronomie i písma). Úroveň Keltů je patrná z nálezů z oppid (snad mnohatisícová sídliště městského typu) z konce 2. a 1. století př. n. l. (Stradonice u Berouna, Závist u Zbraslavi, Staré Hradisko u Prostějova). Koncem "starého" letopočtu keltských nálezů ubývá, Galie (hlavní centrum jejich osídlení) se stala cílem římské expanze a pronikání germánských kmenů ze severu.

Počátek n. l.-500 let n. l. - Germáni a doba římská

Hlavní germánský nápor na území Čech a Moravy vedli Markomani; někdy mezi 9.-6. rokem př. n. l. je přivedl velmož Marobud z Pomohani do Čech. Keltská oppida byla zničena, pod Marobudovu svrchovanost se dostali i Kvádové (na Moravě). Jeho vojsko čítalo na 70 tisíc pěších vojáků a 4 tisíce jezdců. Germánské kmeny patřily k seskupení Svěbů; vedle Markomanů a Kvádů se na území českých zemí jmenují Hermunduři (v severních Čechách). Civilizačně byli Germáni na nižším stupni než Keltové, měli jednoduché zemědělství a muži dávali přednost lovu. Z řemeslné výroby vynikali v hutnictví a kovářství. Jejich rodová společnost žila v občinách, byla kmenově organizována a kmeny se spojovaly ve svazy. Marobud se snažil spojit germánské kmeny kolem Čech ve velkou říši; jiní náčelníci s ním nesouhlasili a nakonec byl po útěku (kolem roku 19) k Římanům internován v Ravenně. Římané využívali rozbrojů mezi germánskými náčelníky a získávali je jako spojence. Koncem 1. století zesílili Římané středodunajské hranice (limes romanus). Své opěrné body přesunuli dále na sever; u Mušova na jižní Moravě byla vybudována římská stanice jako opěrný bod X. legie z Vindobony (patrně v souvislosti s markomanskými válkami). Za markomanských válek (166-180 n. l.) došlo k dočasné římské okupaci markomanského a kvádského území za Dunajem (předsunutá římská posádka se dostala na jižní Moravu); plány na zřízení římské provincie Markomanie na území jižní Moravy se však nerealizovaly. Germánům v našich krajích vládli králové a knížata dosazovaná v podstatě Římem (dokladem jsou například archeologické lokality Kobylisy, Březno u Loun, Praha-Bubeneč, Kostelec na Hané, Mušov). V polovině 4. století se dali do pohybu od Kaspického moře Hunové a zahájili velké stěhování národů (následovali Avaři, Maďaři atd.). Uprostřed nastalých zmatků (někdy v polovině 5. století) odešli "čeští" Markomani do Bavor. Přibližně v téže době se z Moravy vytratil Kvádové (patrně se připojili k dlouhému exodu germánských Vandalů). V závěru tohoto neklidného období (asi po roce 530) se objevili od východu noví kolonisté našich zemí - Slované.

II. Slovanské osídlení do zániku Velké Moravy –

Úvod

Se studiem slovanského osídlovacího procesu českých zemí vyvstalo hned několik otázek. První z nich se týká původu Slovanů. Současné historické, archeologické i lingvistické bádání se kloní k teorii migrační a popírá jejich genezi ze staršího pravěkého obyvatelstva (teorie autochtonní). Uvažuje o vlastní slovanské etnogenezi mimo naše teritorium - někde v širším pásu úrodných nížin mezi středním Dněprem, Pripjati, horním Dněstrem, Vislou a Odrou. Tam se "někdy" Slované vyčlenili z původního indoevropského etnika (snad již v době bronzové) a tam také došlo k jejich rozštěpení na tři větve (východní, západní a jižní). I jejich území se dotkl chaos a destabilizace mocenských poměrů na značné části evropského kontinentu v době stěhování národů, kdy se v důsledku krize antického světa zhroutila po vpádu asijských kočovníků římská moc. Zatímco východní Slované jen rozšiřovali své dosavadní území a jižní byli strženi tlakem ostatních etnik, západní Slované pronikali do poměrně málo osídlených oblastí střední Evropy. Jejich skupiny dospěly během 6. století až do českých zemí. Slovanské obyvatelstvo tak vstupovalo do evropských dějin v době, kdy na troskách antické ekonomiky, kultury, společenského a politického zřízení se začala postupně vytvářet civilizace raně středověkého Západu jako svébytného civilizačního okruhu, který navazoval na antické a křesťanské zdroje. Pro tuto dobu je po hospodářské stránce charakteristická práce převážné většiny obyvatelstva v málo produktivním zemědělství a nízká úroveň řemesel. Rozhodující událostí bylo přijetí křesťanství v jeho západní katolické formě.

Další otázka se týkala postupu slovanských kmenů; dosud přesně nevíme, kudy přišly na české území. Uvažuje se o postupu nejen podél severní strany Karpat a dále Moravskou branou, ale některé skupiny (druhá vlna) mohly přitáhnout i z Podunají a dále směřovat na západ přes území dnešního Slovenska. Svě nejzazší západní hranice na Labi, horním Mohanu, Řezné, Nábě a v Horních Rakousích dosáhla slovanská vlna až v průběhu 8. století. Přitom na postupném osídlování našich zemí se podílely dvě vlny slovanské etnické expanze, avšak již do počátku 7. století podlehl obyvatelstvo (převážně germánské kmeny) slovanské asimilaci.

Pro slovanské kmeny je typická ručně lepená keramika tzv. pražského typu, čtvercovité zemnice s pecí v rohu a pohřebiště s žárovými hroby. Prvotní osídlení vyhledávalo polohy v blízkosti větších vodních toků s úrodnou půdou a nepřekračovalo obvykle nadmořskou výšku 300 metrů. Nové plochy půdy získávali Slované žďářením. Žili převážně v osadách vesnického typu, které však neměly trvalý charakter a po vyčerpání půdy (po 15-20 letech) se přemísťovaly na volná místa (tzv. cyklické zemědělství). Základní společenskou jednotkou byla obecina (rodová nebo sousedská). Nejpozději od 7. století si Slované začali budovat první hrazená sídliště.

Značná část slovanského obyvatelstva se bezprostředně po příchodu do střední Evropy dostala do područí nomádských Avarů, kteří se po roce 567 usídlili v karpatské kotlině. Vliv Avarů na Moravě (a ještě více v Čechách) byl nepoměrně slabší, než tomu bylo u Slovanů v Podunajské nížině; snad se jednalo jen o nějakou formu poplatku. Přesto však byla avarská nadvláda považována za velmi tíživou, takže zhruba současně s jejich vojenskými neúspěchy (roku 626 při pokusu o dobytí Konstantinopole) vypuklo proti nim povstání slovanských kmenů. Vzbouřené slovanské kmeny si zvolily za svého vojevůdce proti Avarům franského kupce Sáma, pocházejícího z Galie (pravděpodobně z

okolí Sens u Paříže); ten dosáhl řady vítězství nad Avary a také úspěšně vzdoroval tlaku západních sousedů - Franků. Poté vytvořil silný slovanský kmenový svaz - první slovanskou říši ve střední Evropě. Hlavní oporu Sámovy moci tvořila skupina slovanských velmožů. Smrtí Sáma se kmenový svaz rozpadl na jednotlivá knížectví.

Čechy a Morava se opět ztratily na zhruba 150 let z písemných pramenů; doba poslední čtvrtiny 7. a 8. století je nazývána předvelkomoravským nebo starohradištním obdobím. Nadále pokračovaly kontakty s Avary, avšak kontaktní zóna ležela na jih od Moravy. V tomto období zde také vznikl nejstarší horizont opevněných sídlišť, z nichž pochází řada nálezů kovových, kostěných a keramických artefaktů. Tyto lokality představují novou kvalitu hospodářského vývoje, kdy došlo k rozšíření osídleného území z údolí řek do výše položených míst. Ze společnosti se vydělovala kmenová aristokracie, z jejíhož středu se zpravidla vybíral kníže (původně "kněz"), který se se svou družinou usazoval v opevněných hradištích. Obyvatelstvo na území Čech žilo v poměrném klidu, jeho kontakty směřovaly převážně na sever do povodí Sávy, Labe a Odry, kde sídlily jiné slovanské kmeny. I na území Čech vznikla řada hradišť, což je dokladem prohlubování rozvrstvení tehdejší společnosti.

K urychlení vývoje v českých zemích přispělo nové vnější nebezpečí, které vyvstalo od 2. poloviny 8. století, kdy po upevnění vlády rodu Karlovců ve franské říši nastává nová etapa dobovačské politiky směrem na východ. Souběžně s tím začalo v průběhu 8. století pronikat křesťanství do slovanského prostředí ve střední Evropě. První křesťanské misie přicházely hlavně z Bavorska - z Řezna (do Čech), z Pasova (na Moravu) i ze Salcburku (íroškotská misijní činnost).

O kmenech na českém a moravském území se nám zachovaly jen kusé zprávy od arabských obchodníků nebo ve franských kláštorech; nejstarší je popis zvaný Geograf bavorský, jenž zachycuje situaci z první a druhé poloviny 9. století. I z něj však nemůžeme přesně určit, jaké bylo rozložení kmenů v Čechách a zda tu žilo mnoho kmenů nebo jen málo či pouze jeden (Čechů). Česká kotlina byla rozdělena na tři uskupení s centry ve středních, severozápadních a východních Čechách. Naproti tomu na Moravě byla situace poněkud odlišná; pojmenování Moravané (Marvani, Marharii, Matavores aj.) označovalo společně obyvatelstvo sídlící severně od středního toku Dunaje, což svědčí o zdejších probíhajícím sjednocovacím procesu. A tak na Moravě a na západním Slovensku se na počátku 9. století z dlouhých mezikmenových bojů zrodil mocný nadkmenový svaz - Velkomoravská říše. Jedním z významných podnětů integračního procesu bylo vnější nebezpečí (útoky franských vojsk), kdy sice moravští a čeští velmoži se přikláněli k životnímu stylu a náboženství Franků, ale dvojí expanze (franská a církevní) hrozila ztrátou domácí identity a státotvorného trendu. Mocenskému růstu Moravy napomohlo dočasné oslabení franské říše vnitřními rozbroji ve 20. a 30. letech 9. století.

Velkomoravská říše byla prvním útvarem na území západních Slovanů (Čechy, Morava, Slezsko, Malopolsko, Slovensko, část Dolních Rakous a Panonie), který můžeme označit jako ranou formu státu. Vytvořit úplný obraz dějin Velké Moravy je i přes určitý počet písemných pramenů, v nichž je "stará" Morava zmiňována, a čilé archeologické bádání úkol značně obtížný. Prameny přinášejí jen zlomkovité údaje (ať se jedná například o Fuldské letopisy, Bertiniánské letopisy či díla historicko-zeměpisná, cestopisy židovských nebo arabských kupců, životopisy svatých, právní prameny a listiny) a navíc mnohé z nich se nezachovaly v původním originále a existují jen v pozdějších opisech. Jak archeologické, tak i písemné prameny však jednoznačně dokládají narůstající sociální

rozvrstvenost velkomoravské společnosti (nálezy z pohřebišť, údaje o "bohatých" a "chudých"). Obě skupiny patřily ke svobodnému obyvatelstvu a podléhaly panovníkovi. Původní shromáždění (kmenové sněmy) ztrácely na svém významu. Určitý podíl na moci si udržela kmenová knížata, ale vedle nich se vytvářela vrstva zámožných velmožů, z nichž vznikali státní úředníci. Jako správci administrativních okrsků vybírali daně, organizovali veřejné práce (stavby cest, mostů, opevnění) a shromažďovali v případě ohrožení vojsko (tvořené jednak početnou jízdní družinou při panovnickém dvoře a na hradech velmožů a jednak pěšími oddíly venkovského obyvatelstva). Většinu obyvatelstva tvořili rolníci, menší část řemeslníci - obojí byli svobodní občané - a vedle nich narůstal počet nevolníků, případně se vyskytovali i otroci. Zvláštní postavení zaujímal duchovenstvo, z nichž většina byli cizinci. Duchovní zastávali i některé státní funkce, zejména diplomatické, přičemž byli osobně podřízeni panovníkovi, případně velmožům. Všichni svobodní občané pravidelně odváděli daň (tribut).

Došlo i k vytvoření primitivního právního systému; původní zvykové právo již nevyhovovalo, a tak byly na základě byzantských právních norem sepsány dva dokumenty - Nomokánon (sestavený Metodějem) a sbírka právních předpisů *Zakon sudnyj ljudem* (zpracoval Konstantin).

Vedle překladů církevních textů a právnických spisů vznikly na Velké Moravě i původní literární práce psané ve staroslověnštině: veršovaná skladba *Proglas* (předmluva k evangeliím) a tzv. panonské legendy (*Život Konstantinův* a *Život Metodějův*). Misie přes své krátké trvání (asi 20 let) stačila položit základy slovanské vzdělanosti: Konstantin vytvořil hlaholici a jeho žák Kliment na přelomu 9. a 10. století zavedl jednodušší cyrilici. Cyrilometodějská misie a vznik samostatného moravskopanonského arcibiskupství představovalo v tehdejší době prvořadou politickou událost. Prostřednictvím východního křesťanství si moravští panovníci upevnili své postavení, a oslabili tak franskou politickou expanzi (s pomocí bavorských misí).

Rozhodujícím zdrojem obživy většiny velkomoravského obyvatelstva bylo zemědělství s rozšířeným trojpolním systémem. Značný pokrok prodělala řemeslná výroba, kde docházelo k užší specializaci (zejména v uměleckých řemeslech). V životě velkomoravské společnosti zaujal významné místo i obchod a začala se užívat předmincovní platidla (například železné sekerovité hřivny, ne však mince). V hradištích vznikala tržiště, na nichž se uskutečňovala směna výrobků. Svěrázný ráz si udržovala architektura, na niž působily (podobně jako na šperkařství) různé kulturní vlivy (z Byzance, Dalmácie, Panonie). Na dvorcích a hradištích vznikaly vedle dřevěných i kamenné a cihlové stavby sloužící jako obydlí velmožů. Z období Velké Moravy známe v podstatě tři typy sídlišť: vesnice, velmožské dvorce a rozsáhlá hradiště (známé jsou Valy u Mikulčic, uherskohradištská aglomerace se Starým Městem, Hradiště sv. Hypolita u Znojma, Staré Zámky u Líšně). Zvláštní místo zaujímaly sakrální (církevní) stavby; archeologický výzkum upozornil u jednotlivých kostelů (jednoduché s pravoúhloú apsidou, s půlkruhovou apsidou, baziliky, jedno- nebo dvouapsidové rotundy) na byzantské, západní a dalmatsko-adriatické vlivy.

Velkomoravská říše patřila k raným typům států, které se rozvíjely na kořistném principu. Zejména Svatoplukova expanzivní politika (některé prameny ho dokonce označují za krále) rozšířila sice území říše, avšak vedle pevného centrálního jádra se rozprostíralo značné území tributární (kmenové) závislosti, takže v okrajových oblastech vládli místní slovanští velmožové, kteří jen formálně (placením tributu) uznávali svrchovanost Mojžírovců. Nešlo o centralizovaný stát s jednotnou správní soustavou, ale

o konglomerát závislých zemí, připoutaných k centru. Pád říše (oslabované od konce 9. století rozpory vládnoucí dynastie a narůstajícími útoky zvenčí) byl způsoben náporem Maďarů; ještě před rozpadem Velkomoravské říše se od ní odtrhla česká knížata. V Čechách se v průběhu 9. století vytvořilo několik celků, z nichž nabýval na největším významu kmen Čechů v čele s dynastií Přemyslovců, kteří začali již od druhé poloviny 9. století budovat svůj stát.

Slovanské osídlení do zániku Velké Moravy – Podrobná data

(polovina 5. století-počátek 10. století)

pol. 5. stol. - poč. 6. stol.

Nastalo putování germánských Langobardů - "dlouhovousých" (z dolního Polabí a Moravy) do oblastí Dolních Rakous; v nových sídlech vytvořili po roce 510 mocnou říši v čele s králem Wachem (snad zasahovala i do části Moravy). Dokladem jejich přítomnosti u nás je například mohyla Žurán u Brna, pokládána za hrobku královské rodiny.

poč. 6. stol.

Postup Slovanů do českých zemí (pravlastí byla pravděpodobně oblast mezi horním a středním Poodřím a středním Podněpřím); první zmínky (značně mlhavé) o Slovanech u antických autorů z 1. století n. l. (označují se jako Venedi-Veneti, později Anti - východní nebo Sklavini, Sklavi, Slavi - západní Slované). Slovanské obyvatelstvo přicházelo v několika vlnách z různých směrů.

kolem 512

Germánští Herulové táhli z jihu (z dolnorakouského Podunají) na sever (do svých původních domovů ve Skandinávii); podle zmínky byzantského dějepisce Prokopia vedl jejich návrat "přes všechny slovanské národy" - tedy jistě i přes území Čech a Moravy (údaj často označován za nejstarší historický doklad o přítomnosti Slovanů v blízkosti českých zemí).

531

Říše germánských Durynků (se střediskem na Unstrutě) na severovýchod od Čech podlehla franské expanzi a stala se součástí franského území; tím se Čechy dostaly do přímého sousedství Franků.

od pol. 6. stol.

Stupňuje se usídlování Slovanů v našich zemích (zejména po definitivním odchodu Langobardů do Podunají - roku 568 se vydali do Itálie) - od konce 6. století se stávají Slované jedinými pány českých zemí. Nejstarším projevem jejich hmotné kultury na českém území je keramika tzv. pražského typu (nálezy z okolí Prahy, Kolínska, Poděbradska a také z Přítluk na Moravě). Slovanské osídlení ve střední a východní Evropě doložil dějepisec gótského původu z 6. století Jordanes - k roku 551 mluví o střeoevropských Sklavenech, potomcích Venedů.

60. léta 6. stol.

Kořistnické nájezdy Avarů (nomádských turkotatarských kmenů); cestou ze střeoevropských oblastí na západ se pravděpodobně dostávali do styku se Slovany na území Čech a Moravy (archeologicky doloženo ojedinělými nálezy na Moravě). Nadvládu avarských kočovníků zakusili i "naši" Slované, i když nelze přesně vymezit hranici přímé avarské moci. Nejvíce údajů o této době přináší manuskript zvaný Historia Francorum (z poloviny 7. století), zrozený v Burgundsku a označovaný jako kronika mnicha Fredegara. Slované byli pokládáni za "pacholky" (postavení ne nepodobné otrokům), museli platit Avarům roční tribut. V bojích stáli v první řadě.

622-627

Došlo (snad) k "druhému" příchodu Slovanů do Čech (historicky nedoloženému, asi "od Dunaje" - z Panonie), podle tradice (u Kosmy a Dalimila) se stěhoval Chorvát nebo Čech se šesti bratry z Bílého Chorvatska.

623-624

Pod vedením franského kupce SÁMA (z kraje senonského) byl zahájen odboj blíže neurčených západoslovanských kmenů proti avarské nadvládě (snad někde v povodí Moravy). Fredegar k tomu uvádí: "Když Vinidové viděli Sámovu schopnost, vyvolili si ho za krále a on jim šťastně kraloval třicet pět let. Za jeho vlády svedli Vinidové mnoho bojů s Huny (Avary) a díky jeho rozvaze a schopnosti Vinidové Huny vždy přemohou. Sámovo měl dvanáct manželek z rodu Vinidů a měl od nich dvaadvacet synů a patnáct dcer." Územní rozsah tzv. Sámovy říše [623-658] není přesně znám; jádro říše snad leželo na Moravě či na západním Slovensku, náležely k ní patrně Čechy a možná i alpské kmeny.

631

Podle Fredegara došlo na území Sámovy říše k oloupení a pobití mnoha franských kupců; tato událost se stala záminkou (spolu s neúspěšným jednáním vyslance Sycharia) franskému králi Dagobertovi, aby vyslal proti Sámovi velkou vojenskou výpravu (složenou z Franků, Alamanů a Langobardů), která čtyřmi směry vtrhla do země. U pevnosti Wogastisburgu (jeho lokalizace není ustálena - snad v okolí Kadaně, v Pomohani poblíž Wogastesrode či na vrchu Rubín) však byla výprava poražena; bitva prý trvala tři dny. Slované pak vtrhli do Durynska a jiných krajin franského království (k Sámovi se připojil srbský vévoda Dervan).

633-636

Nové vpády Sámova vojska do Durynska; útoky byly zastaveny až vévodou Radulfem, franským správcem Durynska.

658 nebo 659

Úmrtí Sámovo ukončilo vstupní kapitolu dějin "našich" Slovanů. Poté zprávy o nich až do sklonku 8. století naprosto umlkají (po celých 129 let). Teprve expanze franské říše do Bavorska a Podunají za vlády Karla Velikého (768-814) vyvolala nový zájem cizích kronikářů o situaci u západních Slovanů.

743

Slované (patrně z hornorakouského Podunají a Čech) bojovali po boku bavorského vévody Odila proti Frankům na Lechu.

788

Druhý z vládců karolinské dynastie, franský král Karel Veliký, zřizuje v severním Bavorsku tzv. Českou marku, tj. vojenskou hraniční oblast (jakési militarizované pásmo franské říše) proti Čechám.

791-795

Řada vojenských tažení franského vojska do Podunají proti Avarům (ve franském vojsku bojovali i Slované); došlo k rozvrácení avarské říše. Avari uznali franskou svrchovanost, začali přijímat křesťanství a postupně podléhali asimilaci. Roku 795 se vojenská výprava proti Avarům zúčastnil i vévoda Vonomír. Jde o první konkrétní zmínku o českých Slovanech ve franských pramenech.

konec 8. stol.

Po konání biskupské synody v létě 796 na břehu Dunaje začalo (patrně) pronikat křesťanství do našich zemí (příchod prvních misí z "Vlach a Řecka").

V Čechách působila (asi od počátku 9. století) bavorská misie řezenská (kapitula u sv. Emmerama). Na Moravě to byla (z přelomu 8. a 9. století) bavorská misie z Pasova, která později pronikla i do Nitraska (kníže Pribina, kolem roku 828 vysvěcení kostela v Nitře).

kolem 800

První kostely v Mikulčicích a Modré u Uherského Hradiště.

805-806

Tři franské vojenské skupiny podnikly výpravu do Čech a někde u řeky Agary (Ohře) oblehly blíže neurčený hrad Canburg (asi u obce Kanina u Kokořína nedaleko Mělníka); výprava byla neúspěšná (byl při ní zabit bájný slovanský vévoda Lech).

Franská analistika však v těchto letech uvádí podrobení Čech Karlem Velikým; Čechové (v análech se nazývají Cichu) se zavázali platit tribut (pravděpodobně od roku 807 nebo ještě později). Jeho příjemcem byla Pipinova část říše sousedící bezprostředně s Čechami (Bavorsko).

806

V zákoně Karla Velikého Ordinatio imperii o uspořádání vlády ve franské říši nejsou mezi zeměmi, nad nimž uplatňoval svrchovanost franský vládce, uváděny Čechy ani Morava.

814

Umírá císař Karel Veliký a vládu ve franské říši přebírá jeho syn Ludvík Pobožný; v oslavném životopise Karlově (sepsaném z piety v souvislosti s pohřebními obřady) se mezi zeměmi, které prý Karel Veliký ovládal, uvádějí také Čechy.

817

Východní část franské říše (patřilo k ní Bavorsko, Korutansko, Čechy a Slované žijící na východ od Bavorska) byla přidělena nejmladšímu ze synů Ludvíka Pobožného Ludvíku Němcovi (dostal "Baioariam et Carentanos et Boheimos et Avaros atque Sclavos").

822

listopad

Po skončení podzimních lovů se císař Ludvík Pobožný odebral k prezimování do Frankfurtu nad Mohanem, kam také svolal říšský sněm, jehož se zúčastnili i vyslanci západních Slovanů (Obodritů, Srbů, Veletů, Čechů, Moravanů), Praedenecentů a v Panonii sídlících Avarů. Jde o první zmínku o Moravanech v historických pramenech. To

svědčí o tom, že se některé slovanské kmeny dostaly do formální podřízenosti na říši franské (snad v podobě placení pravidelného tributu).

831

Podle pasovské tradice pokřtil biskup Reginhard (někdy označovaný jako apoštol Moravanů) "všechny Moravany".

833

MOJMÍR (Moimay, Moymar) [830-846], první historicky známý moravský panovník (podle něj pojmenování vládnoucí dynastie na Velké Moravě) vypudil z Nitry knížete Pribinu (přesněji Priwinu), snad údělného knížete moravského, a připojil Nitransko k Moravě. Mojmir je označován za zakladatele mocné středoevropské říše - Velké Moravy; tak označil tento stát v polovině 10. století vzdělaný byzantský císař Konstantin VII. Porfyrogennétos. Za Mojmirových vlády došlo k přijetí křesťanství (pasovskými kněžími).

837

Vypuzený Pribina uprchl k panonskému knížeti (správci) Ratbodovi a po dočasném pobytu u Bulharů a pak u chorvatského knížete Ratimora našel milost u franských vládců a bylo mu svěřeno na franské říši závislé knížectví v dolní Panonii u Blatenského jezera (840); tam vybudoval své sídlo - pevnost Mosapurc, Blatengrad, dnešní Zalavár. Pribina vládl v Dolní Panonii mezi horní Rábou a dolní a střední Drávou.

843

srpen

Po smrti císaře Ludvíka Pobožného propukly ve franské říši boje mezi jeho syny Lotharem, Ludvíkem a Karlem, které vedly k rozdělení říše na tři části tzv. smlouvou verdunskou - říši západofranskou, východofranskou a Itálii s Lotharingií (územím mezi západofranskou a východofranskou říší). Dědicem a vládcem východních oblastí se stal Ludvík Němec (843-876), tvrdý a bojovný panovník, pobývající nejčastěji v Řezně. K říši východofranské, která sousedila se západoslovanskými kmeny, náleželo Sasko, Durynsko, Alamánie, Austrasie a království Avarů. Doba jeho vlády byla téměř trvalým konfliktem s Mojmirovou říší a stálým zasahováním do vnitřních poměrů Velké Moravy.

845

13. ledna

Křest čtrnácti "boemanských vévodů" (či knížat, patrně kmenových) i s jejich družinami na dvoře Ludvíka Němce (za jeho účasti) v Regensburgu (Řezně). Křest měl pravděpodobně zabránit očekávané válce s Ludvíkem Němcem a byl nepochybně spojen s nějakou dohodou, jíž Čechové znovu uznali závislost na Říši.

846

polovina srpna

Ludvík Němec vytáhl s vojskem proti moravským Slovanům, kteří "chtěli odpadnout", uspořádal a urovnal zde vše podle svého uvážení a vévodou jim ustanovil ROSTISLAVA (Rastislava) [846-870], "synovce Mojmirova". Mojmirův další osud není znám, lze usuzovat, že to byla jeho smrt, která vedla Ludvíka k zásahu na Moravě. "Poté se vrátil přes Čechy s velkou nesnází a velkou ztrátou svého vojska", jak uvádí Fuldské letopisy.

Nelze vyloučit, že o moravských rozbrojích byl Ludvík informován na sněmu v Paderbornu roku 845. Letopisci nazývají Moravany nejčastěji Vinidy a o Rostislavovi se mluví nejednou jako o "králi vinidském".

847

Vpád franských vojsk do Čech, Češi vydali franskému panovníkovi rukojmí.

848

polovina srpna

Vojsko Čechů vpadlo na říšské (franské) území odvetou za předchozí útok Franků; vpád byl však neúspěšný. Byli poraženi synem Ludvíka Němce.

849

Nové velké franské tažení do Čech ("České marky"). Na čele franských vojsk stála říšská hrabata Ernst a Thakulf (správce Srbské marky). Tažení nebylo úspěšné, Frankové museli vrátit zajatá rukojmí. České kmeny se uvolnily ze závislosti na východofranské říši a vyhnaly německé misionáře.

852

Z nařízení krále Ludvíka se konala synoda církevních představitelů v Mohuči za řízení arcibiskupa Hrabana; zde byl mj. projednán únos vdané ženy Patrikovy jakýmsi Albgisem, který se s ní uchýlil do azylu na Moravu. O Moravě se na synodě hovořilo jako o zemi křesťanské (i když označené za "drsnou"). Z textu dekretu Mohučské synody (čl. 11) je zřejmé, že na Moravu sice moc krále ani synody nezasahovala, avšak v otázkách manželství prosazovala církev na Moravě analogické zásady jako u Franků.

852 či 853

Narodil se Bořivoj, první historický Přemyslovec, kníže Čechů.

853

Slované (mezi nimi i Moravané) se spojili s Bulhary a povstali proti Ludvíkovi; byli však poraženi.

853-854

Rostislav obsadil území mezi Dunajem a Dyjí.

855

březen

Nový vpád bavorského vojska vedeného hrabětem Ernstem do Čech; výsledek tažení není známý.

srpen

Král Ludvík Němec se vypravil s vojskem na Moravu, zemi značně zpustošil, avšak výraznějšího úspěchu nedosáhl. Podle franského analisty byli Moravané opevnění "velmi pevnou hradbou" (nejspíše to mohly být Mikulčice), a tak musel Ludvík se svým vojskem bez úspěchu odtáhnout, nechtěl-li riskovat těžké ztráty. Jeho vojsko sice část Moravy

poplenilo, ale nikoliv bez odplaty. Za ústupu ho Rostislav pronásledoval a za Dunajem (podél Vídeňského lesa) "zpusťošil a spálil četná místa".

856

Nejstarší syn krále Ludvíka Němce - Karloman - dostal do správy franskou Východní marku; na Karlomanově straně stál též Brynno, "králek Venedů", který sídlil při Dunaji. Značná část Čech byla (asi) podrobena Rostislavově moci.

srpen

Ludvík Němec táhl proti srbským Slovanům do Polabí; při zpáteční cestě se vracel (pravděpodobně) severozápadními Čechami, kde přinutil některé české vévody k uznání franské svrchovanosti.

857

Karloman "pusťošil Moravu ohněm a mečem, sekal obilí, pálil pole a domy, odháněl stáda, odváděl do zajetí hochy a dívky, muže a ženy, obyvatele hradišť, rolníky, poddané i velmože". Pusťošení se údajně týkalo území po Svatku (Švarcavu).

Franské vojsko (vedené biskupem Otgarem a palatiny Rudolfem a Ernestem) vtrhlo do Čech, obsadilo hradiště (civitas Wiztrachi) vévody Vistraha a vypudilo z něho jeho syna Slavitěha; ten se uchýlil k Rostislavovi na Moravu. Novým vládcem Vistrahova - Slavitěhova knížectví se stal Slavitěhův bratr (žil dosud ve vyhnanství u Čestibora Srbského); určení knížectví v Čechách není jednoznačné. Hledalo se dříve mylně na jihovýchodě Čech (Vitorazsko), poté se uvažovalo o území Lemúzů, které přímo sousedilo se Srbskem (tento názor podpořila i skutečnost, že v čele tažení stáli eichstättský biskup a syn správce České marky).

858

Král Ludvík připravoval tři vojenské výpravy do okolních zemí; jedna z nich (vedená synem Karlomanem) měla mířit na moravské Slovany, proti Rostislavovi. Z franské výpravy proti Moravanům sešlo, protože vojska zamířila proti západofranskému králi Karlu II. Holému. Karloman byl nucen uzavřít s Rostislavem mír a "znovu pak počali obnovovat pustiny Bavorů" (tj. místa zpustlá za minulých válek na území bavorské Východní marky, zejména na jih od Dunaje). Mírová smlouva byla obnovena a rozšířena roku 860.

861

Rostislav využil rozporů mezi Karlomanem a Ludvíkem Němcem a podporoval Karlomana v odboji proti otci. S Rostislavovou pomocí se Karloman zmocnil velké části Ludvíkova království až po řeku Inn. Rostislav rovněž táhl proti Pribinovi (Ludvíkovu příteli), který byl 6. července 861 zabit.

862

Poselstvo knížete Rostislava se dostavilo do Konstantinopole k byzantskému císaři Michalovi III. se žádostí o vyslání učitelů křesťanské víry: "Země naše je pokřtěna a není u nás učitele, který by nás vedl, vzdělával a vyložil nám svaté knihy. Neboť nerozumíme ani řeckému, ani latinskému jazyku... I pošlete nám učitele, kteří nám mohou vyložit slova knih i jejich význam..." Již předtím Rostislav (asi ze snahy vybudovat samostatnou

moravskou církevní organizaci nezávislou na bavorském episkopátu) požádal papeže Mikuláše I. o vyslání učitelů křesťanství přímo z Říma; papež této žádosti nevyhověl.

863

polovina června (nebo podzim či jaro 864)

Císař Michal III. vyhověl Rostislavově žádosti a vyslal na Moravu misii vedenou soluňskými bratry Konstantinem (Cyrilem) a Metodějem, kteří znali slovanský jazyk. Ti zde zahájili epochální pastorační, literární i organizační práci úzce spjatou s mocenskými poměry. Konstantin byl nesmírně vzdělaný a filologicky nadaný a ještě před příchodem na Moravu sestavil slovanské písmo - "sclavinicae litterae", později nazvané glagolice (hlaholice) a přeložil do slovanštiny i některé církevní texty (část Starého zákona, texty řeckého církevního práva). Byzantská misie přinesla na Moravu i ostatky sv. Klimenta. Nejvýznamnějším činem bylo vytvoření literárního církevně slovanského jazyka a uvedení byzantského způsobu bohoslužby. Na Moravě byl vypracován i zákoník světského práva Zakon sudnyj ljudem. Z prostředí byzantského byl pravděpodobně na Moravu přinesen i symbol dvojramenného kříže.

864

srpen

Východofranský král Ludvík Němec vytáhl s vojskem z Tullnu přes Dunaj na Moravu a oblehl Rostislava v jakémsi městě (nazývaném Moravany Dowina, tj. dívka, dříve často lokalizovaném na Devín u Bratislavy). Rostislav se Ludvíkovi podrobil a se všemi svými velmoži mu potvrdil věrnost; přísaha věrnosti znamenala v podstatě slib, že Rostislav zanechá nepřátelství vůči Ludvíkově říši. Původní Ludvíkův plán zřídit novou marku Moravanů se však nezdařil: samostatné postavení Moravy a Rostislava zůstalo nedotčeno (tj. zahraničně politické postavení včetně vztahů k Byzanci a nedotčena zůstala i činnost byzantské misie). Podle Fuldských analů tutu věrnost Rostislav nikdy nezachovával.

865

snad duben (po Velikonocích)

Král Ludvík rozdělil jednotlivé země východofranské říše mezi své tři syny (sám si ponechal vrchní správu říše). Správu marek ležících v Podunají ("proti Slovanům") a Bavorsku získal Karloman.

866

Druhorozený syn krále Ludvíka Němce, jménem také Ludvík, těžce nesl, že mu otec odňal některá léna a převedl je na jeho bratra Karlomana. Zahájil odboj proti svému otci. Vyzval knížete Rostislava, aby se k němu připojil a vpadl se svým vojskem do Bavor. Rostislav na Ludvíkově odboji odmítl účast.

867-869

Cesta Konstantina a Metoděje z Moravy přes Blatengrad (zde se zastavili na dvoře Kocela, syna Pribiny) do Benátek a nakonec do Říma k papeži Hadriánovi II. Pod vlivem knihovníka Athanasia, Konstantinova přítele, byl nový papež získán pro slovanskou liturgii a slavnostně ji schválil. Po hebrejštině, řečtině a latině byl tak legalizován při bohoslužbě další liturgický jazyk - církevní slovanština. Papež také vysvětil Metoděje (dosud laika) i se skupinou moravských učedníků (Gorazda, Klimenta, Nauma) na kněze

a nechal dokonce sloužit slovanské bohoslužby ve čtyřech římských kostelích. Konstantin onemocněl, vstoupil do jednoho z řeckých klášterů v Římě (pod mnišským jménem Kyrillos - Cyrillus), kde 14. února 869 ve věku 42 let zemřel; pochován je v kostele sv. Klimenta při pravé straně oltáře.

869

České kmeny za pomoci Srbů útočily na franské území (Bavorsko, Durynsko). Koncem roku jednáno o míru s Karlomanem.

srpen

Velké vojenské tažení (ve třech směrech) Ludvíka Němce proti západním Slovanům: 1. proti Srbům (vedl jeho starší syn Ludvík); 2. proti údělnému knížeti Svatoplukovi, Rostislavovu synovci, který vládl na Nitransku (vedl mladší syn Karloman); 3. proti Rostislavovi (vedl nejmladší syn Karel). Karlova výprava spálila Rostislavovo "nevýslovné opevnění, nepodobné starobylým" a poplenila celé jeho území. Také Karloman zničil Svatoplukovu zemi. Rovněž Srbové a Čechové byli poraženi a přinuceni k poslušnosti. Rostislavovi se však podařilo ze své pevnosti (jméno analista neuvádí, snad šlo o Mikulčice) uniknout a pokračovat v odporu proti Frankům.

podzim

Na naléhání panonského knížete Kocela (syna zavražděného Pribiny) byl Metoděj papežem ustanoven církevním správcem Panonie a Moravy se sídlem v Sirmiu (Sremska Mitrovica).

konec roku

Metoděj se ujal církevní správy v Panonii jako arcibiskup panonský a moravský. Morava tak byla vymaněna z působnosti fransko-bavorského duchovenstva.

870

Konflikty mezi Rostislavem a Svatoplukem (ten odtrhl počátkem roku Nitransko od moravského státu a uznal franskou svrchovanost) vyvrcholily zajištěním Rostislava Svatoplukovou družinou a jeho vydáním Karlomanovi. V Řezně byl Rostislav (původně odsouzen k smrti) uvězněn, spoután řetězy, obviněn z porušení přísahy věrnosti, oslepen a poslán do kteréhosi bavorského kláštera. Karloman vtrhl na Moravu, obsadil tamější hrady a zmocnil se mojmírovského pokladu; správu země svěřil svým hrabatům (mj. Vilémovi a Engelšalkovi). Na Nitransku zůstal Svatopluk.

V době franské okupace byl arcibiskup Metoděj zajat pasovským biskupem a uvězněn ve švábském klášteře Ellwangen.

871

jaro

Svatopluk byl u Karlomana nařčen ze zločinu nevěrnosti a poslán do vězení. Moravané se domnívali, že Svatopluk zahynul a ustanovili za vládcu Svatoplukova příbuzného, kněze (Slavomara či Spitimíra) - Slavomíra. Slavomírovy družiny útočily na hrady s franskými posádkami. Mezitím byl Svatopluk Karlomanem propuštěn a byl vyslán na Moravu v čele franské výpravy, aby potlačil moravský odboj. Svatopluk však přešel na stranu Moravanů a s jejich vojskem přepadl franské vojsko; Frankové utrpěli před "gradem Morava" těžkou porážku (v boji zahynuli i Vilém a Engelšalk). Vítězství Svatopluka znamenalo restituci

samostatnosti moravského státu, vymanění se z podřízenosti franskému králi a pasovskému biskupovi. Panovníkem Velké Moravy se stal SVATOPLUK [871-894].

říjen

Franské vojsko vedené würzburgským biskupem Arnem a hrabětem Rudolfem vpadlo do Čech odvetou za dřívější útoky Čechů na říšské území. Frankům se podařilo přepadnout v soutěsce nedaleko česko-moravského pomezí moravský svatební průvod, který vezl na Moravu dceru českého knížete (snad nazývanou Svatožizň). Útočníci se zmocnili bohaté kořisti (Fuldské anály hovoří o 644 koních s otěžemi a sedly).

872

květen

Král Ludvík poslal proti moravským Slovanům Duryňky a Sasy; pro nesvornost vetřelců se Moravané ubránili. Při novém vpádu v létě téhož roku pronikli Frankové pod vedením mohučského arcibiskupa Liutberta až do středních Čech (k řece Vltavě), kde se střetli s vojskem pěti českých knížat - (Zuentislava) Svatoslava, (Witislava) Vitislava, Herimana, (Spoitamara) Svytmíra a (Goriweje) snad Bořivoje; ten vládl asi od roku 867 jen středočeskému území (jde o první zmínku o Přemyslovcích, uvedena ve Fuldských análech). Jiná část franského vojska pod vedením biskupa Arna a opata fuldského kláštera Sigiharta pronikla na Moravu, kde však utrpěla těžké ztráty a jen s obtížemi se vrátila domů. Mezitím Svatopluk tajně vyslal početné vojsko k Dunaji, kde porazil bavorské bojovníky (uniknout se podařilo jen řezenskému biskupu Emrichovi).

873

Papež Jan VIII. počátkem roku zaslal po svém legátu, ankonském biskupu Pavlovi, východofranskému králi Ludvíkovi listy, v nichž žádal propuštění vězněného arcibiskupa Metoděje. Podobný přípis zaslal papež Karlomanovi, vévodovi Karantánie a Panonie, v němž ho žádal, aby nebránil Metodějovi vykonávat arcibiskupský úřad v Panonii. Současně však papež zakázal užívat slovanského jazyka při bohoslužbách. Propuštěný Metoděj na podzim dorazil na Moravu ke Svatoplukovi, který mu předal do správy veškeré moravské duchovenstvo včetně "veligradského chrámu" a "svěřil jeho péči kostely a kleriky ve všech městech".

874

Jednání Ludvíka Němce v bavorském Forchheimu se Svatoplukovým poselstvem vedeným knězem Janem z Benátek (patrně Svatoplukovým kancléřem). Svatopluk nabídl východofranskému králi věrnost a žádal za každoroční "poplatek králem ustanovený" ("tribut pacis") zachování míru mezi oběma zeměmi a zastavení nepřátelství (nikoliv uznání svrchovanosti). Tzv. forchheimským mírem vydobyl Svatopluk Velké Moravě prakticky úplnou nezávislost, došlo ke značnému vzrůstu Velkomoravské říše: získáno území na severu Moravy - Holasicko (Opavsko), dále Slezsko, Vislansko a kontrola nad Čechami. Svatoplukově říši se poddali i Polabští Slované (platili každoroční tribut). Ludvík vyslechl rovněž poselstvo Čechů.

Sňatek přemyslovského knížete BOŘIVOJE [kolem 870-888/889] s Ludmilou, dcerou knížete Slavibora z rodu Pšovců.

874-879

Došlo k rozšíření území Velké Moravy o horní Odru a Vislu, část Potisí a Čechy (tam byl dosazen - na Levý Hradec - jako Svatoplukův místodržitel Bořivoj - podle Kosmy syn bájného Hostivíta, první známý Přemyslovec).

876

28. srpna

Zemřel král Ludvík Němec; při dělení říše mezi jeho tři syny dostal Karloman Bavorsy, Panonii, Korutany a také "království Slovanů, Čechů (a Moravanů)". V případě posledních dvou zemí šlo pouze o politické ambice východofranské říše (ne o skutečný stav).

879

jaro

Vrcholí spor mezi "latiníky" a Metodějem v otázce hlásání "slova božího"; Metoděj je u Svatopluka obžalován, proto Svatopluk vyslal k římskému papeži Janu VIII. poselstvo vedené Janem z Benátek; nejvyšší duchovní hlava římského křesťanského univerza měla tento spor rozřešit. V listě papeže Metodějovi (ze 14. června) je pozván do Říma, aby zdůvodnil své konání bohoslužeb ve slovanském jazyce (od roku 873 zakázané).

880

květen-červen

Účast Čechů na vpádu srbských Slovanů do Durynska a Posálí proti slovanským kmenům, které byly věrné východofranské říši; vojenská výprava nebyla úspěšná.

červen

Arcibiskup Metoděj v Římě (spolu s ním i vůdce opozice Wiching a Svatoplukův vyslanec, velmož Žemižizn). Před papežem se Metoděj obhájil; dokladem toho je vydání papežského privilegia pro Svatopluka (z 29. června) *Industriae tuae*, které znamenalo Metodějovo vítězství a také kompromis s "latiníky": "...písmo slovanské vynalezené ubohým Konstantinem Filozofem... po právu schvaluje a přikazuje, aby se v témž jazyce hlásala sláva skutků Krista pána našeho..."; současně papež doporučil, aby se evangelium četlo ve všech kostelích na Velké Moravě napřed latinsky a potom pro "obecný lid" též slovansky. Papež zřídil na Moravě arcidiecézi v čele s Metodějem (byli mu podřízeni dva světící biskupové, z nichž jeden byl Bavor Wiching ve funkci nitranského biskupa - vysvěcen roku 880 v Římě). Současně papež potvrdil samostatné a nezávislé postavení Svatopluka a království Moravanů v křesťanském světě.

881-882

Ve druhé polovině roku 881 podnikl Metoděj na pozvání byzantského patriarchy Fotia cestu do Konstantinopole (Istanbulu); zde byl také přijat císařem Basileiosem I. Metoděj (patrně) vysvětlil Byzantincům, že Velká Morava patří do sféry papežské moci a její převedení pod moc patriarchy je nereálná. Cesta posílila Metodějovu pozici u Svatoplukova dvora.

882

léto

Svatoplukovo vojsko vtrhlo do Východní marky, kde hájilo zájmy římského císaře Karla III. Tlustého (839-888, císařem 881) a vystoupilo na podporu franského markraběte Aribona; při tom poplenilo území při řece Dunaji. Následovala i kořistná tažení Moravanů do Panonie.

882-883

Svatopluk ovládl Panonii (území vévody Arnulfa Korutanského, Karlomanova syna). Na podporu Arnulfa vystoupili Bulhaři; ti podnikli několik útoků na Velkou Moravu (zejména do Potisí).

883

březen-říjen

Metoděj přeložil z řečtiny do slovanštiny téměř celý Starý zákon (později i řadu dalších církevních a právnických textů, mj. moravskou verzi svodu církevního práva - Nomokanon).

snad 883 nebo 882-884

Kníže Bořivoj (podle Kosmy syn bájného - osmého pohanského Přemyslovce Hostivíta) přijal se svou chotí Ludmilou na Moravě z rukou arcibiskupa Metoděje křest (někdy je uváděn rok 874 nebo 880). Na Levém Hradci nechal Bořivoj postavit první kostel v Čechách - sv. Klimenta (spravoval ho moravský kněz Kaich). V Čechách došlo k povstání zaměřenému proti knížeti. Bylo vedeno jakýmsi Stojmírem. Bořivoj uprchl na Moravu, avšak po krátkém azylu se opět vrátil do Čech (mj. pak vybudoval v roce 885, případně o něco později, kostel Panny Marie na Pražském hradě); zřejmě se stal jakýmsi zástupcem Svatoplukovým v Čechách.

884

léto

Nový ničivý vpád Svatopluka do Panonie; došlo k bitvě u řeky Ráby, kde bylo franské vojsko poraženo a okolní území u Blatenského jezera popleněno.

podzim

Došlo k setkání římského císaře (881-887) a franského krále (od roku 882) Karla III. Tlustého se Svatoplukem "na hranicích Noriků a Slovanů" (snad na Monte Comianu u Vídeňského lesa, na hranicích Bavorů a Velké Moravy); tohoto setkání se patrně zúčastnil i arcibiskup Metoděj. Zde přijal císař Svatoplukovu přísahu a předal mu "v míru" Moravu, zatímco Dolní Panonii udělil Braslavovi a Bavorsy Arnulfovi. Tím byla uznána a respektována římským císařem subjektivita Svatoplukova postavení (a tím i Velké Moravy) v římském univerzu. Svatopluk byl tak králem nejen mocensky, ale též po způsobu římských králů.

885

Uzavřen mír mezi Arnulfem (vládcem Panonie a Korutan) a Svatoplukem; mír byl prohlouben příbuzenskými vztahy i křestní adopcí dětí a také tím, že Svatopluk si vzal za

ženu Arnulfovou sestru Gizelu a byl kmotrem nevlastního Arnulfova syna Svatopluka, pozdějšího krále lotrinského a burgundského.

6. dubna

Zemřel arcibiskup Metoděj (úřad zastával v letech 869-885); svým nástupcem určil kněze Gorazda (římskou kurií však nebyl potvrzen). Podle Života Metodějova byl Metoděj uložen v synodním (též sněmovním, kapitulním) moravském chrámu "po levé straně ve zdi za oltářem sv. Bohorodičky"; jeho hrob nebyl dosud objeven (je řada lokalizací).

885-886

Vyvrcholil spor o nástupnictví po arcibiskupu Metodějovi; nitranský biskup Wiching sesadil designovaného moravského metropolitu Gorazda (Wiching dosáhl u nového papeže Štěpána VI. své jmenování církevním správcem celé Moravy). Papež vyslal na Moravu své legáty a současně požadoval, aby se Gorazd dostavil k němu do Říma. Ten však na cestu do Říma buď rezignoval, nebo k ní už neměl možnost (o jeho dalším osudu nic nevíme). Wiching otevřeně vystoupil proti slovanské liturgii, ta byla roku 885 bulou papeže Štěpána VI. zakázána a plně se prosadila bohoslužba latinská s německými kněžími. Za nepřítomnosti Svatopluka vypudil Wiching na 200 Metodějových učedníků z Moravy (nejdříve byli uvězněni); pak odešli do Bulharska (například Kliment se stal biskupem ve Velici, Naum učitelem v klášteře u Bílého jezera), Makedonie, Srbska, Chorvatska, Malopolska a také do Čech a na Rus; zbytek slovanských kněží byl prodán do otroctví (v Benátkách).

888/889

Zemřel kníže Bořivoj (bez dospělých nástupců), vlády v Čechách se ujal moravský Svatopluk.

889

První (snad) střetnutí Moravanů s kočovnými ugrofinskými Maďary, kteří pronikli ze stepí při Azovském moři do Karpatské kotliny a odtud se dostávali na území Velké Moravy a franské říše. Poprvé se objevili ve střední Evropě roku 862 (Bertiniánské letopisy), podruhé roku 881 u Vídně, zároveň s Kovary u Kulmitu (Iuvavské největší letopisy) a další zpráva je o nich z roku 892 (Fuldské letopisy); vojenská síla Maďarů činila na 20 tisíc jezdců.

Arnulf vytáhl na Velkou Moravu a zemi zpustošil.

890

kolem 22. března

Setkání Svatopluka s Arnulfem v Omuntesbergu (snad jde o lokalitu Omuntesdorf, ležící při vstupu do Horní Panonie, nebo mohlo jít o Amandhegy-Pannonhalma, tj. Horu sv. Martina); Svatopluk naléhal na Arnulfa, aby se na žádost papeže Štěpána VI. dostavil do Říma. Svatopluk tak vystupoval v zájmu papežství, což je dokladem významu jeho postavení a i jeho těsného vztahu k Římu. Zde také Svatopluk získal formální potvrzení své svrchovanosti nad "vévodstvím Čechů".

891

Král Arnulf vyslal své vyslance (byl mezi nimi i biskup Wiching, který za nového nepřátelství mezi Svatoplukem a Arnulfem uprchl z Moravy) k Moravanům, aby obnovili mezi Moravou a Říší mír.

892

Arnulf táhl z Ulmu na východ, ve Východní marce se chtěl sejít se Svatoplukem; ten však setkání odmítl. Arnulf se rozhodl s třemi ozbrojenými sbory vtrhnout do Svatoplukovy říše; v červnu přepadl (s Franky, Bavy a Alamany) Velkou Moravu a čtyři týdny zde (i za pomoci Maďarů) plenil. Maďaři se dostali do obklíčení, k jejich osvobození přispělo Arnulfovo vojsko.

září

Arnulf vyslal posly k bulharskému "králi" Vladimírovi s žádostí, aby nebyla dáována Moravanům možnost nakupovat sůl v sedmihradských dolech.

893

srpen

Další vpád (nepříliš úspěšný) Arnulfa na Velkou Moravu.

894

9. března (?)

Zemřel panovník (král) Velké Moravy Svatopluk, "muž mezi svými nejmoudřejší a velmi lstivého ducha"; (jeho smrt byla později opředena pověstí o "třech prutech" a o odchodu Svatopluka k poustevníkům na úpatí hory Zobor u Nitry - Kosmova kronika); nástupcem se stal jeho syn MOJMÍR II. [894-907?]. Po Svatoplukově smrti se Čechy odtrhly od Velké Moravy.

podzim

Mojmír II. uzavřel mír s Arnulfem.

Nové útoky Maďarů - poplenili Panonii, pronikli až do Bavor (Velká Morava ztratila Panonii).

895

červenec

Poslové českých kmenů v čele s knížetem Spytihněvem (snad za účasti Slavníkovce Vitislava) jednali na říšském sněmu v Řezně, kde slibem věrnosti franské říši formálně ukončili odtržení Čech od Velké Moravy a Spytihněv zde přijal křest. Čeští vévodové tak vstoupili opět do svazku s východofranskou říší (je pravděpodobné, že byla obnovena povinnost tributu Čechů). Kníže SPYTIHNĚV I. začal vládnout v Čechách [894/95-915]; v legendách označován za prvního křesťanského panovníka v Čechách, protože pokřtění Bořivoje Metodějem bylo zastáncům latinské liturgie proti mysli.

896

konec prosince

Poslové Moravanů navštívili Arnulfa na královském dvoře a žádali od něj, aby neporušoval mírové dohody tím, že poskytuje azyl utečencům z Velké Moravy (snad šlo o česká knížata). Arnulf dal poslům svůj souhlas ke spojenectví a přátelství.

897

V Řezně se znovu objevilo poselství "knížat Čechů", které si stěžovalo na útlak ze strany Moravanů.

červen

Arnulf přijal ve Wormsu "na milost" Svatoplukova druhého syna Svatopluka II.

srpen

Na dvoře Salc přijal Arnulf také posly Srbů, kteří dobrovolně přijali franskou svrchovanost, a tím odpadli od Velké Moravy.

898

Spory mezi Svatoplukovými syny Mojmir II. a Svatoplukem II. přerostly v otevřený boj; na Svatoplukovu podporu vyslal Arnulf na Velkou Moravu markrabata Luitbolda a Aribona s bavorským vojskem. Vpád Bavorů značně poplenil zemi.

899

leden-únor

Další výprava Bavorů na Velkou Moravu (opakována ještě jednou v průběhu tohoto roku); při ní došlo k osvobození Svatopluka II., kterého jeho bratr Mojmir II. uvěznil (za pomoci zrady syna bavorského hraběte Aribona, který přeběhl k Moravanům). Svatopluk opustil Moravu a odešel do Bavorska.

900

Mojmir II. se pokusil o obnovu moravské církevní správy; ta po odchodu Wichinga k Arnulfovi (stal se jeho kancléřem) zůstala bez biskupa. Papež vyslal na Moravu arcibiskupa Jana a biskupy Benedikta a Daniela. Proti tomu vystoupilo opět salcburské arcibiskupství a zahrnulo Moravu žalobami, včetně obvinění ze spolupráce s Maďary. Do království Moravanů vtrhli přes Čechy Bavoři, kteří se rovněž účastnili tažení proti Velké Moravě; tři týdny pustošili zemi.

Morava odvedla do Říma tzv. denár sv. Petra (určité množství peněz, a to i za minulé roky).

Maďaři na jižním břehu Dunaje uskutečnili (snad i s Moravany s oholenými hlavami) nájezd do Bavorska; to by svědčilo o dočasném moravsko-maďarském spojení.

901

Na říšském sněmu v Řezně byl uzavřen mír mezi Velkou Moravou a východofranskou říší (důvodem bylo asi nové nepřátelství Maďarů s Moravany). Na Moravu byli posláni pasovský biskup Richard a hrabě Oldřich, kteří žádali přísahu Mojmir II. na uzavření míru.

Maďaři vtrhli do jižní části východofranského území a pustošili Karantánii.

902

Morava přepadena Maďary, ale ti utrpěli porážku.

903-906

V Rafflestettenu (ve Východní marce) se prošetřovalo placení cel bavorskými a slovanskými kupci, kteří obchodovali v Čechách i na Moravě.

903 či 904

Moravské vojsko utrpělo velkou porážku od Maďarů.

906

Maďaři byli poraženi Moravany; přesto protáhli zemí (v červnu) do Saska.

Kmen srbských Glomačů (Daleminců), sídlící severně od Čech, uzavřel spojení s Maďary a povolal si je na pomoc proti Sasům. Maďaři na své cestě zpusťovali Moravu.

Sňatek Spytihněvova osmnáctiletého bratra Vratislava s kněžnou Polabských Havolanů Drahomírou.

907

4. července (nebo 9. srpna)

Velká bitva u Brezalauspurcu (snad Bratislavy), v níž byli Bavoři (vedeni markrabětem Luitboldem) poraženi Maďary (Moravané se už neuvádějí). Velká Morava byla již zřejmě rozvrácena. Život na Moravě sice pokračoval, snad pod nějakými malými lokálními vládci.

908

Nový průchod Maďarů Moravou na pomoc Glomačům proti Sasům. Uvedené průtahy starých Maďarů přes Moravu jsou pouhou spekulací, nelze je prokázat.

kolem 910

V době velkého útoku Maďarů na Bavorsko existují v království Moravanů čtyři biskupství (arcibiskupství a tři biskupství). Morava si vykupovala mír poskytováním poplatku.

III. Český stát za Přemyslovců – Úvod

V první fázi budování přemyslovského ("pražského") knížectví byla vytvořena vlastní středočeská doména, z níž se postupně prosazovala formální nadvláda nad ostatními kmeny usedlými na území Čech. Spolu s likvidací vládnoucí kmenové aristokracie (dokončeno vyvražděním Slavníkovců v roce 995) byly jednotlivé oblasti Čech přímo začleněny do přemyslovského státu. Tento proces skončil v 11. století, kdy také došlo k trvalému ovládnutí Moravy Přemyslovci. Tím byly na další století položeny územní základy českého státu v přibližně již neměnné podobě (nenáleželo k němu ještě Chebsko, ale jeho součástí bylo Kladsko a na přechodnou dobu bylo připojeno Budyšínsko a Zhořelecko). Další možná expanze českého státu byla uzavřena vznikem polského a uherského státu. Ačkoliv byl český stát nejmenším státem střední Evropy, stal se brzy respektovanou státní realitou s hodnotnou vojenskou silou a samostatným postavením (byť ve smluvním lenním vztahu k Říši).

Římskoněmečtí panovníci se neustále pokoušeli uvést české země do vazalské závislosti, v čemž jim často samotní Přemyslovci svými vzájemnými spory nepřímou napomáhali. V takových případech pak vyhledávali v Říši pomoc při řešení svých nesvárů, zejména při obsazování knížecího stolce; to pak byla pro římskoněmecké panovníky záminka k zásahu do českých záležitostí. České země však nebyly nikdy bezprostřední součástí Říše, její panovníci (s výjimkou investitury biskupů) nevykonávali zde žádnou správní ani soudní moc. I v době největšího úpadku knížecí moci (ve druhé polovině 12. století) se podařilo Přemyslovcům nejen uhájit samostatnost, ale nakonec (díky obratnému využití nesnází v Říši) získat pro sebe i jistý prospěch (v roce 1212 definitivně dědičný královský titul, nedělitelnost území českého státu, kurfiřtskou hodnost). Přemyslovští králové viděli ve svazku s Říší více prospěchu než problémů; lenní vztah jim umožňoval zasahovat do říšských záležitostí a záleželo na schopnostech českého krále a síle státu, zda dokázala využít dané možnosti. Tak tomu bylo v polovině 13. století, kdy Svátá říše římská se tříštila na řadu knížectví, hrabství, vévodství, říšských měst a dalších regionálních útvarů, které se bránily ústřední moci. Vleklé spory v Říši umožňovaly českému králi využít situace, kterou mu poskytoval jeho prosperující stát. Šance však nebyla využita. Cesta vedla k Moravskému poli a k následnému podlomení královské moci a k rozvrácení hospodářství země.

Při počátečním růstu teritoria českého státu docházelo k přenosu knížecí pravomoci na příslušníky přemyslovského rodu; v seniorátním pořadí získávali mladší (nevládnoucí) Přemyslovci tzv. úděly (provincia, pars). Nejdříve vznikly úděly v Čechách, od poloviny 11. století i na Moravě, kde však měly především vojenskou funkci jakýchsi pohraničních obranných marek a v rámci moravské přemyslovské sekundogenitury byly dědičné. Státní správa byla poměrně jednoduchá, administrativu vyřizoval na knížecím dvoře kancléř. K rozhodnutí důležitých otázek (přijímání zákonů, vyhlášení války, volba biskupů apod.) svolával kníže tzv. kolokvia.

O počátcích českého státu vypovídají archeologické nálezy raně středověkého osídlení některých hradišť a nejstarších hradů (Stará Kouřim, Libice, Pražský hrad aj.) a církevních staveb, úřední dokumenty, zejména listiny, kroniky (Kosmova kronika - Chronica Boemorum), svatováclavské a ludmilské legendy a také arabské cestopisy (například Ibrahima ibn Jakuba). V 10. století žili ještě lidé převážně v nížinách větších řek - na středním a dolním Labi, dolní Ohři a dolní Vltavě, v úvalech Moravy a v Podýjí. Hranice státu tvořily zejména hory s pomezními hvozdy. Od 11. století, a především ve 12. století začalo obyvatelstvo českých zemí pronikat do odlehlejších výše položených a méně

úrodných i zalesněných území a kolonizovat je. Mýtilo lesy, obdělávalo nově získanou půdu, čímž se měnil vzhled krajiny. Novým osídlováním rostla majetkově zejména šlechta a také panovník zvyšoval své příjmy se současným posilováním vojenské síly státu. Tak byla za tzv. vnitřní kolonizace ve 12. století obydlena značná část českého a moravského území s výjimkou výše položených oblastí pohraničních hor. Vnitřní kolonizace vedla ke zvýšení zemědělské výroby a i k rozšíření trhu.

Novým podnětem se stala vnější (německá) kolonizace v průběhu 13. století, která přinesla výrazný přírůstek obyvatelstva českých zemí; do Čech a na Moravu přicházeli Frankové, Sasové, Bavoři, kolonisté ze Švábska, z Porýní, Vlámka i Holandska. Byla osídlena a zkulturnována velká část českomoravského pohraničí, jižní, jihozápadní i západní Čechy, Jeseníky a severní Morava i další území. Noví osadníci přinášeli s sebou znalosti nových postupů v zemědělství a nové, tzv. emfyteutické (dědické, zákupní nebo německé) právo, které zaručovalo kolonizátorům dědičnou držbu nově získané půdy. Příchod cizinců znamenal i změnu dosavadních etnických poměrů v zemi, kde převládalo slovanské (české) obyvatelstvo; masový příliv německých osadníků položil základ pozdějšímu národnostnímu rozdělení obyvatelstva.

Do Čech i na Moravu se vstupovalo zemskými stezkami v pohraničních lesích, které měly jak strategický, tak i obchodní význam. Spojovaly české země s Bavorskem, Horní Falcí, Míšeňskem, Budyšínskem, Kladskem, Rakousy i Uhrami.

Vnitřně konsolidovaný český stát nastoupil ve 13. století (zejména v letech vlády nástupců Přemysla Otakara I.) cestu expanzivní zahraniční politiky. Jeho prvním cílem se staly Rakousy (boj o tzv. dědictví babenberské) a posléze i území ve Slezsku a v Polsku (v souvislosti s křížovou výpravou do Pomořanska a Pruska). Přímé ovlivňování věcí v Říši vyneslo Přemyslu Otakaru II. připojení Chebska k Českému království. Moc českého krále se následně dotkla přes Korutany a Kraňsko až italského "světa" a "český lev shlížel do vln Jaderského moře". Po krátkém období anarchie (po smrti Přemysla Otakara II.) budoval Václav II. český stát jako mocnou monarchii, jeden z nejvýznamnějších státních útvarů tehdejší Evropy. Česko-polská unie představovala mocné soustátí sahající až k Baltskému moři a k tatranským hřebenům. Za pomoci českých grošů se rýsovalo připojení Uher, čímž by vznikla rozsáhlá středoevropská říše pod vládou českého krále. Soudobí kronikáři uváděli, že jen král francouzský se mohl v Evropě postavit Václavu II. na roveň. Stát a společnost v rané knížecí době byly pod značným velkomoravským vlivem. Charakteristickým rysem státní organizace velkomoravského typu bylo zvláštní postavení knížete, který postupně soustředil ve svých rukou politické, správní, vojenské i náboženské funkce, a získal tím privilegované postavení. Kníže měl přitom plné vlastnické právo jen na svou dědičnou půdu a na dosud neosídlená území, případně na zabranou půdu po výbojích vůči okolním kmenům; tyto pozemky pak pronajímal bezzemkům (vznikla tak kategorie tzv. hostů). Příslušníci kmene zůstávali i nadále svobodnými vlastníky půdy, byli však nuceni část svého výtěžku odvádět knížeti jako "daň z míru" (ve formě poplatků, naturálií nebo určitých služeb) za knížecí ochranu. Tak docházelo k jejich postupnému znevolňování (někdy též násilím, z trestu). Mimo to byli nuceni vykonávat i tzv. zemské roboty (při stavbě hradů, cest apod.) a odevzdávat církevní desátek. Proces znevolňování byl dokončen v 11. století, přičemž výrazně poklesl počet svobodníků. Kromě nich existovalo i nesvobodné obyvatelstvo - čeď a otroci.

Nejvýznamnější oporou knížete byla vojenská družina, z níž byli v průběhu 11. století vybíráni dvorští úředníci a správci jednotlivých území v rámci hradské soustavy. Za své služby byli členové družin (palatin, kancléř, komoří, podkomoří, maršálek, číšník,

stolník, lovcí, mečník) nejprve odměňování knížetem naturáliemi, později i pozemky. Přidělení půdy (léna) nebylo zpočátku dědičné; dědičnost lén se prosadila až ve 12. století. Kromě toho získávali družiníci statky kolonizací nebo přímým zabíráním knížecí půdy. Tak se z nich vytvářel nový stav - středověká šlechta. Od 12. století se můžeme setkat s řadou šlechtických rodů, které v následujících stoletích stále více zasahovaly do osudů českého státu (Markvartici, Ronovci, Vítkovci, Hroznatovci, Hrabšici - v Čechách, na Moravě například pánové z Pernštejna, z Boskovic, ze Žerotína, z Lomnice).

Hospodářský vzestup v dalším období způsobil, že feudální velmož přestával mít zájem na těsném sepětí s panovníkem a s dynastií a měnil se v dědičného šlechtice, opřeneho o vlastní pozemkovou držbu. Hradská soustava ztrácela svou funkčnost. Země se začala štěpit na množství větších a menších pozemkových držav světských a duchovních feudálů. Narůstala hospodářská moc šlechty, upevnilo se její sebevědomí a souběžně s tím rostly i její politické ambice. Začalo se vytvářet kolektivní stavovské povědomí, z něhož vycházela touha podílet se na státní moci. Šlechta opanovala zemský soud a posílila význam zemského sněmu, jemuž vtiskla novou náplň. Panovníkovi zůstala role sjednocujícího činitele, který měl především tlumit vnitřní rozbroje a čelit možnému rozpadu státu. Uvnitř šlechty docházelo od konce 13. století k sociální diferenciaci na vyšší (páni) a nižší (rytíři, zemané, vladykové apod.) feudalitu.

Podstatně odlišným způsobem se vyvíjela církevní organizace. Rané období středověku je v českých zemích ještě charakterizováno bojem mezi křesťanstvím a staršími pohanskými zvyky a obyčejí. Postupně však ve společnosti zakotvilo křesťanství (nejdříve ve "vyšších vrstvách"), přičemž latinská liturgie zcela ovládla koncem 11. století duchovní život Čech a Moravy; staroslověnská liturgie byla potlačena.

Kněží zpočátku podléhali knížeti, jemuž také připadala většina z výnosů církevních obřadů a majetku. Kníže po dlouhou dobu neomezeně jmenoval pražského biskupa a zřizoval církevní instituce (například olomoucké biskupství založil bez potvrzení Říma). Jen zřídka docházelo ke střetu mezi církví a státní mocí (jako za působení biskupů Vojtěcha či Jaromíra). Až do konce 12. století byla u nás církev v područí feudálů, svých dobrodinců. Zápas za osamostatnění z područí knížete a světských feudálů skončil vítězstvím církve až ve 13. století, na Moravě již za Zdíkovy episkopátu před polovinou 12. století; již předtím získala církev tzv. imunitu, což znamenalo osvobození jejich poddaných od všech povinností vůči panovníkovi. Církev se tak přiřadila k privilegovaným složkám tehdejší společnosti (teorie o "trojím lidu"). Vzrostla autorita biskupa, laický "vlastník" kostela se změnil v pouhého patronátního pána. Kláštery, kapituly i biskupství získaly práva pozemkové vrchnosti a začaly systematicky budovat svá dominia (zvětšovaná dary a odkazy).

Velkou oporu měla církev v kláštrech; od konce 10. století se jednalo výlučně o konventy benediktinské, od poloviny 12. století následovaly další - cisterciácké a premonstrátské a po nich přicházeli dominikáni, rytířské řády, minorité i některé žebravé řády. Kosmopolitní ráz nových církevních řádů a jejich mezinárodní konexe zprostředkovaly pronikání zahraničních kulturních vlivů do českých zemí. Kláštery spolu s oběma biskupstvími a postupně vznikajícími kapitulami představovaly také střediska kultury a vzdělanosti; působily zde skriptoria (písařské dílny) i školy. Literatura byla psána převážně latinsky, češtinu zde zpočátku známe jen z ojedinelých slov a vět vpisovaných do latinských a (vzácněji) i do hebrejských textů (tzv. glosy). Teprve s vnější kolonizací se spolu s rytířskou kulturou ujímá na přemyslovském dvoře vedle latiny i němčina (německá rytířská poezie - minnesang). "Módni" rytířství (čerpající zejména z atmosféry

křížových výprav do Palestiny) posilovalo sice tradiční principy lenní věrnosti, ale současně preferovalo ctnost, hrdost a individuální ctižádostivost. V kruzích vyšší šlechty se rozšířil zvyk přijímat německá rodová jména a dávat německé názvy svým sídlům. Přitom vzdělanost přestávala být výlučně výsadou kněží a pronikala i do laického světa; jejími středisky se stávaly (po dosavadních klášterech) univerzity. Česká šlechta si sice zvykla přijímat západní životní styl, avšak současně s nelibostí sledovala bohatnoucí německý patriciát ve městech. A tak vedle německé rytířské poezie se objevují i první literární díla v češtině.

K nejvýznamnějším architektonickým památkám sledovaného období patřily církevní stavby, které vznikaly zpočátku pod velkomoravským vlivem, později s recepcí prvků a forem karolínského a otonského stavitelství. Z počátečního období budování českého státu se dochovaly kostelíky, baziliky a rotundy. Od 11. století se ve výtvarném umění začal prosazovat románský sloh; zprvu se takto budovaly knížecí paláce na hradech a kostely, posléze i kamenné kupecké domy a šlechtické dvorce. K nejdokonalejším architektonickým dílům náleží kláštery a klášterní kostely. Postupně nabývalo na významu i nástěnné malířství (zvláště pozoruhodná je freska v rotundě sv. Kateřiny ve Znojmě z konce první třetiny 12. věku) a knižní malířství. S cizinci, přicházejícími do českých zemí v období vnější kolonizace, pronikl ze střední Francie přes Německo gotický sloh (od konce první poloviny 13. století); zavedly jej cisterciácké stavební hutě. Krajině začaly vévodit monumentální hrady. Gotika začala pronikat i do nově budovaných měst.

Hlavním výrobním odvětvím zůstávalo zemědělství. Postupně se začalo šířit trojpolní hospodaření; úhorová soustava si vyžádala nové uspořádání plužiny, charakteristické tím, že se pozemky v obci soustřeďovaly do větších honů podle osevního cyklu, závazného pro celou vesnici (tzv. přímus obdělávání). Od 12. století se pokročilo ve specializaci řemesel, a to i přes jejich nízkou technickou úroveň. Luxusní zboží bylo převážně dováženo z ciziny. Z Čech se v raném středověku vyvážely hlavně suroviny a také otroci. Postupné zvyšování zemědělské produkce i rozvoj řemesel přispěly ke vzniku místního trhu; trhy se konaly u větších hradů, později v tržních vsích. Zpočátku šlo o výměnný obchod, později se uplatňovaly peníze; k rozšíření mezinárodního obchodu přispěly české denáry.

Nejzávažnějším důsledkem vnější kolonizace byl vznik měst. Zakládání a vznik plně institucionálních měst vrcholného středověku (vybavených privilegii) pronikalo do českých zemí zejména ze Slezska a rakouského Podunají, a to nejprve na severní a také na jižní Moravu. Kromě nově "na zeleném" lokovaných (vysazených) měst získaly téměř současně či s nevelkým zpožděním městská práva i starší trhové osady nebo větší sídliště při knížecích hradech (Praha, Olomouc, Brno, Znojmo atd.). Zvláštní postavení měla tzv. města horní (Jihlava, Kutná Hora) spojená s těžbou stříbra. Z hlediska postavení měst a jejich vztahu ke státu se zformovala skupina měst královských a poddanských (zakládala je šlechta a církev). Vznikající města se stávala zprostředkujícími středisky řemeslné výroby a směny a současně znamenala nejvýznamnější modernizační zásah do středověké společnosti.

Monarchie posledních Přemyslovců představovala složitý systém rozličných sociálních sil, mezi nimiž se utvářely určité vazby. Zemské právo a soudnictví zůstaly v rukou šlechty a rovněž města si udržela svobodné postavení. Přes krutý pád (porážka na Moravském poli) neztratilo České království své silné postavení a autoritu ve střední Evropě. Největší pravomoc si udržoval panovník, který se obklopoval předními

šlechtickými rody. Uprostřed rozvíjející se české společnosti došlo k "olomoucké vraždě", kterou vymřeli v mužské linii Přemyslovci (jediná domácí dynastie), pod jejichž vládou byl vytvořen český stát jako centralizovaná monarchie s velmocenským postavením ve střední Evropě.

III. Český stát za Přemyslovců – Podrobná data

(poč. 10. stol.- poč. 14. stol.)

915

Umírá prvorozený syn knížete Bořivoje I. a Ludmily Spytihněv I., druhý historický kníže přemyslovského rodu; za jeho vlády byly patrně i Čechy (nejen Velká Morava) zasaženy maďarskými vpády. O moc v zemi se musel dělit s jakýmsi Vitislavem. Spytihněvovi je připisováno zakládání kostelů - na Pražském hradě přebudoval kostel Panny Marie a na Budči dal postavit rotundu sv. Petra a Pavla; na hradišti Budči snad existovala první (církvní) škola v Čechách. Vládu převzal jeho mladší bratr VRATISLAV I. [915-921], otec knížete Václava.

921

13. února

Úmrtí knížete Vratislava I., v legendách označovaného za mocného a schopného panovníka, úspěšného ochránce Čech před Uhry. S jeho jménem je spojeno založení kostela sv. Jiří na Pražském hradě (kolem roku 916); zde byl také pochován. Za jeho dva nezletilé syny Václava a Boleslava vládly dvě kněžny: Drahomíra (vdova po Vratislavu I.) a Ludmila (kdysi manželka Bořivojova), přičemž Drahomíra postupně převzala poručnickou vládu na sebe.

15. září

Na hradě Tetíně byla zavražděna (uškrncena) jedenašedesátiletá Ludmila vikinskými bojovníky (Tunnou a Gommonem), najatými Drahomírou. Tělesné ostatky kněžny Ludmily nechal kníže Václav převést do kostela sv. Jiří na Pražském hradě (19. října 925); kostel sloužil jako místo posledního odpočinku prvních Přemyslovců. Již v průběhu 11. století byla Ludmila považována za svatou.

922

Bavorský vévoda Arnulf táhl do Čech.

922-925

Vlády se ujímá nejstarší Vratislavův syn VÁCLAV [922/925 až 929 nebo 935]; byl hluboce oddán křesťanství (na Pražském hradě nechal zbudovat rotundu zasvěcenou saskému patronu sv. Vítu). Václav opustil dosavadní přemyslovskou politiku, orientující se na Bavorsko, a přiklonil se k Sasku (králi Jindřichu I. Ptáčníkovi se podařilo postupně spojit jednotlivé země rozpadlé východofranské říše a položit základy Římskoněmecké říše). Václavu je připisováno podrobení se římskoněmeckému tlaku slibem poplatku (tzv. daň míru - tribut pacis): 500 hřiven stříbra a 120 volů.

925-927

Spor mezi knížetem Václavem a kouřimským velmožem Radslavem; ten se nakonec dobrovolně podrobil Václavovi a uznal jeho svrchovanost.

929

Vojenská výprava Jindřicha I. Ptáčníka (spolu s jeho rivalem, bavorským Arnulfem) do Čech, aby si vynutil poplatky.

929 (nebo spíše 935)

28. září

Zavraždění knížete Václava ve Staré Boleslavi z popudu jeho bratra Boleslava, jenž neskrýval výhrady vůči Václavově vládě (rozdílné názory na politiku země vůči Říši, náboženské spory a jistě i Boleslavova touha po moci). Šlo o první známý atentát na českého panovníka, který byl brzy ověncen mučednickou svatozáří (někdy mezi léty 972-975, kdy bylo v Praze založeno biskupství); církev potřebovala domácího světce konajícího zázraky. Svatováclavská tradice sehrála v českých dějinách neobyčejně významnou pozitivní roli, někdy však byla zneužívána k prosazování méně ušlechtilých postojů (ve své symbolice nabádala k pokoře až poraženectví pod pláštěm křesťanské dobroty - to bylo zejména zneužíváno za protektorátu, kdy se svatováclavská tradice proměnila v ideologický nástroj fašistických okupantů a kolaborantů).

Po knížeti Václavovi nastoupil na knížecí stolec BOLESLAV I. zvaný Ukrutný [929 nebo 935-972].

935 (dříve uváděn rok 929)

Počátek čtrnáctiletého Boleslavova boje s Římskoněmeckou říší (s nástupcem Jindřicha, novým saským vládcem Otou I., 936-973); Otova vojska vtrhla dvěma proudy do Čech, byla však Boleslavem poražena. Následoval vpád Čechů do Saska a plenění Otovy země.

950

červenec

Nový vpád vojsk Oty I. (od roku 962 císařem) do Čech až k Praze; i když nebylo Boleslavovo vojsko poraženo (velel mu jeho syn Boleslav II.), český kníže "došel k moudrosti" (jak uvádí soudobý saský kronikář Widukind) a chtěl raději "nepokořen se poddati, než poražen milosti se doprošovati". Neznáme bližší podmínky míru, pravděpodobně byl obnoven dřívější poplatek Sasům; samostatnost českého knížectví zůstala zachována, bylo však obnoveno placení tributu.

955

10. srpna

Vojsko knížete Boleslava I. (v počtu zhruba 1000 bojovníků) se na straně Oty I. zúčastnilo bitvy s Maďary na řece Lechu (bavorském přítoku Dunaje); útočné kmeny kočovných Maďarů zde byly definitivně rozdraceny, usadily se v karpatské kotlině a přešly k pokojnému, zemědělskému způsobu života.

Přibližně v téže době jedna část Boleslavova vojska vybojovala kdesi rovněž vítěznou bitvu s Maďary; potvrzení varianty o příslušnosti Moravy (po odchodu Maďarů) k přemyslovskému panství je zcela nejasné. Přemyslovci se rovněž zmocnili Slezska, území Vislanů a západního Slovenska. Tato expanze byla spojena s šířením křesťanství.

kolem 955

Boleslav zavedl ražbu nejstarších českých mincí - denárů; měly v průměru 20 mm a z libry stříbra (tj. z 408 g kovu) se jich razilo 240. Platilo se jimi do 13. století.

963-964

Sblížení Piastovce Měška (nejstaršího historicky doloženého polského panovníka) s Boleslavem I. vedlo k uzavření spojenecké dohody; Měšek byl ohrožován výboji

markraběte Gera a saského hraběte Wichmana. Vzájemné kontakty zpečetěny sňatkem Boleslavovy dcery Doubravky (správněji Dobravy) s Měškem (965).

965-966

Prahu navštívil židovský obchodník a cestovatel Ibrahim ibn Jakub, který zanechal zprávu o svých dojmech: "Město Frága je zbudováno z kamene a vápna a je obchodem město ze všech nejbohatší... Jejich země je nejlepší ze zemí severu a potravinami nejbohatší... Památné je, že obyvatelé země Buima (Bohemia - Čechy) jsou snědí a ryšavost je u nich vzácná..."

60. léta

Při kostele sv. Jiří na Pražském hradě byl založen nejstarší klášter v Čechách. Konvent benediktinek spravovala dcera Boleslava I. Mlada (Marie), když opatskou berli přijala osobně od papeže Jana XIII.

972 (podle Kosmy 967)

15. července

Úmrtí Boleslava I.; za jeho vlády došlo k vnitřnímu upevnění českého státu (podrobil si většinu území v Čechách, byla vytvořena tzv. hradská soustava, budovaly se menší, ale silně opevněné hrady místo starých hradišť, byla zavedena "daň z míru" - tribut pacis, první státní daň, prosazovaly se zemské roboty) a k posílení církevní organizace (pokus o zřízení biskupství v Praze, rozvíjení kultu sv. Václava). Novým knížetem se stal jeho syn BOLESLAV II. zvaný Pobožný [972-999], opěvovaný Kosmou jako "muž nejkřesťanštější..., otec sirotků, ochránce vdov, utěšitel zarmoucených..."

973

březen

Na dvorském sněmu v Quedlinburgu přenechal řezenský biskup sv. Wolfgang Čechám (přes odpor své kapituly) církevní samostatnost; to znamenalo zřízení pražského biskupství (zahrnovalo Čechy, Slezsko, Krakovsko a území k řekám Bugu a Styru). Tomuto aktu předcházela (patrně) dohoda mezi Boleslavem II. a císařem Otou I. Pražská diecéze byla podřízena mohučskému arcibiskupství (do roku 1344), prvním biskupem se stal (975) saský mnich Dětmár (Thietmar), který ovládal slovanský jazyk a těšil se přízni Boleslava II. Dětmár byl slavnostně intronizován mohučským arcibiskupem Willigisem v chrámu sv. Víta. Brzy po založení biskupství byla u něj zřízena církevní škola (v letech 1008-1018 zde působil mistr Hubald).

973-974

Boleslav II. podpořil bavorského vévodu Jindřicha (zvaného Svárlivý) proti novému císaři Otovi II. ("odbojník" Jindřich byl 974 zatčen a uvězněn v Ingelheimu).

975

podzim

Vpád Oty II. do Čech (odveta za Boleslavovo spojenectví s vévodou Jindřichem); došlo k poplnutí části země. Boleslav II. ještě téhož roku podnikl ničivý vpád do Bavor, zpustošil zejména statky Altaišského kláštera.

976

Nový odboj vévody Jindřicha (po útěku z vězení) proti císaři Otovi II.; po obklíčení v Řezně zamířil do Čech k Boleslavovi. Ota vpadl do Čech, avšak jedna část jeho vojska byla (v červenci) poražena u Plzně (dnešního Plzně). Zbytek Otovy výpravy odtáhl zpět, Boleslav II. odpověděl novým vpádem do Říše.

28. dubna

Na jednání církevních hodnostářů v sídle mohučského arcibiskupa Willigise se objevuje vedle pražského biskupa Dětmara, biskupa špýrského a wormského, i biskup moravský. Jeho jméno neznáme, jde však o doklad vlastní moravské diecéze, nezávislé na české (pražské).

977

červenec

Další vpád císaře Oty II. do Čech (ze severu od Saska) koordinovaný s útokem pomocných oddílů z Bavorska a Švábska (ty byly oslabené úplavicí). Boleslav II. nabídl smír, císař přijal (Boleslav slíbil obnovit "staré" svazky s Říší a dostavil se o Velikonocích 978 na dvorský sjezd v Quedlinburgu).

981

13. března

Zemřel kníže Slavník (jeho panství zabíralo většinu východních a jihovýchodních Čech - snad "Charvatské knížectví"); sídlem Slavníkovců byl hrad Libice nad Cidlinou. Od 30. let 10. století došlo k vytvoření pomyslné "přemyslovsko-charvatské" aliance (kníže Slavník se oženil s Přemyslovnou Střezislavou, snad sestrou Boleslava I.). Knížecímu páru se narodilo šest dětí (mj. i Vojtěch a Soběslav, který se pokusil o vlastní politiku a dostal se do konfliktu s Přemyslovci).

kolem 981

Boleslav II. ztratil území v povodí Dněstru s městem Przemyslem (obsadil Vladimír Kyjevský), podařilo se mu však udržet Krakovsko, Slezsko a snad i většinu Moravy.

982

19. ledna

Na starobylém hradisku Levý Hradec byl zvolen (přes své zdráhání) pražským biskupem (po úmrtí biskupa Dětmara roku 981) Slavníkovec Vojtěch (Adalbert); při návštěvě Uher pokřtil syna vévody Gejzy, pozdějšího uherského krále sv. Štěpána. Měl stále neshody s domácím polopohanským prostředím a Přemyslovci (odmítl vystupovat v roli "kaplana" pražského knížete a snažil se dodat biskupskému úřadu plné vážnosti a politické důstojnosti), opustil Čechy a odešel do Itálie (vstoupil do benediktinského kláštera v Monte Cassinu). Pražskou diecézi dočasně spravoval mohučský biskup Volkold (zemřel v srpnu 992).

984

polovina roku

Boleslavovo české vojsko podpořilo snahy vévody Jindřicha Bavorského stát se císařem (po smrti Oty II. roku 983) a táhlo do Saska; při zpáteční cestě se Češi zmocnili Míšně (drželi ji až do roku 986).

988

Biskup Vojtěch opustil s nevlastním bratrem Radimem (Gaudenciem, pozdějším prvním polským arcibiskupem v Hnězdně) Čechy a uchýlil se do montecassinského kláštera v Itálii (později do řeckého reformního ve Valle Luce a nakonec do nejvýznamnějšího kláštera na Aventinu v Římě).

990

Boleslav II. se spojil s Lutici a vytáhl proti polskému knížeti Měškovi; ten krátce předtím zřejmě zabral a připojil k Polsku dolní a střední Slezsko. Měškovi přispěchalo na pomoc římskoněmecké vojsko (údajně 4 tisíce jezdců). Diplomatickým jednáním došlo nakonec ke smíru; Boleslav nechtěl riskovat nový konflikt s Říší.

992

Vojenské tažení Boleslava II. s výpravou Oty III. proti Polabským Slovanům.

Biskup Vojtěch přijal od Boleslava II. edikt, jímž mu bylo dovoleno podle "statutu kanonů" rozlučovat manželství, která byla uzavřena mezi příbuznými, stavět kostely a vybírat desátky; edikt je prvním (a nejstarším) dokladem "křesťanského právního zákonodárství" v Čechách, jež čelilo zemským pohanským zvyklostem.

konec léta

Z Čech vypraveno knížecí poselstvo do Itálie, jež mělo získat biskupa Vojtěcha k návratu do vlasti (v čele stál libický Vojtěchův učitel Radla a mnich Kristián).

993

14. ledna

Založen první mužský klášter (a kostel sv. Benedikta, Bonifáce a Alexia) v Čechách v Břevnově u Prahy (u pramenů potoka Brusnice v lese zvaném Šárka) biskupem Vojtěchem; dvanáct mnichů benediktinské řehole bylo přivezeno Vojtěchem z Itálie. Nové rozpory mezi Přemyslovci a Slavníkovci přiměly Vojtěcha (994) k opětovnému odchodu do Říma (dospěl tam v létě 995).

995

28. září

Po dvoudenním obléhání dobyli Přemyslovci (snad za pomoci Vršovců) Libici nad Cidlinou a vyvraždili všechny přítomné Slavníkovce (včetně čtyř bratrů knížete Soběslava, který v té době v čele ozbrojených houfů pobýval za hranicemi a pomáhal císaři Otovi III. v boji s pohanskými Bodrci). Po zničení Libice následovalo zpustošení ostatních slavníkovských hradů a sídlišť (Libici dostali Vršovci). Čechy byly politicky sjednoceny a podřízeny vládě jediného panovníka.

997

23. dubna

Ve východních Prusích (v místě Cholin, východně od dnešního Gdaňska), kam odešel hlásat evangelium, zemřel mučednickou smrtí biskup Vojtěch; jeho tělo vykoupil Boleslav

Chrabrý stejnou vahou zlata a dal je slavnostně pohřbít v mariánském chrámě v Hnězdě (1000).

999

7. února

Úmrtí knížete Boleslava II.; bývá označován za zakladatele jednotného českého státu a podporovatele křesťanství (vedl do země benediktinský řád, došlo k založení prvních klášterů - ještě krátce před svou smrtí dal podnět k založení kláštera sv. Jana na Ostrově u Davle). Novým knížetem se stal nejstarší z trojice jeho synů BOLESLAV III. (zvaný Ryšavý) [999-1002]. Čechy se staly nadlouho jablkem sváru a procházely hlubokou krizí.

léto 997 nebo únor 999

Vojsko polského knížete Boleslava Chrabrého přemohlo českou posádku Krakova a hrad s okolní krajinou byl připojen k polskému státu; již předtím ztratili Přemyslovci Míšeň (obsadil ji markrabě Ekkehard za pomoci polského vládce Měška I.) a Slezsko (dostalo se do polského držení).

1060

Neúspěšné obléhání Hradce u Opavy vojskem polského krále Boleslava II. Smělého.

1060-1061 (nebo snad 1071)

Zahájena velkorysá přestavba kostelíka sv. Víta na Pražském hradě.

1061

28. ledna

Ve věku třiceti let zemřel kníže Spytihněv II. (zanechal po sobě jediného syna Fridricha - Svatobora); novým knížetem se stal jeho mladší bratr VRATISLAV II. [1061-1092].

únor

Po nástupu na knížecí trůn obnovil Vratislav II. moravské úděly - Konrádovi vrátil Brněnsko (západní část, kterou později Konrád rozdělil mezi své syny na úděly brněnský a znojenský) a Otovi přenechal své někdejší působiště - Olomoucko (východní část). Údělná knížata začala razit vlastní mince.

11. března

Vratislav nechal vysvětit na jáhna svého nejmladšího bratra Jaromíra (ten odmítal stát se duchovním, a dokonce uprchl na nějaký čas do Polska). Mezi oběma bratry - českým knížetem a budoucím pražským biskupem - se vytvářel nenávistný vztah (šlo o dva nejvyšší představitele přemyslovského státu).

léto

Z Uher byli povoláni zpět mniši slovanského obřadu a uvedeni do Sázavského kláštera (1079 nebo 1080 požádal Vratislav papeže o povolení slovanské liturgie, papež odmítl).

1063

Ve snaze omezit vliv pražského biskupa se rozhodl Vratislav II. rozdělit pražskou diecézi na dvě části; v Olomouci (u kostela sv. Petra) došlo k založení (obnovení z

velkomoravského období) biskupství pro Moravu (prvním biskupem se stal břevnovský mnich Jan). Církevně podléhala Olomouc mohučskému arcibiskupství.

1068

červen

Spor Vratislava s jeho bratry o uvolněný biskupský stolec po smrti Šebíře (9. prosince 1067); Vratislav odmítal kandidaturu Jaromíra (ten byl podporován bratry Konrádem a Otou), a tak k otevřenému konfliktu došlo při polním ležení Vratislavova vojska v zemské bráně u Dobenína za Náchodem. Vratislav nezískal očekávanou podporu svého vojska a ve velmi vyhrcoené situaci musel nakonec ustoupit; 15. června byl jeho mladší bratr Jaromír prohlášen biskupem (záhy získal investituru i od Jindřicha IV.). Vratislav se pak snažil co nejvíce omezit pravomoci pražského biskupství.

1070

Se souhlasem papeže položil Vratislav základy vyšehradské kapituly (chrámu sv. Petra a Pavla), která přímo podléhala Římu a nikoli pražskému biskupství; souběžně s tím začal vyrůstat nad známou skálou kamenný knížecí palác s kaplí sv. Jana. Vratislav si zvolil Vyšehrad za sídlo (sídlili tu i někteří jeho následníci, posledním byl Soběslav I.).

1072-1075

Spory mezi knížetem Vratislavem II. a jeho bratrem, pražským biskupem Jaromírem, museli řešit legáti římského papeže (k vyvrcholení došlo po "inzultaci" olomouckého biskupa Jana od Jaromíra v létě 1072); příčina tkvěla ve snaze Jaromíra zrušit olomoucké biskupství a připojit Moravu k pražské diecézi. Jaromír musel na čas opustit diecézi (pobýval v Mohuči) a nakonec po mnoha spletitých jednáních byl spor urovnán kompromisem.

1073

Vpád Poláků do Čech; dokladem dlouholetého spojení mezi Vratislavem II. a Jindřichem IV. byla chystaná výprava říšského vojska do Polska, k níž však nedošlo vzhledem k povstání v Sasku.

1074

Moravskému biskupství byla papežem Řehořem VII. potvrzena apoštolská privilegia.

1075

červen

Účast Vratislavova vojska při potlačení saského povstání; k vyvrcholení došlo 9. června v bitvě na řece Unstrutě.

podzim

Za pomoc Vratislava II. Jindřichu IV. při jeho vpádu do Míšně získal český kníže v léno Východní saskou marku (pozdější Horní Lužici); roku 1084 ji dal své dceři Jitce, provdané za Wiprechta Grojčského.

1076

léto

Účast českého vojska při opakovaném nájezdu Jindřicha IV. na Míšeňsko; Vratislav obdržel Míšeňsko do své správy (měl zde již obsazeno několik hradů) a obsadil i Zhořelecko a Budyšínsko, která dostal též v léno (jen do roku 1084, kdy postoupil vládu svému zeti Wiprechtu Grojčskému).

1077

květen a srpen

České oddíly v Jindřichově vojsku zpustošily Švábsko (tvrdá odplata Jindřicha IV. za zvolení Rudolfa Švábského římskoněmeckým králem v době, kdy na něj papež Řehoř VII. uvalil klatbu - boj o investituru).

červen

Konal se dvorský sjezd v Norimberku i za účasti knížete Vratislava II.; Jindřich IV. pověřil pražského biskupa Jaromíra vedením své kanceláře a jmenoval ho kancléřem. Toto rozhodnutí dočasně utlumilo spory českého knížete a pražského biskupa.

1078

listopad

Nový ničivý vpád Jindřichova vojska do Švábska; i tentokrát Češi tvořili důležitou část císařského vojska.

Moravský údělný kníže Ota Olomoucký založil v Hradisku u Olomouce druhý moravský benediktinský klášter jako rodinnou knížecí fundaci; při této příležitosti byla na Moravě sepsána první dochovaná listina.

1079

Jednání Vratislava II. s papežskou kurií o situaci v olomouckém biskupství.

Neúspěšný pokus Vratislava o dobytí Míšně.

Došlo ke zlepšení česko-polských vztahů; nový polský panovník Vladislav Heřman si vzal za ženu Vratislavovu dceru Juditu.

1080

27. ledna

Bitva u Flarchheimu v Durynsku mezi Jindřichem IV. a Rudolfem Švábským; na Jindřichově straně bojovaly české oddíly, které utrpěly těžké ztráty. Bitva skončila Jindřichovou porážkou, Čechové ukořistili posvátné kopí.

1081

Vojska správce Východní (bavorské) marky Leopolda po celý rok napadala jižní Moravu; Konrád Brněnský se obrátil na Vratislava s žádostí o pomoc.

Na dvorském shromáždění v Řezně propůjčil Jindřich IV. Vratislavovi Východní bavorskou (rakouskou) marku jako náhradu za ztracená území v Míšni a saské marce.

1081-1084

Účast českého oddílu na tzv. Římské jízdě Jindřicha IV. (zvláště se těchto 300 bojovníků v čele s druhorozeným synem knížete Vratislava II. Bořivojem II. vyznamenalo při

přechodu Alp a při dobývání hradeb Říma). Vratislav také poskytl Jindřichovi 4 tisíce hřiven stříbra.

1082

12. května

Bitva u Mailberku v Rakousích, v níž Vratislav II. porazil vojsko markraběte Východní bavorské marky Leopolda II. (odveta za jeho napadání jižní Moravy). České vojsko zpusťošilo území až po Dunaj.

1085

duben

Na dvorském sjezdu v Mohuči obdržel Vratislav II. za své dlouholeté služby Jindřichovi IV. královský titul (platil jen pro jeho osobu). Zbavil ho i povinností poplatků; místo toho museli čeští panovníci obesílat korunovační jízdy do Říma čestným ozbrojeným doprovodem (případně poskytnout finanční náhradu). Současně Jindřich IV. (v zájmu Jaromíra) rozhodl, aby biskupství pražské zahrnovalo i Moravu (29. dubna 1086 spojení obou biskupství potvrdil i protipapež Kliment III.).

1086

Východní (rakouská) marka byla Jindřichem IV. odňata Vratislavovi a navracena Babenberkům.

Vznikl velkolepý evangeliář, tzv. Kodex vyšehradský (patrně za hranicemi českého státu, asi ve skriptoriu v bavorském Podunají).

15. června

První královská korunovace na Pražském hradě v kostele sv. Víta, při níž arcibiskup trevírský Egilbert nasadil zlaté čelenky na hlavu Vratislava II. a jeho manželky (třetí), polské princezny Svatavy.

1086-1088

Nové spory mezi Vratislavem a Jaromírem vyvrcholily rozhodnutím českého krále obnovit biskupství v Olomouci (biskupem se stal Vratislavův kaplan Wezel). Jaromír hledal zastánce a vydal se do Říma k protipapeži Klimentu III.; na cestě však 26. června 1090 zemřel v Ostřihomi. Novým pražským biskupem byl jmenován Kosmas.

1087

Po smrti údělného knížete Oty Olomouckého odebral král Vratislav správu Olomoucka jeho synům a svěřil ji svému synu Boleslavovi (asi se obával sjednocení Moravy). Na obranu Otových synů rázně vystoupil jeho bratr Konrád Brněnský.

1088

Král Vratislav II. obsadil znovu Míšeň, ale císař Jindřich IV. propůjčil Míšeňsko Jindřichu Vitinskému; pod Českou korunou zůstalo jen území Nižanů a Milčanů (do roku 1122).

1091

červenec

Vpád Vratislavova vojska na Moravu a obléhání brněnského hradu; zde došlo k rozkolu v králově vojsku (vzbouřil se králův syn Břetislav a odešel na Hradecko se svými přívrženci). Král Vratislav se obával nových zmatků a podle stařešinského řádu označil za svého nástupce bratra Konráda. Břetislav mezitím shromáždil na 3 tisíce bojovníků a táhl ku Praze. Konrádovi se podařilo odvrátit nebezpečí občanské války a uzavřít mír. Břetislav v obavách o svůj život uprchl do Uher (se svolením krále Ladislava se usadil v okolí Trenčína).

1092

14. ledna

Umírá král Vratislav II. (těžce se poranil při lovu); byl pohřben na Vyšehradě. Z evropské scény odešel významný panovník, za jehož vlády došlo k výraznému růstu autority českého státu.

20. ledna

Novým českým panovníkem zvolen údělný moravský kníže KONRÁD I. (Brněnský) [1092]; vládl však jen necelých 8 měsíců (6. září zemřel). Konrádovou smrtí se definitivně uzavřela éra vlády Břetislavových synů.

14. září

Vratislavův nejstarší syn BŘETISLAV II. [1092-1100] se stal novým českým knížetem.

28. září

Vydána Břetislavova statuta, jež se týkala zbytků pohanství v zemi (vypovězení všech čarodějů, kouzelníků a hadačů, vykácení a spálení posvátných stromů a hájů, zákaz pohřbívání mimo hřbitovy aj.).

1093

Kníže Břetislav II. odmítl tolerovat neplnění závazku polského vévody Vladislava Heřmana (odvádění poplatku za odstoupení Slezska jeho dědem Břetislavem I.) a několika vpády zpustošil levobřežní Slezsko (od hradu Recen - Ryczyn až po Hlohov). Následoval odvetný polský vpád na severní Moravu; nakonec sjednán mír a obnoveno placení tributu (stanoveno již roku 1054 mírem v Quedlinburgu). Kladsko se dostalo do držení polského Boleslava (pozdějšího Boleslava III.) jako české léno (udělováno v léno Přemyslovcům nebo polským Piastovcům).

1096

květen

Nový vpád Břetislava II. do Slezska (opanoval Kladsko a po rozboření hradu Bardo nad Nisou vystavěl východněji hrad Kamenec).

Houfy účastníků I. křížové výpravy (z Porýní, Frank a Saska) prošly Čechami (v Praze vyprovokovaly protižidovské bouře) i Moravou. Židé se necítili bezpečni a opouštěli zemi (současně tajně vyváželi své majetky za hranice - do Uher a Polska).

1097

Břetislav II. zajal dědice brněnského údělu Oldřicha (syna Konrádova) a vsadil ho do vězení; Oldřich byl (snad) mezi žijícími Přemyslovci nejstarší a uplatňoval nárok na vládu v Praze (podle stařešinského řádu).

začátek roku

Slovanští mniši byli definitivně vypuzeni ze Sázavského kláštera, klášter předán benediktinům latinského obřadu.

1098

Břetislav nařídil konfiskaci židovských majetků v Čechách.

1099

Velikonoce

Břetislav II. přijal pozvání na dvorský sjezd v Řezně od císaře Jindřicha IV.; zde český kníže požádal císaře, aby udělil český stát v léno jeho přítomnému mladšímu bratru Bořivojovi, kterého označil za svého dědice a následníka. Císař této nezvyklé žádosti vyhověl. Tento čin porušoval dosavadní praxi: nejenže odporoval stařešinskému řádu, ale rovněž narušoval pravidlo, kdy císař uděloval zemi v léno teprve tomu, kdo byl zvolen na tzv. kolokviích (císař do volby nezasahoval). Tím byl vytvořen precedens do budoucna. Bořivojovi jako prvnímu Přemyslovcovi se dostalo léna, ačkoliv předtím nebyl v Čechách přijat.

květen

Břetislav II. vytáhl s vojskem na Moravu, obsadil hrad Podivín a předal jej novému pražskému biskupu Heřmanovi (od února 1099). Koncem května se sešel na "Luckém poli" s uherským králem Kolomanem a na zpáteční cestě oblehl brněnský hrad (dědici brněnského údělu Oldřich a Litold se uchýlili do ciziny). Břetislav svěřil správu Moravy do rukou bratra Bořivoje; synové údělníka Oty Olomouckého Svatopluk a Ota zachovali věrnost českému knížeti.

1100

podzim

Vojenský zásah Břetislava II. na hranicích jižní Moravy s Rakousy, kam se uchýlil vyhnaný Litold (Češi oblehli hrad Raabs v Rakousích).

20. prosince

V lesích u Zbečna byl smrtelně zraněn "jakýmsi Lorkem" (údajně vrahem najatým Vršovci) kníže Břetislav II.; o dva dny později zemřel. Kosmas o něm napsal, že požíval velké lásky u svého národa a při jeho pohřbu plakali "kněží i lid, bohatí i chudí".

25. prosince

Z Moravy byl na knížecí stolec povolán Břetislavův mladší bratr BOŘIVOJ II. [1100-1107].

1101

počátek ledna

Rychlý odjezd Bořivoje II. z Moravy umožnil návrat vypuzených moravských údělných knížat - bratrů Oldřicha a Litolda, kteří vytlačili Bořivojovy posádky z Brněnska a zmocnili se opět dědictví po svém otci Konrádovi.

srpen

Údělný kníže Oldřich (nejstarší žijící Přemyslovec) vytáhl s vojskem do Čech; předtím se objevil u císaře Jindřicha IV. v Řezně, kde za nabízený vysoký peněžitý obnos žádal propůjčení Čech v léno (podle stařešinského řádu měl nárok na pražský stolec). Císař vyhověl Oldřichově žádosti, avšak vyžadoval jeho uznání v Praze; vypukla první válka o český knížecí stolec. Oldřich nezískal podporu, jeho pokus o tažení na Prahu ztroskotál u Malína (pozdější Kutné Hory). Bořivoj II. umožnil Oldřichovi (i Litoldovi) návrat na Moravu - Oldřichovi na Brněnsko, Litoldovi na Znojemsko (v Třebíči roku 1101 založili benediktinský klášter Nanebevzetí P. Marie).

1103

Kníže Bořivoj II. zasáhl do bojů o polský trůn mezi Boleslavem III. a Zbygněvem v prospěch Zbygněva; české vojsko vtrhlo na Vratislavsko, podél Odry postoupilo až na Opavsko (tam se spojilo s oddíly údělníka Svatopluka Olomouckého). Bořivoj se po získání výkupného vrátil do Čech, Svatopluk válčil dále (podnikl útoky do Slezska).

1104

duben

Na Moravu vpadlo polské vojsko; po počátečním plenění Olomoucka Moravané vytlačili Poláky (na neznámém místě) ze země.

1105

srpen

Bořivoj II. podpořil tažení císaře Jindřicha do Bavor proti jeho synům, které skončilo dlouhým vyjednáváním u řeky Řezné.

konec září

Nepřítomnosti knížete Bořivoje II. v zemi využil moravský údělník Svatopluk Olomoucký (jeho bratranec) a vpadl do Čech s cílem obsadit Prahu; nepodařilo se mu dobýt Pražský hrad, a proto ustoupil na Moravu.

1107

počátek května

Druhý pokus (úspěšný) Svatopluka o dobytí Prahy; moravské vojsko bylo podpořeno uherským králem Kolomanem, polským knížetem Boleslavem III. a také Vršovci. Bořivoj II. uprchl z Čech do Polska (spolu s mladším bratrem Soběslavem).

14. května

Českým knížetem se stal SVATOPLUK [1107-1109]; současně byl určen jeho nástupcem mladší bratr Bořivoje - Vladislav (podporoval Svatopluka). Bořivoj II. uprchl do Říše.

léto

Bořivoj II. si stěžoval na Svatopluka u nového císaře Jindřicha V.; za pomoc mu slíbil sumu 5 tisíc hřiven stříbra a zlata. Jindřich obeslal Svatopluka a pozval ho na svůj dvůr.

Správu v Čechách svěřil Svatopluk svému bratru Otovi. Svatopluk byl zatčen a uvězněn v Goslaru, Bořivoj II. byl Jindřichem znovu prohlášen českým knížetem; přitáhl k hranicím, avšak po zprávě o přítomnosti Otova vojska (u Donína) ustoupil a uprchl do Polska. Mezitím Svatopluk nabídl Jindřichovi vysoké výkupné (10 tisíc hřiven); ten propustil Svatopluka a udělil mu Čechy v léno. Svatopluk vyžádával ze zubožené země 7 tisíc hřiven, za zbytek musel ručit jeho bratr jako císařův vězeň.

podzim

Napadení Polska (Slezska) Svatoplukem.

1108

září

Svatopluk podpořil tažení Jindřicha V. do Uher (zpusťošil část Pováží). V té době vtrhli do země Poláci; Vršovci měli nápor odrazit, avšak neuspěli.

27. října

Svatopluk nařídil vyvraždění Vršovců (na hradě Vraclav - Vratislav nedaleko Litomyšle byl zavražděn jejich předák Mutina s družinou); příčinou byla údajná kolaborace s Poláky. Zbylí Vršovci uprchli do Polska a Uher.

listopad

Uherský král Koloman vtrhl na Moravu. Svatopluk znovu spěchal na Moravu, aby zabránil plenění Uhrů.

Do držení českého knížete se dostala Ratiboř.

1109

únor

Kníže Svatopluk zpustošil západní Uhry (Pováží až k Nitře).

srpen

Svatoplukovo tažení do Polska (spolu s vojskem Jindřicha V.) - neúspěšné obléhání města Hlohova, poplenní části Slezska; zde byl Svatopluk 21. září zákeřně zavražděn (vraha snad najali Vršovci). O knížecí stolec se pak ucházel Svatoplukův bratr, olomoucký kníže Ota (vypuzený Bořivojem II.), syn krále Vratislava II. Vladislav a také Bořivoj II.

počátek října

V Praze vyhlášen knížetem VLADISLAV I. [1109-1117]. Ota dobrovolně ustoupil (zůstalo mu Olomoucko). Bořivoj se pokusil získat vládu násilím. Využil bratrovy nepřítomnosti a zmocnil se Prahy i Vyšehradu. Vladislav požádal o pomoc císaře.

1110

počátek ledna

Jindřich V. vtrhl s vojskem do Čech, pozval znepřátelené strany na jednání do biskupské vsi Rokycan. Za českého knížete uznal Vladislava I. Bořivoje nechal spoutat železy a jako zločince ho uvěznil až v Porýní (v Hammersteinu).

polovina roku

Vladislav I. se brutálně vypořádal se svými odpůrci (konfiskace majetku, mučení, oslepování, vyklešťování); Ota II. byl uvržen do žaláře (na právě dostavěném hradě

Křivoklátě), syn krále Vratislava Soběslav musel najít azyl v Polsku. Vladislav se nejdříve smířil s Otou (byl mu vrácen olomoucký úděl).

září

Vpád polského krále Boleslava III. Křivoústého do Čech (za podpory Přemyslovce Soběslava) přes hřebeny Krkonoš; Poláci pronikli až k Libici (k soutoku Cidliny a Labe), ale byli odraženi.

1114

leden

Vladislav I. dosáhl významného diplomatického úspěchu; jako český kníže poprvé zastával úřad nejvyššího číšníka na císařském dvoře Jindřicha V. (při svatbě Jindřicha V. s Matyldou Anglickou). Z této funkce se v polovině 13. století zrodilo právo českého krále náležet mezi kurfiřty a volit císaře.

léto

Soběslav napadl a vypálil Kladsko; to se dostalo do přímého českého držení.

1115

březen

Po lednovém vzájemném jednání povolal český kníže Vladislav I. zpět z Polska Soběslava a vykázal mu labský úděl (Hradecko) a zanedlouho uprázdněné moravské údělky - Brněnsko a Znojemsko.

červenec

Schůzka na řece Nise mezi Boleslavem III. Křivoústým a Vladislavem I., Otou a Soběslavem; uzavřena přátelská smlouva. Na paměť této události založil Vladislav nový klášter v Kladrubech.

1116

květen

Na "Luckém poli" při moravsko-uherské hranici se sešel Vladislav a uherský král Štěpán; schůzka skončila neúspěšně a přerostla v bitvu, v níž bylo uherské vojsko poraženo a zahrnuto za Váh.

1117

prosinec

Sbližování Přemyslovců vyvrcholilo předáním vlády knížete Vladislava I. do rukou bratra BOŘIVOJE II. [1117-1120], kterého povolal do Čech. Vladislav si ponechal úděl ve východních Čechách (až po Krkonoše).

1118

Bořivoj II. bojoval po boku rakouského vojska v Uhrách.

1119-1125

Děkan pražské kapituly Kosmas napsal svou trojdílnou Chronicu Boemorum; na něj navázaly kroniky tzv. Kanovníka vyšehradského, Mnicha sázavského a nepřímo také letopisy Vincenciův a Jarlochův.

1120

16. srpna

Došlo k výměně na knížecím stolci: Bořivoje II. vystřídal VLADISLAV I. [1120-1125] (příčiny těchto změn nejsou známy). Bořivoj odešel do vyhnanství (do Uher, kde 2. února 1124 zemřel).

1123

Opět propukly rozpory mezi Přemyslovci.

březen

Kníže Vladislav I. se vypravil na Moravu a zbavil svého bratra Soběslava vlády v západomoravských údělech. Znojensko předal Litoldovu synu Konrádovi a správou Brněnska pověřil Otu II. Olomouckého. Soběslav musel uprchnout a pobýval v Polsku a v Říši (zde se marně snažil přesvědčit císaře k tažení proti Vladislavovi).

1125

únor

Do Čech se vrátil Soběslav. Zásluhou matky obou bratrů (královny Svatavy) došlo v březnu t. r. k jejich smíření - těžce nemocný kníže Vladislav povolal k sobě na Vyšehrad Soběslava a uznal ho za svého nástupce.

12. dubna

Zemřel kníže Vladislav I.; o čtyři dny později dosedl na knížecí stolec poslední (ze čtyř) a jediný dosud žijící nejmladší syn krále Vratislava - SOBĚSLAV I. [1125-1140], označovaný za nejschopnějšího.

konec října

Soběslav I. vytáhl na Moravu, aby uspořádal zdejší poměry: odňal Otovi Olomouckému (činil si nárok na knížecí stolec jako starší Přemyslovec než Soběslav) Brněnsko a svěřil ho Vratislavovi, synovi brněnského údělníka Oldřicha (obnovil tak vládu potomků zakladatelů údělných moravských knížat).

listopad

Ota II. Olomoucký (Černý) se odebral za nově ustaveným římskoněmeckým králem Lotharem III. Saským na dvorský sjezd do Řezna a získal ho (za obrovskou sumu) k vojenskému zásahu proti Soběslavovi.

Zemřel Kosmas, autor nejstarší české kroniky; kronika je psána latinsky a členěna na tři díly (od tradičního stvoření světa a zmatení jazyků pod babylónskou věží) až do kronikářových dnů.

1126

18. února

Předvoj trestné říšské výpravy utrpěl v bitvě u Chlumce (nedaleko Ústí nad Labem) krutou porážku; Ota Olomoucký padl a Soběslav propustil krále Lothara a všechny

zajatce. Soběslav se smířil s Lotharem a ten mu udělil české knížectví v léno a také titul nejvyššího říšského číšníka s právem hlasu při volbě římskoněmeckého panovníka. Mezi panovníky vzniklo doživotní přátelství. Na tomto spojenectví začal Soběslav budovat novou českou zahraniční politiku.

září

Kníže Soběslav I. se sešel na moravsko-uherské hranici s uherským králem Štěpánem; jednali spolu o urovnání vztahů mezi oběma státy. Současně Soběslav zbavil na Moravě údělu syny Oty II. a dosadil v Olomouci za vládcu Václava, pražského Přemyslovce; po jeho smrti (1130) propustil z vězení Konráda Znojemského (zatčen 1128) a Vratislava Brněnského a vrátil jim úděly (na Olomoucku vládl sám s pomocí biskupa Jindřicha Zdíka, nastoupil 1126).

1127

květen

Na dvorském sjezdu v Merseburku navštívil Soběslav římskoněmeckého krále Lothara; Soběslavovo vojsko se účastnilo obléhání Norimberku (ovládán odbojnými Štaufy).

1128

Proti Soběslavovi I. se začala formovat silná opozice v čele s pražským biskupem Menhartem. Soběslav dal také uvěznit znojemského knížete Konráda I. a brněnského knížete Vratislava poslal do vyhnanství (vrátil se do Brna už příštího roku).

1129

polovina roku

České vojsko bojovalo po boku uherského krále Štěpána II. proti byzantskému císaři Janu II. Komnénosovi v karpatské kotlině.

1130

červen

Odhalen atentát na knížete Soběslava I.; nad pozatýkanými účastníky spiknutí byly vyneseny veřejným soudem na Vyšehradě tvrdé tresty (mj. syn knížete Břetislava II., Břetislav, jenž se sám spiknutí nezúčastnil, byl oslepen, další byli "čtvrčeni a lámáni kolem", což byla v Čechách novinka).

červenec

Soběslav I. bojoval po boku Lothara proti Štaufům.

1132

Oddíl 300 českých jezdců (pod vedením syna Bořivoje II. Jaromíra) se zúčastnil tzv. Římské jízdy krále Lothara do Itálie.

1132-1135

Soběslav I. se svým vojskem vpadl do Slezska, aby podpořil proti polským intrikám kandidaturu Bély II. na uherský trůn (protikandidát Boris). Slezsko poplenili Moravané - levý břeh horní Odry (1134), Soběslav se dostal až na Pováží. Česko-polský konflikt ukončen příměřím na sněmu v Merseburku (srpen 1135).

1135

Soběslav I. dal nově opevnit Pražský hrad a začal budovat nový palác.

1136

K českému státu přešel budyšínský kraj jako římskoněmecké léno (do roku 1254, ale ne bez přerušení). Poslední Přemyslovci považovali Lužicko za oblast periferní, kterou dávali věnem a všelijak je dělili.

1137

Soběslav I. navštívil svého švagra Bélu II., zastavil se i v Olomouci a uvedl syna Vladislava do uprázdněného olomouckého údělu.

květen

Došlo k důležité schůzce Soběslava I. s polským králem Boleslavem Křivoústým na hradě v Kladsku; ukončeno česko-polské nepřátelství (započaté roku 1132). K Moravě patřilo ještě Hlubčicko a Prudnicko.

1138

květen

Nový římskoněmecký král Konrád III. Štaufský svolal do Bamberka svůj první dvorský sjezd; přítomný kníže Soběslav I. si zde vymohl udělení Čech v léno pro svého syna Vladislava.

červen

Soběslav svolal do Sadské "bojovníky prvního a druhého řádu" (své stoupence); zavázal je přísahou věrnosti a přiměl je potvrdit nástupnictví synu Vladislavovi.

1139

červen

České vojsko se zúčastnilo tažení na straně krále Konráda proti Jindřichu Pyšnému, bavorskému a saskému vévodovi, k boji však nedošlo, Čechové se vrátili s bohatou kořistí.

1140

14. února

Na hradě "Hostin" ve východních Čechách zemřel český kníže Soběslav I.; byl pochován po boku rodičů a sourozenců na svém oblíbeném sídle - Vyšehradě.

17. února

Novým českým knížetem byl po dlouhých jednáních zvolen VLADISLAV II. [1140-1172]; nebyl to však Soběslavův prvorozený syn (jak bylo původně stanoveno), ale stejnojmenný syn Soběslavova bratra Vladislava I., tedy jeho synovec.

léto

Inaugurační cesta knížete Vladislava na Moravu; potvrdil úděly Konrádu Znojenskému a Vratislavu Brněnskému, avšak (na přímluvu biskupa Zdíka) zbavil Soběslavova syna Vladislava Olomouckého údělu (vrácen Otovi III. po jeho patnáctiletém exilu v Rusku). Na Moravě byl znovu restituován systém tří údělů a obnovena vláda původních údělných

dynastií Břetislavových potomků. Přesto se stala Morava oporou koalice proti Vladislavovi II. (za vůdce zvolen Konrád Znojemský).

V Praze na Strahově založen první premonstrátský klášter (z iniciativy olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka s podporou Vladislava II.). Osazen byl řeholníky z porýnské kanonie ve Steinfeldu.

1140-1150

Došlo k založení mnoha mužských klášterů premonstrátských (Doksany, Želiv, Louňovice, Litomyšl, Hradisko u Olomouce - původně benediktinského řádu), cisterciáků (Plasy, Sedlec, Mnichovo Hradiště, Svaté Pole) a také ženských klášterů.

1141

únor a březen

Vladislav II. musel drasticky zakročit proti opozici na Moravě - nechal oběsit několik svých předních odpůrců.

1142

jaro

Silné vojsko Konráda Znojemského vtrhlo do Čech, s vojskem Vladislava II. se střetlo nedaleko Čáslavi; po počátečním vyjednávání bylo Vladislavovo vojsko poraženo. Konrád oblehl Pražský hrad, ten se však ubránil (i přes požár kostela sv. Víta a kláštera sv. Jiří).

červen

Kníže Vladislav II. získal podporu římskoněmeckého krále Konráda (stali se příbuznými, Vladislav se oženil s Konrádovou nevlastní sestrou), takže říšské vojsko vstoupilo do Čech. Konrád Znojemský přerušil obléhání a vrátil se na Moravu.

1143

jaro

Trestná výprava Vladislava II. na Moravu; Znojemsko, Brněnsko a Olomoucko zpustošeno. Moravští Přemyslovci byli ponecháni ve svých údělech, usmíření zprostředkoval papežský legát kardinál Guido (konec roku). Příčiny rozporů nebyly odstraněny.

1145

3. června

Papež Eugenius III. vyhlásil proti odbojným moravským knížatům slavnostní klatbu (podvolil se Ota III. Olomoucký, klatbu odepřel Konrád Znojemský).

léto

Kníže Vladislav II. vojensky zasahoval do mocenských sporů v Bavorsku.

1146

České vojsko Vladislava II. podporovalo tažení římskoněmeckého krále Konráda III. do Slezska.

podzim

Vladislav II. zakročil proti Konrádu Znojenskému, poplenil celý úděl, oblehl hrad Znojmo; Konrád uprchl k římskoněmeckému králi Konrádovi. Teprve na jeho přímluvu byl mu úděl vrácen (v "klidu" pak ve Znojmě dožil, zemřel před rokem 1161).

kolem 1146

V klášteře Hradisko u Olomouce vznikly Letopisy hradisko-opatovické na základě Ekkehardovy světové kroniky a domácích letopiseckých děl (například análů pražských). Letopisy zaznamenávají kompilačně obecné dějiny od počátku letopočtu do roku 893, léta 894-1145 se vztahují k českým dějinám.

1147

Olomoucký biskup Jindřich Zdík získal jako odměnu za své služby knížeti Vladislavovi II. nejstarší tzv. imunitu, listinu s řadou výsad pro všechny statky olomouckého biskupství (jeho lidé byli vyňati ze správní a soudní pravomoci údělných knížat, osvobození od mnoha povinností, včetně robot). Olomoucké knížectví nastoupilo cestu k samostatnému nejen církevnímu, ale i politickému útvaru, který podléhal přímo českému knížeti. Jednalo se o jednu z prvních tzv. exempčních listin na našem území.

květen

Český kníže Vladislav II. (po boku francouzského krále Ludvíka VII., římskoněmeckého Konráda III. a ještě dalších králů a vévodů) se zúčastnil se svými oddíly druhé křížové výpravy, která však do Palestiny vůbec nedorazila (zásobovací potíže, boje s Turky, nemoci). Při zpáteční cestě se zastavil v Cařihradě (setkal se zde s byzantským císařem Manuelem) a v Kyjevské Rusi, kde navázal přátelské styky s knížetem Izjaslavem Mstislavičem (jaro 1148).

léto, podzim

Po dobu Vladislavovy nepřítomnosti spravoval český stát jeho bratr Děpolt; toho využil druhorozený syn Soběslava I. Soběslav (žil ve vyhnanství v Říši) a se svým vojenským oddílem pronikl do Čech. Byl však obklíčen, zajat u Zdic a později uvězněn na Přimdě.

1152

květen

Na říšském sněmu v Merseburku (svolal jej nový římskoněmecký král z dynastie štaufské Fridrich I. Barbarossa - Rudovous) se přihlásil o nárok na český trůn třetí syn knížete Soběslava I. Oldřich (za vysoký finanční obnos). Zásluhou nového pražského biskupa Daniela I. (synovce Jindřicha Zdíka) se nakonec spokojil s údělem ve východních Čechách; Daniel se stal předním Vladislavovým rádcem.

1155

září

První setkání Fridricha I. Barbarossy s českým knížetem Vladislavem.

1156

červen

Dvorský sněm ve Würzburku spojený se svatbou císaře Fridricha I. (Vladislav II. se před třemi roky rovněž oženil, již podruhé, s durynskou šlechtičnou Juditou - Jitkou) přinesl sblížení s Vladislavem II.; ten přislíbil Barbarossovi pomoc k plánovanému tažení proti

Milánu za příslib udělit Vladislavovi královský titul a vrátit mu Budyšínsko. Touto tajnou dohodou nastal obrat ve Vladislavově zahraniční politice, nastalo období blízkých kontaktů obou panovníků. Vladislav rovněž souhlasil s návratem knížete Spytihněva (syna Bořivoje II.) do vlasti.

září

Vladislav II. vyhláší zřízení rakouského vévodství; to je doklad růstu autority českého knížete (za vydatného přispění diplomatických schopností biskupa Daniela).

1157

Vladislavova vojenská pomoc Fridrichovi při jeho tažení do Polska; Vladislav II. se osvědčil i jako zprostředkovatel při jednání s polským panovníkem Boleslavem IV.

1158

počátek ledna

Konal se říšský sněm v Řezně, při němž císař Fridrich I. znovu vyzval českého knížete k účasti na italském vojenském tažení; Vladislav svou účast potvrdil. I císař splnil svůj slib: 11. ledna 1158 obdržel Vladislav II. za své služby dědičný titul královský. Česká šlechta přijala zpočátku tyto zprávy s rozpaky (hájila své právo na spolurozhodování ve státních záležitostech a při vysílání zahraničních výprav); z toho je patrný postupný politický růst šlechty. Fridrich Barbarossa udělil rovněž Vladislavovi Horní Lužici (omezené na Budyšínsko) lénem.

květen-říjen

Pod Vladislavovým vedením se účastnily české oddíly vojenské výpravy proti Milánu (vyznamenaly se i v bojích u Brescie - první přešly řeku Addu); 8. září byl uzavřen mír (Milán nepadl) a císař opět vlastnoručně korunoval krále Vladislava. Vládce české země tak v rámci Sváté říše římské zaujal společenské postavení hned za císařem.

1159

Kaplan biskupa Daniela I. Vincentius na příkaz biskupa opatřil (a asi následujícího roku přivezl do Čech) opis Dekretu Gratianova, sbírky norem kanonického práva (sestavil ho okolo roku 1140 boloňský právník, mnich Gratian).

1161

Syn zemřelého knížete Soběslava I. Soběslav II. (vězněný již před léty na Přimdě za odboj proti Vladislavovi) se neočekávaně zmocnil Olomouce; po obležení hradu se však s Vladislavem smířil a odebral se do Prahy, aby se ujal slíbeného údělu. Byl zde však věrolomně zatčen a opět uvězněn na Přimdě.

duben-září

Druhá výprava císaře Fridricha I. do severní Itálie; nepřinesla však očekávaný výsledek (i přes pomoc českých oddílů, které vedl kníže Bedřich se strýcem Děpoltem).

1162

počátek roku

Třetí tažení Fridricha proti Milánu; město bylo konečně dobyto, obyvatelstvo vystěhováno a Milán srovnán se zemí. Český král Vladislav II. se vrátil s velkou slávou (i s podílem 1000 hřiven stříbra a zlata) domů. Získal i nový erb - stříbrného lva v červeném poli; dosud užívali Přemyslovci černou orlici na stříbrném štítu.

1163

Vladislav II. zasáhl do sporů o uherský trůn ve prospěch Štěpána III.; vpád českého vojska zastavily byzantské oddíly císaře Manuela (podporoval Štěpánova odpůrce - Štěpána IV.) někde na Tise.

1166

leden

Vladislav II. (jako český král I.) intervenoval v Bavorsku a Švábsku.

konec roku

České oddíly podpořily nové tažení Fridricha Barbarossy do Itálie (skončilo neúspěšně).

1167

Stavba kamenného mostu v Praze přes Vltavu (tzv. Juditina podle druhé manželky krále Vladislava Judity Durynské, roku 1153 si vzala jako dvacetiletá skoro o 20 let staršího českého panovníka); 1. února 1342 se zřítíl po tuhé zimě.

1168-1172

Spory mezi císařem Fridrichem I. Barbarossou a nejmladším synem krále Vladislava II. Vojtěchem (v listopadu 1168 intronizován v Salcburku na biskupský stolec) o salcburský metropolitní stolec. "Salcburské události" odhalily slabost české politiky (chyběla koncepčnost); tato bezradnost se datuje úmrtím pražského biskupa Daniela (1167). Český král ztrácel "svou tvář" přílišnou podbízivostí císaři.

1170

Poprvé je zmíněn úřad královského úředníka dvorského sudího (pod titulem summus index či index curie).

1172

srpen

Vladislav se zúčastnil po boku císaře Fridricha výpravy do Polska (k urovnání sporů o polský trůn mezi Měškem Starým a polskými šlechtici); ke smíru došlo bez boje.

konec roku

Rezignace krále Vladislava II. ve prospěch prvorozeného syna BEDŘICHA [1172-1173], kterou chtěl král obejít stařešinský řád. Bedřich si už předtím odbyval vladařský křest na Moravě. Vladislav si vymínil k užívání Budyni s některými statky v Čechách a rezidenci ve Strahovském klášteře. Vladislav se tímto krokem postavil za princip primogenitury (nástupnictví nejstaršího syna) a pomínil obvyklou "volbu" panovníka shromážděním feudálů. O trůn se však proti Bedřichovi přihlásili potomci Soběslava I. - nejstarší Soběslav (vězněný na Přimdě), Oldřich (trávil léta ve vyhnanství) a Václav. O pomoc požádali císaře Fridricha I. Barbarossu, ten hodnotil Bedřichův nástup na český trůn jako

protiprávní (byl učiněn bez porady s ním). Navíc Fridrich nehodlal dodržet slib, že královská česká koruna bude patřit Vladislavovým nástupcům dědičně.

1173

polovina roku

Na "příkaz" císaře Fridricha I. Barbarossy byl Soběslav propuštěn z vězení a přivezen do Prahy; zde se mu dostalo slavného uvítání.

září

Císař Fridrich pozval Vladislava s Bedřichem na jednání do Hermsdorfu u Gery, kde zbavil Bedřicha vlády (panoval jen 9 měsíců) a českým panovníkem ustanovil syna Soběslava I. Oldřicha. Ten se však vládnutí dobrovolně vzdal a postoupil je (jen s knížecím titulem) svému staršímu bratru SOBĚSLAVOVI II. [1173-1178] spolu s podáním pěti korouhví jako symbolu císařova udělení Čech v léno. Čechy znovu přestaly být královstvím, vůle císaře o nich rozhodovala více než kdy předtím. Česká státnost se ocitla v hluboké krizi, kterou překonal až definitivní nástup Přemysla Otakara I.

říjen

Král Vladislav odcestoval na statek své druhé manželky do Meerane v Durynsku (tam již 18. ledna 1174 zemřel).

1174

Bývá uváděno konání zemského sněmu v Brně (asi coby první moravský sněm); jde však o Bočkovo falsum.

jaro

Císař Fridrich Barbarossa sesadil na sněmu v Řezně biskupa Vojtěcha z vedení salcburské diecéze.

září

Nová (již pátá) "italská jízda" Fridricha I. Barbarossy proti severoitalským městům; české oddíly vedl Soběslavův bratr Oldřich. Výprava narazila na značné problémy: v Ulmu se měšťané postavili proti drancujícím českým vojákům, při obléhání Alessandrie dezertovalo mnoho nespokojených vojáků.

1174-1178

Kníže Soběslav II. udělil tzv. práva pražským Němcům (první náznak zvláštního městského práva); měla platit pro Němce bydlící v pražském podhradí ("qui manent in suburbio Pragensi") a také pro všechny, kteří se mezi nimi usadili a chtěli žít "podle jejich práva". Najdeme zde například zásadu osobní svobody a dvojí systém trestů (peněžní, fyzické).

1175-1176

Soběslav II. požadoval od rakouského vévody Jindřicha II. předání kolonizované části Vitorazska (celý les náležel Čechám); Soběslava podporoval štyrský markrabě Ota a uherský král Béla III. Spor přerostl v otevřený boj; zahájil ho Ota, který vypálil několik usedlostí a kostelů, v srpnu 1176 vpadlo českomoravské vojsko přes Eggenburg do Rakous. Vévoda Jindřich ustoupil za Dunaj a Soběslavovo vojsko se spojenci mohlo bez

překážek vypálit řadu vesnic na levém břehu Dunaje. Po návratu Soběslava do Čech vpadli Rakušané na Znojensko. Následoval nový vpád Soběslava se znojemským Konrádem Otou do Rakous (10.-19. prosince 1176 vypálili i klášter v Zwettlu). Papež Alexandr III. potrestal klatbou Soběslava II. (za devastaci kostelů).

1175-1177

Kníže Soběslav II. vydatně podporoval církevní instituce: cisterciácký klášter v Plasích získal dva újezdy (1175), johanitům bylo uděleno privilegium, kladrubskému klášteru v únoru 1177 darován rozsáhlý újezd. Jeho přízni se rovněž těšil i obchod.

1178

červen

Při rakouském vpádu na Moravu (vévoda Leopold) byl kníže Soběslav II. zahnán na útěk do Čech. Narůstaly rozpory mezi českým knížetem a moravskými údělnými knížaty (Soběslav nechal na počátku roku 1177 uvěznit bratra Oldřicha, do olomouckého údělu dosadil nejmladšího bratra Václava). Zvláště hrozivých rozměrů nabývaly rozpory se znojemským a brněnským údělníkem Konrádem Otou (očekával, že po zatčení Oldřicha získá Olomoucko). Část českých velmožů zradila Soběslava; ten se uchýlil na hrad Skálu (snad ve středních Čechách).

konec června

Rozchod Soběslava ("knížete sedláků") s Barbarossou dosáhl vrcholu. Sesazený kníže BEDŘICH (pobývající na Barbarossově dvoře) získal v Turíně (od císaře Fridricha) Čechy v léno [1178-1189] za tučnou peněžní sumu. Jeho vláda byla naplněna bojem o trůn.

podzim

Nový český kníže Bedřich dospěl do Prahy, kde byl slavnostně uvítán. O Vánocích 1178 se vypravil na císařovo pozvání do Würzburku na dvorský sněm.

1179

23. ledna

Bitva u Loděnic (poblíž Berouna) mezi vojsky Soběslava a Bedřicha (ten se zastavil až u obce Prčice). O čtyři dny později se bitva opakovala nedaleko Pražského hradu (dodnes se tu říká Na bojišti); průběh vyhlížel stejně do okamžiku, kdy do boje na straně Bedřicha zasáhly oddíly moravského Konráda II. Oty (bývalého Soběslavova spojence). Soběslav byl poražen, ale ještě rok se bránil z hradní skály; koncem roku 1179 hrad padl, kníže utekl do ciziny a 29. ledna 1180 zemřel.

květen

Hraniční spor o Vitorazsko ukončen v Chebu na jednání svolaném císařem Barbarossou za účasti knížete Bedřicha, jeho nevlastního bratra "Primezla marggravia de Moravia" - Přemysla, markraběte z Moravy - a Konráda Oty. Současně byla pevně stanovena jižní hranice českého státu (ztratil jižní část Vitorazska).

1182

léto

Vypukla vzpoura české šlechty, kníže Bedřich (podle Františka Palackého "dělal se hrdým a tvrdým, moci v sobě nemaje") byl vypuzen z Čech. Povstalci zvolili pražským vládcem

moravského údělného knížete Konráda II. Otu; ten přitáhl s vojskem a po delším obléhání dobyl Prahu.

září

Vypuzený kníže Bedřich se uchýlil na císařský dvůr Fridricha Barbarossy; našel u něj podporu. Císař obeslal původce odboje do Řezna a (podle kronikáře Jarlocha) "chtěje je zastrašit, dal přinést mnoho seker, jako by je chtěl dát popravit. Tu se mu vrhli k nohám, prosili o milost a změnivše nutnost za vůli, přijali Fridricha (Bedřicha) za pána a vévodu..., tak moudrý císař moudře potlačil spiknutí odbojníků a Fridrichovi vrátil Čechy, Konrádovi pak poručil, aby se spokojil s Moravou". "Šalomounský" císařův výrok je interpretován jako počátek nových státoprávních vztahů Čech a Moravy: zřízení Markrabství moravského, Konrád II. Ota dostal Moravu v léno (v listině z roku 1190 nazýván "Boemorum dux, quondam marchio Moraviae"). Bedřich se stal českým knížetem. Vznikla - rovnoprávná diarchie Čech a Moravy, jedno společné dynastické soustátí.

1184

květen

Další odboj proti Bedřichovi (pobýval u císaře Barbarossy v Mohuči) vedl nejmladší syn Soběslava I. Václav (bývalý olomoucký údělník). Za pomoci Bedřichova bratra Vojtěcha (roku 1183 byl Barbarossou omilostněn a ujal se arcibiskupského úřadu v Salcburku) a vojska Leopolda V. Rakouského (Babenberského) byl Václav vytlačen z Čech; za tuto pomoc udělil Bedřich Leopoldovi část Vitorazska jako léno.

1185

Založen premonstrátský klášter v Milevsku; opatem Jarloch.

léto

Bedřich využil zaneprázdnění Barbarossy v Itálii a vyslal svého bratra Přemysla (Otakara I.) se silným vojskem na Moravu "rozhněván na Konráda Moravského jednak pro starou křivdu, že se pokusil před třemi roky vyhnati ho z království, jednak pro odcizení Moravy" (Jarloch). České oddíly bez překážek zpusťily Bítovsko a Znojemsko a bez odporu odtáhly do Čech.

konec listopadu

Nový vpád českého vojska v čele s knížetem Bedřichem na Moravu; u Loděnic (mezi Moravským Krumlovem a Pohořelicemi) došlo 10. prosince k bitvě s vojskem Konráda Oty. Zvítězili Čechové, na bojišti zůstalo na 4 tisíce padlých, přičemž šlo o jedinou bitvu Čechů a Moravanů v našich dějinách. I české vojsko utrpělo značné ztráty a ustoupilo do Čech.

během roku

Vitorazsko dáno lénem Hadmarovi z Kuenringu.

1186

léto

"Konrád trápením zmoudřel a vida, že nemůže klást odpor vévodovi Fridrichovi (Bedřichovi) a Čechům, prostřednictvím dobrých lidí přišel k němu do Knína a stali se od té doby přáteli." Takto popisoval kronikář Jarloch schůzku knížete Bedřicha s Konrádem

Otou ve Starém Kníně u Dobříše. Na dohodu, v níž Konrád uznal Bedřichovu svrchovanost, působilo i to, že Konrádovi bylo slíbeno nástupnictví v Praze; současně došlo ke zrušení lenní závislosti Moravy na Říši a byla obnovena integrita přemyslovského státu.

1187

5. března

Rozpory mezi knížetem Bedřichem a jeho bratrancem, pražským biskupem Jindřichem Břetislavem, byly řešeny na sněmu v Řezně za přítomnosti sporných stran a císaře Fridricha Barbarossy; císař jmenoval pražského biskupa říšským knížetem (vystavil mu slavnostní privilegium zpečetěné zlatou bulou), čímž ho vyňal z pravomoci českého panovníka. Jako říšský kníže byl pražský biskup přímo podřízen císaři. Tento akt v podstatě znamenal, že se český stát rozpadl na tři celky: České knížectví, Moravské markrabství a pražské biskupství.

1189

25. března

Uprostřed příprav na novou křížovou výpravu zemřel kníže Bedřich (pochován ve Svatovítské katedrále). Jeho smrtí byla uzavřena neradostná kapitola vývoje českého státu. Nástupcem Bedřicha se stal moravský markrabě KONRÁD II. OTA [1189-1191], čímž byly Čechy a Morava opět spojeny osobou jednoho panovníka (Markrabství moravské však nepřestalo existovat).

květen

Na dvorském sjezdu v Řezně převzal Konrád II. Ota z rukou císaře Barbarossy Čechy v léno.

červenec

Konrád Ota na přání Barbarossova syna krále Jindřicha VI. vojensky zakročil v Míšni, kde zuřila válka mezi markrabětem Otou a jeho synem Albrechtem (české vojsko kraj značně poplenilo, ke smíření došlo v srpnu 1189 ve Würzburku).

léto

Na sjezdu šlechty a prelátů v Sadské (u Nymburka) vyhlášen nejstarší zákoník v českých zemích, tzv. Statuta Konráda Oty (text známe z pozdějších potvrzení - 1212, 1229, 1237); šlo o zákoník zvykového práva, které přiznávalo mimo jiné dědičné vlastnictví půdy feudálům.

druhá polovina roku

Konrád Ota uspořádal vztahy mezi oběma částmi českého státu podle stavu před rokem 1182: na Olomoucko opět uvedl syny Oty III. Vladimíra a Břetislava, Brněnsko se (údajně) dostalo do rukou Spytihněva a Svatopluka (uváděni až ve falsu ze 14. století) a Znojensko si Konrád Ota podržel ve vlastní správě (z titulu knížete českého - dux Boemorum).

1190

25. října

Konrád Ota založil s matkou Marií premonstrátský klášter v Louce u Znojma.

zima-léto 1191

Účast českých oddílů (vedených knížetem Děpoltem) na třetí křížové výpravě do Palestiny; skončila neúspěšně (zahynul při ní i císař Barbarossa a Konrádův bratr Děpolt).

1191

duben

Kníže Konrád Ota se zúčastnil tzv. Římské jízdy (korunovace Jindřicha VI. v Římě); poté se jeho výprava vydala na tažení do jižní Itálie. Při obléhání Neapole bylo vojsko postiženo morovou epidemií; 9. září jí podlehl i Konrád Ota. Do čela státu se dostal bratr Soběslava II. VÁCLAV II. [1191-1192], tehdy nejstarší Přemyslovec. Jeho vláda trvala jen tři měsíce; první proti němu vystoupil Přemysl.

1192

leden

Pražský biskup Jindřich Břetislav se odebral k císaři Jindřichovi VI. se stížností na knížete Václava II. (nepřihlásil se o propůjčení léna). Za lákavé sliby (6 tisíc hřiven stříbra) si naklonil císaře a ten opět zasáhl do mocenských bojů o knížecí stolec: Václav byl odstraněn (uprchl ze země a zanedlouho zemřel v Míšni) a na trůn usedl PŘEMYSL OTAKAR I. [1192-1193]. Morava byla dána jeho bratru Vladislavu Jindřichovi.

srpen

Vpád českého vojska do Bavorska; Přemysl vypomáhal svému švagrovi Albrechtovi. Narůstalo napětí mezi císařem Jindřichem VI. a Přemyslem (samostatnější politika českého knížete, nesplácení úplatku, Přemyslovo vyjednávání s císařovým odpůrcem Jindřichem Lvem).

1193

červen

Na sněmu ve Wormsu odebral císař Jindřich VI. vládu v Čechách Přemyslovi a propůjčil je v léno biskupu JINDŘICHU BŘETISLAVOVI [1193-1197].

srpen

Jindřich Břetislav vpadl s vojskem do Čech, s Přemyslovými oddíly se setkal u Zdic (nedaleko Berouna); k boji však nedošlo pro zradu českých velmožů. Přemysl se stáhl do Pražského hradu, kde se více než čtyři měsíce statečně bránil.

prosinec

Jindřich Břetislav dobyl Pražský hrad, Přemysl uprchl za hranice.

1194

květen

Jindřich Břetislav vtrhl na Moravu a podrobil si ji (Vladislava Jindřicha, Přemyslova bratra, odvedl do Prahy); od roku 1195 se na Moravě opět připomínají bratři Vladimír a Břetislav (v Olomouci), Spytihněv a Svatopluk (v Brně). Jindřichovi se podařilo soustředit do svých rukou moc nad celým přemyslovským státem.

léto

Vpád knížete Jindřicha Břetislava do Míšeňska.

1194-1195

Tažení císaře Jindřicha VI. do Itálie (dobýval sicilské dědictví) se zúčastnily i české oddíly.

1197

Založen premonstrátský klášter v Teplé.

jaro

Návštěva papežského legáta Petra z Kapue odhalila prohřešky v řadách českého kléru (nedodržování slibu čistoty, tj. zdrženlivosti ve styku se ženami).

květen

Přemysl Otakar I. za pomoci Albrechta z Bogenu vtrhl do Čech a dostal se až k Praze; šlechta se postavila za Jindřicha, Přemysl byl vytlačen ze země. Jeho pokus o zpětné dobytí trůnu nevyšel.

15. června

V Chebu zemřel kníže Jindřich Břetislav (pohřben v premonstrátských Doksanech).

22. června

Na pražský stolec byl povolán nejmladší syn krále Vladislava, VLADISLAV JINDŘICH [1197]; převzal vládu i nad Moravou.

1. listopadu

Kníže Vladislav ustanovil svého kaplana Daniela Milíka novým pražským biskupem a přijal od něj (manskou) přísahu věrnosti.

6. prosince

Došlo k neozbrojenému střetu vojska Přemyslova (v listopadu překročilo hranice a směřovalo ku Praze) s oddíly knížete Vladislava (jeho mladšího bratra). Místo očekávaného bratrovražedného boje "vévoda Vladislav... přece ustoupil, jednak pro dobro míru, jednak z bratrské lásky, a smířil se se svým bratrem tak, že budou panovat zároveň oba, onen na Moravě, tento v Čechách, a že oba jako jednoho ducha budou mít a jedno knížectví" (Jarloch). PŘEMYSL OTAKAR I. [1197-1230] převzal žezlo českého knížete, Vladislav Jindřich se stal prvním skutečným moravským markrabětem (jeho potomci měli vládnout na Moravě dědičně). Vladislav uznal dědičnou vládu potomků Přemysla I. Otakara. Rozbroje a štvánice mezi Přemyslovci ustaly.

1198

8. září

Souboje o dědictví v římskoněmecké říši (po smrti Jindřicha VI.) mezi Štaufy (Filip Švábský) a Welfy (Ota IV. Brunšvický) využil Přemysl (byl spojenec Štaufů) k upevnění své moci: při korunovaci v Mohuči vydal Filip Přemyslovi listinu, v níž mu potvrdil udělení dědičné hodnosti královské; současně uznal právo české feudality volit si vládce bez vnějších zásahů, uznal i staré hranice českého státu a právo krále na investituru pražských biskupů.

říjen

Nový český král (v pořadí třetí, ale první dědičný) podpořil Filipa Švábského ve válce v Porýní mezi Filipem a Otou IV. (zasloužil se o Filipovo vítězství při přechodu řeky Moselu).

kolem 1200

Do Čech přišel řád německých rytířů.

1203

počátek roku

Na naléhání papeže (vytýkal Přemyslovi jeho náklonnost k Filipovi) přešel český panovník do tábora Oty IV. Brunšvického.

květen

Přemysl na straně Oty Brunšvického vybojoval první vítěznou bitvu se svým nedávným spojencem Filipem Švábským - vyhnal ho z Erfurtu; brzy nato pomohl Otovi i při obléhání Merseburku.

24. srpna

Přemysl Otakar I. získal v Merseburku od Oty Brunšvického stvrzení svého královského titulu; potvrzení ze strany papeže znamenalo novou korunovaci českého panovníka papežským legátem Guidem (29. dubna 1204) "na věčné časy".

1204

jaro

Papež Innocenc III. potvrdil Přemyslu Otakarovi I. privilegium investovat biskupy v českých zemích a uznal jeho královský titul (19. dubna) "na časy budoucí i věčné"; Přemyslův pokus o zřízení arcibiskupství v Praze skončil však neúspěšně.

červenec

Původně pražský kanovník, poté poustevník a první opat sázavského kláštera Prokop byl prohlášen za českého světce.

září

Jednání Přemysla s Filipem Švábským (ten předtím prohlásil Přemysla za sesazeného a udělil Čechy v léno Děpoltovi III.), které přineslo vzájemné usmíření; Přemysl slíbil zaplatit 7 tisíc hřiven odškodného a Filip se zřekl Děpolta. Po zavraždění Filipa Švábského (červen 1208) začal Přemysl podporovat papežského kandidáta na říšský trůn - mladičkého Fridricha, krále sicilského (syna Jindřicha VI.).

1205

Přemysl provdal dceru Markétu za dánského krále Valdemara; třebaže zemřela už osm let po svatbě, pro svou dobrotu a laskavost se stala královna Markéta-Dagmar populární v dánských dějinách.

Moravský markrabě Vladislav Jindřich spolu s olomouckým biskupem Robertem (1201-1240) založil v letech 1204-1205 cisterciácký klášter na Velehradě.

kolem 1210

Provedena peněžní reforma; dosavadní nekvalitní denáry (dvoustranné) nahrazeny tzv. brakteáty (s ražbou po jedné straně) podle míšeňského vzoru. Zavedení brakteátů signalizovalo prudce se rozvíjející domácí i mezinárodní obchodní směnu. Opět se na nich objevuje výtvarná podoba českého znaku - českého lva.

1212

20. března

Císař Ota Brunšvický "za zradu" Přemysla udělil ve Frankfurtu nad Mohanem Čechy v léno jeho prvorozenému synu Vratislavovi.

26. září

V Basileji vydána Přemyslu Otakaru I. novým římskoněmeckým panovníkem Fridrichem II. (z dynastie Štaufů) tzv. Zlatá bula sicilská (sicilská proto, že Fridrich nedisponoval pečetí říšskou a užil pečeť sicilského krále); Přemysl podpořil kandidaturu Fridricha II. na říšský trůn. Význam listiny: 1. potvrzovala, že český stát není říšským lénem; 2. Říše bude uznávat jen toho panovníka českého státu, který byl zvolen v Čechách (císař měl odevzdávat jen odznaky královského důstojenství); 3. zaručovala českému státu suverenitu (pojala jeho území, tedy včetně Moravy a pražského biskupství, jako nedělitelný celek); 4. přiznávala českému panovníkovi právo dědičnosti královského titulu; 5. český král měl povinnost zúčastňovat se jen říšských sněmů v Bamberku, Merseburku a Norimberku (tedy v blízkosti hranic), budou-li řádně 6 neděl předem ohlášeny; 6. český panovník měl dále povinnost účasti na korunovačních jízdách do Říma vysláním 300 jezdců nebo zaplacením náhrady 300 hřiven stříbra; 7. českému králi přiznán titul říšského arcibiskupa a kurfiřtská hodnost, jež ho opravňovala volit římskoněmeckého krále.

Ve stejný den (26. září) obdržel moravský markrabě Vladislav Jindřich listinu, kterou mu Fridrich II. udělil za jeho služby do dědičného užívání "Mocran et Mocran" (zkomolené označení Markrabství moravského). Mezi svědky byl také hrabě Rudolf Habsburský, děd pozdějšího římskoněmeckého krále (první setkání Habsburků s Čechy).

1213

Severomoravskému Uničovu bylo uděleno první městské privilegium v českých zemích.

6. ledna

Setkání Fridricha II. a Přemysla Otakara I. ve Frankfurtu nad Mohanem; výsledkem byla "přátelská smlouva", která určovala vztah obou panovníků. Přemysl dokázal mistrně využívat bojů v Říši (za 15 let pětkrát změnil své "stranické příslušenství").

říjen

Za pomoci Přemysla byl "protikrál" Ota Brunšvický poražen vojskem Fridrichovým; definitivně byl Ota odstraněn z možnosti působit na českou politiku po porážce u Bouvines (27. července 1214).

1215

V Římě se konal IV. lateránský koncil, kterého se zúčastnil i pražský biskup Ondřej (byl prvním českým biskupem na církevním koncilu). Koncil proklamoval nejvyšší moc

církve, silně zapůsobil na biskupa Ondřeje (přijal asi 70 zásadních rozhodnutí, například povinný celibát kněží).

1216

8. června

Na shromáždění šlechty a ostatních hodnostářů v Praze nechal Přemysl Otakar I. zvolit svého jedenáctiletého syna Václava (pocházel z druhého manželství s Konstancí Uherskou) českým králem; Fridrich II. volbu potvrdil ještě v témže roce listinou z Ulmu. Tím byl zrušen tzv. stařešinský řád z doby Břetislava I. (1054) a zavedena zásada primogenitury (prvorozenectví); nároky vedlejší větve rodu - Děpolticů - byly pomínuty.

léto
Pražským biskupem Ondřejem (zvolen 1214, 22. listopadu 1215 vysvěcen Inocencem III. v Římě) zahájen boj proti Přemyslovi. Ondřej vyhlásil svůj nárok na celý desátek, který měli věřící odevzdávat církvi (král se dosud podílel se svými úředníky na příjmech z desátku - biskup dostával jen čtvrtinu). Přemysl zpustošil biskupské statky a Ondřej raději 26. října 1216 uprchl ze země do Říma. Na celou pražskou diecézi uvalil v dubnu 1217 tzv. interdikt (zákaz bohoslužeb, pohřbů, křtů, udílení svátostí).

1217

29. května

Na Přemyslovi žádost zrušil arcibiskup mohučský klatbu nad Čechami.

červen

Papež Honorius III. žádal krále Přemysla o uznání biskupova práva na desátky, dále o jeho právo ustavovat kněží a o jejich příslušnosti výhradně před církevní soudy.

1219

Připomíná se zemská pečeť Království českého.

leden

Diplomatická schůzka krále Přemysla s představiteli pražského biskupství v benediktinském klášteře v Kladrubech; král vyšel mnohým požadavkům církve vstříc.

1220

Osobní schůzka krále Přemysla s biskupem Ondřejem v Seefeldě v Rakousích; skončila neúspěšně.

1221

30. června

Slavnostní shromáždění v Schatzberku ("na Šacké hoře") při moravsko-rakouské hranici, kde za účasti Přemysla, biskupa Ondřeje a papežského legáta Řehoře de Crescentia český král ustoupil. Došlo k obnovení privilegií pražského biskupství; listina z 2. července 1221, nazývána konkordátem (legát Řehoř rozhřešil krále i šlechtu z klatby a zbavil diecézi Ondřejova interdiktu), zaváděla pořádek do placení desátků.

1222

10. března

V Praze ukončen spor mezi králem Přemyslem a biskupem Ondřejem vydáním tzv. velkého privilegia církvi v Čechách, jež bylo významným úspěchem církve (netýkalo se Moravy, tam již byl vztah církve a světské moci vyřešen v době Jindřicha Zdíka - 1147). Král uznal zásadní pravomoc biskupovu nad kněžími ve věcech duchovních, kláštery i kostely získaly stejné svobody jako biskupství. Soudnictví nad klášterními poddanými si však vyhradil král. Byl zakázán zlovyk vyžadovat od klášterů pohostinství a klášterní poddaní byli zbaveni povinností zemských robot. Církev byla uznána plnoprávným partnerem feudálů.

12. srpna

Zemřel (bez potomků) moravský markrabě Vladislav Jindřich (1197-1222). Vládu na Moravě převzal král Přemysl Otakar I., místodržícím jmenoval olomouckého biskupa Roberta.

1223

Tažení krále Přemysla do východních Čech (na Kouřimsko) proti Děpolticům (vedlejší větev přemyslovské dynastie); činili si nárok na uvolněný markraběcí stolec osobou Děpolda III. Přemyslem byli vypuzeni ze země, odešli do Slezska, kde brzy vymřeli.

1224

Na markraběcí moravský stolec byl Přemyslem dosazen jeho druhorozený syn Vladislav; nejstarší syn Václav získal Plzeňsko a Budyšínsko. Po brzké smrti Vladislava (1227) se stal markrabětem Přemysl, nejmladší syn Přemysla Otakara I. (1228-1239); jen Břeclavsko a Hodonínsko bylo dáno pod správu (jako vdovské věno) královně Konstancii Uherské (druhé manželce Přemysla Otakara I.).

1226

Ambiciózní politika Přemysla Otakara I. vyvolala konflikt s rakouským vévodou Leopoldem VI. (bezprostřední podnět zavládl Přemyslův pokus o sňatek jeho dcery Anežky s designovaným nástupcem Fridricha II. Jindřichem). Leopold provdal za Jindřicha svou vlastní dceru a spor o tuto prestižní dynastickou otázku přerostl ve válku - Přemyslovo vojsko vpadlo do Rakous a předurčilo tím na několik desetiletí směr mocenské expanze českého státu.

Do Čech byli z iniciativy Přemysla Otakara I. uvedeni dominikáni (patrně bratry slezského původu Česlavem a sv. Hyacintem). Prvním konventem byl pražský klášter u sv. Klimenta na Starém Městě pražském.

První doložená zpráva o emfyteutické smlouvě v českých zemích (v dnes již zaniklé osadě Mury na Roudnicku). Původně bylo emfyteutické právo jako forma poddanského pozemkového (uživatelského) práva označováno jako tzv. německé právo, od poloviny 13. století též jako dědičné právo (později jako zákupné právo). Znakem emfyteuse byly dědičnost půdy, možnost volného prodeje (se souhlasem vrchnosti) a pevné dávky odváděné vrchnosti.

1228

6. února

Na Pražském hradě se konala korunovace nejstaršího Přemyslova syna Václava I. za českého krále (jako tzv. mladší král); slavný obřad (poprvé opuštěn starodávný slovanský rituál) prováděl mohučský arcibiskup Siegfried z Eppenštejna.

1230

Královna Konstancie založila ženský cisterciácký klášter Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova; uváděny i roky 1232 a 1233.

červenec

Vojenské tažení Václava I. do Rakous.

15. prosince

Smrt krále Přemysla Otakara I. (vládl 33 let), dožil se ze všech historicky známých Přemyslovců nejvyššího věku - 75 let. V úspěšné politice svého otce pokračoval VÁCLAV I. [1230-1253]. I když se nevyznačoval jeho vynikajícími vladařskými schopnostmi, je označován jako "nadaný a energický panovník, ctitel zábav až rozmařilého života, libující si v krásoumě, a zvláště básnictví" (František Palacký).

1231

Václav I. opakuje válečné tažení do Rakous; byla popleněna krajina od Kremže až po uherské hranice. Konflikt s Rakousy převzal Václav po svém otci. V Rakousích vládl poslední mužský příslušník babenberského rodu Fridrich II. Bojovný. V mnohých válkách Fridricha vystupoval po jeho boku i proti němu jeho příbuzný (švagr) markrabě moravský Přemysl. Mezi ním a bratrem Václavem přetrvávalo napětí.

kolem 1232

Templáři založili první komendu (řehole sv. Augustina) v Praze u kostela sv. Vavřince.

1232

Anežka Přemyslovna založila poblíž kostela sv. Haštala na Starém Městě pražském špitál sv. Františka. Následujícího roku v blízkosti špitálu přibyla dvojice klášterů: mužský klášter menších bratří - minoritů sv. Františka a ženský klášter řádu sv. Kláry (uvedeno pět sester z Itálie, od jara 1234 stála v čele kláštera, zvaného později Anežský klášter, jako abatyš 23letá Anežka Přemyslovna).

1233

červenec

Rakouský vévoda Fridrich II. Bojovný (s pomocí markraběte Přemysla) vtrhl na Moravu s 40tisícovým vojskem; zmocnil se hradu Bítova (na Znojemsku), avšak po příchodu oddílů krále Václava se dal na ústup. Václav ztrestal zradu Přemyslovu vpádem do střední Moravy (dobyhl a poplenil i Brno). Na přímluvu své matky Konstancie se posléze král Václav s bratrem Přemyslem smířil.

1234

V Jihlavě započaly přípravy k těžbě stříbra.

duben

Mezi králem Václavem a rakouským vévodou Fridrichem uzavřena přátelská (mírová) dohoda; měla však krátké trvání.

kolem 1235

Kanovník a pozdější děkan pražské kapituly Vít provedl reformu liturgického zpěvu. Král Václav I. se rozhodl zvětšit Prahu založením nového sídliště na jihovýchodní straně (dominujícím bodem se stal nový kostel sv. Havla - odtud tzv. Havelské Město); nové město bylo založeno s použitím jihoněmeckých právních zvyklostí. V následujícím desetiletí bylo obeháno hradbami - bylo to první opevnění pražského města a znamenalo počátek rozvoje vrcholně středověké Prahy.

1235

červenec

Vypukla nová válka mezi Václavem a Fridrichem II. Bojovným; české vojsko s podporou uherského krále Ondřeje II. vtrhlo do Rakous.

1236

červen

Císař Fridrich II. Sicilský uvalil na rakouského vévodu Fridricha II. Bojovného říšský acht (světskou klatbu) a zbavil ho všech hodností i území. Provedením achtu byl pověřen český král Václav.

podzim

S dalšími spojenci (bavorským vévodou a braniborským markrabětem) vpadlo české vojsko do Rakous (snadno se zmocnilo i Vídně). Ty měly být připojeny k Českému království, ale císař je připojil k Říši, čímž si Přemyslovce popudil proti sobě.

1237

Markrabě moravský Přemysl (sídlící v Olomouci) povstal proti českému králi (příčinou snad bylo Václavovo předání Břeclavska synovi své nejstarší vdané sestry Jitky, Oldřichu Korutanskému). Václav I. se silným vojskem přitáhl na Moravu, Přemysl uprchl do Uher ke králi Bélovi IV.; ten oba bratry (na sklonku roku) smířil. Vláda Přemyslova na Moravě byla omezena jen na Olomoucko a Opavsko (hodnost markrabě moravský mu však zůstala).

Papež Řehoř IX. povýšil laické špitální bratrstvo (založené roku 1233 sv. Anežkou Přemyslovnou v Praze) na řád s řeholními pravidly - řeholi sv. Augustina neboli křižovníky s červenou hvězdou (od roku 1238 měli vlastní samosprávu a usídlili se nakonec na Starém Městě pražském poblíž Juditina mostu); šlo o jediný ryze domácí řád.

1238

Boj o tzv. dědictví babenberské se stalo základní otázkou české (Václavovy) mocenské expanze. Babenberkové vládli v Rakousích a Štýrsku. Král Václav I. se nedočkal ze strany císaře Fridricha II. ocenění svých služeb (dobytá území českým vojskem prohlásil císař za svá - říšská), a tak Václav I. Fridricha II. opustil. V boji mezi císařstvím a papežstvím (papežem Řehořem IX.) se Václav I. ocitl na straně kurie. Papež přiměl Václava ke smíření s Fridrichem II. Babenberským (došlo k němu na osobní schůzce obou

panovníků v klášteře "na Luhu", dnes v Brně-Komárově) na sklonku roku 1238. Český král slíbil rakouskému vévodovi, že mu pomůže znovu dobýt ztracená území (o něž jej sám před časem ve prospěch císaře připravil), a za tyto služby mu Fridrich postoupil část Rakouska severně od Dunaje; současně byl dohodnut sňatek mezi Vladislavem (nejstarším Václavovým synem) a vévodovou dcerou Gertrudou Babenberskou.

1239

16. října

Umírá markrabě moravský Přemysl (1228-1239), syn krále Přemysla I. a mladší bratr krále Václava I. (pochován v klášteře cisterciáků v Tišnově-Předklášteří, založeném královnou Konstancí Uherskou před 6. březnem 1233). Král Václav převzal správu Moravy.

1241

9. dubna

Na tzv. Dobrém poli u Lehnice (ve Slezsku) došlo k velké bitvě mezi Mongoly (Tatary, odvozeno od výrazu "tartarus" - peklo, jméno jim dali Rusové) a vojskem slezských knížat v čele s Jindřichem II. (Pobožným, švagrem krále Václava, jehož vojsko nedorazilo včas na pomoc). Slezské vojsko bylo poraženo, kníže Jindřich II. spolu s Boleslavem Děpoltem (synem Děpolta III., posledním knížetem této vedlejší přemyslovské větve) padli. Tatarské hordy se obrátily na nechráněnou Moravu a spojily se se svými hlavními silami v Uhrách; při tom zpusťily několik klášterů (Hradisko u Olomouce, Rajhrad, Zábřovice, Doubravník) a poplenily (za zhruba čtrnáctidenního řádění) mnoho vesnic a osad. Ubránila se jen dobře opevněná města (například Olomouc, Brno, Uničov).

1242

říjen

Smír mezi Fridrichem II. Babenberským a Václavem I. (z března 1241, zprostředkovaný Otou Bavorským) porušil Fridrich vpádem na Moravu (na Znojensko). Václavovo vojsko zahnilo Fridricha zpět.

1244

listopad

Papež Innocenc IV. poskytl králi Václavu I. výsadu, která ho chránila před papežskými legáty; ti ho nesměli uvrhnout do klatby a na jeho zemi uvalit interdikt.

1245

20. září

Papež Inocenc IV. jmenoval olomouckým biskupem Bruna ze Schauenburka (1245-1281) z hraběcího rodu Holštýnsko-Schauenburského; ten podle německého vzoru zavedl tzv. manské zřízení (lenní systém, zavazující poddané na biskupských statcích k vojenské službě). Tímto rozhodnutím byl ukončen spor o obsazení biskupství mezi Vilémem, arcijáhnem přerovským, a Konrádem z Freibergu, kanovníkem hildesheimským.

1246

Knížecí stolec v Horním Slezsku byl nabídnut moravskému markraběti Vladislavovi (synu Václava I.).

leden

Nové nepřátelství mezi Václavem I. a Fridrichem II. Babenberským (způsobeno vévodovým nedodržením slibu uzavření manželství královny Vladislava a jeho dcery Gertrudy) přineslo další vpád českého vojska do Rakous; Václav utrpěl porážku, přesto dosáhl svého cíle: Gertruda pojala v dubnu za manžela Václavova syna Vladislava (byl jmenován moravským markrabětem). Když v létě 1246 (15. června) vévoda rakouský Fridrich II. padl v bitvě nad Litavou proti Uhrům, svitla reálná naděje, že dědictví babenberské (rakouské) připadne Přemyslovcům; naděje na spojení českého a rakouského státu trvala krátce, neboť mladý markrabě 3. ledna 1247 zemřel. Spor o babenberské dědictví pokračoval. Po smrti Vladislava se král Václav I. duševně zhroutil.

1247

Na uvolněný markraběcí stolec usedl další syn Václava I. Přemysl (Otakar II.), původně předurčený pro duchovní dráhu.

31. července

Vzpouza české šlechty proti králi Václavu I. (omezoval práva šlechticů, nespokojenost se způsobem jeho vlády, stále více se uchýloval do ústraní svých hradů a klášterů); proti Václavovi (ten dlel právě na Zvíkově) si zvolili na pražském sněmu za protikrále (mladšího krále) jeho patnáctiletého syna Přemysla. V zemi vypukla válka. Královna Kunhuta zemřela 13. září žalem. Václav I. se musel se vzniklou situací smířit a uprchl do Míšně.

1248

Rozhořela se válka v královské rodině mezi otcem a synem (Václavem I. a Přemyslem).

listopad

Věrnost Václavovi I. zachovalo jen několik šlechticů - Havel z Lemberka, Ojř z Friedberka, a zejména Boreš z Rýzmburka; právě za jeho přispění se podařilo králi v bitvě u Mostu porazit Přemyslovo vojsko.

1249

leden

Král Václav I. sestavil na Moravě vojsko ze svých přívrženců (biskup Bruno ze Schauenburka, správce břeclavské provincie Oldřich Korutanský) a rakouských i uherských pomocných sborů, vytáhl ku Praze, obsadil 13. února Vyšehrad a oblehl Pražský hrad.

Počátky tzv. jihlavského horního práva (postupně rozšířeného); s "kutáním" v Jihlavě započato před rokem 1240.

6. srpna

Přemysl se vzdal na Pražském hradě a v Anežském klášteře se před otcem pokořil. Byl zbaven všech vladařských práv, na hradě Týřově v září t. r. zajat a uvězněn na hradě Přimdě (spíše pro výstrahu).

konec roku

Přemysl byl opět Václavem I. ustanoven moravským markrabětem. Došlo ke smíření otce a syna (jediný Václavův potomek a dědic).

1250

Obnoven boj o babenberské dědictví: zemřel císař Fridrich II. a i manžel Gertrudy Babenberské, Heřman Bádenský (oba si osobovali právo na babenberské dědictví, zahrnující rakouské země, Korutany a Štýrsko). O uprázdněné vévodské křeslo se ucházel i uherský král Béla IV. (teoretické nároky si zajistil sňatkem neterě Markéty Babenberské, Gertrudy, se svým příbuzným Romanem Haličským). V babenberských zemích nastala anarchie.

Václav I. poslal syna Přemysla na Moravu a sám začal jednat o připojení babenberského dědictví k Čechám.

1251

21. listopadu

Rakouská šlechta (zejména rody Kuenringů, Liechtensteinů) si zvolila za svého vévodu markraběte moravského Přemysla (dux Austrie a Stirie). Přemysl se vypravil s vojskem do Rakous (v prosinci 1251 vstoupil do Vídně).

1252

8. dubna

Po předchozím zasnoubení (11. února) se konal sňatek Přemysla (tehdy devatenáctiletého) s mnohem starší (snad již padesátiletou) Markétou Babenberskou (sestrou vévody Fridricha Babenberského a vdovou po římskoněmeckém králi Jindřichovi VII.) v rakouském Hainburgu; nerovným sňatkem posílil Přemysl své nároky na babenberské dědictví (typický středověký "sňatek z rozumu a vypočítavosti").

léto

Přemyslův soupeř v boji o babenberské dědictví, uherský král Béla IV., vpadl do Rakous a na Moravu, kde vydrancoval mnoho vesnic a klášterů.

1253

léto

Bélova kumánská vojska za pomoci vojenských oddílů bavorského vévody Oty a polských oddílů knížete Daniela Haličského, Boleslava Krakovského a Vladislava Opolského vtrhla na Moravu (na Opavsko, oblehla Olomouc, ta se však na konci června přes těžké ztráty ubránila). Teprve na zásah papeže Innocence IV. byl sjednán kompromisní mír mezi Přemyslem (Otakarem II.) a Bélou IV.

22. září

V Počaplicích (v Králově Dvoře u Berouna) zemřel náhle král Václav I. ("jednooký" král, jenž jako vášnivý lovec přišel o oko v křivoklátských lesích), velký vyznavač rytířských zábav, obdivovatel gotiky a iniciátor tzv. vnější kolonizace (německého přistěhovalectví).

1254

Novým českým králem se teď i formálně stal jediný žijící muž v hlavní větvi Přemyslovců - PŘEMYSL OTAKAR II. [1253-1278]. Přemysl si ponechal i vládu na Moravě; po tři čtvrti

století nebyl obsazován markrabský stolec, titul markrabě si držel český král, vládu vykonával jeho místodržící (za Přemysla to byl biskup Bruno ze Schauenburka).

3. dubna-1. května

Mír v Budíně a Prešpurku (Bratislavě) mezi Přemyslem II. a Bélou IV.; dědictví babenberské bylo rozděleno: Rakousy a ze Štýrska Travencko a Püttensko získal Přemysl II., ostatní Štýrsko pak Béla IV. (resp. jeho syn Štěpán).

podzim

Přemysl vážně usiloval o získání císařské koruny; ve snaze o podporu ze strany papežské stolice připravoval křížovou výpravu.

listopad, prosinec

Křížová výprava Přemysla Otakara II. proti pohanským Prusům (do Pomořanska a Pruska). Prusové byli poraženi v bitvě u Rudavy, pokořili se a od biskupa Bruna ze Schauenburka přijali křest. Na památku této výpravy (v únoru 1255 byla již zpět) došlo k založení hradu nad řekou Pregolou (později město Královec - Königsberg, Kaliningrad). Navíc si Přemysl smlouvami s polskými knížaty zajistil silný vliv ve Slezsku a v Polsku. Současně se stal vážným kandidátem štaufské strany na císařský trůn. Jeho kandidaturu nepodpořila papežská kurie. Přemysl se přestal (od roku 1256) ucházet o říšský trůn (nakonec se přiklonil k Alfonsu Kastilskému).

Přemysl Otakar II. vydal nařízení, které udílelo právo židovským obcím na vlastní samosprávu.

1256

Horní Lužice přešla do rukou Oty Braniborského jako zástava za věno sestry Přemysla Otakara II., Boženy.

1257

Papež Alexandr IV. poslal do Čech inkvizici; prvními inkvizitory byli minorité (přišli do Čech po roce 1228 a nejstarším jejich sídlem byl konvent u sv. Jakuba na Starém Městě pražském - založen přispěním krále Přemysla Otakara I. roku 1232).

Založeno Menší (Nové) Město pražské, dnešní Malá Strana.

srpen

Přemysl Otakar II. zaútočil se svým vojskem (přes Pasov) na Bavorsko (řešil starší spor s knížetem Jindřichem Dolnobavorským); české vojsko naprosto selhalo (snad přílišná sebedůvěra) a bylo poraženo (u Mühldorfu se část zdecimované armády vzdala). Přemysl se musel vzdát Sušicka (Jindřich si na něj činil nárok jako na dědictví po hrabatech z Bogenu).

1259

zima

Vypuklo povstání ve Štýrsku proti uherské nadvládě; syn Bély IV. Štěpán byl vypuzen ze země, vévodství bylo nabídnuto Přemyslu Otakarovi II. (za vojenskou pomoc).

1260

leden

České vojsko vpochodovalo do Štýrska; Přemysl podpořil nespokojenou místní šlechtu s uherskou vládou a společně vyhnali Uhry ze země. Babenberské dědictví se opět spojilo v rukách českého krále.

12. července

Bitva u Kressenbrunn - dnes Groißenbrunn (na Moravském poli, podél řeky Moravy) mezi Přemyslem Otakarem II. a uherským králem Bélou IV.; proti sobě stála vojska na svou dobu nevídaná (kroniky uvádí nadnesené počty: na 100 tisíc bojovníků na české straně a 140 tisíc na uherské straně). Pověstná Přemyslova obrněná jízda těžkooděnců ("král železný") porazila uherskou jízdu. Vzápětí vtrhl Přemysl do Uher, kde obsadil Prešpurk a jiné hrady.

21. října

Papež vydal listinu, v níž odmítl práva nemanželských dětí Přemysla Otakara II. na český trůn (zejména tří jeho dětí s půvabnou Anežkou-Palceříkem z rodu rakouských Kuenringů).

kolem 1260

Mincovní reforma Přemysla Otakara II., která upravila váhu brakteátů a zlepšila jejich hodnotu.

1261

konec března

Uzavřen mír v Prešpurku (Bratislavě) mezi Přemyslem Otakarem II. a Bélou IV.; uherský král se zřekl Štýrska (místodržícím jmenován olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka). Mírové podmínky potvrzeny 31. března ve Vídni biskupy pasovským, olomouckým a pražským. Definitivní rezignace Uher na země rakouské mělo být dosaženo sňatkem Přemysla s Bělovou (snad sedmnáctiletou) vnučkou Kunhutou (konal se 25. října 1261 na bratislavském hradě); krátce před tím došlo k rozvodu Přemysla s Markétou Babenberskou (18. října opustila Pražský hrad a zbytek života strávila ve svém věnném městě Kremži v Rakousích a na hradě Krumau am Kamp). Z nového Přemyslova manželství vzešel legitimní následník trůnu Václav II.

25. prosince

Slavnostní korunovace královského manželského páru (Přemysla Otakara II. a Kunhuty) na Pražském hradě v kostele sv. Víta. Teprve od tohoto data se Přemysl nazýval a psal "král český" (dosud se uváděl jako "pán Království českého").

1262

20. dubna

Nový papež Urban IV. schválil bulou rozvod Přemysla s Markétou Babenberskou a současně i jeho nový sňatek s Kunhutou.

9. srpna

Přemysl podpořil jednoho ze "vzdorokrálů" římskoněmecké říše Richarda Cornwallského proti Štaufům; Angličan Přemyslovi službu ocenil vydáním majestátu v Cáchách, v němž mu propůjčil "odumřelá knížectví, Rakousy a Štýrsko, se všemi k nim příslušnými lény... na časy budoucí a věčné".

1263

Přemysl Otakar II. založil v blízkosti Krumlova v jižních Čechách cisterciácký klášter Zlatou Korunu (o dva roky později založeno královské město České Budějovice); šlo dozajista o králův zásah do panství Vítkovců (snažili se o vytvoření jakéhosi říšského státečku, nezávislého na Přemyslovcích, jenž přesahoval i do sousedních Horních Rakous).

1263-1265

Postaven nejstarší dosud stojící kamenný most v raně gotickém období přes řeku Otavu v Písku. Příkaz k založení města (nedaleko staré zlatokopecské osady) dal král Přemysl (zvaný též "zlatý", lépe snad "stříbrný", díky velkému bohatství, které plynulo do královské pokladny ze stříbrných dolů na Jihlavsku a v Posázaví).

1265

jaro

Přemysl si vyžádal na římskoněmeckém králi Richardovi privilegium, jež zaručovalo přemyslovskému rodu veškeré dědické nároky i v ženské linii; k tomuto nezvyklému kroku se rozhodl český král po narození prvního dítěte (dcery Kunhuty v lednu 1265) v novém manželství.

podzim

Římskoněmecký král Richard jmenoval krále Přemysla Otakara II. tzv. ochráncem říšských práv a statků na území sahajícím až k pravému břehu Rýna.

1266

počátek roku

Přemysl využil svého nového úřadu "správce jmění korunního na východ od Rýna" a s mlčenlivým souhlasem Richardovým obsadil Chebsko (pod záminkou, že jde o dědictví po matce Kunhutě z rodu Hohenštaufů).

únor, srpen a listopad

Tři vojenské výpravy krále Přemysla do Bavor (nepřinesly očekávaný výsledek, v roce 1267 uzavřen kompromisní mír).

30. listopadu

Sněm v Praze vyhlásil některé reformy v království: pokus o sjednocení měr a vah, trestnost padělání mincí, přísný zákaz plenění v zemi vlastním vojskem.

1267

Na popud papežského legáta Guidona se konala v Kroměříži diecézní synoda, jež přijala přísná opatření proti duchovním, kteří nedodržovali církevní předpisy.

červenec

Tyrolsko-gorický hrabě Albrecht přepadl sídlo aquilejského patriarchy Řehoře a odvedl ho do zajetí. Přemysl docílil patriarchova propuštění, čímž si vysloužil papežových díků. Autorita českého krále na severním Jadranu stoupla.

1267-1268

zima

Vlastní expanzivní zájem o Polsko (zmítalo se bratrovražednými boji Piastovců) spojil český král Přemysl Otakar II. se snahou papežské kurie proniknout do Pruska (a dále do Litvy, Jatvěžska, Galindie) hlásáním křesťanství. Křížovou výpravou do Prus sledoval Přemysl vedle územních zisků (zejména v Litvě) i cíl získat od papeže Urbana IV. slib zřízení arcibiskupství v Olomouci (návrh biskupa Bruna ze Schauenburka, odkaz na cyrilometodějskou tradici); o rok později papež Kliment IV. žádost zamítl. Křížová výprava skončila neúspěšně; vrátila se z půlky cesty pro nesouhlas papeže (snad obava z narůstajících ambic českého panovníka).

1268

4. prosince

Mezi Přemyslem a Oldřichem Korutanským uzavřena tzv. poděbradská smlouva; vyhlášovala princip nástupnictví v Korutanech a dalších sponnheimských državách: v případě úmrtí přenechával bezdětný Oldřich vévodství Přemyslovi (byly však pomínuty nároky Oldřichových sourozenců).

1269

První zmínka o existenci hofmistra (magister curie) jako královského úředníka v čele královského dvora.

listopad

Úmrtím Oldřicha Korutanského (27. října) vstoupila v platnost poděbradská smlouva. Přemysl získal jako dědictví vévodství korutanské a Kraňsko; krátce nato (v létě 1272) se stal český král i generálním kapitánem patriarchátu aquilejského (předtím uznalo Přemyslovo panství i Pordenone, o královu ochranu se ucházela i Verona a Treviso). Hranice českého státu se posunula až k Jaderskému moři (s výjimkou Chebska mířily výboje "krále železného a zlatého či stříbrného" na jih) a co do rozlohy se stát více než zdvojnásobil. Na královských pečetích stálo: "Přemysl, král český, vévoda rakouský, štýrský, korutanský, markrabě moravský, pán Kraňska, Marky, Chebu a Pordenone (tj. jižní části Furlanska, pozn. F. Č.)." Přemysl podporoval i kolonizaci pohraničních území, zval hlavně německé kupce a řemeslníky do nově zakládaných královských měst (Kolín, Klatovy, České Budějovice, Domažlice, Louny, Kadaň). Přemysl udělil opavské vévodství svému nemanželskému synovi Mikuláši I. (Opavskému).

1270

podzim

Nový uherský král Štěpán se nehodlal smířit se ztrátou Štýrska a vpadl s vojskem do Rakous a Štýrska (došlo k pokusu o zajetí krále Přemysla u průsmyku Semmering).

listopad

Přemysl Otakar II. uskutečnil rychlou výpravu do rakouských zemí a bez větších obtíží dobyl celé Kraňsko. Odtud zamířil do Korutan; v obou zemích jmenoval své hejtmany.

1271

13. dubna

Přemysl Otakar II. podnikl vpád do Uher, opanoval Slovensko (mj. Pezinok, Červený Kámen, Trnavu, 2. května také Prešpurk - Bratislavu); k bitvě došlo u řeky Ráby (21. května). Krátce poté (24. května) došlo k rozpuštění Přemyslova vojska (zásobovací problémy), tažení nepřineslo očekávaný výsledek.

červen

Vpád uherského vojska na Moravu (a do Rakous); v červenci uzavřen mír v Prešpurku - Bratislavě. Král Štěpán se vzdal nároků na Štýrsko, Korutansko a Kraňsko. Přemysl se zřekl Slovenska.

1273

únor

Vpád uherských Kumánů na Moravu, do Rakous, Štýrska a Korutan (předcházelo Přemyslovo obsazení Prešpurku - Bratislavy v souvislosti s vnitrouherskými mocenskými boji po smrti krále Štěpána a se zmatky kolem poručnické vlády za nezletilého Ladislava).

červenec

Přemysl II. shromáždil velké vojsko (na 60 tisíc bojovníků), vtrhl na Slovensko (opanoval hrady v Pováží, Nitransko, překročil Dunaj a zamířil k Šoproni a Neziderskému jezeru); tažení skončilo v říjnu přijetím míru, když proti Přemyslovi vyvstal nový sok - Rudolf Habsburský.

27. září

Slavnostní volbou ve Frankfurtu nad Mohanem se stal římskoněmeckým králem (po smrti Richarda Cornwallského v dubnu 1272) hrabě Rudolf Habsburský; na říšský trůn vážně pomýšlel i český král Přemysl Otakar II. (spoléhal na podporu papeže), avšak kurfiřti se přiklonili k méně známé osobnosti. Volba se uskutečnila bez pozvání českého krále, který již od poloviny 13. století náležel ke sboru sedmi kurfiřtů. Růst moci českého krále se zastavil. Přemysl odmítal uznat právoplatnost volby (poslal Rudolfovi žebráckou mošnu); papež ji naopak v září 1274 potvrdil.

1274

Schválena manská organizace olomouckého biskupství.

11. listopadu

Na říšském sněmu v Norimberku obžaloval římskoněmecký král Rudolf I. Habsburský českého krále Přemysla z protiprávního držení Korutan, Štýrska, Rakous a Chebska (vycházel přitom z uděleného práva vymáhat říšská léna protiprávně zcizená po roce 1245, kdy byla uvalena papežská klatba na Fridricha II. Sicilského). Rudolf rovněž nařkl

Přemysla z okázalé neposlušnosti, že mu dosud nesložil hold a ani české země nepřevzal v léno. Přemysl odmítl dostavit se před Rudolfa.

1275

květen

Říšský sněm v Augšpurku uvalil na Přemysla Otakara II. říšský acht (klatbu).

během roku

Ve Slezsku došlo k založení landfrýdu Jindřicha IV. Vratislavského.

1276

24. června

Nad Přemyslem Otakarem II. byl vyhlášen tzv. aberacht (klatba spojená s přímou výzvou podřízeným feudálům k povstání). Poslušnost vypovědělo nejprve Korutansko a Štýrsko, postupně se přidala většina rakouské šlechty (Přemyslovi zůstala věrná jen Vídeň).

podzim

Rudolfovo žoldněřské vojsko vytáhlo proti Čechám. Přemysl soustředil svá vojska při západních hranicích (na Teplicku a Chebsku). Rudolf obešel Čechy a pustil se k Vídni. Přemysl ho začal stíhat. Když se schylovalo k rozhodné bitvě, vypuklo povstání českého panstva (vedené Borešem z Rýzmburka a předákem jihočeských Vítkovců - Závišem z Falkenštejna). Vzpouza donutila Přemysla k míru (česká šlechta přešla k Rudolfovi).

26. listopadu

Pokoření Přemysla Otakara II. před Vídni; v Rudolfově vojenském táboře se podrobil římskoněmeckému králi, složil mu přísahu věrnosti a přijal české země v léno. Současně ztratil Korutany, Kraňsko, Štýrsko, Rakousy i Chebsko (zůstaly mu jen dědičné země České koruny). Smír měl být zpečetěn zasnoubením Přemyslova syna Václava s Rudolfovou dcerou Gutou (jako věno dostala rakouské území severně od Dunaje).

1277

Rudolf Habsburský podporoval odbojnou českou šlechtu a postupně si budoval v českém království "pátou kolonu"; zasahoval také do pravomocí českého panovníka.

12. září

Uzavřena tzv. dodatková smlouva (ke smlouvě z 26. listopadu 1276 mezi Přemyslem a Rudolfem); smlouva revidovala některé články Zlaté buly sicilské (1212): zavazovala českého panovníka k účasti na říšských výpravách i na říšských sněmech a rovněž na tzv. Římské (korunovační) jízdě, aniž se mohl vyplatit.

1278

konec června

Praha se rozloučila s Přemyslem Otakarem II.; král zamířil do Brna, kde se shromažďovalo jeho vojsko.

26. srpna

Bitva na Moravském poli (u Suchých Krut - Dürnkrot, na den sv. Rufa) mezi vojsky Přemysla Otakara II. a římskoněmeckého krále Rudolfa I. Habsburského; spojená říšsko-

uherská vojska zvítězila a Přemysl byl v bitvě zabit. Jeho tělo bylo uloženo provizorně ve Vídni, roku 1279 převezeno do Znojma (k minoritům) a teprve roku 1297 do Prahy (pochováno v chrámu sv. Víta).

září

Vítězné Rudolfovo vojsko (zejména uherští Kumáni) pustošilo jižní Moravu (až ke Znojmu a k Pohorelicím). Moravské poselstvo v čele s biskupem Brunem ze Schauenburka vzdalo hold Rudolfovi. Rudolf Habsburský poměrně rychle ovládl Moravu, kde nenarazil na odpor; rozdělil Moravu na západní (Brněnsko a Znojensko - spravoval basilejský biskup Jindřich) a východní (Olomoucko a Přerovsko - spravoval biskup Bruno).

konec října, listopad

Anarchie v zemi vedla k rozkladu Českého království; toho využili Přemyslovi synovci Ota Braniborský a Piastovec Jindřich Vratislavský, kteří usilovali o poručnictví nad teprve sedmiletým Přemyslovým synem, princem Václavem. Hrozilo nebezpečí vnitřních bojů. Vojensky zasáhl Rudolf Habsburský. Se svým vojskem se přesunul z Moravy do Čech. Nakonec se střetl s oddíly Oty Braniborského u Čáslavi (nebo u Kolína), kde došlo k uzavření dohody: Ota byl jmenován poručníkem Václava na dobu pěti let, České království bylo na stejnou dobu rozděleno mezi obě smluvní strany (Čechy spravoval Ota prostřednictvím braniborského biskupa Gebharda, Moravu pak Rudolf); královně vdově Kunhutě bylo uděleno Opavsko a Jindřich Vratislavský získal Kladsko.

kolem 1278

Vznikly (snad) zemské desky (potvrzovaly držbu a změny ve vlastnictví šlechtických statků, vedly zápisy o jednání českého zemského soudu); uvádí se i léta po roce 1260.

1279

počátek ledna

V Jihlavě se konala svatba prince Václava s dcerou krále Rudolfa Habsburského Gutou (Jitkou) a jeho syna Rudolfa s desetiletou Anežkou Přemyslovnou; šlo čistě o formální obřad, po němž se dětské manželské páry opět rozešly.

25. ledna (nebo v únoru)

Princ Václav spolu se svou matkou (královnou Kunhutou) byl na rozkaz Oty Braniborského převezen na hrad Bezděz a zde internován. Během léta byl Václav převezen do Žitavy a ke konci roku (28. prosince) uvězněn nejprve v Berlíně a poté v blízké Špandavě; královna Kunhuta s Otovým svolením odjela do Znojma a odtud prchla do Hradce u Opavy.

1280

listopad

Královna Kunhuta se dožadovala intervence Rudolfa Habsburského proti počínání "Braniborů" v Čechách (plenění a loupění, kdy kronikáři uváděli, že Čechy zalil "příboj domácí války, v jehož propasti země téměř již tone"). Rudolf vyrazil s vojskem do Čech

proti Otovi Braniborskému a u Německého Brodu došlo k jednání o uzavření příměří mezi braniborským markrabětem a českou šlechtou.

1281

20.-21. května

Sešel se první skutečný sněm české šlechty v dominikánském klášteře sv. Klimenta v Praze, na němž se čeští předáci zavázali odevzdat zcizená "zboží" do rukou zemského správce Oty Braniborského; v čele české (zemské) reprezentace stál pražský biskup Tobiáš z Bechyně a Purkart z Janovic. Zároveň byl vyvíjen tlak na Otu Braniborského, aby umožnil Václavův návrat do Čech. Sněm od této doby zasedal již trvale a stal se protiváhou královské moci.

1281-1283

Na Moravě vládl zeť krále Rudolfa Habsburského, Albrecht Saský. Po zaplacení sumy 40 tisíc hřiven stříbra převzal Moravu mladý král Václav; jeho nevlastnímu bratru Mikuláši Opavskému potvrzeno držení údělu opavského.

1282

jaro

Čechy postiženy neúrodnými léty (1281-1282), následoval hladomor a rozšířily se i epidemie.

1283

23. května

Václav II. byl propuštěn Otou Braniborským (nejdříve žádal vysoké výkupné - až 20 tisíc hřiven stříbra, nakonec získal značnou část severních Čech jako zástavu; brzy o ni však přišel).

léto, podzim

Čechy opustili Braniboři, po nich odešly i posádky Rudolfa Habsburského z Moravy. Po pětiletém období drancování a zmatků bylo České království obnoveno v původním rozsahu.

září

VÁCLAV II. [1283-1305] začal vystupovat jako český král a pečtil i listiny (rovněž se ujal vlády na Moravě). Do Prahy se vrátila z Opavska (tuto zemi dostal opět Mikuláš Opavský, levoboček Přemysla Otakara II. s Anežkou z Kuenringu) královna Kunhuta (snad už) s novým manželem, Závišem z Falkenštejna (z rodu Vítkovců).

prosinec

Rozhodující vliv na Václavově královském dvoře získal záhy Záviš z Falkenštejna, který odsunul do pozadí stranu pražského biskupa Tobiáše z Bechyně; ve státních úřadech (nejvyšší komorník, nejvyšší purkrabí apod.) byli nahrazeni vesměs Vítkovci a jim spřízněnými pány. Na Moravě se Václav II. opíral o nového biskupa Dětřicha z Hradce. Začátek "regentské vlády" Záviše z Falkenštejna.

1285

Sňatkem své dcery Guty (po formálním oddání roku 1279) s králem Václavem v Chebu si římskoněmecký král Rudolf I. Habsburský stále udržoval vliv v Čechách.

1286

únor

V Brně se konal králem Václavem svolaný "rok", při němž přijal mladý panovník sliby poslušnosti Moravanů.

1287

Nejstarší zápis zemských desek (písemné zachycení průběhu soudu od jeho začátku "půhonem" až po jeho ukončení).

1288

jaro

Záviš z Falkenštejna se pokusil zachránit své postavení sňatkem se sestrou uherského krále Ladislava IV. Alžbětou; předtím (v květnu 1285) zemřela jeho manželka, královna Kunhuta.

konec roku

Záviš z Falkenštejna táhl se svým vojskem do Opavy a přinutil Mikuláše Opavského, aby společně dobývali loupeživé hrady na Moravě (například Boršov, Obřany, Helfštejn).

1289

V Praze podepsána smlouva, jež rozšiřovala přemyslovské ambice na oblast Míšně, Dolní Lužice a přilehlých krajů; transakcí měli Přemyslovci odkoupit dědická práva na toto "zboží" a protihodnotou měl Fridrich Drážďanský dostat léno na Českomoravské vysočině (hrad Svojanov, Poličku, Vysoké Mýto aj.).

leden

U dvora krále Václava se objevil v doprovodu Mikuláše Opavského polský šlechtic Kazimír Bytomský s nabídkou polské koruny; počátek velmocenské politiky Václava vůči Polsku. V letech 1289-1292 získal Václav II. Kladsko, Bytomsko, Opolí, Těšínsko a Krakovsko.

Zatčení Záviše z Falkenštejna (Václav se obával zrady) a jeho uvěznění do Bílé věže Pražského hradu; brzy nato byl odsouzen pro velezradu k trestu smrti, jeho statky byly konfiskovány.

4. března

Rudolf Habsburský potvrdil králi Václavu II. hodnost kurfiřta a titul říšského arcibiskupa.

1289-1290

"Občanská válka" Přemyslovců s Vítkovci; sebevědomí Vítkovci nabídli českou korunu knížeti Jindřichu IV. Vratislavskému. Král Václav tvrdě zasáhl: jeho vojsko (s pomocí Rudolfa) postupovalo od jednoho hradu Vítkovců k druhému a vodilo s sebou

spoutaného Záviše s hrozbou jeho popravu. Posádka hradu Hluboká kapitulaci odmítla, a proto došlo 24. srpna 1290 k Závišově popravě.

1290

22. července

Král Václav II. si dal udělit lénem knížectví vratislavské.

kolem 1290

Doložen nejstarší urbář v Čechách (na panství pražského biskupství).

1291

Za podporu Adolfa Nassavského v bojích o uvolněný trůn římskoněmeckého krále (po smrti Rudolfa I. Habsburského 15. července 1291) proti svému švagrovi Albrechtu I. Rakouskému získal Václav II. příslib znovupřipojení Chebska k Českému království; Václav usiloval i o vrácení Rakous, Štýrska a Korutanska, ale neúspěšně.

1292

Král Václav II. založil zbraslavský klášter (blízko Prahy); prvním opatem se stal Konrád Zbraslavský. Ve zdejším skriptoriu cisterciáckých mnichů vznikla z pera mnicha Oty a jeho pokračovatele opata Petra Žitavského známá Zbraslavská kronika. Václav zde zřídil novou královskou hrobku (byl zde později pochován stejně jako Václav III. a Eliška Přemyslovna).

Václav získal jako říšskou zástavu na Slezsku Plisensko, poté i knížectví ratibořské.

květen

Volba nového římskoněmeckého krále na sněmu ve Frankfurtu; Václav II. odevzdal svůj kurfiřtský hlas (prostřednictvím vyšehradského probošta Jana) Adolfu Nassavskému (k velkému rozčarování Albrechta I. Rakouského).

srpen

První válečná výprava Václava II. do Sandoměřska a Kujavska (v Polsku) proti vévodovi Vladislavu Lokýtkovi (ohrožoval Václavovo panství krakovské); tažení vedlo k úspěšnému a rychlému konci, v září Lokýtek kapituloval a odevzdal Sandoměřsko českému králi. Václav začal usilovat o polskou korunu.

1293

Václav II. zakoupil Pirnu.

1297

2. června

Velkolepá korunovace Václava II. v Praze za českého krále mohučským arcibiskupem Gerhardem; souhlas papežské kurie v Římě získal nový Václavův rádce a kancléř, basilejský biskup (později mohučský arcibiskup) Petr z Aspeltu (během roku 1296 zemřeli tři Václavovi skvělí diplomaté - biskup Tobiáš, vyšehradský probošt Jan a Bernard z Kamenice). Do čtrnácti dnů po korunovaci zemřela náhle královna Guta. Na korunovaci přítomní čtyři kurfiřtové (mohučský, saský, braniborský a český) vyzvali vévodu Albrechta, aby svrhl římskoněmeckého krále Adolfa Nassavského (narůstala

nespokojenost s jeho vládou). Albrecht slíbil Václavovi za vojenskou pomoc dát v zástavu Chebsko a některá území v Míšeňsku.

podzim

Král Václav II. se stal říšským vikářem v Míšeňsku.

1298

2. července

Bitva u Göllheimu mezi římskoněmeckým králem Adolfem Nassavským a Albrechtem I. Rakouským (skončila porážkou Adolfa a jeho smrtí). České oddíly tentokrát již bojovaly na straně Albrechta (Habsburského); ten byl vyzdvižen na trůn římskoněmecký.

1300

Vydán horní zákoník - *Ius regale montanorum*, dílo o čtyřech knihách italského právníka Gozzia z Orvietu; pokus o kodifikaci zemského práva (byl však zmařen pro odpor šlechty).

jaro

Příprava výpravy Václava II. do Polska; po zavraždění polského krále Přemysla Velkopolského (8. února 1296) byla po složitých jednáních s polským panstvem a duchovenstvem nabídnuta polská koruna českému panovníkovi. Nástup Václava II. na polský trůn měl být spojen s jeho manželstvím se čtrnáctiletou dcerou zavražděného polského krále Ryksou (česky Rejčkou, Eliškou Rejčkou).

červenec

Sňatek devětadvacetiletého Václava II. s piastovskou dědičkou Eliškou Rejčkou v Praze. Měnová reforma Václava II.; její provedení svěřil král Václav florentským finančníkům Rinierimu, Appardovi a Cinonovi Lombardskému. Místo dosavadních sedmnácti mincoven (mj. v Praze, Brně, Plzni, Písku, Jihlavě, Olomouci) zřídili jedinou (ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře), veškeré stříbrné bohatství Čech soustředili do rukou krále a začali razit stabilní a kvalitní pražské groše - "*grossi Pragenses*", vážil 3,975 g a z jedné české hřivny o váze 253,14 g se razilo 60-64 grošů nebo 768 drobných parvů (haléřů). Staré peníze byly staženy z oběhu a v krátké době nahrazeny tzv. "věčnou měnou"; bylo to umožněno bohatými nálezy stříbra v Kutné Hoře.

srpen, září

Tažení Václava II. do Polska (slabý odpor Vladislava Lokýtky); korunovace Václava polským králem (1300-1305) v Hnězdně. Místodržitelem velkopolským (*capitanus regni Poloniae*) byl jmenován jeho starší nevlastní bratr, levoboček Přemysla II., vévoda Mikuláš, správu v Krakovsku a Sandoměřsku vedl Oldřich z Boskovic. Václav tak sloučil pod svým žezlem (až na některá slezská vévodství) veškeré Polsko; jeho říše sahala od Šumavy až po viselský Bug a po Baltské moře, k hranicím uherským a ruským.

1301

červen

Schůzka české a uherské delegace v Brně, na níž došlo k definitivnímu ujednání o nástupnictví na uherský trůn po zemřelém králi Ondřeji III. (14. ledna 1301 vymřel rod Arpádovců). Část uherské šlechty nabídla svatoštěpánskou korunu králi Václavu II.

srpen

V Hodoníně došlo k setkání českého poselstva v čele s králem Václavem a jeho dvanáctiletým synem Václavem s deputací uherských magnátů; král Václav nabídl uherským stavům za krále prince Václava (po matce byl pravnukem Bély IV.), který byl od února 1298 zasnouben s jedinou dcerou Ondřeje III. Alžbětou. Návrh byl přijat.

27. srpna

Ve Stoličném Bělehradě přijal Václav III. z rukou koločského metropolity Jana zlatou čelenku sv. Štěpána; jako nový uherský král přijal jméno Ladislav V.

září

Do Budína (rezidence nového uherského krále Václava III.) se dostavil papežský legát Mikuláš Boccasini (pozdější papež Benedikt XI.), aby prosazoval nároky Karla Roberta z Anjou na uherský trůn; současně tlumočil nesouhlas římské kurie s Václavovým obsazením uherského stolce.

říjen

List papeže Bonifáce VIII. českému králi Václavu II. plný kritických připomínek k formě obsazení uherského trůnu (zpochybnění českých nároků).

1302

červen

Tlak ze strany papeže Bonifáce VIII. proti Václavu II. se stupňoval; protičeské tažení směřovalo i proti vlastnictví polské koruny. Na stranu papeže přešel i Albrecht I. Habsburský; vytvořila se protiváclavská koalice Říše a římské církve.

podzim

Do protičeského tábora vstoupil "horký favorit" na uherskou korunu (a odmítnutý) Karel Robert z Anjou; jeho vojsko napadlo Budín, Stoličný Bělehrad a okolí, avšak bez většího úspěchu.

1303

květen

Vypršela lhůta, kterou udělil papež Bonifác VIII. českému králi Václavu II., aby právně obhájil své nároky na Uhry; Václav vyslal do Říma svého zplnomocněnce, který sdělil papežské stolici české zamítavé stanovisko.

31. května

Papež Bonifác VIII. (označovaný současníky jako "nejsrdnatější hříšník na stolci Petrově") přiřkl svatoštěpánskou korunu Karlu Robertovi a zprostil všechny poddané Václava III. přísah věrnosti. Současně vyzval Albrechta I. Habsburského (Rakouského), aby vojensky zabezpečil jeho rozhodnutí.

1304

jaro

Vojenská výprava Václava II. do Uher na pomoc synovi (uherskému králi Václavu III.); značná část uherské šlechty zradila Václava III. a přeběhla k Robertovi z Anjou. Vojsko českého krále dobylo Ostřihom i Budín a Václav II. si odvedl svého syna do vlasti;

ukořistil přitom i uherské korunovační insignie (korunu, meč a šat sv. Štěpána), což vyvolalo velké rozhořčení v Uhrách. Do protičeského tábora přešli další uherští magnáti (a také část polské šlechty). Václav II. hledal spojence - navázal kontakt se známým odpůrcem papeže, francouzským králem Filipem Sličným (nedočkal se však reálných činů).

1. července

Římskoněmecký král Albrecht I. Rakouský uvalil na Václava II. říšský acht (klatbu); záminkou se mu stalo neuposlechnutí výzvy k postoupení Chebska, Míšeň a k předání českého horního regálu Říši.

srpen

Vpád uherských Kumánů na jižní Moravu; byla popleněna značná část Břeclavska, Třebíčska, Znojemska a i okolí Brna.

září, říjen

Ve směru od Lince vtrhlo do Čech (směrem ke Kutné Hoře) vojsko Albrechta I. Habsburského (spoléhalo na pomoc jihočeských pánů z Růže, ti však tentokrát zachovali věrnost českému králi). Po neúspěšném obléhání "české pokladnice" Kutné Hory (hájené Jindřichem z Lipé) propukla v Albrechtově vojsku epidemie (prý z otrávené vody). Proti Albrechtovi vytáhlo Václavovo vojsko. Habsburkovy jednotky ve zmatku ustoupily (z tažení se nevrátilo na 30 tisíc vojáků).

1305

21. června

Nenadále úmrtí čtyřiatřicetiletého českého krále Václava II.; pohřben byl v cisterciáckém klášteře ve Zbraslavi. Nástupcem se stal jeho jediný šestnáctiletý syn VÁCLAV III. [1305-1306].

18. srpna

Smír Václava III. s Albrechtem I. Habsburským. Český král se vzdal ve prospěch Říše Chebska, Plisenska a Míšeňska. Albrecht se zavázal respektovat Václava III. jako krále českého a polského a upustil od předchozího požadavku na povinný desátek kutnohorských dolů.

9. října

Král Václav III. se sešel v Brně s vévodou bavorským Otou a zřekl se všech nároků na uherskou korunu ve prospěch Wittelsbachů a předal východní Pomořany braniborským Askáncům. Současně upustil od sňatku s dcerou posledního Arpádovce Ondřeje III. Alžbětou a pojal za manželku Violu (dceru Měška, málo významného vévody těšínského z dynastie Piastovců).

1306

jaro

Vladislav Lokýtek přepadl Krakov a zmocnil se hradu Wawel; přemyslovské panství se začalo otrásat.

Václav III. vyhlásil v Čechách i na Moravě zemskou hotovost.

červenec

Příprava Václavova tažení do Polska; správa Čech a Moravy svěřena Jindřichu Korutanskému, manželu Václavovy sestry Anny (jejich svatba se konala v Praze v únoru 1306).

4. srpna

V horkém popoledni došlo za nikdy nevyjasněných okolností k vraždě krále Václava III. v děkanském paláci v Olomouci; odešel poslední mužský představitel (po meči) Přemyslovců, sedmý český král. Václavem III. vyhynul jediný dynastický domácí rod, který u nás vládl déle než 421 let. Na panovnickém trůnu spočinulo třicet Přemyslovců (někteří vládli dvakrát, kníže Jaromír dokonce třikrát). V přemyslovské éře došlo celkem devětatřicetkrát k výměnám na knížecím a královském trůnu. Česká koruna se stala "ženským" lénem.

IV. Léta panování Lucemburků – Úvod

Násilná smrt Václava III. přinesla českému státu pád z velmocenských pozic do polohy plné nejistoty a zmatků. Změna dynastie přinášela ve středověku ohrožení dosavadních jistot a tradic. Přijetí nového panovníka bylo plně v moci šlechty, která vystupovala jako sebevědomý státotvorný činitel. Současně však se české země znovu dostaly do pozornosti říšské politiky, která se soustředila na boj o získání české koruny. Objevilo se několik variant řešení, až nakonec zápas o přemyslovské dědictví mezi stranou korutanskou a habsburskou vyzněl pro Lucemburky. Jan Lucemburský však nastupoval na český trůn v poněkud jiné situaci než jeho předchůdci: byl prvním českým králem, kterému šlechta předložila požadavky, jejichž plnění podmiňovalo výkon panovnické moci. Česká šlechta tak využila složité politické situace v zemi k tomu, aby nastupující královskou dynastií omezila v jejích pravomocech.

Hned na začátku panování Lucemburků se střetávaly ve vztahu k pojetí vlády dvě vzájemně rozdílné politické tendence: zájmy Lucemburků, usilujících o posílení království ve středoevropském rámci, a jejich říšské politiky na straně jedné, a zájmy české šlechty na straně druhé. Tzv. inaugurační diplom představoval nejen momentální potvrzení síly šlechty, ale byl i prvním krokem k uzákonění (jakéhosi) dualismu moci mezi králem a stavovskou obcí. "Tulácká činnost" krále-cizince (Jana Lucemburského) přinesla Českému království i řadu pozitiv (mj. konečné připojení Chebska, získání Horní Lužice a většiny slezských knížectví); starší podání líčila krále Jana jako rytířského dobrodruha, ale současně víme, že byl také dobrým obchodníkem a diplomatem. Dovedl stejně dobře mávat zlatým měšcem jako jindy mečem. A jeho plány (zdánlivě těkavé) směřovaly k jedinému cíli: k posílení domácích, rodových držav, a to i přesto, že se nikdy s královstvím nesžil, že se mu za zády smlouvala odbojná šlechta a že jeho návraty do Čech se spíše podobaly zajížděnkám pro "výpalné". Nejužitečnějším plodem jeho činnosti pak byla příprava "půdy" císařské koruny pro syna Karla a jeho rod. Tím se Karel IV. ocitl na absolutním vrcholu světové moci v tehdejší Evropě. Směšování obou funkcí - českého krále a římskoněmeckého císaře - přinášelo však (přes určité výhody) českým zemím i obrovskou zátěž, což se stalo i jednou z příčin pozdějších vnitřních krizí. Přitom spojení české koruny s korunou římskoněmeckou bylo základním článkem Karlovy koncepce budování českého státu, který považoval za nejcelistvější, hospodářsky nejmocnější a nejstabilnější součást Říše a za jádro rodových držav lucemburské dynastie.

V říšské i evropské politice mohl Karel IV. dosahovat určitých úspěchů jen díky tomu, že se plně opíral o silnou rodovou doménu, kterou tvořilo České království s přidruženými zeměmi - země Koruny české, útvar, který měl být nadřazen královské hodnosti a měl podpořit do té doby jedinou stmelující autoritu (osobu českého krále) a složitý systém lenních vztahů mezi ním a zeměmi, které mu byly podřízeny. V duchu středověkého myšlení zdůrazňoval posvátný základ české koruny tím, že ji přiřkl sv. Václavu; s vyzvednutím svatováclavské tradice úzce souvisel i důraz na přemyslovskou tradici (přitom oživil i tradici cyrilometodějskou). Nová koncepce státopravního uspořádání vnášela do vztahů mezi zeměmi Koruny české rovnoprávnější poměr, čímž ale současně vazby mezi nimi se oslabovaly. Rostl význam zemských sněmů ovládaných šlechtou, ale společný orgán - generální sněm - si nezískal potřebnou autoritu.

Územně rozsáhlé království Jana Lucemburského bylo dále rozšířeno díky cílevědomé Karlově zahraniční politice, která také navazovala na velmocenskou linii posledních Přemyslovců. Karel vybudoval České království v rozměrech, které přetrvaly věky a zůstaly v podstatě až do třicetileté války; získal Dolní Lužici a další slezská knížectví,

hranici království posunul daleko na sever (téměř k Baltskému moři), připojil léna na severozápadě od hranic a rovněž mnohá území na jih od českého státu. Karlova zahraniční politika byla značně nákladná a vyžadovala si velké finanční částky. Na sklonku života si byl Karel vědom, že jeho velká říše se bude moci stěží udržet ve své podobě, a proto ji rozdělil na několik částí mezi své syny (Václava, Jana Zhořeleckého a Zikmunda), přičemž však jednota království měla být zachována pod vedením krále Václava IV. Od smrti Karla IV. pak již nic "nepřirostlo" k českému státu, nýbrž stále jen ubývalo.

K posílení pozic Českého království v mezinárodním měřítku přispělo povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, čímž se česká církevní provincie (pražské i olomoucké a nově založené litomyšlské biskupství) vymanila z vlivu arcidiecéze v Mohuči. Podobný politický smysl mělo i založení pražské univerzity, první univerzity na sever od Alp a na východ od Rýna. Rozvaha a promyšlenost, s níž Karel IV. přistupoval ke své státnické roli, se projevovala i v takových oblastech, jakou byla jeho sňatková "politika"; prostřednictvím čtyř sňatků chtěl rozšířit svůj územní vliv a upevnit spojenecké svazky se zahraničím.

Oporu v prosazování svých politických cílů viděl Karel IV. i v podpoře církve, a to i přes někdy komplikovaný vzájemný vztah, často charakterizovaný jako "spolupráce z nutnosti", poznamenaný mnoha diplomatickými střety a zákulisní politikou. Mnozí významní představitelé vysoké církevní hierarchie patřili mezi jeho přední rádce. Karel se kromě toho mocensky opíral i o města, jejichž rozvoj všemožně podporoval.

Úsilí i posílení královské moci se v této době projevovalo i ve velkolepé stavitelské činnosti. Nešlo jen o výstavbu nového královského paláce a gotické katedrály v Praze (vedle založení Nového Města pražského a kamenného mostu), ale i o řadu dalších církevních a užitkových staveb ve stylu druhé fáze francouzské gotiky, jejímuž rázu vtiskly podobu mimořádné osobnosti dvou stavitelů - Matyáše z Arrasu a Petra Parléře. Gotika 14. století zanechala pozoruhodná díla i ve výtvarném umění (nástěnné malířství a deskové malířství Mistra Theodorika). V písemnictví nadále přetrvávala latinská tvorba, ale narůstalo i množství děl psaných česky (a také německy). Rozvíjely se rozličné literární žánry - lyrika, epika, méně též próza, vznikaly nové legendy, historická i právníká díla, cestopisy a také první filozofické a etické úvahy.

Po stránce hospodářské doznívala v první polovině 14. století kolonizace, která příznivě působila na zemědělskou i řemeslnou výrobu. Teprve v této době se začaly plně uplatňovat výhody emfyteutického práva a prosazovala se peněžní renta, podněcující výrobu pro trh. Vesnice se zcela specializovala na zemědělskou produkci (převažovaly poddanské produkty nad šlechtickými, prosazovalo se obilnářství, vinařství, chmelařství i ovocnářství a také rybníkářství), řemeslná výroba se přesunula do měst. Řemesla byla kontrolována a usměrňována cechy. Rozvoj peněžní renty vedl ke zvýšení úlohy obchodu, přičemž rozhodující význam v českých městech měla směna v místních měřících. Mezinárodní směna trpěla zejména skutečností, že české země ležely mimo hlavní obchodní trasy vedoucí z Orientu přes Itálii do Francie a Flander, a také nedostatečným objemem domácí výroby, která těžko konkurovala cenou a kvalitou zahraničním výrobkům. Ke zlepšení tohoto stavu nepomáhaly ani snahy Karla IV. napojit české země na mezinárodní obchod pomocí správních opatření a různými investičními akcemi; císař mj. usiloval i o odklon jedné z hlavních evropských obchodních tras z Norimberka do Pobaltí přes Prahu. Přes tento fakt lze v českých zemích zaznamenat ještě ve třetí čtvrtině 14. století hospodářský rozkvět, zatímco v okolní Evropě se již od poloviny tohoto století

projevovala zřetelná stagnace i ekonomický úpadek. Tato příznivá skutečnost byla způsobena řadou okolností: 1. bohatými zásobami stříbra; 2. morovou epidemií v letech 1347-1350, která se vyhnula českým zemím (přitom katastrofálně zasáhla velkou část Evropy); 3. přetrvávající hospodářskou rovnováhou mezi městem a venkovem; 4. proinvestiční politikou Karla IV., která vytvářela i právními opatřeními příznivé podmínky pro růst ekonomiky.

Po desetiletích značné hospodářské prosperity došlo v posledních dvou desetiletích 14. století ke stagnaci ekonomiky českých zemí; řemeslná výroba dosáhla svého maxima a dostávala se do odbytových potíží (cechy přistoupily k restriktivním opatřením, jež omezovala výrobu). Naproti tomu stagnovaly ceny zemědělské produkce. Vznikající nerovnoměrnost trhu prohlubovalo znehodnocování stříbrné měny, zvláště drobných mincí, což celkově snižovalo reálné příjmy venkova, a tím také hodnotu peněžní renty. Propuknutí hospodářské krize urychlila epidemie moru v roce 1380.

Zhoršením ekonomické situace narůstalo napětí uvnitř všech společenských vrstev; již předtím probíhající majetková a sociální diferenciaci vytvářela konfliktní prostředí. Vyšší šlechta (panstvo) ovládla vrcholné zemské úřady, měla v držení rozsáhlá pozemková dominia a vlastnická práva k nim si pojistila zápisy v zemských deskách. Naproti tomu výrazně zchudla nižší šlechta, které mnohdy nezbývalo než se živit službou u dvora nebo u vojska, případně na panství bohatých šlechticů. Zcela mimořádné postavení zaujímala církev, která disponovala největším majetkem. Přitom neutěšené vnitřní poměry v církvi (bohatství, pýchu a vnější okázalost, život kleriků) začali veřejně kritizovat reformní kazatelé (Konrád Waldhauser, Jan Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova). Vedle toho se stalo skutečností papežské schizma. Sílily hlasy po nápravě v církevní "hlavě i v údech". Napětí narůstalo i ve městech: bohatý patriciát (spjatý s obchodem a peněžnictvím) se dostával do konfliktu s měšťany - řemeslníky, kteří rovněž usilovali o podíl na správě města. Současně probíhal proces "feudalizace" měst. K zvýšené radikalizaci docházelo (vlivem značné pauperizace) u městské chudiny, jejíž počet neustále rostl.

Sociálním rozdílem se neubránila ani vesnice; ze široké kategorie poddaných se vydělila skupina bohatých sedláků. Naproti tomu se zúžila vrstva svobodníků.

Ke konci 14. století narůstal nesoulad mezi panovnickou mocí a šlechtou; napjatou vnitropolitickou situaci v českém státě umocňovala rovněž neklidná mezinárodní situace. Nebylo v silách Václava IV., aby překonal hlubokou krizi uvnitř české vládnoucí elity: mezi králem a šlechtou a rovněž mezi feudalitou světskou a duchovní.

IV. Léta panování Lucemburků – Podrobná data

(počátek 14. století-počátek 15. století)

1306

počátek září

Novým českým králem byl zvolen manžel Anny Přemyslovny, sestry Václava III., JINDŘICH KORUTANSKÝ [1306], syn drobného německého knížete Menharda z rodu gorických hrabat.

počátek října

Římskoněmecký král Albrecht I. Habsburský vtrhl se svým vojskem do Čech a 8. října vybuodoval tábor u Loun; jeho syn Rudolf dorazil již předtím (1. října) přes Moravu do Prahy. Jindřich Korutanský mezitím uprchl s manželkou do Tyrol. Albrecht prohlásil České království za odumřelé říšské léno a udělil jej svému synovi. Pominul přitom právo české šlechty na volbu českého panovníka.

16. října

Českým králem zvolen RUDOLF I. HABSBURSKÝ [1306-1307]; ve stejný den si vzal za manželku vdovu po Václavu II., sedmnáctiletou Elišku Rejčku (z důvodu zachování nároků českého státu na Polsko). Rudolf potvrdil české šlechtě všechna privilegia včetně Zlaté buly sicilské.

listopad

Rudolf předal Rakousy a Štýrsko bratru Fridrichovi.

kolem 1306

Vznikl staročeský anonymní epos Alexandreida.

1307

leden

Na jednání ve Znojmě přiměl římskoněmecký král Albrecht české a moravské pány, aby přijali nové ustanovení o nástupnictví: v případě úmrtí Rudolfa bez přímých potomků by přešla Koruna na některého z jeho bratrů (na prvním místě byl Fridrich). Hrozilo trvalé pohlčení českého státu Habsburky.

jaro

Narůstaly rozpory mezi králem Rudolfem a opoziční zemskou skupinou kolem Viléma Zajíce z Valdeka.

3. července

Vojenská výprava nového českého krále proti odbojné šlechtě do západních Čech (proti Bavorovi ze Strakonice) přerušena náhlým úmrtím šestadvacetiletého Rudolfa (pro svou nadměrnou šetrnost byl v Čechách přezdíván "král Kaše") při obléhání Horažďovic (zachvácen úplaví). Zemřel bez potomků a zanechal po sobě již podruhé ovdovělou Elišku. Albrechtovi I. Habsburskému se nepodařilo na uvolněný trůn protlačit některého ze svých dalších pěti synů (na prvním místě Fridricha - toho ale uznali jen moravští páni na čele s olomouckým biskupem Janem VI.).

15. srpna

Českým králem zvolen (podruhé) JINDŘICH KORUTANSKÝ [1307-1310]. Římskoněmecký král Albrecht I. Habsburský vyhlásil nad Jindřichem říšskou klatbu.

září

Albrechtovo vojsko vtrhlo přes Chebsko do Čech, vojsko jeho syna Fridricha od moravské Jemnice mu přispěchalo na pomoc; oba se spojili a oblehli Kutnou Horu a Kolín. Města se však ubránila a rakouská vojska ustoupila ke Znojmě.

1308

15. srpna

Po zavraždění krále Albrechta vlastním synovcem Janem Parricidou (1. května 1308) výrazně poklesl vliv Habsburků ve střední Evropě. Na příměří mezi Fridrichem a Jindřichem Korutanským navázala mírová smlouva mezi oběma protivníky, uzavřená ve Znojmě; za odškodné 45 tisíc hřiven se Fridrich vzdal všech nároků na český trůn a zavázal se Jindřichovi vydat všechna česká a moravská města a hrady, která dosud držel.

1309

Stavy v knížectví opavském se vzbouřily proti vévodovi Mikulášovi a vypudily ho ze země.

15. února

Napětí mezi patriciátem a panstvem přerostlo v krvavou srážku v Praze a Kutné Hoře; došlo k zajištění příslušníků několika šlechtických rodů a jejich uvěznění. Patriciové (v čele byli kutnohorští Ruthardové a pražští Velfovci) žádali přístup k zemským úřadům. První vystoupení měst na politickém jevišti skončilo nezdarem.

srpen

Diplomatická mise cisterciáckých opatů Konráda Zbraslavského a Heidenricha Sedleckého v Heilbronně u nového římskoněmeckého krále Jindřicha VII. Lucemburského (zvolen 27. listopadu 1308); Konrád nabídl Jindřichovi českou korunu pro jeho jediného syna Jana a s tím spojený dynastický sňatek s jednou ze čtyř dcer Václava II. Eliškou. Římskoněmecký král s rozhodnutím (téměř rok) váhal, měl obavy z anarchie v Čechách.

1310

Vedena nejstarší městská kniha (na Starém Městě pražském).

Ve Slezsku začínají vznikat landfrýdy měst (dohody o zachování míru - základ regionálních sněmů) jednotlivých knížectví.

31. ledna

Jindřich VII. Lucemburský se zavázal zachovávat práva a svobody Českého království, pokud si Čechové zvolí za krále osobu, kterou jim vybere (v té době ještě uvažoval o svém bratrovi Walramovi).

jaro

Nespokojenost české šlechty (v čele s Jindřichem z Lipé) s králem Jindřichem Korutanským přerostla v přímou vzpouru.

28. května

Eliška Přemyslovna, žijící na Pražském hradě spolu s králem Jindřichem Korutanským a královnou Annou, utekla z Prahy do Nymburka (Jindřich jí bránil v připravovaném sňatku s Janem Lucemburským).

29. června

Společný sněm zástupců duchovenstva, šlechty i měšťanstva v Praze; byla přijata dohoda o vyslání dvanáctičlenného poselstva k římskoněmeckému králi s novou nabídkou na sňatek Elišky Přemyslovny s Janem Lucemburským.

červenec

Jednání říšského sněmu ve Frankfurtu se zúčastnilo české poselstvo, složené ze zástupců české šlechty v čele s Janem z Vartemberka a Bohuslavem z Boru; Jindřich VII. vyslovil souhlas se sňatkem svého syna Jana s Eliškou Přemyslovnou a současně zbavil Jindřicha Korutanského českého trůnu.

18. července

Jindřich Korutanský nechal obsadit Kutnou Horu a Pražský hrad střežily jednotky Jindřicha z Aufenštejnu (velitele korutanských vojsk, které Jindřich povolal do Čech).

1. září

Sňatek osmnáctileté Elišky Přemyslovny se čtrnáctiletým Janem Lucemburským ve Špýru. Jindřich VII. udělil svému synu Janovi České království i Markrabství moravské lénem.

13. září

Jan Lucemburský získal od svého otce lénem hrabství lucemburské a krátce nato byl jmenován říšským generálním vikářem, tj. zástupcem Jindřicha VII. ve vládě v Říši.

14. září

Markrabě Fridrich Míšeňský obsadil nakrátko Prahu ve prospěch Jindřicha Korutanského.

1. listopadu

JAN LUCEMBURSKÝ [1310-1346], provázen Petrem z Aspeltu, překročil se svým vojskem české hranice (u Chebu) a směřoval ke Kutné Hoře (útok na město však byl neúspěšný).

28. listopadu

Janovo vojsko dosáhlo městských bran Prahy, 3. prosince byla Praha dobyta; krátce nato (9. prosince) se Jindřich Korutanský s Annou odebral do Tyrol. Jindřich užíval až do své smrti (2. dubna 1335) titulu "král český a polský".

Vánoce

Sněm v Praze, na němž slíbily české stavy věrnost novému českému králi a Jan Lucemburský naopak udělil šlechtě privilegium ("magnu chartu" - inaugurační diplom), přinášející značné ústupky z jeho panovnické moci: slíbil panstvu, že nebude podnikat vojenské zahraniční výpravy, na něž by žádal vojenskou zemskou hotovost, zavázal se

nevymáhat od šlechty pravidelné daně (nezdanění dominikálu) a slíbil, že "žádného cizince neustanoví hejtmanem ani purkrabím nebo kastelánem v našich hradech, žádného úředníkem v Čechách nebo na Moravě nebo při našem dvoru".

kolem 1310

První zmínky o existenci cechů v Praze.

1310-1315

Připomíná se tzv. Dalimilova kronika, české, anonymní a veršované zpracování dějin Čech (v první části se opírá zejména o Kosmu, údaje z let 1125-1240 jsou značně nespolehlivé, v pokračování do roku 1315 se stala důležitým historickým pramenem). Její autor (uvádí se jakýsi boleslavský kanovník Dalimil Meziříčský) vystupuje ostře protiněmecky a jako zastávce a mluvčí české šlechty - a to i proti samotnému králi.

1311

Vedena nejstarší městská soudní kniha - Nového Bydžova.

7. února

Koronovace (ve Svatovítské bazilice) Jana Lucemburského (a jeho manželky Elišky) arcibiskupem mohučským Petrem z Aspeltu za krále českého.

29. března

Uzavřena smlouva v Pasově, podle níž se Fridrich I. Habsburský vzdal všech nároků na Moravu (podržel si pouze Znojmo a Pohořelice jakožto zástavu za finanční odstupné).

květen

Výprava krále Jana Lucemburského na Moravu; nejprve navštívil Olomouc (přijal hold "odbojného" biskupa Jana) a obnovil závislost Opavska na českém králi: Opavské knížectví bylo dáno Boleslavovi, vévodovi vratislavskému, zástavou za věno 8 tisíc hřiven stříbra, které mělo být vyplaceno jeho manželce Markétě, sestře královny Elišky Přemyslovny. Vypuzený vévoda Mikuláš zůstal tak až do své smrti (1318) bez země i bez poddaných.

18. června

Král Jan uspořádal v Brně zemský sněm všech tří stavů, na němž vyhlásil zemský mír a potvrdil moravská zemská privilegia, jež korespondovala se svobodami udělenými české šlechtě na "vánočním" sněmu v Praze (1310). Jan se ujal vlády na Moravě jako český král (markrabského titulu téměř neužíval). Všemi ustanoveními pronikala idea jednoty státu a jednoty šlechtictví v obou zemích.

podzim

Jan Lucemburský porušil zásady "magny charty" (inauguračního dekretu) z prosince 1310 a začal obsazovat dvorské úřady svými rádci, kteří s ním přišli do Čech (správcem království se stal Petr z Aspeltu, z funkce podkomořího byl odvolán Jindřich z Lipé a nahrazen říšským hrabětem Waltrem z Castellu); to vyvolalo napětí mezi králem a českými pány (zvláště narostlo po roce 1315).

1312

Vojenská výprava krále Jana Lucemburského na Moravu k pokoření vzpoury mnoha moravských pánů i opavského vévody.

1313

srpen

Jan Lucemburský se vydal s vojskem na pomoc svému otci do Itálie, kde Jindřich VII. dosáhl v červnu 1312 císařské koruny; při přechodu Alp však přišla zpráva o náhlém skonu císaře (24. srpna 1313 nedaleko Pisy). Po dobu Janovy nepřítomnosti byl jmenován správcem Čech Berthold z Hennebergu a Moravy Walter z Castellu. To vyvolalo novou vlnu odporu českých pánů; mezi nimi však existovaly rozpory (jihočeský tábor v čele s Vilémem Zajícem z Valdeka proti severočeskému uskupení ovládanému Jindřichem z Lipé).

1314

Jan Lucemburský usiloval o získání římskoněmecké koruny (měl za sebou hlasy arcibiskupa trevírského - svého strýce - a Petra z Aspeltu, arcibiskupa mohučského); nakonec však Jan podpořil jednoho z dvou vážnějších kandidátů - Ludvíka Bavorského (Jana diskvalifikovalo mládí, protože podle "švábského zrcadla" nesměl být římskoněmecký král mladší osmnácti let).

prosinec

Král Jan dostal od Ludvíka Bavorského jako zástavu za poskytnutou podporu při frankfurtské volbě nového římskoněmeckého panovníka (v říjnu 1314 byli zvoleni oba kandidáti, tj. Ludvík Bavor i Fridrich I. Habsburský zvaný Sličný, Říše měla dva vzdorokrále) Barrach, Antverpy, hrad Floss a Parkštejn a také slib získání Chebska za 10 tisíc hřiven stříbra spolu s podporou jeho nároků ve Slezsku a v Míšni.

kolem 1315

V Čechách se začalo šířit valdenství; první zmínka o vystoupení lidových kacířů je obsažena ve Zbraslavské kronice k roku 1315. V letech 1315-1318 začali v Čechách působit inkvizitoři jmenovaní biskupem Janem IV. z Dražic.

1315

duben

Pod stupňujícím se tlakem českých pánů (pohrozili Janovi vzpourou) odvolal král cizince z nejvyšších úřadů a vlády se ujali předáci české šlechty - v Čechách Jindřich z Lipé, na Moravě Jan z Vartemberka.

červenec

Výprava krále Jana Lucemburského proti Matúši Čákovi Trenčanskému, který ohrožoval vojenskými vpády východomoravské pomezí; Matúšova vojska byla vytlačena, ale v bitvě u Holíče byl král málem zajat a jen smělý zásah Jindřicha z Lipé jej vysvobodil.

26. října

"Domácí válka" českých pánů o moc (podpořená aktivní politikou královny Elišky Přemyslovny, která se sblížila s protivníkem Jindřicha z Lipé Vilémem Zajícem z Valdeka) vedla krále Jana k zatčení a uvěznění Jindřicha z Lipé na hradě Tejšov (Týřov). Královnu Elišku popuzoval milostný vztah Jindřicha s Eliškou Rejčkou (její macechou, mladičkou vdovou po Václavu II. a Rudolfu Habsburském). Země se rozdělila na dva tábory, hrozila občanská válka mezi stranou Jindřichovou a Zajícovou.

1316

jaro

Králi Janovi přispěchali na pomoc k odvrácení hrozícího vojenského konfliktu v Českém království jeho strýc Balduin Lucemburský (trevírský arcibiskup) a Petr z Aspeltu (mohučský arcibiskup).

12. dubna

Z iniciativy "zprostředkovatelské arcibiskupské mise" došlo k uzavření smíru mezi králem Janem a skupinou panstva; Jindřich z Lipé byl propuštěn z vězení a obdržel úřad nejvyššího maršálka. Do rukou krále se dostala řada hradů v Čechách i na Moravě, které dosud držela odbojná šlechta. Panský odboj byl pacifikován.

1317

jaro

Nová válka mezi králem, královnou a jejich spojenci a stranou Jindřicha z Lipé.

začátek prosince

Král Jan zbavil úřadu podkomořího i svého potenciálního spojence Viléma Zajíce z Valdeka a rovněž tak Jindřicha z Lipé nahradil ve funkci maršálka dalším cizincem. Král se dostal do izolace.

Vánoce

Jindřich z Lipé se odebral do Vídně a zde uzavřel smlouvu s Fridrichem I. Habsburským; v dohodě se dokonce kalkulovalo se zbavením českého trůnu Jana Lucemburského a jeho nahrazením buď Jindřichem Korutanským, nebo některým z bratrů krále Fridricha.

1318

6. ledna

Král Jan se svým vojskem vpadl na Moravu, obsadil Brno a odtud podnikal válečné výpravy proti povstalcům. Nakonec se však královo vojsko dostalo do obklíčení.

únor

Nepokoje v zemi přerostly ve všeobecné povstání proti královské moci.

23. dubna

Na sněmu v Domažlicích došlo z iniciativy Ludvíka Bavorského (z rodu Wittelsbachů) k uzavření smíru mezi králem Janem Lucemburským a českou šlechtou. Král potvrdil své závazky z roku 1310, slíbil propuštění všech německých rytířů ze svého vojska a znovu se výslovně zaručil, že nebude cizincům udělovat žádné úřady. "Úmluvy" domažlické

znamenal fakticky kapitulaci krále a jednoznačné vítězství šlechty; nekorunovanou hlavou ve státě (královským podkomořím) se stal Jindřich z Lipé (až do své smrti roku 1329). Král Jan se přestal zajímat o věci státní správy a většinu času trávil v cizině (pokud se vracel, tak pro peníze); zcela se soustředil na říšskou a evropskou politiku. Smlouva byla znovu obnovena na sněmu v Domažlicích roku 1331.

3. července

Mikuláši II., staršímu synovi vévody opavského, bylo uděleno od krále Jana vévodství opavské jakožto české léno; Mikuláš II. pak panoval na Opavsku do roku 1365. Opavsko bylo odloučeno od Moravy.

během roku

V zemích Koruny české došlo k zavedení papežské inkvizice.

1319

únor

Král Jan využil smrti markraběte braniborského Waldemara a získal Budyšínsko.

Manželská krize mezi králem Janem a královnou Eliškou Přemyslovnou vyvrcholila dobytím hradu Loket královou družinou; západočeský hrad si vybrala Eliška jako útočiště pro sebe a děti. Král po ostré potyčce vykázal Elišku na Mělník a zhruba tříletého prince Václava (pozdějšího Karla IV.) internoval nejdříve na Lokti a po dvou měsících ho nechal převést na hrad Křivoklát (tam žil až do roku 1323). Manželství Jana a Elišky se rozbilo roku 1322 (ač zůstalo nerozvedeno).

1320

počátek roku

Jan Lucemburský opustil Čechy a správu země předal Jindřichu z Lipé.

1321

leden

Král Jan se vrátil do Čech, moc Jindřicha z Lipé zůstávala nedotčena, dokonce byl jmenován říšským maršálkem.

1322

12. února

Jan Lucemburský se zúčastnil korunovace francouzského krále Karla IV., který se v září t. r. oženil se sestrou Jana Lucemburského Marií (už v roce 1324 však zemřela).

28. září

Rozhodující bitva u Mühldorfu mezi Ludvíkem Bavorskem a Fridrichem I. Sličným (Habsburským) o královský titul v Říši; silný oddíl Čechů v čele s králem Janem Lucemburským přispěl k vítězství Bavorů. Za tuto pomoc dostal český král 4. října t. r. v zástavu Chebsko (od té doby zůstalo součástí Koruny české), slíbené už v roce 1314.

1323

4. dubna

Král Jan nechal převézt svého sedmiletého syna Václava do Francie na výchovu ke dvoru krále Karla IV. (jeho strýce); 15. května t. r. se zde konal sňatek Václava se stejně starou Blankou z Valois.

18. září

Habsburkové museli odevzdat Janu Lucemburskému listiny, o které opírali své nároky na vládu v Čechách a vrátit některá (dosud držená) místa na Moravě (například Znojmo, Břeclav, Podivín); současně byla uzavřena mírová smlouva Habsburků s Janem.

1324

konec roku

Jan Lucemburský odjel k jednání s Jindřichem Korutanským a uzavřel s ním smlouvu; předmětem ujednání byla svatba mezi Jindřichovou dcerou Markétou (zvanou Maultasch-Pyskatá) a druhorozeným Janovým synem Janem Jindřichem. Jan Jindřich se vzdal nároků na českou královskou korunu a bylo mu přislíbeno Moravské markrabství, Opavsko, Kladsko a Budyšín.

1325

Král Jan nechal v Čechách razit zlaté mince, tzv. florény (podle italského vzoru).

1327

leden

Návrat krále Jana do Čech. K získání podpory stavů (požadoval nové daně) udílel rozsáhlá privilegia a výsady mnohým městům.

únor

Tažení krále Jana Lucemburského do Slezska, kde chtěl upevnit své postavení (opíral se zejména o svůj titul krále polského, který převzal jako dědictví po Václavu III.). Jan přijal sliby lenní věrnosti od většiny hornoslezských knížat (jmenovitě Ratibořska, Kozelska, Bytomska, Osvětimska a Zátorska). Krátce nato se ujal i správy Vratislavska. Těšínský kníže Kazimír poté vstoupil v lenní svazek s českým králem a jeho země se stala nerozlučnou součástí Českého království, respektive zemí Koruny české.

Ludvík IV. Bavorský jmenoval Jana Lucemburského říšským generálním vikářem.

červenec

Jan Lucemburský porazil brabantského vévodu Jana III., který mu odmítl vyplatit dědictví po matce.

1328

Podpora krále Jana při korunovační cestě Ludvíka Bavorského do Říma.

Jan Lucemburský se vrátil z Porýní a vpadl se svým vojskem do Rakous; opanoval celé levé Podunají.

prosinec

Křížová výprava krále Jana do Pruska a Litvy; dobyl Žmuď a zaútočil na knížata v Kujavsku a Mazově (na obou březích Visly jižně od Toruně). V Plocku přijal kníže Václav Mazovský (březen 1329) své země v léno od českého krále a zavázal se, že mu bude pomáhat proti "králi krakovskému" (tj. Vladislavu Lokýtkovi).

1329

2. dubna

Jan Lucemburský prodal polovinu Dobříňska a Mazovska řádu německých rytířů.

19. května

Král Jan zakoupil Zhořelecko a použil poprvé státoprávní pojem "Koruna a stůl Českého království" (CORONA ET MENSA REGNI BOHEMIE). Tento pojem zahrnoval jak původní území českého státu, tak i přičleněné země, včetně zahraničních lén, a to bez ohledu na státoprávní rozdíly. Jeho symbolem se stala svatováclavská koruna. Českou lenní svrchovanost přijala knížata stěnavská, olešnická, lehnická, březská a zaháňská.

27. srpna

V Brně zemřel Jindřich z Lipé; v letech 1320-1329 byl zemským hejtmanem na Moravě.

1330

16. září

Sňatek osmiletého Jana Jindřicha a dvanáctileté Markéty Korutanské v Tridentu. Jindřich Korutanský (otec Markéty) se vzdal českého královského titulu. Byla dohodnuta smlouva, podle níž, pokud by Jindřich Korutanský zemřel bez mužských dědiců, měly Korutany a Tyroly připadnout Lucemburkům.

28. září

Zemřela královna Eliška Přemyslovna.

prosinec

Tažení krále Jana Lucemburského do severní Itálie. Brescia se poddala Janovi; počátek tzv. italské signorie, vlády českého panovníka v severní Itálii.

1331

leden, únor

Jan Lucemburský získal města Bergamo, Bobbio, Como, Novarru, Pavii, Vercelli, Cremonu, Mantovu, Modenu, Luccu, Parmu, Miláno, Piacenzu, Regio a Veronu. Jan svěřil vládu v Lombardii svému nejstaršímu synovi Václavu-Karlovi (středisko Lucca); ten dlel od roku 1330 s Blankou z Valois v Lucembursku. Vstup na lombardskou půdu stál Karla málem život - na velikonoční neděli unikl jen se štěstím otravě (nástraha od členů milánského rodu Visconti).

Proti Janovi se začala vytvářet koalice (císař Ludvík, rakouští vévodové Albrecht II. a Ota, polský král Vladislav Lokýtek a uherský král Karel Robert).

léto

Vpád Poláků vedených králem Lokýtkem na Moravu (poplenil ji až k Břeclavi).

22. srpna

Domažlický sněm (poprvé jako generální sněm i za účasti osmi slezských knížat) povolil králi Janovi všeobecnou berni; šlechtě přiznáno právo odporu.

září

Jan Lucemburský vpadl do Polska a oblehl Poznaň; krále Vladislava Lokýtku přinutil k uzavření příměří a obdržel po vymření domácí dynastie Hlohovsko.

konec října

České vojsko krále Jana chránilo jihomoravskou hranici před Otou Rakouským (za vydatné pomoci Jana z Lichtenberka, Beneše z Vartemberka a zemského hejtmana moravského Jana z Boskovic).

1332

13. března

Bitva u Mailberku (v Rakousích), v níž bylo české vojsko pod vedením Jindřicha z Lipé ml. poraženo vojskem rakousko-uherské koalice (pan Beneš z Vartemberka zde padl, Jindřich z Lipé byl zajat). Vídeňským mírem (13. července 1332) byl král Jan donucen odstoupit některé své zástavy měst v Dolních Rakousích (Láva, Vitoraz, Eggenburg, Ratensberg).

23. srpna

Přátelská smlouva českého krále Jana Lucemburského s císařem Ludvíkem IV., v níž slíbil Jan pomoc při smíření císaře s papežem.

25. listopadu

Vítězství královny Karla v bitvě u San Felice (u Modeny) proti lombardským městům; den bitvy připadl na svátek sv. Kateřiny, Karel úspěch přičítal její přímlově, a proto ji po celý život horlivě uctíval. Poměry v Itálii byly spletité, stupňovala se nespokojenost s vládou Lucemburků. Na trvalé udržení italského panství nebylo ani pomyslení. Král Jan vyrazil o Vánocích z Paříže na pomoc Karlovi.

1333

polovina dubna

Karlovo vojsko bylo u Ferrary rozprášeno oddíly severoitalské ligy.

24. srpna

Odjezd Karla Lucemburského do Čech; cestou se zastavil v Korutanech, kde jednal v záležitosti svého mladšího bratra Jana Jindřicha a potom u sestry Markéty, provdané za vévodu dolnobavorského Jindřicha.

1334

1. ledna

Král Jan Lucemburský udělil svému prvorozenému synovi Karlovi titul markraběte moravského. Poměry v Českém království byly neutěšené, postupně se Karel seznamoval

s místními právy a zvyklostmi. Nejdříve se soustředil na restituci královského majetku. Čekala ho obnova panovnické moci a právního stavu.

1335

2. dubna

Zemřel Jindřich Korutanský a císař Ludvík IV. (Bavorský) udělil Korutany Habsburkům a Tyroly svému rodu.

24. srpna

Uherský král Karel Robert zprostředkoval setkání Jana Lucemburského s novým polským králem Kazimírem III. (nastoupil po smrti Vladislava Lokýtky roku 1333) v Trenčíně; krále Jana doprovázel králevic Karel. Jednání pokračovalo na uherském Visegrádu (26. listopadu), skončilo přijetím tzv. vyšehradského traktátu. Jan Lucemburský se zřekl titulu polského krále za náhradu 20 tisíc kop českých grošů a Kazimír III. uznal přímou vládu českého krále ve Vratislavsku a Hlohovsku i jeho lenní panství nad řadou dolnoslezských knížat (Jindřichem Zaháňským, Konrádem Olešnickým, Janem Štěnavským, Boleslavem Lehnicko-Břežským). Janovi bylo také přiznáno vzdálené panství v mazovské oblasti Plocko. Uznávala se dále Janova svrchovanost nad knížaty hornoslezskými (Opolsko, Bytomsko, Ratibořsko, Osvětimsko-Zátorsko, Těšínsko). Tyto země byly postupně přičleňovány ke Koruně, tzn. že si podržely vnitřní právní specifika, ale rozhodování o nich náleželo králi a české šlechtě. Z celého Slezska neuznalo lenní svrchovanost českého krále jen knížectví svídnicko-javorské (připojeno až za Karla IV. roku 1353).

1336

leden

Pro neshody s otcem byl králevic Karel vypraven do Tyrol, aby se ujal poručnictví nad čtrnáctiletým bratrem Janem Jindřichem. Karel převzal se svolením stavů tyrolskou zemskou správu a zorganizoval tamější stoupence bratrovy vlády a uvedl ho na markrabský stolec.

9. října

Uzavřena smlouva v Enži mezi Janem Lucemburským a rakouskými Habsburky Albrechtem II. a Otou o vzájemné podpoře za cenu Janova odstoupení Korutan a Kraňska Habsburkům; Tyroly připadly jako dědictví dceři Jindřicha Korutanského Markétě-Maultasch, manželce Jana Jindřicha.

během roku

Vévodové opavští získali vládu ve slezském Ratibořsku (od té doby se Opavsko sbližovalo se Slezskem).

1337

leden

Jan Lucemburský spolu se synem Karlem podnikl novou křížovou výpravu proti pohanským Litevcům; výprava však nepřinesla valný úspěch (Jan zde přišel o pravé oko).

4. června

Karel dobyl v čele tyrolské šlechty v Lombardii město Belluno a 5. srpna město Feltre; v listopadu t. r. se Karel vrátil zpět do Čech.

8. července

Král Jan (již osleplý na jedno oko) se na požádání francouzského krále Filipa VI. odebral do Francie, aby mu pomohl ve válce proti Angličanům. Království spravoval Pertolt z Lipé, třetí syn Jindřicha z Lipé, jako kancléř český.

během roku

Jan Lucemburský jmenoval prvního hofrychtáře, do jehož kompetence patřila nižší soudní pravomoc oddělená od té, kterou měl dosud podkomoří.

1338

Karel navštívil uherského krále Karla II. Roberta z Anjou.

Pražským měšťanům se podařilo prosadit zřízení radnice (jako první v Čechách); rané pokusy byly již za vlády Václava II.

Markrabě Karel za svého pobytu na Moravě usiloval o upevnění pořádku v zemi; vojensky dokázal zasáhnout proti zpupným moravským pánům.

1338-1340

Povstání venkovského lidu na Jindřichohradecku, kde se rozšířilo valdenství; na konci roku 1339 uspořádána proti nim křížová výprava (šlo o první výpravu proti kacířům v našich zemích).

1339

červenec

Po devítinedělním obléhání, jehož se osobně zúčastnil markrabě Karel, byl dobyt hrad Potštejn, z něhož Mikuláš Žampach ovládal krajinu mezi Moravskou Třebovou a Šternberkem (při dobývání zde bylo poprvé užito střelného prachu).

září

Král Jan Lucemburský spolu s Karlem odjeli na pomoc francouzskému králi Filipu VI.; pobýli zde do jara následujícího roku a poté se vydali k papeži Benediktu XII. do Avignonu.

1340

Návštěva markraběte Karla u Kazimíra Polského a poté u Karla II. Roberta.

V jihofrancouzském Montpellieru si Jan Lucemburský marně léčil zrak, brzy definitivně oslepl.

1. srpna

Karel pobýval s vojskem v Tyrolích, kde vypuklo protilucemburské povstání; Markéta, manželka Jana Jindřicha, se snažila vypudit ze země svého muže. Po potlačení odboje odjel Karel do Lombardie, kde dobyl města Penede, Mel, Poutelstein a Belvicio.

9. září

Na flanderském bojišti nechal král Jan Lucemburský sepsat závěť, podle níž měly připadnout po jeho smrti Čechy, Lužice a Slezsko Karlovi, Morava Janu Jindřichovi a Lucembursko Václavovi.

1341

Po návratu z Tyrol se Karel odebral do Vratislavi, kde přijal hold slezských vévodů.

11. června

Český sněm přijal na návrh krále Jana jeho syna Karla za budoucího krále; Karlovi byl udělen titul "rex iunior" a byla mu svěřena vláda v království (ke korunovaci však nedošlo).

listopad

Osobní drama Jana Jindřicha a Markéty Korutanské vyvrcholilo roztržkou a následným útekem Jana z Tyrol do Čech v dubnu 1342; Jan Lucemburský mu vykázal Křivoklátsko. Císař Ludvík Bavorský nechal manželství rozvést a hned v únoru 1342 se konala svatba jeho syna Ludvíka s Markétou. Wittelsbachové zabrali Korutany (i když je císař roku 1335 udělil Habsburkům) i Tyroly (kořist původně lucemburskou).

15.-16. prosince

Karel uzavřel ve Vídni dohodu s vévodou rakouským (Albrechtem II.), korutanským a štyrským o vzájemné pomoci.

1343

23. dubna

Karel vydal v Krakově obligační listinu polskému králi na 4 tisíce kop pražských grošů.

1344

jaro

Cesta krále Jana Lucemburského a jeho syna Karla do Avignonu za papežem Klimentem VI. (Karlovým učitelem, opatem Pierrem de Rossie`res, v době jeho pobytu ve Francii); již předtím (12. dubna 1343) vyhlásil papež nad císařem Ludvíkem Bavorským exkomunikaci. Na schůzce se jednalo o případné změně na římskoněmeckém trůně.

30. dubna

Založeno pražské arcibiskupství (bullou Ex supernae providentia maiestatis); Čechy byly vyňaty z dosavadní podřízenosti mohučské církevní správy. Pražské arcibiskupské metropoli bylo podřízeno biskupství v Olomouci a nově zřízené biskupství v Litomyšli (založeno rovněž téhož dne).

21. listopadu

Slavnostní instalace prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic (pražským biskupem se stal v lednu 1343 po smrti Jana IV. z Dražic). Současně došlo k položení základního kamene ke stavbě gotické katedrály sv. Víta na Pražském hradě; stavitelské dílo započal Matyáš z Arrasu, po roce 1356 v něm pokračoval Petr Parlér (byl též vynikajícím sochařem). Katedrála byla předurčena za pohřebiště českých panovníků, za schránku korunovačních klenotů i za ústřední svatyni pražské diecéze.

28. prosince

Karel s otcem Janem odjeli na třetí křížové tažení do Litvy a Pruska; tak jako dvakrát předtím nepřineslo valný úspěch.

1345

leden

Vytvořena protilucemburská koalice - Bavorsko, Míšeňsko, Durynsko, Braniborsko, Polsko, Uhersko a Rakousy.

březen

Polský král Kazimír III. Veliký se pokusil zajmout markraběte Karla při jeho návratu z Litvy.

12. června

Vojska polského krále Kazimíra vtrhla do Ratibořska a Opavska; vévoda Mikuláš II. se obrátil o rychlou pomoc ke králi Janovi. Král český svolal české i moravské pány do Kutné Hory a hrozbou si vynutil jejich účast na vojenském tažení do Horního Slezska. Po obléhání Krakova a zpusťování okolí uzavřel Kazimír (prostřednictvím papeže Klimenta VI.) příměří.

1346

Karel nechal zhotovit novou královskou korunu svatováclavskou; je z 21karátového zlata a váží kolem 2,5 kg, zdobí ji 94 drahokamů mezi nimi i 19 safírů a 290 perel.

11. července

U městečka Rhens na levém břehu Rýna byl na sjezdu kurfiřtů zvolen římskoněmeckým králem třicetiletý moravský markrabě Karel; hlasování proběhlo jednomyslně za účasti pěti kurfiřtů ze sedmi (chyběl Ludvík Braniborský a falckrabě rýnský Ruprecht).

26. srpna

Bitva u vesnice Kresčaku (Crécy) v severní Francii; první pozemní bitva tzv. stoleté války (1339-1453) mezi Francií a Anglií, které se zúčastnil Jan Lucemburský spolu se svým synem Karlem a 500 těžkooděnci na straně francouzského krále Filipa VI. Český král Jan (na obě oči slepý) vyjel zde na svém koni do poslední bitvy svého života - v bitvě zahynul. Zraněn byl i KAREL, který se tímto dnem (po dvanáctileté spoluprádě) stal českým králem [1346-1378] (jako Karel I.). Dědicem Lucemburska se stal mladší syn Jana Lucemburského Václav (ten rozšířil zemi o vévodství Limburské a Brabantské); později povýšil Lucembursko z hrabství na vévodství.

26. listopadu

Koronovace Karla římskoněmeckým králem v katedrále města Bonnu (starobylé Cáchy ho nevpustily do svých bran, podobně jako Kolín nad Rýnem - stály na straně císaře Ludvíka IV.).

konec roku

Karel prošel v převlečení za panoše územím ovládaným svrženým císařem Ludvíkem (Alsaskem, Švábskem, Franky a Horní Falcí) a dospěl počátkem ledna 1347 do Prahy. Rozhodující hospodářskou a politickou silou v Horní Lužici se stal spolek zdejších měst zvaný šestiměstí (Budyšín, Zhořelec, Kamjenc, Žitava, Lubaň a Lubij).

1347

26. ledna

Papež Kliment VI. svolil k žádosti českého krále Karla, aby bylo v Praze založeno generální studium o čtyřech fakultách - univerzita.

jaro

Český král Karel vpadl do Tyrol, aby zde pokořil jednu z bašt císaře Ludvíka IV. (tažení nepřineslo očekávaný úspěch, Tyroly již byly pevně v rukou Markéty a jejího nového manžela Ludvíka Braniborského).

2. září

Na Pražském hradě se konala korunovace Karla Lucemburského a Blanky z Valois za české vladaře; šlo o první korunovaci, při níž bylo použito nové královské koruny. Na paměť korunovace byl na Novém Městě pražském založen chrám Panny M. Sněžné (den po korunovaci).

říjen

Karlovo mocné vojsko zamířilo přes Domažlice k bavorskému pomezí, aby se střetlo s císařem Ludvíkem IV.; ten však byl 14. října postižen mrtvicí na lovu medvěda. Karel se tak stal nejen formálně, ale i fakticky pánem evropského křesťanstva. Vojenské Karlovo tažení se přeměnilo v triumfální objížďku německým jihozápadem a Porýním.

21. listopadu

Karel založil na pozdějším Novém Městě pražském klášter na Slovanech (emauzský) pro mnichy slovanského obřadu (benediktinů východního obřadu, vypuzených z Dalmácie a Chorvatska). Karel hodlal navázat na starou domácí cyrilometodějskou tradici; klášter se měl stát zároveň střediskem pro misijní činnost mezi sousedními nevěřícími a rozkolnými Slovanů na pomezí a v okolí Čech. Klášter byl vysvěcen 29. března 1372.

1348

Reforma moravského zemského soudnictví přinesla reorganizaci správy markrabství (dosud roztržštěná do několika provincií - krajů) do dvou zemských soudů v Brně a Olomouci. Od tohoto roku se zemské soudy i zemské sněmy konaly střídavě dvakrát do roka v Brně a Olomouci a v obou městech se vedly tzv. zemské cúdy, tj. zemské desky, od roku 1642 sloučeny v Brně (až do roku 1850).

březen

Do Prahy svolán králem Karlem IV. generální sněm říšských knížat; několikátýdenní jednání bylo zakončeno vydáním třinácti listin, které se staly na příští staletí základem struktury českého státu a jeho poměru k Říši. Potvrzovala se všechna privilegia pro český stát vydaná Karlovými předchůdci (ve funkci římskoněmeckých králů); tj. privilegia, která uvolnila české země z pravomoci říšských institucí a ponechala v platnosti jen volnou lenní vazbu českého krále na císaře. České království (dostává se mu oficiálně již dříve užívaného názvu Corona regni Bohemiae) je organizováno jako pevný a suverénní lenní svazek zemí.

8. března

Karlem IV. vydána zakládající listina Nového Města pražského (obdařeno stejnými městskými právy jako Staré Město); od počátku mělo převážně český a řemeslnický charakter (na rozdíl od Starého Města, kde převažovali Němci).

7. dubna

Karel IV. jako český král vydal zakládací listinu pražské univerzity (později ji potvrdil i z titulu římskoněmeckého císaře), první vysokou školu tohoto druhu ve střední Evropě mající všechny čtyři fakulty: artistickou (tj. filozofickou), právnickou (ta se roku 1372 osamostatnila), lékařskou a bohosloveckou (teologickou). Pražskému učení byla vzorem v jeho dalším utváření (po stránce ústavní a správní) především pařížská univerzita. Brzy se rozdělila na čtyři národy: český (včetně scholárů z Uher a Sedmihrad), bavorský, polský (včetně Litvy, Pruska, Slezska a Lužice) a saský. Učitelé byli zpočátku většinou cizinci, hlavně Němci, ale dobře se uplatňovali i Češi. Za nejnižší fakultu se považovala fakulta artistická (svobodných umění), na níž se vyučovalo tzv. trivium (gramatika, rétorika, logika neboli filozofie) a quadrivium (matematika, aritmetika, geometrie a muzika). Po absolvování artistické fakulty se přecházelo na zbývající tři fakulty. Formální hlavou univerzity byl kancléř - pražský arcibiskup, výkonným činitelem pak volený rektor, v čele fakult stáli děkani.

Vydána také listina (pečetěná říšskými knížaty), která potvrzovala dosavadní rozdělení Moravy na tři lenní útvary (feudum insigne): markrabství, biskupství a opavské vévodství. Přitom všechny tři podléhaly České koruně a českému králi jako "utile et immediatum dominum" (nikdo jiný, včetně císaře, neměl nad moravskými knížectvími žádné právo). Ten jediný měl právo dosazovat všechna knížata. Podobně byla včleněna do České koruny slezská knížectví i Horní a Dolní Lužice (celkem vydal Karel s datem 7. dubna 1348 jedenáct listin, kterými určoval poměr Českého království k Říši a vedlejších zemí k Čechám).

5. června

Karel udělil Habsburkům jejich země v léno.

10. června

Na příkaz Karla začal Matyáš z Arrasu se stavbou Karlštejna, který se měl stát místem ochraňujícím české i říšské korunovační klenoty, sbírku ostatků svatých, důležité státní listiny (Svatováclavský archiv), případně i zemské desky. Stavba hradu byla dokončena roku 1357.

22. listopadu

Uzavřena smlouva mezi českým králem Karlem a polským panovníkem Kazimírem.

1348-1350

Velká morová epidemie ("černá smrt") zasáhla České království (více na Moravě - Brno, Znojmo - než v Čechách); zavlečena do Evropy janovskými kupci.

1349

Karel vydal listinu, kterou založení pražské univerzity potvrdil z moci římskoněmeckého krále.

Pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic byl vydán nový církevní zákoník (Statuta Arnosti), který měl upevnit pořádek v církvi (platil několik století).

4. března

Po smrti své první manželky (Blanky z Valois, 1. srpna 1348) se Karel oženil podruhé s Annou Falckou, dcerou Rudolfa II. Falckého (jeho velkého odpůrce).

červenec

Janu Jindřichovi byl povolen papežem Klimentem VI. rozvod s Markétou Tyrolskou. Koncem roku 1349 vstoupil do druhého manželství s Markétou, dcerou vévody Mikuláše II. Opavského.

25. července

Korunovace Karla římskoněmeckým králem v Cáchách.

26. prosince

Karel předal svému bratru Janu Jindřichovi (podle závěti Jana Lucemburského) Moravské markrabství jako dědičné léno se vším příslušenstvím. Jan Jindřich se zavázal Karlovi slibem lenní poslušnosti a tělesné oddanosti a dostal sám slib ochrany.

Na Moravě zaveden svátek sv. Cyrila a Metoděje (9. březen).

1350

Karel IV. dosadil v Praze zástupce cechů do městských rad (už v roce 1352 je znovu nahradil zástupci městského patriciátu).

leden

Markrabě Jan Jindřich a Markéta Opavská se ujali vlády na Moravě; jejich sídelním městem se stalo Brno, rezidencí markraběcí dům a hrad Špilberk, loveckým hradem Veveří.

Došlo ke smíru mezi Karlem a Wittelsbachi, kteří vrátili tzv. svátostiny Svaté říše římské (tj. ostatky svatých a korunovační klenoty Karla Velikého), které byly od dob vlády Ludvíka IV. v jejich opatrování.

červen, červenec

V Praze se objevil římský tribun Cola di Rienzo, setkal se s Karlem a snažil se jej získat pro tažení do Itálie, k přesídlení do "věčného města" a k obnovení slávy a moci antického Říma; Karel však jeho návrhy odmítl.

1351

Říšské insignie přivezeny do Prahy.

Smlouva českého krále s vévodou rakouským Albrechtem II., jež oba panovníky zavazovala, že neposkytnou na svém území azyl odbojným šlechticům druhé země.

V Českých Budějovicích byl doložen první tovaryšský "cech" - soukenníci tovaryši.

1352

únor

Karel vytáhl do pole proti Rožmberkům, "nepokojným poddaným svým"; boj skončil kompromisem. I v dalších letech (například v roce 1356) se opakovaly spory a nepokoje.

1353

Karel zakoupil řadu drobných lén (například Donaustauf u Řezna), měst a hradů v Horní Falci, v souvislém řetězu sahajícím až do blízkosti Norimberku (tzv. Nové Čechy).

Karel pobýval spolu s Janem Jindřichem na diplomatickém kongresu většiny střeoevropských panovníků ve Vídni.

27. května

Karel uzavřel v Budíně třetí manželství (2. února 1353 zemřela královna Anna Falcká) se čtrnáctiletou Annou Svídnickou, dědičkou posledního piastovského údělu, který dosud zůstal mimo dosah české svrchovanosti. Knížectví svídnické a javorské bylo (nepřímo) připojeno k České koruně.

1354

podzim

Cesta Karla s oddílem 300 jezdců do Říma na císařskou korunovaci.

Českým lénem se stalo Lucembursko, kde vládl Karlův bratr Václav Lucemburský. Další léna získal Karel v Duryňsku, Pomohani a ve Švábsku.

1355

5. ledna

Karel byl v chrámu sv. Ambrože v Miláně korunován železnou lombardskou královskou korunou.

5. dubna

Korunovace Karla ve Svatopetrském chrámu v Římě na císaře Říše římskoněmecké (jako Karla IV.); společně s ním byla korunována i jeho nová manželka Anna Svídnická. Císař Karel IV. při této příležitosti potvrdil dědičné udělení Moravského markrabství Janu Jindřichovi se všemi právy, regáliemi a berněmi v celé zemi. Podle souvěké české teorie byly královláda a královská koruna převezeny do Čech z Moravy (teorie tzv. translatio regni), státnost Čech byla odvozena ze státnosti Velké Moravy.

září

Do Prahy svolán svatováclavský sněm.

6. října

Karel IV. vydal listinu, v níž odvolal platnost zemského zákoníku (nazvaného později *Maiestas Carolina*) pro odpor šlechty. Zákoník měl posílit královskou ústřední moc, pokoušel se odstranit pozůstatky ordálií při důkazním soudním řízení, zajišťoval nezcizitelnost královského majetku, snažil se usnadnit odchod poddaných do měst a posílit vliv krále na obsazování zemských úřadů. Tento návrh byl vypracován samotným císařem ve spolupráci s kancléřem Janem ze Středy (v letech 1364-1380 olomouckým

biskupem). Karlův pokus spoutat ambiciózní českou šlechtu novými pravidly nevyšel (odmítl generální sněm).

Karel IV. získal Horní Falc (jako celek).

1356

Papež Innocenc VI. udělil pražským arcibiskupům výsadu trvalých papežských legátů (legatus natus) pro diecézi míšeňskou, bamberskou a řezenskou, tj. v oblastech, v nichž Karel IV. vlastnil drobná léna. Legační právo umožňovalo pražským arcibiskupům vykonávat zde moc zákonodárnou, soudní a vizitační.

Vážné spory Karla IV. s mocnými Rožmberky, jež málem přerostly ve válku.

Na dvoře Karla IV. pobýval slavný italský básník Francesco Petrarca.

10. ledna

Na římskoněmeckém sněmu v Norimberku (a zčásti v Metách - 25. prosince 1356) byla schválena Zlatá bula Karla IV. (23 kapitol). Tento základní říšský zákon stanovil nové regule pro volbu římskoněmeckých králů: zásadu podřízenosti menšiny většině (ze sedmi volebních hlasů kurfiřtů stačily nyní čtyři ke zvolení kandidáta); dosud nutná plná shoda (konsensus). Současně došlo k zásadní úpravě právního postavení kurfiřtů - stávali se jakýmsi poradním sborem římskoněmeckého krále. Ve vztahu českého státu a Říše potvrzovala bula jeho svébytnost a ojediněle privilegované postavení (na rozdíl například od Saska, Braniborska či Falce): svého krále si Češi vybírali sami, bez cizího zasahování, přičemž českému králi příslušelo první místo mezi světskými kurfiřty. V případě vymření mužských potomků platila pro český trůn ženská posloupnost; zajímavé bylo, že kurfiřti museli znát nejen němčinu a italštinu, ale i češtinu. Některá říšská knížata (bavorská odnož Wittelsbachů a Habsburkové) odmítala Zlatou bulu uznat. Hlavní ustanovení zákoníku platila až do zániku Svaté říše římské národa německého (1806). Psána byla latinsky.

9. října

Karel IV. přivtělil Slezsko ke Koruně české.

1357

27. března

Slavnostní otevření hradu Karlštejna za účasti Karla IV.

Zahájena stavba Karlova mostu v Praze (v blízkosti Juditina mostu postaveného roku 1167, zničeného povodní z roku 1342); stavitelem byl Petr Parlěř z Gmündu.

1357-1362

Čechy zasáhla velká morová epidemie.

1358

Arcibiskup Arnošt z Pardubic poslal inkvizici na jih Čech (do píseckého a bechyňského kraje proti valdenským).

V Praze jsou poprvé uváděny (v našich zemích) gildy kupců.

1359

Karel IV. upravil řád majetkových transakcí a vedení zemských desek na Moravě a zřídil zde instituci zemského notáře.

1360

léto

Karel IV. vyslal "trestní expedici" proti svému zeťovi Rudolfovi IV. Habsburskému (ten se na základě falzifikátů dovolával zvláštních výsad, mj. se prohlásil za lombardského krále).

1360-1361

Zahájena stavba "hladové zdi" v Praze na Petříně, jež snad měla zmírnit následky živelných pohrom a velkého hladomoru v Čechách.

1361

26. února

Karlu IV. a Anně Svídnické se narodil v Norimberku syn Václav IV. (dědic trůnu).

1362

leden

Karel IV. mobilizoval své vojsko, aby čelil hrozícímu vpádu armád velké uhersko-polsko-rakouské koalice (vojenský střet byl nakonec zažehnán díky Karlově diplomacii, napětí na hranicích však trvalo do jara 1363).

1363

V souvislosti s katastrofální neúrodou v roce 1361 a následnými morovými epidemiemi došlo k přijetí několika opatření proti cechům (zejména v některých moravských městech); zakazovalo se například, aby řemeslníci vzájemnými úmluvami zdražovali výrobky.

18. března

V Norimberku uzavřena smlouva Karla IV. s Otou Braniborským a Ludvíkem Římanem, podle níž by v případě, že by se sourozenci nedočkali mužských potomků, připadly Branibory po jejich smrti České koruně; Karlovu synu Václavovi byl přiřčen titul braniborského markraběte.

21. května

Sňatek sedmačtyřicetiletého Karla (již čtvrtý) s vnučkou polského krále Kazimíra, šestnáctiletou Eliškou Pomořanskou (11. června t. r. se konala její korunovace). Sňatkem rozbita protilucemburská koalice střeoevropských států a obnoven mír s Polskem. O Elišce se traduje, že oplývala neobvyklou silou - získala přezdívku "lamželezo".

25. června

Korunovace dvouletého Karlova syna Václava za českého krále.

29. září

Na pozvání Karla IV. a Arnošta z Pardubic přišel do Prahy řeholní kanovník, augustinián Konrád Waldhauser z Waldhausenu v Horních Rakousích; jako Němec (neznající česky)

kázal v kostele u sv. Havla, potom v Týně (kde se stal farářem) proti rozmařilosti a mravní lehkovážnosti.

12. prosince

Polský král Kazimír a vévoda Bolek Svidnický zprostředkovali mír mezi českým státem na jedné a Uhry a Rakousy na druhé straně.

1364

10. února

V Brně došlo ke smírčímu jednání mezi Karlem IV. a Rudolfem IV. Habsburským, které uzavřelo letitý vzájemný konflikt; Karel přirkl Habsburkům právo na připojení Tyrol k rakouskému vévodství (zůstaly součástí Rakouska do současnosti, s výjimkou jihu) a uzavřel s ním mírovou smlouvu a dědickou dohodu: v případě vymření jednoho z obou rodů měl na jeho místo nastoupit rod druhý (Rudolf se však ze smlouvy dlouho netěšil, protože v roce 1365 náhle zemřel). Právě na tuto dynastickou smlouvu se Habsburkové při svém pozdějším usilování o český trůn odvolávali.

30. června

V Roudnici zemřel (byl pak převezen do Kladska) první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Jeho nástupcem byl zvolen 12. července t. r. Jan Očko z Vlašimi (od roku 1351 biskup olomoucký); 18. září 1378 jej jmenoval papež Urban VI. (v Římě) jako prvního z Čechů kardinálem. Nástupcem Jana Očka v Olomouci se stal biskup litomyšlský Jan ze Středy (pozvedl dále kult sv. Cyrila a Metoděje).

Karel IV. po složitých kombinacích získal (zakoupil) území Dolní Lužice (inkorporační listinou v roce 1370 přivtělil toto území k českému státu).

1365

květen

Císař Karel IV. se sešel v Avignonu s papežem Urbanem V. a jednal s ním o dvou významných otázkách: 1. o plánu na novou křížovou výpravu, která by osvobodila Jeruzalém z rukou Turků (Karel taktizoval, nakonec z výpravy sešlo); 2. o problému navrácení Svaté stolice z Avignonu do Říma (Karlova snaha o ukončení "avignonského zajetí" a vymanění papežů z trvalého vlivu francouzských králů).

4. nebo 18. června

Karel IV. korunován v Arles od místního biskupa králem arelatským (Království burgundské).

1366

jaro

Zásnuby českého prince, pětiletého Václava, s třináctiletou neteří bezdětného uherského krále Alžbětou.

30. července

Císař Karel IV. založil univerzitní kolej (stala se nejvýznamnějším ústavem Karlovy univerzity) a věnoval jí knihovnu s téměř dvěma tisíci svazky.

1368

začátek dubna

Z Prahy vyjel Karel IV. s královnou Eliškou a velkým zbrojním průvodem do Říma ke korunovaci jeho čtvrté choti.

říjen

Vstup Karla IV. do Říma a setkání s papežem Urbanem V.; ve svatopetrském chrámu došlo (1. listopadu) k císařské korunovaci Elišky Pomořanské. V Římě se Karel zdržel do léta 1369 (při dobré shodě s papežem).

1369

červenec

Karel IV. řešil otázku dědictví po jeho zemřelé třetí ženě Anně Svidnické (dosud spravoval Annin strýc, vévoda Bolek II.); po jeho smrti bylo nutné řešit vysoké dluhy na těchto lénech. Karel si dal zemským sněmem povolit mimořádnou berni a vykoupil (kromě dalších lén) javorské a svídnické knížectví pro syna Václava (od té doby také vévodu svídnického a javorského); příslušné odstupné získala i dcera Eliška. Tak se dostalo poslední slezské knížectví bezprostředně pod českou vládu.

1370

jaro

Počátek expanze českého krále do Branibor (s cílem vysunout lucemburské državy až k Severnímu moři); české vojsko vtrhlo do braniborského sousedství (do Lužice) a odtud ohrožovalo Otu Braniborského, dokud nepotvrdil platnost dřívějších dohod (z 18. března 1363).

29. září

Karel IV. realizoval rodové spojení s bavorskými Wittelsbachi: oženil v Norimberku devítiletého syna Václava s dcerou vévody Albrechta, se čtrnáctiletou Johannou Bavorskou. Svatba byla doprovázena smlouvami o spojení.

kolem 1370

Narodil se Jan Hus (asi v jihočeském Husinci u Prachatic); snad v roce 1371 nebo 1373.

1371

26. března

Jan Jindřich vydal poslední testament, podle něhož starší syn Jošt měl získat titul "dominus, marchio et princeps" země Moravy, další dva synové Jan Soběslav a Prokop (vedle majetku) si podrželi markraběcí titul, ale museli složit slib lenní poslušnosti Joštovi.

červen, červenec

Vojenský vpád Karla IV. do Branibor přinesl českému vojsku jen částečný úspěch.

16. října

Karel IV. uzavřel v Pirně příměří s králem Ludvíkem I. Uherským (a po smrti krále Kazimíra roku 1370 i králem polským), markrabětem Otou Braniborským a knížaty bavorskými i arcibiskupem salcburským.

1372

25. dubna

Se souhlasem Karla IV. byla založena v Praze samostatná právnická "univerzita" s vlastní jurisdikcí (odtržením od Karlovy univerzity); zanikla na počátku husitských válek.

Jan Milíč z Kroměříže založil svůj "Jeruzalém" - ústav pro pražské nevěstky (šlo o zhruba 27 domků, kde bylo shromážděno na 200 těchto "kněžek lásky"). Milíč se snažil, aby "působením kázání jeho na pokání se daly".

1373

2. října

Od Oty Braniborského získal Karel IV. Braniborsko, roku 1375 vydal pro ně Landbuch a přenesl rezidenci do Tangermünde. V lucemburské moci zůstalo do roku 1415, kdy je Zikmund postoupil Hohenzollernům (prodal za 400 tisíc zlatých).

kolem 1374

Přibík Pulkava z Radenína napsal latinsky Českou kroniku za podpory a přímé spolupráce samotného Karla IV.; kronika líčí dějiny od stavby babylonské věže až po smrt královny Elišky Přemyslovny, Karlovy matky (záhy byla přeložena i do češtiny).

1374

Uzavřeny smlouvy se Švédskem, Habsburky a Wittelsbachy.

Karel IV. začal vyvíjet diplomatický tlak (sliby, podplácení, přemlouvání) na říšská knížata, aby přijala jeho syna Václava za římskoněmeckého krále.

1375

12. listopadu

Zemřel moravský markrabě Jan Jindřich (mladší bratr Karla IV.); zanechal po sobě dobré dědictví, hospodářsky konsolidovanou Moravu, v níž vládl pořádek a klid. Když po něm nastoupili jeho synové Jošt a Prokop, rozpoutaly se mezi nimi spory a hádky, jež přerostly v otevřené ozbrojené střety.

1376

10. června

Po složitých jednáních byl ještě ne patnáctiletý syn Karla IV. Václav společně s manželkou Johannou Bavorskou zvolen a korunován ve Frankfurtu nad Mohanem římskoněmeckým králem (volbu prosadil Karel IV., aby tak zajistil svému rodu vládu nad Říší).

1377

Po smrti opavského vévody Mikuláše II. došlo k rozdělení Opavska mezi tři jeho syny; vyvinulo se krnovské vévodství (s Bruntálem), Hlubčicko a vlastní Opavsko.

Po dvaceti letech se opět objevili v jižních Čechách (na Kozím Hrádku) valdenští.

19. října

Sestavena definitivní verze poslední vůle Karla IV. (předcházela varianta z 21. prosince 1376), v níž země Koruny české byly rozděleny: Václav měl vládnout v Čechách, Slezsku, Budyšínsku a Dolní Lužici a současně byl i lenním pánem Moravy, Opavska a lén v Říši; Zikmund měl dostat většinu Braniborska spolu s kurfiřtským hlasem; Jan Zhořelecko a zbytek Braniborska a nejmladší syn Jindřich (roku 1378 však zemřel) Lucembursko - to pak připadlo Václavovi.

konec roku

Karel (třebaže postižen nemocí) nastoupil cestu do Francie.

1378

leden

Císař Karel IV. navštívil v Paříži francouzského krále Karla V. z Valois a jednal s ním o možném budoucím rozdělení Evropy; podle uzavřené dohody se měla země Ludvíka I. z Anjou, krále polského a uherského, rozdělit mezi českého a francouzského panovníka: k Českému království mělo být připojeno Polsko a k Francii Uhersko.

31. ledna

Při návratu z Francie se Karel IV. zastavil v Lucembursku a uzavřel dohodu s nevlastním bratrem Václavem Lucemburským (ten neměl po šestadvacetiletém manželství s Johannou Brabantskou mužské potomky) o nástupnictví českých králů v Lucembursku.

2. listopadu

Vydán nový mincovní řád, který mj. stanovil, že z jedné hřivny se má razit 70 grošů (každý groš po 12 haléřích); od roku 1300 totiž došlo k výraznému poklesu hodnoty české hřivny (k roku 1370 to činilo až 90 grošů oproti původním 60-64 grošům).

29. listopadu

Kolem sedmé hodiny večer zemřel ve věku šedesáti dvou a půl roku na Pražském hradě český král a římskoněmecký císař Karel IV., který sehrál v našich dějinách nesporně významnou a pozitivní roli. Byl státníkem mimořádného vzdělání, celoevropského rozhledu a rafinované diplomatické obratnosti, který udivoval organizačními schopnostmi. Povznesl český stát na vrchol jeho života politického, sociálního i kulturního. Již nad rakví jej označil kazatel a přední český učenec světového jména M. Vojtěch Raňkův z Ježova (ve shodě se středověkými zvyklostmi) za Otce vlasti (Pater patriae).

30. listopadu

Samostatné vlády v českém státě a v Říši se ujal sedmnáctiletý VÁCLAV IV. [1378-1419], osobnost značně rozporuplná, mnohdy až chaotická, bez jasné koncepce vlády v době krajně nevhodné mezinárodní i vnitropolitické situace.

Arcibiskup pražský Jan Očko z Vlašimi (18. září t. r. jmenován papežem Urbanem VI. kardinálem) se zřekl svého úřadu.

1379

leden, únor

Jednání říšského sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem, který se zabýval otázkou schizmatu (dvojpapežství, od roku 1378); Václav IV. (až po naléhavých výzvách) se postavil za prohlášení kurfiřtů, jež podporovalo papeže Urbana VI. (1378-1389) proti avignonskému papeži Klimentovi VII. (1378-1394).

Novým pražským arcibiskupem se stal Jan z Jenštejna (synovec Jana Očka); do roku 1384 byl také kancléřem Václava IV.

1380

léto

Moravský markrabě Jošt uzavřel dohodu s olomouckým biskupem Janem ze Středy, podle níž potvrdil práva moravské církve (včetně manského práva biskupství).

České země byly zasaženy novou morovou epidemií, která způsobila prudký úbytek obyvatelstva (o 10-15 %); její důsledky se projevily mj. v rozsáhlé kriminální činnosti skupin lapků (zejména na česko-moravsko-rakouském pomezí a Českomoravské vysočině).

21. července

V Paříži uzavřena smlouva mezi Václavem IV. a francouzským králem Karlem V. o vzájemné výpomoci a ochraně.

1380-1400

Postavena Staroměstská mostecká věž, dílo Petra Parléře.

1382

19. ledna

Sestra krále Václava IV. Anna se provdala za anglického krále Richarda II.; rozšířily se styky mezi Anglií a Českým královstvím (první seznámení s učením J. Viklefa - Wyclifa). Žila v Londýně do roku 1394.

léto

Žádost papeže Urbana VI. králi Václavu IV. o vojenskou pomoc proti vojsku Ludvíka z Anjou. Současně vyzval Václava, aby se dostavil do Říma a z jeho rukou přijal korunu římskoněmeckého císaře.

1383

červenec

Do Prahy se dostavilo francouzské královské poselstvo, jež se snažilo přesvědčit dvůr Václava IV. o zákonnosti volby avignonského papeže Klimenta VII. a o neplatnosti volby Urbana VI.; podařilo se mu dosáhnout toho, že se Václav IV. zřekl chystané korunovační jízdy do Říma a pověřil moravského markraběte Jošta vykonáváním úřadu říšského generálního vikáře v Itálii (Jošt stál na straně Klimenta VII.).

28. srpna

Král Václav IV. věnoval Karlově koleji pražské univerzity měšťanský Rotlevův dům Karolinum; to se stalo hlavním střediskem vědeckého i společenského univerzitního života.

7. prosince

Zemřel nejmladší bratr Karla IV., vévoda lucemburský Václav (narozen 25. února 1337), po němž se Lucembursko dostalo do držení Václava IV.; ten je roku 1388 zastavil markraběti moravskému Joštovi (v témže roce získal rovněž od Zikmunda Braniborsko za 50 tisíc kop pražských grošů - do roku 1411).

během roku

Všechna města Horního (od roku 1392) i Dolního Slezska se spojila do landfrýdu.

1384

Pražský arcibiskup Jan z Jenštejna se dostal do konfliktu s králem Václavem; královští ozbrojenci bojovali dokonce proti arcibiskupovu vojsku, vzájemně si plenili statky a vypalovali města i vesnice. Příčinou byla změna Václavovy podpory v období schizmatu: nejistý Václav IV. spolu se sblížením s francouzským králem Karlem VI. (synem Karla V.) začal podporovat papeže Klimenta VII.

květen

Jan z Jenštejna se dostal do sporu s moravskými Lucemburky (markrabětem Prokopem a jeho bratrem, litomyšlským biskupem Janem Soběslavem); spor byl zakončen církevní klatbou na Jana Soběslava.

červen

Popuzený král Václav IV. využil malicherného sporu o jez na Labi a zbavil arcibiskupa Jana z Jenštejna kancléřského úřadu, když ho předtím držel v zajetí na Karlštejně.

1385

říjen

Sňatek Zikmunda Lucemburského s dcerou uherského krále Ludvíka (1382 zemřel); předcházel vpád Zikmundových vojsk s pomocí moravských markrabat Jošta a Prokopa do Uher. Zikmund byl uznán za uherského krále a za pomoc zastavil dočasně Joštovi a Prokopovi Pováží, Prešpurk (Bratislavu) a Nitru.

1387

31. března

Korunovace Zikmunda za uherského krále jako manžela dcery krále Ludvíka Marie; Zikmund musel o svou korunu bojovat.

1388

Václav IV. udělil zástavou (za dluh 64 tisíc dukátů) markraběti Moravy Joštovi vévodství lucemburské a fojtství v Alsasku.

1389

18. dubna

Velký židovský pogrom v Praze na Starém Městě, jemuž padla za oběť značná část Židů v pražském ghettu.

Moravský markrabě Jošt uzavřel v Enži spolek s vévodou rakouským Albrechtem III., který mu slíbil pomoc při jeho aktivitách v dosažení římskoněmecké koruny (proti Václavu IV.).

podzim

Václav IV. se po smrti královny Johanny (prosinec 1386) oženil s princeznou Žofií, dcerou bavorského vévody Jana a neteří zesnulé královny (korunovace Žofie se konala až roku 1400). Žofie proslula jako obdivovatelka Jana Husa.

říjen

Matěj z Janova spolu s knězem Jakubem z Kaplic a knězem Ondřejem byl přinucen veřejně odvolat své kritické názory na uctívání svatých, jejich ostatků a obrazů a na časté svaté přijímání.

1391

Do sporů mezi městským patriciátem a cechy v Budyšíně zasáhl král Václav IV. nařízením, podle něhož městská rada se měla skládat ze stejného počtu patriciů a příslušníků cechů (po šesti). Starosta se měl střídát z obou skupin.

24. května

Založení Betlémské kaple staroměstským měšťanem Křížem a dvořanem krále Václava IV. Hanušem z Mülheimu; byla určena pro kázání v českém jazyce, vešlo se do ní až 3 tisíce osob. Dostavěna byla roku 1394, od roku 1402 zde působil Jan Hus (do roku 1412, kdy pod hrozbou interdiktu opustil Prahu). Poté zde kázal například Jakoubek ze Stříbra (1415-1419), Tomáš Müntzer (1521). Postupně přešla do vlastnictví jednoty bratrské, jezuitů a Karlovy univerzity, roku 1786 byla zbořena, k znovuobnovení došlo roku 1954.

1392

červen

Položení základního kamene hlavní lodi svatovítské katedrály v Praze.

Český náboženský reformátor Matěj z Janova shrnul své latinsky psané spisy pod názvem Pravidla Starého a Nového zákona.

1393

20. března

Na mučidlech skonala generální vikář (náměstek) pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna dr. Johánek (Jan) z Pomuku a večer o deváté hodině byl shozen z Karlova mostu do Vltavy. Události předcházela hluboký konflikt mezi arcibiskupem a králem, který vyvrcholil Václavovým plánem založit po smrti kladrubského opata nové biskupství v západních Čechách, a tím oslabit pražskou diecézi. Záměr krále a jeho oblíbenců zmařil Jan z Pomuku tím, že 10. března 1393 potvrdil volbu nového kladrubského opata. Václav se mstil na arcibiskupových lidech; jediný Jan z Pomuku odmítl při mučení na staroměstské rychtě se podvolit. Tímto příběhem byl položen základ k legendě pozdějšího mučedníka a světce Jana Nepomuckého (svatořečen roku 1729); katolické baroko jej proměnilo ve zpovědníka královny Žofie, který údajně zahynul proto, že ani při mučení nechtěl prozradit zpovědní tajemství královnino.

14. června

Václav IV. udělil českým Židům privilegium, aby se sporné finanční záležitosti mezi nimi a jejich dlužníky rozhodovaly před královským soudem.

konec roku

Vážné onemocnění krále Václava IV.

Ve Znojmě byl uzavřen tajný spolek mezi Joštem, Zikmundem, rakouským vévodou Albrechtem III. a markrabětem míšeňským Vilémem proti králi Václavovi.

Papež Bonifác IX. povolil pro Čechy tzv. milostivé léto, což znamenalo, že od března do září měl každý věřící možnost dosáhnout úplného odpuštění hříchů, pokud vyhověl určitým podmínkám.

1394

leden

Král Václav IV. pozval k sobě do Prahy bratra Zikmunda, aby se s ním poradil o obnovení jednoty církevní a o uzavření spolku s francouzským králem; Zikmund v té době stál již zcela na straně odbojné šlechty proti králi.

5. května

Moravský markrabě Jošt uzavřel v Praze s příslušníky vysoké české šlechty jednotu proti Václavu IV. (zazlívali mu jeho nerozhodnost a úzké spojení s nižší šlechtou). Šlechtickou opozici představovala jihočeská panská skupina (v čele s Rožmberky) a opozice v severních Čechách (Jindřich Berka z Hohenštejna, Ota z Bergova).

8. května

Zajetí krále Václava v Králově Dvoře u Berouna panskou jednotou v čele s markrabětem (jeho bratrancem) Joštem; Václav byl převezen do Prahy a umístěn v Bílé věži.

12. června

Narychlo svolaný zemský sněm v Praze ustavil Jošta "zemským správcem".

konec června

Na pomoc Václavovi přitáhl do Čech nejmladší králův bratr, pětadvacetiletý Jan Zhořelecký, zmocnil se Kutné Hory a také Prahy; odbojníci tajně opustili Hrad a s Václavem jako rukojmím uprchli do jižních Čech a odtud do Horních Rakous. Jan Zhořelecký se přesunul k Českým Budějovicím a odtud pustošil državy Rožmberků. Nakonec došlo k vyjednávání. V době války pověřen správou Moravy markrabě Prokop.

1. srpna

Václav IV. byl propuštěn na svobodu za tvrdých podmínek, které vyjednal Jan Zhořelecký (vydání mnoha jeho hradů do zástavy); král odmítl závazek splnit a nakonec se zachoval nevděčně k svému zachránci: zbavil Jana veškerých pravomocí a odehnal ho od královského dvora (Jan se odebral na své panství do Lužice, kde 2. března 1396 zemřel).

1395

začátek června

Jednání krále Václava IV. se zástupci panské jednoty a s markrabětem Joštem na Karlštejně; král je nechal uvěznit, ale po krátké době je propustil.

1396

Dlouholetý spor mezi bratry, moravskými markrabaty Joštem a Prokopem, se prohloubil v otevřený boj. V létě 1395 oblehl Prokop Uherské Hradiště, stoupenci obou stran se vzájemně přepadali, plenili a pálili statky svého protivníka; teprve počátkem roku 1396 bylo uzavřeno příměří.

2. dubna

Za předsednictví krále Zikmunda a markraběte Jošta byl vyhlášen verdikt ve sporu panské jednoty s králem Václavem IV.; ve všech sporných otázkách musel král ustoupit, čímž byla značně okleštěna jeho dosavadní moc. Nejvyšší zemské úřady se dostaly plně do rukou příslušníků odbojné šlechty, králi byla nadřazena královská rada, bez níž neměl právo o ničem rozhodovat. Václav IV. se stal ve vlastní zemi pouhou figurkou v rukou vysoké šlechty.

2. července

Jan z Jenštejna vysvětil svého synovce Olbrama ze Škvorce pražským arcibiskupem a sám abdikoval na tento úřad (17. června 1400 zemřel v Římě).

září

U Nikopole ve valašském knížectví (v dnešním Bulharsku) byla rozbita Turky křížová výprava, kterou zorganizoval uherský král Zikmund (sám v poslední chvíli unikl zajetí útekem na benátské lodi).

podzim

Markrabě Jošt se odebral do Rakous a zde ujednal svazek s vévody rakouskými Albrechtem IV. a Vilémem proti Václavovi IV. Václav ustoupil Joštovu tlaku a doživotně mu udělil Dolní a Horní Lužici (uprázdněné smrtí vévody Jana) a později mu rovněž udělil v léno Braniborsko (dosud je držel jen zástavou).

1397

11. června

Na zasedání královské rady na Karlštejně byli zákeřně zavražděni čtyři přední členové Václavovy administrativy a královi milci. Jejich vrahové (údajně spojenci moravského markraběte Jošta) tento svůj hanebný čin vysvětlili králi jako nutnost, aby zabránili jejich údajně připravovanému atentátu na samotného Václava. Král Václav IV. poté jako odpověď na tento čin vypověděl Jošta z Prahy a odňal mu i vládu nad obojí Lužicí.

prosinec

Porýnští kurfiřti předložili v Říši Václavu IV. soupis požadavků a stížností; týkaly se jeho nedůslednosti v řešení říšských problémů, církevní politiky (zejména v otázce papežského schizmatu), ale i jeho postoje proti bratrovi Zikmundovi.

1398

konec března

Setkání Václava IV. s francouzským králem Karlem VI. Šíleným a jeho poručníkem Ludvíkem Orleánským (Karel byl psychicky nemocný) v Remeši, na němž se jednalo o odstranění schizmatu; schůzka nepřinesla valný výsledek (na závěr došlo k uzavření

vzájemné "spojenecké smlouvy"). Vláda v království svěřena markraběti Prokopovi (do srpna 1398).

1400

20. srpna

Protilucemburské nálady a nespokojenost s dosavadní vládou Václava IV. v Říši vyvrcholily sesazením českého krále z říšského trůnu; na sněmu v Rhens byl neúplným sborem kurfiřtů (čtyřmi porýnskými kurfiřty) o den později nahrazen Ruprechtem Falckým. Ten začal takřka bez odporu obsazovat české korunní statky v Horní Falci.

kolem 1400

Nejvyšší český zemský sudí Ondřej z Dubé sepsal Zemská práva česká; představovala moderní právní knihu, jež podporovala krále v jeho boji s panstvem.

1401

květen

Vojska míšeňského markraběte Viléma (příbuzného Lucemburků) vpadla na Mostecko, které značně zpustošila.

červenec

Obležení Prahy míšeňským vojskem, které podpořil moravský markrabě Jošt (a také za podpory nového římskoněmeckého krále Ruprechta Falckého). Jošt utvořil branný spolek s panskou jednotou v Čechách a s míšeňskými markrabaty.

září

Král Václav IV. se sice ubránil, ale přistoupil k dalšímu kapitulárnímu kroku: odevzdal vládu v Čechách tzv. radě čtyř (předním členům panské jednoty - arcibiskupu Olbramovi, Jindřichu z Rožmberka, Otovi z Bergova a Janu Krušinovi z Lichtenberka).

1402

4. února

Schůzka Václava IV. a Zikmunda v Hradci Králové, na níž Václav písemně přenechal vládu v Českém království Zikmundovi pod podmínkou, že sám zůstane do konce života formálně panovníkem jak v českém státě, tak i v Říši. Zikmund nabídl Václavovi pomoc v jeho úsilí o dosažení císařské koruny a okamžitě začal "panovat" v zemi (drancoval královské statky, dosazoval své lidi na hrady apod.). Markrabě Prokop se měl vzdát svého majetku na Moravě a obdržet za to knížectví svídnické a javorské a podržet si hrabství kladské.

6. března

Zikmund vydal rozkaz staroměstskému purkmistrovi, aby zatkl Václava IV. a přivedl ho na Hrad; později byl Václav odveden do Vídně k Habsburkům. Vlády se ujala panská opozice v čele s Otou z Bergova a Jindřichem z Rožmberka.

14. března

Kazatelem v kapli Betlémské se stal M. Jan Hus.

počátek června

Společnou akcí Jošta a Zikmunda byl zajat markrabě Prokop, když byl vylákán z hradu Bezdězu; vězněn ve Vídni a Bratislavě.

prosinec

Zikmund oblehl Kutnou Horu a vynutil si zaplacení vysokého výpalného; poté několik měsíců drancoval zemi.

1403

28. května

Na Karlově univerzitě byly odsouzeny Viklefovy věroučné články (45 článků); šlo o první výrazný veřejný projev náboženských a sociálních rozporů a jasný útok německé většiny proti české reformní univerzitní straně.

11. listopadu

Král Václav IV. (dosud vězněn ve Vídni) vyvázl ze zajetí, navrátil se do Čech a sesadil Zikmundem dosazenou vládu. V Kutné Hoře bylo pak uzavřeno přátelství mezi králem Václavem a oběma moravskými markrabaty; Jošt byl jmenován hejtmanem Českého království (definitivně se odklonil od Zikmunda).

1404

léto

Zikmund spolu s Albrechtem IV. Rakouským oblehli Znojmo, ale po dvou měsících jejich vojska odtáhla, protože v nich vypukla úplavice, kterou onemocněli i Zikmund a Albrecht (ten dokonce zemřel).

1405

5. května

Ozbrojené povstání řemeslníků v Budyšíně; obsadili radnici a drželi město. Byla zvolena nová městská rada. Vzpouru potlačil král Václav IV., odsoudil k smrti všechny členy rady a řadu měšťanů. Obnovil patricijskou městskou radu, zrušil práva cechů, která jim udělil roku 1391.

4. září

Na útrapy svého věznění zemřel v kartuziánském klášteře v Králově Poli u Brna moravský markrabě Prokop. Na základě smlouvy s Václavem IV. z 21. prosince 1405 se stal jediným pánem Moravy Jošt.

1406

Markrabě Jošt a Leopold IV. Habsburský, vévoda Rakous, uzavřeli smlouvu o vzájemné pomoci proti lapkům.

1407

Došlo k výrazné devalvaci pražského groše (snížil se jeho kurs vůči dukátu).

1408

Konflikt českých mistrů s pražským arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Hazmburka vyvrcholil zákazem kněžských úkonů mistry.

duben

Mistr Stanislav ze Znojma (z pražské univerzity) byl obviněn římskou kurií (na základě udání svého německého kolegy Jana ze Štěkna), že je hlavou sektářské skupiny, jež hlásá Viklefovy "bludy". Tehdy se Stanislav zalekl a své názory odvolal.

20. května

Na pokyn z Říma měl "český univerzitní národ" odsoudit Viklefovy články; vydané prohlášení sice zavrholo "vyňaté věty", ale současně připustilo, že nemusí být vždy chápány jako heretické (kacířské).

srpen

Pražští faráři obvinili Jana Husa u pražského arcibiskupa Zbyňka Zajíce ze tří bludů.

1409

18. ledna

Václav IV. vydal v Kutné Hoře (podepsán ve Vlašském dvoře) mandát, známý jako Dekret kutnohorský, jímž se z moci českého krále zásadně změnily poměry na pražské univerzitě (velký podíl na jeho vydání měl Jan Hus, Jeroným Pražský a Jan z Jesenice). Zatímco dosud každý ze čtyř národů měl jeden hlas, nyní získal český národ tři hlasy a ostatní národy (polský, saský a bavorský) dohromady jeden hlas. Vydání dekretu souviselo s tím, že Václav potřeboval podporu české části univerzity pro svůj postoj k řešení papežského schizmatu (měl se projednávat na koncilu v Pise v březnu 1409); koncil měl volbou nového papeže odstranit schizma (dvoj-papežství) a současně podpořit Václava při jeho snaze po znovuzískání římskoněmeckého trůnu. Jako výraz nesouhlasu opustila v květnu 1409 značná část cizích mistrů Prahu a odešla na jiné univerzity, především na nově založenou univerzitu v Lipsku. Důležité bylo i rozhodnutí, že každý nový rektor (podobně jako student přijímající gradus) musí složit slib věrnosti králi a království; první takový slib složil M. Jan Hus jako rektor (stal se jím na podzim 1409).

jaro

Na koncilu v Pise (zahájen 25. března) byl Václav IV. uznán za římskoněmeckého krále (odmítnut Ruprecht Falcký); český panovník však nedokázal (jako obvykle) tento diplomatický úspěch zužitkovat.

20. prosince

Nový papež Alexandr V. (zvolený koncilem v Pise) vydal (na žádost pražského arcibiskupa) bulu - zákaz kázání v soukromých kaplích v Čechách (tedy mimo farní, klášterní a biskupské kostely); opatření bylo namířené zejména proti kazatelské činnosti M. Jana Husa v Betlémské kapli. Ten však neuposlechl a kázal zde dále.

1410

16. června

Pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka vydal příkaz shromáždit Viklefovy spisy a knihy "na něm závislé". O měsíc později (16. července) nechal tyto zabavené knihy na dvoře svého malostranského paláce veřejně spálit.

20. června

M. Jan Hus přečetl v Betlémské kapli apelaci, kterou zaslal římské kurii (připojili se k ní další členové univerzity) odmítající ničení Viklefových knih a zákaz kázání v soukromých kaplích.

15. července

U Tannenberka čili u Grunwaldu došlo k rozhodné bitvě mezi armádou řádu německých rytířů a polsko-litevským vojskem. Jeden z padesáti praporů spojenecké armády se skládal z českých a moravských žoldněřů najatých Janem Sokolem z Lamberka; byl mezi nimi i Jan Žižka z Trocnova.

18. července

Arcibiskup pražský vyhlásil na Jana Husa klatbu (arcibiskupskou), k níž se v srpnu 1410 připojil i papež Jan XXIII., který jej současně předvolal ve lhůtě dvou měsíců před kuriální soud. Hus se však do Říma nedostavil.

20. září

Po smrti Ruprechta Falckého (18. května 1410) zvolila část kurfiřtů římskoněmeckým králem Zikmunda Lucemburského (byl již králem uherským).

1. října

Většinou kurfiřtů (o hlas více než Zikmund) byl zvolen ve Frankfurtu nad Mohanem římskoněmeckým králem moravský markrabě Jošt jako Zikmundův protikandidát. Rozhodující hlas získal od Václava IV. za slib, že ho bude uznávat za "staršího krále římskoněmeckého a budoucího císaře". V letech 1410-1411 užívali tak titulu římskoněmeckého krále tři Lucemburkové: Václav IV. (uznaný koncilem v Pise), Zikmund a Jošt.

1411

18. ledna

Na brněnském Špilberku zemřel markrabě Jošt (snad otráven), muž "velice zchytralý, ziskuchtivý, lakomý a zemi žádostivý", ale také "nejučenější kníže svého věku"; odešel poslední moravský skutečně v zemi sídlící a vládoucí markrabě. Římskoněmeckým králem se stal (po dohodě s Václavem) Zikmund Lucemburský (korunován 8. července 1414).

březen

Na příkaz papežské kurie byl M. Jan Hus prohlášen za odpadlíka (vyhlášena nad ním klatba); Václav IV. stál na straně Husově a celého českého reformního hnutí (do roku 1412).

léto

Na zasedání zemského soudu (za účasti krále Václava IV.) byl vydán dokument přesně vymezující soudní pravomoc církve (omezoval církevní moc soudní a majetkovou).

28. září

Zemřel pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka v Prešpurku (Bratislavě), jeho nástupcem se stal Albík z Uničova, osobní lékař krále Václava IV. a později i Zikmunda. Na arcibiskupský stolec usedl za pomoci Václava IV., ačkoliv neměl ani nižší kněžské svěcení. Už koncem roku 1412 předal svůj úřad (bez papežova souhlasu) Konrádovi z Vechty.

1412

květen

Protiodpustkové bouře v Praze (ve městě začali působit prodavači odpustků vyslaní papežem Janem XXIII.), po nich došlo k definitivní roztržce Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče (děkana teologické fakulty) s Janem Husem (podle Husa "... ze strachu před papežem a kardinály neodvážili se veřejně vyznat..."). Hus vystupoval proti odpustkům z betlémské kazatelny i pražské univerzity.

červenec

Nové protiodpustkové bouře přinesly zatčení tří řemeslnických tovaryšů, kteří byli přes prosbu Husovu a dalších univerzitních mistrů popraveni. Král Václav se rozešel s Husem, nemínil trpět v Praze anarchii. Vydal zákaz demonstrací (z prodeje odpustků měl příslibený finanční podíl).

polovina srpna

Papežský legát přinesl z Říma novou (zostřenou) klatbu na Husa (exkomunikace se vztahovala i na ty, kdo se s Husem stýkali); na Prahu byl uvalen interdikt (zákaz církevních obřadů a úkonů). Hus odešel (v říjnu) na venkov, kde napsal řadu prací (Postila, O svatokupectví, De sex erroribus, De ecclesia) a kázal v okolí Kozího Hrádku (v jižních Čechách) a od léta 1414 (po krátkém pobytu v Sezimově Ústí) odešel na hrad Krakovec nedaleko Rakovníka (až do října 1414).

prosinec

Na pražské univerzitě vystoupil český právník a diplomat Jan z Jesenice a v pojednání Souhrnná obrana pře M. J. Husi vyložil, že papežská klatba nad Husem nemá právní základ, a je tedy neplatná.

1413

jaro

M. Jan Hus se nakrátko vrátil do Prahy, několikrát vystoupil v kapli Betlémské.

1414

V Čechách začalo přijímání podobojí (věřícím byl podáván chléb i víno, které bylo dosud vyhrazeno jen kněžím). Iniciátorem byl jeden z předních Husových spolupracovníků Jakoubek ze Stříbra (spolu s Mikulášem z Drážďan); ve východní církvi byl tento způsob

podávání svátosti oltářní dosud běžný. Hus schválil přijímání podobojí dodatečně ze svého kostnického vězení.

JARO

Čeští rytíři Jan z Chlumu a Václav z Dubé (vracející se z Itálie) předali Janu Husovi pozvání na kostnický koncil (měl být zahájen 1. listopadu 1414).

11. října

Jan Hus se svým doprovodem opustil hrad Krakovec a vydal se na cestu do Kostnice; v pozvání od císaře Zikmunda mu byla zaručena bezpečná cesta a pobyt v Kostnici, veřejné slyšení na koncilu a také svobodný a bezpečný návrat do vlasti. Přestože byl vybaven i řadou dalších ochranných a doporučujících písemností (od české šlechty i pražského arcibiskupa), ochranný glejt Zikmunda neměl.

18. října

Zikmund vydal Husovi glejt na cestu do Kostnice.

3. listopadu

M. Jan Hus dorazil do Kostnice, kde o dva dny později zahájil papež Jan XXIII. jednání koncilu.

28. listopadu

Zatčení Jana Husa v Kostnici; nejdříve (6. prosince) byl uvězněn v dominikánském klášteře, pak v pevnosti Gottlieben, která patřila místnímu biskupovi, a konečně v minoritském klášteře v Kostnici.

1415

leden

Z iniciativy hejtmana Lacka z Kravař vzešel ze sjezdu moravských pánů ve Velkém Meziříčí list kostnickému koncilu, v němž žádali sněmovníci pro Husa veřejné slyšení.

4. dubna

Do Kostnice přijel za Husem Jeroným Pražský; když však poznal, že jeho pomoc nebude Husovi příliš platná a zjistil, že se sám ocitl ve velkém nebezpečí, uprchl z města. Byl však těsně u hranic poznán, zatčen, odeslán do Kostnice a tam uvržen do vězení.

8. května

Moravská šlechta na sjezdu v Brně vydala prohlášení (list), že způsob, jakým se s Husem zachází v Kostnici, je potupou českého národa.

12. května

K manifestu moravské šlechty se připojila i česká šlechta na svém sjezdu v Praze.

5.-8. června

Slyšení M. Jana Husa před kostnickým koncilem v místní katedrále; nebyla mu však dána možnost obhajoby, měl jen své učení (vytýkáno mu bylo 30 heretických vět z jeho spisů) bez výhrad odvolat. Hus se energicky hájil, že není kacíř, a odmítal odvolání těch částí, které nikdy nehlásal.

6. července

Husova pře skončila tragicky upálením na břehu Rýna; jeho popel byl vysypán do nedaleké řeky.

2. září

Sjezd české a moravské husitské šlechty v Praze vytvořil obranný spolek šlechty České koruny proti dekretům kostnického koncilu a jejich vykonavatelům; do čela spolku byli postaveni tři hejtmani: nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartemberka, moravský zemský hejtman Lacek z Kravař a Boček z Kunštátu. Spolek odmítl rozsudek nad Husem a zaslal 5. září do Kostnice písemný protest proti jeho upálení, který podepsalo 452 pánů; protest byl napsán v osmi exemplářích. Trvání spolku bylo stanoveno na šest let.

11. a 24. září

Pod nátlakem kostnického koncilu se Jeroným Pražský zřekl Viklefova i Husova učení.

1. října

V Českém Brodě se ustavila na sjezdu katolické šlechty "vzdorojednota", která získala i krále Václava IV.

1416

20. února

Kostnický koncil vyhlásil púhon (tj. obeslání k soudu) pro všechny české pány, kteří podepsali protest proti Husově upálení.

23. a 26. května

Jeroným Pražský si vyžádal na kostnickém koncilu veřejná slyšení, v nichž své výroky ze září 1415 odvolal a prohlásil, že jeho největším hříchem bylo, když zapřel Husa.

30. května

V Kostnici na stejném místě na rýnském břehu byl upálen Jeroným Pražský; jeho upálení jen přililo oleje do ohně české nenávisti. Současně se začalo v cizině hovořit o nutnosti křížové výpravy proti Čechům.

11. září

Pražská univerzita oficiálně osvědčila pravověrnost učení i bezúhonnost soukromého života Jana Husa a Jeronýma Pražského.

prosinec

Kostnický koncil vydal rozhodnutí proti pražské univerzitě, kterým byla její činnost zastavena na neurčito pro sympatie k Husovu učení, a zejména pro vydání osvědčení ze září t. r.; univerzita se však tomuto rozhodnutí nepodřídila.

1417

únor

Radikální teolog a náboženský reformátor M. Jakoubek ze Stříbra studiem zjistil, že v souladu s Písmem svatým mají přijímat podobojí i děti; katolická církev v tom spatřovala další útok na vlastní autoritu a na jednotu katolického obřadu.

30. března

Univerzita Karlova vydala v rozporu s nejpřísnějším zákazem církve deklaraci, v níž schválila přijímání podobojí. Kostnický koncil zakázal činnost univerzity, tzn. pořádání přednášek i disputací a udělování vědeckých hodností. Kolegium mistrů nebylo jednotné. Teologická fakulta si přála smír, avšak početnější skupina pedagogů artistické fakulty v čele s Jakoubkem ze Stříbra se odmítla podvolit a toto nařízení ignorovala. Pražská univerzita se stala vrcholným ideovým orgánem reformačního hnutí.

léto

Na mnoha místech Čech se vyrojily desítky potulných kazatelů, sloužily se mše mimo kostely (třeba na louce), množily se nové a radikálnější impulsy. Vzrůstala benevolence mnohých feudálů vůči kalichu, například z rožmberského panství byli vyhnáni dosavadní kněží a nahrazeni husitskými. Přibývalo neklidu na venkově, zvláště se radikalizovala velká města - Plzeň, Praha, Hradec Králové.

červen

Sjezd husitské šlechty ve snaze zmírnit narůstající krizi hledal cestu ke kompromisu s koncilem; zaslal do Kostnice spis, který měl na podkladě citací z textů významných křesťanských osobností dokázat, že na "obřadu kalicha" není nic rouhačského. Koncil tuto vstřícnost odmítl.

22. února

Nově zvolený papež Martin V. (11. listopadu 1417, čímž byl překonán čtyřicetiletý rozkol - schizma - v církvi) vydal dvě buly, z nichž jedna ostře odmítala přijímání podobojí a nařizovala přísný postih kacířů a druhá hrozila kruciatem (křížovou výpravou).

1418

22. dubna

Své jednání ukončil kostnický koncil; na závěr vydal dekret požadující bezpodmínečnou kapitulaci husitů.

prosinec

Papež Martin V. naléhá na římskoněmeckého krále Zikmunda, aby stanul v čele trestné protičeské křížové výpravy.

1419

únor

Král Václav IV. (podléhající stále více tlaku Zikmunda) vypověděl z Prahy právníka a diplomata Jana z Jesenice (stál na umírněném křídle husitství); došlo ke zrušení interdiktu nad Prahou. V zájmu uklidnění situace se měli vrátit ke svým kostelům nedávno vypuzení faráři. K užívání podobojí Václav IV. propůjčil jen tři pražské kostely: Panny Marie Sněžné, Sv. Ambrože a Sv. Benedikta.

jaro-léto

Na venkově dochází k prvnímu konání mší pod širým nebem - na horách (vrch Beránek u Mladé Vožice, Oreb u Třebechovic u Hradce Králové, Bzí hora a Bradlo v jižních Čechách, vrch Burkovák u Bechyně zvaný Tábor), protože jen tam bylo možné se zachránit (podle šířené představy chiliasmu) před spravedlivou odplatou Krista - před zkázou světa; podobně se mohli zachránit jen ti, kteří utečou do pěti vyvolených měst: Plzně, Loun, Žatce, Slaného a Klatov (někdy byl k nim počítán i Písek).

6. července

Král Václav IV. dosadil na Novém Městě pražském nové konšely, vesměs z odpůrců Husových; nová městská rada poručila vyhnat husitské kněze z far, zakázala veškerá veřejná shromáždění lidu (procesí) a kázání před kostely, a dokonce nechala zatknout a uvěznit některé stoupence kalicha.

30. července

Po kázání v kostele P. Marie Sněžné se kazatel Jan Želivský (působil zde od roku 1418) odebral s tajně vyzbrojeným zástupem k Novoměstské radnici. Želivský vyzval konšely, aby propustili uvězněné kališníky. Když odmítli, vtrhl lid na radnici a vyházel přítomné radní z oken. Ti našli smrt na kopích shromážděného davu. Pražská chudina vedená Janem Želivským se zmocnila novoměstské radnice; byli zvoleni čtyři hejtmané, které král Václav IV. uznal. První pražská defenestrace se stala signálem k husitské revoluci.

16. srpna

Král Václav IV. (poslední měsíc těžce nemocný) pobýval na svém hrádku u Kunratic; rozrušen zprávou o událostech v Praze byl raněn mrtvicí a zemřel. V zemi zavládly zmatky a nepokoje.

V. Doba husitská a jagellonská – Úvod

České království se na počátku 15. století jen velmi složitě vyrovnávalo s prohlubující se hospodářskou, sociální a politickou krizí, přičemž tento neutěšený stav ještě více umocňovaly neurovnané poměry v římskokatolické církvi. Ta se ocitla na vrcholu moci: zcela ovládala duchovní život společnosti, ovlivňovala její právní řád a normy společenské morálky a vlastnila nesmírné hmotné statky, což ji stavělo na úroveň světské moci. V předhusitském období vlastnila církve zhruba jednu třetinu půdy v českých zemích. Kromě toho jí náleželo značné množství rozličných platů, důchodů, výnosů z desátků. Stále vyšší finanční požadavky měla papežská kurie; platilo se nejen za udělení církevních hodností a úřadů (beneficií, obročí, prebend), ale i za čekání na výhodné místo. Vedle toho se rozmohlo mnohoobročnictví a běžně se obchodovalo s církevními úřady a funkcemi. Nepředstavitelně se rozmohlo kupčení s odpustky. Z obrovského bohatství a uvolněné morálky narůstala rozmařilost církevních hodnostářů. Církve zcela opustila prvotní principy křesťanství obsažené v bibli, přestala pečovat o spásu duší věřících a upřednostňovala své mocenské a hmotné zájmy. Tento stav vzbuzoval obecnou nespokojenost ve společnosti a vyvolával snahu o nápravu. Všichni kritikové a reformátoři (lidového - kacířského hnutí - valdenských, pikartů, katarů, chiliastů, ale i učeného kacířství - kazatelé Konrád Waldhauser, Jan Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova) se shodovali v tom, že církve se musí vrátit ke svému původnímu poslání a žít v souladu s biblickým přikázáním, tj. přísně respektovat boží zákon a následovat Kristův vzor. Teprve tehdy může dojít k obnovení řádu uvnitř celé společnosti.

V Čechách zaznívalo nejsilněji volání po reformě z kruhů mistrů a bakalářů artistické (filozofické) fakulty pražské univerzity; uznávanou osobností této reformní skupiny se stal Mistr Jan Hus. Husova skupina (Mistr Jakoubek ze Stříbra, Jeroným Pražský, Jan z Jesenice a další) nehledala řešení v budoucnosti, ale s pomocí prověřených hodnot minulosti (bible) hlásala obnovu ztracené společenské rovnováhy a přiblížení pozemského života nebeskému království. Hus a jeho přívrženci se nechali inspirovat dílem anglického reformního myslitele J. Viklefa, který navrhoval, aby se nápravy církve ujal stát, reprezentovaný panovníkem a šlechtou. Přitom Hus nechtěl nic jiného než odstranit existující zlořády, tedy nepředstavoval žádného středověkého "revolucionáře", nýbrž radil se k velkým církevním reformátorům a k správným katolíkům. To, že cítil s chudými a ponižovanými, neznamenal ještě, že zamýšlel změnit stávající společenský systém. Hus tím, že nadřadil boží zákon všem lidským zákonům, že vytvořil učení o spravedlivém pánu, urychlil celospolečenský otřes. Byl to jeho hlásaný poukaz na rozpor mezi nedokonalostí pozemského světa a dokonalostí boží říše, který vedl Husovy posluchače a probouzel v nich touhu bojovat za ideály; a od slov a meditací nebylo již daleko k činům.

Husova smrt byla pro dosud roztříštěné a nevyhraněné reformní hnutí krystalizačním a sjednocujícím podnětem. Přitom však toto hnutí se od počátku rozpadalo na řadu směrů, často se od sebe výrazně lišících, které se v dalším průběhu dále tříbily a rozdělovaly (působil zde rozdílný sociální původ, odlišné chápání úkolů a cílů hnutí, rozličné představy o metodách boje, regionální odchylky apod.). K husitství se přihlásily nejrozličnější vrstvy české společnosti. Sjednocujícím znakem všech husitských směrů byl kalich (symbol přijímání pod obojí způsobou), tzv. čtyři pražské artikuly a po zahájení křížových výprav i společný postup proti zahraniční intervenci. V podstatě se zformovaly tři proudy husitského hnutí:

1. Umírněné křídlo, představované zejména Husovými přívrženci z artistické fakulty a většinou kališnického panstva i části nižší šlechty a konšelů Starého Města pražského. Ti hlásali vytvoření jakési autonomie v rámci církve a zásadu sekularizace (zesvětštění), tj. vyvlastnění církevních majetků. Výbuch revoluce znamenal konec výsadních pozic tohoto křídla.

2. "Středovou" pozici zaujímal pražští husité (pražané), kteří především v počáteční fázi reformního hnutí sehráli rozhodující roli v čele všech husitských sil a sjednotili pod svým vedením řadu středočeských a východočeských měst. Jejich pozici oslabovaly stále třenice mezi Starým a Novým Městem pražským (to inklinovalo k radikálům).

3. Radikální proud (nebo též selsko-plebejský) nebyl sice jednotný (štěpil se názorově i regionálně), ale stál na pozicích okamžitého nastolení "božího zákona", jenž měl zaručit spravedlivé uspořádání ve společnosti. Hlavní složkou radikálů bylo venkovské obyvatelstvo a obyvatelé venkovských měst, v jejichž čele stáli příslušníci nižší šlechty a lidoví kazatelé. Už na počátku husitského hnutí se profilovaly tři hlavní radikální směry: a) východočeský (centrum Hradec Králové - orebité, po roce 1424 sirotci); b) táborité (rozhodující složka radikálního směru, soustředění kolem Tábora, kde hodlali vybudovat křesťanskou obec bratří a sester - spotřební komunu - s vlivy chiliasmu); c) severočeský městský svaz (Louny, Žatec, Ústí nad Labem), který se blížil svým postojem k tábořskému svazu.

Postupem doby jednotlivé husitské směry (s výjimkou umírněných husitů) upevňovaly svou strukturu a měnily se ve vojensko-politické svazy, které sdružovaly stále i příležitostné vojenské oddíly, města, příslušníky šlechty, duchovní i venkovské obyvatelstvo. Tyto směry mezi sebou soupeřily o rozhodující postavení v revoluci, což někdy vedlo i k vzájemným ozbrojeným konfliktům. Docházelo i k přechodům jednotlivců a skupin z jednoho proudu do druhého nebo k uzavírání různých koalic. V těchto seskupeních se stále více prosazovaly zájmy šlechty a měst, která byla vedoucí silou celého hnutí.

Poněkud odlišná byla situace na Moravě, kde se k husitství hlásila jen část šlechty, kdežto města byla vesměs v rukou německého patriciátu, a tím na straně katolického směru; ten měl rovněž silnou oporu v olomouckém biskupství. Husitům na Moravě chybělo ideové centrum, jaké představovala v Čechách pražská univerzita. Podobně i v ostatních zemích Koruny české mělo husitství jen minimální ohlas.

Představitelem katolického směru byla skupina západočeské katolické šlechty sdružená v plzeňském landfrýdu, některá panství v severních Čechách, teritorium jihočeských Rožmberků a z královských měst České Budějovice a Plzeň.

Dlouhotrvající válečný stav, do něhož upadly po vzplanutí husitské revoluce zejména Čechy, byl ukončen porážkou polních vojsk u Lipan. Skončila revoluční fáze husitství a současně se otevřela etapa hledání kompromisu umírněných husitů s církví a králem Zikmundem Lucemburským. Přijatá basilejská kompaktata představovala do té doby nepředstavitelný ústupek ze strany římské církve a zásah do jejího monopolu. České země se tak staly oblastí "dvojího lidu" (kališníků a katolíků), kde se člověk mohl rozhodnout, zda se přihlásí k husitskému, nebo katolickému vyznání. To byl první krok na cestě k náboženské toleranci a svobodě. Husitství se tak stalo předehrou protestantské reformace.

Zikmund musel souhlasit s podmínkami, které zásadním způsobem měnily podobu Českého království. Byl nucen přistoupit na tvrdé požadavky formulované českým sněmem (duchovenstvo zde ztratilo zastoupení, na Moravě a v ostatních zemích Koruny

české si je udrželo, naopak právo účasti získala nižší šlechta a královská města), takže v rozdělení sněmu do tří kurií (panské, rytířské, městske) se rýsovala budoucí stavovská společnost. Panovník potvrdil i zámory a zástavy nemovitého majetku, čímž vlastně legalizoval rozsáhlé přesuny v pozemkovém vlastnictví. Katolická církev ztratila v Čechách skoro všechno své pozemkové vlastnictví. Z husitství vyšla značně posílena šlechta a města.

Léta husitských válek značně ochromila hospodářství českých zemí. Prudce klesla domácí produkce, vznikaly problémy se zásobováním potravin (zvláště obtížné bylo vydržování početných stálých vojenských oddílů). Dostavil se i trvalý nedostatek kvalitní mince a drahých kovů. Kromě toho postihlo střední Evropu několik klimaticky nepříznivých let spolu s morovými epidemiemi. Téměř úplně se zastavil mezinárodní obchod s českými zeměmi. Demografický odhad uvádí pokles počtu obyvatel o 40-50 %.

Dlouholetý válečný stav přivodil až na výjimky (zlidovění kultury, rozšíření češtiny, hudební tvorba - sborový zpěv) pokles vzdělanosti a dalších duchovních činností. Nedůvěra husitů k těmto oblastem je vedla k ničení knih, knihoven, soch, obrazů (obrazoborectví), kostelů, far a klášterů. Trpělo školství, a to jak pražská univerzita (její degradace nastala již po vydání Kutnohorského dekretu, kdy byla postupně zrušena fakulta lékařská i teologická a následně byla zastavena výuka i na fakultě artistické), tak i nižší školství, kdy zaniklo velké množství venkovských i městských škol. Teprve od poloviny 15. století se po určitém uklidnění situace v Čechách i v ostatních zemích Koruny české vytvářely příznivější podmínky pro rozvoj kulturního života. Nástupem Jagellonců nastala krátká epizoda pozdní gotiky, pro niž se ujalo pojmenování vladislavská gotika. Na Moravě se projevil rychlejší ústup gotiky a časnější pronikání renesance.

Největším pozitivním zásahem do kulturního života konce 15. století bylo rozšíření knihtisku. V písemnictví se prosadily dva proudy, které se současně lišily svým myšlenkovým zaměřením: a) latinsky psaná díla s výrazně kosmopolitním charakterem všímající si obecně lidských otázek (Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic); b) česká humanistická tvorba obracející se do české společnosti (Viktorin Kornel ze Všehrd). Těžiště českého humanismu nebylo v beletrii, ale v literatuře naukové a náboženské.

I když za husitství se svazek zemí Koruny české značně uvolnil, přesto nedošlo k jeho rozpadu, a to zejména z toho důvodu, že všechny tzv. vedlejší země uznaly za svého pána Zikmunda; Morava, kterou udělil Zikmund v léno svému zeti, rakouskému vévodovi Albrechtovi, se k Čechám vrátila, když se stal Albrecht českým králem. Krátce předtím došlo ke korunovaci českého krále Zikmunda uherským králem, a tak došlo za Lucemburků i ke krátké personální unii mezi Korunou českou a Uhrami. Toto spojení se krátce udrželo i za Zikmundova nástupce Albrechta; ten s oběma královstvími spojil i Rakouské vévodství.

Rozpad lucemburského soustátí po smrti Albrechta Habsburského uvolnil svazky českých zemí s Uhrami a Říší a vytvořil prostor pro uplatnění nových zahraničně politických koncepcí. Oficiálními nositeli integračních tendencí ve střední Evropě se staly dvě dynastie - rakouští Habsburkové a polsko-litevští Jagellonci. Zatímco s jagellonskou kandidaturou počítali umírnění čeští kališníci již za husitské revoluce, Habsburkové uplatňovali své nároky na Českou korunu z titulu dědictví po Zikmundovi. Střetu obou dynastií odpovídalo vyhocení dvou vnitropolitických seskupení v Čechách, která se v dalších desetiletích objevovala pod různými názvy, avšak vždy v podstatě představovala dvě základní protichůdné tendence; rakouská strana (vedená katolickými pány) se

snažila upevnit moc nejvyšší aristokracie a likvidovat důsledky husitství, zatímco tzv. polská strana (s převahou kališnické šlechty a měšťanstva) usilovala o upevnění stavovských výsad a o zachování výsledků umírněného husitství. To, že neexistovala jednotící královská moc, oslabovalo svazky mezi zeměmi Koruny české, které se vyvíjely jako samostatné stavovské celky. Oslabení právního řádu a anarchie v zemi přinášely konflikty mezi feudály a městy, mezi katolíky a kališníky.

Královská moc (po roce 1439 prakticky neexistující) byla obnovena za Jiřího z Poděbrad, opírajícího se mocensky o města a nižší šlechtu, ideologicky o kališnickou církev. Jednomyslná volba příslušníka české vyšší šlechty panovníkem byla průlomem do stávající tradice; šlo o první volbu českého panovníka bez ohledu na dynastické vztahy, starší ujednání, příbuzenské svazky, bez ohledu na zahraniční tlaky. Český trůn se stal svobodně volitelným, což bylo dokladem růstu politické moci stavů a jasný důsledek změn vyvolaných husitstvím.

Koronovace Jiřího z Poděbrad českým králem přinesla zemi na kratší čas toužebný klid a rovnováhu. Všechny země Koruny české byly opět sjednoceny pod vládou jednoho krále. Jiří dosáhl navíc přivtělení saských lén, která se nacházela na českém území, ke království (naopak se zřekl nároku na česká léna v Sasku). V tomto období došlo také ke ztrátě některých drobných slezských knížectví, která se pak již ke Koruně české nikdy nevrátila. Realita Jiříkova panování vyvolávala "smíšené" postoje okolní katolické Evropy. Ve snaze odvrátit její pozornost od české otázky rozvinul "husitský kacír" rozsáhlou diplomatickou aktivitu s cílem připravit koncepci mezinárodní mírové organizace (jakési unie křesťanských panovníků). Jeho projekt přesahoval však možnosti své doby, a proto nedosáhl žádoucího ohlasu.

K novému posílení moci stavů, především panského stavu, došlo za vlády Jagellonců (1471-1526). Jejich nástup na český trůn byl poznamenán řadou těžkostí: 1. v zemi trval náboženský rozkol (teprve kutnohorský náboženský smír z roku 1485 potvrdil výsledky husitské revoluce a ukončil období politicko-náboženských bojů a Čechy se staly zemí konfesijní tolerance); 2. v soustátí zemí Koruny české existovalo dvojládí, hrozící jejím přímým roztržením (vedlejší země a většina českých katolíků uznávaly nadále za českého panovníka Matyáše Korvína); 3. český stát se přetransformoval v rozvinutou stavovskou monarchii (Vladislavské zřízení zemské představovalo zárodek stavovské ústavy), přičemž stavovské obce při získání rozhodujícího vlivu na správu nepostupovaly v zájmu země či státu a nezabránily neustálým sporům mezi koalicí vyšší a nižší šlechty a královskými městy (zmírnění nastalo až Svatováclavskou smlouvou).

Nebezpečí ohrožení integrity českého státu existovalo již od období napětí mezi Vladislavem Jagellonským a Matyášem Korvínem. Jagellonci tehdy kromě Moravy a Slezska odstoupili Uhrám i území obou Lužic. Po smrti krále Matyáše uvedené země však připadly opět Českému království. Navíc Uhry byly s českými zeměmi spojeny personální unií, takže došlo k vytvoření česko-uherského soustátí, které mělo trvat až do roku 1918. I když oba státy tvořily samostatné celky, docházelo (zejména v tzv. vedlejších zemích) k vzájemnému ovlivňování (i z důvodu postupující turecké expanze). Trvalého významu nabylo toto spojení až za Habsburků (1526), kdy vznikla hned od počátku snaha přeměnit personální unii v reálnou, spojenou se silnými centralizačními snahami.

Moc stavů a vlivných šlechtických rodů ke konci vlády Jagellonců nesmírně vzrostla, panovník přestal být suverénním vládcem a někdy bezradně přihlížel zápasům zneprátelených táborů (boj o rožmberské dědictví). Království české se ocitlo opět na pokraji vnitřního rozkladu.

V důsledku dlouhodobých politických a náboženských zápasů musely země Koruny české čelit dopadu hospodářské blokády a nezachytily nástup raného novověku a závažných změn v západní Evropě (zvýšená produktivita práce způsobená výrobní specializací, příliv bohatství ze zámořských objevů). Střední Evropě připadla v rámci kontinentální dělby práce role výrobce a dodavatele potravin a některých surovin (z české produkce se vyváželo sukno, obilí, slad, cín). Rozhodující místo v hospodářství českých zemí si udrželo zemědělství, které se extenzivně rozvíjelo na velkých šlechtických dominiích. Na panstvích začala rovněž vznikat poddanská města a městečka, kde feudální páni podporovali řemeslnou výrobu. Avšak ani pozdější zvýšená těžba stříbra, ani kvalitní měna nemohly výrazněji ovlivnit opožďování ekonomiky českých zemí za západní Evropou.

V. Doba husitská a jagellonská – Podrobná data

(počátek 15. století-1526)

1419

17. srpna

Houfy městské chudiny a drobného řemeslnictva se vrhají na pražské kostely a kláštery. Davy ničí varhany, obrazy, ornáty kněží. O dva dny později útočí pražané i na staroměstské nevěstince.

začátek září

V Praze se sešel sjezd české šlechty, který stanovil podmínky, za nichž byla šlechta ochotna přijmout Zikmunda za českého krále; Zikmund měl vymoci na církvi povolení kalicha, měl zabránit tupení památky Jana Husa a Jeronýma Pražského.

30. září

Na Křížkách (jižně od Prahy) se konal velký tábor venkovského lidu, na němž český radikální kněz Václav Koranda vyhlásil svůj radikální husitský program zřízení božího státu a volbu vlastního biskupa; všem účastníkům pouti radil, aby vzali do rukou "místo hole poutnické meč". V Plzni založil "město slunce".

6. října

Přední čeští páni uzavřeli s královnou Žofií spolek na obranu "práva a řádu zemského", k němuž přistoupilo i Staré Město pražské. Spolek měl usilovat o zachování pokoje v zemi až do příjezdu krále Zikmunda.

25. října

Novoměstští obsadili útokem jediný opěrný bod krále Zikmunda na pravém břehu Vltavy - Vyšehrad.

počátek listopadu

Na svátek sv. Ludmily (10. listopadu) mělo dojít v Praze k sjednocení (sbratření) všech přívrženců kalicha; do Prahy se hrnuli poutníci ze všech končin země. Na jejich cestě docházelo ke srážkám s katolickým panstvem (k první ozbrojené srážce došlo 4. listopadu u Živohoště blízko Prahy). V samotné Praze opanovali husité pod vedením Mikuláše z Husi Malou Stranu (v bojích se vyznamenal Jan Žižka, trvaly deset dnů). Královna Žofie opustila Hrad. Obě nepřátelské strany uzavřely 13. listopadu příměří do jara 1420.

listopad, prosinec

Venkovské houfy pod vedením Jana Žižky a Břeňka Švihovského opustily Prahu (nesouhlasily s příměřím mezi Prahou a králem Zikmundem) a zamířily do Plzně ("města slunce"), jež se měla stát centrem husitského hnutí. Žižkovy houfy zaznamenaly vítězství u Někmeře (severozápadně od Plzně) nad královským vojskem; poprvé zde využito zpevněných selských povozů - vozové hradby.

Vánoce

V Brně se sešel zemský sněm, na němž se objevil Zikmund Lucemburský; Moravané včetně husitů jej přijali za pána země a složili mu sliby poslušnosti. Zikmund se stal

markrabětem, zemským hejtmanem byl jmenován Jindřich Plumlovský z Kravař. Na jednání se dostavila i delegace českých husitů, která mu nabídla českou korunu za podmínky, že povolí přijímání podobojí. To Zikmund odmítl, jednání ztroskotalo. V Brně se Zikmund setkal také s olomouckým biskupem Janem XII. Železným (úřad zastával od roku 1418, předtím byl litomyšlským biskupem) a opavským vévodou Přemkem; potvrdil jim jejich léna a uzavřel s nimi spojenectví.

1420

9. ledna

V Kutné Hoře došlo k "honu" na přívržence kalicha, kteří byli zaživa házeni do šachet.

21. února

Jihočeští husité (pokud neodešli do Plzně) zaútočili na Popeleční středu, když měšťané odpočívali zmožení po masopustních radovánkách, na Sezimovo Ústí, dobyli je, vyhnali majitele panství i s mnichy z města a vybudovali si zde první své středisko.

1. března

Ve Florencii vyhlášena papežem Martinem V. křížová výprava proti husitům.

17. března

Papežský legát za přítomnosti krále Zikmunda vyhlásil ve Vratislavi proti Čechům I. křížovou výpravu; šlo o první křížovou výpravu proti křesťanům od 13. století (tehdy v jižní Francii proti valdenským a katarům). K tažení proti Praze povolal Zikmund všechny své stoupence v České koruně. Nedlouho předtím (4. března) dal ve Vratislavi popraviti 23 odbojných měšťanů a nechal mučiti a upáliti pražského měšťana Jana Krásu za jeho sympatie k husitům (14. března).

25. března

Nedaleko Sutoměře došlo k prvnímu významnějšímu střetnutí Žižkovy vozové hradby s rytířským vojskem; husitské oddíly pod vedením Břeňka ze Švihova a Jana Žižky z Trocnova se přesouvaly z Plzně do Tábora, přičemž byly pronásledovány strakonickými křížovníky i královským vojskem. Nedaleko Písku (mezi dvěma rybníky) došlo k boji, kdy rytíři neuspěli s útokem těžké jízdy ("železní páni") ani po hrázi, ani přes bahnitě dno vypuštěného rybníka. Břeněk Švihovský zde padl, jeho velitelské místo zaujal Jan Žižka. konec března (snad 30.)

Jihočeští táboři obsadili po dobytí Sezimova Ústí strmý ostroh nad soutokem Lužnice a Tisemenického potoka (nacházely se zde zbytky někdejšího neúspěšně lokovaného města ve 13. století) a vybudovali své město Hradiště hory Tábor. Na Tábor začaly proudit davy zejména venkovského lidu; byly zde zrušeny feudální výsady, všichni lidé si byli rovni a nazývali se bratřími a sestrami. Majetek byl všem společný.

3. dubna

Z popudu Želivského svolali pražané shromáždění obcí Starého i Nového Města, kde se konšelé zavázali vojensky hájit kalich; šlo o tzv. první husitský manifest.

polovina dubna

Táborské vojenské jednotky podnikly řadu výpadů do okolí (Vožice, Sedlec, Milevsko, Písek, Prachatice, Nepomuk, Rabí).

20. dubna

Nejvyšší pražský purkrabí Čeněk z Vartemberka se lstí zmocnil Pražského hradu a jako první podepsal manifest z 18. dubna, jímž husitský sjezd oznámil sesazení krále Zikmunda.

7. května

Čeněk z Vartemberka vydal Hrad do rukou královského vojska a pokořil se Zikmundovi (přebíhal z jedné strany na druhou).

polovina května

Ztroskotal poslední pokus o smír pražanů se Zikmundem v Kutné Hoře.

konec května

Na pomoc Praze vyrazili táboři (čtyři polní obce), dostavily se i ozbrojené síly ze severozápadních Čech, z okolí Žatce, Loun a Slaného, přišli "orebité" z východních Čech v čele s vůdcem, knězem Ambrožem.

polovina června

Tábor byl neúspěšně obléhán mladým Oldřichem z Rožmberka; přepad jeho ležení na úsvitu 30. června skončil naprostým úspěchem táborů pod vedením Mikuláše z Husi. Král Zikmund vjel do Pražského hradu.

1.-8. července

Došlo k definitivní formulaci čtyř artikulů pražských; jménem "všech věrných Království českého" je vydali představitelé Prahy a celá obec pražská. Společný a základní jednotný program nejrůznějších směrů v husitském hnutí (na jeho sestavování se účastnili univerzitní mistři) obsahoval: 1. svobodné kázání (hlásání) slova božího; 2. možnost podávat svátost oltární všem věřícím (tedy i laikům) "pod obojí způsobou"; 3. požadavek odnětí majetku církvi a navrácení kněžstva původnímu apoštolskému životu; 4. žádost, aby "všichni hříchové smrtelní a zvláště zjevní a jiní neřádkové zákonu božímu odporní řádem" byli trestáni.

počátek července

Praha úplně obklíčena křížáckým vojskem vedeným uherským a římským králem Zikmundem (proniklo do Čech po známé slezské cestě přes Kladsko); křížáci ovládli strategicky důležité výšiny: Pražský hrad, Vyšehrad.

14. července

Po několika předchozích menších šarvátkách se křížáci pokusili dobýt vrch Vítkov (později zvaný Žižkov); došlo zde k bitvě (nebo spíše bitce lokálního charakteru), husité pod vedením Jana Žižky z Trocnova útok odrazili a zvítězili.

26. července

Městská rada Starého Města pražského vydala nařízení o konfiskaci majetku měšťanů, kteří opustili město.

28. července

Zklamaný a roztrpčený ZIKMUND [1419] se dal od arcibiskupa Konráda z Vechty v Praze spěšně korunovat českým králem. Nebyl však husitskou většinou národa přijat.

červenec

Vyslanec pražských měst Hynek z Koldštejna jednal s polským králem Vladislavem II. Jagellonským v Krakově o jeho možné kandidatuře na český trůn (případně se uvažovalo o kandidatuře litevského velkoknížete Vitolda); přístup k této otázce byl mezi tábory nejednotný. Vleklá jednání byla neúspěšná (Žižka byl "pro" kandidaturu, Mikuláš z Husi odmítal obnovu královské moci).

počátek srpna

Křižácké vojsko opustilo Prahu.

5. srpna

Táborští kněží předložili pražským obcím 12 revolučních článků tábořského programu s ultimativní výhrůžkou, že jejich vojsko opustí Prahu, nebudou-li jejich požadavky přijaty. Novoměstská obec jim vyšla vstříc, ale staroměstští konšelé váhali (čekali na stanovisko univerzitních mistrů). Tzv. články tábořské byly reakcí husitských radikálů na čtyři pražské artikule.

18. srpna

Jan Želivský prosadil na Starém Městě pražském novou městskou radu.

22. srpna

Tábořské vojsko opustilo Prahu, protože požadavky jejich kněží nebyly splněny.

konec srpna

Jan Žižka zahájil z Písku velkou podzimní ofenzivu proti rožmberským pevnostem (postupně dobyl Vodňany, Lomnici, Prachatice) a přiměl Oldřicha z Rožmberka uzavřít 18. listopadu příměří až do počátku února 1421.

září

Tábořským biskupem byl zvolen Mikuláš z Pelhřimova zvaný Biskupec, který vynikl jako teolog a původce velkého obranného spisu o tábořské straně.

1. listopadu

Pražané oblehli Vyšehrad (posádce velel moravský pán Jan Šembera z Boskovic) a za pomoci svých spojenců porazili Zikmundovo vojsko, sestávající především z Uhrů a Moravanů, jež mělo osvobodit vyšehradskou pevnost. V bitvě zahynula elita moravské šlechty (zemský hejtman Jindřich z Plumlova, Petr a Jaroslav ze Šternberka aj.). Porážka pod Vyšehradem oslabil Zikmundovu pozici nejen v Čechách, ale i na Moravě. Pražský lid zničil Vyšehrad jako pevnost i jako sídlo.

10. prosince

V domě někdejšího kutnohorského mincmistra Petra Zmrzlíka ze Svojšína došlo k prvnímu velkému "hádání" tábořských kněží s univerzitními mistry (zastupovali pražany). Mistři prudce napadli 72 tábořských článků, označili je za bludy (táboři se výrazně odlišili od dosavadních právních a i liturgických zvyklostí: zjednodušili mši, sloužili ji na nesvěcených místech, užívali při ní češtinu apod.). "Hádání" nevedlo k dohodě.

24. prosince

Na následky poranění při nehodě (spadl z koně) zemřel přední hejtman a představitel radikálního křídla husitů, Mikuláš z Husi; tábořská levice ztratila vůdčí organizátorskou osobnost a nekompromisního zastávce tábořského programu. Vůdčí hejtmanskou osobností na Táboře se stal Jan Žižka, muž středu.

konec prosince

Husitské poselstvo nabídlo českou korunu polskému králi Vladislavu II. Jagellonskému. Patriciát tzv. šestiměstí v Horní Lužici poslal ke králi Zikmundovi delegaci; král od ní požadoval, aby zdejší rytíři byli nápomocni při potlačení husitů a současně dal příkaz k opevnění měst šestiměstí (Budyšín, Zhořelec, Žitava, Kamjenc, Lubij a Lubaň).

1421

počátek ledna

Radikální skupina táborů (pikarti, odmítající svátost oltářní) vedená Petrem Kánišem a Martinem Húskou byla nucena opustit Tábor a usadila se v nedalekých Příběnicích, kde propadli dalším bludům a byli nařčeni z adamitství.

Už od konce roku 1420 se začali shromažďovat na ostrově řeky Moravy nedaleko Uherského Ostrohu u vsi Nedakonice sedláci a zemané a pod vedením Bedřicha ze Strážnice a Tomáše z Vizovic zde založili "tábor" moravských stoupců husitství (obdoba Žižkova Tábora).

Zimní ofenziva Žižkova polního vojska v západních Čechách (vyplenění klášterů v Chotěšově, Kladrubech, obležení Tachova a Plzně, dobytí Chomutova - 16. března).

polovina ledna

Moravští táboři z Nedakonic zpustošili a vypálili jeden z nejbohatších moravských klášterů - Velehrad; pokus o dobytí Kyjova byl neúspěšný.

2. února

Přijetí husitského poselstva u polského krále Vladislava a velkoknížete litevského Vitolda; Vladislav II. českou korunu odmítl (obavy z papeže), Vitold byl ochoten jednat dále.

jaro

Postupně se vytvořil (za účinné pomoci Jana Žižky z Trocnova) pražský městský svaz, který sdružoval dvacet jedna měst (patřila k němu mj. Čáslav, Kouřim, Český Brod, Mělník, Litoměřice, Kolín, Litomyšl, Nymburk a od dubna i Kutná Hora). Kolem Tábora byl vybudován tábořský svaz z měst v jižních a západních Čechách (například Písek, Prachatice, Horažďovice, Sušice, Klatovy a Domažlice). Ve východních Čechách vznikl

orebský (od roku 1424 sirotčí) svaz. Vedle nich existovala "obec palem pracující", tj. stálé polní vojsko, vedené hejtmany a budované Janem Žižkou.

Pražský a táborský svaz podnikly velké tažení do východních Čech a opanovaly řadu měst (Vysoké Mýto, Poličku, Dvůr Králové); Zikmund se stáhl se svým dvorem počátkem března z Čáslavi na Moravu (zdržoval se v Brně, ve Znojmě, Uherském Brodě a Uherském Hradišti). Koncem dubna se dostala spojená vojska na hranice Moravy.

21. dubna

Uzavřena smlouva mezi pražským arcibiskupem Konrádem z Vechty a pražany; arcibiskup se přidal na stranu pražanů a zavázal se: 1. respektovat čtyři pražské artikuly; 2. neuznávat krále Zikmunda. Katolický klérus odmítl respektovat arcibiskupa a ten přenesl své sídlo do Žitavy v Horní Lužici.

duben

Jan Žižka nechal vojensky zlikvidovat táborské pikarty (adamity), když předtím potlačil vzpouru pikartů ve vlastním vojsku. Na Klokotech u Tábora bylo na 60 předáků chudiny se zajatým knězem Petrem Kánišem upáleno. Druhý vůdce, Martin Húska, byl na cestě na Moravu zajat a 21. srpna v Roudnici upálen v sudu na náměstí.

květen

Papežským legátem byla z iniciativy čtyř říšských kurfiřtů vyhlášena II. křížová výprava proti Čechům.

konec května-červen

Slezané vpadli do východních Čech, při obléhání Broumova došlo k neshodám mezi husitskými veliteli a jejich vojskem; výsledkem byl rozchod vojska.

3.-7. června

V Čáslavi se sešlo celonárodní shromáždění (zemský sněm) za účasti panstva, měst, zemanstva, dvou zástupců krále Zikmunda a také části moravské šlechty (tedy podobojích i katolíků). Sněm dospěl k těmto závěrům: 1. za základ politického uspořádání v zemi (zemský zákon) byly vyhlášeny čtyři artikule pražské (v mírnější formulaci); 2. král Zikmund byl slavnostně zbaven českého trůnu (do čtrnácti bodů byla shrnuta jeho obžaloba); 3. byla jmenována prozatímní dvacetičlenná zemská vláda (Rada Království českého), jež měla řídit zemi do přijetí nového krále (za účasti čtyř zástupců Prahy, čtyř představitelů dalších královských měst, pěti pánů, pěti rytířů a dvou zástupců táborské obce); 4. bylo rozhodnuto dále jednat o polské kandidatuře na trůn; 5. byli ustanoveni dva rozhodčí v náboženských otázkách (M. Jan z Příbrami a Jan Želivský). Čáslavský sněm však nenastolil klid v zemi (někdy bývá označován jako první evropský parlament).

11.-14. června

V Brně zasedal sněm Moravanů, na němž nebyl přijat jednoznačný závěr k výsledkům čáslavského sněmu; došlo k prohloubení propasti mezi Zikmundem a moravskými husity (velká část Moravy zůstala věrná Zikmundovi).

polovina června

Při obléhání hradu Rabí přišel Jan Žižka z Trocnova o druhé (pravé) oko.

30. června

V Praze provedl Jan Želivský převrat, 2. července obsadil obě radnice (Starého i Nového Města pražského) a "tehdy vládl celou obcí" (jak zaznamenal Starý letopisec); na radnice dosadil po patnácti konšelech ze svých přívrženců.

7. července

Synoda husitského duchovenstva v Praze odsoudila odchylky od artikulů pražských.

6. srpna

Vojenská výprava pražanů za velení Jana Želivského utrpěla u Mostu porážku od míšeňských žoldnéřů.

polovina srpna

Počátek II. křížové výpravy; pět armád v pěti směrech (od Chebu Bavoři, od Freiburgu Míšeňští, z Kladska Slezané a Lužičané, od Lávy Rakušané a z Moravy Zikmund s uherskými jezdci) mělo zaútočit na Prahu. Nekoordinovanost jednotlivých armád (společně šlo o mnohatisícové šiky ozbrojenců) způsobila fiasko celé výpravy.

17. srpna-4. září

Sněm v Kutné Hoře prodloužil platnost působení prozatímní dvacetičlenné zemské vlády (zvolena na čáslavském sněmu) a vyslal nové poselstvo k litevskému velkoknížeti Vitoldovi. Poselstvo zadržel synovec opavského knížete Hanuš II. v Ratiboři a vydal je věrolomně králi Zikmundovi.

2. října

Obležené město Žatec odrazilo několik křížáckých útoků a s pomocí spojených husitských vojsk vyhnalo nepřítel ze země.

21. října

Část tábořských radikálů, žijící v tvrzi Ostrov v lesích u Stráže nad Nežárkou, byla dobyta Žižkovými jednotkami a pochytaní pikarti skončili svůj život na hranici.

17. listopadu

Do Brna (obsazeného uherským vojskem) svolal král Zikmund sněm, na němž (až na výjimky) se moravská husitská šlechta zřekla čtyř artikulů a přijala Zikmunda za krále. Současně zde byl uzavřen protihusitský landfrýd. Morava se jako celek zřekla husitství (koncem roku byla okupována uherským a rakouským vojskem).

22. prosince

S pomocí zrady se král Zikmund zmocnil Kutné Hory, avšak mistrným manévrem již 6. ledna 1422 Žižka znovu obsadil město. V dalších dnech (7. a 8. ledna) byli poraženi Uhři u Haber a u Německého Brodu.

konec roku

Nastal konec nedakonického tábora na Moravě; část husitů odešla do východních Čech a spojila se s orebity, zbytek jeho obránců přesídlil na blízký Uherský Ostroh, který se stal počátkem 20. let hlavní baštou husitství na jihovýchodní Moravě (tam se uchýlili husitští kněží vypuzení z far).

1422

5. února

Zrušena jednota pražských měst, kritika J. Želivského.

9. března

Jan Želivský s devíti svými druhy byl zajat na Staroměstské radnici a popraven; skončilo období revolučního radikalismu Prahy.

polovina března-polovina května

Městská chudina a lumpenproletariát v Praze plenily a rabovaly odvetou za smrt svého vůdce, radikálního kněze Jana Želivského; 11. března bylo popraveno sedm konšelů.

23. března

Král Zikmund předal svému nastávajícímu zeťovi Albrechtu II. Habsburskému správu Moravy a jmenoval ho svým místodržícím.

konec dubna

Příjezd synovce litevského velkoknížete Vitolda, ani ne třicetiletého Zikmunda Korybutoviče, na Moravu (obléhal Olomouc) a 17. května do Prahy. Jako představitel jagellonské dynastie byl uznán jak Prahou, tak i tábory za správce země.

1. srpna

V Čáslavi se sešel druhý sněm (svolaný z popudu Korybutoviče); účast odmítla katolická šlechta, dostavili se jen podobojí. Korybutovič slíbil respektovat čtyři artikuly.

podzim

Na záchranu Karlštejna (obleženého pražany a Korybutovičem) byla zorganizována nová vojenská výprava (vyhlášena kardinálem Brandou na říšském sněmu v Norimberku), kterou vedl braniborský kurfiřt. Do bojů však (pro špatnou koordinaci velení a nedostatečné síly) vůbec nezasáhla, v listopadu bylo uzavřeno příměří na jeden rok.

Vavřinec z Březové, měšťan Nového Města pražského, sepsal Husitskou kroniku, v níž zachytil události let 1414-1421 a později také složil proslulou Píseň o vítězství u Domažlic (obě psány latinsky).

1423

leden

Polský král Vladislav II. Jagellonský, litevský velkokníže Vitold a král Zikmund uzavřeli spojeneckou úmluvu; Vitold odvolal synovce Zikmunda Korybutoviče z Čech.

Jan Žižka se rozešel s tábořským městským svazem a začal budovat ve východních Čechách nový tábor navazující na orebity vedené knězem Ambrožem a opírající se o některá východočeská města (Čáslav, Jaroměř, Dvůr Králové).

7. dubna

Na sjezdu nového bratrstva v Německém Brodě došlo k založení Žižkova tzv. Menšího (Nového) Tábora; současně zde byl vydán (snad) organizační řád známý pod názvem Žižkův vojenský řád.

20. dubna

V bitvě u Hořic bylo panské vojsko vedené Čeňkem z Vartemberka "na hlavu" poraženo Janem Žižkou. Přibližně v téže době zaútočili pražané proti tábořské tvrzi Kříženc (konflikt skončil smírem).

24. června

Nové tzv. hádání pražských a tábořských kněží na Konopišti o liturgických otázkách; nevedlo sice k dohodě, avšak ani neprohloubilo vzájemné rozpory.

červen, červenec

První výprava českých husitů na Moravu; východočeské orbity i pražský svaz vedl Bedřich ze Strážnice a Bořek z Miletínka. Husité se zmocnili řady měst na střední Moravě, rozprášili vojsko olomouckého biskupa Jana XII. Železného a opavského knížete Přemka.

4. srpna

Žižkovy úspěchy ve východních Čechách (zejména obsazení Hradce Králové v červenci) vedly ke společné výpravě pražanů a husitského panstva proti slepému hejtmanovi; skončila však porážkou spojenců u Strauchova Dvora u Hradce Králové. Šlo o první střetnutí dvou husitských vojsk stejně vyzbrojených a používajících stejné taktiky (poprvé stanula "archa proti arše"). Následovaly další dílčí bitvy (například u Skalice 6. ledna 1424, Kutné Hory, Čáslavi, Labského Týnce).

1. října

Král Zikmund udělil formou rodinné dynastické úmluvy markrabský titul a plná panovnická práva na Moravě svému zeti Albrechtu II. Habsburskému a dceři Alžbětě (s výjimkou olomouckého biskupství, některých měst, hradů a opavského vévodství, jež zůstaly přímými lény Zikmunda jako českého krále). Morava se tak dostala na 14 let mimo svazek zemí České koruny.

konec října-1. listopadu

V Praze se konal svatohavelský sněm, z něhož vzešla zemská vláda o 12 členech (vesměs z příslušníků panstva, polovinu tvořili podobojí, polovinu katolíci); došlo zde k odsouzení "zemských zhoubců", čímž byla míněna polní vojska.

1424

7. ledna

Vítězství Žižkova vojska nad královskými spojenci u České Skalice.

7. června

Na kopci u Malešova (u Kutné Hory) došlo ke střetnutí panské jednoty s vojskem Jana Žižky; šlo o jednu z nejkrvavějších bitev za husitských válek. Žižka si sám vybral bojiště, v

úzkém údolí použil svých vozů k rozražení nepřátelských řad. Pod vlivem této porážky se rozpadl pražský městský svaz.

1. července

Do Prahy se znovu dostavil Zikmund Korybutovič, který tak vyslovil souhlas s nabídkou pražského městského svazu na královskou korunu; bratrstva jej však za svého krále nepovažovala, zůstal osamocen a nebyl podporován ani příbuznými doma, vystupoval zde "na vlastní pěst".

14. září

Na Špitálském poli u Prahy (když se konšelé vzdali J. Žižkovi na milost a nemilost za příměří kněze Jana Rokycany) bylo uzavřeno příměří; současně zde bylo rozhodnuto o velkém společném tažení husitů na Moravu pod Žižkovým velením proti Albrechtu II. Habsburskému.

počátek října

Pod dojmem neúspěchů panské jednoty došlo ve Zdicích k jednání o smíru mezi husity a královskou stranou; byl ustaven šestnáctičlenný sbor zástupců obou stran.

11. října

Na počátku válečného tažení spojených husitských vojsk na Moravu zemřel u Přibyslavi Jan Žižka z Trocnova; pochován byl v kostele sv. Ducha v Hradci Králové "při prvním pilíři v hlavní lodi po straně evangeliově". Později (snad) byly jeho ostatky přeneseny do kostela sv. Petra a Pavla v Čáslavi.

konec října-listopad

Výprava českých husitů (už pod vedením Zikmunda Korybutoviče, hejtmana Jana Hvězdy z Vícemilic zvaného Bzdinka a Bohuslava ze Švamberka si říkali sirotci) dobyla při svém tažení na Moravu několik měst, klášterů a pevností na západní Moravě; během listopadu se husitské sbory vrátily zpět do Čech.

1425

17. října

V poli u Vršovic u Prahy byl sjednán smír mezi táborským a sirotčím svazem na jedné straně a Prahou na straně druhé; to umožnilo zorganizovat novou společnou výpravu na Moravu (pod vedením Korybutoviče).

25. listopadu

Při táborské výpravě do Rakous byl při obléhání Retzu smrtelně zraněn Bohuslav ze Švamberka (převezen do Moravského Krumlova, kde zemřel), který velel husitským polním vojskům po Janu Hvězdovi z Vícemilic (ten se smrtelně zranil při dobývání Mladé Vožice, když nahradil Jana Žižku). Do čela polních vojsk byl zvolen kněz Prokop Holý.

1426

leden

Bojové akce saského kurfiřta Fridricha Bojovného v okolí Mostu a Ústí nad Labem.

jaro

Tažení husitů proti lichtenštejnským državám na jižní Moravě (dobyta mj. Břeclav).

16. června

U Ústí nad Labem (v místě Na běhání) došlo k jediné bitvě III. křížové výpravy proti husitům; jádro křížáků tvořili Sasové, Míšeňští, bojovníci z Durynska i Lužice. Pod vedením Prokopa Holého proti nim vytáhla spojená táborská i sirotčí vojska, k nimž se připojilo i vojsko pražské vedené Zikmundem Korybutovičem. Naposledy zde křížáci vsadili na útok klasické těžkooděné jízdy.

srpen-listopad

Rakouský vévoda a moravský markrabě Albrecht se svým několikatisícovým vojskem, jež bylo posíleno Zikmundovými Uhry, vtrhl na jižní Moravu (obléhání a potyčky kolem Břeclavi se protáhly do listopadu, kdy přispěchal na pomoc vyčerpané posádce Prokop Holý a Břeclav zůstala v držení husitů). Boje se přesunuly do Rakous.

1427

14. března

Při tažení táborů a sirotků pod velením Prokopa Holého do Rakous došlo k čtyřhodinové bitvě u Světlé (Zwettlu); rakouské vojsko bylo poraženo, Albrechtova vojenská moc ochromena. Vítězství u Světlé bylo předehrou k proslulým "spanilým jízdám".

duben

Zikmund Korybutovič se pokusil v Praze o násilné odstranění svých odpůrců (mluvčích chudiny a drobného měšťanstva). Pokus o převrat se mu nezdařil; 17. dubna byl zatčen, později odvezen na Valdštejn u Turnova a na podzim 1428 vyhoštěn z Čech (za vysoké výkupné). Z Prahy byli vypovězeni i někteří univerzitní mistři (Jakoubek ze Stříbra, Jan Rokycana).

květen

Vojenské tažení táborů a sirotků do Slezska a Horní Lužice (nepodařilo se jim dobýt Budyšín, Žitavu ani Zhořelec, pouze vypálili několik klášterů).

4. srpna

IV. křížová výprava (veleli jí kardinál Jindřich Winchesterský a Fridrich Hohenzollernský); po překročení Českého lesa se dostala od Stříbra k Tachovu, odkud se dala na panický útěk po zaslechnutí zpěvu husitského chorálu Ktož jsou boží bojovníci zpívaného vojsky spojených svazů táborského, sirotčího a pražského. Dobyť tachovské pevnosti (14. srpna) završilo celkové vítězství husitů a posílilo pozice táborů a sirotků.

září

Husitská šlechta se pokusila (za vedení Hynka z Koldštejna) o převrat v Praze; pražský lid tento pokus zmařil.

prosinec

Polní vojska udeřila na Kolín (byl poslední oporou panské jednoty), dobyla jej a začlenila do táborsko-sirotčího svazu (tvořilo jej na 30 významnějších královských měst).

Vánoce

Veřejné "hádání" radikálního husitského křídla se západočeskými katolíky na Žebrácku; skončilo bez výsledku.

1428

leden-květen

Táboři a sirotci s podporou pražských i moravských oddílů a pod vedením Prokopa Holého vyrazili na spanilou jízdu ("rejsu") do Slezska; pravděpodobně chtěli obejít slezské pevnosti v pohraničí a oklamat protivníka, a proto prošli Moravou na jih, dobyli Uherský Brod, zamířili k Prešpurku (Bratislavě), odtud se obrátili na sever a povážskou cestou kolem Trnavy a zpět k Uherskému Brodu vstoupili Moravskou branou do Slezska. Využili momentu překvapení a jedno město za druhým se jim vzdávalo (Ostrava, Osoblaha, Hlohov, Střelín, pevnost Břeh). Na této cestě se k husitům přidala i vojska polská, vedená Dubkem Puchalou. Začátkem května stanuli husité před Vratislaví, od obléhání upustili a přes Kladsko se vrátili s bohatou kořistí zpět do vlasti.

léto

Další spanilá jízda: sirotci se vydali do Horní Falce, zatímco táboři přes Břeclav pronikli až k Vídní; překvapivý útok vyvolal zmatek v Zikmundově táboře (bojoval právě s Turky).

1429

4.-9. dubna

Schůzka krále Zikmunda se zástupci husitů v Prešpurku (Bratislavě); českou delegaci vedl Prokop Holý a Petr Payne (mistr Engliš, Angličan v českých službách). Zikmund usiloval o dohodu s husity za cenu "obecného příměří", což by ve skutečnosti znamenalo podvolit se mu. Husitští vůdci byli ochotni i přijmout Zikmunda za krále, ale jen s podmínkou, že uzná pravdy čtyř artikulů a že umožní před připravovaným koncilem v Basileji veřejně a svobodně "disputovat", přičemž "rozhodčí autoritou" nebudou kardinálové, ale sama litera Písma svatého. Jednání skončilo nezdarem.

konec května

V Praze proběhl svatotrojický sněm; jednal o poměru husitů ke koncilu a o příměří se Zikmundem. Došlo k drobným neshodám, ke smíru se dospělo až koncem září.

10. srpna

V Praze zemřel náboženský reformátor Jakoubek ze Stříbra, který zavedl roku 1414 spolu s Mikulášem z Drážďan (a po písemné poradě s Husem, tehdy již v Kostnici) přijímání podobojí (latinsky sub utraque specie, odtud utrakvisté, resp. kališníci).

podzim

Další vojenská výprava (spanilá jízda) do Slezska a Horní Lužice. Všechny operace sledovaly zejména tyto cíle: 1. preventivním úderem ochromit přípravy nových protičeských aktivit; 2. šířit husitské myšlenky v zahraničí (kampaň manifestů, které se

dostaly až do Francie, Anglie i Španělska); 3. získat nezbytné životní prostředky a zásoby (sůl a potraviny, olovo, střelný prach, kovy apod.).

Vánoce-konec února 1430

Pod vedením Prokopa Holého byla podniknuta s velkou armádou (na 40 tisíc pěších, 3500 jezdců a 2500 vozů) spanilá jízda do Saska a Bavorska; husité táhli nejdříve k Lipsku, kde se rozdělili do pěti sborů, jež začaly samostatně operovat na německém území. Husité snadno dobývali jedno město za druhým (celkem jim padlo do rukou přes 40 měst v Sasku, ve Francích a v Horní Falci).

1430

polovina února

Na hradě Beheimsteinu uzavřel kurfiřt Fridrich Hohenzollernský (zástupce Zikmundův v Říši) příměří s husity za cenu výkupného; sám slíbil zaplatit 14 tisíc zlatých, město Norimberk mělo odevzdat 11 tisíc a vévoda bavorský 10 tisíc zlatých. Fridrich se rovněž zavázal umožnit husitům svobodné slyšení (tj. diskusi) na náměstí v Norimberku, jehož se měli zúčastnit přední němečtí bohoslovci; z tohoto slyšení však nakonec (pro odpor papežské kurie) sešlo.

léto

Výprava táborů do Slezska a sirotků do Pováží; ta skončila neúspěšně, když po porážce u jihomoravského Podivína narazila v Pováží na dobře organizovanou obranu.

Vánoce

Táboři táhli znovu do Slezska, aby pomohli ohroženým posádkám, Prokop Holý cestou dobyl Šternberk.

1430-1433

Léta přírodních katastrof a neúrody.

1431

11. února

Kutnohorský sněm zvolil 12 zemských "vládců" z jednotlivých husitských směrů; současně navrhl vyslat do Polska misi.

únor-květen

Spanilá jízda husitů do Horní Lužice.

jaro

Polský král Vladislav II. Jagellonský nabídl Krakov pro smírčí jednání husitů s katolickou církví; českou misi vedl Prokop Holý, ale diskuse o čtyřech artikulích ztroskotala. Z Krakova provedli husité vpád do Spišska (dobyli Červený Kláštor).

květen

Rozhovory krále Zikmunda s husitskou delegací v Chebu skončily neúspěšně; padly naděje na smírčí dohodu.

léto

Neúnavným úsilím papežského nuncia kardinála Giuliana Cesariniho se podařilo shromáždit již V. a početně nesporně největší křížovou výpravu; křížáci teprve 1. srpna překročili pomezí hvozdu u Tachova a vyčkávali zde dalších posil (zejména Albrechta II. Habsburského). Po několika dnech pustošení postoupili k Domažlicím.

14. srpna

K poslednímu vojenskému pokusu křižáckých vojsk (V. křížové výpravy) o vítězství nad husity došlo u Domažlic. Husitské vojsko (táboři, sirotci, pražané i jednotky Zikmunda Korybutoviče) pod vedením Prokopa Holého přitáhlo k městu a křižáci (dříve než se utkali se sjednocenými husitskými vojsky) se rozutekli při blížícím se chorálu písně Ktož jsou boží bojovníci. Politickým výsledkem bitvy bylo pozvání husitů na jednání basilejského koncilu.

říjen

Spanilá jízda táboritů do Rakous; skončila jejich těžkou porážkou u Kirchberku.

15. října

Basilejský sněm, řízený kardinálem Cesarinim, pozval husity k slyšení, při němž "sám Duch svatý bude uprostřed jako rozhodčí a soudce".

podzim

Sirotci pod vedením Jana Čapka ze Sán a táboři pod Prokopem Holým pronikli přes Uherský Brod k Váhu a zanechali posádku na hradě Lednici; postupně pokračovali v dobývání jižního Slovenska. Pro neshody při dělení kořisti došlo k rozdělení vojsk; táboři s Prokopem se vrátili bezpečně do Čech, sirotci zůstali v Pováží až do konce listopadu, kde byli napadáni uherským vojskem. Zde došlo k jedné z největších porážek husitů (zahynulo více než dvě třetiny bojovníků).

25. listopadu

Zikmund Lucemburský byl při své cestě do Říma korunován za lombardského krále.

1432

10. února

V Praze proběhl svatodorotský sněm, jehož se zúčastnili zástupci všech husitských stran; byla přijata dohoda o započetí předběžných jednání s basilejským koncilem.

jaro

Husité se na své výpravě do Uher zmocnili Skalice, Trnavy, v druhé polovině roku měli své posádky i v Žilině a na několika okolních hradech. Uskutečnili také vpád do Rakous (přes Moravu).

Další husitské vojsko vpadlo přes Slezsko do Braniborska a Lužice.

8.-18. května

V Chebu proběhlo jednání mezi husity (Prokop Holý, Jan Rokycana, Petr Payne) a zástupci basilejského koncilu, na němž bylo husitům slíbeno, že budou moci na koncilu přednést a hájit svůj program ("soudcem" mezi oběma stranami bude bible); výsledky tohoto jednání (tzv. soudce chebský) patřily k největším diplomatickým úspěchům husitů vůbec.

31. srpna-6. září

Kutnohorský sněm zvolil hlavní účastníky delegace husitů na basilejský koncil.

27. listopadu

Husité se pokusili o povstání v Bratislavě; jejich stoupenci ve městě jim měli otevřít městské brány (zejména Laurinskou); plán však byl prozrazen a vůdce, moravský rytíř Petr Kutěj, byl zajat a zahynul ve vězení.

prosinec

Patnáctičlenné husitské poselstvo v čele s Prokopem Holým se vydalo na cestu do Basileje.

1433

16. ledna-8. dubna

Probíhala veřejná disputace na basilejském koncilu o čtyřech artikulích pražských: obhajobu přijímání podobojí převzal Jan Rokycana, zástupce sirotků, bakalář Oldřich ze Znojma vykládal artikul o svobodném hlásání slova božího, Mikuláš Biskupec z Pelhřimova, zástupce táborské obce, zdůvodnil artikul o trestání smrtelných hříchů a Angličan M. Petr Payne, viklefista, hájil artikul o kněžské chudobě, vyhlašující v podstatě sekularizaci církevního majetku. Slyšení nepřineslo žádný pozitivní výsledek, husité byli zklamáni. Byla uzavřena dohoda, že jednání budou dále pokračovat v Praze (s českým poselstvem odjížděli z Basileje i vybraní zástupci koncilu v čele se španělským kanonistou Janem Palomarem). Jednání v Praze trvalo dva měsíce, nevedlo však k cíli.

jaro

Spanilá jízda husitů do Rakous, z Moravy do Horního Slezska a na Slovensko (na Spiš, dobyli Kežmarok, na Šariš a do Liptova).

31. května

V Římě byl Zikmund slavnostně korunován císařem Svaté říše římské (stal se tak třetím Lucemburkem nosícím tento titul a čtvrtým, který získal titul král římský).

červen

Jiné oddíly husitů (pod vedením Jana Čapka ze Sán) pronikly přes Dolní Slezsko do Nové Marky a Pomoří proti řádu německých rytířů (k Baltu).

červen-červenec

V Praze se konal celozemský sjezd, kde se mj. hodnotily výsledky basilejských jednání.

červenec-květen 1434

Pod plzeňskými městskými hradbami se utábořilo pět husitských vojsk s cílem vyhladovět město; docházelo ke konfliktům mezi oblehateli a okolím (ti působili značné škody celému okolí při shánění zásob). Narůstala touha po smíru s církví, po návratu k spořádaným poměrům v zemi. Celé obléhání bylo vysilující, neúspěšné a demoralizující.

podzim

Neúspěšný návrat husitského oddílu hejtmana Jana Parduse "ze spížování" v Bavorsku; jeho několikatisícová jednotka byla rozprášena u vsi Hiltersriedu.

11. listopadu-22. prosince

V Praze proběhl svatomartinský sněm podobojích, na němž byl za zemského správce zvolen Aleš Vřešťovský z Riesenburka, aby zemi "vedl v poklid, svornost, lásku a jednotu křesťanskou"; "k ruce" mu byla zvolena dvanáctičlenná rada, v níž byli zástupci

měst v menšině (dostali se do čela umírněnější). Vyslanec koncilu Jan Palomar předložil sněmu návrh smlouvy o všech čtyřech artikulích; povolovalo se přijímat podobou způsobem, ale jen dospělým, v ostatních třech artikulích byly ústupky jen nepatrné. Pro tuto smlouvu se ujal název kompaktáta. Došlo i k pokusům obnovit krajskou správu, čímž by se rušila působnost jednotlivých husitských oblastí. Na sněmu byli zastoupeni i Moravané.

1434

počátek března

V bavorské Koubě (blízko hranic) se setkal papežský auditor Jan Palomar s delegací českých pánů (tajných porad se zúčastnil i tábořský hejtman Přibík z Klenového) a domluvil s nimi (za peněžní pomoc) brannou dohodu proti bratrstvům. Panská koalice se tím stmelila a začala se dále mobilizovat.

6. května

Vojsko panské jednoty vedené Menhartem z Hradce spolu se Staroměstskými se zmocnilo náhlým útokem Nového Města pražského (spojence sirotků a táborů). Prokop Holý se zachránil útekem k polním vojskům před obléhanou Plzní. Došlo k upevnění panské jednoty (pánů katolických, kališnických a pražanů), jakmile se zmocnila klíčové pozice - celé české metropole.

30. května

Nedaleko Českého Brodu, u vesnice Lipany, došlo k rozhodující bitvě polních vojsk táborů a sirotků pod vedením Prokopa Holého (zvaného Velikého) s oddíly panské jednoty v čele s Divišem Bořkem z Miletínka; obě vojska byla vyzbrojená vozovou hradbou i podrobnou znalostí taktiky husitského boje (vojsko táborů čítalo 15-18 tisíc pěšáků, 700 jezdců, 400 vozů, panská jednotka nasadila okolo 25 tisíc pěšáků, 1200 jezdců a asi 700 vozů). Početní převahou i lstí bylo radikální křídlo českého husitství poraženo, Prokop Holý i se svými hejtmany zahynul. Rozhodující politická moc v zemi se dostala do rukou panské jednoty. Šlo o vítězství Čechů nad Čechy! Tábořský svaz se však udržel ještě několik let jako nábožensko-politický spolek se svými kněžími i hejtmany (zpočátku s Janem Roháčem z Dubé).

24. června-3. července

Zemský správce Aleš z Riesenburka svolal do Prahy valný sněm (tzv. svatojánský) českých a moravských stavů, na němž bylo dohodnuto nabídnout císaři Zikmundovi českou korunu (bylo vysláno poselstvo do Řezna). Zástupci tábořského a sirotčího bratrstva byli nuceni se vzdát obnovy polních vojsk i svých mandátů a museli přijmout důsledky krajského zřízení (zřízena instituce krajských hejtmánů). Sněm vyhlásil roční příměří v zemi.

22.-29. srpna

Na říšském sněmu v Řezně jednalo české poselstvo se Zikmundem o uznání kalicha pro celou zemi (nikoli tedy jen pro husity); po týdenním jednání se nedospělo k žádnému závěru.

9. září

Moravané (včetně panských stoupců kalicha) uzavřeli v Brně landfrýd s Albrechtem II. Habsburským, přijali ho za svého pána a on jim potvrdil privilegia; smlouvu pečetil i olomoucký biskup Konrád ze Zvole a opavský vévoda Václav.

říjen

Na zemském sněmu v Praze Rokycanova strana upustila od požadavku (všeobecného) zavedení přijímání podobojí a žádala jen: 1. určení kostelů v Čechách a na Moravě, kde bude možné kalich přijímat; 2. provádět volbu pražského arcibiskupa a biskupa olomouckého na zemských sněmech.

21. prosince

Na sněmu tábořského a sirotčího bratrstva v Táboře uzavřelo čtrnáct tábořských měst dohodu "o jednotě v boji za společné zájmy a za všechny čtyři artikuly", nejen tedy za kalich (s tím se spokojila "lipanská koalice"). Uvnitř svazu existovaly však rozličné názory na taktiku a volbu prostředků; mluvčím svazu se stal Jan Roháč z Dubé.

1435

březen

V Praze se konal svatovalentinský sněm, který zformuloval požadavky podobojích ve vztahu k Zikmundovi i církvi. S rozhodnutím souhlasilo deset tábořských měst, Roháčův Tábor s dalšími třemi městy rozhodně odmítal Zikmundovo nástupnictví.

květen-červenec

V Brně probíhalo čtvrté kolo jednání legátů basilejského koncilu (v čele s auditorem Palomarem) s "Čechy" i za účasti Zikmunda Lucemburského a markraběte Albrechta o konečném znění kompaktát; opět však nedošlo k dohodě, Zikmund však ukázal snahu ke kompromisu.

srpen

Po několika vojenských neúspěších táborů (ztráta hradů Ostromeče, snad i Příběnic, obležení Lomnice a Kolína) utrpělo jejich vojsko největší porážku od Oldřicha z Rožmberka u Křeče; posílilo se umírněné křídlo, do čela se dostal Bedřich ze Strážnice.

21. října

Univerzitní mistr (od roku 1430) Jan Rokycana byl zvolen českým sněmem za společného pražského arcibiskupa katolíků i kališníků (od roku 1429 byl administrátorem utrakvistické církve); vedle něho byli zvoleni dva biskupové Martin Lupáč a Václav z Mýta. Volbu provedlo osm volitelů ze stavu světského a osm z duchovenstva; Zikmund ji potvrdil královským majestátem v červenci 1436 se slibem, že se vynasnaží o jejich uznání. V této funkci však Rokycana nebyl nikdy oficiálně papežem potvrzen.

1436

29. února

Na sněmu v Praze vyslechnuta zpráva poselstva, které jednalo se Zikmundem; bylo rozhodnuto vyslat delegaci na jihlavský sjezd.

5. června-5. července

Na jihlavském sněmu Království českého a Markrabství moravského došlo k dohodě husitů s basilejským koncilem a se Zikmundem; jihlavské náměstí se stalo před císařem svědkem slavnostního vyhlášení kompaktát. Ta ve své podstatě představovala uznání čtyř artikulů s dodatky a omezeními, které byly tak rozsáhlé, že z artikulů si podržel platnost jen článek o kalichu (a to i s omezením, takže neměl být například podáván dětem a kněz měl vždy upozornit, že i podjednou způsobou je přítomen Kristus). Přes tuto dohodu zůstávala nejasná i řada otázek liturgických a organizačních. V českých zemích však vznikl stav dvojí víry, jaký neměl obdoby v celém západokřesťanském světě - "kacíři" mohli svobodně vyznávat svou víru. Na sněmu tak došlo k završení zápasu husitů od basilejského slyšení v roce 1433.

20. července

Císař Zikmund schválil požadavky "české strany" jako předpoklad jeho uznání za českého krále: 1. respektování nově vzniklé situace (nebude navrácen zabraný majetek církevní ani královský a budou přiznány zvýšené stavovské nároky); 2. vyloučení cizinců ze zemských úřadů a zákaz návratu uprchlých patricijů; 3. návrat Moravy do zemí Koruny české; 4. uznání kompaktát, jež se stala zemským zákonem.

14. srpna

ZIKMUND LUCEMBURSKÝ byl v Jihlavě přijat za českého krále [1436-1437].

23. srpna

Král Zikmund přijel do Prahy a o tři dny později zde přijal slib poslušnosti pražských měst.

1437

25. ledna

Král Zikmund udělil (po předchozím smíru) Táboru privilegia královského města; na znamení zvláštní přízně povolil táborským užívat v městském znaku černou císařskou orlici, která tak nahradila rudý kalich.

únor

Zikmund dobyl Hradec Králové, kde se shromáždili poslední stoupenci radikálního husitství vedeni knězem Ambrožem. Město musel opustit i Jan Roháč z Dubé; uchýlil se na hrad Sion (nedaleko Kutné Hory).

květen

Hrad Sion obležen Zikmundovými oddíly i vojskem nejvyššího hofmistra království, Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna.

červenec

České poselstvo v čele s Příbramem a Prokopem z Plzně se vydalo do Basileje na jednání koncilu; dekret vydaný 23. prosince jednostranně znehodnotil přijatá jihlavská kompaktáta.

6. září

Dobytí hradu Sionu, Jan Roháč (prohlášený za zemského škůdce) byl zajat a po mučení byl 9. září na Staroměstském náměstí se všemi svými 52 druhy popraven.

9. prosince

Po spěšném odchodu (nebo útěku) z Čech (po nepříliš úspěšné vládě) zemřel ve Znojmě král Zikmund na cestě do Uher, kde bylo jeho tělo pochováno. Jeho smrtí vymřel lucemburský rod vládnoucí u nás 127 let. Dědičkou se stala Zikmundova jediná dcera Alžběta, provdaná za Albrechta Habsburského.

27. prosince

Na zemském volebním sněmu v pražském Karolinu byl zvolen tzv. rakouskou stranou (katolickým a husitským panstvem v čele s Jindřichem z Rožmberka a Menhartem z Hradce) rakouský vévoda, římskoněmecký a uherský král ALBRECHT II. HABSBURSKÝ českým králem [1437-1439]; stoupenci kalicha (jádem byla východočeská šlechta v čele s Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna) demonstrativně opustili sněm a brzy vystoupili s protikandidátem.

30. prosince

Zemský sněm zvolil šest pánů, přívrženců krále Albrechta, za správce království na dobu, než se sám ujme vlády; byli to Oldřich z Rožmberka, Menhart z Hradce (nejvyšší purkrabí), Aleš Holický ze Šternberka, Hanuš z Kolovrat, Mikuláš Zajíc z Hazmburka a Zikmund z Vartemberka.

1438

31. ledna

V Praze bylo vyzraženo a potlačeno spiknutí proti králi Albrechtovi; vůdcové opozice byli zatčeni. Tábořskému hejtmanovi Bedřichu ze Strážnice se nepodařilo zmocnit města. Umírnění utrakvisté plně ovládli Staré i Nové Město na dalších deset let (přešli na prohabsburskou a katolickou stranu).

29. května

Na sněmu v Mělníku se stoupenci kalicha (z řad opoziční šlechty a měst) dohodli přijmout za českého krále prince Kazimíra, dvanáctiletého bratra polského krále Vladislava III. Jagellonského.

29. června

V Praze se konala korunovace Albrechta II. Habsburského za českého krále (jako Albrechta I.).

11. srpna

Albrechtovo vojsko se střetlo u Tábora s oddíly utrakvistické strany Hynka Ptáčka posílené polským kontingentem; po pětitydenním marném obléhání města odtáhlo zpět do Prahy.

22. září

Část Albrechtova vojska za velení Fridricha Saského a Jakoubka z Vřesovic se střetla u Želenic se západočeskou hotovostí polské strany; vojsko Albrechtových odpůrců utrpělo těžkou porážku. Velké ztráty na lidech utrpěla města Žatec a Louny (přestala hrát samostatnou politickou roli).

podzim

Kazimírova strana chtěla odčinit neúspěchy v Čechách a ještě v září přitáhlo polské vojsko do Slezska; Albrecht neváhal a v říjnu se tam odebral i on se svými oddíly. K většímu střetnutí však nedošlo, Poláci se stáhli. Podařilo se uzavřít příměří (do června 1439), Albrecht strávil zimu ve Vratislavi. Slezské stavy uznaly Albrechta za krále. Panská skupina Hynka Ptáčka z Pirkštejna upustila od polské kandidatury a uzavřela s Albrechtem separátní mír.

1439

červen-listopad

V Čechách vypukla morová epidemie, která si vyžádala na 50 tisíc životů.

červenec

Albrecht II. Habsburský vyrazil s uherským vojskem proti Turkům; v jihomaďarských bažinách onemocněl úplavicí.

28. října

Při zpáteční cestě z neúspěšného tažení proti Turkům zemřel král Albrecht Habsburský v Langendorfu u Ostřihomi; v Českém království nastalo bezvládí. Teprve po jeho smrti se narodil královně-vdově syn Ladislav (odtud zvaný Pohrobek - od latinského Postumus). Druhý kandidát na český trůn, princ Kazimír, vzal zpět svou kandidaturu, když se stal roku 1440 velkoknížetem litevským.

1440

29. ledna

Obě hlavní politická seskupení v zemi ("polská a habsburská" strana) se dohodly v tzv. mírném listě na rozdělení moci a zároveň na způsobu nové volby krále; ta byla svěřena sboru 46 volitelů (18 pánů, 14 rytířů, 14 měšťanů). Mírný list upravoval také otázku Rokycanova arcibiskupství, dodržování kompaktát a jihlavských Zikmundových zápisů. Úřad zemských desek byl až do volby příštího panovníka uzavřen. Vládu v zemi si rozdělily jednotlivé šlechtické a mocenské skupiny prostřednictvím tzv. landfrýdů (či sněmíků), tj. krajských politických svazků pánů, rytířů a královských měst (sdružovaly jak kališníky, tak i katolíky). Sjezdy landfrýdů v čele s hejtmanem nahrazovaly ústřední zemskou vládu. Mírný list byl do značné míry úspěchem Ptáčkovy strany.

březen

Ve východních Čechách vznikl spolek čtyř východočeských landfrýdů: hradeckého, chrudimského, čáslavského a kouřimského, s kterým zachovával společný postup i kraj mladoboleslavský (zde byl jedním z hejtmanů Jiří z Poděbrad). Do čela spolku byl zvolen hejtman Hynek Ptáček z Pirkštejna.

20. června

V Praze proběhla další královská volba; 46 volitelů se rozhodlo pro bavorského vévodu Albrechta (synovce královny Žofie, manželky krále Václava IV.); ten však přes několikadenní přemlouvání korunu nepřijal.

léto

Královna-vdova Alžběta povolala českého vojevůdce Jana Jiskru z Brandýsa, aby hájil práva Ladislava Pohrobka na uherský trůn (jmenovala ho šarišským županem a kapitánem východoslovenských měst) proti Vladislavu III. Jagellonskému, který byl 17. června 1440 korunován uherským králem.

29. července

Pokus o povstání stoupců "polské strany" na Novém Městě pražském, vedené Janem Koldou ze Žampachu; záhy bylo odhaleno a zneškodněno.

1441

srpen

Na sjezdu v Čáslavi byl (po smrti svého odpůrce M. Křišťana z Prachatic) uznán arcibiskup Jan Rokycana (stále dlící v Hradci) správcem "veškerého východočeského kněžstva".

září-říjen

Pokus o náboženské sblížení mírných utrakvistů v čele s M. Janem z Příbrami a M. Prokopem z Plzně se stranou podjednou; pro neústupnost metropolitní kapituly k dohodě nedošlo.

1442

19. prosince

Zemřela královna-vdova Alžběta, poručnictví nad Ladislavem Pohrobkem se ujal jeho strýc, římskoněmecký král Fridrich III. Štýrský; byla mu nabídnuta česká koruna, ten ji však odmítl.

1443

8. července

Ve farním kostele v Kutné Hoře proběhlo "hádání" - synoda o sporných církevních otázkách mezi stranou táborskou a stranou J. Rokycany.

léto

Jednání ve Vídni o vzájemných vojenských potyčkách na moravsko-rakouské hranici, které zejména oslabovaly vzájemný obchod.

1444

31. ledna

V Praze se konal zemský sněm, který: 1. uznal nároky čtyřletého Ladislava Pohrobka na český trůn; 2. schválil stanovisko Jana Rokycany jak o reálné přítomnosti Kristově v svátosti oltářní, tak i v jiných otázkách (o zachování sedmera svátostí, očištění, vzývání svatých, postech, pokání, užívání ornátů). Tím bylo učení táborských rozhodně odsouzeno, ti se však (vedeni biskupem Mikulášem z Pelhřimova) nemínili podřít; ve

svých názorech vycházeli z Mikulášova díla Vyznání a obrana Táborů (vzniklo roku 1431).

27. srpna

Zemřel Hynek Ptáček z Pirkštejna, do čela východočeského landfrýdu byl postaven v září t. r. čtyřiatvacetiletý příslušník mocného panského rodu kališnických pánů z Kunštátu Jiří z Poděbrad.

1445

jaro

Sedlák Jakub si vystavěl na poli u Stadic, které údajně oral bájný Přemysl Oráč, chýši a prohlašoval, že je bohem vyvolený selský král; zřídil si radu čtyř starců a získal i písaře, který vydával manifesty a listy. Když začali přicházet stále noví poutníci, zasáhla okolní šlechta - "stadický král" byl internován v Roudnici a pak v Praze.

květen

Ladislav Pohrobek byl přijat za uherského krále jako Ladislav VII.

1446

leden

Po složitých jednáních ve Znojmě byl uzavřen na moravsko-rakouské hranici mír.

1448

květen

Mise kardinála Carvajala v Praze, jež se znovu pokusila o smír Čechů s církví; skončila úplným fiaskem. Jan Rokycana byl odmítnut jako nejvážnější uchazeč na stolec pražského arcibiskupství.

22. června

Na sjezdu v Kutné Hoře se ustavily východočeské landfrýdy v jednotu poděbradskou, k níž se záhy přidaly i jiné kališnické spolky; za jejího správce byl zvolen Jiří z Poděbrad.

3. září

Nenadálým nočním přepadem se Jiří z Poděbrad zmocnil Prahy (předstíral, že u Kačiny na Kutnohorsku shromažďuje vojsko k tažení do Saska); Menhart z Hradce byl zatčen a uvržen do vězení stejně jako předáci patriciátu. Dobytím Prahy se mocenská převaha přesunula zcela na stranu jednoty poděbradské, Jiří z Poděbrad se začal titulovat správcem Království českého. Do Prahy se zároveň 5. září vrátil Jan Rokycana, který se opět ujal správy kališnické církve.

1449

8. února

Ve Strakoncích se podařilo (po mnoha jednáních) Oldřichovi II. z Rožmberka vytvořit tzv. strakonickou jednotu, k níž se kromě šlechty z jižních a západních Čech přidal i vůdce zbytku tábořského svazu Oldřich ze Strážnice; jednotu byla namířena proti Jiřímu z Poděbrad. Brzy se rozpoutala domácí válka Jiříkovy strany proti straně rožmbersko-katolické, spojené s tábory; Jiří z Poděbrad získával převahu.

srpen

Do Jihlavy svolán valný sněm, kde se mělo za účasti císaře Fridricha III. Štýrského jednat o smíření zneprátených stran v Čechách a o úpravě vlády v Koruně. Stavové moravští se však nedostavili, včetně zemského hejtmana Jana Tovačovského z Cimburka, omluvil se i císař. Jednání bylo neúspěšné.

1451

březen

Vysláno české poselstvo k císaři Fridrichu III. s žádostí o vydání prince Ladislava; císař prostřednictvím svých poslů sdělil českému sněmu, který zasedal v Benešově, zamítavou odpověď; jedním z členů poselstva byl Aeneas Sylvius Piccolomini (od roku 1458 jako papež Pius II., autor latinské Kroniky české, zaměřené proti husitství).

říjen

Fridrich III. Štýrský uznal Jiřího z Poděbrad zemským správcem a tuto funkci mu přiznal následujícího roku i sněm.

1451-1452

V červenci 1451 přijel do Brna františkánský observant Jan zvaný podle italského rodiště Capestrano - Kapistrán, ohnivý řečník a tvrdý asketa, který horlil proti kompaktátům; kázal také v Olomouci, ve Vyškově, v Plzni, Českém Krumlově, Chebu, Znojmě, Mostě. Zemský správce Jiří z Poděbrad mu nakonec zapověděl vstup do Čech, takže odešel do Vratislavi.

Ve snaze získat vysvěcení Jana Rokycana na arcibiskupa navázali čeští utrakvisté styky s představiteli východní - byzantské církve v Konstantinopoli; prostředníkem byl záhadný mistr, který odešel z Čech, Konstantin Anglicus (snad Petr Payne - Engliš). Návrh na uzavření unie husitské církve s církví řeckou bylo zmařeno po dobytí Konstantinopole Turky v květnu 1453.

1452

27. dubna

Český sněm v Praze zvolil za zemského správce na dobu dvou let Jiřího z Poděbrad (ve skutečnosti mu tato role vydržela i přes vládu Ladislava Pohrobka); nápomocna mu měla být jedenáctičlenná rada (4 páni z jednoty strakonické, 5 rytířů z jednoty poděbradské a 2 zástupci měst). Udělená pravomoc se rovnala téměř moci královské a vztahovala se i na správu královských důchodů. Tím mělo skončit období rozbrojů a třenic a měl být zabezpečen klidný rozvoj země. Oldřich z Rožmberka se však připravoval k odporu (k opozici se přidala i města Tábor, Žatec, Louny a další).

1. září

Jiří z Poděbrad se rychlým manévrem (bez boje) zmocnil Tábora; to znamenalo konečný zánik táborství.

počátek září

Císař Fridrich III., obležený vojsky rakouských stavů ve Vídeňském Novém Městě, vydal prince Ladislava předáku rakouských stavů a jeho příbuznému a poručníkovi Oldřichu Celskému.

říjen

Úspěšný postup vojska Jiřího z Poděbrad přinutil Oldřicha z Rožmberka s ním jednat a přijmout jeho podmínky. Jiří plně ovládl situaci - celé Čechy ho uznaly za zemského správce. Taktéž táborští kněží přijali rozhodnutí synody z roku 1444, čímž fakticky táborství jako zvláštní směr uvnitř kališnické církve zaniklo. Mikuláš Biskupec z Pelhřimova a Václav Koranda, kteří se nepodrobili, byli zatčeni a odvezeni na Jiříkovy hrady Poděbrady a Litice. Záhy pak zemřeli.

Český sněm vyslal do Rakous poselstvo, aby s rakouským velmožem Oldřichem Celským projednalo podmínky nástupnictví Ladislava Pohrobka; podle požadavku českých stavů měl Ladislav získat trůn jen volbou a nikoli z titulu legitimního dědice.

1453

jaro

Cesta Jiřího z Poděbrad do Vídně k osobnímu jednání s Ladislavem Pohrobkem a jeho plnomocníky; Ladislav i jeho zástupci přistoupili na dané podmínky (zejména uznání kompaktát a potvrzení Rokycanova arcibiskupství) a přislíbili brzkou korunovaci. Jiří si odvážel z Vídně tajnou listinu datovanou 2. května 1453, jíž mu bylo svěřeno správcovství země na dalších 6 let.

6. července

Moravští stavové (shromáždění v Brně) uznali Ladislavovu dědičnost (nepožadovali formální "volbu") a přijali ho za pána země jako markraběte.

léto

V Praze odhaleno spiknutí proti Jiřímu z Poděbrad; ten s aktéry vzpoury tvrdě skoncoval (na popravišti na Staroměstském náměstí skončil 4. září i jeho přítel Jan Smiřický).

19. října

Na českomoravském pomezí uvítali čeští stavové Ladislavův dvůr.

28. října

Slavnostní korunovace jen třináctiletého LADISLAVA I. [1453-1457] českým králem (jako krále voleného) olomouckým biskupem Janem Házem. Po čtrnácti letech dostalo opět Království české panovníka. Praha se stala centrem habsburské državy (země Koruny české, země uherské a země rakouské).

1454

Prováděna revize pozemkové držby; ustavena zvláštní komise, jež zjišťovala, zda všichni držitelé církevní a královské půdy mají na ni příslušné doklady. Kdo se jimi nemohl prokázat, musel nechat rozhodnout o dalším osudu těchto statků královskou komoru. Řada šlechticů i měst tak přišla o poddanské vesnice; královská komora získala na 126 vesnic.

13. března

Obnovení činnosti zemského soudu (avšak již roku 1465 opět nefungoval) a řádného chodu zemských desek v Čechách; zemský soud s výjimkou krátké epizody let 1437 až 1440 od roku 1419 nezasedal. Vydatnou posilou královské moci byla i velká berně z roku 1453, povolená vedle berně korunovační. Tato opatření vedla k upevnění právního řádu v zemi a k celkové stabilizaci poměrů.

19. března

Čeští stavové znovu zvolili Jiřího z Poděbrad zemským správcem na dobu tří let a složili mu v přítomnosti krále Ladislava slib poslušnosti.

konec roku

Cesta krále Ladislava do Lužice a Slezska, kde mu stavové těchto zemí složili hold jako svému panovníkovi; na cestě byl doprovázen Jiřím z Poděbrad. Tím došlo k upevnění svazků s vedlejšími zeměmi Koruny české, zejména s Lužicí a Slezskem (Dolní Lužice zůstávala ovšem ještě v zástavě braniborské, v husitském období byla ztracena léna německá a Lucembursko). Nové připoutání vedlejších zemí umožnilo Jiřímu z Poděbrad získávat si na svou stranu odpůrce udělováním jim zdejších výnosných míst a funkcí; tak se stal Jindřich z Rožmberka roku 1454 hejtmanem slezským a fojtem hornolužickým, jeho bratr Jošt roku 1456 biskupem vratislavským a Šternberkové získali úřady v Dolní Lužici. V bojích se saskými knížaty "vyčistil" Jiří z Poděbrad severozápadní Čechy (kolem města Most) od cizích držav a lén.

1455

7. července

Na Moravě jmenována desetičlenná regentská vláda na dobu dvou let; byli v ní zastoupeni katolíci i husité a také dva rytíři. Vedle zemského hejtmana Jana Tovačovského z Cimburka byli jejími členy mj. olomoucký biskup Bohuš ze Zvole, dědičný maršálek Království českého Jindřich z Lipé a podkomoří Beneš z Boskovic.

1456

jaro

Vojenské tažení Jiřího z Poděbrad proti "narušiteli míru a zemskému škůdci" Janu Koldovi ze Žampachu, jehož hrady (především Náchod) byly dobyty a Kolda sám se zachránil jen útekem do ciziny.

1457

Bratr Řehoř (nazývaný Krajčí) založil na přelomu let 1457/58 náboženskou obec "stranou velkých měst ovládaných řádem Antikrista", která se na základě povolení Jiřího z Poděbrad (získal je pro sektu Jan Rokycana, který byl snad strýcem Řehoře) usadila v Kunvaldu u Žamberka pod Orlickými horami. Východiskem k založení jednoty bratrské se stal příklon k učení Petra Chelčického, odmítajícího násilí plynoucí ze světské moci, vyzdvihujícího dobrovolnou chudobu a obživu vlastní prací. Nová "jednota bratří a sester" vycházela z ideálů prvotní biblické a husitské rovnosti všech lidí, byla nespokojena s výsledky husitství a se stavem katolické i kališnické církve. Po zákazu bohoslužeb roku 1460 v Kunvaldě se bratři uchýlili na panství rychnovské.

září

Příjezd krále Ladislava ("krále Holce", tj. bezvousého) do Prahy z Vídně, kam uprchl z Uher, kde se schylovalo ke vzpouře; v Králově dvoře na Starém Městě pražském (v letech 1436-1484 zde bydleli postupně Zikmund, Ladislav, Jiří Poděbradský i Vladislav II. Jagellonský, protože Hrad byl zchátralý) probíhaly přípravy na svatbu s francouzskou princeznou Magdalénou, dcerou Karla VII.

23. listopadu

Uprostřed svatebních příprav náhle zemřel Ladislav Pohrobek; jeho smrtí se rozpadlo nedávno vytvořené habsburské česko-rakousko-uherské soustátí. Hned po pohřbu se rozšířila (a po staletí se tradovala) obvinění z královraždy, přičemž temný stín podezření z otravy padl zejména na Jiřího z Poděbrad. Novodobý průzkum zbytků kostí a tkání Pohrobkových pozůstatků na konci 80. let 20. století prokázal zhoubnou leukémii (rakovinné bujení kostní dřevě). Smrtí Ladislava vymřela albertinská větev Habsburků (někdy bývá také uváděn jako poslední Lucemburk na českém trůnu z matčiny strany). Hned po Ladislavově smrti propustil Jiří z Poděbrad na svobodu Matyáše Korvína (vězněn v Praze od roku 1452) a dopomohl mu k uherskému trůnu (24. ledna 1458 zvolen).

1458

24. ledna

V Uhrách byl zvolen za krále Matyáš Korvín (syn Jana Hunyadiho), jemuž Jiří z Poděbrad zaslíbil svou dceru Kateřinu (v únoru t. r. ve Strážnici) a získal pro něj Jana Jiskru z Brandýsa, dosud odpůrce rodu Hunyadova.

27. února

Na Staroměstské radnici v Praze se sešel český stavovský sněm k volbě nového českého krále. Mezi možné kandidáty patřili císař Fridrich III. Štýrský (strýc a dlouholetý poručník zemřelého krále Ladislava), polský král Kazimír IV. (jeho ženou byla Pohrobkova sestra Alžběta), Albrecht VI. Habsburský, Vilém Saský a francouzský princ Karel (syn krále Karla VII.). Zpočátku se příliš neuvažovalo o zemském správci Jiřím z Poděbrad, ale sliby a kupování hlasů vykonalo své.

2. března

Všemi přítomnými hlasy českých pánů byl zvolen (po čtyřdenním jednání na Staroměstské radnici) českým králem JIŘÍ Z PODEĚBRAD [1458-1471]; volební sněm však jednal bez účasti stavů vedlejších zemí. Byla to první skutečná volba českého panovníka bez ohledu na dynastický původ.

9. dubna

Na brněnském sněmu přijala Jiřího jako českého krále většina moravské šlechty a biskup Tas z Boskovic za moravského markraběte. Města zpočátku Jiřího odmítala a navazovala styky se Slezskem a s Habsburky.

6. května

Před svou korunovací složil i Jiří z Poděbrad s chotí Johankou z Rožmitálu před uherskými biskupy Augustinem z Rábu a Vincencem z Vácova tajnou přísahu, jíž se

zavázali, že budou poslušni církvi a papeži, že "odvrátí svůj lid od všelikých sekt, bludů a též jiných článků, jež se nesrovnávají s římskou církví". Tato tajná přísaha (příliš mlhavě stylizovaná) byla později odlišně interpretována oběma stranami: papež ji chápal jako Jiříkův návrat do lůna církve, zatímco král Jiří bojem proti kacířům rozuměl boj proti lidovým sektám.

7. května

Korunovace Jiřího z Poděbrad za českého krále; protože Jan Rokycana neměl svěcení a Tas z Boskovic (olomoucký biskup) ještě nebyl uveden v úřad, vykonali korunovační obřad uherští biskupové. Při veřejné přísaze se Jiří zavázal, že bude zachovávat všechny svobody zemské včetně kompaktát. Šlo o nejvyšší odvážnou hru s dvěma protichůdnými závazky. Idea dvojvěří čili soužití kališníků s katolíky stála v těžišti snah Jiřího z Poděbrad. V zahraniční politice bylo zapotřebí, aby český stát našel v cizině (od dob husitské revoluce nepřátelské) přátele a spojence a aby se stal mezinárodně uznávanou mocností (jen tak mohlo být kališnictví uchráněno před neustálými útoky zvenčí).

konec května-červenec

Vojenská výprava Jiřího z Poděbrad na Moravu mu přinesla úspěch; okamžitě ho přijalo Znojmo, po obsazení Špilberku i Brno a na sněmu v Brně počátkem července mu slíbila poslušnost Olomouc, Uničov a Uherské Hradiště; jako poslední se poddala Jihlava (15. listopadu po dlouhém obléhání).

podzim

Vojenský vpád Jiřího do Rakous; smlouvou ve Vídni se Albrecht VI. Habsburský prostřednictvím císaře Fridricha III. vzdal 2. října všech nároků na Moravu a král Jiří výbojů v Rakousích.

1459

25. dubna

Na sjezdu v Chebu dosáhl Jiří z Poděbrad dohodou s vévodou saským Fridrichem přivtělení saských lén v Čechách do rámce České koruny. Jiří se přitom zřekl nároku na česká léna v Sasku, například na Pirnu (ve skutečnosti byla již od dob Václava IV. ztracena). Definitivní návrat uchvácených částí severozápadních Čech (hlavně Mostecká a Duchcovska) bylo důležitým úspěchem v boji za jednotu a celistvost zemí Koruny české. Současně došlo k uzavření přátelských smluv se saskými Wettiny a braniborskými Hohenzollerny, zpečetěné sňatky Jiříkových dětí s dětmi říšských knížat (syn Jindřich a Hynek, dcera Zdeňka), což znamenalo Jiříkovo mezinárodní uznání de facto.

31. července

Císař Fridrich III. udělil v Brně Jiřímu z Poděbrad České království v léno.

1. září

Stavové slezští složili hold Jiřímu z Poděbrad (s výjimkou metropole Vratislavi).

21. září

Krále Jiřího z Poděbrad uznali za svého pána v Horní Lužici.

2. prosince

Vydán královský patent, který zakazoval vývoz zlata, stříbra a všech českých peněz ze země a dovoz drobných mincí. Cizí kupci byli nuceni platit v Čechách zlatem, stříbrem nebo většími mincemi. Mincovní reformu pomohl Jiřímu uskutečnit italský humanista a finanční expert Antonius Marini z Grenoblu; své návrhy shrnul v memorandu Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách.

1460

13. ledna

Německý patriciát ve Vratislavi uznal Jiříkovu volbu králem českým. Všechny země Koruny české byly opět sjednoceny pod vládou jednoho krále.

1461

únor

Sílící pozice Jiřího z Poděbrad v říši římskoněmecké (s přispěním aktivit významného německého diplomata a právníka Martina Maira) vedly k jednání v Chebu o korunu římskoněmeckého krále. Fridrich III. učinil Jiříka spoluvladařem a pověřil ho panováním v českých zemích.

15. března

Rektor pražské univerzity nechal zatknout několik studentů a mistrů, kteří byli podezřelí z hlásání zaniklého táborství. Následovaly zákroky krále i proti vzniklé jednotě bratrské (léta 1461-1462, 1467-1468); část bratří z Moravy se vystěhovala do Rumunska a Ruska.

15. května

Král Jiří vydal písemný slib českým stavům "o zachování všech jejich práv a svobod, a zvláště kompaktát".

červen

Sňatek dvanáctileté dcery Jiřího z Poděbrad Kateřiny s uherským králem Matyášem Korvínem (o tři roky později zemřela při porodu).

1462

31. března

Poselstvo krále Jiřího tlumočilo v Římě papeži slib poslušnosti českého panovníka a současně ho žádalo o potvrzení platnosti kompaktát a schválení Jana Rokycany na arcibiskupském stolci; Pius II. (vlastním jménem Aeneas Sylvius Piccolomini) označil kompaktáta za neplatná, když vyhlásil, že byla dána jen pro jedinou generaci husitů. Odmítl přijmout Jiříkovo poslušenství, dokud nevyplení bludy ze svých zemí.

květen

Na sjezdu v Hlohově uzavřel král Jiří s polským králem Kazimírem IV. smlouvu proti Turkům. Celou Evropou se nesla myšlenka velkého křížového tažení proti Turkům. Brzy potom vyslal Jiří poselstvo vedené Antoniem Marinim (vrátil se z Říma od papeže) do Benátek s nabídkou na podobnou smlouvu. V dalších měsících vedl Marini jednání o smlouvu evropských panovníků v Burgundsku, Francii i Uhrách.

10. srpna

V Praze se sešel sjezd českých předáků husitů i katolíků; král Jiří na něm vyhlásil svou věrnost kompaktátům a odsoudil postoj papeže Pia II.

říjen

Vojenským zásahem Jiřího z Poděbrad (jednotce velel Zdeněk ze Šternberka) byl osvobozen z potupného obležení ve Vídni císař Fridrich; jako výraz vděku bylo Jiřímu uděleno císařské privilegium, jímž se jeho synové Hynek a Jindřich povyšují na říšská knížata.

7. prosince

Osvobození císaře u Vídně se zúčastnily i moravské oddíly; jejich zásluhy byly odměněny císařským erbovním listem Fridricha III., kdy místo dosavadního stříbrno(bílo)-červeného šachování doprava hledící orlice s korunkou mohly nadále užívat heraldicky vznešenějšího šachování zlato-červeného.

během roku

Pražská univerzita se změnila v kališnické učiliště uzavřené domácím i zahraničním jinověrcům; domácí katolíci se museli spokojit s vyššími latinskými školami (ve velkých moravských městech, v Plzni, Českém Krumlově), anebo odcházeli do ciziny.

1463

konec března

Na příkaz papežského legáta vypověděl městský patriciát ve Vratislavi poslušnost králi Jiřímu a zahájil proti němu válečné tažení. Vratislav zůstávala dlouho osamocena, papeži se nepodařilo vyburcovat do boje s Jiříkem ani německá knížata.

červen

Doložen první spolehlivě datovaný text o projektu mírové unie čili ligy (vznikl snad již roku 1462); byl zapsán do register polské královské kanceláře. První verze počítala s vytvořením společných branných sil křesťanských zemí (pod vedením českého krále) proti Turkům a s osvobozením Jeruzaléma. Z této myšlenky protitureckého válečného spolku evropských zemí vznikla širší koncepce jakési Charty všeobecné mírové organizace evropských států; jednotlivé články se zabývaly mj. otázkami, jak odstranit války, jak mírově řešit spory mezi státy, jak trestat rušitele míru, a navrhovaly řešení: zřízení mezinárodního soudního dvora, vznik jednotného světového práva, zřízení jakéhosi "valného shromáždění" delegátů všech zemí atd. Podnět k vytvoření tohoto projektu patrně vzešel od Antonia Mariniho.

13. července

Král Jiří svolal do Brna "velký sněm" všech zemí Koruny české, který demonstroval příkré rozpory katolické a husitské strany.

srpen

Moravští stavové na pokyn krále Jiřího dobývali hrady Cornštejn a Reispurk moravského velmože Hynka Bítovského z Lichtenberka, který první našel odvahu k otevřenému odboji proti králi.

1464

počátek ledna

Za účasti Jiřího z Poděbrad se konal spojený zemský sněm a soud v Olomouci, který obnovil chod zemského práva a zápisy do zemských desek na Moravě.

13. ledna

Jiří z Poděbrad vydal v Olomouci listinu, v níž slavnostně proklamoval neoddělitelnost Čech a Moravy, přičemž Morava se zde neuvádí jako léno českého krále, ale jako rovnocenná země. Listina však byla zapomenuta a nevešla do kodexu zemských privilegií, vztah Čech a Moravy opět upadl do tradičního lenního pojetí.

16. května

Do Francie ke králi Ludvíku XI. vyjelo české poselstvo v čele s A. Marinim s pověřovacími listinami tří panovníků (českého krále Jiřího, polského Kazimíra IV. a uherského Matyáše Korvína), aby mu předalo návrh na vytvoření spolku křesťanských králů za předsednictví Francie. Intriky papežské stolice způsobily, že Karel XI. projekt odmítl; jediným pozitivem této mise byla přátelská smlouva s Francií, jež měla být mocenskou protiváhou formující se protičeské opozice.

15. června

Papež Pius II. povolal Jiřího z Poděbrad před církevní soud (do 180 dnů); 15. srpna však zemřel.

16. listopadu

Král Jiří z Poděbrad vyslal poselstvo vedené jeho švagrem Lvem z Rožmitálu k panovníkům západoevropských zemí; dva roky trvající okružní jízda měla získat českému králi přízeň evropských panovníků v době jeho sporů s římskou církví (agitovalo ve Francii, Anglii, Španělsku, Portugalsku). Cestu popsal člen poselstva Václav Šašek z Bírkova ve svém Deníku, děje barvitě přetlumočil A. Jirásek v knize Z Čech až na konec světa.

1465

počátek února

Král Jiří svolal zástupce duchovenstva obou směrů, kteří spolu pět dní před ním a před zástupci stavů i měst disputovali o závažných otázkách vzájemných sporů (učení Viklefovo, kompaktáta, přijímání podobojí); k dohodě se opět nedospělo.

2. srpna

Nový papež Pavel II. obnovil půhon vůči Jiříkovi, který pro něj znamenal dostavit se do 180 dnů před římský kuriální tribunál, jinak mu hrozila exkomunikace z církve se všemi z toho plynoucími důsledky.

28. listopadu

Na sjezdu u Zdeňka ze Šternberka na Zelené Hoře u Nepomuku byla založena skupinou šestnácti (vesměs katolických) pánů tzv. jednota zelenohorská, namířená proti králi Jiřímu. Jejich aliance brzy našla spojence ve Vratislavi a v některých katolických a německých městech (Plzeň, Brno, Jihlava, Znojmo aj.).

1466

23. prosince

Papež Pavel II. uvalil na Jiřího z Poděbrad papežskou klatbu, prohlásil ho za kacíře a sesadil jej z trůnu. Všichni jeho poddaní byli tím zbaveni vůči němu poslušnosti. Současně vyhlásil proti kališnickým Čechům křížáckou výpravu.

1467

30. března

Za vůdce katolického odboje v Čechách proti Jiřímu z Poděbrad potvrdil papež Pavel II. Zdeňka ze Šternberka jako hejtmana jednoty zelenohorské.

22. dubna

Po marných pokusech odvrátit válečný konflikt vypověděl Jiří z Poděbrad odbojníkům válku. V Čechách vypukly boje mezi králem a jednotou zelenohorskou (vzájemné obléhání hradů, tvrzí a měst); v létě se podařilo Jiřímu zdolat odboj. Občanská válka skončila příměřím.

červen

Většina moravských měst přešla na stranu jednoty zelenohorské (ve Vyškově vytvořen branný spolek Olomouce, Brna, Znojma a Jihlavy spolu s olomouckým biskupem Tasem). Na Moravě velel královskému vojsku Jiříkův syn Viktorin.

16. června

Viktorinovo vojsko porazilo oddíly Vratislavských u Frankenštejna.
během roku

V jednotě bratrské začali sami světit kněze, čímž fakticky došlo k vytvoření samostatné církve.

Král Jiří vyňal Kutnou Horu ze soudní pravomoci Jihlavy a přikázal obnovit ražbu pražského groše (realizováno od podzimu 1469).

1468

leden

Jiříkův syn Viktorin vpadl se svým vojskem do Rakous proti císaři Fridrichu III., který se připojil ke katolické lize v České koruně; to uspíšilo dohodu císaře s Matyášem Korvínem (ten poslal císaři do Rakous pomocné vojenské sbory na pomoc proti českému vojsku).

31. března

Uherský král Matyáš Korvín vypověděl Jiřímu z Poděbrad válku. Započato křížácké tažení proti Českému království. Matyáš měl k dispozici převážně jízdní sbory, zatímco české vojsko tvořila zejména pěchota s pohyblivou vozovou hradbou. Válka měla od počátku poziční charakter a omezovala se na drobnější srážky a na obléhání hradů a měst.

květen

Matyášovo vojsko úspěšně bojovalo na jihozápadní Moravě; 14. května byla dobytá Třebíč (Jiříkův syn Viktorin se musel zachránit 6. června útekem, většina jeho vojska byla však nucena kapitulovat).

léto

Matyáš oblehl obě Jiříkovy pevnosti na Moravě - Špilberk u Brna a hradiský klášter u Olomouce (Špilberk se vzdal po šestiměsíčním obléhání v únoru 1469, již předtím - 10. října 1468 - se rovněž vzdala posádka kláštera Hradisko). Vedle těchto nezdarů následovaly další: v Horní Lužici se vzdaly Vojerce (27. srpna), ve Slezsku Frankenštejn (17. září), v Čechách padla Polná (8. října). Proti králi vystoupili České Budějovice i Rožmberkové.

1. října

Výprava z Čech pod velením Kostky z Postupic skončila porážkou v bitvě u Zábřehu.
konec roku

Jiříkovo vojsko dosáhlo jediného významnějšího úspěchu v Čechách - dobylo Konopiště (obléháno od jara 1467). Na Moravě se podařilo zásahem Viktorinova vojska udržet jen Uherské Hradiště.

1469

počátek února

Vojsko krále Matyáše se v krutých mrazech vypravilo do Čech (cílem byl útok na Kutnou Horu), dostalo se však do obklíčení Jiříkova vojska u Vilémova v Železných horách.

27. února

Osobní schůzka králů Jiřího z Poděbrad a Matyáše Korvína v Ouhrově; uzavřeno příměří se slibem Matyáše, že zprostředkuje dohodu s římským papežem a zanechá nepřátelství vůči Jiříkovi. Matyáš své závazky nedodržel.

24. března-22. dubna

V Olomouci se uskutečnilo jednání obou králů (Jiříka a Matyáše), papežského legáta a zástupců zemí Koruny české. Podmínky katolické strany byly pro českého krále nepřijatelné; došlo jen k prodloužení příměří s Matyášem do konce roku 1469.

3. května

Hlasy katolického panstva vedlejších zemí Koruny české a také předáků jednoty zelenohorské byl v Olomouci v biskupském kostele zvolen za českého krále MATYÁŠ KORVÍN [1469-1490]. Z Olomouce odjel Matyáš do Vratislavi, kde přijal hold stavů slezských a lužických. Matyáš se však nikdy nestal legitimním králem.

5. června

Český sněm odmítl svévolnou olomouckou volbu Matyáše Korvína českým králem a na návrh Jiřího z Poděbrad uznal nástupnictví Vladislava Jagellonského, syna polského krále Kazimíra IV., s dodatkem, aby si Vladislav vzal za manželku Jiříkovu třináctiletou dceru Ludmilu (k tomu však nedošlo). Jiří se zřekl nástupnictví svých synů.

červenec

Znovu vypukla česko-uherská křížová válka. Jiří začal bojovat proti katolickým hradům v Čechách. Viktorin obnovil vojenskou činnost na Moravě.

27. července

Při cestě na pomoc obleženému Uherskému Hradišti byl Viktorin zajat ve Veselí nad Moravou a odvezen do uherských pevností (do Trenčína, pak na Visegrád). Jiří poslal na Moravu mladšího syna Jindřicha (dosud bojoval ve Slezsku a Horní Lužici), ten osvobodil Hradiště a porazil 2. listopadu t. r. u Uherského Brodu Matyáše, zpusťošil celé okolí Trenčína a vrátil se k zimnímu ležení na Moravu.

během roku

Zemským sněmem přijat mincovní řád, jenž legalizoval oběh míšeňských grošů a stanovil jejich pevný kurs k pražským grošům: 2 groše míšeňské se rovnaly 1 groši českému. Tím měl mít český groš stejný obsah stříbra jako za dob krále Václava IV.

1470

jaro, léto

Několik drobných potyček Matyášova vojska s oddíly krále Jiřího (vedl hejtman Vlček z Čenova) na Moravě: u Hodonína (29. června), u Tovačova (12. července), osvobození Uherského Hradiště z uherského obležení. Odtud se české vojsko vydalo do Slezska.

polovina srpna

Matyáš využil nepřítomnosti krále Jiřího v Čechách a vpadl do východních Čech, dostal se až ke Kutné Hoře a Kolínu, zde však byl odražen (do čela českého vojska se postavila královna Johana z Rožmitálu, Jiříkova druhá manželka). Matyáš rychle ustoupil k Jihlavě a odtud přes Telč do Znojma.

1471

leden

Poselstvo saských vévodů Arnošta a Albrechta v Římě předalo papežské kanceláři návrhy na kompromis v trvajícím náboženském sporu; braly ohled na stávající situaci: nezdary křížové výpravy proti kališnickým Čechám, napjaté vztahy mezi Uhrami a Polskem, nový hrozivý nápor Turků, nechuť k válce v řadách českého katolického panstva (včetně jednoty zelenohorské) a také ve Slezsku.

22. února

Zemřel pražský arcibiskup Jan Rokycana; papežská stolice ho od zvolení do úřadu v roce 1435 odmítala schválit jako kališníka. Rokycana po sobě zanechal církev sjednocenou na mělkých základech polipanského kališnictví. Za administrátora tzv. dolejší konzistoře (u Týnského chrámu) byl zvolen M. Václav Koranda mladší.

22. března

Ve věku jedenapadesáti let zemřel po dlouhotrvající nemoci český král Jiří z Poděbrad; správcem království se bezprostředně po jeho smrti stala královna Johana a syn Jindřich (prozatímně). Vláda Jiřího ("husitského krále dvojího lidu", tj. katolíků a kališníků) dala zemi klid a ekonomickou prosperitu. Ke kandidátům na uvolněný trůn patřil Jiříkův zeť Albrecht Saský (24. dubna přitáhl do Prahy) a také Matyáš Korvín.

27. května

Na společném českém sjezdu ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře zvolili stavové podobojí i menší část katolické strany za českého krále VLADISLAVA II. JAGELLONSKÉHO [1471-

1516], patnáctiletého nejstaršího syna polského krále Kazimíra; kandidatura Matyáše Korvína byla odmítnuta. Sněm tak respektoval přání zesnulého Jiřího. Vladislav byl po matce Alžbětě Habsburské pravnukem císaře Zikmunda. V jeho osobě dosedla na český trůn polsko-litevská dynastie. Na rozdíl od Matyáše Korvína byl právoplatně zvolen a přijat.

28. května

Uherský král Matyáš Korvín (kontrolující Moravu, Slezsko a Lužici) si dal papežem potvrdit předcházející olomouckou volbu (z května 1469) a v Jihlavě se nechal korunovat českým králem papežským legátem Rovarellim.

9. června

České poselstvo dorazilo do Krakova oznámit výsledek volby králi Kazimírovi IV.; předložilo mu 19 požadavků, z nichž nejdůležitější byl článek o zachování kompaktát. Dostalo se jim příslibu (mj. v zajištění smíru s Římem, ve splacení značných dluhů).

16. června

Vladislav Jagellonský byl prohlášen králem.

25. července

Se silným ozbrojeným doprovodem (bylo v něm podle dobových pramenů na 10 tisíc jezdců) se Vladislav II. Jagellonský vydal přes Slezsko a Kladsko (ve vstupu na Moravu mu zabránili Matyášovi stoupenci) do Čech. Do Prahy dorazil už 19. srpna.

22. srpna

Korunovace Vladislava Jagellonského na českého krále Vladislava II. ve Svatovítském chrámu v Praze polskými biskupy. Vládl však jen Čechám; značnou část Moravy, Slezsko a obě Lužice si podržel Matyáš Korvín. Nastalo období dvojkraloví.

2. října

Polský král Kazimír IV. zahájil vojenské akce proti Matyáši Korvínovi tažením do Uher; to však skončilo neúspěšně (především pro nedostatek peněz). Kazimírovi se přitom nabízela šance získat uherskou korunu pro svého druhého syna, prince Kazimíra (v Uhrách rostla nespokojenost s Matyášovou vládou, mluvčím opozice byl arcibiskup ostráhomský Jan Vítěz).

1472

31. března

V Budíně došlo k uzavření ročního příměří mezi Matyášem a Vladislavem; Matyášova moc byla oslabována jeho soupeřením s Habsburky v Podunají a osmanskou expanzí na Balkáně, takže neměl síly k vytlačení Jagellonců z Čech. Podrobnější úprava vzájemných vztahů byla smluvna v červnu 1472 v Německém Brodě.

1473

duben

Zástupci tří střeoevropských králů - polského Kazimíra, Vladislava Jagellonského a Matyáše Korvína se setkali v Nise a dohodli se na novém příměří; stavové čeští a moravští

se přitom shodli na paritním zastoupení (po čtyřech delegátech) k vykonávání zemské správy.

23. května

Zemský sněm v Benešově (zahájila královna Johana) určil čtyři zemské "ředitele": Hynka Poděbradského, Zdeňka ze Šternberka, Viléma z Riesenberka a Jana Zajíce z Hazmburka. Na krajské úrovni je měli zastupovat nově ustavení hejtmané. Těžiště Vladislavovy moci se přesunulo do rukou šlechty. Příměří bylo prodlouženo do 28. září 1474.

27. června

Za přítomnosti krále Matyáše zvolily moravské stavy v Brně své nejvyšší úředníky: Jindřicha z Lipé, Jindřicha Jičínského z Boskovic, Jana z Pernštejna a Ctibora Tovačovského z Cimburka. Tzv. nejvyšší hejtmani byli později zvoleni i ve Slezsku a v obou Lužicích.

1474

jaro-podzim

Matyáš porušil příměří dohodnuté v Nise a vyslal vojsko do Polska. Proti němu vytvořili Kazimír i Vladislav s císařem Fridrichem III. (v březnu 1474) branný spolek; císař uznal Vladislava za krále českého a říšského kurfiřta. K tažení do Polska v srpnu t. r. se připojili Jiříkovi synové: Viktorin, Jindřich a Hynek, držící Kladsko a knížectví münsterberské.

12. října

Spojené česko-polské vojsko porazilo v bitvě u Žvanovic (u Břehu) ve Slezsku Matyášovy jednotky; nakonec bylo 15. listopadu uzavřeno u vsi Muchoboru nedaleko Vratislavi příměří (do května roku 1477) mezi Matyášem a Kazimírem (16. listopadu se připojil i Vladislav).

1475

Kameník Václav ze Žlutic započal se stavbou reprezentativní Prašné brány, jež tvořila rozhraní mezi Starým a Novým Městem pražským; brzy převzal řízení stavby Matyáš Rejsek z Prostějova. Předlohou Prašné brány se stala Staroměstská mostecká věž Parléřova.

12. února

Na českém sněmu v Praze uzavřena dohoda o rozdělení vlády v zemích Koruny české: oba panovníci (Vladislav i Matyáš) si podrželi titul českého krále, přičemž Vladislav byl pánem Čech, Lužice, Svídnicka a Javorska a Matyáš měl vládnout na Moravě a ve zbytku Slezska. Tento princip přijal i moravský sněm v Brně 25. března t. r. za přítomnosti krále Matyáše.

1476

26. dubna

Dokončen nejstarší tisk na našem území - latinská Statuta Arnesti (Statuta arcibiskupa Arnošta z Pardubic), vytištěná v tiskárně pracující pod patronací pražské kapituly, umístěné dočasně v Plzni. Z této tiskárny vyšly i další tisky (například nejstarší český

překlad Nového zákona a také Kronika trojanská, jež byla od Balbínových dob označována za nejstarší tisk, dnes je datována do pozdějších let).

1478

15.-28. března

Pod patronací moravského zemského hejtmána Ctibora Tovačovského z Cimburka proběhla v Brně jednání o podmínkách příměří mezi Vladislavem Jagellonským a Matyášem Korvínem; k potvrzení došlo na schůzce obou panovníků v Olomouci.

červenec

V pražském Karolinu se konal sněm kališnické strany, na němž byla provedena reorganizace konzistoře a k ochraně kališnických zájmů zvolen zvláštní sbor důvěrníků.

7. prosince

Na radnici v Olomouci došlo za účasti plnomocníků obou stran k vyhlášení smlouvy o příměří mezi Matyášem a Vladislavem Jagellonským; byl uznán dosavadní stav roztržení Koruny české. Navíc smlouva stanovila, že v případě, kdyby Vladislav zemřel bez dědiců a dříve než Matyáš, přičemž by Matyáš nebo jeho nástupce byl zvolen českým králem, měly by vedlejší země být bez výplaty spojeny opět s Čechami. V případě opačném mohly být vyplaceny jen po smrti Matyášově za 400 tisíc uherských zlatých. Navíc v Olomouci se Vladislav smířil s panskou jednotou, která podporovala Matyáše, a byly zrušeny papežské klatby uvalené na Čechy. Zároveň s těmito smlouvami byly provedeny změny v obsazení zemských úřadů, které znamenaly další posílení panstva na úkor nižší šlechty (a také vedly k dalšímu omezení královské moci královskou radou, jež byla nástrojem panské oligarchie; tradovalo se, že Vladislav na jednáních většinou spal a na všechno odpovídal slovem "bene", odtud byl posměšně nazýván králem "Dobře"). Smlouvy obnovily vnitřní mír.

1479

21. července

Při osobním setkání krále Vladislava s Matyášem v Olomouci došlo k potvrzení tzv. olomouckých smluv.

28. září

Král Vladislav svolal do Prahy tzv. svatováclavský sněm, na němž došlo ke smíření krále s panskou jednotou, jejíž členové jej uznali za svého krále; za to jim byly vráceny všechny statky, které od roku 1467 ve válce ztratili. Další nařízení se týkala zpřísnění pohybu tzv. ležáků, tj. středověkých bezdomovců (lidí nesvobodných), a uzákonění povinnosti navracení zběhlých poddaných jejich vrchnosti.

1480

léto

Do zemských desek na Moravě zapsán "zasedací pořádek" na jednáních zemského sněmu a rovněž stanovena zásada, že zápisy se smějí provádět jen jazykem českým; zásluhu na přijetí těchto zásad měl Ctibor Tovačovský z Cimburka. V Čechách tato praxe zavedena o patnáct let později (13. března 1495).

1481

1481-1490

Nejvyšší moravský zemský hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka zpracoval zřízení zemské (ústavu) Moravského markrabství - Knihu Tovačovskou.

1482

1482-1483

Na několika místech v Čechách se objevila morová epidemie, která také zasáhla Prahu.

1483

září

Velké bouře v Praze, při nichž lid zaútočil na městské radnice; na Starém Městě pražském byli konšelé uvrženi do vězení, na Novém Městě vyházeni z oken a pobiti (druhá pražská defenestrace). Podobně proběhlo i povstání na Malé Straně. Po opanování radnice se lid vrhl na nedávno obnovené kláštery (zejména klášter sv. Ambrože), mniši byli pobiti a rozehnáni, kláštery rozbořeny. Rovněž byla vypleněna a zničena židovská čtvrť. Samotný král se na rok vzdálil z Prahy.

1485

13.-20. března

Na kutnohorském zemském sněmu byl dojednán náboženský smír mezi kališnickou a katolickou církví, který zajišťoval v zemi rovnoprávnost obou církví. Smír byl dojednán na 31 let. Katolická strana uznala plnou platnost kompaktát jako základního zemského zákona. Šlo o významný počin v evropských dějinách, kdy mělo být v Čechách vytvořeno ovzduší relativního náboženského klidu. Na sněmu došlo také k "porovnání" mezi stavem rytířským a panským při obsazování zemských úřadů; ve dvacetičlenném tribunálu přiznali páni osmi rytířským přísedícím plnoprávné postavení.

6. června

V Praze obnovena (po dvacetileté přestávce) činnost zemského soudu; byl obsazen 12 členy panského stavu a 8 členy stavu rytířského.

1486

16. února

Ve Frankfurtu se sešel na podnět císaře Fridricha III. říšský sněm k volbě římskoněmeckého krále (navrhován byl císařův syn Maxmilián); mezi pozvanými kurfiřty však chyběl český král Vladislav; to bylo dokladem stále otráveného postavení Českého království v Říši. Teprve po dvouletém vyjednávání dosáhl roku 1497 Vladislav narovnání s kurfiřty.

10. září

Na sjezdu obou českých králů (Vladislava a Matyáše) v Jihlavě svolil Matyáš, že bude ve vedlejších zemích Koruny české razit stejnou minci jako v Čechách (tedy téže váhy, zrna a stříže, jen s vlastním jménem). Tímto zdánlivě vstřícným krokem sledoval Matyáš snahu zajistit velké dědictví pro svého nemanželského syna Jana Korvína (zejména rozsáhlá slezská knížectví, jejichž správu, podobně jako i obou Lužic, značně zcentralizoval).

21. října

Tzv. smlouvou "jedenácti tisíc panen" (pojmenovanou podle data 21. října) byly na Moravě upraveny vztahy mezi městy a panským stavem (zejména v oblasti soudní); šlo o starší období české smlouvy Svatováclavské (z roku 1517). Naproti tomu v Čechách se vztah mezi feudály a městy vyvíjel velmi bouřlivě.

1487

1. října

Vydáno sněmovní usnesení (již 14. března t. r. vepsáno do zemských desek) postihující poddané, kteří opustili svůj grunt; každý, kdo grunt opustil bez vědomí vrchnosti, měl být, ať dlel kdekoliv, vrácen pod trestem zpět (za zběhlého poddaného byl stanoven poplatek 10-20 hřiven stříbra). Napříště mohli poddaní opustit vesnici jen tehdy, jestliže dostali od vrchnosti tzv. výhostní list se svolením vrchnosti. Tak začal s novými formami hospodaření panského velkostatku probíhat paralelní proces utužování poddanských vztahů. Došlo rovněž k ukončení vleklého sporu o "sedání v lavicích", v němž si panský stav přes všechny ústupky nižší šlechtě zajistil zřetelnou převahu při soudních jednáních. Podobný spor probíhal od dob krále Jiřího na Moravě; zde se uzavřel v roce 1493 tzv. narovnáním, kdy páni postoupili rytířům šest z dvaceti soudcovských míst.

1490

6. dubna

Ve věku sedmačtyřiceti let zemřel ve Vídni král Matyáš Korvín; úmysl, aby se jeho nelegitimní syn Jan Korvín stal dědicem říše, se mu nezdařil. Po otcově smrti přišel Jan i o rozsáhlá území ve Slezsku (Hlohovsko, Zaháňsko, Olešnicko, kde byla vláda svěřena Vladislavovu mladšímu bratru Janu Albrechtovi), která získal roku 1487 na úkor synů Jiříka z Poděbrad; zůstalo mu jen vévodství opavské.

počátek června

Zástupci stavů Horní a Dolní Lužice se dostavili do Prahy a složili přísahu věrnosti králi Vladislavovi.

červenec

Stavové moravští a slezští se na společném sněmu v Šumperku usnesli, že složí hold králi Vladislavovi.

15. července

Uherské stavy zvolily Vladislava II. Jagellonského za svého krále; o svatoštěpánskou korunu se ucházel i Maxmilián Habsburský a Vladislavův mladší bratr Jan Albrecht. Uherská šlechta si vynutila na králi příslib, že vedlejší české země zůstanou až do výplaty 400 tisíc zlatých součástí uherského státu (pod "pečetí" uherského království). České stavy se proti této výplatě postavily na odpor, po celou dobu vlády Jagellonců zůstal tento problém otevřený (zlikvidován byl až po nástupu Habsburků na český trůn roku 1526). Nicméně roku 1490 došlo k vytvoření česko-uherského soustátí. Oba celky žily odděleně, de facto v personální unii, kde pojítkem mezi nimi byla osoba panovníka (ten přesídlil z Prahy do Budína).

21. září

Ve Stoličném Bělehradě se konala korunovace Vladislava II. Jagellonského uherským králem.

17. listopadu

Maxmilián Habsburský dobyl Stoličný Bělehrad a král Vladislav byl donucen se vzdát vlády v rakouských zemích.

podzim

V Brandýse nad Orlicí proběhla synoda jednoty bratrské, na níž byly přijaty nové zásady pro její členy: upustila od zásady dobrovolné chudoby členů jednoty, umožňovala jim zastávat úřady (jako například úřad konšela či rychtáře) a otevřela se ke vstupu do jednoty pro šlechtice i měšťany. Toto ustanovení bylo roku 1494 potvrzeno i na synodě v Rychnově nad Kněžnou a o dva roky později i v Chlumci nad Cidlinou, kde tzv. úzká rada byla obsazena "mladými" (zastánci změn a nového pokrokového směru v čele s Lukášem Pražským).

1490-1491

Velkou cestu do Středomoří, Svaté země (Palestiny) a severní Afriky podnikl náš přední humanista Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic. Rozešel se postupně se svými přáteli (Viktorin Kornel ze Všehrd aj.) jak pro náboženské rozpory (byl horlivým katolíkem), tak pro kritický postoj k vlastnímu národu a tvorbě v češtině (psal latinsky). Poté, co se nenaplnily jeho ambice v církevní kariéře, usadil se na svém hradě, kde se věnoval literární činnosti. Měl jednu z největších knihoven v celé Evropě (čítala na 750 knih antických i humanistických autorů) a dosáhl svou tvorbou evropské proslulosti.

1490-1502

Nejslavnější architekt české pozdní gotiky Benedikt Ried (Rejt) začal se stavbou Vladislavského sálu (délka 62 m, šířka 16 m, výška 13 m); působil i při dostavbě chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, zámku Blatná, hradu Švihov atd.

1491

20. února

Jan Albrecht se vzdal nároků na uherský trůn ve prospěch bratra Vladislava II. Jagellonského.

7. listopadu

Po dvouměsíčním jednání došlo v Prešpurku (Bratislavě) k uzavření smlouvy mezi králem Vladislavem a Maxmiliánem Habsburským; Vladislavovi byly přiznány nároky na Uhry, Maxmiliánovi zůstaly Rakousy. Smlouva obsahovala i ustanovení, že vymřeli rod uhersko-českých Jagellonců, případně uherská koruna Habsburkům.

1492

leden

Vojsko Jana Albrechta utrpělo porážku u Prešova; ukončen odboj mladšího Vladislava bratra proti králi.

1493

Vladislav II. stanovil, že moravský zemský soud bude zasedat dvakrát ročně v Brně a Olomouci.

Trvale doložen úřad tzv. hejtmanství německých lén (Deutsche Lebenshauptmannschaft der Cron Böhmen); zprvu revidoval stav držby a staral se o možnost návratu odpadlých lén.

1494

Povstání poddaných na Zábřežsku na Moravě; Jiří Tunkl z Brníčka zvláště usilovně vymáhal robotní povinnosti v souvislosti se zakládáním nových rybníků, zatopoval grunty poddaných a uvaloval na ně různé dávky. Povstání bylo sice rychle potlačeno, majitel panství však přišel o život.

Nespokojenci s vývojem v jednotě bratrské (po synodě v Brandýse a Rychnově) vytvořili tzv. Malou (menší) stránku, která setrvala na zásadách Chelčického a kněze Řehoře; vůdci byli mlynář Jakub ze Strakonice a Amos z Uherského Brodu, po jeho smrti (1522) malostranský nožíř Jan Kalenec. Stoupenci sekty chtěli zůstat uzavřeni světu, žili ponejvíce v Praze a jižních Čechách. Sekta asi po padesáti letech zanikla (po smrti Kalencově roku 1542).

1494-1496

Povstání havířů v Kutné Hoře; 13. září 1494 se podařilo sročení havířů proti rozkrádání výtěžku dolování a snižování mezd ještě přemluvit k rozchodu, 10. července 1496 vytáhli ozbrojení havíři za město ke Kaňku. Byli však obklíčeni městským vojskem a deset z nich zatčeno, odvečeno na hrad Křivoklát a Poděbrady a zde 5. srpna t. r. popraveno.

1495

Pod dojmem usmíření katolíků s kališníky (v Kutné Hoře v březnu 1485) zrušila papežská kurie zákaz obchodování s Čechy.

13. března

Na sněmu českém přijato usnesení o přednostním postavení češtiny v Čechách (zásluha Viktorina Kornela ze Všehrd). Pouze cizojazyčné písemnosti mohly být do zemských desek přepisovány původním jazykem (německým nebo latinským).

1496

červenec

Na Litoměřicku vypuklo nevolnické povstání proti Adamovi Ploskovskému z Drahonice; vzbouření nevolníci utiskovaní stále zvyšující se robotou dobyli tvrz svého pána a vynutili si propuštění z vrchnostenské pravomoci. Dobrovolně se pak poddali rytíři Daliborovi z Kozojed, který se jich zastal proti dřívějšímu pánu. Roku 1497 byl za tento čin Dalibor zajat, uvězněn ve věži Pražského hradu (dodnes se nazývá Daliborka) a o rok později popraven (13. března 1498).

1497

15. května

Král Vladislav vydal (po svém příjezdu do Prahy 27. února) nařízení o postavení Židů v zemi; bylo jim mj. dovoleno pobírat dvojnásobné úroky oproti ostatním věřitelům.

20. července

Vydáno rozhodnutí o vydávání zběhlých poddaných (doplněna podobná ustanovení z let 1479, 1485, 1487); bylo rozhodnuto, že poddaní zběhlí po roce 1466 a bezzemci zběhlí po roce 1479, mají být vydáni na požádání svého dědičného pána. Toto ustanovení bylo vloženo do Vladislavského zemského zřízení a stalo se po 11. březnu 1500 zákonem. Současně se král zřekl práva odúmrti na svobodných statcích.

léto

Na jednání českého zemského sněmu v Praze byly (s královým povolením) rozděleny nejvyšší zemské úřady mezi panský a rytířský stav a zcela se vymkly jeho pravomoci. Nejvyšší zemští úředníci byli delegováni ze stavovské obce a králi bylo upřeno právo je sesazovat. Mezi nimi se na přední místo v Čechách povznesl nejvyšší purkrabí (první zástupce krále), jeho zástupcem byl purkrabí Pražského hradu. Na Moravě a ve Slezsku zaujímal první místo zemský hejtman, v obojí Lužici byl zástupcem krále fojt.

1498

28. listopadu

Slezské stavy obdržely od krále Vladislava v Budíně "velké privilegium", podle něhož: 1. vrchním hejtmanem (zástupcem českého krále nad všemi slezskými knížectvími) měl být některý slezský kníže; 2. všechny spory mezi knížaty nebo i mezi nimi a králem měl soudit královský dvůr ve Vratislavi; 3. vojenskou povinnost měli Slezané jen v rámci své země; 4. přísahu věrnosti českému králi skládaly stavy ve Vratislavi (s výjimkou knížectví svídnického a javorského). Na nátlak českých stavů (viděly v tom porušení práv České koruny a ohrožení její celistvosti) bylo slezské privilegium po 12 letech králem zrušeno, spor však trval až do roku 1522. Ve Slezsku se ještě nevytvořila zemská správa jako v Čechách a na Moravě (situace v jednotlivých knížectvích byla rozmanitá).

1500

11. března

Český zemský sněm přijal tzv. Vladislavské zřízení zemské, souborný zákoník privilegií, nálezů zemského soudu a sněmovních usnesení (jakousi novou českou ústavu); redakci pořídil královský prokurátor Albrecht Rendl z Oušavy (se svým týmem na ní pracoval od roku 1497). Zákoník vyšel krátce nato tiskem. Těžce postihoval královská města, kterým bylo upřeno právo podílet se na zemské vládě a účast na sněmech byla vyhrazena jen pánům a rytířům; výjimkou byla situace, kdy se projednávaly záležitosti samotných měst, tehdy měli být zástupci měst přizváni (města tuto výjimku získala až roku 1508). Rovněž byla značně omezena královská moc. Šlechta zde naopak prosazovala svá práva na svobodné podnikání v těch oblastech, kde měla dosud monopol města. Proto zástupci měst s novým zemským zřízením nesouhlasili a nikdy je nepřijali.

3. dubna

Papež Alexandr VI. vyhověl Vladislavově prosbě a rozvedl jeho manželství s Beatricí Aragonskou.

1502

24. února

Vladislavské zřízení zemské bylo zapsáno do zemských desek a rovněž schváleno králem.

23. března

Podepsána svatební smlouva šestačtyřicetiletého krále Vladislava s Annou z Foix (řечenou Candale), sestřenicí francouzského krále, která se v květnu t. r. vydala z Francie do Budína; sňatek a korunovace se konala 29. září 1502 ve Stoličném Bělehradě.

25. července

Královská města vytvořila obranný spolek (městský svaz) proti šlechtě; spolek tvořilo 32 měst, která veřejně prohlásila, že neuznávají regentskou zemskou vládu panských hejtmanů ani rozhodnutí zemského soudu a odmítají účast na zemském sněmu. Současně si opatřila vojenskou hotovost o síle 8 tisíc mužů a slíbila si svornost a jednotu "až do těchto hrdel a statků".

15. listopadu

Uzavřena jednota (spolek) panského a rytířského stavu.

1503

5. července

Vydán Vladislavův mandát proti jednotě bratrské (týkal se však jen obsazování královské komory výlučně katolíky); nový útlak bratří vyvolala manželka krále Vladislava Anna, nepřítelkyně všeho kacířství.

1508

25. července

Svatojakubský zemský sněm přijal pověstný svatojakubský mandát namířený proti jednotě bratrské; bratrské sbory měly být zavřeny, knihy spáleny a lid hlásící se k jednotě napraven. Podobný zákon byl přijat v Olomouci pro Moravu na sv. Bartoloměje. Mandát zůstal nástrojem rekatolizačních opatření až do počátku 17. století, i když bratři nacházeli ochranu u mnohých feudálů a jejich pronásledování bylo povrchní. Mandát nebyl plněn (chyběla moc, která by jeho závěry mohla vykonat); jako mandát jej vyhlásil Vladislav II. 10. srpna t. r.

10. srpna

Král Vladislav potvrdil usnesení svatojakubského sněmu z 25. července t. r., jímž byl katolický pán Zdeněk Lev z Rožmitálu (nejvyšší purkrabí) a členové zemského soudu ustanoveni regenty (místodržícími) Království českého. Podobně byla zřízena regentská vláda i na Moravě. Současně svatojakubský sněm značně omezil pravomoc krále, když rozhodl, že jakékoli změny v zemské správě se mohou stát jen se souhlasem sněmu; roku 1512 byl pak Lev z Rožmitálu potvrzen králem za nejvyššího správce země.

1509

11. března

V Praze se konala korunovace Vladislavova syna Ludvíka (narozen 1. července 1506) za českého krále; Vladislav ujistil české stavy, že vedlejší země Koruny (Morava, Lužice a Slezsko) zůstávají i nadále trvalou součástí Českého království.

21. března

Do zemských desek vložen Vladislavův závazek, jímž přiznal právo sněmu volit krále.

prosinec

V Praze se konaly okázalé slavnosti při udílení českých lén v Bavořích falckraběti Ludvíkovi.

1510

11. ledna

Na Pražském hradě vydal král Vladislav majestát, v němž slíbil českým stavům, že žádné odumřelé slezské knížectví ani statky nemají už být propůjčovány v léno, ale že jich má užívat výlučně sám český král ke své Koruně, a současně Vladislav upravoval nástupnické poměry: kdyby jeho syn Ludvík zemřel bez dědiců, má po něm nastoupit jeho sestra Anna (narozena 13. července 1503).

10. března

V Olomouci potvrdil Moravanům král Vladislav (jménem svého syna) všechna jejich starodávná práva a svobody a rovněž celistvost Koruny české.

1511

únor, březen

Za svého pobytu ve Vratislavi hodlal král Vladislav II. Jagellonský (na nátlak uherských pánů) přijmout slib věrnosti od slezských stavů jako král uherský. Proti tomu se však rázně ohradily české stavy, takže nakonec Vladislav takový slib nežádal. Spor mezi Čechy a Uhry o příslušnost Slezska zůstal prozatím nevyřešen.

srpen

Kolísavý král Vladislav vydal v Budíně list, v němž znovu prohlásil Moravu, Slezsko a Lužice za nezaplacenou uherskou zástavu.

1512

prosinec

Na generálním sněmu v Kladsku došlo k uzavření landfrýdu proti "lupičům a jiným opovědníkům" (i za účasti měst).

1513

20. června

V Praze došlo k volbě stálého výboru ochranného spolku královských měst (složen ze 13 Pražanů a 15 zástupců ostatních měst); do čela byl postaven kníže Bartoloměj Münsterberský, vnuk Jiřího z Poděbrad, za roční plat 500 kop českých. Bartoloměj hledal v českých zemích oporu pro svůj spor se slezskou Vratislaví.

1514

červenec, srpen

Na pomoc králi Vladislavovi (obleženému v Budíně vojskem povstalého Jiřího Dóži) vysláno české vojsko vedené Bartolomějem Münsterberským; dorazilo k budínskému hradu v době, kdy bylo povstání potlačeno.

1515

20. července

Ve Vídni uzavřel král Vladislav s císařem Maxmiliánem Habsburským dynastickou smlouvu o vzájemném nástupnictví a sňatku jejich dětí; Vladislavova dcera Anna se měla stát manželkou jednoho z vnuků Maxmiliánových (Karla nebo mladšího Ferdinanda) a Ludvíkovi byla určena za manželku Marie Habsburská, dcera španělského krále Filipa I. (22. července 1515 byli oddáni). Ujednání se konalo za účasti českých stavů (v čele s kancléřem Ladislavem ze Šternberka), zástupci stavů však neměli možnost se k němu vyjádřit (formálně neuznávali dědické nároky Ferdinanda I.).

1516

13. března

Zemřel král Vladislav Jagellonský (vládl pětáctýřicet let, po přesídlení do Budína se o český stát prakticky nestaral, a tak se moci ve státě chopila šlechtická oligarchie). Nástupcem se stal jeho desetiletý syn LUDVÍK [1516-1526]. Vrchní poručnictví svěřil Vladislav v závěti z 11. března císaři Maxmiliánovi a polskému králi Zikmundovi (svému bratrovi); poručnickou vládu v českých zemích předal Karlu Münsterberskému, Zdeňkovi Lvů z Rožmitálu, nejvyššímu českému purkrabímu, a Břetislavu Švihovskému z Riesenburka, nejvyššímu hofmistrovi. Ludvík sídlil v Budíně (jako Ludvík II.), Čechy jako panovník navštívil jedenkrát (roku 1522, kdy v Budíně vypukl mor).

během roku

V Jáchymově zahájeno dolování stříbra (na šlikovském panství u vsi Konradsgrünu); vrcholu dosáhlo v letech 1521-1544.

1517

srpen

Na Křivoklátsku vypuklo nevolnické povstání proti vymáhání nových dávek vrchností a omezování osobní svobody poddaných. Proti vzbuřencům bylo vysláno vojsko (i s děly) v čele se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu. Povstalci byli rozeznáni do okolních lesů.

24. října

V Praze došlo na sněmu (zahájen 28. září, na den sv. Václava) k uzavření tzv. smlouvy svatováclavské, jíž měly být ukončeny rozbroje mezi městy a šlechtou a nastolen mezi nimi dočasný mír. Smlouva: 1. stanovila zásadu, že měšťané mají být souzeni městskými soudy, šlechtici soudem zemským (právo vlastní jurisdikce); 2. přiznala městům právo třetího hlasu na zemském sněmu; 3. prohlásila všechny trhy ve městech za svobodné (otevřená zůstala otázka vaření piva mimo královská města).

1518

Bez králova povolení došlo k sjednocení Starého a Nového Města pražského v jednu obec; do čela postaven purkmistr Jan Pašek z Vratu (podporován Lvem z Rožmitálu).

Mladoboleslavský lékař Mikuláš Klaudián vydal tiskem první samostatnou mapu Čech.

1519

28. června

Kancléř Ladislav ze Šternberka odevzdal český kurfiřtský hlas při volbě nového císaře (Maxmilián 12. ledna 1519 zemřel) Karlovi, králi španělskému. Podle vídeňských úmluv z roku 1515 se nástupcem Maxmiliána měl stát král Ludvík Jagellonský, manžel jeho vnučky Marie. Ústupek krále Ludvíka měl být vyvážen Karlovým slibem, že pojme za manželku královu sestru Annu (slib nedodržel).

konec srpna

V Praze se konala synoda utrakvistického kněžstva, která byla prvním příznakem nastávajícího boje mezi konzervativním a radikálním směrem v utrakvismu.

během roku

Do Čech přicházejí první zprávy o kázání německého reformátora Martina Luthera; do Prahy přinesl informace z lipské disputace varhaník Jakub, písemný styk s Lutherem navázal týnský farář Jan Poduška a jeho střídník (pomocník) M. Václav Rožďalovský. Velmi brzy proniklo luterství mezi německé obyvatelstvo v českých zemích (Blatná, Kadaň, Trutnov, Děčínsko, Žatecko, na Moravě v Brně, Znojmě, Olomouci a Opavě) a také do Slezska (Vratislav) a Lužice (Žitava).

Hrabě Štěpán Šlik začal v Jáchymově razit proslulý stříbrný tolar (Joachimsthaler, rovnající se deseti grošům); od roku 1520 právo ražby přiznáno i zemským sněmem.

1520

během roku

V Čechách vypukla (po velikonocích) epidemie moru (nejvíce zasáhla střední Čechy a Prahu v srpnu a září). V Praze jí podlehl (21. září) český humanista a právník Viktorin Kornel ze Všehrd, autor rozsáhlého právníckého díla O právech, súdech i diskách země české knihy devatery, podávající obraz českého zemského zřízení.

Na mnoha místech jižních a západních Čech probíhaly mocné boje mezi městy a feudály motivované zejména hospodářskými rozpory. V Praze se konala 9. října t. r. společná porada královských měst, po ní následovaly vojenské akce (například městská vojska oblehla na podzim hrad Janovice u Klatov a ležela přes měsíc před touto pevností).

1521

květen

Vůdce německé plebejské (radikální) reformace Tomáš Müntzer přijel do Čech (na pozvání univerzity), kde hodlal vybudovat "říši bratrské rovnosti", jak o ní kdysi snili táborští chiliasté. Kázal v Betlémské kapli a jeho Výzva k Pražanům vyvolala útoky proti klášterům; nakonec byl nucen Prahu opustit (byl pro české kališníky příliš "buřičský").

léto

Na šest tisíc uhlířů a poddaných na Kutnohorsku vtrhlo do okolních lesů, kde rozkopalo a zničilo všechny mlýny.

1522

28. března

Příjezd krále Ludvíka Jagellonského s královnou Marií Habsburskou (nedlouho po svatbě jeho sestry Anny s Ferdinandem) do Prahy (přes Moravu), aby: 1. urovnal spory mezi stavy; 2. pokusil se o obnovu královské autority a zabezpečení rozchváceného zboží

komory (donutil některé věřitele k navrácení zastavených majetků a panství); 3. propustil ze služeb Zdeňka Lva z Rožmitálu a ostatní zemské úředníky (nejvyšším správcem České koruny jmenoval Karla Münsterberského, vnuka Jiřího z Poděbrad); 4. získal na sněmu přiznání berně (mj. i na válku s Turky).

1523

Majitelem Krnovska se stal Jiří Ansbach Hohenzollern; země získala titul knížectví krnovské.

16. března

Král Ludvík byl donucen k odjezdu z Prahy (šlo o jediný jeho pobyt v Čechách za desetileté vlády) do Uher, kde začalo sílit nebezpečí tureckého vpádu. Zakrátko po králově odjezdu se Zdeněk Lev opět zmocnil vlády v zemi.

9. dubna

Král Ludvík se při návratu do Uher zastavil v Olomouci, zde na žádost moravských stavů potvrdil jejich privilegia a urovnal spory mezi pány a rytíři o obsazování městských úřadů; pánům připadly funkce maršálka (společného s Čechami), komorníka a sudího, rytířům pak úřady podkomořího, písaře a hofrychtáře (obdoba českého dvorského sudího). Moravští stavové naopak povolili králi mimořádnou berni na úhradu králových dluhů a na vojenskou výpravu proti Turkům.

podzim

Po smrti Petra z Rožmberka (9. října) se vyhroutil spor o dědictví rožmberské (Petr ustanovil v závěti za dědice velké části panství Zdeňka Lva z Rožmitálu). Tomu se vzepřeli jeho synovci, spor se rozrostl v politický boj, Čechy se znovu octly na samém pokraji občanské války.

1523-1543

Ctiborem Drnovským z Drnovic sepsáno nové zemské zřízení Moravského markrabství - Kniha Drnovská.

1524

9. srpna

Násilný převrat v Praze, kdy se vlády ve městě zmocnil za pomoci Zdeňka Lva z Rožmitálu horlivý staroutrakvista Jan Pašek z Vratu (od 14. března t. r. byl primátorem městské rady). Přívrženci luterství byli z města vypuzeni, všichni měšťané museli přísahat na staroutrakvistické články (koncem října t. r. přijaty tzv. nové články, které odstraňovaly závěry hromničního sjezdu z konce ledna 1524, výrazně novoutrakvistického a v luteránském stylu). Zahájena čtyřletá diktatura starokališnického patriciátu a perzekuce luteránů v Praze.

1525

3. února

Zdeněk Lev z Rožmitálu byl na sněmu českém opět uveden do funkce nejvyššího purkrabího (úřady byly vráceny i jeho stoupencům, kteří byli propuštěni roku 1522).

10. února

Na sněmu v Praze přijato ujednání o srovnání víry (sjednocení) mezi katolíky a utrakvisty; dohoda nalezla příznivý ohlas u královského dvora v Budíně.

20. května

Německá selská válka v sousedním Sasku zasáhla i Jáchymov, kde tisíce horníků zaplavily náměstí, zmocnily se radnice i Šlikova zámku nad městem. Povstání se rozšířilo i do dalších horních měst Slavkova a Krupky, k horníkům se připojili i sedláci ze širokého okolí. Hrabě Štěpán Šlik musel přistoupit na některé podmínky horníků a uznat jejich požadavky, vyjádřené v 35 bodech. Lidová povstání vzplála v roce 1525 i na jiných panstvích (sokolovském, kláštereckém, tepelském). Za malé ústupky se podařilo horníky uklidnit. Povstalí venkované byli krutě potrestáni.

1526

29. srpna

Bitva u Moháče, v níž asi dvacetitisícová (uherská) armáda Ludvíka Jagellonského (české kontingenty i vojsko Jana Zápolského se zpozdily) byla po necelých dvou hodinách poražena zhruba padesátitisícovou tureckou armádou sultána Sulejmana I. Král Ludvík zde při útěku zahynul, aniž zanechal po sobě dědice trůnu. Turci měli otevřenou cestu do Uher, poplenili kraj až k Pešti a Ostřihomi (11. září vstoupili do Budína, město vypálili). Bitva znamenala konec vlády jagellonské dynastie a nástup Habsburků na český trůn. Rozpadla se česko-uherská personální unie (existovala od roku 1490).

VI. Český stavovský stát a Habsburkové – Úvod

Po smrti Ludvíka Jagellonského se střeoevropské soustátí (česko-uherská personální unie) jen zdánlivě rozpadlo, protože v tomto prostoru převládly objektivní tendence směřující k nové a geograficky ještě rozsáhlejší politické integraci. Pod vládou Habsburků se opět sjednotily české země s uherským královstvím, k nimž navíc přibyly i země rakouské. Vznikl tak konglomerát střeoevropských zemí s rozdílným státoprávním postavením a odlišným vnitřním politickým uspořádáním, ale s vizí nové evropské velmoci. České země se tak staly součástí mnohonárodnostní habsburské monarchie a setrvaly v ní skoro čtyři století. Čeští stavové (stavové vedlejších zemí Ferdinanda nevolili) se shodli na panovníkovi, který by jim ponechal volnou ruku ve vnitřní politice a současně byl vhodným reprezentantem státu ve vztahu k zahraničí (šlo zejména o záchranu před nebezpečím turecké expanze a o postavení Habsburků v Evropě - nejmocnější dynastie).

Nástupem Habsburků na český trůn se vyhrotil rozpor: a) dvou protikladných politických koncepcí - panovnického absolutismu se stavovskou monarchií; b) dvou odlišných ideologií - katolicismu a reformace. Ferdinand brzy opustil polohu předvolebních slibů české politické reprezentaci a začal oslabovat stavovské výsady. Jeho úsilí směřovalo jednoznačně k posílení panovnické moci, přičemž jeho cílem bylo vytvoření centralizovaného státu, který by spravovala profesionální byrokracie, plně podřízená absolutistické moci panovníka. Vedle existujících zemských úřadů a institucí začal budovat vlastní administrativu, nezávislou na stavovských orgánech (nový dvorský řád, dvorská rada, tajná rada, dvorská kancelář, dvorská komora, vojenské rady).

Proti Ferdinandovi se zformovala široce založená stavovská opozice (šlechta i města); rozpory se koncentrovaly do dvou problémů: a) finanční otázky (dohadování o výši berní); b) náboženské otázky (katolicismus - utrakvismus), které vedly k prvnímu stavovskému odboji. Z něj vyšly stavy poražené a bylo jim zakázáno jakékoli spolčování; nejtěžší tresty postihly však královská města (omezení ekonomického i politického charakteru znamenala v podstatě likvidaci měst jako politické síly).

V náboženských poměrech panovala v českých zemích značně chaotická situace, což plně odráželo více než stoletý zápas s katolickou církví za prosazení svobody náboženského vyznání. Katolicismus zformoval na tridentském koncilu své síly a nastoupil do ofenzivy (uvedení jezuitů do českých zemí, obnova arcibiskupství). Roztržka kališníků s katolickou církví nebyla úplná, kališníci si nezaložili vlastní církevní organizaci a uznávali autoritu papeže (včetně závislosti na dosavadním systému výchovy duchovních i jejich svěcení). Přitom se jen menšina obyvatel Čech (a o něco více Moravy) hlásila ke katolictví (10-15 %). V polovině 16. století byl náboženský obraz českých zemí značně pestrý: vedle kališnictví (rozštěpeného na starokališníky a novoutrakvisty, přičemž ortodoxní kališnictví se sbližovalo s katolicismem) se prosazovalo i další dědictví husitského hnutí - jednota bratrská; z Říše se šířily vlivy reformace (luterství, kalvinismus), z níž se vydělily menší sekty (nejznámější byli novokřtěnci neboli habáni). Roztržetnost nekatolického tábora v Čechách byla překonána vypracováním návrhu tzv. České konfese, nového vyznání víry, na níž se dohodli luteráni, novoutrakvisté i čeští bratři. Tento (více politický než teologický) program, jehož základem bylo umírněné luteránství, nakonec skončil jen v poloze ústního slibu císaře Maxmiliána II. Právní úprava náboženských poměrů v Čechách tak zůstala opět v nedohlednu; přitom na Moravě vznikla Moravská konfese (1566), sdružující evangelická vyznání. Teprve Rudolfův Majestát o náboženské svobodě přinesl zrovnoprávnění nekatolíků s katolíky v

Čechách, přičemž svoboda vyznání byla znovu přiznána i poddaným. Rudolfův majestát znamenal sice vyvrcholení zápasu o náboženskou toleranci v Čechách, avšak nepřinesl změny v oblasti politické; v zemských úřadech se udrželi dosavadní zastánci tvrdé rekatolizace.

Náboženská svoboda se stala programovým heslem na šachovnici habsburské dynastické krize (uhersko-rakousko-moravská a česko-slezská konfederace). Po překonání tohoto vnitrostátního napětí se nový císař Matyáš vrátil k centralizačně unifikačnímu kurzu. Porušováním slibů a privilegií společně se svými stoupenci vyburcoval odpor opozičních sil, který v letech 1618-1620 přerostl v povstání českých (ale i rakouských a uherských) stavů proti Habsburkům.

Česko-rakousko-uherské soustátí zůstalo před Bílou horou značně volným seskupením, takže nevzniklo ani jeho jednotné pojmenování (společný byl jen panovník, zákonodárné jednání včetně soudnictví se odbývalo v jednotlivých zemích, stejně jako i otázky finanční a vojenské se projednávaly na zemských sněmech). Integrační tendence Habsburků se nepodařilo prosadit. České království si udrželo podobu politického subjektu v mezinárodních vztazích; tak například hodnost českého krále poskytovala Habsburkům právo účasti ve sboru sedmi kurfiřtů, kteří volili panovníka Svaté říše římské. Zemský partikularismus byl namířen nejen proti habsburské centralizaci, ale také proti upevnění soudržnosti českého státu, který představoval hospodářsky a politicky nejvýznamnější součást monarchie. Vnější jednota a státoprávní sounáležitost pěti zemí Koruny české (Čechy, Morava, Slezsko, Horní a Dolní Lužice) nebyla po roce 1526 zpochybňována, avšak vnitřní vazby mezi zeměmi a stavovskými obcemi nebyly řešeny právními předpisy. Česká stavovská obec si osobovala nadřazenost nad stavy vedlejších zemí (přičemž se ne vždy chovala mateřsky) a ty pak žárlivě střežily vlastní svébytnost, přičemž za určitých podmínek (zastoupení v české kanceláři) byly ochotné uznávat český sněm za společný orgán celého českého státu. Zemský partikularismus (zvláště ve vztahu Čech a Moravy) se prohluboval a odsoudil k izolaci každý výraznější projev protihabsburské opozice. Soustředění centralizačního tlaku Habsburků především na České království a odstředivé tendence vedlejších zemí způsobily, že za odboje v letech 1546-1547 i na počátku povstání v roce 1618 zůstaly Čechy osamocené. Současně však se v předbělohorské době prohloubilo sepětí domácího vývoje s evropským konfliktem a v Čechách vzniklo jedno z ohnisek střetávání habsbursko-katolického a protihabsbursko-evangelického tábora; českým povstáním 1618-1620 započal vlastně třicetiletý konflikt v Evropě, nejprve jako náboženský a politický spor v Čechách, který pokračoval jako střetnutí mezi habsburským katolickým císařem a německými protestantskými knížaty a nakonec se stal velmocenským sporem mezi Habsburky a Francií. Česko-falckou válkou vyvrcholil téměř stoletý zápas českých stavů proti centralizačním a absolutistickým snahám Habsburků. Český odboj zůstal v podstatě omezen na představitele šlechty, města zachovávala rezervovaný postoj a poddaní stáli zcela stranou. S povstáním projevily souhlas obě Lužice a Slezsko, naproti tomu Morava zůstala zpočátku neutrální. Téměř úplně selhaly naděje povstalců na účinnou pomoc ze zahraničí. Následná bělohorská porážka znamenala krach celé koncepce stavovské monarchie.

Národnostně nebyl český stát předbělohorské doby jednotný. Proti výrazně českým Čechám a Moravě stála německá převaha ve Slezsku a v obou Lužicích. Zapojením českých zemí do monarchie došlo k posílení němčiny jako nejrozšířenějšího jazyka.

Již na počátku sledovaného období (mezi lety 1520-1530) se podařilo překonat ekonomickou a populační depresi a došlo k plnému nástupu vrchnostenského podnikání,

což přineslo zlepšení životních podmínek ve venkovských oblastech. Od poloviny 16. století došlo k rozšíření vrchnostenského hospodaření ve vlastní režii; tento typ podnikání (hovoří se o režijním velkostatku) se nejdříve uplatnil na velkých panstvích. Podstatou režijního velkostatku byla námezdní práce, robotní práce se zde využívalo jen v malé míře. Vedle obilnářství prožívalo konjunkturu i rybníkářství, jehož počátky sahají do druhé poloviny 14. století (pernštejnské a rožmberské panství). Značnou prosperitu zaznamenalo i pivovarnictví, v některých oblastech se rozvíjel i chov ovcí a vinařství.

Základem prosperity většiny královských měst zůstávala cechovní řemeslná výroba určená pro místní trh; jen v případě soukenictví (východní a jižní Čechy) a plátenictví (severní a severovýchodní Čechy) se vyrábělo pro export. S plátenickou výrobou byl spojen vznik tzv. nákladnického systému, zárodek budoucí rozptýlené manufaktury. Rychlý rozmach v hornictví a hutnictví (těžba stříbra) byl v polovině 16. století vystřídán hlubokým úpadkem. Daleko úspěšněji se rozvíjelo železářství a sklářství.

Charakteristickým znakem kulturních poměrů po roce 1526 bylo pozvolné prosazování renesančních a humanistických vlivů. České země se seznamovaly s renesancí prostřednictvím obchodních styků s Itálií, byly však také zprostředkovány i přes podunajskou oblast a později oklikou přes Sasko a Polsko. Rozhodujícím požadavkem doby se stalo skloubení pohodlí s přepychem a nádherou. Docházelo k přestavbě panských sídel na honosné zámky, přičemž mnohé hrady a tvrze pustly. Města přistupovala k přestavbě radnic, domů i větších areálů (uplatňovala se sgrafita); v polovině 16. století se vytvářela svébytná varianta - česká renesance. Na sklonku téhož století se stala Praha působištěm svérázného kruhu manýristických umělců a učenců císařského dvora Rudolfa II. Na Pražském hradě našla útočiště rozsáhlá obrazová galerie, u dvora se to hemžilo celou řadou aktivních umělců a vědců, ale také zástupy podvodníků a dobrodruhů. Všestranný rozkvět zažívala pražská židovská obec i její kultura. V oblasti školství narůstal význam městských (partikulárních) škol a rychlý vzestup počtu škol zaznamenaly také bratrské školy, v nichž byla věnována intenzivní péče moderním pedagogickým a didaktickým zásadám výuky. Vedle pražské univerzity (s jedinou fakultou artistickou) působila po roce 1562 jezuitská klementinská kolej. V průběhu 16. století prudce stoupal počet vydávaných knižních titulů; mezi vydavateli vynikal Adam Daniel z Veleslavína a po něm Jiří Melantrich z Aventina. Zcela výjimečné místo v aktivitě českých humanistů zaujímal jejich péče o jazykovou kulturu, zejména o rozvoj českého jazyka; největší zásluhy v této oblasti připadají jednotě bratrské (Jan Blahoslav a Bible kralická).

VI. Český stavovský stát a Habsburkové – Podrobná data

(1526-1620)

1526

23. října

Na českém sněmu (sešel se 8. října) ve Svatováclavské kapli Svatovítského chrámu byl jednomyslně zvolen českým králem manžel princezny Anny (sestry krále Ludvíka) FERDINAND I. HABSBURSKÝ [1526-1564], arcikníže rakouský (od 28. dubna 1521 regentem v Rakousích), mladší bratr španělského krále a římskoněmeckého císaře Karla V.; částí uherské šlechty byl také zvolen v Prešpurku 16. prosince t. r. uherským králem (měsíc předtím zvolen rovněž uherským králem sedmihradský vévoda Jan Zápolský). Uprostřed Evropy se zrodilo mohutné soustátí.

25. října

Otevřena první poštovní trať v Čechách; spojovala Prahu s Vídní přes Benešov a Tábor a cesta trvala 36 hodin. Poštovní spojení obstarávala rodina Taxisů (původem ze severní Itálie) a sloužila výhradně panovníkovi.

28. října

Nový moravský hejtman Jan z Pernštejna svolal sněm Moravanů do Olomouce, který odmítl (18. listopadu) způsob volby Ferdinanda I. (k "pražské" volbě nebyly pozvány stavovské obce vedlejších zemí Koruny české - moravské, lužické a slezské, český sněm se "pasoval" za reprezentanta celé Koruny české). Volbu odmítli i stavové ve Slezsku (5. prosince), v Horní Lužici (listopad), v Dolní Lužici (17. prosince).

15. prosince

Ferdinand I. pronesl volební slib, v němž se zavázal jako volený český král zachovávat zemská privilegia.

1526-1536

Probíhalo masové přistěhovalectví novokřtěnců (anabaptistů - habánů, toufarů) na Moravu; z jižního Německa (po porážce selské války) a z Rakous našlo zde azyl před perzekucí na 15 tisíc osob. První skupinu exulantů z Německa a Nizozemí přivedl na Moravu Baltasar Hubmaier (1526) a soustředil je v Mikulově. Další skupiny se usadily ve Slavkově a v Hustopečích. Přispívali k hospodářskému rozvoji země (vinařství, keramika - fajáns). Na konci 16. století vlastnili na jižní Moravě 57 dvorů na 25 panstvích (zejména u Žerotínů). Po roce 1622 museli opustit zemi, uchýlili se do Uher.

1527

V Jáchymově, proslulém těžbou stříbra a ražbou tolarů, se načas usadil německý humanista a lékař Agricola (Georg Bauer). Na základě tohoto pobytu se z něj stal uznávaný odborník-montanista a jeho dílo Dvanáct knih o hornictví a hutnictví (De re metallica libri XII., posmrtně 1556) sloužilo po staletí jako základní příručka v celé Evropě.

1. ledna

Ferdinand I. vydal tzv. dvorský řád (Hofstaatsordnung), který se stal zárodkem pro vytvoření centrálních úřadů ve Vídni (protiváha zemských úřadů). Vznikla tajná rada

(zahraniční politika), dvorská komora (finance) a v listopadu 1556 vojenská rada. Narazil na odpor stavů v jednotlivých zemích.

24. února

Na Pražském hradě se konala slavnostní korunovace Ferdinanda I. a o den později Anny Jagellonské na české vladaře; svatováclavskou korunu jim vložil na hlavu olomoucký biskup Stanislav Thurzo.

25. března

V Praze zřízena Česká komora (oficiálně "rada komory královské"), nový ústřední finanční orgán; v čele stál prezident jmenovaný z panského stavu a 4 radové. Působila jako ústřední vrchnostenský úřad (sledovala poplatky z cel, mýt, ungeltu apod.). Od roku 1548 byly zavedeny česká a německá expedice, které se lišily předmětem činnosti. Česká expedice vyřizovala záležitosti královských a věnných měst, hospodářské poplatky a příjmy, kdežto německá obhospodařovala horní a mincovní agendu, domovní daň, hraniční cla apod.

7. dubna

Ferdinand I. byl na zemském sněmu v Brně (podle starobylého obyčeje) přijat za markraběte a pána země (s odvoláním na dědičná práva Anny Jagellonské); současně Ferdinand potvrdil Moravanům všechna privilegia a svobody Moravského markrabství. Moravští stavové odmítli vyslance Jana Zápolského a postavili se za nového českého krále. Podobně byl přijat i stavy slezskými a lužickými (z titulu jeho dědičných práv - manžel Anny Jagellonské). Na Moravě zřízeny čtyři kraje jako obranné jednotky (Olomoucko, Brněnsko, Hradištsko, Novojičínsko).

červen

Vpád Ferdinandova vojska do Uher proti Janu Zápolskému; nedaleko Tokaje došlo 27. září 1527 k bitvě, v níž Ferdinand zvítězil.

3. listopadu

Korunovace Ferdinanda I. uherským králem ve Stoličném Bělehradě. Jan Zápolský požádal o pomoc Turky.

během roku

Povstání poddaných na Lounsku, Sušicku, Příbramsku, Chrudimsku a Litoměřicku proti novým robotám a zvýšeným dávkám.

1528

Král Ferdinand I. vydal dvě centralizační nařízení: 1. konání krajských sněmů - sněmíků (sjezdů) vázal na rozhodnutí krále (omezení moci stavu rytířského); 2. zakázal svolávání velkých obcí bez králova souhlasu (toto nařízení doprovázelo zrušení jednoty Starého a Nového Města pražského z roku 1518).

Ferdinand zakázal rodovou ražbu jáchymovského tolaru (Šlikům) a převzal ji sám. Nakonec v září t. r. uzavřena dohoda mezi císařem a Šliky - jáchymovská mincovna se stala mincovnou královskou a Šlikové ji převzali jako provozovatelé (až do roku 1545).

Vydány tzv. instrukce, podle nichž byli jmenováni dva zemští hejtmané s 12 pomocníky, kteří měli pečovat o zemský mír; podléhali jim krajští hejtmani a rady měst.

1529

21. září

Obklíčení Vídně Turky; pod velením zemského hejtmana Jana z Pernštejna a osmičlenné vojenské rady postavili Moravané do boje proti nim 20 tisíc pěšáků a 1600 jezdců. Turecké oddíly upustily od obléhání 14. října.

1530

Na (prvním) generálním sněmu Koruny české v Českých Budějovicích přednesli zástupci Moravského markrabství stížnost na falešný výklad pražské volby Ferdinanda I. a žádali přísné dodržování buly Karla IV.

březen

Ferdinand zbavil úřadu nejvyššího purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitálu, do čela zemské správy se dostal Jan z Vartemberka.

1531

5. ledna

Říšskoněmeckým králem byl zvolen Ferdinand I. (stal se spoluvladařem - nástupcem svého staršího bratra Karla V. - ten od roku 1530 císařem); korunován 11. ledna v Cáchách.

1532

Nová výprava tureckého sultána Sulejmana I. proti Vídni; ve Ferdinandově vojsku, které zastavilo Turky u pomezního města Kysaku, bojovaly české i moravské oddíly.

Karel V. vydal hrdelní řád, který se týkal čarodějnictví. Stanovil trest smrti za čáry, způsobující nějaké "škody anebo újmy". Trestní soustava této tzv. Caroliny byla velmi krutá (setkáváme se zde s tresty jako čtvrcení, pohřbení za živa, narážení na kůl, upálení, utonutí apod.).

1534

30. března

Mezi králem Ferdinandem a českými stavy uzavřeno tzv. narovnání o kovy; šlo o kompromis v otázce horního práva. Král si vyhradil regál na drahé kovy, šlechtě a Pražanům ponechal právo na polovinu horního desátku a na obecné kovy. K novému vydání došlo roku 1575. K obdobné úpravě se přistoupilo roku 1562 na Moravě a roku 1577 ve Slezsku.

během roku

Ferdinand dal vybírat ve městech novou nepřímou daň - z prodávaného zboží; tím stouply ceny, zboží nenašlo na trhu kupce a měšťané strádali. Proti nové tzv. třicátkové dani (asi 3 % z ceny) vystoupila řada měst (Praha, Hradec Králové, Tábor). Daň byla odvolána, klid však nenastal - povstání v Kutné Hoře (1539), v Praze (1543).

1535

Na zemském sněmu ve Znojmě bylo přijato Zřízení zemské Markrabství moravského, na jehož zpracování měl velký podíl Ctibor Drnovský z Drnovic (autor ústavního svodu,

Knihy Drnovské); toto zřízení je pokládáno za první moravskou ústavu schválenou stavou i panovníkem.

1538

24. února

Ve Velkém Varadíně (nyní rumunském Oradeu) byl uzavřen mír mezi Ferdinandem a Janem Zápolským; došlo k potvrzení mírových podmínek cařihradského míru (1533). Habsburci jimi ovládli Slovensko (s výjimkou Košicka), západní Uhry a Chorvatsko. Po smrti Zápolského (pokud by zemřel bez dědice) měly Ferdinandovi připadnout i tzv. východní Uhry (Sedmhradsko).

1538-1536

V Praze byl vybudován Královský letohrádek (zvaný též Belvédér), nejčistší renesanční stavba v Čechách.

1540

Zřízena královská mincovna ve Vratislavi.

Třetí vpád Turků do Uher; obsadili střední část země a vytvořili z ní tzv. budínský pašalík (boje trvaly dalších sedm let).

1541

2. června

Na Malé Straně v Praze vypukl požár, který se rozšířil i na Pražský hrad a Hradčany; tehdy shořely zemské desky, zničeno bylo na 200 domů.

během roku

Vyšla tiskem v Praze Kronika česká Václava Hájka z Libočan; čtivě psaná kronika, slučující vlasteneckou tendenci a katolický názor v dílo, které proslulo velkou popularitou mezi čtenáři.

1542

1542-1543

Neúspěšný pokus novoutrakvistů o reformu českého kališnictví a o zřízení zemské církevní organizace luteránského typu.

1543

Nedlouho před smrtí astronoma Mikuláše Koperníka (1473-1543) vyšel jeho epochální spis O pohybu těles nebeských, bořící představu o Zemi jako středu vesmíru.

polovina září

Král Ferdinand I. shromáždil u Znojma asi padesátitisícové vojsko, s nímž pak táhl do Uher (k Prešpurku); turecká armáda nastoupila zpáteční pochod do Cařihradu. Ferdinandovo vojsko se vrátilo domů.

1544

Na generálním sněmu Koruny české v Praze byla schválena nová válečná berně. Polními hejtmany byli ustanoveni Karel ze Žerotína a Otík z Bubna. Moravané pod vedením Žerotína svedli vítěznou bitvu s Turky u Ostřihomi.

1545

Připravena nová redakce moravského zemského zřízení (bez povolení krále Ferdinanda I.), v níž byl vytištěn článek zdůrazňující suverenitu zemského práva a také nezávislost Moravy na České koruně i na monarchii (odmítnuto podrobení země lennímu způsobu, tj. přísahou). K dalšímu vydání tiskem došlo v roce 1562 (tentokrát s královým svolením), kdy článek o svobodách a suverenitě země byl vypuštěn.

1546

10. září

Ferdinand I. povolal vojenskou hotovost ke Kadani a žádal od stavů finanční pomoc ve válce proti protestantským stavům v Německu; někteří stavové neposlali své oddíly, jiní se vzepřeli královskému rozkazu k pochodu do Saska proti saskému kurfiřtovi (hlavě protestantů). Jednalo se o bezprostřední podnět k otevřenému konfliktu českých stavů s Habsburky (1546-1547), který souvisel s tzv. šmalkaldskou válkou mezi císařem Karlem V. a protestantskou opozicí v Říši (šmalkaldským spolkem).

31. října-5. listopadu

Neúspěšné tažení části zemské hotovosti do Saska (do oblasti českých lén mezi Adorfem a Plavnem).

1547

12. ledna

Ferdinand I. vydal mandát (bez souhlasu sněmu) povolávající zemskou hotovost "do pole" (pod záminkou vpádu saského kurfiřta Jana Fridricha na území České koruny - do Lužice). Na shromaždiště vojska u Litoměřic se dostavily pouze oddíly několika šlechticů a tří měst.

12.-15. února

V Praze se sešel sjezd opoziční stavovské obce (zejména nižší šlechty v čele s bratrskou šlechtou), který protestoval proti královu mandátu; tímto prohlášením vznikl stavovský spolek (za účasti měst) namířený proti Ferdinandovi. V čele odboje stála Praha.

18.-21. března

Přes králův zákaz se konal v Praze sněm opozičních stavů, který přijal tzv. přátelské snesení (57 článků), v němž formuloval svůj program: 1. králi odejmout výhradní právo svolávat sněm, povolovat krajské sjezdy a velké obce; 2. zemské úředníky jmenovat podle návrhu stavů; 3. rozšířit pravomoc zemského soudu; 4. náboženské otázky řešit zvláštním sněmem. Současně sněm svolal zemskou hotovost na obranu proti Habsburkům a pro období mezi zasedáními sněmu jmenoval zvláštní stavovský výbor, který začal jednat se saským kurfiřtem Janem Fridrichem o vzájemné pomoci; do výboru byli zvoleni čtyři páni a čtyři rytíři (z nich bylo šest příslušníků jednoty bratrské) a konšelé pražských měst. Odboj odmítla "vždy věrná města" Plzeň, Budějovice, Ústí nad Labem, Rokycany a také moravská města (s výjimkou Jihlavy), Slezsko a Lužice (jen Budyšín a Žitava se přimkly k odboji). Čechové, rozdělení a nerozhodní, zůstali v pokusu o otevřený odboj proti Ferdinandovi izolováni.

konec března

Stavovský výbor dal příkaz ke svolání zemské hotovosti k Bečovu; ta se sešla s průtahy a neúplně. Výbor váhal s pomocí saskému kurfiřtovi.

24. dubna

U Mühlberku došlo k bitvě, v níž protestantské vojsko Jana Fridricha bylo poraženo císařskými oddíly Karla V.; zpráva o výsledku bitvy způsobila rozklad českého odboje.

31. května

Král Ferdinand vydal mandát, v němž vyzval účastníky odboje, aby se dostavili do Litoměřic a ujistili ho zde o své věrnosti; odmítl přijmout původce povstání (zejména delegaci Prahy).

červen

Ferdinand přijímal v Litoměřicích "provinilce".

2. července

Obsazování Prahy královským vojskem; na mnoha místech docházelo k bojům.

8. července

Kapitulace Pražanů, kteří předstoupili před soudní tribunál na nádvoří Pražského dvora; na šest set měšťanů bylo odsouzeno ke konfiskaci veškerého pozemkového majetku. Pražané museli odevzdat králi všechna privilegia, zbraně, městské i zádušní důchody i privilegia cechů (opatření byla roku 1549 částečně zmírněna). Královská města se ocitla pod soustavnou kontrolou královských orgánů (do všech pražských měst byli dosazeni královští hejtmani, do ostatních rychtáři). Královskému dozoru bylo podřízeno i městské soudnictví. Došlo rovněž k suspendování řemeslnických cechů.

20. července-3. srpna

Soudní líčení (řídil králův syn, arcikníže Ferdinand) s účastníky odboje; "obeslaných" pánů a rytířů bylo třicet dva, někteří se zachránili útekem a zbylým šestadvaceti byly vyměřeny částečné konfiskace, pokuty a domácí vazby (nejhůře byli postiženi ochránci jednoty bratrské).

22. srpna

Na Hradčanském náměstí v Praze se konala poprava dvou zemanů a dvou měšťanů.

23. srpna-3. září

V Praze se sešel tzv. bartolomějský sněm, jemuž Ferdinand předložil tyto požadavky: 1. zrušení všech závazků stavovského spolku a všech usnesení z března t. r.; 2. zákaz všech stavovských spolků; 3. královské právo při obsazování zemského soudu a zemských úřadů; 4. právo korunovace králových dědiců již za života krále (bez vědomí a souhlasu stavů); 5. rozšíření komorního pozemkového majetku a převedení cínových a stříbrných dolů do rukou Ferdinanda. Sněm významně posílil postavení panovníka vůči stavům a odsoudil stavovskou opozici k defenzivní politice. Byl vydán zákaz krajského uspořádání v Čechách (od poloviny 15. století se ustálil systém 14 krajů - Kouřimský, Slánský, Žatecký, Litoměřický, Boleslavský, Hradecký, Chrudimský, Čáslavský, Bechyňský,

Prácheňský, Plzeňský, Vltavský, Podbrdský, Rakovnický) a dvou krajů "zevnějších" (Trutnovský a Loketský).

5. října

Obnoven svatojakubský mandát proti jednotě bratrské (z 25. července 1508). Sbory jednoty (bratrské kostely) v Mladé Boleslavi, Litomyšli a dalších městech byly násilně uzavřeny, stoupenci jednoty byli do šesti týdnů vypovězeni ze země. Biskup jednoty Jan Augusta byl zatčen, mučen a uvržen do vězení (na 16 let) na Křivoklátě. Středisko jednoty bratrské se přesunulo na Moravu (Přerov, Prostějov, Ivančice), část bratří odešla do sousedních zemí (Polska, Pruska).

1547-1567

Druhorozený králův syn arcivévoda Ferdinand II. Tyrolský (narozen 14. června 1529) vykonával funkci místodržícího v Českém království. Arcivévoda podporoval stavební ruch a dal mj. postavit podle svého návrhu letohrádek Hvězda.

1548

leden

Král Ferdinand I. zřídil v Praze apelační soud ("radu nad apelacemi") jako odvolací soud nad městskými soudy v celém Českém království. V čele soudu stál prezident a jeho přísedící (radové) byli vzdělanými právníky. Všichni byli placenými úředníky, a proto mohli zasedat nepřetržitě.

1549

duben

Prvorozený syn Ferdinanda I. Maxmilián byl (v nepřítomnosti) přijat za budoucího českého panovníka a byl mu přiznán titul českého krále.

prosinec

Sjezd strany podobojí se postavil proti smiřovacím pokusům Ferdinanda I.; mezi kněžstvem a šlechtou neutuchal odpor k návrhům katolické strany.

1550

duben

Moravský zemský (svatojiřský) sněm v Brně odmítl pokusy krále Ferdinanda I. potlačit zemské a náboženské svobody na Moravě; zemský hejtman Václav z Ludanic varoval krále před pronásledováním pro víru. Pronásledování postihlo jen novokřtěnce.

1554

podzim

Ferdinand I. ustanovil defenzory konzistoře a vydal rozkaz vrchnostem, aby nebrali na své fary duchovní bez vědomí konzistoře.

1555

25. září

Uzavřen tzv. augšpurský mír, který zajistil německým protestantským stavům náboženskou svobodu podle zásady "cuius regio, eius religio", tj. "čí země, toho

náboženství"; v Českém království sice jeho ustanovení neplatila, ale skutečnost, že Habsburkové (Ferdinand I.) byli přinuceni k ústupkům (zejména na Moravě), posílila nepřátelské nálady nekatolických stavů vůči panovníkovi. Luterství se šířilo dále a prostupovalo stále více stranu podobojí.

1556

duben

Do Čech uveden jezuitský řád; do Prahy přibýlo 21. dubna dvanáct členů nové koleje, rodem Belgičané a Němci. Ve své koleji (ujal se pro ni název Klementinum) zřídil řád gymnázium a zároveň byly konány přednášky z filozofie a teologie. Kázání byla zpočátku latinská a německá, česky se kázalo až od roku 1559, kdy přišli do Prahy první čeští jezuité, kteří studovali v Římě pod vedením zakladatele řádu sv. Ignáce z Loyoly (1540). Postupně následovaly další jezuitské koleje - v Olomouci (1566), Brně (1573), Českém Krumlově (1586) Chomutově (1589), Jindřichově Hradci (1594) a Kladsku (1597).

1557

srpen

Bratrská synoda ve Slížanech u Morkovic na Moravě. Svrchovanost duchovních v rozhodování byla omezena ve prospěch světského živlu. Došlo k posílení jednoty bratrské; moravské sbory se rozdělily na dvě diecéze: přerovskou a ivančickou.

1558

Ferdinandův bratr Karel V. se vzdal císařského trůnu a odešel do ústraní kláštera; císařem se stal Ferdinand I.

1561

1. června

Došlo k reorganizaci mincovního systému - k zavedení tzv. zlatníkového systému (1 zlatník = 60 krejcarů), který měl sjednotit měnu v Říši. Nová měna se neujala, už 28. ledna roku 1573 byla odvolána (zlatník zůstal jen početní jednotkou).

5. září

Arcibiskupský stolec v Praze byl po devadesáti letech (od smrti Jana Rokycany roku 1471) znovu obsazen Antonínem Brusem z Mohelnice; k oficiálnímu obnovení pražského arcibiskupství došlo zlatou bulou Ferdinanda I. z 26. září 1562.

1562

Ferdinand I. provedl zásah do stávající organizace utrakvistické církve, když nepotvrdil platnost volby její konzistoře (odmítl jmenovat dva administrátory a deset jejích členů zvolených stavů).

Mnoha pražským cechům byla vrácena privilegia (k okleštění došlo roku 1547).

Významný český přírodovědec Tadeáš Hájek z Hájku vydal v Melantrichově tiskárně českou úpravu Mattioliho herbáře (vyzdobený nádhernými ilustracemi).

15. března

Král Ferdinand I. udělil jezuitské koleji Klementinu právo univerzity, tj. udílet doktorské grady z filozofie a teologie; při koleji byl zřízen konvikt pro šlechtice a svatováclavský seminář pro chudší žáky. Plný vysokoškolský statut získal jezuitský ústav za císaře Matyáše v roce 1616.

20. září

V Praze se konala korunovace Maxmiliána (společně s chotí Marií Španělskou, jeho sestřenicí) na českého krále (správu v zemi však až do roku 1566 vedl arcivévoda Ferdinand Tyrolský, jeho bratr).

1563

Pro knížectví slezské bylo vydáno Zřízení opolsko-ratibořské (v platnosti do 18. století), kodifikace zemského práva.

říjen

Na sjezdu moravských stavů ve Vyškově bylo zvoleno dvanáctičlenné poselstvo, které mělo předložit Maxmiliánovi ke schválení zemská privilegia (na listopadovém sněmu t. r. pak přijal nový český král hold Moravanů a potvrdil jim privilegia stejného znění jako Ferdinand I.).

1564

16. dubna

Na naléhání Ferdinanda I. povolil papež Pius IV. přijímání podobojí způsobou v Čechách a na Moravě a v některých zemích sousedních; obsah papežského breve byl slavnostně vyhlášen 23. července t. r. ve Svatovítské katedrále (sám arcibiskup podával podobojí). Napětí mezi utrakvistickou konzistenci a císařem však přetrvávalo.

25. července

Ve věku 61 let zemřel ve Vídni císař a král Ferdinand I. Patřil mezi nejschopnější habsburské panovníky, byl tvůrcem středoevropské habsburské politiky a položil základy středoevropské habsburské monarchie. Před svou smrtí rozdělil vládu v rakouských zemích mezi tři syny: Maxmilián dostal obojí Rakousy, Ferdinand Tyrolsko a Karel Štýrsko, Korutany a Kraňsko. Českým králem se stal MAXMILIÁN II. [1564-1576].

1565

Na olomoucký biskupský stolec usedl Vilém Prusinovský z Víckova, který prováděl důslednou rekatolizaci Moravy (v duchu tridentského koncilu); o rok později dosáhl toho, že císař Maxmilián II. nařídil, aby utrakvistické duchovenstvo podléhalo jeho doзору.

1567

Na žádost českého sněmu (veden nátlak, aby nový král povolil augšpurské vyznání a legalizoval jednotu bratrskou) došlo k vypuštění kompaktát ze zemských privilegií a otázka náboženské svobody byla přenesena na jednání sněmu.

Provedena "berní reforma": daň z pozemků byla nahrazena daní z městských domů a vesnických usedlostí (doplněná některými menšími daněmi, například daní osobní,

dávkami z piva, z výnosu kapitálu). Šlechta měla platit jenom ze svých domů v královských městech; takto přenesla břemeno daní na poddané a měšťany.

1568

17. února

V Drinopolu (Edirne) byla uzavřena mírová smlouva mezi Maxmiliánem II. Habsburským a tureckým sultánem Selimem II.; ukončila úspěšné období turecké expanze do uherských zemí a potvrdila rozdělení Uher na část habsburskou, tureckou (budínský pašalík) a samostatné Sedmihradsko. Maxmilián se zavázal platit roční tribut ve výši 45 tisíc tolarů. Mír byl prodloužen roku 1577 a znovu 1584 (vždy na 8 let, Rudolfem II.).

1569

Počet krajů na Moravě vzrostl na pět (oproti roku 1527, kdy existovaly tři, nyní Olomoucko, Brněnsko, Hradištsko, Znojemsko a Jihlavsko, zmizelo Novojičínsko); v čele krajů stáli dva hejtmani, voleni příležitostně.

První samostatnou mapu Moravy vydal matematik a lékař Pavel Fabricius.

1571

24. listopadu

V Moravském Krumlově zemřel biskup jednoty bratrské Jan Blahoslav, autor duchovních písní (Šamotulský a Ivančický kancionál), Gramatiky české, překladatel Nového zákona, hudební teoretik (Musica) a archivář jednoty (Akta jednoty bratrské). Zasloužil se o povznesení úrovně bratrského školství a vybudování tajné tiskárny v Ivančicích (koncem roku 1562).

během roku

Neúspěšné akce českých stavů o povolení augšpurského vyznání v Čechách a ovládnutí utrakvistické konzistoře (převládalo zde konzervativní smýšlení administrátora Jindřicha Dvorského).

1572

Maxmiliánovým švagrem Zikmundem II. Augustem vymřel po meči jagellonský rod v Polsku; Maxmilián prosazoval na polský trůn svého druhorozeného syna Arnošta (neúspěšně se o to pokoušel až do roku 1575, přičemž využíval v poselstvích do Polska české šlechty - kancléře Vratislava z Pernštejna a nejvyššího purkrabího Viléma z Rožmberka). Polským králem byl zvolen Jindřich z Valois a po jeho abdikaci (1574) sedmihradský vévoda Štěpán Báthory (1576-1586).

1573

leden

Papež Řehoř XIII. schválil plán biskupa Prusinovského a povýšil jezuitskou kolej v Olomouci na akademii; císař Maxmilián v prosinci t. r. udělil koleji právo promoční ke všem hodnostem. Přednášky na této dvoufakultní univerzitě byly zahájeny v roce 1576 (z filozofie a teologie).

1574

Jednota bratrská (Moravských bratří) založila v Ivančicích vysoká učení (rektorem se stal Esrom Rüdinger z Wittenberka).

Na jednání českého sněmu odmítla stavovská obec nároky Maxmiliána II. na novou berni (ani když bylo šlechtě povoleno konat krajské sjezdy). Maxmilián ustoupil.

V Čechách uznán nový regál solní vzniklý z výhradního královského práva dovozu alpské nebo mořské soli (ve Slezsku roku 1577).

1575

21. února

Zahájeno jednání (prvního) českého sněmu o náboženských otázkách za účasti Maxmiliána II.; ten přijel do Čech 19. února po několika letech odkládání (v letech 1573-1575 řídili řadu sněmů jeho synové Rudolf a Arnošt), protože potřeboval prosadit volbu svého syna Rudolfa za příštího českého krále a vybrat nové daně (měl 7 milionů zlatých dluhů). Další dva sněmy proběhly od počátku května až do počátku července a třetí v druhé polovině srpna a září. První dva sněmy byly vyplněny předběžnými poradami, rozhodnutí přinesl až třetí sněm. Na sněmu se vytvořila dvě seskupení české šlechty: katolicko-starokališnická menšina a novoutrakvisticko-bratrská většina, jež se zásadně lišily v poměru k habsburským rekatolizačním snahám. Práce na společném programu probíhaly od 17. března do 13. května 1575; nejvýznamnějšími členy kolokvia byli Pavel Pressius, Matěj Dvorský, Albrecht Kamycký a Jiří Strejc. Nekatolíci se shodli na společných člancích víry, na tzv. České konfesi; toto vyznání víry bylo kompromisem mezi konfesí augšpurskou, husitskou tradicí a zásadami jednoty bratrské. Navíc stavové žádali, aby administrátoři a konzistoř podobojí byla dána pod vliv a moc stavovské obce. Stavové směli rovněž volit ochránce (defenzory) víry. Moravané podobné zemské vyznání nežádali.

18. května

Představitelé stavovské opozice předložili císaři Maxmiliánovi Českou konfesi a vyzvali ho, aby ji uzákonil.

září

Maxmilián II. učinil (po dlouhém váhání) před stavovskou deputací ústní příslib, že bude Českou konfesi zachovávat; odmítl však písemně slib stvrdit a včlenit Českou konfesi mezi zemské zákony. Stavové směli volit 15 defenzorů k ochraně náboženských svobod; jako výraz vděku svolili k vypsání nové berně a přijali (20. září) za krále Maxmiliánova syna a dědice Rudolfa.

22. září

Slavnostní korunovace (v chrámu sv. Víta) Rudolfa II. českým králem.

konec září

Odjezd Maxmiliána II. z Prahy do Řezna; sotva překročil hranice, zakázal tisknout Českou konfesi a vydal dva mandáty: 1. proti jednotě bratrské (dovolával se protibratrského mandátu z roku 1508); 2. proti náboženským novotám v královských městech. Současně král Maxmilián odvolal svůj ústní slib souhlasu s Českou konfesí. Někdejší důvěra v jeho náboženskou snášenlivost se vytratila.

22. října

Rudolf zvolen římskoněmeckým králem v Řezně (1. listopadu se konala císařská korunovace).

1576

12. října

V Řezně (kam odjel 1. června t. r. na říšský sněm) zemřel devětačtyřicetiletý Maxmilián II., kterému patřily tři koruny: česká (svatováclavská), uherská (svatoštěpánská) a říšská. Vlády v zemích monarchie se ujal jeho 24letý syn RUDOLF II. [1576-1611].

17. listopadu

Zemský hejtman Zdeněk Lev z Rožmitálu svolal do Brna zasedání moravského zemského sněmu, na němž byl Rudolf II. prohlášen za moravského markraběte.

12. prosince

V Linci se císař Rudolf zabýval uspořádáním poměrů u dvora a svou péčí završil vydáním nového Dvorského řádu; ten představoval jeden ze základních zákonů o uspořádání vlády v monarchii.

1577

5. února

Rudolf II. poprvé předstoupil před český stavovský sněm jako nový panovník.

22. března

V průběhu pohřbu Maxmiliána II. v Praze došlo k panice a zmatkům, které byly odrazem napjaté situace mezi katolíky a protestanty.

24. dubna

Rudolf II. vydal přesnější instrukci pro funkci místodržících (pro politickou a policejní správu) jako zástupců panovníka; původně zemští úředníci dostali samostatnou pečeť i vlastní kancelář. První místodržitelství zaniklo roku 1583 a bylo obnoveno roku 1612.

26. dubna

Císař zamířil do Lužice a dále pokračoval v cestě do Vratislavi.

28. června

Na zemském sněmu v Olomouci potvrdil Rudolf II. svobody, práva a privilegia Moravského markrabství a přijal hold moravských stavů. V těchto dnech byl urovnán spor moravských stavů s olomouckým biskupem.

1578

Rudolf svěřil vládu nad rakouskými zeměmi bratru Arnoštovi (od roku 1583 bratru Matyášovi).

1579

Sněm český přijal a tiskem dal vydat (v Melantrichově tiskárně) spis Práva městská Království českého Pavla z Koldína, univerzitního profesora a kancléře Starého Města pražského; Koldín zde provedl unifikaci městských práv v Čechách, přičemž spojil principy práva norimberského, římského, zákony zemské i sněmovní usnesení a dobrou češtinou podal podrobný výklad. V roce 1610 se stala jeho kodifikace závazná pro všechna města v Čechách a o něco později i na Moravě (1697). V platnosti zůstala do roku 1811.

Císař Rudolf II. přestěhoval na Pražský hrad část svých sbírek z Vídně.

1578-1594

V Ivančicích byl zahájen a v Kralicích dokončen tisk šestidílné Bible kralické, komentovaný překlad biblického textu do češtiny. Vyniká vysokou jazykovou úrovní, obrazovou výzdobou a důkladným využitím tehdejšího humanistického biblického studia. Bible byla přeložena ze tří jazyků: hebrejštiny, řečtiny a latiny. Pro vysokou slovesnou kulturu se stala Bible kralická nadlouho normou spisovné češtiny. Protože toto vydání bylo značně nákladné, už v roce 1596 vyšlo přístupnější jednosvazkové vydání (bez pestré výzdoby a rozsáhlého komentáře); roku 1613 vyšla ještě jedna edice jednodílné Bible kralické.

1580

V Praze zemřel významný český tiskař a nakladatel Jiří Melantrich Rožďalovský z Aventina; vydal na 200 knih (v češtině, němčině, latině a řečtině), nejznámější byly jeho bible zvané Melantrišky. V jeho díle pokračoval Adam Daniel z Veleslavína (vydal na 80 titulů).

Vánoce

Vážné onemocnění Rudolfa II., uzdravovat se začal až v červenci 1581.

1581

Na hlubockém panství Adama z Hradce v jižních Čechách došlo ke sporu poddaných o tzv. sirotčí peníze. Rebélii vedl sedlák (snad i rychtář) Jakub (?) Kubata, který byl v témže roce popraven. Přísllovečnými "Blaty" se nazývaly místní pastviny (úsloví "Kubata dal hlavu za Blata").

V Olomouci zřízen papežský seminář (Collegium nordicum), v němž studovali žáci ze severní a východní Evropy (pravoslavných států), aby pak působili ve své vlasti jako misionáři.

1581-1583

V Praze vybudován vodní tunel (tzv. Rudolfova štola) vedoucí od Novomlýnského jezu do Stromovky (dlouhý asi 1000 m, profil 3,5 m na 2,2 m); měl přivádět vodu z Vltavy do umělého jezera v Královské oboře.

1583

listopad

Císař Rudolf II. přenesl své sídlo z Vídně natrvalo do Prahy (žil zde již od roku 1579); při pražském dvoře vzniklo z Rudolfova podnětu a za jeho mecenášské podpory centrum umělecké a výzkumné činnosti. U dvora působili například vynikající vědci (astronomové Tycho Brahe, Jan Kepler, Tadeáš Hájek z Hájku), výtvarní umělci (malíři Bartolomeo

Spranger, Guiseppe Arcimboldo, Hans von Aachen, Pieter Stevens, Joris Hoefnagel, Jiljí Sadeler, sochař Adrian de Vries a Alessandro Abondio) i hudebníci (Philippe de Monte). Rudolf vytvořil (pomocí darů a nákupů v cizině) obrazovou galerii, čítající na tři tisíce uměleckých děl (obrazy Dürera, Raffaela, Tiziana, Leonarda da Vinci, Brueghela a dalších). Tvůrčí díla umělců na Rudolfově dvoře se označují shrnujícím pojmem manýrismus. Do bizarní společnosti rudolfínské Prahy patřili i alchymisté, lékaři, umělečtí řemeslníci, astrologové.

1584

7. ledna

V Čechách došlo k zavedení gregoriánského kalendáře; byl vyhlášen papežem Řehořem XIII. v roce 1582 a odstraňoval disproporce mezi slunečním a kalendářním rokem, která za dobu užívání dosavadního juliánského kalendáře dosáhla 10 dní. Nekatolíci se novému kalendáři úporně bránili a přijali ho až s vítězstvím protireformace. Na Moravě byl zaveden od 4. října t. r.

červen

Papežský nuncius Giovanni Francesco Bonhomini (do Prahy přesídlil v roce 1583) předložil císaři Rudolfovi II. pamětní list (memorandum o náboženských poměrech), který obsahoval program obnovy katolictví v českých zemích: 1. požadavek tří far v Praze; 2. reforma pražské univerzity (s postavením katolíků jako v dobách Karla IV.); 3. rázný postup proti jednotě bratrské; 4. podpora jezuitům.

1585

3. června

Rudolfovi II. byl udělen řád Zlatého rouna.

1585-1590

Regent rožmberských statků (od roku 1561) Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan vybudoval největší český rybník Rožmberk u Třeboně jako součást treboňské rybníční soustavy; k dalším známým rybníkům patřil Nevděk (dnes Svět). Současně byla budována i tzv. Nová řeka, odvádějící přebytečnou vodu z Lužnice do Nežárky. Jeho rybníky byly gigantické, avšak ne tak výnosné jako rybníky jeho předchůdce Štěpánka Netolického.

1588

V Praze dlel asi půl roku italský učenec Giordano Bruno.

1589

V chrámu sv. Víta v Praze byla přebudována hrobka českých králů; stavitelem byl vlámský architekt a sochař A. Colin.

1592

28. března

Narodil se Jan Amos Komenský (snad v Nivnici, v Komně či Uherském Brodu).

1593

Císař Rudolf II. odsoudil nejvyššího hofmistra Jiřího z Lobkovic, do té doby hlavního představitele útočné katolické politiky, ke ztrátě jmění a doživotnímu žaláři (1607, pro podezření ze spiknutí).

V Olomouci byl vytištěn historicko-genealogický spis Bartoloměje Paprockého z Hlohov Zrcadlo slavného Markrabství moravského, v němž se zaměřil na dějiny moravských rodů, zemských a církevních institucí, klášterů i měst.

červen

Vypukla nová válka s Turky (jejich útok v Chorvatsku); vrchním velením byli pověřeni Rudolfovi bratři Matyáš (řídil severní úsek fronty - v Uhrách) a Maxmilián (převzal jižní křídlo obrany na hranicích Slovinska a Chorvatska).

podzim

Na českém zemském sněmu dosáhl panovník souhlasu s vypsáním nových daní; byla přijata zásada, že vrchnosti budou platit 15 grošů ročně z každého svého usedlého. Taktéž moravské zemské sněmy se usnesly odvádět nové berně na válku s Turky (Morava byla více ohrožena než Čechy) a poskytly další finance na stavbu pevnosti Nové Zámky; rozhodly se také postavit vlastní vojenskou hotovost (do čela určen Bedřich ze Žerotína).

1594

Vojsko o 20 tisících mužích, složené z Čechů a Moravanů, vymanilo Komárno z tureckého obležení. Turci s podporou 40 tisíc Tatarů vpadli do Uher a soustředili se k dobytí pevnosti Rábu (Györu).

9. září

Matyášovo vojsko utrpělo těžkou porážku na Žitném ostrově; Ráb se ocitl v tureckém obklíčení a jeho posádka kapitulovala (projevila se naprostá vojenská neschopnost Matyáše Habsburského).

1596

22. září

Společné vojsko česko-moravské hájilo uherskou pevnost Jager (Eger) proti tureckým oddílům sultána Mohameda III.; po třítydenním obléhání se pevnost vzdala turecké přesile.

26. října

Vojsko arciknížete Maxmiliána se spojilo se sedmihradským vévodou Zikmundem Báthorym (ten mu však příliš nepomohl) a střetlo se s Turky v bitvě u Keresztése; císařská armáda čítající na 50 tisíc mužů utrpěla porážku.

1597

S povolením Rudolfa II. si začalo 24 hradních střelců budovat za severní zdi Pražského hradu své příbytky, dnešní proslulou Zlatou uličku.

1598

29. března

Nenadálým útokem se podařilo polnímu maršálkovi Adolfu ze Schwarzenberka dobýt pevnost Ráb.

1598-1599

Nástup katolických ("španělských") radikálů do nejvyšších úřadů v Čechách a na Moravě (za vydatné pomoci nového papežského nuncia Filipa Spinelliho; jeho "zásluhou" musel odejít z úřadu místokancléře císařův chráněnc a vlivný podporovatel evangelíků Kryštof Želinský ze Sobuzína). Již v roce 1598 se podařilo na Moravě dosadit do úřadu zemského hejtmana (po smrti Bedřicha ze Žerotína) katolíka Jáchyma Haugwitze z Biskupic, do zemského soudu bylo přijato několik katolických přísedících a zemským podkomořím se stal Zikmund z Dietrichštejna (Dietrichsteina). Nuncius Spinelli se postaral, aby olomouckým biskupem byl zvolen v roce 1599 (ve svých 29 letech) papežův chráněnc František z Dietrichštejna. V srpnu 1599 přiměl nuncius císaře Rudolfa, aby provedl radikální změny v hlavních zemských úřadech: nejvyšším kancléřem Českého království se stal Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, 31letý horlivý katolík. Do popředí se rychle protlačili Vilém Slavata, Jaroslav Martinic, Karel z Lichtenštejna (Liechtensteina), jenž přestoupil ke katolictví roku 1599, a Ladislav Berka z Dubé (vystřídal v roce 1603 v úřadě moravského zemského hejtmana Haugwitze, který neosvědčil dosti horlivosti v boji s evangelickými stavy).

1599

Turci a Tataři zpustošili velkou část horních Uher v poříčí Váhu a Ipelu; oddíly Tatarů vnikly průsmykem Hrozenkovským na Moravu a poplenily území po Uherský Brod. Moravská vojenská hotovost (ležela táborem u Strážnice) je zahnila a u Javorníka pobila.

polovina září

V Praze řádl mor, císař Rudolf před ním uprchl do Plzně (trpěl duševní depresí); pobýval zde do začátku června 1600.

1600

Na moravském zemském soudu v Olomouci podal Karel st. ze Žerotína návrh, aby se jednání vedla jen "v jazyce přirozeném na Moravě", tj. v českém jazyce (namířeno proti přijetí kardinála Dietrichštejna do tohoto sboru).

Moravský podkomoř Zikmund z Dietrichštejna obžaloval Karla st. ze Žerotína z velezrady (pro urážku císařského majestátu a pro velezrádné spojení s Francií a falckým kurfiřtem); hlavní líčení proběhlo roku 1601 před zemským soudem v Praze, Žerotín se úspěšně obhájil.

8.-12. června

V Rejčkově koleji v Praze provedl lékař (slovenského původu) Ján Jesenský - Jessenius první veřejnou anatomickou pitvu lidského těla. V pozdějších letech byl rektorem Karlovy univerzity a patřil k významným činitelům stavovské opozice (popraven roku 1621 na Staroměstském náměstí).

15. července-15. srpna

V Praze pobývalo francouzské poselstvo krále Jindřicha IV.

kolem 1600

Ve Strašicích na Podbrdsku byla vybudována první vysoká pec v Čechách.

1602

Pro tisky znevažující protireformaci byl zatčen a vypovězen ze země pražský tiskař Sixt Palma Močidlanský.

Vojsko Rudolfa II. porazilo sedmihradského knížete Zikmunda Báthoryho a okupovalo Sedmihradsko; to se ocitlo pod habsburskou správou (správcem jmenován generál Jiří Basta). Protireformační habsburská nadvláda vedla k odboji, do jehož čela se postavil sedmihradský magnát Štěpán Bočkaj (říjen 1604).

2. září

Zvláštním císařským nařízením (na nátlak papežského nuncia) se zakazovala činnost českobratrských sborů (s odvoláním na svatojakubský mandát z 25. července 1508); bratrské sbory v Mladé Boleslavi a Týně nad Vltavou byly uzavřeny. Na statcích krále a některých katolických šlechticů bylo přikázáno poddaným přestoupit ke katolictví; zvláště aktivně se choval Jaroslav Bořita z Martinic, pán na Smečně, který nařídil svým poddaným pod trestem vyhoštění, aby o Velikonocích přišli ke zpovědi a přijali svátost oltářní jen pod způsobou chleba.

1603

Na českém sněmu ostře odsoudil mluvčí jednoty bratrské Václav Budovec z Budova mandát proti českým bratrům.

1604

Nová redakce Zřízení zemského Markrabství moravského (vliv protireformační politiky katolické strany).

1605

počátek března

Na moravském sněmu ve Vyškově povolili stavové najímání císařského vojska určeného k boji proti Bočkajovi; současně zde došlo k obnovení krajských hejtmanů v brněnském, olomouckém a hradištském kraji (byli vždy dva hejtmané - jeden ze stavu panského, jeden z rytířů).

1. května

Počátek vpádu vojsk sedmihradského knížete Štěpána Bočkaje na jihovýchodní Moravu (vypáleny vsi a městečka mezi Lanžhotem, Strážnicí a Zlínem). Bočkaj vyzýval moravské stavy, aby se k němu přidaly v boji za náboženskou svobodu, ale Moravané se s uherským povstáním odmítli spojit. Obrana země byla svěřena na zemském sněmu v Uherském Hradišti zemskému hejtmanu Karlu z Lichtenštejna; byla však nedokonalá. Bočkajovci pronikali na Moravu až do července t. r. (jejich postup zastaven s přispěním pomoci z Čech a Slezska).

září

Bočkajovo vojsko donuceno k ústupu až k Trnavě, zde začalo jednání o příměří (uzavřeno v říjnu t. r.).

1606

25. dubna

Ve Vídni se konala tajná schůzka všech mužských členů rodiny Habsburků (bez císaře Rudolfa), která vzhledem k zdravotním potížím Rudolfa uznala Matyáše za jeho nástupce.

23. června

Mírové ujednání mezi Štěpánem Bočkajem a Habsburky (zastoupeni arcivévodou Matyášem) ve Vídni; Bočkaj získal vládu nad Sedmihradskem a třemi východouherskými stolicemi, v Uhrách posílena moc stavů a obnoven úřad palatina. Zajištění náboženské svobody se týkalo jen šlechty a měšťanů. Na mírovou smlouvu navazoval i mír ujednaný s Turky, ale Rudolf II. odmítal obě smlouvy uznat (nechtěl přistoupit na požadavek náboženské svobody nekatolickým vyznáním). Vzrostla pozice Matyáše.

11. listopadu

Ujednán mír žitvatorocký (u ústí řeky Žitavy do Váhu u Komárna) s Turky na dvacet let (ukončena čtrnáctiletá válka); Turci si podrželi výboje a získali od Habsburků jednostranné odškodnění ve výši 200 tisíc dukátů. Bočkajovi zástupci se jednání zúčastnili jen jako pozorovatelé, sám J. Š. Bočkaj krátce nato, tj. 29. prosince, zemřel.

1607

Karel z Lichtenštejna byl zbaven hodnosti zemského hejtmana na Moravě.

konec prosince

Rozkol mezi Rudolfem a Matyášem se změnil v hlubokou státní a dynastickou krizi. Na rosickém zámku Karla st. ze Žerotína se konala konspirační schůzka stavovských předáků z Moravy, Rakous a Uher.

1608

Tiskem vyšel cestopis českého šlechtice Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic o cestě do Palestiny a Egypta (roku 1598) s názvem Cesta z království českého do Benátek, odtud po moři do země Svaté.

1. února

Otevřené vystoupení arciknížete Matyáše proti císaři Rudolfovi II. (staršímu bratrovi); Matyáš svolal do Prešpurku uherský sněm, na nějž přizval i rakouské stavy. Došlo zde k uzavření uhersko-rakouského stavovského spolku (tzv. konfederace), který zmocnil Matyáše, aby hájil platnost mírových smluv z roku 1606.

14. dubna

V Ivančicích na Moravě se sešel sněm šlechty a prelátů; sesadil Ladislava Berku z Dubé z hejtmanského úřadu a zvolil do čela země výbor (direktorium, prozatímní vládu) za vedení Karla z Lichtenštejna. Hlavou poselstva k vyjednávání s Rakousy a Uhrami byl zvolen Karel st. ze Žerotína.

18. dubna

Uzavřena konfедераční smlouva mezi Matyášem, Uhry, Rakuřany a Moravou na ochranu míru s Bočkajem a Turky a proti císaři; stavové ji doplnili konfедераční smlouvou na ochranu stavovských a náboženských svobod. Na ivančickém sněmu nebyli zástupci z Čech, Slezska ani Lužice.

8. května

Matyáš v čele vojska konfederace překročil česko-moravskou hranici; současně vyzval zvláštním manifestem české stavy k sněmování do Čáslavi (doufal, že se přidají k povstání).

26. května

Čeští stavové se místo v Čáslavi sešli v Praze; Karel st. ze Žerotína jako vyslanec konfederace vyzval české stavy, aby se přidaly na Matyášovu stranu. Ty mezitím získaly slib Rudolfa II., že všechny jejich požadavky (s výjimkou náboženské svobody pro evangelíky) splní, a proto Žerotínovu nabídku odmítly a zachovaly věrnost císaři.

konec května

Vojsko konfederace přitáhlo před Prahu a rozložilo se v táboře mezi Malešicemi, Měcholupy a Štěrboholy; k žádným bojům nedošlo.

25. června

Uzavřena libeňská smlouva mezi Rudolfem II. a Matyášem; Rudolf postoupil vládychtivému bratru Matyášovi Uhry, rakouské země a Moravu, když si ponechal formální vladařské tituly a přímou vládu nad Českým královstvím, Slezskem a oběma Lužicemi. Rudolf se zavázal ratifikovat vídeňský mír z června 1606. Za budoucího českého krále byl přijat Matyáš. Monarchie byla rozdvojena.

29. června

V Štěrboholích byla uzavřena tajná smlouva mezi moravskými, rakouskými a uherskými stavy o vzájemné pomoci (případně i proti Matyášovi).

16. července

Zemský sněm v Olomouci schválil libeňskou smlouvu a zvolil moravským zemským hejtmanem Karla st. ze Žerotína (skončila vláda direktoria).

srpen

Na bartolomějském sněmu v Brně potvrdil Matyáš všechna privilegia a svobody Markrabství moravského (narušená Rudolfem II.).

1609

V Praze vyšlo dílo dvorního astronoma Johannese Keplera *Astronomia nova* (Nová astronomie), v němž prohloubil Koperníkovu heliocentrickou teorii a prolomil astronomické dogma, že všechny pohyby nebeských těles se musí dít po kružnicích (nahradil teorii o proměnlivém pohybu po elipsách, v jejichž jednom ohnisku je Slunce).

28. ledna

Zahájen český sněm v Praze, který předložil císaři Rudolfovi ke schválení Českou konfesi z roku 1575. Radikální katolická skupina v čele s kancléřem Zdeňkem Vojtěchem Popem z Lobkovic, Vilémem Slavatou z Chlumu a Jaroslavem Bořitou z Martinic (posilovaná nunciem Caeťtanem) odmítala přijmout ústupek v otázce náboženské svobody, a dokonce požadovala umlčet nekatolický odboj vojensky. Sněm byl 1. dubna rozpuštěn.

1. května

V Novoměstské radnici v Praze se sešel nový nelegální český sněm; opozice se proměnila v odboj. Stavové se dostavili s vojenskými oddíly a vyjednávali s Matyášem i protestantskými stavy v Německu.

24. června

České stavy rozšířily svá jednání o získání pomoci na stavy moravské a slezské, zvolily si třicetičlennou vládu direktorů (po deseti z každého stavu - panského, rytířského a městského) a vyhlásily zemskou hotovost každého pátého muže spolu s vypsáním nové berně na krytí válečných nákladů.

25. června

České stavy uzavřely se slezskými stavy konfederaci, jež navazovala na smlouvy uzavřené v roce 1608 v Prešpurku, Ivančicích a Štěrboholích.

9. července

Rudolf II. podepsal českým stavům (přes odpor některých katolíků) Majestát na náboženskou svobodu, jež povoloval třem stavům a jejich poddaným tzv. Českou konfesi z roku 1575 a dával stavům právo obsazovat dolní konzistoř (24 seniory) i správu univerzity; rovněž jim dovoľoval volit ze svého středu sbor 30 defenzorů. Podle Majestátu nesměl být nikdo proti své vůli nucen k žádnému náboženství. Ve svých formulacích to byl nejliberálnější náboženský zákon v Evropě vůbec, navíc umocněn ještě tzv. dodatky - Porovnání (katolíků s evangelíky), Artykul o dání moci defenzorům a slibem nekonziskování statků politickým odpůrcům. Jednota bratrská, luteráni i kalvinisté získali legální podmínky k náboženskému životu. Majestát měl po zapsání do zemských desek 22. července povahu zákona a vyjadřoval přesun mocenské převahy na stranu stavovské opozice.

20. srpna

Obdobný Majestát na náboženskou svobodu vydal Rudolf II. pro Slezsko; výslovně se zde povolovala svoboda luterského (augšpurského) vyznání. Obě náboženství - katolické i luterské směly užívat kostely i školy a konat bohoslužby. Slezské stavy si rovněž vynutily slib, že volba nejvyššího zemského hejtmána má být omezena na světská knížata. Obyvatelstvo loketského kraje a Kladska se spravovalo českým Majestátem. V Lužici nebyli evangelíci utiskováni, Morava měla zabezpečenou svobodu Matyášovými sliby.

kolem 1610

V českých zemích nastává období barokního stavitelství; přechodová fáze, prostoupená tzv. manýrismem, trvala zhruba do roku 1650. První církevní stavbou byl luteránský

kostel Nejsvětější Trojice (dnes katolický P. Marie Vítězné na Malé Straně - Jezulátko - z let 1611-1613). První světskou stavbou se stala Matyášova brána na Pražském hradě z roku 1614.

1611

30. ledna

Čtyři pluky žoldnéřů (zhruba 10-12 tisíc mužů) bratrance císaře Rudolfa II., pasovského biskupa Leopolda (pod vedením plukovníka Raméa), vpadly u Vyššího Brodu do jižních Čech, obsadily Krumlov, Budějovice, Tábor, Beroun. V téže době byl do Prahy svolán sjezd českých stavů; současně byly korunovační klenoty přeneseny z Karlštejna do Prahy.

15. února

Útok Pasovských, které pozval do Prahy Rudolf, na Malou Stranu a Pražský hrad; na obsazení celé Prahy jim však síly nestačily. Ve Starém a Novém Městě pražském vedl útok pasovských k napadení katolických klášterů a ostrým protikatolickým útokům. Mnoho dnů byla Praha ve stavu obležení, Pasovští všude rabovali a drancovali. Začátkem března dorazily Praze na pomoc oddíly moravských stavů a krále Matyáše.

11. března

Poslední jednotky Pasovských tajně opustily Prahu; další měsíce (do července t. r.) však ještě loupily a devastovaly střední a jižní Čechy (Příbramsko, Tábořsko, Třeboňsko) s odůvodněním, že nedostaly slíbený žold.

12. dubna

V Praze byl zahájen generální sněm Českého království, Markrabství moravského, knížectví slezských i obou Lužic; ujednána abdikace Rudolfa II. v Matyášův prospěch (18. března již dorazil přes Jihlavu do Prahy).

polovina května

Petr Vok dojednal podmínky odchodu pasovského vojska z jižních Čech; tzv. třeboňskou smlouvou byl žoldnéřům poskytnut generální pardon a částečně vyplacen žold, na který Vok věnoval 150 tisíc zlatých z rožmberského pokladu.

23. května

Slavnostní korunovace MATYÁŠE (I.) [1611-1619] českým králem; o svatodušním pondělí vykonal obřad kardinál Dietrichštejn (pražský arcibiskup Karel z Lamberka byl nemocen). Matyáš potvrdil všechny výsady, svobody a práva Markrabství moravského (dvorské kanceláři Koruny české byl moravskými stavy přidělen místokancléř), stavové slezští a lužičtí odmítli Matyášovi složit hold, dokud nesvolil zřídit zvláštní kancelář a ustanovení radů pro apelační soud. Matyáš přesídlil (roku 1612) do Vídně a roku 1617 ji oficiálně označil za nové politické centrum mocnářství. Praha ztratila statut císařské (a královské) rezidence. Vláda v Čechách přenechána místodržícím z řad katolické šlechty.

11. srpna

Rudolf II. byl donucen podepsat abdikací listinu; byly mu ponechány jeho tituly, Pražský hrad (jako doživotní sídlo), několik panství v Čechách, roční důchod 200 tisíc zlatých.

1612

20. ledna

V Praze zemřel císař Rudolf II. (v šedesátém roce života); byl posledním Habsburkem pohřbeným v chrámu sv. Víta v Praze.

26. května

Na zemském sněmu Moravského markrabství v Brně (za účasti arciknížete Maxmiliána, Matyášova bratra) potvrdily moravské stavy návrat Moravy do soustátí Koruny české (tento dokument byl předtím dohodnut na generálním sněmu v Praze a byl vlastně smlouvou mezi českými a moravskými stavy o vzájemném vztahu obou zemí). Jsou zde zakotveny snahy Moravanů o posílení zemské autonomie, přičemž současně je zdůrazněn nerozdělitelný svazek mezi Moravou a Čechami. Smlouva nebyla potvrzena panovníkem a nenabyla ústavní povahy.

červen

Volba a slavnostní korunovace Matyáše I. ve Frankfurtu císařem; se svým dvorem a s českou dvorskou kanceláří se odstěhoval do Vídně.

1614

leden

Hrozba nové války s Turky donutila Matyáše svolat český sněm do Českých Budějovic; na základě kompromisu s předáky opozice (Šlikem, Vilémem z Lobkovic a Václavem Vilémem z Roupova) povolil sněm jenom obvyklou berni za slib panovníka, že svolá do roka generální sněm.

červenec

V Linci se konal generální sněm Říše, zemí českých, uherských a rakouských s cílem získat souhlas stavů s vypsáním nových berní na válku s Turky; sněm však nesplnil Matyášovu naději. České stavy i moravské poselstvo v čele s kardinálem Dietrichštejnem a Karlem st. ze Žerotína se nepřipojily k podpoře císaře, kterou vyslovili stavové lužičtí, tyrolští a štýrští. Během sjezdu udělil Matyáš opavské vévodství Karlu z Lichtenštejna; proti tomu se postavili stavové vévodství a rovněž moravští stavové pohrozili na sněmu v Brně násilným zakročením proti odtržení Opavska. Císař realizaci svého rozhodnutí odložil. Němečtí a luteránští opavští měšťané naopak usilovali o připojení Opavska ke Slezsku.

září

Moravský zemský hejtman Karel st. ze Žerotína (zklamán poměry na Moravě) podal žádost o uvolnění z funkce; v únoru 1615 císař jeho žádosti vyhověl. Jeho nástupcem se stal Ladislav Popel z Lobkovic.

1615

15. června

V Praze jednal generální sněm o konfederaci zemí České koruny; Moravané, Slezané i Lužičané projevíli značnou nelibost nad přístupem českých stavů. Obratným postupem Matyášových rádců bylo zmařeno jednání o konfederaci, podobně padl požadavek na

zřízení krajských sjezdů a i žádost o obnovení smluv s některými panovníky. Sněm přijal zákon o ochraně češtiny jako státního jazyka; zákon stanovil: 1. každý nový osídlenec musel dát své děti učit česky; 2. osoba znalá češtiny měla přednostní právo dědické na nemovitosti; 3. u soudů byla určena jako jediná řeč čeština; 4. kdo se úmyslně vyhýbal češtině, měl být vyhoštěn ze země; 5. bez znalosti češtiny nemohl šlechtic dostat tzv. inkolát (právo obywatelské). Sněm povolil na pět let dopředu berni a převzal i splácení části habsburských dluhů.

1616

8. ledna

Ve Svatováclavské kapli chrámu sv. Víta byla korunována manželka císaře Matyáše Anna Tyrolská za českou královnu.

1617

5. června

Český sněm přijal za budoucího krále jako jediného uchazeče a dědice trůnu Ferdinanda Štýrského (budoucího Ferdinanda II.), bratrance bezdětného Matyáše i Rudolfa (podobně i zbylých bratrů Albrechta a Maxmiliána).

29. června

Za asistence kardinála Františka Dietrichštejna se konala v Praze korunovace Ferdinanda za českého krále.

25. srpna

Na moravském zemském sněmu v Brně byl Ferdinand Štýrský přijat (ne zvolen) za budoucího markraběte, když Moravanům potvrdil všechna privilegia a svobody v dosavadním znění (osobně stvrdil 6. září t. r. v Brně). Podobným způsobem byl Ferdinand přijat za panovníka od sněmu slezského a obou lužických sněmů v září t. r.

prosinec

V Hrobech u Duchcova (v Krušnohoří) došlo ke stržení evangelického kostela, který byl postaven německými nekatolíky na arcibiskupském pozemku. To společně se sporem o kostel v Broumově (postaven na klášterním "zboží") vedlo k narůstání napětí mezi katolíky a evangelíky (docházelo k porušení zásad Majestátu).

1618

6. března

V pražském Karolinu se sešel čtvrtý poradní sjezd nekatolických stavů, který vypracoval obsáhlou stížnost císaři proti porušování Majestátu a jeho dodatků; současně petice svolávala ke konci května další sjezd.

21. března

Císařův zákaz květnového sjezdu (tzv. těžké psaní) vyvolal velké rozhořčení. "Psaní" bylo formulováno na radu kardinála Khlesla.

21. května

V pražském Karolinu byl zahájen (přes císařův zákaz) druhý sjezd stavů (bez účasti zástupců královských měst); vcelku poklidný průběh jednání narušilo radikální vystoupení Jindřicha Matyáše Thurna.

22. května

V paláci Smiřických na Malé Straně v Praze se konala večer tajná schůzka radikálních předáků opozice, na níž byl definitivně schválen plán akce proti královským místodržícím.

23. května

Dopoledne se vydali stavové (pod vedením hraběte Thurna) s hojným průvodem (asi 100 osob) do místodržitelství kanceláře na Pražský hrad, kde zastihli z desetičlenné místodržitelství rady pouze Adama ze Šternberka, Jaroslava Bořitu z Martinic, Viléma Slavatu z Chlumce a Děpolta z Lobkovic. V nastalém zmatku hádky došlo k vyhození z oken Bořity z Martinic, Slavaty z Chlumu a také sekretáře Filipa Fabricia, který zastupoval královského sekretáře Pavla Michnu, do hradního příkopu (na hromadu hnoje). Martinic byl zraněn lehce, Slavata se těžce pohmoždil a Fabricius dopadl šťastně a hned uprchl do Vídně. Den této pražské defenestrace (třetí) je považován za původ třicetileté války, označovaný Pavlem Skálou ze Zhoře za "počátek a dvěře všech našich následujících bíd a neřestí".

Z Novoměstské radnice v Praze byli vyhnáni zkompromitovaní konšelé; později se k povstání připojilo i Staré Město pražské.

24. května

Stavovský sněm svrhl královskou moc a zvolil povstaleckou prozatímní vládu - třicetičlenný sbor direktorů (po deseti zástupcích získaly paritně všechny tři stavy - panský, rytířský a městský); v čele sboru stanul Václav Vilém z Roupova a hrabě Thurn (vrchní velitel vojsk). Okamžitě byla vyhlášena mobilizace zemské hotovosti. Direktorům se podařilo získat celou zemi, jediné Plzeň, Budějovice a Český Krumlov věrně stály na habsburské straně.

25. května

Čeští stavové nechali vypracovat (Martinem Fruweinem) obsáhlou Apologii, kterou se obrátili nejen na císaře Matyáše, ale i do ostatních zemí monarchie, v níž vysvětlovali pohnutky svých postojů a činů. O několik dnů později vyšla tiskem (česky, německy, latinsky, holandsky). Apologie obžalovávala místodržící ze soustavného hrubého porušování zemských zákonů a současně tvrdila, že povstání nesměruje proti panovníkovi. S Apologií rozeslala direktorská vláda i průvodní listy žádající pomoc.

počátek června

Vláda direktorů vypověděla ze země jezuity a zabavila jejich statky. Byly vypsány daně, kontribuce, půjčky a naturální daně v obilí a potravinách.

4. června

Císařští místodržící Adam z Valdštejna spolu s Adamem ze Šternberka podali oficiální protest proti vypovězení jezuitů.

6. června

Do Prahy přijel z Vídně osobní císařův posel Jan Eusebius Khuen z Belassi, aby zjistil, co se vlastně stalo. Mnoho v Praze nepořídil, ale zavdal podnět ke konečnému účtování mezi direktoriem a místodržiteli; císařská vláda v Praze byla likvidována.

první polovina června

Direktorium vyslalo zmocněnce do řady evropských zemí, od nichž očekávalo účinnou pomoc. Postupně se dostavil tento výsledek: 1. vůdce Unie protestantských říšských knížat, falcký kurfiřt Fridrich V., zaujal k povstání od počátku jednoznačně pozitivní postoj; 2. savojský vévoda Karel Emanuel poslal pomoc 2 tisíc žoldnéřů pod vedením Arnošta z Mansfeldu; 3. saský vévoda Jan Jiří, na kterého spoléhala zejména část české luteránské šlechty (Šlikové atd.), zůstal zpočátku neutrální, ale později se raději spojil s Habsburky (za odstoupení obou Lužic); 4. nepřítel úspěšně pořídilo poselstvo v Nizozemí (jen finanční podpora) a v podstatě s negativní odezvou se setkalo na anglickém dvoře u krále Jakuba (poslal jen několik set vojáků) a později také u hanzovních měst a u polské opoziční šlechty. Čeští stavové se také obrátili o pomoc na stavy ostatních zemí České koruny a habsburského soustátí.

25. června

Na zemském sněmu Moravského markrabství v Olomouci většina jeho účastníků (ovlivněna jednoznačným poukazem Karla st. ze Žerotína na neblahý ohlas povstání v Evropě a dobrodružnost celé akce) prosadila usnesení odmítající spolupráci s českými povstanci. Na obranu Moravy se mělo postavit vojsko (2 tisíce jezdců, 3 tisíce pěších) v čele s Albrechtem z Valdštejna, Petrem Sedlnickým z Choltic a Jiřím z Náchoda. Moravské stavy nabídly jen pomoc při jednáních o smírné narovnání českých stavů s císařem (byla vyslána deputace vedená kardinálem Dietrichštejnem, Lichtenštejnem a Žerotínem do Vídně - Žerotín jednal s císařem ve Vídni již 17. června).

červenec

Slezské stavy na svém sněmu potvrdily věrnost česko-slezské konfederaci (1609) a schválily vojenská opatření namířená proti císaři. Podobně se zachovaly rovněž stavy Dolní Lužice.

Poselstvo direktoria vedené Janem Jesseniem dorazilo do Prešpurku právě v době jednání uherského sněmu o Ferdinandově korunovaci. Navázalo kontakty se stavovskou opozicí, ale další jednání zmařil palatin Forgách, který dal Jessenia zatknout a odvézt do Vídně. Na sněmu se prosadila odpověď vybízející české stavy k jednání s císařem (sněm ale odmítl i pomoc císaři). Rakouští stavové byli naladěni bojovněji a zdržovali císařovy přípravy válečného tažení do Čech.

20. července

Arcikníže Maxmilián (Matyášův bratr) dal zatknout a okamžitě odvézt do internace na zámek Ambras v Tyrolích kardinála Khlesla, hlavního Matyášova rádce a důvěrníka (podporoval tendence k dohodě českých stavů s císařem). Ve Vídni převládla bojovná skupina kolem Ferdinanda Štýrského (podporovaná španělským vyslancem Oňatem), prosazující tvrdé potlačení povstání.

počátek srpna

Císařské vojsko pod vedením Jindřicha Duvala Dampierra překročilo české hranice směrem na Jindřichův Hradec (neúspěšné při jeho dobývání). Již předtím vyrazilo stavovské vojsko Thurnovo do jižních Čech.

3. srpna

Zahájen moravský sněm v Brně za účasti krále Ferdinanda, který žádal jménem císaře, aby stavové povolili průchod císařského vojska do Čech a aby polovina moravského vojska byla dána k dispozici císaři; první žádosti stavové vyhověli, druhá byla zamítnuta.

25. srpna

Z Rakous překročil moravskou hranici císařský Buquoyův sbor a rychlými pochody přes Znojmo a Jihlavu se dostal do Čech k Čáslavi (10. září), kde se spojil s Dampierrovými oddíly. Stavovské vojsko urychleně shromažďovalo posily naverbované druhým vrchním velitelem (od července) Georgem Friedrichem Hohenlohem a postup "císařských" zastavilo. Buquoyovy oddíly plenyly celé okolí, pozdější zásobovací potíže přinutily Buquoye stáhnout své vojsko k Českým Budějovicím.

28. srpna

Na českém zemském sněmu se pokusila skupina konzervativní šlechty vedená Adamem ml. z Valdštejna prosadit návrh na smír s císařem; Thurn a další radikálové však tento pokus zmařili. Došlo ke svolání zemské hotovosti.

25. září

Císařské vojsko ustoupilo k Pelhřimovu a zde vybuodovalo vojenský tábor. Moravská zemská hotovost se rozložila v Jihlavě (pěší pluk Albrechta z Valdštejna), u Telče (jízdní pluk Jiřího z Náchoda) a ve Znojmě (jízdní pluk Petra Sedlnického).

12. října

K českému povstání se připojilo Slezsko.

3. listopadu

Císařské vojsko opustilo (pod tlakem Thurnových jednotek, které byly posíleny 3 tisíci muži krnovského markraběte Jana Jiřího Krnovského) pelhřimovský tábor a dalo se na ústup do jižních Čech. Moravská vojenská hotovost se u Jihlavy rozešla.

9. listopadu

Thurnovo stavovské vojsko porazilo císařské oddíly Buquoye mezi Veselím a Lomnicí nad Lužnicí; o několik dnů později bylo také poraženo Dampierrovo vojsko u Nových Hradů. Thurnovy oddíly se pak dostaly až k Vídni.

21. listopadu

Stavovské vojsko v čele s jednotkami savojského vévody (velel jim Arnošt z Mansfeldu) se zmocnilo zhruba po měsíčním obléhání Plzně, hlavní katolické bašty v Čechách.

13. prosince

Na zemském sněmu v Brně žádali císařští komisaři (Fabricius a Michna), aby Morava zachovala věrnost císaři. I čeští stavové vypravili deputaci do Brna (v čele s Matyášem Thurnem) a pokusili se znovu přimět moravské stavy ke společnému postupu. Sněm jejich žádosti nevyhověl a usnesl se (na Žerotínův návrh) doporučit císaři mírové vyrovnání s Čechy.

1619

20. března

Zemřel král a císař Matyáš I. (vymřela jím rakouská větev Habsburků v přímé linii po meči), vlády se ujal FERDINAND II. ŠTÝRSKÝ [1619]; to znamenalo definitivní konec možností o smír zneprátených stran.

březen

V Praze zasedal zemský sněm, který schválil konfiskaci majetku zjevných odpůrců povstání (rozprodej církevních statků oddálil alespoň dočasně finanční krizi stavovského direktoria). Sněm rovněž vyšel vstříc požadavkům Slezanů.

duben

Stavové Horní Lužice se připojili k českému povstání (k česko-slezské konfederaci).

23. dubna

České vojsko vedené Matyášem Thurnem vpadlo na Moravu a přes Jihlavu a Moravské Budějovice dosáhlo Znojma; ve Znojmě se k Thurnovi připojila část moravské stavovské reprezentace. Thurn postupoval k Brnu.

2. května

V Brně došlo k převratu (za pomoci Thurnova českého vojska); moravská protestantská šlechta v čele s Ladislavem Velenem ze Žerotína ovládla město.

4. května

Zahájen zemský sněm v Brně, který potvrdil svržení zemské vlády (Dietrichštejna z funkce velitele zemského vojska a zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic). Bylo zvoleno třicetičlenné moravské stavovské direktorium (12 pánů, 12 rytířů a 6 zástupců královských měst) pro prozatímní řízení zemských záležitostí. Morava se připojila k českému povstání; moravští povstalci vydali svou Apologii, v níž vylíčili porušování práv a svobod císařským režimem.

2. června

Thurnovo vojsko posílené oddíly Moravanů a Slezanů stanulo před Vídní; marně však dobývalo město (nedostalo se mu podpory dolnorakouských stavů).

10. června

Buquoyovo vojsko zvítězilo nad Mansfeldovým stavovským vojskem v bitvě u Záblatí u Vodňan.

31. července

Stavovský generální sněm v Praze (zahájený 8. července) schválil novou ústavu České koruny podle nizozemského vzoru; obsahovala 100 článků, které se týkaly ústavního života celého českého státu (předpisy o vzájemných vztazích, společných otázkách finančních, ochraně evangelické církve, právech stavů, obraně státu apod.). Ústava měla charakter výrazně stavovský, protipanovnický, český stát se přetvořil ve volnou konfederaci pěti zemí (republik); český král byl jakýmsi svazovým prezidentem, jemuž mohli stavové vypovědět poslušnost. Naplnění se však tato ústava nedočkala.

5. srpna

Císařské vojsko v čele s Dampierrem (8 tisíc mužů) bylo poraženo v bitvě u Dolních Věstonic moravskými stavovskými oddíly (4 tisíce mužů) vedenými Bedřichem z Tiefenbachu a Ladislavem Velenem.

6. srpna

Počátek odboje sedmihradského knížete Gabriela Bethlena proti Habsburkům; během měsíce srpna navázány kontakty s českou vládou a jeho vojsko postupovalo Slovenskem (21. září t. r. byl Bethlen zvolen v Košicích hlavou uherského státu).

16. srpna

Hornorakouské a dolnorakouské stavy vstoupily do konfederace se stavy České koruny.

19. srpna

Ferdinand II. byl sesazen generálním sněmem zemí Koruny české z českého trůnu; návrhy na zvolení saského a savojského vévody neprošly, většina (36 šlechticů z 41) se nakonec přiklonila ke kandidatuře vůdce protestantské Unie v Německu, falckého kurfiřta Fridricha Falckého (příbuzného dánského krále Kristiána IV., nizozemského místodržícího Mořice Oranžského, a zejména anglického krále Jakuba I., s jehož dcerou Alžbětou Stuartovnou uzavřel 24. února 1613 sňatek).

26. srpna

Generální sněm zemí Koruny české zvolil triadvacetiletého FRIDRICH A FALCKÉHO [1619-1620] českým králem; jeho volbou končila dosavadní vláda třiceti direktorů a nově zvolený král poté obsadil všechny nejvyšší zemské úřady svými přívrženci (nejvyšším kancléřem se stal Václav Vilém z Roupova).

28. srpna

Ferdinand II. Štýrský byl zvolen ve Frankfurtu římskoněmeckým císařem (získal i hlas českého krále jakožto prvního světského kurfiřta).

4. září

Na českém generálním sněmu bylo schváleno třicet tři článků doložky ústavy konfederace pro Moravu.

26. září

Po kratším váhání oznámil Fridrich Falcký českým stavům, že volbu za krále přijímá.

8. října

V Mnichově byla uzavřena tajná spojenecká smlouva mezi vůdcem katolické Ligy, vévodou Maxmiliánem Bavorským, a císařem Ferdinandem II.; Liga se zavázala poskytnout císaři značné vojsko (21 tisíc pěších a 4 tisíce jezdců). Již předtím se zavázal španělský král Filip III., že podnikne ze španělského Nizozemí diverzní útok proti Fridrichově Rýnské Falci a také papežská kurie přislíbila zdvojnásobit od jara 1620 svůj finanční příspěvek císaři.

18. října

Nizozemská vláda zamítla českou žádost o novou půjčku a o přímou vojenskou pomoc; také zasílání dříve dohodnutých měsíčních splátek (50 tisíc zlatých) od konce roku 1619 vázlo. Čeští stavové tak ztráceli nejvýznamnějšího spojence (anglický král Jakub I. se již předtím rozhodl nepodpořit nového českého krále Fridricha); povstání se dostávalo do izolace.

4. listopadu

Korunovace Fridricha Falckého v katedrále sv. Víta administrátorem Jiřím Dikastem a seniorem jednoty bratrské Janem Cyrillusem z Třebíče. Za tři dny byla korunována i jeho choť Alžběta Stuartovna.

konec listopadu

Vojsko Gábora Bethlena spolu s Thurnovými pluky (na 60 tisíc mužů) zatlačilo císařské jednotky u Vídně; z Polska však vpadly na Slovensko a zahájily proti Bethlenovi válku kozácké oddíly Jiřího Drugetha, a tak uherský magnát tajně zahájil jednání s Ferdinandem II. o příměří a stáhl svá vojska od Vídně. Bethlen tak zradil své spojence a umožnil Habsburkům, aby regenerovali své vojenské síly.

1620

V Praze na Starém Městě u kostela sv. Šimona a Judy byl založen nejstarší metropolitní konvent milosrdných bratří (řehole sv. Augustina).

15. ledna

Ujednání spojeneckého svazku mezi českými a uherskými odbojovými stavy na zasedání uherského sněmu v Prešpurku; 8. ledna t. r. byl uherským sněmem Bethlen zvolen "knížetem" uherským.

konec ledna

Cesta krále Fridricha Falckého na Moravu; u Polné překročil zemskou hranici a přes Třebíč a Moravský Krumlov dorazil 6. února do Brna (uvítání se odmítl zúčastnit Karel st. ze Žerotína), kde přijal hold moravských stavů. Následovala jeho cesta do Olomouce.

4. února

Uzavřeno příměří mezi Ferdinandem II. a Bethlenem (za cenu poskytnutých výhod sedmihradskému knížeti) na dobu od ledna do září 1620. Příměří způsobilo rozruch Fridrichova dvora.

březen

Na zasedání generálního sněmu zemí České koruny se dostavily delegace uherských, dolnorakouských a hornorakouských stavů a uzavřely smlouvu o vzájemné vojenské pomoci (konfederaci - confederatio) proti Habsburkům.

17. března

Za účasti stavovských komisařů byl v kobkách olomoucké radnice na mučidlech vyslýchán někdejší holešovský katolický děkan Jan Sarkander (podezírán z dohody s "lisovčíky", jak se tehdy označovali žoldnéři, kteří z Polska vpadli na Moravu a způsobili zde mnoho škod). Jan Sarkander byl obviněn z toho, že jim otevřel 5. února t. r. brány města Holešova. Katolický kněz však i při brutálním výsledku svou vinu popíral a zemřel na následky mučení. Pobělohorská katolická Morava získala svého mučedníka: papež Pius IX. jej roku 1859 zařadil mezi blahosladené a papež Jan Pavel II. jej osobně v Olomouci v květnu 1995 svatořečil.

21. března

Saský kurfiřt Jan Jiří (snad ze zášti vůči Fridrichu Falckému, který získal českou korunu místo něho, a především ze ziskuchtivosti - snaha o ovládnutí Lužice a Slezska) se přiklonil (ač byl sám protestant) na habsburskou stranu a zavázal se k útoku proti lužickým a slezským stavům (za příslib zisku Lužice).

duben

Nastal rozklad českého stavovského vojska (od podzimu 1619 ho vedl rádce krále Fridricha, kníže Kristián z Anhaltu), který byl zažehán získáním dvouměsíčního žoldu a příchodem posil z Nizozemí (jednalo se o dva pěší pluky - Setonův a J. A. Sasko-Výmarského a jeden pluk jízdní - Stirumův) a pomocného sboru uherských stavů. Z Anglie se do července 1620 dostavil pěší pluk Grayův.

květen

Propuklo povstání sedláků na Táborsku proti řádění žoldnéřských oddílů; k rolnickým nepokojům docházelo i na Žatecku (5 tisíc sedláků), Bechyňsku a Prácheňsku.

3. července

Francie zprostředkovala jednání mezi říšskou Unií a Ligou, které bylo uzavřeno v Ulmu smlouvou o neútočení; tato neutralizace Unie výrazně prospěla Habsburkům (umožnila Maxmiliánovi Bavorskému dokončit vojenské přípravy), oslabila pozici Fridricha Falckého.

24. července

Na pochod se vydala třicetitisícová armáda katolické Ligy (vedená Maxmiliánem Bavorským) směrem na Linec.

20. srpna

Kapitulace hornorakouských stavů (bez boje) před vojskem maršála Tillyho; to obsadilo hlavní opěrné body v Horních Rakousích. Potom pokračovalo v postupu do Dolních Rakous, aby se spojilo s Buquoyovou císařskou armádou.

22. srpna

Na shromáždění uherské protestantské šlechty v Banské Bystrici byl Bethlen prohlášen uherským králem; Sedmihradsko přistoupilo ke konfederaci a znovu zasáhlo do boje proti Habsburkům.

10. září

Maršál Ambrosio Spinola (ve španělských službách) zahájil útok proti Rýnské Falci; středoevropský konflikt nabýval širšího rozsahu.

13. září

Vojsko saského kurfiřta Jana Jiřího zaútočilo na Chotěbuz v Lužici; počátkem listopadu dolnolužičtí stavové kapitulovali, Hornolužičané ještě odolávali. Okupace Dolní Lužice dokončena koncem listopadu t. r.

16. září

Spojená armáda císaře (8. září u dolnorakouského Oberndorfu) pod Buquoyovým velením a katolické Ligy pod velením Maxmiliána Bavorského a jeho generála Tillyho zahájila tažení do Čech; 20. září překročila hranice u Nových Hradů a 22. září zamířila k Budějovicím. Stavovské vojsko Kristiána z Anhaltu a generála Thurna spěšně ustupovalo z jižní Moravy do Čech; jeho morálka a bojeschopnost klesala.

1. října

Direktorium vydalo výzvu k obraně vlasti proti vojsku Ligy a Habsburků.

počátek října

Císařští agenti navázali tajné kontakty s generálem Mansfeldem, jenž pobýval v Plzni; za finanční příslib zradil české povstání a uzavřel příměří. Císařské vojsko si zajistilo tyl a zahájilo přímý útok na Prahu (u Rakovníka se 5. listopadu stavovské vojsko snažilo zastavit jeho pochod, ale bezúspěšně).

8. listopadu

Sychravá podzimní neděle (krátce po poledni) se stala na svazích Bílé hory před Prahou svědkem bitvy spojeného císařského a ligistického vojska (28 tisíc mužů) s českým stavovským vojskem (20 tisíc mužů). Špatně placené stavovské oddíly (byť v lepším strategickém postavení) byly zhruba po dvou hodinách poraženy, vojáci prchali do Prahy. U zdi obory Hvězda se jen statečně bil moravský pluk (naverbovaný z německých žoldnéřů) Jindřicha Šlika. Z celkem podřadné porážky (z vojenského hlediska) se stala "Bílá hora" tragickým symbolem a těžkým traumatem českých dějin. Vlady se opět ujal FERDINAND II. ŠTÝRSKÝ [1620-1637].

VII. Vláda Habsburků a protireformace – Úvod

Nezdar českého stavovského povstání a následné upevnění moci Habsburků v střeoevropském soustátí (zpečetěné vestfálským mírem) mělo katastrofální následky pro český národ a přineslo tyto nejdůležitější změny v pobělohorských českých zemích:

1. V politické oblasti došlo k dalšímu posílení habsburských centralizačních a absolutistických snah (- o důležitých politických a finančních záležitostech jednotlivých zemí se rozhodovalo ve Vídni, - základní zákonodárná práva převzal po stavovských sněmech panovník, - zaniklo svolávání zemských stavovských hotovostí, - jedinou vojenskou silou v celém habsburském soustátí zůstala stálá císařská armáda).

2. České země se staly de facto provincií, i když si formálně udržely samostatnost (- nejvyšší správní a soudní orgán celého českého státu /Česká dvorská kancelář/ sídlil trvale ve Vídni, - v Čechách této kanceláři podléhalo místodržitelství, na Moravě královský tribunál, ve Slezsku vrchní úřad, - země Koruny české se zmenšily ztrátou obojí Lužice, - pravomoci jednotlivých zemí byly značně omezeny, - došlo k zrovnoprávnění němčiny s češtinou).

3. Uvnitř stavovské obce se dále upevnila pozice panské šlechty (- šlechta ovládala asi 70 % poddaných, města jen 13 %, církve 12 %, panovník 5 %, - ubylo především rytířů zhruba o 40 %, - na vrcholu společenské pyramidy stálo dvanáct nejbohatších rodů, - do Čech přišla nová šlechta, zejména z rakouských a německých zemí, zčásti i z Itálie, Španělska, Nizozemí, Francie).

4. V důsledku rozsáhlé konfiskace tři čtvrtiny statků v Čechách změnil majitele (- postihly valnou část české šlechty, zejména rytířstvo, a města, - měly zastrašit opozici a zbavit ji majetkové základny).

5. Důslednou rekatolizací vzrostla pozice katolické církve v českých zemích (- nejdříve byli vypovězeni nekatoličtí kněží, - přišly nové církevní řády, své postavení posílily "staré", z nichž nejvýznamnější pozici zaujali jezuité, - docházelo k hromadným přestupům do katolické církve, případně k silné emigraci, - byla obnovena činnost četných klášterů dříve zaniklých, - katolické náboženství se stalo jedinou zákonně povolenou konfesí, - církve ovládla školství a dobudovala svou organizační síť, například založením nových biskupství).

6. Vydáním tzv. Obnoveného zřízení zemského (nové ústavy) došlo k definitivnímu skoncování s dualismem panovnické a stavovské moci (- veškerá moc ve státě měla náležet panovníkovi, - dědičnost českého trůnu byla v mužské i ženské linii zajištěna habsburskému trůnu, čímž ztratily zemské sněmy právo volby panovníka, - právo udílet inkolát přešlo ze sněmu na panovníka, - do zemských sněmů byl znovu uveden stav prelátský, a to jako první stav, - ve sněmech bylo zrušeno jednání po kuriích a současně byl městům jako celku ponechán jen jeden hlas).

Třicetiletá válka (zejména ve své druhé části) nesmírně zpustošila české země; četná tažení armád měla negativní dopad na obraz krajiny (drancování, rekvizice, výpalné vytvořily obraz spálené země). Válka rozvrátila zahraniční obchod, rozrušila domácí trh a způsobila pokles hodnoty peněz. Došlo k celkové stagnaci ekonomiky. Některé významné české rody vymřely, jiné postihly exekuce a emigrace. Do země nastal příliv cizinců, jimž se dostala do držby téměř polovina svobodných statků; na Moravě a ve Slezsku nebyl přesun majetku tak markantní. Nastal výrazný pokles počtu obyvatelstva (celkové ztráty se odhadují na jednu třetinu; z původních 3 450 000 na 2 600 000) spolu s morálním úpadkem. V Čechách zůstalo obděláno 20 % poddanské půdy, na Moravě 25 %. Podobně i řada domů (ve městech) i venkovských usedlostí zůstala pustých. Do silně postižených

vnitrozemských oblastí přicházeli dosídlenci (převážně Němci) z lidnatějších pohraničních území; tak se posunula národnostní hranice v Čechách a na Moravě směrem do vnitrozemí.

Po třicetileté válce se habsburská monarchie dostala do mnoha válečných konfliktů, v nichž její vojska bojovala se střídavými úspěchy; české země (i když se jim válečné operace vyhýbaly) jako jedny z nejvyspělejších musely nést značnou část válečných výloh. Habsburkům vyrostl mocný soupeř na Západě - Francie a zároveň z Východu se objevila další expanze - Osmanská říše. Válečné operace probíhaly i od prvního desetiletí 18. století; tentokrát se jednalo o tzv. války o dědictví španělské. V těchto letech se poněkud změnilo postoje vídeňské vlády k zemím monarchie. Budování centralistického státu sice dále pokračovalo, ale zemím byla ponechána větší míra vlastních přístupů (státní úředníci měli přihlížet k názorům zemských stavů). Habsburkové při prosazování pragmatické sankce (uznání dědických práv dcery Karla VI. Marie Terezie) značně ztratili ze svých mocenských pozic v Evropě.

Nedostatek pracovních sil v zemědělství nutil šlechtu jednak zvyšovat robotní povinnosti a jednak silně připoutávat rolníky ke svým panstvím. V té době vrcholil i proces zakládání šlechtických velkostatků; změnila se však podstata i jejich hospodaření. Původní režijní velkostatek byl založen na čelední (námezdní) práci, kdežto nyní převládla robotní práce nevolníků, která zajišťovala prakticky bezplatnou pracovní sílu. Feudální renta přinášela šlechtě finanční prostředky pro podnikání (v rybníkářství, chovu ovcí, pivovarnictví). Nejtěživějším břemenem pro nevolníky se stala robota; zatímco před Bílou horou robotovali poddaní na většině panství jen několik dnů v roce, po třicetileté válce činila robota v průměru 3 dny v týdnu z každé rolnické usedlosti (během sezonních prací byla tato kvóta překračována). Robotní povinnosti však často poddaní vykonávali liknavě, a pokud to šlo, odbývali je. Současně s vysokými robotami se prosazovaly nejrůznější formy osobní nesvobody poddaných (někdy hovoříme o tzv. druhém nevolnictví). Rolník byl připoután k půdě, nesměl se bez souhlasu své vrchnosti stěhovat, ženit (dcera vdávat), bez povolení nemohl jeho syn odejít na řemeslo nebo na studia. Feudálové zesílili nad poddanými i soudní pravomoci, mohli udělovat pokuty, zabavovat jim majetek, nařizovat fyzické tresty. Postavení rolníků se zhoršovalo i systémem vrchnostenských monopolů (například nuceným odběrem piva) a zvyšováním kontribuce (daní z půdy).

Přes veškeré výhody, které mohl šlechtický velkostatek využívat, nebyl výtěžek z jeho hospodaření nijak oslnivý. Nejinak tomu bylo s hospodařením na rustikální půdě (zejména na selských gruntech). Produktivita zemědělské práce byla velmi nízká. Poměry na venkově proto vyvolávaly všeobecnou nespokojenost, která často přerůstala v otevřená povstání nebo alespoň ve zbíhání poddaných. Jejich nárůst vedl císařskou vládu, aby začala v celozemském měřítku zasahovat do poměru mezi poddanými a feudálními vrchnostmi (vydávání robotních patentů).

Třicetiletá válka a její důsledky vážně oslabily postavení měst (úpadek postihl zejména města královská). Řemeslná výroba stagnovala (odkázaná na slabé místní trhy vzhledem k malé kupní síle obyvatelstva). Nejvážnější brzdou výroby se však stávaly cechy, a to jak svými omezeními, tak i konzervativní technikou. Habsburská monarchie hospodářsky zaostávala za nejvyspělejšími zeměmi západní Evropy (za Anglií, Francií, Holandskem). Teoretičtí ekonomové v monarchii si uvědomovali, že je třeba nastoupit cestu, která se uplatňovala v těchto zemích, jinak monarchie přestane patřit k evropským velmocím. Ze Západu se tehdy šířily moderní ekonomické teorie, souhrnně označované jako

merkantilismus (základní zdroj bohatství spočívá v obchodní činnosti, stát má podporovat výrobu zboží a chránit domácí výrobce, omezovat vývoz surovin a naopak podporovat vývoz zboží). Aby mohla země vyvážet, bylo povinností státu podporovat výrobu, mj. i zakládáním státních manufaktur. V habsburské monarchii se uplatňoval tzv. státní kameralismus (snaha o zdokonalení daňového systému ve prospěch státní pokladny, podpora výroby byla až druhořadá). V českých zemích se manufakturní výroba nejdříve prosadila v plátenictví (byl uplatňován tzv. faktorský systém - rozptýlené manufaktury). Vyšším typem byly centralizované manufaktury (textil, hutnictví, sklářství).

Dopadu bělohorské porážky se neubránila ani kulturní oblast. Úpadek měst, odklon šlechty a měšťanstva od české kultury, násilná rekatolizace a s ní spojená emigrace elity české kultury a vzdělanosti (J. A. Komenský, Pavel Stránský, Pavel Skála ze Zhoře) - to vše způsobilo doslova katastrofu v duchovním životě tehdejší společnosti. Hlavní proud kulturního života působil sice dál v českých zemích, ovšem bedlivě střežený katolickou cenzurou. I školské vzdělávání bylo převážně v rukou duchovenstva, přičemž "monopol" na nejvyšší vzdělání měli pouze jezuité (a také piaristé). Církev vůbec hrála významnou roli v životě pobělohorské společnosti, provázela člověka od narození (křest, biřmování, sňatek, smrt). Důležitým místem byl kostel, který byl nejen místem náboženského kultu, ale i centrem umění, osvěty a poučení; významné místo v životě barokního člověka hrála procesí a poutě. České země se opět připojily k římskokatolické církvi, a byly tak integrovány do katolické Evropy.

Ruku v ruce s rekatolizací pronikal do českých zemí barokní životní sloh a s ním i barokní kultura (barokní umělecký styl se v českém prostředí transformoval do zvláštní podoby českého baroka). Zpočátku využívala barokního umění především katolická církev hlavně pro zvýraznění svého učení, krátce nato vznikala barokní díla i na objednávku šlechty a barokní styl se začal šířit i v městském prostředí. V první pobělohorské fázi přicházeli barokní umělci ze zahraničí (z Itálie, Bavorska, Francie); většinou se u nás usadili a jejich potomci se už počítali mezi české umělce.

VII. Vláda Habsburků a protireformace

- Podrobná data

(1620-1740)

1620

9. listopadu

Fridrich Falcký opustil Prahu a uprchl do Vratislavi ve Slezsku; o českou otázku ztratil zájem, nikdy se již do Čech nevrátil. Po necelých 13 měsících skončila vláda "zimního krále" (titulu "český král" však užíval až do své smrti roku 1632 podobně jako jeho manželka - "česká královna" do roku 1662). Praha byla vystavena loupení a drancování vojskem Maxmiliána Bavorského.

10. listopadu

Bezpodmínečná kapitulace Prahy.

13. listopadu

201 šlechticů podalo poníženou prosbu (revers) císaři o milost (mezi nimi i Václav z Budova); podobně i moravští stavové shromáždění v Rosicích u Karla st. ze Žerotína a na sjezdu v Brně slíbili podřídit se Ferdinandu II., potvrdí-li jejich svobody a privilegia. To císař odmítl a jeho vojsko obsadilo Moravu.

17. listopadu

"Správcem" Čech (místodržícím) byl jmenován Karel z Lichtenštejna (do té doby vládl v Čechách Maxmilián Bavorský).

23. listopadu

Ferdinand II. zrušil platnost Majestátu (1609) jeho přestřížením.

13. prosince

Sněm Moravanů v Brně kapituloval před císařským vojskem Buquoyovým (generál Buquoy nahradil ve velení císařských vojsk generála Dampierra, který 9. října t. r. padl u Prešpurku).

23. prosince

Král Fridrich po neúspěšných výzvách k novému protihabsburskému boji musel opustit se svým dvorem Slezsko a odebral se do Haagu (v doprovodu nejvyššího kancléře a prezidenta direktoria Václava Viléma z Roupova), kam dorazil v polovině dubna.

1621

17. ledna

Kardinál Dietrichštejn jmenován císařským komisařem na Moravě. Zabavené statky restituoval původním majitelům; nejvyšším zemským hejtmanem se stal Ladislav Popel z Lobkovic, nejvyšším sudím Burian Berka.

polovina ledna, únor

Evangeličtí Valaši ze Vsetínska, Brumovska a Vizovicka nepřijali bělohorskou porážku a postavili se Habsburkům na odpor; několik tisíc Valachů pod vedením svých fojtů přepadlo městečka na východní Moravě (Zlín, Valašské Meziříčí a Vizovice) a svádělo drobné boje s císařskými oddíly. V létě se Valaši připojili k vojsku Jana Jiřího Krnovského a obsadili průsmyky mezi Těšínskem, Moravou a Slovenskem; na podzim plenili biskupské statky Hranice a Kelč.

23. ledna

Na Fridricha Falckého uvalena říšská klatba.

počátek února

Slezský sněm se zřekl krále Fridricha Falckého a vyjádřil ochotu přijmout podmínky tzv. akordu drážďanského; poměrně mírné kapitulací podmínky usnadnily pacifikaci Lužic a Slezska a posílily vliv saského kurfiřta.

Uherské jednotky podnikly několik vpádů na Moravu (až k Hustopečím); císařské vojsko je porazilo u Strážnice, vtrhlo do Uher a přinutilo Bethlena k ústupu do Košic.

20. února

Do Prahy přišel seznam (odeslán již 7. února z Vídně) exponovaných povstalců (uvedeno devadesát osob); ještě téhož dne začalo zatýkání. Páni a rytíři se shromáždili na Pražském hradě, měšťané na radnici. V Bílé věži na Hradčanech a v šatlavě Staroměstské radnice bylo uvězněno na 61 účastníků povstání, dalších 29 bylo internováno v domácím vězení.

28. února

Jménem císaře uzavřel saský kurfiřt Jan Jiří v Drážďanech tzv. akord, podle něhož za náhradu 300 tisíc zlatých vyplacených císaři zaručoval Jan Jiří slezským evangelickým stavům zachování všech předbělohorských výsad (s akordem vyslovil 17. července t. r. souhlas císař). Slezsko se vzdalo císaři.

březen

Zahájeno vypovídání kalvínských a bratrských duchovních.

Začal ústup posledních vojenských stavovských jednotek: Mansfeldovo vojsko vyklidilo západočeská města Plzeň (26. března), Falknov - Sokolov (9. dubna), Loket (7. května). Ke konečné kapitulaci došlo v roce 1622 - Třeboň (16. března), Zvíkov (28. května), Kladsko (28. října).

3. března

Saský kurfiřt Jan Jiří slíbil hornolužickým stavům (po kapitulaci jejich země) úplné odpuštění za jejich spoluúčast v povstání spolu se zachováním dosavadních náboženských a politických svobod; ke schválení císařem Ferdinandem II. došlo 30. června t. r. Saská vojska zůstala v zemi.

15. března

Mimořádný soudní tribunál v Praze zahájil za předsednictví Karla z Lichtenštejna svou činnost na Pražském hradě. Každý z obžalovaných musel odpovědět na 236 otázek. Vlastní soudní proces byl zahájen 29. března.

5. dubna

Na jednání soudního tribunálu byly vyneseny první rozsudky; další ortely následovaly 26. dubna. Císaři bylo nakonec předloženo ke schválení 43 návrhů na trest smrti, potvrzeno bylo 27 rozsudků. Veřejným žalobcem byl Přibík Jeníšek z Újezda.

červen

Po vypršení dvanáctiletého příměří vstoupilo do války s habsburským Španělskem Spojené Nizozemí; těžiště války se přeneslo do Horní a Porýnské Falce a vlastního Nizozemí - začala válka o Falc (1621-1623).

13. června

Saský kurfiřt Jan Jiří přiměl lužické stavy v Kamjenci k přísaze poslušnosti císaři Ferdinandovi II.; kurfiřt za to žádal 6 milionů zlatých. Protože tuto sumu nemohl císař zaplatit, dal mu roku 1624 obě Lužice v zástavu jako léno.

20. června

V síni říšské dvorské rady byl přečten odsouzeným soudní výrok; v Praze zavládlo zděšení nad přísnými tresty.

21. června

Na Staroměstském náměstí v Praze se konala od časného rána poprava 27 vybraných účastníků českého stavovského povstání; z popravených byli 3 ze stavu panského (Šlik, Budovec a Harant z Polžic), 7 rytířů a 17 měšťanů. Co se týče náboženského vyznání byli mezi nimi luteráni, kalvíni, členové jednoty bratrské a z propagandistických důvodů rovněž jeden katolík (Diviš Černín z Chudenic). Mezi popravenými byl i rektor univerzity Jan Jesenský. V nepřítomnosti postihly ortely smrti generalitu stavovské armády (v čele s Thurnem) a členy direktoria. Průvodním trestem ztráty hrdla a cti bylo i propadnutí majetku; konfiskační komise zabavily 115 panství a statků v hodnotě 8 milionů kop grošů. Následujícího dne bylo několik osob potrestáno nižšími tělesnými tresty a vyhnanstvím, další osoby byly odsouzeny k doživotnímu vězení.

začátek července

Vojsko Albrechta z Valdštejna začalo obléhat Kladsko, odmítající se podříditi císaři.

13. července

Vojenské oddíly (čítající 12 tisíc mužů) markraběte Jana Jiřího Krnovského a Ladislava Veleny ze Žerotína zamířily přes Krnov a Opavu na východní Moravu; 25. července dobyly Nový Jičín, koncem září a počátkem října obsadily Skalici, Strážnici, Veselí, Uherský Brod a Holešov. Cílem markraběte Jana Jiřího bylo ve spojení s Bethlenem zaútočit na Vídeň. Marně však dobýval Prešpurk (1. září) a Uherské Hradiště (11. října). Podobně ztroskotal jeho pokus (společně s Thurnem a Ladislavem Velenem ze Žerotína) dobýt Olomouc (12. listopadu), císařské vojsko v čele s Albrechtem z Valdštejna a podplukovníkem Contim město ubránilo. Morava byla do ledna 1622 vyklizena, jedinými odbojníky zůstali Valaši.

počátek září

Vojsko Gábora Bethlena vstoupilo na Moravu a spojilo se zde s Valachy; ti pod vedením Adama z Víckova napadli Hranice a Lipník (obsazen 18. října). Postupně se jim podařilo na čas ovládnout východomoravská městečka. Bethlen však začal koncem listopadu ustupovat do Uher (zahájil tajná jednání s Vídní) a krnovské vojsko se stahovalo do Slezska.

13. prosince

Vydán první protireformační dekret, který vypověděl nekatolické duchovní (zatím) z královských měst v Čechách (kněží české konfese - evangelické); němečtí luterští kněží byli v Praze dosud trpěni (do 25. října 1622).

1622

6. ledna

V Mikulově (na Dietrichštejnově zámku) uzavřena mezi Gáborem Bethlenem a Ferdinandem II. mírová smlouva, která měla ukončit uherské stavovské povstání; Bethlen se měl vzdát dobytých území a titulu uherského krále. Za to obdržel titul říšského knížete a doživotně Sedmíhradsko a 7 východouherských stolic. Účastníci odboje byli amnestováni a šlechta byla potvrzena její privilegia (z roku 1606).

18. ledna

Ve Vídni byla podepsána smlouva o mincovním konsorciu (na návrh Karla z Lichtenštejna, vypracovaná bankéřem Hansem de Wittem) mezi císařskou dvorskou komorou a soukromým konsorciem (Karel z Lichtenštejna, František z Dietrichštejna, Albrecht z Valdštejna, Pavel Michna z Vacínova, Hans de Witte a Jakub Bassewi); to převzalo do své správy mincovnictví a zavázalo se, že odvede z mincoven v Čechách, na Moravě a v Dolních Rakousích během jednoho roku 6 milionů zlatých. Konsorcium postupně stahovalo z oběhu hodnotnou stříbrnou minci a nahrazovalo ji znehodnocenou mincí s nižším obsahem stříbra (tzv. dlouhou mincí). Smlouva vešla v platnost 1. února t. r. a skončit měla 16. února 1623. Došlo k rozvrácení hospodářství, členové konsorcia se vydatně obohatili.

V tentýž den vstoupil v život (na Lichtenštejnův návrh) konfiskační soud v čele s Lichtenštejnem a Adamem z Valdštejna.

3. února

Tzv. generální pardon (vydaný Ferdinandem II. v Innsbrucku) omilostnil účastníky českého stavovského povstání; zveřejněn 7. května. Statky povstalců však byly zkonfiskovány a rozprodány příslušníkům dvorské strany. Rozhodování o hmotných trestech se ujaly konfiskační komitety, jejichž předsedou byl v Čechách Karel z Lichtenštejna. Během půldruhého roku bylo odsouzeno 680 šlechtických rodin, přičemž 166 bylo zabráno veškeré jmění, ostatní přišly o dvě třetiny (45), polovinu (128) nebo třetinu (215) či jiný podíl (126) vlastnictví (v té době bylo v zemi asi 1600 panských a rytířských rodů). Generální pardon znamenal úplnou pohromu pro královská města; až na výjimky (Budějovice, Plzeň) přišla o veškerý obecní majetek (odhad činí 2,5 milionu míšeňských grošů).

7. března

Za předsednictví kardinála Dietrichštejna byl ustaven soudní dvůr na Moravě (z devíti soudců, z nichž většina působila před rokem v Praze) a došlo k sestavení listiny obviněných (247 osob).

březen

Ferdinand II. zabavil Karlově univerzité privilegia a nekatoličtí mistři ji museli opustit; 14. listopadu t. r. byla univerzita odevzdána jezuitům.

srpen

Moravský soudní dvůr začal vynášet rozsudky; nejdříve nad dvanácti zemřelými rebely, kterým byl zabaven majetek. 2. září bylo vyneseno 16 rozsudků smrti nad obžalovanými, kteří se nedostavili k soudu (šlo například o Ladislava Veleny ze Žerotína, Václava Bítovského z Bítova, Jana Adama z Víckova).

29. září

Dekret kardinála Dietrichštejna vypovídal do dvou měsíců novokřtěnce (habány) z Moravy. Většina se jich uchýlila do Uher, zvláště na Slovensko (Sobotiště, Velké Leváry). Z původních 30 tisíc členů jich zůstalo v zemi na 5 tisíc (v roce 1628 byly vypovězeny i tyto zbytky). Opakovaně byl dekret vydán i v září následujícího roku.

3. listopadu

Na brněnské radnici bylo vyneseno dalších 20 rozsudků smrti; na přímluvu kardinála Dietrichštejna a Karla st. ze Žerotína jim byly tresty smrti změněny na tresty vězení na Špilberku.

19. listopadu

Kardinál Dietrichštejn vydal generální pardon na Moravě; účast v povstání se neměla trestat "na hrdle", uvěznění byli postupně propouštěni na svobodu. Generální pardon se netýkal konfiskace majetku (tu prováděla komise v letech 1622-1624). Konfiskace se týkaly 234 šlechtických osob a propadlo jim téměř 150 panství a statků; ušetřeny nezůstaly ani majetky 129 chudších šlechticů (odhad hovoří o 6 milionech zlatých).

1623

V Praze na Novém Městě pražském (na Zderaze) byl založen první konvent bosých augustiniánů (řehole sv. Augustina).

Došlo k ustavení samostatné české provincie Tovaryšstva Ježíšova a po celé zemi se začaly zřizovat nové jezuitské ústavy; do roku 1653 bylo již 23 kolejí.

23. února

Po vojenských neúspěších Fridricha v bojích o Falc (v roce 1622 císařské vojsko Tillyho porazilo markraběte bádenského u Wimpfen, Kristiána Halberstadtského u Höchstu a 16 září t. r. okupovalo Heidelberg) říšský sněm v Řezně zbavil Fridricha Falckého kurfiřtské hodnosti a přenesl ji na Maxmiliána Bavorského (i s vlastnickým právem na obě Falce - Horní a Dolní).

27. února

V Olomouci se konala masová poprava, při níž bylo obětováno 18 vůdců valašského odboje; v dubnu následovalo dalších třináct poprav.

1. dubna

Císař převzal zpět správu mincovnictví od konsorcia do správy komory, ale jeho patenty a nařízení nic nezměnily. Nakonec bylo nutné "dlouhou minci" stáhnout a nahradit ji mincí hodnotnější.

říjen

Zrušena konfiskační komise.

konec října

Sedmihradský vévoda Gábor Bethlen vypověděl tzv. mikulovský mír, v srpnu t. r. vytáhl ze Sedmihradska a s podporou Turků pronikl až na Moravu; koncem října obklíčily jeho oddíly Hodonín s císařským sborem. Turci a Uhři pronikali až po Znojmo, Brno a Olomouc.

28. prosince

Vydán patent o mincovní kaládě (státním bankrotu); cesta k finančnímu zhroucení nastala po uzavření smlouvy o mincovním konsorciu (18. ledna 1622), kdy se členové konsorcia (zejména Valdštejn) obohacovali tím, že za "dlouhou minci" nakupovali konfiskované statky a platili jí dluhy. A protože kvalitní měna skončila v kapsách spekulantů, musel stát vyhlásit bankrot (hodnota mince snížena na 12,5 % nominální hodnoty).

1624

Do Vídně přemístěna Česká dvorská kancelář.

Zřízeny královské protireformační komise (z osob duchovních i světských), které prováděly rekatolizaci země.

U kostela P. Marie Vítězné na Malé Straně v Praze byl založen první klášter bosých karmelitánů.

12. března

Císař Ferdinand II. Habsburský povýšil Valdštejnovo Frýdlantsko na knížectví; už 7. září 1623 byl Valdštejn "knížetem z Frýdlantu". Dne 4. ledna 1627 bylo pak knížectví ještě povýšeno na vévodství.

29. března

Zvláštním císařským patentem (na naléhání nuncia Caraffy) se nařizovalo, aby za měšťany byli přijímáni jenom katolíci, a naopak aby královští rychtáři vyloučili ze stavu měšťanského všechny osoby, které byly do něho přijaty buď v době povstání, nebo bez královského svolení, pokud by se nestaly katolíky. V Čechách byl patent vyhlášen 9. dubna, o něco později i na Moravě.

9. dubna

Katolické náboženství bylo v Čechách prohlášeno za jediné povolené (ostatní vyznání byla považována za kacířská).

8. května

Uzavřena vídeňská mírová smlouva mezi Gáborem Bethlenem a Habsburky, která potvrzovala závěry mikulovského míru (z 6. ledna 1622).

18. května

Nekatoličtí duchovní vypovězeni císařským patentem z Čech; 12. října t. r. i z Moravy. Provedením tohoto dekretu byli pověřeni kníže Lichtenštejn a arcibiskup Arnošt Albrecht Harrach.

1625

březen

Jednota bratří konala poradu v Doubravici (nedaleko labských pramenů). Bylo rozhodnuto emigrovat do zahraničí po skupinách (ne jednotlivě).

Ve Vídni se ustavila z císařova rozkazu komise (v čele s Lichtenštejnem a Valdštejnem), která měla navrhnout revizi zemského zřízení v Čechách.

22. března

Kardinál Dietrichštejn vydal dekret, který nařizoval nekatolíkům "obrátit se do svatodušních svátků na víru katolickou anebo se úplně netoliko z města, nýbrž z celé země moravské vystěhovati".

7. dubna

Schválen návrh Valdštejna na vybudování početné císařské armády z jeho vlastních prostředků; Valdštejn vytvořil silnou žoldnéřskou armádu (postupně dosáhla až 100 tisíc mužů).

16. května

Ferdinand II. zrušil úřad karlštejnského purkrabího a nechal převzt korunovační klenoty z Karlštejna do Prahy, kde je měl pod svou kontrolou.

25. července

Valdštejn byl jmenován generálem (generalissimem), tedy vrchním velitelem císařského vojska v Německu a Nizozemí.

léto-podzim

Vzbouření poddaných na Frýdlantsku, Jičínsku a Litoměřicku.

9. prosince

Tzv. haagskou dohodou byla vytvořena velká protihabsburská koalice, v níž spojili své síly Nizozemí, Anglie, Dánsko, Gábor Bethlen, Dolní Sasko a Fridrich Falcký (do budoucna se počítalo i s dalšími spojenci - Francií, Švédskem, Benátkami a Savojskem); dohodě předcházela spojenecká smlouva Anglie, Francie a Nizozemí (z 20. června 1624). S velkým zpožděním se vytvořil silný protihabsburský blok evropských mocností, o němž před lety snili odbojní čeští stavové. Velení nad koaliční armádou, rozdělenou do dvou

sborů, bylo svěřeno hraběti Mansfeldovi a Janu Filipu Fuchsovi z Binbachu; vrchní velení převzal král dánský a norský Kristián IV. Nastalo období tzv. dánské války (1625-1629).

1626

Pavel Skála ze Zhoře začal psát v emigraci v Lübecku (a později ve Freiburgu) desetisvazkovou Historii církevní, sahající od dob apoštolských do roku 1639.

leden

Vydán patent zakazující oddávat nekatolíky.

Další vystoupení Valachů; pod velením Čejkovského z Víckova se povstalci zmocnili Holešova. Po příchodu dánského vojska na Moravu mu poskytovali službu jako průzkumníci.

duben

Měšťanům a ostatnímu lidu bylo nařízeno zvláštním patentem do dvou měsíců přestoupit ke katolickému náboženství; těm, kdo do té doby nepřestoupí, bylo dovoleno statek prodat, přičemž však čtvrtina tržeb musela být odevzdána královské komoře.

25. dubna

Valdštejnovo vojsko porazilo Mansfeldovu armádu v bitvě u Desavy (Dessau) na Labi severně od Lipska; ztráty Mansfeldovy se odhadovaly na 6 tisíc padlých, zatímco císařští měli jen 100 mrtvých vojáků.

srpen

Mansfeldovo vojsko (s mnoha exulanty) proniklo na Krnovsko, Opavsko a Těšínsko, dále postupovalo přes Lipník, Nový Jičín a Uherský Brod na Slovensko (k Trenčínu), kde se mělo spojit s Bethlenovou armádou. Gábor Bethlen chtěl ve spojení s Turky a Mansfeldem ohrozit Vídeň (šlo již o třetí vojenské vystoupení Gábora Bethlena). Toho využili Valaši k druhému povstání, které trvalo 15 měsíců (1626-1627). Mansfeld se odebral na jih, v Bosně náhle onemocněl a 30. listopadu 1626 v Sarajevě zemřel.

27. srpna

Vojska dánského krále Kristiána IV. utrpěla krutou porážku u dolnosaského Lutteru armádou maršála Tillyho. Valdštejnovo vojsko se vypravilo v dalším roce do severního Německa, kde spojenými silami (s armádou Tillyho) vytlačilo do listopadu 1627 krále Kristiána IV. z Holštýnska, Šlesvicka, Jutska a Meklenburska.

2. září

Valdštejnovo vojsko dorazilo do Olomouce a dále táhlo přes Kroměříž k Uherskému Brodu a pak na Slovensko. Ke srážce s Bethlenem však nedošlo, poněvadž ten se svým vojskem ustupoval dál na východ, 10. října zahájil jednání ve Vídni o příměří a 20. prosince t. r. sjednal s císařem mír.

říjen

Valaši (v počtu asi 4 tisíc) pomohli dánskému vojsku plukovníka Jáchyma Mitzlaffa dobýt město Hranice. Do konce roku ovládl Mitzlaff spolu s Valachy celou severovýchodní

Moravu a část Horního Slezska (Opavsko, Krnovsko, Těšínsko, Jičínsko a Valašsko k Holešovu).

1627

5. února

V Praze začala pracovat zvláštní protireformační komise.

10. května

Císař Ferdinand II. podepsal (koncem měsíce byly k dispozici první vytištěné exempláře) novou zemskou ústavu, tzv. Obnovené zřízení zemské (pro Čechy); byla vydána německy pod názvem Verneuerte Landesordnung des Erbkönigreichs Böhaimb, úřední překlad do češtiny nebyl ani celý vytištěn. Hlavní zásady: 1. místo dosavadního stavovství byl uzákoněn absolutismus; 2. Česká koruna byla vyhlášena za dědičnou (tedy nepřestala existovat) v habsburském rodě až do vymření mužského potomstva (posílena moc České královské - dvorské - kanceláře ve Vídni); 3. duchovenstvo zaujalo první místo v zemském sněmu (za ním teprve stav panský, rytířský a královská města - ta měla na sněmu jen jeden hlas); 4. katolické náboženství bylo prohlášeno za jediné povolené vyznání v českých zemích (ti, kteří se nechtěli "srovnat" s panovníkem ve víře, museli se vystěhovat ze země, ovšem s výjimkou poddaného lidu, který musel přestoupit ke katolictví buď po dobrém, nebo po zlém); 5. jazyk německý byl zrovnoprávněn s českým; 6. stavům bylo ponecháno povolování, rozvrhování a vybírání daní; 7. zemské úředníky směl jmenovat pouze panovník (jemu byli také zodpovědni). Ustanovení Obnoveného zřízení zemského se prakticky udrželo až do roku 1848.

léto

Na Čáslavsku, Kouřimsku a v Posázaví vypuklo nevolnické povstání.

Císařská armáda pod vedením Valdštejna a jeho generála Marradase nastoupila k mohutné ofenzivě směrem do Slezska; Valdštejnovy jednotky ovládly Moravu a pronásledovaly sbory dánského krále Kristiána IV. až k Baltskému moři.

31. července

Vydán mandát Ferdinanda II. nekatolickým stavům v Čechách, jenž jim nařizoval do šesti měsíců buď přestoupit ke katolické víře, nebo odejít do konce května 1628 ze země; na Moravě byl vydán podobný mandát 9. března 1628. Celkový počet pobělohorských exulantů nelze přesně uvést, odhaduje se, že odešlo až na 150 tisíc lidí. Středisky emigrace se staly v Sasku Pirna, Drážďany, Lipsko, v Polsku Lešno a Toruň, na Slovensku Skalica, Holič, Trenčín a Púchov. Mandát naléhal na ty, kteří se chtěli usadit ve Slezsku a v Lužicích, aby se stěhovali za hranice království.

srpen

Velké protifeudální povstání v okolí Kácova, Čestína, Uhlířských Janovic; rozšířilo se na Kouřimsko, Čáslavsko a do okolí Kutné Hory.

28. října

Po tvrdých represáliích císařského vojska proti povstalým Valachům (jen v Hranicích bylo popraveno 12 osob) složili jejich představitelé císaři Ferdinandu II. slib poslušnosti; zůstali však ozbrojeni.

21. listopadu

Korunovace Ferdinandovy manželky Eleonory Gonzagové českou královnou; o tři dny později se konala korunovace císařova syna Ferdinanda III. českým králem.

1628

4. února

J. A. Komenský se svou rodinou nuceně odešel do polského Lešna.

únor a březen

Probíhala poddanská povstání na Opočensku, Náchodsku a Hradecku.

březen

Vypuklo nevolnické povstání na Hradecku; tři proudy povstalců rozdrtily oddíly Albrechta z Valdštejna.

27. března

V Brně se konala poprava Václava Bítovského z Bítova, odsouzeného k smrti již 2. září 1622 za účast v protihabsburském povstání na Moravě.

duben

Císař Ferdinand II. jmenoval Valdštejna "císařským nejvyšším polním hejtmanem a generálem Oceánského a Baltického moře"; už koncem ledna mu postoupil císař vévodství meklenburské a v polovině února získal Valdštejn jako léno Zaháňsko. Začal tak upevňovat své postavení v Pobaltí a přikročil zde k budování císařského loďstva.

konec dubna-5. srpna

Valdštejnovo vojsko neúspěšně obléhalo hanzovní město Stralsund.

20. června

Na moravském sněmu ve Znojmě složily moravské stavy přísahu poslušnosti nově korunovanému českému králi, Ferdinandu III., synovi císaře Ferdinanda II.

1. července

Na moravském zemském sněmu ve Znojmě bylo vyhlášeno Obnovené zřízení zemské (pro Moravu); Ferdinand II. současně potvrdil 140 listin a privilegií Moravy (26. června).

1629

Císař Ferdinand II. vydal dekret, kterým rušil dosavadní praxi přijímání do "šlechtického stavu" na stavovském shromáždění, jež bylo dosud podmínkou inkolátu. Nadále se získávalo "zemské obyvatelství" pouze panovnickým dekretem.

6. března

Císař Ferdinand II. vydal tzv. restituční edikt, podle něhož měly být katolické církvi vráceny všechny statky, jež jí patřily k roku 1555 (či k roku 1552); edikt současně zakazoval na území říše kalvínskou víru. Odpor proti němu vedl k sjednocení kalvinistů, luteránů i části katolíků (bavorských), nakonec byl odsouzen k tiché likvidaci (na sněmu v Řezně v červenci 1630).

11. června

Vstoupil v platnost tzv. mír lübecký (jednáno v Lübecku od ledna 1628 do května 1629, podepsán 22. května t. r.), kterým se definitivně rozpadla haagská protihabsburská koalice (zvláště po vystoupení Anglie) a byla jím fakticky ukončena tzv. válka dánská. V mírové smlouvě se Kristián IV. zavázal, že se nebude vměšovat do říšských záležitostí, a naproti tomu císař od Dánska nepožadoval žádné územní ústupky a netrval ani na náhradě škod a výdajů.

1630

6. července

Švédská armáda (asi patnáctitisícová) se vylodila v Pomořanech. Její vstup na evropské bojiště znamenal počátek tzv. švédské války (1630-1635). Švédsko si chtělo zajistit nadvládu nad Baltem, na jeho stranu přešla Francie, Sasko i Braniborsko. S velkými nadějemi vzhlížela na novou situaci česká emigrace.

13. srpna

Císař vydal rozhodnutí o sesazení Valdštejna z velení císařské armády.
podzim

Po katastrofě císařského sboru (pod velením Contiho v Pomořanech) se dostala do švédských rukou většina tohoto území. K odporu proti vládě císaře Ferdinanda a katolické Ligy se zvedla německá protestantská knížata; nový velitel císařského vojska a Ligy generál Tilly nemohl zabránit vytvoření nové protestantské fronty v Německu.

1631

Kardinál Dietrichštejn povolal na Moravu nový církevní školský řád piaristů a první jejich kolej zřídil na svém panství v Mikulově.

23. ledna

Uzavřena spojenecká smlouva mezi Švédskem a Francií; Francie přislíbila stálý finanční příspěvek na vedení války proti Habsburkům.

polovina června

Švédský král Gustav Adolf II. přijal ve Špandavě (u Berlína) v audienci české emigranty Jindřicha Matyáše Thurna a Jaroslava Sezimu Rašína; byly navázány první kontakty Švédů s Valdštejnem (zprostředkoval Rašín). Valdštejn požadoval za "přestup" ke Švédům armádní sbor o 10-12 tisíce mužů.

17. září

Bitva u Breitenfeldu (nedaleko Lipska), v níž utrpěla Tillyho císařská armáda těžkou porážku (její ztráty se odhadovaly na 12 tisíc padlých a raněných); vítězství umožnilo Švédům postoupit dále do nitra Německa. Král Gustav Adolf odmítl splnit Valdštejnovi svůj původní slib. K švédské armádě se připojil saský kurfiřt Jan Jiří se svou armádou; Sasové měli podle dohody proniknout Lužicí do Slezska.

počátek listopadu

Saská armáda pod velením generála Jana Jiřího Arnima změnila směr postupu a pronikla do severních Čech.

15. listopadu

Saské vojenské oddíly obsadily bez boje Prahu. Se saskými vojsky se vraceli do Čech mnozí emigranti a znovu se ujímali svých panství (Václav Vilém z Roupova, Ladislav Velen ze Žerotína); dne 20. listopadu dorazil do Prahy samotný kurfiřt Jan Jiří.

30. listopadu

Na podnět Václava Viléma z Roupova byly za velké účasti lidu sňaty ze Staroměstské mostecké věže hlavy popravených pánů z roku 1621 a pietně uloženy do Týnského chrámu.

prosinec

Saské panství se rozšířilo do východních Čech (až po Hradec Králové); česká šlechtická emigrace zvolila na sjezdu stavů direktory a zřídila rovněž konzistoř. Saská okupace však byla dočasná a nechtěla podpořit restauraci církevních a politických poměrů v Čechách.

15. prosince

Po předchozí tajné schůzce (30. listopadu) na trčkovském zámku v Kounicích se saským generálem Arnimem a zástupci české emigrace se Valdštejnův dvůr ve Znojmě stal hlavním štábem císařské armády. Dvojaká politika Valdštejna ho vynesla podruhé do čela císařských armád. Po celou zimu se zde intenzivně organizovalo nové císařské vojsko. Přitom Valdštejn (raněný ve své ješitnosti jak císařem Ferdinandem, tak i švédským králem) udržoval styky se Sasy.

1632

14. a 15. dubna

Bitva u řeky Lechu (poblíž městečka Rainu); poraženo ligistické vojsko, posílené císařským vojskem Aldringnovým (těžce raněn generál Tilly, 30. dubna zemřel).

15. dubna

Císařským patentem byl Valdštejn pověřen rozsáhlými pravomocemi; v té době měl připravené vojsko o 27 pěších a 27 jízdních regimentech (okolo 40 tisíc mužů): Valdštejn opět generalissimem.

23. dubna

Valdštejn odjel s celým dvorem ze Znojma do Čech s cílem vyhnat Sasy ze země; desetitisícová Arnimova armáda byla proti Valdštejnovým regimentům bezmocná. Valdštejn však s rozhodujícím útokem váhal a nabízel Sasům separátní mír; ti ho však odmítli.

konec května

Nastala postupná likvidace saských posádek v Čechách.

25. května

Saské pluky opustily Prahu; to znamenalo zmar všech nadějí stavovské opozice.

červen

Císařské oddíly vedené generálem Gallasem vytlačily saské vojsko z Čech a hlavní voj císařské armády pod Valdštejnovým velením postoupil do Bavor, obsazených z velké části Švédy; v polovině června obsadil Valdštejn Norimberk.

1.-4. září

Krvavá bitva Valdštejnova vojska u Fürthu (poblíž Norimberku) s oddíly Gustava Adolfa; švédské vojsko poraženo, první velký neúspěch Švédů.

16. listopadu

V ranních hodinách zahájena bitva u Lützen (nedaleko Lipska). Císařská armáda v čele s Valdštejnem zastavila (díky nenadálému úspěšnému útoku sboru polního maršálka Pappenheima) švédské vojsko Gustava Adolfa; ten v bitvě zahynul, podobně byl smrtelně zraněn i Pappenheim. Habsburkům se vrátila vojenská iniciativa, bitva však skončila "nerozhodně".

1633

leden

Valdštejn vedl tajná jednání s nástupcem švédského krále, vůdcem říšské rady, kancléřem Axelem Oxenstiernou; současně vyjednával s Francouzi, jejichž zahraniční politiku vedl kardinál Richelieu.

11. února

Valdštejnův válečný soud v Praze odsoudil 16 obviněných důstojníků jeho vojska za dezerci v bitvě u Lützen k trestu smrti; Staroměstské náměstí před radnicí se stalo svědkem jejich popravy.

15. května

Na zámku v Jičíně došlo k tajné schůzce Valdštejna s českými emigranty - Janem Warlichem z Bubna a Jaroslavem Rašínem; jako prostředníci Švédska a současně mluvčí českého exilu nabídli Valdštejnovi korunu Českého království, když zbaví zemi Habsburků. Projekt zrady byl projednán i se švédským říšským kancléřem Axelem Oxenstiernou. Do spiknutí se zapojily i Sasko a Francie; rozhodující role byla přisouzena Valdštejnovi.

17. května

Valdštejnovo (asi čtyřicetitisícové) vojsko vytáhlo přes Náchod do Slezska, které mělo být vysvobozeno od Sasů, Braniborů a Švédů.

6. června

Těsně před očekávanou bitvou u Dlouhé Olešnice bylo uzavřeno příměří mezi Valdštejnem a saským velitelem Arnimem.

12. června

Ve vojenském táboře u Dlouhé Olešnice tajně navštívil Valdštejna český emigrant Jindřich Matyáš Thurn (toho času švédský generál). Valdštejn se nedokázal odhodlat k rozhodné akci, váhal - "až přijde vhodný čas". Jeho vojsko zatím zůstávalo v nečinnosti v polním táboře u Svídnice.

18. srpna

Do Valdštejnova vojenského tábora dorazil polní maršálek Jindřich Šlik, kterého zde vyslal dvůr na inspekci; ve Vídni vládla nespokojenost s Valdštejnovým slezským tažením.

11. října

Bitva u Stínavy ve Slezsku, v níž bylo zhruba pětitisícové švédské vojsko vedené Thurnem a plukovníkem Duvalem poraženo Valdštejnovou císařskou armádou. Valdštejn dal propustit zajaté důstojníky (včetně Thurna) za cenu vydání všech švédských pevností ve Slezsku císařským.

14. listopadu

Po dobytí Řezna Švédy táhl Valdštejn přes Čechy do Bavor, aby odtud vyhnal vojsko Bernarda Výmarského; 26. listopadu dorazil do Plzně. Ve Vídni narůstala nespokojenost s Valdštejnem.

30. listopadu

Část Valdštejnova vojska (nedokonale zásobovaná a vyzbrojená) pod velením Ottavia Piccolominiho překročila česko-bavorskou hranici s cílem provést rychlou operaci proti Švédům; zastavila se ve Fürthu. Už 3. prosince však nastal ústup tohoto jízdního sboru zpět do Čech. Ve Vídni nastalo zděšení.

prosinec

Valdštejn se znovu pokusil o navázání tajných jednání, ale narazil na nedůvěru u saského vojevůdce Arnima a také u švédského generála Bernarda Výmarského.

1634

V proslulém holandském nakladatelství bratří Elsevirů v Leidenu vyšlo (jako 31. svazek) latinsky psané dílo českého exulanta Pavla Stránského O státě českém (Respublica Bojema), podávající ucelený a všestranný pohled na český stát a jeho předbělohorský vývoj. Shromáždil v něm údaje historické, zeměpisné, místopisné, státoprávní, fakta o obyvatelstvu, jazyku, stavech, panovnících, úřadech, náboženství apod. V Čechách vyšlo poprvé v německém překladu na přelomu 18. a 19. století, česky pak o sto let později.

13. ledna

Důstojníci Valdštejnovy armády složili svému veliteli přísahu věrnosti, tzv. revers. Současně však byli někteří z nich (Gallas, Aldringen a Piccolomini) získáni Vídní a prozradili konspirační plány svého velitele.

24. ledna

Císař Ferdinand II. zbavil Valdštejna hodnosti vrchního velitele císařských armád; jeho nástupcem byl jmenován hrabě Jan Matyáš Gallas.

18. února

Císař vydal proskripční dekret, kterým byl Valdštejn prohlášen za zrádce a rebela.

22. února

Valdštejn se zbytkem věrného vojska se dal na ústup do Chebu.

25. února

Albrecht z Valdštejna byl mezi desátou a jedenáctou hodinou večer zavražděn v purkrabském domě v Chebu; povražděni byli i jeho přátelé - Trčka, Ilov, Kinský, Niemann. Valdštejnův majetek (jeho hodnota se odhadovala na 15 milionů zlatých) byl zkonfiskován a přešel do rukou těch, kteří se podíleli na tragickém pádu tohoto nejbohatšího muže v Českém království (generálové Gallas, Aldringen, Piccolomini, Tiefenbach, Šlik a další).

2. března

V Opavě složena u pěšího pluku přísaha věrnosti Valdštejnovi. Ve městě a okolí vypuklo povstání proti císaři.

18. března

Před Opavou se objevily pluky velitele císařských vojsk ve Slezsku generála Götze; 20. března město kapitulovalo, "rebelie" byla potlačena.

květen

V bitvě u Lehnice dosáhla švédská vojska vítězství nad habsbursko-katolickým táborem.

léto

Sasko-švédský vpád do severních Čech; přes Litoměřice se spojená vojska dostala až před Prahu a do středního Polabí (vyplenila Nymburk). V polovině září se stáhla, naděje české emigrace na možný návrat opět pohasly. Švédské oddíly (velitele Banéra) podnikaly loupežné výpravy i na Moravu (na Jihlavsko).

5.-6. září

Porážka švédské armády u Nördlingenu (předtím se vzdala švédská posádka v Řezně). Švédové byli zatlačeni do dolního Pomohání, císařské vojsko opanovalo jižní Německo; bylo to poslední vítězství, jehož společně dosáhla vojska španělská a vojska rakouských Habsburků. Bezprostředním důsledkem bitvy bylo vytvoření tajné ligy v Ebersdorfu (31. října 1634); ta měla navázat úzkou spolupráci mezi Španělskem, Rakouskem a katolickými říšskými knížaty (tedy v podstatě šlo o program staré Ligy, která se rozpadla počátkem 30. let).

1635

30. května

Podepsán tzv. pražský mír mezi císařem Ferdinandem II. a saským kurfiřtem Janem Jiřím; brzy k němu přistoupila i další říšská knížata (mj. i Braniborsko) a města. České

emigraci však nepřinášel nic. Nejvýznamnější změnou bylo odstoupení Horní a Dolní Lužice Sasku (jako dědičné léno je měl saský kurfiřt již v zástavě od roku 1624), za něž slíbil kurfiřt přispět k vypuzení Švédů z Říše. Z náboženských otázek byly potvrzeny výsledky augšpurského míru (1555) a vykonání restitučního ediktu bylo odloženo o 40 let; Slezsku přinesl mír zhoršení, poněvadž se augšpurské vyznání povolovalo jen Vratislavi a knížectvím břežskému, lehnickému a opolskému, která nebyla pod přímou kontrolou České koruny. Francie, která zaznamenala výrazné oslabení protihabsburské koalice, vstoupila již 19. května t. r. do války proti Španělsku, když koncem dubna uzavřela se Švédskem spojeneckou smlouvu. Francouzská vláda kardinála Richelieua uzavřela již 25. února 1635 novou alianční smlouvu s Nizozemím a v létě t. r. dohodu se Savojskem, Mantovou a Parmou. Nastala poslední fáze třicetileté války - švédsko--francouzská (1635-1648), plná loupeživých tažení za kořistí, jež pustošila celou střední Evropu.

1636

24. dubna

Jan Jiří převzal ve Zhořelci obě Lužice pod svou správu; tímto aktem byla Lužice definitivně oddělena od České koruny.

9. října

V Přerově zemřel Karel st. ze Žerotína, krátce předtím (19. září v Brně) i kardinál Dietrichštejn.

16. října

V bitvě u Wittstocku (severozápadně od Berlína) porazil švédský generál Johann Banér císařskou a saskou armádu; Švédové opanovali severní Německo a pootevřeli si cestu do Čech. Obyvatelstvo pohraničních oblastí Čech muselo zásobovat habsburskou armádu v Sasku (v Ústí nad Labem, Litoměřicích a Děčíně vznikla velká proviantní skladiště).

10. prosince

V Brně byl zřízen královský tribunál Moravského markrabství v čele s hejtmanem; tribunál měl značnou politickou i soudní pravomoc na úkor zemských úřadů a zemského soudu. Zpočátku zasedal v Brně, v roce 1637 (za zemského hejtmana hraběte Salma) byl přeložen do Olomouce.

22. prosince

Ferdinand III. byl zvolen římskoněmeckým králem.

1637

15. února

Ve Vídni zemřel ve věku devětapadesáti let císař Ferdinand II.; vládu převzal jeho druhorozený syn FERDINAND III. [1637-1657]. V jeho osobě dosedl na trůn muž nepochybně schopnější, než byl jeho předchůdce, a také méně protičesky zaujatý. Na rozdíl od většiny Habsburků uměl dobře česky, často pobýval v Praze a zasloužil se o obnovu Pražského hradu.

jaro

Stavové Moravského markrabství podali novému císaři stížnost proti Obnovenému zřízení zemskému; žádali, aby zemské úřady byly obsazovány "osobami starousedlými" a

aby zemská samospráva získala určitou autonomii. Císař jim jen připomenul povinnost držet se zřízení z roku 1628.

1638

Císař Ferdinand III. vyňal z pravomoci jezuitů Karolinum a obě světské fakulty (právníckou a lékařskou) postavil pod vlastní pravomoc.

24. března

Trestná výprava plukovníka Halbicha, vypravená proti odbojným vsetínským Valachům, byla v údolí Rokytnice obklíčena a zajata povstalci.

1639

duben

Švédský generál Johann Banér vnikl se svými vojsky přes Sasko do severních Čech; značně demoralizované švédské vojsko se uchylovalo k rabování a loupežím (přes generálovo svolání k českému lidu, jež slibovalo osvobození země a vybízelo k povstání - vydáno v Litoměřicích). Na Čechy dolehlo asi nejtěžší osmiměsíční období třicetileté války.

konec května

Švédové stanuli před Prahou, avšak město nedobyli (vyznamenala se studentská legie).

červen

Severovýchodní Čechy byly zaplaveny švédským vojskem; oddíly Zdeňka z Hodic pronikly až k Náchodu a hranicím Slezska. Švédové se také pokusili proniknout na Moravu (u Jihlavy), moravská zemská hotovost a studentská legie z Olomouce je však zastavila. Švédská vojska plenila i západní a jižní Čechy (Plzeňsko, Slánsko, Rakovnicko, Berounsko, Tábořsko a Prácheňsko). Na severu Čech loupily jednotky generála Torstenssona, který předtím operoval v Lužici a ve Slezsku (přesunul se na Liberecko a Frýdlantsko).

září

Správa Čech svěřena císařovu bratru arciknížeti Leopoldu Vilémovi, pasovskému biskupovi. Po bok mu byl postaven generál Piccolomini; oba vystřídali generála Gallase.

1640

Z příkazu Ferdinanda III. byl vydán svod zákonů a dodatků k Obnovenému zřízení zemskému, který přinášel jistá práva českým stavům (pokud nešlo o záležitosti, jež se týkaly osoby a práv královských).

jaro

Švédové byli vytlačeni z Čech.

listopad-prosinec

Banérovo švédské vojsko táhlo do jižního Německa s cílem dobýt Řezno, kde zasedal říšský sněm, a zmocnit se císaře Ferdinanda III. Tento smělý plán však ztroskotal; krátce nato (v květnu 1641) Banér zemřel. Na jeho místo nastoupil 20. května 1641 maršál Leonard Torstensson, dosavadní generál - zbrojmistr.

1641

9. ledna

Vydán patent, jenž se snažil bránit narůstajícímu zbojnictví (zejména na Valašsku - Ondruška, Adamčik). Patent sliboval odpuštění a navíc ještě bohatou odměnu každému zbojníkovi, který zabije svého kamaráda - zbojníka; nepřinesl však žádný efekt.

konec roku

Královský tribunál (včetně zemských desek) byl z Olomouce přeložen do Brna, které se od t. r. stalo jediným hlavním městem Moravy. Bylo zřízeno pět krajů, při nich ustaveni krajští hejtmani a sekretáři; jednalo se o kraj Brněnský, Jihlavský, Znojemský, Hradištský a Olomoucký. V čele správy zemských desek byl postaven nejvyšší zemský písař. Ze zemského soudu byl vyňat manský soud olomouckého biskupa, rovněž olomoucká univerzita měla svůj zvláštní soud.

1642

jaro

S reorganizovanou a doplněnou švédskou armádou pronikl Torstensson ze zimního ležení na Dolním Labi do tehdejšího Dolního Slezska.

květen

Švédská armáda dobývala slezská města - Velký Hlohov, Lehnici, Javor.

1. června

Bitva u Svídnice, v níž zvítězilo švédské vojsko nad císařskými oddíly sasko-lauenburského vévody Františka Alberta. Tímto vítězstvím si Torstensson otevřel cestu na Moravu (obsadil nejprve Opavu).

6. června

Švédové pronikli Moravskou branou k Holešovu, kde porazili císařské jednotky, které ve zmatku prchaly k Uherskému Hradišti.

15. června

Po čtyřdenní obraně se vzdala opevněná Olomouc; zemské úřady i s úředníky prchaly na jih země a do Vídně. Okupovaná Olomouc se stala vojenskou základnou Švédů až do roku 1650. V příštích dnech a týdnech byla obsazena další města střední a severní Moravy; z nich se Uničov stal druhým trvalým sídlem švédské posádky.

srpen

Postupný ústup Torstenssona s hlavní armádou do Slezska; císařské vojsko v čele s arcivévodou Leopoldem Vilémem vypudilo Švédy z moravských měst (Opavy, Litovle, Tovačova, Fulneku). Ze Slezska postupoval Torstensson přes Lužici do Saska.

2. listopadu

U Breitenfeldu (poblíž Lipska) došlo k jedné z rozhodujících bitev třicetileté války, v níž bylo císařské vojsko rozdraceno Torstenssonovou armádou. Poražený Leopold Vilém ohlásil 9. ledna 1643 svou abdikaci na vrchního velitele; jeho nástupcem se stal Matyáš Gallas.

1643

leden

Valaši prostřednictvím svých hejtmanů a nekatolických kněží navázali přímé jednání se Švédy (mj. pomáhali zásobovat švédská vojska potravinami i zbraněmi).

duben

Z Budyšína přes Zhořelec do Čech vyrazilo Torstenssonovo vojsko na pomoc (od jara obléhané) Olomouci; prošlo Mladou Boleslaví, Mělníkem, okolím Prahy a zamířilo do východních Čech (sledováno císařskou armádou generála Gallase).

16. června

Torstensson dosáhl Svitav a táhl dál k Moravské Třebové a Olomouci (města dosáhl 22. června t. r.). Švédové rychle dobyli Prostějov, Plumlov, Kroměříž, Holešov a Lukov (mnohá z nich za pomoci Valachů, například Kroměříž). Na Valašsku se rozhořelo třetí povstání (1643-1644).

začátek září

Švédové dorazili k Mikulovu, obsadili Vyškov a učinili první pokus o dobytí Brna; dobývání města započalo 3. září, ale už 8. září bylo ukončeno. Torstensson dostal rozkaz od švédské vlády vrátit se do severního Německa, kde dánský král Kristián IV. vpadl do zad Švédům; Dánové (a také Poláci) přešli nečekaně na císařovu stranu (z obavy z rostoucí nadvlády Švédů v Baltském moři). Tím však byla zmařena naděje na spojení Švédů se sedmihradským knížetem Jiřím Rákóczim (vypověděl válku císaři) a jejich společný postup na Vídeň. Švédové vyklidili část obsazené Moravy (města Plumlov, Nový Jičín, Tovačov, Lipník, Přerov, Lukov, Holešov), své posádky ponechali v Olomouci, Šternberku, Uničově, Fulneku a Sovinci. Torstensson odtáhl do Holštýnska. Na Moravě utichl válečný ruch.

listopad

K okupované Olomouci přitáhl císařský generál Buchheim s úmyslem vyhnat z města Švédy.

1644

26.-27. ledna

Útok společného vojska (hraběte Rottala a generála Buchheima o síle asi 4 tisíc mužů) proti středisku povstalých Valachů - Vsetínu. Císařská trestná výprava rozpoutala na Valašsku krutý teror - vesnice byly vypalovány, povstalci mučeni a popravení (odhaduje se na 150-200 popravených Valachů). Odpor Valašska byl definitivně zlomen do jara 1644.

únor

Zahájena blokáda a po ní několik pokusů císařských oddílů o osvobození Olomouce od Švédů (vojsku postupně veleli generál Buchheim, plukovník Richard, generál Ladislav z Valdštejna); akce skončily v březnu 1645 ústupem císařských jednotek.

prosinec

Zahájena mírová jednání ve vestfálských městech: katolickém Münsteru (Habsburci s Francií) a protestantském Osnabrückeru (katolíci se Švédskem) o ukončení války; zprostředkovateli celé akce byli Benátčané a papežský nuncius Chigi. Zároveň se jednalo i v jiných evropských hlavních městech (mj. i ve Vídni). "Česká otázka" přes aktivity emigrantských skupin (nizozemské, lešenské, saské) zůstala mimo zájem jednajících stran.

1645

leden

Generál Torstensson vpadl se svým vojskem do západních Čech s cílem dobýt Vídeň (s pomocí vojsk Rákócziho).

6. března

Bitva u Jankova (na Benešovsku), snad nejkrvavější střetnutí za třicetileté války na našem území mezi švédským vojskem generála Torstenssona a císařskou armádou generálů Hatzfeldta a Götze (ten v bitvě padl). Vítězství Švédů bylo přesvědčivé; císařských vojáků padlo na 4 tisíce (ze 17 tisíc), Švédů asi 3 tisíce (celkem šestkrát více než v bitvě na Bílé hoře). Bitva u Jankova sice otřásla císařskou koalicí, avšak naděje na návrat české emigraci nijak neposílila. Zpráva o prohrané bitvě se jako lavina rozšířila po zemi a všude zavládl strach, co bude následovat. Cesta na Moravu byla pro Švédy volná.

březen-duben

Švédové dobývali města na jihozápadní a jižní Moravě (například Jihlavu 11. března, Znojmo 12. března, Lomnici 13. března), dostali se i do Dolních Rakous (Vídeň však jejich náporu odolala). 17. dubna dobyli Mikulov a odvezli odtud v 50 sudech bohatou knihovnu kardinála Dietrichštejna do Švédska. Na jihovýchodní Moravě odolalo Švédům opět jen Uherské Hradiště.

3. května-23. srpna

Obléhání Brna švédským vojskem generála Torstenssona; Brno se Švédům za 112 denního obléhání ubránilo. Zásluha přičítána veliteli obránců Raduitu de Souches a pomoci oddílů sedmihradského vévody Rákócziho. Torstensson odtáhl na jih do Židlochovic a odtud přes Mikulov do Rakous.

5. srpna

V Praze byl korunován českým králem nejstarší císařův syn Ferdinand IV.; stal se českým místodržícím. Vládu však nenastoupil, protože 9. července 1654 nečekaně zemřel. Jeho korunovace mu však zabezpečila místo na seznamu panovníků českého státu.

24. srpna

Jiří Rákóczi podepsal v Linci mírovou smlouvu s císařem Ferdinandem III., v níž bylo uherským protestantům přiznáno rovnoprávné postavení s katolíky a Rákóczimu byla zaručena držba sedmi východouherských stolic a vlastního panství Tokaj.

podzim

Návrat Torstenssonova vojska na Moravu, kde poplenilo Znojemsko a Jihlavsko a po zabezpečení švédských posádek v Mikulově, Znojmě, Jihlavě, Telči a Olomouci zamířilo

do severních Čech a odtud do Slezska (ještě předtím se vzdal z důvodu nemoci Torstensson koncem roku 1645 v Lipsku vrchního velení nad švédskou armádou). Jeho nástupcem se stal polní zbrojmistr Wrangel (spolu s generály Königsmarckem a Wittenbergem).

1646

Císař Ferdinand III. dal odvézt z chrámu sv. Víta do Vídně české korunovační klenoty; do Prahy se vrátily až roku 1791, ale jen na korunovaci.

počátek dubna

Na mírovém jednání byl předložen spis české emigrace o dvanácti bodech; císařským zástupcem Trauttmansdorffem byl však odsunut mezi požadavky "nesmiřitelné", a tudíž nepřijatelné.

léto

Telč, Znojmo, Plumlov a Mikulov byly zbaveny švédských posádek.

1647

léto

Vojska švédského generála Wrangela pronikla do západních Čech (přes Cheb).

25. srpna

Postup Švédů byl zastaven v bitvě u Třebele, kde jejich oddíly utrpěly značné ztráty; Wrangel poté opustil již v září Čechy a ponechal jen švédskou posádku v Chebu. Vojenským neúspěchem se podstatně zhoršily vyhlídky na prosazení (švédského a exulantského) požadavku do prvního návrhu smlouvy - obnovení předválečných politických a náboženských poměrů ve střední Evropě.

7. prosince

Po dvouměsíčním obléhání císařských vojsk generála de Souchese a hraběte Buchheima (padl velitel posádky Oesterling) byla Jihlava zbavena Švédů.

1648

30. ledna

Uzavřen separátní mír Nizozemců se Španěly; po osmdesátiletém boji získali Nizozemci uznání nezávislosti.

8. března

Na mírových jednáních došlo k zásadní dohodě o náboženských poměrech, které měly být uvedeny zpět k datu 1. ledna 1624 (§ 2, čl. 5); tzn. k letopočtu, kdy Habsburkové vládli v českém státě již zcela neotřesitelně. Habsburská nadvláda a povinné katolictví dostaly mezinárodní uznání. Česká emigrace byla odsouzena k trvalé diaspoře, k postupné asimilaci.

jaro

Wrangelovy oddíly se spojily s francouzskou armádou maršála Turenna a 17. května porazily vojsko císaře a bavorského vévody v bitvě u Zusmandorfu.

červen

Švédský generál Königsmarck vpadl se svým vojskem přes Chebsko, Plzeň a Rakovník do středních Čech.

17. července

Na mírových jednáních došlo k dohodě o hospodářské restituci a amnestii, kterou císař poskytoval jen katolíkům.

25. července

Oddíly generála Königsmarcka pronikly do Prahy (na Malou Stranu a na Hradčany); statečná obrana Pražanů jim zabránila proniknout přes Vltavu do Starého a Nového Města (a to i přes značné posily v dalších měsících). Švédové však přikročili k bezohlednému rozkrádání kulturních pokladů Prahy: byla zabavena strahovská a rožmberská knihovna, podstatná část rudolfínských sbírek obrazů, soch, porcelánu, koberců, zbraní atd. Tyto cennosti se přepravovaly na speciálních vorech po Vltavě a Labi do Hamburku a poté do Stockholmu. Dodnes nebyly vráceny. Praha vydržela obléhání až do 31. října 1648, kdy přišla zpráva o uzavření míru.

srpen

Švédská vojska pustošila jižní Čechy.

24. října

V münsterské císařské rezidenci byla oficiálně podepsána mírová smlouva - vestfálský mír; ratifikační listiny si strany vyměnily 18. února 1649 a 21. února t. r. byl kongres slavnostně rozpuštěn. Provedení mírových podmínek kontroloval až do roku 1651 norimberský exekuční sněm. Vestfálský mír zůstal formálně v platnosti až do zrušení Sváté říše římské císařem Františkem II. roku 1806. Velmocenské postavení ztratila papežská kurie a Španělsko, naopak velmocemi se staly Francie, Švédsko a Rakousko. Objevily se dva nové státy - Švýcarsko a Nizozemí. Česká koruna vedle územní ztráty (obě Lužice) zaznamenala hluboký pokles obyvatelstva (odhady ztrát se pohybují od 25 % do 80 % obyvatelstva, do exilu bylo vyhnáno 120-150 tisíc osob) a značné materiální ztráty (v Čechách a na Moravě mělo být vypáleno a zničeno na 280 zámků, přes 100 měst, více jak 1100 vesnic). Krutě byla zklamána česká emigrace - kdo chtěl, mohl se sice vrátit zpět do země, avšak musel přestoupit na katolickou víru a podrobit se novým zákonům. Ve Slezsku byla zachována svoboda augšpurského vyznání jenom v několika knížectvích a městech.

1649

leden

Po měsíčním vyjednávání došlo v Praze k podpisu smlouvy o podmínkách dalšího setrvání švédských vojsk na českém území; Švédové měli dostávat měsíčně 42 tisíc zlatých, přičemž se měli vzdát kontribuce a výpalného. Ve skutečnosti se však dohoda nedodržovala pro naprostý nedostatek peněz. Všeobecnou bídu v zemi sužovala i císařská armáda a řádící mor.

21. září

Došlo k podpisu tzv. zatímního recesu (dohody o lhůtách výplaty smluvené válečné náhrady Švédům a o postupném odchodu švédského vojska z českých zemí); reces byl ještě v říjnu t. r. doplněn zvláštní smlouvou s podrobnými instrukcemi.

25. a 28. září

Z iniciativy pražského arcibiskupa kardinála Arnošta hraběte Harracha (1623-1667), a zejména opata pražského emauzského kláštera Juana Caramuela Lobkovic vyšly první dva protireformační dekrety pražských místodržících (třetí vyšel 1. února 1650), jimiž byli vypovídáni nekatoličtí kazatelé ze země a nekatolickým poddaným bylo vyhrožováno přísnými tresty (vězením, vojenskými dragonádami, konfiskací majetku a ztrátou hrdla), nepřihlásí-li se do tří neděl ke katolické víře. Heslem, s nímž se protireformační tlak obnovoval, byl mariánský kult (který výrazně podporoval Ferdinand III. s jezuitou); na počátku byl v červnu 1650 zdvižen mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze (na památku vítězství nad Švédy) a 7. září 1650 s okázalostí navrácen mariánský obraz staroboleslavský na své původní místo.

30. září

Evakuace švédských jednotek z Prahy; císařští generálové se rozloučili s velícím švédským generálem Wittenbergem hostinou v Královské oboře.

říjen-listopad

Švédské posádky opustily Čechy.

1650

1. února

Vydán třetí protireformační dekret; následkem jeho opatření docházelo k útěkům poddaných z gruntů za hranice a k bouřím proti násilí při vojenských exekucích. Proto si vrchnosti vymohly ve Vídni, aby provádění těchto dekretů bylo zastaveno (27. března 1650) a místodržícím se nařizovalo, aby předkládali nejprve své rozhodnutí v náboženských věcech vídeňské vládě ke schválení; po tomto rozhodnutí Ferdinanda III. (uplatnil se vliv jezuitů) byl lid obrácen ke katolictví spíše duchovními prostředky.

duben

V Čechách byly vydány tzv. vypovídací dekrety proti posledním nekatolickým šlechticům a vrchnostenským úředníkům (další vydány v březnu 1651).

7.-8. července

Švédské vojsko odtáhlo z moravských měst (Sovince, Šternberka, Olomouce, Uničova a Fulneku) a v průběhu měsíce července také ze Slezska.

24. července

Císař Ferdinand III. nařídil konat ve všech kostelích v Čechách a na Moravě slavnostní Te Deum na oslavu míru.

23. září

Na důvěrné konferenci kněžstva v Praze bylo usneseno, aby byl proveden soupis zádušního (též kostelního) jmění (tj. veškerého movitého i nemovitého majetku kostelů, farních beneficí, klášterů, kapitol a biskupství) a na podnět jezuitů byl přijat návrh na zřizování jen menších farních obvodů; tato usnesení se však složitě prosazovala.

říjen

Český sněm zřídil zvláštní hlavní komisi pro zřizování far, které byly podřízeny obdobné krajské komisi s úkolem zjistit hmotný stav far.

1651

Během roku bylo vydáno několik dekretů, jimiž se měla řídit rekatolizace mezi poddanými a byla obnovena reformační komise; ta začala působit pod vedením generálního sekretáře Mikuláše ze Schönfeldu nejdříve v hradeckém kraji (zvláště na Opočensku a Novoměstsku). Komise působila čtyři roky (1651-1654) ve všech krajích Čech a většina obyvatel přijala pod nátlakem katolictví. Čechy se staly katolickou zemí s výjimkou Ašska (mělo postavení říšského léna) a hornických měst v Krušných horách (z hospodářských důvodů). Postup protireformace byl mírnější na Moravě (započata až roku 1654), a zejména ve Slezsku (pro slezská knížectví Olešnice, Břeh, Lehnice, Volov a město Vratislav byla zaručena svoboda augšpurského vyznání, a dokonce došlo ke zřízení tří luterských tzv. milostivých kostelů ve Svídnici, Javoru a Hlohovu).

16. listopadu

Vydán místodržitelství patent, kterým bylo rozhodnuto pořídit soupis obyvatel podle víry; v soupisech bylo uvedeno jméno, zaměstnání, stáří, náboženské vyznání a předpoklad pro rekatolizaci. Soupis byl prováděn do června 1652, je v něm podchyceno obyvatelstvo ve věku od 10 let; zachovaly se záznamy ze všech krajů mimo Prácheňska a Litoměřicka.

1652

Moravská židovská zemská synoda schválila redakci zákoníku Šaj Takanot, jímž se řídil život náboženských obcí.

Pražský měšťan G. Leux vytvořil projekt k oživení pražského a českého obchodu; předpokládal využití splavných řek a vedení obchodu z Itálie přes Prahu do Hamburku a Slezska. Projekt se nerealizoval. Styk s protestantskými zeměmi a celní zákon z roku 1658 s vysokými dovozními cly kladl rozvoji obchodu nepřekonatelné překážky.

Vypuklo povstání nevolníků na panství litoměřického děkana v Týnci; vesničané se vzbouřili proti zavádění neúnosných robot a zaútočili na vrchnostenské úředníky a dráby.

září

Do Prahy se dostavili říšští kurfiřti, aby projednali s Ferdinandem III. volbu jeho syna na budoucího císaře (samotný Ferdinand se dostavil do české metropole už v červenci t. r., jeho dvůr v počtu tří tisíc osob pobýval v Praze až do prosince 1652).

1653

květen

Ferdinand IV. byl zvolen římskoněmeckým králem; 18. června t. r. se konala ve Frankfurtu jeho korunovace.

1653-1656

Byl vyhotoven první soupis pozemků, poddanských (rustikálních) usedlostí a poddaných (z nichž se platila berně nebo kontribuce) na našem území, první katastr v Čechách - tzv. berní rula; vycházelo se z vrchnostenských příznání z roku 1654. Evidovaly se podle krajů, panství a lokalit všechny poddanské usedlosti a měšťanské domy, jejich vybavení polnostmi, dobytkem, zaměstnání držitelů, údaje o svobodnících a Židech. Pro výměru kontribuce byla zvolena základní jednotka - tzv. osedlý. Vrchnostenská (dominikální) půda nebyla do soupisu zahrnuta.

1654

Brněnský měšťan Pavel Hynek Morgenthaler podal na sněmu v Řezně císaři Ferdinandu III. návrhy na ekonomické povznesení monarchie v duchu merkantilismu; ten hlásal hromadění obchodního kapitálu (zejména zlata) uvnitř státu, podporoval vývoz, budování manufaktur, stavbu silnic a dalších dopravních cest. Morgenthalerův návrh požadoval specializaci každé země monarchie; vláda však tento plán odmítla.

Pro Moravu byl vydán císařský dekret, kterým se nařizovalo nekatolickým vrchnostem, že musí do 14 dnů své statky prodat, jinak budou dány do veřejné dražby; tak byl zbytek nekatolické šlechty na Moravě vypovězen.

23. února

Císař Ferdinand III. vytvořil v Praze tzv. Karlo-Ferdinandovu univerzitu tím, že spojil Karolinum s jezuitskou kolejí; práva a medicína zůstaly v Karolinu, sídlem fakult filozofické a teologické se stalo jezuitské Klementinum. Karlo-Ferdinandova univerzita pak existovala až do roku 1918 (respektive do roku 1920).

9. července

Teprve jedenadvacetiletý římskoněmecký a český král Ferdinand IV. se nakazil černými neštovicemi a nečekaně zemřel. Následníkem trůnu se stal jeho čtrnáctiletý bratr Leopold.

22. října

Vydán další patent prohlubující rekatolizaci obyvatelstva; stanovil povinnost poddaným zúčastňovat se bohoslužeb (mše i kázání), jejichž počet byl stanoven na 90 dní v roce, přičemž hospodáři se ukládalo, aby dohlížel na účast svých dětí i čeledi.

1655

Z bývalé staré kapituly vzniklo litoměřické biskupství; jeho prvním biskupem byl jmenován probošt Maxmilián Rudolf, svobodný pán ze Schleinitz. Diecéze zahrnovala litoměřický kraj spolu se šluknovským a frýdlantským výběžkem, ale o toto území byl roku 1664 veden spor s děkanem v lužickém Budyšíně. Roku 1784 bylo litoměřické biskupství rozšířeno o boleslavský a žatecký kraj.

1656

U kostela sv. Josefa v Praze na Malé Straně byl založen řád karmelitek v Čechách. Vydáno nařízení, podle něhož museli faráři vést seznamy osob, které přišly ke zpovědi.

konec dubna

Polské Lešno bylo dobyto Poláky (v rámci švédsko-polské války v letech 1655-1660), zpusťošeno a vypáleno; při požáru přišel J. A. Komenský nejen o dům a majetek, ale i o část rukopisů. Uprchl s rodinou do Slezska, pak do Německa a nakonec se na podzim 1656 usadil definitivně v Amsterdamu. O rok později (1657) byla v Amsterdamu vydána jeho Opera didaktika omnia (Veškeré spisy didaktické); vyšla ve čtyřech dílech s věnováním Amsterdamu.

srpen

Český král Ferdinand III. navštívil naposledy Prahu při příležitosti korunovace své třetí manželky Eleonory Gonzagové (sňatek uzavřel v roce 1651) a také svého syna Leopolda.

11. září

Druhorozený syn císaře Ferdinanda III. Leopold I. byl v Praze korunován českým králem.

prosinec

Mezi Rakouskem a polským králem Janem Kazimírem uzavřena smlouva, podle níž měl Ferdinand III. přispět Polsku pomocným vojenským sborem o síle 4 tisíce mužů.

1656-1679

Na základě přiznacího listu vrchnosti byla vytvořena na Moravě tzv. lánová vizitace, berní soupis poddanské půdy (obdoba berní ruly v Čechách). Byly provedeny dvě lánové vizitace (1656-1658 a 1669-1679); z druhé vizitace se dochovaly materiály téměř pro všechna moravská dominia i pro moravské enklávy ve Slezsku. Základem pro vyměřování kontribuce byl "lán". Kromě daně z lánu platila se na Moravě ještě (od roku 1671) i domovní daň, tzv. daň z komínů.

1657

březen

Po připojení sedmihradského knížete Jiřího II. Rákócziho ke Švédsku vstoupilo Rakousko do války jako spojenec Polska. Císařská armáda pod velením generála Hatzfelda a Raimunda Montecuccoliho byla rozložena hlavně v českých zemích. Ambicióznímu Švédsku vyhlásily válku i Dánsko, Holandsko, Braniborsko a Rusko.

2. dubna

Ve Vídni zemřel český král a císař Ferdinand III.; vlády se ujal jeho syn LEOPOLD I. [1657-1705].

18. července

Leopold I. byl zvolen římskoněmeckým císařem.

1658

Nevolníci na Cvikovsku odmítli robotovat a podnikli útok na panské sídlo v Zákupcích, útok byl odražen, 26 mužů uvězněno.

1. února

Leopold I. se vydal do Frankfurtu, kde se konala 1. srpna t. r. jeho císařská korunovace.

1663

Český sněm byl nucen schválit nebývale vysokou berní částku na vedení války s Turky (1952 tisíc zlatých); následujícího roku to bylo dokonce 2527 tisíc zlatých. Čechy nesly zpočátku největší berní tíži (celou polovinu, pak čtyři devítiny), na Moravu připadly dvě devítiny a na Slezsko tři devítiny.

3. září

Po předchozím dobytí pevnosti Nové Zámky překročilo zhruba desetitisícové vojsko osmanských Turků a jejich spojenců, tatarských a kozáckých jezdců, řeku Váh a přes Uherský Brod vpadlo na východní a jižní Moravu. Moravští stavové postavili na obranu pěší pluk a svolali veřejnou hotovost jízdy a pěších, která se však před Tatary rozprchla. Vypleněna byla řada míst v Podyjí a ve středním Pomoraví (Veselí, Strážnice, Podivín, Hustopeče, Lanžhot, Rajhrad), Turci pronikli až k Třebíči a Velkému Meziříčí. Císař vyslal na obranu Moravy 3 tisíce jezdců, kteří se spojili s moravským vojskem, jemuž velel Raduit de Souches.

20. září

Nový vpád Tatarů, kteří poplenili hradištský kraj.

počátek října

Třetí nájezd Tatarů na Moravu zpustošil Valašsko (Klobouky, Vizovice, Vsetín a Valašské Meziříčí). Celkové škody na majetku se odhadují na několik milionů zlatých a na 40 tisíc odvedených mužů a žen.

1664

Založeno biskupství v Hradci Králové; návrh podán již ve 30. letech 17. století, avšak otázky hmotného vybavení odsunuly jeho realizaci. Do působnosti nového biskupa patřil kraj Hradecký, po roce 1784 rozšířena diecéze o kraje Čáslavský, Chrudimský a Bydžovský. Prvním hradeckým biskupem se stal benediktinský pražský opat Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka.

Moravský zemský advokát F. Š. Malivský z Maliv navrhl moravským stavům zavést v zemi výrobu nových dokonalých druhů zboží z vlny, lnu a hedvábí jak pro domácí potřebu, tak i pro export; navrhl do země přestěhovat 100-150 tisíc řemeslníků. Jeho utopický návrh byl odmítnut. Sám založil první textilní manufakturu v Brně, brzy ji přestěhoval do Ivančic a poté do Tišnova (zaměstnávala 80 lidí).

jaro, léto

Generál de Souches v čele moravských a českých pluků a pomocných sasko-durynských vojsk vtrhl z Moravy do Uher, dobyl Nitru a Levici a porazil silný turecký oddíl u Nových Zámků (18. července), přičemž osvobodil několik set zajatých Moravanů. Posléze dobyl

ještě Parkaň (Štúrovo) a rozložil se s vojskem mezi Komárnem a Novými Zámky, aby chránil Horní Uhry a Moravu.

léto

Došlo k odbojné akci nevolníků na panství Police u České Lípy; vzbouřili se proti robotě, která jim neumožňovala sklídit vlastní úrodu.

1. srpna

Císařské vojsko generála Montecuccoliho svedlo vítěznou bitvu s dvojnásobnou přesilou Turků u sv. Gottharda při řece Rábu; Turci byli nuceni podepsat 10. srpna t. r. mír ve Vašváru, kterým se ukončila válka mezi habsburskou monarchií a osmanskou říší (1663-1664). Mír s dvacetiletou platností nepřinesl habsburské straně podstatnějších zisků, Turci zůstali pány všech uherských pevností, jichž se za války zmocnili (zejména Nových Zámků). Tehdy dosáhlo turecké panství na Slovenku největšího rozsahu.

1665

Vídeňská vláda zřídila komerční kolegium, jež mělo dbát o povznesení obchodu a napomáhat realizaci merkantilistických návrhů na zlepšení bilance zahraničního obchodu. Pod vedením vídeňského ekonoma J. J. Bechera byla založena první Orientální společnost pro obchod s jihovýchodní Evropou, která však brzy zanikla.

1668

jaro

Na panstvích v horním Pojizeří (kolem Turnova) vypuklo poddanské povstání.

1669

V Praze došlo (s přičiněním jezuity M. V. Šteyera a jeho matky) k založení literární matice (družstva), tzv. Svatováclavského dědictví; toto vydavatelství mělo nahradit "kacířskou" předbělohorskou literaturu novými českými knihami katolicky a protireformačně zaměřenými. V letech 1670-1751 rozdalo Dědictví více než 80 tisíc knih.

Založena čtyřčlenná tzv. tajná konference, ústřední orgán rakouské monarchie pro zahraniční politiku. Postupně počet jejích členů rostl, takže pro její těžkopádnost ji Leopold I. přestal svolávat a Josef I. ji zrušil a nahradil sedmi specializovanými komisemi.

1670

15. listopadu

V Amsterodamu zemřel Jan Amos Komenský (Comenius Moravus), poslední biskup jednoty bratrské; pochován byl 22. listopadu t. r. v Naardenu (východně od Amsterodamu) u bývalého kostelíku valonské církve. Jeho spisy (například Svět v obrazech, Brána jazyků otevřená, Labyrint světa a ráj srdce, Velká didaktika, Kšaft umírající matky jednoty bratrské, Obecná porada o nápravě věcí lidských) zná celý kulturní svět.

1671

konec roku

Začátek "klatovského vyhnanství" Bohuslava Balbína, největšího českého barokního historika, jezuity a vlastence; v této venkovské jezuitské koleji napsal své nejproslulejší a nejznámější dílo, které vyšlo tiskem poprvé až v roce 1775 (latinsky) a česky v roce 1869

pod názvem Obrana jazyka slovanského, zvláště českého. Klatovskou kolej opustil v roce 1674. Úctou k minulosti národa vtělil do stručného vyličení českých dějin (Epitome rerum Bohemicarum) a do prvních deseti svazků rozsáhlé vlastivědné práce Miscellanca historica regni Bohemiae.

1673

Povstání poddaných na panství novozámeckém na Litoměřicku.

1677

V Uhrách vypuklo povstání vedené kežmarským velmožem Emmerichem Tökölym proti císaři Leopoldovi I., které ohrozilo Moravu; břeh Moravy (mezi Lanžhotem a Strážnicí) byl opevněn a moravská hotovost hájila zdejší průsmyky.

V Praze vydal "otec" moravského dějepisce Tomáš Pešina z Čechorodu Mars Moravicus, dějiny středověké Moravy (do roku 1526) v duchu katolického humanisticko-barokního učeného dějepisu, který ještě nerozlišoval historii a mytologii.

1678

Na Šumpersku (ve Velkých Losinách) začaly čarodějnické procesy; za sedmáct let přivedla inkvizice (tribunál pod vedením olomouckého právníka Jindřicha Bobliga z Edelstadtu) k smrti 21 mužů a 27 žen v Šumperku a kolem 50 osob v Losinách. Procesy skončily rokem 1696. Byly to nejrozsáhlejší čarodějnické procesy v našich zemích.

1679

Moravští stavové se snažili v plném rozsahu obnovit univerzitu v Olomouci (za třicetileté války byla dvakrát uzavřena: v letech 1619-1621 moravskými stavy a 1642-1651 v důsledku obsazení města Švédy); vedle stávající teologické a filozofické fakulty vzniklo i právnické studium (učil pouze jeden profesor).

1679-1680

V českých zemích propukla morová epidemie, která se rozšířila z Uher a Dolních Rakous nejprve na Moravu, kde bylo nejvíce postiženo Znojmo, Mikulov a Hustopeče, a poté do středních Čech (zejména do Prahy). Mezi oběťmi epidemie byli například i Bedřich Bridel, nejvýznamnější český barokní básník, a Tomáš Pešina z Čechorodu, včetně celé pražské univerzitní elity (23 pedagogů a učenců). Mor byl doprovázen velkou bídou.

Začaly nepokoje poddaných na panovnických statcích (od podzimu 1679) - Zbiroh, Poděbrady, Kolín, Pardubice; byly vyvolány příjezdem císaře Leopolda I. do Čech (23. září 1679 opustil Vídeň, kde propukl mor). Poddaní protestovali formou peticí zasílaných císaři Leopoldu I. proti novým břemenům (zásobování dvora, účast na honech apod.) a odepíráním robot. Takovou petiční akci provedli poddaní frýdlantského panství v boleslavském kraji (listopad 1679), po nich poddaným v severních a západních Čechách.

1680

leden-duben

Proti povstalcům bylo vysláno vojsko; vrchním velitelem byl jmenován generál Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdržic. Ze Slezska byl povolán do Čech pěší pluk Granův a jezdecký pluk Mercy de Billets. Harantův kyrysnický pluk byl rozdělen na dvě části - jedna měla pod velením Eneáše Sylva Piccolominiho potlačovat povstání na severu Čech, druhá působila na Čáslavsku a Chrudimsku (velil jí hrabě Kueffstein).

22. března

Vydán patent Leopolda I. proti vzbouřeným poddaným; zakazoval jim podávat stížnosti (petice) proti vrchnosti přímo panovníkovi a odkazoval je na krajské hejtmany. Současně patent rušil všechna poddanská privilegia z období před rokem 1618, pokud nebyla nově potvrzena vrchnostmi. Císař přísně zakázal jakékoliv srocování lidu.

konec března, duben

Povstání se rozšířilo do krajů Litoměřického, Žateckého, Slánského a Plzeňského a postupně zasáhlo též do Loketska a na Moravu.

jaro

Povstalci Emmericha Tökölyho vtrhli třemi proudy na východní Moravu (ke Kloboukům a Světlovu, do okolí Frenštátu, Hukvald a Frýdku a k slezským hranicím). Obrana Moravy byla svěřena podmaršálkovi Arnoštu Rüdigerovi ze Stahremberka (za pomoci 400 Valachů).

30. dubna

Na Plzeňsku zasáhlo vojsko (i s pomocí děl) proti sedlákům, kteří se opevnili na Ovčím vrchu u vsi Čeliva; padlo zde 50 nevolníků.

polovina května

Vojsko potlačilo jednotlivá povstání. Císařská vyšetřovací komise (vytvořená 10. dubna 1680) vedená generálem Harantem a komorním prezidentem Ferdinandem Arnoštem Hýzřlem z Chodů organizovala procesy proti vůdcům povstalců; do konce července vynesla několik desítek hrdelních trestů, další stovky vzbouřenců odsoudila na nucené práce a do vězení.

28. června

Císařem Leopoldem I. byl vydán v Pardubicích (kam uprchl císař z Prahy před morem) první robotní patent s cílem zmírnit robotu poddaných (dosud byly povinnosti poddaných určovány vrchností a zanášeny do urbářů); stát tak stanovil povinnosti poddaných. Patent stanovil maximálně třídní robotu v týdnu (vyšší roboty jen při sklizni), zakázal šlechtě vybírat od poddaných protiprávně daně, zvyšovat dávky a nutit sedláky ke koupi předražených výrobků; současně žádal vrchnosti, aby se k poddaným chovaly s křesťanskou laskavostí. Patent rovněž omezoval povinnosti při tzv. dalekých fůrách (při přikázaných cestách s potahem mimo panství) a zakazoval robotu v neděli a ve svátek (poddaný měl chodit do kostela). Na Moravě platil od roku 1713.

podzim

Na Frýdlantsku se rozhořelo nové povstání, kterého se účastnilo 29 obcí; v čele vzbouřených nevolníků stál řasnický kovář Ondřej Stelzig.

1683

14. července-12. září

Stotisícová armáda sultána Mustafy (za pomoci Tökölyho) obléhala Vídeň; turecko-tatarské hordy pronikaly až na Moravu (po Brno, Přerov), kde loupily a drancovaly. Moravští stavové postavili počátkem srpna t. r. obranné oddíly mušketýrů a dragounů, které bránily četná moravská města (Strážnici, Vsetín, Frenštát). Obležené Vídní přišel na

pomoc polský král Jan Sobieski; jeho armáda procházela od poloviny srpna Moravou (25. srpna dorazila do Mikulova). Porážka Turků u Vídně (12. září) spojenou polsko-rakouskou armádou (vedenou vévodou Karlem Lotrinským) znamenala počátek konce jejich panství v Uhrách.

1684

Jezuity v Soběchlebech u Teplic byla založena první koncentrovaná textilní (vlnářská) manufaktura v Čechách; nebyla však dlouho v provozu.

Vydána kniha vídeňského kamerality P. W. Hornigka *Österreich über alles, wann es nur will* (česky Rakousko nade všechno, pokud jen chce). Hornigk navrhoval podpořit co největší soběstačnost státu ve výrobě a snížit tak závislost na cizině (aktivní bilanci zahraničního obchodu). Doporučoval zpracovávat suroviny v domácích podnicích, v českých zemích se věnovat především textilní produkci a zapojit do výroby i nezaměstnanou chudinu; tyto názory narážely na odpor cechů.

1686

Císař Leopold I. vydal souhlas, podle něhož si moravský zemský sněm mohl ustavit moravský zemský výbor.

1688

Morava trpěla novými nájezdy z Uher vedenými Pangrácem, přívržencem Tökölyho.

1692

Zvláštním císařským dekretem byla na Moravě zavedena daň z hlavy; dekret tím porušoval Obnovené zřízení zemské, které umožňovalo vypisování daní výhradně moravskému zemskému sněmu.

srpen

Do Vídně se vypravila deputace Chodů (z jedenácti pohraničních vesnic) k císaři Leopoldovi I., aby se pokusila o prosazení svých práv a podala stížnost na útisk vrchnosti (W. M. Lammingena). Chodská "causa" přerostla v otevřené povstání, které bylo 17. července 1693 potlačeno vojskem. Lammingen požadoval exemplární potrestání všech předáků odboje, nakonec byl popraven pouze nejrozhodnější mluvčí Chodů Jan Sladký-Kozina.

1695

26. června

Na panství Hukvaldy (severní Morava) vypuklo nevolnické povstání; sedláci z třiceti vesnic vystoupili se zbraní v ruce proti olomouckému biskupovi Karlu z Lichtenštejna a žádali zmírnění svých robotních povinností. Povstání bylo do 18. července t. r. tvrdě potlačeno.

28. listopadu

Konala se poprava Jana Sladkého-Koziny v Plzni; tím vyvrcholila odplata vrchnosti za chodskou rebelii.

1697

Opat kláštera v Oseku u Duchcova zde vybudoval za pomoci saského specialisty punčochářskou manufakturu; roku 1725 již zaměstnávala na 300 osob. Ještě významnější byla zdejší klášterní cajkářská manufaktura z roku 1707, která o 80 let později zaměstnávala 766 osob a měla v provozu 27 tkalcovských stavů.

11. září

V bitvě u Zenty (pod vedením prince Evžena Savojského) došlo k porážce tureckého vojska rakouským; Turci ztratili na 30 tisíc mužů. Habsburské vojsko se dalo na pochod na turecké území. Turci byli nuceni zahájit mírová jednání.

1699

České místodržitelství vypracovalo návrh na zdokonalení obchodu a výroby podle zásad merkantilismu; návrh podával nejen podrobnou analýzu neutěšených hospodářských poměrů, ale doporučoval řadu konkrétních opatření ke zlepšení bilance zahraničního obchodu a k podpoře manufakturní výroby.

26. ledna

Podepsán mír ve městě Karlovice - Sremski Karlovci (jednání probíhala v letech 1698-1699), jímž byla ukončena válka mezi Svatou ligou (v čele s Rakouskem) a osmanskou říší; Habsburkové získali zpět východní Uhry, Sedmihradsko, Chorvatsko a značnou část Slavonska. Územního zisku dosáhlo i Polsko (pravobřežní Ukrajinu a Podolí), Benátsko (Peloponés a pevnosti v Dalmácii) a Rusko (Azov s okolím). Turecko ustoupilo ze střední Evropy.

1700

Vyšel první díl kroniky J. F. Beckovského (katolického kněze, historika a spisovatele) Poselkyně starých příběhů Českých, vlastenecky laděné prózy (sice v přísně katolickém a protireformačním duchu), dovedené do roku 1526; vycházela z Hájkovy kroniky, v mnohém však byla doplněna a opravena.

1700-1714

Vedena válka o dědictví španělské; 1. listopadu 1700 zemřel španělský král Karel II., s nároky na španělský trůn vystoupili oba švagři zemřelého - francouzský král Ludvík XIV. pro svého vnuka Filipa V. z Anjou a císař Leopold I. pro svého syna Karla. Francie se obávala habsburského "obklíčení", koalice v čele s Rakouskem byla však úspěšnější. Náklady na válku nesly především české země.

1700-1737

Stavba zámeckého areálu v Jaroměřicích nad Rokytinou podle projektu J. L. Hildebrandta; stal se významným střediskem barokní kultury (zejména hudební).

1701

Dominik Ondřej z Kounic založil ve Slavkově u Brna rozptýlenou manufakturu na výrobu jemných vlněných tkanin; v roce 1704 v ní pracovalo asi 190 osob. Do Slavkova byla později přenesena manufaktura na výrobu mlynářských plátěn z Křižanova, která zaměstnávala okolo 90 osob.

V paláci hraběte F. A. Šporka v Praze Na poříčí začalo působit nejstarší divadlo v našich zemích.

1702

Vydán zákaz dovozu suken, pláten, kůže z těch výrobků, za které plynulo z Čech mnoho peněz do ciziny a které by mohly být vyráběny v Čechách.

1703

Na straně Francie proti Leopoldovi I. vystoupil sedmihradský vévoda František Leopold Rákóczi II. (přidali se přívrženci Tökölyho - kuruci). Oddíl povstalců vedený Mikulášem Berczényim vtrhl na Moravu do okolí Strážnice. Berczényi se obrátil 12. května k moravským stavům s manifestem, v němž je vyzval k připojení se k boji za "společnou věc". Podobnou výzvu vydal obyvatelům východní Moravy i Rákócziův vůdce Pangrác. Zemská hotovost odrazila útok kuruců.

Provedeno první sčítání lidu (bez dětí) s cílem zjistit populační data pro spotřebu soli.

1704

Započata stavba nejvýznamnější české barokní architektury - chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze; nejprve začal stavět Kryštof Dienzenhofer, stavbu dokončili jeho syn Kilián Ignác Dienzenhofer, náš největší barokní stavitel, a Anselmo Lurago (postavil věž).
jaro-léto

Nový útok kuruců na Strážnici a Uherskobrodsko; Moravané opláceli nájezdy do Uher (Pováží, okolí Skalice).

13. srpna

Posílená císařská armáda porazila francouzsko-bavorské vojsko u Hochstädtu.

září-říjen

Nájezd uherských povstalců na Hradištsko a Hodonínsko; moravské stavy obsadily průsmyky zemskou hotovostí a vyhlásily brannou povinnost pro každého pátého muže.

1705

Další nájezdy kuruců zpustošily Břeclavsko a kraj mezi Bzencem, Veselím a Ostrohem. Rovněž oddíly Berczényiho o síle 12 tisíc mužů vtrhly na Moravu a poplenily zemi až ke Kyjovu a Hustopečím.

Zřízena stavovská komise pro zlepšení českého obchodu a průmyslu.

5. května

Zemřel císař Leopold I., jehož téměř půlstoletí trvající vláda byla z velké části vyplněna válkami s Turky, uherskými povstanci a i Francií (o tzv. dědictví španělské); do historie se zapsal jako nerozhodný a kolísavý, ale střízlivý a pracovitý, zbožný a prostý mocnář. Vládu po něm nastoupil jeho nejstarší syn JOSEF I. [1705-1711], reformně smýšlející. Ihned po nástupu na trůn ustanovil komisi pro revizi Obnoveného zřízení zemského, omezil moc jezuitů na svém dvoře, začal provádět reformu státní správy (snížil počet úředníků i členů tajné rady - místo 150 jich měla jen 33). Zřídil reformní týmy, které se zabývaly úpravami ústavy, daňového systému, soudnictví a hospodářským zákoníkem (merkantilistické zásahy).

1705-1707

V Horním Slezsku proběhla vlna rolnických bouří; souvisely s Rákócziho povstáním v Uhrách a s pobytem švédských vojsk ve Slezsku za tzv. slezské války.

1705-1714

Sochařská výzdoba Karlova mostu v Praze; pracovali na ní J. Brokof, F. M. Brokof, M. V. Jäckel, J. O. Mayer, I. F. Platzer, J. Kohl a M. B. Braun. Barokní sochy Karlova mostu tvoří významnou evropskou plenérní galerii barokního umění.

1706

jaro

Kuruci vyplnili Lanžhot, Blatnici, Hluk, Kunovice a Nivnici na Moravě; teprve uzavření příměří v Trnavě zajistilo Moravě klid na dva měsíce.

4. května

Pro práci krajských hejtmanů byla vydána instrukce, v níž se jim ukládalo, aby pečovali o zachování katolického náboženství a o panovnické regály a práva, aby dohlíželi na zachování zákonů, starali se o bezpečnost a záležitosti soudní.

1707

Nové vpády kuruců na Moravu.

Vydán Hrdelní řád Josefa I., platný jen pro Čechy, Moravu a Slezsko, který sjednotil postup řízení u všech soudů a označil čarodějnictví jako "ohavnost spáchanou s výslovnou aneb tajně podmíněnou pomocí ďáblou", přičemž stanovil pro něj jako zločin proti státu jediný trest: smrt na hranici.

24. března

Císař Josef I. vydal nařízení, že všichni obyvatelé monarchie jsou povinni plnit příkazy krajských úřadů ve věcech berních a v případě neplnění berních povinností lze použít vůči neplničům obvyklých donucovacích prostředků, a to bez ohledu na to, zda se jedná o úředníky, nebo o stavy.

1. září

Mezi Josefem I. a švédským králem Karlem XII. došlo k uzavření smlouvy v Altranstädtu, jež přinesla svobodu vyznání protestantům augšpurského vyznání ve Slezsku. Bylo jim vráceno 129 kostelů a navíc (od roku 1709) zřízeno 6 nových kostelů (například i v Těšíně, v Hirschbergu - Jelenia Góra). Karlovi XII. byla také adresována žádost českých nekatolíků z Litomyšlska (se sedmi tisíci podpisy), která prosila švédského krále o pomoc v otázce náboženské svobody; žádost se mu nedostala do rukou, byla zadržena vrchností. Bylo to poslední spojení nadějí českých nekatolíků se švédským jménem.

1707-1717

Stavba kostela v Kuksu (dílo stavitele G. B. Alliprandiho), tvořící významnou součást lázeňského areálu vyzdobeného četnými sochami Matyáše Brauna. Majitel Kuksu F. A. Špork tak vybudoval významné kulturní a společenské středisko barokní doby.

1708

Obnoveny nájezdy kuruců z Uher na Moravu; vůdce Oczkay se svými hordami zamířil přes Brumov a Klobouky na Vsetín; město bylo vyplněno a vydrancováno. Strážnice se ubránila.

V Žitavě zřídil Václav Kleych (původně sedlák z Litomyšlska) nakladatelství, kde vydával špalíčky, české knihy, slabikáře, modlitby a katechismy, které dopravoval do Čech; své nakladatelství vedl do roku 1737, kdy zemřel. Podnik byl obnoven Martinem Horákem.

6. září

Opětné uvedení českých králů do kolegia kurfiřtů (readmise); toto právo nevykonávali od husitských válek. Po třicetileté válce zůstalo Habsburkům jen volební právo, na říšském sněmu měla převahu protestantská knížata; Josef I. proto prosadil účast zástupce českého krále na kurfiřtských poradách. Readmise byla spojena se závazkem, že český král bude přispívat k říšským břemenům aspoň kurfiřtským podílem a 300 zlatými k vydržování přísedícího říšského soudu ve Wetzlaru; stalo se tak bez účasti českých stavů, kteří nebyli žádáni ani o předběžné svolení, ačkoliv museli převzít (stejně jako stavové moravští a slezští) finanční krytí.

1709

Poslední vpád kuruců na Moravu; bylo popleněno okolí Ostrohu a Uherského Brodu. Duchovním a církevním institucím byla odňata cenzura a svěřena královskému tribunálu.

Stálá tajná konference (jeden z vrcholných státních orgánů) byla rozdělena na tzv. užší a širší; první se skládala ze 3-5 členů a zůstalo jí nadále řízení převážné většiny zahraniční agendy, zatímco širší (8-9 členů) převzala správu vnitřních záležitostí.

1709-1710

V Čechách a na Moravě byly zřízeny komise pro revizi Obnovených zřízení zemských, která platila od roku 1627/1628 a byla ve 40. letech novelizována. Tato revize měla také konečně odstranit zdůvodnění Obnoveného zřízení jako trestu za rebelii. Komise sice pracovaly samostatně, ale spolupracovaly; jejich práce byla značně zdlouhavá, k revizi nakonec nedošlo. Čeští a moravští stavové se tak nedočkali upevnění státoprávního postavení českých zemí.

1710

Soukeník Jan B. Fremmrich zřídil v Plánici u Klatov manufakturu na výrobu vlněných látek pro vlastníka panství Adolfa hraběte z Martinic. Fremmrich v roce 1717 zřídil další manufakturu na výrobu jemného sukna v České Lípě; pro finanční potíže však brzy obě manufaktury zanikly.

Jan Jiří Středovský vydal své dílo *Sacra Moraviae historia* (Posvátná historie Moravy) a pořídil sbírku listin, opisů a historických děl (*Apographia Moraviae*).

Vyšlo nařízení, aby poddanské obce dostaly tzv. berniční knížky, v nichž by bylo uvedeno, jaká daň připadá na poddané a kolik už zaplatili. Toto nařízení nebylo však plně prováděno, proto bylo berním řádem z roku 1714 stanoveno, že od následujícího roku mají být berniční knížky obecně zaváděny (měly se zapisovat berní povinnosti celé obce včetně jednotlivých splátek).

Na základě doporučení komise (zřízena roku 1705) k zlepšení podmínek pro výrobu a obchod v Rakousku byla vytvořena zvláštní komerční skupina (tzv. komerční deputace), která se měla starat o zřízení nových manufaktur a o povznesení těch, které již fungovaly.

1711

17. dubna

Náhlá předčasná smrt Josefa I. na černé neštovice ve věku 33 let; Josef zemřel bez mužských dědiců. Nástupcem se stal jeho mladší bratr KAREL VI. [1711-1740], jako český král Karel II., šestadvacetiletý Habsburk, v jehož osobě se mísila dynastická pýcha s katolickou bigotností; předtím neúspěšně usiloval o španělský trůn.

1. května

V Satu Mare (dnes Rumunsko) uzavřena mírová dohoda o ukončení protihabsburského povstání Františka II. Rákocziho, které zpusťořilo zejména Slovensko.

12. řijna

Volba Karla VI. římskoněmeckým císařem; českého krále zastupoval na říšském sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem F. F. Kinský.

1712

12. července

Vydán císařský reskript pro Moravu, jímž se vrchnostem zakazovalo, aby vnucovaly poddaným ke koupi své výrobky, často špatné jakosti a značně předražené (zákaz tzv. předkupu).

5. prosince

Jmenována komise pro reformu studia na pražské univerzitě; její práce znemožňována zásahy jezuitů, jediným výsledkem byla barokní přestavba chátrajícího Karolina (provedl F. M. Kaňka).

1713

Angličan Robert Allason založil v Rumburku firmu pro nákup a zpracování českého plátna; současně zde zřídil bělidlo, barvírnu a úpravnu. Jeho podnik byl největší rozptýlenou manufakturou v Čechách. Pro Allasona pracovali tkalci z Rumburka, Šluknova, Chřibského, Jablonného i Jiřetína. Firma měla spojení i s venkovskou domácí výrobou - faktorským způsobem odebírala výrobky přadláků a tkalců z okolí.

11. dubna

Uzavřen mír v Utrechtu mezi Francií, Anglií a Holandskem; Anglie uznala nástupnictví Filipa z Anjou ve Španělsku s podmínkou, že Francie a Španělsko se nikdy nespojí v jeden stát. Anglie získala Gibraltar, Menorcu, území Hudsonovy zátoky, Nový Foundland, Nové Skotsko a řadu hospodářských výhod v koloniálním obchodu (mj. i obchod s černochoy). Mírová smlouva uzavřena bez účasti Rakouska, to ji zatím neuznalo.

19. dubna

V tajné dvorské radě byla vyhlášena pragmatická sankce, v níž se Karel VI. pokusil zajistit nástupnictví v habsburských državách i v ženské linii (po přeslici). Tento nový

nástupnický řád stanovil nedílnost monarchie i v případě vymření mužské linie Habsburků; mělo se tak stát v jakémisi obráceném gardu: nejprve by se dědění vztahovalo na jeho (tedy Karlovy dcery), teprve potom na dcery staršího bratra Josefa I. a až v třetí řadě na dcery otce Leopolda I. Postupně byla přijata většinou evropských panovníků, přesto však nezabránila po smrti Karla VI. válce o rakouské dědictví.

26. května

Vydán první robotní patent pro Moravu; v zásadě převzal ustanovení českého robotního patentu z 28. června 1680.

říjen

Vypuklo povstání nevolníků na panství Červené Pečky na Kolínsku proti tíživým povinnostem, které uložil nový majitel statku hrabě Breda; povstalci si zřídili opevněné ležení v lese u Solopysk. Jejich pevný postoj přiměl vrchnost k ústupnosti. Ale už v květnu 1714 si vesničané znovu stěžovali na nové požadavky. Roku 1732 propuklo na peveckém panství nové povstání.

1713-1714

V Čechách a na Moravě propukla poslední morová epidemie, která předtím prošla Ruskem, Malou Asií, Uhrami a Štýrskem; zemřelo na ni na 100 tisíc osob a téměř 2 miliony kusů dobytka.

V českých zemích se rozšířilo pěstování brambor.

1714

Na výzvu císaře Karla VI. upravil moravský zemský sněm počet moravských krajů na šest: Brněnský, Jihlavský, Znojemský, Olomoucký, Přerovský a Hradištský. Pravomoci krajských hejtmanů byly rozšířeny v soudní a finanční oblasti. Zvýšila se rovněž působnost rozhodování moravského zemského sněmu.

Vydán nový exekuční řád a současně bylo rozhodnuto, aby v krajích byly zřízeny krajské kasy s výběřčími a kontrolory, takže vrchnosti nemusely odvádět berní přímo do Prahy.

V Čechách provedeno nové rozdělení krajů - místo dosavadních 16 jich bylo vytvořeno jen 12; tato úprava platila do roku 1751.

7. března

Mírová ujednání v bádenském Rastattu ukončila války mezi císařem a Francií o španělské dědictví; Karel VI. se vzdal španělské koruny ve prospěch Bourbonů (králem se stal vnuk Ludvíka XIV. jako Filip V.). K habsburské monarchii bylo připojeno Neapolsko, Sardynie, Milánsko, Mantova, bývalé Španělské Nizozemí (dnešní Belgie) a od roku 1720 i Sicílie. Rakousko uznalo mír z Utrechtu.

1. listopadu

Zřízení zemského výboru v Čechách; byl to výkonný orgán stavovského sněmu a byl tvořen osmi členy. Z každého stavu v něm byli dva zástupci, jeho práci řídil nejvyšší purkrabí, který byl direktorem této komise, právě tak jako byl i předsedou sněmu. Na Moravě existoval již od roku 1686.

1715

Hrabě Jan Josef z Valdštejna založil v Horním Litvínově manufakturu na jemné sukno; brzy už zaměstnával tento nejvýznamnější centralizovaný podnik v Čechách na 400 osob. Velkým nákladem dal hrabě postavit několik budov a valchu a celou výrobu přizpůsobil anglickým a nizozemským vzorům. Výrobní proces se skládal ze 45 velmi úzce vymezených jednoduchých úkonů, což umožňovalo zaměstnávat také ženy a děti. Pro manufakturu pracovalo též množství domácích přadláků. Výrobky pronikaly i na zahraniční trhy a od poloviny 18. století prostřednictvím Orientální kompanie i na Blízký východ. Roku 1815 došlo k jejímu spojení s podnikem libereckého továrníka Römhelda.

1716

Na řadě panství v Čáslavském kraji vypuklo rozsáhlé hnutí poddaných (Malešov, Habry, Křivsoudov, Dolní Kralovice, Martinice, Želiv) namířené především proti neúměrně vysokým robotním povinnostem.

léto

Turecko vyhlásilo novou válku habsburské monarchii, když se vláda Karla VI. zastala svého benátského spojence. Rakouské armády pod velením Evžena Savojského dosáhly v letech 1716-1717 vynikajících vítězství nad Turky - u Petrovaradína, Temešváru, dobyly Bělehrad, vypudily Turky z Banátu a Srbska. Vojenské úspěchy potvrdil mír požarevacký (1718), kdy Turci ztratili Temešský Banát, severní Bosnu a Srbsko (s Bělehradem) a západní Valašsko.

1717

V Praze zřízena (a o rok později otevřena) "inženýrská profesura" (první stavovská inženýrská škola); tvořila zárodek budoucího českého technického školství. Vznikla z podnětu K. J. Willenberga, který už od roku 1707 vyučoval inženýrství soukromě. Měla zpočátku 9, později 12 posluchačů. Nejdříve výuka sloužila převážně vojenským účelům, teprve od 2. poloviny 18. století vycházela vstříc průmyslovým potřebám země a občanskému stavitelství (roku 1787 připojena k filozofické fakultě).

22. února

Vydán druhý robotní patent pro Čechy (na Moravě vyhlášen 2. září 1717), který potvrzoval třídní robotu a podrobně upravoval způsob podávání poddanských stížností (nejprve u vrchnosti, v případě nesouhlasu se mohli odvolat ke krajským hejtmanům, pak k místodržitelství a nakonec ke dvoru). Toto nařízení bylo zotřeno novým patentem z 3. března 1721.

10. prosince

Karel VI. vydal patent o novém pronásledování evangelíků; byl namířen zejména proti dovozu evangelických knih a proti jejich vlastníkům. Reskriptem z 29. srpna 1721 bylo pronásledování nekatolíků soustředěno do rukou necírkevních orgánů.

1719

Česká dvorská kancelář (nejvyšší správní úřad, jakési ministerstvo pro záležitosti českých zemí) měla od tohoto roku dva senáty: politický a soudní. Svou pravomoc vykonávala v Čechách prostřednictvím královského místodržitelství.

Do českých zemí byl uveden řád sv. Alžběty (alžbětinky) z iniciativy hraběnky Schönkirchové, kdy byly z Vídně povolány první řeholnice (nejstarší konvent u P. Marie Sedmibolestné na Slupi).

4. února

V Praze vyšly první české periodické noviny s názvem Pražské poštovské noviny, z rozličných zemí a krajin přicházející (Český postilion). Vycházely dvakrát týdně a začal je vydávat K. F. Rosenmüller, majitel knihtiskárny na Uhelném trhu; tiskly se do roku 1772, pak pro nedostatek odběratelů (jen čtyři) zanikly, obnoveny byly po deseti letech.

1720

12. října

Český sněm schválil za nízké účasti stavů (18 prelátů, 22 pánů, 18 rytířů) pragmatickou sankci; císař přijel kvůli tomu již v červenci do Prahy. O pět dnů později (17. října) byla pragmatická sankce přijata na Moravě a 21. října byla schválena slezským sněmem. Do konce roku 1722 byla uznána všemi zeměmi rakouské monarchie.

kolem 1720

Zrodila se budoucí světová sláva českých křišťálových lustrů; vynález bývá přiřknut R. Palmemu z Kamenického Šenova. První takový lustr byl zavěšen na Pražském hradě při korunovaci Karla VI. (1723).

1720-1721

V Praze došlo k zatčení více jak 1000 osob, které byly obžalovány z kacířství; byli mezi nimi hlavně rybáři a loďaři z Podolí a vinaři z pražského okolí.

1721

31. května

Jan Nepomucký byl v Římě prohlášen za blahoslaveného; jeho ostatky byly od této chvíle veřejně vystaveny ve Svatovítské katedrále v Praze. Zde byl již v roce 1719 otevřen jeho hrob a nalezen (údajně) neporušený jazyk. Po celé zemi se sloužily doslova statisíce mší (během 5 let se jich uskutečnilo přes 350 tisíc).

červenec

Pragmatická sankce přijata v Chebsku; šlo o poslední politický akt, který Chebsko učinilo samostatně a odděleně pro své zvláštní státoprávní postavení v rámci České koruny (od roku 1639 bylo pojato do berní soustavy Čech).

září

Samostatně přistoupil k pragmatické sankci i sněm kladský.

1721-1729

Zpracován první slezský katastr, zvaný karolínský.

1722

Založení osady Ochránov (Herrnhut) hrabětem M. R. Zinzendorfem, horlivým stoupencem pietismu, v Horní Lužici, jejímiž prvními obyvateli se stali emigranti ze severomoravského Kravařska. Zde vznikla (1727) obnovená jednota bratrská, jejímž biskupem se stal sám Zinzendorf. Významnou osobností v dějinách české emigrace této

doby byl také kazatel Jan Liberda (působil v české emigrantské osadě Velkém Hennersdorfu v Horní Lužici), kde sepsal oba své nejvýznamnější spisy - Klíč Davidův a Harfa nová na hoře Sion, určené jak emigrantům, tak i tajným nekatolíkům v českých zemích.

Poštovníctví bylo převzato státní správou; za dodání půlarchového psaní byl stanoven poplatek 4 krejcarů v rámci vnitrozemí, 6 krejcarů mimo země české a rakouské. Tento poplatek stoupal váhou zásilky.

1723

4. září

Konala se velkolepá korunovace Karla VI. (II.) za českého krále; o tři dny později proběhla v méně pompézním provedení korunovace císařovny Alžběty Christiny Brunšvické.

1724

V Čechách došlo k ustavení zvláštní odborné komise k realizaci merkantilistické politiky, tzv. komerčního kolegia; za její spolupráce došlo k revizi starých celních tarifů, přičemž zvítězila zásada ochrany domácí výroby nad dřívějším výlučně fiskálním zájmem, jenž oslaboval vývoz vysokými vývoznými cly. Státní podpora směřovala k velkým podnikům.

F. A. hrabě Špork, inspirovaný úspěchem Fuxovy opery Constanza e Fortezza (hraná při korunovaci Karla VI. v Praze roku 1723), angažoval italskou operní společnost. Ta za svého desetiletého působení v Praze a Kuksu založila u nás tradici stálé operní scény.

Moravští stavové zřídili při univerzitě v Olomouci stavovskou akademii "pro rozličná cvičení rytířská"; zde se mělo také vyučovat několika cizím jazykům a "umění inženýrskému".

Ve vesnici Vrbovce u Znojma vypuklo otevřené povstání proti uplatňování vrchnostenských práv louckého kláštera; Vrbovečtí měli určitá privilegia a svobody se soudním právem, která však vrchnost odmítala respektovat. Poddaní žádali v letech 1677, 1713 a 1714 o navrácení a uznání těchto práv, ale bezvýsledně. Protože odmítali poslušnost vrchnosti, povstání bylo vojensky potlačeno, velká část mužů uvězněna.

květen

Rakouská vláda nařídila konání generálních vizitací, při nichž byli chytáni tuláci a žebráci; byli pak umístěni ve zvláštních sběrných táborech, kde byli podle místa narození tříděni a odesíláni do svých bydlišť. Při první vizitaci v Čechách bylo v deseti krajích chyceno na 2 tisíce tuláků a žebráků. O tři roky později byly vydány další příkazy, jak do budoucna postupovat.

30. května

Vydán patent k podpoře průmyslové výroby a obchodu v Čechách; byl namířen proti celé řadě cechovních ustanovení, jež zabraňovala rozmachu řemeslné výroby. Vláda slibovala privilegia prostřednictvím komerčního kolegia.

1725

Vydaný exekuční řád znovu trval na vydávání berničních knížek, ve kterých mělo být uvedeno stanovení berního podílu pro každou obec i obnos, který obec odváděla. Na základě tohoto řádu byla zavedena každoroční revize berničních knížek přímo krajskými úřady.

25. prosince

Pro Moravu vydán císařský reskript o trestání kacířství; za tajné nekatolictví byli poddaní odsuzováni na 1 rok nucených prací, při opakovaném provinění na 3 roky a pak do vyhnanství do Uher nebo Sedmihradska. Nekatoličtí učitelé a kněží, kteří byli chyceni a usvědčeni, že přešli tajně hranice, měli být souzeni podle hrdelního řádu. Současně byla vypsána odměna 100 tolarů pro udavače. Kdo přinášel z ciziny zakázané knihy a rozšiřoval je mezi lidem, měl být uvězněn a pak popraven. Rodičům, o kterých bylo známo, že nejsou upřímnými katolíky, měly být odňaty jejich děti a dány na výchovu do pravověrných katolických rodin. V Čechách byl vyhlášen tento reskript 28. prosince 1725. Zákonná opatření vídeňské vlády proti nekatolíkům vyvrcholila patentem z 29. ledna 1726.

1726

25. září

Reskriptem byl stanoven numerus clausus (úředně stanovený počet) sňatků mezi Židy: vyvrcholilo tím úsilí úřadů o redukci židovského obyvatelstva. Od počátku 20. let vyšlo také několik nařízení směřujících k omezení židovského obchodu ve všech zemích České koruny. Avšak už v 30. letech dosáhli Židé několika úlev; zvítězilo stanovisko, že Židé jsou sice "pestis rei publicae" (mor státu), ale zároveň "malum necessarium" (nutné zlo).

1727

Započata stavba první císařské silnice z Brna do Vídně a Olomouce.

1728

11. června

Císař Karel VI. vydal edikt K podpoře továren a manufaktur, který je klasickým projevem tzv. protekčního systému merkantilistické ochranářské politiky, jež vysokými dovozními cly pomáhala zvýšit konkurenční schopnost domácích výrobků na vnitřním trhu. U některých druhů zboží, například u hrubých suken, dosahovala dovozní cla výše až 100 %. Při vývozu do ciziny byly naopak domácí výrobky zatíženy vývozním clem pouze ve výši 1/4 %.

1729

Jezuitský páter Antonín Koniáš vydal seznam Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající, obsahující závadné knihy české, německé, latinské a francouzské. Českých knih, jež měly být zničeny, uvádí 1233; jsou to ponejvíce nekatolické postily, modlitby a kancionály, bratrské bible apod. Spisy Veleoslavínovy, Harantovy ale i Komenského a dalších spisovatelů měly být podrobeny opravě. Značné procento tvořily v Klíči knihy tištěné v německých, slezských a slovenských tiskárnách a podlouzně dopravované do českých zemí. Často šlo o bezcenné "škváry" s nemravným obsahem, bez jakékoliv literární hodnoty. I od zničených (pálených) knih se zachovaly exempláře v

jezuitských knihovnách, kde bylo zvláštní oddělení zvané karcer a tam byly uzavřeny knihy závadné, libri prohibiti.

19. března

Papež Benedikt XIII. prohlásil v lateránské bazilice Jana Nepomuckého za svatého.

9.-16. října

V Praze se konaly mohutné oslavy svatořečení Jana Nepomuckého. Ve Svatovítském chrámu se sloužilo na čtyři sta mší a podáno bylo přes 200 tisíc svatých přijímání. Do Prahy přišly statisíce lidí.

1730

Na zámku hraběte J. A. Questenberka v Jaroměřicích nad Rokytnou byla hrána opera O původu Jaroměřic F. V. Míči; byla oslavou vrchnosti a jaroměřičtí ochotníci ji hráli v italštině a také v německém a českém překladu. Šlo o první původní operní dílo v dějinách české hudby.

1731

16. listopadu

Rakouská vláda vydala generální cechovní patent, čímž zasáhla do organizace cechovního zřízení. Patent omezil dosavadní pravomoc cechů a jejich privilegia (počet mistrů jednotlivého řemesla i počet tovaryšů stanovily úřady, bylo umožněno, aby se z cechovního mistra, který zaměstnával větší počet tovaryšů, stal majitel manufaktury). Patent rovněž zakazoval tovaryšům, aby si vytvářeli bratrstva. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora k doзору nad činností cechů.

1732

polovina září

Vypuklo protikatolické lidové hnutí na opočenském panství hraběte Colloreda; nekatolíci žádali svobodu vyznání. S pomocí vojska bylo hnutí potlačeno, třicet dva účastníků bylo odsouzeno k nuceným pracím a tělesným trestům.

Na sv. Kopečku u Olomouce se konaly velkolepé slavnosti symbolické korunovace Panny Marie za "královnu Moravy"; v roce 1736 proběhly podobné slavnosti v kostele sv. Tomáše v Brně.

1733

V Jáchymově byla zřízena hornická škola.

Císař Karel VI. nepřistoupil na snahy moravských stavů o větší rozšíření olomoucké univerzity; roku 1732 byly zřízeny jen dvě profesorské stolice právnického studia.

1733-1735

Válka o tzv. dědictví polské; došlo ke střetnutí Rakouska s Francií pod záminkou souboje o polskou korunu (císař Karel VI. podporoval spolu s ruským carem kandidaturu saského kurfiřta Augusta, Francie spolu se Španělskem a Sardinií naproti tomu Stanislava Lesczynského). Císařská vojska utrpěla porážku v Itálii, vídeňským mírem (1735) ztratila habsburská monarchie Neapolské království a Sicílii (náhradou za Parmu a Piacenzu).

Budoucí císařův zeť František Štěpán odevzdal Lotrinsko Stanislavu Leszczyńskému a přijal za to náhradou Toskánsko.

1735

9. září

Ediktem byla odstraněna spotřební dávka na domácí výrobky, takže jí podléhaly jen cizí výrobky.

1736

Císařské vojsko zahájilo spolu s armádou ruského cara novou válku s Tureckem; bylo však poraženo a bělehradským mírem (1739) ztratila habsburská monarchie zisky z předchozího úspěšného tažení, takže Habsburkům zůstalo jen území Temešského banátu (Turci dobyli zpět Srbsko a Malé Valašsko - Rumunsko).

12. února

Svatba osmadvacetiletého Františka Štěpána a devatenáctileté Marie Terezie.

1737

Z iniciativy pražského magistrátu vznikla první stálá scéna v Čechách, a to v Kotcích na Starém Městě; v tzv. Operním domě se hrály italské opery, německé frašky, pantomima, později francouzské činohry, ovšem až do roku 1771 nikoliv česky.

1738

27. ledna

Vydán robotní patent, jenž potvrzoval dosavadní praxi při vymáhání robot; stanovil délku robotního dne na 10 hodin, ale připouštěl, aby byla prodloužena v době senoseče a žní. Patent rovněž uváděl povinnost robotovat i na jiném panství, přičemž dvůr neměl být vzdálen více než půl druhé míle, tj. 11 km. Opakoval přísné zákazy srocování a bouření nevolníků, navíc vrchnostem doporučoval zavádět úkolové roboty místo časových, aby se zvýšila produktivita práce.

červenec-říjen

V Čechách se rozvinulo poddanské hnutí za snížení robotních povinností; nejvíce bylo zasaženo Bechyňsko, Prácheňsko, Berounsko a Chrudimsko, dostalo se i na Moravu. Celkem zachvátilo na sto panství, postupně bylo potlačeno vojskem.

1739

5. ledna

Vyhlášeny generální cechovní artikule (navazovaly na zásady cechovního patentu z roku 1731), které sjednotily cechovní předpisy v českých zemích. Pravomoc cechů byla v souladu s merkantilistickou teorií omezena a jejich činnost podřízena státnímu dozoru. Artikule také zakazovaly mistrům usnášet se o cenách výrobků, zejména o jejich zdražování.

VIII. Od osvícenského absolutismu k národnímu obrození – Úvod

Habsburské mocnářství a s ním i české země jako významná součást této středoevropské domény prožívalo od 40. let 18. století krizi, vyplývající jak z nedokonalé vnitřní struktury (netvořilo jednolitý státní útvar, ale nesourodý soubor zemí spojených jen osobou panovníka), tak i z mezinárodní izolace. Tento handicap zvláště vyvstal na povrch v době prosazování zásad osvícenského absolutismu, kdy se výrazně urychlila dynamika vývoje evropské společnosti a vzrostla úloha státu a jeho aparátu. Velmocenské postavení Habsburků (již oslabené po vymření španělské rodové větve) bylo ohrožováno přesuny v mocenských poměrech v Evropě (posílení Francie, Pruska, Velké Británie a Ruska).

Dobu osvícenského absolutismu často označujeme za počátek novodobých dějin českých zemí. Reformy této doby zasahovaly do všech sfér života společnosti; nastupovala systematická péče o problémy běžného života. Dosud šlo o zcela nahodilé řešení potřeb doby. Řídící roli přebíral stát (respektive jeho profesionální byrokratický aparát). Byla zavedena třístupňová státní správa: ústředí, země (gubernia) a krajské úřady (případně vrchnostenské úřady a magistráty ve velkých městech). Do této doby můžeme datovat počátky takových (později běžných) záležitostí jako: sledování růstu obyvatelstva, číslování domů, označování ulic ve městech, dodržování hygienických a požárních předpisů, počátky urbanismu, zdravotní a sociální péče (nemocnice, chudobince, blázince, očkování), péče o veřejný pořádek, rozšiřování poštovních služeb, budování komunikací apod.

Země Koruny české pohlížely na mocenský zápas v Evropě 18. století spíše jako pasivní divák. Centralizační politika Habsburků znemožňovala autonomní vývoj českých zemí a vedla k oslabení vzájemných vazeb zemí Koruny české (přispěl k tomu diferencovaný přístup Vídně k jednotlivým zemím). Klesala váha české státnosti, korunní země se staly řadovými provinciemi monarchie. České země přitom nesly největší tíhu nákladné dynastické politiky; to vyvolávalo u většiny obyvatelstva Čech a Moravy chladný vztah k osudům mocnářství. Války o dědictví rakouské přinesly nejdříve zemím Koruny české hrozbu udržení celistvosti a otazníky o další existenci českého státu a nakonec způsobily ztrátu většiny Slezska a celého Kladska, čímž došlo k dalšímu citelnému okleštění českého státu.

Kritická situace habsburského státu po skončení slezských válek byla hlavním motivem reformního úsilí císařovny Marie Terezie v duchu osvícenských myšlenek (tereziánské reformy). Ty zasáhly řadu oblastí správního, finančního, ústavního, hospodářského i duchovního života. Reformy správní směřovaly k oslabení zemského partikularismu a k dalšímu soustředění moci do Vídně. V oblasti berní byly zemské sněmy donuceny k povolení zvýšené kontribuce. V rámci další centralizace byla zrušena Česká dvorská kancelář (stejně i rakouská) a byl zřízen jednotný státní úřad pro věci politické a finanční. Znatelný růst obyvatelstva (zejména v oblastech s koncentrací manufakturní výroby) si vynutil zvýšenou poptávku po potravinách, což způsobilo potřebné změny v zemědělství (tzv. raabizaci). Do největšího rozporu s koncepcemi osvícenského absolutismu se dostala katolická církev, a to zejména svým autonomním postavením ve státě. Reformní úsilí sledovalo zapojení církve do služeb státu: prvním krokem po zrušení jezuitského řádu bylo vyvlastnění majetku řádu, následovalo zřízení generálních seminářů a vymanění univerzity z vlivu církve. Panovníce inspirovaná pruským vzorem nechala připravit školskou reformu, která zaváděla povinnou školní docházku. Jako vyučovací jazyk se ve školách prosazovala němčina, čímž narůstal germanizační tlak, ale

současně sílilo i národní vědomí české mládeže. Růst vzdělanosti tak podporoval rodící se české národní obrození.

Druhá fáze reforem se mohla plně rozvinout až za vlády Josefa II. Vrcholem této reformní vlny byl patent o zrušení nevolnictví (jeden z nejhlubších zásahů do společenských vztahů) a patent toleranční (připouštějící tři křesťanská vyznání, ale zachovávající katolické náboženství oficiálním náboženstvím). Na toleranční patent navazovaly další císařské výnosy, jako o rušení klášterů a kostelů, o změnách v občanském a trestním právu, o postavení židovského obyvatelstva; k těm významným patřily dále výnosy o zrušení indexu zakázaných knih a o zrušení cenzury, čímž se vytvářely základní podmínky pro svobodné šíření informací a poskytoval se prostor pro laicizaci vzdělání, vědecké i umělecké tvorby.

Ne všechny reformy však nacházely plnou podporu "nahore"; nástupce Josefa II., bratr Leopold, byl opozicí přinucen k ústupkům (největším bylo odvolání patentu o odstranění robotních povinností poddaných).

V tomto kurzu pokračovala vláda Františka II., která představovala etapu konzervativní reakce na předchozí osvícenský absolutismus. Evropou (včetně habsburské monarchie) otřásl důsledek Velké francouzské revoluce. Monarchistické a konzervativní kruhy Vídně se rozhodly nastoupit cestu omezování svobod a osvícenských reforem (obnovená cenzura tisku, zesílen policejní dozor, nastoleny tvrdé tresty za politické delikty apod.). Do vnitropolitického vývoje se silně promítala účast monarchie v kaoličnických válkách s Francií. České země citelně nesly tíhu válečných operací (zvýšení berní, početné odvody mužů do armády). Jen v období válečného ohrožení se projevovaly v českých zemích pocity "rakouského vlastenectví". Účast v koaličních válkách přinesla habsburské monarchii dílčí územní ztráty a došlo k oslabení autority císaře v Říši; to nakonec přivedlo Františka II. k přijetí titulu dědičného císaře rakouského a posléze k zániku Svaté říše římské národa německého.

Osvícenské reformy formálně otevřely prostor pro přeměnu českého i německy mluvícího obyvatelstva českých zemí v moderní národy. Zvláštní úlohu hrál při tomto procesu jazyk. Čeština se dostala v polovině 18. století do kritického stavu - gramatická stavba, pravopisná norma i slovní zásoba hluboce stagnovaly a hrozil zánik jazyka. S jeho zánikem byla ohrožena i existence českého etnika. V pojetí zemského patriotismu byl český jazyk mnohem více vyzdvihován jako státoprávní symbol než jako prostředek komunikace. S osvícenskou epochou jsou spojeny i počátky procesu, který vrcholil v následující etapě konzervativního absolutismu a pro nějž se ustálilo označení české národní obrození. To se v této době projevovalo především vědeckým zájmem o český jazyk, jazykovými obranami, formováním nové koncepce českých dějin a intenzivní vzdělávací a výchovnou prací. Velký podíl na národním probuzení mělo v první fázi vydávání českých novin a knih a rozvoj divadelnictví. Role politické reprezentace byla vyhrazena šlechtě; základnou této první fáze obrozeneckého hnutí bylo pak nižší kněžstvo (katolické i evangelické) a měšťanská inteligence.

Přestože země Koruny české patřily k nejvyspělejším oblastem monarchie, jejich ekonomika měla stále převážně agrární charakter. Teprve po válkách slezských docházelo k vyšší rentabilitě zemědělství (pokrok se nejprve projevil v hospodaření šlechtických velkostatků). Jen postupně se prosazovaly změny v technologii. Přejít od úhorového ke střídavému hospodaření umožňoval přechod k pěstování pícnin a okopanin, což vedlo ke stájovému chovu dobytka (chlévká mrva pak umožňovala lepší hnojení polí). Větší

pozornost se věnovala kultivaci půdy, výměně sadby a osiva (rozšířilo se pěstování brambor) a zaváděla se nová technika.

Zemědělství stále vázalo velké množství pracovních sil. Přesto docházelo ke zrychlenému růstu manufakturní výroby, která dosáhla na přelomu 18. a 19. století svého vrcholu. První podnikatelé pocházeli z vrchnostenských kruhů, postupně se prosazovali i měšťané (nejprve cizí obchodníci, pak domácí). V povědomí těchto podnikatelských skupin se začaly postupně prosazovat zásady volné soutěže, což souviselo s postupným přechodem řemeslné a manufakturní výroby k výrobě strojové (tj. ke vzniku továrního průmyslu), což signalizovalo počátek průmyslové revoluce, jenž bývá v českých zemích datován přelomem 18. a 19. století. Její směr se zaměřil nejprve do textilní oblasti (a zvláště do vlnářství, jehož centrem se stalo Brno). Ostatní odvětví manufakturního podnikání nedosahovala takového rozmachu; významné postavení si udržovalo sklářství (muselo zápasit se zahraniční konkurencí) a také železářství (převažovalo zde šlechtické podnikání). Nových dimenzí nabyla manufakturní a živnostenská politika státu po ztrátě Slezska, kdy bylo Čechám přisouzeno zaujmout postavení země s rozvinutou řemeslnou velkovýrobou (zejména plátenickou). Rozvíjelo se i vlnářství a nově se šířilo bavlnářství. Měšťanský i selský živel se podílel i na počátcích netradičních výrobních odvětví, k jakým vedle tkaní a potiskování bavlněných látek náleželo cukrovarnictví a výroba porcelánu. S textilní výrobou těsně souvisel i vzestup papírnictví.

Manufaktury (zejména textilní s velkým podílem domácí práce - přadláci, tkalci) se dostávaly do konkurenčního soupeření s řemeslnou výrobou ve městech. Města v českých zemích byla dosud poměrně malá (uzavřená v hradbách) a teprve od druhé poloviny 18. století se přiblížila předbělohorské velikosti. Jediným prosperujícím odvětvím městského podnikání bylo soukenictví. V zájmu podpory manufaktur bylo za vlády Marie Terezie zasahováno do cechovních řádů (rušily se limity - mistrů, dílen, výroby).

Postupný vzestup zaznamenal obchod; začal překonávat hranice jednotlivých panství (jednotný trh umožnil zrušení vnitřních cel). Vývoz z českých zemí (plátno, sukno, lněná příze, sklo, obilí, chmel) téměř trojnásobně převažoval nad dovozem. Obchod z Čech směřoval přes Sasko k přístavům v Severním moři, Slezsko bylo přes Prusko napojeno na Pobaltí a Morava přes Rakousko na jaderské přístavy.

Od 40. let 18. století se prosazovala změna výtvarného cítění. Vrcholné baroko přecházelo v rokoko, vyžadující prostorovou vyváženost, salonní intimnost a dekorativní zjemnělost. Rokoko proniklo zejména do interiéru aristokratických sídel, ale umělecké i užitkové předměty se prosazovaly i v měšťanských domácnostech. V tereziánské době se setkáváme s klasicistní architekturou (dostavba Pražského hradu), která přerůstala ve vyhraněnější empír; pozoruhodné jsou z té doby parkové úpravy s drobnou architekturou (s prvky romantismu).

VIII. Od osvícenského absolutismu k národnímu obrození – Podrobná data

(1740-1815)

1740

20. října

Zemřel pětapadesátiletý císař Karel VI. Vymřela jím po meči přímá linie rakouských Habsburků. Vlády v dědičných zemích Habsburků (nikoliv v Říši) se ujala na základě pragmatické sankce Karlova nejstarší dcera (narozena 13. května 1717) MARIE TEREZIE [1740-1780]. V tzv. válkách o dědictví rakouské, jejichž součástí byly i dvě války o Slezsko, musela obhájit své nároky; šlo vůbec o první panovnici (ženu) na českém (i habsburském) trůnu. Vládla čtyřicet let a výrazně ovlivnila další osudy habsburské říše. Je považována za tvůrkyni moderního rakouského státu. Prokázala obdivuhodnou energii, rozhodnost a odvahu, přičemž pochopila, že zaostalost habsburské říše je možné překonat jen rozsáhlou a všestrannou reformní činností, prosazováním tzv. osvícenského absolutismu. Tereziánské reformy podstatně oslabily český stát. Reformy ve správní sféře a ve školství upřednostňovaly němčinu na úkor češtiny.

20. listopadu

Marie Terezie poprvé korunována (zatím na arcivévodkyni rakouskou); oficiálně se tak ujala dědictví svého otce.

16. prosince

Pruský král Fridrich II. vtrhl bez vypovězení války s třicetitisícovou armádou do Slezska; během několika dnů obsadila jeho dobře vycvičená armáda polorozbořené pevnůstky (3. ledna 1741 i Vratislav) s cílem anektovat tuto zemi Koruny české. Do začátku března se stalo Prusko pánem téměř celého Slezska. Začala tzv. první válka slezská (1740-1742).

1741

10. dubna

Rakouská armáda (vedená hrabětem Neippergem) byla poražena Pruskem v bitvě u Molvic (Malujowic) na Odře a ustoupila k obraně Kladska, Horního Slezska a Moravy. Bitva však neměla rozhodující význam, až do září 1741 probíhala spletitá diplomatická jednání, na nichž měly podíl skoro všechny evropské státy, zejména Francie (maršál Belle-Isle), která se stala protektorkou plánu na rozdělení habsburské monarchie. Podílníky na tomto připravovaném dělení se mělo vedle Bavorska a Pruska stát i Španělsko, Francie a Sasko.

květen

Návrhy na rozdělení zemí Koruny české: 1. saský plán předpokládal, že Sasko získá východní Čechy s Prahou a Horní Slezsko, Prusko zabere Dolní Slezsko a Bavorsko západní Čechy, takže Marii Terezii by zůstala jen Morava; 2. Bavorsko žádalo pro sebe celé Čechy s královským titulem, Sasku byla přisouzena Morava s Horním Slezskem a Prusku Dolní Slezsko.

28. května

V Mnichově uzavřena smlouva mezi Španělskem a Bavorskem o vzájemné pomoci při záboru habsburských zemí a o volbě bavorského kurfiřta římskoněmeckým císařem. Ke

smlouvě přistoupila Francie, Prusko, Sasko, Švédsko, sardinské království, Neapolsko, Falc i kolínské arcibiskupství.

4. června

Uzavřena smlouva mezi Francií a Pruskem; pruský král Fridrich II. slíbil dát svůj hlas bavorskému kurfiřtovi Karlu Albrechtovi při volbě římskoněmeckého císaře za souhlas s anexí Dolního Slezska s Vratislaví.

25. června

Korunovace Marie Terezie v Bratislavě (v chrámě sv. Martina) na uherskou královnu.

11. září

Ve Frankfurtu nad Mohanem uzavřena (pod protektorátem Francie) smlouva mezi Saskem a Bavorskem o rozdělení dědictví Marie Terezie; Karlu Albrechtovi měly připadnout celé Čechy i s královskou korunou a ze zemí rakouských Horní Rakousy, Tyroly a země "venkovské" (ve Švábsku), kdežto kurfiřtovi saskému se mělo dostat Moravy, povýšené na samostatné království, a části Horního Slezska. Marii Terezii měly zůstat Uhry a zbytek zemí rakouských (alpských). K této smlouvě přistoupilo 1. listopadu t. r. Prusko, které si mj. vyhradilo Kladsko. Česká koruna tak měla být rozdělena ve tři, v budoucnosti na sobě zcela nezávislé části.

9. října

Uzavřena tajná dohoda (příměří) pruského krále Fridricha II. s Marií Terezií v Kleinschnellendorfu ve Slezsku. Habsburské jednotky, vázané ve Slezsku, se mohly přesunout na Moravu (zaujaly hlavní ležení u Znojma), aby odtud hájily Vídeň před možným útokem Francouzů a Bavorů. Pruský král Fridrich obsadil Horní Slezsko a odtud pak překročil moravské hranice a zmocnil se Opavy (20. prosince), Uničova (24. prosince), Olomouce (27. prosince) a dalších moravských měst (Přerova, Hranic, Litovle, Lipníka).

24. října

Bavorské vojsko Karla Albrechta vpadlo do Čech (u Dolního Dvořiště) a obsadilo České Budějovice; zde vydal bavorský kurfiřt v den výročí bělohorské bitvy (8. listopadu) manifest, vyzývající obyvatelstvo Českého království, aby jej uznalo za legitimního panovníka. U Zbraslavi se spojilo bavorské vojsko s druhou částí bavorsko-francouzské armády, jejíž předvoj překročil české hranice 21. října u Rozvadova. Současně vpadli ze severu (od Litoměřic) do Čech Sasové (vojsko kurfiřta Augusta) a 17. listopadu se dostali k Praze. Rakouské vojsko pod velením Františka Lotrinského (shromážděné u Znojma) jen sledovalo postup kurfiřtské armády do středních Čech, ale nedokázalo ji zastavit; postupovalo přes Jindřichův Hradec k Táboru a 20. listopadu dobylo České Budějovice. Praha byla bráněna slabou vojenskou posádkou.

26.-27. listopadu

Vojska saská a bavorsko-francouzská nočním útokem dobyla Prahu. Nejvyšší zemští úředníci a stavovská správa se dobrovolně dala do služeb Karla Albrechta.

7. prosince

Kurfiřt bavorský a arcivévoda hornorakouský (od 13. září 1741) Karel Albrecht byl v Praze veřejně vyhlášen za českého krále jako KAREL III. [1741-1742]; ke korunovaci však nedošlo, protože korunovační klenoty byly od pobělohorské doby ve Vídni a do Prahy byly přiváženy jen ke korunovaci. Karel Albrecht si nárokoval českou korunu jako manžel dcery Josefa I. Marie Amálie a přímý potomek dcery Ferdinanda I. Anny.

19. prosince

Novému českému králi Karlu III. slavnostně holdovalo 486 členů české stavovské společnosti na Pražském hradě (věrnost Marii Terezii zachovali například Lobkovicové, Schwarzenberkové, Kounicové a Lichtenštejnové). Dne 23. prosince ustanovil Karel III. v Čechách prozatímní vládu s novou českou dvorskou kanceláří a 28. prosince odjel do Říše na volbu císaře. Moc v zemi přešla do rukou francouzského vojenského velení maršála Belle-Isle.

konec prosince

Na popud francouzských důstojníků - zednářů došlo v Praze k založení nejstarší zednářské lóže v českých zemích. Zpočátku zahájila svou činnost bez zvláštního označení, později dostala jméno U tří korun a za další čas U tří hvězd (od roku 1763 přijala oficiální název U tří korunovaných hvězd).

1742

Vytvořena státní kancelář oddělením agendy zahraniční od rakouské kanceláře; byl to počátek správních reforem Marie Terezie.

počátek ledna

Moc v Čechách převzala zemská vláda (tzv. dvorní deputace); v čele stál hrabě Filip Kolovrat jako prezident, dalšími úředníky byli hrabě F. L. Buquoy, hrabě Rudolf Chotek, hrabě Heřman Czernin a hrabě Jan Kryštof Dohalský.

24. ledna

Za pomoci francouzské diplomacie byl zvolen ve Frankfurtu římskoněmeckým císařem Karel Albrecht (jako Karel VII.); 12. února ho slavnostně korunoval jeho bratr, arcibiskup kolínský.

počátek února

Rakouská vojska začala obsazovat Bavorsko; 13. února se vzdalo hlavní město Mnichov. Přesun rakouských vojenských sil na západ umožnil Prusku okupovat ve spolupráci se saským vojskem téměř celou Moravu až po Dyji (s výjimkou Brna). Prusové dosadili své posádky do Přerova a Vyškova, zmocnili se Znojma, Pohořelic, Slavkova, Židlochovic a Mikulova (22. února). Sasové ovládli Jihlavu, Velké Meziříčí, Náměšť a Bíteš. Mezi moravským obyvatelstvem a pruskými oddíly docházelo ke srážkám (u Kroměříže, Napajedel, Židlochovic). Nakonec Prusové i Sasové vyklidili Moravu; Brno bylo tři měsíce neúspěšně obléháno.

polovina dubna

Pruské vojsko ustoupilo do Čech, saská armáda se ubírala přes Poličku a Kolín do Prahy. Za Prusy postupovala císařská armáda v čele s vévodou Karlem Lotrinským (švagrem Marie Terezie).

17. května

Bitva u Chotusic (nedaleko Čáslavi), v níž pruské vojsko zvítězilo nad rakouskou armádou Karla Lotrinského, jednoho z nejneschopnějších vojevůdců 18. století. Výsledek bitvy přispěl k dokončení mírového jednání, v němž hrál hlavní zprostředkovatelskou roli anglický vyslanec Hyndorf.

25. května

Vojenská srážka francouzského vojska (mělo posádku v Písku) se sborem prince Lobkovic u Hluboké.

11. června

Uzavřena (předběžná) mírová dohoda ve slezské Vratislavi. Pruský král Fridrich II. získal téměř celé Slezsko a hrabství kladské (celkem 40 182 km²); za to se zavázal vystoupit z koalice s Bavorskem a Francií. V monarchii zůstala část Slezska o rozloze 5147 km² a byla organizována jako samostatná země (zahrnovala celé knížectví těšínské, jižní část knížectví opavského a krnovského a malou část hornatého Niska s Cukmantlem, Vidnavou a Javorníkem). Hlavním městem se stala Opava. Marie Terezie si uvolnila ruce proti ostatním protivníkům za válek o dědictví rakouské.

5. července

Karel III. vydal Osvobozovací patent, v němž vyzval obyvatelstvo Čech, aby se zbraní v ruce vystoupilo proti rakouskému vojsku; za účast v selském povstání sliboval osvobození z nevolnictví a daňové úlevy. Autorem textu a jeho šířitelem byl šlechtic Karel David, horlivý člen bavorské strany mezi českou šlechtou. Výzva se setkala s ohlasem jen na Kouřimsku a Boleslavsku.

28. července

V Berlíně uzavřen (definitivní) mír mezi Pruskem a habsburskou monarchií; došlo zde k ujednání o předání Slezska (dále také slezských archiválií), ponechání titulu slezské vévodkyně Marii Terezií, otázce hranic apod. K mírové dohodě přistoupil i August III. Saský, který současně stáhl svá vojska z Čech. Sasko vyšlo z války o země České koruny bez územních zisků. Český stát ztrátou Slezska byl citelně zmenšen a pozbyl podstatnou měrou charakter státu národnostně smíšeného (česko-německého); Slezsko představovalo i významnou hospodářsky výkonnou zemi (textil).

5. srpna

Počátek obléhání Prahy habsburskou armádou pod velením Karla Lotrinského. Největší část posádky ve městě tvořili Francouzi, kterým velel maršál Belle-Isle. Obléhání trvalo několik měsíců, obyvatelstvo trpělo hladem a těžkým strádáním (drahotou).

září-říjen

Na pomoc obleženým francouzským vojskům v Praze byl poslán sbor maršála Mailleboise z Porýní. Rakouské vojsko dočasně upustilo od obléhání Prahy a přes Beroun postupovalo k Plzni proti Francouzům; 27. září se František Lotrinský spojil na Tachovsku s vojsky maršála Khevenhüllera, která byla stažena z Bavorska. Spojená rakouská vojska přinutila Francouze, aby táhli na Cheb a Kadaň. 14. října se jejich postup zastavil u Kadaně a obrátil se zpět do Říše. Rakouská vojska se opět vrátila (2. listopadu) k obléhání Prahy.

17. prosince

Za krutých mrazů začal ústup francouzských vojsk z Prahy; maršálu Belle-Islemu se podařilo za velkých ztrát po desetidenním pochodu přes Rakovnick, Toužim a Kynžvart dosáhnout 26. prosince Cheb. Téhož dne kapituloval zbytek francouzské posádky v Praze pod velením generála Cheverta (předtím Prahu dobyl). Rakouská vojska vstoupila 2. ledna 1743 do vyhladovělé Prahy. Francouzští vojáci, kteří nemohli odejít s armádou, zůstali ve městě (šlo zhruba o 2 tisíce nemocných a raněných). Čechy rovněž musela opustit bavorská vojska, čímž také skončila vláda Karla III. (Karla Albrechta) jako českého krále; svou moc uplatňoval poté jen v západní části země a v okolí Prahy, a to ještě za finanční a vojenské pomoci Francie.

1743

12. května

Šestadvacetiletá Marie Terezie přijala v předvečer svých narozenin ve Svatovítském chrámu v Praze z rukou olomouckého biskupa hraběte Lichtenštejna královskou českou korunu; v českých dějinách tak byla poprvé korunována žena na českého krále.

9. září

Francouzská posádka v Chebu se vzdala rakouským vojákům. České země (s výjimkou ztraceného Slezska) byly podrobeny Marií Terezií, skončila bavorsko-francouzská okupace Čech.

září-únor 1744

Zrodil se protifrancouzský spolek šesti států: Rakouska, Anglie, Holandska, Sardinie, Saska a Ruska. Nepřátelská strana zbudovala protialianci: Francie, Španělsko, Prusko, Falc a Hessensko - vznikla tzv. Frankfurtská unie.

1744

24. července

Mezi císařem Karlem VII. a Fridrichem II. byla uzavřena ve Frankfurtu spojenecká smlouva; císař souhlasil s připojením pravého břehu Labe s Pardubicemi a Kolínem k Prusku za vojenskou pomoc proti Marii Terezií.

polovina srpna

Sedmdesátitisícová pruská armáda vtrhla čtyřmi proudy do Čech - od Chebu, Děčína, Žitavy a ze slezského Kladska; začala tzv. druhá válka slezská (1744-1745). Počátkem září se sbory Fridricha II. setkaly před Prahou, bráněnou nepočetnou vojenskou posádkou, zemskou milicí, měšťanskými a studentskými gardami.

18. září

Kapitulace Prahy, Prusové přes dva měsíce město okupovali a drancovali. Současně postupovali směrem na Benešov, Votice, Tábor (padl 24. září) a České Budějovice (vzdaly se 30. září).

konec září, říjen

Rakouská armáda Karla Lotrinského (před měsícem opustila Porýní) vstoupila u Domažlic na českou půdu; cestou se k ní připojily i regimenty saského kurfiřta Augusta III., který vystoupil proti Prusku odplatou za nedávné obsazení své země Prusy. Od začátku října začaly od západu a jihu spojené armády vytlačovat Prusy z Čech. Přes Moravu mířily do Slezska uherské pluky Esterházyho, aby odtud vytlačily pruské vojsko.

26. listopadu

Praha byla osvobozena od Prusů. Nastal totální ústup pruských vojenských jednotek z Čech - přes Hradec Králové, Trutnov a Broumov do Kladska a Horního Slezska. Do poloviny prosince 1744 byly Čechy od Prusů vyčištěny.

18. prosince

Pro údajnou spolupráci (vyzvědačství) s Prusy došlo královským reskriptem k vypovězení Židů z Čech; do konce ledna 1745 měli vyklidit Prahu a do konce června celou zemi. Stejně nařízení platilo i pro Židy na Moravě a v českém Slezsku. Nařízení bylo z důvodů ekonomických, ale i vzhledem k protestům z Nizozemí a Anglie již v roce 1748 odvoláno; k 14. červenci t. r. jim byl povolen pobyt v zemi na dobu 10 let, k 5. srpnu t. r. se směli usadit v Praze a konečně k 16. říjnu 1755 byl obnoven stav před rokem 1744.

1745

Došlo ke zřízení nejvyššího revizního soudu, který byl chápán jako společný nejvyšší soudní dvůr pro země české i rakouské. Současně byl vydán v centralistickém duchu nový řád pro dvorskou válečnou radu.

20. ledna

Nenadálá smrt osmačtyřicetiletého císaře Karla VII. (jako českého krále Karla III.) usnadnila Habsburkům řešení "bavorské otázky". Karlův syn Maxmilián se zřekl ve füssenském míru 22. dubna 1745 všech nároků na císařskou korunu.

4. června

Časně zrána se podařilo Fridrichu II. zvítězit nad spojenou habsbursko-saskou armádou u Hohenfriedbergu (v Dolním Sasku); saská armáda byla rozbita a rakouské jednotky ustoupily do Čech k Hradci Králové. Pruské vojsko se rozložilo v pohraničním území severovýchodních Čech. Bitva však nepřinesla žádné rozhodnutí, stejně jako další vojenský střet 30. září t. r. u Horního Žďáru (opět zvítězil Fridrich II.).

13. září

Volba manžela Marie Terezie Františka Štěpána Lotrinského římskoněmeckým císařem; pruský král Friedrich volbu neuznal a pokračoval v boji. Marie Terezie obdržela titul císařovny (jen jako manželka císaře), který však mnoho neužívala. 4. října t. r. se konala ve Frankfurtu nad Mohanem slavnostní korunovace.

30. září

Bitva u Zárova (nedaleko Trutnova) přinesla další porážku Karla Lotrinského na české půdě.

23. listopadu

Další Fridrichova vítězná bitva - u Hennersdorfu v Horní Lužici nad saskými vojsky dříve, než se spojila s rakouskou armádou. Karel Lotrinský ustoupil bez boje a v značném chaosu přes severovýchodní Čechy do Saska, kde mělo padnout rozhodnutí.

15. prosince

Nové vítězství pruského vojska u Kesselsdorfu (nedaleko Drážďan); o několik dnů později obsadil Fridrich II. i hlavní město Saska a spojenecké armády ustoupily do Čech. Tím bylo zmařeno zamýšlené zimní tažení spojenců na Berlín.

19. prosince

Český kancléř Bedřich z Harrachu, který vyjednával v Drážďanech o mír s Francií, dostal zplnomocnění k mírovému jednání s Pruskem.

25. prosince

Uzavřen drážďanský mír mezi Rakouskem, Saskem a Pruskem; potvrdil Prusku držbu Slezska a Kladska (odstoupení mírem vratislavským), uznal Františka Štěpána Lotrinského za římskoněmeckého císaře a uložil Sasku válečné odškodnění ve prospěch Pruska. Ve střední Evropě zavládl mír, nadále se válčilo na italském a nizozemském bojišti.

1746

K jednotnému řízení rakouské hospodářské politiky bylo ve Vídni založeno všeobecné komerční kolegium; postupně byly v jednotlivých zemích zřizovány komerční konsesy a zvláštní manufakturní kolegia, v krajích působili zvláštní komisaři a inspektoři.

V Janovicích (u Rýmařova) na severní Moravě začala pracovat manufaktura na výrobu lněných tkanin. Majitelem byl hrabě F. B. Harrach. Pod jeho vedením byly založeny například sklárny v Harrachově v Čechách, manufaktura v Náměšti na Hané nebo ve Šluknově.

16. března

V Olomouci založil baron Josef Petrasch učenou společnost Societas eruditorum incognitorum in terris Austriacis, jejímiž členy byla řada domácích i zahraničních učenců. Společnost vydávala první vědecký časopis ve střední Evropě Monatliche Auszüge alt - und neuer gelehrten Sachen, který byl psán v duchu eklektického, tzv. osvícenského katolicismu. Společnost zanikla v roce 1751 odchodem Petrasche z Olomouce.

1747

Vydán nový řád humanitního a filozofického studia, který byl platný nejen pro univerzity, akademie a jezuitské koleje, ale i pro piaristické školy v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Tento řád byl doplněn a rozšířen nařízením z roku 1752, obsahujícím opravu

humanistického, filozofického a teologického studia ve všech zemích českých i rakouských (mj. byla vyžadována od učitelů důkladná znalost latiny a němčiny, prázdniny trvaly od 20. září do konce října).

19. října

Pražská univerzita vydala nový vysokoškolský studijní a zkušební řád, který více přibližoval vysokoškolské studium potřebám tehdejšího života. Zkracoval filozofická studia na dva roky (stala se pouhou "přípravkou"), na lékařskou fakultu zaváděl výuku fyziky, botaniky a chemie, na právnickou fakultu výuku trestního a státního práva a na filozofickou fakultu přednášky z matematiky a etiky. Dozor nad univerzitou přebíral pražský arcibiskup (oslabení pozic jezuitů). Promoce, dříve konané jednou za 5-6 let, se organizovaly každoročně, začalo vydávání vysokoškolských učebnic. Univerzity se postupně věnovaly i vědeckému bádání.

podzim

Hrabě Bedřich Vilém Haugwitz začal pracovat na finančních, daňových a správních reformách v Rakousku, jejichž podstatou byla centralizace a byrokratizace, jimiž se měla habsburská monarchie dostat z kritické situace po neúspěšných válkách o rakouské dědictví. Topila se v chronickém nedostatku financí, za druhé selhávala značně roztržštěná a rozdrobená státní správa (závislá na partikulárních zájmech jednotlivých stavovských sněmů) a do třetice měla zaostalou armádu.

1748

konec ledna

Marie Terezie rozhodla proti stanovisku nejvyššího českého kancléře hraběte Harracha, vystupujícího jako obhájce autonomních práv českého státu, aby nový systém centralistických návrhů hraběte Haugwitze byl zaváděn i v českých zemích.

1. května

Vstoupil v platnost tzv. první tereziánský katastr; práce na katastru (soupisu pozemků a všech dalších užitků podrobených obecné zemské berni a dávkám) byla zahájena stavovskou rektifikační komisí již v roce 1713. Katastr nahradil berní rulu a lánové rejstříky z poloviny 17. století. Evidoval nejen půdu, ale i měšťanské domy, řemesla a Židy, přičemž stanovil jednotný berní základ z čistého výnosu poddanských usedlostí (rustikálu). Přihlížel k bonitě půdy, ale přeceňoval pozemkové vlastnictví ve srovnání s řemesly.

23. července

Došlo ke zřízení zemské deputace pro Čechy za předsednictví V. K. Netolického z Eisenbergu, úřadu zajišťujícího realizaci nového berního systému podle smlouvy o desetiletém recesu; ve svých rukou soustředila vojenskohospodářské, kontribuční a komorní záležitosti, vyňaté z pravomoci zemských stavovských úřadů. Byla podřízena nově zřízené dvorské komisi; poté, co bylo zrušeno místodržitelství, byly její pravomoci předány Královské reprezentaci a komoře. Na Moravě vznikla již 18. července t. r. a předsedou se stal Jindřich Blümegen.

30. července

Marie Terezie podepsala smlouvu o tzv. desetiletém recesu, která umožňovala panovníkovi vybírat berni po dobu 10 let bez každoročního schvalování stavovskými zemskými sněmy; tím se sněmy vzdaly jedné z mála svých pravomocí. Panovnice rozhodla, že Rakousko musí mít i v míru armádu o síle 108 tisíc mužů, k čemuž bylo třeba zajistit roční příjem 14 milionů zlatých. Čechy měly přispívat částkou 4,6 milionu, Morava 1,5 milionu a Slezsko 245 tisíc zlatých. Armáda se tak vymanila z politiky stavovských sněmů. Byl to první úspěch centralizačních snah hraběte Haugwitze.

6. září

Přijato nařízení o zpřísnění předpisů k výběru daní a vedení exekucí; došlo k přesnému odlišení vrchnostenské kontribuce od poddanské berně a byly stanoveny stálé termíny jejich odvodů. Současně byl v Praze založen zvláštní soud pro stížnosti poddaných a bylo zavedeno bezplatné právní zastupování poddaných ve sporech s vrchnostmi.

18. října

Za účasti Anglie, Francie, Rakouska, Nizozemí, Španělska a dalších států došlo na mírovém kongresu v Cáchách k podpisu ujednání o ukončení války o rakouské dědictví. Smlouva definitivně potvrdila ztráty Rakouska (Kladsko, Slezsko) a ve prospěch španělských Bourbonů Parmy. Současně evropské státy uznaly platnost pragmatické sankce.

1749

František Lotrinský (manžel Marie Terezie) vybudoval soukenickou manufakturu v Kladrubech nad Labem, kde zpočátku pracovalo 70 lidí (mezi nimi i odborníci z Rakouského Nizozemí, dnešní Belgie). František Lotrinský už v roce 1736 zřídil manufakturu na výrobu bavlněných tkanin v Šaštíně na Slovensku a později další velký podnik v Potštejně.

15. ledna

V Brně byl ustaven soudní a politický senát, čímž došlo na Moravě a ve Slezsku k odloučení soudnictví od politické správy. Politické záležitosti měl spravovat zvláštní senát za předsednictví nejvyššího zemského hejtmána nebo komorníka, soudní záležitosti měl projednávat jiný senát za předsednictví nejvyššího zemského sudího. 24. ledna t. r. byly i v Čechách soudní záležitosti vyčleněny z pravomoci královského místodržícího a svěřeny justičnímu konsesu. 1. května byl zřízen nejvyšší soudní dvůr (Oberste Justitzstelle), jemuž se podřídil moravský soudní senát i český justiční konses. Stavové českých zemí tak ztratili vliv i na soudnictví.

1. května

Zřízen nový ústřední orgán Direktorium pro veřejné a finanční záležitosti (Direktorium in publicis et cameralibus), který odstranil českou a rakouskou dvorskou kancelář; jeho působnost zahrnovala české i rakouské země a byla zaměřena na politickou a finanční správu. Do čela direktoria byl postaven organizátor tereziánských reforem, slezský šlechtic, hrabě B. V. Haugwitz; ještě za vlády Marie Terezie došlo ke změně názvu - Spojená dvorská kancelář česko-rakouská a její přednosta měl titul "český nejvyšší a rakouský první kancléř". Dalšími proměnami procházel až do roku 1848, kdy zanikl.

7. května

Na místo Královského místodržitelského úřadu byla zřízena královská reprezentace a komora v Praze jako vrcholný politický a hospodářský úřad Českého království. Nová zemská vláda byla podřízena vídeňskému Direktoriu pro veřejné a finanční záležitosti a její radové byli jmenováni a placeni státem a jen jemu odpovědni. Královská reprezentace a komora převzala i agendu nově zřízené zemské deputace. Téhož dne byl zřízen obdobný orgán se stejným názvem i na Moravě, kde nahradil moravskou zemskou vládu, tzv. královský tribunál se sídlem v Brně. Jeho pravomoci byly nadále omezeny na soudní věci. Královská reprezentace a komora byla zřízena i ve zbytku Slezska, kde nahradila tzv. vrchní úřad (Oberamt). Roku 1763 byly všechny tyto zemské správní úřady přejmenovány na zemská gubernia, ve Slezsku na vrchní úřad. Současně se zrušením Královského místodržitelského úřadu v Praze byl zřízen tzv. konses pro otázky veřejného práva, v němž zasedli bývalí zemští úředníci, kteří se ocitli bez uplatnění. Konses byl 17. prosince 1763 spojen s bývalou Královskou reprezentací a komorou, přeměněnou mezitím v zemské gubernium.

1750

3. srpna

Vídeňská vláda vydala patent o výrobě příze a plátna v Českém království; v patentu se poukazovalo na to, že se v Čechách vyrábí nestejněměrná příze, proto byly stanoveny technologické postupy.

7. listopadu

Ve všech dědičných habsburských zemích byla zavedena jednotná (zlatková) měna, jejímž základem se stala vídeňská marka stříbra, rovnající se 12 tolarům (neboli 24 zlatým). Došlo k 10 % zlehčení tolarů, zhoršila se i kvalita drobných mincí. Od roku 1751 byla zahájena ražba mincí v hodnotě 17 a 7 krejcarů. 21. září 1753 byla uzavřena s Bavorskem dohoda o konvenční měně, směřující k zavedení jednotné říšské měny. Vídeňská marka byla nahrazena kolínskou, z níž se mělo razit 10 tolarů nebo 20 zlatých (tzv. dvacetizlatková měna). K dohodě postupně přistupovaly i další německé státy.

1750-1753

Komise hraběte J. F. V. Larische vyšetřovala příčiny berních nedoplatků v Čechách; na základě její zprávy vydala vídeňská vláda nařízení o kontrole pohybu poddanské půdy a o odškodňování poddaných za zabraný rustikál. Zároveň začala ostře zasahovat v případech krutého zacházení s poddanými. Jako první byl uvězněn a na čas zbaven správy panství Nahý Újezdec u Tachova Josef Rodovský z Hustiřan (1757).

1751

Došlo k vytvoření zemských manufakturních úřadů. Jim byli podřízeni krajští inspektoři, jimž přímo podléhali místní přednostové živností, tzv. lokálové, kteří představovali nižší orgán zemského manufakturního úřadu.

23. ledna

Císařským reskriptem bylo uskutečněno postátnění krajských úřadů, čímž se staly druhou hlavní instancí veřejné správy. Z krajských hejtmanů (jako stavovských

hodnostářů) se stali státní úředníci. Dosud byli v čele každého kraje dva hejtmáni - jeden ze stavu panského, jeden z rytířského. Krajským hejtmanům bylo přiděleno pevné ústřední místo v krajských městech spolu s platem. Úřad byl každoročně obnovován, nemohli ho zastávat cizinci, nýbrž jen příslušníci šlechty vyšší a nižší, kteří měli inkolát (teprve od Josefa II. mohli úřad zastávat i nešlechtici). Nové krajské rozdělení mělo zajistit, aby všechny kraje byly přibližně stejně velké. Čtyři největší kraje byly rozděleny a počet krajů v Čechách byl tak rozšířen z 12 na 16 (Berounský, Boleslavský, Budějovický, Bydžovský, Čáslavský, Hradecký, Chrudimský, Klatovský, Kouřimský, Litoměřický, Loketský, Plzeňský, Prácheňský, Rakovnický, Tábořský, Žatecký), přičemž Praha nepatřila do žádného kraje. Na Moravě bylo i nadále 6 krajů (Brněnský, Hradištský, Jihlavský, Olomoucký, Přerovský a Znojenský). Ve Slezsku byl až roku 1783 vytvořen Opavský a Těšínský kraj.

30. ledna

Vydána rezoluce o oddělení soudní pravomoci od politické. Vymezovala pro Čechy, Moravu a Slezsko pravomoc reprezentací a konsesů.

19. února

Došlo ke zrušení osvobození vrchnostenských pozemků od placení daní; dále bylo zakázáno zmenšovat rustikální pozemky.

1752

V pražském Klementinu byla založena meteorologická stanice, která od roku 1775 denně měří a zapisuje počasí (jde tak o nejdéle zachycené údaje v celosvětovém měřítku). Na jejím založení měl mimořádné zásluhy Josef Stepling, českoněmecký matematik, fyzik a astronom a zároveň kněz a příslušník jezuitského řádu.

Na Moravě došlo ke zrušení většiny hrdelních soudů (kolem 200 vrchnostenských a městských soudů) vyjma měst královských a 26 měst municipiálních; v Čechách byl pro odpor stavů podobný krok realizován až 19. srpna 1765, kdy z 365 kriminálních soudů první instance bylo ponecháno jen 30, a to vesměs ve větších městech. Bylo tak odstraněno dosavadní nekvalifikované rozhodování a vrchnostem byl odňat důležitý nástroj ovládnutí poddaných. Nadále jim byl ponechán výkon práva civilního.

V Čechách vzniklo manufakturní kolegium v čele s prezidentem královské reprezentace a komory. Jeho úkolem bylo všemožně pomáhat manufakturám při získávání surovin a půjček, starat se o výchovu kvalifikovaných dělníků, o získávání odborníků z ciziny a o odbyt domácích výrobků. Manufakturní kolegium existovalo 5 let a bylo roku 1757 spojeno s komerčním konsesem v jeden úřad - Consessus in commercialibus et manufacturasticis.

Z iniciativy zemských úřadů došlo v Brně ke zřízení Úvěrní banky, jediného významnějšího peněžního ústavu v českých zemích. Banka přispěla značnou měrou k přerodu Brna v centrum vlnářského průmyslu na Moravě.

19. února

Vyšlo nařízení o prodeji nebo pronájmu veškerého obecního majetku.

25. června

Provedena úprava studijního řádu pražské univerzity (po stránce organizační); do čela fakult postaveni státem jmenovaní direktoři.

18. listopadu

V Brně došlo ke zřízení apelačního soudu pro Moravu, na nějž byla přenesena veškerá civilní a trestní apelační řízení. Morava se tímto opatřením vyčlenila z pravomoci pražské apelace. Jednání soudu byla vedena v němčině nebo češtině. Nová organizace soudnictví byla dokladem uvolňování svazku zemí Koruny české za současné centralizace státu.

23. prosince

Vydán celní řád pro české země, jenž odstraňoval celní poplatky mezi Čechami, Moravou a Slezskem a naopak vysokými dovozními cly chránil domácí výrobu (zejména proti dovozu z pruského Slezska).

1753

1. dubna

Cenzura knih byla odňata církvi a přenesena na cenzory jmenované vládou; to umožnilo snadnější vydávání nových knih.

13. října

Marie Terezie podepsala patent o soupisu obyvatelstva v rakouské monarchii; první konškrípce (soupis) obyvatel byl proveden v následujícím roce. Podařilo se jej uskutečnit jen za cenu mnoha chyb a nepřesností. Celkový počet obyvatel monarchie činil 18,8 milionu, z čehož žilo v Čechách 2,493 milionu lidí (sídliili ve 244 městech, 303 městečkách a 11 287 obcích) a na Moravě i ve Slezsku 1,42 milionu. Od roku 1762 probíhaly konškrípce každoročně. Prováděly je nejdříve vrchnostenské a církevní úřady, od roku 1771 pak vojenské a politické úřady. Moderní sčítání začalo od roku 1869 a následovalo přibližně v desetiletých intervalech.

1753-1756

V Brně zasedala kompetenční komise, která měla sjednotit zákony zemí Koruny české a rakouských zemí. Po rozpuštění komise byl její úkol přenesen na zákonodárnou komisi ve Vídni, která teprve za 10 let vypracovala Codex Theresianus.

1753-1775

Podle plánů Nicolý Pacassiho byla prováděna přestavba Pražského hradu v jednoduchém klasicismu s bohatými rokokovými interiéry. Na výzdobě se mj. podílel významný český sochař druhé poloviny 18. století I. F. Platzer, který dokázal spojit tradici domácího baroka (byť v zdrobnělé rokokové podobě) s klasicismem vídeňského ražení, dále pak velký architekt pozdního baroka K. I. Dienzenhofer a Ital A. Lurago.

1754

Marie Terezie na návrh vídeňského arcibiskupa Trautsona předložila papeži Benediktu XIV. žádost na zrušení 24 svátků; přes odpor části duchovenstva přijatý edikt připouštěl konat v tyto dny bohoslužby, ale současně dovoloval pracovat.

Byl zaváděn jednotný systém měř a vah na základě dolnorakouské soustavy.

Vydány první zemské lesní řády pro Čechy a Moravu (pro Slezsko v roce 1756); zakazovaly pustošení lesů, propagovaly jejich umělou obnovu a ochranu a rovnoměrnou těžbu.

15. června

Na farní zahradě v Příměticích u Znojma postavil svůj první bleskosvod - "mašinu proti povětrí" - farář Prokop Diviš; při svém experimentu byl ovlivněn pokusy B. Franklina, M. V. Lomonosova a dalších učenců.

1756

Rakouská vláda vydala rozhodnutí, podle kterého se měly ve městech konat trhy na vlnu; na nich měli mít soukeníci a nákupčí manufaktur možnost opatřit si dostatek surovin pro další výrobu s přednostním právem nákupu.

16. ledna

Uzavřena tajná spojenecká smlouva (tzv. westminsterská) mezi Anglií a Pruskem o vzájemné neutralitě.

1. května

Zásluhou hraběte V. A. Kounice (působil v letech 1749-1753 jako vyslanec u francouzského dvora) byla podepsána ve Versailles rakousko-francouzská smlouva o vzájemné vojenské pomoci. Kounicovi (od roku 1753 státnímu kancléři) se tak podařilo vytvořit širokou protipruskou koalici, zahrnující vedle Francie i Rusko, Švédsko, Sasko a některé německé státečky, a diplomaticky izolovat Prusko na evropské pevnině. Francii byla slíbena Belgie za pomoc Marii Terezii při možném pruském nebo tureckém útoku. K novému a překvapivému rakousko-francouzskému spojení přispěl sílící anglo-francouzský konflikt o zámořské kolonie v Severní Americe a Indii.

26. srpna

Pruská armáda o síle 70 tisíc mužů vpadla bez formálního vypovězení války ze tří stran do Saska; Lipsko i Drážďany se ocitly v pruských rukou a saské vojsko bylo obklíčeno u Pirny. Fridrich II. zahájil tzv. sedmiletou válku (1756-1763).

září

Rakouská vojska se shromažďovala na dvou místech: v Čechách u Kolína se formovala hlavní armáda pod velením hraběte Browna, na Moravě se stal shromaždištěm tábor u Olšan (u Olomouce) na pravém břehu řeky Moravy (velitelem ustanoven kníže Piccolomini).

1. října

Střetnutí pruského vojska Fridricha II., který obešel seskupení saských vojsk u Pirny, s rakouskou armádou generála Browneho u Lovosic; Rakušané byli nuceni ustoupit a snažili se pomoci Sasům. K zamýšlenému spojení nedošlo, saská armáda 15. října kapitulovala a Browne ustoupil zpět k Budyni nad Ohří.

1757

Vydán druhý tereziánský katastr (po určité revizi prvního z 1. května 1748), k němuž byl připojen i soupis panské půdy (dominikál) i veškeré další vrchnostenské užitky z podnikání, platů poddaných a roboty; dominikál byl až do této doby osvobozen od berně. Z prestižních důvodů však nebyl soupis vrchnostenské půdy nazván katastr, ale exequatorium dominicale. Zahrnuty byly i příjmy církve a městského hospodaření, přičemž zdanění vrchnostenských příjmů bylo nižší. Tereziánský katastr platil až do zavedení josefínského katastru v roce 1789; po smrti Josefa II. (1790) se k němu Leopold II. vrátil a pak platil tereziánský katastr až do zavedení stabilního katastru.

polovina dubna

Král Fridrich II. vpadl (se svou 120tisícovou armádou) třemi proudy - ze Saska, Lužice a Slezska - do středu Čech; 1. května rozbil Fridrich II. svůj stan ve Hvězdě na Bílé hoře.

6. května

Bitva u Štěrbohol (u Prahy), v níž bylo rakouské vojsko pod vedením Karla Lotrinského poraženo pruským vojskem; na bojišti zůstalo ležet na 13 tisíc pobitých a raněných habsburských vojáků (padl i maršál Browne). Část poražené armády ustoupila k Táboru, zatímco 40 tisíc mužů se stáhlo za hradby Prahy.

7. května-20. června

Obléhání Prahy Prusy; od počátku června zahájeno třítydenní dělostřelecké bombardování města, které hladovělo a strádalo (ve městě žilo na 120 tisíc lidí).

počátek června

Maršál Leopold Daun zformoval na Moravě rakouský rezervní armádní sbor (o síle zhruba 50 tisíc mužů), který vyrazil Praze na pomoc.

18. června

Pruský král Fridrich II. (s početně slabším vojskem, asi 35 tisíci muži) chtěl zabránit maršálu Daunovi v postupu na Prahu; obě vojska se střetla u Kolína v krvavé bitvě. Prusové utrpěli těžkou porážku, ztratili 14 tisíc vojáků a rychle se stáhli zpět do Slezska a Pruska (ukončili i obléhání Prahy). Vítězství u Kolína nedokázalo Rakousko využít (Daun odevzdal Karlu Lotrinskému velení). Válka se přenesla z Čech do Slezska.

1. září

Rakouské vojsko vpadlo do Slezska; současně s ním Rusové vtrhli do Východního Pruska a porazili pruské vojsko u Jägersdorfu, Švédové dobyli největší části Pomořanska, Francouzi zvítězili nad anglickým vojskem u Hastenbecka, zatímco druhá francouzská armáda s říšským vojskem pronikla k Erfurtu. Tehdy rakouský generál Hadik podnikl útok přes Budyšín do Berlína, byl však nucen se stáhnout. Fridrich II. po vítězství nad spojeným francouzsko-říšským vojskem u Rossbachu (5. listopadu) přitáhl do Slezska, kde zvítězil nad rakouskými oddíly Karla Lotrinského v bitvě u Lysé a Leuthenu (5. prosince); po bitvě u Leuthenu, kde Fridrich bojoval s více než dvojnásobnou převahou Rakušanů, muselo druhé rakouské vojsko s hrabětem Kolovratem opustit obsazenou Vratislav (24. listopadu). Z osmdesátitisícového vojska se vrátilo do Čech sotva 17 tisíc

mužů. Neschopný Karel Lotrinský byl odvolán z vedení rakouské armády a poslán jako místodržící do Rakouského Nizozemí. Fridrich II. zachránil pro sebe Slezsko.

20. října

Manufakturní kolegium splynulo s Komerčním a manufakturním konsesem.

1758

duben

Fridrich II. se zmocnil opět Svídnice.

polovina května-říjen

Vpád Prusů na Moravu přes Krnovsko a Opavsko; obsazení Litovle, Uničova, Šternberka i Prostějova pruskými posádkami. Dne 18. května zahájeno obléhání Olomouce, které při dělostřeleckém bombardování (od 1. června) velice trpělo. Pod tlakem císařských vojsk vedených generály Daunem, Laudonem a Žižkovičem upustili Prusové v noci z 1. na 2. července od obléhání Olomouce (zejména pro zásobovací potíže, které se znásobily po rozprášení transportu více jak 5 tisíc vozů Laudonovými vojáky mezi Novou Veskou a Domašovem nad Bystřicí koncem června 1758). Fridrich II. pak táhl přes Českou Třebovou a Litomyšl k Hradci Králové a odtud přes Broumov do Slezska. V této době zahájily válečné operace proti Prusku i ruské vojenské síly; 25. srpna došlo ke krvavé bitvě u Zorndorfu v Braniborsku, z níž nakonec vyšel úspěšně Fridrich II. Rakouské vojsko pak pod Daunovým velením sice zvítězilo nad Fridrichem II. v bitvě u Hochkirchu v Horní Lužici (14. října), avšak Rakousko nedokázalo udržet ani Sasko, ani znovu obsadit Slezsko. Daunovo vojsko ustoupilo do Čech.

1759

15. dubna

Nový vpád pruských vojsk ze Saska a Slezska do severních Čech a na Moravu (o den později). Po vyplenění napadeného území se Prusové stáhli zpět k Frankfurtu nad Odrou; v tomto kraji došlo také počátkem srpna ke spojení ruského vojska s Laudonovým císařským vojskem. Fridrich II. chtěl zabránit spojeneckému tažení a útokem u Kunnersdorfu (12. srpna) napadl ruské vojsko. Laudonovou zásluhou skončila bitva úplnou porážkou pruského krále. Jeho vojsko bylo nuceno kapitulovat ještě v listopadu t. r. u saského Maxenu před Daunovými jednotkami. Rakouské vojsko obsadilo Drážďany. Tyto vojenské úspěchy však nepřinesly zisk Rakousku na diplomatickém poli.

1760

V Olomouci byla zřízena moravská zemská studijní komise, která měla na starosti řízení škol včetně gymnázií a reálek.

3. června

Zřízena dvorská studijní komise ve Vídni.

polovina června

Vojsko generála Laudona zvítězilo nad pruským generálem Fouquéem u Landshutu.

26. července

Generál Laudon dobyl kladské pevnosti; vzápětí nato byl však poražen u Lehnice.

9. října

Rusko-rakouská vojska obsadila Berlín; to usnadnilo vojenské operace císařských vojsk ve Slezsku.

3. listopadu

Vojsko Fridricha II. zvítězilo nad rakouskými oddíly generála Laudona v bitvě u Torgavy v Sasku. Rakušanům se ani tentokrát nepodařilo trvale obsadit Slezsko a museli se stáhnout na zimu do východních Čech.

30. prosince

Na podnět hraběte V. A. Kounice byla ustavena státní rada, nejvyšší ústřední orgán habsburské monarchie, mající charakter převážně poradního orgánu panovnice pro věci českých a rakouských zemí (mohla podávat i dobrozdání v otázkách říšských a vojenských). Nahrazovala tajnou radu i její orgány a podržela si značný vliv na události v Rakousku až do roku 1848 (1801 byla reformována). Skládala se ze 3 ministrů (zahranicí, vnitra a vojenství), 3 státních radů a referendáře. Původně úřadovala ústně, později se členové omezili na písemný styk. Řídila fakticky chod celé monarchie včetně Uher, Rakouského Nizozemí a italských území.

1761

Vyšel první díl Annales Boemorum (České kroniky) Václava Hájka z Libočan s kritickým komentářem editora G. Dobnera, zakladatele české kritické historiografie. Dobner ji dokonce označil za úplný falzifikát a jejího autora za "lháře, šarlatána a nactiutrhače". Tento vydavatelský počin vyvolal živý ohlas mezi vzdělanci, názorově je diferencoval. Císařovna Marie Terezie vydala nový hrdelní zákoník.

1. října

Generál Laudon dobyl svídnickou pevnost; šlo o poslední pokus Rakouska obsadit Slezsko.

1762

Do oběhu byly dány první papírové bankovky (tzv. bankocetle); stalo se tak na základě patentu z 15. června 1762. Bankocetle byly v hodnotách 5, 10, 25, 50 a 100 zlatých, později i 500 a 1 000 zlatých.

2. ledna

Došlo k zreformování Direktorია pro veřejné a kamerální (finanční) záležitosti (z roku 1749), kdy dostalo nový název - Spojená česko-rakouská dvorská kancelář (Vereinigte Hofstelle). Činnost nového orgánu byla omezena jen na otázky politické správy, finanční záležitosti byly separovány a pro jejich správu byly zřízeny nové úřady (generální pokladna pro státní dluh, dvorská komora pro státní příjmy a účetní komora jako kontrolní orgán). Prvním kancléřem byl jmenován hrabě Rudolf Chotek.

březen

Marie Terezie pod tíhou špatného stavu rakouských vnitřních poměrů (zvláště v českých zemích) a po oslabení protipruského tábora (po smrti ruské carevny Alžběty počátkem ledna 1762 se ujal 5. ledna vlády v zemi car Petr III., obdivovatel Fridricha II. a pruského militarismu, a Rusko přerušilo své tažení proti Prusku, následovalo i Švédsko) se vyslovila skepticky k možnosti dobýt Prusko. Začala se projevovat pruská vojenská převaha jak na saském, tak i na slezském bojišti.

11. října

Pád a ztráta Svídnice vážně oslabily rakouské pozice.

druhá polovina října

Pustošivý vpád Prusů do severovýchodních Čech (došlo k vypálení Hradce Králové).

1763

Na pražské univerzitě zřízen ústav mineralogie a metalurgie.

Hrabě J. Bolza (italského původu) založil na svém panství v Kosmonosích bavlnářskou manufakturu, která měla 30 stavů; současně zaměstnával více jak 400 domácích tkalců v okolních obcích. S budováním tkalcovny zahájil i stavbu bělidla, valchy, barvírny a tiskárny v Josefodole. Pro kosmonoskou manufakturu pracovalo na 4 tisíce lidí ve třech velkých přádelnách na mnichovohradištském panství hraběte V. Valdštejna.

V Kladrubech vznikla (vedle manufaktury Františka Lotrinského) další manufaktura na výrobu vlněných látek, jejímž majitelem byl I. M. Sušický.

Z Kladrub do Brna byla přenesena manufaktura na výrobu jemných vlněných tkanin. K ní brzy přibyla manufaktura L. Köffillera, která zahájila nástup brněnského vlnářství.

Zahájena stavba pevnosti Josefov.

15. února

Uzavřena mírová smlouva na zámku Hubertsburg (mezi Drážďany a Lipskem) mezi Rakouskem a Pruskem, kterou skončila válka sedmiletá. Marie Terezie se definitivně zřekla Slezska a Kladska (potvrzeny výsledky míru vratislavského z roku 1742 a míru drážďanského z roku 1745), Fridrich II. musel vyklidit Sasko a zavázal se dát svůj kurfiřtský hlas synu Marie Terezie, arcivévodovi Josefovi (jako císaři II.). Počáteční vojenské úspěchy nedokázalo Rakousko zúročit na diplomatickém poli.

1. května

Na základě memoranda knížete V. A. Kounice (tvůrce nového správního systému) došlo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k reformě zemské správy; místo královských reprezentací a komor byla ustavena v Čechách a na Moravě zemská gubernia v čele s nejvyšším purkrabím (v Čechách), na Moravě (od 15. prosince 1764) zemským hejtmanem. Ve Slezsku vznikl vrchní úřad. Dne 17. prosince t. r. byl s guberniem spojen konses nejvyšších zemských úředníků pro otázky veřejného práva, takže v Čechách byla spojena správa i soudnictví v jednom poměrně početném orgánu (o 24 členech); na Moravě byly otázky soudní i nadále vyřizovány zemským tribunálem.

1764

Vydán zákaz dovozu celé řady výrobků (kartouny, bavlněné a polobavlněné tkaniny, hrubší sukna, plátno, punčochy, klobouky, krajky, zrcadla), aby se mohly domácí

manufaktury snadněji rozvíjet; získávaly také tzv. privilegia privativa, která jim zajišťovala právo k výrobě určitého druhu zboží.

27. března

Nejstarší syn Františka Lotrinského a Marie Terezie, arcivévoda Josef, byl zvolen ve Frankfurtu římskoněmeckým králem (nástupcem svého otce ještě za jeho života); 3. dubna t. r. se konala slavnostní korunovace (jako Josef II.).

25. června

Obnoven protireformační patent z 11. září 1749; stát převzal hlavní tíži boje proti nekatolíkům a současně usiloval o podřízení katolické církve státnímu doзору.

1765

Tovaryši získali povolení vykonávat živnost i bez cechovní příslušnosti.

Do jezuitských gymnázií v Čechách a na Moravě byla zavedena čeština.

S podporou vlády se zřizovaly přadlácké školy, o rok později i školy tkalcovské; měly napomoci odstranit nedostatek pracovních sil pro manufaktury.

1. ledna

Patent Marie Terezie zavedl dolnorakouské míry a váhy pro Čechy, když na Moravě již platily od 6. února 1758. Dosavadní roztržštěnost metrologických systémů byla velkou brzdou hospodářského rozvoje monarchie. Dobrá myšlenka narazila však na odpor českých stavů. Proto Josef II. v roce 1785 povolil návrat k českým mírám.

15. července

Vydána pragmatická sankce o restrikci hrdelních soudů v Čechách, podle níž byla většina z nich zrušena a bylo stanoveno, že v Čechách jich bude (mimo Prahu a Cheb) celkem 24, a to tak, že ve větších krajích budou po dvou, v menších jen jeden. Současně bylo stanoveno, že při každém hrdelním soudu musí zasedat zkušený právník. Pragmatická sankce nabyla platnosti 1. ledna 1766.

Dvorským patentem bylo (přechodně) nařízeno vládou vyučování češtině ve všech gymnáziích v Čechách (do zrušení jezuitského řádu, 1773).

19. srpna

Po smrti otce (Františka I. Lotrinského, den předtím) se stal Josef II. spoluvladařem Marie Terezie a také císařem.

1765-1767

V západních Čechách došlo k několika místním nepokojům sklářských dělníků zdejších manufaktur; jednalo se o první organizovaný boj manufakturního dělnictva v Čechách. Hnutí vyústilo v petiční akci, která přinesla jednání se zvláštní guberniální komisí v Praze (4. února 1767). Výsledkem se stal tzv. nový pořádek z 15. října t. r., který upravoval mzdy sklářů včetně jejich pracovních podmínek.

1766

Marie Terezie vydala ustanovení, v němž nabádala vrchnosti, aby zacházely s poddanými mírněji než dosud, aby "mohli uživit sebe i své rodiny a vedle toho v míru i ve válce platit obecné a zemské dávky".

10. dubna

Počátek selských bouří na Těšínsku; poddaní (ze 137 vesnic) odmítali konat své robotní povinnosti a mnozí opustili vesnice. Postupně se nepokoje rozšířily i na frýdecké a fryštátské panství a na Opavsko. Sedláci se domáhali snížení svých povinností a žádali státní úřady i císařovnu o ochranu před útlakem vrchností a jejich úředníků. Do Vídně docházely prosby a supliky, některé rodiny z obavy před trestem uprchly do Pruského Slezska. Nepokoje se protáhly až do konce roku 1767; k částečnému uklidnění přispěla ustavená dvorská urbaniální komise, která vypracovala nové urbáře. Na rozdíl od Čech a Moravy nebyly totiž na mnohých slezských panstvích žádné starší písemné záznamy o poddanských povinnostech.

1768

Vydán trestní zákoník tereziánský *Constitutio Criminalis Theresiana*; v trestním řízení došlo k odstranění většiny krutých trestů, avšak hlavním a rozhodujícím důkazním prostředkem se stala tortura (mučení obžalovaného za účelem dosažení jeho přiznání). Zákoník vstoupil v platnost 1. ledna 1770.

Hrabě Josef Kinský spolu s Josefem Bolzou a některými pražskými bankéři založili tzv. Českou obchodní společnost pro vývoz plátna do Španělska.

1768-1770

Probíhalo vyšetřování životních podmínek a páchaného bezpráví na poddaných na dobříšském panství knížete Mansfelda (několik poddaných bylo na jeho rozkaz ubito karabáčem k smrti, na zvláštních mučidlech dával trýznit sedláky a jejich těhotné ženy). Výsledkem bylo uvěznění několika vrchnostenských úředníků a zbavení Mansfelda správy panství. I v dalších letech zasahovala vídeňská vláda proti zjevným nepřístojnostem vrchnosti vůči svým poddaným, jako například na panství Kolečovice u Rakovníka (1770-1771), na panství Letohrad (1771). Na vrchnostenský útisk poddaných v Čechách upozornilo vídeňskou vládu v roce 1768 anonymní memorandum, které navrhovalo odstranění robot a ostatních "tvrdých" povinností poddaných k vrchnostem.

1769

Založena Soukromá učená společnost; mezi jejími členy byli významní vědečtí pracovníci, jako mineralog I. Born, fyzik J. Tesánek, historici G. Dobner a M. A. Voigt, jazykovědec J. Dobrovský. Od roku 1775 vydávali sborníky nazvané *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen*, v jejichž šesti svazcích byla otištěna řada významných prací této vědecké generace (navázala na starší *Gelehrte Nachrichte* z let 1771-1772).

Vyžadována nová přiznání ze všech pozemků; poddanský pozemek byl zatížen 33 % daní (později 36 %), vrchnosti byla určena 22,6 % daň. Kromě toho měly vrchnosti přiznat také všechny původní dávky, poplatky i roboty (zatíženo nižší daní).

Zahájila činnost velká jihočeská manufaktura na výrobu vlněných látek v Nové Kdyni, jež patřila vídeňskému velkoobchodníkovi J. M. Schmidtovi. Brzy zaměstnávala na 300 lidí, dalších 1400 domácích přadláků z okolních vesnic pro ni předlo.

22. prosince

Ustavena Vlastenecko-hospodářská společnost v Praze (původně Společnost orby a svobodných umění v Království českém), která sdružovala většinu šlechtických velkostatkářů v monarchii. Hlavní náplň činnosti: zřízení školy pro hospodářské úředníky, zlepšení chovu dobytka (ovcí) i polního hospodaření, rozvoj chmelařství a včelařství (v letech 1776-1781 existovaly včelařské školy v Novém Kníně a ve Starém Brně). Obdobné společenství bylo založeno i v Brně. V Čechách se stal prvním předsedou společnosti hrabě F. Pachta z Rájova, který prosazoval vydávání propagačních a výchovných spisků pro selský lid (ve známé Klauserově pražské tiskárně).

1770

Měšťanský podnikatel (původně barvířský tovaryš) J. J. Leitenberger začal budovat velké kartounky v severních Čechách; t. r. založil kartounku ve Verneřicích, v dalších letech například v Kosmonosích - Josefodole a Zákupčech. O rok později založil kartounku i hrabě Kinský na svém panství Sloup v severních Čechách (v provozu zde měl od roku 1756 i sklářskou manufakturu).

Josef II. jednal v Uničově s pruským králem Fridrichem II. o společném vystoupení proti Rusku, o Turecku a také se zde dohodli na tzv. prvním dělení Polska.

V Brně byla založena Moravská hospodářská společnost, která měla za cíl všestranný ekonomický rozvoj Moravy.

Vláda vydala (na popud barona Kressla, rádce Marie Terezie) nařízení k podpoře přeměny nezakoupených usedlostí v zakoupené, kterým by byla současně zaručena široká dědická posloupnost.

1. ledna

Začal platit tereziánský trestní zákoník; sjednocoval trestní právo českých a rakouských zemí.

1770-1771

Velká neúroda v českých zemích (v roce 1771 způsobena dlouhotrvajícími dešti). Ceny obilí stále rostly, mezi lidem se zmáhal hlad. Vláda se snažila zabrzdit růst cen vydáním nařízení o maximálních (tzv. královských) cenách. Za hladomoru zemřelo v českých zemích asi půl milionu lidí, tj. přes 12 % všeho obyvatelstva. Ukazovala se nevýhodnost obilní monokultury, což vedlo k hromadnému rozšíření pěstování brambor. Hladomor vyvolával neklid na venkově a radikalizoval selské nepokoje. K zmírnění situace se dováželo obilí z Uher.

1771

V Čechách došlo k řadě selských vzpour; na jaře zasáhly jižní Čechy, odtud se přenesly na Klatovsko a Žatecko, z části i na Čáslavsko a Plzeňsko. V létě zachvátily nepokoje střední Čechy. Poddaní požadovali, aby jejich vrchnosti respektovaly dvorský dekret z 30. března 1770, který zakazoval dělit třídní robotu na šest půldnů.

1. června

Marie Terezie rozhodla o ustavení urbaniální komise, jež by provedla úpravu povinností poddaných vůči vrchnostem; vláda považovala za únosnou třídní robotu v týdnu,

vrchnosti prosazovaly až šestidenní robotu. K zřízení komise pro Čechy došlo 6. října t. r. (v čele s hrabětem F. Khevenhüllerem), pro Moravu byla ustavena 10. října t. r.

6. července

Vyšel císařský robotní patent pro Slezsko; představoval kompromis mezi návrhem F. Blanca (člena urbaniální komise) a stávajícími poměry. Jeho vzorem byl zvláště robotní patent pro Čechy (1738). V zásadě se mělo robotovat 3 dny v týdnu, další Blancovy návrhy nebyly prosazeny pro odpor šlechty.

říjen

Inspekční cesta Josefa II. po českých zemích ukázala špatný hospodářský stav země, a zejména bídu poddaných.

1772

Pražský nakladatel a zednář (známý svými úzkými styky s osvícenci kolem Ignáce Borna) Wolfgang Gerle zřídil v Praze první veřejnou čítárnu zahraničních časopisů, tzv. Learned Club; o něco později vznikla podobná instituce i v Brně.

5. srpna

Sjednána předběžná dohoda mezi Ruskem, Pruskem a Rakouskem o rozdělení oblastí, které byly odtrženy od Polska; tento uchvatitelský akt byl později nazván "první dělení Polska". Habsburská monarchie získala jižní část Polska, tzv. království haličsko-vladiměřské (území o rozloze zhruba 1500 čtverečních mil, které obývalo na 3 miliony lidí).

1773

Vydán zákon, kterým byl ustanovován odvod k vojsku a vyhlášena zásada obecné vojenské povinnosti (výjimku měli šlechtici, duchovní, měšťané, státní i panští úředníci, studenti, lékaři).

Území habsburské monarchie bylo rozděleno na tzv. verbovací okresy, každý z nich musel ročně dodávat určitý počet rekrutů.

21. července

Bula papeže Klimenta XIV. (vydána na naléhání francouzských a španělských Bourbonů) Dominus ac redemptor noster rušila jezuitský řád; umožňovala světským vládám rozhodnout o majetku řádu. V Praze byla bula publikována 4. září t. r. Habsburský dvůr ji přivítal, neboť přispívala k omezování vlivu církve. Směrnice Marie Terezie (17. září t. r.) konkretizovala obecné zásady. Zrušením Tovaryšstva Ježíšova definitivně skončil déle než sto let trvající protireformační hon na české knihy.

13. prosince

Vláda vydala vyhlášku, podle níž bylo potiskování tkanin prohlášeno za svobodnou živnost, kterou mohl provozovat každý; to vedlo k mohutnému nárůstu počtu kartounek, zejména v Praze, kde byla nejznámější kartounka Vondráčkova (založena roku 1777), nejstarší pak kartounka F. A. Sägra v Poštovské ulici na Starém Městě (1774).

1774

K Rakousku byla připojena část Multanska (Bukovina), které ji získalo za podporu Turecka při mírových jednáních v Küçük-Kajnardži (v červenci t. r.); to umožnilo spojit získané polské území se Sedmihradskem.

25. ledna

Zřízen tzv. studijní fond, kam byl převáděn movitý i nemovitý majetek jezuitů; měl se stát ekonomickou základnou připravované školské reformy. Jeho výše byla odhadnuta v českých zemích na 8 milionů zlatých (6 milionů z Čech, 2 miliony z Moravy). Jezuitům byla odňata pražská univerzita, 42 gymnázií v Čechách, 15 gymnázií na Moravě. Některá tato gymnázia převzali piaristé, jiná světszí pedagogové, ale celkový počet gymnázií se zmenšil: v Čechách jich zbylo 13, na Moravě 7; jiná gymnázia se přeměnila na školy hlavní nebo normální.

březen

Vídeňská vláda reskriptem nařídila, aby se vrchnosti během šesti měsíců dohodly s poddanými o nových urbářích (pod podmínkou tří denního robotního maxima) na tzv. narovnání. Tam, kde by k dohodě nedošlo, měly nové urbáře sestavit státní úřady (krajské úřady).

počátek června

Vláda podlehla tlakům vrchnosti a rozhodla, aby dohody o urbářích mezi nimi a nevolníky byly schváleny, i kdyby odporovaly obecným předpisům a přípustné výměře robotních povinností.

6. prosince

Vydán Všeobecný školní řád pro školy normální, hlavní a obecné; původcem reformy byl významný reformátor pruského školství, pedagog (a biskup) ze slezské Zaháně J. I. Felbiger, proslulý tzv. písmenkovou a tabulkovou metodou výuky, spolu s F. K. Hälingem. Jejich školní řád vycházel z požadavku šestileté povinné školní docházky pro děti od 6 do 12 let. Reforma zaváděla tři nové typy škol: nejnižší stály jednotřídní nebo dvojtřídní školy triviální, zakládáné na vesnicích (farních) a v menších městečkách, kde žilo 80-100 dětí. Zde se učilo třem základním předmětům - čtení, psaní a počítání včetně základních pracovních a hospodářských znalostí. Ve větších (krajských) městech byly zakládány trojtřídní hlavní školy; nejvyšší stupeň tvořily školy normální, zakládáné v hlavních městech (v Praze i Brně roku 1775), které vychovávaly i učitele. Prováděním reformy byly pověřeny zvláštní zemské školní komise; v Čechách prováděl reformu obecných škol kaplický farář F. Kindermann, pozdější biskup litoměřický. Ten proslul zásadou zavádění pracovní (zejména zemědělské a textilní) výroby do výuky. Na Moravě zastával obdobnou funkci I. Mehoffer, zakladatel normální školy v Brně.

1775

leden

Počátek živelného povstání německých poddaných z Teplic nad Metují; k nim se postupně přidávaly další vesnice na Teplicku, Broumovsku a Policku. Poddaní odmítali robotovat a žádali zásadní úpravu robotních povinností. 26. února tvrdě zakročilo proti povstalcům vojsko.

19. března

U rtyňského rychtáře Antonína Nývlta se sešlo tzv. selské guberno (spolek vesnických rychtářů na náchodském panství), které se usneslo příští den vytáhnout v čele svých obcí na náchodský zámek a žádat zde úlevu robotních povinností. 20. března vytáhli poddaní do Náchoda, kde si u vrchnostenského správce vynutili snížení roboty na 1 až 6 dní ročně. Postupně povstali poddaní na Bydžovsku, Boleslavsku, Kouřimsku, Pardubicku, Hradecku, Čáslavsku a Chrudimsku. Houfy poddaných táhly z panství na panství a vybijely si svou nenávist proti vrchnostem a panským úředníkům.

24. března

Několik houfů vzbouřenců dospělo přes Brandýs až k branám Prahy, zde však byly rozprášeny vojskem (vysláno bylo na 40 tisíc mužů pěchoty a 4 jízdní pluky). I v dalších dnech byli povstalci rozehnáni po krvavých srážkách s vojskem; k nejznámějšímu střetnutí došlo u Chlumce nad Cidlinou (25. března). Do konce března byl odpor poddaných zlikvidován a řada z nich byla tvrdě potrestána (odtud rčení "dopadli jako sedláci u Chlumce").

9. dubna

Marie Terezie vydala pro všechny účastníky selských bouří generální pardon.

polovina května-červenec

Vypukly rozsáhlé nepokoje na bitovském panství ve znojemském kraji. V dalších týdnech docházelo k lokálním výbuchům protirobotních bouří na jižní a střední Moravě, v západních a jižních Čechách. Na mnoha místech zasahovalo vojsko (Konopiště, Velké Meziříčí, Lesonice).

15. července

Vydán nový celní řád (platil od 1. listopadu t. r.), podle něhož se vytvářelo ze všech neuherských zemí jednotné celní území (odstraňoval vnitřní cla mezi českým a rakouským územím). To přispívalo k rozvoji průmyslu v západní části habsburské říše, a naopak odsuzovalo Uhry k úloze agrární země, jejíž výroba nesměla konkurovat českému a rakouskému průmyslu.

13. srpna

Marie Terezie vydala (na návrh F. Blanca) poslední robotní patent pro Čechy (7. září t. r. pro Moravu), který rozdělil poddané do 11 robotních tříd podle majetku. Toto rozdělení se pak stalo základem pro berní zatížení poddaných: od podruhů, kteří nevlastnili půdu, neplatili tedy žádnou daň a měli konat robotu 13 dnů ročně, až po sedláky, kteří platili 42 zlatých 45 krejcarů roční kontribuce a týdně museli konat třídní robotu se čtyřmi kusy potažního dobytka a mimo to ještě pěší robotu jednou osobou tři dny v týdnu v době od 16. května do 28. září. Současně byla stanovena délka robotního pracovního dne: v zimě na 8 hodin, v létě na 12 hodin včetně přestávky na oběd a na cestu do práce a z práce. Reforma přinesla úlevu hlavně sedlákům.

13. října

Schválen nový studijní řád pro gymnázia (autorem byl rektor savojské akademie ve Vídni, piarista G. Marx), který snižoval studium na pět let; tvořily ho tři třídy, tzv.

gramatikální a dvě třídy tzv. humanitní. Čeština byla ze středních škol úplně vyloučena, naopak znalost němčiny byla podmínkou přijetí do gymnázia. Vrchní dozor nad gymnázií v Čechách měl studijní direktor (byl jím K. J. Seibt), řediteli jednotlivých ústavů byli krajští hejtmani, zastupovaní gymnazijními prefekty.

1776

Vláda vydala nařízení o užívání vrchnostenských pastvin a lesů poddanými; to umožňovalo vrchnosti vybírat poplatky, případně vyžadovat za ně "náhradní" robotu.

2. ledna

Vešel v platnost zákaz mučení při hrdelních procesech; předním odpůrcem mučení byl vídeňský osvícenec a rodák z moravského Mikulova J. Sonnenfels (v roce 1775 vydal spis O odstranění tortury).

1777

Na Valašsku došlo k náboženským nepokojům; podnět k nim dal úskok tří exjezuitských misionářů (J. Kořiska, P. Jiříček a P. Sašina), kteří vyhlašovali místnímu lidu domnělý královský patent o udělení náboženské svobody, aby zjistili, kolik osob setrvává tajně v nekatolictví. Výsledkem bylo, že přes 10 tisíc lidí v 60 obcích na Vizovicku a Vsetínsku se přihlásilo k evangelickému vyznání, rušilo katolické bohoslužby a bouřlivě se dožadovalo, aby k jejich farním kostelům byli dosazeni evangeličtí duchovní. Vláda se snažila čelit tomuto hnutí vysláním několika vyšetřujících komisí s vojenskou asistencí; postupně (někde až do roku 1780) se dařilo kraj uklidnit. Vzbouřené obce se formálně vrátily ke katolicismu. Josef II. i V. A. Kounic prosazovali umírněný postup (na rozdíl od Marie Terezie, která chtěla zlomit odpor represáliemi - odvody k vojsku, káznicemi).

6. února

Dvorský dekret o zrušených jezuitských knihovnách umožňoval jejich soustředění v Praze a včlenění do nově zřízené univerzitní knihovny, která byla t. r. zpřístupněna veřejnosti. Od roku 1782 měla i zvláštní oddělení českých tisků. Ve stejné době byla založena i univerzitní knihovna v Olomouci.

1. března

Marie Terezie schválila návrh dvorního rady F. A. Raaba na poddanskou reformu (tzv. raabizaci) v Čechách; její podstatou bylo rozdělení vrchnostenských dvorů mezi poddané a převedení robot na peněžité platy (reluice). Tím se mělo dosáhnout v duchu tereziánského kámeralismu zvýšení zemědělské výroby a zvýšení populace. Raab si možnost této reformy ověřoval od roku 1775 na bývalých jezuitských panstvích v Žirči a Žacléři, kde se plně osvědčila. Realizace raabizace se setkala s nepochopením feudálních vrchností, a tak byla provedena jen na komorních, nadačních, klášterních a některých městských a šlechtických statcích (celkem na 105 panstvích). Při provádění raabizace došlo ke vzniku nových obcí (128 v Čechách, 117 na Moravě).

polovina roku

Náboženské nepokoje propukly v Nosislavi u Židlochovic; k uklidnění přispěla komise pod vedením mikulovského probošta J. L. Haje (podobně jako na Valašsku).

14. listopadu

Vydán důvěrný pokyn, aby nekatolíci nebyli nuceni k účasti na katolických církevních obřadech a aby byl tolerován neveřejný výkon jejich náboženských obřadů.

5. prosince

Na žádost Marie Terezie bylo bulou papeže Pia VI. povýšeno olomoucké biskupství na arcibiskupství; dekret dvorské kanceláře z 24. května t. r. tento akt dovršil. Prvním arcibiskupem se stal Antonín hrabě Colloredo.

Současně došlo k založení brněnského biskupství, přičemž kolegiální chrám sv. Petra a Pavla byl povýšen na stoliční. Brněnská diecéze se stala součástí olomouckého arcibiskupství (z 525 far dosavadní olomoucké diecéze bylo 151 far základem nového brněnského biskupství). Prvním biskupem se stal hrabě M. F. Chorinský. Původně navrhovala Marie Terezie i zřízení biskupství v Opavě, avšak problémy s řádem německých rytířů (patřil jim hlavní kostel) tento úmysl zmařily; byl zde zřízen jen generální vikariát.

1778

počátek ledna

Došlo k dohodě mezi dědicem Bavorska falckým kurfiřtem Karlem Theodorem a rakouským kancléřem V. A. Kounicem o rozdělení dědických nároků po vymření bavorské linie Wittelsbachů: Bavorsko mělo připadnout Habsburkům a falcká větev Wittelsbachů měla získat Rakouské Nizozemí. Vzápětí po dohodě obsadily okupační rakouské sbory odstoupená území. Rakouská okupace narazila na odpor nejen bavorského lidu, ale i německých států, na prvním místě Pruska, s nímž se spojilo i Sasko.

24. května

Marie Terezie nařídila moravskému guberniu přeložení olomoucké univerzity do Brna (do budovy někdejšího jezuitského kolegia); současně byla přemístěna i bohatá knihovna. Univerzita měla pouze filozofickou a teologickou fakultu, roku 1777 bylo od ní odděleno právnické studium. Brněnská univerzita byla rozšířena o studium anatomicko-chirurgické, byly zde zřízeny i stolice dějin všeobecných a pastorálních. Univerzita byla roku 1783 dočasně zrušena Josefem II.

5. července

Velká pruská armáda překročila u Náchoda severovýchodní hranice Čech; tím začala válka o bavorské dědictví (tzv. bramborová válka, toto označení získala pro krátké trvání a nevýraznou bojovou činnost). Postup Prusů se zarazil o obrannou linii rakouského vojska, jejímiž hlavními body byly Hradec Králové, Jaroměř a Jičín. Mimo drobnější šarvátky nedošlo k vážnějšímu boji. Marie Terezie usilovala o uzavření míru.

říjen

Nastal ústup pruských vojsk z Čech do Saska a Slezska.

1779

8. března

Uzavřen tzv. mír těšínský (mírová smlouva rakousko-pruská), podle něhož se Marie Terezie zřekla lén Koruny české v Bavorsku a Horní Falci a spokojila se pouze se ziskem bavorské Innské čtvrti (území na soutoku řek Inn a Dunaj).

1780

8. března

Reskriptem byly zrušeny vyšetřující náboženské komise vyslané proti valašským nekatolíkům.

10. října

Položen základní kámen ke stavbě pevnosti Terezín.

29. listopadu

Ve věku třiašedesáti let a šesti měsíců zemřela císařovna Marie Terezie; nástupcem na trůn v habsburské monarchii se stal její nejstarší syn JOSEF II. [1780-1790], kterým započala vláda habsbursko-lotrinského rodu. Pokračoval v hlubokých reformách, které zahájila jeho matka; své plány na vybudování jednotně řízené, osvícené a mocné monarchie však zcela nenaplnil, přestože za tím účelem prosadil na 6 tisíc reformních výnosů, patentů a nařízení.

31. prosince

Josef II. vydal nařízení, kterým se rušily náboženské misie, dohlížející na pravověrnost v krajích a pátrající po zakázaných knihách; toto nařízení bylo doplněno dalším výnosem z 20. března 1781.

1781

Vydán nový soudní řád, který prohlašoval za vůdčí princip rovnost všech občanů před zákonem; v zásadě byl zrušen trest smrti (připouštěl se jen v době stanného práva).

březen

Zrušena všechna závislost domácích klášterů na představených a kláštorech zahraničních jakož i všechny zahraniční styky; řeholníci byli podřízeni domácím biskupům.

23. dubna

Josef II. v dopise dvorské kanceláři dal podnět ke zrušení nevolnictví.

květen

Klásterům bylo zakázáno přijímat novice, dokud pro ně nebude stanoven numerus clausus; řeholníci cizího původu byli vyzváni, aby opustili zemi.

12. května

Vydán výnos povolující návrat evangelíkům do země a rušící bezprávnost nekatolíkům; zároveň byl zrušen dosavadní přísný zákaz vlastnit a číst evangelickou literaturu.

červen, červenec

Náboženské nepokoje se přenesly i na Českomoravskou vysočinu, kde se jejich střediskem stala Olešnice a okolí; v září t. r. předložili olešničtí nekatolíci prostřednictvím svého posla J. Jakubce žádost císaři o udělení náboženské svobody.

1. září

Vydány dva patenty, které nově upravovaly postup při vyřizování poddanských stížností, zakazovaly tělesné trestání poddaných holí nebo karabáčem a umožňovaly jejich právní ochranu proti libovůli vrchnosti.

13. září

Josef II. rozhodl o zavedení "rozumné toleranční soustavy", kterou se povolovala soukromá bohoslužba a udělování občanských práv luteránům, kalvinistům, pravoslavným a Židům; bylo jim umožněno "nabývatí statků, měšťanství a práv řemeslnických, dosahovati úřadů a akademických gradů".

říjen

Zrušeno potupné označení Židů žlutým kolečkem na rameni (žlutá barva označovala též nevěstky) a také zvláštní "židovské mýto", jež byli Židé nuceni platit u městských bran. Další dekrety vydané ještě v říjnu 1781 umožňovaly židovské mládeži přístup ke středoškolskému i vyššímu vzdělání.

6. října

Císař Josef II. požadoval od státní rady souhlas s veřejným vyhlášením připravovaného uzákonění náboženské tolerance (probíhal zde "zápas" mezi konzervativci a radikály v čele s V. A. Kounicem).

13. října

Vlastnoručním listem císaře Josefa II. bylo oznámeno dvorské kanceláři, že panovníkovo rozhodnutí o náboženské toleranci má být zveřejněno prostřednictvím tisku německy, latinsky, francouzsky a italsky.

20. října

Po kontroverzní debatě ve státní radě dosáhl Josef II. souhlasu k zveřejnění tzv. tolerančního patentu, a to v cirkulářích (oběžnicích) zemských úřadů a zároveň v tisku (český cirkulář vyšel 27. října, a to nejprve na Moravě). Patentem byla veřejně přiznána náboženská tolerance pro tři nekatolická náboženská vyznání - pro luterství, kalvinismus a pravoslaví, přičemž jejich náboženské obřady mohly být vykonávány pouze soukromě, kdežto katolictví si nadále zachovalo postavení státního náboženství (ponechávalo si privilegované postavení v oblasti kultu, církevní správy a školství). Tolerovaná nekatolická náboženství zůstávala v mnoha ohledech diskriminována: jejich modlitebny a školy mohly být zřizovány jen tam, kde žilo alespoň sto rodin téhož vyznání, tyto modlitebny nesměly mít zvony, věže a vchody z ulice. V občanském ohledu však byli nekatolíci zrovnoprávněni s katolíky, takže mohli vlastnit nemovitý majetek, nabývat měšťanského a mistrovského práva, dosahovat akademických hodností, mohli být přijímáni do státních služeb. Toleranční patent se vztahoval jen na země české a rakouské, v ostatních zemích, patřících k rakouské monarchii, byl publikován později

(například slezský královský úřad publikoval svůj cirkulář až 30. března 1782). Patent si podržel platnost zákona až do roku 1861.

24. října

Vydáno nařízení, podle něhož měli být ustanovováni protestantští duchovní pokud možno jen ze zemí habsburských (nejvíce z Uher).

1. listopadu

Byl vydán patent o zrušení tuhého poddanství (člověčenství, nepřesně nevolnictví) v českých zemích; poddaní získali mj. tato práva: uzavírat manželství bez svolení feudálního pána, svobodně opouštět panství a hledat zaměstnání dle libosti, možnost vysílat své děti na studia a na řemesla. Poddaní již neměli povinnost odebírat panské pivo nebo pálenku, mlít ve vrchnostenském mlýně, vykonávat dvorskou službu. Z poddaných se stali osobně svobodní lidé, zachovány zatím zůstaly robota, dávky a peněžní platy.

20. listopadu

Někdejší mikulovský probošt, od roku 1781 královéhradecký biskup J. L. Hay, vydal oběžník, v němž se otevřeně postavil za principy náboženské tolerance.

29. listopadu

Císař Josef II. vydal rozhodnutí, podle něhož měly být zrušeny všechny kláštery, pokud se nezabývají vyučováním, nepěstují vědy a nepečují o nemocné; jejich majetek měl být sekularizován "ve prospěch náboženství a lásky k bližnímu". Řeholníci zrušených klášterů mohli dále působit v duchovní správě nebo vstoupit do jiného domácího nezrušeného kláštera nebo pokračovat v řeholním životě v některém zahraničním klášteře, případně žít z penze.

1782

Pro správu Moravy a Slezska bylo zřízeno společné moravkoslezské gubernium se sídlem v Brně; jeho předsedou byl moravský zemský hejtman. Šlo o důsledek centralistické snahy císaře Josefa II. vytvořit větší zemské celky (z dřívějších 13 gubernií v monarchii jich zůstalo 8).

12. ledna

Započato s postupným rušením mužských i ženských klášterů žebravých a rozjímavých řádů: kartuziánů, trinitářů, benediktýnek, celestýnek, cisterciáček, dominikánek, františkánek, karmelitek, klaristek, premonstrátek aj. Rušení probíhalo do října 1784; z nejznámějších šlo například o klášter sázavský, kladrubský, zbraslavský, plaský, zlatokorunský, sedlecký, velehradský, hradiský, loucký, starobrněnský. Z jmění zrušených klášterů byl zřízen náboženský fond, jehož úroků bylo užíváno pro církevní účely (financování nových far). V Čechách bylo ze 154 konventů zrušeno 71, na Moravě ze 74 plných 41; tato "akce" se bohužel neobešla bez ničení vzácných kulturních hodnot (rukopisů, uměleckých děl i knih). Klášterních budov bylo užito jako kasáren, nemocnic, případně byly prodány do soukromých rukou pro potřeby manufaktur a továren. Současně s rušením klášterů byly zavírány i některé "zbytečné" kostely a kaple (jen v Praze bylo takto postiženo 37 církevních budov, mezi nimi byla zbořena i Betlémská kaple).

16. ledna

Vydány předpisy o postupu přihlašování se k tolerovaným náboženstvím; nařízení bylo upřesněno 31. ledna t. r. V prvním "tolerančním" roce (1782) se přihlásilo k evangelické víře v Čechách a na Moravě asi 50 tisíc osob.

19. ledna

V Brně došlo k založení první zednářské lóže na Moravě; zakladatelem byl hrabě Karel Salm, obdržela název U vycházejícího slunce.

únor

Vyšla vládní instrukce k nové farní organizaci (mělo se vycházet z místní polohy); docházelo k zakládání nových far, které představovaly nejnižší orgán církevní správy.

12. září

Po čtyřletém působení byla zrušena univerzita v Brně, přenesena do Olomouce a přeměněna dvorským dekretem ze 14. září t. r. v lyceum pro studia teologická, právnická, lékařská a filozofická.

1783

Vydán manželský patent, který sice ponechával církevní formu sňatku, avšak vyjmul manželské spory z kompetence církevních soudů.

K stávajícímu státnímu solnímu monopolu přibyl monopol tabákový.

Přijata další nařízení: zjednodušení katolických bohoslužeb, podstatné omezení počtu procesí, snížení počtu svátků (na 27 v roce), zákaz zvonění proti mračnům a bouřím.

J. A. Hanke z Hankenštejna vydal ve Vídni jazykovou obranu *Empfehlung der böhmischen Sprache und Literatur* s programem rozvoje a povznesení českého jazyka.

V Praze vyšla česká jazyková obrana publicisty a literáta K. I. Tháma *Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům, též mnohým vlastencům* v cvičení se v něm liknavým a nedbalým sepsaná; vášnivě v ní zaútočil na "kleté zemany a šlechtice", kteří se odcizili českému jazyku.

13.-14. února

Vypuklo povstání na rychmburském panství ve východních Čechách, jímž vyvrcholil vleklý spor poddaných s vrchností o odvádění úročního ovsu; proti poddaným zasáhlo vojsko.

březen

V Českých Budějovicích zřízeno samostatné generální vikářství, které bylo roku 1785 přeměněno na biskupství; prvním biskupem se stal hrabě J. Prokop Schaffgotsch. Diecéze spravovala kraje Budějovický, Táborský, Písecký a Klatovský.

15. března

K Moravě bylo administrativně připojeno rakouské Slezsko; v čele nového správního celku bylo moravskoslezské gubernium se sídlem v Brně.

24. března

Zavedena nová soudní organizace (pro Moravu), pro Čechy 4. dubna t. r.; soudnictví bylo odděleno od správy. Formální rozdíl ve společenském postavení stran byl ponechán jen u soudů první instance (český zemský soud v Praze a moravskoslezský soud v Brně), před soudy druhé a třetí instance si byly strany formálně rovny.

30. března

Po zrušení kněžských biskupských seminářů a klášterního studia byly zřízeny v sídlech univerzit a lyceí státní generální semináře, které měly zajistit výchovu josefínsky smýšlejících a státu oddaných kněží; měli se stát horlivými pastýři lidu, prodchnuti laskavostí a láskou k bližnímu, k pravé křesťanské toleranci. Správu generálních seminářů vedli ředitelé (rektoři) jmenovaní státem. V českých zemích byly zřízeny dva semináře - v Praze (v Klementinu) a Olomouci (v zrušeném klášteře hradiském); do čela pražského semináře byl postaven dosavadní českokamenický děkan A. Zuppe, kterého po dvou letech vystřídal J. F. Hurdálek. V čele olomouckého semináře stál od srpna 1789 J. Dobrovský (od července 1787 byl nejdříve prorektorem).

21. dubna

V Praze otevřeno nové (velké) divadlo, postavené nákladem hraběte F. A. Nostice (dnešní Stavovské divadlo).

květen

Nastalo rušení všech náboženských bratrstev a literátských sborů; z jejich jmění byl vytvořen chudinský a nadační fond pro humanitní a sociální účely (zřizovány nemocnice, porodnice, nalezince).

27. října

Byl zrušen stavovský zemský výbor Království českého a jeho působnost byla přenesena na české zemské gubernium; vedení stavovských záležitostí převzali v květnu 1784 dva guberniální radové, zvolení českým zemským sněmem z panského a rytířského stavu.

4. prosince

Josef II. v "pastýřském listu" státním úředníkům ukládal byrokratickou horlivost a oddanost státu.

1783-1785

Prováděna reforma městské správy, kdy místo dosavadních městských rad byly zřizovány tzv. regulované magistráty. Měšťané si volili volitele a ti pak volili členy městské rady z vybraných kandidátů, kteří složili zkoušku způsobilosti před zkušební komisí.

1784

Zavedena jednotná církevní správa všech židovských obcí v Čechách, pro niž byla zřízena v Praze pětičlenná duchovní rada v čele s vrchním rabínem. Současně bylo nařízeno očíslování židovských domů římskými číslicemi (na rozdíl od křesťanských, číslovaných číslicemi arabskými).

Bylo rozhodnuto o přeložení termínu prázdnin ze září a října na letní měsíce červenec a srpen a v témže roce došlo i k zavedení placení školného na gymnáziích (12 zl. ročně), na

filozofii (18 zl. ročně), na práva (30 zl. ročně), což vedlo (přes existenci stipendií a rozmanitých úlev pro chudé studenty) k dočasnému oslabení zájmu o studium.

12. února

Rozhodnutím vlády byla čtyři pražská města (Staré Město, Nové Město, Malá Strana a Hradčany) spojena v jeden správní celek - město Prahu se společným magistrátem, který se skládal z purkmistra, dvou zástupců a 28 magistrátních radů. Magistrát se rozdělil na tři senáty: politickohospodářský, civilně soudní a kriminálně soudní. Sídlem magistrátu se stala Staroměstská radnice (30. dubna t. r. se zde konala volba prvního magistrátu, který se 9. srpna ujal své moci). Prvním purkmistrem se stal dr. B. A. Záhořanský z Orlíku.

27. července

Vydán zákaz dovozu zahraničních výrobků pro veřejný prodej; jednalo se téměř o všechny druhy textilních výrobků, skla, plechu, galanterie aj. Zavedený celní prohibiční systém měl přispět k rozvoji vlastní výroby (vstoupil v platnost 1. listopadu 1784).

29. července

Zaveden nový studijní řád na pražské univerzitě; filozofické studium bylo rozvrženo na 3 roky a byly zavedeny nové předměty (k matematice, filozofii a fyzice přistoupily ještě obecné dějiny a tzv. krásné vědy a jako mimořádné předměty přírodní vědy, fyzikální zeměpis, pomocné vědy historické, praktická matematika a technologie). Součástí filozofické fakulty se stala škola inženýrská (1715). Studijní reformy na právnické fakultě (čtyřleté studium) a lékařské fakultě (pětileté studium) zvyšovaly jejich praktický účel. Vyučovacím jazykem se stala němčina místo dosavadní latiny. Na univerzitu byl umožněn vstup i protestantským profesorům.

4. prosince

Dosavadní Soukromá společnost nauk v Praze změnila název na Českou společnost nauk (roku 1790 dvorským dekretem Leopolda II. přejmenována na Královskou českou společnost nauk). Společnost měla sídlo v Karolinu, kde byla v roce 1786 založena i její knihovna.

1785

Došlo ke zrušení úřadů městských hejtmanů, místo nich byla zřízena v Praze a Brně policejní ředitelství.

20. ledna

V Nosticově divadle v Praze se hrálo první české představení; dával se překlad německé veselohry G. Stephanieho Odběhlec z lásky synovské.

20. dubna

Josef II. nařídil provedení soupisu půdy pro berní účely (tzv. josefínský katastr); byl zpracován v letech 1785-1789 a evidoval jen půdu, jež dávala hospodářský užitek (neplodnou půdu neevidoval - veřejná prostranství, komunikace, vodní plochy apod.). Nedělal však rozdíl mezi poddanskou a panskou půdou. Na rozdíl od předchozích katastrů (ty vznikly podle daňových přiznání) byl zpracován na základě přesného měření,

kteří prováděli geodeti, vrchnostenští úředníci a laičtí vyměřovači (zjistili téměř o polovinu více půdy). Základní berní jednotkou se stala katastrální obec (musela zahrnovat nejméně 40 až 50 domů i s polnostmi); v letech 1826-43 (v Čechách) a v letech 1824-36 (na Moravě a ve Slezsku) byly vyměřeny katastrální mapy (tzv. indikační skici) a vypracovány údaje o bonitě a hrubém výnosu.

1786

leden

V Nosticově divadle byla hrána první původní česká dramatická hra V. Tháma Břetislav a Jitka aneb únos z kláštera. Česky se také hrálo v Městském divadle v Olomouci.

6. dubna

Císař Josef II. vyhověl nezaměstnaným pražským českým hercům (byli propuštěni z Nosticova divadla) v žádosti o založení samostatné česko-německé herecké společnosti; ta si zřídila uprostřed Koňského trhu (dnešního Václavského náměstí) Vlastenecké divadlo (pověstnou dřevěnou Boudu), kde se hrála od 8. července 1786 do června 1789 pravidelná česká divadelní představení (koncem září 1789 byla Bouda zbořena). Kolem Boudy se seskupila první generace českých dramatiků (V. Thám, P. Šedivý, A. J. Zíma) a herců. Po dvou letech vznikla v Praze ještě další česká scéna v Růžodole (nynějším Karlíně); za půl druhého roku divadlo zaniklo.

20. listopadu

Vydán dvorský dekret, jenž nařizoval, aby chlapci a děvčata byli v manufakturních ubytovnách ubytováni odděleně, aby na každém lůžku spalo jen jedno dítě (nikoliv čtyři až pět dětí); děti měly být alespoň jedenkrát týdně umyty a učesány a každý osmý den měly dostat čisté prádlo.

počátek prosince

Poprvé uvedena Mozartova opera *Le Nozze di Figaro* (Figarova svatba) v Nosticově divadle.

1787

Provedena úprava poddanského dědického práva; statek přebíral vždy jen nejstarší syn (do této doby bylo-li více dědiců, o osobě hlavního dědice rozhodovala vrchnost).

Ve Zbraslavi byla zřízena první rafinerie třtinového cukru v českých zemích (brzy však zanikla). Další rafinerie vznikla v témže roce v Nových Dvorech u České Skalice.

Český guberniální rada J. B. Scotti de Compostella sestavil relaci o stavu umění a uměleckých řemesel v Čechách; zpráva kriticky konstatovala zúžení existenční i duchovní základny těchto oborů.

1. ledna

Vstoupil v platnost první díl jednotného občanského zákoníku pro příslušníky všech stavů. Pojednával zejména o právních vztazích mezi manželi a mezi rodiči a dětmi.

13. ledna

Začal platit Všeobecný zákoník o zločinech a trestech (trestní zákoník), který odstranil dosavadní nejednotnost a libovůli v trestním soudnictví. Přesně vymezoval tzv.

kriminální zločiny a tzv. politické zločiny. Tresty měly přispívat k převýchově pachatele, byly však ponechány kruté zákroky na těle odsouzeného (vypalování cejchů, bití).

20. srpna

Jako nové orgány trestního soudnictví byly zřízeny v krajích kriminální soudy, které soudily obviněné bez rozdílu stavovské příslušnosti; pro Čechy bylo ustaveno 15 kriminálních soudů, pro Moravu 6 a pro Slezsko 2.

29. října

V Nosticově divadle v Praze uskutečnila italská operní společnost premiéru opery W. A. Mozarta Don Giovanni (na libreto Lorenza da Ponte); orchestr dirigoval samotný Mozart.

1788

Vydáním nového celního tarifu zesílila rakouská vláda ochranná opatření k podpoře vlastní obchodní politiky.

únor

Josef II. (jako spojenec Ruska po své návštěvě v Petrohradě na jaře 1787) vypověděl válku Turecku; to zahájilo v srpnu 1787 nepřítelství proti carevně Kateřině. Císař se osobně postavil do čela čtvrtmilionové armády, která vtrhla do jižních Uher. Epidemie tyfu tu zdecimovala "nejkrásnější armádu světa" (jak se o ní hovořilo v monarchii) a také neschopnost velení přispěla k její demoralizaci.

1. října

Došlo k transformaci Společnosti orby a svobodných umění v C. k. vlastenecko-hospodářskou společnost v Království českém; společnost měla (podle svých stanov z 1. ledna 1789) podporovat a propagovat technický pokrok v zemědělství.

prosinec

Císař Josef II. předal velení na turecké frontě generálu G. E. von Laudonovi (selhal polní maršál Lacy), jehož zásluhou došlo k příznivému obratu ve válce.

1789

Doloženy první pokusy s hnojením jetele a obilí mletou sádrou na postoloprtském panství; tento způsob hnojení se postupně rozšířil i na další panství (Březnice, Bystřice nad Úhlavou, Třeboň, Orlík, Český Krumlov).

10. února

Berním a urbaniálním patentem byla vyhlášena nová úprava poddanských povinností vůči státu i vrchnosti; místo dosavadních robot, naturálních dávek a peněžních platů stanovil patent poddanému jednotnou peněžní dávku ve výši 17 7/9 % hrubého výnosu půdy vrchnosti. Berní povinnosti vůči státu měly činit 12 2/9 % a zbytek (tj. 70 %) hrubého výnosu mělo zůstat poddanému. Tato reluce poddanských urbaniálních povinností se však netýkala poddaných usedlých na dominikální půdě a nevztahovala se ani na nejchudší vrstvy vesnického obyvatelstva (domkáře a podruhy). Reforma vstoupila v platnost 1. listopadu t. r. s přechodnou jednoroční lhůtou; stala se však terčem útoku

protijosefínské opozice, a proto byla krátce po smrti Josefa II. odvolána (9. května 1790). V platnosti zůstal josefínský katastr.

4. července

V Praze vyšlo první číslo Krameriusových c. k. poštovských novin (od začátku roku 1786 vedl novinář V. M. Kramerius redakci jediných českých novin, Schönfeldských c. k. pražských novin); od 29. ledna 1791 byly přejmenované na Krameriusovy c. k. vlastenecké noviny.

říjen

Rakouská vojska pod velením generála Laudona dobyla Bělehrad, když předtím vypudila Turky z temešského Banátu.

1790

konec ledna

Úspěchy rakouských vojsk na Balkáně koncem roku 1789 vedly k zhoršení vztahů habsburské říše s Pruskem; hrozila nová rakousko-pruská válka, v severních oblastech Čech a Moravy se pod velením generála Laudona soustřeďovalo rakouské vojsko.

11. února

Představitelé české šlechty (na šedesát aristokratů) zaslali "stížný list" císaři, v němž požadovali obnovení stavovského zemského zřízení.

20. února

Ve Vídni zemřel ve věku devětačtyřiceti let po necelých deseti letech vlády císař Josef II., který si získal za svého života značné sympatie českého lidu. Vzniklo o něm mnoho legend, básní i písní, jeho vláda se považuje za vyvrcholení tzv. osvícenského absolutismu v habsburské monarchii. Trůn připadl Josefovu o šest roků mladšímu bratru LEOPOLDOVI II. [1790-1792], který sice sdílel osvícenské názory svého předchůdce, avšak neubráníl se tlaku šlechty a katolické církve a učinil řadu ústupků k uklidnění atmosféry v monarchii. Nejvýznamnější josefínské reformy však zůstaly zachovány.

konec února

Obrozenecký novinář a publicista V. M. Kramerius založil v Praze na Starém Městě vlastní nakladatelství a knihkupectví zvané Česká expedice, které se brzy stalo hlavním střediskem kulturních a politických snah české měšťanské inteligence. Vycházela zde i poučná a vzdělávací literatura určená prostému lidu (spisky o hospodaření, cestopisy, kalendáře, lidové zábavné čtení) a také reedice starších děl české literatury předbělohorského období. Při nakladatelství fungovala i čítárna; čítárny vznikaly již od 70. let 18. století (v Praze existoval od roku 1772 Learned Club, v Brně vznikl roku 1784 Lesegesellschaft, v Olomouci fungovala čítárna při knihtiskárně Vlastenecko-hospodářské společnosti).

7. března

Konala se volba tzv. prozatímního zemského sněmu v Praze.

19. dubna

Zrušena berní a urbaniální reforma na Moravě a ve Slezsku; tím byly obnoveny dřívější poddanské urbaniální povinnosti (včetně naturální roboty) podle patentu z 13. srpna 1775, jenž pak platil až do roku 1848. V Čechách se tak stalo patentem z 9. května t. r.

1. května

Leopold II. vyzval patentem všechny zemské sněmy, aby podaly přehled svých "přání a stížností".

polovina června-prosinec 1792

Selské hnutí na několika panstvích v Čechách bylo reakcí na obnovení robotních povinností (proběhlo například na ratajském panství v Posázaví, na nasavrckém panství ve východních Čechách).

4. července

Vyšlo nařízení ke zrušení generálních seminářů; řízení kněžských učilišť bylo vráceno biskupům.

12. července

Zahájen český stavovský sněm, z něhož vzešly požadavky (tzv. stavovská dezideria) na znovuzavedení dřívější berní a urbaniální soustavy, nevolnictví a také na obnovení zrušených klášterů; současně sněm požadoval vyjasnění poměru mezi stavy, jejich zemskými orgány a panovníkem (obnovení stavovského zemského zřízení). Tyto požadavky byly obsahem třech stížných spisů (byly schváleny sněmem 27. listopadu t. r.). Podobně i moravský zemský sněm (sešel se 5. července t. r.) předložil své požadavky (dokonce ve čtyřech spisech podaných 19. října t. r.).

25. července

Za britsko-holandského zprostředkování došlo ve slezském Reichenbachu (dnešním Dzierzoniówe) k uzavření dohody mezi Leopoldem II. a pruským králem Fridrichem Vilémem II. Rakouská vláda se zavázala uzavřít mír s Tureckem bez územních změn (příměří ujednáno v září t. r.) a pruská vláda přestala podporovat opozici v Uhrách a Belgii.

9. října

Císařská korunovace Leopolda II. ve Frankfurtu nad Mohanem; císařem římskoněmeckým byl zvolen v září t. r.

1791

V Horním Slavkově byla založena J. G. Paulusem první porcelánka v Čechách; další podniky na výrobu porcelánu vznikaly posléze v Praze, Klášterci nad Ohří, Týnci nad Sázavou.

Založena první rolnická škola v Trnové u Zbraslavi na panství tiskaře J. F. Schönfelda.

Byla zotřena cenzura, která postihla nejen spisy francouzských osvícenců, ale i česky psané brožury a mnohé německé spisy.

4. srpna

Podepsána definitivní mírová smlouva rakousko-turecká ve Svišťově (přinesla Rakousku zisk jen nevelké části Chorvatska).

9. srpna

Na žádost českých stavů nechal Leopold II. převézt svatováclavskou korunu z císařské pokladnice ve Vídni do Prahy, kde zůstala uložena v klenotnici nad svatováclavskou kaplí na Pražském hradě (uzavřena na sedm zámků).

21. srpna-24. září

U příležitosti královské korunovace Leopolda II. se konala v pražském Klementinu první průmyslová výstava na evropské pevnině.

27. srpna

Na pilnickém zámku saského kurfiřta došlo za účasti vůdce francouzské protirevoluční emigrace hraběte Karla d'Artois k uzavření spolku mezi Rakouskem a Pruskem proti revoluční Francii s cílem obnovit tam legitimní pořádek. Dále byl potvrzen "dualismus" moci v Německu (pruským Hohenzollernům uznány jejich výboje).

6. září

Slavnostní korunovace Leopolda II. za českého krále (slíbil ji delegaci českých stavů již v dubnu 1790) pražským arcibiskupem hrabětem Příchovským. Za týden byla korunována i jeho manželka Marie Louisa.

25. září

Leopold II. navštívil Královskou českou společnost nauk v Karolinu; při této příležitosti pronesl Josef Dobrovský proslulou řeč o oddanosti slovanských národů k habsburskému rodu a vyslovil jazykové požadavky vznikajícího českého národního hnutí.

1792

7. února

Uzavřena spojenecká smlouva mezi Rakouskem a Pruskem v Berlíně; stala se základnou první protifrancouzské koalice.

1. března

Náhlá smrt pětáctýřicetiletého Leopolda II. (opředená o fantasmagorické fámy) přivedla na habsburský trůn jeho prvorozeného syna, čtyřadvacetiletého FRANTIŠKA II. [1792-1835], který už předtím (od roku 1791) pomáhal otci jako spoluvladař. Vlády se ujímal v době, kdy vídeňský dvůr musel čelit vlivu Velké francouzské revoluce; proti ní zvolil cestu násilných prostředků. Nástupem Františka II. skončilo období osvícenských reforem a v zemi nadlouho zakotvil konzervativní byrokratický politický systém, uzavírající se všem novým myšlenkám.

20. března

Francie vyhlásila Rakousku válku; začala první koaliční válka s Francií (1792-1797). Na stranu Rakouska se přidalo Rusko, Prusko a Sardinie.

15. května

Na pražské univerzitě zřízena stolice českého jazyka a literatury (slíbil ji již Leopold II. dvorským dekretem z 28. října 1791); prvním profesorem byl jmenován F. M. Pelcl, který zde začal přednášet 13. března 1793.

14. července

Ve Frankfurtu nad Mohanem se konala korunovace Františka II. za římskoněmeckého císaře (šlo o korunovaci posledního panovníka Svaté říše římské národa německého).

9. srpna

Korunovace Františka II. českým králem; za tři dny se konala korunovace Marie Terezie Neapolské českou královnou.

20. září

U vesničky Valmy (v severozápadní Francii) bylo poraženo spojené rakousko-pruské vojsko francouzskými jednotkami; Francouzi převzali iniciativu, vytlačili interventy ze země a sami obsadili rakouské Nizozemí a část Porýní.

listopad

Po porážce Rakušanů v bitvě u Jemappes se dostala celá Belgie do francouzských rukou.

1793

3. února

Císař František II. ze strachu před šířením myšlenek Francouzské revoluce zakázal činnost jakýchkoli spolků (i dobročinných, náboženských bratrstev apod.) a "všeliké dílo domácí neb cizí, jež ve světle příznivém líčí události francouzské".

březen

Knížete V. A. Kounice vystřídal v úřadě státního kancléře baron F. Thugut.

18. března

Spojené vojsko rakousko-pruské pod velením prince Koburského porazilo v bitvě u Neerwindenu Francouze; jižní Nizozemí se opět dostalo pod správu Rakouska.

1794

Zřízen nejvyšší kontrolní úřad.

Pro vědeckou a osvětovou činnost byla v Brně založena C. k. Moravsko-Slezská společnost orby, věd přírodních a vlastivědy; významnou a bohatou činnost vyvíjela později zejména její historicko-statistická sekce, která vydávala své Spisy (Schriften). Zpřísněná opatření proti zednářům vedla k dobrovolnému zastavení zednářských lóží v Čechách i na Moravě.

červenec

Velké vítězství francouzské republikánské armády v bitvě u Fleurus donutilo Rakousko vyklidit navždy Belgii (Rakouské Nizozemí).

1795

2. ledna

Císařským dekretem byl opět zaveden trest smrti, a to pro velezradu či pokus o ni; přísné tresty byly stanoveny i za rušení veřejného klidu, tajné spolčování, tisk a rozšiřování zakázaných nebo nepovolených knih.

3. ledna

V Petrohradě uzavřena smlouva mezi Rakouskem a Ruskem o třetím dělení Polska; při druhém dělení (1792) nezískalo Rakousko žádné území. Tentokrát rozšířilo svůj územní zábor z prvního dělení Polska (Halič) o území tzv. Západní neboli Nové Haliče včetně Krakova. Tato smlouva byla rozšířena o další dvě smlouvy: rakousko-pruskou a prusko-ruskou z 24. října t. r.

22. února

Vydán nový zákon o cenzuře; každý autor musel odevzdat dva exempláře svého rukopisu cenzorovi ke schválení. Rovněž došlo ke zrušení městských čítáren a půjčoven knih (1798).

polovina dubna

Deset let po vydání Thámova básnického almanachu vyšel nový almanach - Sebrání básní a zpěvů; obsahoval básně různých českých literátů a básníků (tzv. první novočeská škola básnická). Jejím organizátorem a přední tvůrčí osobností byl A. J. Puchmajer. Pod Puchmajerovou redakcí vyšel v roce 1797 druhý díl almanachu a v letech 1798, 1802 a 1814 (pod názvem Nové básně) další svazky.

léto

Množily se případy, kdy skupiny mladých mužů utíkaly před vojenskou povinností do lesů a odmítaly nastoupit do armády; nejvíce k nim docházelo na Novoměstsku, Žďársku, Poličsku a Litomyšlsku.

1796

Rožmitálský učitel a skladatel J. J. Ryba složil Slavnostní mši vhodnou pro svátky Narození Páně, v českém jazyku a hudbě složená (známou jako Česká mše vánoční); hrána 24. prosince.

5. února

Skupina osmi osvícenských aristokratů v čele s hrabětem Františkem Šternberkem (opozičně naladěná proti vídeňskému centralismu) založila Společnost vlasteneckých přátel umění s cílem zřídit obrazárnu a založit výtvarnou školu.

říjen

Na přání císaře Františka II. složil J. Haydn tzv. císařskou hymnu; česky se zpívalo: "Zachovej nám, Hospodine, císaře a jeho zem..."

Pražský rodák Alois Senefelder zhotovil kamenotiskařský lis, na němž bylo možno tisknout barevně "z plochy", a stal se tak vynálezcem litografie. Tím otevřel novou cestu reprodukčních technik, v níž pokračovali mimo jiné i Češi jako K. Klíč a J. Husník.

1797

18. dubna

Po sérii porážek v severní Itálii od císaře Napoleona (a také vinou neprůbojnosti spojenců - Ruska, Pruska a Anglie) bylo Rakousko nuceno podepsat s Francií předběžný mír v Lubně.

květen-listopad

Vykonstruováno tzv. helvetsko-frajmaurské spiknutí na Českomoravské vrchovině; na uprchlé vojenské rekruty byly podniknuty zátahy v lesích mezi Novým Městem, Hlinskem a Poličkou a vynuceno jejich přiznání z příslušnosti k tajnému spiknutí, jež měli organizovat helvetští kazatelé, případně svobodní zednáři (frajmauři), nekatolíci a náboženští sektáři.

léto

Ve Verneřicích (Wernastadt) u Děčína zahájil podnikatel J. J. Leitenberger provoz první strojní přádelny bavlny v celém Rakousku (byla vybavená anglickými spřádacími stroji). Postupně byly zakládány další strojní přádelny bavlny: v Kosmonosech u Mladé Boleslavi, v Nových Zákupcích u České Lípy, v Děčíně.

17. října

Mezi Rakouskem a Francií byla uzavřena v Campu Formio mírová smlouva; Rakousko se vzdalo Belgie a Lombardie a jako odškodné získalo (na čas) Benátsko s Istrií a Dalmácií. Konec první koaliční války.

1798

únor

Počala mobilizace Rakouska, jejímž střediskem se staly Čechy.

1. září

Vydán zákon o výkupu z roboty, jenž ponechával její relucii pouze na vůli vrchnosti. Při znehodnocování měny neměli však feudální velkostatkáři zájem na přeměně robotních povinností v peněžní rentu.

13. září

Dvorský dekret zakazoval vystavování a půjčování necenzurovaných tiskovin v kavárnách a ve veřejných místnostech.

prosinec-leden 1799

První ruský armádní sbor (25 tisíc vojáků) v čele s hrabětem Rosenbergem prošel Slezskem a Moravou na severoitalské bojiště; generální štáb byl umístěn v Brně, kam 27. prosince dorazil i císař František II. V lednu 1799 se ubíral přes Brno do Vídně i maršál Suvorov, vrchní velitel koaličních vojsk.

1799

Vytvořena druhá protifrancouzská koalice - Anglie, Rusko, Rakousko a Turecko (1799-1801). Rakousko vstoupilo do války v květnu t. r.

19. května

Francouzské direktorium formálně vyhlásilo válku císaři Františkovi II. v odpověď na zavraždění francouzských vyslanců (odjíždějících z Rastattu) rakouskými husary.

konec května

Rakouské sbory pod velením arcivévody Karla, mladšího císařova bratra, porazily u Stockachu francouzskou tzv. dunajskou armádu. Úspěšná byla i spojená rakousko-ruská Suvorovova armáda na italské frontě (bitvy u Cassano, Trebbia, Novi).

polovina června-červenec

Ruský pomocný sbor (čítající zhruba 27 tisíc mužů) prošel Slezskem, Moravou a Čechami do Bavorska.

10. září

Z iniciativy šlechtické Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách vznikla kreslířská škola, později nazývaná Akademie výtvarných umění; prvním ředitelem se stal malíř J. Bergler. Svou činnost zahájila o rok později.

konec října

V důsledku sobeckých plánů vídeňského dvora (snaha po rozšíření habsbursko-lotrinského panství do střední Itálie) došlo k rozkladu protifrancouzské koalice; Suvorovova ruská armáda byla odvolána z Itálie a při zpáteční cestě absolvovala památný přechod přes Alpy (průsmyk Sv. Gottharda) a dále se přemístila až do Čech. Krátký čas pobývaly ruské sbory, zprvu za nadšeného zájmu vlastenců, ve středních, západních i jižních Čechách. V průběhu ledna až března 1800 nastoupily zpáteční pochod do Ruska.

3. prosince

Zavedena tzv. daň třídní na všechny příjmy obyvatelstva; u vrchnosti činila 45 %, u poddaných 15 %, u Židů 30 % a ostatní (podnikatelé, živnostníci) odváděli dle velikosti příjmů daň od 2,5 % do 20 %.

1800

14. června

Napoleon neočekávaně přešel se svou armádou průsmykem Sv. Bernarda Alpy a porazil v bitvě u Marenga rakouskou armádu; tímto debaklem na italském bojišti se zhroutilo rakouské panství v Itálii. V Miláně došlo k znovuzřízení republiky cisalpinské. Válka se přiblížila k Čechám (hlavním bojištěm se stalo jižní Německo).

srpen

Vídeňská vláda vydala výzvy k obnovení českých dobrovolnických sborů (obdobně jako za první koaliční války). Její pokus se nesetkal s výraznějším ohlasem u obyvatel (dopad války na životní podmínky).

listopad-prosinec

Arcivévodu Karlovi se podařilo zorganizovat Českou legii (sbor dobrovolníků ze všech zemí Koruny české), která čítala na 8 tisíc legionářů, a souběžně s tím vznikl i myslivecký sbor.

konec prosince

Studentský prapor Karlovy České legie vytáhl z Prahy k Domažlicím, aby se pokusil zastavit postup francouzských vojsk vedených generálem Moreau, která 3. prosince t. r. připravila neschopnému arcivévodovi Janovi těžkou porážku u bavorského Hohenlindenu.

Uzavřeno příměří mezi Rakouskem a Francií.

1801

Schwarzenberkové založili v Českém Krumlově soukromou hospodářskou školu pro výchovu hospodářských úředníků.

Spojením politické, justiční a finanční správy došlo ke zřízení Spojeného dvorského úřadu; zhruba po roce však došlo k reorganizaci.

Mimořádná válečná daň již nestačila krýt všechny výdaje, proto byla zrušena a v celé monarchii vedle nové daně třídní (1799) se zvyšovaly vojenské dodávky obilí a dalších zemědělských produktů. Nařizovaly se také nové odvody do armády.

Zreformována státní rada; místo ní bylo zřízeno tzv. státní a konferenční ministerstvo, které ve své pravomoci soustřeďovalo vnitřní a zahraniční správu a otázky vojenské. Toto organizační opatření nepřineslo však očekávaný efekt, a tak v roce 1808 došlo k obnovení činnosti státní rady.

leden

Demise hlavního odpůrce míru s Francií, státního kancléře barona Thuguta.

Hrabě R. Wrba zřídil v Hořovicích první řepný cukrovar v českých zemích (už v roce 1805 však zastavil činnost). Za kontinentální blokády vznikaly další cukrovary - v Žákách u Čáslavi (1810), Čáslavi (1811), Liběchově u Mělníka (1811). Všechny tyto primitivní "výrobní cukru" také brzy zanikly.

9. února

Rakousko uzavřelo mír s Francií v Lunéville, čímž uznalo francouzské výboje i územní zisky v Itálii a Německu; docházelo k rozpouštění praporů legie.

18. září

Císařským dekretem byla podřízena cenzura policii (policejní ministerstvo neslo název "policejní a censurní dvorský úřad"). "Revidující komise" vytvořená v roce 1803 zkoumala všechny spisy, které vyšly od roku 1780 (vyřazeno bylo na 2500 knih). Knihy se třídily do čtyř kategorií: zakázané, povolené s podmínkou, trpěné a schválené.

1802

4. května

Došlo ke zrušení doživotní vojenské služby, místo ní byly zavedeny tzv. kapitulace na určitý počet let (pro pěchotu a vozatajstvo 10 let, pro jezdecko 12 let, pro dělostřelectvo a ženisty 14 let). Již v roce 1811 byla délka vojenské služby stanovena jednotně na 14 let. Když voják tuto dobu odsloužil, mohl nastoupit novou kapitulaci s některými výhodami nebo byl z armády propuštěn. Teprve patentem ze 14. února 1845 byla vojenská služba zkrácena na 8 let.

1802-1822

Výstavba empírového zámku Kačina u Kutné Hory (podle projektu drážďanského architekta Ch. F. Schurichta). Další empírové (klasicistní) stavby vznikaly v Praze (dům U Hybernů, kostel sv. Kříže), Teplicích, Mariánských Lázních, Františkových Lázních aj., budovaly se letohrádky a parky u venkovských sídel. Klasicistní cítění se prosadilo i v střízlivém, vyváženě vznešeném nábytku.

1803

V kartounce bratří Josefa a Franze Stolla ve Varnsdorfu byl poprvé v Čechách zaveden válcový tisk tkanin.

V Praze byla založena Jednota umělců hudebních k podpoře vdov a siroteků aneb tzv. Societa, která svými akademiemi přispěla k vytváření tradice veřejných koncertů.

1803-1807

Profesor pražské polytechniky F. J. Gerstner zkonstruoval první parní stroj v českých zemích. Šlo o dvojčinný parní stroj s kondenzátorem a převodem na rotační pohyb pro pohon pracovních strojů; používal se však jen jako učební pomůcka na pražské polytechnice (do roku 1834). V průmyslové výrobě se parní stroj uplatnil poprvé až v roce 1814.

1804

Císař založil na univerzitách stolice pro náboženskou vědu a k odstranění nedostatku duchovenstva docházelo k zakládání (případně obnovování) filozofických ústavů; tak například už v roce 1802 bylo obnoveno piaristické filozofické studium v Litomyšli, od roku 1803 vláda nařídila, aby podobné ústavy o dvou ročnících byly zřízeny v každé diecézi.

Dozor nad obecným školstvím (dle tzv. Plánu obecných škol) byl svěřen vikářům a farářům; od roku 1808 dozíralo kněžstvo i na gymnázia a filozofické ústavy.

V barvírně soukenické manufaktury J. G. Bergera ve Stráži nad Nisou u Liberce byl instalován první parní kotel; sloužil k zahřívání barvicí hmoty v kádích. Další parní kotel byl dán do provozu v témže roce v bavlnářské manufaktuře J. Hanische ve Varnsdorfu.

České země postihla velká neúroda, která přispěla k nárůstu drahoty a bídy.

duben

V soukenické manufaktuře H. F. Hopfa a J. G. Bräunlicha v Brně byl dán do provozu první spřádací stroj na vlnu v českých zemích. První strojní přádelna vlny vznikla v roce 1807 také v Brně.

11. srpna

Císařským patentem bylo oznámeno přijetí (dosud neexistujícího) titulu dědičného rakouského císaře Františkem II. (pod jménem František I.); souviselo to jak s událostmi v Říši (oslabení pozice Habsburků v Německu), tak s Napoleonovým prohlášením se císařem (18. května 1804). Tento akt dovršoval státoprávní jednotu habsburské monarchie, rakouský státní centralismus. Patent teoreticky nerušil právní subjektivitu jednotlivých korunních zemí (v Království českém vládl císař z titulu českého krále, v Markrabství moravském z titulu moravského markraběte).

listopad

Císař František II. uzavřel dohodu s ruským carem Alexandrem I. a současně Rakousko zahájilo přípravy k nové válce.

1805

jaro

Na mnoha místech v českých zemích (a zejména v Praze) došlo k hladovým bouřím; stoupaly ceny, objevil se nedostatek potravin a naproti tomu množství papírových peněz, vydávaných vládou k vedení války, lavinovitě rostlo.

9. srpna

Rakousko přistoupilo k britsko-ruskému spojení proti Francii (z 11. dubna t. r.), čímž se vytvořila tzv. třetí koalice.

11. srpna

Školský zákon opětovně vyhlásil povinnou školní docházku (od tereziánské doby podruhé) pro děti od 6 do 12 let, protože předchozí ustanovení nebylo dodržováno (v Čechách nechodilo do školy asi 30 % dětí a na Moravě a ve Slezsku asi 28 % dětí školou povinných). Povinná školní docházka se zlepšila až koncem 20. let 19. století (již 90 % dětí navštěvovalo školu).

20. září

Třetí koaliční válka (1805) byla zahájena vpádem francouzských vojsk přes Rýn do jižního Německa.

konec září-listopad

Průchod ruských vojsk Slezskem a Moravou do Horních Rakous (do oblasti města Braunau am Inn); odtud v polovině listopadu se pod tlakem francouzských vojsk stáhli Rusové zpět na Moravu (od 22. listopadu se soustřeďovali nedaleko Olšan u Olomouce).

20. října

Rakouská třicetitisícová armáda generála Macka musela kapitulovat před Napoleonovou armádou v jihoněmeckém Ulmu; Francouzům se otevřela cesta na Vídeň (kapitulovala 13. listopadu).

10.-13. listopadu

Francouzský sbor o síle zhruba 7 tisíc mužů pronikl na Klatovsko, jiný sbor se dostal přes Budějovicko až do Tábora.

17. listopadu

První předvoj francouzského vojska překročil moravské hranice u Mikulova, jiný u Znojma. O dva dny později dorazili Francouzi do Brna.

2. prosince

Podle Napoleonova scénáře se odehrála bitva u Slavkova (bitva "tří císařů" za osobní účasti Františka II., Alexandra I. a Napoleona I.). Proti 75tisícové francouzské armádě postavili spojenci 91 tisíc mužů (měli převahu i v dělech). Napoleon dokonale využil

zdejšího terénu k mistrnému vítězství, celá operace trvala zhruba šest hodin. Ztráty spojenců činily 15 tisíc mrtvých, přes 12 tisíc raněných a dalších 30 tisíc zajatců. Francouzské ztráty byly asi poloviční.

6. prosince

Na slavkovském zámku bylo podepsáno příměří mezi Francií a Rakouskem.

26. prosince

V Bratislavě (Prešpurku) uzavřena mírová smlouva mezi Františkem II. a Napoleonem I. po jeho vítězství v bitvě u Slavkova. Rakousko muselo odstoupit Francii nedávno získaná území Benátska, Istrii, Dalmácii, část Tyrolska s Vorarlberkem (bavorskému králi), souhlasit se vznikem bonapartistického Italského království a Rýnského spolku. Rakousko naproti tomu obdrželo Salcbursko. Hlavním důsledkem debaklu ve třetí koaliční válce však byl zánik Svaté říše římské národa německého (zrušen tím starý svazek Českého království s Říší).

1806

Začal vycházet Hlasatel český jako samostatný časopis s národně buditelem programem; redaktorem tohoto čtvrtletníku byl J. Nejedlý (nástupce F. M. Pelcla na pražské univerzitě).

6. srpna

František II. se vzdal titulu římskoněmeckého císaře a oznámil zánik římskoněmeckého císařství obnoveného Karlem Velikým roku 800 (císař začal používat jména František I. jako první císař rakouský). Habsburská monarchie začala užívat nového znaku - dvojhavého orla, dosavadního znaku Říše římskoněmecké (do 15. století to byl znak císařství byzantského). Aby se zvýraznilo, že císař rakouský je současně králem českým (a uherským), začalo se též užívat zkratky c. k. (císařské, královské).

10. října

V Praze byl otevřen Český stavovský polytechnický ústav (založen již 14. března 1803); vznikl přebudováním pražské stavovské inženýrské profesury (zřízena 9. listopadu 1717). Prvním ředitelem se stal profesor F. J. Gerstner.

1807

V Brně uvedena do provozu první strojní přádelna vlny; první spřádací stroje byly poháněny ručně nebo vodní silou, ale používalo se i koňského nebo dobytčího pohonu pomocí žentouru.

Kníže A. I. Lobkovic založil v Praze hydrografickou společnost, která měla vypracovat plány na splavnění českých řek, zejména na spojení Vltavy s Dunajem; návrh na železniční spojení vypracoval prof. Gerstner.

1808

První zprávy o střídavém hospodaření v zemědělství (v pravidelných cyklech se střídavě pěstují obilniny, pícniny a okopaniny) pocházejí z dietrichštejnských panství Libochovice a Budyně nad Ohří.

Z iniciativy několika předních šlechticů vznikl Spolek ke zvelebení hudebního umění v Čechách, jehož zásluhou byla o tři roky později založena v Praze hudební konzervatoř (po pařížské jedna z nejstarších a nejlépe organizovaných v Evropě). Už počátkem 70. let 18. století vzniklo Olomoucké kolegium (Collegium Olomucense), první předchůdce konzervatoří v zemích rakouské monarchie.

Státní rada (jako nejvyšší správní orgán) byla reorganizována; další zásahy provedeny koncem roku 1814.

3. března

Zrušena účast občanů při volbě purkmistra a radních, kteří zastávali soudní úřad; nově byli jmenováni guberniem a apelačním soudem na návrh obecní rady.

12. května

Na obranu země a jako záloha pravidelné armády se zřizovala zeměbrana; organizována na miličním principu z mužů ve věku od 18 do 45 let (s výjimkou šlechticů, duchovních, úředníků a živnostníků), kteří nebyli odvedeni do armády. V českých zemích se začalo s organizací zeměbrany v červenci t. r.; provedením byl pověřen arcivévoda Ferdinand, jemuž byli nápomocni purkrabí Českého království hrabě Wallis a moravský gubernátor hrabě Lažanský.

1809

Vedle státní rady se začal vytvářet nový vrcholný orgán monarchie - státní konference (původně jako osobní sekretariát císaře pro vyřizování státních záležitostí).

10. dubna

Rakousko zahájilo čtvrtou koaliční válku (1809) s Francií vpádem do Bavorska.

20. dubna

Napoleon bitvou u Abensbergu a Eckmühlenu v jižním Německu donutil rakouské vojsko arcivévody Karla, aby se uchýlilo šumavskými průsmyky do Čech.

21.-22. května

Po dvoudenním boji u vesnic Aspern a Essling u Vídně v Dolních Rakousích byl Napoleon poražen a donucen ustoupit na ostrov Lobau na Dunaji. Byla to první Napoleonova porážka; měla velký ohlas i v českých zemích.

5.-6. července

Rakouské vojsko utrpělo u Wagramu porážku od Francouzů a ustoupilo ke Znojmu a Jihlavě. U Znojma došlo 12. července k novému střetu Napoleona s vojskem arciknížete Karla, na jehož žádost bylo sjednáno příměří. Francouzské pluky obsadily zhruba třetinu mocnářství (Tyroly, Istrii, Korutany, Kraňsko, Štýrsko, Horní i Dolní Rakousy, západní část Uher a také Znojemský a Brněnský kraj s oběma hlavními krajskými městy). Vojsko arciknížete Karla ustoupilo přes Jihlavu do Čech. Francouzská okupace jižní Moravy trvala do počátku listopadu 1809.

8. října

Hrabě C. W. L. Metternich (teprve šestatřicetiletý) byl jmenován ministrem zahraničních věcí Rakouska (řízením pověřen již 8. července t. r. po odstoupení hraběte J. P. Stadion, neústupného odpůrce míru); o rok později se stal Metternich státním kancléřem a 25. května 1821 mu byla udělena hodnost dvorního a státního kancléře.

14. října

Složitá jednání mezi Rakouskem a Francií byla ukončena podpisem míru vídeňského v Schönbrunnském zámku. V počátcích jednání Napoleon prosazoval rozdělení rakouské monarchie na tři části: českou, uherskou a rakouskou, v nichž každé by vládl samostatně princ z habsburského rodu; vyskytl se také požadavek, aby část severozápadních Čech (Litoměřicko, Žatecko, Loketsko a Chebsko) byla odstoupena Sasku. Mírem vídeňským ztratilo Rakousko Salcbursko, Innskou čtvrt a polovinu Hausrucké čtvrti v Horních Rakousích (ve prospěch Bavorska), západní polovinu Korutan, Gorici a Gradišku, Kraňsko, rakouskou část Istrie, velkou část Chorvatska (ve prospěch Francie), Západní Halič (ve prospěch Varšavského knížectví) a západní Podolí (ve prospěch Ruska); k tomu byla uložena Rakousku vysoká válečná náhrada. Rakousko se tak stalo na tři léta vazalem Napoleona. Skončila čtvrtá koaliční válka.

1810

Hrabě J. Buquoy zahájil v Červeném Hrádku u Jirkova pokusy s jednoduchým parním strojem vlastní konstrukce.

leden

Prezident dvorské komory a finanční ministr O'Donelly (vystřídal hraběte Zichyho) předložil plán na ozdravení státních financí. Státní dluh dosáhl výše 680 milionů zlatých s úrokovým ročním břemenem 40 milionů zlatých; přitom neustále klesal kurs tehdejších papírových peněz (bankocetlí), takže za 1240 zlatých papírových peněz dostávali lidé (koncem roku 1810) jen 100 zlatých kovové měny. O'Donelly navrhoval ponenáhlou deflaci bankocetlí a vydání nových papírových peněz (tzv. šajnů), jejichž emise měla být pod kontrolou zvláštního výboru složeného z příslušníků stavů a podnikatelů. Jeho plán císař odmítl akceptovat.

26. února

Císařským patentem bylo právo vydávat papírové peníze převedeno na zvláštní úřad - C. k. spojenou deputaci, jejímž prezidentem byl hrabě R. Wrba.

1811

V Brně vznikla první reálná škola, která byla zaměřena k výchově podnikatelů. Byla provedena nová sekularizace církevního majetku; stát, vyčerpaný napoleonskými válkami, nechal zabavit v kostelích zlaté a stříbrné předměty, jež byly přetaveny a jako válečná náhrada putovaly do Francie.

20. února

Vydán finanční patent (zvaný též "Wallisův"), jímž měla být cena bankocetlí stanovena při výměně za měnu konvenční na pětinu nominální ceny; do 1. února 1812 se bankocetle

(dosáhly výše 1060 milionů zlatých) měly stáhnout z oběhu a vyměnit za tzv. výměnné papíry (s pětinovou hodnotou).

15. března

Vyhlášen státní bankrot (podle finančního dekretu z 20. února t. r.), kdy nominální hodnota bankocetlí (ale i kovových mincí) devalvovala na 1/5 své hodnoty; bankocetle byly vyměněny za nové oběživo, tzv. šajny (Einlösungscheine). V Rakousku tak až do roku 1858 obíhala dvojí měna - kromě stříbrné "konvenční měny" existovala ještě papírová měna (zvaná "vídeňské číslo" neboli šajny). Jejich vzájemný kurs byl 2 : 5. Stát se tak zbavil čtyř pětín svých dluhů tím, že je z 80 % přesunul na obyvatelstvo.

24. dubna

Zahájena výuka na konzervatoři v Praze, nejstarším hudebním ústavě ve střední Evropě; prvním ředitelem se stal F. D. Weber.

1. června

Vydán všeobecný občanský zákoník, který zaváděl v monarchii (mimo Uhry) jednotné občanské právo pro příslušníky všech stavů; vstoupil v platnost 1. ledna 1812. Zejména zdůrazňoval rovnost všech občanů před zákonem (pracovalo se na něm od roku 1753).

29. srpna

V Brně byla prohlášena za veřejnou hospodářsko-vědeckou korporaci Moravsko-slezská společnost k povznesení orby, přírodovědy a vlastivědy, která slučovala obdobné moravské dosavadní přírodovědecké spolky a také Slezskou hospodářskou společnost (ustavenou 27. dubna 1771). Mezi moravskými přírodovědci vynikli F. I. K. Hallaschka, F. Diebl a K. E. Rincollini.

1812

Státy a země habsburské říše začaly užívat oficiálního společného názvu - Rakouský císařský stát (Österreichischer Kaiserstaat).

14. března

V Paříži byla podepsána spojenecká smlouva mezi Rakouskem a Francií jako výsledek francouzsko-rakouského sblížení; velká zásluha připisována kancléři Metternichovi (v letech 1806-1809 rakouskému vyslanci v Paříži), který měl i zásluhu na sňatku Napoleona I. s dcerou Františka I. Marií Louisou (11. března 1810). Rakousko se zavázalo postavit pomocný sbor o síle 30 tisíc mužů, soustředěný v Haliči a vedený rakouskými generály (podléhal však Napoleonovu velení). Napoleon zato sliboval rozšířit rakouské území buď v Haliči, nebo v Ilyrii (případně ve Slezsku).

červen, červenec

Napoleonovu půlmilionovou armádu (při jejím tažení do Ruska) doplnil 30 tisícový pomocný rakouský sbor v čele s knížetem Karlem Schwarzenberkem, který však do válečných akcí vůbec nezasáhl (existovala tajná dohoda s carem Alexandrem I.).

1813

konec ledna

Ve Wielbarku a v Zegrzi uzavřeno příměří mezi Rakouskem a Ruskem; Rakousko pod Metternichovým vedením zaujalo vyčkávací stanovisko a v dalších měsících využívalo své neutrality k zprostředkovatelské roli.

16. dubna

Vydán nový finanční patent, který umožňoval vydání tzv. anticipačních listů (anticipačních šajnů) ve výši 45 milionů zlatých; jednalo se o papírové peníze, které na rozdíl od předchozích bankocetlí vydávaných bez krytí v nepřiměřeném množství měly být přísně anticipovány (musely brát v úvahu státní příjmy).

10.-12. června

V Opočně proběhlo jednání zástupců Rakouska, Ruska a Pruska o návrzích mírových podmínek, které měly být předloženy Francii (mj. šlo o zrušení Varšavského knížectví a jeho rozdělení mezi Prusko, Rusko a Rakousko, o připojení Gdaňska s okolím k Prusku, o navrácení Ilyrie Rakousku a o obnovení nezávislosti hanzovních měst).

17.-18. června

V Opočně se sešel rakouský kancléř C. W. L. Metternich s ruským carem Alexandrem I. k jednání o návrhu mírových podmínek Francii; Rusko požadovalo další jejich rozšíření (o zrušení Rýnského spolku a o obnovení hranic Pruska před rokem 1805).

19.-20. června

K dalšímu kolu jednání došlo v Ratibořicích mezi Metternichem a pruskou delegací.

26.-30. června

Konalo se setkání rakouského kancléře C. W. L. Metternicha s francouzským císařem Napoleonem I. v Drážďanech; výsledkem bylo prodloužení příměří mezi válčícími stranami (Rusko, Prusko a Francie), uzavřené 4. června 1813, do 10. srpna t. r.

27. června

Uzavřena tzv. reichenbašská konvence (tajná dohoda s Ruskem a Pruskem), v níž se Rakousko zavázalo, že nejpozději do 20. července 1813 vstoupí spolu s nimi do války s Francií, jestliže ta odmítne mírové podmínky.

4. července

Na jednání v Ratibořicích přesvědčoval rakouský kancléř Metternich zástupce Pruska a Ruska o prospěšnosti ve věci prodloužení příměří s Francií.

12. července-10. srpna

Za účasti zástupců válčících stran (Ruska, Pruska a Francie), pozorovatelů (Anglie a Švédska) a zprostředkovatelského Rakouska proběhlo v Praze jednání o návrhu mírových podmínek (tzv. mírový kongres); žádná z válčících stran však neměla zájem na uzavření míru.

11. srpna

Rakousko vypovědělo válku Francii. Severní Čechy se staly dějištěm počátečních přímých válečných akcí páté koaliční války (1813-1814, respektive 1815).

polovina srpna

Ruská a pruská armáda o síle zhruba 100 tisíc mužů se přesunula ve třech proudech ze Slezska do severních a severovýchodních Čech; v oblasti Poohří se spojila s rakouskými vojsky. V severních Čechách byla také soustředěna tzv. Česká armáda pod vedením knížete Schwarzenberka a maršála V. Radeckého z Radče (240 tisíc mužů).

druhá polovina srpna

Císař Napoleon se rozhodl spojence rozdělit a pronikl s částí svých vojsk (asi 30 tisíci muži) do severních Čech; obsadil Frýdlant, Rumburk, Varnsdorf, Českou Lípu a také Liberec (20. srpna). Po přesunu České armády k Drážďanům tam stáhl své vojenské síly i Napoleon. Ve dnech 26.-27. srpna zvítězili Francouzi nad spojeným rakousko-ruským vojskem (jemuž velel Schwarzenberk) u Drážďan a donutili jej k ústupu (ve třech proudech) přes rozmoklé průsmyky zpět do Čech.

29.-30. srpna

Pronásledující francouzský armádní sbor generála Vandammeho byl zaskočen nedaleko Ústí nad Labem; u Chlumce a Přestanova (blízko Teplic) došlo k bitvě, v níž byli Francouzi obklíčeni a poraženi vojskem spojenců (za pomoci pruských jednotek generála Kleista). Iniciativa přešla na stranu protifrancouzské koalice.

9. září

V Teplicích došlo k podpisu spojeneckých smluv Rakouska s Ruskem a Pruskem; Rakousko i Prusko se vzájemně zavázalo k obnovení územního status quo před rokem 1805. Dne 3. října bylo završeno začlenění Rakouska do protifrancouzské koalice uzavřením rakousko-anglické spojenecké smlouvy. Také Bavorsko se připojilo ke koalici (opustilo Rýnský spolek).

začátek října

Tzv. Česká armáda vstoupila na území Saska a postupovala k Lipsku (tam směřovala i tzv. Slezská armáda, tj. pruská a ruská vojska, a Severní armáda - pruská, ruská a švédská vojska).

16.-19. října

Na půl milionu vojáků se zapojilo do bitvy u Lipska ("bitvy národů"); mohutné přesile koalice nedokázal Napoleon odolat, jeho armáda utrpěla těžkou porážku (ztráty činily 40 tisíc mrtvých a raněných a 20 tisíc zajatců). Na straně spojenců bylo 47 tisíc mrtvých a raněných. Autorem spojeneckých plánů této bitvy byl maršál J. J. Václav Radecký z Radče, nejvýznamnější český vojevůdce 19. století.

1814

Mlynář Jakub Kuchařka z Podedvorského Mlýna na vlachobřezském panství sestrojil čističku na obilí.

Parní stroj se v českých zemích poprvé uplatnil v průmyslové výrobě v soukenické továrně Ch. Wünsche v Brně.

1. března

Čtyři vítězné evropské velmoci (Rusko, Rakousko, Prusko a Anglie) vytvořily ve francouzském městě Chaumont-en-Bassigny nový mocensko-politický blok, který se stal rozhodujícím faktorem evropské politiky (zavázaly se bojovat s Napoleonem až do úplného konce). Přijatá smlouva obnovovala v Evropě předrevoluční stav.

1. května

V Opavě bylo založeno Gymnazijní muzeum jako první veřejné muzeum v českých zemích; zakládací listinu obdrželo 6. února 1819, úředně schváleno bylo 18. ledna 1820. Stalo se předchůdcem Slezského muzea.

30. května

Tzv. prvním pařížským mírem se ukončilo dlouhé období válek protinapoleonské koalice s Francií; ta byla vrácena do hranic, jaké měla v roce 1792 (s drobnými územními zisky). Do Francie se vrátili vyhnaní Bourboni.

14. září -9. června 1815

Za účasti řady evropských panovníků (mj. císaře rakouského, ruského cara, pruského krále) a diplomatů se konal vídeňský kongres k projednání celkového uspořádání Evropy po skončení napoleonských válek. Kongres se pokusil také stanovit obecné zásady pro udržení míru v Evropě a pro zachování monarchisticko-aristokratických forem vlády, ohrožených myšlenkami Francouzské revoluce. Závěrečné dokumenty, podepsané 8. a 9. června 1815, představovaly kompromisní řešení vzniklých sporů (mezi Ruskem a Pruskem na jedné a Rakouskem a Anglií na druhé straně - otázka polská a saská). Rakousko získalo Tyroly a Vorarlbersko, Salcbursko, Innskou čtvrt a polovinu Hausrucké čtvrti v Horních Rakousích, západní polovinu Korutan, Lombardii, Benátsko, Gorici a Gradišku, Kraňsko, Istrii, Dalmácii a východní část Haliče. Pod předsednictvím Rakouska se vytvořil 8. června 1815 tzv. Německý spolek, skládající se z 41 státeků a měst. Českých zemí se vídeňský kongres dotkl jen tím, že byly pojaty do tohoto Německého spolku.

IX. Utváření novodobého českého národa – Úvod

Nejvýznamnějším rysem tohoto období byla přeměna starých feudálně stavovských struktur v moderní občanskou společnost a formování novodobého českého národa. České země (podobně jako téměř celá Evropa) byly zasaženy novými liberálními myšlenkami, které mobilizovaly uvědomělé vlastence k všestrannému povznesení všech složek českého národa; v německém prostředí se tento proces soustřeďoval spíše na změnu sociální struktury a na hledání národní identity v souvislosti s tendencemi hlásajícími ideu jednotného národa na území sousedního Německa. Početná komunita židovská se teprve rozhodovala, ke komu se přimkne - zda k formujícímu se českému nebo německému národu.

Uvedené dynamické přeměny se odehrávaly na pozadí střetávání znovuoživeného panovnického legitimismu (vzešlého z vídeňského kongresu) a liberalismu založeného na víře ve svobodu osobnosti. Základním rysem vnitřní politiky habsburského mocnářství byl konzervatismus, jehož hlavní principy vyjadřovalo heslo věrnosti "oltáři a trůnu"; v nich spatřovali legitimisté vlastní základ státu, od této moci odvozovali všechny ostatní instituce, zákony, práva i výsady jednotlivců a sociálních skupin. Jejich nedůvěra k jakýmkoli změnám vedla mnohdy i ke snaze restituovat staré pořádky, i když bylo zřejmé, že návrat před osvícenské reformy nebude možný. Tomu mělo zabránit posílení policejního dohledu nad veškerým společenským děním a zostření cenzury. Hlavním představitelem konzervativních aktivit předbřeznového režimu byl kníže Metternich (metternichovský absolutismus). Převládajícím politickým směrem první poloviny 19. století se však stával liberalismus projevující se požadavkem zavedení ústavního systému (se základními občanskými svobodami). Vnitřně byl liberalismus značně bezbřehý, rozpadající se na dva základní směry: a) na jedné straně stála aristokracie s představou transformace stávající společnosti (cestou postupných reforem) v konstituční monarchii; b) na opačné straně byl demokratický směr, požadující vedle občanské rovnosti i rovnost politickou; uvnitř tohoto proudu existovaly různé varianty, které se vzájemně lišily mírou radikalismu při prosazování svých požadavků. Oba směry spojoval společný protivník - absolutismus. Teprve revoluční rok 1848 odhalil jejich vzájemné rozpory, které byly ještě dále komplikovány nacionálními a jazykovými požadavky jednotlivých etnik.

Život monarchie nadále sužoval pokračující centralismus, omezující samosprávu zemí, a to i přesto, že patent o vyhlášení Rakouského císařství z roku 1804 teoreticky nerušil právní subjektivitu jednotlivých korunních zemí. Většinu záležitostí řídily byrokratické instituce podřízené přímo Vídni. Správou jednotlivých zemí byla pověřena zemská gubernia (české, moravsko-slezské). Zemské sněmy v Čechách a na Moravě se scházely jen k formálnímu schvalování daní, jinak vyvíjely určitou činnost v oblasti kulturní. Stavovské instituce ve Slezsku měly ještě omezenější kompetence (byly roztržštěné do jednotlivých knížectví). Rakouské vládě se přitom nepodařilo zformovat jednotící státní patriotismus a Rakousko bylo "zcela imaginární pojem..., konvenční označení pro komplex navzájem ostře oddělených národů". Skutečnými Rakušany se cítila být jen početně omezená skupina důstojníků, státních úředníků a vysokého kléru. Rakousko předbřeznové éry bylo obecně pokládáno (vedle Ruska) za nejzaostalejší evropský režim. České národní hnutí pokračovalo v orientaci na pěstování jazyka, usilovalo o vytvoření gramatických pravidel a o jeho celkovou kultivaci tak, aby mohla být čeština zavedena do škol a pronikla do veřejného života.

Nová buditelská generace (tzv. jungmannovská) se začala programově distancovat od šlechty a jejího "zemského vlastenectví". Šlechta podporující původně národní snahy

(zakládání kulturněhistorických institucí, podpora bádání apod.) pozvolna ztrácela zájem na národním hnutí, jež nabývalo masového charakteru; vznikla nová základna v prostředí středních vrstev (měšťané, řemeslníci, živnostníci, podnikatelé). Z těchto skupin se formovala vlastenecky zapálená inteligence (kněží, lékaři, úředníci, učitelé).

V českém (ale i v německém) duchovním prostředí se výrazně prosazoval nový proud - romantismus, jenž vtiskl charakteristické rysy národním kulturám (včetně kultu lidovosti); čeští obrozenci v právu národa na existenci nacházeli zdůvodnění svých snah. Vedle toho určitý pocit české národní méněcennosti se vlastenci snažili překonávat pěstováním slovanské vzájemnosti, přičemž zpočátku se soustřeďovali zejména na Rusko a zcela nekriticky propadali rusofilství. Tato koncepce slovanství prošla počátkem 30. let (pod vlivem polského listopadového povstání) první velkou krizí. Tehdy si mladší generace českých vlastenců uvědomila hluboký rozpor mezi utlačovatelskou rolí ruského carismu a potřebami slovanských národů. Z těchto deziluzí vykryštovala ve 40. letech 19. století nová politická koncepce slovanství - austroslavismus, jenž nahradil Kollárovu abstraktní slovanskou vzájemnost programem spolupráce utlačovaných slovanských národů habsburské monarchie. Dosud vcelku jednotný proud českého národního hnutí se začal štěpit. Další oporou vlastencům byl vypjatý historismus, opírající se o vybraná období české minulosti (například o dobu Karla IV., husitství). Tato fáze českého národního hnutí se vyznačovala strohou apolitičností, která vycházela z obav z policejních represí (zůstávala tedy výhradně na jazykové a kulturní bázi).

Od 30. let 19. století české národní hnutí zasahovalo stále širší vrstvy českého lidu ve městech i na venkově a vytvářelo si nové organizační formy (kroužky a besedy, české plesy, Matici českou). Největší podíl na národním úsilí měla však stále slovesná tvorba. Odlišná byla však situace v Čechách a na Moravě, kde byla města většinou ovládána německým patriciátem a česky mluvící obyvatelstvo Moravy si teprve postupně uvědomovalo sounáležitost s příbuzným etnikem v Čechách. V souvislosti s politizací českého národního hnutí se v něm vyhranily v podstatě dva proudy: a) liberálně politický (v čele s F. Palackým, prosazující změnu absolutistické a centralistické říše v demokratický stát, v němž by bylo možné uplatnit koncepci austroslavismu); b) radikálně demokratický (vystupující proti privilegiím šlechty, proti absolutismu, za realizaci republikánských myšlenek se sociálními zárodky).

Pád konzervativního absolutistického režimu na jaře 1848 uvolnil prostor pro všechny názorové proudy v habsburské monarchii. Požadavky jednotlivých hnutí (politicky, národnostně, stavovsky diferencované) tvořily nesourodou směs zájmů, často protichůdných, avšak vyjadřující stav monarchie plný rozličných rozporů uvnitř společnosti. Nešlo jen o pouhou reformu režimu, ale vyvstal spor o samotný smysl dalšího fungování Rakouska. V národnostně pestré habsburské monarchii hrálo klíčovou roli řešení národnostní otázky; zájmy a cíle revolučních hnutí jednotlivých národů monarchie se střetávaly a vzájemně křížily. Klíčovou otázkou byl ve vztahu k českým zemím zejména nevyjasněný vztah k Německému spolku.

Hlavním cílem německého hnutí (i Němců v českých zemích) v roce 1848 bylo sjednocení Německa, jehož součástí se měly stát i české země. Tento požadavek narážel na otevřený odpor Čechů (Palackého dopis z dubna 1848), kteří si uvědomovali, že připojení českých zemí k Německu by ohrozilo samu existenci českého národa. České národní hnutí hledalo proti útočnému německému nacionalismu spojence v ostatních utlačovaných slovanských národech monarchie. Politickým vyjádřením těchto snah byla koncepce austroslavismu (Slovanský sjezd), požadující přeměnu Rakouska v konstituční

federativní stát, v němž by Slované zaujímali (vzhledem ke své početnosti) významné postavení.

České národní hnutí (vedené liberály) podporovalo v revoluci zachování Rakouska; touto loajální politikou se výrazně oslabilo radikálně demokratické křídlo (potlačení svatodušních bouří), které ztrácelo vliv na českou politiku. Konec českému radikalismu učinilo odhalení příprav k májovému spiknutí. Roztržka v českém táboře byla odrazem rozporů uvnitř celé revoluce 1848/49 (nacionalismus Němců a Maďarů proti nacionalismu ostatních národů monarchie), což vedlo nakonec k porážce revoluce. České národní hnutí (podobně jako hnutí jiných evropských národů) sice nezmítlo, ale vystoupilo s požadavky, které se staly v dalších desetiletích základem politiky české reprezentace.

Od 30. let 19. století se v českých zemích zrychlilo tempo pronikání strojové výroby do průmyslu, především do textilních odvětví; strojová výroba v následujících letech (zhruba do poloviny století) zcela ovládla textilní průmysl, hluboce zasáhla průmysl potravinářský (cukrovarnictví) i strojírenství. Výroba strojů kladla zvýšené nároky na železářství a také na dopravu. Průmyslová revoluce překonala své počáteční stádium. Revolucí ve strojové výrobě bylo užívání parního stroje, čímž nastala "volnost" v umístování továren. Dalším převratem ve využívání energetických zdrojů byl rozmach těžby uhlí. Trvalý růst průmyslové výroby automaticky zvyšoval počet zaměstnaného dělnictva. Velmi početná skupina domácích textilních výrobců zmizela a byla nahrazována kategorií kvalifikovaných dělníků. Ačkoli úroveň jejich životních i pracovních poměrů nedosáhla drastických rozměrů, i v postavení českých dělníků se vyostřila sociální otázka, jež mnohdy přecházela v rozličné formy živelných výstupů (rozbíjení strojů, demonstrace, stávky).

Právě v tomto období nastal poměrně značný nárůst obyvatelstva v českých zemích; z původních 4,8 milionu z roku 1815 vzrostl jejich počet do poloviny 19. století na 6,7 milionu (vzrůst osídlení zaznamenaly nově vznikající průmyslové oblasti - severní Čechy, Brno a okolí, pražská oblast). Tento vzestup obyvatelstva vyvolal zvýšenou poptávku po potravinách, což byla hlavní příčina počátku intenzivnější zemědělské výroby, jejíž průvodním jevem bylo pronikání nových technologických postupů a zvýšené užívání strojů. Rychlejšímu rozvoji zemědělství bránil trvalý nedostatek kapitálu a stále přetrvávající robotní povinnosti (reluce robot postupovala pomalu). Na venkově narůstal počet bezzemků, kteří byli nuceni hledat práci v průmyslu a na stavbách komunikací.

Dynamika hospodářských a sociálních přeměn se odrazila v kulturní sféře. Do urbanismu se promítala jednak tradice klasicistní architektury, jednak požadavky doby, volající po přísné účelnosti a strohosti (byly budovány nové mosty, železnice, tunely, ve městech na místě bouraných opevnění vznikaly parky i okružní komunikace a kolem nich se stavěly empírové činžovní domy a jiné stavby). V okolí průmyslových center rostla předměstí s továrnami. V životním stylu společnosti (měšťanské) převládl směr nazvaný *biedermeier*. Do stavitelství začal od 40. let pronikat romantismus, v němž se uplatňovaly prvky románského a gotického stylu; nejprve při úpravách šlechtických sídel, později i v církevní a městské architektuře.

IX. Utváření novodobého českého národa – Podrobná data

(1815-1849)

1815

V habsburské říši byla zrušena cenzura; za čtyři roky byla opět obnovena.

Při stavovské akademii v Olomouci byla zřízena stolice českého jazyka a literatury; obsazena byla až roku 1831 a jejím vedením byl pověřen A. Boček, pozdější moravský stavovský historikograf, který proslul svými falsy.

duben-polovina června

Tažení ruských vojsk českými zeměmi do západní Evropy; ve třech proudech přešlo územím severní Moravy, severních Čech a dále západními Čechami na 115 tisíc mužů, kteří se zúčastnili ve sjednocené armádě čtyř velmocí rozhodující vítězné bitvy s Napoleonem u vesničky Waterloo nedaleko Bruselu (18. června 1815).

24. září

V Královské oboře (ve Stromovce) v Praze-Bubenci předvedl mechanik pražské polytechniky J. Božek svůj parní samohyb (jen jako atrakci). V téže době zkonstruoval podobné vozítko modelář na téže polytechnice F. Brunich.

20. listopadu

Uzavřen tzv. druhý pařížský mír, jenž zavazoval zúčastněné velmoci (Rakousko, Rusko, Prusko a Anglii) k ochraně Evropy před revolucí (i za pomoci vojenské intervence); v roce 1818 přistoupila i Francie. Pakt o tzv. Svaté alianci (z 26. září 1815) byl zpočátku pouze ideologickou proklamací (byl bez Anglie).

1816

23. srpna

Dekretem dvorské studijní komise se nařizovalo, aby na gymnáziích v tzv. utrakvistických městech (kde žili společně Češi a Němci) se navrhovali za prefekty (ředitelé) a profesory jen ti uchazeči, kteří znají češtinu; čeština se tam měla stát vyučovacím předmětem. Tento jazykový dekret byl sice uvítán českými vlastenci oslavnými ódami, avšak již nařízením z 16. února 1821 byla jeho platnost v podstatě anulována.

20. prosince

Vyšlo doplňující nařízení k jazykovému dekretu z 23. srpna t. r., podle něhož i bohoslovci měli mít možnost učit se českému jazyku, byl-li v místě k dispozici učitel češtiny. Rovněž se upozorňovalo, že u lékařů, kteří budou chtít působit v českých nebo česko-německých oblastech, se bude vyžadovat znalost češtiny. Podobný požadavek byl vznesen i na lékaře v nemocnicích a na profesory na lékařských klinikách. Skutečná praxe však byla jiná.

1817

Do čela policejního ministerstva ve Vídni byl postaven (až do března 1848) hrabě Josef Sedlnitzky (původem z rodu Sedlnických z Choltic), který zřídil rozsáhlou a hustou policejní síť v říši; školy, úřady, církve, vědecké a kulturní spolky byly podřízeny dohledu policie.

V Praze založen podpůrný spolek tiskařů kartonu a vlněných látek - Staré pražské bratrstvo.

květen

Na Varnsdorfsku vypukly nepokoje domácích tkalců bavlny (tzv. bosácké hnutí) proti pašování látek ze Saska; k podobným nepokojům došlo ještě v roce 1823 a 1837.

1. června

Mechanik pražské polytechniky Josef Božek veřejně předvedl svou parní loď na Vltavě u Císařského mlýna v Bubenči. Loď byla dlouhá 13 metrů a široká skoro 3 metry; poháněna byla parou pomocí zalomeného hřídele na dvě lopatková kola.

29. července

Z iniciativy Moravsko-slezské společnosti k povznesení orby, přírodovědy a vlastivědy (ředitele hraběte H. F. Salma-Reifferscheidta) a také moravskoslezského guvernéra hraběte A. F. Mitrovského bylo v Brně založeno Moravské (Františkovo) muzeum; oznámeno vyhláškou ze dne 24. března 1818. Základem muzejních sbírek se staly dary - přírodniny, rukopisy, tisky, mince a další památky hmotné kultury.

16. září

Ve věžní komoře děkanského kostela sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové nad Labem "nalezl" básník a filolog V. Hanka domnělý zlomek rozsáhlé sbírky staročeských básní (nazvaný podle místa nálezu Rukopis královédvorský); na dvanácti pergamenových listech a dvou úzkých prouzcích bylo zapsáno 6 epických básní, v nichž se líčily historické příběhy z nejstaršího období českých dějin, 2 skladby lyricko-epické a 6 lyrických básní. Rukopis byl kladen do let 1290-1310 (případně do doby ještě starší), v roce 1819 byl vydán tiskem a vzbudil obrovský ohlas v české společnosti (J. Dobrovský vyslovil pochybnosti); postupně byl přeložen do řady evropských jazyků.

23. prosince

Vydán patent o zavedení nové berní soustavy, jejímž základem měl být přesný soupis a trigonometrické vyměření veškeré půdy; vyměřovací komise současně stanovily bonitu a výnosnost každé parcely. Zdlouhavé práce na tzv. stabilním katastru trvaly až do roku 1861. Celkem bylo vyměřeno 12 696 katastrálních obcí, z nichž každá obdržela indikační skicu (katastrální mapu v měřítku 1 : 2880); dodnes slouží jako podklad pro katastrální kartografickou evidenci pozemků.

1818

1. ledna

V Radnicích u Rokycan byl založen místním farářem A. J. Puchmajerem první český čtenářský spolek; vlastní činnost zahájil 28. září t. r. Podle jeho vzoru bylo založeno do roku 1820 dalších sedm čtenářských spolků (Chlumeck nad Cidlinou, Ústí nad Orlicí, Litomyšl, Úvaly, Prachatice, Spálené Poříčí, Nepomuk).

15. dubna

Z iniciativy skupiny českých šlechticů (hrabě F. A. Kolovrat--Libštejnský, hrabě Kašpar Šternberk, hrabě František Klebelsberg) bylo v Praze založeno Vlastenecké muzeum v

Čechách formou svolání k "vlasteneckým přátelům věd" (podepsal i nejvyšší purkrabí a prezident českého gubernia, hrabě F. A. Kolovrat). Po dvou letech (v červnu 1820) udělil císař souhlas k založení Muzea a po dalších dvou letech (v červnu 1822) byly schváleny stanovy Společnosti Vlasteneckého muzea v Čechách; jejím prvním prezidentem byl zvolen v prosinci 1822 hrabě Šternberk. Základem muzejních sbírek se staly dary (přírodniny, rukopisy, tisk, památky hmotné kultury aj.). Ústav byl zpočátku jazykově německý, aristokraticky (stavovsky) zaměřený a neměl být bezprostředně spojován s českým národním hnutím.

25. dubna

V Krameriusových novinách vyšel článek J. Jungmanna, jenž vyslovil nesouhlas se stavovským pojetím Vlasteneckého muzea a požadoval nové muzeum jako národně českou instituci jako středisko české vědecké a kulturní práce.

listopad

Nejvyšší český purkrabí hrabě F. A. Kolovrat anonymně obdržel tajemnou zásilku, v níž byly 4 pergamenové listy se starobylým českým textem; mělo jít o zlomek vůbec nejstarší staročeské literární památky, hlásící se do 9. století. Jeden takový zlomek naznačoval, že jde o skladbu popisující jednání starého českého sněmu, druhý (obsáhlejší) líčil známou pověst o Libušině soudu nad Chrudošem a Štáhlavem. Teprve roku 1859 se zjistilo, že rukopis byl nalezen v knížecím zámku v Zelené Hoře na Plzeňsku (odtud Rukopis zelenohorský). První pochybnosti o pravosti obou Rukopisů se objevily brzy po jejich "objevení" (zejména ostře vystoupil J. Dobrovský). Přesto romantičtí vlastenci Rukopis zelenohorský vydali doma i v zahraničí. Za původce obou Rukopisů bývá označován V. Hanka (a také J. Linda).

1819

V Praze byl založen Pinkasův buršenshaft; mladý právník A. M. Pinkas poznal za svých studií v Německu pokrokové studentské spolky a spolu s mladým hrabětem Colloredem se pokusili uspořádat oslavu na počest atentátu na známého dramatika A. von Kotzebue (1819), který psal proti radikálům. Policie tomu však zabránila a oba zatkla. V roce 1820 byla činnost buršenshaftu potlačena.

8. února

Zavedeno berní provizorium; základem pozemkové daně byly výpočty josefínského katastru, avšak hrubý výnos pozemků byl převeden na čistý výnos. Berní provizorium odstraňovalo rozdíl ve zdanění poddanské a panské půdy; začalo platit od 1. listopadu 1820. Berním provizoriem zůstaly nedotknuty další daně (nápojová, třídní a osobní, dědická, výtěžková, příspěvky na rozličné fondy).

23. března

V Brně došlo k nejstaršímu známému pokusu o rozbíjení strojů v našich zemích; v soukenické továrně bratří Delhaesů na Křídlovické ulici se postřihovačtí dělníci rozhodli rozbít nově instalovaný stroj. "Akce" byla prozrazena policii a shromáždění dělníci byli rozehnáni jezdeckým oddílem; 23 dělníků bylo odsouzeno k tělesným trestům.

10. července

Vydán nový učební plán pro gymnázia, který zavedl šestitřídní gymnázia se čtyřmi nižšími třídami (gramatikální třídy) a dvěma vyššími třídami (humanitní třídy); dosud existovala pětitřídní gymnázia, jen gymnázia v sídlech lyceí nebo univerzit měla šest tříd (tzv. akademická gymnázia).

6.-31. srpna

V Karlových Varech proběhla konference svolaná C. W. L. Metternichem za účasti ministrů devíti německých států (její závěry schválil 20. září t. r. spolkový sněm ve Frankfurtu nad Mohanem). Záminkou k přijetí výjimečných zákonů (tzv. karlovarského usnesení) byl atentát na populárního spisovatele A. von Kotzebue; zákony směřovaly k potlačení ústavního zřízení, svobody tisku, spolků a univerzit (tam byli dosazeni vládní zmocněnci). Byla zavedena cenzura, zakázáno vydávat politické spisy a v Mohuči byla zřízena ústřední vyšetřovací komise. Zákony se staly oporou metternichovského absolutismu (ještě zpřísněny v roce 1824) a platily až do roku 1848.

24. prosince

Císařským rozhodnutím byl zbaven profesury náboženské nauky na filozofické fakultě pražské univerzity filozof a matematik Bernard Bolzano; již v roce 1817 bylo s ním zahájeno vyšetřování pro jeho svobodomyšlná a humanitními myšlenkami naplněná kázání, jež nacházela velký ohlas u vysokoškoláků. Bolzano proslul také svou ideou o podstatě zemského vlastnictví, kdy ve snaze zabránit vznikajícímu česko-německému antagonismu formuloval teorii jednotného politického národa, skládajícího se z větve české a německé (blíže v úvaze O poměru obou národností v Čechách, 1816). S Bolzanem byli pronásledováni i jeho přívrženci, zejména v Litoměřicích (V. Zahradník, M. Fesl, J. F. Hurdálek).

1820

23. října-24. prosince

Jednal tzv. opavský kongres zástupců pěti evropských velmocí (Rakouska, Pruska, Ruska, Anglie a Francie) o vojenském zákroku proti revoluci v Neapolsku; 19. listopadu přijal předběžný protokol (podepsaly pouze Rakousko, Prusko a Rusko) opravňující právo velmocí na intervenci proti revoluci v kterékoliv zemi. Jednání pokračovalo v Lublani (11. ledna-26. února 1821).

kolem 1820

Začíná se prosazovat (zejména v městském prostředí) pozdně klasicistní směr biedermeier, projevující se v bytové kultuře (interiéry bytů, tapety, odívání), v malbě (idylické žánry, krajinky, veduty) a i v porcelánu a sklu.

1821

Císařským nařízením byla zastavena jakákoliv přeměna robot v peněžní platy i na státních statcích.

V železárnách V. Tlacha a V. Keila v Ondřejovicích u Zlatých Hor byla zřízena první válcovna v českých zemích; další válcovny vznikaly v Blansku (1823), Tihavě u Hořovic (1823, 1830), ve Vítkovicích (1831) aj.

Na panství hraběte Kašpara Šternberka v Darové u Rokycan byla poprvé v Rakousku uskutečněna tavba koksem ve "vysoké peci"; dosud se užívalo dřevěného uhlí a tavilo se přímo v milíři. Experiment lze označit za počátek moderní metalurgie.

Ve Šlapanicích u Brna byla uvedena do provozu první významná strojírna v českých zemích - firma Schöll a Luz; v letech 1836-1838 byla přenesena do Brna, nástupcem byla První brněnská strojírna.

polovina února

Podarilo se založit první česky psaný vědecký časopis Krok; v Praze ho vydával profesor univerzity J. S. Presl. Jeho I. díl vyšel ve čtyřech sešitech v letech 1821-1823, II. díl v letech 1824-1831, III. díl 1833-1836 a IV. díl 1837-1840; byly zde uveřejňovány příspěvky z různých oborů společenských i přírodních věd.

březen-květen

Protirobotní vzpoura na jihozápadní Moravě zasáhla Znojemsko (středisko vesnice Rudlice) a Náměšťsko s cílem přestat robotovat (nepřesný výklad berního provizoria z 8. února 1819). Vzpoura zasáhla počátkem dubna 36 panství (i na Brněnsku a Jihlavsku). Do oblasti nepokojů bylo vysláno vojsko, jež hromadným zatýkáním a tělesnými tresty "revoltu" potlačilo.

1822

Vznikla Pražská společnost pro plavbu parní a plachetní.

1823

Nejrychlejším dopravním prostředkem spojujícím Vídeň s Prahou se staly kočárové poštovní expresy (Eilpostwagen); mohly přepravit 8 cestujících, trať urazily za 23 hodin.

1824

Jan Kollár, slovenský básník a národní buditel, který se hlásil k československé vzájemnosti (sám psal výlučně česky), zveřejnil první verzi své proslulé Slávy dcery, v níž propagoval nejen myšlenky slovanské vzájemnosti (panslavismus), ale i obecně humanistické poselství. Konečná podoba díla byla zveřejněna roku 1832 a zahrnovala na 615 znělek. Nejčastěji bývají citovány jeho verše: Sám svobody, kdo hoden / svobodu zná / vážít každou / kdo do pout otroka jímá, / sám je otrok.

6. května

Zahájena pravidelná česká divadelní představení v pražském Stavovském divadle; staral se o ně dramatik J. N. Štěpánek, jenž byl v letech 1824-1834 jedním ze tří spoluředitelů a spolunájemců divadla. Česky se hrálo jen od podzimu do jara, a to pouhé dvě hodiny v neděli a ve svátek (od 16 do 18 hodin). Soubor divadla byl převážně německý, pro česká představení se doplňoval ochotníky; hrály se ponejvíce překlady cizích veseloher a frašek, z původních her díla Štěpánka a Klicpery.

1824-1827

Bratrance Veverkové - rolník František a kovář Václav - z Rybitví u Pardubic zkonstruovali a vyzkoušeli ruchadlo: typ moderního pluhu, který půdu nejen kypřil, ale už i obracel. Ruchadlo bylo vyrobeno převážně ze dřeva a mělo značné konstrukční vady

(ve srovnání s americkými a anglickými železnými pluhy); továrně se vyrábělo od roku 1849.

1824-1832

Z iniciativy profesora pražské polytechniky F. J. Gerstnera a pod vedením jeho syna F. A. Gerstnera byla budována první delší koněspřežní železnice na evropském kontinentě z Českých Budějovic do Lince. Pravidelná nákladní doprava (zejména soli) začala 1. srpna 1832; používala se však také k osobní dopravě.

1825

12. února

V Praze založena Česká spořitelna jako první spořitelna v českých zemích (první rakouská spořitelna vznikla v roce 1819 ve Vídni); kapitálem i vlastnictvím (šlo vesměs o příslušníky šlechty a pražské velkoobchodníky) a také "managementem" šlo fakticky o německý peněžní ústav. První vklady byly přijaty 14. února t. r.

1825-1836

Začala výstavba druhé české koňské dráhy Praha-Lány (původně mělo jít o trať Praha-Plzeň); z finančních důvodů byla výstavba v roce 1833 přerušena a nedostavěná dráha byla 20. listopadu 1834 prodána knížeti K. E. z Fürstenberka. Pražský dřevař A. Schimann si ji v letech 1835-1839 pronajal k dopravě dřeva z křivoklátských lesů.

1826

Hrabě F. A. Kolovrat-Libštejnský byl povolán z nejvyšší správní funkce v Čechách na místo státního a konferenčního ministra (svěřeno řízení vnitřní politiky, zvláště pak státních financí); stal se partnerem a současně i "soupeřem" kancléře Metternicha.

Liberecký "gründer" J. Liebieg si zřídil v Liberci první dílnu, kde začal s 10-12 tkalcovskými stavy vyrábět vlněné látky.

Vyšla Domácí kuchařka M. D. Rettigové, významné české buditelky a vlastenky, která vedle literární činnosti proslula také tím, že se první začala vážně zabývat otázkou postavení žen ve společnosti.

únor

Chrudimský rodák Josef Ressel, v té době lesmistr v Terstu, zde provedl úspěšné pokusy s Archimedovým lodním šroubem; Resselova priorita tkvěla ve správném umístění vrtule na lodi (měla sloužit k pohonu parníku La Civetta), kde šroub měl nikoliv tlačnou, ale tažnou funkci a byl umístěn ještě na přídi.

2. února

V pražském Stavovském divadle se konala premiéra první české původní opery Dráteník; zkomponoval ji pětadvacetiletý kapelník divadla F. Škroup na libreto básníka J. K. Chmelenského.

1827

F. Palacký byl stavovským zemským výborem pověřen prací na dějinách Čech; k sepisování svého životního díla přistoupil v roce 1832.

počátek ledna

Prvním krokem v postupném počesťování Vlasteneckého muzea v Praze bylo založení Časopisu Společnosti Vlasteneckého muzeum v Čechách (od roku 1831 Časopis Českého muzeum), jehož prvním redaktorem byl F. Palacký (do 12. března 1838). Časopis vycházel pravidelně 1x za čtvrtletí a převažovala v něm společenskovední tematika; uveřejňoval však i básně, překlady a recenze. Zpočátku vycházel v nízkém nákladu (v roce 1832 to bylo 500 výtisků), koncem 30. let bylo vydáváno již 1000 exemplářů. Vedle českého muzejníka vycházel i německý Muzejní měsíčník (později čtvrtletník a od roku 1830 ročenka), který však přes výbornou odbornou úroveň měl malý počet odběratelů, a tak koncem roku 1831 přestal vycházet.

11. března

Lyceum v Olomouci obdrželo opět statut univerzity; škola dostala název Františkova univerzita (Universitas Francisca) a měla tři fakulty: filozofickou, právnickou, teologickou a medicínsko-chirurgické učení (to bylo 13. srpna 1848 vyčleněno z univerzity a přeměněno na samostatný medicínsko-chirurgický ústav).

20. října

Císař František I. schválil stanovy České vzájemné pojišťovny; o její založení se zasloužili hrabě F. J. z Wrtby a hrabě J. M. Thun. Vlastní činnost zahájila pojišťovna 1. října 1828. Vedle toho byla založena Moravskoslezská vzájemná pojišťovna, která začala fungovat od 1. června 1830.

1828

1. srpna-2. září

V Praze se konala výstava českých průmyslových výrobků; předseda výstavní komise J. Dietrichštejn současně navrhl založení stálé instituce pro podporu průmyslu (pozdější Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách).

9. prosince

Olomoucký arcibiskup, arcivévoda Rudolf, založil Vítkovické železářny (zpočátku zvané Rudolfova huť), jediný železářský závod u nás, který respektoval nové technologie. V roce 1835 přešly do nájmu vídeňského bankéře J. H. Geymüllera, jenž svoji smlouvu postoupil nájemní společnosti pod názvem Vítkovické těžířstvo; členem společnosti byl i S. M. Rothschild, který si v ní zajistil rozhodující kapitálový podíl (v roce 1843 koupil celý podnik).

1829

Novou etapu rozvoje řepného cukrovarnictví založil chemik a lékárník F. Grebner na panství barona K. Dallberga, kde v Kostelním Vydří u Dačic uvedl do provozu moderní cukrovar. Podle Grebnerova vzoru byly zřizovány další cukrovary (v Chocomysli u Domažlic, v Dobrovici u Mladé Boleslavi, v Malé Chuchli u Prahy). V cukrovaru v Dačicích (1830) v roce 1843 vyrobili první kostku cukru na světě. Nový rozmach cukrovarnictví souvisí s rozhodnutím císaře (1831), kterým byla výroba cukru na 10 let osvobozena od daní (do roku 1840 pracovalo v českých zemích už 64 cukrovarů).

Dvorský dekret ukládal poddaným, že podle výše kontribuce musí konat potažní i ruční roboty také při stavbách a rekonstrukcích silnic (zejména při dopravě stavebního

materiálu); kromě toho byli poddaní povinni zdarma pracovat na stavbách kostelů, škol apod.

1. června-16. července

V Ledeburském paláci v Praze proběhla výstava českých průmyslových výrobků; poprvé zde byly udělovány zlaté, stříbrné a bronzové medaile. Obdobné výstavy se konaly v Praze ve dnech 22. června-31. července 1831 a 1.-30. září 1836.

4. října

F. Palacký požádal o úřední souhlas k přípravě českého encyklopedického slovníku; přípravou byl pověřen tříčlenný redakční kolektiv: J. Jungmann, J. S. Presl a F. Palacký. Tento úkol byl však nad síly a možnosti tehdejší české vědy a vedl jen k založení Sboru pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české na půdě Vlasteneckého muzea.

1830

V Rudolfově huti ve Vítkovicích byla zřízena první pudlovna v Rakousku; další pudlovny vznikaly v Sobotíně u Šumperka (1838), v Josefově Huti u Plané (1840) a v Liticově u Karlových Varů (1840).

Na schwarzenberském statku Bzí v jižních Čechách byly prováděny pokusy s hnojením kostní moučkou.

F. Palacký vydal v Praze první velkou historickou práci *Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber* (Ocenění starých českých dějepisců), v níž kriticky zhodnotil vyprávěcí prameny k starším českým dějinám; dílo mu napomohlo k přijetí za člena Královské české společnosti nauk.

říjen

Na Těšínsku propukly hladové bouře.

1831

1. ledna

Z iniciativy Sboru pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české vyšlo v muzejním časopise *provolání Vlastencům národní literatury naší milovným* (podepsali jej mj. i J. Jungmann, F. Palacký, J. S. Presl a kníže R. Kinský), které vyzývalo k založení zvláštního peněžního fondu nazvaného *Maticе česká* (název byl ohlasem jména nedlouho předtím založené srbské vydavatelské organizace), jenž by sloužil k "vydávání dobrých českých knih, buďto vůbec prospěšných, buď i vědeckých, aneb krasořečených". Přispěvatelé (složili alespoň 50 zlatých, buď najednou, nebo ve splátkách) se stali tzv. zakladateli tohoto českého muzejního nakladatelství s nárokem na 1 výtisk každé knihy, kterou *Maticе česká* vydá; v prvním roce měla pouze 32 zakládajících členů, avšak v roce 1847 již 2329. V *Matici* vyšel například *Jungmannův Slovník česko-německý* (1836-1839), *Šafaříkovy Slovanské starožitnosti* (1836-1837) a *Palackého Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* (1848-1876). *Maticе česká* působila do roku 1949.

září-říjen 1832

České země zasaženy asijskou cholerovou epidemií, která postupovala z východní Evropy; nejdříve se objevila na Moravě (20. září vypukla na Brněnsku) a ve Slezsku, kde onemocnělo na 65 tisíc osob, z nichž třetina zemřela. V říjnu se dostala do východních

Čech a v polovině listopadu 1831 do Prahy. Cholera si vyžádala v českých zemích přes 50 tisíc obětí; k menší epidemické vlně došlo i v letech 1836-1837.

1831-1834

Cukrovarnický podnikatel K. Weinrich a chemik F. Kodweiss vypracovali nový způsob čištění řepné šťávy zvaný česká práce; podstatou nové technologie bylo čerění vylisované řepné šťávy kyselinou sírovou v poměru 3 : 1000 a přidání vápenné kaše (v poměru 25 dílů kaše na 1000 dílů šťávy). Česká práce se postupně užívala ve většině domácích, ale i v zahraničních cukrovarech.

1832

Novoborský rafinér skla F. Egermann začal používat červenou lazuru - novou techniku barvení skla (žlutou lazuru používal již od roku 1818).

10. dubna

Sbor pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české předložil nejvyššímu purkrabímu hraběti K. Chotkovi Pamětní spis o nynějším stavu vyučování v českém jazyku na učilištích v Čechách, v němž požadoval rozšíření výuky v češtině (spis sepsal pražský arcibiskupský tajemník K. A. Vinařický a J. Jungmann).

1833

V Císařském mlýně v Bubenči byla zřízena bratry Antonínem a Wenzelem Schallowtzem první strojní papírna v českých zemích; podobné papírny vznikaly v Hostinném (1835), ve Vraném nad Vltavou (1837), v Březinách u Děčína (1838), v Horní Kamenici u České Kamenice (1840) aj.

1. března

Z iniciativy hraběte K. Chotka došlo v Praze k založení Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách, která si kladla za cíl podporovat nové formy podnikání pomocí vydávání knih a časopisů, pořádáním přednášek a výstav, organizováním nedělních kursů pro učně a tovaryše. Původně měla Jednota výrazně aristokratický ráz (prvním generálním ředitelem byl zvolen hrabě J. Dietrichštejn), ten byl opuštěn po roce 1842.

10.-19. září

V Mnichově Hradišti proběhla schůzka rakouského císaře Františka I., ruského cara Mikuláše I. a pruského korunního prince (pozdějšího krále) Bedřicha Viléma; výsledkem jednání byla rakousko-ruská smlouva (9. září t. r.) o vzájemné garanci držav v rozděleném Polsku a o společném postupu proti polskému národně revolučnímu hnutí (potvrdil pozdější vojenský zásah proti povstání v Krakově v roce 1846). Rovněž se oba státy zavázaly zachovávat status quo v Turecku (smlouva z 18. září t. r.). O měsíc později (16. října) byla podepsána v Berlíně rakousko-pruská smlouva.

1834

V Liberci byl založen podpůrný spolek tiskařů kartounu a vlněných látek - Spolek tiskařů a vzorkařů, který navazoval na zkušenosti tovaryšských bratrstev.

V Novém Světě u Jablonce nad Nisou byla zřízena při strojní přádelně bavlny J. Herziga první mechanická tkalcovna bavlny v českých zemích.

2. ledna

V Praze a Hradci Králové vyšlo 1. číslo Kwětů českých (od 1. ledna 1835 Kwěty) za redakce J. K. Tyla; nakladatelem byl J. H. Pospíšil (původně se časopis nazýval Jindy a nyní).

27. července

J. K. Tyl se skupinou svých přátel - ochotníků (K. Sabina, J. Malý, K. H. Mácha, K. V. Zap, J. Kaška, F. Hajniš a další) uspořádal v malém soukromém Kajetánském divadle (umístěném v bývalém refektáři kajetánů na Malé Straně v Praze) divadelní představení (jen pro zvané hosty, k nimž mj. patřili J. Jungmann, F. Palacký, F. L. Čelakovský, V. Hanka). V únoru následujícího roku začali hrát ochotníci pod Tylovým vedením i pro veřejnost. Hrál se tu do 11. června 1837.

srpen

F. C. Kappelík (po tajné schůzce s polským revolucionářem L. Lukaszewiczem v Brně) se pokusil založit tajnou karbonářskou organizaci, která měla usnadňovat přechody polských disidentů naším územím.

21. prosince

Ve Stavovském divadle v Praze byla uvedena premiéra Tylovy "první národní frašky se zpěvem" Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka; poprvé v ní zazněla lyrická píseň slepého houslisty Mareše v podání operního pěvce K. Strakatého Kde domov můj, jejíž nápěv složil F. Škroup. V témže roce se objevila "slovanská marseillaisa" Hej, Slované, jejíž původní text složil S. Tomášik na oblíbený a rozšířený tehdy nápěv polské revoluční písně.

1835

J. Faltis založil v Mladých Bukách u Trutnova první mechanickou přádelnu lnu v českých zemích; do roku 1842 vznikly ještě další tři (Skruhrov, Český Krumlov a Šumperk).

12. února

Kníže F. Oettingen-Wallerstein zřídil ve Zbraslavi první nedělní řemeslnickou školu v Čechách; stejné školy byly v následujících letech otevřeny v Krásné Lípě (1836), Křivoklátě (1837), Praze (1837), Blatné, Litoměřicích, Českých Budějovicích, Plzni a Litomyšli (1839).

2. března

Po 43 letech vlády zemřel sedmašedesátiletý císař František I.; na trůn nastoupil jeho dvaadvacetiletý slabomyslný, epilepsií postižený syn FERDINAND I. [1835-1848], jako rakouský císař toho jména I. (zvaný též Dobrotivý); ve skutečnosti za něj vládla státní konference, jejímiž členy byli arcivévoda Ludvík (jeho strýc), kancléř C. W. L. Metternich a F. A. Kolovrat (dva velcí rivalové).

1835-1839

V pěti objemných svazcích vyšel v Praze Jungmannův Slovník česko-německý, největší dílo české obrozenecké jazykovědy, v němž (za pomoci spolupracovníků) bylo soustředěno kolem 120 tisíc hesel s objasněním jejich významu a způsobu užití.

1836

Podnikatel E. Leitenberger vynalezl v Zákupích formovaný tiskařský stroj zvaný leitenbergina (podobný stroji zvanému perotina, který vynalezl v roce 1833 francouzský inženýr Perrot v Rouenu).

4. března

Vláda udělila vídeňskému bankovnímu domu Rotschildů koncesi na stavbu první parní železnice z Vídně do solných dolů v Haliči s odbočkami do Brna, Olomouce a Opavy.

23. dubna

V Praze vyšla lyrickoepická báseň Máj K. H. Máchy, jež položila základy moderní české poezie.

7. září

Ve Svatovítské katedrále v Praze se konala korunovace nového císaře Ferdinanda V. (I.) na českého krále, doprovázená plesy, divadelními představeními, ohňostrojem a dalšími atrakcemi; byla to poslední česká královská korunovace. O tři dny později byla korunována císařova manželka Marie Anna Savojská na českou královnu (také poslední).

počátek podzimu

V Rudolfově huti ve Vítkovicích byla zapálena první koksová vysoká pec v Rakousku; o necelé dva roky později tam byla dána do provozu druhá vysoká pec.

polovina listopadu

V Praze vyšel I. díl německé verze životního díla F. Palackého Geschichte von Böhmen (Dějiny Čech); II. díl vyšel ve dvou částech (v letech 1839, 1842).

zima

Zahájena stavba Severní dráhy Ferdinandovy (Vídeň-Bohumín); vlastní práce započaty v dubnu 1837. Úsek Vídeň-Břeclav otevřen 6. června 1839, Břeclav-Staré Město 4. května 1841, Staré Město-Přerov 1. září 1841, Přerov-Lipník nad Bečvou 15. srpna 1842, Lipník-Nový Bohumín 1. května 1847. Odbočka z Břeclavi do Brna byla otevřena 7. července 1839 a z Přerova do Olomouce 17. října 1841.

1837

Dvorský dekret ukládal továrníkům, aby v případě úrazu či nemoci hradili dělníkovi pobyt v nemocnici po dobu nejdéle 4 týdnů; šlo o první náznak nemocenského pojištění dělníků.

Založena sklárna J. Kavaliera v Sázavě, která se jako první na světě výhradně specializovala na technické sklo.

19. září

Na sjezdu německých přírodovědců a lékařů v Praze vyslovil J. E. Purkyně svou buněčnou teorii stavby živočišných těl.

1839

1.-2. prosince

V Horní Rokytnici v Krkonoších se živelně vzbouřilo na 400 domácích tkalců bavlny a rozbilo místnímu podnikateli J. Grossmannovi nově instalovaný stroj na vodní pohon. Vydán přísně ochranný celní tarif, který podporoval aktivity poměrně úzké skupiny podnikatelů (zakazoval dovoz 63 druhů zboží a měl 654 položek).

1840

Český stavovský historiograf (od 24. listopadu 1838) F. Palacký vydal v Praze I. díl pramenné edice Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské; do roku 1944 bylo vydáno celkem 37 dílů v 38 svazcích.

5. února

V konviktském sále na Starém Městě v Praze se konal první veřejný český ples; myšlenka vzešla z řad mladých českých měšťanů, jeho organizátorem byl J. K. Tyl se svými přáteli (J. B. Pichl, V. B. Nebeský, K. Sabina). Druhý ples se pořádal 3. února 1841 na Barvířském ostrově (dnešním Slovanském ostrově) za účasti dva a půl tisíce lidí; největší účast (3 tisíce lidí) byla na třetím českém báli v roce 1842 v Stögrově redutním sále v Růžové ulici. České plesy probíhaly i v dalších letech, ale jejich význam se zvolna ztrácel. Postupně pronikaly plesy i do jiných měst (Kutná Hora, Mladá Boleslav, Čáslav, Domažlice, Jindřichův Hradec, Benešov, Jičín, Slaný, Plzeň aj.).

1841

1. května

V Praze-Karlíně byl spuštěn na Vltavu první český kolesový parník Bohemia, postavený podnikatelem V. Lannou za pomoci anglických lodních stavitelů J. Andrewse a J. J. Rustona; první plavbu podnikl parník 23. května 1841 z Karlína do Obříství u Neratovic a odtud dále do Drážďan. Parník měl sloužit osobní dopravě mezi Prahou (Obříství) a Drážďany, jezdil však jen do Děčína.

1841-1871

Stavitel F. Beer prováděl přestavbu zámku na Hluboké v duchu novogotické romantiky (podobně jako hradu Rožmberk, Bor u Tachova a zámku Sychrov). Na Moravě je nejznámější Wingelmüllerova přestavba zámku v Lednici (v letech 1846-1858).

1842

V Plzni byl založen první, moderně zařízený (měšťanský) pivovar; zahájil výrobu 5. října. Bylo zřízeno generální ředitelství státních drah; tím stát převzal garanci za výstavbu železnic. Dosud byla provozována jednotlivci, respektive akciovými společnostmi.

11. dubna

Stavovská opozice na českém zemském sněmu v Praze vznesla požadavek na větší pravomoci zemského sněmu, a to alespoň v rozsahu stanoveném v Obnoveném zřízení zemském (1627); myšlenka na rozšíření sněmu o zástupce měšťanstva zůstala osamocená a neprosadila se.

18. května

Na mimořádném valném shromáždění v Praze byly přijaty nové stanovy Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách (císařem schválené 23. září 1843); ty umožňovaly od 1. ledna 1844 změnit dosavadní aristokratický ráz Jednoty a "otevřít" se příslušníkům české inteligence i českým a německým podnikatelským kruhům. Postupně se ve vedení Jednoty prosazovala česká liberální inteligence (A. P. Trojan, F. L. Rieger, J. Perner, F. A. Brauner, K. Havlíček Borovský), zejména v její 3. sekci (pro průmyslovou osvětu). Jednota se tak stávala střediskem českého veřejného života v předbřeznové době.

11. června

Vyšel dvorský dekret, který povoloval zaměstnávat děti (s povolením obecního představenstva) až od 9 let (za předpokladu, že navštěvovaly alespoň tři roky školu) a od 12 let (pokud školu vůbec nenavštěvovaly). Pracovní doba pro děti do 12 let byla stanovena na 10 hodin a na 12 hodin pro děti od 12 do 16 let. Přestoupení těchto předpisů se trestalo peněžitou pokutou.

1842-1845

Od počátku dubna 1842 byly zahájeny přípravné práce na stavbě Severní státní dráhy Olomouc-Praha; k slavnostnímu otevření došlo 20. srpna 1845, kdy na nové nádraží Praha-střed přijel první vlak, tažený lokomotivou Bohemia. Pravidelná osobní doprava byla zahájena 1. září t. r., nákladní od 1. prosince t. r. Severní dráha navazovala v Olomouci na odbočku Severní dráhy Ferdinandovy, čímž Praha byla spojena s Vídní. Hned se začalo se stavbou dráhy na sever - do Drážďan.

1843

Na žádost moravského zemského sněmu z roku 1837 povolila císařská kancelář přeložení stavovské akademie z Olomouce do Brna a zřízení technického ústavu v Brně, který by byl napojen na Františkovo muzeum; stavovská akademie zahájila činnost v roce 1846, ke zřízení technického ústavu zatím nedošlo.

Právnick F. A. Brauner, působící jako vrchní úředník na vlašimském panství, vypracoval pamětní spis o robotní otázce, který předložil svému zaměstnavateli, knížeti K. Auerspergovi. Jeho reformní návrhy byly odmítnuty. Šlo o jediný předbřeznový konkrétní postoj českých národních liberálů k poddanské otázce.

24. května-polovina června

V Brně propukly nepokoje mezi nezaměstnanými vlnářskými dělníky; byly namířeny proti domácím tkalcům vlny z okolních vesnic (z Blanenska a Vyškovska), kteří přicházeli do Brna odvést svou zpracovanou přízi. Brněnští nezaměstnaní dělníci (bez práce jich bylo zhruba 5600) v nich viděli konkurenci, a proto je přepadali a zabavovali jim surovinu. K uklidnění situace došlo po obnovení práce v soukenických podnicích.

1844

28. února-2. března

Na Tanvaldsku vypukly nepokoje domácích tkalců vlny; příčinou byly nově zavedené pokuty za údajné zpronevěry příze.

17.-24. června

Bouře tiskařů kartounu v Praze vyvolané sporem o mzdy, kdy za obtížnější práci se platilo stejně jako za práci snadnější. Primát v tom měla firma bratří Porgesů na Smíchově, která měla nejlépe mechanizovanou kartounku. Dělníci zde vstoupili do stávky; k nim se přidali další tři pražské kartounky. Stávkující požadovali úpravu mezd a odstranění strojů - perotin. Po odmítavé odpovědi došlo (po vzoru anglických dělníků) k rozbíjení nenáviděných perotin, kterým dělníci přičítali vinu za zhoršení své situace. Stávka byla nakonec zlomena zásahem vojska.

3. července

Na Liberecku (ve strojních přádelnách vlny v Kateřinském údolí) vypukly bouře proti perotinám a za zvýšení mezd; i zde došlo k rozbíjení strojů v továrnách ve Stráži nad Nisou, v Machníně, Kateřinkách a Růžodole.

8.-10. července

Před Poříčskou (Špitálskou) branou v Praze došlo ke srážce železničních dělníků (pracujících na stavbě Severní státní dráhy) s vojskem; dělníci nespokojeni s mzdovými poměry chtěli přednést své stížnosti podnikatelům stavby, bratřím Kleinům. Při střetu s vojáky došlo ke střelbě, čtyři dělníci byli zabiti, další byli zraněni. Následovaly výtržnosti ve středu Prahy, které přerostly v útoky na Židy a v rabování jejich obchodů. Ke sročení železničních dělníků došlo i v okolí Prahy - v Úvalech, Tuklatech a Škvorci a na stavbě Severní dráhy Ferdinandovy u Hranic.

druhá polovina července, srpen

Ke srážkám demonstrujících tiskařů s vojskem došlo i v Merklíně u Karlových Varů (16. července), České Úpě (22. července), mzdové spory propukly u stavebních dělníků v Soběslavi (15. července), stávkovali tiskaři v turnovské kartounce (5. srpna).

konec roku

První zprávy o existenci tajného klubu (spolku) Repeal (pojmenovaný podle irského vzoru), který vznikl v Praze původně jako volná hospodská stolní společnost, zabývající se "vlasteneckou zábavou". Teprve od počátku roku 1847 dostávaly volné debaty politické zabarvení; k jejich nejvýznamnějším účastníkům patřili příslušníci pražské inteligence (Češi i Němci) jako V. Gauč, F. Havlíček, L. Ruppert, E. Arnold. Zpočátku se scházeli v různých pražských hospodách, nakonec zakotvili v hostinci U zlaté váhy na Zeleném trhu (dnešní Havelské ulici).

1845

Byl zřízen tzv. Pomocný spolek k podpoře zchudlých obyvatel Krkonoš; ze státní dotace měl podporovat stagnující plátenictví rozprodejem lnu a lněné příze výrobcům za nákupní cenu a výkupem hotových výrobků.

březen

Vypuklo protirobotní hnutí na opočenském panství, kde 14 vesnic odepřelo poslušnost vrchnosti a odmítlo robotovat. Jen za přítomnosti vojska se podařilo "revoltu" do srpna 1846 zlikvidovat.

květen

Proběhla první velká stávka v západních Čechách; v soukenické továrně Thomasově v Kraslicích zastavilo práci na 200 dělníků.

10. května

Majitel zdejšího panství L. K. Nádherný otevřel v Dolním Adršpachu u Trutnova první přádelní školu v českých zemích; školy tohoto zaměření (vznikaly v severovýchodních Čechách a na severozápadní Moravě v letech 1845-1847) měly rozšířit mezi domácími přadláky lnu znalost předení jemné příze a zlepšit tak ruční předení lnu, aby bylo schopno konkurovat strojové výrobě. K zakladatelům těchto škol patřili i venkovští kněží, učitelé a vrchnostenští úředníci; svým úsilím však nemohli zastavit vývoj, který směřoval od rukodělné výroby k strojové.

1846

Byla zřízena telegrafní linka z Vídně do Brna; o rok později byla prodloužena přes Olomouc do Prahy.

31. ledna

Došlo k slavnostnímu otevření Měšťanské besedy v najatém dietrichštejském domě ve Voršilské ulici na Novém Městě pražském za účasti J. Jungmanna, F. Palackého a P. J. Šafaříka; předsedou tohoto společenského, diskusního a vzdělávacího klubu se stal pražský advokát J. Frič. Beseda měla 19 zakládajících, 193 činných a 120 přispívajících členů.

12. března

Vydáno nařízení, jež opakovalo a zostřovalo zdravotní předpisy o noclehárnách dětí v továrnách (z 20. listopadu 1786).

jaro

Třináct vesnic na slapském panství odepřelo vykonávat tzv. povinné práce pro vrchnost; za pomoci vojska byly nepokoje potlačeny.

18. prosince

Vydán nový dvorský zákon o výkupu z roboty, jenž vycházel ze zásady dobrovolné dohody mezi poddanými a vrchností (obsažené již v patentu z roku 1798). Zákon připouštěl různé způsoby výkupu: 1. její relucí v peněžní poplatek nebo obilní dávku; 2. výkupem v hotovosti; 3. odstoupením části pozemků vrchnosti. Rovněž upravoval i postup při výkupu z roboty u celých obcí najednou. Praktická účinnost tohoto zákona byla však minimální, jeho vydání bylo značně ovlivněno rozsáhlým rolnickým povstáním v Haliči v témže roce; na jeho potlačení se podílelo i rakouské vojsko (spolu s ruským a pruským).

1847

konec února

Po Praze byl rozšiřován tištěný protijezuitský leták, jehož autorství bylo přiřčeno publicistovi E. Arnoldovi a jeho přátelům ze spolku Repeal; Arnold byl po čtyřměsíčním věznění a vyšetřování 8. července t. r. vypovězen z Prahy.

březen

Protirobotní hnutí zasáhlo Bílovecko a šenovské panství; v obou případech došlo k uklidnění po zásahu vojska.

V Praze vypukly hladové demonstrace nezaměstnaných tiskařů.

jaro

Neúroda, stoupající ceny základních životních potřeb a rostoucí nezaměstnanost byly příčinou četných hladových bouří v moravských a slezských městech (Šumperk, Šternberk, Lipník, Svitavy, Krnov, Uherský Brod, Prostějov, Moravské Budějovice, Bruntál, Město Albrechtice, Třešť aj.). Davy hladovějící chudiny přepadávaly obilní skladiště, povozy s obilím a i pekařské krámy, rabovaly a násilím si braly potraviny.

1848

6. ledna

V Brně vyšlo první číslo Týdenníku, listy ponaučné a zábavné; redaktorem prvního českého časopisu na Moravě byl publicista J. Ohéral, vydavatelem brněnský knihkupec F. Wimmer.

polovina února

Po prvních zprávách o revolučních nepokojích v Itálii se objevily (14. února) na pražských ulicích letáky provolávající slávu italským revolucionářům a vybízející Čechy k následování. Začátkem března (po zprávách o únorové revoluci ve Francii) letáků přibývalo; autorství bývá přičítáno členům spolku Repeal.

11. března

V tanečním sále Svatováclavských lázní v Praze se konalo veřejné shromáždění (svolané letáky z iniciativy tajného klubu Repeal), na kterém byl schválen návrh petice císaři (vypracoval F. A. Brauner), požadující v 11 bodech vytvoření jednotného státoprávního celku ze zemí České koruny, zrovnoprávnění Čechů a Němců ve všech oblastech veřejného života, všeobecný výkup z roboty a zrušení poddanství, zavedení obecní samosprávy, svobodu tisku a shromažďování, náboženského vyznání, zřízení nezávislých soudů a občanských gard. Petice byla opatřena mnoha tisíci podpisy Pražanů a také se k ní připojila četná města (Liberec, Litoměřice). Morava a Slezsko se k petici nepřipojily. Definitivní redakcí petice byl pověřen 24členný zvláštní petiční (Svatováclavský) výbor.

12. března

Na své první schůzi se sešel Svatováclavský výbor na Staroměstské radnici, kde zvolil za svého předsedu hraběte V. Deyma a tříčlennou komisi (A. P. Trojan, A. M. Pinkas, V. Gabler).

14. března

V místnostech Průmyslové jednoty projednal Svatováclavský výbor konečné znění petice císaři, které vypracoval advokát A. M. Pinkas; jeho značně loajální návrh (oproti původnímu znění) shrnoval v 11 bodech požadavky pražského občanstva.

15. března

Pod vlivem povstání vídeňského lidu (13.-15. března) slíbil císař Ferdinand I. ústavu; kníže Metternich uprchl do Anglie, 21. března byl pověřen vedením vlády hrabě Kolovrat.

16. března

V Praze byla založena ze studentů a jejich profesorů akademická legie; do konce března 1848 čítala téměř 2360 členů a dělila se na čtyři kohorty.

17. března

Z nařízení vrchních zemských úřadů byly ve všech větších městech zřizovány národní gardy.

Kolem 17. března

Vyšla první část I. dílu práce F. Palackého Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě; šlo o překlad německého originálu Geschichte von Böhmen (1836), který provedl K. J. Erben. Dějiny vycházely postupně v pěti dílech v letech 1848-1876; od III. dílu (vydán ve dvou částech v letech 1850-1851) začaly vycházet v češtině jako originál a v němčině jako překlad.

18. března

V Praze ustaven zvláštní český ozbrojený sbor zvaný Svatováclavské bratrstvo (později přejmenováno na Svornost); tvořili ho především příslušníci tehdejší inteligence. Vedle zakladatele sboru, barona K. M. Villaniho, to byli V. V. Tomek, F. L. Rieger, K. Havlíček Borovský, B. Smetana (složil spolkovou hymnu), J. Mánes a V. Hanka.

19. března

Z Prahy odjela 18členná deputace s peticí do Vídně; společně s ní se vydala i 7členná delegace pražského studentstva s vlastní doplňkovou peticí (vypracována 15. března) s požadavky týkající se školství. Petice byla slavnostně odevzdána císaři 22. března. Připravená zamítavá odpověď byla přepracována v novou odpověď (z 23. března).

20. března

Publikováno Usnesení českého spisovatelstva v Praze, v němž se zdůrazňovala potřeba společného česko-německého postupu v úsilí o konstituční změny v říši.

21. března

V Praze bylo vydáno společné prohlášení českých a německých spisovatelů, ve kterém se více než pět desítek měšťanských intelektuálů přihlásilo k zásadě národní rovnoprávnosti.

23. března

Kabinetním listem císař zrovnoprávnil češtinu s němčinou na českých školách.

27. března

Návrat deputace z Vídně do Prahy; kabinetní list z 23. března v podstatě ustupoval ve všech bodech, avšak závažné otázky ponechával otevřené. Celkově pražskou veřejnost neuspokojil.

28. března

Vydán císařský patent pro Čechy, Moravu a Slezsko slibující do 31. března 1849 zrušení roboty za náhradu; zástupci české šlechty vyslovili již předtím (20. března) souhlas se zrušením roboty za výkupné, moravská šlechta se takto vyslovila 24. března.

29. března

Z pověření Svatováclavského výboru vypracoval F. A. Brauner novou (druhou) petici, v níž se dostaly do popředí státoprávní a jazykové požadavky a kde se objevila formulace o "všeobecném vykoupení z roboty a jejich urbaniálních povinností"; 31. března ji podepsal také nejvyšší purkrabí hrabě R. Stadion a ještě téhož dne večer s ní odjela do Vídně nová deputace.

V Praze byla zvolena (za slabé účasti voličstva) nová 100členná městská rada.

30. března

V Brně se sešel moravský zemský sněm, který byl (od 14. dubna) rozšířen o 30 poslanců ze sedmi královských měst (Brno 10, Olomouc 5, Jihlava 5, Znojmo 3, Uničov 3, Uherské Hradiště 2, Kyjov 2). Tento sněm zasedal do 13. května 1848 a 27. dubna přijal nový volební řád.

1848

1. dubna

Hrabě Stadion jmenoval 24člennou poradní mimořádnou guberniální komisi, složenou převážně ze zástupců německé konzervativní šlechty a měšťanstva; komise měla být oficiální protiváhou Svatováclavského výboru a měla připravit volby do nového českého zemského sněmu.

počátek dubna

Ve Vídni vznikl Spolek Němců z Čech, Moravy a Slezska na obranu své národnosti (Verein der Deutschen aus Böhmen, Mähren und Schlesien zur Aufrechterhaltung ihrer Nationalität), který v krátké době ustavil na 74 odboček, aby čelil českému tlaku; 9. dubna předal Spolek ministru vnitra F. von Pillersdorfovi zvláštní adresu, v níž protestoval proti zavádění češtiny do škol v německých oblastech českých zemí a proti možnému oddělení českých zemí od ostatních rakouských zemí.

5. dubna

K. Havlíček Borovský začal v Praze vydávat Národní noviny; vydavatelem byl hrabě V. Deym.

6. dubna

Část moravských politiků iniciovala odeslání Ozvání moravského lidu císaři a také moravskému stavovskému sněmu, v němž se vyslovili za státoprávní požadavky Svatováclavského výboru.

8. dubna

Zveřejněn text odpovědi vídeňské vlády (tzv. kabinetní list) na druhou pražskou petici císaři; navrhoval kompromisní řešení, kdy v podstatě všechny národní a obecně politické požadavky včetně češtiny ve státních úřadech byly znovu potvrzeny nebo povoleny a

spornou zůstávala pouze otázka státoprávního postavení českých zemí (nepotvrzoval státoprávní jednotu českých zemí, ale formálně ji také a priori neodmítal). Požadavek na spojení zemí České koruny v jeden státoprávní celek se setkal s nesouhlasem na Moravě.

10.-13. dubna

Na návrh K. Havlíčka Borovského došlo ke splynutí Stadionovy poradní mimořádné guberniální komise s rozšířeným Svatováclavským výborem (k rozšíření došlo 10. dubna ve Svatováclavských lázních); tento nový stočlenný orgán dostal název Národní výbor. Pracoval ve dvanácti tematických sekcích a měl za úkol připravit jednání budoucího českého zemského sněmu. Jeho ustavení bylo oficiálně zveřejněno 14. dubna guberniální vyhláškou; předsedou byl prohlášen guberniální prezident hrabě Stadion.

11. dubna

V Praze byl zveřejněn otevřený dopis F. Palackého Hlas o připojení se Rakouska k zemi německé (známý pod názvem Psaní do Frankfurtu), v němž český historik sice zdvořile (ale rozhodně) odmítl účastnit se jednání tzv. výboru padesáti (pozdán byl i českobudějovický rodák, publicista F. Schuselka), jenž se měl spojit s existujícím Německým spolkem; pozvání zástupců z českých zemí bylo ve Frankfurtu považováno za zcela samozřejmé, protože tyto země byly chápány jako součást Německého spolku a také za více poněmčelé než české. Palackého list v nejobecnější rovině formuloval ideu státu rakouského jako společného státu (a jediného garanta) národních společenství žijících tehdy mezi Německem a Ruskem, přičemž zamítl myšlenku česko-německého státoprávního spojení. Je ovšem třeba zdůraznit, že si Palacký představoval Rakousko federalizované, stejně spravedlivé ke všem svým národnostem, a stavěl se tak na pozici austroslavismu. Zde použitá argumentace určovala na další desetiletí hlavní směry české politiky. Psaní do Frankfurtu bylo uveřejněno (na pokračování) v Národních novinách (15. a 18. dubna, č. 10 a 12).

14. dubna

Moravský zemský sněm (zasedal od 30. března) ústy A. Pražáka (za Moravský klub poslanců) označil požadavek Svatováclavského (resp. Národního) výboru na spojení zemí Koruny české v jeden státoprávní celek za "separatismus" a v tomto duchu odhlasoval (72 hlasy proti 6 hlasům) zvláštní adresu císaři; rovněž se stavěl proti jednotnému sněmu České koruny.

18. dubna

Pražský Národní výbor se vyslovil proti volbám do frankfurtského parlamentu; toto stanovisko bylo odesláno 24. dubna císaři formou pamětního spisu.

19. dubna

Stoupenci velkoněmecké myšlenky odešli z Národního výboru a ustavili v Praze tzv. Konstituční spolek (Konstitutioneller Verein) jako německou protiváhu Národního výboru.

20. dubna

Národní výbor přijal revidovaný volební řád do českého sněmu, podle něhož by vedle dosavadních 210 nevolených šlechtických zástupců zasedalo 327 volených poslanců.

21. dubna

Pražský Národní výbor protestoval proti vypsání voleb (v Čechách) do frankfurtského sněmu; oficiálně se měly konat 13. a 20. května, ale vzhledem k tomu, že samotný sněm ve Frankfurtu byl svolán již na 18. května, konaly se v německých okresech již od 3. května. Z celkového počtu 68 okresů v Čechách se volilo jen v 19 okresech.

25. dubna

Ve Vídni byla publikována oktrojovaná dubnová (Pillersdorfova) ústava pro Rakousko (bez Uher, Chorvatska a Lombardska-Benátska); tvořila z těchto zemí jednotný a centralizovaný rakouský stát spojený s Uhrami personální unií (stát České koruny zde zcela zanikal). Narychlo sestavená ústava v sedmi oddílech o 59 paragrafech vycházela vstříc volání po konstituci s cílem utlumit veřejné mínění. Zaváděla dvoukomorový parlament, jehož část členů měla vzejít z voleb (nepřímo, prostřednictvím volitelů) a část měla být jmenována císařem. Ve Vídni byla odmítnuta, v ostatních zemích byla přijata s lhostejností; proto již 16. května 1848 byla odvolána.

28. dubna

Moravský zemský sněm se většinou hlasů vyslovil proti volbám do frankfurtského sněmu; ve volbách 24. a 28. května volila většinou jen města.

30. dubna

V Praze byl z iniciativy radikálních demokratů založen český politický spolek Lípa slovanská jako protiváha německému Konstitučnímu spolku; prvním předsedou se stal P. J. Šafařík, sekretářem V. Gauč. Už v červnu t. r. měl spolek jen v Praze 805 členů z řad inteligence, řemeslníků a živnostníků. Veřejná činnost se rozvinula až od druhé poloviny roku 1848.

Do úřadu prezidenta českého gubernia jmenován hrabě L. Thun (po odstoupení posledního nejvyššího purkrabího hraběte Stadiony); funkci nastoupil od 1. května.

V Praze byl formálně ustaven (z iniciativy L. Štúra) přípravný výbor Slovanského sjezdu. O den později (1. května) došlo ke svolání sjezdu do Prahy.

konec dubna

Čeští radikální studenti založili v Praze spolek Bratrstvo akademických občanů (též Slavie), jenž za vedení J. V. Friče měl za úkol udržovat styk s předměstským obyvatelstvem a připravovat se na případnou "vojenskou akci".

1.-2. května

Krámký židovských obchodníků v Praze na tzv. tandlmarku se staly terčem protizidovského pogromu; proti rabující městské chudině zasáhla národní garda, studentská legie i vojsko.

6. května

F. Palackému bylo nabídnuto v Pillersdorfově reorganizované vládě křeslo ministra vyučování; ten však jmenovací dekret (již podepsaný císařem) odmítl. Podruhé mu bylo toto ministerstvo nabídnuto 2. září t. r.

10. května

V Praze vypukly lidové bouře proti zatčení faktora Grolla, kterého policie vinila za vytištění letáku Českým bratřím (byl vydán i v němčině pod názvem An mein Böhmen); veřejnost v zatčení spatřovala návrat k předbřeznovým poměrům. Groll byl propuštěn na svobodu.

18. května

Po veřejném protestu F. A. Braunera byly odloženy volby do českého zemského sněmu až na polovinu června 1848.

28. května

Pod vlivem vídeňského povstání (25. a 26. května 1848) a s vědomím zemského velitele knížete Windischgrätze jmenoval hrabě Thun osmičlennou prozatímní vládní radu z českých i německých zástupců; jejími členy byli mj. čtyři Češi - F. Palacký, F. A. Brauner, A. Strobach, F. L. Rieger. Thunovi šlo o vytvoření gubernamentálního orgánu, který by byl schopen v případě nutnosti "chopit se prostředků" proti jakémukoliv revolučnímu projevu.

31. května

V Brně bylo zahájeno jednání nového moravského zemského sněmu s již zvolenými 261 zástupci: tvořilo ho 58 velkostatkářů (včetně představených klášterů a nejvyšších zemských úředníků), 18 poslanců měst a korporací (majitelé velkostatků), 5 zástupců olomoucké univerzity, 77 poslanců měst a 103 poslanců venkovských obcí; pro převahu zástupců z venkova býval posměšně nazýván "selský sněm". Sněm měl vypracovat zemskou ústavu, která by zaručovala Moravě postavení samostatné země, závislé jen na habsburském císařství; zasedal vždy v neúplném obsazení (nejvíce 180 poslanců) do 24. ledna 1849.

druhá polovina května

V Praze zaznamenána řada sociálních nepokojů; se svými požadavky na zvýšení mezd a úpravu pracovních poměrů vystoupili tiskaři kartounu (19.-30.), typografičtí dělníci (23.-24.), truhlářští tovaryši (25.), krejčovští tovaryši (25.-2. 6.), bednářští tovaryši (29.-2. 6.). Koncem května proběhla stávková dělníků v komorních železárnách Karlova huť v Lískovci u Frýdku.

2.-12. června

V Praze probíhal za účasti zhruba 340 delegátů Slovanský sjezd, který se snažil po vzoru sjednocovacích hnutí v Německu (protiváha frankfurtského sněmu) a Itálii usilovat v duchu austroslavismu o sjednocení slovanských národů rakouské monarchie. Otcem této myšlenky byl chorvatský spisovatel a politik I. Kukuljevič Sakcinski; realizace se ujali K. Havlíček Borovský a L. Štúr. Účastníci sjezdu byli rozděleni do tří sekcí: I. sekci předsedal P. J. Šafařík (237 zástupců z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska), ve II. sekci byli Poláci a Rusíni (předseda K. Libelt, 61 členů včetně ruského anarchisty M. A. Bakunina), III. sekce zahrnovala 42 zástupců Jihoslovanů (Chorvatů, Slovinců, Srbů a Dalmatinců). Kongres (slavnostně zahájený na Žofíně F. Palackým) měl projednat čtyři hlavní otázky: 1. vytvoření spolku rakouských Slovanů; 2. vztah slovanských národů k neslovanským v Rakousku; 3. vztah rakouských Slovanů k ostatním Slovanům mimo Rakousko; 4. vztah

rakouských Slovanů k neslovanským národům Evropy, zejména Němcům; byly odmítnuty myšlenky frankfurtského sněmu. Při jednání sjezdu se projevil rozpor zejména mezi stanoviskem Poláků (usilujících o obnovení Polska) a mezi austroslavistickou koncepcí většiny účastníků sjezdu. V den vypuknutí pražského povstání byl sjezd úředně rozpuštěn, zasedání bylo odloženo na neurčito, ale už se nikdy nesešlo. Jediným schváleným dokumentem zůstal Manifest sjezdu slovanského k národům evropským, jehož autorství bývá spojováno s F. Palackým (ze dvou třetin), zbytek formulovali Polák K. Libelt, Čech F. Zach a Rus M. A. Bakunin.

7. června

Zemský vojenský velitel kníže A. Windischgrätz uspořádal v Praze na Invalidovně okázalou vojenskou přehlídku pražské posádky; příští den byla vyvezena děla na Vyšehrad a Petřín.

9. června

Moravský zemský sněm se usnesl na zrušení roboty dnem 1. července 1848 za mírnou finanční náhradu (reluici); většina robotních povinností byla na Moravě vykoupena již před rokem 1848. Usnesení sněmu potvrdil 8. července t. r. císař Ferdinand I.

10. června

V aule Karolina se sešlo pražské studentstvo, které prostřednictvím své deputace požadovalo po Windischgrätzovu zástupci arcivévodovi Karlu Ferdinandovi stažení dělostřeleckých baterií z Vyšehradu, Petřína a také vydání zbraní a střeliva pro jednotku legie; požadavky studentů byly odmítnuty. Podobně dopadla i deputace studentů o den později.

11. června

Přípravy k vojenskému pokoření Prahy vyvrcholily povoláním posil z Kutné Hory a Hradce Králové.

12. června

V dopoledních hodinách na svatodušní pondělí se konala za účasti přibližně 2000 osob "sbratřovací mše" na Koňském trhu (Václavském náměstí) u sochy sv. Václava na Novém Městě pražském; sloužil ji penzionovaný farář J. Arnold. Po ukončení obřadu se vydal dav dvěma proudy do Celetné ulice k sídlu vojenského velitele s úmyslem uspořádat Windischgrätzovi nějakou "kočičinu" a dosáhnout jeho odstranění. Před budovou došlo k šarvátkám mezi vojáky a Pražany, které přerostly v ozbrojené střetnutí. Během krátké doby vyrostlo v Praze několik desítek barikád. To znamenalo počátek pražského červnového povstání.

12.-17. června

V Praze došlo k povstání (nebo též k svatodušním bouřím), k otevřeným ozbrojeným potyčkám na barikádách mezi povstanci (tvořili je zejména studenti, tovaryši, dělníci) a vojskem. Boje probíhaly ve dvou časových fázích: I. od pondělí 12. do středy 14. června se jednalo o pouliční boje (střediskem bojů se stala zejména část Starého Města v okolí Klementina, kde byl také improvizovaný štáb povstalců v čele s J. V. Fričem). Ukázalo se, že bez plánu jsou vybudované barikády bezcennou devizou v rukou povstalců (o většinu

z nich se vůbec nebojovalo); II. fáze probíhala od čtvrtka 15. do soboty 17. června, kdy bylo staženo vojsko z ulic a přesunuto na levý břeh Vltavy, odkud (z výšin Hradčan a Letné) byl dělostřelectvem ostřelován střed města. Po dělostřeleckém bombardování města Praha 17. června kapitulovala. Proti přibližně 10 tisícům vojáků bojovalo nejvýše 3 tisíce povstalců; padlo 43 a raněno bylo 63 Pražanů.

13.-14. června

V Brně propukly hladové bouře; proti rabování krámků pekařů a obchodníků s potravinami zasáhla národní garda.

15.-16. června

Do Prahy dorazily národní gardy z mnohých východočeských a středočeských měst, například Litomyšle (15. odpoledne), Vysokého Mýta (15. odpoledne), Kutné Hory (16. ráno), Kolína (16. dopoledne), Chrudimi (16. večer). Do bojů však nezasáhly (nebyly náležitě vyzbrojené) a při svém návratu byly na nádraží v Běchovicích u Prahy napadeny vojskem a odzbrojeny.

18. června

Nad Prahou a okolím (do vzdálenosti dvou mil, tj. asi 15 km) bylo vyhlášeno stanné právo a úřady zahájily rozsáhlé zatýkání a vyšetřování účastníků povstání; zároveň byla ustanovena vyšetřovací komise v čele s hrabětem F. Khevenhüllerem. Stav obležení byl zrušen 20. července, vyšetřování zatčených osob bylo zastaveno 15. září 1848 a většina z nich byla propuštěna (poslední zadržovaní byli osvobozeni v prosinci t. r.).

V Ústí nad Labem se konala manifestace Němců ze severních Čech a ze Saska (za účasti 4-5 tisíc osob), na níž byl vysloven požadavek oddělení správy německých krajů a rozdělení českého zemského gubernia na českou a německou sekci se společným prezidentem, tj. požadavek na vytvoření zvláštního čistě německého správního celku (pozdějšího Deutschböhmen). Podobné manifestace se konaly také na dalších místech severočeského a západočeského pohraničí (například na Cínovci, v Chomutově, Mariánských Lázních, u Krupky).

26. června

Prezident českého zemského gubernia L. Thun rozpustil Národní výbor; zrušena byla i jednotka české národní gardy Svornost (jen dočasně) a o tři dny později také prozatímní vládní rada.

Vídeňská vláda zamítla Thunovu žádost z 24. června o svolání českého zemského sněmu na 4. července (původně měl zasedat již 24. června s tím, že volby měly být vykonány ve dnech 12.-14. června; pražské svatodušní bouře to však změnily). Tím bylo o dalším osudu českého sněmu rozhodnuto až do roku 1861.

22. července

Ve Vídni se sešel první rakouský ústavodárný říšský sněm; byl obeslán poslanci zvolenými v jednotlivých zemích nepřímými volbami pomocí volitelů (na každých 50 tisíc obyvatel byl zvolen 1 poslanec, volební právo bylo ohraničeno 24 lety). Na Moravě a ve Slezsku proběhly volby již v červnu, v Čechách až o měsíc později. Sněm měl 383 poslanců, z nichž téměř polovinu (138 poslanců) tvořili zástupci z českých zemí: z Čech

bylo 55 českých a 35 německých poslanců, z Moravy 20 českých a 18 německých poslanců a ze Slezska 1 český a 9 německých poslanců.

23. července

Došlo k založení Kladenského kamenouhelného těžářstva (tvořili ho pražský mlynář V. Novotný, stavební podnikatelé V. Lanna a bratři Kleinové).

24. července

Na třetí schůzi říšského sněmu přednesl nejmladší poslanec, šestadvacetiletý H. Kudlich ze Slezska (z Úvalna), návrh na zrušení poddanství; jednání o Kudlichovu návrhu začalo 8. srpna, 31. srpna proběhlo hlasování. Z celkového počtu 354 přítomných poslanců hlasovalo 174 pro zrušení feudálních břemen za náhradu, proti bylo 144, hlasování se zdrželo 36 poslanců. Z českých poslanců hlasovalo pro náhradu 53 poslanců, proti 14 a zdrželo se 11 poslanců.

28.-31. srpna

V Teplicích se konal sjezd zástupců německých měst, obcí a konstitučních spolků z Čech za účasti 112 delegátů 47 měst a obcí a 16 spolků převážně ze severních a severozápadních Čech. Sjezd se vyslovil pro politické a celní spojení s Německem a požadoval rovněž zrušení dosavadního zemského zřízení a zemských hranic a jejich nahrazení krajským zřízením podle národnostního principu. Předpokládal vytvoření dvou až tří německých krajů v severním pohraničí Čech a čtyř až pěti českých krajů ve vnitrozemí. Projekt předložený L. von Löhnerem nepočítal se spojením českých krajů v národní celek.

7. září

Plénium ústavodárného říšského sněmu schválilo konečný text zákona o zrušení poddanství a robotních břemen; císařem byl podepsán 9. září. Dověřil likvidaci středověkého feudálního systému.

7. října

Většina českých poslanců opustila revoluční Vídeň, kde vypuklo den předtím povstání; své odmítavé stanovisko k vídeňským událostem vyjádřili v prohlášení z 12. října (cháпали ho jako nacionální boj proti Slovanům).

10. října

Z Brna odjela na pomoc Vídni početná výprava (asi 600 osob) brněnské národní gardy; vídeňské povstání se setkalo na Moravě (na rozdíl od českého politického tábora) s příznivým ohlasem, což bylo dáno dominujícím postavením představitelů německého národního hnutí v moravském politickém životě. Ne všechny ozbrojené skupiny však do Vídně dorazily podobně jako další oddíly z Brna (15. a 16. října). Do Vídně směřoval i oddíl olomoucké studentské legie a pomocné výpravy národních gard z Nového Jičína a Lipníka (ty byly 18. října zadrženy v Přerově vojskem a odzbrojeny).

Moravský zemský sněm se v Prohlášení moravskému národu plně postavil za říšský sněm, vládu a habsburskou dynastii.

14. října

Do Olomouce přibyl vídeňský císařský dvůr; císař s doprovodem uprchl 7. října z Vídně, aby se uchýlil pod ochranu olomoucké pevnosti.

22. října

Císařským patentem bylo zastaveno jednání ústavodárného říšského sněmu ve Vídni a sněm byl svolán (údajně z iniciativy F. Palackého) na 15. listopad 1848 do Kroměříže (dalším patentem z 10. listopadu bylo zahájení sněmu z čistě technických důvodů posunuto o týden, na 22. listopad).

29.-30. října

V Brně vypukly velké bouře, demonstranti přepadali policejní strážnice a stanoviště finanční stráže, nedovoleně se ozbrojovali a dožadovali se odjezdu na pomoc Vídně. Vzbouřenci se při útoku na Bracegirdlovu strojírnou, která vyráběla zbraně, střetli s brněnskou národní gardou; došlo ke střelbě, výsledkem byli mrtví a ranění.

přelom října a listopadu

Ve Slezsku (v Bludovicích, na panství Šenov a na statku Hošťálková) došlo k rolnickým bouřím.

20.-24. listopadu

V Chebu se konal sjezd důvěrníků německých měst, obcí a konstitučních spolků s cílem oživit činnost německých spolků v Čechách.

21. listopadu

Jmenována nová vláda v čele s knížetem F. Schwarzenberkem (švagrem knížete Windischgrätze); 27. listopadu se představila na kroměřížském sněmu se svým programem.

22. listopadu

V arcibiskupském zámku v Kroměříži bylo obnoveno jednání ústavodárného říšského sněmu; hlavním bodem se stal "návrh práv základních", tedy jednání o nové rakouské ústavě (z celkového počtu 29 navržených paragrafů jich bylo projednáno patnáct, návrh ústavy byl předložen 21. prosince k prvnímu čtení). Nová konstituce měla vycházet ze zásad francouzského a amerického liberalismu a zavádět řadu demokratických zásad: rovnost občanů před zákonem, zrušení šlechtických výsad, uzákonění všeobecné branné povinnosti, odstranění trestu smrti apod.

přelom listopadu a prosince

Z iniciativy českých liberálů byl založen na kroměřížském sněmu tzv. Slovanský klub, který počtem 120 poslanců (tj. zhruba jedné třetiny sněmu) se stal nejsilnějším sněmovním uskupením; předsedou byl A. Strobach.

2. prosince

V arcibiskupské rezidenci v Olomouci abdikoval císař Ferdinand I. (druhý a poslední Habsburk, který dobrovolně odstoupil, předtím v roce 1855 v Bruselu Karel V.) a na trůn dosedl jeho osmnáctiletý synovec, arcivévoda FRANTIŠEK JOSEF I. [1848-1916], jehož otec František Karel se zřekl nástupnictví. Odstupující císař odjel téhož dne na Pražský hrad, který se stal po dobu dalších 27 let jeho sídlem. Nový císař vládl rekordních 68 let;

byla to doba převratných společenských přeměn, zániku feudalismu a nástupu kapitalismu, dovršení průmyslové revoluce a nové vědecko-technické revoluce, prosazení parlamentarismu, ale také rostoucích národnostních antagonismů v mnohonárodnostní monarchii.

5. prosince

Vydán Prozatímní zákon odvodní, jímž vláda žádala nové zvýšené odvody k vojsku, aby mohla doplnit a případně i zvýšit stavy armády, bojující v Itálii a Uhrách; dosavadní úlevy studentů byly zrušeny. Na mnoha místech došlo ke srážkám s vojskem (Chomutov, Žatec, Kraslice, Litomyšl).

29.-31. prosince

V Praze se konal sjezd odboček Lípy slovanské, kterého se zúčastnilo 79 delegátů zastupujících 36 filiálek z českých zemí (z toho 2 moravské spolky); od 1. ledna 1849 začal vycházet pod redakcí K. Sabiny a V. H. Vávry tiskový orgán spolku Noviny Lípy slovanské. Spolek ovládla radikální skupina.

1849

V Brně došlo k založení vlasteneckého a vědeckého spolku Moravská národní jednota; podporoval osvětovou, publikační a vědeckou činnost na Moravě (k zakládajícím členům patřili mj. i F. Palacký a J. E. Purkyně). Prvním předsedou se stal F. M. Klácel. V roce 1853 dostala společnost název Matice moravská (od roku 1869 začala vydávat Časopis Matice moravské).

9. ledna

Došlo k založení Akademického čtenářského spolku, vědecko-vzdělávacího spolku českého studentstva; spolek vydával Akademické listy, rozpuštěn byl 26. srpna 1889.

23. ledna

F. Palacký (od 3. srpna 1848 člen pětičlenné subkomise ústavního výboru říšského sněmu) vystoupil s radikálním programem důsledné etnické federalizace, kdy navrhl rozdělení monarchie na 8 zemí; k Čechám, Moravě a Slezsku přiřadil uherské Slovensko. Většina členů Palackého pojetí odmítla (horlivě jej naopak hájil F. L. Rieger), Palacký 3. února formálně z ústavního výboru vystoupil.

4. března

V Olomouci byla vydána a 7. března vyhlášena (současně s rozehráním kroměřížského sněmu) oktrojovaná říšská ústava (též označovaná jako Stadionova podle svého tvůrce); byla to první skutečná celorakouská ústava, výrazně centralistická. Zákonodárnou moc měl vykonávat císař společně s dvoukomorovým říšským sněmem: v dolní komoře byl volitelný přímo s vysokým daňovým censem a v horní komoře zasedali zejména virilisté a zástupci volení zemskými sněmy. Výkonná moc měla být soustředěna výhradně v rukou císaře, říšská rada, kterou by jmenoval, by byla jen poradním orgánem. Ústava znala jediné společné rakouské státní občanství (říšské) a předpokládala jednotné celní a obchodní území; jednotlivé korunní země pro ni byly pouhými provinciemi. Současně byl zvláštním patentem publikován i katalog základních občanských práv (ta byla však silně

omezena, a praktická cena všech 13 článků byla tak pochybná). Ústava ve skutečnosti nenabyla v celém rozsahu účinnosti a 31. prosince 1851 byla zrušena.

Byl vyhlášen patent o vyvazování z půdy, v němž byly stanoveny hlavní zásady pro výpočet náhrady za feudální povinnosti, zrušené zákonem ze 7. září 1848.

7. března

Ústavodárny sněm v Kroměříži byl rozehán vojskem.

13. března

Vláda vydala tiskový patent, který zhoršoval dosavadní předpisy o vydávání politických listů; bylo znovu zavedeno odvádění povinných výtisků a byl zakázán pouliční prodej novin a časopisů. Do 4. května museli vydavatelé politických listů složit poměrně vysoké kauce.

15. března

Poslanci říšského sněmu (v počtu 34, z nichž 25 bylo Čechů) vydali Prohlášení poslanců o náhlém rozpuštění sněmu říšského, v němž protestovali proti zásahu vlády; zvláštní provolání analogického obsahu vydali ještě 21. března čeští poslanci na říšském sněmu.

17. března

Vydán spolčovací a shromažďovací zákon, který značně omezoval spolkový život; zvláště citelně postihoval zakládání a udržování filiálek spolků (například Lípy slovanské).

Vydán tzv. Stadionův prozatímní obecní zákon o zřízení místních, okresních a krajských obcí (platnosti však nabyly pouze předpisy o obcích místních); tím se vytvářel základ budoucí územní samosprávy. V čele obce stál obecní výbor, z jehož středu bylo voleno obecní představenstvo (starosta či purkmistr a nejméně dva radní) jako výkonný orgán obecního výboru. Obec byla prohlášena za základ státu (zdůrazněno novelizací v dubnu 1850). Bývalá patrimoniální správa byla nahrazena okresním hejtmanstvím.

konec března

V Praze se na několik dnů objevil "tajně" ruský anarchista M. A. Bakunin; v Čechách navázal spojení s některými radikálními demokraty a radikálními studenty, které podněcoval k organizování revolučních komitétů pro přípravu ozbrojeného povstání.

noc z 9. na 10. května

V Praze podniknuta rozsáhlá bezpečnostní opatření, jejichž součástí bylo zatčení hlavních představitelů tzv. májového spiknutí (K. Sabina, K. Sladkovský, J. V. Frič, V. Gauč, F. Havlíček a další); značně diletantským způsobem připravovali (z iniciativy ruského anarchisty Bakunina) povstání na 12. května t. r.

10. května

Nad Prahou a okolím byl vyhlášen výjimečný stav; spolčovací právo bylo suspendováno, tisk dán pod dozor vojenských úřadů. Prováděly se domovní prohlídky a zatýkání. 12. května byl výjimečný stav rozšířen na pevnostní města Terezín a Josefov (v sousední Jaroměři byl vyhlášen ještě v roce 1849) a o čtyři dny později byla zřízena na Hradčanech vojenská vyšetřovací komise; celkem bylo odsouzeno do vězení 79 mladých radikálů. Výjimečný stav byl zrušen k 1. září 1853, většina odsouzených byla propuštěna až po generální amnestii z 8. května 1857.

X. Směřování k samostatnému státu – Úvod

Zhruba sedmdesát let trvalo toto období, které bylo plné dramatických změn a zvrátů; přes krátkodobé brzdicí "mechanismy" se posouval ve všech sférách život společnosti daleko dynamičtěji než v předchozích stoletích. Výchozí pozicí byl stav, který se vytvářel již od rozeznání kroměřížského sněmu. Veškeré pravomoci (zákonodárné, výkonné i soudní) náležely panovníkovi; ten je vykonával prostřednictvím svých úředníků. Došlo ke zrušení všech politických práv, přičemž však byla potvrzena rovnost všech občanů před zákonem, včetně uznání náboženské svobody, rovnoprávnosti všech vyznání a zrušení poddanství. V dosavadní politické a správní struktuře monarchie se začal uplatňovat centralistický přístup. Základem státní správy se staly okresní úřady (podřízené krajským úřadům), které podléhaly zemským místodržitelstvím. Přijatý obecní řád se stal směrnici pro výkon obecní samosprávy (až do roku 1918 a v mnohém přečkal i první republiku a období protektorátu). Závažným opatřením bylo zrušení vrchnostenské (patrimoniální) správy a zřízení politických okresů v čele s okresními hejtmany; nově byly vytvořeny okresní soudy. Země ztratily jakoukoliv právní subjektivitu a staly se z nich pouhé provincie monarchie. Ve snaze vytvořit jednotný (unitární) stát docházelo k přehlížení národnostních hledisek a k preferování němčiny jako úředního jazyka. Současně docházelo k utváření moderního vládního systému, kdy se nejvyšší dvorské úřady transformovaly v ministerstva a "za pochodu" se vyjasňovaly kompetence jednotlivých ministerstev i vlády (docházelo k přesunům, ministerstva vznikala a zanikala). K pronikavým změnám a k ustálení celé struktury vládní moci došlo v souvislosti s vydáním prosincové ústavy v roce 1867. Povšimněme si nejpodstatnějších změn v základních oblastech života společnosti.

1. V oblasti politické je bezprostředně porevoluční vývoj v 50. letech spojován s označením Bachův neoabsolutismus, který vstoupil do života silvestrovskými patenty, rušícími byť jen na papíře existující ústavu. V některých oblastech si počínal Bachův režim značně liberálně (zejména v oblasti obchodu a průmyslu, školství). Neoabsolutistický experiment utrpěl nezdár (za krymské války, a především vojenskými porážkami v roce 1859) a byl odvolán. Rakousko se postupnými kroky vracelo k ústavnímu systému.

Válečné neúspěchy rakouských vojsk v Itálii koncem 50. let 19. století znamenaly pro monarchii také počátek ústupu z velmocenské politiky. Jednou z příčin porážky byla nákladnost byrokratického státního systému. Hledaly se cesty k nápravě - měly jí být koncepce reorganizace vnitřní struktury státu včetně zásadní přeměny absolutistické monarchie v konstituční mocnářství (říjnový diplom, únorová ústava). Tento proces probíhal ve složitých zahraničněpolitických podmínkách (habsburská státnost byla vázána na širší středoevropské souvislosti a mohla být uskutečňována jen v konfrontaci s německým a italským sjednocovacím procesem). Prusko-rakouskou válkou v roce 1866 skončilo italské a německé "poslání" habsburské monarchie a vytvořily se podmínky pro řešení vnitřního státoprávního uspořádání (rakousko-uherské vyrovnání). Prosincovou ústavou a následným vývojem do roku 1905 se Rakousko změnilo v liberálně orientovaný, parlamentaristicky řízený stát, neschopný však důsledně řešit nejsložitější svůj vnitropolitický problém - národnostní otázku. Habsburská monarchie přišla o svou historickou šanci prokázat v době nacionalismu a vzniku národních států nosnost a oprávněnost idejí nadnárodního státu ve střední Evropě. Kurs sbližování Rakouska-Uherska s Německem se projevil jako konstantní a setrvalý a stal se pro monarchii Habsburků osudový po jejich společném vystoupení v 1. světové válce.

2. Ve vývoji české společnosti je možné ve sledovaném období vytipovat léta útlumu a vzestupu národního hnutí. Hned v 50. letech došlo v důsledku policejních zásahů k naprostému umrtvení obou proudů české politiky (radikálně demokratického a posléze i liberálního); politickou roli převzala národní kultura, i když i ona musela zápasit s nepřízní doby. Jediná reprezentace české politiky přežila obnovu absolutismu - loajální konzervativní seskupení; to však ztrácelo pozice jak u české veřejnosti, tak i u vládních kruhů. Teprve říjnový diplom a únorová ústava přinesly oživení české politiky. Většina představitelů "osmačtyřicátníků" se vrátila do veřejného života. V nově vznikající české národní straně se vytvořila dvě křídla: umírněnější liberální křídlo představovali tzv. staročeši a radikálnější křídlo mladočeši. Staročeši v čele s F. Palackým a F. L. Riegrem a mladočeši vedení K. Sladkovským a bratry Grégrovými měli značně rozdílné představy o řadě problémů, ale v otázce programových zásad byli zajedno: dosáhnout samostatnosti Čech (českých zemí) v rámci habsburské monarchie, která měla být přebudována ve federativní a národnostně spravedlivé soustátí. Česká národní strana spolupracovala se stranou konzervativního velkostatku. Na Moravě přetrvávalo zemské vlastenectví a z toho plynula i užší spolupráce českých politiků s historickou šlechtou. Poslanci moravské národní strany se vyslovovali pro státoprávní spojení zemí Koruny české. Převahu v zemském sněmu zde (a i ve Slezsku) měli němečtí liberálové. Ti se (rovněž i v Čechách) ostře postavili proti národní rovnoprávnosti, protože stáli na převážně centralistickém stanovisku (tj. propagovali program jednotného rakouského státu). Tím docházelo v politické oblasti k vyhocení česko-německých vztahů; do tohoto rámce spadl i přechod českých poslanců na říšské radě k pasivní rezistenci.

Doba ústavních reforem přinášela diskusi o postavení českého národa v monarchii; nejpozoruhodnější politický koncept (známý jako idea státu rakouského) připravil F. Palacký. Formuloval v něm představu uspořádání říše v budoucnosti (jediné spravedlivé řešení viděl ve federalismu, který poskytuje rovná práva všem národům).

Namísto federalizace se však v roce 1867 prosadil dualismus ("zdvojený" centralismus), který byl českými politiky a i veřejností ostře odmítnut (poslanecká státoprávní deklarace, tábory lidu apod.). Vídeňská vláda ve snaze najít vstřícnou cestu k řešení situace v Čechách byla ochotna k dohodě o českém vyrovnání (tzv. články fundamentální). Jejich uskutečněním by vznikl moderní český stát, i když s omezenými pravomocemi v rámci habsburské monarchie. Tento první ale také poslední vážný pokus o česko-rakouské vyrovnání však padl vzhledem k odporu ze strany německého liberálního tábora. Politika obou národních společenství v českých zemích se stále více odcizovala a přecházela k ostřejší konfrontaci. Příležitost ani vůle k novému vyrovnání již nikdy nenastala. Pozitivem 60. let bylo vtažení větší části veřejnosti (než dosud) do politického života; vznikaly politické spolky, obnovila se žurnalistika. Výsledek boje o národní vyrovnání jasně signalizoval, že naděje na prosazení českého státního práva v rámci monarchie se rozplynuly. Proto sílily hlasy volající po návratu k aktivní politice. Česká politická reprezentace poučená neúspěchy (vnitřně již rozpolcená po odchodu mladočechů z národní strany) změnila svou taktiku a přešla od pasivity k aktivní politice; přitom však zdůrazňovala setrvání na sjednocující ideji - českém státním právu. Čeští poslanci se odebrali na zasedání říšské rady (kde je již očekávali moravští poslanci) a obnovili spolupráci s konzervativní šlechtou (tím se posunuli na pravici politického spektra a stali se součástí "železného kruhu pravice"). Česká politika získala za svou loajalitu k vládě pouhé drobečky (tzv. drobečková politika přinesla například rozdělení

pražské univerzity na českou a německou nebo přijetí Stremayrových jazykových nařízení).

Ve vývoji české společnosti se stala důležitým mezníkem 90. léta, která přinesla značnou aktivizaci veřejného dění. Nastupovala politická generace, která kriticky hledala nové cesty české politiky a smysl národně emancipačního boje (tzv. etapová politika). Krach tzv. punktací (znamenající nebezpečí rozdělení země podle národnostního principu) a následný faktický rozpad staročeské strany přinesl novou politickou situaci. Ze stínu dosud dvou nejsilnějších stran se začal krystalizovat třetí politický směr, který se snažil překlenout existující rozkol a nalézt realistická východiska z dané situace; cílem tzv. realistů (T. G. Masaryk, J. Kaizl, K. Kramář) bylo přebudovat Rakousko nikoli ve smyslu státoprávním, ale demokratickém (důraz kladli na otázky hospodářské a sociální, na drobnou práci). Značně se posunulo i sociálně demokratické hnutí - přes první svépomocné a vzdělávací spolky a první léta politické strany s vnitřně neujasněným programem až k budování masové dělnické strany na pevnějších programových zásadách.

Devadesátá léta rovněž přinesla další přeskupování uvnitř české politické scény; vznikají nové politické strany (zakládáné převážně na stavovském nebo ideovém principu), z nichž mnohé brzy zaujímaly přední místo na žebříčku voličské popularity (agrární strana). Vedle toho pokračovaly spory o jazyková nařízení, a zejména vrcholil dlouholetý zápas o všeobecné volební právo (přes pátou volební kurii až po všeobecné, přímé a rovné volební právo). Stále významnější dominantou české společnosti (a i politiky) se stával T. G. Masaryk.

Na počátku 20. století existoval v českých zemích už plně rozvinutý moderní český národ, který usiloval o přiměřený díl na politické moci ve státě. Skutečnost byla však značně vzdálena realitě, i když většina českých politiků před vypuknutím války pokládala Rakousko-Uhersko za přirozený a vcelku přijatelný stát s možností uplatňovat v něm české národní zájmy. Vypuknutí války znamenalo porážku dosavadní české politiky, krach všech koncepcí a programů. Český politický tábor se rozpadl do několika proudů - od výrazně prorakouského (katolické strany) přes skupiny prorakouského aktivismu až po postupně se radikalizující protirakouské skupiny. Při hledání východisek z války se nabízely dvě varianty - loajální postoj k monarchii nebo úsilí o vytvoření samostatného státu; k prosazení tohoto cíle bylo třeba podílet se na porážce centrálních mocností (zahraniční akce T. G. Masaryka, československé legie) a na základě toho získat souhlas a záruky Dohody. Vedle těchto dvou krajností u většiny obyvatelstva převládly loajální postoje k monarchii (snaha "přežít" válku). Nakonec dospělo řešení české otázky ke vzniku samostatného státu.

3. Ve sféře ekonomické přinesla revoluce 1848/49 zásadní převrat: otevřela cestu ke vzniku nového typu ekonomiky, skoncovala s pozůstatky středověké vázanosti na vlastnictví a právo (zejména k půdě a k poddanství rolníka); tato změna se dotýkala také oblasti politické a sociální a byla nezbytnou podmínkou vzniku občanské společnosti. Nejprogresivnější organizační jednotkou v zemědělství zůstával velkostatek (získal z výkupu z roboty, využíval levné pracovní síly a peněz z pachtu), který byl schopen modernizovat výrobu. Při velkostatecích vznikaly i výrobní provozy (cukrovary, lihovary, pivovary). V daleko horší situaci se nacházela rolnická hospodářství (hypotéky, nedostatek investic).

V průmyslové výrobě zaznamenaly české země výrazný hospodářský vzestup (zejména od třetí čtvrtiny 19. století), což bylo umožněno: a) příznivým demografickým vývojem (v

roce 1880 měly české země už 8,2 milionu obyvatel); b) liberální hospodářskou politikou státu (rušily se cechy, byly zaváděny akciové společnosti a obchodní a živnostenské komory); c) uplatňováním technických vynálezů a nových technologických postupů. Nejvýznamnějším odvětvím zůstával textilní průmysl, současně se však rozvíjelo strojírenství, vznikaly moderní hutní provozy, vzrůstala těžba uhlí a značný rozmach zaznamenal potravinářský průmysl. Bouřlivý rozvoj průmyslu si vynutil zásadní změny v dopravě (parní železnice, rozšíření poštovních služeb).

V souvislosti s růstem počtu obyvatelstva a rozmachem průmyslu podstatně vzrostla stavební činnost (vznikaly moderní městské aglomerace). Zřetelně se začala měnit i sociální skladba obyvatelstva, docházelo k přeskupování tradičních sociálních vrstev a skupin (český venkov se rozdělil podle majetkových poměrů, přibyla kategorie továrních dělníků a kapitalistických podnikatelů).

Nástup nových mechanismů hospodářského vývoje přinesla léta po hospodářské krizi (1873-1878), znamenající rovněž zásadní strukturální změny; zostření konkurenčních vztahů vedlo ke koncentraci výroby. Končilo období hospodářského liberalismu a začínala fáze soustřeďování kapitálu, vytváření kartelů a monopolů - od extenzivních forem rozvoje se přecházelo k intenzivním. Stát opustil zásadu volné soutěže a nevměšování a začal zasahovat do ekonomiky (celní a daňovou politikou, sociálním zákonodárstvím). Tento trend souvisel s výraznými změnami v technickém rozvoji (hovoříme o technickovědecké nebo druhé průmyslové revoluci). Nejdůležitějšími znaky bylo užívání elektřiny jako pohonné síly a výbušného benzinového motoru (elektrárny, tramvaje, automobily). Celková průmyslová výroba českých zemí představovala koncem 19. století zhruba dvě třetiny rakouské produkce.

4. Kulturní oblast byla zhruba až do 80. let 19. století "doprovodným" znakem politiky, takže 50. léta byla poznamenána atmosférou neoabsolutismu. Doba ústavních reforem přinesla nové umělecké spolky, besedy, sdružení a ochotnická divadla. Velkorysá školská reforma z konce 60. let vytvořila předpoklady pro rozvoj husté sítě základních škol; české země se mimořádně vysokou gramotností (97 %) zařadily koncem 19. století mezi nejvyspělejší oblasti Evropy. Kulturní sféra se začala výrazněji odlišovat podle národností (česká, německá); zcela specificky se vyvíjela kultura židovská. Diferenciaci kultury začalo ovlivňovat i nové sociální rozvrstvení společnosti, rozrůstala se ideová i tematická pestrost uměleckých děl. Rostl jak počet konzumentů kultury, tak také aktivních tvůrců kulturních hodnot. Do popředí se dostávala otázka umělecké hodnoty jednotlivých děl a také diskuse o koncepci rozvoje české kultury (škola domácí a škola kosmopolitní). Technické a společenské změny související s průmyslovou revolucí zasáhly nejcitlivěji do architektury; vedle účelových staveb (továrny, nádraží, dělnické kolonie) vznikaly i cenné objekty (v historizujících slozích - novogotice, novorenesanci a novobaroku). Souběžně s tím se prosazovaly vlivy secese a kubismu. Zvyšování intelektuální a vůbec kulturní úrovně hrálo významnou roli při uvědomovacím procesu české společnosti.

Přibližně od 80. let 19. století se kultura v českých zemích zbavuje závislosti na politice a stává se autonomní složkou národních aktivit; neizoluje se zcela od politiky, avšak vlastní úroveň samotné kultury se začíná měnit na základě hodnotových estetických kritérií (ne jako dosud převážně politických). K diferenciaci a pestrosti uměleckých děl a žánrů přispívalo jak nové sociální rozvrstvení společnosti, tak i změny životního stylu, technické novinky (elektrina, spoje apod.), urbanizace, růst vzdělanosti a kvantitativní nárůst konzumentů kulturních hodnot. Zásadně se začalo měnit postavení kultury ve společnosti.

Rozhodující úlohu v kulturním vzestupu společnosti hrálo školství; přibývalo základních i středních škol, vzrostla role škol vysokých (v Praze působily vedle sebe české i německé vysoké školy technické a univerzity), na nichž se - spolu s Českou akademií - začala rozvíjet vědecká činnost. Ta se v oblasti společenských věd zaměřila zejména na kritické zhodnocení kulturního dědictví. Spor o pravost Rukopisů a diskuse o tzv. české otázce vyvolávaly vlnu polemik a sporů. Postupně vítězila skupina kolem T. G. Masaryka, vycházející ve své vědecké práci z filozofického pozitivismu a z potřeby vědecké pravdy. Přibývalo těch představitelů české vědy a kultury, kteří rozpoznali povrchnost proudu, jenž se zaštiťoval českým vlastenectvím a nekritickým obdivem k minulosti. Kritika "českého Kocourkova" pronikala i do původní umělecké tvorby. Nebývalou erupcí a živelný vzestup zaznamenala osvětová činnost spojená se zakládáním spolků a zájmových organizací (k nim se také řadil bezpočet ochotnických divadelních spolků, amatérských kapel a sokolských jednot). Zcela mimořádný význam pro rozvoj vzdělanosti širokých vrstev společnosti měl periodický tisk a čilá nakladatelská politika. Celá oblast umělecké tvorby a kultury zaznamenala v předválečných letech jak po stránce tematické, tak i formální nebývalý vzestup, kterým učinila i podstatný krok k vyrovnání s "Evropou".

X. Směrování k samostatnému státu – Podrobná data

(1849-1918)

1849

8. června

Podle lombardsko-benátského vzoru bylo v monarchii zavedeno četnictvo s funkcí státní bezpečnosti, dohlížející funkcí nad obecní policií a také funkcí asistenční a podpůrnou.

14. června

Císařským nařízením vstoupila v platnost od 1. července 1850 nová soudní organizace; správa soudnictví byla svěřena ministerstvu spravedlnosti a nejvyšší soudní úřad byl přeměněn v nejvyšší soudní a kasační dvůr. Stal se vrcholem organizace, kterou tvořily další tři stupně: vrchní zemské, zemské a okresní soudy (od roku 1855 byly zemské soudy reorganizovány v soudy krajské).

26. června

V českých zemích byla zřízena c.k. místodržitelství (v Praze a Brně) a v Opavě zemské prezidium (jako nejvyšší zemské úřady), neboť spojení Slezska s Moravou bylo vyjma let 1860-1861 zrušeno. Místodržitelství začala fungovat od 1. ledna 1850, kdy vstoupila v platnost nová organizace státní správy podléhající ministerstvu vnitra, jež vystřídalo dřívější dvorskou kancelář.

27. června

Vydáno ministerské prováděcí nařízení pro Čechy a Moravu (pro Slezsko 17. srpna t. r.) k zákonu o zrušení roboty: 161 paragrafů obsahovalo nezbytné, podrobné údaje a informace k vyvazování z roboty. V jednotlivých zemích byly zřizovány tzv. vyvazovací komise (1850-1853) a císařskými patenty z 25. září 1850 a 11. dubna 1851 se vytvářely tzv. zemské vyvazovací fondy (byly dlužníky bývalých vrchností a věřiteli bývalých poddaných).

28. července

V nové rekonstruované vídeňské vládě (17. května podal demisi hrabě Stadion) převzal křeslo ministra vnitra A. Bach (po pádu Pillersdorfovy vlády v létě 1848 získal místo ministra spravedlnosti).

23. prosince

V Národních novinách uveřejnil F. Palacký článek O centralizaci a národní rovnoprávnosti v Rakousích, v němž podrobně vysvětlil svou představu etnického federalismu a varoval vídeňskou vládu před centralizačními kroky. Krátce nato (14. ledna 1850) se Palacký vzdal veřejným prohlášením další politické činnosti.

1850

leden

V Praze vypukla stávká téměř čtyř set tiskařů kartounů; dosud největší stávká v Čechách.

26. března

Na základě zákona č. 122 vzniklo v celé monarchii 57 obchodních a živnostenských komor v hlavních obchodních a průmyslových centrech (z toho v českých zemích v osmi - v Praze, Plzni, Chebu, Liberci, Českých Budějovicích, Brně, Olomouci a Opavě). Funkce komor byla reprezentativní, poradní, správní a osvětově podpůrná. Po vydání únorové ústavy (1861) získaly i funkci politickou (volily poslance do zemských sněmů a říšské rady) a jejich postavení bylo novelizováno (1868).

18. a 23. dubna

Dvěma patenty zrušil císař tzv. placetum regium, platné od doby Josefa II. Biskupové měli opět právo samostatně rozhodovat o vnitřních záležitostech církve; dosud mohla být v Rakousku papežská nařízení publikována a prováděna jen se svolením panovníka.

21. května

Reorganizována berní správa; v hlavních městech zřízena zemská finanční ředitelství, v krajských městech okresní finanční ředitelství a nejnižší organizovány berní úřady.

1. června

Byly vydány první poštovní známky v habsburské monarchii (série císařský znak s korunou v hodnotě 1, 2, 3, 6 a 9 krejcarů); druhá série ozdobena hlavou císaře.

1. července

Zřízena nejnižší instance soudnictví - okresní soud; nové okresní soudy byly jednotné, všeobecné, odloučené od veřejné správy a tedy důsledně postátněné. Soudcové byli nezávislí a byla garantována veřejnost a ústnost řízení. Reforma zřizovala v českých zemích 310 okresních soudů (z toho 52 soudů první třídy) místo bývalých 868 soudů vrchnostenských.

28.-29. listopadu

V Olomouci proběhla schůzka nejvyšších vládních představitelů Rakouska a Pruska (kancléře Schwarzenberka a pruského ministra zahraničí Manteuffela), která se týkala řešení sporných otázek v Německu (Holštýnska a Hessensko-Darmstadtska) a napětí mezi oběma státy v otázce vlivu v Německém spolku. V uzavřené smlouvě Prusko ustoupilo nátlaku Rakouska. Toto tzv. olomoucké ponížení Pruska (též "pruská Canossa") se stalo východiskem dalších diplomatických jednání v Drážďanech (prosinec 1850-květen 1851), při nichž byl bývalý Německý spolek obnoven na starých základech z roku 1815 jako jediná státně politická instituce sdružující německé státy ve střední Evropě.

1851

Majitel cukrovaru v Židlochovicích F. Robert vynalezl stojaté odpařovací aparatury, tzv. roberty; v roce 1864 se jeho syn J. Robert proslavil vynálezem difúze, jež se ukázala být výhodnější než lisování. Cukrovar v Židlochovicích se stal největším a technicky nejdokonalším cukrovarem v Rakousku.

13. dubna

Císařským patentem ustavena říšská rada jako poradní orgán panovníka. Rada neměla mít iniciativní právo v legislativních záležitostech, její členy i předsedu jmenoval císař (stal se jím K. von Kübeck). Jednání rady byla zásadně neveřejná.

6. července

Vydáno vládní nařízení, jež umožňovalo úřadům po dvojí předběžné výstraze zastavit bez soudního rozhodnutí jakékoliv noviny.

20. srpna

Císař podepsal tři kabinetní listy: 1. říšská rada získala statut osobního poradního orgánu císaře; 2. vláda přestala fungovat jako kolektivní poradní orgán a jednotliví ministři měli být odpovědní pouze císaři; 3. vláda byla vyzvána, aby zvážila realizaci oktrojované ústavy ze 4. března 1849.

22. srpna

Z podnětu ministra vnitra A. Bacha byly rozpuštěny a odzbrojeny národní gardy.

21. listopadu

Byl publikován s platností od 1. února 1852 nový celní tarif, který otvíral rakouskou ekonomiku světovému trhu, když od výlučného celního prohibicionismu přecházel k mírnému ochranářství; nový celní tarif snížil počet položek z 654 na 338 a v průměru snižoval veškerá cla zhruba o tři čtvrtiny. Již 1. června 1851 byly zrušeny celní hranice mezi Rakouskem a Uhry a celá monarchie se vyvíjela jako jednotné hospodářské území. Další celní tarif byl vydán roku 1853; nižšími dovozními cly nutil podnikatele ke zvyšování technické úrovně výroby (bylo umožněno novou obchodní smlouvou s Pruskem a německým Celním spolkem).

31. prosince

Došlo ke zveřejnění dvou císařských patentů a jednoho císařského kabinetního přípisu (tzv. silvestrovských patentů): 1. odvolával březnovou oktrojovanou ústavu z roku 1849; 2. ze základních občanských práv potvrzoval jen občanskou rovnost před zákonem, zrušení poddanství a přislíbil ochranu státem uznaných konfesí; 3. zveřejňoval tzv. Zásady pro organické zákonodárství (v 36 člancích byly obsaženy základy příští politicko-správní struktury monarchie). Tyto tři dokumenty položily formální základ Bachova neoabsolutismu (1851-1859).

1852

Ustavena Kladenská železářská společnost, později rozšířená na Pražskou.

V Praze-Smíchově postavena nová továrna firmy Ringhoffer, která se specializovala na výrobu železničních vagónů (nejprve pro nákladní, od roku 1863 i pro osobní dopravu a od 70. let i pro městskou kolejovou dopravu).

4. dubna

Zemřel kancléř Felix Schwarzenberk; po jeho smrti nebyl jmenován předseda vlády a případným zasedáním (konferencím) vlády měl předsedat císař František Josef I.

11. dubna

Vyšlo rozhodnutí o vytvoření Nejvyššího policejního úřadu; policejní agenda byla opět vyčleněna z rezortu ministerstva vnitra (dostala se tam v březnu 1848). Do čela úřadu postaven generál J. Kempen, který byl současně vrchním inspektorem četnictva; úřad byl podřízen přímo císaři.

27. května

Publikován nový tiskový zákon, který umožňoval zabavovat úřední cestou jakékoli periodické i neperiodické tuzemské i cizí tiskoviny; většinu těchto omezení odstranil až nový tiskový zákon ze 17. prosince 1862.

Zveřejněn text trestního zákona, znamenající návrat do předbřeznových dob, kdy se mj. připouštěly tělesné tresty (odstraněny až roku 1867).

26. listopadu

Vstoupil v platnost spolkový zákon, který znemožňoval jakékoliv sdružování, jež by se chtělo zabývat věcmi, "patřícími do oblasti zákonodárství či veřejné správy", a obnovoval koncesní systém (spolek mohl být založen jen po předchozím úředním schválení).

1853

19. ledna

Ministerstva vnitra, financí a spravedlnosti vydala společně obsáhlé předpisy o kompetenci politických a soudních úřadů; jednalo se o rozpracování tzv. Zásad organického řízení (z 31. prosince 1851). V průběhu roku vznikly první prováděcí předpisy pro některé země a celá akce byla uzavřena roku 1854.

duben

V Praze založen tajný republikánský spolek Bratři červeného praporu za účasti studentů akademického gymnázia a učňů; ještě v témže roce došlo k jeho odhalení a pozatýkání vedení spolku.

29. července

Vydán nový trestní řád, který se vracel k předbřeznové praxi (zaváděl tzv. inkviziční proces a zachovával instituci státních návladních). V průběhu 60. let byl revidován a 23. května 1873 vyšel nový trestní řád.

1854

Ing. Č. Daněk založil v Praze-Karlíně strojírenskou továrnu na výrobu cukrovarnického zařízení.

Ve smyslu Zásad organického řízení bylo vytvořeno v Čechách 13 krajů, 207 okresů a dva samostatné městské úřady; na Moravě bylo 6 krajů, 76 okresů a rovněž dvě samostatná města; Slezsko, které bylo pokládáno za jeden kraj, bylo rozděleno na 22 okresů a jedno samostatné město. Ke zrušení krajů došlo (pod záminkou finančních úspor) po vydání zákona z 23. října 1862.

Císařským nařízením byl zaveden nový organizační řád pro střední školy, ty byly tzv. reformou Exnerovou-Bonitzovou přizpůsobeny nové době. Základním typem střední školy bylo gymnázium o osmi třídách; kromě toho se zřizovaly reálky (vyšší o šesti třídách, nižší o dvou až třech třídách). Současně došlo k redukci výuky češtiny. Univerzity

přestaly být pouhými vzdělávacími ústavy pro státní úřednictvo a měly se stát střediskem vědecké badatelské práce. Byl zrušen státní dozor nad univerzitami a zavedena svoboda učení, jakož i univerzitní samospráva. Filozofické fakulty se staly rovnocennými s ostatními fakultami.

23. května

Pro úpravu pracovních poměrů v hornictví byl vydán horní řád, jímž byly odstraněny staré právní řády pro hornictví z dob feudalismu.

12. prosince

Rakousko uzavřelo smlouvu s Anglií a Francií, kterou přistoupilo k protiruské koalici v krymské válce; v únoru t. r. zahájilo Rakousko mobilizaci svých vojenských sil, v dubnu uzavřelo smlouvu s Pruskem a po souhlasu s Tureckem obsadilo v srpnu t. r. podunajská knížectví Valašsko a Moldavsko. Po pařížském míru (30. března 1856) muselo Rakousko vyklidit obě knížectví a kolísavou politikou se ocitlo v mezinárodní izolaci.

1855

Z podnětu J. V. Friče vyšel sborník (almanach) Lada-Nióla; přispěly do něj tehdejší známé osobnosti z českého kulturního života (mj. J. J. Kolár, B. Němcová).

18. srpna

Mezi Vatikánem a rakouskou vládou byl uzavřen (v den 25. narozenin Františka Josefa I.) konkordát, kterým získala církev značná privilegia v oblasti nižšího a středního školství a také v záležitostech manželského práva, kde se stát vzdal josefínských principů občanského sňatku. Duchovenstvo bylo osvobozeno od placení daní. Konkordát se stal "trnem v oku" části veřejnosti (zejména liberálního měšťanstva), v květnu 1874 byl zrušen.

1857

Založena pražská filiálka vídeňského Úvěrního ústavu (Creditanstalt für Handel und Gewerbe, tj. Úvěrního ústavu pro obchod a živnosti), jehož pobočka byla brzy nato založena v Liberci s dotací 1 milion zlatých. Dalšími úvěrovými institucemi se staly (1863) Česká eskomptní banka, ovšem jako ryze německý finanční ústav, a o rok později (1864) jako zemská instituce Hypoteční banka Království českého, která poskytovala úvěry zejména velkostatkářům.

V Ústí nad Labem byl založen Rakouský spolek pro chemickou a metalurgickou výrobu.

24. ledna

Mezi habsburskou monarchií, Lichtenštejnskem a státy v Německém spolku byla uzavřena měnová dohoda; bylo rozhodnuto o směnitelnosti stříbrné měny, o společném měnovém základu, jímž byla stanovena celní libra stříbra o 500 g; zavedením spolkové měny byla ukončena platnost konvenční měny (z 21. září 1753). V Rakousku bylo z celní libry raženo 45 zlatníků. Spolková měna skončila 13. června 1867, rakouská (zlatková) měna pokračovala až do zavedení korunové měny roku 1892.

28. srpna

Založena Pražská železářská společnost; vznikla spojením Kladenského železářského těžářstva, Kladenského kamenouhelného těžářstva a několika dalších podílníků.

1857-1859

Ekonomika českých zemí byla postižena krizí; projevila se poklesem výroby v železářství, strojírenství a cukrovarnictví (tam již finanční krize od srpna 1856). Krize vypukla ve Spojených státech a přenesla se do Anglie, Německa a Rakouska; postupně zasáhla i další evropské země.

1858

Za redakce J. Baráka vyšel almanach Máj, v němž se k odkazu K. H. Máchy přihlásili svými verši či povídkami J. Neruda, V. Hálek, A. Heyduk, K. Světlá, K. J. Erben aj.

5. ledna

Zemřel nejvýznamnější český vojevůdce 19. století Václav Radecký z Radče. Účastnil se už napoleonských válek, poté se "proslavil" zejména záchranou rakouského panství v Itálii za revoluce 1848-1849. Jeho pomník na Malostranském náměstí byl proto po roce 1918 odstraněn.

1859

23. dubna

Rakousko předalo Sardinii ultimátum, ve kterém požadovalo okamžité zastavení zbrojení; Sardinie tomuto požadavku nevyhověla. Rakouská armáda počátkem května překročila společné hranice, avšak ve dvou bitvách (4. června u Magenty a 24. června u Solferina) byla poražena spojeným sardínsko-francouzským vojskem. Již 11. července bylo uzavřeno na osobní schůzce Napoleona III. s císařem Františkem Josefem I. ve městě Villafranca příměří, jehož podmínky byly stvrzeny mírem curyšským (10. listopadu 1859). Rakousko postoupilo Sardinii většinu Lombardska, ponechalo si Benátsko i obě důležité lombardské pevnosti Mantovu a Peschieru.

22. srpna

Císař propustil ministra vnitra A. Bacha a na jeho místo povolal dosavadního haličského místodržitele hraběte A. Goluchowského; propouštěcí dekrety dostal i šéf nejvyššího policejního úřadu J. Kempen a císařův osobní pobočník K. Grünne. Jejich odchod bývá spojován s pádem neoabsolutismu (Bachova).

20. prosince

Patentem č. 227 ř. z. byl uzákoněn (s působností od 1. května 1860) nový živnostenský řád (osnova zákona byla přepracována podle návrhů ministra financí K. von Brucka). Tímto zákonem byly v Rakousku odstraněny poslední zbytky cechů a byl zaveden důsledný liberalismus, což znamenalo, že každý občan měl volný přístup ke všem živnostem (kromě tzv. koncesních - knihtiskařství, knihkupectví, zastavárny, doprava osob). Zásady volné konkurence legalizoval obchodní zákoník ze 17. prosince 1862.

1860

Nakladatelství I. L. Kobera vydalo I. svazek první české encyklopedie - Riegrova slovníku naučného; tento rozsáhlý podnik (o 11 svazcích) se začal realizovat od roku 1858, dokončen byl roku 1874. Od 3. svazku byl spolu s Riegreem redaktorem J. Malý.

zima

Korupční aféra vysokých státních úředníků (podvody s armádními dodávkami) vedla k odvolání ministra financí K. von Brucka (23. dubna spáchal sebevraždu) a k zatčení mnoha osob. Nakonec celá záležitost "usnula".

5. března

Patentem byla svolána do Vídně tzv. rozmnožená říšská rada; poradní sbor (říšská rada dvanácti doživotních radů) z roku 1851 měl být rozšířen o blíže neurčený počet mimořádných doživotních radů a o 38 dočasných členů ze všech částí monarchie (na dobu 6 let, výběr měly provést zemské sněmy). Na Čechy měli připadnout 3 zástupci, na Moravu 2 a na Slezsko 1; protože však zemské sněmy neexistovaly, jmenoval členy sám panovník. Úkolem rozmnožené říšské rady bylo podílet se na jednání o státním rozpočtu, přípravě osnov zákonů a na řešení otázek zemských zřízení. Statut rady byl v červenci rozšířen o ústavní rozhodovací právo. Samotné jednání probíhalo mezi 31. květnem a 28. září 1860.

17. května

Zrušena olomoucká univerzita; její filozofická fakulta byla zrušena již 19. září 1851, o zrušení právnické fakulty bylo rozhodnuto 10. srpna 1855, nadále zůstala pouze teologická fakulta.

18. června

F. L. Rieger předložil při audienci u císaře obsáhlé memorandum, které bylo jakýmsi vyhlášením českého politického programu. Vycházelo z požadavků národního sebeurčení, žádalo jazykovou rovnoprávnost v úřadech a školství, oživení národních institucí. Současně memorandum žádalo vydávání českých politických novin.

2. října

Vyšlo první číslo časopisu Čas, vydávaného advokátem A. Krásou; jednalo se (po několika letech) o první politický list českých liberálních politiků, který se však neprosadil. Jeho roli převzaly od 1. ledna 1861 Národní listy, o jejichž koncesi požádal J. Grégr (začal je vydávat s bratrem Eduardem, F. Šimáčkem, F. Jeřábkem a také V. Hálkem).

20. října

V předvečer odjezdu na schůzku s carem Alexandrem II. a pruským následníkem trůnu Vilémem do Varšavy vydal císař tzv. říjnový diplom (s podpisem ministra vnitra hraběte Goluchowského). Diplom přiznával zákonodárnou moc zemským sněmům a říšské radě a vymezoval obecně jejich kompetence; panovník se tímto slavnostně vzdával absolutismu. Diplom připouštěl jak centralistickou, tak federalistickou interpretaci, a proto byl rozličně přijímán; zatímco v českých zemích byl přivítán, v Uhrách vyvolal odpor, a to přes více dualistické (promaďarské) stanovisko. Také němečtí liberálové byli znepokojeni federalistickým postojem diplomu. Společně s diplomem byl vydán manifest k národům a několik vlastnoručních císařských listů různým státním činitelům.

13. prosince

Ministrem vnitra (s titulem státního ministra) byl jmenován (za propuštěného hraběte Goluchowského) A. rytíř von Schmerling; v úřadě setrval do 27. července 1865.

1861

1. ledna

Vyšlo první číslo Národních listů, v němž F. L. Rieger nastínil český politický program obsahující požadavek národní rovnoprávnosti, občanských práv a rozsáhlé samosprávy.

6. ledna

V bytě historika V. V. Tomka došlo k tříhodinové osobní schůzce F. L. Riegra s J. J. Clam-Martinicem, čímž byla zahájena nová etapa politické spolupráce konzervativního křídla české politické reprezentace s historickou šlechtou.

26. února

Nově jmenovaným státním ministrem A. Schmerlingem byla oktrojována (vyhlášena) únorová ústava (též Schmerlingova); šlo fakticky o souhrn základních zákonů, které měly být realizací ústavních záměrů říjnového diplomu. Ústava byla vydána pro celé území monarchie (včetně Uher). Základní zákon o říšském zastupitelstvu doprovázel soubor "zřízení zemských a řádů volení do sněmů zemských", který obsahoval pro všech 15 zemí jednak nová zemská zřízení, jednak volební řády do jednotlivých zemských sněmů včetně rozpisu počtu poslanců na jednotlivé kurie (šlo o tři kurie - velkostatkářská, měst a venkovských obcí). Říšská rada měla být dvoukomorová: a) širší (pro celoříšské záležitosti) a užší (pro neuherské země a bez Benátska), což signalizovalo počátky dualismu. Panskou sněmovnu jmenoval panovník, poslaneckou volily zemské sněmy; český zemský sněm měl mít 241 poslanců, do říšské rady vysílal 54 zástupců, moravský sněm byl stočlenný, do Vídně vysílal 22 poslanců a slezský sněm o 31 poslancích posílal do Vídně 6 zástupců. Celkový počet poslanců širší říšské rady byl stanoven na 343, užší rady na 203 (dosavadní říšská rada se přeměnila na státní radu s poradní funkcí). Únorová ústava vzbudila u většiny neněmeckých národů odpor, nejdůraznější v Uhrách; Čechům bylo upřeno české historické právo.

18. a 20. března

Proběhly první volby do zemských sněmů; první zasedání českého, moravského a slezského sněmu byla zahájena 6. dubna t. r. Na českém sněmu získali čeští liberálové asi třetinu mandátů a vytvořili tzv. národní blok, vedený F. Palackým, F. L. Riegre a F. A. Braunerem; Rieger přednesl první (z dlouhé řady) české "ohrazení". V moravském zemském sněmu zasedalo 24 Čechů, kteří podali ústy svého vůdce A. Pražáka 9. dubna rovněž ohrazení. Ve slezském sněmu neměli Češi zastoupení.

8. dubna

Vydán protestantský patent, kterým se protestantům dostalo po stránce právní plné náboženské rovnoprávnosti.

29. dubna

Ve Vídni zahájila jednání (širší) říšská rada, do níž byli poslanci voleni ze zemských sněmů; vedle stovky členů panské sněmovny (byl do ní jmenován i F. Palacký) se prezentovalo přesně 200 členů poslanecké sněmovny, protože se nedostavili delegáti z Uher, Sedmíhradska, Chorvatska a lombardsko-benátského království. To fakticky znamenalo, že se sešla jen tzv. užší říšská rada. Zasedání říšské rady bylo uzavřeno 18. prosince t. r.

2. října

Oficiálně byly potvrzeny stanovy pražského pěveckého spolku Hlahol, který byl založen již v listopadu 1860; jedním z prvních sbormistrů byl B. Smetana.

14. října

Zahájen provoz na české západní dráze mezi Prahou a Plzní.

1862

V Praze se konal u příležitosti svatojanských oslav první sjezd pěveckých spolků za účasti zhruba 900 zpěváků z 87 spolků; o dva roky později proběhl další sjezd pod hlavním vedením B. Smetany (za účasti 113 spolků).

16. února

Z podnětu M. Tyrše byla v Praze založena tělocvičná organizace Sokol; prvním starostou se stal J. Fügner. Již v roce založení existovalo v Čechách 8 jednot. Vedle ideálů vlasteneckých se Sokol prosazoval svou úlohou vzdělávací, kulturní a osvětovou. Na Moravě vznikla první sokolská jednota 2. prosince 1862 v Brně z podnětu J. Helceleta.

5. března

Byl vydán rámcový říšský obecní zákoník, který byl kompromisem mezi centralistickými tendencemi vlády a ideou samosprávy obcí, jak ji hlásala říšská rada. Říšský zákon byl rozpracován do příslušných zemských zákonů, a to s datem 15. listopadu 1863 pro Slezsko, 16. března 1864 pro Moravu a 16. dubna 1864 pro Čechy; ty pak platily do konce monarchie, s řadou doplňků a novel až do roku 1938 a na území Protektorátu Čechy a Morava až do roku 1945.

1. června

Konalo se první veřejné sokolské cvičení v sále U Apolla v Ječné ulici v Praze; pravidelné cvičení první sokolské Tělocviční jednoty pražské bylo zahájeno již 5. března t. r. v Malypetrově tělocvičném ústavu v Panské ulici.

podzim

Schváleny stanovy Obchodnického spolku Merkur, který si vytkl za cíl rozvíjení obchodního vzdělání, vzájemnou podporu a společenské styky obchodníků. Do roku 1867 bylo vedení spolku česko-německé, na valné hromadě t. r. získali většinu čeští obchodníci a ovládli výbor.

27. října

Zákony č. 87 a č. 88/1862 na ochranu svobody osobní a svobody domovní zahájily hlavní reformu politického systému. Zatčení osoby a provádění domovní prohlídky mohlo být uskutečněno jen na základě soudního příkazu.

18. listopadu

Zahájen provoz v Prozatímním divadle v Praze, které suplovalo českou scénu (až do otevření Národního divadla); od roku 1864 uvádělo denně česká představení.

17. prosince

Vydán nový obchodní zákoník, který legalizoval naprosto volnou konkurenci v obchodním podnikání. Vstoupil v platnost v lednu 1863.

1862-1865

Propukla bavlnářská krize, jež byla vyvolána vážnutím dodávek bavlny za občanské války v USA; hluboký pokles nastal například na Liberecku, kde v roce 1864 byla zaměstnána sotva desetina dělnictva v bavlnářských továrnách.

1863

Vynález saturace českého chemika H. Jelínka odstraňoval staré způsoby čerení; tento nový postup se velmi rychle rozšířil do cukrovarnické výroby.

V Brně založena Moravská orlice, která hájila názory konzervativní části moravského politického spektra.

Z pražského obchodního spolku Merkur vyšel podnět k založení Živnostenské banky a později i burzy.

V. Náprstek založil v Praze Průmyslové muzeum, jehož předním úkolem bylo "vzdělávati průmyslníky tím způsobem, aby názorně seznali, jak rozmanitě užívá se přírodních látek v průmyslu".

19. února

Schváleny stanovy Umělecké besedy, v níž se sdružili čeští hudební, výtvarní a literární tvůrci; svou činnost zahájila 9. března t. r. Předsedou hudebního odboru byl B. Smetana, výtvarného odboru J. Mánes a literárního V. Hálek. Umělecká beseda měla v programu založení dramatické školy a uměleckého časopisu, zřízení čítárny a knihovny a udílení stipendií umělcům do zahraničí.

18. března

F. L. Rieger přednesl poslanecké sněmovně zdůvodnění další neúčasti českých poslanců na práci říšské rady. Již předtím (30. září 1861) odešel na dovolenou jediný český zástupce v panské sněmovně F. Palacký.

5. června

Mladoboleslavský list Boleslavan (vycházel od října 1860), který se od dubna 1863 prezentoval jako politický časopis, uveřejnil do této doby neslýchaný útok na F. Palackého za jeho negativní postoj k polskému povstání (leden 1863). Palacký odpověděl 8. června v Národních listech článkem Odpověď Boleslavanu o polské otázce, který vyvolal doma i v cizině značnou senzaci. "Polská otázka" se stala předmětem sporů uvnitř českého politického tábora: zatímco staročeši v čele s Palackým a Riegreem odmítali

polské povstání, protože poškozovalo slovanskou věc, mladočeši s povstáním sympatizovali.

17. června

Český poslanecký klub se rozpadl, když skupina jedenácti liberálních poslanců v čele s F. L. Riegrem se rozhodla nevstoupit do říšské rady; svůj postoj oznámila přípisem ze 17. června t. r. (čteno v říšské radě 25. června), ve kterém obsáhle zdůvodnila, proč se na činnosti říšské rady nemíní nadále podílet (ta byla omezena jen na Předlitavsko, protože uherský sněm neuznal únorovou ústavu). Dalších pět českých poslanců se mandátu vzdalo, zůstali jen čtyři. Čtyři čeští poslanci z Moravy odešli z Vídně až v listopadu 1864. Nastalo období tzv. pasivní rezistence (tj. neúčasti na jednání v říšské radě) až do roku 1879.

5. července

Na návrh olomouckého arcibiskupa Bedřicha z Fürstenberka určil papež Pius IX. tento den jako svátek sv. Cyrila a Metoděje, a to nejen na Moravě, ale i v Čechách a Chorvatsku. Na Velehradě proběhly mohutné oslavy 1000. výročí příchodu obou bratří na Velkou Moravu.

15. prosince

Vyšlo první číslo nového politického listu *Národ*; redakčně vedený F. Šimáčkem a zastupující názory Palackého, Riegra a Braunera volal po "národní jednotě" proti "rozdrobujícím, seslabujícím a ničivým snahám".

1864

V českých zemích zaváděna obecní samospráva.

8. ledna

Za zprostředkování redaktora Boleslavanu F. Vinklera se uskutečnila schůzka několika poslanců a žurnalistů (bratři Grégrové, Thurn-Taxis, E. Tonner, F. Schulz), na níž Thurn-Taxis vystoupil s návrhem založit samostatnou stranu, která by byla liberálnější než dosavadní politická reprezentace v čele s Palackým a Riegrem. Pro rozpory uvnitř této skupiny se záměr nezdařil.

16. ledna

Uzavřena spojenecká smlouva mezi habsburskou monarchií a Pruskem.

1. února

Spojená vojska rakouská a pruská překročila hranice Šlesvicka-Holštýnska a zahájila válku proti Dánsku; brzy se ukázala vojenská převaha spojenců.

25. května

Český sněm přijal dva zemské školské zákony: 1. o rovném právu obou zemských jazyků na středních školách, který stanovil zásadu, že na všech středních školách, tj. gymnáziích a reálkách, bude druhý zemský jazyk povinným vyučovacím jazykem; 2. o rozdělení gymnázií na česká, německá a oboujazyčná. Zákon o vyučování obou jazyků schválil císař v lednu 1866.

1. srpna

Uzavřeno předběžné příměří mezi Dánskem a rakousko-pruskou koalicí; vítězná válka s Dánskem byla ukončena vídeňským mírem z 30. října t. r.

9. listopadu

V programovém článku v listě Národ vystoupil F. L. Rieger "proti rozpůlení říše" (proti dualismu) a snesl všechny argumenty pro federalizaci monarchie.

1865

V časopisu brněnského přírodovědného spolku uveřejnil Johann Gregor Mendel, moravský Němec a člen řádu augustiniánů, výsledky svých epochálních pokusů z křížení hrachu a formuloval tři základní zákony dědičnosti. Jeho objev však zapadl. Teprve po necelém půl století přišli další vědci na tytéž principy. K jejich cti nutno dodat, že dodatečně zjistili Mendelovu prioritu a zveřejnili výsledky jeho díla.

9. dubna-16. května

F. Palacký uveřejnil v deníku Národ sérii osmi článků, v nichž systematicky vyložil svůj program federalizace Rakouska a varoval před dualismem. Oproti letům 1848/1849, případně 1860/1861, byl rozdíl v tom, že z Palackého vychází skepse a zklamání i "bolestné" poznání, že rakouský stát není schopen nebo ochoten plnit roli, která by odpovídala životním potřebám všech středoevropských národů. Koncem téhož roku vyšly články v brožuře s názvem Idea státu rakouského.

11. července

Český místodržící hrabě Belcredi přijal Pamětní spis císaři podepsaný poslanci českého sněmu (stylizovaný F. L. Riegrem), který požadoval jménem "národa československého" řešení české otázky stejným způsobem jako uherské otázky.

27. července

Císař František Josef I. přijal demisi státního ministra A. von Schmerlinga (stal se předsedou Nejvyššího soudního dvora) a na jeho místo jmenoval dosavadního českého místodržícího hraběte R. Belcrediho, který svým smýšlením směřoval ke skupině federalisticky orientovaných konzervativních aristokratů. Již 24. června odstoupil z funkce předsedy vlády arcivévoda Rainer a jeho místo prozatímně zaujal ministr zahraničí Mensdorff-Pouilly. Nová Belcrediho vláda úřadovala do února 1867.

14. srpna

Uzavřena gasteinská konvence (smlouva) mezi Rakouskem a Pruskem, která upravovala společnou správu obou polabských vévodství (Šlesvicko - spravované Pruskem a Holštýnsko s výjimkou Kielu - Rakouskem); Prusko získalo rovněž za menší finanční úhradu Lauenbursko. Obě vévodství byla od války Rakouska a Pruska s Dánskem (1864) pod společnou rakousko-pruskou svrchovaností.

25. srpna

Zahájena pravidelná paroplavba na Vltavě z Prahy do Štěchovic, kterou provozovala Česká akciová společnost pro paroplavbu na Vltavě (lodě Praha, Vyšehrad, Rudolf, Štěpánka).

20. září

Vydán císařský manifest prozatím pozastavující (do odvolání) platnost únorové ústavy a říšské rady; monarchie měla vstoupit na "novou volnou dráhu". Únorová ústava měla být předložena k projednávání uherskému a chorvatskému sněmu a tyto výsledky (pokud by znamenaly revizi uvedených zákonů) by pak byly dány ke schválení zastupitelským orgánům ostatních zemí. Manifest vzbudil naděje federalistů a byl přivítán českou veřejností i poslanci českého sněmu; ti na zahájeném sněmu (23. listopadu) schválili odeslání děkovné adresy císaři.

1. listopadu

V Plzni zahájilo činnost městské "právozárečné" divadlo jako druhá stálá česká divadelní scéna.

1866

1. ledna

Po mnohaletých rekonstrukcích byl uveden do provozu staroměstský orloj v Praze; původní orloj byl doplněn soškami dvanácti apoštolů s Kristem (autorem E. Veselý, 1864) a kalendářní deskou J. Mánese (1865), která byla v roce 1882 nahrazena kopií.

8. ledna

Maršálek českého zemského sněmu hrabě Rothkirch oznámil poslancům úmysl císaře Františka Josefa I. nechat se korunovat v Praze za českého krále.

20. března

Český zemský sněm (čeští liberálové zde měli s "historickou" šlechtou malou převahu nad německou reprezentací) přijal zvláštní adresu císaři (23. března předána do Vídně), v níž se vypočítávaly všechny nedostatky dosavadního volebního řádu a vyslovoval se požadavek oktroje revidovaných řádů a zřízení. Zemský sněm tak kapituloval a přímo vybízel panovníka k iniciativě; zejména postup českých poslanců lze označit za nedůstojné doprošování. V průběhu sněmovních zápasů sklízeli čeští liberálové některé dílčí úspěchy (v březnu t. r. upraveno české vyučování na pražské univerzitě). Moravský zemský sněm, zasedající ve stejném období jako sněm český, nepřijal děkovnou adresu a ani zvláštní adresu císaři a zaujal rezervované vyčkávací stanovisko k českým státoprávními snahám.

21. dubna

Rakousko vyhlásilo mobilizaci jižní armády (operující v Benátsku, které chtěla odkoupit Itálie) a o šest dnů později byl vydán rozkaz k mobilizaci severní armády; ta měla bojovat s Pruskem (v listopadu 1865 nabídl Berlín Vídni odkoupení Holštýnska).

24. května

Při audienci u panovníka tlumočila zvláštní deputace z Prahy projevy věrnosti; současně přivezla do Vídně i české korunovační klenoty. Ve stejnou dobu opustil Prahu bývalý císař Ferdinand I. a odjel do Innsbrucku.

12. června

Uzavřena francouzsko-rakouská dohoda, v níž se Rakousko zavázalo předat po vítězné válce Francii Benátsko; ta naopak slíbila zachovat v německých záležitostech neutralitu. Smlouvou s Itálií si Prusko zajistilo již 8. dubna 1866 její tříměsíční spojenectví při současné neutralitě Francie.

14. června

Rakousko obvinilo Prusko z vměšování a předložilo Spolkovému sněmu ve Frankfurtu návrh na rozmístění spolkového vojska ve Šlesvicku a Holštýnsku; v uvedený den byl při posledním hlasování ve Spolkovém sněmu rakouský návrh přijat. Prusko reagovalo vystoupením z Německého spolku.

17. června

Císař František Josef I. se obrátil válečným manifestem ke svým národům; o den později učinil totéž pruský král. Pruská armáda vstoupila již 16. června do Saska, které bylo spojencem Rakouska; Rakousko odpovědělo vypovězením války. Po bok Rakouska a proti Prusku se postavila většina německých států. Začala rakousko-pruská válka.

23. června

Vojska pruské labské a první armády (asi stopadesátitisícová) překročila české hranice v prostoru mezi Rumburkem a Libercem, bez většího odporu se zmocnila obou měst a postupovala směrem na Jičín. O čtyři dny později pronikla z Kladska na území Čech také druhá pruská armáda o síle 100 tisíc mužů a po bitvách u Náchoda a Trutnova vstoupila do vnitrozemí (i v dalších dílčích bitvách - u Jičína, České Skalice aj. byly ztráty rakouské severní armády až pětkrát vyšší než na protivníkově straně).

24. června

Armáda italského krále Viktora Emanuela (o dvojnásobné převaze) se utkala s menším rakouským vojskem arcivévody Albrechta v bitvě u Custozy; Italové byli poraženi. Vítězství na jižní frontě však nemělo rozhodující vliv na celkový výsledek války.

29. června

Velitel severní rakouské armády generál L. von Benedek žádal telegraficky panovníka, aby neprodleně zahájil mírová jednání a upustil od dalšího vedení války. Rakouské velení zaujalo vysloveně defenzivní vedení válečných akcí (obsadilo pozice na západ od Hradce Králové s velitelským stanovištěm v Dubenci) a přenechalo strategickou iniciativu Prusům.

3. července

V okolí Sadové u Hradce Králové byla svedena rozhodující bitva mezi rakouskou armádou a pruskou armádou v čele s náčelníkem generálního štábu H. von Moltkem; Benedekova rakouská armáda byla poražena. V bitvě se osvědčila taktická (boj v malých

šicích, využívání terénu a úkrytů) a technická (vyzbrojení novými puškami jehlovkami - zadovkami) převaha pruského vojska nad rakouským (vedení bodákového útoku v hustě sevřených řadách, používání zastaralých pušek - předovek s pětkrát pomalejší střelbou). Proti sobě stálo 220 tisíc pruských a 215 tisíc rakouských vojáků, přičemž pruská armáda měla 1935 mrtvých a rakouská 5658 mrtvých vojáků. Co do počtu zúčastněných to byla druhá největší bitva v evropských dějinách 19. století (po bitvě u Lipska, 1813).

8. července

V 9 hodin dopoledne vjelo do Prahy pruské vojsko; okupace trvala až do 18. září t. r. Hlavní síly pruské armády postupovaly přes střední Moravu směrem na Vídeň (12. července obsazeno Brno, k menším střetům došlo u Tovačova a Dubu).

11. července

Pruské vojenské velení vydalo Manifest obyvatelstvu slavného království Českého, v němž Prusové nabízeli "šetrnost a přátelství" a slibovali "uskutečnění národních tužeb Čechů a Moravanů".

26. července

Na zámku hraběte Mensdorffa v Mikulově bylo uzavřeno rakousko-pruské příměří.

počátek srpna

V několikatisícovém nákladu byla rozšiřována anonymní brožura Pláč Koruny České bývalého redaktora Národních listů A. Kotíka, vydaná z podnětu J. V. Friče (vytištěna v Berlíně). V ní ožívala myšlenka samostatného českého státu v rámci federovaných "osvobozených národů".

23. srpna

V salonku pražského hotelu U modré hvězdy byla podepsána mírová smlouva mezi Pruskem a Rakouskem; 30. srpna t. r. byla smlouva ratifikována. Rakousko vyslovilo souhlas s rozpuštěním Německého spolku a zavázalo se nevměšovat do dalšího uspořádání Německa, tj. do vytvoření tzv. Severoněmeckého spolku se státy na sever od řeky Mohanu (Prusku se tak otevřela cesta ke sjednocení Německa). Do konce září 1866 opustila pruská vojska habsburskou monarchii.

3. října

Ve Vídni podepsána mírová smlouva mezi Itálií a Rakouskem, která potvrdila odstoupení Benátska a znamenala i formální uznání Italského království (12. října t. r. byla ratifikována).

30. října

Přes odpor ministerské rady jmenoval císař ministrem zahraničí dosavadního saského ministra barona F. F. Beusta.

20. prosince

Na českém sněmu vystoupil jménem 38 poslanců E. Grégr s interpelací ve věci pobytu jezuitů v Čechách; ti se začali usazovat v Praze od května 1866, zejména pak po odstoupení Benátska Itálii.

1867

7. února

Po odstoupení Belcrediho vlády se stal předsedou vlády (a státním ministrem) F. F. Beust a současně bylo ustaveno tzv. vládní provizorium.

18. února

V uherském sněmu byl slavnostně přečten královský reskript, který plně akceptoval uherské pojetí právní kontinuity; ve stejný den byl hrabě Andrassy jmenován předsedou nově se utvářející uherské vlády. Celý proces vyrovnání (dualismu) byl završen korunovací císaře Františka Josefa I. na uherského krále (8. června 1867).

25. února

Státoprávně federalistická většina českého sněmu přijala adresu, v níž odmítla účast v "nezákonném shromáždění nějaké západní polovice říše". Beust vládním příkazem rozpustil český sněm a vypsal nové volby; podobně byl 4. března t. r. rozpuštěn i moravský sněm. Ostrý postup vůči oběma sněmům svědčil o tom, že vláda byla rozhodnuta prosadit dualistické řešení za každou cenu.

6. dubna

Sešel se nový český sněm (po volbách 20. a 22. března), v němž však ztratili federalisté většinu (obdobně jako na moravském sněmu). 13. dubna přednesl F. L. Rieger (jménem 88 českých poslanců) obsáhlý protest jako ohrazení proti nové říšské radě; poté čeští poslanci odešli ze sněmovny, aniž se však vzdali mandátů. Obdobně i čeští poslanci v moravském sněmu odešli 10. dubna před volbou do říšské rady.

20. května

K prvnímu sezení se sešla "ústavní" říšská rada, která měla přijmout ujednání o rakousko-uherském vyrovnání a revidovat základní zákon o říšském zastupitelstvu. Německá liberální levice (měla většinu) vázala toto projednání na řešení revize únorové ústavy a přijetí řady nových zákonů; tím se říšská rada přeměnila de facto v "ústavodárnou radu".

20. května-15. června

Čeští politikové v čele se staročeským trojhvězdím (F. Palacký, F. L. Rieger, F. Brauner), ale také se zástupci "mladých" (J. Grégr), podnikli při příležitosti národopisné výstavy v Moskvě pouť na Rus jako demonstrativní akci proti dualismu. Palackého a Riegra přijal ruský car Alexandr II. (oslovil je při audienci jako "rodné slovanské bratry na rodné slovanské půdě"), poté odjeli do Moskvy (8. června) a pouť ukončili v Petrohradě (9.-15. června). Politicky skončila akce bez úspěchu, nesplnila naděje jejich účastníků (pouze vyvolala v českých zemích vlnu rusofilství).

25. července

Vydán zákon č. 100/1867 o odpovědnosti ministrů, jenž omezoval suverénní pravomoci císaře, který nemohl uskutečnit žádný vládní akt bez spoluúčasti příslušného ministra. Současně byl ministr za svou činnost odpovědný parlamentu (říšské radě), a představoval tak vrcholný orgán výkonné moci.

28.-29. srpna

Z Vídně do Prahy byly (po železnici) převezeny české korunovační klenoty (do "úschovy" odvezeny v květnu 1866 před blížící se rakousko-pruskou válkou); šlo o jednu z okázalých národních manifestací za české státní právo.

14. listopadu

Císařským rozhodnutím došlo ke změnám v označení monarchie: začalo se užívat znění Rakousko-uherská monarchie nebo Rakousko-uherská říše (zmizel pojem Rakouské císařství). Pro společné úřady se vžil název "císařské a královské" (c. a k.), uherské úřady byly "královské", v ostatních zemích "císařsko-královské" (c. k.). Vedle oficiálního označení "Království a země na říšské radě zastoupené" se běžně hovořilo o Rakousku, Předlitavsku, Cislajtánii (podle říčky Litavy jako symbolické hranici mezi oběma částmi říše), na druhé straně o Uhrách, Zalitavsku, Translajtánii. Císař František Josef I. užíval ve zkrácené titulatuře znění: císař rakouský a apoštolský král uherský.

15. listopadu

Vydány zákony č. 134 a č. 135/1867 o spolkovém právu a spolčovacím právu; za povolený spolek byl pokládán ten, jenž nebyl ve čtyřtydenní zákonné lhůtě od ohlášení úředně zakázán. Spolčovací právo umožňovalo pořádat veřejná shromáždění občanů v uzavřených místnostech i pod širým nebem a veřejné průvody a vymezovalo podmínky jejich konání. Oba zákony sice obsahovaly řadu omezení, avšak podstatně přispěly k uvolnění a rozšíření spolkového života.

1. prosince

Nový patent o tzv. svobodné dispozici půdou rušil jakékoliv omezení volně disponovat půdou; umožňoval jak sdružování, tak i drobení půdy.

V Praze vyšlo 1. číslo dělnického čtrnáctideníku s názvem Dělník; na jeho stránkách propagoval F. L. Chleborad svépomocné hnutí a zakládání svépomocných družstev.

21. prosince

Přijato šest ústavních zákonů, jež tvořily vlastní komplex tzv. prosincové ústavy; byly to zákony č. 141-146 Říšského zákoníku: 1. zákon o říšském zastupitelstvu (ponechával v platnosti kuriový systém včetně způsobu volby říšské rady prostřednictvím zemských sněmů, říšská rada se měnila ve skutečný parlament); 2. zákon o všeobecných občanských právech (zaručoval svobodu vyznání, osobní, stěhování, zaměstnání, rovnost všech občanů před zákonem apod.); 3. zákon o zřízení říšského soudu (byl nově zřízen ve Vídni); 4. zákon o soudcovské moci (zaručovala se nezávislost soudců, veřejnost procesního řízení apod.); 5. zákon o výkonné a vládní moci (vymezoval postavení císaře, který zůstával "posvátným, nedotknutelným a nikomu neodpovědným", v době, kdy nezasedala říšská rada, ji mohl nahrazovat); 6. zákon o společných záležitostech všech zemí monarchie (vlastní vyrovnávací zákon, který pojednával o tzv. delegacích). Ústava platila jen pro země Předlitavska a snížila počet jejích poslanců v říšské radě na 203. Obě části soustátí byly spojeny osobou panovníka, zahraniční politikou, vojenstvím a finančními záležitostmi (vedle rakouské a uherské vlády byli tedy tři "společní" ministři). Společné záležitosti každoročně projednávaly odděleně tzv. delegace z rakouské nebo uherské části, měly po šedesáti členech (třetinu volila panská sněmovna, dvě třetiny poslanecká sněmovna); na úhradu společných nákladů přispívalo Uhersko 30 %,

neuherské země 70 %. Prosincová ústava platila fakticky do roku 1918, k úpravě došlo v dubnu 1873.

30. prosince

Skončilo několikaměsíční vládní provizorium a panovník jmenoval první rakouskou vládu v čele s knížetem K. Auerspergem, kterého od 8. září 1868 vystřídal hrabě E. Taaffe.

1868

Profesor kreslení na táborském gymnáziu Jakub Husník (1837-1916) vynalezl světlotisk (techniku tisku z plochy).

Vyšel almanach Ruch "k upomínce na založení Národního divadla"; na dvacet mladých básníků (mezi nimi J. V. Sládek, S. Čech, E. Krásnohorská, ale i historik J. Goll a filozof J. Durdík) demonstrovali zde svými pracemi podporu národnímu hnutí (nadšení demokratickým "ruchem" roku 1848). Almanach vyvolal velký ohlas zejména u studentstva (už v následujícím roce vydal Akademický čtenářský spolek Almanach českého studentstva).

Do provozu byla uvedena dráha císaře Františka Josefa z Českých Budějovic do Plzně.

Na Moravě odstraněny předpisy o dědické posloupnosti na gruntech, které omezovaly jejich svobodné dělení a přílišné zadlužování.

1. března

V Praze na Žofíně byl založen F. L. Chleboradem Oul, český dělnický potravinový svépomocný spolek; jeho členy se stávali dělníci, řemeslníci i příslušníci středních vrstev. Po vzoru pražského Oulu (měl na 3 tisíce členů) vznikaly podobné spolky i v mimopražském prostředí: Svatopluk, Včela, Blahobyt, Kruh apod. V roce 1871 bylo takových spolků v Čechách 279 a na Moravě 46.

10. května

Na úpatí hory Řípu se konal za účasti 20 tisíc lidí první tábor lidu, který zahajoval tzv. táborové hnutí (tehdy mladý historik J. Goll navrhl, aby se tato shromáždění nazývala tábory lidu a nikoli podle irského vzoru meetingy); tábory pokračovaly na dalších místech Čech, Moravy a Slezska (Střelecký ostrov v Praze, Bezděz, Žižkov, Blaník, Oreb, Karlštejn, Kravsko u Znojma apod.). Vedle podpory státoprávní politiky zde zaznívaly požadavky na přijetí všeobecného volebního práva, kulturně politické atd. Celkem bylo v letech 1868-1871 uspořádáno 143 táborů (Čechy - 102, Morava - 37, Slezsko - 4) s účastí, která se odhaduje na 1,5 milionu osob.

16. května

Položení sedmi základních kamenů k Národnímu divadlu (za účasti desetitisíců návštěvníků z Čech, Moravy a Slezska); s přivážením kamenů z památných míst (mj. z Řípu, Radhoště, Vítkova, Blaníka, Žižkova) je částečně spojeno i táborové hnutí. Obdobný charakter měly další manifestační projevy v tomto roce: pouliční demonstrace proti ministru E. Herbstovi při jeho návštěvě Prahy (leden), oslava 70. narozenin F. Palackého (14.-15. června), první pouť do Kostnice (6. července).

25. května

Přijaty tzv. májové zákony (tři zákony č. 47-49), které podstatně redukovaly platnost konkordátu (1855); jednalo se o zákon o manželském právu (obnovena platnost občanského zákoníku z roku 1811); 2. zákon o poměru školy a církve (školaství se emancipovalo z jednoznačného vlivu katolické církve); 3. zákon o interkonfesionálních (mezináboženských) vztazích občanů, který odstranil formální překážky znevýhodňující nekatolíky.

21.-23. června

Do Prahy zavítal císař František Josef I., avšak setkal se s okázalým nezájmem české veřejnosti o svou osobu.

27. června

Vydán zákon o svobodné dělitelnosti a dědičnosti rolnické půdy; v jednotlivých zemích byl dále rozveden zemskými zákony (na Moravě a ve Slezsku v roce 1868, v Čechách o rok později). Zákon umožňoval volné podnikání v zemědělství.

22. srpna

V den zahájení českého zemského sněmu v Praze odevzdala tříčlenná deputace (jménem 81 českých poslanců) sněmovnímu prezidiu zvláštní státoprávní deklaraci (rozvedla zásady protestu z 13. dubna 1867, kdy čeští poslanci na protest proti rakousko-uherskému vyrovnání ze sněmu odešli). Deklarace obsahovala vedle historickoprávního a politického úvodu 10 bodů, v nichž byla zdůrazněna státoprávnost a svébytnost českých zemí. Sněm deklaraci nepřijal a vyzval české poslance k účasti na svém jednání; ti však odmítli, a proto byli na konci září 1868 zbaveni mandátů. Obdobně vystoupili 25. srpna 1868 i čeští poslanci na moravském sněmu v Brně; pragmaticky se tak přihlásili k státoprávnímu programu jednoty zemí Koruny české. Čeští poslanci přešli k politice tzv. pasivní rezistence, když se nezúčastňovali jednání zemských sněmů. Jinak však moravský sněm (rovněž i slezský, ovládaný německými liberály) deklaroval věrnost prosincové ústavě a vyjádřil se proti spojení s Čechami.

4. října

Konal se tábor lidu v Praze na Pankráci, který nakonec vyvrcholil demonstracemi a pouličními srážkami jeho účastníků s policií a vojskem. Rostoucí nespokojenost řešila vláda 11. října vyhlášením výjimečného stavu pro Prahu a nejbližší okolí (zrušen 28. dubna 1869).

5. prosince

V Rakousku zavedena novým branným zákonem všeobecná branná povinnost; délka základní vojenské služby byla stanovena na 3 roky, přičemž početní stav armády celé monarchie byl stanoven na 800 tisíc vojáků; k novelizaci branného zákona došlo v letech 1879, 1886, 1889 a 1912.

1869

Založena tajná revoluční organizace studentů Jednatelství z Blaníka (iniciativa Č. Körbra a J. V. Friče) s protirakouským zaměřením; již během roku 1870 byli její členové pozatýkáni a odsouzeni do vězení.

polovina února

Císař František Josef I. se vyslovil v předlitavské ministerské radě pro vyrovnání s Čechy.

1. března

V Praze zahájila činnost Živnostenská banka pro Čechy a Moravu; její základy byly položeny již v roce 1865, kdy se v Praze sešel sjezd českých a moravských záložníků. Vedení banky bylo v rukou staročechů, ve správní radě zasedali mj. F. L. Rieger a J. S. Skrejšovský. Banka plnila hned od svého založení funkci peněžního ústředí českých záložníků. V témže roce byla také založena v Praze burza na zboží a cenné papíry, příštího roku však zanikla a se zbožím se obchodovalo dále na volném trhu a v některých pražských kavárnách.

18. dubna

Potvrzen statut České polytechniky v Praze jako České vysoké učení technické (ČVUT); v předchozím roce byla polytechnika usnesením českého sněmu rozdělena na českou a německou část. Výuka zde byla zahájena ve školním roce 1869/1870.

12. května

Vydán zákon o zrušení lenních svazků formou výkupu; šlo o jedno z posledních opatření, které uvolňovalo cestu liberalizaci v zemědělství.

14. května

Vstoupil v platnost zákon o všeobecné povinné školní docházce, modernizující zastaralé předpisy z počátku 19. století. Prodlužoval školní docházku na 8 let a zřizoval školy všude tam, kde "v okruhu jedné hodiny po dobu nejméně 5 let žije více než 50 dětí". Zlepšilo se i postavení učitelů jak po stránce jejich přípravy, tak i materiálního zabezpečení, přičemž náklady na provoz obecné školy se přesunuly na obec a za vzdělávání učitelů zodpovídal stát.

polovina května

Začaly vycházet noviny Český dělník, které se staly tribunou opozice proti F. L. Chleboradovi spolu s pražskými Dělnickými besedami (malostranskou, smíchovskou a karlínskou).

27. května-17. června

V Brně proběhla ve dvaceti textilních závodech stávková akce zhruba 4 tisíc dělníků za zvýšení mezd, která jim přinesla částečné splnění jejich požadavků.

12. června

Převodem Waldsteinských závodů do vlastnictví E. Škody vznikla firma Škoda Plzeň.

červenec

F. L. Rieger při návštěvě Paříže předal francouzskému císaři Napoleonovi III. zvláštní memorandum o významu federalizace Rakouska z hlediska evropské a české politiky; zdůraznil v něm "strategický význam" Čech v celé Evropě a slovanského elementu v

habsburské říši jako hráze proti hrozícímu pangermanismu a panmaďarismu. Akce však nepřinesla bezprostřední výsledek.

7. srpna

Rozpuštěn spolek Slovanská lípa, proti členům výboru v čele s K. Sladkovským zahájeno trestní vyšetřování.

srpen-září

V habsburské monarchii došlo k finanční krizi, která byla vyvolána krachem na burze ve Vídni a v Budapešti.

4.-6. září

V Praze (na Betlémském náměstí) a Husinci se uskutečnily velkolepé oslavy 500. výročí Husova narození; jako hlavní řečník zde vystoupil K. Sladkovský.

1870

1. února

V Předlitavsku nastoupila vláda v čele s prof. L. Hasnerem.

31. března

Došlo ke střelbě do průvodu stávkujících dělníků ve Svárově (stávkovalo jich po deset týdnů několik tisíc); šest z nich bylo zastřeleno, mnoho dalších zraněno.

7. dubna

Vydán koaliční zákon, který umožňoval sdružování dělnictva a přiznával právo na stávku; do této doby byla každá stávka posuzována jako trestní čin a její organizování mohlo být trestáno vězením od 8 dnů až do 3 měsíců.

13. dubna

Jmenována nová (úřednická) vláda polského hraběte A. Potockého s cílem najít vhodnou podobu vyrovnání s českou státoprávní opozicí.

29. července

Byl rozpuštěn český zemský sněm (převažovala na něm ústavověrná většina). Po srpnových volbách se sešel 30. srpna t. r. nový sněm s opět federalistickou většinou. Moravský zemský sněm měl nadále ústavověrnou většinu.

26. září

Na adresu a pamětní spis českého zemského sněmu z 18. září t. r. byl vydán císařský reskript, v němž panovník slíbil prozkoumat české stížnosti a potvrdil nedílnost a neodcizitelnost Českého království. Současně s tím naléhal na české poslance, aby obeslali říšskou radu; na oplátku projevil úmysl nechat se korunovat na českého krále.

6. října

V Čechách byly vypsané přímé volby do říšské rady; ve volbách počátkem listopadu bylo zvoleno 36 poslanců české státoprávní opozice, kteří se však odmítli dostavit do

vídeňského parlamentu. Odpor Čechů proti obeslání říšské rady vedl nakonec k pádu Potockého kabinetu (4. února 1871).

8. prosince

Čeští politikové v čele s F. Palackým a F. L. Riegrem podali říšskému kancléři Beustovi promemoria o zahraniční politice habsburské monarchie. Pamětní spis protestoval proti národnostnímu útisku v monarchii a žádal přeměnu monarchie na svobodnou federaci národů s právem národního sebeurčení. V zahraničně politických otázkách spis souhlasil se sjednocením Německa, protestoval však "proti násilnickému zdeptání Francie" a projevil sympatie k jižním Slovanům. Beust pamětní spis hrubě odmítl, nepředložil ho císaři ani sněmům a 14. prosince t. r. ho vrátil předkladatelům.

1871

Skupina českých podnikatelů založila v Libni u Prahy novou strojírnou - První českomoravskou strojírnou, jeden z kmenových podniků budoucího ČKD.

5. února

Panovník jmenoval novou, "masopustní" vládu v čele s hrabětem K. Hohenwartem; ve vládě zasedali i dva konzervativní Češi (původem) - K. Habietinek jako ministr justice a J. Jireček jako ministr kultu a vyučování. Nový kabinet měl vypracovat oboustranně přijatelné podmínky rakousko-českého vyrovnání. Několikaměsíční jednání vedl ze strany vlády ministr A. Schäffle a ze strany českých liberálů F. L. Rieger, A. Pražák a hrabě Clam-Martinič; probíhala střídavě v Praze a ve Vídni.

14. února

Výnosem ministerstva obchodu byl schválen burzovní řád pražské burzy; na založení burzy složilo zakládací příspěvek mj. 79 záložní a spořitelny, 50 cukrovarů, 12 bank, 12 pojišťoven, 4 železniční společnosti.

23. července

V monarchii zaveden jednotný metrický systém délkových, plošných a objemových měr a decimální soustava vah. Dne 20. května 1875 podepsalo Rakousko společně s dalšími 17 státy mezinárodní konvenci o metru a od 1. ledna následujícího roku začala výhradně platit metrická soustava. V souvislosti s tím byla od roku 1871 prováděna normalizace průmyslových výrobků a stavebních hmot.

srpen

Dosaženo předběžné dohody o podstatě českého vyrovnání, jehož hlavní zásady byly formulovány v tzv. fundamentálních člancích.

12. září

Vydán císařský reskript (poprvé zveřejněn na jednání českého sněmu 14. září), v němž panovník slavnostně (opět) vyslovil své odhodlání nechat se korunovat na českého krále a současně vyzval sněm, aby započal porady o tom, jak "mírně a smířlivě" uspořádat státoprávní poměry české v souladu se státoprávními poměry v celé říši.

10. října

Český sněm za absence německých poslanců přijal předložené fundamentální články, osnovu národnostního zákona a osnovu nového volebního zákona. Fundamentální články se zakotvovalo státoprávní postavení Českého království v politickém systému habsburské říše; představovaly 18 bodů, jimiž byl v podstatě akceptován rakousko-uherský dualismus. Podstatou dokumentu nebylo trialistické uspořádání říše, ale realistický odhad možnosti jisté národní rovnoprávnosti se zachováním specifik. V návrhu národnostního zákona byly v souladu s ústavou stanoveny zásady rovnosti obou zemských jazyků, jež měly být uplatněny v plném rozsahu ve všech oblastech školství i státní správy. Vyrovnávací akce se týkala v podstatě pouze Čech, protože moravský zemský sněm se sice přihlásil k zásadám fundamentálek, avšak jeho čeští poslanci setrvali na požadavku samostatného moravského markrabství. Slezský sněm, který byl v rukou centralistů, protestoval (s výjimkou čtyř poslanců) proti požadavku státoprávního spojení Slezska s Čechami.

20.-21. října

Vídeňská ministerská rada (zejména ústy kancléře Beusta a uherského ministerského předsedy G. Andrásyho) nedoporučila Hohenwartův pozitivní koncept; proti fundamentálním článkům rovněž ostře vystupovali němečtí liberálové. Panovník po určitém váhání se nakonec přiklonil na stranu odpůrců vyrovnání. Neúspěch pokusu o české vyrovnání znamenal pro českou společnost značné zklamání.

25. října

F. L. Rieger spolu s hrabětem Clam-Martiničem podali ve Vídni předlitavské vládě Pamětní list, v němž odmítli připravovaný císařský reskript s negativním textem ve věci vyrovnání (vydán 30. října t. r.).

27. října

Hohenwartova vláda po nezdaru fundamentálních článků podala demisi; do 26. listopadu t. r. úřadovala provizorní vláda barona L. Holzgenthana. Poté nastoupil kabinet knížete A. Auersperga, který zahájil perzekuční tlak proti všemu českému.

1872

5. ledna

V Praze začaly vycházet Dělnické listy, první noviny českých socialistů; tři čtvrtiny roku (do září t. r.) je redigoval J. Barák, dosavadní redaktor mladočeských Národních listů, po něm nastoupil do redakce J. B. Pecka.

8. února

Sloučením dvou brněnských strojírenských podniků C. F. Luze a Th. Bracegirdla byla založena akciová společnost První brněnská strojírna, která vyráběla parní stroje, kotle, turbíny, čerpadla, zařízení pro cukrovary, pivovary, lihovary a železnice.

13. března

Byl rozpuštěn český zemský sněm a vypsány nové volby, které byly poznamenány předvolebním kšeftováním neboli chabrusem, tj. prováděním převodů velkostatků

(uskutečněno na sedmdesát transakcí) ve prospěch tzv. ústavověrné šlechty s cílem získat hlasy ve velkostatkářské první kurii.

22. dubna

Proběhly (na mnoha místech za vojenské asistence) tzv. chabrusové volby do českého zemského sněmu, v nichž ztratila historická šlechta své postavení a čeští liberálové spojence. Na nátlak F. Palackého čeští liberální poslanci opustili v den zahájení sněmu (24. dubna) jeho jednání a nastoupili vůči němu cestu totální pasivní rezistence.

listopad

Mladočeská opozice se pokusila v otázce účasti na volbách do místních školních rad o prolomení staročeského monopolu trpného odporu; po prudkých polemikách mezi F. L. Riegrem a K. Sladkovským se prosadili mladočeši a koncem listopadu byly volby do školních rad uvolněny.

1873

V Brně bylo založeno Moravské muzeum uměleckého řemesla (Umělecko-průmyslové muzeum).

1. ledna

Hlavní staročeské i mladočeské listy uveřejnily společné provolání českých politiků s mottem: Svorně k vítězství! Provolání odmítalo připravovanou volební reformu a vyzývalo k jednotě v boji za státoprávní požadavky.

17. ledna

Veřejnost byla seznámena s peticí české státoprávní opozice císaři, v níž se mj. odmítaly připravované přímé volby do říšské rady. Petice opatřená více jak 270 tisíci podpisy byla 20. února odevzdána knížetem J. Lobkovicem císaři Františku Josefu I. Podobná podpisová akce byla uspořádána na Moravě a petice, opatřená tisíci podpisy, byla odevzdána císaři prostřednictvím hraběte E. Belcrediho.

2. dubna

Panovník potvrdil dvě zákonné předlohy: 1. zákon č. 40/1873 měnil některé paragrafy základního zákona o říšském zastupitelstvu č. 141/1867 z 21. prosince 1867, a to zejména v počtu poslanců říšské rady, kdy se zvýšil jejich počet z 203 na 353, přičemž české země vysílaly 138 poslanců (Čechy 92, Morava 36, Slezsko 10). Zákon také rozšířil počet volebních kurií na čtyři (k dosavadním velkostatkářské, městských obcí a venkovských obcí přibyla kurie obchodních a živnostenských komor); 2. zákon č. 41/1873 zaváděl přímé volby do říšské rady (dosud prostřednictvím zemských sněmů). Zákony (nebo též tzv. dubnová ústava) byly protikladnou reakcí na fundamentální články a vlastním "ustanovením" nového Rakouska v dualistickém pojetí (byla dokončena na několik desetiletí "architektura" rakousko-uherské říše). Předlitavský parlament se zbavil své dosavadní závislosti na zemských sněmech.

květen

Na sjezdu německých liberálů v Teplicích se nepodařilo překonat rozkol mezi "mladými" a "starými".

1. května

Ve vídeňském Prátru se slavnostně otevřely brány V. světové výstavy (první, která se konala mimo Londýn a Paříž); světová výstava dokumentovala i závažné a sociální změny v českých zemích, kdy zde byla dovršena průmyslová revoluce. Tovární strojová výroba a nové technologické postupy převládly v hlavních výrobních odvětvích. Průmyslovým převratem zanikala anebo se měnila prastará řemesla a naopak vznikala zcela nová; převratné změny lze shrnout do několika bodů: 1. širší využívání uhlí; 2. modernizace hutnictví železa; 3. vznik strojírenství jako samostatného výrobního odvětví; 4. mechanizace textilní výroby; 5. rozvoj potravinářského průmyslu novými technologickými postupy; 6. vybudování základní železniční sítě; 7. vytvoření nového úvěrového systému podnikání; 8. urbanistická změna městského osídlení. Průvodním jevem zakladatelské horečky byl i růst spekulace a podvodných machinací.

9. května

Na vídeňské burze došlo k výraznému poklesu kursu akcií, což vedlo k světové hospodářské krizi z nadvýroby; nejvíce postiženo bylo hutnictví a strojírenství, ale pokles výroby postihl například i cukrovarnictví (jen v Čechách zaniklo v letech 1873-1878 na patnáct cukrovarů). Docházelo k likvidaci kapitálově slabších podniků a k urychlení koncentrace a centralizace kapitálu (do poloviny listopadu 1873 došlo k likvidaci 78 akciových společností a ze čtrnácti pražských bank se likvidovaly čtyři banky). K oživení výroby došlo kolem roku 1879.

6. června

Ve Vídni byla podepsána smlouva mezi habsburskou monarchií a Ruskem, čímž došlo k naplnění nového sblížení mezi těmito státy; k smlouvě nepřímo přistoupilo i Německo. Tzv. dohodě tří císařů předcházelo berlínské setkání panovníků (Viléma I., Františka Josefa I. a Alexandra II.) v létě 1872.

1. října

Položen základní kámen nové části Svatovítské katedrály v Praze na Hradčanech (u příležitosti oslav 900. výročí založení pražského biskupství). Na dostavbě se podíleli například J. Štursa, B. Kafka, V. H. Brunner, O. Španiel, F. Kysela; k dokončení došlo v roce 1929 (projekčně stavbu zabezpečovali J. O. Kranner, J. Mocker, K. Hilbert).

29. října

Na schůzi českých poslanců (zvolených po říjnových prvních přímých volbách) bylo rozhodnuto dvaceti proti deseti hlasům (především mladočechů) neobeslat říšskou radu; 10. prosince byli proto zbaveni svých mandátů. Čeští poslanci z Moravy si vyhradili právo postupovat samostatně a 27. listopadu vstoupilo 26 federalistických poslanců do nově zvoleného moravského sněmu. Dne 21. ledna 1874 vstoupili čeští poslanci z Moravy (s výjimkou E. Belcrediho) i do vídeňské říšské rady (se stručným Pražákovým ohrazením).

25. listopadu

28 mladočeských poslanců (sdružení v Národním klubu, mezi nimi K. Sladkovský, A. P. Trojan, E. a J. Grégrové, M. Tyrš) vypracovalo veřejné "osvědčení", v němž demonstrativně vrátili své mandáty s odůvodněním, že byli zvoleni, aby šli do sněmu. Vedení národní strany v čele s F. L. Riegrem v prohlášení z 28. listopadu označilo tento

čin za rozkol ve straně s tím, že již nebudou moci za tuto stranu kandidovat, a čtyři z nich dokonce vyloučilo ze svého středu.

1874

5.-6. dubna

V Neudörfelu (poblíž Vídeňského Nového Města) se konal ustavující sjezd celorakouské dělnické strany za účasti 74 delegátů z celého Rakouska (mezi nimi 10 Čechů). Sjezd přijal program strany (vycházel z eisenaušského programu německé sociální demokracie) a schválil ústřední tiskové orgány (Dělnické listy a vídeňskou Gleichheit).

květen

Po redukci konkordátu (1868) byly církevně politické poměry upraveny zákonem č. 50/1874 O zevních poměrech církve katolické (nahrazoval dřívější konkordát) a zákonem č. 51 O příspěvcích do náboženského fondu (oba tvořily druhou sérii květnových zákonů). Zákony vycházely z myšlenky nadřazenosti státních zákonů nad církevními a přiznávaly císaři právo jmenovat církevní funkcionáře a dosazovat všechny ordináře, arcibiskupy a biskupy. Církevní činitelé měli tak nadále povahu veřejných úředníků (vedli například matriky). Symbióza "trůnu a oltáře" však pokračovala až do roku 1918.

3.-26. července

Proběhly volby do českého zemského sněmu, v nichž vystoupili poprvé staročesi a mladočesi samostatně jako dvě konkurující si politické síly s vlastními předvolebními svoláními (staročeské z 21. června, mladočeské z 24. června). Ve volbách bylo zvoleno 77 staročeských a 7 mladočeských poslanců.

15. září

Sedm mladočeských poslanců (A. P. Trojan, E. Grégr, J. Pražák, J. Hruška, A. Husák, R. Nittinger, Adolf z Mayersbachů) vstoupilo do českého sněmu. Na podzim t. r. se staročesi a mladočesi střetli znovu, a to ve volbách do říšského sněmu, kam se dostali tři mladočeští poslanci (K. Sladkovský, A. P. Trojan a E. Grégr). Samostatně podali zdůvodnění své rezistence a všichni tři byli v lednu 1875 zbaveni svých mandátů. Staročesi přirozeně pokračovali taktéž v politice pasivní rezistence.

25. prosince

V Konviktském sále v Praze se konal sjezd mladočechů za účasti 800 delegátů; došlo zde k založení Národní strany svobodomyšlné, k volbě 21členného sboru zemských důvěrníků jako ústředního orgánu a k přijetí programu nové strany (koncipován J. Grégrem). Program žádal demokratická občanská práva rovnosti, zdokonalení parlamentárního zřízení, rozšíření samosprávy a přechod od dosavadního tzv. pasivního odporu k činnému odporu (tj. k účasti na jednání českého zemského sněmu, když účast na říšské radě byla ponechána na rozhodnutí "většiny všech zemských poslanců" a podmíněna "jistotou, že tím neutrpí nikterak životní podmínky národa"). Program se přihlásil k požadavku českého státního práva, žádal zákon na ochranu národností a zavedení všeobecného hlasovacího práva do zemského sněmu, podporu českému školství a zřízení české univerzity. Současně zavazoval své poslance, aby se přičiňovali na zemském sněmu k "pozdvížení skleslého nyní blahobytu, k zvelebení rolnictva, k oživení průmyslu a obchodu, k obhájení potřeb dělnictva a k zmírnění nynější těžké, všeobecné tísně".

Mladočeský program představoval první skutečně ucelenou politickou směrnicí české strany (staročeši podobný program neměli, opírali se jen o různá prohlášení, deklarace, osvědčení). Tento program byl doplněn na II. sjezdu strany v listopadu 1875. Tiskovým orgánem strany byly (od roku 1863) Grégrovy Národní listy, staročeši po zastavení Národa (vycházel v letech 1863-1866) měli Národní pokrok (1867-1868) a od roku 1869 Pokrok, později přeměněný v Hlas národa, a německy psaný časopis Politik. Katolicko-konzervativní směr staročeské strany reprezentoval od roku 1869 časopis Čech.

1875

Skupina několika majitelů cukrovarů v Čechách vytvořila cenový a kondiční kartel pro nákup cukrové řepy.

22. června-počátek srpna

Textilní dělnictvo v Brně (v počtu asi 4 tisíc) vstoupilo do stávkvy, která jim nepřinesla žádný užitek.

29. června

V Praze na Pražském hradě (žil zde od své abdikace v prosinci 1848) zemřel ve věku 82 let poslední korunovaný český král, císař Ferdinand I. (V.); jeho manželka, královna Marie Anna, ho přežila o devět let.

1876

26. května

Měsíc po dokončení životního díla Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě zemřel v Praze zakladatel novodobého českého dějepisectví F. Palacký; jeho pohřeb 31. května se stal národní manifestací, dostalo se mu označení "otec národa".

8. července

Na zámku v Zákupích (u České Lípy) došlo k setkání ruského cara Alexandra II. s císařem Františkem Josefem I.; byly zde dohodnuty základní směry společného postupu v balkánské otázce (v roce 1875 propuklo v Bosně a Hercegovině povstání proti Turkům, které vyvolalo v českých zemích vřelý ohlas). "Zákupská jednání" otevírala habsburské monarchii cestu ke značné části Bosny a Hercegoviny a nakonec vedla k podpisu vojenské konvence s Ruskem (leden, březen 1877).

1877

Reprezentativním literárním orgánem tzv. světového směru českého básnictví se stal časopis Lumír (založen roku 1873). Redakce se ujal básník a překladatel J. V. Sládek (do roku 1898); soustředil kolem sebe stejnojmennou básnickou skupinu v čele s J. Vrchlickým a J. Zeyerem.

1877-1878

Probíhal intenzivní boj uvnitř staročeské reprezentace mezi J. S. Skrejšovským a F. L. Riegrm (a to nejen o vůdcovství po Palackého smrti) o politickou orientaci staročešů. Dělo se tak na pozadí vzedmutých proslovanských a proruských sympatií v souvislosti se vstupem Ruska do války proti Turecku na Balkáně (na straně jihoslovanských národů). Skrejšovský akcentoval svou slovanskou a na Rakousku nezávislou politiku proti

"nábožné trpné opozici založené na trpělivém snášení všeho bezpráví" a požadoval hrdou a vztyčenou rezistenci. Politickou opatrnost staročeků označoval za projev bezradnosti. Spor skončil nechutným skandálem (šarvátkou) 17. ledna 1878 mezi Skrejšovským a redaktorem časopisu Pokrok.

1878

Ve Vítkovicích byla postavena první martinská pec (od roku 1882 se vyráběla martinská ocel i na Kladně).

31. března

Jednání mezi F. L. Riegrem a K. Sladkovským vedla ke společnému prohlášení staročeků a mladočeků v otázce sladění postupu v poměru k říšské radě. 8. srpna uveřejnily České listy zprávu o vytvoření jednotného státoprávního klubu českých poslanců. Obě strany se rovněž dohodly na rozdělení mandátů v nastávajících volbách do zemského sněmu (mladočeši 14, staročeši 69 mandátů).

7. dubna

V Praze-Břevnově v hostinci U kaštanu se sešel za účasti 15 delegátů tajný ustavující sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické; sjezd přijal program a organizační řád, zvolil pětičlenné vedení a schválil stranický tisk (Dělnické listy a Budoucnost).

27. června

Uzavřena nová celní a obchodní dohoda mezi Rakouskem a Uhry, jež obsahovala nový celní tarif znamenající návrat k celnímu ochranářství jako důsledek hospodářské krize.

29. července

Vojska habsburské monarchie o síle něco přes 70 tisíc mužů překročila hraniční řeku Sávu a začala s obsazováním Bosny a Hercegoviny; stalo se tak na základě čl. 25 aktů berlínského kongresu (13. června-13. července t. r.), podle něhož byl dán souhlas s obsazením a spravováním provincie Bosna a Hercegovina Rakousko-Uherskem (spolu s malým územím sandžaku Novi-Bazar mezi Srbskem a Černou Horou). Bosna a Hercegovina se tak fakticky staly součástí habsburské monarchie, i když formálně zůstávaly nadále integrální částí turecké říše. Obsazování území se setkalo s odporem ze strany místních povstalců (dokonce se na mnoha místech spojili s tureckou armádou), takže celé tažení bylo ukončeno až 4. října 1878.

17. a 19. září

Proběhly volby do českého zemského sněmu; 23. září většina státoprávního klubu rozhodla o vstupu do sněmu a o den později to také čeští poslanci učinili včetně "slavnostního ohrazení" (přečetl F. Brauner). Po šesti letech tak přerušili pasivní rezistenci, a to bez ohledu na poměry ve velkostatkářské kurii, kde i nadále vládli tzv. ústavověrní, takže čeští liberálové představovali na sněmu třetinovou menšinu.

31. října

V korutanském Emmersdorfu došlo k jednání mezi staročeky (F. L. Riegrem) a německými liberály (jejich žurnalistickým vůdcem M. Etiennem) o možné spolupráci (s

vědomím jejich vůdce E. Herbsta). Výsledkem bylo memorandum o sedmi bodech, vytyčující zásady možného česko-německého vyrovnání. Emmersdorfská jednání nakonec nepřinesla žádný politický efekt.

1879

Jako důsledek úpadku průmyslu (zejména potravinářského) se začala citelně projevovat krize v zemědělství; poklesl osev cukrovky a částečně i obilovin, rostla jen výsadba brambor. České zemědělství poškozoval dovoz obilí z USA a Ruska. Rostlo zadlužení rolnických usedlostí.

18. února

Císař jmenoval novou vládu, v níž prozatímně převzal funkci předsedajícího ministr kultu a vyučování K. Stremayr; klíčovou osobností se však stal ministr vnitra hrabě Taaffe. Tři dny předtím podala demisi Auerspergova vláda (důsledek kritiky za okupaci Bosny a Hercegoviny v říšské radě), když vládní krize trvala již od července 1878.

18. května

Shromáždění 63 českých poslanců odmítlo sice vstup do říšské rady (před blížícími se volbami 28. a 30. června), avšak naznačilo (za určitých okolností) možný vstup do říšského sboru. V samostatných volbách bylo zvoleno 54 českých liberálních poslanců, kteří utvořili samostatný Český klub.

13. srpna

Byl odvolán provizorní Stremayrův kabinet a jmenována vláda šestačtyřicetiletého hraběte E. Taaffeho; členem vlády se stal i A. Pražák jako ministr-krajan. V průběhu srpna a září došlo ve Vídni k jednání českých politiků s vládou; 16. září byly dohodnuty za účasti J. Clam-Martince, J. Lobkovic, F. L. Riegra, J. Grégra a zástupců vlády zásady vstupu českých poslanců do říšské rady.

23. září

V Praze se konalo za účasti 72 poslanců zasedání českého státoprávního klubu, kde bylo 67 hlasů rozhodnuto vstoupit do říšské rady. Končily "odbojné" časy, začalo nové období tzv. aktivní politiky.

6. října

Ve Vídni došlo ke koncentraci tří proudů české státoprávní opozice a jejich spojení s moravskými politiky v jednotném tzv. Českém klubu na říšské radě (šlo o 34 poslanců z řad mladočechů a staročechů, 10 poslanců z řad české konzervativní šlechty a 10 českých poslanců z Moravy); předsedou klubu byl zvolen F. L. Rieger, místopředsedy J. Lobkovic a brněnský advokát F. Šrom.

7. října

Všichni čeští poslanci se dostavili na zahájení říšské rady do Vídně, což znamenalo konec pasivní rezistence (po 16 letech); následujícího dne vyslechli v Hofburgu zahajovací trůnní řeč císaře Františka Josefa I. 9. října podalo 43 poslanců z Království českého tzv. státoprávní ohrazení; s obdobným prohlášením vystoupil společně s dalšími čtyřmi aristokraty K. Schwarzenberk v panské sněmovně. Prohlášení uznávalo existující

politické poměry a současně zdůraznilo setrvání na programu českého historického práva. Toto "ohrazení" potom poslanci opakovali při zahájení každého volebního období až do sklonku zániku monarchie (naposledy 30. května 1917).

Ve Vídni byla podepsána tajná smlouva mezi Rakousko--Uherskem a Německem, která představovala osu zahraniční politiky monarchie na další desetiletí. Znamenala konec politického seskupení "tří císařů" (1873). Dvojspolek byl rozšířen 20. května 1882 o Itálii v tzv. trojspolek (oficiálně publikováno až 3. února 1888).

29.-31. října

Tzv. adresní debata v říšské radě ukázala parlamentní spojenectví Českého klubu (54 poslanců), Polského klubu (57 poslanců z Haliče) a Klubu Hohenwarthovy Strany práva (57 poslanců); tak vznikl většinový parlamentní blok "železného kruhu pravice", o který se mohl opírat designovaný předseda vlády Taaffe. Proti nim stál Klub liberálů (91 poslanců) a Klub sjednocených pokrokářů (54 poslanců); zbývajících 40 "divokých" poslanců stálo mimo kluby.

17. listopadu

Předsednictvo Českého klubu na říšské radě (F. L. Rieger, J. Lobkovic, F. Šrom) odevzdalo císaři čtyři memoranda požadující zrovnoprávnění češtiny v úřadech, u soudů, na středních školách, živnostenských vzdělávacích ústavech a na pražské univerzitě.

20. prosince

Poslanecká sněmovna říšské rady schválila nový branný zákon, kterým se o dalších 10 let prodlužovala platnost branného zákona z roku 1868; za vládní návrh se postavili i čeští poslanci, a staročech O. Zeithammer byl dokonce referentem o jeho osnově.

1880

3. února

Čeští biskupové vydali prohlášení k ministerstvu kultu a vyučování, v němž žádali ústupky katolické církvi v oblasti národního školství. V říšské radě se jednalo o návrzích revize školského zákona (1869) od února 1882 do dubna 1883.

19. dubna

Zvláštní vládní komise za rozhodující účasti ministra A. Pražáka připravovala od 6. ledna odpověď na čtyři memoranda českých poslanců (1879); výsledkem byla společná jazyková nařízení (vydaná tohoto dne) ministerstva vnitra a spravedlnosti, týkající se užívání zemských jazyků v oblasti působnosti obou ministerstev, tj. u politických úřadů, soudů a státní prokuratury. Tato nařízení jsou nazývána podle ministra spravedlnosti K. Stremayra, který je podepisoval s Taaffem (vedle funkce premiéra byl rovněž ministrem vnitra), Stremayrovými nařízeními. Jimi byla zrovnoprávněna čeština s němčinou u státních úřadů v tzv. vnějším úřadování (strana byla oprávněna podávat žádosti úřadům v obou zemských jazycích a příslušnou odpověď měla dostat v jazyce podání). Stejný text nařízení byl publikován pro Čechy 13. května t. r. a pro Moravu 28. dubna. Tato nařízení zůstala v platnosti až do roku 1918.

1. května

Němečtí liberální poslanci na říšské radě podali interpelaci k ministrům vnitra a justice o zákonné oprávněnosti Stremayrových nařízení a požadovali jejich odvolání současně s legalizací němčiny jako "státního jazyka". Proti jazykovým nařízením vystoupili 3. října t. r. také delegáti sjezdu německých nacionalistů v Karlových Varech.

5. prosince

Založena Ústřední matice školská jako společnost pro organizování a řízení českého školství v monarchii a na obranu proti tzv. Deutscher Schulverein, založenému krátce předtím v Karlových Varech. Úkolem matice bylo zakládání a udržování obecných, měšťanských, odborných a středních škol s češtinou jako vyučovacím jazykem v národnostně smíšených, převážně pohraničních oblastech. Prvním starostou byl (do roku 1891) F. L. Rieger. Vedle Ústřední matice vznikaly i jiné obdobné jednoty - například Národní jednota severočeská, Národní jednota pošumavská, Národní jednota pro jihozápadní Moravu.

1881

Zavedena nová pozemková (gruntovní) daň, která vycházela ze zvýšených katastrálních výnosů i ze změn v držbě půdy.

Pod vedení J. Clama-Martinice a L. Thuna se začal formovat politický proud mezi konzervativní aristokracií - tzv. český konzervativní velkostatek; požadoval historicko-politickou svébytnost českých zemí. Po roce 1891 se stal vládní stranou, před rokem 1907 zanikl.

21. května

V Praze bylo instalováno první soukromé telefonní vedení; veřejné telefonní spojení zahájeno 11. srpna 1882 za účasti 11 stanic. Po Praze následovala další města Liberec, Brno, Plzeň.

29. června

V chuchelské výletní restauraci došlo k bitce mezi německými a českými studenty; tzv. chuchelská bitva spadala do období bojů o rozdělení pražské univerzity. Bitka skončila poraněním několika německých studentů a všeobecnou kocovinou; stala se klasickým modelem fungování nacionálního šovinismu.

12. srpna

Vypukl rozsáhlý požár v budově již dostavěného Národního divadla v Praze (architektem byl J. Zítěk); v průběhu několika hodin byla budova téměř zničena. Avšak během čtyř týdnů byla uspořádána celonárodní sbírka, která vynesla přes milion zlatých.

19. listopadu

Na pozicích "ohroženého německví" v Rakousku došlo k vytvoření společného parlamentního klubu "spojené levice", tj. "starých" liberálů a "mladých" pokrokářů.

1882

Taaffeho vláda zavedla nový celní tarif rozšiřující celní ochranu téměř na všechna průmyslová odvětví; současně zavedla i vysoká agrární cla, čímž zabránila možnému zlevnění potravin (již předchozího roku prosadila trojnásobné zvýšení cla na petrolej).

4. února

Zahájen hromadný proces s jedenatřiceti socialisty; dvacet sedm (mezi nimi i L. Zápotocký, J. B. Pecka, N. Zoula) jich bylo odsouzeno k trestům od 6 týdnů do 18 měsíců. V témže roce proběhl také proces s 51 severočeskými socialisty.

28. února

Císařem byl oficiálně schválen univerzitní zákon o rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze na dvě samostatné části - českou a německou; byla to odpověď vlády na požadavek českého memoranda ze 17. listopadu 1879. Realizace zákona probíhala po etapách: ve studijním roce 1882/1883 bylo zahájeno vyučování na právnické a filozofické fakultě, v roce 1883/1884 na lékařské fakultě a teprve v roce 1891/1892 na teologické fakultě. Prvním rektorem byl zvolen 17. června 1882 historik V. V. Tomek.

31. května

V Březových Horách u Příbrami (na Mariánském dolu) vypukl požár, jehož obětí se stalo 319 horníků.

18. června

V Praze na Střeleckém ostrově proběhl I. všesokolský slet za účasti 1600 sokolů z Prahy a 76 venkovských jednot.

29. června

Ministerským nařízením bylo ustaveno, aby s ohledem na potřeby státní služby prokázali všichni posluchači právnické fakulty české univerzity při státních zkouškách znalost němčiny. Proti tomuto rozhodnutí se ohradil studentský spolek Všehrd. Studující práv na německé univerzitě v Praze znalost češtiny nemuseli prokazovat.

1. září

Na veřejné schůzi nově založeného Německého nacionálního spolku v Linci byl přijat program, který měl podchytit nacionálně laděné maloburžoazní vrstvy. V tomto tzv. lineckém programu "všeněmců" byly v šestatřiceti bodech soustředěny nejrůznější požadavky, od státně politických až po komunální (mj. se žádala personální unie s Uhrami, připojení Dalmácie, Bosny a Hercegoviny k Uhrám, připojení Haliče a Bukoviny k Uhrám anebo jejich osamostatnění, a to vše proto, aby byl zachován komplex zemí bývalého Německého spolku). Hlavním představitelem německého nacionalismu v Rakousku byl G. Schönerer. V témže roce založili další tvůrci lineckého programu (A. Fishhof, H. Friedjung) tzv. Die deutsche Volkspartei.

4. října

Provedena reforma volebního řádu do říšské rady, která snížila v kurii městských a venkovských obcí volební census z 10 na 5 zlatých přímých daní; podle nového volebního řádu se konaly počátkem června 1885 volby a do nich šly obě české strany opět jednotně.

Český klub se rozšířil o tři poslance obchodních a živnostenských komor na 57 členů. Pro volby do zemských sněmů novela volebního řádu neplatila; do českého zemského sněmu snížen census na 5 zlatých až 20. května 1886, do slezského sněmu 7. ledna 1887, na Moravě census nebyl snížen (byl zde značně různý, například pro Brno činil až 20 zlatých).

12. října

Ministr A. Pražák vydal (jako správce ministerstva justice) výnos, jímž nařizoval soudcům ve Slezsku - v Opavě, Klimkovicích, Bílovcích, Vítkově a Těšíně - přijímat podání také v češtině (v Těšíně i v polštině).

1883

Vydán rámcový říšský zákon o dělení společných pozemků (o obecním statku) a scelování pozemků.

15. března

Vydána první novela živnostenského řádu (1859), která podstatně revidovala některé původní značně liberální předpisy o provozování řemesel a živností. Souběžně byly učiněny první kroky v oblasti dělnického zákonodárství: 17. června t. r. zřízena instituce tovární inspekce (v určité podobě již existovala v letech 1790-1825), 15. června 1884 následoval zákon o maximální délce pracovní doby (10 hodin denně v hornictví, v podnicích nad 20 zaměstnanců 11 hodin, v malovýrobě nebyla délka pracovní doby regulována).

29. dubna

V říšské radě byla těsnou většinou (170 : 167 hlasů) schválena novela školského zákona ze 14. května 1869; jednalo se o ní od února 1882 na základě návrhů Hohenwartovy strany (podnět podali čeští biskupové 3. února 1880). Novela revidovala některé články školského zákona (zdůrazňovala náboženský princip výchovy, zkracovala dosavadní osmiletou povinnou školní docházku o dva roky, když připouštěla řadu úlev podle žádostí obcí, a nařizovala, že řídicím učitelem může být jen ten, kdo je stejného náboženství jako většina žáků). Český klub (s výjimkou prof. F. Tilšera) hlasoval pro novelu ("železný kruh pravice"), i když veřejné mínění bylo opačného názoru. Rozhodnější slovo si nadále udržovaly staročeské autority v čele s F. L. Riegrem.

28. a 30. června

Proběhly volby do českého zemského sněmu (v květnu došlo k předčasnému rozpuštění sněmu). Při vcelku obvyklém výsledku v městské a venkovské kurii v nich zvítězila konzervativní česká šlechta ve velkostatkářské kurii, a tak dostal po deseti letech český sněm opět novou tvářnost; proti 167 českým liberálům a konzervativcům zasedlo 75 německých liberálů.

5. září

Na Moravě byl založen Českomoravský spolek selský pro Moravu; od 1. dubna 1884 vydával tiskový orgán Selské listy. Rozpuštěn byl 1. února 1890, nahrazen 14. září t. r. Ústřední jednotou rolnickou pro Moravu v Olomouci a 4. září 1892 politickou organizací Selská jednota pro Moravu.

8. listopadu

Slavnostním představením Smetanovy opery Libuše bylo otevřeno Národní divadlo v Praze; po požáru (12. srpna 1881) se původní ředitel stavby architekt J. Zítek vzdal dalšího vedení, stavbu dokončil jeho žák a spolupracovník J. Schulz, který rozšířil hlediště i jeviště a k budově připojil nové místnosti (projektoval i další vrcholné dílo novorenesanční architektury - Národní muzeum v letech 1885-1890). Na výtvarné výzdobě se podíleli A. Wagner, B. Schnirch, J. V. Myslbek (sochařská), M. Aleš, F. Ženíšek, J. Tulka, V. Hynais, V. Brožík (malířská výzdoba).

1884

Podnikatel a vynálezce F. Křižík, "český Edison", jehož patent z roku 1879 na podstatné zdokonalení obloukových lamp byl oceněn 1. cenou na elektrotechnické výstavě v Paříži, přenesl z Plzně do Prahy svou firmu na výrobu obloukových lamp a položil tím základy elektrotechnické výroby v Praze. Již roku 1881 zazářila Křižíkova obloukovka v Praze při slavnostním osvětlení za návštěvy korunního prince Rudolfa a příštího roku bylo užito obloukových lamp k osvětlení Národního divadla.

24.-29. ledna

V říšské radě (od 4. prosince 1883 zasedali poslanci v nové budově s elektrickým osvětlením) probíhalo náročné jednání o návrhu zákona hraběte Wurmbranda, kterým měla být němčina prohlášena za státní jazyk Rakouska (reakce na Stremayrova jazyková nařízení). Návrh při hlasování (175 : 161) neprošel.

31. března

Ministerstvo obchodu vydalo nový volební řád pro volby do obchodních a živnostenských komor, který rozšiřoval volební právo na drobné obchodníky a živnostníky. Tím byla posílena pozice českých zástupců v řadě sídel komor (například v Praze, Plzni a Českých Budějovicích).

16. září

Němečtí liberálové v čele s E. Herbstem přešli k útoku na Stremayrova nařízení v českém sněmu. Vyzvali vládu, aby předložila sněmu projekt administrativní reformy, kterou by byly v Čechách vytvořeny národnostně jednotné správní a soudní okresy. Po zamítnutí tohoto návrhu v českém sněmu předložil 5. prosince 1885 E. Plener nový rozšířený návrh, v němž se již přímo hovořilo o "uzavřeném území německém v Čechách", pro které se požadovalo mj. zrušení platnosti Stremayrových jazykových nařízení. Také tentokrát návrh neprošel.

6. prosince

Zahájilo provoz české Národní divadlo v Brně v restauraci s tančírnou U Marovských na Veveří; dávalo drama Magelóna od J. J. Kolára. Již 14. listopadu 1882 byla otevřena nová budova německého divadla Na hradbách.

1885

8. března

Vydána druhá novela živnostenského zákona (tzv. dělnická, zákon č. 22/1885), která nově upravovala pracovní poměry dělníků v továrnách. Byl stanoven "maximální pracovní den", a to v délce 11 hodin, a dalšími předpisy upraveny povinné pracovní přestávky. Pracovní doba dětí mezi 12-14 lety byla stanovena na 8 hodin. Používání dětí do 14 let v továrnách bylo vůbec zakázáno a do 16 let jen u prací "lehčích", přičemž tu byla pracovní doba omezena na 11 hodin denně. Byly upraveny předpisy o učebním poměru, zaměstnání těhotných žen atd.

22. května

Staročeši i mladočeši vydali společné volební prohlášení k volbám do říšské rady; ty proběhly 1., 3. a 6. června na základě novelizovaného volebního řádu (1882). Noví "pětizlatkoví" voliči reprezentovali většinou antiliberálně naladěné maloměšťácké vrstvy a posílili pozice existující pravice. Provládní pravice získala a disponovala nadále zhruba 190 proti 160 hlasům (jádem zůstal Český klub - 65 poslanců, Polský klub - 56 mandátů a poslanci německé pravice - 53 poslanců). Jádem německé liberální opozice byl nadále Německo-rakouský klub (89 poslanců) a nacionální Německý klub (46 poslanců).

15.-23. června

Proběhla živelná stávková brněnských textiláků z 62 závodů s 13 tisíci dělníky. Skončila jen dílčím úspěchem stávkujících.

20. srpna

V Brně vyšlo první číslo sociálně demokratického časopisu Rovnost; prvním redaktorem byl P. Krkoška. Dodnes vychází jako deník.

1886

Vytvořen všeobecný výrobní a prodejní železářský kartel, jemuž předcházela dohoda železáren z českých zemí; v čele kartelu stály čtyři největší předlitavské železárny z českých zemí a Štýrska. V dalších letech byl tento kartel několikrát obnoven.

13. února

Profesor J. Gebauer uveřejnil v únorovém čísle Masarykova časopisu Atheneum dva články s názvem Potřeba dalších zkoušek Rukopisu královédvorského a zelenohorského společně s kritickým článkem T. G. Masaryka; Gebauerovy pochybnosti vyšly tiskem už v prosinci 1885 v jedné německé encyklopedii. Na obranu Rukopisů se postavili V. V. Tomek, J. Kalousek, J. Emler, a zejména M. Hattala; 11. května t. r. uveřejnili ve staročeském Hlasu národa své oficiální stanovisko k pravosti Rukopisů. Spor překročil univerzitní a vědeckou půdu a stal se politickou záležitostí. Na obhajobu Rukopisů se postavili F. L. Rieger a A. P. Trojan.

červen

Byl schválen návrh zákona stanovujícího soudní pravomoc v trestních věcech "anarchistické povahy"; zákona bylo možné použít proti sociálně demokratickému hnutí (platil do 25. dubna 1888).

prosinec

Skupina mladších žurnalistů kolem J. Herbena začala vydávat v Praze nový čtrnáctideník Čas.

22. prosince

Německý liberální poslanec J. Plener znovu vystoupil na českém zemském sněmu (předtím již 14. září 1884 E. Herbst a 5. prosince 1885 taktéž J. Plener) s požadavkem na zrušení Stremayrových nařízení (1880) a Pražákova ministerského nařízení z 23. září 1886, kterým se zaváděla čeština jako vnitřní úřední jazyk u vrchních zemských soudů v Praze a Brně. Opět byl opakován požadavek administrativního rozdělení Čech. Většina sněmovny ústy K. Schwarzenberka odmítla debatu o tomto návrhu. Jménem německých liberálů vystoupil F. Schmeykal, obvinil většinu sněmu z neochoty k dohodě a ohlásil odchod ze sněmu. Němečtí liberálové vstoupili do pasivní rezistence (do 19. května 1890).

1887

11. dubna

V Praze se sešel IV. sjezd mladočeské strany (předchozí sjezdy se uskutečnily v letech 1874, 1875 a 1879), kterým měla být ukončena léta "neurčitého" mladočešství a nastoupena programově nová etapa; v programovém prohlášení kromě dobové vlastenecké frazeologie zazněl například požadavek všeobecného a rovného hlasovacího práva.

12. května

Národní listy uveřejnily referát o činnosti Českého klubu na říšské radě, v němž byl citován starší výrok F. L. Riegra: "Když se nám nepodařilo vymoci svá práva jedním rázem, pasivním odporem, musíme je nyní sbírat po drobtech a kdybychom ty drobty sbírat měli pod stolem." Vybuchla "drobečková aféra". Indiskrece Národních listů vedla k prohlášení českých poslanců na říšské radě, v němž se požadovala rekonstrukce Českého klubu; tu provedl F. L. Rieger 19. května. Mimo klub se ocitli čtyři poslanci (E. Grégr, V. Kounic, E. Engel a J. Vašatý), kteří zahájili vlastní parlamentní i mimoparlamentní politiku.

léto

Nový ministr kultu a vyučování (školství) baron P. von Gautsch zveřejnil tzv. dislokační plán (nazýván též Gautschovy ordonance), podle něhož se začala uskutečňovat nová školská politika; reforma spočívala v určitém zpomalení vývoje školství, a zejména v převedení části žactva z gymnázií a reálků na střední odborné a řemeslnické školy, tj. k praktickému a technickému vzdělání. Postup ministerstva nebyl vysloveně zaměřen proti českým, respektive jiným národním školám (vycházel z finančních možností státu). Avšak z české strany byl pocíťován jako diskriminace. Dílčí opatření ordonancí se uskutečňovala již od roku 1886 (například zvýšení školného na středních školách nebo omezení postátnění či zřizování nových škol na Moravě). Stav základního školství v Čechách ilustruje několik čísel: v letech 1869-1878 bylo postaveno nebo adaptováno 666 českých obecných škol (682 německých), za desetiletí 1879-1888 bylo postaveno či adaptováno 1459 českých škol a 784 německých škol. Většina nákladů šla z obecních rozpočtů, část příspěvků pocházela ze zemských prostředků. Přes uvedené změny v

českém školství nebylo koncem 80. let dosaženo relace s počtem obyvatel, když celkový počet českých základních škol nedosáhl 56 % všech škol v zemi.

25.-26. prosince

V Brně-Lužánkách se konal slučovací sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické, který představoval jistý obrat v překonání rozkolu v dělnickém hnutí (mezi tzv. radikály a umírněnými); sociální demokracie byla fakticky rozložena. "Jednotu" sociální demokracie v celém Předlitavsku obnovil sjezd v Hainfeldu (30. prosince 1888-1. ledna 1889).

1888

Zákonem č. 33/1888 bylo zavedeno všeobecné nemocenské pojištění (netýkalo se však zemědělského dělnictva). Příspěvky dělníků na pojištění byly obligatorní (povinný průměrný roční příspěvek činil na počátku 20. století 16,50 K). Podpora byla vyplácena po dobu 20 týdnů nemoci a činila 60 % obvyklé denní mzdy, a to od 1. dne nemoci. V témže roce byl také přijat zákon o úrazovém pojištění.

V nakladatelství J. Ottů začala vycházet velká ilustrovaná encyklopedie - Ottův slovník naučný; vydávání bylo ukončeno do roku 1909 a vyšlo celkem 28 dílů. Po I. světové válce byla naše největší encyklopedie rozšířena o novou řadu Doplnků.

Schválena pravidelná doprava na tzv. vlárské dráze spojující Brno s Trenčianskou Teplou, jež měla řadu odboček.

29. ledna

Na počátku jarního zasedání říšské rady oznámilo sedm českých poslanců (z toho čtyři vyloučení z Českého klubu) vytvoření Klubu neodvislých českých poslanců v čele s J. Grégrem a J. Heroldem. Staročesko-mladočeské boje zatlačily do pozadí původní "filologické a teoretické" otázky. Skupina začala být nazývána "realisty".

1. dubna

V Jindřichově Hradci bylo poprvé použito elektřiny k veřejnému osvětlení; už předtím (1880) byla instalována elektřina v cukrovaru v Židlochovicích a postupně v dalších továrnách (Ringhoffer aj.).

1889

Vydán říšský rámcový zákon upravující dělitelnost středních stavů.

Říšská rada schválila nový branný zákon směřující k modernizaci celé armády.

2. ledna

Vyšlo 1. číslo III. ročníku týdeníku Čas (vydáváný J. Herbenem od konce roku 1886); redakci převzala trojice T. G. Masaryk, J. Kaizl a K. Kramář, představitelé českého politického realismu. Předběžné cíle tohoto kulturního a politického proudu zformuloval Kaizl ve čtyřech principech: 1. aktivní politika; 2. sbírání politické váhy ve společnosti; 3. získávání drobných výhod; 4. příprava sil v rámci ústavy. Realisté si uvědomovali provinciálnost a omezenost konzervativní staročeské politiky a pokoušeli se ji zmodernizovat. V časopise vycházely i literární práce, jako například v letech 1899-1900 básně Petra Bezruče, vydané v roce 1903 pod názvem Slezské písně, které se staly

předlohou pro sborovou trilogii světově nejznámějšího skladatele 20. století Leoše Janáčka (Maryčka Magdonova, Kantor Halfar a Sedmdesát tisíc).

30. ledna

Jediný syn císaře Františka Josefa, Rudolf Lotrinský, spáchal sebevraždu. Následníkem trůnu se stal císařův bratr Karel Ludvík; ten navštívil roku 1896 Palestinu, onemocněl zde tyfem a zemřel. Korunním princem se stal jeho syn František Ferdinand d'Este.

16. května

Mladočeský říšský poslanec V. Janda spolu s "padařovským filozofem a sedlákem" A. Šťastným založili v Praze Zemskou selskou jednotu pro Království české, první rolnický spolek v Čechách (na Moravě již od roku 1883), který měl v rámci mladočeské strany prosazovat politické a hospodářské zájmy selského stavu. Tiskovým orgánem byly Selské noviny, vycházející týdně od 27. září t. r. v Táboře (do roku 1912).

18. května

Založena Poldina huť jako druhý nejvýznamnější železářský podnik na Kladensku; zpočátku soukromý podnik byl v roce 1890 přeměněn na akciovou společnost.

22. května-4. června

Velká stávka horníků kladenského a slánského revíru, které se zúčastnilo na 6500 horníků; dosáhli částečného splnění svých požadavků.

2. a 5. července

Proběhly řádné sněmovní volby (zemský sněm po šestiletém působení v dubnu t. r. rozpuštěn). Předcházely jim bouřlivý předvolební souboj mladočechů a staročechů. Ve volbách si uchovali staročesi většinu (58 mandátů), mladočeši vyšli značně posílení (39 poslanců), když jejich bilance v počtu odevzdaných hlasů byla ještě příznivější (ve venkovských okresech získali dokonce nadpoloviční většinu). Ve staročeském táboře zavládlo zděšení, podobně i císařský dvůr včetně mocnáře vyjádřil nelibost nad volebními výsledky (po volbách došlo ke změně na místě českého místodržitele - místo barona A. Krause se jím stal hrabě F. Thun). Němečtí poslanci setrvali v rezistenci.

14. září

Významný představitel mladočeské politiky na Moravě A. Stránský začal vydávat opoziční Moravské listy (od roku 1893 se nazývaly Lidové noviny).

12. října

Dva dny po zahájení nově zvoleného českého sněmu podali mladočeši ústy svého předsedy F. Tilšera návrh adresy císaři (nesena duchem státoprávních adres a dokumentů 60. let). Mladočeši vytvořili vlastní Klub národní strany svobodomyšlné, čímž se na českém sněmu formálně odloučili od "národní strany". Návrh státoprávní adresy byl však zamítnut (123 : 37 hlasů).

1890

Za svého pobytu v Anglii ilustrátor a vynálezce Karel Václav Klíč vynalezl jednu z nejdůležitějších a dodnes nejdokonalejších tiskařských technik - hlubotisk.

3. ledna

Sbor důvěrníků mladočeské strany vydal prohlášení, v němž neskrýval údiv nad tím, že nebyli zástupci této strany přizváni na vídeňské porady o řešení národnostní otázky.

4.-19. ledna

Ve Vídni probíhala z iniciativy Taaffeho vlády česko-německá jednání, která měla vyřešit národnostní spory 80. let a bezprostředně ukončit německou pasivní rezistenci v zemském sněmu. Proběhlo celkem 14 porad a schůzí, kterých se účastnilo 5 ministrů (v čele s premiérem Taaffem a ministrem Pražákem), delegace staročeňů (F. L. Rieger, K. Mattuš, A. O. Zeithammer), zástupci klubu konzervativních velkostatkářů (R. Clam-Martinič, hrabě B. K. Kinský, kníže J. Lobkovic), čtyři němečtí liberálové (v čele s E. Plenerem a F. Schmeykalem) a tři zástupci ústavověrných velkostatkářů; celkem šlo o osmnáct osob. Výsledkem byly tzv. punktace, tj. 11 konkrétních bodů, v nichž se naznačovalo možné řešení. I když se jimi formálně nerušila politická jednota Čech, fakticky se otevíraly cesty postupnému štěpení země. Cílem bylo dosáhnout pokud možno maximálního oddělení německých a tzv. smíšených (česko-německých) oblastí. Punktace otevíraly cestu k postupnému národnostnímu (a později i politickému) rozpadu země. Tak byly interpretovány a oslavovány na německé straně jako politické vítězství (v Teplicích 9. února 1890). Podstatou punktací byla úprava veřejné správy v Čechách (revize obvodů okresních a krajských soudů, obchodních a živnostenských komor, rozdělení zemědělské a školní rady) podle národnostních kritérií. Punktace byly zveřejněny 27. ledna t. r. a bezprostředně poté schváleny poslaneckými kluby zúčastněných stran na jednání. Od počátku se proti nim ostře postavila národní strana svobodomyslná (mladočeši).

23. ledna

Založena Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění (zakládací listina je z 5. prosince 1892); prvním předsedou byl J. Hlávka (zároveň byl zakladatelem studentské Hlávkovy koleje v Praze). Akademie byla rozdělena do čtyř sekcí: 1. vědy filozoficko-historické a právní; 2. vědy matematické, přírodní a medicína; 3. vědy filologické a literární historie; 4. krásná literatura, výtvarné umění a hudba. Podle stanov bylo jejím základním úkolem pěstovat a rozšiřovat vědecká a umělecká díla v českém jazyce. V čele akademie stál prezident, v čele sekcí předsedové a sekretáři, volení na tři roky. Usnášecím sborem bylo valné shromáždění. Členové byli rozděleni na čestné, řádné, mimořádné, dopisující a zahraniční. Akademie nahradila česko-německou Královskou českou společností nauk (1784).

3. února

Ministr justice hrabě F. Schönborn vydal výnosy o změně soudní organizace v Čechách ve smyslu ohraničení soudních okresů podle národnostních hranic; tak se realizoval 6. bod punktací. Nařízení vyvolalo bouři nevole u českých soudců.

20. února

Zveřejněno prohlášení mladočechů (sepsané J. Grégrem), v němž byly punktace zdvořile, ale rozhodně odmítnuty; mladočeši postřehli, že případné drobné zisky byly vykoupeny za naprostou ztrátu jakékoliv perspektivy. Pod heslem: Pryč s punktátory! zahájili od března mladočeši systematický boj proti staročeské straně a jejím vůdcům. Na stranu mladočechů přešli realisté v čele s Masarykem, Kaizlem a Kramářem.

15.-24. dubna

V ostravsko-karvinském revíru proběhla masová stávka (na 40 tisíc) horníků; v jejím průběhu došlo k zásahu četnictva a vojska, 17 lidí bylo zabito, mnoho dalších zraněno.

1. května

V Praze, Brně a na jiných místech se konaly oslavy u příležitosti 1. máje, který byl poprvé slaven jako Svátek práce.

19. května-3. června

Proběhlo krátké zasedání českého sněmu, které projednávalo jednotlivé punktační předlohy; podařilo se schválit jen rozdělení zemské školní rady a zemědělské rady. Proti punktacím narůstal odpor, který se přelil i na veřejnost.

11. října

K podzimnímu zasedání se sešel český zemský sněm, aby pokračoval v realizaci punktačních ujednání. Pokračoval rozklad staročeského tábora, staročestí poslanci začali přestupovat do mladočeského klubu; v lednu 1891 vzrostl počet mladočechů na 51 a ti se stali většinou českou stranou.

1891

Ustavila se samostatná česká bohoslovecká fakulta jako součást české univerzity; studium bylo čtyřleté a k povinným předmětům proti dřívějšímu přibýly dějiny umění, křesťanská archeologie a sociologie.

Sedlák A. Šťastný z Pardařova na Táborsku ovládl s hrstkou svých stoupenců Zemskou selskou jednotu pro Království české a přetvořil ji ještě v témže roce v Českomoravskou stranu hospodářskou; jejím prostřednictvím se pokusil usměrňovat mladočeskou politiku.

Pod vedením J. J. Clam-Martinice a L. Thuna se vytvořil Český konzervativní velkostatek, politický proud konzervativní aristokracie, který požadoval historicko-politickou svébytnost českých zemí; po roce 1891 se přeměnil na vládní stranu, ta zanikla před volbami 1907.

15. února

V Olomouci založena A. Stránským, vydavatelem Moravských listů (od roku 1893 Lidových novin), Neodvislá strana lidu na Moravě (lidová strana); strana byla moravskou obdobou mladočechů. Její vztah k mladočeské straně byl nevyjasněný.

2. a 4. března

Po rozpuštění říšské rady v lednu 1891 proběhly nové volby, které skončily naprostou porážkou staročechů (získali jen dva mandáty); Český klub se rozpadl, rozpadl se i

sněmovní "železný kruh pravice", opora Taaffeho vlády. Mladočeši, jichž bylo zvoleno 37, utvořili samostatný Klub neodvislých poslanců českých za předsednictví E. Engela (v opozici k vládě). Samostatný klub vytvořilo rovněž 10 moravských poslanců za vedení A. Mezníka (přidali se k němu i dva staročeši z Čech a společně podporovali vládu), naopak česká konzervativní šlechta (18 poslanců) se připojila k parlamentnímu klubu Hohenwartovy Strany práva (29 poslanců).

15. května

Poprvé se otevřely brány jubilejní zemské výstavy v Praze (na výstavišti v Královské oboře) na paměť 100. výročí zemské výstavy v září 1791 uspořádané při korunovaci Leopolda II. (původně se měla konat už v roce 1883 jako oslava 50. výročí založení Průmyslové jednoty). Čeští Němci v listopadu 1890 vyhlásili vůči výstavě absenční politiku a nezúčastnili se jí; tím se výstava proměnila v demonstraci české dovednosti a zdatnosti. Účastnilo se jí 8772 vystavovatelů a do jejího ukončení 18. října 1891 ji navštívilo asi 2,5 milionu lidí. Výstavu doplňovaly nejrůznější technické atrakce (Křižíkova světelná barevná fontána za Průmyslovým palácem, rozhledna na Petříně a vzduchoplavba v upoutaném a i volném balonu), kuriozity, výtvarné výstavy a společenské akce; představovala událost celonárodního významu i s politickým podtextem (okázalé vítání zahraničních, zejména slovanských návštěvníků, a také z Francie). K oživení česko-francouzských styků přispěly sokolské zájezdy do Paříže (1889) a Nancy (1892) a také dějepisné dílo E. Denise.

1892

1. dubna

Při hlasování v českém zemském sněmu bylo rozhodnuto o rozpuštění zvláštní vyrovnávací komise, která měla předkládat k projednávání na sněmu punktační dohody.

24. dubna

Publikován Manifest mladočeské strany, který pokračoval v ostré mladočeské agitaci (i na půdě říšské rady, kde podali 27. dubna návrh na odvolání ministra spravedlnosti F. Schönborna pro porušování zákona). Opoziční mladočeské hnutí vrcholilo.

2. srpna

Vydán zákon zavádějící korunovou měnu v habsburské monarchii a nahrazující rakouský zlatý (zlatník). Z 1 kg zlata se razilo 3280 korun, přičemž 1 zlatý předchodí rakouské měny se rovnal 2 korunám nové měny; 1 koruna se dále dělila na 100 haléřů. Byly raženy 1, 2, 10 a 20 haléře, 1, 2 a 5 koruna (stříbro) a 10, 20 a 100 koruna (zlato). Nová měna se s obtížemi prosazovala, trvalo 8 let postupného stahování starých mincí a papírových peněz. Korunová měna byla definitivně užívána od 1. ledna 1900.

1893

10. února

Pražští sociální demokraté (pod dojmem vrcholících bojů o hlasovací právo v Belgii) v úzké součinnosti s pokrokaři (příslušníky politického hnutí české studentské a dělnické mládeže) publikovali obsáhlou petici říšské radě, která měla být předložena veřejnosti, aby ji podpořila podpisem; naprostá většina dotázaných se vyslovila pro všeobecné hlasovací právo.

12. března

Konala se ustavující schůze Klubu lidové strany na Moravě, což dokumentovalo těsnou součinnost moravské lidové strany s mladočechy.

17. března

Ústy jindřichohradeckého poslance J. Slavíka podali mladočeši (a také šest slovinských poslanců) návrh na zásadní volební reformu: zrušení stávajícího kuriového systému a zavedení všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva. Návrh zákona počítal s poslaneckou sněmovnou o 400 členech (z toho 146 z českých zemí), přičemž aktivní volební právo měl mít každý muž starší 24 let (s výjimkou "osob pod poručenstvím, v konkursu, chudinské péči či v aktivní vojenské službě") a pasivní od 30 let. Volební obvod měl mít minimálně 50 a maximálně 70 tisíc voličů. Mladočeský návrh neměl však naději na přijetí, avšak získal si značnou popularitu a ohlas u veřejnosti.

17. května

Vyvrcholilo napětí, které provázelo jarní zasedání českého zemského sněmu (vláda znovu předkládala punktační předlohy). Mladočeši zahájili 5. května formální obstrukci a protahovali jednání. 17. května došlo při jednání k násilnostem a vřavě, která znemožnila další průběh schůze. Sněm byl na příkaz vlády uzavřen. Bouřlivá atmosféra se přenesla do pražských ulic. Praha zažila jednu z nejpodivnějších svatojanských poutí v historii. Tato násilná obstrukce byla tečkou za punktacemi.

18. června

Na podnět rakouské sociální demokracie se uskutečnily téměř na třiceti místech v českých zemích masové protestní akce za všeobecné hlasovací právo (proběhly zejména v Praze a Brně, a to přes policejní zákaz). Docházelo při nich (po zákrocích policie a vojska) ke zranění a zatčení účastníků (na pláních u Olšan a 2. července ve Strašnicích).

12. září

Nad Prahou a třemi okolními okresy byl vyhlášen výjimečný stav; znamenalo to zrušení shromažďovacího a spolčovacího práva, ochromení svobody tisku a zastavení porotních soudů. Jako záminku si vláda vzala velikost nebezpečí, které prý hrozilo monarchii ze strany pokrokového hnutí; na 12. září se připravovala velká demonstrace, jež měla připomenout císařův reskript z 12. září 1871. Následovalo zatýkání předních činitelů pokrokářů. Ke zrušení výjimečného stavu došlo 11. října 1895.

25. září

Rozklad realistického směru vyvrcholil abdikací prof. T. G. Masaryka na poslanecký mandát (po předchozím konfliktu s J. Grégrem) a jeho odchodem z mladočeské strany. Další dva představitelé realismu J. Kaizl a K. Kramář zůstali mladočechy.

10. října

Na zahájení podzimního zasedání říšské rady předložil premiér E. Taaffe návrh volební reformy; měl být zachován kuriový systém, ale oproti dosavadnímu stavu se zavádělo v kurii venkovských a městských obcí takřka všeobecné hlasovací právo, tj. 247 z celkového počtu 353 poslanců mělo být voleno novým způsobem. Místo stávajících 15 % mužů (nad 24 let) jich mělo jít volit 34 %. Protitaaffovská opozice návrh odmítla.

11. listopadu

Vláda hraběte E. Taaffeho podala demisi, do čela nového kabinetu byl jmenován vnuk A. Windischgrätze, český magnát kníže A. Windischgrätz, který se opíral o novou koalici konzervativních aristokratů a liberální německé buržoazie. Nejvýraznější postavou nové vlády byl vůdce německých liberálů A. Plener (ministr financí).

1894

21. února

Před zvláštním senátem zemského soudu v Praze byly vyhlášeny rozsudky v tzv. procesu s Omladinou; s pomocí policejního provokatéra R. Mrvy (24. prosince 1893 byl zavražděn) stanulo před soudem 76 obžalovaných za tajné spolčování v údajné organizaci Omladina, která měla mít protistátní a protispolečenské záměry. Celkem 68 pokrokářů (mezi nimi například F. Modráček, A. P. Veselý, S. K. Neumann, A. Čížek, A. Rašín, K. S. Sokol) bylo odsouzeno k trestům od několika měsíců do 8 let (v průměru ke 20 měsícům). Organizace Omladina však nikdy neexistovala. 18. října 1895 byli "omladináři" spolu s ostatními zatčenými z doby výjimečného stavu amnestováni.

8. března

Poslanecké sněmovně říšské rady byl předložen nový vládní návrh volební reformy; existující kuriový systém měl být zachován v nezměněné podobě (způsob volby i počet mandátů v kuriích), změna spočívala ve vytvoření nové, tj. páté kurie s celkovým počtem 43 poslanců (z toho 15 připadalo na české země). K volbě směly být připuštěny osoby: a) podle tzv. vzdělanostního cenzu (absolventi středních a odborných škol); b) podle majetkového cenzu (pokud platily jakoukoliv přímou daň); c) dělnických profesí, pokud byly nemocensky pojištěny. Návrh Windischgrätzovy vlády byl postoupen zvláštní komisi.

9. září

V Litomyšli byla založena Křesťanská sociální strana pro Čechy a Moravu; programově vycházela z encykliky papeže Lva XIII. *Rerum novarum* (15. května 1891), v níž papež projevil zájem o sociální problémy a naznačil jejich řešení. Od září 1899, kdy se osamostatnila Křesťansko-sociální strana (na Moravě) zásluhou J. Šrámka na Velehradě, nesla poté nový název Česká strana křesťansko-sociální. V přijatém programu nabízela především "řešit sociální otázku na základě katolickém".

23. září

Na zemském sjezdu důvěrníků mladočeské strany v Nymburku bylo schváleno programové usnesení, o kterém jednalo shromáždění mladočeských poslanců 14. července t. r. Nymburská rezoluce (hlavní autorství přičteno J. Kaizlovi) měla tři ucelené části: 1. potvrzovala platnost dosavadního programu z let 1889 a 1891; 2. zdůrazňovala potřebu "konstruktivní opozice" proti "planému radikalismu"; 3. vyjádřila svůj poměr k jiným stranám - moravskou lidovou stranu označila za "část svobodomyšlné strany, která je vlastní organizací zemskou". To bylo odrazem reality, kdy existovaly úzké styky mezi oběma stranami. Vstřícně se rovněž vyjádřila ke vzniku české konzervativní strany, naopak odmítavě se postavila k vytvoření české klerikální strany. Rovněž negativní stanovisko zaujala rezoluce k možné pokrokové straně, ačkoliv vítala "každé pokrokové

hnutí v našem dorostu". Velice opatrně byl zde vymezen vztah k sociální demokracii, když pozornost je věnována jen "dělnické otázce".

1895

T. G. Masaryk po rozchodu s mladočeskou stranou přestal být vázán případnými stranickými ohledy a vydal (vedle série článků) tři významné práce - Česká otázka, Naše nynější krize a Jan Hus. V nich vysvětlil své filozoficko-historické pojetí české otázky. Jádrem novosti jeho přístupu spočívalo v jeho světonázorovém systému a z něj úzce vyplývající metody. Smysl českých dějin a smysl české národní společnosti spočíval podle něj v uskutečnění ideálu humanitního, ve kterém mu splývalo "člověčenství" a "zbožnost". Teoretický rozbor české otázky posloužil Masarykovi k tomu, aby prokázal současný kritický stav české politiky a odsoudil jak staročestství, tak mladočestství. Proti líbivým frázím stavěl neustálou, drobnou práci, usilující o zvyšování vzdělanosti a celkové úrovně národa.

15. května

V Praze byla zahájena (podnícena úspěchem jubilejní výstavy z roku 1891) Národopisná výstava československá, která se těšila velkému zájmu veřejnosti; do ukončení 23. října t. r. ji navštívilo více než 2 miliony lidí.

3. června

Subkomise volebního výboru říšské rady předložila veřejnosti návrh volební reformy; od původního vládního návrhu z 8. března 1894 se lišil tím, že proponovaná pátá kurie měla být rozdělena na dvě podkurie, a to na "dělnickou" se 13 mandáty a "ostatních voličů" se 34 mandáty. V principu ale změnu neznamenal.

19. června

A. Windischgrätz s celou vládou podal demisi. Prozatímním vedením státní správy byl pověřen úřednický kabinet dosavadního dolnorakouského místodržitele E. Kielmansegga.

říjen

Umělecky diferencovaná skupina české literární generace v 90. letech vystoupila s tzv. Manifestem moderny, v němž odmítla umělecký a politický diletantismus a prázdné vlastenčení v umění i v politice (mj. ostře namířen proti mladočechům), jejich ideálem byla svoboda, která by platila stejně pro umělce jako pro občana. Manifest podepsali F. X. Šalda, A. Sova, O. Březina, J. S. Machar, V. Mrštík a další.

2. října

Jmenována úřednická vláda hraběte K. Badeniho, dosavadního haličského místodržitele.

20.-26. listopadu

Volby do českého zemského sněmu, které potvrdily vůdčí postavení mladočechů (získali drtivou většinu 82 mandátů). Staročestí vůbec nekandidovali, a mladočestí tak dovršili své vítězné tažení. Vedení mladočeské strany mohlo přejít ke konstruktivní vládní politice (G. Eimem nazvána tzv. etapovou politikou) získáváním určitých reálných pozic a výsledků v oblasti výkonné moci (obsazováním úřadů až po ministerská křesla).

1896

19. března

Byl zahájen provoz na první elektrifikované tramvajové lince v Praze z Karlína do Vysočan (již od roku 1875 fungovala jako koňská dráha, která se zde udržela až do roku 1905). Starší elektrickou dráhu měly jen Teplice (1895), následovaly Most a Liberec (1897), Olomouc (1898), Ústí nad Labem a Plzeň (1899), Jablonec nad Nisou, Brno (1900); tam fungovala pouliční koňská dráha již od roku 1869, po 15 letech ji nahradila parní tramvaj.

7. května

Rok po úspěšné národopisné výstavě, kde byla bohatá slovenská expozice, byla založena v Praze Československá jednota; původně měla rozvíjet národně kulturní práci v oblastech ohrožených odnárodňováním (ve Slezsku, moravském pohraničí, Dolním Rakousku, Slovensku). S výlučnou orientací na Slovensko započato až po roce 1908 (luhačovické porady).

9. června

V Praze-Vysočanech byla založena ing. E. Kolbenem elektrotechnická továrna Kolben a spol.; již v listopadu t. r. začala vyrábět první elektrické přístroje a stroje, o dva roky později ji odkoupila Živnostenská banka a přeměnila ji na akciový podnik. "Kolbenka" dodala roku 1899 zařízení pro pražskou ústřední elektrárnu v Praze-Holešovicích.

14. června

Císař František Josef I. potvrdil novou volební (Badeniho) reformu; již 15. února t. r. ji předložil premiér Badeni poslanecké sněmovně a 7. května byla předloha schválena 234 : 19 hlasům (proti hlasovalo 15 mladočechů v čele s E. Grégrem a moravským vůdcem "mladočechů" Stránským). Ještě v květnu byla reforma přijata panskou sněmovnou říšské rady. Volební reforma zachovávala dosavadní čtyři volební kurie v nezměněném počtu a k nim připojila pátou volební kurii s počtem 72 mandátů (tím vzrostl počet členů sněmovny na 425 členů). V páté kurii byli poslanci voleni na základě všeobecného hlasovacího práva (muži nad 24 let); na české země připadlo 27 křesel (18 z Čech, 7 z Moravy a 2 ze Slezska). Počet oprávněných voličů vzrostl z 1,7 milionu na 5,3 milionu. Reforma ponechávala nerovné zastoupení v jednotlivých kuriích (například v kurii velkostatkářské volilo asi 5 tisíc voličů 85 poslanců, kdežto 5,3 milionu voličů v páté kurii volilo jen 72 poslanců).

24. června

Po politickém spojení moravských "staročechů" s "mladočechy" v jednu koalici na jaře 1896 se odštěpilo katolické křídlo moravské Národní strany a založilo v Přerově Katolickou stranu národní na Moravě v čele s M. Hrubanem; představovala konzervativní křídlo politického katolicismu a v programu měla prosazování rovnoprávnosti českého a německého národa na Moravě, založení univerzity v Brně ad. Již na podzim 1896 se účastnila voleb do moravského zemského sněmu a získala 4 mandáty, v parlamentních volbách na jaře 1897 pak jedno zastoupení.

6.-7. září

V Hodoníně došlo k vytvoření volného opozičního seskupení mladé moravské inteligence pod názvem Mladá Morava; na druhém sjezdu v Brně (27. prosince t. r.) se oficiálně prohlásilo za "samostatný směr mimo veškeré politické strany" a separovalo se od lidové strany. Další vývoj Mladé Moravy vedl k jejímu rozpadu na olomouckou (radikálnější) a brněnskou část (vrátila se do lidové strany).

29. září

Po předběžných poradách se sešlo v Praze shromáždění všech mladočeských poslanců; přijalo tzv. pražskou rezoluci, která potvrzovala nymburskou rezoluci (1894) a ve čtyřech bodech vycházela vstříc oživenému radikalismu ve straně: 1. zdůraznila "rozhodně opoziční" stanovisko vůči Badeniho vládě; 2. brala na vědomí novou volební reformu a současně zavazovala své poslance k bezvýjimečné opozici vůči vládě; 3. vyzývala poslance, aby naléhali na vládu "k vyjádření se k státoprávním, národním, osvětovým a hospodářským požadavkům zemí Koruny české"; 4. formulovala požadavek prosazovat v páté kurii poslance "stojící na půdě státoprávní a ryze národní".

podzim

Z iniciativy a za vedení hraběte V. Schönborna vzniklo v Praze samostatné Katolické sdružení v Čechách, které do volebního boje na jaře 1897 již vstoupilo oficiálně jako Národní strana katolická v Království českém. Programově se nelišila od moravské sesterské katolické strany, avšak nezískala si výraznější podporu u veřejnosti.

prosinec

Statkář z Kněževsi u Prahy S. Kubr založil Sdružení českých zemědělců, které bylo politicky závislé na mladočesích, avšak v hospodářských otázkách projevovalo samostatnost. Sdružení bylo předchůdkyní agrární strany (1899), tiskovým orgánem se stal časopis Obrana zemědělců.

5. prosince

Zvláštní zákon (doplňoval Badeniho volební reformu), snížil volební cenzus v městské a venkovské kurii z dosavadních 5 zlatých (= 10 K) na 4 zlaté (= 8 K) přímých daní.

1897

Založen Svaz německých tovaryšských a dělnických sdružení v Rakousku se sídlem v Moravské Třebové; vydával noviny Der deutsche Gehilfe. Od roku 1901 sdružoval 85 členských spolků.

V Kopřivnici byl vyroben první automobil v našich zemích se spalovacím motorem značky Präsident; v květnu 1898 byl vystavován na "autosalonu" ve Vídni, kam vykonal první dálkovou jízdu (328 km za 14,5 hodiny).

31. ledna

V Praze se sešel sjezd českých odborových a vzdělávacích spolků, na němž byla založena samostatná česká odborová ústředna, Odborové sdružení československé, jako odborová komise sociální demokracie (většina odborářů byla i nadále organizována v celorakouské odborové ústředně).

20. února

Vydáno mladočeské předvolební provolání, které věnovalo zvýšenou pozornost "dělnické otázce" a odmítalo zásady sociální demokracie. Krátce předtím odmítli mladočeši v Čechách nabídku F. L. Riegra na společný postup ve volbách do říšské rady. Na Moravě se účastnili staročeši voleb společně s moravskou odnoží mladočeské strany, tzv. stranou lidovou.

12. března

Proběhly první volby do říšské rady v páté volební kurii na základě Badeniho volební reformy (1896); v průběhu března se konaly volby i v ostatních čtyřech kuriích. Na Moravě a ve Slezsku proběhly volby již 9. března. Volby potvrdily předpokládaný rozpad německého liberálního tábora. Mladočeši získali 60 mandátů, křesťanští sociálové 1 mandát, 5 mandátů obdržela sociální demokracie (mj. J. Steiner, J. Hybeš, P. Cingr); mimo to byli ještě v českých zemích zvoleni 3 tzv. nezávislí kandidáti. Vytvořilo se více než dvacet politických skupin a klubů.

30. března

Při prvním vstupu sociální demokracie na říšskou radu bylo předneseno J. Steinerem protistátoprávní prohlášení pěti jejích poslanců. V něm reagovali na tradiční státoprávní ohrazení českých poslanců (přednesli 30. března t. r.) a ostře se distancovali od tradiční státoprávní politiky liberálních stran, zejména od jejich nacionálního tónu (v duchu internacionalismu). Navíc nebylo toto prohlášení konstruktivní, nenavrhovalo žádné řešení. V české veřejnosti se setkala s odmítnutím.

4. dubna

Skupina "středu" v pokrokovém hnutí (A. Hajn, A. Čížek, A. Kalina) založila Radikálně pokrokovou stranu. Tiskovým orgánem byl časopis Samostatnost. "Levice", která zdůrazňovala sociální zájmy (A. P. Veselý, F. Soukup, F. Modráček), splynula v témže roce s Československou sociálně demokratickou stranou.

5. dubna

Vydána nová Badeniho jazyková nařízení (jako třetí varianta) pro Čechy (pro Moravu 22. dubna, pro Slezsko nebyla vydána), jimiž se potvrzovala platnost dosavadních Stremayrových nařízení (1880) a navíc se zaváděla čeština v určitých případech i jako tzv. vnitřní úřední jazyk (povoleno ji užívat u nižších instancí civilní a soudní správy i při jednání bez účasti stran). Při styku s vyššími úřady zůstávala povinnost použít němčinu (podobně i při jednáních vojenských úřadů). Od 1. července 1901 měla být vyžadována znalost obou zemských jazyků u všech úředníků. Badeniho jazyková nařízení znamenala konec mladočeské opozice (1891-1897), ale na druhé straně vyvolala prudký odpor německých politiků, způsobila pád Badeniho vlády a nakonec nahrazení Gautschovými jazykovými nařízeními.

28. listopadu

Masové protivládní demonstrace ve Vídni vedly K. Badeniho k podání demise své vlády. Tlak destruktivní opozice spojených německých stran slavil úspěch. Dne 30. listopadu jmenoval císař novou úřednickou vládu barona P. Gautsche (v úřadě do 7. března 1898).

2. prosince

Nad Prahou a v sousedních okresech bylo vyhlášeno stanné právo; předcházely mu vášnivé nacionální bouře a krvavé srážky s drancováním, kdy došlo k vypálení a zničení mnoha objektů, ke ztrátám na životech (3 mrtví) a k desítkám vážných zranění.

1898

Přední český malíř A. Slavíček namaloval obraz Červnový den, což bývá označováno za zrod českého impresionismu.

21. ledna

Na Moravě byl vytvořen 21členný česko-německý vyrovnávací výbor; tím začala jednání vedoucí k moravskému paktu (1905).

26. února

Němečtí poslanci na českém zemském sněmu vyjádřili svůj nesouhlas s připravovanou holdovací adresou k 50. výročí panování císaře (obsahovala státoprávní požadavky Čechů) odchodem ze sněmovny.

5. března

Předseda vlády P. von Gautsch (pod nátlakem německé veřejnosti) dal publikovat revidovaná Badeniho jazyková nařízení (1897) pro Čechy a Moravu (s platností od 15 března t. r.); nová Gautschova jazyková nařízení upravovala užití češtiny jako vnitřního úředního jazyka. Čeština měla být zavedena jen v tzv. smíšených okresech, jestliže byly více než z poloviny české. Tento kompromis neuspokojoval ani českou, ani německou stranu, baron Gautsch podal tentýž den demisi a jazyková nařízení byla zrušena 14. října 1899. Do čela nového vládního kabinetu byl 7. března jmenován hrabě F. Thun, dřívější český místopředseda (ministrem financí se stal J. Kaizl). Nejvýznamnější oporou Thunovy vlády se stali mladočeši.

9.-11. dubna

Proběhl ustavující sjezd "strany českoslovanských národních dělníků" - České strany národně sociální v čele s V. Klofáčem; podnětem jejího vzniku se stalo tzv. protistátoprávní prohlášení Československé sociální demokracie (1897). Cílem této strany byly sociální reformy a sblížení všech vrstev obyvatelstva. Členskou základnu tvořili zejména dělníci a také živnostníci, státní zaměstnanci a učitelé. V její politice se projevoval antimilitarismus a český nacionální radikalismus.

1. července

Ministerská rada schválila návrh Thunova jazykového zákona; předpokládal zachování Stremayrových jazykových nařízení (1880) v otázkách vnitřního úřadování a vytvářel modifikovaná jazyková pásma (v Čechách mělo být z 219 soudních okresů 76 jednojazyčně německých, 6 převážně německých, 15 smíšených, 8 převážně českých a 114 jednojazyčně českých). Po neúspěšných jednáních se zástupci obou národů a po obstrukci německých liberálních poslanců na říšské radě bylo od realizace jazykového zákona v létě 1899 upuštěno.

10. září

Ve švýcarské Ženevě byla zavražděna císařovna Alžběta italským anarchistou L. Lucchenim.

1899

Na trhu se objevily první motocykly české konstrukce značky Slavia, vyrobené mladoboleslavskou továrnou na velocipedy Laurin a Klement (založena roku 1895).

6. ledna

Na valném shromáždění Sdružení českých zemědělců (1896) byla založena S. Kubrem a K. Práškem Česká strana agrární; brzy k ní přistoupila Českomoravská strana hospodářská (založena 1891 A. Šťastným, autorem Programu rolnictva Rakouska, 1890) a roku 1903 i skupina východočeských zemědělců pod vedením F. Udržala. Strana stála na principu jednotného zájmu a organizace všeho zemědělského obyvatelstva a vyvinula se ve středostavovskou stranu českých rolníků. Tiskovým orgánem strany byl list Sdružení - Obrana zemědělců, vycházející 2 x týdně.

11. února

Mladočeši vydali Provolání k národu českému, v němž nabádali k zdrženlivosti, volající po "jednotě". "Strachem před německou levicí", která v případě nástupu k moci by mohla nastolit mnohem "horší" poměry, zdůvodňovali mladočeši svůj provládní postoj, trvající na dosavadní parlamentní konstelaci. Za to získali Češi řadu drobných subvencí - na střední školy v Prostějově, Mladé Boleslavi, Poličce, na českou techniku v Brně, na regulaci Vltavy, restauraci Vlašského dvora v Kutné Hoře apod.

19. února

Jako dědictví pravicového proudu pokrokového hnutí založili A. Rašín a K. S. Sokol Stranu státoprávně radikální; strana sebevědomého nacionalismu revidovala pronikavým způsobem celé pojetí českého státního práva, když požadavek "státní samostatnosti zemí českých" nijak výslovně nevázala na existenci monarchie. Tiskovým orgánem byly Radikální listy (vycházely do ledna 1901, kdy byly zastaveny). Poté se strana postupně rozložila.

26. dubna

V Brně vypukla masová stávka textiláků; na 15 tisíc dělníků požadovalo zkrácení pracovní doby. Stávka skončila 1. července dílčím úspěchem stávkujících.

18. května

V Praze založen J. Guthem-Jarkovským Český výbor pro hry olympijské. První čeští olympionici závodili na II. olympiádě v Paříži (1900, F. Janda-Suk tu získal výkonem 35,25 m druhé místo v hodu diskem). Do I. světové války pak postupně vznikaly jednotlivé samostatné sportovní svazy velocipedistů (1884), veslařů (1884), turistů (1888), jachtingu (1895), atletů (1897), fotbalistů (1901), tenistů (1906), lyžařů (1907), hokejistů (1908), těžké atletiky (1911), šermířů (1914).

19. května

Ve Vídni byl publikován jednotný národní program pěti německých stran (s vyloučením všenněmců) jako návrh na řešení vnitropolitické krize v Předlitavsku; v tomto tzv. svatodušním programu byl vysloven požadavek jednotného Rakouska, byly odmítnuty české státoprávní aspirace i způsob řešení jazykových otázek cestou vládních nařízení, přičemž němčina byla pokládána za "zpravidla úřední jazyk". Čeští liberálové tento program jednoznačně odmítli cestou zvláštního prohlášení mladočeských poslanců (16. září t. r.).

17. července

Vláda vydala nařízení, jimiž se od 1. srpna zvyšovala cukerní, pивní a petrolejová daň; podle nouzového zákona § 14 prosincové ústavy (1867) vydala Thunova vláda od června 1898 do září 1899 27 různých nařízení, z nichž daňová nařízení se dotýkala životní úrovně obyvatel. Na mnoha místech došlo k živelným nepokojům.

září

V Brně byla zřízena samostatná Česká vysoká škola technická; císař podepsal zřizovací dekret 19. září t. r.

3.-4. září

Pod vedením mladého kaplana J. Šrámka byla formálně ustavena na Velehradě Moravská křesťansko-sociální strana; již 4. dubna t. r. byl zvolen ve Vyškově její první výkonný výbor. Strana přijala program I. sjezdu českých křesťanských sociálů z roku 1894 v Litomyšli a roku 1902 si založila Všeodborové sdružení křesťanského dělnictva.

12. září

V Kutné Hoře byl zahájen proces s židovským mladíkem L. Hilsnerem obviněným z rituální vraždy dívky A. Hružové v Polné na Českomoravské vrchovině. V katolickém i nacionálně zaměřeném tisku probíhala před procesem zuřivá kampaň nejen proti Hilsnerovi a Židům, ale i proti jeho obhájcům. Proti nechutné antisemitské štvanci se postavilo několik intelektuálů v čele s prof. T. G. Masarykem; ten vydal v listopadu t. r. brožuru Nutnost revidovat proces polenský. Masarykovo vystoupení změnilo celý proces v politickou aféru (tzv. hilsneriádu); vlna domácího antisemitismu byla vyvolána tzv. Dreyfusovou aférou ve Francii.

24.-29. září

V Brně se konal VII. sjezd celorakouské Sociálně demokratické strany dělnické, který přijal národnostní program strany; ten byl sice jistým pokrokem proti předchozímu stavu, ale přesto neřešil zásadním způsobem některé klíčové otázky (zejména právo národů na sebeurčení). Přijatá rezoluce se později stala východiskem různých teorií a interpretací, mj. austromarxismu.

2. října

Vnitropolitický neúspěch Thunovy vlády (česko-německé vyrovnání, trvalé ochromení parlamentu) vedl již 13. září k podání demise; teprve 2. října demisi císař přijal a jmenoval přechodnou vládu hraběte M. Clary-Aldringena, která měla "normalizovat" politické poměry. Mladočeši ohlásili přechod do opozice.

14. října

Pro Čechy a Moravu byla publikována nařízení ministerstva vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a zemědělství, jimiž se s okamžitou platností rušila Gautschova jazyková nařízení a obnovoval se stav, jaký byl před 5. dubnem 1897, tj. před vydáním Badeniho jazykových nařízení. Čeští nacionalisté vyvolali na mnoha místech protiněmecké a protižidovské kravály (Holešov, Vsetín). Německé strany slavily vítězství (29. prosince se navrátili jejich poslanci na český sněm), naopak mladočeši ohlásili přechod k obstrukci. Role se vyměnily.

kolem 1900

Mezi českými vzdělanými katolíky (zejména mladými duchovními) se rozvíjelo hnutí s názvem Katolická moderna; v jeho čele stáli X. Dvořák, S. Bouška, J. Š. Baar. Hlásali reformní požadavky praktického rázu: zmodernizování církevních ústavů, českou liturgickou řeč, dobrovolnost celibátu, zlepšení sociálních podmínek kněžstva i jeho vzdělání. Hnutí narazilo na odpor církevního vedení a po roce 1907 se "rozplynulo".

1900

Konstruktér ing. Mařík postavil v První českomoravské strojírně v Praze první českou parní lokomotivu (Na Zdar), poté následovala sériová výroba.

leden

Po stávce horníků ve Štýrsku (2. ledna) nastalo masové stávkové hnutí horníků v českých zemích - na Ostravsku (13. ledna), Kladensku (15. ledna), v severních Čechách (19. ledna), v rosicko-oslavanském revíru (21. února). Celkový počet stávkujících činil 80 tisíc, stávka trvala do konce března.

1. ledna

Začala platit (jako výhradní platidlo) korunová měna (poměr staré zlatky k nové koruně byl stanoven 1 : 2).

19. ledna

Nastoupila nová úřednická vláda E. von Koerbera, vůči níž byla mladočeská strana v relativně zdrženlivé (takticky proměnlivé) opozici a částečně pokračovala v etapové politice. Ve vládě se dostalo Čechům zastoupení A. Rezkem, který byl jmenován ministrem - krajanem (26. října 1904 jej vystřídal A. Randa). Nová vláda zaměřila svou pozornost na oblast hospodářských problémů (asanace měst, regulace vodních toků, výstavba železnic a veřejných budov), řešení jazykových a kulturních otázek odsunula do pozadí.

5. února- 22. března

Ve Vídni proběhly česko-německé vyrovnávací konference, svolané předsedou vlády Koerberem za účasti 13 stran (ale bez přítomnosti nacionálně radikálních stran). Bylo to první setkání českých a německých zástupců od punktačních jednání (1890); jednání skončila neúspěšně.

31. března-1. dubna

V Praze se konal ustavující sjezd České strany lidové (realistické); již 17. března t. r. byl zřízen zatímní výbor strany ze stoupenců týdeníku Čas. Přijatý program z pera T. G. Masaryka (a částečně i J. Grubera, C. Horáčka, F. Drtiny) tvořila brožura o 100 stránkách; program se dovolával Palackého Ideje státu rakouského a hodlal opravovat nedostatky rakouské ústavy a veřejné správy (zavedení všeobecného volebního práva, rovnoprávnost všech národů monarchie na základě přirozeného práva, zeslabení centralismu a posílení národnostně teritoriální autonomie). Byla to strana české inteligence s menším počtem voličů, ale s poměrně značným vlivem. Do října 1903 byl jejím tiskovým orgánem časopis Čas.

8. května

Premiér Koerber předložil v říšské radě dva vládní návrhy zákonů: 1. o užívání jazyků při státních úřadech v Čechách a na Moravě; 2. o vytvoření krajských úřadů v Čechách (návrh na 10 krajů). Obě předlohy spolu úzce souvisely a měly vytvořit vládou slibovaný národnostní zákon. Mladočeši vládní návrhy odmítli a přešli k důsledné obstrukci (formálně stále tvořili část koalice parlamentní většiny utvořené za Badeniho vlády). Situace v říšské radě vyvrcholila 9. června v násilnosti a demolování interiéru.

17. června

V Praze byla ustavena Národní rada česká jako nadstranická instituce pro koordinování akcí v národnostních záležitostech; šlo o analogickou reakci z české strany na svatodušní program německých stran (1899).

7. září

Oznámeno rozpuštění parlamentu a vypsání nových voleb; ještě předtím ministerský předseda Koerber vypracoval pro panovníka tzv. pamětní spis, v němž navrhoval řadu závažných změn (v souhrnu se někdy označují jako pokus o "státní převrat"). Nejzajímavější byl však návrh nové volební reformy: zřízení tří kurií (1. nejvýše zdaněných; 2. kurie inteligence; 3. všeobecná). Svě "velkorysé" návrhy však neprosadil.

12. prosince-18. ledna 1901

Za nízké účasti voličů proběhly volby do říšské rady, které však nepřinesly podstatnější změny ve složení poslanecké sněmovny. V českých zemích bylo zvoleno 19 velkostatkářů - konzervativců, 5 mladočechů, 5 agrárníků, 3 národní socialisté, 2 křesťanští sociálové a 2 sociální demokraté; mladočechům se nepodařilo vytvořit společný český poslanecký klub.

1901

Zahájena stavba secesní budovy Hlavního nádraží v Praze (architekt J. Fanta); ve stylu secese byly dále postaveny: Peterkův dům v Praze (J. Kotěra, 1899), Obecní dům v Praze (A. Balšánek, O. Polívka, 1902-1911), Národní dům v Prostějově (J. Kotěra, 1905-1907), Městské muzeum v Hradci Králové (J. Kotěra). Secese se prosadila i ve veřejné plastice - Husův pomník v Praze (L. Šaloun, 1903-1915), Palackého pomník v Praze (S. Sucharda, 1905-1907) a také v malířství (A. Mucha).

únor

Vznikl (po předchozí stávce a nečinnosti orchestru Národního divadla, který již od roku 1896 plnil příležitostně i úlohu filharmonického orchestru) stálý a samostatný orchestr Česká filharmonie; první samostatný koncert uspořádán 15. října t. r.

17. února

Mladočeši předložili Koerberově vládě své požadavky v oblasti kulturní a školské (jako podmínku ke konstruktivní opoziční politice); jednalo se například o zřízení druhé české univerzity v Brně, zřízení galerie moderních umění v Praze, regulaci Labe a Vltavy, realizaci projektu kanálu Labe-Odra-Dunaj. V rámci "smiřovací" politiky došlo také 14. dubna t. r. k jmenování A. Dvořáka a J. Vrchlického členy panské sněmovny říšské rady.

8.-15. října

Za účasti devíti českých politických stran proběhly volby do českého zemského sněmu; nejvíce mandátů (66) získali mladočeši, staročeši 6 mandátů, agráři 21 míst, 2 mandáty získali radikální pokrokaři a 1 státoprávní radikálové. Konzervativní velkostatek získal 49 mandátů, ústavověrný velkostatek 21 mandátů. Z německých stran vyšla z voleb jako nejsilnější pokroková strana (liberálové) s 26 mandáty, všenněmci a němečtí radikálové získali 25 mandátů, německá strana lidová 14 mandátů. Mladočechům se nepodařilo vytvořit jednotný český klub.

1902

říjen

Proběhly volby do moravského zemského sněmu (podle starého volebního řádu); výrazně posílili němečtí nacionalisté.

14. října

Premiér Koerber předložil nové prozatímní návrhy na úpravu jazykových otázek v českých zemích; týkaly se jenom státních (říšských) úřadů a čeština se jako vnitřní služební jazyk připouštěla v omezeném rozsahu. Koerberův návrh česká reprezentace nepřijala.

1902-1903

Uvedena do provozu první česká elektrická místní dráha Tábor-Bechyně (projekt i zařízení dodala Křižíkova firma).

1903

3. ledna

Na pozvání předsedy vlády Koerbera byly zahájeny ve Vídni nové česko-německé konference o jazykových otázkách za účasti čtyřiceti jednajících; konference se již 20. ledna rozpadly, aniž dosáhly jakéhokoliv pozitivního výsledku.

Na brněnskou techniku (zprvu jako asistent profesora Musila) nastoupil rakouský inženýr a světově známý vynálezce jednoho ze základních druhů turbin - Viktor Kaplan, který tu pak působil od roku 1913 jako profesor.

1904

Došlo k založení dvou ústředních anarchistických organizací - České federace anarchistické v Praze a České federace všech odborů. Nejhlouběji zakořenil anarchismus

v severních Čechách mezi textilním dělnictvem a hornictvem, cihlářským dělnictvem ve východních Čechách a dělnictvem na Českobudějovicku.

21. února

Mladočeši uspořádali v Praze v pravoslavném chrámu bohoslužby za vítězství ruských vojsk nad Japonskem. Odpovědí byly demonstrace německých studentů (buršáků) v Praze, které přerostly (i v Brně) v nacionalistické bouře.

13. srpna

V Trutnově se ustavila Deutsche Arbeiterpartei in Österreich; o tomto kroku se jednalo již na konferenci v Ústí nad Labem 15. listopadu 1903.

27. prosince

V Olomouci byla založena Moravskoslezská agrární strana; 16. května 1905 se sloučila s Českou stranou agrární (založena 6. ledna 1899) a byl zvolen ústřední výbor se sídlem v Praze. Ústředním tiskovým orgánem byl od roku 1906 Venkov.

31. prosince

Byl uveřejněn císařův vlastnoruční list, kterým se propouštěl "ze zdravotních důvodů" z úřadu ministerského předsedy E. von Koerber; již 9. prosince padla jeho vláda při hlasování o mimořádných vojenských úvěrech.

1905

1. ledna

Funkci ministerského předsedy převzal již podruhé P. Gautsch (poprvé 1897-1898); svým charakterem byla jeho vláda pokračováním předchozí "úřednické vlády". Hned po svém nástupu se vláda snažila provést parlamentní obnovu rakousko-uherského vyrovnání, postavila se za další existenci dualismu a odmítla návrh všenněmců na vytvoření personální unie a vytvoření dvou samostatných armád - předlitavské a zalitavské.

15. května

Zájem moravské lidové strany o rolnictvo (i po založení agrární strany, 1904) vedl ke vzniku Selské jednoty lidové strany v Brně; výrazněji se prezentovala s příchodem tajemníka V. Šlesingra (od jara 1908).

6. června

Gautschova vláda oznámila, že na podzim předloží sněmu konkrétní návrh volební reformy (podala ho 20. října). Pod tlakem narůstajících masových demonstrací (například v Praze 24. září 50 tisíc lidí na Havlíčkově náměstí) a petičního hnutí (na 800 obcí v českých zemích zaslalo zemským sněmům petice s žádostí o volební reformu) potvrdil předseda vlády na zasedání říšské rady 28. listopadu t. r. platnost principu všeobecného hlasovacího práva a zrušení systému kuriového parlamentarismu.

září-listopad

Na mnoha místech v českých zemích docházelo k demonstracím za volební reformu (k nejvýznamnější patřila akce z 10. října v Praze, kdy Sněmovní i Malostranské náměstí a přilehlé prostory zaplavily desetitisíce lidí).

1. října

V Brně vyvrcholil zápas o zřízení druhé české univerzity (veden od roku 1901 národnostními srážkami mezi Čechy a Němci ve středu města (u Besedního domu). Brněnské nepokoje se přenesly i do jiných měst na Moravě (Vyškov, Uherské Hradiště, Prostějov aj.).

16.-22. listopadu

Moravský zemský sněm přijal čtyři zákonné osnovy, jež představovaly kompromisní dohodu česko-německou (národnostní smír) na Moravě. Tzv. moravský pakt, jak se dohodě začalo říkat, znamenal v podstatě národnostní rozdělení země (volebních katastrů, rozdělení školství, přičemž se zakazovala žákům návštěva těch škol, jejichž jazyk byl pro ně nesrozumitelný). Došlo k reformě volebního řádu do zemského sněmu: zůstal zachován kuriový systém, ale byla zavedena 4. všeobecná volební kurie (podle vzoru volebního zákona do říšské rady). Celkový počet poslanců zemského sněmu byl zvýšen na 151 (dosud 100), z toho byli dva virilisté. Došlo rovněž k dohodě o národnostním rozdělení mandátů (čeští poslanci získali většinu na sněmu). Císař reformní návrhy potvrdil 27. listopadu t. r.

28. listopadu

V Praze na Staroměstském náměstí demonstrovalo na 100 tisíc lidí za volební reformu. Připravovaná několikadenní generální stávková byla sociální demokracií odvolána.

3. prosince

Na jednání sboru důvěrníků agrární strany byl přijat požadavek všeobecného, tajného, přímého a rovného hlasovacího práva; hlavním iniciátorem této "realistické" agrární politiky byl hostivařský statkář A. Švehla (prosadil se proti K. Práškoví), čímž se začala uplatňovat ideologie "venkova jako jedné rodiny".

1906

21. ledna

Na ustavujícím sjezdu v Pardubicích se prezentovala Česká strana pokroková; vznikla sloučením České strany lidové - realistické (1900) s frakcí A. Hajna nazvané Pokrokový občanský klub pro Pardubicko a Chrudimsko (založen roku 1904 kolem časopisu Osvěta z původní Radikálně pokrokové strany). Zakladatelem a ideologem strany byl T. G. Masaryk.

23. února

Premiér Gautsch předložil v parlamentě vládní návrh volební reformy; návrh rušil kuriový parlament, zaváděl všeobecné volební právo pro muže starší 24 let (pasivní od 30 let) a celkový počet poslanců zvyšoval na 455. Vládní předloha byla 27. března předána k dalšímu zpracování zvláštnímu devětačtyřicetičlennému výboru. V dalších týdnech se vedl boj o některé části předlohy (otázky počtu mandátů jednotlivých zemí a národností). To nakonec vedlo k demisi Gautschova kabinetu (1. května 1906). Gautschovým nástupcem byl jmenován dosavadní terstský místodržitel princ K. Hohenlohe, který však vydržel v úřadě jen do 28. května t. r. Vystřídal ho 2. června M. W. Beck.

2.-3. března

Na sjezdu mladočeské strany byla formálně dokončena vnitřní reorganizace strany, která proběhla v prvních dvou měsících roku 1906. K mladočechům přistoupilo přes 100 příslušníků mladší české inteligence (A. Rašín, Z. Tobolka aj.), převážně stoupenců Kramářovy pozitivní politiky, která byla prosazena na sjezdu strany jako nová programová koncepce. Její součástí se stal vstup mladočechů do vlády (B. Pacák, dosavadní předseda mladočeského poslaneckého klubu, se stal ministrem-krajanem a J. Fořt ministrem obchodu); na uvolněné místo po Pacákovi byl zvolen 3. července t. r. K. Kramář. Nabídku ke vstupu do vlády dostali mladočeši již od Gautsche v lednu t. r.

11. března

Na sjezdu důvěrníků revidovala staročeská strana svůj program převážně v hospodářských a sociálních pasážích. Zvláštní místo zaujímal velkorysý hospodářský program národohospodáře A. Bráfa, v němž prosazoval své pojetí "dovršení národního obrození" - od "rovnocennosti k rovnomocnosti".

17. června

Na ustavujícím sjezdu se zformovala ze dvou katolických stran a několika dalších skupin Strana katolického lidu v Čechách; v přijatém prohlášení se vyslovila pro všeobecné, nikoli však rovné hlasovací právo.

listopad-prosinec

Na Moravě proběhly první volby do zemského sněmu podle nového volebního řádu (přijat v rámci tzv. moravského paktu, 1905). České strany získaly podle předpokladu 73 mandátů (33 mandátů klerikálové, 13 agráři, 10 mladočeši, 9 staročeši, 3 nezávislí kandidáti a 5 sociální demokraté), německé strany obdržely 46 mandátů (nejvíce lidovci - 11). Ve velkostatkářské kurii získali konzervativci 13 mandátů, ústavověrní 14 mandátů a 3 poslanecké posty připadly moravské straně středu.

1907

Český lékař Jan Janský objevil čtyři základní krevní skupiny (dnes je označujeme 0, A, B, AB), a umožnil tím provádění transfuzí krve. Jeho zásluhy byly nakonec připsány rakouskému lékaři K. Landsteinerovi, který za stejný objev (a navíc za odhalení Rh-faktoru) získal v roce 1930 Nobelovu cenu.

26. ledna

Císař František Josef I. schválil soubor volebních zákonů, které zaváděly všeobecné a rovné hlasovací právo; návrh volební reformy schválilo nejdříve 1. prosince 1906 plénum poslanecké sněmovny (194 : 63 hlasů) a poté i panská sněmovna (21. prosince 1906). Změny byly obsaženy ve čtyřech zákonech: 1. v zákonu č. 15/1907, který stanovil počet členů poslanecké sněmovny na 516 (z toho v Čechách 130, na Moravě 49 a ve Slezsku 15), přiznával rovné aktivní volební právo všem mužům starším 24 let (pasivní od 30 let); 2. v zákonu č. 16, jímž byl stanoven tzv. numerus clausus v panské sněmovně (maximální počet 170, minimální 150); 3. v zákonu č. 17, který obsahoval vlastní volební řád (z volební účasti byli vyloučeni vojáci z povolání, nesvéprávné osoby, osoby v chudinské péči a odsouzení za trestní činnost); 4. v zákonu č. 18, který stanovil trestní postih za

maření svobodného průběhu voleb. Poslední "kuriový" parlament byl 31. ledna t. r. rozpuštěn.

14. a 23. května

Za neobvykle vysoké volební účasti (84 % zapsaných voličů) proběhly první volby do říšské rady podle nového volebního zákona; o 516 křesel se ucházelo v Rakousku téměř 40 politických stran a bloků. Z celkového počtu 108 českých mandátů získali agráři 28, mladočesko-staročeské seskupení 26, sociální demokracie 24, klerikální strana 17, uskupení "české státoprávní demokracie" (národní socialisté, radikální pokrokaři a státoprávníci) 9, pokroková strana 2 a zbývající 2 mandáty získali tzv. neodvislí poslanci. Nejsilnější německou stranou se stala v českých zemích sociální demokracie (21 mandátů), pak následovali agráři (19), pokrokoví (14), lidová německá strana (13), nacionální radikálové (12).

22. srpna

84 poslanců Českého klubu (mimo klub stáli sociální demokraté) podalo na říšské radě státoprávní ohrazení.

září

Vyvrcholením antimilitaristické agitace národně sociální mládeže (antiválečné akce zahájeny od dubna 1901) byl tzv. antimilitaristický sjezd v Praze za účasti 200 delegátů z českých zemí a Dolních Rakous; sjezd byl sice rozehrán, avšak docházelo k růstu antiválečné agitace (i v armádě). Proti militarismu vystupovaly i skupiny českých anarchistů (S. K. Neumann, B. Vrbenský, L. Landová, J. Štych).

9. listopadu

Po rekonstrukci Beckovy vlády odstoupili i oba ministři za mladočeskou stranu (J. Fořt a B. Pacák) a nahradili je mladočech F. Fiedler (ministr obchodu) a agrárník K. Prášek (ministr-krajan). Změny ve vládě znamenaly i rozklad Českého klubu; 22. listopadu vytvořili agráři, mladočeši a klerikálové Národní klub s 65 členy v čele s K. Kramářem, který hlasoval 17. prosince pro rakousko-uherské vyrovnání.

1908

Došlo k vytvoření nového typu střední školy, reálného gymnázia, v němž byla výuka řečtiny nahrazena francouzštinou a učební osnovy posíleny o přírodovědné předměty. Z podnětu F. Modráčka byl založen Ústřední svaz českoslovanských konzumních, výrobních a hospodářských družstev (byl součástí sociálně demokratické strany).

20. února-5. března

Proběhly volby do českého zemského sněmu (podle starého kuriového systému), které přinesly staronové výsledky: nejsilnější sněmovní stranou se stala strana konzervativního velkostatku (49 mandátů), ústavověrní získali 21 mandátů. Z českých politických stran (celkem 98 mandátů) nejvíce míst obdrželi agráři (43) a mladočeši (38). Německé strany získaly celkem 68 míst. Premiér Beck se pokoušel o vyvolání nového kola česko-německého jednání na půdě nově zvoleného českého sněmu a dosažení podobného národnostního smíru jako na Moravě (1905).

22. března

Z iniciativy lidové strany na Moravě došlo k založení Řemeslnicko-živnostenské jednoty pro Moravu se sídlem v Brně.

20. dubna

Vznikla Česká strana státoprávně pokroková (sloučením Radikálně pokrokové strany a části Státoprávně radikální strany); svůj hlavní cíl viděla v "úplném provedení státní samostatnosti zemí českých na základě českého státního práva". Představovala nepočetnou a málo vlivnou stranu středních vrstev, značně zatíženou radikálním českým nacionalismem. Byla v opozici jak vůči Vídni, tak i proti domácí české politice. Její představitelé byli odpůrci Kramářovy pozitivní politiky i Masarykova realismu. Vedoucími představiteli strany byli K. Baxa, L. Borský, V. Dyk, A. Hajn, K. S. Sokol, tiskovým orgánem Samostatnost.

12.-17. července

K 60. výročí Slovanského sjezdu (1848) se konal v Praze II. slovanský sjezd za účasti zástupců všech rakouských Slovanů, dále pak Rusů, Poláků, Bulharů a Srbů. Shromáždění mělo aktivizovat Slovanů k vytvoření široké slovanské fronty proti rostoucím velkoněmeckým snahám na základě neoslavistických koncepcí (u nás byl představitelem K. Kramář). Novoslovanské hnutí však jen živořilo (potvrdil to další slovanský sjezd v Sofii v červenci 1910 - rozpory polsko-ruské, bulharsko-srbské).

srpen

Z iniciativy Československé jednoty byly uspořádány tzv. luhačovické porady, které se staly významným fórem česko-slovenské spolupráce zejména v kulturních oblastech (iniciátory byli C. Holuby a P. Blaho). V tzv. Slovácké boudě (postavené slovenským architektem D. Jurkovičem) se konaly večírky, výstavy malířů apod. Luhačovické porady se konaly každoročně až do vypuknutí I. světové války.

15. září

Sešel se český sněm; vláda připravila pro jednání návrhy na změnu zemského zřízení a volebního řádu (své návrhy předložili jak zástupci českých, tak i německých stran). Beckova vláda umožnila silné pronikání českých úředníků a českého jazyka do některých oblastí státní služby.

25. září

Napětí česko-německé (trvalo od jara t. r. a projevovalo se nacionalistickými bouřemi a pogromy) vyvrcholilo německou obstrukcí v českém sněmu, znásobenou bojovou písní Wacht am Rhein, která zněla sněmovní síní. 15. října vyvrcholilo sněmovní zasedání rvačkou a nechutnými scénami. Vláda český zemský sněm uzavřela. Pokus o česko-německé smlouvání ztroskotal.

5. října

Proti původnímu ujednání berlínského kongresu (1878) a bez diplomatických jednání s evropskými mocnostmi anektovalo Rakousko-Uhersko území Bosny a Hercegoviny. Toto území bylo již fakticky 30 let pod správou habsburské monarchie, teritoriálně zůstalo nadále mimo Uhry i rakouské země jako samostatný administrativní celek, spravovaný

společným rakousko-uherským ministrem financí. Anexe vedla k zhoršení vztahu mezi státy Trojdhody a Trojspolku. Turecko se na počátku roku 1909 spokojilo s 54 miliony korun odškodného.

15. listopadu

Císař přijal demisi Beckovy vlády (podána již 7. listopadu). Novým ministerským předsedou byl jmenován dosavadní ministr vnitra Beckovy vlády hrabě R. Bienerth; jeho kabinet byl veskrze úřednickou vládou s cílem vyloučit národnostní třenice a být "koncentrací národních sil". Češi obsadili tři ministerstva: kultu a vyučování (J. Kaněra), zemědělství (A. Bráf) a ministr-krajan (moravský staročech-mladočech J. Žáček).

2. prosince

V Praze a blízkém okolí došlo k vyhlášení stanného práva jako reakce vlády na nacionalistické bouře, vyvolané podzimními událostmi na českém zemském sněmu; zrušeno 14. prosince t. r.

18. prosince

Čeští klerikálové, jihoslovanský svaz a tzv. starorusíni se na říšské radě spojili v jeden parlamentní klub, nazvaný Slovanské centrum (58 členů); v jeho čele stál jihoslovanský politik J. Šusterčič. Slovanské centrum navrhlo vytvoření Slovanské jednoty (1909).

1909

8. ledna

V Prostějově byla definitivně ustavena Politická strana českoslovanského živnostenstva s působností pro Moravu (založena již 20. dubna 1908 tamtéž); politické ústředí měla v Olomouci, kde působil dlouholetý předseda R. Mlčoch kolem časopisu Zpravodaj. Mimo tuto stranu stála Řemeslnicko-živnostenská jednota (1908).

30. ledna

Spojením moravské strany pokrokové a Moravské strany lidové (dříve Neodvislé strany lidu na Moravě) vznikla Pokroková strana lidu na Moravě; do jejího čela byl zvolen A. Stránský. Strana se snažila o určitý kompromis mezi státoprávním programem a spoluprací s vídeňskou vládou.

3. února

Bienerthova vláda předložila říšské vládě dvě předlohy týkající se Čech: 1. úpravu jazykových poměrů u soudů a státních úřadů; 2. návrh na vytvoření krajského zřízení s dvaceti krajskými úřady jako mezičlánkem mezi okresy a místodržitelstvím. Čeští radikálové nejrůznější stranické příslušnosti (včetně agrárníků) odpověděli obstrukcí. Bienerth nechal 4. února říšskou radu odročit ("vyřadit").

17. února

Zástupci všech českých a jihoslovanských liberálních stran se dohodli s konzervativními Ukrajinci na vytvoření Slovanské jednoty jako volného sdružení 123 poslanců říšské rady; mimo toto parlamentní uskupení zůstali zástupci Poláků a tzv. Mladoukrajinci. Už v létě 1910 se však jednota fakticky rozpadla.

14.-15. května

T. G. Masaryk vystoupil v říšské radě (v květnu 1907 znovu zvolen poslancem) s kritikou praktik rakouské justice v tzv. záhřebském procesu, který byl veden od 3. března t. r. s 53 účastníky údajného velkosrbského spiknutí (obchodníky, učiteli, duchovními). Státní zástupce žádal pro všechny trest smrti. Podobně vystoupil Masaryk i v tzv. Friedjungově procesu; rakouský historik H. Friedjung uveřejnil v Neue Freie Presse úvahu o srbské diverzi a opíral se o dokumentaci získanou vyslancem Forgáchem. Prof. Masaryk usvědčil záhřebský tribunál i Friedjunga, že stavějí svou argumentací na falzifikátech. Nakonec bylo řízení 2. dubna 1910 zastaveno. Na základě těchto případů podrobil Masaryk kritice celý systém rakouské diplomacie a zahraniční politiky ministra Aehrenthala.

4.-8. září

Na IX. sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické v Praze na Smíchově vystoupil s obsáhlým čtyřhodinovým projevem B. Šmeral, v němž provedl podrobnou analýzu národnostní otázky (poukázal zejména na škodlivost a nebezpečí nacionalismu).
1909-1916

V newyorské Metropolitní opeře (po boku Enrica Carusa) vystupovala nejslavnější česká pěvkyně Ema Destinová (zpívala zde například Mařenku z Prodané nevěsty a Miladu z Dalibora). Trvalé angažmá v pražském Národním divadle se pro ni nenašlo.

1910

19. června

Ing. J. Kašpar absolvoval v Pardubicích s letadlem vlastní konstrukce (společně s ing. E. Čihákem) první veřejný let v českých zemích; 13. května 1911 uskutečnil "dálkový let" z Pardubic do Prahy.

30. září-15. listopadu

V den svolání českého zemského sněmu započala ve dvou sekcích vyrovnávací jednání české a německé politické reprezentace týkající se zemského zřízení, volebních řádů, jazykových otázek, krajského zřízení apod. Výsledek jednání byl však nulový, krátce nato byl odročen i český sněm.

25. listopadu

Obnovilo se fungování jednotného Českého klubu, předsedou byl zvolen bývalý ministr obchodu Beckovy vlády (1907-1908) F. Fiedler, jemuž dali poslanci přednost před K. Kramářem. Na počátku roku 1911 došlo také k obnovení součinnosti parlamentních klubů bývalé Slovanské jednoty. České politické strany pokračovaly v parlamentní opozici vůči vládě.

1911

9. ledna

Předseda vlády se pokusil o nové česko-německé rozhovory, ale neuspěl; provedl novou reorganizaci vlády a 17. ledna jmenoval novým místopředsedou v Čechách na místo Coudenhoveho stoupence dohody hraběte F. Thuna.

13.-14. května

Na sjezdu v Brně byla založena samostatná centralistická Česká sociálně demokratická dělnická strana v Rakousku; tím vyvrcholil rozkol mezi autonomisty a centralisty, započatý roku 1905 (organizační rozpory v odborech). Nová strana kandidovala samostatně ve volbách (získala jeden mandát - P. Cingr).

13.-21. června

Volby do říšské rady (30. března 1911 byl rozpuštěn stávající rakouský parlament); volby však nepřinesly žádné převratné změny v jejím složení, i když oproti volbám v roce 1907 zčásti pozměnily konstelaci politických sil v radě. Přírůstkem 10 mandátů získali agráři 38 míst, podobně národní socialisté ziskem 7 nových mandátů obsadili 16 křesel, sociální demokraté mírně posílili (o 2 mandáty na 26 míst). Naproti tomu klerikálové ztratili v Čechách všechny mandáty a museli se spokojit jen se ziskem 7 míst na Moravě. Podobnou tendenci měly volební výsledky německých stran v českých zemích - o 10 míst posílili radikálové (na 22 mandátů), agráři získali 21 mandátů, liberálové 12 míst a sociální demokraté 10 míst. Po volbách se ustavil Jednotný český klub v čele s Kramářem a Sdružení neodvislých pokrokových poslanců z Čech a Moravy v čele s Masarykem (složené z moravských lidovců, státoprávníků, pokrokářů a realistů). Sdružení jako celek mělo zastoupení v Jednotném českém klubu.

28. června

Citelná porážka křesťanských sociálů podnítila vládní krizi, která vedla k demisi Bienerthovy vlády. Již potřetí převzal řízení kabinetu P. Gautsch, avšak jen do 3. listopadu t. r.; po něm nastoupil dosavadní ministr kultu a vyučování, štyrský hrabě K. Stürgkh. V novém kabinetě zasedli i dva Češi - do křesla ministra veřejných prací usedl O. Trnka, ministrem zemědělství se stal A. Bráf a po jeho smrti v létě 1912 F. Zenker.

6. prosince

Obnoveno jednání o česko-německém vyrovnání; navazovalo na návrhy z porad na podzim 1910. Šlo o poslední vážnější pokus o řešení česko-německé otázky, který skončil 26. července 1912 nezdarem. Nepodařilo se ani obnovit práci na českém zemském sněmu.

1911-1912

Architekt J. Gočár postavil v Praze v Celetné ulici Dům u Černé Matky Boží, což představovalo spolu s Hlávkovým mostem (1909-1912) P. Janáka a mnohými projekty J. Kotěry nástup kubismu v české architektuře. Nový styl se uplatnil i v obytných domech v Praze pod Vyšehradem (Chochol) a pronikl v jednotlivých dílech i do míst mimo Prahu, jak o tom svědčí Gočárova lázeňská budova v Bohdanči (1911-1913) nebo Janákovy domy v Pelhřimově (1913-1915). Kubismus se rovněž prosadil v monumentální plastice - P. Janák, O. Gutfreund, Úzkost (1911). O propagaci nového směru se zasloužila mnohá umělecká sdružení - Skupina výtvarných umělců (1911-1914) a Kotěrou založený Svaz českého díla (1913).

1912

Začal spor o smysl českých dějin; v průběhu roku byly uveřejněny v časopise Čas kritické články proti Gollově historické škole (později vydané jako brožura pod názvem Masarykova sekta a Gollova škola). Na tuto polemiku odpověděl J. Pekař kritikou

Masarykova nábožensky humanitního pojetí českých dějin sérií článků v Českém časopise historickém (ještě v roce 1912 vyšly separátně pod názvem Masarykova česká filosofie). Spor se dále prohloubil novými podněty v době diskuse o Pekařův výklad husitství a Jana Žižky po I. světové válce v osobitě podání Smyslu českých dějin (1929) a vyvrcholil v gnozeologickém výkladu dějinných činitelů a period jako závěru Pekařova teoretického zájmu o dějiny (O periodizaci českých dějin, 1932). Spor a diskusi o smyslu českých dějin se vedle historiků a filozofů starší generace (K. Krofty, Z. Nejedlého, E. Rádlá aj.) účastnila ve 20. a 30. letech i mladší historická generace (J. Slavík, J. Werstadt, F. M. Bartoš aj.).

1913

26. července

Vydány tzv. anenské patenty, jimiž vyvrcholila krize vnitřních politických poměrů v Čechách: neúspěch vyrovnávacích jednání v roce 1912, potíže zemských financí, německá obstrukce. Vláda těmito výnosy rozpustila český zemský sněm a na jeho místo jmenovala zemskou správní komisi. Tím došlo k suspendování ústavnosti v Čechách a k nastolení poloabsolutismu. Byl to nezdar české politiky, český zemský sněm se již nikdy nesešel.

1914

4. března

Tiskový orgán mladočechů Národní listy obvinil poslance a předsedu národně socialistické strany K. Švihy, že je placeným konfidentem policie. Rozpoutala se tzv. Švihova aféra, jež přerostla ve vyřizování politických a osobních účtů. Samotný aktér odmítl obvinění z konfidentství, vzdal se poslaneckého mandátu a opustil český politický život. Teprve po letech se prokázaly jeho kontakty s následníkem trůnu Františkem Ferdinandem d'Este, pro kterého vypracovával zprávy a politické analýzy, konfidentem policie však nebyl.

16. března

Vláda odročila jednání říšské rady, když se zde pokoušely české opoziční strany pod heslem: Bez ústavnosti v Čechách nebude ústavnosti v Rakousku! o obstrukci.

květen

Česká strana státoprávně pokroková se v tzv. Manifestu k Evropě vyslovila pro mezinárodní řešení české otázky za podpory Dohody a jako první z českých stran vytyčila ideu samostatného státu i mimo rámec Rakousko-Uherska.

K. Kramář vypracoval Ústavu slovanské říše, která předpokládala vznik tzv. slovanské říše, jež by zahrnovala jednotlivé slovanské národy v čele s Ruskem. Říše měla tvořit jednotné obchodní území s jednotnou měnou a clem. V čele měl stát ruský car, který by byl zároveň králem českým a polským, v jednotlivých zemích by jmenoval místodržitele. Projekt vycházel z předpokladu, že Rusko vyhraje válku. Po porážce ruských vojsk u Gorlice (květen 1915) ztratil Kramářův projekt význam.

28. června

V neděli padly v Sarajevu výstřely G. Principa, člena srbské teroristické organizace Černá ruka, které usmrtily rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho

manželku hraběnku Žofii Chotkovou. O den později bylo vyhlášeno stanné právo v Bosně a Hercegovině.

7. července

Ve Vídni zasedala ministerská komise, v níž převládl tvrdý kurs vůči Srbsku (představoval ho ministerský předseda hrabě K. Stürgkh). Začaly přípravy k válce.

23. července

Rakousko-uherský vyslanec v Bělehradě předal Srbsku ultimátum, v němž byly stanoveny tvrdé a nesplnitelné požadavky zpochybňující srbskou suverenitu (s 48hodinovou odpovědní lhůtou). Odpovědní nota srbské vlády vycházela téměř ve všech bodech rakousko-uherskému "diktátu" vstříc, přesto byla vídeňskou vládou označena za neuspokojivou.

25. července

Uzavřena říšská rada i zemské sněmy a vydána nařízení o státním vojenském dozoru na železnici a v některých průmyslových odvětvích. Vzápětí byla vládními nařízeními suspendována některá občanská práva, zaručená prosincovou ústavou z roku 1867 (svoboda projevu, shromažďování, tisku, spolčování apod.). Večer vyhlášena mobilizace poloviny armádních sborů (osmi ze šestnácti).

Oba spolky české kolonie ve Francii - pařížský Sokol a Rovnost - se usnesly, že se (v případě války) všestranně zapojí do boje proti centrálním mocnostem; následujícího dne uspořádaly pochod k rakousko-uherskému vyslanectví, kde spálily vlajku habsburského mocnářství.

28. července

Rakousko-Uhersko vyhlásilo Srbsku válku (známou vyhláškou Mým národům); o den později začalo jeho podunajské loďstvo bombardovat Bělehrad.

31. července

Vyhlášena všeobecná mobilizace v Rakousko-Uhersku (zbývajících osm armádních sborů - muži do 37 let). V těchto dnech mobilizovaly a vstupovaly do války další evropské státy: Rusko, Německo, Francie, Velká Británie. Rakousko-Uhersko vypovědělo válku Rusku (6. srpna), 7. srpna ohlásila válku s Rakousko-Uherskem Černá Hora, 11. srpna vypověděla válku Rakousko-Uhersku Francie, příštího dne Anglie a 28. srpna ohlásilo Rakousko-Uhersko válku Belgii.

1. srpna

V Katolických listech vyšlo výrazné loajální a prorakouské provolání katolických stran Moravy podepsané J. Šrámkem a M. Hrubanem.

5. srpna

K místodržiteli hraběti Thunovi se dostavila deputace 166 českých okresních zastupitelstev a obcí, aby mu odevzdala adresu císaři o naprosté oddanosti dynastii a ochotě všemožně podporovat válečné úsilí Rakousko-Uherska. Z popudu německých nacionalů a českých klerikálů se konala ve dnech 7. a 8. srpna v Praze česko-německá manifestace na podporu rakousko-uherských zbraní. Moravští klerikálové vydali již 1.

srpna svolání Českému katolickému lidu na Moravě, v němž se bezvýhradně postavili za monarchii.

9. srpna

V Paříži byl založen Výbor osady a dobrovolníků českých, který sehrál významnou roli v rámci sjednocování Čechů a Slováků ve Francii (kolonie asi 2 tisíc krajanů, vedl V. Dostál). Od 15. ledna 1915 vydával Výbor česky a francouzsky L'Indépendance Tchèque (založil S. Koníček-Horský).

12. srpna

Na ruském ministerstvu války byl schválen návrh moskevských Čechů na vytvoření české dobrovolnické jednotky složené z krajanů - České družiny. Formováním byl pověřen štáb Kyjevského vojenského okruhu; jádro tvořilo 720 dobrovolníků (starodružiníci), kteří už 22. října t. r. odjeli na haličskou frontu. Předtím (11. října) přísahali věrnost svému praporu před chrámem sv. Sofie v Kyjevě. Vojáci byli rozděleni do menších jednotek a ty byly přiděleny jako výzvědné oddíly k ruským divizím. Postupně byly doplňovány dalšími dobrovolníky z řad zajatců (novodružiníky). V lednu 1916 vznikl z České družiny Československý střelecký pluk.

23. srpna

Ve Francii vznikla první česká dobrovolnická vojenská jednotka - rota Nazdar; tvořilo ji 300 dobrovolníků z řad našich krajanů žijících ve Francii. Rota byla součástí cizinecké legie (1. setnina 3. praporu 1. pochodového pluku). Velitelem roty byl kpt. Sallé, dvouměsíční výcvik prodělala rota v jihofrancouzském Bayonnu. 23. října byla rota Nazdar převelena na champagnské bojiště (k městu Remeš) a stala se součástí Marocké divize (zúčastnila se 9. května 1915 bitvy u Arrasu).

září

Prostřednictvím E. Vosky (českého krajana žijícího v USA) vešel T. G. Masaryk ve styk se svými přáteli v Anglii - redaktorem W. Steedem a prof. Seton-Watsonem (s jeho pomocí navázán kontakt s britskou zahraniční službou). Masaryk vypracoval první projekt československého státu: zahrnoval české země a "slovenské kraje uherské", měl být královstvím - konstituční monarchií.

2. září

V Chicagu došlo k založení Českého národního sdružení z řad amerických Čechů; sdružení spolu s katolickou Slovenskou ligou v Pittsburgu vypsalo v prosinci 1914 tzv. národní daň na financování zahraničního odboje.

4. září

Zatčen vůdce národních socialistů V. J. Klofáč; tím začala perzekuce vládní moci vůči podezřelým osobám a institucím. Po počáteční suspensi občanských práv a zavedení tvrdé cenzurní praxe byly postupně policejně zastavovány mnohé listy a časopisy (Hlas lidu, Tělocvičný ruch, Plameny, České Slovo a další), docházelo k dalšímu zatýkání: v září t. r. funkcionářů antimilitaristického hnutí mezi národně socialistickou mládeží a anarchisty. Mnozí z nich byli odsouzeni na dlouhá léta do žalářů, a pro "velezradu a rušení veřejného pořádku" se dokonce i popravovalo.

11. září

Na společné schůzi českých krajanských spolků v Petrohradě vznikla Rada Čechů na Rusi (její delegace byla 17. září přijata carem Mikulášem II.). Od února 1915 nesla název Svaz českých spolků na Rusi se sídlem v Moskvě. Po přistoupení slovenských krajanů byl Svaz v červnu 1915 přejmenován na Svaz česko-slovenských spolků na Rusi. Představoval vrcholný orgán krajanského odboje na Rusi za I. světové války; předsedou byl B. Čermák, jednatelem J. Klecanda a tiskovým orgánem od června 1915 týdeník Čechoslovák, vycházející v Petrohradě (redaktorem byl B. Pavlů). Již koncem roku 1914 vydával v Kyjevě V. Švihovský časopis Čechoslovan, v jehož redakci také krátce pracoval prozaik a satirický žurnalista Jaroslav Hašek, autor světově proslulého protimilitaristického románu Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války.

16. září

Vrchní velitelství ruské armády vydalo po ofenzivě svých vojsk na rakouské frontě (obsazen Lvov, obklíčen Przemysl) svolání k národům Rakousko-Uherska (mj. i v češtině), v němž se slibovala spravedlnost a právo potlačovaným národům.

21. září

L. Sychrava, člen státoprávně pokrokové strany, odešel jako první český politik do emigrace (odjel do Švýcarska, kde se usadil v Ženevě) s posláním informovat dohodový a neutrální tisk o české otázce a navázat kontakty s emigrací. V listopadu jej následoval P. Baráček a v prosinci V. Štěpánek, oba státoprávní pokrokaři. V září 1915 odešel do emigrace i E. Beneš.

28. září

V Praze se konalo tzv. svatováclavské procesí za účasti čelných představitelů církevní hierarchie; procesí mělo vyprositi vítězství pro rakouské zbraně.

říjen

V bojích u Jaroslavi přešlo na stranu Rusů šest rot 36. pěšího pluku a 30. zeměbranceckého pluku.

29. října

Vrchní velitel rakousko-uherské armády arcivévoda Bedřich si v přípisu stěžoval císaři na chování českého národa a žádal nastolení tuhé vojenské diktatury v českých zemích; 5. prosince t. r. svou žádost opakoval.

23. listopadu

Úředně bylo oznámeno, že téhož dne byl podle rozsudku vojenského velitelství v Moravské Ostravě popraven úředník S. Kratochvíl z Přerova, protože rozšiřoval protirakouské letáky. Rozhodnutím stejného soudu z podobných důvodů byl zastřelen 9. prosince t. r. krejčí E. Matějka a 23. prosince t. r. J. Kotek z Prostějova. Tyto exemplární popravy byly výstrahou narůstajícím rusofilským náladám na veřejnosti po úspěchu vojsk v Haliči (vyjádřeno mezi lidem úslovím: Pečte hus - přijde Rus).

28. listopadu

Rakouská vláda zavedla maximální ceny obilí, mouky a brambor. V dalších měsících narůstaly zásobovací potíže, což se řešilo zavedením přidělového systému (duben 1915) na většinu životních potřeb (mouka, chléb, cukr, sádlo, maso, brambory, mléko, šatstvo, uhlí atd.). Od podzimu 1914 vláda vypisovala válečné půjčky, rostla drahota a keřasení, vydávaly se tzv. nouzové peníze.

18. prosince

T. G. Masaryk odjel na léčení do Itálie a po varování, že bude po návratu zatčen, zůstal v cizině. Usadil se nejdříve v Ženevě, kde začal rozvíjet československou emigrační akci s cílem přesvědčit dohodové vlády a státníky, že je v jejich zájmu zničení habsburské monarchie a vytvoření samostatného československého státu.

1915

28. ledna-5. února

V Paříži se z iniciativy moskevského Čecha S. Koníčka-Horského konal sjezd delegátů českých a slovenských kolonií z Anglie, Francie a Ruska (bez Švýcarska a USA), kde se ustavila Národní rada obcí československých. Když vyšly najevo její procarské tendence a Koníček začal útočit proti Masarykovi i proti socialistům a demokratickým silám zahraničního odboje, začaly se od této rady distancovat krajanské kolonie a v létě 1915 se rada rozpadla. Vedení zahraničního odboje se ujal T. G. Masaryk.

březen

Na schůzkách představitelů některých českých politických stran bylo organizačně završeno (výbor se zformoval již v prosinci 1914 po odjezdu T. G. Masaryka) vytvoření ústředního orgánu domácího odboje pro řízení zpravodajské a konspirační práce v českých zemích; koncem války se začal označovat Tajný výbor Maffie. V jeho vedení se sešli realisté E. Beneš (vůdčí organizátor, po jeho odchodu do zahraničí ho nahradil P. Šámal), mladočeši K. Kramář, A. Rašín a J. Scheiner, státoprávní pokrokaři A. Hajn, V. Dyk, L. Borský aj.

T. G. Masaryk vypracoval ve Švýcarsku směrnici (tzv. okružní list) pro organizování zahraničního odboje, v níž se československým koloniím vyhrazovala nikoliv hlavní (tu měl plnit "domov"), ale pomocná, podpůrná role. Šlo o první veřejné Masarykovo vystoupení, které se setkalo s plným zdarem. Československé kolonie uznaly Masarykovu autoritu.

3. dubna

U Dukelského průsmyku přešlo do zajetí 1800 mužů 28. pěšího (pražského) pluku. Podobně 27. května t. r. přešlo do zajetí přes 1500 mužů 36. pěšího (mladoboleslavského) pluku. Tyto pluky byly rozpuštěny a vymazány ze seznamu rakousko-uherské armády. K přebíhání docházelo i na jiných místech východní fronty (v době největších ruských úspěchů v Haliči). 6. května pražský primátor Groš odsoudil zradu 28. pluku a vyslovil loajalitu k monarchii.

květen

T. G. Masaryk předložil britskému ministru zahraničí Greyovi memorandum Independent Bohemia (Samostatné Čechy), v němž načrtl program "znovuzřízení Čech

jako samostatného státu" (coby monarchie). Navrhl rovněž personální unii mezi Srbskem a československým státem, ve které by se srbský král stal i králem českým. Rovněž se zde objevil požadavek přivtělení Lužice k československému státu. Vyslovil také myšlenku, že cílem války musí být "obrození Evropy" na základě "moderní zásady národnosti". Česká otázka se díky Masarykovým aktivitám postupně stávala i otázkou mezinárodní.

1. května

Díky Masarykově inspiraci a jeho vedení začala vycházet v Paříži revue La Nation Tch`equ, redigovaná francouzským slavofilem prof. E. Denisem (od 1. června 1917 se stala oficiálním orgánem Národní rady československé v Paříži). 28. srpna t. r. zahájil L. Sychrava v Annemasse (na francouzsko-švýcarských hranicích) vydávání českého odbojového listu Československá samostatnost (čtrnáctideník, později týdeník).

1.-3. května

Proběhla bitva u Gorlice v Haliči, která přinesla německo-rakouský průlom na východní frontě. V červnu a červenci postoupila spojená vojska na Volyň a do Polesí a do konce roku 1915 zatlačila ruská vojska až o 500 km na východ.

21. května

Novou vlnu zatýkání části české politické reprezentace zahájilo zatčení K. Kramáře a starosty Sokola J. Scheinera; 12. července byl pak zatčen A. Rašín, 5. září poslanec národně socialistické strany F. Buřival. Zatýkání pokračovalo i v roce 1916: poslanec V. Choc, spisovatel V. Dyk a mnoho dalších. Od 6. prosince 1915 do 3. července 1916 probíhal rozsáhlý monstrproces, ve kterém byli Kramář, Rašín, redaktor Národních listů V. Červinka a úředník J. Zamazal odsouzeni k trestu smrti. Trest nebyl vykonán, 2. července 1917 v rámci širší amnestie (týkala se 719 Čechů) byli amnestováni. Rovněž proti Živnostenské bance proběhl soudní proces (zatčení J. Preiss a R. Pilát).

23. května

Itálie vypověděla válku Rakousko-Uhersku (již 3. května zrušila trojspolkovou smlouvu).

červenec

Vznikl koncept přestavby Rakouska, který se stal oficiálním programem německých nacionalistických stran (známý pod názvem Velikonoční program). Požadoval zrušení dosavadních historických korunních zemí a ustavení jednolitého Císařství rakouského. V tomto "císařství" měly mít zvláštní postavení jen Halič, Bukovina a Dalmácie. České země by se rozdělily na oblasti německé a smíšené, české by nebyly vůbec; všude by byla úřední řečí němčina. Velikonoční program odrážel vliv knihy německého žurnalisty F. Naumanna Mitteleuropa (1915), která představovala plán německé ekonomické, politické i vojenské hegemonie v Evropě (v návaznosti na těsný spolek Německa a Rakousko-Uherska).

4. a 6. července

U příležitosti 500. výročí Husova upálení zveřejnil T. G. Masaryk v Curychu a Ženevě svou koncepci zahraniční akce; vyslovil se v ní pro československou samostatnost a rozbití habsburské monarchie. Hlavním řečníkem Husových oslav byl E. Denis. V Čechách byly

dlouho připravované oslavy zakázány, bylo jen povoleno postavení pomníku Mistra Jana Husa (od L. Šalouna) v Praze na Staroměstském náměstí.

18. července

Z podnětu místodržitele Coudenhoveho se sešel v Praze sjezd českých měst, který se jednoznačně vyslovil pro zachování habsburské monarchie a vítězství centrálních mocností.

konec září-říjen

Konaly se porady představitelů mladočeské strany a agrárníků k vytvoření jednotné "národní strany" (jakéhosi Národního souručenství); dohodnutý společný program předpokládal podporu monarchie a jejích spojeneckých svazků ve válce, odmítal pouze celní unii s Německem.

10.-11. října

Vydána císařská nařízení, jimiž se měnil státní znak; návrh spojoval rakouský a uherský znak v jeden celek, čímž byl heraldicky stvrzen dualismus a popřena jednota zemí Koruny české. Císařský list (doprovázející tuto změnu) užil názvu "rakouské země" a "Rakousko" pro celé Předlitavsko (dosud se užívalo "Království a země v říšské radě zastoupené"). Jednota českých zemí tím byla porušena jejich heraldickým "roztržením" a umístěním na odlišných místech.

22.-23. října

V Clevelandu (USA, stát Ohio) došlo k uzavření první oficiální dohody mezi zástupci Českého národního sdružení a Slovenské ligy, v níž byl přijat program samostatnosti historických zemí na základě spojení obou národů ve federativním svazku států podunajské monarchie se zaručenou autonomií Slovenska (vlastním sněmem, státní správou a kulturní svobodou).

14. listopadu

Český komitét zahraniční (vznikl koncem října t. r. jako první politický orgán zahraničního odboje) vydal z Masarykova podnětu (v září se přestěhoval do Londýna, když předal vedení odboje ve Francii E. Benešovi a M. R. Štefánikovi a ve Švýcarsku L. Sychravovi) v Paříži svolání, podepsané 11 představiteli krajanských spolků v USA, Rusku, Velké Británii a Francii a také T. G. Masarykem a J. Dürichem, kterým byl de facto vyhlášen Rakousko-Uhersku boj. Jádrem svolání byla teze o neschopnosti vnitřní transformace monarchie a z toho vyplývající závěr na rozchod s ní.

15. listopadu

Moravský místodržitel Bleyleben vystoupil proti českému odbojovému hnutí.

23. listopadu

Rozpuštěna Česká obec sokolská a Svaz slovanského sokolstva.

30. prosince

Český místodržitel Coudenhove zakázal používání češtiny jako úřední řeči u zemské a okresní správy; tímto činem vrcholilo perzekuční tažení proti českému kulturnímu a

duchovnímu životu, kdy byly zakazovány knihy o české minulosti, české časopisy, cenzura "čistila" učebnice i repertoár divadel, došlo k uzavření školních knihoven.

1916

únor

Z Českého zahraničního komitétu v Paříži vznikla Československá národní rada jako ústřední orgán odboje za I. světové války. Členy se stali T. G. Masaryk (předseda), J. Dürich (místopředseda), E. Beneš (generální sekretář) a od podzimu t. r. i M. R. Štefánik (po odstranění carofila Düricha v únoru 1917 zaujal jeho funkci). Rada zahájila svou činnost 14. května 1916 a postupně převzala vedení krajanského a zajateckého hnutí ve Francii, USA, Rusku a Itálii (ve všech těchto zemích byly vytvořeny pobočky). Tiskovým orgánem Rady byly La Nation Tchèque a Československá samostatnost.

S přispěním Štefánika došlo k setkání T. G. Masaryka s francouzským ministerským předsedou A. Briandem.

13. března

Došlo ke spojení moravských katolických stran, které stály stranou jednání o Národní stranu.

21. března

Po zdoluhavých jednáních (od konce září 1915) došlo k ustavení výkonného výboru nové Národní strany, spojující bývalé strany staročeskou, mladočeskou, realistickou a národně sociální (vůdčími osobnostmi byli K. Mattuš, A. Švehla, F. Fiedler, Z. Tobolka). Jednalo se o volný konglomerát, který neměl dlouhého trvání.

28. srpna

Rumunsko vyhlásilo válku Rakousko-Uhersku.

29. srpna

V Kyjevě přijat tzv. Zápis o zásadách česko-slovenské akce, který podepsali za Československou národní radu J. Dürich a M. R. Štefánik a za Svaz českých spolků na Rusi V. Vondrák a J. Wolf, za Slovenskou ligu v USA G. Kašík. Rada byla uznána za vedoucí orgán celého zahraničního odboje.

21. října

Na rakouského ministerského předsedu K. Stürgkha byl spáchán ve Vídni atentát; pachatelem byl levicový sociální demokrat F. Adler, syn vůdce německo-rakouské strany V. Adlera. 31. října nastoupila nová vláda E. von Koerbera, kterého brzy (20. prosince t. r.) vystřídal kabinet hraběte H. Clam-Martinice.

11. listopadu

Jednání agrárníka A. Švehly, sociálního demokrata B. Šmerala a mladočecha Z. Tobolky o vytvoření společné nadstranické politické organizace. Historik Tobolka sestavil rozsáhlý sborník Das böhmische Volk (Praha 1916), který byl určen pro informaci ciziny o životě českého národa; šlo o reprezentativní dílo českého aktivismu.

19. listopadu

Vznikl Český svaz (sdružoval české poslance v říšské radě s výjimkou těch, kdo byli v emigraci, a centralistů ze sociální demokracie) a Národní výbor jako sjednocující orgán všech českých politických stran v zemích České koruny. Předsedou Českého svazu byl agrárník F. Staněk, místopředsedy sociální demokrat B. Šmeral a mladočech J. Maštálka, jednatelem sociální demokrat V. Tusar. Zpočátku stál na pozicích loajality k monarchii. Předsedou Národního výboru se stal staročech K. Mattuš, jednatelem agrárník A. Švehla.

21. listopadu

Ve vídeňském Schönbrunnu zemřel ve svých 86 letech František Josef I. Novým císařem se stal devětadvacetiletý KAREL I. [1916-1918], synovec Františka Ferdinanda d'Este. Nový panovník převzal obtížné dědictví, které se snažil přizpůsobovat vlastním představám.

20. prosince

Americký prezident W. Wilson se obrátil ke všem válčícím státům s dotazem na jejich válečné cíle; jeho iniciativa reagovala na nabídku ústředních mocností (Německa, Rakousko-Uherska, Bulharska a Turecka) z 12. prosince t. r. k mírovým jednáním.

1917

10. ledna

Mocnosti Dohody zaslaly prezidentu W. Wilsonovi společnou nótu jako odpověď na jeho iniciativu z prosince 1916; spojenci odmítli návrhy centrálních mocností, vyjádřili odhodlání dovést konflikt k "vítěznému konci" a požadovali "osvobození Italů, Slovanů, Rumunů a Čechoslováků z cizí nadvlády". Ukazovalo se, že česká otázka se stává mezinárodním problémem.

17. ledna

V táboře Santa Maria Capua Vetere v Itálii byl ustaven Československý dobrovolnický sbor, který měl zhruba 30 členů; za tři měsíce se rozrostl na 1500 dobrovolníků.

24. ledna

Předsednictvo Českého svazu adresovalo ministru zahraničí Czerninovi dopis, v němž odmítlo stanovisko Dohody z 10. ledna t. r. a potvrdilo svůj prorakouský postoj. I v dalším prohlášení z 31. ledna rozhodně toto své stanovisko svaz potvrdil. Těmito prohlášeními kulminoval prorakouský aktivismus Českého svazu v I. světové válce.

29. ledna

Ruská vláda schválila utvoření Československé národní rady na Rusi v čele s J. Dürichem. Vznikl tak separatistický orgán nezávislý na pařížské Československé národní radě. M. R. Štefánik, který v té době pobýval v Rusku, Düricha vyloučil z pařížské rady. Rada fakticky nezahájila vlastní činnost, neboť mezitím vypukla únorová revoluce v Rusku; v dubnu 1917 nová ruská vláda Dürichovu radu zrušila.

26. dubna

V Prostějově proběhla hladová demonstrace zhruba 8 tisíc konfekčních dělníků a dělnic, při níž přivolané vojsko zabilo střelbou 23 lidí a dalších téměř 40 bylo zraněno.

květen-srpen

Na mnoha místech v českých zemích propukaly hladové a protidrahotní demonstrace i stávky v důsledku trvalého hospodářského rozvratu Rakousko-Uherska: České Budějovice (22.-23. května), Brno, Nymburk, Náchod, Hlinsko, Ostrava (květen), Praha (30. května), Plzeň (27. června), Ostravsko (2.-8. července), Brno (1. srpna), Plzeň (7.-14. srpna).

6.-13. května

V Kyjevě se sešel III. sjezd Svazu česko-slovenských spolků na Rusi (dvě třetiny delegátů tvořili zajatci), který v rezoluci uznal pařížskou radu za nejvyšší autoritu zahraničního odboje. Současně byla na sjezdu vytvořena Odbočka Československé národní rady na Rusi, vrcholný orgán československého odboje v Rusku v letech 1917-1918. Předsedou odbočky byl T. G. Masaryk (od 16. května 1917 do 7. března 1918) a B. Pavlů (od srpna 1918), místopředsedou B. Čermák. Odbočka zanikla 14. prosince 1918.

16. května

T. G. Masaryk přijel do Petrohradu, aby zformoval v Rusku armádní sbor, skládající se z českých a slovenských zajatců, jako československou armádu, politicky řízenou Československou národní radou.

17. května

Publikován Manifest spisovatelů, první oficiální projev nesouhlasu s nadvládou Rakousko-Uherska na domácí půdě během války. Text navrhl člen Maffie a šéf činohry Národního divadla, básník J. Kvapil. Manifest byl naléhavou výzvou českým poslancům v říšské radě, aby důstojně obhajovali národní zájmy, nebo raději aby se vzdali svých mandátů. Dokument podepsalo 222 českých spisovatelů a kulturních činitelů, mj. O. Březina, bratři Čapkové, V. Dyk, A. Jirásek, M. Majerová, Z. Nejedlý, A. Novák, F. X. Šalda, A. Sova aj. Z Manifestu vycházelo státoprávní prohlášení Českého svazu.

30. května

Na zahájení říšské rady (svolána císařovým listem z 26. dubna) přednesl předseda Českého svazu F. Staněk státoprávní prohlášení, v němž vyjádřil nespokojenost s dualistickým uspořádáním říše a vytyčil požadavek její přeměny ve spolkový stát jednotlivých národů. Propagoval právo českého národa na sebeurčení ve spojení s historickým právem Českého království a jeho spojení se Slovenskem. K prohlášení se nepřipojili čeští klerikové a několik agrárních a národně sociálních poslanců. S vlastním státoprávním prohlášením zjevně protirakouského obsahu vystoupil rovněž státoprávně pokrokový poslanec A. Kalina; požadoval zřízení samostatného československého státu.

17. června

Za svého pobytu v Rusku uzavřel T. G. Masaryk s francouzským ministrem A. Thomasem (dlel rovněž v Rusku) smlouvu na přepravu 30 tisíc československých zajatců do Francie; byla to první smlouva Československé národní rady s jiným státem. Pro zmatky v Rusku se však nerealizovala.

23. června

V Předlitavsku jmenována nová vláda E. von Seidlera.

26.-27. června

Delegace Československé sociálně demokratické strany (B. Šmeral, G. Habrman, A. Němec) se účastnila tzv. mírového kongresu Druhé internacionály ve Stockholmu. Ve zvláštním memorandu se sociální demokracie výslovně zřekla staršího pojetí tzv. personálně chápané kulturní autonomie, a tím revidovala svůj vlastní předválečný program, inspirovaný původně německým prostředím.

2. července

Vyhlášena generální amnestie (původně plánovaná až k datu panovníkových narozenin 17. srpna); krátce nato opustilo vězení a internační tábory také 719 Čechů v čele s Kramářem, Rašínem a Klofáčem.

V oblasti městečka Zborova (severozápadně od ukrajinské Tarnopole) svedla brigáda (skládala se ze tří pluků) československých legií v rámci tzv. Kerenského ofenzivy bitvu s rakouskými jednotkami. Pouhých 3530 legionářů útočilo na 6,5 kilometru širokém úseku fronty; legie pronikly do hloubky 3-5,5 km a zajaly na 3100 vojáků převážně 35. plzeňského pěšího pluku a 75. jindřichohradeckého pěšího pluku. Bylo to první samostatné bojové vystoupení československého vojska, čímž se tato bitva stala základním kamenem bojových tradic československé armády.

21. července

Ve Vídni proběhla porada českých politiků (F. Staněk, F. Udržal) se skupinou slovenského politika M. Hodži, na níž se mj. jednalo o otázce začlenění Slovenska do budoucího společného státu; podobné porady pokračovaly například 12. září a 26. října t. r.

19. srpna

Z iniciativy V. Klofáče se sešli v Luhačovicích zástupci národně sociální, státoprávně pokrokové a pokrokové strany a vytvořili jednotnou "stranu české demokracie"; ke sloučení tří (a o něco později dalších dvou) stran došlo 9. února 1918.

28. září

Na zasedání zastupitelstva výkonného výboru sociální demokracie se vzdal funkce předsedy výkonného výboru B. Šmeral (zastával ji od 30. srpna 1916); 11. října t. r. se vzdal i funkce předsedy poslaneckého klubu sociální demokracie na říšské radě a také funkce odpovědného redaktora Práva lidu. Do čela sociální demokracie se dostali představitelé nacionálně zbarveného reformismu (G. Habrman, R. Bechyně, F. Modráček), k nimž se přidali dosavadní přívrženci B. Šmerala (F. Soukup, J. Stivín, V. Tusar). Šmeralovo místo v předsednictví poslaneckého klubu i v Českém svazu zaujal G. Habrman. Tato změna znamenala obrat kursu oficiální politiky sociální demokracie.

říjen

Pět vysokoškolských odborníků z oboru ústavního práva (mj. prof. K. Kadlec, prof. F. Weyr, dr. Fořt) vypracovalo na výzvu Národního výboru návrhy na ústavu českého státu. Ty vycházely z představy o zachování českého státu (spolu se Slovenskem) v habsburské

monarchii; pro svou politickou nereálnost (v době vzniku) neměly žádný praktický význam.

Z dosavadní Tiskové kanceláře Československé národní rady v Římě vznikla Odbočka Československé národní rady v Římě, vrcholný orgán odboje v Itálii v letech 1917-1918 (předsedou se stal F. Hlaváček, od května 1918 A. Papírník).

9. října

V Rusku byl zřízen Československý armádní sbor.

25. října

Z podnětu spisovatelky R. Svobodové byla vytvořena svépomocná dobročinná organizace nazvaná České srdce na pomoc hladovějícím dětem v Praze; postupně vzniklo 25 středisek v Praze a okolí.

19. prosince

Francouzský prezident R. Poincaré podepsal dekret, v němž uznával, že "Čechoslováci, organizovaní v autonomní armádu... budou pod vlastním praporem bojovat proti centrálním mocnostem", přičemž "po stránce politické připadá řízení této národní armády Národní radě zemí českých a slovenských se sídlem v Paříži". Dekret byl 7. února 1918 doplněn statutem, který upřesňoval zásady výstavby vojenské jednotky, velení, odvodů apod. Statut podepsal vedle předsedy francouzské vlády G. Clemenceaua i E. Beneš.

1918

6. ledna

Shromáždění tzv. generálního sněmu v Obecním domě v Praze (poslanců říšské rady a zemských sněmů Království českého) přijalo tzv. tříkrálovou deklaraci, zdůrazňující požadavek sebeurčení národů a spojení českých zemí se Slovenskem. Autorem byl A. Rašín. Vláda dokument jako "velezrádný" konfiskovala, přesto se deklarace rychle rozšířila mezi lidmi.

8. ledna

Americký prezident W. Wilson přednesl ve svém poselství Kongresu "čtrnáct bodů", v nichž byly obsaženy základní zásady k ukončení války a uzavření míru; pro československý odboj byl důležitý 10. bod, v němž se hovořilo o autonomii pro národy habsburské monarchie (tedy ne ještě samostatnost!). Zahraněční odboj byl poselstvím zklamán.

18.-25. ledna

Celou monarchií, i českými zeměmi, otrásla generální stávka, žádající mír, chléb a demokracii; k největším demonstracím došlo v Plzni (18. a 19. ledna, 20 tisíc lidí), v Praze (22. ledna, 60 tisíc), Brně, na Kladně a Ostravsku.

21. ledna

Ve Vídni se sešli němečtí poslanci z českých zemí a schválili rezoluci, v níž žádali odtržení pohraničních území od vnitrozemí a utvoření samosprávné provincie Deutschböhmen (částečně reakce na tzv. tříkrálovou deklaraci). Rakouská vláda jim

vyhověla a na svatodušní svátky vydala nařízení, v němž oficiálně bylo proklamováno zřízení provincie Deutschböhmen; podle tohoto návrhu se mělo zavést v Čechách krajské zřízení s 11 kraji (organizovány podle národnostního principu).

1. února

Na lodích 5. divize kotvících v jadranském Kotoru vypukla vzpoura námořníků; ti se zmocnili na 40 lodí a internovali důstojníky. Žádali uzavření míru a zlepšení svých podmínek. Vzpoura měla živelný průběh a již 3. února byla potlačena; z 6 tisíc zapojených námořníků bylo 700 souzeno, čtyři vůdci byli popraveni (mezi nimi i přerovský rodák F. Raš).

7. února

T. G. Masaryk prohlásil Československý armádní sbor v Rusku (o více jak 40 tisících mužích) za součást československé autonomní armády ve Francii a oznámil jeho přesun do Francie. Tyto naděje se ovšem v důsledku konfliktu mezi československými legiemi a sověty neuskutečnily.

9. února

Na sjezdu zástupců České strany státoprávně pokrokové, Národní strany svobodomyšlné (mladočeši) a značné části České strany pokrokové byla založena Česká státoprávní demokracie; během května t. r. se připojila i Pokroková strana lidu na Moravě a v říjnu i zbytek Národní (staročeské) strany. Do čela strany byl postaven K. Kramář, tiskovým orgánem byly Národní listy.

24. února

Na společné schůzi zástupců sociálně demokratických a socialistických skupin československých legionářů na Rusi vznikla Československá revoluční rada dělníků a vojáků, samozvaný orgán pod vedením A. Muny. Cíle rady: změna vedení Odbočky Československé národní rady (případně zrušení) a její nahrazení orgánem radikálního typu. Rozcházela se s cíli legionářů, do sporu zasáhl T. G. Masaryk. Po čtyřech dnech od svého ustanovení se rada samovolně rozpadla.

8.-13. března

Československé legie v Rusku (5., 7. a 4. pluk) svedly boj s německými jednotkami 91. divize v blízkosti Kyjeva u Bachmače. Přes komplikace způsobené zmateným chováním bolševických jednotek si dokázaly legie vybojovat průjezd vlaků přes Bachmač na východ.

10. března

V Chicagu byla založena Odbočka Československé národní rady v USA, vrcholný orgán československého odboje v USA a Kanadě v roce 1918; Odbočka měla 16 členů, předsedou se stal K. Pergler, hlavní kancelář byla ve Washingtonu.

26. března

V Penze byla podepsána smlouva Odbočky Československé národní rady na Rusi s bolševickou vládou (komisařem národností J. V. Stalinem) o průjezdu legií přes Sibiř do Vladivostoku; smlouva však zavazovala legie, že každý vlak smí s sebou vzít jen 168 pušek

a 1 kulomet. Rozvrat v Rusku však způsobil, že pohyb legionářských vlaků se na přelomu dubna a května (v rozporu se smlouvou) úplně zastavil.

1918

1. dubna

Z České strany národně sociální spojením s federací severočeských anarchistů (vedeni B. Vrbenským a skupinou České demokracie) vznikla Česká strana socialistická; v čele nové strany zůstal V. Klofáč. V programu se počítalo se samostatným českým státem a se sociálními reformami.

8.-10. dubna

V Římě proběhl za účasti Poláků, Rumunů, Čechoslováků (E. Beneš, M. R. Štefánik), Jihoslovanů a Italů Kongres utlačovaných národností Rakousko-Uherska; proklamoval právo porobených národů na vlastní státy, případně na jejich rozšíření tak, aby dosáhly politické a hospodářské nezávislosti.

12. dubna

Francouzský ministerský předseda G. Clemenceau uveřejnil oficiální komuniké s dopisem císaře Karla I. z března 1917 švagrovi Sixtu Bourbonnskému, v němž mu sděloval, že "bude podporovat spravedlivé nároky Francie na navrácení Alsaska-Lotrinska". Vrcholila tzv. Sixtova aféra, které předcházely útoky rakousko-uherského ministra zahraničních věcí hraběte Czernina na Clemenceaua ("odhalení" údajné francouzské iniciativy v nabídce na mírová jednání Rakousko-Uherska). Aféra skončila Czerninovou demisí (14. dubna) a omluvou Karla I. německému císaři Vilému II. (zpečetěno Karlovou "cestou do Canossy" 12. května do Spa).

13. dubna

Ve Smetanově síni Obecního domu v Praze proběhla tzv. Národní přísaha, v níž se slavnostně prohlašovalo, že národ vytrvá, dokud nezvítězí a nezíská samostatnost. Dokument sestavil F. Soukup a celá tato manifestační akce byla odpovědí na provokační projev ministra zahraničí hraběte Czernina (z 2. dubna t. r.). Czernin byl nucen 14. dubna odstoupit v důsledku diplomatického skandálu (separátní jednání o míru s Francií).

21. dubna

V Římě byla uzavřena smlouva mezi italskou vládou a Československou národní radou (M. R. Štefánik) o formování pravidelných vojenských jednotek v Itálii (dosud jen výzvědné oddíly). Na základě této smlouvy vznikla Československá divize v Itálii přeměněná v prosinci 1918 na Československý armádní sbor v Itálii. Smlouva bývá označována jako první faktické uznání budoucího Československa ze strany některé z dohodových mocností.

květen

Ministerský předseda E. von Seidler ohlásil zřízení tzv. krajských vlád; Čechy měly být rozděleny na 12 krajů (7 českých, 4 německé a Budějovice měly být rozděleny na dvě správní části). Tyto kraje měly přímo podléhat Vídni a kompetence pražských orgánů by byly redukovány na minimum. V září t. r. učinil premiér Hussarek další kroky k dělení

Čech - bylo rozhodnuto o zřízení krajského soudu v Trutnově a rozdělení zemské správní komise.

1. května

Na mnoha místech v českých zemích probíhaly tradiční oslavy Prvního máje (poprvé slaveno za války). V Praze se konala společná oslava sociálních demokratů a národních socialistů za účasti zhruba 100 tisíc občanů. Nesená hesla i přijatá rezoluce odrážely sociálně a národnostně se radikalizující českou politiku, hlásily se k tříkrálové deklaraci a Národní přísaze.

14. května

Při železničním přesunu legií z Ruska do Vladivostoku došlo k incidentu v Čeljabinsku; z vlaku s maďarskými zajatci vyhodil kdosi kus železa, který těžce zranil legionáře. Českoslovenští vojáci zastavili vlak a na místě zabili pachatele. Místní sovět při vyšetřování incidentu zatkl stráž legionářů. Legionáři se zmocnili zbraní, osvobodili své zatčené druhy a dočasně obsadili město. Narůstalo napětí mezi bolševickými úřady a legiemi.

21. května

Vypukla vzpoura vojáků náhradního praporu 7. střeleckého pluku v Rumburku; vojáci pod vedením S. Vodičky a F. Nohy obsadili kasárna a město a nakonec se rozhodli táhnout na Českou Lípou a Nový Bor. Před Českou Lípou však byli zastaveni asistenčními jednotkami a rozprášeni. Hlavních deset vůdců bylo 29. května popraveno.

22. května

Moravští křesťanští sociálové se postavili za federalizované Rakousko-Uhersko.

23. května

Sjezd delegátů československých legií v Rusku rozhodl pokračovat v cestě do Vladivostoku (nehledě na odpor sovětské moci) i se zbraní v ruce. Jako odvetu za čeljabinský incident dal komisař Trockij uvěznit členy odbočky Československé národní rady, dlící v Moskvě, a důvěrnými telegramy nařídil 25. května všem místním sovětům podél sibiřské magistrály, aby byli legionáři zcela odzbrojeni. Ohrožení legionáři sáhli ke zbraním. Došlo k bojům u Marianovky, Zlatoustu, Kazaně, Penzy a během několika týdnů československý armádní sbor ovládl transibiřskou magistrálu. Vystoupení legií na Sibiři výrazně přispělo k mezinárodnímu uznání práva Čechů a Slováků na vlastní stát.

25.-29. května

Část zástupců československých legií založila v Moskvě Československou komunistickou stranu v Rusku.

30. května

V Pittsburghu byla uzavřena mezi českými a slovenskými krajskými organizacemi v USA dohoda, která propagovala vznik československého státu s republikánskou vládní formou a s ústavou. Slovensku se v ní přisuzovalo autonomní postavení s vlastní administrativou a sněmem. Konkretizace podoby státu byla ponechána pozdějším rozhodnutím právoplatných zástupců obou národů.

29. června

Při příležitosti odevzdávání praporu 1. československému pluku ve Francii v Darney (za účasti prezidenta R. Poincarého) byla Československá národní rada uznána francouzskou vládou "jako nejvyšší orgán spravující veškeré zájmy národa a jako první základ příští vlády československé".

13. července

Na základě dohody českých politických stran byl reorganizován nefungující Národní výbor (1916) v nový vrcholný orgán domácího odboje - Národní výbor československý. Jeho úkolem byla příprava na převzetí moci, vypracování nových zákonů a organizování budoucí státní správy (jakási "stínová vláda" budoucího státu). Výbor měl 38 členů, při zastoupení jednotlivých stran se vycházelo z výsledků posledních voleb do říšské rady (1911); mandáty byly přiděleny takto: sociální demokracie (10), agráři (9), státoprávní demokracie (9), národní socialisté (4), katolické strany (4), národní strana (1), pokrokováři (1). Předsedou výboru se stal K. Kramář, místopředsedy A. Švehla a V. Klobučník, jednatelem F. Soukup.

23. července

S podporou místních úřadů byla v USA založena tzv. Americká národní rada Uhro-Rusínů; předsedou rady se stal dr. G. Žatkovič.

25. července

Jmenována nová předlitavská vláda M. von Hussareka.

9. srpna

Britská vláda vydala deklaráci (někdy je označována podle ministra zahraničí Balfourovou), v níž uznala Národní radu československou za "představitele národních zájmů" a "budoucí československou vládu". Šlo do té doby o politicky a mezinárodně právně nejdůležitější uznání práva Čechů a Slováků na vytvoření samostatného státu; 3. září byla podepsána příslušná úmluva.

září

V Praze založena Národní rada židovská, jejímž cílem bylo prosazovat a hájit zájmy Židů v českých zemích; rada vyjádřila podporu vzniku samostatného československého státu (již 28. října vydali její představitelé L. Singer, M. Brod, R. Fischl prohlášení o podpoře Národního výboru). V létě 1928 se rada přetransformovala v Židovskou stranu.

3. září

Vláda USA uznala Národní radu československou za československou vládu. Následovala další oficiální mezinárodní uznání: Japonskem (9. září), Itálií (3. října).

6. září

Vznikl společný orgán českých socialistických stran (sociální demokracie a strany socialistické) v rámci Národního výboru - Socialistická rada; tvořili ji zástupci výkonných výborů obou stran. Za sociální demokracii G. Habrman, A. Němec, F. Soukup, J. Stivín, B. Šmeral, F. Tomášek, za socialistickou stranu E. Franke, V. Klobučník, F. Krejčí, J. Stříbrný, J.

Svozil, A. Šolc a E. Špatný. Nejvýznamnější akcí rady se stala generální stávka (14. října t. r.).

14. října

E. Beneš jako tajemník Národní rady československé (po dohodě s T. G. Masarykem) oznámil dohodovým státům ustavení prozatímní československé vlády (26. září t. r.); prezidentem, předsedou ministerské rady a ministrem financí se stal T. G. Masaryk, ministrem zahraničních věcí E. Beneš a ministrem vojenství M. R. Štefánik. Současně byli určeni hlavní českoslovenští diplomatictí zástupci (Š. Osuský v Londýně, L. Sychrava v Paříži, L. Borský v Římě, K. Pergler ve Washingtonu a B. Pavlů v Petrohradě). Rovněž přestala existovat Československá národní rada. Prozatímní vládu uznala 15. října Francie, 23. října Velká Británie a Srbsko, 24. října Itálie, 4. listopadu Kuba, 12. listopadu USA, 24. listopadu Belgie.

Na protest proti vývozu potravin a zboží do zaalpských zemí zorganizovala Socialistická rada generální stávku; k jejímu řízení byl vytvořen akční výbor (B. Šmeral, J. Stivín, R. Bechyně, J. Stříbrný, E. Franke, L. Landová-Štychová). Tento výbor dal stávce politický význam vyhlášením československé samostatnosti; jeho levicovější část se pokusila o vyhlášení socialistické republiky. Nasazením vojska se podařilo úřadům situaci zvládnout.

16. října

Císař Karel I. vydal manifest Mým věrným národům rakouským, proklamující federalizaci Rakouska; návrh předkládal spolkové přebudování s vyloučením uherské poloviny říše, přičemž historické území Čech mělo být rozděleno mezi český a německý národní stát. Manifest byl odmítnut uherským parlamentem (17. října) a rovněž Národním výborem (19. října).

18. října

V Paříži byla publikována tzv. Washingtonská deklarace, základní dokument československého zahraničního odboje; vytvořil ji ve dnech 13.-16. října ve Washingtonu T. G. Masaryk při očekávání nóty prezidenta W. Wilsona, aby čelil případným snahám o zachování Rakousko-Uherska. Text předal Masaryk 17. října americké vládě. Deklarace se hlásila k americkým demokratickým tradicím, vyhlášovala základní zásady občanských svobod nového státu, budoucí státní systém a zásady vnitřní i zahraniční politiky. Proklamovala československý stát jako republiku, která zaručí "úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy..., tisku a práva shromažďovacího a petičního". Církev měla být odloučena od státu, stálé vojsko nahrazeno milicí. Dále měly být provedeny dalekosáhlé hospodářské a sociální reformy - velkostatky vyvlastněny, šlechtické výsady zrušeny. Na deklaraci podepsal T. G. Masaryk i Beneše a Štefánika (to u něj vyvolalo značnou nelibost).

21. října

Němečtí poslanci (rakouští) se sešli ve Vídni a vyhlásili zde vytvoření německo-rakouského státu (ustavili zatímní Národní shromáždění); do něj hodlali připojit i pohraniční oblasti Čech a Moravy.

23.-26. října

Na sjezdu Demokratické unie střední Evropy (sdružující 11 národů) ve Filadelfii bylo zahájeno jednání amerických Rusínů v čele s dr. G. Žatkovičem s T. G. Masarykem o připojení Podkarpatské Rusi k novému československému státu.

24. října

Československá divize v Itálii (posílená o nový pluk č. 35) se účastnila rozhodné italské ofenzivy na piavské frontě (střední tok řeky Piavy a v okolí Monte Grappa) proti rozkládající se rakousko-uherské armádě; ofenziva byla ukončena 4. listopadu (den předtím uzavřeno příměří ve Villa Giusti).

25. října

Jmenována poslední vláda Předlitavska v čele s H. Lammaschem.

Česká delegace složená ze zástupců Národního výboru a Českého svazu (K. Kramář, V. Klofáč, F. Staněk, G. Habrman, A. Kalina, P. Šámal, J. Preiss, K. Svoboda) odjela do Ženevy na jednání s E. Benešem.

Na stanici Aksakovo spáchal velitel 1. divize československých legií plukovník J. J. Švec sebevraždu; tragedie dokládala složité a bezvýchodné postavení legií v revolučním Rusku, které bylo způsobeno především politickým rozvratem vyvolaným bolševickou agitací mezi legionáři.

27. října

Rakousko-uherský ministr zahraničí hrabě G. Andrassy (jmenován 24. října t. r.) zaslal prezidentu USA W. Wilsonovi nótu, v níž byl vysloven souhlas s nabízenými podmínkami americké vlády (z 18. října, Wilsonova nóta) a rovněž ochota zahájit okamžité jednání o příměří.

28. října

V Praze byl před 10. hodinou ranní zveřejněn na tabuli redakce Národní politika na Václavském náměstí text nóty G. Andrassyho (z 27. října), což bylo pochopeno jako faktická kapitulace habsburské monarchie. Tato zpráva se stala impulsem k živelným demonstracím a vyhlášení československé samostatnosti. Těsně předtím převzali zástupci předsednictva Národního výboru A. Švehla a F. Soukup Vojenský obilní ústav. Zatímco pražské ulice jásaly, dostavili se zástupci Národního výboru na místodržitelství k převzetí moci (místodržitel Coudenhove dlel právě ve Vídni). Do předsednictva Národního výboru byl kooptován první Slovák dr. V. Šrobár, který tak doplnil pět "mužů 28. října", jimiž byli A. Rašín, F. Soukup, J. Stříbrný a A. Švehla.

XI. Léta první i druhé republiky a protektorátu - Úvod

Vznik samostatného československého státu neznamenal jen vyvrcholení národních snah ve smyslu národní svobody, ale představoval zároveň významnou strukturální společenskou změnu směrem k demokratickému zřízení. Nový stát se ustavil jako demokratická parlamentní republika, která se v konstitučním ohledu inspirovala řadou evropských ústav (a také americkou ústavou). Ideový tvůrce, zakladatel a první prezident tohoto státu prof. T. G. Masaryk si jasně uvědomoval, že budoucnost mnohonárodnostní republiky je spojena s humanistickými ideály, se spoluprací národů a s osobní svobodou. Dvacetileté období první republiky bylo příliš krátkým úsekem národních dějin, aby se mohly plně realizovat všechny naděje a touhy, s nimiž vstupovala politická reprezentace a i většina národa (plná euforie ze získané svobody) do nového státu. Z těchto dvou desetiletí téměř polovina byla poznamenána hlubokou hospodářskou krizí se všemi vnitropolitickými důsledky (zejména v sociální oblasti) a i bezpečnostním oslabením státu v rámci středoevropského prostoru.

Hned od začátku se ukazovalo, že pro ČSR budou osudově důležité zejména ty momenty, které ve větší či menší míře byly spjaty s národnostní (etnickou) problematikou. V novém státě se dříve vládnoucí a politicky privilegovaní Němci dostali rázem do role národní i politické menšiny. Tak dlouholeté česko-německé "stýkání a potýkání" bylo rázem mocensky "vyřešeno"; že šlo o krátkodobé a neperspektivní řešení, to v národně revolučním opojení osmnáctého roku bylo přehlédnuto.

Už samotný zrod československého státu a jeho konstituování představovalo značně složitý a citlivý proces vedoucí k ustavení nového státního útvaru, který musel dokázat svou životaschopnost. Budoucnost nové republiky (jak se později ukázalo) byla přímo podmíněna třemi momenty: a) do jaké míry budou tradiční návyky ekonomického a politického soužití Čechů a Němců v jednom státním útvaru silnější než odstředivé síly, které by mohly vést k obnově německé hegemonie nad střední Evropou a jejími slovanskými národy; b) jak se vyvine vztah ekonomicky a kulturně "obrozenějších" Čechů k probouzejícím se Slováckům; c) jak dlouho se udrží dějinná konstelace, která umožnila vznik nového státu ve střední Evropě, tedy hegemonie států vítězné Dohody (versailleský systém a hegemonní postavení Francie). Tyto otázky byly osudově důležité pro zachování existence meziválečného Československa. Způsob jejich budoucího řešení přímo podmiňoval samostatnou existenci ČSR. Její život byl tedy historicky podmíněný a dá se říci nejistý od samého počátku. Bezpečnost a existence československého státu (zvláště při politicky a strategicky exponované poloze) byly značně závislé na mezinárodním vývoji a na mocenských vztazích v tehdejší Evropě. Báze ochrany versailleským mocenským systémem se brzy začala postupně hroutit. Československo bylo úměrně s tím ohrožováno ze strany mocensky expanzivního Německa (a také revizí zaujatého Maďarska). Slabou útěchou bylo budování obranného štítu Malé dohody proti změnám na poválečné mapě střední Evropy. Zahraničněpolitická aktivita československé politické reprezentace byla značně závislá na vnitřním vývoji státu a na jeho hospodářských možnostech.

Pro vnější i vnitřní upevňování Československa byl životně důležitý vztah mezi dvěma "stavebními" národy - českým a slovenským. Hlásaná jednotná pospolitosť "československého národa" byla stavěna proti více než čtyřmilionové mase národnostních menšin (německé, maďarské, ukrajinské, židovské a polské). Vytvoření

"československého národa" mělo zejména svou funkční oprávněnost a bylo současně i garancí pro Slováky; v tomto smyslu je třeba chápat státotvornou ideu první republiky, takto je třeba posuzovat i tzv. čechoslovakismus. Přitom česko-slovenská dichotomie hluboce ovlivňovala politickou rovnováhu a vývoj mladé republiky; měla svůj původ v rozličných historických souvislostech, za nichž se oba národy (Češi pod rakouskou, Slováci pod maďarskou nadvládou) vyvíjely před rokem 1918; šlo v podstatě o tři roviny: a) rozdílná ekonomická úroveň; b) rozdílný politický, kulturní a vzdělanostní vývoj; c) míra intenzity náboženského cítění (přimknutí se ke katolicismu). Stále více prosazovaný slovenský autonomismus ze strany slovenských politiků začal ohrožovat politickou stabilitu i celkový vývoj republiky (i když nikdy nepřekročil "mantinely" vytyčené pro společný stát).

Na (pozdější) dramatické vnitropolitické situaci se "podepsal" i vliv dalších etnických menšin; přes všechny poctivé pokusy vlády splnit podmínky a závazky vyplývající z mezinárodních smluv zaručujících ochranu menšin byla integrace těchto menšin do celkové struktury státu pomalá a jen částečně úspěšná. Zvláště zásadního významu nabývala otázka německá, která prošla krátkou fází krajního negativismu a více jak desetiletého aktivistického pojetí a nakonec skončila u extrémního iredentismu, jenž vedl k Mnichovu.

Ve vnitřních záležitostech sama bezprostřední existence národnostních menšin (k republice ne vždy přátelsky nakloněných) měla zvláštní vliv na veřejné mínění a praktickou stranickou politiku. Vedla totiž ke vzniku dosti silného národního šovinismu mezi Čechy a "vlasteneckými" Slováky, což vedlo k jisté anomalii: nacionalisticky zabarvená politická hesla se jen nesnadno smiřovala s absolutistickými principy masarykovského humanismu. V praktické politice etnické roztržité Československo nesporně přispělo k nevídanému počtu politických stran (v době voleb se jejich počet pohyboval mezi dvaceti až třiceti). Tento velký počet stran, způsobený také obvyklými ideologickými a třídními rozdíly, nutně vedl ke koaličním vládám, v nichž se hledaly kompromisy a vzájemné kompenzační ústupky ("koaliční obchody"). Tento systém nevedl však ke zpružnění, ale k degradaci demokratických forem a institucí. I když průměrná doba "života" tehdejších vlád byla zhruba 14 měsíců (při 18 vládách první republiky), zůstává faktem, že ani jedna nepadla jako výsledek vyslovené nedůvěry v parlamentě.

Celá země byla značně přepolitizovaná. Přitom v politických stranách sílily tendence k oligarchickému systému, což znemožňovalo růst mladých politických vůdců. Počáteční síla "levice" postupně slábla, zatímco "pravice" úměrně sílila; začaly se prosazovat síly, snažící se ovládnout i pozice Hradu. Tím docházelo k degradaci a k formalizaci původních demokraticko-ústavních principů. Československý stát, obklopený "mořem různých fašismů", přesto představoval "ostrov" (nebo též "školu") demokracie ve střední Evropě, který musel překonávat všechny krize 30. let, ať to byly nacionální konflikty s třímilionovou německou menšinou, nebo s milionovou nezaměstnaností.

Sféra stabilizační československé politiky utrpěla rovněž značné trhliny v důsledku složitě se prezentující ekonomické politiky. Ta stála od počátku vzniku samostatné ČSR před čtyřmi klíčovými problémy. Byly to především: a) rozpory a problémy vyplývající z nástupnického charakteru československé ekonomiky, původně budované pro celé mocnářství; b) potřeba překonat relativní zaostávání ČSR za nejvyspělejšími zeměmi; c) potřeba industrializovat Slovensko; d) nutnost vytvořit zábrany proti negativnímu působení konjunkturálních katastrof světové ekonomiky na československý hospodářský

život. Přitom patřilo Československo k průmyslově rozvinutým zemím Evropy (mělo 21 % plochy bývalého mocnářství, 26 % jejího obyvatelstva, avšak na jeho území se nacházelo 60-70 % výrobních kapacit průmyslu rakousko-uherské monarchie); k nejvýznamnějším výrobním odvětvím patřilo strojírenství, těžba uhlí, výroba skla a porcelánu, textilní a obuvnický průmysl. Značným problémem zůstávalo nerovnoměrné rozložení průmyslu; Slovensko a Podkarpatská Rus byly převážně agrární země s málo rozvinutou infrastrukturou. Hospodářská konjunktura druhé poloviny 20. let 20. století byla vystřídána od počátku dalšího desetiletí hlubokou hospodářskou krizí, s jejímiž projevy se nedokázala ekonomika země vypořádat do rozpadu republiky.

Vznikem samostatného Československa se změnily i podmínky pro rozvoj kultury; v umělecké tvorbě ještě doznívaly předválečné proudy a postupně se prosazovaly nové - v architektuře doznívala secese a kubismus, rozvinul se dekorativismus, vznikl konstruktivismus a funkcionalismus. V malířství přecházel kubismus ve futurismus a expresionismus a ve slovesném umění se uplatňovalo několik generací autorů v rozličných směrech (realismus, naturalismus, dekadence, moderna, poetismus, vitalismus a v dalších avantgardních směrech). V české kultuře se začaly projevat i nové rysy, jako projevy "plebejství", vyzvedávání morálních hodnot (smysl pro spravedlnost, rovnost, odmítání násilí, touha po sociálním osvobození člověka apod.). Významnou roli hrála česká tvůrčí inteligence při mobilizaci antifašistických sil na obranu demokracie a republiky proti sílícím projevům fašismu (pomoc německým antifašistům, hnutí na obranu demokratického Španělska).

Česká kultura zaujímal v letech první republiky významnou roli v životě společnosti. Toto výjimečné postavení bylo dáno jak širokým kulturním zázemím a vyspělostí společnosti, tak i novými "reprezentačními" úkoly kultury v československém státě; načas zcela zmizely její dlouholeté národněobránné povinnosti. Příznivé ekonomické podmínky prvního desetiletí nového státu otevřely nevídané prostory pro rozvoj jednotlivých oblastí vědy a kultury. Spolu se sportem se stávaly různé kulturní aktivity nezbytnou součástí životního stylu značné části občanů. Řada tvůrčích umělců nebyla přímo vázána na politické dění, jejich umělecký vývoj byl oddělen od (případné) politické angažovanosti. Jiná situace od 30. let (sociální konflikty, růst antidemokratických sil uvnitř státu a vnější ohrožení) přinesla změnu v postojích české tvůrčí inteligence, která reagovala na hrozící katastrofu pro Československou republiku.

O osudu ČSR se rozhodovalo především v zahraničí. Politika usmiřování (appeasementu) Anglie a Francie vůči Německu vedla k Mnichovu a ke konci první republiky. Přes tento tragický závěr byla uvedena doba významným obdobím v českých dějinách, když zejména: a) dokázala životaschopnost samostatného československého státu; b) vytvořila solidně fungující demokratickou soustavu.

Mnichovem se rozpadl jednotný stát. Slovensko a Podkarpatská Rus získaly autonomii. Zmrzačenému Česko-Slovensku vyhradilo nacistické Německo jen epizodickou existenci. Hrozbami a sliby si vynutil A. Hitler na luďácích proklamaci slovenské samostatnosti, aby mohl vojenským zásahem v českých zemích dokončit zničení Československa. Na jedné straně došlo ke vzniku prvního na Češích nezávislého slovenského státu (prosperujícího při respektu k německým hospodářsko-vojenským zájmům) a na druhé straně vznikl Protektorát Čechy a Morava.

Léta 1939-1945 znamenala v novodobých českých dějinách jedno z nejdramatičtějších období. Po dobu šesti let německé okupace se ocitl český národ pod nadvládou tvrdé německé nacistické diktatury se všemi formami protektorátního (doslova koloniálního)

zřízení, které bylo v prvních letech okupace zmírňováno poměrně širokou kulturní autonomií s cílem ovládnout "český prostor" jako bezpečné zázemí pro nacistické expanzivní válečné cíle.

Okupační německá správa byla budována tak, aby byly české země postupně přeměněny v nedílnou součást říše; v duchu nacistické ideologie měla vrcholit germanizací českých zemí spojenou s přímou fyzickou likvidací části českého národa. České hospodářství bylo zapojováno do systému nacistické "řízení" válečné ekonomiky.

Česká společnost se musela s těmito novými skutečnostmi vyrovnat a najít způsob, jak čelit nacistickým plánům. Přitom nebyla přirozeně jednotná a její jednotlivé složky reagovaly na vzniklou situaci značně odlišně. Na jednom pólu to byla česká kolaborantská skupina (se všemi rozmanitými formami a složitostmi), protipól pak tvořily odbojové organizace. A mezi nimi stála nejpočetnější vrstva obyvatelstva, která se nepřiklonila ani k jedné, a ani k druhé skupině. Tato masa "lidu" chtěla především přežít (i když byla protiněmecky naladěna); stále více nenáviděla Němce, tu a tam se našli i jednotlivci ochotní pomoci odboji, ale obava o vlastní osud a osud své rodiny jim nedovolovala překročit bariéru legality, nebo dokonce vzít do rukou zbraň. Jediným společným rysem, který českou společnost až na výjimky jednoznačně charakterizoval, bylo antiněmeckví a z něho vyrůstající nacionalismus, který postupně sílil se stupňujícím se nacistickým terorem (zejména po nástupu R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora).

Během let druhé světové války se postupně vyhraňovaly jak cíle československého odboje (domácího i zahraničního - londýnského a moskevského), tak i obrysy budoucího poválečného uspořádání nové republiky. Vyrůstaly z tragické zkušenosti Československa let 1938/1939 a i z let okupace a lze je označit jako politiku odčinění Mnichova. Zárodky této politiky byly patrné od prvních kroků exilové politiky a prošly léty okupace mnohými změnami. Úsilím Benešovy reprezentace bylo odstranit vše, co vedlo k rozbití Československa, a zabezpečit dostatečnou garanci novému státu; šlo zejména o vybudování bezpečnostního systému proti budoucí (možné) německé hrozbě (orientací na spojení se Sovětským svazem) a v oblasti vnitropolitické o nové uspořádání národnostních poměrů, o zjednodušení politického systému a o nezbytné ekonomickosociální změny. "Mnichovské brýle", které politikové nasazovali sobě i společnosti, zaostřovaly sice pohled do minulosti, avšak současně zatemňovaly výhled do budoucnosti.

Do tohoto rámce spadalo i vzájemné sblížování a překonávání rozporů mezi spojenci (mezi Východem a Západem); souvisel s tím i Benešův záměr, aby "československá otázka" napomáhala tomuto sblížování a nezatěžovala "velkou trojku". Přitom si byl Londýn vědom určité změny politické orientace společnosti v protektorátě, vyznačující se především výrazným posunem doleva. Proto se poměrně snadno našel vzájemný prostor pro konsensus při jednání o politickém i ekonomickém systému obnovené republiky; ten měl vycházet z převahy sil levice v Národní frontě (tj. bloku komunistů, národních socialistů a sociálních demokratů) a ze zásady vyvlastnění majetku zrádců spolu se zavedením národních správ do velkých podniků (základní zásah do soukromého vlastnictví).

Jedním z prvních cílů, na němž se shodly všechny protifašistické politické síly, bylo vytvoření národního státu Čechů a Slováků. Myšlenka obnovy jednotného Československa musela vyloučit oba krajní extrémní směry - jak slovenský separatismus, tak i čechoslovakismus a jeho správní centralismus. Obě zahraniční centra (Londýn a

Moskva) si vedle formulování směrnic k rozvoji domácí odbojové činnosti uvědomovala změnu politické orientace v protektorátu, vyznačující se výrazným posunem doleva (způsobovalo to zklamání z první republiky a hluboký otřes mnichovskými událostmi). Nejlákavějším východiskem se zdál být program předkládaný komunisty (souvisel s růstem autority SSSR, způsobený podílem její armády na vítězství nad německým fašismem), opírající se o blok československých politických stran zúčastněných na hnutí odporu (Národní frontu). Klíčovým mezníkem sledovaného období se stal květen 1945, kdy došlo k obnovení československého státu a jeho suverenity na celém předválečném území včetně pohraničí (avšak s výjimkou Podkarpatské Rusi). Změnil se však charakter nového státu.

XI. Léta první i druhé republiky a protektorátu – Podrobná data

(1918-1945)

1918

28. října

V podvečer se sešel Národní výbor (po připojení slovenských zástupců čítal 42 členů) a vydal první zákon československého státu (tzv. recepční normu, autorem byl A. Rašín), jímž se vyhlášoval nový stát (o státní formě mělo být rozhodnuto Národním shromážděním po dohodě s Československou národní radou v Paříži). Současně se potvrzovala platnost všech dosavadních zákonů a apelovalo se na "kulturní vyspělost" lidu. Ve vnitrozemí českých zemí se převzetí moci uskutečnilo ve dnech 29.-31. října 1918 na základě zaslaných telegramů národním výborům.

28.-31. října

V Ženevě probíhala jednání mezi "pařížským" centrem (E. Beneš) a "pražským" centrem odboje (K. Kramář, V. Klofáč, F. Staněk, G. Habrman, A. Kalina, J. Preiss); řešila se otázka státní formy (republikánská myšlenka neměla zprvu všeobecnou převahu), orgánů výkonné moci (prezident - T. G. Masaryk, vláda - K. Kramář).

29. října

V Praze probíhalo jednání Národního výboru s místodržitelem M. Coudenhovem o převzetí moci. Národní výbor začal přebírat úřady, převzal bez odporu policejní místodržitelství, vrchní zemský soud, státní zastupitelství. Menší konflikt nastal s vojenským velitelstvím, nakonec i to kapitulovalo.

Němečtí poslanci z Čech se sešli ve Vídni a vyhlásili ze severního pohraničí Čech (od Orlických hor až k Chebu) samostatnou německou provincii Deutschböhmen s centrem v Liberci. Provincie byla začleněna jako autonomní jednotka do uvažovaného Německého Rakouska (ustaveného formálně už 21. října t. r.). Jejím předsedou s titulem zemského hejtmana byl zvolen poslanec R. Pacher, po něm R. Lodgmann von Auen.

30. října

V Turčianskom Svätom Martině proběhlo deklarační shromáždění zhruba 200 slovenských politických představitelů (původně svolané jako výbor Slovenské národní strany), které pod předsednictvím M. Duly zvolilo Slovenskou národní radu a přijalo Deklaraci slovenského národa (Martinskou deklaraci), připravenou farářem S. Zochem. Deklarace vyhlásila pro slovenský národ (označený za "částku rečové i kulturně-historicky jednotného česko-slovenského národa") právo na sebeurčení a nezávislost. Formulace o československé národní jednotě vyjadřovala myšlenku společného československého státu. Oficiálně rušila spojení Slováků s Uherskem a stala se státoprávním aktem přispívajícím ke zrodu Československa.

Proběhlo neúspěšné jednání představitelů německých stran v českých zemích R. Lodgmana von Auena a Josefa Seligera s představiteli Národního výboru (Švehla, Rašín, Stříbrný, Soukup), kteří je vybídli ke spolupráci. Lodgmann vyžadoval uznání provincie Deutschböhmen.

Také němečtí poslanci z Moravy a Slezska, vedeni opavským poslancem R. Freisslerem, vyhlásili vytvoření severomoravské provincie Sudetenland (od Javornického výběžku na

západě po ostravskou pánev, včetně tzv. Kravařska) s hlavním městem Opavou, která měla rovněž patřit k Německému Rakousku.

Byl ustaven Výbor národní obrany a krátce nato z bývalého 8. armádního sboru v Praze vrchní velitelství československého vojska.

1. listopadu

U Padovy v severní Itálii začala jednání mezi zmocněnci Dohody a Rakousko-Uherska o příměří; k podpisu příměří došlo 3. listopadu v 15 hodin a platnost začínala od stejné hodiny následujícího dne.

3. listopadu

Rozvášněný dav (po návratu z tábora na Bílé hoře) strhl mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze.

Zástupci Němců na jižní Moravě ustavili provincii Deutschsüdmähren s centrem ve Znojmě (v čele O. Teufel); šlo o pás pohraničních okresů od Jaroslavice po Mikulov, zabíhající až na Hustopečsko a Pohořelicko. Současně i šumavští Němci vytvořili další rakouskou provincii Böhmerwaldgau (od Českého Krumlova k Prachaticím, které byly střediskovým městem této provincie).

4. listopadu

Z pověření pražského Národního výboru byla vytvořena dočasná vláda pro Slovensko, členy byli V. Šrobár (předseda a finance), I. Dérer (vojsko a četnictvo), P. Blaho (zásobování a národní rady), A. Štefánek (školařství). Sídlem vlády byla Skalica, činnost ukončila 14. listopadu (po ustavení československé vlády).

5. listopadu

Uzavřena kompromisní dohoda mezi Zemským národním výborem pro Slezsko (utvořen 29. října v Ostravě) a Radou narodowou kwiestwa cieszynskiego (založena v Těšíně) o dočasném rozdělení správy Těšínska; Polákům byla přiznána vláda nad bílským a těšínským okresem, Čechům nad frýdeckým, přičemž okres fryštátský byl rozdělen. Poláci obsadili Těšín už 31. října a rovněž tak i Oravsko a Spišsko na Slovensku.

9. listopadu

Národní výbor vydal zákon o obstavení velkostatků, který zakazoval statky prodávat, postupovat a zadlužovat. Zákon byl součástí připravované pozemkové reformy.

11. listopadu

Císař Karel I. naposledy udělil hodnosti tajných radů, předal řády a poté podepsal abdikáční listinu. Téhož dne opustil Schönbrunnský zámek ve Vídni. Rakousko-Uhersko "zahynulo".

Nový maďarský předseda vlády Károlyi vydal proklamaci, v níž odmítl "český vpád" na Slovensko a ohlásil úmysl chránit hranice uherského státu (nařídil mobilizaci pěti ročníků, vypravil na Slovensko dělostřelecké a pancéřové vlaky). České vojsko obdrželo ultimátum ihned opustit zemi, což také učinilo.

13. listopadu

Národní výbor vyhlásil (oktrojoval) zatímní ústavu (vypracována sociálně demokratickým poslancem A. Meissnerem); její charakteristické rysy: 1. veškerá moc přenesena na jedinou sněmovnu; 2. zrušeny zemské sněmy; 3. šestinásobným rozšířením Národního výboru a kooptací zástupců Slovenska vzniklo Revoluční Národní shromáždění (klíčem určení se stal způsob ustavení Národního výboru, ten byl rozšířen na 256 členů); 4. prezidentovi dána jen čestná práva; 5. vláda volena Národním shromážděním.

Uzavřeno bělehradské příměří, které nařizovalo Maďarsku vyklidit Sedmihradsko, Banát a všechna území na jih od Drávy a bývalých hranic s Chorvatskem, nikoli však vyklidit Slovensko. Maďaři zasáhli na Slovensku vojensky. E. Beneš protestoval u francouzských vládních míst.

14. listopadu

V Thunovském paláci (sídle bývalého českého zemského sněmu) proběhla první slavnostní schůze (za řízení K. Kramáře) Revolučního Národního shromáždění (předsedou se stal F. Tomášek) na níž: 1. došlo k vyhlášení republikánské formy státu a k sesazení habsbursko-lotrinské dynastie z českého trůnu; 2. prezidentem republiky byl aklamací zvolen T. G. MASARYK [1918-1935]; 3. byla ustavena první vláda (tzv. všenárodní koalice) v čele s K. Kramářem. Moc ve vládě si rozdělily čtyři české politické strany (katolická byla odbyta "drobtem" - ministerstvem bez portfeje).

18. listopadu

Národní rada uherských Rusínů (Ukrajinců) v Pittsburghu se vyslovila pro připojení Podkarpatské Rusi k ČSR.

22. listopadu

Vláda zřídila komisi pro dovoz a vývoz; od začátku listopadu budován systém vázaného hospodářství.

Rakouské Národní shromáždění se usneslo na zákonu, jímž všechny čtyři německé provincie vyhlásilo za součást svého státu (včetně moravských měst Brna, Olomouce, Jihlavy).

23. listopadu

M. Hodža vyjednával v Budapešti o odchodu maďarských vojsk ze Slovenska; 6. prosince podepsal s maďarským ministrem pro národnosti O. Jászim (bez pověření vlády) smlouvu o zatímní demarkační čáře (kryje se víceméně s dnešní slovensko-maďarskou hranicí).

29. listopadu

Vojenským obsazením Mostu začala likvidace sudetoněmeckých provincií; 8. prosince obsazeny Mariánské Lázně, o den později Teplice, 12. prosince padlo Ústí nad Labem, 14. prosince Liberec, 16. prosince Znojmo a o dva dny později Opava. Do konce prosince podléhalo pražské vládě celé historické území. Německá irredenta byla zlikvidována.

9. prosince

Byly zrušeny národní výbory, které spontánně vznikly od začátku listopadu v okresech a obcích českých zemí.

10. prosince

Národní shromáždění přijalo "zákon o mimořádných přechodných opatřeních na Slovensku"; už 7. prosince byl V. Šrobár pověřen řízením ministerstva s plnou mocí pro Slovensko (nahradilo prozatímní vládu pro Slovensko). Dostal "k ruce" 14 referentů (Slováků) a 12. prosince se usadil v Žilině (do Bratislavy přesídlil až 4. února 1919 a rozpustil Slovenskou národní radu). Svá nařízení vydával až do roku 1921. V prosinci 1918 přicházely na Slovensko československé legie z Itálie.

Revoluční Národní shromáždění zrušilo šlechtické tituly, řády a výsady z nich plynoucí; novelizace zákona z 10. dubna 1920 (č. 243 Sb.) určila tresty za užívání titulů (zvýšeny v říjnu 1936 až na 2 měsíce nebo 20 tisíc Kč pokuty). Za protektorátu bylo užívání šlechtických titulů povoleno, po květnu 1945 obnovena platnost předválečných zákonů.

11. prosince

V Košicích byla (pod patronací maďarských úřadů) vyhlášena separatistická Slovenská ľudová republika v čele s archivářem V. Dvortsákem; usilovala o odtržení východního Slovenska. Svou činnost ukončila 30. prosince po vstupu českých vojenských jednotek do Košic.

14. prosince

M. R. Štefánik při své návštěvě Ruska zrušil Odbočku Československé národní rady na Rusi s poukazem na existenci legální vlády v Praze.

17.-18. prosince

V Praze zasedal generální sněm evangelíků, na němž bylo vysloveno přání sloučit evangelické církve ve společnou evangelickou církev bratrskou.

19. prosince

Na sjezdu v Žilině obnovila svou činnost Slovenská ľudová strana; první program strany vypracoval A. Hlinka. Tiskovým orgánem se stal týdeník Slováč.

Vydán zákon o osmihodinové pracovní době; v prosinci se usneslo Národní shromáždění také na zákonu o podpoře nezaměstnaných (jen na 2 měsíce, poté byla jeho platnost prodlužována) a na nařízení o ochraně nájemníků.

20. prosince

Národní shromáždění přijalo rozpočtové provizorium na I. pololetí roku 1919.

21. prosince

Praha triumfálně uvítala prezidenta T. G. Masaryka.

Dohodové mocnosti na nadcházející mírové konferenci v Paříži akceptovaly podle československé žádosti demarkační čáru s Maďarskem na Slovensku.

24. prosince

Maďarská Károlyiho vláda obdržela nótu Dohody (předal ji francouzský podplukovník Vyx), která stanovila demarkační čáru na Slovensku podle požadavku československé vlády. Maďarská vláda se tomuto rozhodnutí podrobila.

27.-30. prosince

Proběhl XII. sjezd Československé sociálně demokratické strany, na němž se několikrát střetly dva směry - revoluční a reformistický.

1919

V severních Čechách založen jako reorganizovaná odnož bývalého celorakouského Schulvereinu Deutscher Kulturverband (Německý kulturní svaz); centrum měl v Praze a byl nejmasovějším spolkem německé menšiny.

Založena německá tělovýchovná organizace Deutscher Turnverband; stanovy schváleny v roce 1920. Výcvik členů byl polovojenský. Organizace sdružovala původně 622 tělovýchovných spolků zejména v českých zemích (méně na Slovensku).

9. ledna

K. Kramář přednesl (den po neúspěšném atentátu na jeho osobu 18letým mladíkem A. Šťastným) v Revolučním Národním shromáždění vládní program.

18. ledna

V Paříži byla zahájena mírová konference; naši delegaci tvořili K. Kramář (vedoucí), E. Beneš (ministr zahraničních věcí) a Š. Osuský (sekretář). Ústřední osobou byl Beneš, který 5. února před Radou deseti vyložil československé požadavky (sedm memorand): 1. uznání českých zemí v jejich historických hranicích s některými rektifikacemi proti Německu (část Kladska, část území Horního Slezska) a proti Rakousku (část Moravského Pole, Gmünd a okolí, jižní břeh Dyje a pravý břeh řeky Moravy); 2. přivtělení Slovenska; 3. připojení Podkarpatské Rusi; 4. zřízení koridoru mezi Československem a Jugoslávií; 5. internacionalizaci některých hlavních řek a tratí; 6. pomoc Lužickým Srbům; 7. ochranu české menšiny ve Vídni. K prozkoumání těchto požadavků byla 28. února ustavena zvláštní "československá" komise, v dubnu předložila své návrhy Radě.

20. ledna

Československé vojenské jednotky spolu s dobrovolníky dokončily obsazování Slovenska. Podepsána dohoda o vyslání francouzské vojenské mise do ČSR; 13. února přijel francouzský generál M. Pellé jako náčelník vojenské mise do Prahy a byl jmenován náčelníkem štábu československé armády.

21. ledna

Československá vláda zaslala polské vládě memorandum, jež ohlašovalo vojenský vstup na Těšínsko; šlo o region devíti soudních okresů zahrnující 2282 km² a asi 430 tisíc obyvatel (Češi 27 %, Němci 18 %, Poláci 55 %).

23. ledna

Polským zástupcům v Těšíně bylo předáno českým podplukovníkem Šnejdárkem ultimátum: během dvou hodin vyklidit Těšínsko až za řeku Bialou (26. ledna měly

proběhnout volby do ústavodárného polského sněmu). Po vypršení ultimáta začalo československé vojsko útok na toto území. Vypukla tzv. sedmidenní válka; při ní byl 27. ledna dobyt Těšín, o den později stanula česká vojska na Visle. Cílem okupace bylo znemožnit volby v té části Těšínska, kterou spravovala Rada narodowa. Do konfliktu zasáhly mocnosti a stanovily 2. února demarkační čáru (výhodnější pro Čechy). Sporné území bylo dáno pod mezinárodní kontrolu, konečné slovo měl učinit plebiscit (ten se ovšem nikdy nekonal). Rozhodnutím velmocí došlo k rozdělení území: Češi získali 1280 km² (soudní okresy bohumínský, ostravský a frýdecký, o fryštácký, těšínský a jablunkovský se museli podělit), Poláci 1002 km²; v obyvatelstvu pak Češi 139 tisíc proti 290 tisícům (na získaném území žilo 48 % Poláků, 12 % Němců a pouze 39 % Čechů). Boje byly definitivně ukončeny 30. ledna.

26. ledna

Společný sjezd moravských stran v Brně - Katolické strany národní (1896) a Křesťansko-sociální strany (1899) - schválil jejich sloučení v jednotnou stranu - Československou stranu lidovou (souhlas učiněn již 10. září 1918 na schůzi výkonných výborů), kdy si strany ponechaly autonomní postavení. Ke sloučení výkonných výborů v jediný došlo až v roce 1922 za předsednictví Msgre. J. Šrámka.

28. ledna

Národní shromáždění přijalo zákon č. 50/1919 Sb. o zřízení druhé české univerzity - Masarykovy univerzity v Brně (návrh podali poslanci A. Jirásek a K. Engliš 15. listopadu 1918). V roce 1919 bylo provizorně zahájeno studium na právnické a lékařské fakultě, o dva roky později na filozofické a přírodovědecké.

31. ledna

Národní shromáždění přijalo nový volební řád do obcí; zaváděl i zde všeobecné, rovné a tajné hlasovací právo s poměrným zastoupením pro všechny občany od 21 let s tříměsíčním pobytem v obci (dosud platil "řád výsadní", volili jen plátcí přímých daní); volit mohly i ženy. Volební období bylo čtyřleté. Novelou volebního řádu (zákon č. 122/1933 Sb.) se prodlužovalo volební období zastupitelstva na 6 let.

1. února

Armádním rozkazem ministra vojenství M. R. Štefánika vydaném za jeho pobytu v Čeljabinsku byl Československý armádní sbor v Rusku přejmenován na Československé vojsko na Rusi; velitelem byl jmenován J. Syrový, náčelníkem štábu B. Všeticka.

11. února

V Bratislavě vypukla politická stávková "vláda" proti Šrobárově "vládě"; k první stávkě došlo již 4. února při jejím příchodu do města.

25. února

Vydány dva zákony: 1. o kolkování bankovek a soupisu jmění; 2. o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách. V noci z 25. na 26. února byly vojskem obsazeny hranice a všechna doprava osob i zboží přes ně zastavena; přerušen byl i poštovní styk s cizinou. V týdnu od 3. do 9. března (na Slovensku do 19. března) se provedlo kolkování starých rakousko-uherských bankovek a byla zavedena koruna československá (Kč) v poměru 1 : 1 (koruna se dělila na 100 haléřů, v průměru odpovídalo 100 Kč 3 USD a 8 Kč 1 DM). Při

kolkování byla majiteli vrácena jen polovina bankovek, druhá byla zadržena jako nucená státní půjčka, úrokovaná 1 %. Zákonem z 10. dubna 1919 byl upraven oběh a správa platidel v ČSR. Měnová reforma byla připravena ministrem financí A. Rašínem a zabrzdila inflaci.

4. března

V den, kdy se mělo poprvé sejít rakouské Národní shromáždění (volby se konaly 16. února 1919), vyhlásili němečtí politikové v pohraničí generální stávkou a organizovali protivládní demonstrace (Teplice, Kadaň, Karlovy Vary, Cheb, Nový Jičín, Ústí nad Labem, Liberec, Šternberk). Zasáhlo vojsko, došlo ke střelbě (zabito na 53 osob, z toho 2 čeští vojáci).

23.-25. března

Státoprávní demokracie (1918) se na svém sjezdu přejmenovala na Československou národní demokracii.

25. března

Ministr Šrobár vyhlásil na Slovensku stanné právo jako reakci na vyhlášení republiky rad v Maďarsku (21. března), která (vedená komunistou B. Kunem) nastolila v zemi diktaturu sovětského typu s nacionalistickými hesly (obnovení historických hranic Uher); hrozil maďarský útok. Již 20. března obdržela maďarská vláda nótu Dohody určující demarkační linii, podle níž se měli Maďaři stáhnout o dalších 50-80 km do vnitra země.

7. dubna

Poslanci sociální demokracie F. Modráček a J. Hudec ohlásili výkonnému výboru vystoupení ze strany z důvodu pronikání bolševických metod do jejího vedení; založili Stranu československého lidu pracujícího (na sjezdu 6.-7. ledna 1923 přejmenována na Stranu pokrokových socialistů, v létě t. r. se však rozpadla).

16. dubna

Národní shromáždění přijalo zákon o pozemkové reformě (záborový), podle něhož se pro účely pozemkové reformy zabíral pozemkový majetek o výměře nad 150 ha zemědělské nebo nad 250 ha veškeré půdy (převážně šlo o šlechtické velkostatky a církevní pozemky). Záboru podléhalo celkem na 4 miliony hektarů půdy, tj. 28 % veškeré půdy v ČSR (z toho 58 % zemědělské, zbytek tvořily lesy - ty zůstaly majetkem státu). K realizaci reformy byl 11. června t. r. vytvořen Státní pozemkový úřad ovládaný agrárníky (v čele stál K. Viškovský a po něm ing. J. Voženílek).

27.-29. dubna

Československé vojsko obsadilo (na některých místech i překročilo) demarkační čáru slovensko-maďarskou přiřčenou mu nótou Dohody z 20. března (šlo o politickou chybu vlády). Maďarsko odpovědělo 20. května útokem. Na ofenzivu nebylo československé vojsko dostatečně připraveno (velel mu italský generál Piccioni), a tak maďarská Rudá armáda obsadila v krátké době dvě třetiny Slovenska a v polovině června dosáhla hranic Polska. Italská vojenská mise (pro častou kritiku) byla vystřídána 31. května francouzskou (generál Pellé).

4. května

M. R. Štefánik (letící z italské Udine) zahynul při leteckém neštěstí nedaleko Ivanky u Bratislavy.

8. května

Na poradě rusínských národních rad v Užhorodě - promaďarské se sídlem v Užhorodě, karpatsko-rusínské v Prešově (měla největší podporu) a proukrajinské v Chustu - byl potvrzen výsledek plebiscitu amerických Rusínů z 12. listopadu 1918 a také 14bodový plán na spojení Podkarpatské Rusi s ČSR. Toto květnové usnesení bylo odesláno na mírovou konferenci do Paříže jako "přání lidu Podkarpatska". Už od 15. února 1919 svěřila Dohoda Podkarpatskou Rus do správy ČSR.

9.-10. května

Na Kladensku proběhly volby do dělnických rad; měly hrát obdobnou roli jako sověty v Rusku a dokládaly pronikání bolševismu do Československa.

červen

Nastalo období poklesu zahraničního kursu koruny; v květnu 1919 (koruna měla nejvyšší kurs) platilo se 34 švýcarských franků za 100 Kč, v červnu již jen 29 franků, v prosinci t. r. 9,25 franků.

13. června

Z Českého olympijského výboru (založen 18. května 1899) byl ustaven Československý olympijský výbor (v roce 1943 jeho činnost zastavena, obnovena po roce 1945). Po roce 1993 změněn na Český olympijský výbor (předsedkyní V. Čáslavská, od prosince 1996 M. Jirásek).

15. června

V českých zemích (na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v důsledku válečných akcí nebyly organizovány) se konaly volby do obecního zastupitelstva. Zvítězila v nich sociální demokracie (30 %), následovali agráři (21 %), socialisté (16 %), pak lidovci (9 %) a teprve za nimi národní demokraté. Kramářova vláda podala 7. července demisi.

16. června

Pod ochranou maďarské Rudé armády byla v Prešově vyhlášena Slovenská republika rad v čele s levicově orientovaným Čechem A. Janouškem. Podle sovětského vzoru šlo o pokus vytvořit režim diktatury proletariátu; byly vytvořeny revoluční orgány: vláda komisařů, revoluční výkonný výbor, přistoupilo se ke znárodnění. Pařížská mírová konference stanovila už 13. června definitivní hranici mezi ČSR a Maďarskem a konflikt byl ukončen odchodem maďarských vojsk ze Slovenska (do 4. července). Bez jejich podpory se republika rad 7. července zhroutila. Válka stála životy 1018 československých vojáků, finančně musela ČSR vynaložit 1 miliardu a 234 milionů Kč.

28. června

V zrcadlové síni zámku ve Versailles byla podepsána hlavní mírová smlouva mezi mocnostmi Dohody a Německem (tzv. versailleská smlouva); v platnost vstoupila po ratifikaci Německem 1. ledna 1920. Smlouva garantovala hranice Československa;

Německo odstoupilo Hlučínsko (285 km², 78 tisíc obyvatel) a zavazovalo se poskytnout ČSR na 99 let svobodná pásma v přístavech Hamburk a Štětín. V ČSR byla smlouva ratifikována 10. listopadu 1919.

30. června

V Bratislavě uzavřena tzv. Alžbětinská univerzita (zřízena z dosavadní akademie, 1912) a současně zákonem zřízena státní univerzita (vládním nařízením z 11. listopadu t. r. nazvána Komenského), navazující na tradice Akademie Istropolitany (1465).

8. července

Jmenována nová vláda (tzv. rudozelené koalice) v čele se sociálním demokratem V. Tusarem; byla tvořena koalicí sociálních demokratů, socialistů a agrárníků.

21. července

Na 130 legionářů 1. střeleckého praporu v Železné Rudě usoudilo, že "vlast je v nebezpečí a je nejvyšší čas na rázný vlastenecký podnik". Uvěznili své důstojníky, vynutili si zvláštní vlak do Plzně a měli v úmyslu táhnout na Prahu. Vzpouza se rozšířila i na klatovskou posádku. Jednáním došlo k uklidnění situace.

9. srpna

V Teplicích byla ustavena Deutsche demokratische Freiheitspartei (Německá demokratická strana svobodomyslná).

27. srpna

A. Hlinka a F. Jehlička bez vědomí vlády i slovenské politické reprezentace tajně odjeli přes Polsko a Řím do Paříže na mírovou konferenci, aby podali stížnost na vládu, že neplní Pittsburskou úmluvu (z 30. května 1918). Jejich mise skončila neúspěšně. Hlinka byl od 11. října na 8 měsíců internován (nejdříve na Mírově, pak v Praze).

30. srpna-3. září

V Teplicích se konal ustavující sjezd Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei (Německé sociálně demokratické strany dělnické); v čele stál J. Seliger (po roce 1920 L. Czech). Program strany byl důsledně autonomistický, požadoval rozdělení státu a vytvoření uzavřených národnostních obvodů; odmítal zároveň revoluční marxistické požadavky.

10. září

Mezi mocnostmi Dohody a Rakouskem byla podepsána mírová smlouva v Saint Germain-en-Laye; Rakousko se stalo suverénním státem a uznalo nezávislost ČSR i korekci svých hranic. Díky tomu připadlo Československu území Vitorazska (113 km², 10 tisíc obyvatel) a Valticka (83 km², 10 600 obyvatel). Součástí smlouvy byla tzv. malá minoritní smlouva, podle níž Podkarpatská Rus (území o velikosti 12 644 km², obývané 597 000 obyvateli, převážně Rusíny) se stala územím ČSR. V ČSR byla smlouva ratifikována 10. listopadu 1919.

14. září

V Bratislavě došlo k ustavení Národní republikánské strany rolnické; členskou základnu tvořila Slovenská rolnická jednota (její 1. sjezd se sešel 13. dubna t. r.) a Slovenská domovina. Tato slovenská agrární strana se 11. ledna 1920 sjednotila se Slovenskou národní stranou do Slovenské národní a rolnické strany.

21. září

V Olomouci založena sloučením různých nacionalisticky orientovaných skupin Deutsche Nationalpartei (Německá národní strana); byla to strana německých velkopodnikatelů s jasným negativistickým programem (protičeskoslovenská). V jejím čele stál R. Lodgmann von Auen.

27. září

Nejvyšší rada na mírové konferenci v Paříži oznámila podmínky plebiscitu na Těšínsku (měl být proveden do tří měsíců).

28. září

Vedení legií vydalo rozkaz k postupné evakuaci z Ruska (dokončena v prosinci 1920).

4. října

Vláda vypsala druhou státní půjčku "na vybudování republiky", v únoru 1920 byla vypsána třetí státní premiová půjčka na oživení pracovního ruchu.

19. října

Ustavena ústřední organizace Domovina (sdružující bezzemky, drobné pachtýře a maloročníky) žádající přiděl půdy z pozemkové reformy.

2. listopadu

Na sjezdu v Praze se ustavila Deutsche Christlich-soziale Volkspartei (Německá křesťansko-sociální strana lidová), vycházející z tradic německého křesťansko-sociálního hnutí v Rakousku (zakladatel vídeňský starosta K. Lueger, 1887). Zpočátku patřila ke stranám negativistickým (byla členkou Deutscher parlamentarischer Verband), postupně přecházela na pozice aktivismu.

15. listopadu

Na sjezdu v Duchcově se konstituovala Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálně socialistická strana) z Deutsche Arbeiterpartei (1904), vůdcem strany byl R. Jung. Od počátku udržovala úzké styky s německými nacisty (ve dnech 7.-8. srpna 1920 se její zástupci sešli v Salcburku s představiteli nacionálních stran z Německa a Rakouska, mj. i s A. Hitlerem). Jejich společným cílem bylo vytvoření všenněmeckého státu ve střední Evropě. Strana byla krajně nacionalistická a antisemitská.

7. prosince

Sešla se první samostatná konference levice v sociální demokracii, jež se ustavila jako "strana ve straně" a vyhlásila program "socializace výroby ... převzetí moci ve státě ... a zřízení diktatury proletariátu".

11. prosince

Národní shromáždění vydalo zákon o nostrifikaci akcií; celkem bylo nostrifikováno 231 společností sídlících dosud v Rakousku a Maďarsku - 180 přeložením sídla, 51 rozdělením.

12. prosince

Zavedena 1 % daň z obratu spojená s 10 % daní z prodeje luxusních předmětů.

1920

6. ledna

Proběhl likvidační sjezd pokrokové strany, většina členů vstoupila do národně socialistické strany, část vytvořila Realistický klub (založen 21. března 1920 E. Rádlem a Z. Nejedlým).

8. ledna

Reformačně založení katoličtí kněží vytvořili vlastní náboženskou společnost, jíž dali název Církev československá; o dva dny nato vydali provolání k národu, aby opustil římskou církev a vstoupil do této národní církve. Na výzvu reagovalo do roku 1921 přes půl milionu katolíků. V čele církve (měla 140 kněží z celkového počtu 8450 katolických duchovních) stál K. Farský; státem uznána 15. září t. r.

15. ledna

Z Vladivostoku do ČSR byl vypraven první transport československých legií; celkem bylo ve 40 lodních transportech odvezeno 67 730 osob, z toho 56 549 vojáků, a to několika směry: kolem Asie, přes Suez do Terstu, přes Tichý oceán, Panamu, Atlantik do Hamburku či Terstu, přes Tichý oceán do Kanady, poté přes Atlantik do Hamburku. Poslední loď vyplula 2. září 1920, do konce prosince 1920 byli všichni ruští legionáři na československé půdě.

16. ledna

Za účasti 32 zemí (mezi nimi i ČSR) se konalo inaugurační shromáždění Společnosti národů.

21. ledna

Němečtí agráři v ČSR se ustavili v samostatnou stranu - Bund der Landwirte (Svaz zemědělců); z původně negativistického postoje se později stal Svaz nejvýznamnějším představitelem německého aktivismu.

30. ledna

Vydán přídělový zákon, na jehož základě byla přidělována rolníkům půda (tzv. drobné příděly), přičemž část byla rozdělena mezi 2296 zbytkových statků, část posléze vrácena původním vlastníkům. Pozemková reforma probíhala nejintenzivněji v letech 1923-1926, přidělování však trvalo až do konce 30. let a nebylo zcela ukončeno. Způsob finanční náhrady velkostatkářům za zabranou půdu určoval tzv. náhradový zákon z 8. dubna 1920.

7. února

Mezi československými legiemi a vládou sovětského Ruska bylo uzavřeno příměří; to umožnilo volný přesun legií po sibiřské magistrále na východ a odtud do vlasti.

19. února

České univerzity v Praze (Karlo-Ferdinandově) bylo navraceno starobylé jméno Univerzita Karlova, přičemž na obou školách byly otevřeny přírodovědecké fakulty; nadále působila i německá univerzita.

25. února

Parlament schválil zákony o závodních radách a o hornických rozhodčích soudech.

29. února

Revoluční Národní shromáždění přijalo základní zákon ČSR (č. 121/1920 Sb.) - Ústavní listinu Československé republiky. Ústavu tvořilo 6 hlav: o formě a územním rozsahu státu, státním občanství, moci zákonodárné, moci vládní a výkonné, moci soudcovské, občanských právech a ochraně menšin národnostních, náboženských a rasových. Ústava ustanovila dvoukomorový parlament a nahradila zatímní ústavu z 13. listopadu 1918. Národní shromáždění se skládalo z poslanecké sněmovny (300 členů, aktivní volební právo od 21 let, pasivní od 30 let, 6leté volební období) a ze senátu (150 členů, aktivní volební právo od 26 let, pasivní od 45 let, 8leté volební období). Poprvé směly volit i ženy. Ústava vycházela z teorie o rozdělení trojí státní moci: zákonodárné, výkonné a soudní, svůj vzor měla v americké a francouzské ústavě. Na schválení ústavy se nemohli podílet zástupci Němců, Maďarů a dalších národnostních menšin.

Národní shromáždění přijalo (po velkém boji) jazykový zákon, který označil "československý jazyk" za oficiální jazyk; prováděcí jazyková nařízení z 3. února 1926 specifikovala užívání státního jazyka a vyžadovala od státních úředníků zkoušky ze státního jazyka. (Toto nařízení Němci přijímali velmi těžce.)

Přijat zákon č. 126/1920 Sb. o župních a okresních úradech (župní zákon), který měl být realizován do 5 let (rozdělení státu na 21 správních celků). Základní myšlenkou bylo odstranění dvoukolejnosti správy (místní samosprávy, státní správy), tedy zrušení dělení na země. V praxi uplatněn jen na Slovensku (6 žup zde bylo ustaveno v roce 1923).

19. března

Vydán branný zákon, který stanovil vojenskou povinnost pro muže od 20 do 50 let a délku prezenční služby na 18 měsíců. Mírový stav vojska byl určen zvláštním zákonem na 150 tisíc mužů.

30. března

Zákonem provedena úprava státních symbolů (státní vlajka, státní znak - malý, střední, velký) a standarty prezidenta republiky.

18. dubna

Proběhly volby do poslanecké sněmovny (kromě území Podkarpatské Rusi, Hlučínska a Ratibořska); do voleb kandidovalo 23 stran. Nejsilnější stranou se stala sociální demokracie (25,7 %), za ní skončili agráři (13,6 %) a němečtí sociální demokraté (11,1 %) a teprve na čtvrtém místě se umístili socialisté (8,1 %). Celkově získaly občanské

strany 52,5 % hlasů, socialistické strany 47,5 %. O týden později (25. dubna) proběhly senátní volby. Poprvé volily ženy.

26. dubna

Vláda se usnesla na nařízení č. 356 Sb. o změně generálního statutu na Podkarpatské Rusi (vyhlásil ho generál Hennocquea v září 1919, úředně publikováno 18. února 1920, zřizovalo pětičlenné direktorium v čele s dr. G. Žatkovičem); podle této změny stanul v čele Podkarpatské Rusi guvernér jmenovaný prezidentem na návrh vlády.

25. května

Jmenována nová vláda (opět rudozelené koalice) vedená rovněž V. Tusarem.

26. května

Utvořena parlamentní organizace německých stran Deutscher parlamentarischer Verband (Německý parlamentní svaz), namířená proti vládní politice; patřili do ní poslanci stran Bund der Landwirte, Deutsche Nationalpartei, Deutsche Christlich-soziale Volkspartei, Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei a Deutsche demokratische Freiheitspartei. Svaz se však dne 29. listopadu 1922 rozpadl na křídlo aktivistické (ochotné spolupracovat s československými orgány) a negativistické.

27. května

Na společné schůzi obou sněmoven Národního shromáždění byl prezidentem republiky zvolen T. G. Masaryk; ze 411 hlasů získal 284, kandidát německých stran A. Naegle dostal 61 hlasů, 4 hlasy byly odevzdány pro A. Munu a 2 pro A. Janouška. Šedesát lístků bylo prázdných.

4. června

Na zámku Velký Trianon ve Versailles byla podepsána mezi mocnostmi Dohody a Maďarskem mírová smlouva (tzv. trianonská). Potvrdila rozpad Uherska a vznik Maďarska (zdědilo asi třetinu Uher), určila hranice mezi Maďarskem a Slovenskem, které historicky neexistovaly (akcentována korekce v oblasti Žitného ostrova). Smlouva vstoupila v platnost 26. července 1921, v ČSR byla ratifikována 9. března 1921.

19. června

Národní shromáždění schválilo projekt o válečných půjčkách, který měl sanovat československé peněžnictví a posílit důvěru ve stát. ČSR převzala celkem 4 miliardy 300 milionů korun rakouských válečných půjček a vyplatila za ně přes miliardu úroků.

23. června

V Jihlavě propukly národnostní bouře mezi místními Čechy a Němci; k celé sérii nepokojů došlo ve dnech 28. října-11. listopadu i v Teplicích (zničení pomníku Josefa II., což bylo napodobováno i v jiných městech). 15. listopadu došlo ke srážkám mezi vojskem a německým obyvatelstvem v Chebu, v dalších dnech i v Děčíně, Podmoklech. V odvetu zabrali 16. listopadu čeští herci německé Stavovské divadlo v Praze.

24. června

Vydán zákon o čtvrté státní půjčce.

10. července

Ministr zahraničí E. Beneš a polský předseda vlády W. Grabski podepsali v belgických lázních Spa úmluvu, která předávala plnou moc spojenecké Nejvyšší radě k určení hranice na Těšínsku (tedy bez plebiscitu). Nejvyšší rada přenesla svou moc na Radu velvyslanců a ta rozhodla 28. července o rozdělení Těšínska (zhruba na řece Olši-Olze). ČSR byla přiřčena bohumínsko-košická trať a uhelný revír, Polsku východní část Těšínska a části Oravy a Spiše; rozdělené zůstalo i bývalé hlavní město knížectví - Těšín. Územní spory mezi Polskem a Československem nebyly však skončeny.

14. srpna

V Bělehradě došlo k podpisu obranné smlouvy mezi Československem a Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců proti Maďarsku, základu Malé dohody. Tato smlouva byla 31. srpna 1922 nahrazena spojeneckou smlouvou. Z Bělehradu odjel E. Beneš do Bukurešti, avšak zde se mu nepodařilo dohodnout obrannou smlouvu; Rumunsko se jen zavázalo k pomoci v případě napadení ČSR nebo Jugoslávie Maďarskem.

14. září

V důsledku vnitrostranické krize v sociální demokracii (strana se rozštěpila na levici a pravici) podala Tusarova vláda demisi.

15. září

Jmenován úřednický vládní kabinet vedený J. Černým.

25.-28. září

Levice uskutečnila ve Smetanově síni Obecního domu v Praze "vzdorosjezd" Československé sociálně demokratické strany (v původně stanoveném termínu, jako XIII.) za účasti 67,7 % zvolených delegátů (z 527 delegátů se dostavilo 338, tedy většina). Hlavní referát přednesl B. Šmeral.

5. října

Ustaven umělecký svaz Devětsil, sdružující levicové básníky, spisovatele, malíře, architektky, divadelníky i teoretiky. Prvním předsedou se stal V. Vančura.

17. října

Uzavřena obchodní smlouva s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, v roce 1921 následovaly další smlouvy hospodářského charakteru - s Rumunskem (24. února), Itálií (22. března), Rakouskem (5. května) a Polskem (20. října).

25. listopadu

Po dvou marných pokusech schválila poslanecká sněmovna vládní návrh na úpravu platů státních zaměstnanců. Zdlouhavé projednávání tohoto zákona vedlo ke vzniku tzv. Pětky, tj. mimoparlamentního orgánu pěti koaličních stran: agrární (A. Švehla), národně demokratické (A. Rašín, pak K. Kramář), lidové (J. Šrámek), sociálně demokratické (R. Bechyně) a socialistické (J. Stříbrný). Pětka se scházela k projednávání zásadních politických otázek; od poloviny 20. let její význam poklesl, nahrazena tzv. Osmičkou aj.

27.-29. listopadu

Pravice Československé sociálně demokratické strany uspořádala svůj XIII. sjezd; její pozice byla značně neutěšená, silnou členskou základnu si udržela jedině na Plzeňsku a na Ostravsku.

9. prosince

Policie a četnictvo obsadily pražský Lidový dům v Praze, který předtím protiprávně zabrala levice a začala zde tisknout Rudé právo. Výkonný výbor sociální demokracie-levice vyzval ke generální stávce.

10.-17. prosince

Levice znovu vyhlásila generální stávku, požadovala odstoupení úřednické vlády, kontrolu veškeré zemědělské a průmyslové výroby, vytvoření dělnických rad apod. V některých oblastech došlo k násilnému převzetí moci zradikalizovanými dělníky, k obsazení továren, statků, úřadů, nádraží a k vytváření rudých gard (Kladensko, Oslavansko, Hodonínsko, Třebíčsko). Stávka se nestala všeobecnou, vedení nebylo jednotné a centra nepokojů zůstala izolována. Nasazením vojska, vyhlášením stanného práva (na Moravě) a zatčením na 3 tisíce účastníků se podařilo generální stávku zlomit. Dne 15. prosince byla vedením levice stávka odvolána. Přesto vedla k otevřenému rozkolu v sociální demokracii a k založení KSČ.

1921

V průběhu roku došlo k řadě stávek a sociálních střetů - v hornictví, průmyslu lučebním, sklářském, obuvnickém, textilním i stavebním. Bylo to důsledkem poválečné hospodářské krize.

15.-17. ledna

Sjednocením Svazu československých legionářů, Družiny československých legionářů a Jednoty československých legionářů vznikla Československá obec legionářská, jedna z hlavních opor Hradu a nositelka tradic masarykismu. Od roku 1924 vydávala deník Národní osvobození, orientovaný na hradní křídlo.

únor

Podle statistiky žilo v tomto roce na území republiky 13 613 000 obyvatel, z toho 6 850 000 Čechů (51 %), 3 123 000 Němců (23,4 %), 1 910 000 Slováků (14,5 %), 745 tisíc Maďarů, 461 tisíc Rusínů, Rusů a Ukrajinců, 180 tisíc Židů, 75 tisíc Poláků.

21. února

V krompašských železárnách došlo vinou agitace komunistických agitátorů k bouřím, kdy dav napadl továrnu, ubil dva pracovníky a zranil několik četníků. Státní moc obnovila pořádek drastickými prostředky: po salvě z pušek zůstali ležet 4 mrtví dělníci.

27. března

První pokus bývalého císaře Karla I. o monarchistický převrat v Maďarsku. ČSR, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a Rumunsko oznámily 30. března Maďarsku, že si vynutí vojensky Karlův odchod, nedojde-li k němu dobrovolně. Karel I. opustil 5. dubna Maďarsko a vrátil se do vyhnanství ve Švýcarsku.

31. března

Došlo k obnovení Slovenské národní strany; ze Slovenské národní a rolnické strany se odštěpilo "martinské křídlo" v čele s E. Stodolou. Slovenská národní strana se stala malou pravicovou stranou, sdružující zejména slovenské nacionalisty evangelického vyznání.

1921

23. dubna

Pod čerstvým dojmem událostí v Maďarsku došlo k uzavření spojenecké smlouvy mezi ČSR a Rumunskem; spojenecký svazek ČSR, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a Rumunska (zvaný Malá dohoda) byl dobudován smlouvou mezi Rumunskem a Královstvím (7. června).

14.-16. května

Z iniciativy levice sociální demokracie se sešel v Praze ustavující sjezd Komunistické strany Československa, který přijal 21 podmínek ke vstupu do Komunistické internacionály. Již 16. ledna t. r. byla ustavena komunistická strana v politicky nezralém prostředí Slovenska a Podkarpatské Rusi a podobně v březnu t. r. se utvořila německá komunistická sekce. Na požadavek kongresu Kominterny byla v Praze ustavena jednotná KSČ (30. října-2. listopadu 1921), kdy splynuly s KSČ dosud samostatné organizace polských, německých a židovských komunistů.

6. června

Založena Centrokooperativa - Svaz jednot hospodářských družstev Republiky československé, vrcholný orgán agrárního družstevnictví.

23. června-28. července

Propukla stávká bankovních zaměstnanců za platovou úpravu, která skončila nezdarem pro "nervózní radikálnost" jejich agitátorů.

30. června

Československá vláda vyhlásila nový vyživovací plán, jehož podstatou bylo uvolnění obchodu s obilím. O den později (1. července) prosadila agrární strana zrušení vázaného hospodářství.

15. července

Filmová společnost A-B otevřela v Praze na Vinohradech ateliéry, které sloužily k výrobě filmů (do roku 1933).

19. července

Národní shromáždění přijalo zákon o tzv. gentském systému podpor v nezaměstnanosti (poskytování podpor přeneseno na odbory); zákon vstoupil v platnost 1. dubna 1925.

12. srpna

Vydán zákon o závodních výborech (navazoval na zákon o závodních a revírních radách v hornictví z 25. února 1920), jež se mohly ustavovat v závodech nad 30 zaměstnanců.

Měly právo spolupůsobit se správou závodu při propouštění dělníků, mohly podávat návrhy na zlepšení provozu, pracovních metod apod.

26. září

Jmenována vláda E. Beneše.

23. října

Druhý pokus excísaře Karla I. zmocnit se vlády v Maďarsku; Karel se za pomoci monarchisticky naladěných důstojníků pokusil získat na svou stranu armádu. Protestovala Dohoda, ČSR vyhlásila částečnou mobilizaci. Karlovi stoupenci nebyli jednotni, 24. října byly jejich jednotky odzbrojeny. Karel byl internován a 5. listopadu byl maďarským parlamentem oficiálně zbaven trůnu.

30. října-2. listopadu

Na sjezdu v Praze se sloučily jednotlivé komunistické sekce do celostátní KSČ.

6. listopadu

Podepsána československo-polská smlouva o respektování územní celistvosti a vzájemné neutrality z principu arbitráže.

16. prosince

Při návštěvě rakouského prezidenta Hainische a kancléře Schobera u prezidenta T. G. Masaryka v Lánech byla podepsána politická smlouva mezi Rakouskem a Československem. Potvrzovala vzájemnou záruku hranic a zásady neutrality. Byla uzavřena na 5 let; navazovaly na ni hospodářské úmluvy o pomoci Československa Rakousku (úvěr 500 milionů Kč).

1922

25. ledna

Slovenská lidová strana předložila v poslanecké sněmovně oficiální návrh na autonomii Slovenska. Již v létě 1921 vypracoval V. Tuka návrh ústavního zákona označovaný jako Svázová listina Česko-Slovenskej Svázovej republiky a 26. listopadu t. r. odešla lidová strana z vládní koalice (ta byla tímto krokem oslabena o 12 poslaneckých hlasů), přešla do opozice a vytvořila vlastní poslanecký klub (dosud s českými lidovci).

5. června

Podepsána prozatímní smlouva mezi ČSR a sovětským Ruskem (RSFSR), jež upravovala vzájemné vztahy hospodářské i politické (zřizovala zastupitelstva požívající všech diplomatických výsad, avšak nenesoucí titul vyslanectví). Obdobná smlouva byla podepsána o den později s Ukrajinou.

29.-30. června

Republikánská strana československého venkova (od dubna 1919, dříve agrární strana) se na svém sjezdu přejmenovala na Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického lidu; byl přijat opravený program a nový řád pro stranu s celostátní platností (spojila se se slovenskými uskupeními - Slovenskou národní a roľnickou stranou a Slovenskou domovinou, stranou maloroľnického lidu).

1. července

Na Staroměstském náměstí v Praze se konala pietní smuteční slavnost, při níž došlo k vystavení ostatků Neznámého vojína, převezených od Zborova (z místa bitvy 2. července 1917).

13. července

Vydán tzv. malý školský zákon, který upravoval vnitřní poměry v obecném školství (například mezi povinné předměty byla zařazena občanská nauka a ruční práce, pro dívky povinný tělocvik a nauka o domácím hospodářství).

31. srpna

Podepsána spojenecká smlouva mezi ČSR a Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců; byla uzavřena na 5 let a rozšiřovala úmluvu z 14. srpna 1920.

4. října

ČSR přistoupila k tzv. ženevskému protokolu o hospodářské sanaci Rakouska.

7. října

Jmenována vláda (tzv. všennárodní koalice) v čele s agrárníkem A. Švehlou, tvořená širokou koalici českých stran od konzervativní pravice po sociální demokracii (obě socialistické strany, agrárníci, lidovci a národní demokraté). Opozici tvořili komunisté, luďáci, Němci a Maďaři.

listopad

Na pražské německé univerzitě došlo k studentským bouřím; fašisticky orientovaní studenti uspořádali demonstraci proti rektorovi pro jeho židovský původ. Vstoupili do stávků a výuka byla na několik dnů přerušena.

18. listopadu

Vzniklo Národní hnutí, česká fašistická organizace podporovaná národními demokraty, a o dva dny později převážně studentská organizace červenobílých. V listopadu vznikla také fašistická skupina v Holešově kolem časopisu Hanácká republika. Fašisté začali nosit nápadné odznaky - zlatý meč s písmenem N (národ) na podkladě československých státních barev a v kruhovém lipovém věnci.

prosinec

Zřízen Ústav pro technické hospodářství průmyslové, který měl napomáhat vědecky řídit racionalizační úsilí podnikatelů.

Komunisté vyzvali v Národním shromáždění socialistické strany k zřízení jednotné fronty poslanců s cílem řešit hospodářskou krizi.

1923

5. ledna

Na ministra financí A. Rašína byl spáchán 19letým anarchistou J. Šoupalem atentát, na jehož následky 18. února v podolském sanatoriu v Praze skonal.

6. února

Došlo k ustavení Říšské ústřední rady nezaměstnaných, která sdružovala zástupce nezaměstnaných z Čech, Moravy, Slovenska i Podkarpatské Rusi. Ve stejný den se dostavila do Národního shromáždění deputace nezaměstnaných z celé republiky a přednesla zde stížnost na způsob realizace zákona o podpoře nezaměstnaných.

6. března

Vydán zákon na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb.), který reagoval na atentát na ministra Rašína. Zákonem se mladá republika bránila proti extremismu zprava i zleva. Zavedl nové, dosud neznámé skutkové podstaty trestných činů (útok na veřejného činitele, pobuřování, rušení veřejného pořádku apod.). Platil s omezeními i po roce 1945 (nahrazen neslavně proslulým zákonem č. 231/1948 Sb.).

květen

Francouzský generál Foch jednal s československou vládou o francouzsko-německém konfliktu (okupace Porúří).

7. května

Podepsán protokol prodlužující československo-rumunskou spojeneckou smlouvu (z 23. dubna 1921) o další 3 roky.

18. května

Zahájeno pravidelné vysílání Československého rozhlasu v Praze; 1. března 1925 začala vysílat brněnská stanice, 1. srpna 1926 bratislavská stanice, 17. dubna stanice Košice a od 1. července 1929 stanice Ostrava.

18. srpna

Velvyslanecká konference předložila československo-polský spor o Javorinu Radě Společnosti národů (ta schválila 12. března 1924 delimitační čáru určenou Mezinárodním soudním dvorem v Haagu). Spor o Javorinu byl ukončen za návštěvy E. Beneše v Polsku (23. dubna 1925).

20. srpna-6. října

Proběhla generální stávk horníků proti krácení mezd.

16. října

V českých zemích proběhly volby do obecních zastupitelstev, na Slovensku a Podkarpatské Rusi se uskutečnily 30. září.

1924

25. ledna

Z iniciativy E. Beneše byla uzavřena československo-francouzská spojenecká smlouva, která garantovala nezávislost a územní nedotknutelnost republiky především proti případnému útoku ze strany Německa či Maďarska. Byla odrazem profrancouzské československé zahraniční politiky. Smlouva byla doplněna na tzv. arbitrážní smlouvu v Locarnu 15. října 1925.

14. dubna

Předseda senátu, agrárník K. Prášek, rezignoval na svou ústavní funkci, když se jako předseda Družstva hospodářských lihovarů zapletl do korupční "lihové aféry". Na tomto jeho rozhodnutí měl svůj pozitivní podíl prezident T. G. Masaryk, který svým společenským bojkotem přinutil Práška k rezignaci; ten pak založil vlastní agrární stranu (bez většího efektu). Na počátku roku 1924 se provalila řada dalších korupčních afér (uhelná, petrolejová, benzinová).

26. května

Mezi ČSR a Itálií byla uzavřena smlouva o "srdečném přátelství".

29. června

Založena Nezávislá socialistická strana dělnická; u jejího zrodu stály levicové skupiny bývalých anarchistů vyloučených 3. března 1923 ze socialistické strany (B. Vrbenský, L. Landová-Štychová) a z tzv. Volné myšlenky (T. Bartošek).

září

Založena Československá strana konzervativní, mající základnu ve velkých městech (Praha, Brno); šlo o krajně pravicovou stranu, v jejímž čele stáli J. Skála, Z. Zástěra, redaktor Strakatý.

9. října

Národní shromáždění přijalo zákon o sociálním pojištění dělníků a zaměstnanců; vstoupil v platnost 1. července 1926.

10. října

Přijato sedm tzv. bankovních zákonů, které sloužily k sanaci bank; mnohé banky zaznamenaly v letech krize 1921-1923 značné ztráty, zkrachovaly tři velké banky - Moravskoslezská (1922), Pozemková a Bohemia (1923). Několik provinčních bank se sloučilo s velkými bankovními ústavami.

1925

1. dubna

V platnost vstoupil tzv. gentský systém podpory v nezaměstnanosti, který přenášel rozhodování o nároku na podporu na odbory; ty také tyto podpory vyplácely a stát jim poskytoval tzv. státní příspěvek.

18. dubna

Do stávků vstoupili kovodělníci v severozápadních Čechách (trvala 2 měsíce a skončila pro ně neúspěšně). S podobným výsledkem skončil mzdový zápas východočeských textiláků v srpnu-září 1925.

25. dubna

Podpis československo-polské likvidační, arbitrážní a obchodní smlouvy.

6. července

Výroční den upálení M. J. Husa se stal státním svátkem a účast prezidenta i vlády na Husových oslavách vedla ke konfliktu ČSR s Vatikánem. Papežský nuncius F. Marmaggi opustil na protest Prahu, a tím nastalo faktické přerušování diplomatických vztahů. Konflikt byl ukončen uzavřením tzv. modu vivendi (17. prosince 1927) mezi oběma státy a příjezdem nového nuncia do Prahy v roce 1928. Nunciatura existovala v Praze od roku 1920.

16. září

Nová politická strana - Národní strana práce (v čele s J. Stránským a K. Englišem), která vznikla odštěpením opozičního (zejména moravského) křídla od národní demokracie, uveřejnila své Programové prohlášení, jehož spoluautorem byl i J. Herben. V parlamentních volbách (1925 i 1929) nebyla však strana příliš úspěšná a v únoru 1930 zanikla.

27. září

Skupina kolem K. Práška a J. Rychtera po odchodu z Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu založila Československou stranu agrární a konzervativní; v parlamentních volbách (1925) neuspěla a v roce 1927 splýnula s Národní obcí fašistickou.

5.-16. října

Locarnská konference a zde uzavřené dohody vedly k oslabení mezinárodní prestiže Československa; Německo garantovalo západní hranice (podepsalo garanční smlouvu s Francií a Belgií), avšak podobnou garanci odmítlo pro východní sousedy (Polsko a ČSR) a přistoupilo jen na arbitrážní smlouvy (nebyly zahrnuty do locarnských dohod podepsaných 1. prosince v Londýně). ČSR se stala jedním ze signatářů Locarnské dohody.

15. listopadu

Konaly se parlamentní volby; jako nejsilnější strana vyšla z voleb Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (13,7 %), na druhém místě skončila KSČ (13,2 %) a třetí stranou v pořadí se stala lidová strana (9,7 %). Teprve na čtvrtém místě skončila v roce 1920 nejsilnější strana - sociální demokracie (8,9 %) a těsně za ní druhá z tzv. socialistických stran - Československá socialistická strana (8,6 %). Z německých stran byl nejsilnější Bund der Landwirte (8 %).

26. listopadu

Státy Malé dohody podepsaly protokoly o možnosti přepravy válečného materiálu přes své území; tím se zintenzivnila jejich vojenská spolupráce.

9. prosince

Sestavena nová vláda (tzv. všennárodní koalice) vedená znovu A. Švehlou (doplněna dvěma úřednickými ministry).

1926

3. února

Vydáním jazykového nařízení k jazykovému zákonu z 29. února 1920 byl prohlášen "jazyk československý", tj. ve skutečnosti český nebo slovenský, za jazyk státní; menšiny měly právo používat svého jazyka v úředním styku v soudních okresech, kde tvořily alespoň pětinu obyvatel.

8. února

J. Honzl a J. Frejka založili Osvobozené divadlo, divadelní sekci Devětsilu (založen 5. října 1920); poprvé se představili v pražském divadle Na Slupi.

7.-15. března

V Praze a na Kladně proběhly demonstrace proti agrárním clům a proti kongruence (zvýšení platů duchovenstva).

18. března

Napětí v koalici vedlo k demisi vlády A. Švehly; jmenována úřednická vláda (druhá) J. Černého.

26. března

Některé ze vznikajících fašistických skupin (především Českoslovenští fašisté a Národní hnutí) se sdružily v Národní obec fašistickou (NOF). Dne 2. ledna 1927 se v Brně sešel sjezd Velké rady fašistické, kde bylo zvoleno sedmičlenné direktorium vedené R. Gajdou. Hnutí byl vzorem zejména italský fašismus. Volalo po vládě silné ruky a požadovalo ustavení korporativního státu. Své členy získávalo především sociální demagogií a levným nacionalismem, zaměřeným protiněmecky. Mládežnická organizace NOF se nazývala Omladina.

1. dubna

Zahájila činnost Národní banka československá (předtím její povinnosti vykonával Bankovní úřad ministerstva financí) jako základní orgán měnové správy a ústřední cedulová (emisní) banka ČSR. Byla akciovou společností, v čele stál guvernér jmenovaný prezidentem na 5 let. Hlavním úkolem této banky byla správa československé měny, banka měla na 15 let výhradní právo emise (vydávání) bankovek. Zřízení banky bylo projevem postupující hospodářské stabilizace Československa a přechodu k výrazné konjunktúře. Vytvoření stabilní československé měny spolu s růstem produktivity práce a racionálními metodami řízení vedlo k hospodářskému růstu a také k růstu životní úrovně (klesl počet nezaměstnaných), takže ČSR se zařadila mezi středně hospodářsky rozvinuté státy.

15. června

Předsednictvo Československé strany socialistické vydalo prohlášení, v němž požadovalo odstoupení úřednické vlády J. Černého.

22. června

Po bouřlivém jednání ve sněmovně byla přijata pevná agrární cla na obilí, mouku a mlýnské výrobky, sádlo, rýži, brambory, luštěniny aj. (prosazovali je agráři,

podporování lidovci proti levici). Od 6. června t. r. platila pohyblivá cla na obilí, mouku, mlýnské výrobky a sádlo. Uzákonění vysokých agrárních cel nevyhovovalo exportnímu průmyslu.

25. června

Poslanecký tandem lidovci - agráři prosadil přijetí zákona o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností (tzv. kongruí); zákon zajišťoval finanční příjem duchovním kongruálních církví a další jejich finanční požitky. Odporoval tak zásadě odluky církve od státu.

1. července

V platnost vstoupil zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (z října 1924, novelizován v roce 1928).

18.-19. září

Sjezd Československé strany socialistické v Brně upevnil pozici skupiny předsedy V. Klofáče a E. Beneše (vstoupil do strany v roce 1923) proti nacionálně radikální skupině J. Stříbrného a J. Trnoblanského, která byla ze strany vyloučena. Strana se přejmenovala na Československou stranu národně socialistickou. Benešovo vítězství výrazně ovlivnilo další vývoj strany, která se stala oporou hradního demokratického tábora.

12. října

Jmenována nová (již devátá) vláda (tzv. panské nebo též občanské koalice) v čele s A. Švehlou; nevstoupily do ní socialistické strany. Ve vládě vedle agráři (čtyři křesla) byli zastoupeni lidovci dvěma ministry, živnostníci jedním, německá agrární a německá křesťansko-sociální dostala po jednom křesle; zbývajících pět ministrů bylo tzv. odborníky.

28. října

Generál R. Gajda, náčelník hlavního štábu Československé armády, byl obviněn z přípravy fašistického puče; ten byl plánován na 2. července 1926 (vyvrcholení VIII. všesokolského sletu), později na 28. října t. r. Gajda byl zbaven hodnosti a ze své funkce suspendován.

1927

15. ledna

Hlinkova slovenská ľudová strana vstoupila dvěma ministry do vlády (J. Tiso a M. Gažík) poprvé a naposledy. 8. října 1929 vystoupila z vlády na protest proti odsouzení jejího předáka V. Tuky za velezradu.

8. dubna

Přijata novelizace branného zákona z 19. března 1920, který stanovil roční kontingent nováčků na 70 tisíc, ostatní branci (nad tento počet) byli zařazeni do tzv. náhradní služby. Národní shromáždění zrušilo volební právo příslušníků branné moci a četnictva.

19. dubna

Osvobozené divadlo, které vzniklo 8. února 1926, uvedlo první hru J. Voskovce a J. Wericha Vestpocket revue.

13.-15. května

V Jáchymově proběhla konference Malé dohody, která se zabývala hospodářskými vztahy mezi členskými státy tohoto bloku. K další poradě o této problematice došlo v Bukurešti 20.-21. června 1928 (bez výraznějšího efektu).

27. května

T. G. Masaryk byl potřetí zvolen prezidentem ČSR, získal 274 hlasů, protikandidát KSČ V. Šturc 54 hlasů, 60 hlasovacích lístků bylo prázdných.

15. června

Přijaty tři nové zákony, které měly realizovat reformu přímých daní.

14. července

Vydán zákon č. 125/Sb. o organizaci politické správy (též organizační zákon), který zcela negoval župní zřízení a kodifikoval zemské a okresní správy. Základem administrativního rozdělení republiky se staly země - Česká, Moravskoslezská, Slovenská a Podkarpatoruská; sídelními městy byly Praha, Brno, Bratislava a Užhorod. Zemské a okresní úřady vedl zemský prezident a okresní hejtman, v každém správním obvodu bylo zřízeno zemské zastupitelstvo (v Čechách čítalo 120 členů, na Moravě a ve Slezsku 60, na Slovensku 54 a na Podkarpatské Rusi 18).

23. srpna

Vypukla tzv. sázavská aféra, kdy čtyři členové Omladiny, mládežnické organizace Národní obce fašistické, přepadli na Sázavě vilu dr. Vorla, pracovníka ministerstva obrany, aby se zde zmocnili dokumentů, které svědčily proti generálu R. Gajdovi. Výsledkem bylo zbavení Gajdy poslaneckého mandátu a jeho odsouzení na 2 měsíce.

1928

1. ledna

Člen Hlinkovy slovenské ľudové strany V. Tuka uveřejnil v tiskovém orgánu této strany Slováč článok V desiatom roku Martinskej deklarácie (často nazývaný Vacuum iuris), v němž se snažil dokázat, že Deklarace slovenského národa z 30. října 1918 měla nezveřejněnou doložku, podle níž po 10 letech existence společného státu nastane "vacuum iuris", právní "prázdno", přestane platit ústava i zákony a bude na Slováčích, jak dál rozhodnou o svém dalším osudu. Tuka byl označen za maďarského agenta, zbaven poslanecké imunity, v lednu 1929 zatčen a v říjnu t. r. odsouzen na 15 let těžkého vězení.

20. ledna

Došlo k parafování modu vivendi mezi ČSR a Vatikánem (připraven 17. prosince 1927), jenž mj. stanovil, že "žádná část ČSR nebude podřízena ordináři, jehož sídlo je za hranicemi československého státu a že rovněž žádná československá diecéze nebude přesahovat státních hranic"; tím se Slovensko vymanilo z církevní pravomoci

maďarských biskupů. Modus vivendi vstoupil v platnost 2. února 1928, čímž došlo k obnovení diplomatických styků mezi Vatikánem a ČSR.

28. -29. ledna

Konal se kongres sociálně demokratických stran v ČSR, který přinesl ideové i politické sblížení československé a německé sociální demokracie; 14. března t. r. byl ustaven sjednocovací výbor obou stran za vedení jejich předsedů A. Hampla a L. Czecha.

28. dubna

Národní demokracie vstoupila L. Novákem (ministr průmyslu, obchodu a živnosti) do Švehlovy vlády.

26. května-28. října

V Brně proběhla na nově vybudovaném moderním výstavišti Výstava soudobé kultury v Československu, která dokumentovala nesporný pokrok prvních deseti let existence ČSR; neměla hospodářský charakter, ale poslání společenské a politické. Celkem ji navštívilo na 2,7 milionu osob.

6. července

Jílkovo vedení KSČ se pokusilo (navzdory vládnímu zákazu) zorganizovat velkou demonstraci na Václavském náměstí v Praze proti politické perzekuci, tzv. Rudý den. Pokus (označovaný za "komunistický puč") skončil žalostným krachem, Pražané tuto akci ignorovali.

27. srpna

Delegace ČSR patřila k patnácti státům, které podepsaly v Paříži Briand-Kelloggův pakt, mezinárodní smlouvu zavazující účastnické státy k zřeknutí se války "jako nástroje národní politiky".

9. října

Na stavbě hotelu Centrum v Praze Na poříčí došlo ke zřícení nedokončené stavby, která pohřbila pod svými troskami na 60 dělníků.

2. prosince

Konaly se volby do zemských zastupitelstev; strany vládní koalice získaly 47,7 % hlasů.

1929

16. ledna

Sešel se poslanecký a senátorský klub Hlinkovy slovenské lidové strany, aby projednal "případ" V. Tukey (z 1. ledna 1928). Poslanci F. Juriga a F. Tománek předložili rezoluci, která však nebyla přijata (uveřejnili ji pak v týdeníku Slovenské lidové noviny); v ní vyslovili požadavek státní jednoty a nerozlučitelnosti republiky Čechů a Slováků. Oba byli 15. února t. r. vyloučeni ze strany.

22. ledna

Předsednictvo Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu rozhodlo, aby těžce nemocný předseda vlády A. Švehla byl vystřídán jiným agráříkem; dosud byl

Švehla zastupován lidovcem J. Šrámkem. Švehla navrhl za svého nástupce (po dohodě s prezidentem Masarykem) F. Udržala.

1. února

Jmenována nová vláda agrárníka F. Udržala (tzv. občanské koalice).

18.-23. února

Konal se V. sjezd KSČ, který postavil do čela strany představitele ultraradikálního křídla "karlínských kluků", třiatřicetiletého K. Gottwalda. Nové vedení, vycházející z usnesení Komunistické internacionály, zahájilo ostrý boj proti režimu v ČSR a vyzvalo k boji za sovětské Československo.

27. března

26 poslanců a senátorů za KSČ vydalo prohlášení, v němž se postavili proti Gottwaldovu vedení. Podobně reagovala skupina spisovatelů (S. K. Neumann, I. Olbracht, H. Malířová, J. Hora, J. Seifert, M. Majerová, V. Vančura).

28. dubna

J. Stříbrný přejmenoval Stranu slovanských národních socialistů (založena v roce 1927) na Stranu radikálních socialistů a vzápětí na Ligu proti vázaným kandidátním listinám (po parlamentních volbách v říjnu 1929 přijala název Národní liga).

7.-8. května

Proběhl sjezd Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, na němž se střetlo umírněné křídlo, které chtělo pokračovat v dosavadních kontaktech s Hradem (vedl F. Udržal), s představiteli radikálů v čele s F. Staňkem a R. Beranem.

21. května

Došlo k podpisu arbitrážních dohod mezi státy Malé dohody (ČSR, Rumunsko, Jugoslávie).

23. května

V Praze se z iniciativy Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu sešel I. sjezd Mezinárodního agrárního byra (Zelené internacionály); do jeho čela byl zvolen A. Švehla.

31. srpna

Haagská konference jednající o německých reparacích snížila Československu tzv. příspěvek za osvobození; původní částka 750 milionů zlatých franků (12 miliard 750 milionů Kč) byla snížena na jednu čtvrtinu, tj. 3 miliardy Kč, která měla být splácena po dobu 37 let.

září

Propukla vládní krize způsobená rozpory mezi vládními stranami, zejména mezi agrární a lidovou stranou (zavinily to výsledky voleb do zemských zastupitelstev, které politicky posílily lidovce na úkor agrárníků). Do sporů zasahovaly také obě socialistické strany, které se domáhaly účasti ve vládě.

8. října

Z Udržalovy vlády odešli dva ministři Hlinkovy slovenské lidové strany - J. Tiso a L. Labaj (vystřídal 27. února 1929 M. Gažíka) na protest proti odsouzení V. Tukey do vězení (5. října t. r., Tuka byl poté 3. června 1937 omilostněn, ale zůstal pod ochranným dozorem).

18. října

Vznikla levicová organizace intelektuálů Levá fronta; předsedou se stal básník S. K. Neumann, členy byli mj. pedagog O. Chlup, filozof J. L. Fischer, spisovatelé V. Vančura, V. Nezval, F. Halas, J. Seifert, literární kritik B. Václavek.

24. října

Krachem na newyorské burze začala světová hospodářská krize, jež poněkud opožděně (na jaře 1930) zasáhla rovněž ČSR. V roce 1932 poklesla průmyslová výroba na 63,6 %, a na jaře následujícího roku dokonce na 60,2 %; obdobně došlo ke snížení zahraničního obchodu (v roce 1933 na pouhých 28,8 %). Tehdy také (v březnu) dosáhl počet nezaměstnaných počtu 978 tisíc. Nejhuře byl postižen lehký průmysl - sklářský a textilní - který byl tradičně soustředěn v sudetském pohraničí. Krize silně otrásla celou společností a sociální nejistota nahrávala nejen radikálním stranám, ale všem zastáncům silné státní intervence.

27. října

Volby do Národního shromáždění (nevolili již příslušníci branné moci a četnictva, těm bylo zákonem č. 56/1927 odňato volební právo); první místo si uhájila agrární strana (15 %), na druhé místo postoupila sociální demokracie (13 %), třetí skončila národně socialistická strana (10,4 %) a těsně za ní KSČ (10,2 %). Na Slovensku lidová strana poněkud ztratila (5,7 %), z německých stran posílila své pozice sociální demokracie (6,9 %) a stala se nejsilnější německou stranou. Bund der Landwirte vytvořil koalici s tzv. Německým pracovním a hospodářským společenstvím (Německé volební souručenství) a získal jen 5,4 %.

7. listopadu

Československá měna přešla ke zlaté měně; zlatý obsah Kč byl určen 44,58 mg ryzího zlata.

7. prosince

Nastoupila nová vláda agrárníka F. Udržala (tzv. široké koalice), v níž se sešli ministři agrární strany, lidovci, národní demokraté, živnostníci, socialisté, němečtí sociální demokraté a Německé volební souručenství. Namísto koaličních výborů (Pětka, Osmička) si vláda zvolila ze svého středu politické a hospodářské kolegium a výbor pro personální otázky.

1930

Založen český národně socialistický tábor Vlajka; nepočtené členstvo této fašistické organizace tvořily vesměs deklasované živly. Představitelem organizace byl J. Rys-

Rozsévač, tiskovým orgánem časopis Vlajka. Vlajka původně stála na pozicích protiněmeckého šovinismu, zcela v duchu českého fašismu.

Stoupenci J. Stříbrného založili (po rozpadu Ligy proti vázaným kandidátním listinám v dubnu 1930) novou českou fašistickou politickou stranu Národní ligu; na sjezdu v lednu 1932 přijala fašistický program stavovského korporativního státu.

leden

Na sjezdu v Ružomberku vyhlásila Hlinkova slovenská ľudová strana požadavek autonomie jako svůj hlavní politický program a současně se postavila za V. Tuku.

16. února

Národní strana práce (v čele J. Stránský) ukončila svou činnost a vedení strany doporučilo svým členům, aby vstoupili do Československé národně socialistické strany.

7. března

U příležitosti oslav 80. narozenin T. G. Masaryka přijalo Národní shromáždění zákon s prohlášením, že "T. G. Masaryk se zasloužil o stát".

8. května

Hlinkova slovenská ľudová strana předložila (již podruhé, předtím 25. ledna 1922) návrh na autonomii Slovenska.

27. června

Podpis dodatkové smlouvy k dvoustranným paktům států Malé dohody; upravovala vnitřní řád konferencí tohoto bloku a jeho mezinárodní vystupování.

srpen

Zahájena státní stravovací akce pro nezaměstnané, odborově neorganizované dělníky, kteří byli po 1. lednu 1930 alespoň tři měsíce v námezdním poměru; svobodný dostával týdenní poukázku na potraviny ve výši 10 Kč, ženatý v ceně 20 Kč.

19. září

Konal se I. sjezd Československé strany živnostensko-středostavovské.

27.-29. září

Konal se XVI. sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické; přijal program, v němž se strana distancovala od marxismu.

1. prosince

Provedeno druhé sčítání obyvatelstva; ČSR měla 14 729 536 obyvatel (Čechy 7 109 376, Morava a Slezsko 3 565 010, Slovensko 3 329 793 a Podkarpatská Rus 725 357 obyvatel). V celém Československu bylo napočítáno 2 215 777 obydlených domů a v nich 3 667 178 domácností. Ve městech žilo (v českých zemích) 47,8 % obyvatel, kdežto na Slovensku jen 26,1 %. Největším městem byla Praha s 849 tisíci obyvatel, následovaly Brno s 272 tisíci, Ostrava se 194 tisíci, Bratislava se 156 tisíci a Plzeň se 131 tisíci obyvatel.

25. prosince

Proběhla premiéra prvního českého zvukového filmu Fidlovačka.

1931

19. ledna

Z podnětu M. Hodži založen Národohospodářský ústav pro Slovensko, který vytvářel předpoklady pro ekonomický rozvoj této země.

4. února

U duchcovského viaduktu došlo ke střetnutí průvodu nezaměstnaných s četnictvem; výsledkem byli čtyři mrtví a čtyři ranění.

15.-16. března

V Praze se sešel celonárodní sjezd nezaměstnaných; na tisíc delegátů žádalo zrušení gentského systému podpory v nezaměstnanosti a plnou státní podporu pro všechny nezaměstnané.

3.-5. května

Schůzka ministrů zahraničních věcí států Malé dohody se vyslovila záporně k připravované celní německo-rakouské unii.

25. listopadu

Při srážce nezaměstnaných kamenodělníků v Dolní Lipové u Frývaldova (dnešního Jeseníku) bylo usmrceno 8 dělníků a 30 zraněno.

29. února

Vydán zákaz polovojenské organizace Volkssport, která byla součástí Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei. Na řadu jejích vedoucích činitelů byla 25. května uvalena žaloba za protistátní aktivitu.

1932

2. března

Publikován plán francouzské vlády O hospodářském sblížení střední Evropy (tzv. Tordieuův plán), na jehož vzniku se podílela i československá diplomacie. Memorandum navrhovalo ekonomickou součinnost států Malé dohody, Rakouska a Maďarska na principu preferenčním a regionálním. Proti plánu vystupovalo Německo a Itálie.

23. března-19. dubna

Proběhla velká stávka horníků severočeského revíru na Mostecku, která vyvolala hnutí solidarity. Šlo o největší sociální konflikt v období hospodářské krize.

21. dubna

Vydán tzv. bankovní zákon, který upravoval některé poměry peněžních ústavů a zvětšoval státní příspěvky do sanačního fondu, čímž docházelo k zesílení vlivu státu v těch bankách, které byly krizí nejvíce oslabeny.

25.-26. června

Za účasti asi 500 zástupců mládeže všech politických směrů proběhl v Trenčianských Teplicích sjezd mladé slovenské generace; tohoto setkání využili luďáci k vlastní propagaci. Účastníci sjezdu byli rozděleni na dvě skupiny - přívržence federalismu a regionalismu. Sjezd se nakonec vyslovil proti centralismu a za jistý stupeň autonomie pro Slovensko, avšak nepostavil se jednoznačně za program Hlinkovy slovenské lidové strany.

24. září

Krajský soud v Brně vynesl rozsudek nad funkcionáři organizace Volkssport; byly jim prokázány protistátní styky s organizacemi říšské NSDAP v Německu, které vystupovaly proti bezpečnosti ČSR. Na základě tohoto rozsudku vydala poslanecká sněmovna 23. února 1933 k soudnímu stíhání poslance Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei R. Junga, H. Krebse, R. Kaspera a L. Schuberta.

16. října

V manifestu přijatém na shromáždění ve Zvolenu vyhlásili představitelé Hlinkovy slovenské lidové strany (A. Hlinka) a Slovenské národní strany (M. Rázus) vytvoření Jednotného autonomistického bloku a program společného postupu při tzv. vymáhání slovenských práv. Jejich blok trval do parlamentních voleb v roce 1935.

29. října

Radikální skupina v agrární straně (F. Staněk, J. Vraný, R. Beran) kritizovala předsedu vlády F. Udržala za to, že nehájí v dostatečné míře zájmy strany. K oslabení koaliční Udržalovy vlády došlo také v důsledku krize státních financí. Nakonec 24. října dosavadní vládní kabinet odstoupil a po rekonstrukci byla jmenována nová vláda agrárníka J. Malypetra (tzv. široké koalice), dosavadního předsedy poslanecké sněmovny. Vláda zavedla poměrně radikální úsporná opatření: byl sestaven velmi úsporný státní rozpočet na rok 1933, další opatření se dotýkala především státních zaměstnanců, kterým byl zastaven vánoční přírůstek, a byl vydán zákon o úsporných personálních opatřeních.

29.-30. října

Na sjezdu agrární strany došlo k posílení Beranova pravicového směru (ten nejdříve prosadil odvolání F. Udržala z funkce premiéra a po smrti A. Švehly v prosinci 1933 se stal úřadujícím místopředsedou).

29. října - 1. listopadu

Na sjezdu Německé sociálně demokratické strany se dostal do čela vedení L. Czech; sjezd potvrdil potřebu pokračovat v koaliční politice.

4. listopadu

Zahájena rosicko-oslavanská stávková horníků, která trvala 16 týdnů (do února 1933); požadavky stávkujících na zvýšení mezd nebyly splněny.

1933

21.-22. ledna

V Brně-Židenicích došlo k nezdařenému pokusu o fašistický puč skupiny více než 60 českých fašistů, kteří (vedeni nadporučíkem L. Kobsinkem) se pokusili o obsazení zdejších Svatoplukových kasáren. "Židenický puč" se měl stát (snad) signálem k širšímu fašistickému převratu; jeho aktéři byli napojeni na R. Gajdu a Národní obec fašistickou. Celá akce byla poměrně rychle zlikvidována, s 57 pučisty se konal soud.

1. února

Předseda DNSAP R. Jung přednesl v poslanecké sněmovně prohlášení, v němž odmítl loajalitu k ČSR, vyslovil se pro celní a hospodářskou jednotu s Německem a uvítal uchopení moci v Německu nacisty.

16. března

Podpisem Organizačního paktu Malé dohody se vytvářela Stálá rada, Sekretariát a Hospodářská rada; Stálá rada měla za cíl koordinovat zahraniční politiku členských států dohody. K užší politické spolupráci mezi nimi směřovala i nezveřejněná deklaráce.

21. března

Vydán zákon o půjčce práce, který jako státní investiční půjčka měl vytvářet dostatečné rezervy ke krytí rozpočtových schodků a jiných mimořádných výdajů. Ke zmírnění sociálních dopadů krize sloužilo zvýšení státních příspěvků v nezaměstnanosti, nouzové stravování a poukázkové akce, komunální a veřejné práce.

27. března

Vydán kartelový zákon, který garantoval kartelům právní ochranu a přiznával jim hospodářské funkce ve smyslu usměrnění výroby, odbytu a cen. Zákon doprovodila řada vládních nařízení o syndikalizaci výroby a obchodu a o řízeném hospodářství.

9. června

Po prudkém boji uvnitř koaličních stran byl přijat zmocňovací zákon ("o mimořádné moci nařizovací"), kterým se rozšiřovala pravomoc vlády na úkor parlamentu; na jeho základě byl upraven i celní sazebník, došlo ke změnám v dovozních listech i k revizi gentského systému. Byl výslovně omezen na hospodářskou sféru. Zmocňovací zákon byl rovněž doplněn řadou zákonů politického charakteru, které chránily demokracii před extremistickými skupinami i organizacemi (mohly zastavit jejich činnost). Byl prodlužován do léta 1937.

10. července

Národní shromáždění schválilo dva tiskové zákony; šlo jednak o doplnění zákona na ochranu republiky (umožňoval zastavit periodické tiskoviny) a jednak o doplňkový zákon, který kontroloval kolportáž tisku.

13. července

Schválen zákon o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a některých jiných osob a o překládání soudců na jiné služební místo.

12.-15. srpna

V Nitře proběhly oficiální státní oslavy 1100. výročí založení prvního křesťanského kostela knížetem Pribinou (833) za účasti vládní delegace v čele s předsedou vlády J. Malypetrem a četných zahraničních hostů. Luďáci (podporovaní i papežským nunciem P. Ciriacim) využili oslav k protivládní nacionalistické demonstraci, na níž A. Hlinka proklamoval program slovenské autonomie. Akce vyvolala rozruch v zahraničí a také napětí mezi ČSR a Vatikánem.

2. října

Představitelé německých turnerů založili nové sudetoněmecké nacionalistické politické hnutí - Sudetendeutsche Heimatsfront (Sudetoněmeckou frontu). Do nové organizace vstupovali zejména členové obou nacionálních stran, které byly 4. října t. r. zakázány. V čele stál K. Henlein, tiskovým orgánem byl deník Die Zeit.

4. října

Vládním nařízením byla zakázána činnost Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei a 11. listopadu bylo vydáno nařízení o jejím rozpuštění; hlavní představitelé R. Jung a H. Krebs uprchli do Německa. Podobně došlo také k zákazu Deutsche Nationalpartei.

24. října

Ustavena Nejvyšší rada obrany státu.

25. října

Vydán zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran; byl namířen proti extrémním stranám zprava (fašistické, nacionalistické) i zleva (levicové, KSČ).

prosinec

Národohospodář K. Engliš (od roku 1934 guvernér Národní banky) zveřejnil návrh na zavedení dovozních příplatků; peníze takto získané by byly opět vypláceny vývozcům jako prémie za odvedené valuty. Tím by se snížila hodnota koruny v poměru k cizím měnám. O tento Englišův návrh se rozpoutal ostrý boj (za návrh se postavila především agrární strana, naopak Ústřední svaz československých průmyslníků se postavil proti). Engliš byl odpůrcem Rašínovy deflační měnové politiky, podporoval politiku stabilizace měny, podřízené zájmům výroby a obchodu.

1934

3. ledna

Na hnědouhelném dole Nelson III. v Oseku u Duchcova došlo k výbuchu a následnému požáru, který si vyžádal 142 obětí; jako důsledek byl přijat tzv. Lex Nelson, který zřizoval Státní báňskou inspekci.

14. února

Provedena reorganizace Malypetrovy vlády; národní demokracie z ní vystoupila na protest proti devalvaci a přešla do opozice. "Staronové" vládě široké koalice opět předsedal agrárník J. Malypetr.

17. února

Po několikátýdenním boji a zákulisním vyjednávání provedla vláda první devalvaci koruny; její zlatý obsah byl snížen asi o 1/6, z 44,58 mg na 37,15 mg ryzího zlata. Současně bylo sníženo povinné zlaté krytí na 25 % celkového oběhu bankovek.

14. března

Vládou byl zřízen Reeskontní a lombardní ústav, který působil jako banka peněžních ústavů.

7. dubna

Spojením 10 organizací (nejvýznamnější byly Národní obec fašistická, Radikální národní demokracie, Národní strana živnostenstva a obchodnictva, Národní tábor, Selský svaz aj.) vzniklo české fašistické seskupení Národní fronta; předsedou se stal prof. F. Mareš (obhájce pravosti Rukopisů), místopředsedou R. Gajda. Tiskovým orgánem byl Hlas Národní fronty.

26.-28. dubna

V Praze proběhla jednání ministra zahraničí E. Beneše s francouzským kolegou L. Barthouem o situaci ve střední Evropě a o politice vůči Německu a SSSR.

24. května

V prezidentských volbách byl zvolen (již počtvrté) hlavou ČSR T. G. Masaryk; obdržel 327 hlasů, jeho protikandidát K. Gottwald 38 hlasů (53 lístků bylo prázdných).

3. června

Zveřejněno stanovisko ČSR, v němž se vláda oficiálně přihlásila k francouzsko-sovětskému návrhu východního paktu založeném na kolektivní bezpečnosti.

9. června

ČSR uznala de iure Sovětský svaz a navázala s ním diplomatické styky.

30. června

Na iniciátory protimasarykovské kampaně před prezidentskými volbami (poslance K. Gottwalda, J. Krosnáře, V. Kopeckého a J. Štětka, kteří vydali leták Ne Masaryk - ale Lenin!) byl vydán zatykač. Trestnímu stíhání unikli útekem do SSSR.

13. července

Ustavena Československá obilní společnost, která obdržela od státu monopolní právo prodeje, nákupu, dovozu a vývozu obilí, krmiv a mlýnských výrobků. Obilní monopol byl ovládán zejména družstevními centrály. V této době se již projevovaly prvky postupného oživení ekonomiky.

21. října

Na sjezdu Sudetendeutsche Heimatsfront v České Lípě se Henlein přihlásil k republikánské státní formě a vyslovil se odmítavě k italskému i německému fašismu s tím, že jeho strana nemá zájem o revizi hranic.

21. listopadu

Ministr školství a národní osvěty J. Krčmář vydal výnos o předání univerzitních insignií německou univerzitou Univerzitě Karlově. Výnos se stal signálem k nacionalistickým kraválům a výtržnostem, které organizovaly skupiny českého fašismu; ty narazily na protiakce sociální demokracie a národních socialistů i většiny studentů. Bezprostředním podnětem k tzv. insigniádě bylo obsazení Karolina německými nacionalistickými vysokoškoly ráno 24. listopadu.

10. prosince

ČSR přistoupila k francouzsko-sovětskému protokolu z 5. prosince t. r., jenž zavazoval signatáře neuzavírat dohody se státy, které se postavily proti návrhu východního paktu.

1935

11. ledna

Lublaňská schůzka Stálé rady Malé dohody prokázala zájem ČSR na tzv. dunajském paktu navrženém 2. ledna t. r. Francií a Itálií; rozpory v podunajské oblasti zabránily realizaci projektu.

28. března

Jednáno o předvolební spolupráci mezi Bund der Landwirte a Sudetendeutsche Heimatsfront; k dohodě nedošlo.

4. dubna

Britský ministr zahraničí A. Eden navštívil na své cestě z Varšavy Prahu a jednal zde se svým rezortním československým kolegou E. Benešem o mezinárodní situaci v Evropě po vyhlášení branné povinnosti v Německu (16. března t. r.).

25. dubna

Sloučením Československé národní demokracie (předseda K. Kramář), Národní ligy (J. Stříbrný) a Národní fronty (F. Mareš) vzniklo Národní sjednocení, česká nacionalistická strana v čele s Kramářem. Tiskovým orgánem této strany byly Národní listy.

26. dubna

Zrušen zákaz německé nacionální strany Deutsche Nationalpartei (ze 4. října 1933); strana však nebyla obnovena, její členové již zcela splynuli s henleinovským hnutím.

30. dubna

Henleinova Sudetendeutsche Heimatsfront se přejmenovala na Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmeckou stranu), její bratrská strana na Slovensku nesla název Karpatendeutsche Partei (Karpatoněmecká strana). Hlavním představitelem byl vedle K. Henleina i K. H. Frank a ústředním tiskovým orgánem Die Zeit. Zpočátku působila mezi německým obyvatelstvem Sudet loajálně vůči ČSR, postupně však vystupovala se separatistickým programem autonomie Sudet a stávala se nástrojem rozbití republiky v souladu s expanzivními plány Německa.

16. května

V Praze byl uzavřen pakt o vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR; 2. čl. podpisového protokolu vázal platnost závazku pomoci na zásah Francie.

19. května

Proběhly volby do Národního shromáždění; nejsilnější politickou stranou se stala Sudetendeutsche Partei (15,2 %) a jedině volební matematikou se podařilo agrárářům (získali 14,3 %) udržet si ve sněmovně o jedno křeslo více (45 ku 44), a tím i právo sestavit novou vládu. Třetí nejsilnější stranou byla sociální demokracie (12,6 %) před komunisty (10,3 %) a národními socialisty (9,2 %). Naděje Národního sjednocení nevyšly (5,6 %). Na Slovensku si mírně polepšila Hlinkova slovenská ľudová strana (6,9 %), která vytvořila s národní stranou a menšími skupinami tzv. autonomistický blok.

4. června

Již potřetí sestavil J. Malypetr vládu (tzv. široké koalice), kterou však řídil jen do 5. listopadu t. r.

25.-30. června

Katolického sjezdu v Praze se zúčastnilo na 350 tisíc lidí, papežským legátem byl pařížský arcibiskup kardinál J. Verdier.

5. listopadu

Posun doprava ve vedení republikánské strany způsobil změnu v řízení vládního kabinetu; slovenský agrárář M. Hodža vystřídal J. Malypetra a sestavil 15. vládu (tzv. široké koalice).

14. listopadu

Prezident T. G. Masaryk (ve svých 85 letech) oznámil úmysl abdikovat na svůj úřad; za nástupce doporučil E. Beneše. Proti této kandidatuře se postavila agrární strana (předsedou byl 19. listopadu t. r. zvolen R. Beran) a navrhla vlastního kandidáta B. Němce. V průběhu předvolebních bojů nabídl Hodža 11. prosince demisi vlády. Agráráři zorganizovali tzv. prosincový blok.

14. prosince

Oficiální abdikace prezidenta T. G. Masaryka.

18. prosince

Volba E. BENEŠE [1935-1938] prezidentem republiky; po rozhodnutí slovenských luďáků volit Beneše stáhl den před volbami protikandidát pravice B. Němec svou kandidaturu. Pro Beneše hlasovalo 340 poslanců a senátorů, Němec dostal 24 hlasů a 76 hlasovacích lístků bylo prázdných.

M. Hodža představil novou vládu tzv. široké koalice, která až na dvě změny (na postu ministra zahraničí a ministra zemědělství) byla totožná s předchozím kabinetem; místo po uvolnění E. Benešovi jako ministru zahraničí převzal Hodža, kterého 29. února 1936 vystřídal K. Krofta.

1936

17. ledna

Prezident E. Beneš a premiér M. Hodža jednali s rakouským kancléřem Schuschniggem o možnostech vzájemné hospodářské a politické spolupráce; jednání však nepřineslo žádný konkrétnější výsledek.

21. ledna-27. března

M. Hodža jednal s představiteli Hlinkovy slovenské lidové strany o jejich možném vstupu do vlády. Jednání skončila bezúspěšně, slovenští zástupci žádali zřízení zvláštního ministerstva pro Slovensko.

8.-15. února

Uskutečnila se státní návštěva M. Hodži ve Francii, kde jednal o svém plánu na hospodářsko-politickou spolupráci podunajských států jako protiváhy vůči Německu.

21.-25. února

M. Hodža jednal o svém středoevropském plánu za oficiální návštěvy Jugoslávie; Stojadinovičova vláda však neměla pochopení pro Hodžův projekt.

8.-10. března

Hodžova diplomatická aktivita pokračovala jeho návštěvou Vídně, kde jednal s rakouskými představiteli o vzájemné spolupráci.

3.-4. dubna

Prezident Beneš si pozval německého vyslance Eisenlohra k rozhovorům o zmírnění napětí ve vzájemných vztazích.

11.-14. dubna

Jednal VII. sjezd KSČ, na němž byla schválena taktika lidové fronty na obranu republiky a boje proti fašismu.

24. dubna

Uprostřed sudetoněmeckého hnutí vznikl tzv. novoaktivistický proud představovaný sociálním demokratem W. Jakschem, agráříkem G. Hackerem (předsedou Bund der Landwirte) a křesťanským sociálem H. Schützem. Novoaktivisté sice byli pro československý stát, ale zdůrazňovali současně potřebu uspokojit požadavky německé menšiny. Jejich program hlásal přebudování státní struktury na federativním základě.

30. dubna

Národní shromáždění schválilo zákon na obranu státu; 27. května byl odsouhlasen zákon o půjčce na obranu státu.

6.-7. června

V Bukurešti proběhla porada hlav států Malé dohody; při této příležitosti prezident Beneš apeloval na upevnění a užší sepětí Malé dohody, avšak nenašel potřebné pochopení u zbývajících dvou představitelů (zejména jugoslávští činitelé neprojevíli vážnější zájem).

16. června

Na sjezdu funkcionářů Sudetoněmecké strany v Chebu žádal K. Henlein úpravu národnostního práva, samosprávu pro německé občany a kladný poměr k Německu.

21. června

Maďarská krajinská křesťansko-sociální a Maďarská národní strana se spojily do jedné strany; k nim se 26. září t. r. připojila Maďarská národní dělnická a zemědělská strana.

2. července

Do Hodžovy vlády vstoupila Německá křesťansko-sociální strana (ministrem E. Zajicekem - ministr bez portfeje).

1. srpna

V době konání berlínské olympiády byly v Praze zahájeny sportovní lidové hry, kterých se společně účastnily sokolské, orelské i dělnické tělovýchovné a sportovní organizace z celé republiky. Na berlínské olympiádě získal pro Československo zlatou medaili gymnasta A. Hudec (kruhy).

12.-17. srpna

K. Henlein jednal v Berlíně s A. Hitlerem a dalšími nacistickými funkcionáři; byl ujištěn jejich podporou.

21. srpna

Československá vláda se připojila k zásadě "nevměšování" do občanské války ve Španělsku; ČSR se stala členem mezinárodního výboru pro kontrolu neintervence (ustaven 9. září 1936).

13.-14. září

Ministr zahraničí K. Krofta se na zasedání Stálé rady Malé dohody pokusil prosadit návrh jednotného malodohodového paktu. Tento jeho vstřícný krok (podobně jako i další diplomatická aktivita) však nepřinesly žádný výsledek.

19.-20. září

V Piešťanech proběhl sjezd Hlinkovy slovenské lidové strany, na němž zazněla mj. kritika kursu československé zahraniční politiky, zejména vůči spojenecké smlouvě se SSSR.

9. října

Vláda provedla druhou devalvaci koruny; mezní hodnota jejího zlatého obsahu byla určena v rozmezí 30,21 mg-32,21 mg ryzího zlata a obsah ryzího zlata byl stanoven hodnotou 31,21 mg.

22. října

Založen Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku, seskupující na 50 spolků; do mezinárodních brigád odešlo na 2500 československých dobrovolníků - antifašistů, z nichž dvě třetiny zde padlo.

23. října

Začaly se vytvářet jednotky Stráže obrany státu (SOS), složené z příslušníků četnictva, policie a také armády, finanční stráže a civilních dobrovolníků, jejichž úkolem bylo střežit hranice a udržovat v pohraničních oblastech klid a pořádek. Jednotky SOS (podléhající ministerstvu vnitra) úzce spolupracovaly s jednotkami československé armády.

28. října

Rumunský král Karol II. vykonal za obrovského zájmu veřejnosti státní návštěvu Československa.

13. listopadu

První tajná schůzka prezidenta Beneše s prostředníky Ribbentropova zahraničního byra NSDAP A. Haushoferem a K. Trauttmannsdorffem o stavu vzájemných vztahů. Druhá schůzka proběhla 18. prosince t. r. a výsledkem byla úmluva o rozšíření arbitrážní úmluvy z 16. října 1925. Další jednání mezi oběma stranami však byla na přímý zásah A. Hitlera ukončena.

1937

17. února

Poslanecká sněmovna odhlasovala prozatímní autonomii Podkarpatské Rusi.

18. února

Ve vládě přijata dohoda o národnostním vyrovnání, v níž se vláda zavázala zlepšit hospodářskou, kulturní a sociální situaci v pohraničí a upravit zde státní správu podle národnostního klíče; dokonce Hodža zahájil jednání o vstupu henleinovců do vlády.

28. února

K. Henlein vytyčil na "německém dni" v Ústí nad Labem vlastní program národnostních katastrof, podle něhož měli být občané republiky rozlišeni podle národnosti a přiřazeni k příslušnému národnostnímu katastru, který měl mít vlastní samosprávu v hospodářských, národnostních a kulturních otázkách.

26. března

Premiér M. Hodža jednal ve Vídni s kancléřem Schuschniggem o vzájemné spolupráci, která narážela v reálných situacích na stále větší potíže.

5.-7. dubna

Jednání prezidenta E. Beneše v Jugoslávii měla zastavit oslabení vztahů jugoslávské vlády k Malé dohodě.

18. dubna

Skupina kolem J. Stříbrného se odštěpila od Národního sjednocení a vytvořila tzv. Lidové hnutí; to přijalo 13. června název Národní liga.

27. dubna

Sudetendeutsche Partei vypracovala návrh šesti zákonů, předpokládajících povinné hlášení se občanů k určité národnosti a jejich zapsání do národnostních katastrů, zajištění zvláštní ochrany před odnárodnováním a vytvoření dalších právních záruk života národností v republice; smyslem této iniciativy byla snaha poukázat na údajný útisk německé minority.

1. června

Německý generální štáb začal rozpracovávat plán Fall Grün (Zelený) proti Československu.

24. června

Ministerstvo války nacistického Německa vydalo Směrnici pro jednotnou válečnou přípravu, v níž se uvažovalo o preventivní válce proti ČSR.

26. června

Vydán zákon o prozatímní úpravě postavení guvernéra na Podkarpatské Rusi (jmenován prezidentem republiky) a návrh na rozšíření samosprávy této země; guvernéř získal určitá regionální práva, dostal k dispozici poradní sbor, jehož většinu však jmenovala vláda. Částečně nově bylo upraveno postavení viceguvernéra, který byl státním úředníkem s právním postavením zemského prezidenta.

17.-21. července

Rozpory v otázkách obilního hospodaření vyvolaly krizi Hodžovy vlády, která podala demisi; 21. července sestavil agrárník Hodža druhou svou vládu (tzv. široké koalice), která měla oproti předchozí jen jedinou změnu (na místě ministra financí).

2. září

Vyšla papežská bula o zevní delimitaci československých diecézí; do souladu byly uvedeny hraniční nesrovnalosti vůči Rakousku, Maďarsku a Rumunsku. Později se měl vyřešit hraniční přesah pražské a olomoucké diecéze do Pruského Slezska, řezenské do Čech a vratislavské do země Moravskoslezské.

14. září

Ve věku 87 let zemřel na zámku v Lánech první prezident ČSR T. G. Masaryk, jenž svým rozsáhlým vzděláním filozofickým, historickým i sociologickým, znalostí cizích zemí i jazyků, významnou činností vědeckou i pedagogickou, dlouholetou politickou zkušeností a i vysokou osobní morálkou založil v české politické kultuře příklad státníka, který se stal pro jeho nástupce značně nedostižným vzorem.

23. září

Vatikán vydal bulu, v níž sjednotil hranici diecézí se státními hranicemi.

27. září

Ministerský předseda M. Hodža marně jednal s A. Hlinkou o vstupu lidové strany do vlády; koncem listopadu bylo jednáno i se stranou Národní sjednocení.

29. září

Hodža se setkal v Badenu s rakouským kancléřem Schuschniggem, kde jednali o politické i hospodářské situaci ve střední Evropě.

17. října

V Teplicích došlo ke konfliktu poslance Sudetendeutsche Partei K. H. Franka se státními úředníky po projevu K. Henleina v místním divadle. Frank napadl policejní asistenci přítomnou na shromáždění. Německá diplomacie využila incidentu k propagandistické kampani proti ČSR.

3. listopadu

Založena Společnost přátel demokratického Španělska (v čele s doc. J. Fischerem) legalizací Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku. Rozpuštěna byla po 15. březnu 1939.

5. listopadu

Na poradě v říšském kancléřství naznačil A. Hitler, že první útok německých vojsk bude veden proti Rakousku a ČSR.

7. prosince

Delegace polské menšiny v ČSR předala premiéru M. Hodžovi své požadavky.

15.-18. prosince

Na návštěvu Prahy přicestoval francouzský ministr zahraničí Y. Delbos.

1938

1. ledna

Předseda agrární strany R. Beran uveřejnil v deníku své strany Venkov článek, v němž označil dohodu s Němci "za příkaz doby" a navrhl vstup Sudetendeutsche Partei (i Hlinkovy slovenské lidové strany) do vlády.

8. února

V Ružomberku jednal A. Hlinka s delegací Sudetendeutsche Partei o společném postupu.

20. února

V říšském sněmu A. Hitler označil ochranu práv Němců žijících v Rakousku a v Československu za životní zájmy Německa a prohlásil, že je odhodlán "osvobodit 10 milionů Němců" žijících v zahraničí. Premiér M. Hodža 4. března odmítl tento Hitlerův projev a označil ho za vměšování do vnitřních záležitostí ČSR.

12.-13. března

Anšlus Rakouska Německem; tím se výrazně oslabila obranyschopnost ČSR. Hranice s Německem se prodloužila z 1539 km na 2117 km.

19. března

Národní sjednocení vstoupilo (ministrem F. Ježkem) do Hodžovy vlády.

23.-24. března

Němečtí agrárníci (Bund der Landwirte), živnostníci a křesťanští socialisté splynuli s henleinovskou Sudetendeutsche Partei; ministři F. Spina, E. Zajicek vystoupili z vlády. 25. března podal demisi i zástupce německé sociální demokracie L. Czech (důsledek vnitrostranické krize a jeho odchodu z funkce předsedy strany, byl nahrazen W. Jakschem).

28. března

V Berlíně se konala porada A. Hitlera s K. Henleinem a K. H. Frankem, na niž říšský vůdce vyzval vedení Sudetendeutsche Partei, aby československé vládě kladlo "nepřijatelné podmínky".

1. dubna

Premiér M. Hodža zahájil jednání se Sudetendeutsche Partei o národnostní otázce; jednání byla vedena ze strany henleinovců tak, aby nemohlo nikdy dojít k dohodě.

16. dubna

V ČSR proběhla rozsáhlá velikonoční amnestie.

21. dubna

A. Hitler a německé vojenské velení rozpracovali zásady plánu útoku na ČSR (Fall Grün).

24. dubna

Na sjezdu Sudetendeutsche Partei v Karlových Varech K. Henlein vyhlásil osm požadavků své strany; karlovarské požadavky obsahovaly mj. uznání úplné rovnoprávnosti německé národní skupiny s českým národem, vytvoření uzavřeného německého národního území s německou samosprávou, zákonnou ochranu všech Němců žijících v ČSR, úplnou svobodu přihlásit se k nacistické ideologii. Henlein prohlásil tento program za minimální a naznačil tak, že usiluje o připojení požadovaného autonomního území k Hitlerově říši.

7. května

Britský a francouzský vyslanec v demarši žádali u ministra zahraničí K. Krofty, aby bylo dosaženo dohody československé vlády s německou menšinou.

13. května

Československá vláda schválila rámcový první návrh národnostního statutu; jeho hlavními principy byly samospráva a proporcionalita. Jednání se zástupci národnostních menšin bylo zahájeno 18. května.

15. května

Představitelé československého kulturního života vydali manifest na obranu republiky Věrní zůstaneme; do konce září ho podepsalo přes milion občanů. K zabezpečení akce byl ustaven Petiční výbor Věrní zůstaneme z levicově orientované inteligence.

18. května

U československých hranic docházelo k soustřeďování německých jednotek.

20. května

Československá vláda po obdržení zpráv o soustředování německých vojsk u hranic a z obavy z možných incidentů při obecních volbách vyhlásila částečnou mobilizaci (jednoho ročníku záložníků a příslušníků technických a speciálních oddílů).

22., 29. května, 12. června

Proběhly obecní volby (ne však ve všech obcích).

30. května

A. Hitler vydal podrobné instrukce k možnému útoku na ČSR.

4. a 5. června

U příležitosti 20. výročí Pittsburské dohody zorganizovali luďáci demonstrace za prosazení svých autonomistických požadavků. Jejich vyvrcholením byl příchod delegace krajanských spolků z USA s originálem Pittsburské dohody a sjezd Hlinkovy slovenské lidové strany 6. června.

7. června

Sudetendeutsche Partei předložila Hodžově vládě memorandum se svými požadavky (byly reprodukcí karlovarských požadavků z 24. dubna t. r.).

3. července

V Praze byl zahájen X. všesokolský slet, který vyzněl jako mohutná manifestace na obranu republiky.

20. července

Prezident Beneš obdržel od anglické vlády návrh na "nezávislého zprostředkovatele" pro jednání se Sudetendeutsche Partei; vláda přistoupila na prostředníka - lorda W. Runcimana.

3. srpna-16. září

V ČSR působila mise lorda W. Runcimana jako prostředník při jednání československé vlády se Sudetendeutsche Partei; v duchu politiky appeasementu usilovala mise o dohodu západních mocností s nacistickým Německem, snažila se přemlouvat Hodžovu vládu k maximálním ústupkům vůči henleinovcům (18. srpna jednání Runcimana na Červeném Hrádku s Henleinem, 19. srpna jednal s premiérem Hodžou, 23. srpna s prezidentem Benešem).

19. srpna

Hlinkova slovenská lidová strana přednesla svůj třetí návrh autonomie; bylo to tři dny po smrti A. Hlinky, ve funkci předsedy strany ho nahradil J. Tiso.

30. srpna

Prezident Beneš odevzdal Sudetendeutsche Partei nový návrh (předtím 27. července druhý návrh) na řešení sudetoněmecké otázky (tzv. třetí plán); plán předpokládal vytvoření pěti žup, v nichž by drželi fakticky moc henleinovci.

1. září

K. Henlein jednal na Berghofu s A. Hitlerem o dalším postupu vůči ČSR.

5. září

Československá vláda přijala tzv. čtvrtý plán na řešení sudetoněmecké otázky (ten představoval v podstatě akceptování Henleinových autonomistických požadavků). Plán předal henleinovcům M. Hodža 7. září, ti však o něm jednat nechtěli, i když měli dostat do rukou celé pohraničí.

7. září

V Moravské Ostravě došlo k výtržnostem příslušníků Sudetoněmecké strany, čehož využili vedoucí činitelé této strany k odmítnutí čtvrtého plánu.

12.-13. září

Henleinovci se pokusili po Hitlerově protičeskoslovenském projevu na sjezdu NSDAP v Norimberku o puč; nepokoje byly potlačeny a vedoucí činitelé Sudetoněmecké strany v čele s K. Henleinem uprchli do Německa. V pohraničí bylo vyhlášeno stanné právo.

15. září

V Berchtesgadenu se konala schůzka A. Hitlera s britským ministerským předsedou N. Chamberlainem; Hitler žádal odstoupení českého pohraničí s více jak 50 % německého obyvatelstva Německu.

16. září

Československá vláda rozpustila SdP a na K. Henleina a K. H. Franka vydala zatykač.

17. září

Britská vláda přijala zásadu revize československých hranic.

Vznikl Sudetendeutschen Freikorps (Sudetoněmecký dobrovolnický sbor), teroristická organizace, kterou vytvořili henleinovci s pomocí německé armády. Jejím úkolem byly záškodnické akce v Sudetech.

19. září

Britská a francouzská vláda navrhly československé vládě, aby odstoupila Německu pohraniční oblasti s více než 50 % německého obyvatelstva.

20. září

Hodžova vláda odmítla britsko-francouzský požadavek na odstoupení Sudet Německu.

21. září

Skupina poslanců Národního shromáždění různého politického zaměření vytvořila neoficiální orgán, tzv. výbor na obranu republiky; byli mezi nimi například L. Rašín (předseda), V. Klíma, J. Stránský, B. Stašek, K. Gottwald, J. Šverma. Rychlý vývoj událostí mu však neumožnil rozvinout činnost.

Britský vyslanec Newton a francouzský vyslanec de Lacroix požádali ultimativně prezidenta Beneše, aby vláda změnila svůj negativní postoj k odstoupení pohraničí. Vláda

poté vyslovila souhlas s britsko-francouzskou smlouvou. Zpráva vyvolala mohutnou demonstraci v Praze i v mnoha českých městech.

V plénu Společnosti národů vystoupil sovětský ministr zahraničí M. Litvinov na obranu Československa.

22. září

Výbor na obranu republiky svolal veřejnou manifestaci. Před sněmovnou Národního shromáždění (Rudolfinem) v Praze se shromáždilo na čtvrt milionu lidí. Hodžova vláda podala demisi. Nahradila ji nová vláda generála J. Syrového (tzv. úřednická).

Britský ministerský předseda Chamberlain se sešel s A. Hitlerem v Bad Godesbergu; Hitler se už nespokojil s odstoupením Sudet Německu a žádal splnění územních požadavků Polska a Maďarska (do tří měsíců).

23. září

Syrového vláda prohlásila Hitlerovy požadavky z Godesbergu za nepřijatelné a vyhlásila všeobecnou mobilizaci.

25. září

Československý vyslanec v Londýně Jan Masaryk předal britské vládě odpověď Syrového kabinetu, který odmítl Hitlerovy požadavky obsažené v tzv. godesberském memorandu.

26. září

Uveřejněno německé memorandum, které požadovalo do 1. října 1938 vyklizení pohraničních oblastí a hlasování lidu ve smíšených oblastech do 25. listopadu.

Hitler odmítl britský návrh, aby forma odstoupení území byla stanovena na jednání mezi Němci a Čechy za přítomnosti britských delegátů, a oznámil, jestliže nebudou přijaty jeho požadavky do 14 hodin 28. září, německá vojska vpadnou do ČSR.

27. září

N. Chamberlain v projevu prohlásil, že Velká Británie není za všech okolností povinna přijít Československu na pomoc. O den později požádal B. Mussoliniho, aby se ujal funkce prostředníka v mezinárodním jednání o Hitlerových požadavcích. Také Francie intervenovala pro toto jednání.

29. září

Z iniciativy britské a americké diplomacie a z podnětu Mussoliniho se sešla v Mnichově konference evropských velmocí: Německa (A. Hitler), Velké Británie (N. Chamberlain), Francie (E. Daladier) a Itálie (B. Mussolini) k jednání o německých požadavcích. Po půlnoci 30. září podepsali přítomní dohodu, která plně akceptovala německé představy. ČSR nebyla k jednání přizvána.

30. září

Na Pražském hradě přijala vláda v přítomnosti prezidenta republiky mnichovský diktát. To znamenalo konec první republiky. Nastalo krátké období tzv. druhé republiky.

1. října

Československá vláda ustoupila před ultimátem polské vlády (odevzdáno těsně před půlnocí 30. září) a souhlasila s odtržením značné části Těšínska (810 km² zabralo Polsko, zůstalo 468 km²), části Oravy, Spiše, Kysuc a Šariše od ČSR. Hraniční smlouvy byly podepsány ve dnech 23. a 30. listopadu.

1.-10. října

Německá armáda obsadila pohraniční oblasti českých zemí.

4. října

Částečná rekonstrukce vlády generála Syrového (zejména nově bylo obsazeno křeslo ministra zahraničí - místo K. Krofty nastoupil F. Chvalkovský).

5. října

Prezident Beneš abdikoval na funkci prezidenta a 22. října odletěl do Anglie.

6. října

Na shromáždění v Žilině se většina politických stran (s výjimkou komunistů a sociálních demokratů) poddala Hlinkově slovenské lidové straně a podepsala tzv. žilinský protokol požadující autonomii Slovenska a vytvoření samostatné slovenské vlády; již 7. října byla jmenována první slovenská autonomní vláda v čele s J. Tisem (měla čtyři ministerstva, tito ministři se zároveň stali plnoprávními členy československé vlády).

9.-13. října

V Komárně proběhla československo-maďarská jednání o odstoupení jižních oblastí Slovenska Maďarsku; skončila bez výsledku. Po intenzivním diplomatickém jednání byla záležitost předložena arbitrážnímu rozhodnutí do Vídně.

10. října

Na Slovensku založena Deutsche Partei (Německá strana), která nahradila Karpatendeutsche Partei (Karpatoněmeckou stranu, politickou stranu Němců na Slovensku); byla organizována na vůdcovském principu, vůdcem byl F. Karmasin, tiskovým orgánem Deutsche Stimmen.

11. října

Jmenována autonomní vláda Podkarpatské Rusi v čele s A. Bródym; 26. října byla nahrazena vládou A. Vološina. Územní ztráty ČSR pokračovaly zabráním Petržalky a Devína německou armádou.

28. října

Nařízením slovenské vlády se Hlinkova garda stala jedinou brannou organizací na Slovensku; struktura zahrnovala místní, okresní a oblastní velitelství a Hlavní velitelství. Nejvyšším velitelem byl J. Tiso, hlavním velitelem K. Sidor (po něm A. Mach). Na Podkarpatské Rusi byla zastavena činnost všech politických stran, povolena byla pouze Ukrajinská národní jednota.

30. října

Prohlášením Národe! (otištěné v Národní politice) se ohlašoval vznik fašistické skupiny Akce národní obrody (ANO) v čele s prof. K. Dominem (brzy nahrazen prof. S. Mentlem). Stoupenci tohoto hnutí chtěli dovršit fašizaci státu, "sjednotit celý národ v jediné totalitní politické straně s programem nového sociálního češství" a plně se přimknout k ose Berlín-Řím.

2. listopadu

Ve vídeňském Belvedéru ukončeno rozhodnutím německého ministra zahraničí J. von Ribbentropa a italského ministra zahraničí G. Ciana arbitrážní jednání o maďarsko-československé hranici. Podle protokolu podepsaného zástupci Německa, Itálie, Maďarska a ČSR mělo Československo odstoupit ve dnech 5.-10. listopadu 1938 značnou část svého území Maďarsku (téměř polovinu Podkarpatské Rusi včetně Užhorodu a část jižního a východního Slovenska). Jednalo se o 11 927 km² s více než 1 milionem obyvatel. Vídeňská arbitráž uzavírala územní dělení pomnichovského Československa, které tak ztratilo celkem 41 098 km² a 4 879 000 obyvatel.

5. listopadu

V Liberci byla formálně rozpuštěna Sudetendeutsche Partei; splynula s hitlerovskou NSDAP.

8. listopadu

Hlinkova slovenská ľudová strana a slovenská agrární strana se dohodly na vytvoření "celonárodní strany"; do ní postupně vstoupily i další slovenské politické subjekty. Vznikla tak Slovenská ľudová strana, strana slovenské národní jednoty.

9. listopadu

K. Gottwald odjel do Moskvy; v prosinci se zde ustavilo zahraniční vedení KSČ (K. Gottwald, J. Šverma, R. Slánský aj.).

18. listopadu

Sloučením dosavadních českých pravicových stran pod vedením agrárníků a se zapojením větší části Československé strany národně socialistické byla vytvořena Strana národní jednoty; v jejím čele stál R. Beran. Po 15. březnu 1939 byla rozpuštěna, většina členstva přešla do Národního souručenství.

19. listopadu

Národní shromáždění přijalo Ústavní zákony o autonomii Slovenské krajiny (č. 299/1938 Sb.) a o autonomii tzv. Podkarpatské Rusi (č. 328/1938 Sb.); oficiální název státu nyní zněl Česko-Slovensko.

20. listopadu

Vydán zákon o sjednocení sudetoněmeckého území s nacistickou třetí říší.

30. listopadu

Novým prezidentem byl (jako nezávislá osobnost) zvolen E. HÁCHA [funkční období 1938-1939, 1939-1945 tzv. státní prezident], bývalý první prezident Nejvyššího správního soudu; Hácha dostal 272 hlasů z 312 možných.

1. prosince

Jmenována nová vláda v čele s R. Beranem. Současně byla jmenována i druhá autonomní slovenská vláda v čele s J. Tisem a také vláda Podkarpatské Rusi byla reorganizována (předsedou zůstal A. Vološin).

11. prosince

Na ustavujícím sjezdu byla z členů sociální demokracie a levicověji orientovaných národních socialistů založena Národní strana práce; vedoucími činiteli byli A. Hampl, B. Laušman, J. Nečas, tiskovým orgánem byla Národní práce. Rozešla se po 15. březnu 1939, členstvo přešlo do Národního souručenství.

15. prosince

Národní shromáždění schválilo zmocňovací zákon, který umožňoval vládě nahrazovat po dobu dvou let zákony vládními nařízeními a měnit ústavu. Zákon likvidoval parlamentní demokracii v Československu.

23. prosince

Vláda vydala nařízení o politických stranách (č. 355 Sb.), podle něhož mohly být napříště zakládány strany pouze se svolením vlády, která postupovala podle svého uvážení.

27. prosince

Ministerstvo vnitra úředně rozpustilo v českých zemích KSČ (již 20. října zastavena její činnost); ta přešla do ilegality.

1939

13. ledna

Rozpuštěna zemská zastupitelstva v českých zemích.

21. ledna

Ministr zahraničí F. Chvalkovský jednal v Berlíně s německým ministrem zahraničí J. von Ribbentropem.

26. ledna

Parafována smlouva o spolupráci česko-slovenské policie s gestapem.

16. února

Strana národní jednoty přijala nový program, který vycházel z koncepce italského korporativního fašistického státu a usiloval o zavedení totalitního systému v Československu. Do politické praxe se ho nepodařilo již uvést.

28. února

Ministři slovenské autonomní vlády F. Ďurčanský a M. Pružinský jednali v Berlíně s H. Göringem o finanční pomoci Slovensku; ten slib pomoci podmínil rozbitím ČSR.

1. března

Zrušena branná povinnost státu; předtím (do 28. února) byla provedena demobilizace armády.

7. března

Nacistický předák A. Seyss-Inquart jednal v Bratislavě s J. Tisem a K. Sidorem a snažil se je přimět k vyhlášení samostatnosti Slovenska.

9. března

V noci z 9. na 10. března začal na Slovensku vyhlášením stanného práva vojenský zásah generála B. Homoly proti slovenským separatistům (tzv. Homolův puč); vedl k sesazení vlády J. Tisa prezidentem Háchou a k vyhlášení tzv. vojenské diktatury. Vzniklé situace využila německá propaganda.

11. března

Do čela slovenské vlády povolán (umírněnější) velitel Hlinkových gard K. Sidor; opřel se o tuto gardu, dosáhl odvolání mimořádných opatření a také vládního vojska a četnictva ze Slovenska. Tiso odešel na svou faru v Bánovcích.

12. března

V "den německých hrdinů" napadli němečtí ordneři na Jihlavsku, Brněnsku, Olomoucku a Ostravsku českou policii a několik mužů zranili.

13. března

Na zasedání předsednictva Slovenské ľudové strany oznámil J. Tiso, že je pozván do Berlína k Hitlerovi.

J. Tiso a F. Ďurčanský jednali v Berlíně s A. Hitlerem, který požadoval okamžité odtržení Slovenska od Česko-Slovenska a vytvoření samostatného slovenského státu; jinak hrozil, že v případě nesouhlasu přenechá slovenský prostor Maďarsku (Sidor odmítl vyhlásit samostatnost Slovenska).

14. března

Slovenský sněm vyhlásil v Bratislavě nezávislý a samostatný slovenský stát.

Maďarsko zaslalo česko-slovenské vládě ultimátum, v němž žádalo okamžité odstoupení Podkarpatské Rusi a zároveň zahájilo vojenské akce k její okupaci; část 12. pěší divize generála Svátka se postavila na odpor (14.-16. března).

Prezident E. Hácha s ministrem zahraničí F. Chvalkovským odjeli do Berlína, kde jim A. Hitler o jedné hodině po půlnoci oznámil "nezvratnou vůli" okupovat za několik hodin zbytek českých zemí a připojit je k říši. V případě nesouhlasu s okupací vyhrožoval zničením Prahy leteckým bombardováním. Brutálnímu nátlaku Hácha podlehl; také vláda v Praze se tomuto diktátu podvolila.

15. března

Během dne okupovala vojska nacistického Německa české země tzv. druhé republiky (na odpor se postavili vojáci 3. praporu 8. slezského pluku v Místku). Do 15. dubna byla výkonná moc svěřena vojenské správě v čele s vrchním velitelem německé armády generálem W. Brauchitschem. V Čechách byl výkonnou mocí pověřen generál J. Blaskowitz, šéfem civilní správy se stal K. Henlein. Na Moravě převzal výkonnou moc generál W. List, civilní správu J. Bürckel.

Krajinský autonomní sněm vyhlásil Podkarpatskou Rus za samostatný stát; o den později však dokončila obsazení země maďarská vojska a připojila ji k Maďarsku jako autonomní území Karpatsko.

Ustaven Český národní výbor svatováclavský v čele s R. Gajdou; na nátlak nacistů musel svou činnost 21. března 1939 ukončit.

16. března

A. Hitler vydal v Praze výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava (č. 75/1939 Sb.). Protektorátu byla odepřena státní povaha a stal se integrální součástí Německé říše. Nastala otevřená teroristická německá diktatura, zabezpečovaná rozsáhlým donucovacím aparátem. Protektorát neměl žádnou mezinárodně právní způsobilost k jednání (i když byla formálně zřízena funkce vyslance protektorátní vlády v Berlíně). Nebylo mu přiznáno ani právo na samostatnou vojenskou moc, byla rozpuštěna armáda a povoleno jen tzv. vládní vojsko.

Jmenována první protektorátní vláda v čele s R. Beranem (byla pokračováním vlády česko-slovenské bez účasti K. Sidora).

Z rozkazu nacistů vydaly zemské úřady příkaz k vypátrání a zajištění osob "podezřelých z komunistické činnosti"; šlo o tzv. akci Gitter (Mříže), při níž bylo zatčeno 4376 osob, převážně komunistů a německých emigrantů.

E. Beneš zaslal představitelům velmocí protest proti německé okupaci českých zemí.

18. března

A. Hitler jmenoval říšským protektorem v Čechách a na Moravě K. von Neuratha a jeho zástupcem ve funkci státního sekretáře K. H. Franka.

18. března-20. dubna

Krajanské organizace v USA - České národní sdružení, Slovenské národní sdružení a Sdružení českých katolíků se v Chicagu sjednotily k podpoře boje za obnovu ČSR v Československou národní radu v Americe.

21. března

Ustaven přípravný výbor Národního souručenství v čele s E. Háchou; ten jmenoval vedení této organizace (vedoucím se stal A. Hrubý), která se měla stát masovou stranou, jež by byla oporou protektorátní vlády a prezidenta. V březnu a dubnu proběhl masový nábor, při němž bylo získáno 97 % mužské dospělé populace.

Rozpuštěno (E. Háchou) Národní shromáždění.

Stanoven poměr protektorátní koruny k říšské marce (1 : 10).

25. března

Rozhodnutím německé vlády byly odtržené oblasti českých zemí začleněny do německých žup (k Prusku - Hlučínsko, k Bavorsku, k župám Hornodunajské a Dolnodunajské, zbytek se stal Říšskou župou sudetoněmeckou).

konec března

Počátky budování ilegálních organizací - 1. Obrany národa, zakladateli se stali zejména vyšší důstojníci bývalé československé armády (generálové J. Bílý, B. Homola, H. Vojta v Čechách, na Moravě S. Ingr, B. Všeticka). Organizace se podílela za pomoci legionářů, sokolů, učitelů na zpravodajské činnosti a organizování ilegálních přechodů do zahraničí; 2. Politického ústředí, pro udržování styků s odbojovou západní emigrací a rozvíjení zpravodajské činnosti. Ve vedení působili L. Rašín, F. Richter, F. Hála, vedoucím celé sítě byl P. Šámal a tajemníkem V. Klecanda; 3. Petičního výboru Věrní zůstaneme, sdružoval členy bývalých dělnických stran a odborů, zaměřil se na zpravodajskou činnost a organizování ilegálních přechodů za hranice. Jeho jádro tvořili J. Fischer, V. Čížek, generál J. Čihák, J. Fukátko; 4. komunistické sítě, mající zkušenosti z ilegální práce již za druhé republiky a vytvářející ilegální organizace od závodních a místních přes okresní a krajské až po I. ilegální ústřední výbor (E. Klíma, E. Urx, J. Zika), řízený zahraničním vedením KSČ v Moskvě.

16. dubna

Za předsednictví vyslance J. Masaryka vznikl v Londýně Československý výbor ve Velké Británii (členy byli zástupci krajské kolonie a političtí emigranti).

27. dubna

Státní prezident E. Hácha jmenoval novou protektorátní vládu v čele s generálem A. Eliášem.

30. dubna

V Krakově byla ustavena Zahraniční vojenská skupina československá, umístěna v Malých Bronovicích u Krakova (zhruba 350 vojáků). Budování jednotky (oficiálně jí velel podplukovník L. Svoboda) naráželo na nepřízeň polských úřadů, ale komplikace vznikaly i s příchodem generála L. Prchaly. Jednotka se zapojila (letci a specialisté) do bojů proti Němcům po přepadení Polska, poté část odešla do Rumunska, část (se Svobodou) do SSSR.

květen

Vytvořeno tzv. vládní vojsko z profesionálních vojenských kádrů bývalé československé armády; jeho početní stav se pohyboval kolem 7 tisíc mužů vyzbrojených jen lehkými pěchotními zbraněmi. Vykonávalo strážní službu a úkoly technického rázu.

6. května

Převoz tělesných ostatků K. H. Máchy z Litoměřic do Prahy; akt se stal příležitostí k protinacistické manifestaci; podobně vyzněla i vzpomínka na M. J. Husa (6. července) a poutě na hory (30. dubna na Říp, 13. srpna u sv. Vavřínečka na Chodsku, 20. srpna na Hostýn).

6. června

Jmenováno nové předsednictvo Národní rady české, kulturně politické instituce (počátky sahají k roku 1900) podporující perzekvované umělce a studenty. Její členové byli zapojeni v různých složkách nekomunistického odboje; předsedou byl prof. J. Kapras (do 19. ledna 1942 ministr školství a národní osvěty).

21. června

Říšský protektor K. von Neurath vydal nařízení o židovském majetku; započala nová etapa systematické, totální expropriace protektorátního židovského obyvatelstva (uplatňování kritéria židovství podle norimberských zákonů). Arizaci podléhaly i podniky akciových společností s 25 % židovskou účastí.

30. června

Ustavena Národní odborová ústředna zaměstnanecká jako složka Národního souručenství; vznikla sloučením dřívějších odborových organizací a sdružovala vlastně dva větší celky - Ústředí jednot dělnických (21 jednot) a Ústředí jednot soukromých zaměstnanců (5 jednot).

25. července

Protektorátní vláda vydala nařízení o všeobecné pracovní povinnosti.

28. srpna

Československý vyslanec v Paříži Š. Osuský odevzdal francouzskému ministru zahraničí nótu, v níž oznámil přání Čechů a Slováků ve Francii účastnit se bojů proti Německu a žádal o souhlas k provedení mobilizace československých občanů ve Francii.

1. září

V den nacistické agrese vůči Polsku (počátek II. světové války) zahájena rozsáhlá zatýkací akce (akce Albrecht I) proti kulturním pracovníkům, sokolům, komunistům, sociálním demokratům; postiženo bylo na 2 tisíce osob (akce probíhala do konce září t. r.), většina z nich poslána do koncentračních táborů Dachau a Buchenwald.

Protektorát Čechy a Morava byl rozdělen na sedm správních oblastí, z nichž každá měla v čele vrchního zemského radu.

3. září

Polský prezident I. Mościcki vydal dekret o utvoření Legiónu Čechů a Slováků v Polsku; měl zhruba 960 příslušníků a účastnil se bojů v oblasti Tarnopolu. Po 18. září většina jednotky ustoupila na území obsazené Rudou armádou (dostali se do internace). Jen část (letci) unikla přes Rumunsko na Střední východ a odtud do Francie.

29. září

Ve Francii byl ustaven I. pěší prapor (16. října se rozrostl na pěší pluk, 15. listopadu vznikl kádr II. pěšího pluku). Začátkem ledna vstoupili do vojska českoslovenští interbrigadisté ze Španělska. 15. ledna se vytvořila 1. československá divize.

1. října

V protektorátě byly zavedeny odběrné lístky na potraviny; později se lístkový systém rozšířil i na textil, obuv a další důležité životní potřeby. Týdenní spotřební dávky rozlišovaly tři kategorie (obyčejní spotřebitelé, těžce a velmi těžce pracující); zvláštní přiděly byly určeny dětem.

2. října

Francouzský ministerský předseda E. Daladier a vyslanec Š. Osuský podepsali československo-francouzskou smlouvu o vytvoření československé armády ve Francii.

28. října

Ve výroční den vzniku ČSR proběhly v řadě měst v protektorátě demonstrace; nejbouřlivější byly v Praze, množství lidí bylo zatčeno. Střelbou byl smrtelně zraněn medik J. Opletal a dělník V. Sedláček.

15. listopadu

V Praze na Albertově se konalo smuteční rozloučení se studentem J. Opletalem; vyznělo jako spontánní masová demonstrace proti okupantům.

17. listopadu

V noci ze 16. na 17. listopad nařídili nacisté razie ve studentských kolejích v Praze i Brně; došlo k zatýkání a 9 studentských funkcionářů bylo v Praze v ruzyňských kasárnách bez soudu popraveno, dalších 1050-1070 studentů bylo deportováno do koncentračních táborů. Z Hitlerova příkazu byly uzavřeny české vysoké školy (údajně na 3 roky). 17. listopad se stal symbolem boje proti totalitnímu režimu mladé generace.

V Paříži se oficiálně ustavil Československý národní výbor, dočasný ústřední orgán odboje (do 22. července 1940); již měsíc předtím (17. října) se na něm dohodli vedoucí činitelé emigrace (E. Beneš, J. Šrámek, Š. Osuský, S. Ingr, R. Viest, H. Ripka, E. Outrata). Francouzská vláda tento orgán uznala 17. listopadu, britské uznání následovalo 20. prosince t. r. Současně byl 17. listopadu vydán mobilizační rozkaz vztahující se na všechny bojeschopné občany v zahraničí.

listopad-únor 1940

Gestapu se podařilo proniknout k řídicímu centru Obrany národa a vážně postihnout celou její ilegální síť; v důsledku těchto zásahů dosáhlo gestapo v první polovině roku 1940 faktického rozbití organizace jako připravované podzemní armády (údajně se počítalo s 80 tisíci muži).

1940

leden-únor

Začalo formování koordinačního centra nekomunistického (občanského) odboje - Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD); ustavil se na přelomu dubna a května t. r. a zastoupeny v něm byly vždy dvěma osobami Politické ústředí, Obrana národa a Petiční výbor Věrní zůstaneme. Orgán udržoval kontakt i s dalšími občanskými odbojovými organizacemi.

28. ledna

V Paříži se z iniciativy M. Hodži ustavilo separátní "vzdorocentrum" zahraničního odboje - Česko-slovenská národní rada; Hodža se dostal do vážného rozporu s Benešovým Československým národním výborem a již 22. listopadu 1939 vytvořil Slovenskou národní radu. Část českých opozičníků, povzbuzena Hodžovou akcí, založila začátkem ledna 1940 v Londýně tzv. Český akční výbor, v němž působili Benešovi odpůrci (V. Myslivec, I. Marek, F. Dvorník). Beneš dosáhl u francouzské vlády zákroku proti Hodžově radě, takže byla 14. února zakázána. To byl výrazný krok k izolaci Benešových odpůrců.

11. června

2. československý pluk ve Francii se účastnil bojů s německými jednotkami u Coulommiers; po pádu Francie byla asi třetina československých vojáků evakuována do Anglie.

26. června

E. Beneš vyslovil v rozhlasovém projevu z Londýna myšlenku kontinuity československého prozatímního státního zřízení s předmnichovskou republikou.

29. června

Za přispění anglického konzula se podařilo evakuovat 206 československých vojáků z Bejrútu do palestinského pohraničního tábora v As Sumeiryi; zde z nich byl založen 4. československý pěší pluk (jednotka byla součástí 1. československé divize ve Francii, velitelem byl R. Viest).

9. července

Československý národní výbor se usnesl ustavit na britské půdě prozatímní státní zřízení; bylo tvořeno prozatímní vládou v čele s J. Šrámkem, prezidentem - stal se jím E. BENEŠ [1940-1948] a Státní radou.

12. července

V Londýně byl zřízen tzv. Inspektorát československého letectva v čele s generálem K. Janouškem. Podle dohody s britskou vládou (z 25. října 1940) byli českoslovenští letci (do konce roku 1940 se jich shromáždilo ve Velké Británii 1287) zařazeni do tzv. dobrovolnické zálohy britského královského letectva (RAF). První peruť vznikla jako 310. stíhací 12. července 1940 v Duxfordu, další 311. bombardovací peruť 30. července t. r. v Cosfordu a 312. stíhací peruť 5. září t. r. opět v Duxfordu. Dne 10. června 1941 byla vytvořena v Cattericku 313. stíhací peruť. Další českoslovenští letci byli po skupinách i jednotlivě zařazováni k britským perutím. Českoslovenští stíhači se účastnili ve dnech 13. srpna-31. října bitvy o Anglii (sestřelili 56 nepřátelských letadel).

21. července

Britská vláda uznala prozatímní československou vládu v zahraničí.

V Londýně byl ustaven poradní sbor prezidenta republiky a pomocný kontrolní orgán - Státní rada československá, skládající se ze zástupců politických stran v emigraci. Předsedou byl R. Bechyně (1940-1941) a P. Maxa (1941-1945). Státní rada měla několik stálých výborů a tvořilo ji nejprve 40, od listopadu 1941 50 osob. Zahajovací schůze proběhla 11. prosince 1940. Právní statut Státní rady byl doplňován.

srpen

Další vlna hromadného zatýkání důstojníků a vojáků v protektorátě.

1. října

Uzavřena celní unie mezi Německem a protektorátem (ohlášena již Hitlerovým výnosem o zřízení protektorátu z 16. března 1939); umožňovala snadnější expanzi německého kapitálu do hospodářství českých zemí.

25. října

Podepsána československo-britská dohoda o postavení československých pozemních jednotek a letectva vůči britskému vojsku a letectvu; současně podepsána úmluva o způsobu financování československého vojska a o právu disponovat československým zlatem uloženým u Bank of England.

U československé vojenské jednotky na Středním východě byl zřízen Československý pěší prapor 11 - Východní.

Ve Velké Británii ustavena 1. československá smíšená brigáda.

11. listopadu

V Londýně byla podepsána československo-polská deklarace o poválečné spolupráci; jejími signatáři byli H. Ripka a S. Stroński.

1941

23. ledna

Protektorátní vláda vydala nařízení o nucených pracech mužů od 18 do 50 let.

26. června

E. Beneš zaslal zvláštní depeši státnímu prezidentu E. Háchovi, v níž ho varoval před dalšími ústupky okupantům a žádal, aby vláda podala demisi.

18. července

V Londýně došlo k podpisu úmluvy mezi emigrační československou vládou a SSSR (zásadní přelom způsoben vstupem SSSR do války 22. června 1941); smlouva obsahovala souhlas obou vlád k výměně vyslanců a závazek vzájemné podpory ve válce proti Německu. Sovětská strana v ní souhlasila s formováním československé zahraniční vojenské jednotky v SSSR.

Britská vláda uznala definitivně československou vládu v zahraničí; 31. července provedla předběžné uznání vláda USA.

září

Ukončena jednání mezi představiteli II. ilegálního vedení KSČ a Ústředního vedení odboje domácího, jež vedla k vytvoření společného orgánu - Ústředního národně revolučního výboru československého; ten vyzýval k vytváření národních výborů a národních gard. Po příchodu R. Heydricha do Prahy na podzim 1941 byl rozbit jak ÚVOD, tak i tento vrcholný orgán domácího odboje.

27. září

Zastupujícím říšským protektorem byl jmenován generál SS a policie R. Heydrich; dosavadní říšský protektor K. von Neurath byl poslán 22. září na "zdravotní dovolenou". Hned po příchodu do Prahy dal Heydrich zatknout předsedu vlády A. Eliáše.

28. září

R. Heydrich vyhlásil první stanné právo; současně byly zřízeny i stanné soudy při řídicích úřadovnách gestapa v Praze a Brně. Do konce října bylo popraveno na 300 odbojových pracovníků (například generálové J. Bílý a H. Vojta). Stanné právo bylo odvoláno 20. ledna 1942.

8. října

Gestapo zahájilo Akci Sokol, masový úder proti české tělovýchovné organizaci Sokol, kdy došlo k zatčení členů vedení, župních funkcionářů i části členstva sokolských jednot. Postiženo bylo asi 1500 sokolů, většina poslána do koncentračních táborů. 12. října byla Česká obec sokolská rozpuštěna, její majetek zabaven; Sokol byl zakázán již v dubnu t. r.

16. října

Z Prahy byl odeslán první transport Židů do ghetta v Lodži; do Terezína přijeli první Židé 24. listopadu t. r.

21. října-10. prosince

Československý pěší prapor 11 - Východní pod velením podplukovníka K. Klapálka v počtu 634 vojáků se zúčastnil obrany obleženého středomořského přístavu Tobruk (českoslovenští vojáci byli přiděleni k polské jednotce). 10. prosince byl zahájen osvobozovací úder, Tobruk byl po 244 dnech obklíčení svobodný.

25. listopadu

V londýnském projevu nastínil E. Beneš svou představu o řešení německé otázky (navrhoval co největší rozšíření českého území, mimo národnostně české území měly být zřízeny tři župy a Němci ve vnitrozemí se měli vystěhovat nebo důsledně počestit). Počítal s odsunem zhruba 1 milionu Němců (zejména válečných zločinců).

4. prosince

Do terezínského ghetta přijel první transport Židů (1000 osob); s jeho budováním se započalo 24. listopadu 1941. V dalších měsících následovaly desítky dalších transportů z celého protektorátu (od června 1942 sem byli deportováni i Židé z Německa, Rakouska, Nizozemí, Slovenska a Maďarska).

16. prosince

Československá vláda v Londýně oznámila spojeneckým vládám, že je ve válečném stavu s Německem a Maďarskem, a to od chvíle prvních násilných činů obou států vůči ČSR. Současně se v prohlášení konstatovalo, že ČSR je ve válečném stavu se všemi jinými státy, které jsou ve válečném stavu s Velkou Británií, SSSR a USA. Československo se tak zařadilo do protihitlerovské koalice.

1942

9. ledna

Z terezínského ghetta odjelo prvních tisíc Židů transportem do Rigy; do října 1944 bylo odtud vypraveno do ghatt a vyhlazovacích táborů v Pobaltí a východním Polsku 86 933 obětí rasové genocidy (přežilo jich 3097).

15. ledna

Protektorátní vláda vydala nařízení č. 14 Sb. o nové organizaci některých ústředních úřadů; byl zrušen úřad předsednictva ministerské rady a vláda jako kolektivní orgán přestala prakticky existovat, zůstala jen jednotlivá ministerstva.

19. ledna

Jmenována nová protektorátní vláda v čele s J. Krejčím; předseda předchozí vlády generál A. Eliáš byl již 27. září 1941 na příkaz R. Heydricha zatčen gestapem a v monstrprocesu v Petschkově paláci odsouzen 1. října t. r. k trestu smrti.

V Londýně byla podepsána H. Ripkou a E. Raczyńskim další československo-polská deklarace, která ve 14 bodech obsahovala podrobně propracovaný plán konfederace. Jednání o konfederaci pokračovala po celý rok 1942 (vznikl společný odborový výbor, konaly se společné porady lékařů, inženýrů a dalších specialistů aj.). Nakonec se však (v letech 1943-1944) od plánu konfederace ustoupilo.

4. února

V tajném projevu pro nacistické pohlaváry vyložil R. Heydrich Hitlerův (a svůj) plán na "konečné řešení" české otázky; v tomto smyslu se nesla jeho vystoupení už 2. a 17. října 1941.

5. února

Vyhlášen nábor do československé vojenské jednotky v SSSR, která byla soustředěna v Buzuluku (základ jednotky tvořilo 93 vojáků v čele s L. Svobodou).

14. března

Vydána vyhláška o prvním nuceném vystěhování obyvatelstva ve středních Čechách (mezi Vltavou a Sázavou) pro výcvikový tábor jednotek SS. Následovalo další masové vyhánění českých obyvatel z oblasti Brdská, Milovicka, Vyškovska a Benešovska.

28. dubna

E. Beneš v projevu v British Press Association připustil možnost odsunu většího počtu Němců z českých zemích (pod vlivem Heydrichovy politiky v protektorátě).

23. května

R. Heydrich vydal nařízení "o výkonu správy z pověření říše" - RAV (Reichsauftragsverwaltung), což znamenalo fakticky převzetí dozoru nad zemskými a okresními úřady německými úředníky. Souviselo to s rušením působnosti zastupitelstev (nahrazována německými vládními komisaři). Celý proces zglajchšaltování místní správy byl dovršen vládním nařízením č. 51/1944 o úřednické správě obcí.

27. května

Členové desantu Anthropoid z Velké Británie J. Kubiš a J. Gabčík (vysazeni v noci z 28. na 29. prosince 1941 u Nehvizd poblíž Prahy) provedli atentát na R. Heydricha; ten na následky zranění 4. června zemřel. Na atentát odpověděli nacisté brutálním terorem. Bezprostředně po atentátu došlo k vyhlášení stanného práva. Následovalo zatýkání a hromadné popravy (tzv. heydrichiáda); mezi popravenými byli například bývalý premiér A. Eliáš (19. června) a V. Vančura (1. června). Stanné právo bylo odvoláno 3. července 1942, celkem bylo zatčeno 3188 osob a popraveno 1585 osob.

4. června

Novým zastupujícím říšským protektorem byl jmenován K. Daluege.

10. června

Na základě vykonstruovaných obvinění došlo ze strany nacistů k barbarskému vyhlazení obce na Kladensku - Lidic; 192 mužů bylo zastřeleno, 196 žen odvečeno do koncentračního tábora v Ravensbrücku a 104 dětí posláno do tábora v Lodži (z nich bylo 82 usmrceno). Obec nacisté vyrabovali, poté budovy zapálili a celou ji srovnali se zemí.

17. června

Na přímý pokyn z Berlína zahájilo činnost Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, kolaborantská organizace (vznikala od podzimu 1941) zaměřená na převýchovu české mládeže v nacionálně socialistickém duchu; vedoucím byl jmenován ministr školství a národní osvěty E. Moravec.

18. června

Po atentátu na Heydricha byl zradou K. Čurdy odhalen tajný úkryt parašutistů v kryptě pravoslavného kostela sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze. V obklíčení zde zahynuli oba aktéři atentátu spolu se svými pěti druhy.

24. června

Osada Ležáky na Chrudimsku se stala obětí nacistického zvěrstva; za existenci tajné radiostanice v místním mlýně bylo všech devět usedlostí vyrabováno a zapáleno, 33 dospělých obyvatel týž večer zavražděno na popravišti v pardubickém Zámečku a dalších 21 obyvatel (včetně 11 dětí) zahynulo později v plynových komorách vyhlazovacího tábora v Chelmnu.

5. srpna

Britská vláda odvolala svůj podpis pod mnichovskou dohodou; s podobným prohlášením vystoupil i francouzský Národní výbor vedený generálem de Gaullem, když označil 29. září mnichovskou dohodu od počátku za neplatnou.

17. září

Z příkazu K. H. Franka byla gestapem zahájena Akce E (Emigranten) na celém území protektorátu; bylo pozatýkáno několik set osob, jejichž nejbližší příbuzní uprchli do zahraničí a byli podezřelí, že vstoupili do zahraničních vojenských jednotek. Zatčení byli soustředěni v internačním táboře Svatobořice u Kyjova. Akce E pokračovala i v roce 1943, celkem bylo internováno na 3500 osob.

28. října

Vláda Spojených států definitivně uznala československou vládu v zahraničí.

1943

23. února

K. H. Frank pronesl v pražské Lucerně projev k zahájení totální mobilizace v českých zemích; znamenalo to zvýšení nároků na pracovní sílu, totální nasazení na práci do říše a další omezování a likvidaci nedůležité výroby pro válku. Už od podzimu 1942 přišly do říše na práci celé ročníky mládeže 1921-1922, později ročníky 1918-1920.

8. března

1. československý samostatný prapor v SSSR byl nasazen k prvnímu boji s nacistickými jednotkami u osady Sokolovo; celkem zde zahynulo 86 příslušníků jednotky, nepřítel vykázal ztrátu 300-400 vojáků.

15. dubna

Anglo-americká letadla provedla první nálet na plzeňskou Škodovku.

1. května

V emigraci byl přijat představiteli politické reprezentace společný manifest komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů o jednotném postupu v protifašistickém boji; manifest se stal programovým dokumentem Národního bloku pracujícího lidu měst a venkova.

12. května-9. června

Oficiální návštěva prezidenta E. Beneše v USA a Kanadě, při níž jednal o mezinárodních vztazích a poválečném uspořádání v Evropě (mj. i o odsunu Němců).

13. července

Nacisté vypálili obec Český Malín na Volyni; zavraždili při tom 400 jeho obyvatel (374 Čechů a 26 Poláků).

20. srpna

A. Hitler jmenoval W. Fricka novým protektorem (úřad nastoupil až 14. října); vedení protektorátu však dostal fakticky do rukou státní ministr K. H. Frank.

podzim

Začala se vytvářet ilegální organizace mládeže Předvoj jako součást komunistického odboje; u jejího zrodu stáli členové Sdružení evangelické mládeže při Českobratrském sboru J. A. Komenského v Praze-Smíchově a mladí dělníci. V čele stáli V. Dobiáš, K. Hiršl, J. Staněk. V březnu 1944 vyšlo první číslo časopisu Předvoj.

5.-6. listopadu

1. československá samostatná brigáda v SSSR (ustavena 7. července t. r. v počtu 3130 vojáků) byla nasazena do bojů o Kyjev (jako záloha 38. armády 1. ukrajinského frontu).

prosinec

Představitelé protifašistického odboje na Slovensku přijali tzv. Vánoční dohodu (současně vytvořili i Slovenskou národní radu), v níž se postavili za společný stát Čechů a Slováků.

12. prosince

V Moskvě podepsána (v přítomnosti E. Beneše) československo-sovětská smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci; byla původně uzavřena na 20 let, v roce 1963 však prodloužena.

13.-23. prosince

E. Beneš jednal v Moskvě se zahraničním vedením KSČ o poválečném uspořádání poměrů v Československu.

23. prosince

Příslušníci 313. československé bombardovací peruti potopili německou loď Alsterufer. Českoslovenští letci se podíleli na vzdušné obraně Velké Británie, na přípravě invaze a účastnili se i náletů na Německo. Ztráty činily na 560 mrtvých letců.

1944

leden

Českoslovenští účastníci odbojového hnutí ve Francii vytvořili Československé bojové družiny, které se zúčastnily bojů v pařížském povstání (19.-25. srpna 1944).

1.-2. ledna

1. československá samostatná brigáda v SSSR se účastnila bojů o Rudu a Bílou Cerkev, při nichž utrpěla značné ztráty. K dalším bojům došlo ve dnech 3. ledna až 7. března na pravobřežní Ukrajině u Žaškova.

23. ledna

Z popudu K. H. Franka byla založena Liga proti bolševismu, kolaborantská organizace s protikomunistickým a protisovětským zaměřením; jejími zakladateli byli například prof. J. Drachovský a J. Bartoň z Dobenína; Liga podléhala přímo ministerstvu školství a lidové osvěty (ministru E. Moravcovi). Její činnost spočívala zejména v pořádání přednášek a manifestačních shromáždění.

8.-9. března

V koncentračním táboře Osvětim-Birkenau (v tzv. rodinném táboře) došlo k největší hromadné popravě československých občanů - Židů za 6 let okupace: zplynování 3792 mužů, žen a dětí (představovali zbytek mnohatisícového transportu z Terezína 6. září 1943).

duben-červenec

Vysazování dalších paravýsadků z Velké Británie (Calcium, Barium, Sulphur, Chalk, Clay, Carbon, Potash aj.). Celkem bylo vysazeno na našem území 101 parašutistů, z nichž 50 jich padlo v boji, do rukou gestapa se nedostalo jen 40 parašutistů.

10. dubna

Z rozhodnutí sovětského velení byla 1. československá samostatná brigáda rozšířena na 1. československý armádní sbor v SSSR.

8. května

Došlo k podpisu československo-sovětské dohody o vztazích mezi orgány obou států po vstupu Rudé armády na území ČSR. Už při jednání na území Podkarpatské Rusi sovětské vojenské orgány tuto smlouvu porušovaly.

24.-25. května

11 praporů tzv. vládního vojska bylo přesunuto do severní Itálie (do prostoru Aosty přes Turín a Milán až po Rimini), kde převzaly ochranu železničních a jiných důležitých objektů proti italským partyzánům. Na 700 příslušníků vládního vojska přeběhlo k partyzánům, mnozí se dostali až na Západ.

léto

Vytvořena odbojová občanská organizace Rada tří (R3) v čele s generálem V. Lužou, prof. J. Grňou a J. Císařem. Odbojové skupiny této organizace se vytvářely zejména na Českomoravské vysočině, Brněnsku a v Praze. Jejím výchozím politickým programem se stal zkrácený program Petičního výboru Věrní zůstaneme nazvaný Co chceme? Na konci války se podílela na partyzánském hnutí a zúčastnila se i pražského povstání.

30. června

Vládním delegátem pro osvobozené území byl jmenován ministr F. Němec, jeho zástupcem generál R. Viest.

červenec

Americké letectvo zahájilo ofenzivu proti výrobě i skladům pohonných hmot (Záluží u Mostu, Pardubice, Kolín, Ostrava, Kralupy) a proti zbrojnímu průmyslu (Plzeň, Ostrava, Vsetín, Zlín, Kuřim aj.); letadla startovala z Anglie, a především z Itálie.

3. srpna

V Londýně vydány dva ústavní dekrety: č. 10/1944 Sb. o dočasné správě osvobozeného území, kterým se zřizoval úřad pro správu v čele s vládním delegátem jmenovaným prezidentem; č. 11/1944 Sb. o obnovení právního pořádku (platily předpisy vydané do 28. září 1938).

19. srpna

V protektorátě vyhlášena drastická válečná omezení.

22. srpna

Vydáno francouzsko-československé prohlášení o obnovení spojenecké smlouvy mezi ČSR a Francií.

Zahájena akce Gitter II. (Mříže), v jejímž průběhu byli pozatýkáni a posláni do koncentračních táborů poslanci a funkcionáři komunistické a sociálně demokratické strany (zatčeno bylo 240-260 osob).

29. srpna

Vypuklo Slovenské národní povstání, centrem se stala Banská Bystrica. Organizačně je připravila Slovenská národní rada spolu se svým vojenským ústředím (podplukovník J. Golian). K povstání se připojily nejen partyzánské oddíly (maximálně 20 tisíc mužů), ale proběhla i mobilizace slovenské armády (v závěru až 60 tisíc vojáků). Slovenská národní rada převzala jménem československé vlády veškerou moc na Slovensku. Nástup německých elitních jednotek a pomalá sovětská vojenská pomoc znamenala postupné zmenšování povstaleckého území (původně až 15 tisíc km²).

8. září-15. listopadu

1. československý armádní sbor v SSSR se účastnil bojů tzv. karpatsko-dukelské operace sovětské 38. armády 1. ukrajinského frontu; 6. října průzkumná četa 2. praporu 1. československé brigády překročila československou státní hranici a vstoupila do Vyšného Komárníku. Nezdařená operace si vyžádala životy 21 tisíc sovětských a 1900 československých vojáků. Po roztržce mezi sovětským velením a československým velitelským sborem byl v noci z 9. na 10. září sesazen z funkce velitele československého sboru generál J. Kratochvíl a nahrazen L. Svobodou.

15. září

K. H. Frank vydal nařízení o trestu smrti za nedovolené překročení hranic mezi protektorátem a Slovenskem.

17.-28. září

Československé stíhací perutě se účastnily ochrany výsadkové operace spojeneckých jednotek v prostoru Arnheim, Nijmegen, Eindhoven.

26. září

Italská vláda vydala prohlášení o neplatnosti mnichovské dohody a vídeňské arbitráže (z 2. listopadu 1938).

5. října

Československá samostatná obrněná brigáda zahájila obléhání německé posádky v přístavu Dunkerque v Calaiské úžině.

27. října

Německé jednotky obsadily Banskou Bystrici; povstání bylo zatlačeno do hor.

Vládní delegace v čele s ministrem F. Němcem a generálem A. Hasalem přijela do Chustu na Podkarpatskou Rus, aby zde začala vykonávat svůj úřad, tj. vytvářela československou správu a zřizovala brannou moc. Brzy však docházelo ke konfliktům se sovětským velením (velitelstvím 4. ukrajinského frontu) v rozporu s dohodou z 8. května 1944 (vyhlášena mobilizace Rusínů do Rudé armády).

25.-26. listopadu

V Mukačevě se sešel první sjezd národních výborů Zakarpatské Ukrajiny, který zvolil Národní radu v čele s komunistou I. I. Turjanicou a přijal manifest O opětném sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou. Národní rada přerušila styky s československým vládním delegátem a zakázala nábor do československé armády.

Podkarpatská Rus přestala fakticky existovat jako součást ČSR. Celý proces probíhal pod patronací sovětských orgánů, které působily na tomto území po přechodu fronty.

4. prosince

V Londýně vydán ústavní dekret č. 18/1944 Sb. o volbách místních, okresních a zemských národních výborů, z nichž mělo vzejít Prozatímní národní shromáždění.

6. prosince

Německé speciální vojenské jednotky zahájily velkou "zimní ofenzivu" proti partyzánskému hnutí v protektorátě; trvala do konce února 1945.

8. prosince

Vydán oběžník říšského protektora, jímž nacisté povolávali českou zemědělskou mládež ročníků 1921-1923 na zákopové práce (na stavbu tzv. jihovýchodního valu u Neziderského jezera v Dolním Rakousku).

14. prosince

V protektorátě začaly přípravy na uskutečnění ústupového plánu ARLZ (v říši vyhlášen 6. září t. r. a cílem bylo zanechat protivníkovi "spálenou a pustou zemi"). Při přiblížení fronty k českým zemím byly z tohoto prostoru evakuovány tisíce německých uprchlíků z Východu, odváženy stroje, zařízení, suroviny. Nacisté na mnoha místech pustošili továrny, rozrušili i komunikace a odvezli řadu kulturních památek.

27. prosince

K. H. Frank vydal nařízení o pracovní mobilizaci českých mužů do 45 let na zákopové práce na Moravě a 20. ledna 1945 na zákopové práce v Moravské bráně a v podhůří Beskyd.

1945

leden

Začalo formování jednotného ústředního odbojového orgánu v českých zemích - České národní rady; zastupovala ilegální KSČ, odboráře, Radu tří, skupiny z mládežnického, ženského i družstevního hnutí.

19. ledna

Jmenována nová (poslední) protektorátní vláda, jejímž předsedou se stal R. Bienert (zastupoval i státního prezidenta E. Háchu).

23. ledna

Protektorátní vláda vydala nařízení o nucených pracích pro všechny muže od 18 do 50 let.

30. ledna

Československá vláda v emigraci uznala prozatímní (polskou) lublinskou vládu (prosovětskou).

14. února

Praha zažila v poledne velké bombardování 62 letadel B-17 z 8. americké letecké armády; zahynulo na 700 lidí, dalších 1000 bylo zraněno.

březen-duben

V některých oblastech českých zemí se začaly výrazně aktivizovat partyzánské skupiny (na Valašsku, Beskydsku, Českomoravské vysočině, Podbrdsku).

10. března

4. ukrajinský front pod velením generála I. J. Petrova (26. března vystřídán A. I. Jeremenkem) zahájil ostravskou operaci; 24. března zasáhla do bojů i 1. československá samostatná tanková brigáda. 30. dubna byla osvobozena Ostrava.

17. března

Londýnská československá politická reprezentace v čele s E. Benešem přijela na jednání do Moskvy.

22.-29. března

V Moskvě proběhly porady čtyř českých politických stran (KSČ, lidové, národně socialistické a sociálně demokratické) a zástupců Slovenské národní rady (doplnili jednání 24. března, šlo o zástupce KSS a Demokratické strany). Předsedou jednání byl zvolen K. Gottwald a výsledkem bylo sestavení vládního programu (podkladem se stal návrh komunistů). Na jednání nebyl přítomen žádný zástupce domácího odboje.

25. března

2. ukrajinský front pod velením R. J. Malinovského zahájil bratislavsko-brněnskou operaci v návaznosti na vídeňskou operaci 3. ukrajinského frontu; u obce Lanžhota vstoupily sovětské jednotky 11. dubna na území Moravy a začalo osvobozování českých zemí.

31. března

Protectorátní státní ministr K. H. Frank byl ustanoven velitelem "českomoravského obranného prostoru"; převzal řízení civilních i vojenských úřadů v celém protektorátu.

4. dubna

Po příjezdu do Košic (2. dubna) byla jmenována první vláda Národní fronty v čele se sociálním demokratem Z. Fierlingerem. 2. dubna odstoupila československá vláda v emigraci vedená J. Šrámkem a už 12. března formálně skončila svou činnost (listem E. Beneše) Státní rada, která tím uzavřela své čtvrté, prodloužené zasedání. Nová vláda byla výsledkem moskevských jednání představitelů londýnské exilové vlády s komunisty (22.-29. března 1945). Byla 25členná a tvořili ji zástupci českých (KSČ, sociální demokracie, národní socialisté, lidovci) a slovenských stran (KSS a demokraté), které se směly vrátit na poválečnou politickou scénu (agrárníkům, národním demokratům, živnostníkům a dalším politickým stranám nebyla povolena činnost). Vláda byla složena paritně a doplněna tzv. odborníky, bez účasti domácích odbojových pracovníků.

5. dubna

Nová vláda v čele se Z. Fierlingerem schválila na své první schůzi v Košicích vládní program dohodnutý v Moskvě; vešel do dějin jako Košický vládní program. Obsahoval 16 kapitol, které se týkaly všech základních politických, hospodářských, sociálních a kulturních otázek.

5.-12. dubna

V severní Itálii, kterou zachvátilo antifašistické povstání, přešlo na stranu italských partyzánů a spojenců asi 12 tisíc Čechů a Slováků; z nich se zformovala Československá samostatná brigáda v Itálii.

15. dubna

Vojáci 1. československé samostatné tankové brigády vstoupili v průběhu ostravské operace Rudé armády na československé území.

16. dubna

V jugoslávských horách se partyzáni 1. československé brigády Jana Žižky z Trocnova spojili s útvary Jugoslávské národně osvobozené armády a podíleli se pak na závěrečných bojích při osvobození Jugoslávie.

18. dubna

Na československé území (v ašském výběžku v místě zvaném Kočičí hlava) vstoupily první americké útvary 358. pluku 90. pěší divize XII. sboru 3. armády generála G. S. Pattona a týž den obsadily nedaleké město Hranice (Rosbach).

19. dubna

Nacisté vypálili osadu Ploština na Vizovicku a 24 jejích obyvatel naházeli do plamenů; podobný osud stihl o čtyři dny později i osadu Prlov u Vsetína.

25. dubna

Nálet anglo-amerického letectva na plzeňskou Škodovku (ze 70 % byla zničena). K. H. Frank vyslal delegaci protektorátní vlády a českých průmyslníků (Bienert, Klecanda, Kratochvíl, Hrubý, Adolf, Vamberský) do štábu nacistického maršála A. Kesselringa nedaleko Mnichova, aby odtud navázali jednání s americkým velením. "Mise" skončila neúspěšně.

26. dubna

Osvobozením Brna skončila bratislavsko-brněnská operace Rudé armády.

29.-30. dubna

Ustavující schůze České národní rady v Praze. Z původního čtyřčlenného pracovního předsednictva byl tento sjednocující odbojový orgán rozšířen na 27 členů; předsedou byl zvolen prof. A. Pražák, místopředsedou komunista J. Smrkovský.

1. května

V českých zemích vypuklo spontánní povstání proti okupantům; začalo v Přerově a rozšířilo se do dalších měst a obcí (na Železnobrodsku, Semilsku, Jilemnicku, Jičínsku a

Novopacku). Současně s tím zintenzivněla partyzánská činnost na Vizovicku a Zlínsku (pokusy o osvobození zdejších měst a obcí).

2. května

Na příkaz K. H. Franka se konala v terezínské Malé pevnosti poslední poprava 51 vězňů (mezi nimi byla skupina členů organizace Předvoj).

4. května

Vrchní velitel spojeneckých vojsk generál D. D. Eisenhower navrhl sovětskému velení, že prodlouží útok v protektorátě k linii Vltavy a Labe a "očistí" od německých vojsk také západní (levý) břeh těchto řek (tedy o 50-100 km dále). Sovětské velení tento návrh na posunutí demarkační linie odmítlo.

5. května

Těžiště povstání se přesunulo do Prahy; ozbrojené boje začaly zápasem o rozhlas. Česká národní rada vydala dopoledne svolání o převzetí vládní a výkonné moci v českých zemích (přípravou převratu se zabývala již 3. května). V noci na 6. května vyrostlo v ulicích na 1600 barikád.

Povstání se rozhořelo i na Českomoravské vysočině a na Podbrdsku.

Nacisté vypálili obec Javoříčko na rozhraní Litovelska a Konicka; postříleli 38 mužů.

6. května

Americká armáda osvobodila Plzeň a během 7. května dosáhla povolené demarkační čáry (Karlovy Vary-Plzeň-České Budějovice), když jejich mise přijela až do Prahy.

Generál D. D. Eisenhower vydal rozkaz 3. armádě, aby zastavila další postup do nitra Čech; v oblasti západních a jihozápadních Čech operovalo 6 amerických divizí (150 tisíc vojáků). Americká vojska obsadila kolem 9 tisíc km² (7 % tehdejší rozlohy republiky).

Československá vláda přesídlila z Košic do Bratislavy.

Do Prahy vstoupila střední skupina tzv. Vlasovovy armády (jedna ze dvou divizí rozmístěných v jižních a středních Čechách) pod velením generála S. K. Bunjačenka a snažila se (přes Vlasovův zákaz) dojednat s Českou národní radou politickou dohodu. Na několika místech Prahy vstoupili vlasovci do bojů s Němci. 8. května se po neshodách s velením povstalců stáhli z Prahy.

Od Drážďan zahájil 1. ukrajinský front (pod vedením maršála I. S. Koněva) pražskou operaci (původně plánována na 7. května). Pražská operace se rozvinula i od Budyšína, Brna a Olomouce (2. a 4. ukrajinským frontem).

7. května

V Praze probíhaly těžké boje, německé jednotky ostřelovaly město z tanků a děl, docházelo k bombardování některých městských částí a k terorizování obyvatelstva.

Němečtí fašisté zavraždili na náměstí v Třešti 47 obyvatel. K podobné tragédii došlo i ve Velkém Meziříčí. S převzetím moci do rukou revolučního národního výboru zde vypukl živelný převrat, do města se však vrátila německá jednotka, zajala přítomné muže na radnici a ze msty jich 60 zákeřně povraždila.

8. května

Česká národní rada i vojenské velení povstale Prahy (generál K. Kutlvašr) uzavřeli dohodu o odchodu německé armády z města; byla v souladu s podmínkami o bezpodmínečné kapitulaci německých ozbrojených sil, podepsané den předtím v Remeši. Německé jednotky opouštěly město na západ a jihozápad.

9. května

Časně ráno pronikly předsunuté jednotky 1. ukrajinského frontu maršála I. S. Koněva ze severu a severozápadu do Prahy a likvidovaly poslední ohniska německého odporu. Praha byla opět svobodná.

Po sedmiměsíčním obléhání skončil bojový úkol československé samostatné obrněné brigády u Dunkerque, když německá posádka kapitulovala. Veliteli naší brigády generálu A. Liškovi se vzdalo více než 20 tisíc německých vojáků spolu se třemi ponorkami a další bojovou technikou.

XII. Od lidově demokratického po socialistické československo - Úvod

Zhruba tříleté období od května 1945 do února 1948, označované nejčastěji jako lidově demokratický systém (podle dobové terminologie), je možné stručně charakterizovat jako systém Národní fronty s omezenou (socializující) demokracií, který představoval jakési "předpolí" příštího komunistického režimu. Základem politické moci byla právě tzv. Národní fronta Čechů a Slováků, povinně sdružující politické strany, podílející se na protifašistickém boji. Jednalo se vlastně o jakousi nucenou formu vládní koalice bez skutečné, legální opozice; tento lidově demokratický režim nebyl parlamentní demokracií tradičního, západoevropského typu.

A třebaže se oficiálně deklarovala právní kontinuita "třetí republiky" s první republikou, nabývalo poválečné Československo řadu rysů, které se této vizi značně vzdalovaly, ať už se jednalo o vnitropolitické uspořádání, či o zahraničně politickou orientaci. Zákonodárná moc byla v prvních poválečných měsících nahrazována prezidentskými dekrety, které značně měnily podobu státu. Tak tomu bylo zejména: 1) při řešení vztahu k národnostním menšinám, kdy se souhlasem prakticky celé politické reprezentace bylo rozhodnuto zbavit se neslovanských menšin (odsunem Němců a transferem Maďarů) spolu s konfiskací jejich majetku; přitom především vysídlení sudetských Němců znamenalo konec staleté symbiózy českého a německého etnika; 2) při znárodňovacím procesu (zestátnění) významných průmyslových odvětví, kterým se realizovaly významné změny v oblasti majetkových vztahů a následně i ve sféře sociální. K obrovským majetkovým přesunům docházelo i v zemědělství (zde však nešlo o zestátnění půdy, ale o posílení drobného vlastnictví půdy).

V zahraniční politice vycházel prezident E. Beneš jako hlavní tvůrce její orientace z představy Československa jako "mostu mezi Východem a Západem", přičemž tradiční orientace na západní mocnosti měla být doplněna o spojenectví se Sovětským svazem. Oč slábly prozápadní vazby, o to více sílily tlaky na převedení Československa do sovětské mocenské zóny, a tím také se zužoval prostor pro plnou obnovu demokratických poměrů ve společnosti. Tyto pohyby stále více dostávaly konfrontační charakter, tak jak sílil tlak ze strany komunistů na prosazení jejich strategického cíle - realizaci sovětského modelu socialismu v Československu. K jeho naplnění napomáhala KSČ řada objektivních i subjektivních faktorů: komunisté nebyli spojováni s mnichovskou tragédií, měli za sebou činnost v odboji a silnou podporu ze strany SSSR jako jedné z vítězných mocností, obezřetně dokázali formulovat politické a sociálněekonomické požadavky, přižívovali se na vlně antiněmeckého nacionalismu, byli politickou stranou s přísnou stranickou kázní i vysokou aktivitou většiny členů a funkcionářů a dokázali se dobře pohybovat jak v parlamentě, tak i na "ulici". Naproti tomu nekomunistické strany byly povětšinou vnitřně nesourodé a rozpolcené, trpěly generačními problémy, značně neujasněnými koncepcemi a ve své strategii soupeření se držely jediné varianty - volebního střetnutí (zatímco KSČ věděla přesně, co chce). Poválečnému politickému spektru chyběla skutečně liberální a pravicová strana (agrární, ani živnostenské straně nebyla činnost povolena).

Pokvětnový politický systém založený na rozdílném chápání Národní fronty (nekomunistické strany v ní viděly vhodnou půdu pro hledání kompromisů a účinnou hráz proti komunistickému tlaku, kdežto KSČ jí využívala ke stupňujícímu se nátlaku i pomocí zneužívání společenských organizací, zejména odborů) představoval přechodný charakter nastoleného režimu. Vnitropolitických konfliktů od léta 1946 přibývalo, zejména se vyhrotily spory o hospodářskou politiku (dvouletku, Hradecký program, průmyslové konfiskáty, Marshallův plán). Neuklidný podzim 1947 s halasnou kampaní

kolem tzv. milionářské dávky vedl k otevřené politické krizi - k únoru 1948. Tehdy komunisté využili příležitosti k uskutečnění mocenského převratu na pozadí ústavních principů. Během pěti dnů vládní krize doznala politická situace v zemi značných změn, z nichž nejdůležitější a rozhodující byla ta, že komunistická strana nastolila svůj mocenský monopol. Vlastní převrat měl specifický průběh: formálně byly zachovány všechny instituce demokratického státu (prezident, ústava, parlament, vláda), byly však mimoústavními prostředky vyřazeny z vlivu na řešení politické krize, takže se kroky KSČ setkaly s minimálním odporem. Nekomunistické (demokratické) strany nebyly schopny odporu. "Československý únor 1948" zásadně změnil dosavadní způsob života společnosti, jejích politických, ekonomických a kulturních organizací i životní styl všech vrstev společnosti.

Tyto změny se realizovaly prostřednictvím rozsáhlé politické aktivity značné části společnosti (demonstrace, manifestace, sjezdy, akční výbory), což se jevílo jako masové hnutí většiny obyvatel, kteří se vyslovili v daný okamžik mimoparlamentní cestou pro politiku KSČ, a demonstrovali tak (ať vědomě, či nevědomě) souhlas s jejím mocenským monopoem. A tak se jevílo vítězství KSČ jako vůle a přání pracujících vrstev obou národů. V Československu nastalo období (1948-1989) vlády jedné strany. K dotvoření totalitního komunistického režimu po formální stránce došlo v několika dalších poúnorových měsících (přijetím Ústavy 9. května, volbou K. Gottwalda prezidentem republiky). Politický systém Národní fronty zůstal formálně zachován, ale změnila se jeho podstata: nekomunistické strany ztratily svou politickou váhu, o všem rozhodovala jediná strana (KSČ), která násilným sloučením zlikvidovala sociální demokracii.

Začalo období základních transformací, jež můžeme charakterizovat jako nepřetržitou a stále se stupňující komunistickou ofenzivu proti všem tradičním společenským formám a strukturám, které se u nás postupně po staletí vyvíjely. Únor znamenal dlouhodobé začlenění Československa do sovětského mocenského bloku; české země zmizely uprostřed studené války na zhruba čtyři desítky let za "železnou oponou".

Celé toto období však při zachování základních principů totalitního režimu mělo jisté vnitřní členění podle míry dopadu stranicko-byrokratického mocenského systému na život společnosti. Režim prožíval krize, fáze přituhnutí a i oteplení a konečně dlouhou éru vnitřního vyčerpání a rozkladu. K základním nástrojům vytváření modelu vlády jedné strany patřilo posílení vlivu státu, direktivní represivní nařízení a mocenské zákroky, porušování zákonnosti a přizpůsobování zákonů nové moci. Trvalou součástí života společnosti se staly perzekuce spojované v poúnorovém období s tzv. kultem osobnosti, které po jeho odeznění ztratily svou původní zběsilou iracionalitu. V ekonomice proběhl přechod k státnímu, komunálnímu nebo družstevnímu vlastnictví všech výrobních prostředků. Docházelo k redukci tradičních odvětví našeho průmyslu a Československo se proměnilo ve strojírenskou (zbrojařskou) velmoc. Po letech vypjatého stalinismu, kdy se režim ocitl v bludném kruhu, docházelo ke zmírnění represivních metod vlády a i k opatrnému přiznání "přehmatů" v minulosti. Vzrůstal tlak na přijetí liberalizačních kroků, což muselo nutně přerůst v požadavek zásadní politické a ekonomické reformy.

Šedesátá léta se svým "čekáním na reformu" přinesla jistou demokratizaci poměrů v kultuře a zprostředkovaně i ve společnosti jako celku. Pro oblast umění nastal doslova "zlatý věk"; začalo se vzdalovat zatuchlých ideálů socialistického realismu, kdy bylo vše násilně zpolitizováno a spoutáno komunistickou ideologií. Nová vlna zasáhla jak oblast filmové tvorby, tak také slovesnou tvorbu a umožnila vznik mnoha divadel malých forem. V průběhu 60. let i zde došlo k několika střetům mezi zastánci dogmatické

politické linie a zastánci demokratizačního procesu v umělecké scéně. Odtud pokračovala cesta k demokratizačnímu procesu roku 1968.

Zhruba v polovině období komunistické vlády se odehrálo "pražské jaro" - pozoruhodný pokus o vnesení lidského, humánního rozměru do stávajícího socialistického experimentu. Cílem "osmašedesátníků" bylo rozvinutí socialistické demokracie, ne tedy obnova vsutku demokratického systému v plném slova smyslu, ale zajištění funkčnosti existujícího systému, tj. vytvoření "socialismu s lidskou tvář". 21. srpen 1968 tento pokus reformátorů z řad vlastní KSČ ukončil. Nastalo období nástupu normalizátorů a politických čistek. Normalizace v Československu znamenala de facto konec socialistického pojetí dějinného vývoje; jestliže byl rok 1968 taktickým vítězstvím SSSR, stal se však strategickým vítězstvím protikomunistických demokratických sil.

Další léta přinesla obnovení totalitních forem vlády ("konsolidaci" politického systému) a "normalizaci" poměrů ve společnosti. Nové komunistické vedení si uvědomovalo, že základní podmínkou udržení klidu je zachování přijatelných sociálních podmínek života společnosti. Odtud se také odvíjela pozornost věnovaná hospodářské problematice; nová fáze vývoje v Československu byla označena termínem "budování reálného socialismu". Politická garnitura pevně ovládala společnost, potlačovala všechny projevy svobodného myšlení a zcela podřídila zájmům Moskvy i životně důležité zájmy Československa; prostor dostala éra neostalinismu. Pro československou společnost se staly jedinou nadějí do budoucnosti případné globální změny v mezinárodním měřítku, především změny v poměru sil mezi oběma supervelmocemi.

Společnost se ocitla ve schizofrenním postavení, převážná většina se smířila s daným stavem a neváhala využívat všech výhod, které jí nabízel tzv. reálný socialismus. V období normalizace se režim pokusil (podobně jako v politické sféře) i v kultuře uplatňovat metody z počátku 50. let. Svět umění opět pocítil určitou degradaci; část tvůrců byla zatlačena do podzemí, valná část se rozhodla pro spolupráci s normalizačním režimem a vedle nich se začala rozvíjet "paralelní" kultura. Jen úzká vrstva aktivních odpůrců režimu (disidenti) využila situace, která nastala ve druhé polovině 70. let (1975 - Helsinky, otázka dodržování lidských a občanských práv), a rozšiřovala prostor pro svobodnější vyjadřování názorů (Charta 77). Vratká stabilita společnosti se začala od druhé poloviny 80. let pozvolna hroutit. Události podzimu 1989 směřovaly zrychlujícím se tempem ke konečnému zhroucení sovětského bloku (Maďarsko, Polsko, odstranění berlínské zdi). To vše zradikalizovalo i nálady obyvatelstva v Československu, kde své pozice zoufale bránil zkostnatělý komunistický režim. Cesta k 17. listopadu 1989 byla otevřená. Začala se psát nová stránka českých dějin.

XII. Od lidově demokratického po socialistické Československo – Podrobná data

(1945-1989)

1945

9. května

V Praze se ustavil Lužickosrbský zemský národní výbor v čele s farářem J. Cyžem, který zaslal československé vládě žádost o ochranu "zájmů lužického lidu" a o připojení Horní a Dolní Lužice k ČSR.

10. května

Přílet československé vlády v čele s předsedou Z. Fierlingerem do Prahy; 16. května přijel do Prahy i prezident E. Beneš.

10.-12. května

Dokončení osvobození českých zemí vojsky Sovětské armády - 1. ukrajinského frontu (severní Čechy), 2. ukrajinského frontu (jižní a střední Čechy), 4. ukrajinského frontu (východní a střední Čechy). K poslední rozsáhlejší ozbrojené akci došlo 12. května u Milína na Příbramsku.

11. května

Vláda ukončila činnost České národní rady a rozhodla ji přeměnit v přípravný výbor pro volbu Zemského národního výboru. Členové České národní rady byli později perzekvováni.

12. května

Ustaveno prozatímní vedení jednotné mládežnické organizace - Svazu české mládeže.

16. května

Návrat prezidenta E. Beneše do Prahy.
Znovuustaven Československý červený kříž.

17. května

V Praze založena Ústřední rada družstev.

19. května

Vydány dekrety prezidenta republiky, které vyšly mimoparlamentní cestou, avšak měly platnost zákonů: 1. o zavádění národní správy na majetek Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů č. 5/1945 Sb. (týkal se pouze českých zemí, na Slovensku se zřizovaly národní správy podle nařízení Slovenské národní rady z 5. června 1945). Do konce září t. r. byla národní správa zavedena zhruba do 10 tisíc podniků a živností, v nichž pracovalo na 1 milion zaměstnanců (tj. ve 40 % průmyslových závodech s přibližně 75 % všech průmyslových dělníků); 2. prohlášení o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby okupace.

23. května

Vláda ustavila komisi ministrů, která měla vypracovat podrobnosti vystěhování Němců a Maďarů. Vysídlování Maďarů začalo již od počátku května 1945, do konce června t. r. jich 31 780 opustilo Slovensko.

28. května

Ustaven přípravný výbor Jednotného svazu českých zemědělců.

29. května

Manifestační shromáždění kulturních pracovníků v pražské Lucerně, které se přihlásilo k programu Národní fronty.

30. května

V rámci tzv. divokého odsunu německého obyvatelstva došlo v Brně k soustředění zhruba 20 tisíc místních Němců a jejich vysídlení do Rakouska; tato "akce" se neobešla ve vypjaté poválečné atmosféře bez násilí a zbytečných krutostí.

2. června

Mezi vládou a předsednictvem Slovenské národní rady byla uzavřena tzv. první pražská dohoda (výsledek porad z 31. května-2. června); dohoda vymezila postavení slovenských národních orgánů - Slovenské národní rady a sboru pověřenců. Stanovila, že Slovenská národní rada je nositelkou státní moci na Slovensku a že jí přísluší veškerá zákonodárná, vládní a výkonná moc na Slovensku, pokud není výslovně vyhrazena ústředním orgánům. Nejvyšším výkonným orgánem vládní moci na území Slovenska se stal sbor pověřenců odpovědný Slovenské národní radě; ta schválila dohodu 5. června t. r. Federace byla pohřbena.

6. června

Vláda obdržela polskou protestní nótu o perzekučních případech vůči občanům polské národnosti spolu s doporučením vytvořit mezistátní komisi pro těšínskou otázku.

8. června

Zástupci tří politických stran - komunistické (K. Gottwald), sociálně demokratické (Z. Fierlinger) a národně socialistické (P. Zenkl) podepsali Dohodu o společném postupu stran národního bloku pracujícího lidu měst a venkova. Součástí dohody byla úmluva o vytváření jednotných společenských organizací (mládeže - Svazu české mládeže a Svazu slovenské mládeže, odborů - ROH, družstev a zemědělců - Jednotného svazu českých zemědělců).

Ve vládě projednávány územní požadavky ČSR na Kladsko, Ratibořsko a Hlubčicko (bývalá německá území, která SSSR postoupil do polské správy); nejostřeji vystupovali a maximální nároky kladli komunisté (V. Kopecký).

10. června

V Lidicích proběhla za účasti zhruba 200 tisíc občanů mohutná vzpomínková slavnost u příležitosti 3. výročí vypálení obce nacisty.

12. června

Vrcholným orgánem ženského hnutí se stala Rada žen v čele s M. Horákovou.

13. června

Nacionálně vyhrocená situace na česko-polské hranici (polský nárok na Těšínsko) se vystupňovala v souvislosti s tzv. ratibořským incidentem, kdy československé vojenské jednotky vnikly na ratibořské území a nárokovaly jeho přivtělení k Československu. Došlo zde k incidentům a hrozil boj mezi československými a polskými vojenskými jednotkami. Poláci změnil incident v mezinárodní spor. Role smířovatele se ujal SSSR.

19. června

Vydán dekret prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech č. 16/1945 Sb. (tzv. velký retribuční dekret); současně s ním byl vydán dekret o Národním soudu (č. 17/1945 Sb.) s platností pro české země. Velký dekret vycházel ze zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. Retribuční mimořádné lidové soudy zasedaly v pětičlenných senátech, trest se vykonával do dvou hodin po vynesení rozsudku a popravovalo se veřejně. Ve vybičované atmosféře došlo k celé řadě přehmatů.

21. června

Vydán dekret prezidenta republiky o konfiskaci a rozdělení pozemkového majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů (č. 12/1945 Sb.); vytvořil předpoklady pro první etapu pozemkové reformy (probíhala od května 1945 do jara 1946 v českých zemích, na Slovensku do roku 1948). V této etapě změnilo vlastníka 2 946 395 ha půdy (z toho bylo 1 295 379 ha lesní půdy).

22. června

První schůzka pražské a varšavské vlády v Moskvě k urovnání sporu o Těšínsko; i druhá schůzka (23. června) byla neúspěšná. Československá delegace našla podporu Moskvy, Londýna i Paříže. Následovaly čtyři měsíce vzájemného nacionálního štvání.

29. června

V Moskvě byla uzavřena smlouva mezi ČSR a SSSR o Zakarpatské Ukrajině, podle níž tato část republiky byla odstoupena sovětské Ukrajině. Šlo o nezvyklou změnu hranic, kdy vítězný stát odstupoval část svého území ve prospěch spojence. Parlament smlouvu ratifikoval 22. listopadu 1945 jako ústavní zákon. V Moskvě bylo též jednáno s polskou vládou o hranicích mezi ČSR a Polskem.

1. července

Na Bílé hoře u Prahy proběhla mohutná manifestace pod heslem "Odčičujeme Bílou horu" se silně nacionálním podtextem (u příležitosti vydání dekretu o konfiskaci zemědělského majetku Němců, Maďarů a zrádců).

3. července

Československá vláda vyslovila souhlas s prováděním odsunu Němců. Mělo se postupovat plánovitě a organizovaně (opakováno v nótě z 16. srpna t. r.).

4. července

Vydána vyhláška o mzdovém (platovém) zrovnoprávnění žen.

14.-15. července

V Praze proběhl manifestační sjezd českého učitelstva; byl zde vysloven požadavek na zavedení jednotné školy a vysokoškolského vzdělání učitelů.

20. července

Vydán tzv. osídlovací dekret (č. 28/1945 Sb.), který vytvářel právní základnu zemědělského osídlování na konfiskovaných pozemcích (zejména v pohraničí).

31. července

V továrně v Krásném Březně došlo k velké explozi třaskavin a munice, při níž zahynulo 26 osob a kolem 200 bylo raněno; z této "sabotážní akce" byli obviněni místní Němci. Událost měla návaznost na tzv. ústecký případ, kdy místní bezpečnostní složky se zfanatizovaným davem provedly masový masakr na německém obyvatelstvu; shromáždění Němci byli zahrnutí a naházeni do Labe, kde po nich bylo stříleno (oficiálně se uvádělo 60 obětí, pravděpodobný počet byl však daleko vyšší).

2. srpna

V Postupimi ukončena konference SSSR, USA a Velké Británie (zahájena 17. července), která ve svém závěrečném protokolu (čl. XIII.) přinášela výzvu adresovanou státům s německým obyvatelstvem, aby transfer prováděly "spořádaným a humánním způsobem". Dalšími přípravami spojenými s odsunem byla pověřena Spojenecká kontrolní rada v Německu.

Vydán dekret č. 33/1945, kterým se upravovalo československé státní občanství osob národnosti německé a maďarské; dekret vyhlášoval osoby těchto národností za zbavené státního občanství, a to buď k datu, kdy nabyly cizího státního občanství, nebo k datu vstupu dekretu v platnost. Dekret se stal podkladem pro odsun Němců a Maďarů.

11. srpna

Dekretem prezidenta republiky byl zestátněn film.

25. srpna

Vláda přijala ústavní dekret o Prozatímním národním shromáždění a o volbách do tohoto orgánu a do zemských i okresních národních výborů.

21. září

Zrušeno placení školného na státních středních školách s platností od 1. září 1945.

28.-30. září

V Praze proběhly tzv. Tyršovy hry; šlo o první společné vystoupení československé tělovýchovy.

1. října

Vydán dekret prezidenta republiky o všeobecné pracovní povinnosti.

2. října

Ustaven Národní soud k souzení zrádců a kolaborantů; mimořádné soudní orgány byly ustaveny v Praze a Bratislavě a měly být před ně postaveni "státní prezident, členové protektorátních vlád, členové ústředního vedení Vlajky, členové Kuratoria pro výchovu mládeže, členové výboru a činovníci Ligy proti bolševismu, vedoucí činitelé Národní odborové ústředny zaměstnanecké a Svazu zemědělství a lesnictví, novináři..." (§ 2). Národní soud v Praze zahájil svou činnost 15. ledna 1946.

14. října

V Praze a v Brně proběhly zemské sjezdy delegátů národních výborů, které zvolily poslance Prozatímního národního shromáždění a členy zemských národních výborů; šlo o tzv. nepřímé volby (prostřednictvím volitelů). Prozatímní národní shromáždění mělo 300 poslanců (200 z českých zemí, 100 ze Slovenska) a bylo složeno paritně ze všech politických stran (každá z nich dostala 40 mandátů, tzn. čtyři české strany měly celkem 160 křesel a zbývajících 40 získaly jednak společenské organizace - 32 a 8 míst bylo obsazeno tzv. významnými osobnostmi; dvě slovenské politické strany měly celkem 80 křesel a zbývajících 20 míst obsadily společenské organizace a významné osobnosti).

18. října

Vyšel dekret o právním zrušení německých vysokých škol v Praze a Brně.

18.-21. října

V Praze se konal XX. sjezd Československé sociálně demokratické strany, na němž byl přijat programový dokument Prohlášení zásad, který posouval stranu na nejlevější pozici (při zachování stranické samostatnosti). Vedení sociální demokracie se zřeklo reformismu a znovu se přihlásilo k marxismu. Proklamovaným cílem sociální demokracie byl socialismus s československými specifiky.

19. října

Dekretem prezidenta republiky (č. 91/1945 Sb.) se zaváděla od 1. listopadu 1945 nová československá koruna; stávající peněžní chaos a přebytek inflačních peněz byl odstraněn zavedením jednotného peněžního oběhu. Všechny papírové peníze byly prohlášeny za neplatné a složeny na zvláštním účtu (tzv. vázané vklady), z něhož každý občan obdržel jen 500 Kčs. Současně byly mzdy a platy upraveny na trojnásobek z roku 1939. Kurs nové koruny k cizím měnám se řídil podle amerického dolaru (1 dolar = 50 Kčs). Nová koruna nahradila dosavadní K, Kč, Ks v poměru 1 : 1.

24. října

Prezident republiky E. Beneš v přítomnosti členů vlády podepsal dekrety č. 100-104 o znárodnění dolů, bank, pojišťoven, hutí a závodů nad 500 zaměstnanců, někde i nad 150 zaměstnanců (zejména potravinářského a lehkého průmyslu); ve znárodněných podnicích pracovalo 62 % všech zaměstnanců v průmyslových odvětvích. Současně byl přijat i dekret o závodních radách, který zajišťoval zaměstnancům účast na řízení podniků (jak znárodněných, tak i soukromých) spolu s právem kontroly. ČSR se stala zakládajícím členem OSN; ta zahájila oficiálně svou činnost.

25. října

Na velké manifestaci na Václavském náměstí v Praze došlo k slavnostnímu vyhlášení znárodnění; podobné manifestace proběhly i v dalších městech republiky.

Vydán dekret prezidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a o Fondu národní obnovy.

Zahájena první etapa vnitřní kolonizace (přemístění, většinou nucené) obyvatel maďarské národnosti z jižního Slovenska do českého pohraničí; tato etapa skončila 4. prosince 1945. Druhá fáze probíhala od července 1946 do února 1947. Souběžně probíhala tzv. reslovakizace (od června 1946) občanů maďarské národnosti.

27. října

Vydán tzv. malý retribuční zákon (č. 138/1945 Sb.) o "trestání některých provinění proti národní cti"; platnost retribučního zákona skončila 5. května 1947.

V Praze zřízena Akademie múzických umění (zrušena mistrovská škola státní konzervatoře hudby).

28. října

Svou činnost zahájilo Prozatímní národní shromáždění. Potvrdilo v úřadě prezidenta republiky E. Beneše a zvolilo své předsednictvo v čele s národním socialistou J. Davidem.

29. října-4. listopadu

Proběhla měnová reforma.

6. listopadu

Jmenována druhá poválečná vláda Z. Fierlingera (ve funkci náměstka předsedy vlády nahradil J. Davida J. Stránský a ministrem spravedlnosti se stal P. Drtina).

15. listopadu

Sovětská vojska (původní počet 165 tisíc se snížil na 65 tisíc) začala opouštět Československo; americká vojska se začala stahovat 5 dnů nato.

3.-6. prosince

V Praze proběhly československo-maďarské rozhovory o výměně (odsunu) obyvatelstva obou států; rozhovory skončily neúspěchem, maďarský ministr zahraničí Győngyösi požadoval zastavení přesunu Maďarů do Čech a chtěl, aby obdrželi československé státní občanství. Následovala téměř dvouměsíční tisková a propagandistická "válka".

8.-9. prosince

Konference národně socialistické strany schválila nový akční program strany a prozatímní organizační řád; v čele ústředního výboru stanul P. Zenkl. Programově se národní socialisté hlásili k "československému demokratickému socialismu" s výchozími principy: demokracie, nacionalismus, socialismus a Masarykova politická filozofie.

14.-15. prosince

V Praze proběhl I. sjezd Svazu osvobozených politických vězňů.

16. prosince

V Praze byl ustaven Svaz brannosti; předsedou se stal generál M. Ferjenčík.

1946

20. ledna

Slovenští sociální demokraté, kteří neuznávali sloučení své strany s KSS 17. září 1944, založili Stranu práce; úřadujícím předsedou se stal I. Frlička, čestným předsedou I. Dérer. V říjnu 1946 se změnil název strany na Sociální demokracie na Slovensku. V listopadu 1947 se organizačně spojila s Československou sociální demokracií a do dubna 1948 vystupovala jako její zemská organizace na Slovensku.

25. ledna

Z Mariánských Lázní vyjel první transport odsunutých Němců do americké okupační zóny v Německu. Až do konce února odjížděl do americké zóny jeden vlak denně (kromě nedělí), poté dva a od 1. dubna čtyři vlaky (v každém bylo 1000-1200 osob).

11. února

Skupina třinácti amerických vojáků se zmocnila 32 beden z prostoru u Štěchovic, poblíž soutoku Sázavy a Vltavy, a odvezla je do Německa; jednalo se údajně o spisy gestapa, Sicherheitsdienstu a K. H. Franka. Na základě československého protestu bylo 30 beden 2. března t. r. vráceno. Kolem tzv. štěchovického archivu zůstává řada nezodpovězených otázek. Mezi dokumenty měl být údajně seznam 60 tisíc konfidentů.

15. února

Do Prahy přijela polská vládní delegace k jednání o sporných hraničních otázkách (Těšínsko); jednání pokračovala do konce března, avšak byla neúspěšná.

21. února

Prozatímní národní shromáždění schválilo zákon o obnovení univerzity v Olomouci (se čtyřmi fakultami); současně přijalo zákon o voličských seznamech. Věková hranice volebního práva byla snížena: aktivní volební právo měli občané od 18 let a pasivní od 21 let.

27. února

Po dlouhých jednáních byla v Budapešti uzavřena československo-maďarská dohoda o výměně obyvatelstva (slovenské menšiny v Maďarsku za maďarskou menšinu v ČSR). V Maďarsku se k přesídlení přihlásilo pouze 73 273 Slováků. Přesídlovací akce nepřinesla očekávaný výsledek (začala až v dubnu 1947).

28. února

Prozatímní národní shromáždění přijalo ústavní zákon, kterým byly schváleny a prohlášeny za zákony dekrety prezidenta republiky; vládní návrh pocházel z 5. února t. r. Celkem bylo vydáno v letech 1940-1945 143 dekretů, z toho 17 ústavních. V zahraničí bylo vydáno 45 dekretů (11 ústavních), na osvobozeném území ČSR od 2. dubna do 27. října 1945 dalších 98 (6 ústavních).

1. března

Pod názvem Křesťansko-republikánská strana byla založena na Slovensku nová politická strana, aby odebrala Demokratické straně hlasy slovenských katolíků (měla podporu komunistů). Od 1. dubna začala působit jako Strana slobody; v jejím čele se objevila část funkcionářů Demokratické strany, zejména V. Šrobár, A. Cvinček.

13. března

Došlo k vyhlášení prvních národních podniků; šlo zejména o doly, energetické závody, hutě, strojírenské a kovodělné závody, chemické a sklářské, dřevařské a textilní, kožedělné a gumárenské.

22.-23. března

V Praze se konal I. sjezd Svazu české mládeže; předsedou byl zvolen Z. Hejzlar. Propagandisticky vystupoval Svaz jako "jednotná mládežnická organizace", ve skutečnosti šlo o komunistickou organizaci; obdobně tomu bylo i ve Svazu slovenské mládeže.

28.-31. března

V Praze se sešel VIII. sjezd KSČ; již začátkem března přijala KSČ miliontého člena a představovala nejsilnější politickou stranu v ČSR s nejhustší sítí svých organizací. Národní socialisté měli 580 tisíc členů, sociální demokraté 380 tisíc a lidovci něco přes 370 tisíc. Všechny nekomunistické strany byly tzv. stranami voleb s tradiční parlamentní demokracií. Komunisté dali na sjezdu jasně najevo, že chápou stranu jako nástroj boje o moc nad ostatními, jako mocenskou organizaci. Předsedou KSČ byl zvolen K. Gottwald, generálním tajemníkem R. Slánský.

30. března

Demokratická strana na Slovensku uzavřela s katolíky tzv. dubnovou dohodu, podle níž získali jejich přívrženci zastoupení ve funkcích. Slovenští biskupové se obávali sblížení s komunisty (prostřednictvím Strany slobody) a přijali nabídku demokratů; rozdělení funkcí bylo provedeno v poměru 7 : 3 ve prospěch příznivců katolicismu.

1.-3. dubna

Proběhl první poválečný sjezd Československé strany lidové; strana se programově vymezila jako nesocialistická (jediná v českých zemích), jako strana křesťanského sociálního reformismu (s ochranou soukromého majetku). Na sjezdu došlo ke sporu mezi linií jejího předsedy J. Šrámka a zastánci ostřejšího kursu vůči levici (zejména komunistům) v čele s H. Koželuhovou.

9.-11. dubna

Zástupci vlády a Slovenské národní rady dojednali doplnění politické dohody mezi oběma orgány (z 2. června 1945) a odstranili právní nesrovnalosti některých opatření. Doplňkový protokol (dostal označení tzv. druhá pražská dohoda) posílil kompetence vlády a prezidenta republiky v personálních otázkách na Slovensku, stanovil postup při udělování vyznamenání a milosti a řešil některé problémy hospodářské organizace na Slovensku.

19.-22. dubna

V Praze se konal I. všeodborový sjezd ROH, který sloučil české a slovenské odbory a završil organizační výstavbu této jednotné odborové organizace v ČSR. Rozhodující pozice ovládli komunisté (A. Zápotocký jako předseda) a levicovní sociální demokraté (E. Erban jako generální tajemník), takže pomocí odborů prováděla KSČ politický nátlak proti demokratickým silám (požadavky dalšího znárodňování).

20. dubna

Sešel se sjezd českých partyzánů; předsedou se stal generální tajemník KSČ R. Slánský.

9. května

V Bělehradě byla podepsána Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a mírové spolupráci mezi ČSR a Jugoslávií (v říjnu 1949 ji vláda ČSR vypověděla).

21. května

Mimořádný lidový soud v Praze vynesl rozsudek smrti nad K. H. Frankem; veřejná poprava se konala 22. května 1946 v Praze na Pankráci.

26. května

Na území republiky se uskutečnily první poválečné volby - do Ústavodárného národního shromáždění. V českých zemích získala KSČ 40,17 %, národní socialisté 23,66 %, lidová strana 20,23 % a sociální demokracie 15,59 %. Na Slovensku zvítězila Demokratická strana (61,43 %) před KSS (30,48 %). I v celostátním měřítku zvítězili komunisté (37,94 %) se 114 poslanci, národní socialisté získali 55 mandátů, lidovci 46 poslanců a sociální demokraté 39 poslanců. Dosavadní paritní zastoupení politických stran v národních výborech bylo zrušeno a upraveno podle květnových výsledků voleb.

10. června

Začal odsun sudetských Němců do sovětského pásma; nejdříve odjížděly dva transporty denně, později tři a od 1. července šest transportů.

16.-21. června

Konal se I. sjezd českých spisovatelů; předsedou Syndikátu českých spisovatelů se stal F. Halas.

19. června

Tři dny po ustavující schůzi Ústavodárného národního shromáždění se konala jednomyslná (manifestační) volba E. Beneše prezidentem ČSR. Současně podala demisi vláda Z. Fierlingera.

24. června

Ve vedení Národní fronty byla připravena tzv. třetí pražská dohoda (vládou schválena 28. června), která měla neutralizovat výsledky volebního vítězství Demokratické strany na Slovensku. Dohoda upevnila postavení ústřední vlády na Slovensku, neboť byla obava, aby demokraté nevyužili svého povolebního postavení. Podle nové dohody byla zákonodárná činnost Slovenské národní rady i výkonná moc sboru pověřenců postavena

pod kontrolu vlády (pověřenci byli podřízeni ministrům). Slovenské orgány byly degradovány na bezmocné a nesamostatné instituce (psalo se o novocentralismu).

2. července

Jmenována třetí vláda Národní fronty v čele s komunistou K. Gottwaldem (KSČ v ní obdržela 7 křesel, KSS 2, národní socialisté, lidovci a demokraté po 4 a sociální demokraté 3, přičemž dva ministři - L. Svoboda a J. Masaryk byli bezpartijní). 8. července přednesl předseda vlády Gottwald v Ústavodárném národním shromáždění vládní tzv. Budovatelský program, jehož základní rys spočíval: 1. ve vypracování a schválení nové ústavy; 2. v přípravě dvouletého hospodářského plánu (1947-1948).

10. července

V Moskvě došlo k podpisu smlouvy o opci a přesídlení volyňských Čechů do své bývalé vlasti; obdobně bylo uděleno právo československým občanům ruské, běloruské a ukrajinské národnosti na opci a přesídlení do SSSR. Směrnice o repatriaci volyňských Čechů do ČSR byla podepsána v Moskvě 13. října t. r.

31. července

Národní soud v Praze (zasedající od 29. dubna 1946) vynesl rozsudek nad protektorátní vládou: A. Hrubý byl odsouzen na doživotí, J. Krejčí na 25 let, J. Kamenický na 5 let, R. Bienert na 3 roky a J. Kalfus byl sice shledán vinným, ale byl osvobozen. Vláda projednávala výsledek soudu a dospěla 6. srpna ke kompromisu - vyjádřila zklamání nad nízkými tresty, ale zároveň respektovala nezávislost Národního soudu a právoplatnost jeho výroku. KSČ podnítila "celonárodní" kampaň proti vynesenému rozsudku (vlna rezolucí od komunistických organizací, odborářů i odbojářů) s žádostí o jeho revizi. Komunisté ve vládě nakonec prosadili 18. prosince t. r. schválení novely obou retribučních dekretů. Ve svém důsledku šlo fakticky o první poválečný politický proces v ČSR.

10. srpna

Nedostatek pracovních sil způsobený odsunem Němců vedl ministerstvo sociální péče k vyhlášení tříměsíční pracovní povinnosti pro ročníky 1927 a 1928.

14. září

U příležitosti 50. výročí založení Československé strany lidové se konal v Přerově její slavnostní sjezd.

24. září

Ministerstvo zemědělství odevzdalo vládě návrh 6 zemědělských zákonů: 1. revize pozemkové reformy z první republiky; 2. zaknihování přídělů konfiskovaného majetku; 3. zamezení drobení půdy; 4. úpravy práva na honitbu; 5. scelování rozdrobených polí; 6. zajištění pomoci rolníkům při plnění dvouletky.

25. října

Ústavodárné národní shromáždění přijalo zákon o dvouletce.

29. října

Z Karlových Varů byl vypraven poslední (symbolický) transport německých občanů (transporty však jezdily i dále, a to i do sovětského pásma). Během organizovaného odsunu v roce 1946 bylo vysídleno z ČSR 1 222 628 osob německé národnosti do amerického a 633 984 osob do sovětského okupačního pásma v Německu.

2. prosince

V Bratislavě byl zahájen před Národním soudem proces s J. Tisem, A. Machem a F. Ďurčanským; 15. dubna 1947 byl vynesen rozsudek: Tiso a Ďurčanský (v nepřítomnosti) byli odsouzeni k trestu smrti, A. Mach k 30 letům žaláře (Tiso byl 18. dubna popraven). V polovině srpna proběhl proces s V. Tukou a dalšími představiteli slovenského klerofašistického státu.

9. prosince

Msgr. dr. J. Beran byl slavnostně vysvěcen v Praze na arcibiskupa; na uvolněný svatovojtěšský stolec byl jmenován papežem Piem XII. 9. listopadu t. r.

1947

22.-23. ledna

Na zasedání ÚV KSČ vytyčili komunisté (povzbuzeni vítězstvím v parlamentních volbách) cíl získat v příštích volbách více než 50 % hlasů.

31. ledna

Před Národním soudem v Praze začalo přelíčení s protektorátní vládou R. Berana; rozsudek (vynesený 21. dubna t. r.) odsoudil R. Berana a J. Syrového na 20 let do vězení.

10. února

V Paříži byla podepsána mírová smlouva československo-maďarská, dojednaná na pařížské mírové konferenci (26. července-15. října 1946).

15. února

V Paříži podepsána československo-francouzská deklaráce o spolupráci.

28. února-3. března

V Praze se konal XIV. jubilejní sjezd národně socialistické strany, který schválil nový organizační řád a zvolil ústřední výbor (znovu) v čele s P. Zenklem; generálním tajemníkem se stal V. Krajina. Oba se vyznačovali silně kritickým poměrem ke komunistům. Sjezd se přihlásil k odkazu T. G. Masaryka a E. Beneše.

5. března

Ve Varnsdorfu došlo ke stávce, kterou vyprovokovali komunisté s odbory proti rozhodnutí okresního soudu, aby konfiskovaná textilní továrna bývalé firmy Eichler a syn byla vrácena původnímu majiteli E. Beerovi (za války působil v Anglii). Okresní soud své rozhodnutí pod nátlakem zrušil, továrna zůstala pod národní správou a byla připojena k národnímu podniku. Stávka spadala do období tzv. boje o konfiskáty.

10. března

Ve Varšavě podepsali K. Gottwald, J. Masaryk za československou a J. Cyrankiewicz a Z. Modzielewski za polskou vládu smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci. Smlouva byla uzavřena na 20 let (1. března 1967 byla podepsána nová smlouva na dalších 20 let), k ratifikaci došlo 14. května t. r. I potom mezi československými politiky zůstávala ve vztazích k Polsku nedůvěra, dokonce i prvky nepřátelství.

14. března

Ve Vídni skončilo československo-rakouské jednání o úpravě hranic, někteří ministři (zejména komunist V. Kopecký) chtěli posunout hranice i na jihu republiky.

4. dubna

Komunistický ministr zemědělství J. Ďuriš vyhlásil na manifestaci v Hradci Králové tzv. Hradecký program, který navazoval na předchozí etapy pozemkové reformy a opíral se o 6 zemědělských zákonů (1946). Vytyčil heslo: Půda patří těm, kdo na ní pracují. Požadoval: 1. dokončení konfiskace půdy; 2. revizi první pozemkové reformy; 3. rozdělení veškeré půdy nad 50 ha (případně i menší rozlohy, pokud vlastník na ní nepracuje); 4. uzákonění národního pojištění pro rolníky; 5. zavedení jednotné zemědělské daně; 6. zvýhodnění úvěru a odstranění rozdílu mezi cenami průmyslových a zemědělských výrobků. Program narazil na odpor demokratických stran, ale komunisté jím posílili svůj vliv na vesnici.

10. června

Skupiny Ukrajinské povstalecké armády, tzv. banderovců (sotně Bir, Chrin, Stach, Chromenko, Burlak), se snažily probít československým územím do Rakouska; z Polska pronikaly již od srpna 1945 přes Dukelský průsmyk na východní Slovensko. Proti nim byly povolány ozbrojené oddíly československé moci (Akce B - vojáci, partyzáni, SNB); celkem na 13 500 mužů bojovalo proti 400-500 banderovcům. Většina těchto "psanců" byla zneškodněna (350 osob), celá "akce" ukončena 17. listopadu 1947.

24. června

Československá vláda se zabývala Marshallovým plánem a ustavila komisi, která měla připravit politické rozhodnutí.

30. června

V Československu ukončila hospodářskou činnost mezinárodní organizace UNRRA (1943), jejímž úkolem bylo poskytovat pomoc státům poškozeným ve válce formou dodávek potravin, léčiv, oděvů, spotřebního zboží, strojů a dopravních prostředků. Dodávky do ČSR představovaly částku zhruba 13,5 miliardy korun (793 451 tun různého zboží).

5. července

V Praze proběhl manifestační sjezd Československé obce legionářské.

10. července

Československá vláda odvolala svou účast na pařížské konferenci, která se zabývala Marshallovým plánem; negativní postoj zaujala po jednání vládní delegace v čele s K.

Gottwaldem v Moskvě (9.-12. července t. r.), kdy se podvolila nátlaku J. V. Stalina. Příslušná "železná opona" dosedla k naší zemi.

25. července-17. srpna

V Praze se konal I. světový festival mládeže.

září

Komunisté zahájili náborovou kampaň (tzv. Gottwaldovu výzvu) s cílem zvýšit svou členskou základnu a upevnit organizovanost ve straně. Od počátku září do konce roku 1947 přibýlo v českých zemích 142 986 komunistů, takže KSČ měla 1 266 140 členů (s KSS téměř 1,5 milionu).

2. září

Vláda zamítla většinou hlasů komunistický návrh (předložil J. Dolanský) na zavedení tzv. milionářské dávky (mimořádného zdanění), která by přinesla prostředky na příplatky rolníkům v důsledku velkého sucha (vázlo zásobování). Nekomunistické strany navrhovaly jiné zdroje (úspory ve státní sféře, postihy spekulantů). Komunisté za prosazení svého návrhu jednak "mobilizovali lidové masy" (prostřednictvím ROH - telegramy, rezoluce) a jednak uzavřeli dohodu se sociální demokracií o společném postupu (12. září). Vláda nakonec přijala 21. září kompromisní návrh o "mimořádné dávce z majetku a z nadměrných zisků"; parlament jej schválil 31. října 1947.

4.-9. září

Vyhrocená komunistická kampaň za milionářskou dávku.

10. září

Třem ministrům vlády (P. Zenklovi, P. Drtinovi a J. Masarykovi) byla zaslána poštou krabička s náloží tritolu (nitky "spiknutí" vedly na krajský sekretariát KSČ v Olomouci); krabičky vyrobil stolař J. Kopka z Krčmaně. Tzv. krčmaňský (krabičkový) případ se přenesl na půdu parlamentu (21. ledna 1948) a i do vlády (27. ledna, 13. února 1948) a stal se předeheurou únorových událostí.

14. září

Ministerstvo vnitra vydalo první zprávu o odhalení "protistátní skupiny" na Slovensku; do vazby se dostalo 380 osob, mezi nimi i osobní tajemníci téměř všech vedoucích činitelů Demokratické strany a také dva její generální tajemníci (J. Kempný a M. Bugár). Vykonstruovaný policejní případ ze strany zpravodajských a bezpečnostních útvarů měl zdiskreditovat a odstranit vedoucí postavení Demokratické strany na Slovensku a dosáhnout změny stranicko-politické struktury ve prospěch slovenských komunistů. Výsledkem dramatických dnů byla rekonstrukce sboru pověřenců (předsedou zůstal G. Husák), kterou schválila vláda 18. listopadu t. r. Záměr se komunistům zdařil jen částečně.

1. října

Ústavodárné národní shromáždění ratifikovalo mírové smlouvy s Bulharskem, Rumunskem, Finskem, Itálií a Maďarskem.

5. října

V Praze byl zahájen II. sjezd československých historiků; na sjezdu došlo ke střetu zastánců Pekařovy koncepce s marxistickými historiky.

14.-16. listopadu

V Brně se konal XXI. sjezd sociálně demokratické strany, na němž došlo k porážce prokomunistického Fierlingerova křídla; novým předsedou se stal B. Laušman. Současně bylo schváleno sloučení slovenské sociální demokracie s českou sociální demokracií v jednu stranu (předtím rozhodnuto na sjezdu v Bratislavě, 17.-18. října t. r.).

17. listopadu

Na schůzi Národní fronty oznámil komunistický ministr vnitra V. Nosek odhalení "špionážní skupiny" na Mostecku; šlo o provokaci, o přípravu politického procesu namířeného proti národním socialistům (proti P. Zenklovi, V. Krajinovi a P. Drtinovi). Ministr spravedlnosti Drtina předložil ve vládě 27. prosince důkazy o vykonstruovaném obvinění.

1948

20.-21. ledna

Vláda se zabývala osnovou zákona o trvalé úpravě vlastnictví zemědělské půdy; diskuse byla rozsáhlá a velmi ostrá. Sporným bodem byla i úprava platů státních a veřejných zaměstnanců; nakonec byl 10. února podpořen návrh sociálního demokrata V. Majera (navrhoval měsíční zvýšení o 800 Kčs) proti návrhu komunisty J. Dolanského a ÚRO. Nekomunistická opozice získala na tomto jednání vlády většinu. Politické napětí se však stupňovalo.

13. února

Vláda vytvořila komisi k překonání rozporů (ty existovaly například v otázce osnovy zákona o národním pojištění, v návrhu školského zákona, zákona o živnostenské a zemědělské dani). Současně jednala vláda o situaci v Bezpečnosti; národně socialističtí ministři upozornili na chystané přemístění obvodních velitelů SNB v Praze ve prospěch komunistů. Ministru Noskovi bylo uloženo zastavit realizaci rozkazu zemského velitele SNB o přemísťování.

17. února

Ministři tří nekomunistických stran podmínili účast na jednání vlády splněním usnesení z 13. února; pro neúčast ministra Noska byla schůze vlády odročena na 20. února.

19. února

Náhly přílet náměstka sovětského ministra zahraničí V. A. Zorina a amerického velvyslance L. Steinhardta do Prahy.

20. února

Sešla se mimořádná schůze vlády, na níž měl ministr Nosek podat zprávu k usnesení z 13. února. Ministři tří nekomunistických stran - národně socialistické, lidové a slovenské Demokratické strany se jednání nezúčastnili a poté podali demisi (celkem 12 ministrů z 26). Vypukla vládní krize.

21. února

Ve všech velkých městech se z podnětu komunistů konala masová shromáždění a jejich účastníci vyslechli rozhlasový Gottwaldův projev, v němž oznámil komunistickou variantu řešení vládní krize a vyzval k ustavení akčních výborů Národní fronty (první vznikly například v Hradci Králové, Boskovicích, Kunštátě).

22. února

V Průmyslovém paláci v Praze se konal sjezd závodních rad a odborových skupin; na 8 tisíc delegátů (příslušníků všech stran a bezpartijních) se vyslovilo (proti 10 hlasům) pro požadavky dalšího znárodnění a pro Gottwaldovo řešení krize (přijetí demise ministrů, doplnění vlády a "očistu" Národní fronty).

23. února

Prezident republiky E. Beneš přijal jednotlivé delegace stran národně socialistické, lidové a sociálně demokratické a ujistil je, že nebude jmenovat vládu, v níž by nebyli zástupci všech stran a na nichž by se nedohodla jejich vedení. Delegace informovaly Beneše, že trvají na zachování Národní fronty; ta už byla de facto "mrtvá" a nahrazena "obrozenou" Národní frontou bez nekomunistické opozice. Akční výbory začaly nekompromisně a s nadšením provádět očistu veřejného života, rozpoutaly vlnu ukrutností. V Obecním domě v Praze byl večer utvořen přípravný výbor k ustavení ústředního akčního výboru Národní fronty. Na pokyn ÚV KSČ se začaly ve velkých městech vytvářet Lidové milice (do Prahy dorazila kolona 33 aut s puškami a samopaly z brněnské Zbrojovky).

24. února

Narůstal politický a administrativní tlak komunistů. V době od 12 do 13 hodin proběhla v celé republice generální stávk; účastnilo se jí přes 2,5 milionu občanů, nestávkovalo kolem 4 tisíc zaměstnanců (existenční strach). Ve vedení nekomunistických stran se ustavovaly akční výbory s prokomunistickou orientací.

Proces diferenciacie ve vedení sociální demokracie vedl ke sblížení mezi levicí (Z. Fierlingerem) a středem (předsedou strany B. Laušmanem); Oba proudy se vyslovily pro dohodu s KSČ; pravice se dostala do izolace. Ministři V. Majer a F. Tymeš podali demisi.

25. února

V jedenáct hodin K. Gottwald, V. Nosek a A. Zápotocký předložili prezidentu Benešovi návrh na novou vládu. Během krize došlo na Hrad 5327 rezolucí podporujících komunistické řešení krize a jen 150 se stavělo proti němu. Na prezidentovo rozhodnutí čekalo na 250 tisíc účastníků manifestace v Praze a další statisíce v jiných městech republiky. V 16.30 hodin prezident Gottwaldův návrh nové vlády podepsal. Ve 25členném kabinetě obsadili komunisté 13 křesel, tři ministři byli bezpartijní a ostatní byli příslušníky nekomunistických stran, zcela však závislí na komunistech a bezvýhradně jim poslušní. Komunisté dosáhli svého cíle - monopolu moci, a to v rozporu s existující demokratickou ústavou. Nastolili totalitní systém za podpory značné části občanů, které získali na sliby a svůj program.

Ustaven ústřední akční výbor Národní fronty v čele s komunistou A. Zápotockým; generálním tajemníkem se stal A. Čepička, místopředsedy R. Slánský (oba KSČ), Z.

Fierlinger (sociální demokracie), A. Neuman (národně socialistická strana) a J. Plojhar (lidová strana).

Večer prošel Prahou mohutný průvod Lidových milicí.

26. února

Akční výbor lidové strany vydal provolání k členům, v němž požadoval "očistu strany" a přihlásil se k obrozené Národní frontě.

Pražský arcibiskup J. Beran vydal pastýřský list Arcibiskupe, nemlč, nesmíš mlčet; tato výzva byla namířena proti politické perzekuci a nezákonnostem, které provázely zrod komunistické moci. Zůstala však bez většího ohlasu.

27. února

Akční výbor národně socialistické strany vyzval k ustavení akčních výborů v nižších stranických orgánech a k provádění očištného procesu. Do vedení strany, která se 3. března t. r. přejmenovala na Československou stranu socialistickou, se dostali A. Neuman a E. Šlechta. Postupně zanikly místní a okresní organizace, z původních 593 tisíc členů jich zůstalo za rok 14 844.

Ústřední akční výbor Národní fronty vyzval veřejnost, aby provedla "důkladnou očistu od reakce"; Národní fronta přestala být základnou pro dohody politických stran. "Očista" se týkala hlavně středních a nižších článků státního a hospodářského aparátu, oblasti kultury, školství apod. Do konce března t. r. bylo zbaveno funkcí okolo 30 tisíc osob, z toho 12 tisíc státních a veřejných zaměstnanců.

28.-29. února

V Praze proběhl sjezd rolnických komisí, který přijal rezoluci o urychleném uzákonění pozemkové reformy.

4. března

Celostátní porada ordinářů katolické církve odmítla vydat zvláštní prohlášení o loajalitě k novému režimu.

Předsednictvo ÚV KSČ ustavilo tzv. hospodářskou radu ÚV KSČ a označilo ji za svůj hospodářský sekretariát, který se stal nadřízeným orgánem vlády (především ekonomických ministerstev).

7. března

Ústřední akční výbor Národní fronty předložil ke schválení osnovu zákona o revizi retribučních rozsudků; už den předtím byl podán návrh k ustavení zvláštních soudů "v boji proti reakci" (měly nést označení Státní soud v Praze, Brně, Bratislavě). Státní soudy působily od 26. října 1948 do 1. ledna 1953 a odsoudily 27 tisíc osob (vynesly 232 trestů smrti, z nichž bylo 178 vykonáno); zřízeny byly podle zákona č. 232/1948 Sb. a zasedaly i v okresních městech a na velkých závodech.

10. března

Premiér K. Gottwald předložil Ústavodárnému národnímu shromáždění programové prohlášení "nové vlády Národní fronty".

Stálý zástupce ČSR u OSN J. Papánek požádal Radu bezpečnosti o zákrok proti "pražskému puči"; o dva dny později požádala Chile Radu bezpečnosti, aby vyšetřila

únorové události. Vlády USA, Velké Británie a Francie vydaly společné protestní prohlášení.

Pád z okna Černínského paláce v Praze ukončil život ministra zahraničí J. Masaryka; úřední verze hovořila o sebevraždě.

11. března

Pro programové prohlášení Gottwaldovy vlády hlasovalo všech 230 přítomných poslanců; ze zbývajících 70 poslanců 11 jich opustilo zasedání před hlasováním, 59 poslanců se buď vzdalo mandátu, emigrovalo, nebo bylo ve vězení. Následovala očista parlamentních klubů. V parlamentě nedošlo k žádnému odporu.

13.-17. března

Na zámku v Dobříši se konalo sněmování mladých českých spisovatelů, které již bylo v režii komunistických spisovatelů.

18. března

Ústřední akční výbor Národní fronty vydal prohlášení o svobodě náboženského vyznání a svědomí a verbálně odsoudil přehmaty vůči církvím. Zároveň však velmi tvrdě vystoupil proti "zneužívání náboženství a církve proti lidově demokratické republice".

Po rezignaci B. Laušmana byl zvolen předsedou sociální demokracie Z. Fierlinger.

20. března

Ústavodárné národní shromáždění schválilo divadelní zákon a zákon o živnostenské dani.

Ústřední akční výbor Národní fronty rozhodl o sjednocení tělovýchovy; do 28. března t. r. byla násilně ukončena činnost všech tělovýchovných organizací (DTJ, Orla, vojenských, sportovních a turistických organizací) a došlo k vytvoření jednotné celostátní tělovýchovné organizace, pro niž byl z taktických důvodů převzat název Sokol (ustaven 28. března t. r.).

21. března

Ústavodárné národní shromáždění schválilo zemědělské zákony vytyčené v tzv. Hradeckém programu (ze 4. dubna 1947); šlo zejména o vyvlastnění půdy nad 50 ha.

Na civilním letišti u Rakovníka došlo k zatčení předsedy lidové strany Msgre. J. Šrámka a bývalého ministra F. Hály, kteří zde čekali na letadlo, jež je mělo dopravit do exilu.

4.-7. dubna

V Praze proběhly oslavy 600. výročí založení Karlovy univerzity; prezident E. Beneš předal akademické obci obnovenou zakládací listinu.

9. dubna

Činnost zahájily obnovené lidové soudy, které v poválečném období soudily případy kolaborantství za okupace.

10.-11. dubna

Za hlavního účinkování Z. Nejedlého a V. Kopeckého se konal tzv. sjezd národní kultury, který vyzval účastníky k "politicky angažované práci a k vytvoření nové, socialistické

kultury". Hned po únoru 1948 bylo vyloučeno ze Syndikátu českých spisovatelů několik desítek členů a z jeho původních 1711 členů se stalo jen 300 členy a 120 kandidáty později nově utvářeného Svazu spisovatelů.

15. dubna

Ústavodárné národní shromáždění přijalo zákon o národním pojištění.

21. dubna

Ústavodárné národní shromáždění schválilo školský zákon (o jednotné škole); připravován byl od konce roku 1945, již 6. května 1946 byl ministrem Z. Nejedlým předložen vládě ke schválení, ale na pořad jednání se nedostal. Prakticky se jednalo o sjednocení typu školy "střední" a typu školy "měšťanské" či odborné a vytvoření jednotného vzdělání; školní docházka byla prodloužena o 1 rok (na 9 let).

22. dubna

Ústřední výbor Národní fronty svolal konferenci kněží (po ní následovaly obdobné konference v okresech) s cílem získat je pro spolupráci s novým režimem; přesvědčit se dalo 180 kněží.

23. dubna

V Praze byla uzavřena Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSR a Bulharskem (podepsali E. Beneš a J. Dimitrov).

28. dubna

Od tohoto dne do konce roku 1948 přijal parlament sérii znárodnovacích zákonů; byly zestátněny průmyslové a potravinářské závody nad 50 zaměstnanců (ojediněle i pod touto hranicí), podniky stavební, dopravní, polygrafické, velkoobchod a zahraniční obchod, cestovní kanceláře a léčebné ústavy. Jednalo se celkem o více jak 5 tisíc podniků.

1. května

Poprvé proběhly jednotné oslavy 1. máje pod hlavičkou Národní fronty.

3. května

Biskupská porada v Olomouci vydala zákaz kněžím kandidovat v nastávajících parlamentních volbách a věnovat se politické činnosti.

5. května

Mezi zástupci sionistického hnutí a československou vládou byla uzavřena tajná dohoda o provedení výcviku izraelských leteckých specialistů na území ČSR (tzv. akce DI - Důvěrné Izrael). Kurzy probíhaly od léta do podzimu 1948 na několika československých letištích (mj. v Olomouci, Českých Budějovicích, Prostějově, Žatci) a bylo vycvičeno na 200 pilotů, mechaniků a parašutistů.

7. května

V ČSR ukončila činnost mise UNRRA; hospodářská pomoc byla ukončena již v roce 1947.

9. května

Ústavodárné národní shromáždění schválilo všemi přítomnými 246 poslanci novou Ústavu 9. května. Nemohla však vstoupit v platnost, neboť prezident Beneš ji odmítl podepsat a raději složil svůj úřad; začala platit až po volbě K. Gottwalda prezidentem a po jeho podpisu (14. července 1948). V ústavě jsou zakotveny výsledky "února" a také plán dalších "revolučních" přeměn společnosti. Skládala se ze tří částí: úvodního Prohlášení, 12 základních článků a 10 kapitol se 178 paragrafy.

10. května

Zahájena série jednání (sedm kol) mezi zástupci církvi (vedl litoměřický biskup Š. Trochta) a Národní frontou (A. Čepička); předmětem rozhovorů byly konkrétní sporné body (například církevní školy, svátky). Nakonec jednání skončila neúspěchem, církevní hierarchie odmítla vydat jak požadované veřejné prohlášení loajality, tak povolení kandidatury J. Plojgara (jediným výsledkem bylo přesunutí svátku Božího těla z 30. května - den voleb, na 27. května).

30. května

V atmosféře silného politického tlaku se konaly volby do Národního shromáždění; opoziční kandidáti nebyli připuštěni a voličům byla předložena jednotná kandidátka, na níž měli komunisté zajištěno 70 % ze všech mandátů. Jednotná kandidátka získala 89,3 % hlasů. Parlamentní volby proběhly v rozporu s principy demokratických voleb. Předsedou Národního shromáždění byl 10. června zvolen O. John.

2. června

Prezident E. Beneš podepsal abdikční listinu; oficiálně bylo jeho rozhodnutí oznámeno 7. června. Povinnosti prezidenta vykonával předseda vlády K. Gottwald.

11. června

Obnoveno jednání mezi státem a církví; den předtím se sešla nově ustavená církevní komise ÚV KSČ. Církvi byl povolen zápis do církevních škol a ta vyslovila souhlas se svou účastí při nadcházející prezidentské volbě. Současně bylo zastaveno trestní řízení s 60 kněžími a laiky. Celkem proběhlo sedm jednání s církevními zástupci na půdě Národní fronty (poslední 18. června, pak nastala půlroční přestávka), vztahy mezi státem a církví se zostřily, sporné body se nahromadily.

14. června

Národní shromáždění zvolilo jednomyslně K. GOTTWALDA [1948-1953] prezidentem republiky. Při volbě zvonily v kostelích zvony a arcibiskup J. Beran sloužil v chrámu sv. Víta slavnostní Te Deum, které si Gottwald vyžádal.

15. června

Ustavena nová vláda v čele s A. Zápotockým; o dva dny později přednesl její předseda programové prohlášení.

19.-27. června

V Praze proběhl XI. všesokolský slet, který vyzněl jako protivládní demonstrace (zejména mohutný průvod sokolů). Následovala represivní opatření, Bezpečnost během sletu zadržela 237 osob.

27. června

V Praze se uskutečnilo slučovací shromáždění KSČ a sociální demokracie; jednání probíhalo od 17. dubna t. r. a znamenalo faktickou likvidaci v této době nejstarší české politické strany. Z 380 tisíc členů sociální demokracie přešla do KSČ asi 1/3 (167 tisíc), "nelojální" byli pronásledováni.

4. července

Vstoupil v platnost zákon umožňující zrušit smlouvu o užívání bytů, v "kterých bydlí osoby státně nespolehlivé". Tohoto zákona se začalo užívat při realizaci tzv. akce B, při níž bylo vystěhováno na dobu zhruba čtyř let několik tisíc rodin (zejména z Prahy, Bratislavy a Brna).

21. července

V Bukurešti došlo k podpisu Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSR a Rumunskem.

Přijetím zákona č. 213/1948 Sb. byly prohlášeny všechny "aktivity" akčních výborů Národní fronty za legální, i když byly v rozporu se zákony; návrh zákona předložil A. Čepička (jako ministr spravedlnosti) komunistickému vedení už 30. března t. r., ale byl odmítnut jako předčasný. Postižení získali právo se odvolat proti výroku akčního výboru; využilo ho kolem 15 tisíc občanů, ale jen v pěti stech případech došlo ke zrušení původního rozhodnutí.

16. srpna

Biskupská konference v Nitře schválila tzv. memorandum vládě, v němž ji obvinila z neplnění slibů a současně uváděla řadu zásahů proti církvi; memorandum bylo čteno v kostelích.

3. září

V Sezimově Ústí zemřel dr. E. Beneš; státní pohřeb byl stanoven na 8. září. Bezpečnost se obávala demonstrací proti režimu, a proto zastavila příliv návštěvníků do Prahy (zejména sokolů) a zmobilizovala 4 tisíce příslušníků Lidových milicí jako pořadateli. Při pohřebním obřadu došlo k nepokojům, zatýkání a zákrokům policie.

9. září

Předsednictvo ÚV KSČ schválilo politiku "ostrého kursu proti reakci" s konkrétními opatřeními (tvrdý zákon na ochranu republiky, zřízení táborů nucené práce, ostrý postup proti živnostníkům a kulakům atd.). Režim prožíval svou první krizi.

20. září

Předsednictvo ÚV KSČ ustavilo svou kulturní radu, která rozhodovala o všech otázkách kultury a ideologie včetně personálních záležitostí; v roce 1950 převzal její roli stranický aparát.

27.-29. září

Došlo ke sloučení KSČ s KSS v jedinou politickou stranu; v čele zůstali K. Gottwald (předseda) a R. Slánský (generální tajemník).

8. října

Parlament schválil Zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb.; vstoupil v platnost 14. října t. r. a podle něj (spolu s první hlavou zvláštní části trestního zákona č. 86/1948 Sb.) probíhaly politické procesy. Současně s ním byl přijat i zákon o státním soudu (č. 232/1948 Sb.).

25. října

Národní shromáždění přijalo zákon č. 247 o táborech nucené práce (TNP); do konce roku 1948 byly zřízeny tři TNP v českých zemích a tři na Slovensku, v roce 1949 vzniklo dalších 27 táborů (zároveň 7 jich bylo zrušeno). Do roku 1953 prošlo TNP na 23 tisíc neprávem postižených občanů.

27. října

Parlament schválil první pětiletku (1949-1953); jejím těžištěm bylo: 1. přestavba (transformace) ekonomiky na státně rigorózní plánovitý systém; 2. znárodnění zbytku průmyslu (malých a středních podniků); 3. rozvoj kovoprůmyslu (zejména těžkého strojírenství); 4. industrializace Slovenska; 5. združstevňování zemědělství.

17.-18. listopadu

ÚV KSČ přijal (v referátu K. Gottwalda) v duchu prosazované teorie o zostřování třídního boje řadu ostrých administrativních opatření proti opozičním silám s cílem jejich zatlačování a omezování.

26. listopadu

Zformulován tzv. pamětní spis vlády ČSR vládě SSSR, v němž byly konkretizovány požadavky československé vlády (zvýšení dodávek surovin a investičních zařízení, dlouhodobá půjčka zlata ve výši 200 milionů dolarů); slib Moskvy mohl překlenout narůstající hospodářské potíže, nemohl však nahradit neposkytnutý úvěr ze Západu ani dovoz jeho moderních strojů a zařízení. Znamenal posun československé ekonomiky k SSSR; byl projednáván při návštěvě předsedy vlády A. Zápotockého v Moskvě (7.-15. prosince t. r.).

1. prosince

Přijaty zásady nové organizace SNB; o tři týdny později schválil parlament tzv. zjednodušený zákon 386/1948 Sb. o SNB (počet příslušníků Bezpečnosti dosáhl 45 250 osob, ve Státní bezpečnosti jich bylo 8130).

14. prosince

Vláda se usnesla přesunout z veřejné správy 65 tisíc zaměstnanců do výroby; výsledek akce narazil na odpor ministerstev a úředníků, takže do výroby odešla necelá třetina plánovaného počtu.

1949

1. ledna

Vstoupil v platnost zákon o krajském zřízení; místo dosavadních dvou zemských národních výborů vzniklo 19 krajských národních výborů a velké okresy byly rozděleny na menší (celkem vzniklo 364 okresních národních výborů).

Byl zaveden dvojí trh; vedle vázaného trhu (lístkového) začal fungovat volný trh za ceny několikanásobně vyšší. Přitom všichni živnostníci byli vyřazeni z vázaného trhu a zanikly rovněž zájmové organizace živnostníků povinným sloučením ve Svaz československého živnostnictva.

5.-8. ledna

Československo se stalo zakládajícím členem Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), hospodářské organizace sdružující většinu států vznikajícího sovětského bloku.

únor

Založena Rada svobodného Československa jako vrcholný orgán poúnorové emigrace v čele s P. Zenklem (v roce 1974 bylo sídlo Rady přeloženo z Washingtonu do New Yorku).

17. února

Po půlroční přestávce bylo obnoveno jednání mezi státem a římskokatolickou církví; vládní delegaci tvořilo sedm ministrů v čele s A. Čepičkou, v církevní byli biskupové Š. Trochta a J. Čárský. Jednání bylo v dubnu přerušeno (vliv měl incident s odposlouchávacím zařízením na biskupské konferenci ve Starém Smokovci ve dnech 22.-23. března t. r.). Komunistické vedení se rozhodlo "pro boj".

23. února

Národní shromáždění přijalo zákon o jednotných zemědělských družstvech; od 1. dubna se rozjela kampaň za jejich zakládání.

4. března

Na sjezdu spisovatelů byl založen Svaz československých spisovatelů (dosud existoval Syndikát českých spisovatelů a Spolek slovenských spisovatelů); předsedou se stal J. Drda ("čestným" předsedou zůstal F. Halas).

16. dubna

Mezi ČSR a Maďarskem byla uzavřena Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci.

20.-25. dubna

V Praze jednali delegáti I. světového kongresu obránců míru, kterým francouzská vláda nepovolila vstup do země; značně ideologicky zmanipulovaná prokomunistická akce našla velký ohlas v československých masmédiích.

23.-24. dubna

Proběhla slučovací konference prokomunistických mládežnických organizací (Svazu české mládeže, Zväzu slovenskej mládeže, Svazu polské mládeže a Svazu mládeže

Karpat), na níž byl vytvořen Československý svaz mládeže (ČSM) a došlo k ustavení Pionýrské organizace, sdružující děti do 15 let.

25. dubna

Komunistické vedení schválilo novou linii církevní politiky; o čtyři dny později biskupská konference v Olomouci zbavila biskupa Š. Trochtu plné moci k jednání s vládou.

13. května

Brněnská mládež zahájila akci "Mládež vede Brno", při níž jí byla předána do rukou na celý týden správa města; podobné avanturistické "akce" zneužívaly mládež k politickému tlaku na veřejnost a byly vyhlášeny i v jiných místech republiky.

25.-29. května

IX. sjezd KSČ vyhlásil tzv. generální linii výstavby socialismu, již se měla urychlit společenská přestavba společnosti; spočívala zejména: 1. v kolektivizaci zemědělství; 2. v likvidaci maloburžoazie; 3. v utváření společenských vztahů na základě teorie zostřování třídního boje; 4. v upevňování mocenské autority státu a jeho orgánů; 5. ve výchově nové, režimu oddané inteligence; 6. v důsledném uplatňování vedoucí úlohy komunistické strany.

10. června

V Praze se konala ustavující konference Katolické akce, která měla vyvolat "hnutí věřících" proti biskupům; do čela byl postaven 60členný ústřední výbor vedený režisérem F. Pujmanem. Provládní tzv. obrodné hnutí katolíků narazilo na odpor duchovních i věřících, a to i přes konané konference na okresech, a nezískalo výraznější podporu. Docházelo k incidentům při bohoslužbách. Nejznámější je provokace komunistů proti arcibiskupu Beranovi při bohoslužbě na Boží tělo ve Svatovítském chrámu 19. června, po níž se Beranova izolace změnila v domácí vězení s trvalým dohledem Státní bezpečnosti; 7. března 1951 byl arcibiskup Beran internován mimo pražskou diecézi.

21. června

V trestnici na Borech byl popraven generál H. Píka, po roce 1945 zástupce náčelníka generálního štábu. Brzy po únoru 1948 byl propuštěn z armády, v květnu t. r. zatčen a 29. ledna 1949 odsouzen k trestu smrti. Šlo o první velký politický proces s dosud nejvyšším činitelem armády.

14. července

Zveřejněn dekret Vatikánu o exkomunikaci všech komunistů vydaný papežem Piem XII. 13. června; praktický účinek dekretu byl nulový (v církvi byl tehdy zhruba 1 milion komunistů).

3. října

V Praze byla zahájena akce T-43, která měla zajistit pro tábory nucených prací velký počet internovaných; akce se snažila zastrašit opoziční aktivisty od protirežimního odporu a souvisela s plánem "vyčistit velká města od reakce".

4. října

Došlo k vypovězení Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a mírové spolupráci s Jugoslávií.

ČSR navázala diplomatické styky s Čínskou lidovou republikou.

14. října

Národní shromáždění schválilo zákon č. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní a zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem; předsedou státního úřadu se stal A. Čepička, kterého v dubnu 1950 vystřídal Z. Fierlinger. Téhož dne přikázalo ministerstvo vnitra předkládat všechny pastýřské listy, instrukce, oběžníky a tiskoviny, určené kněžím, k předběžnému schválení národnímu výboru. Státní kontrola činnosti církve a jejího vnitřního života se stávala téměř absolutní.

18. října

ČSR uznala Německou demokratickou republiku.

11. prosince

V kostelíku v Čihošti u Ledče nad Sázavou se při kázání kněze P. J. Toufara několikrát vychýlil křížek nad kazatelnu; zrodil se tzv. čihošský zázrak zinscenovaný československou tajnou policií - Státní bezpečností. Obětí této provokace se stal farář P. Josef Toufar, který na následky krutého vyšetřování 25. února 1950 zemřel ve vazbě.

1950

1. ledna

Vešel v platnost zákon o vedení matrik; dosavadní staletá praxe byla pozměněna, takže matriky o narození a úmrtí občanů a o sňatcích nevedly již fary, ale pouze státní orgány. Současně byl zaveden povinný občanský sňatek na úradech, teprve po něm mohl být konán církevní obřad.

20. ledna

Začala první etapa skládání "slibů věrnosti republice" duchovních (ordinářů, opatů); v únoru skládali slib generální a kapitulní vikáři, světící biskupové (až na dva složili slib všichni), dokončeno 20. března.

26. ledna

První brigáda svazáků přijela na Stavbu mladých budovatelů socialismu do Kunčic na Ostravsku; druhou největší stavbou mládeže byla přehrada u Púchova na Slovensku, třetí pak Trať družby na východním Slovensku.

24.-25. února

Na zasedání ÚV KSČ byly vytyčeny směrnice pro urychlenou výstavbu socialismu, které nařizovaly zvýšit některé původní úkoly pětiletky, zejména ve strojírenství, energetice, hutnictví a těžbě uhlí.

1. března

Podle zveřejněných výsledků sčítání lidu měla ČSR 12 338 450 obyvatel (české země 8 896 133).

11. března

Na základě prověrek životopisů vysokých funkcionářů (iniciovány sovětskými poradci, kteří přijeli v říjnu t. r. do Prahy na žádost K. Gottwalda z 16. září 1949) byl zproštěn funkce ministra zahraničí V. Clementis; novým ministrem byl jmenován V. Široký (14. března t. r.).

16. března

Výnos ministerstva vnitra o úpravě církevních a náboženských shromáždění dovozoval konat shromáždění pod širým nebem (poutě) pouze se souhlasem národního výboru. Ministerstvo zahraničí předalo nótu Vatikánu s žádostí, aby chargé d'affaires pražské nunciatury O. de Liva opustil území Československa; tím došlo de facto k přerušování diplomatických styků s Vatikánem.

31. března-2. dubna

Rada žen a Svaz slovenských žen se sloučily v jednotný Československý svaz žen; první předsedkyní se stala A. Hodinová-Spurná.

13.-14. dubna

Bezpečnostní orgány spolu se Státním úřadem církevním zahájily tzv. akci K neboli soustředění mužských řádů do deseti klášterů; v 891 kláštorech a řádových domech žilo 14 230 řeholníků a řeholnic. Do centralizačních a internačních klášterů internovala Bezpečnost 1746 řeholníků ze 137 řádových domů. II. etapa začala 26. dubna t. r. Akce K skončila 4. května s celkovou bilancí: 2376 řeholníků z 28 řeholí a z 219 domů bylo převezeno do vybraných klášterů, z toho 175 bylo internačních.

20. dubna

Výnosem o rušení klášterů začal proces násilné likvidace mužských a ženských klášterů v ČSR (pokračoval do října t. r.).

25. dubna

V důsledku nedůvěry Moskvy k ministru národní obrany L. Svobodovi převzal tuto funkci A. Čepička.

Zahájila činnost nově ustavená Nejvyšší rada obrany státu.

28. dubna

Na shromáždění tzv. návratových výborů (zorganizovaném komunistickými funkcionáři) v Prešově došlo ke schválení manifestu o přestupu řecko-katolické církve uniatů k pravoslaví; k řecko-katolické církvi v ČSR se hlásilo přes 305 tisíc osob. Touto nátlakovou iniciativou (dostala název akce P) přešlo do pravoslavné církve méně než 200 tisíc věřících; akce nepřinesla očekávaný efekt.

18. května

Národní shromáždění přijalo vysokoškolský zákon omezující akademické svobody.

20. května

Bylo zřízeno ministerstvo národní (státní) bezpečnosti; prvním ministrem byl jmenován L. Kopřiva, po něm (od 23. ledna 1952) K. Bacílek. Oba měli značný podíl na nezákonných procesech.

31. května-8. června

Probíhal inscenovaný proces s dr. M. Horákovou, přední funkciónářkou národně socialistické strany a předsedkyní Rady československých žen; spolu s ní bylo obžalováno dalších 12 osob z národně socialistické strany, sociálně demokratické, lidové strany a historik Z. Kalandra. Jednalo se o první velký monstrproces "podle sovětského vzoru"; byl přenášen rozhlasem a obsáhle komentován v tisku (včetně organizování "vlny rezolucí" požadující nejvyšší tresty). Čtyři obžalovaní (mezi nimi M. Horáková) byli odsouzeni k trestu smrti, další čtyři k doživotnímu vězení, pět k vězení od 15 do 20 let. Rozsudek byl 27. června vykonán přes četné protesty a žádosti o milost (A. Einstein, B. Russel, J. Bernal). Krátce nato se konaly následné procesy jako odnože hlavního procesu; celkem proběhlo 35 těchto procesů s 639 osobami, s deseti tresty smrti, 48 tresty doživotního vězení a s tresty v úhrnné výši 7850 let.

26. června

ČSR vystoupila z Meziparlamentní unie.

1950

1. července

Ustavena Státní banka československá jako centrální emisní banka pro poskytování provozních úvěrů a jako ústředí veškerého zúčtovacího styku.

1.-2. července

V Luhačovicích proběhla mezinárodní konference křesťanských církví pod nepřímou patronací státu; na tuto konferenci navázala pracovní konference "vlasteneckých kněží" na Velehradě (4.-5. července) za účasti zhruba 450 duchovních.

26. července

Proběhla první etapa soustřeďování řeholnic do centralizačních klášterů a domů; v dalších etapách bylo přes 4 tisíce řeholnic svezeno z 339 objektů do 33 středisek. Současně na 2 tisíce řeholnic bylo převedeno do průmyslu a zemědělství. Uvolněné budovy převzala armáda a jiné státní instituce.

1. září

V československé armádě byly zřízeny první čtyři pomocné technické prapory (PTP), zvláštní jednotky pro "politicky nespolehlivé osoby"; jejich smyslem bylo izolovat v nich tyto osoby (vojáky základní služby i vojáky v záloze) a využívat je k pracovní činnosti v řadě oborů národního hospodářství, především v hornictví a stavebnictví ("převýchova" prací). Protože vojáci těchto útvarů nosili černé nárameníky, říkalo se jim běžně "černí" nebo "černé prapory".

27. listopadu-2. prosince

V Praze proběhl politický proces s devíti pomocníky biskupů v čele s olomouckým generálním vikářem a světícím biskupem dr. S. Zelou; všichni obžalovaní byli odsouzeni k vysokým trestům na svobodě (internace).

1951

1.-2. února

Československá církev uspořádala generální synodu, která sice schválila dosavadní linii činnosti církve, zároveň však potvrdila rozpory mezi vedením a většinou duchovních a činovníků; tato církev ztrácela na přitažlivosti.

15. února

Proběhla první schůze kapitulárních generálních vikářů; Státní úřad církevní (ve snaze izolovat biskupy) nahradil biskupské konference poradami kapitulárních a generálních vikářů. Toto setkání se zabývalo mj. vyučováním, organizováním kurzů pro laické učitele náboženství a nábořem bohoslovců.

21.-24. února

Na zasedání ÚV KSČ rozhodlo stranické vedení úplně opustit dosavadní koncepci pětiletky a vytyčit strategii preference těžkého průmyslu, především výstavby těžkého strojírenství, hutnictví a rudných dolů, ale i investic do palivoenergetické základny; stanovené cíle dále konkretizovalo vládní nařízení z dubna 1951. Průmyslová výroba se měla z původních 57 % zvýšit na 98 %.

1. května

Rozhlasová stanice Rádio Svobodná Evropa zahájila vysílání pro Československo a stala se významnou silou antikomunistického odporu; prvním ředitelem byl významný publicista F. Peroutka.

25. června

Komunistické vedení schválilo tzv. akci 77 tisíc, tj. převedení 77 500 úředníků v českých zemích do výroby; opatření započala 1. července t. r. Podle neoficiálních údajů skončila tato akce převodem 51 215 úředníků (66 % z naplánovaného počtu) do výroby.

2. července

V Babicích na Třebíčsku byli zavražděni tři členové národního výboru; druhý den došlo k dopadení pachatelů, kteří se skrývali v nedalekých polích, z nichž dva byli na místě zastřeleni. Zrodil se "případ Babice". Za několik dnů proběhl proces s třinácti osobami, z nichž sedm bylo odsouzeno k trestu smrti, ostatním byl vyměřen trest vězení nad 20 let nebo doživotí. Rozpoutala se velká propagandistická kampaň, zaměřená proti "americkému imperialismu, Vatikánu a vesnickým kulakům". Celý "případ" zůstal obestřen řadou záhad.

6. září

Hlavním orgánem (nejen v KSČ, ale také ve státě) se stal politický sekretariát ÚV KSČ; zásadní slovo v něm měl K. Gottwald, který až do své smrti jako předseda strany vedl i

agendu generálního tajemníka strany (funkce byla zrušena 6. září 1951 v souvislosti s odvoláním R. Slánského z tohoto místa a jeho jmenováním náměstkem předsedy vlády).

27. září

V předvečer svátku sv. Václava se sešel z iniciativy Státního úřadu církevního za účasti 1200 duchovních celostátní mírový sjezd duchovenstva.

4. listopadu

Byl ustaven Svaz pro spolupráci s armádou.

11. listopadu

Došlo k "únosu vlaku svobody"; vlaková souprava projela devadesátikilometrovou rychlostí Aší na výhybku na bavorský Selb a zastavila se až půl kilometru v americkém pásmu. V dalších měsících docházelo k "únosům letadel".

17.-18. listopadu

Došlo k ustavení Svazu protifašistických bojovníků, jednotné a celostátní organizace sdružující účastníky (ne všechny) domácího a zahraničního odboje.

6. prosince

Na zasedání ÚV KSČ byl zbaven R. Slánský všech funkcí a spolu s některými dalšími činiteli byl vyloučen ze strany; do předsednictva ÚV KSČ byl zvolen A. Novotný.

1952

březen

Komunistické vedení schválilo tzv. seznam č. 1, týkající se trockistické a protisovětské literatury; v dubnu 1953 následoval seznam č. 2, zahrnující knihy T. G. Masaryka a E. Beneše. Podle těchto seznamů musely být zakázané knihy odstraněny z veřejných knihoven.

1. října

Politický sekretariát ÚV KSČ rozhodl o zastavení činnosti adventistů (sekta měla asi 10 tisíc členů).

17. listopadu

V Národním divadle v Praze byla slavnostně zahájena činnost Československé akademie věd.

20.-27. listopadu

Před senátem Státního soudu v Praze proběhl podle předem připraveného scénáře proces s tzv. vedením protistátního spikleneckého centra v čele s R. Slánským, bývalým generálním tajemníkem ÚV KSČ. Proces měl velkou publicitu v rozhlase i v denním tisku, na 10 500 rezolucí ze závodů, úřadů a z jiných pracovišť žádalo nejpřísnější tresty. Rozsudky, ve kterých figurovala v různých obměnách obvinění z velezrady, vyzvědačství, sabotáže a vojenské zrady, byly podle plánu vyneseny takto: 11 trestů smrti (R. Slánský, B. Geminder, L. Frejka, J. Frank, V. Clementis, B. Reicin, K. Šváb, R. Margolius, O. Fischl, O. Šling a A. Simone) a 3 doživotní vězení (E. Löbl, A. London, V. Hajdů). Odsouzení se

neodvolali (jejich žádosti o milost nebylo vyhověno). 3. prosince 1952 byl nad odsouzenými trest smrti vykonán.

1953

30. ledna

Československo vystoupilo z organizace UNESCO (Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu).

14. března

Po návratu ze Stalinova pohřbu (umřel 5. března) zemřel prezident republiky K. Gottwald.

21. března

Národní shromáždění zvolilo prezidentem republiky A. ZÁPOTOCKÉHO [1953-1957], dosavadního předsedu vlády.

Ustanovena "staronová" vláda v čele s V. Širokým.

22. dubna

Usnesením č. 17/1953 zřídila vláda úřad tiskového dohledu; tento cenzurní úřad nebyl zřízen zákonem a vláda jej budovala jako svůj "neveřejný úřad". Po roce přešel úřad pod ministerstvo vnitra jako Hlavní správa tiskového dohledu.

24. dubna

Národní shromáždění schválilo zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon).

1. května

Zkušební provoz zahájilo televizní studio Praha; ještě v témže roce (31. prosince) zahájilo pokusné vysílání ostravské televizní studio.

25.-26. května

Konal se proces se skupinou pracovníků ministerstva zahraničí (E. Goldstückerem, O. Kostou a E. Markusem). V roce 1953 proběhly ještě další politické procesy - s pracovníky Bezpečnosti, generály a důstojníky armády. Tyto procesy inicioval politický sekretariát ÚV KSČ na návrh K. Bacílka (z 13. ledna 1953).

30. května

Národní shromáždění schválilo provedení měnové reformy s platností od 1. června a současně i zavedení jednotného trhu (zrušen přidělový lístkový systém). Reforma spočívala ve výměně peněz: 300 Kčs na osobu v poměru 1 : 5, ostatní 1 : 50, vklady o něco příznivěji. Kromě toho byly zrušeny vázané vklady a životní pojistky. Mzdy, platy a penze se přepočítávaly 1 : 5 a stejně i sociální přídatky. Nové ceny byly podstatně vyšší než na trhu vázaném a nižší než na volném, ceny většiny ostatního zboží a služeb se přepočítávaly v poměru 1 : 50. Pro většinu obyvatel bylo toto opatření šokem; vklady byly znehodnoceny a životní náklady prudce stouply.

1.-3. června

Poprvé od února 1948 došlo k masovým nepokojům a demonstracím jako bezprostřední reakci na měnovou reformu. Ve 129 závodech vypukly stávky, na několika místech došlo k demonstracím; například v Plzni demonstrovalo na 20 tisíc škodováků a k jejich rozeznání musela být nasazena armáda a Lidové milice z Prahy. Bezpečnost uvěznila celkem 472 osob.

1. srpna

Prezident A. Zápotocký promluvil na klíčavské přehradě; vyslovil se zde proti administrativnímu nátlaku při vstupu do JZD a kritizoval nedostatky v zemědělství. K výstupům z družstev prohlásil: "My vám nebudeme bránit, ale vezměte na vědomí, že zemědělskou výrobu zvýšit musíme." Mnozí rolníci pochopili tato slova jako podnět k odchodu z JZD. K tomuto tématu se vrátil A. Zápotocký v projevu na manifestaci v JZD Stěžery (u Hradce Králové).

14. září

Zrušeno ministerstvo národní (státní) bezpečnosti a policie byla opět podřízena ministru vnitra, jímž se stal R. Barák (vystřídal V. Noska).

15. září

Premiér V. Široký přednesl v parlamentě programové prohlášení vlády, v němž se zaměřil především na opatření v ekonomii, chystaná ještě pro rok 1953, a direktivy pro rok následující.

Novým předsedou Národního shromáždění se stal Z. Fierlinger.

1. října

Oznámeno snížení maloobchodních cen; týkalo se zhruba 23 tisíc druhů zboží a optimisté mohli začít věřit, že v politickém vedení KSČ dochází k revizi dosavadního politického kurzu. K druhému, menšímu snížení cen došlo v prosinci t. r.

3.-5. prosince

Na zasedání ÚV KSČ zahájil jeho první tajemník A. Novotný kampaň proti sociáldemokratismu a masarykismu. Následovala propagandistická akce proti T. G. Masarykovi, jemuž byla připisována protinárodní a protilidová politika; v té souvislosti byla zahájena likvidační vlna jeho pomníků. Současně bylo uvězněno na 200 bývalých sociálních demokratů, z nichž 16 bylo postaveno před soud.

1954

26.-28. ledna

V neveřejném procesu před Nejvyšším soudem byla odsouzena na doživotí bývalá zástupkyně generálního tajemníka ÚV KSČ M. Švermová (obžalovaní J. Taussigová, M. Landa, H. Lomský a další odsouzeni celkem k 113 letům vězení).

6.-8. dubna

Za účasti vedení KSČ proběhly v Moskvě rozhovory k situaci v Československu; sovětsí představitelé podrobili kritice československou ekonomickou politiku, zejména obvinili

A. Zápotockého, že "jako prezident se staví nad orgány strany, že se nepodrobuje vedení strany". V konfliktu Zápotocký-Novotný se přiklonili na stranu Novotného. Nastal přesun ve vedení KSČ.

21.-24. dubna

Na základě vykonstruovaného obvinění se konal v Bratislavě proces s tzv. buržoazními nacionalisty (G. Husák byl odsouzen na doživotí, další obvinění na dlouhá léta do vězení).

1. května

V armádě ukončily činnost pomocné technické prapory; celkem jimi prošlo na 60 tisíc osob, přičemž "pravých pětáků" (s klasifikací "E" - politicky nespolehlivý) bylo asi 22 tisíc.

16. května

Pod silným politickým a administrativním tlakem a s jedinou kandidátní listinou se konaly volby do národních výborů; pro kandidáty Národní fronty do krajských národních výborů odevzdali voliči 93,6 % hlasů, pro kandidáty do okresních národních výborů 93,8 % a pro kandidáty do místních národních výborů 94,2 % (nebylo celkem zvoleno 4806 kandidátů).

17. května

Byly zrušeny jednotné národní výbory a v krajských městech vytvořeny městské národní výbory a samostatné ONV pro venkovský okres.

11.-15. června

V Praze se konal X. sjezd KSČ, který potvrdil dosavadní linii odklonu od urychleného tempa investic a schválil politiku postupné stabilizace a zvyšování životní úrovně; spotřební průmysl dostával nové vybavení a začala na tehdejší poměry vysoce sériová výroba traktorů a ostatních zemědělských strojů.

27. července

Vláda zrušila evidenci náboženského vyznání; ze všech formulářů a dotazníků měly zmizet rubriky zjišťující náboženské přesvědčení. Rovněž národní výbory a statistický úřad přestaly vést tuto evidenci. Nadále ovšem existoval neustálý dozor StB nad statisíci "aktivisty" všech církví.

7. srpna

Byl zahájen proces s národohospodářskými pracovníky (J. Goldmann, F. J. Kolár, J. Jičínský a další); všichni obvinění byli odsouzeni k vysokým trestům vězení. Kromě toho se konalo v roce 1954 několik procesů s jednotlivci (například s J. Pavlem, J. Smrkovským a E. Outratou).

16.-17. října

Proběhla celostátní konference Československé strany socialistické; po provedených restrikcích měla strana zhruba 10 tisíc členů, předsedou strany byl zvolen E. Šlechta.

28. listopadu

Po šesti letech se konaly volby do Národního shromáždění; byly zavedeny jednomandátové obvody, v nichž byl volen vždy jeden poslanec (a kandidoval také pouze jeden oficiální kandidát Národní fronty, předem odsouhlasený v ústředním sekretariátu KSČ). Z celkového počtu 300 kandidátů bylo 254 placených funkcionářů. Pro kandidáty hlasovalo 97,89 % voličů. U příležitosti voleb koloval leták s názvem Prohlášení československé lidové opozice k volbám do Národního shromáždění, vytyčující deset požadavků lidu.

29. listopadu-2. prosince

Zástupci československé a sovětské vlády a armády uzavřeli dohodu o modernizaci a přezbrojení československé armády, jež měla proběhnout během pěti let. Šlo o zavedení a také o výrobu moderní vojenské techniky. Přezbrojení armády hluboce zasáhlo do ekonomiky.

12. prosince

Ustavena nová československá vláda, jejímž předsedou byl jmenován V. Široký.

13. prosince

Na ustavující schůzi Národního shromáždění byl zvolen jeho předsedou opět Z. Fierlinger.

1955

10. ledna

Ustavena vyšetřovací komise ÚV KSČ pro revizi politických procesů v čele s R. Barákem; od samého počátku nešlo o rehabilitační činnost ani o snahu objektivně a pravdivě objasnit nezákonnosti nebo i příčiny, jež je způsobily, ale hlavně o snahu politického byra celou věc "politicky ukončit". "Barákova komise" (Hruška, Bakula, Innemann, Mlejnek) předložila průběžnou zprávu 23. prosince 1955 (pouze u 2,5 % obětí došlo ke zmírnění původních rozsudků).

15. února

Prezident A. Zápotocký přijal jugoslávského velvyslance; byl to počátek normalizace československo-jugoslávských vztahů, přerušovaných po roce 1949.

1. dubna

Došlo k dalšímu snížení maloobchodních cen spotřebního zboží a k úpravě platů mistrů, učitelů průmyslových a vysokých škol a vedoucích lékařů. I přesto žilo zhruba 1,5 milionu domácností pod hranicí životního minima.

11.-14. května

Ve Varšavě bylo Československo začleněno spolu s Albánií, Bulharskem, Maďarskem, NDR, Polskem, Rumunskem a SSSR do vojensko-politického paktu nazvaného Varšavská smlouva; zámkou pro její vznik byl podpis Pařížských dohod, které umožnily Spolkové republice Německo vstup do NATO. Národní shromáždění schválilo vstup ČSR do Varšavské smlouvy 24. května t. r.

23. června-5. července

V Praze se konala I. celostátní spartakiáda, jíž se zúčastnilo přes půl milionu cvičenců.

29.-30. června

ÚV KSČ přijal směrnici k zahájení "druhé vlny" kolektivizace zemědělství, která měla podle stranických usnesení vyvrcholit v roce 1960. Nová etapa kolektivizace z největší míry předurčila kritickou stagnaci zemědělské výroby v letech 1956-1957.

10. srpna

Vláda ČSR se usnesla přistoupit ke Státní smlouvě o obnovení nezávislého a demokratického Rakouska, jež vstoupila v platnost 27. července 1955. Československá vláda 1. prosince t. r. prohlásila, že uznává trvalou neutralitu Rakouska.

24. srpna

Sdělovací prostředky oznámily úmysl československé vlády snížit početní stav armády o 34 tisíc mužů.

21.-24. října

Vládní delegace ČSR a SSSR jednaly v Moskvě o snížení mírového stavu vojsk; současně se dohodly na přechodu Československa k výrobě nejnovějších druhů zbraní a rozhodly o prodloužení doby přezbrojení na 5 let. To mělo za následek pokles výdajů na armádu.

13. listopadu

Zveřejněno prohlášení vlády o předčasném propuštění z vězení osob německé národnosti, odsouzených mimořádnými lidovými soudy za přečiny v letech protektorátu a za druhé světové války; propuštěno bylo 1437 osob. Zbývající odsouzení byli propouštěni postupně v dalších letech.

1956

2. března

Pražské vedení KSČ projednávalo referát V. Širokého z jednání XX. sjezdu KSSS v Moskvě (14.-25. února t. r.); byl to velice obecný výklad vyhýbající se kritice Stalinova kultu osobnosti (omezil se například na návrh na zkrácení pracovní doby, na mzdovou nivelizaci, na slib snížení daní). Diskuse účastníků svědčila o tom, že obsah jednání sjezdu buď nepochopili, nebo nechtěli pochopit. Jediný A. Novotný (znal text Chruščovova referátu z 26. února z uzavřeného posjezdového jednání) považoval za nutné hovořit o Stalinově kultu osobnosti a "vést stranu, aby se kritizovalo nahoru". Nespokojenost s informacemi z jednání XX. sjezdu KSSS zazněla na početně navštívených aktivech funkcionářů v krajích (5. a 6. března) a i na následných shromážděních v okresech a na závodech.

29.-30. března

Zasedání ÚV KSČ projednávalo zprávu o XX. sjezdu KSSS; jednání opět prokázalo, že vedení KSČ nepochopilo (nebo rovněž nechtělo pochopit) význam a obsah sjezdu a nebylo schopné uplatnit jeho závěry ve vlastní politice.

19.-20. dubna

Ústřední výbor KSČ znovu jednal o závěrech XX. sjezdu KSSS; tentokrát se již účastníci osmělili k ostřejší kritice a členové politického byra ÚV se odhodlali k sebekritice. Převažoval názor, že je nutné, aby dále pokračovala probíhající diskuse (ve stejném duchu zazněly směrnice komunistického ústředí z 24. dubna krajům). Účastníci souhlasili s návrhem na změny v řízení ekonomiky, omezení administrativy a decentralizaci správy, opatření v justici a v trestní politice a odvolání A. Čepičky z funkcí. Závěry zasedání prohloubily ideový rozkol strany, přibývalo těch komunistů, kteří požadovali svolání mimořádného sjezdu (nejvíce jich bylo na vysokých školách, ve vědeckých ústavech, mezi spisovateli apod.); jenom v Praze žádalo 235 základních organizací svolání zvláštního sjezdu strany. Ozývaly se hlasy požadující zrušení cenzury a připuštění názorové opozice.

22.-29. dubna

V rozbourané atmosféře se konal II. sjezd československých spisovatelů; mnohá vystoupení (zejména J. Seiferta, F. Hrubína) ostře kritizovala případy zasahování stranických a státních orgánů do literární tvorby a vyzvala spisovatele, aby od nich vyšel podnět ke skutečné destalinizaci veřejného života (psát jen a jen pravdu, být "svědomím svého národa"). Sjezd znamenal zlom ve vývoji diskuse k závěrům XX. sjezdu. Komunistické vedení cítilo ohrožení svého mocenského monopolu a vyvolalo kampaň proti sjezdu spisovatelů. 2. května politické byro ÚV prohlásilo diskusi k XX. sjezdu KSSS za skončenou.

26.-27. dubna

Na jednání Ústřední rady odborů se rozpředla diskuse o postavení a činnosti odborů; byly vytyčeny dva cíle: 1. plnit úlohu ochránce zákonnosti v pracovněprávní, sociální a mzdové oblasti; 2. prosadit svou autonomní pozici vůči hospodářským orgánům a vystupovat vůči nim jako rovnoprávný partner. Vyhlášená změna v práci odborů vyvolala vlnu kritiky vůči dosavadní praxi uplatňování vedoucí úlohy KSČ.

11. května

Sešel se ústřední výbor ČSM a vyhlásil požadavek "energického odstraňování nedostatků" v práci této druhé nejpočetnější organizace; obratu mělo být dosaženo v překonání pozic poslušného nástroje komunistických a státních institucí.

20. května

V Praze proběhl za zvýšeného "zájmu" Bezpečnosti majáles vysokoškoláků; komunistické vedení mobilizovalo i Lidové milice, A. Novotný hrozil uzavřením vysokých škol, pokud dojde k demonstracím (údajně mělo dojít k zneužití slavnosti "k reakčním politickým demonstracím"). Majáles proběhl bez větších incidentů, měl silný ohlas u veřejnosti (průvod sledovalo na 100 tisíc občanů).

11.-15. června

Konala se celostátní konference KSČ, která kromě směrnic k druhému pětiletému plánu (1956-1960) schválila zásady zjednodušení systému plánování a řízení hospodářství, decentralizaci správy a posílení slovenských národních orgánů a národních výborů, snížení počtu centrálních úřadů a úředníků, změn v justici (mj. zavedení instituce vyšetřujících soudců). Zároveň omezila vnitrostranickou demokracii; konference

proběhla bez komplikací, avšak schválená opatření nevznikla z iniciativy komunistického vedení, ale byla vynucena tlakem zdola. Proto často funkcionáři slibovali nespelnitelné (jen aby utišili nespokojenost), čímž vznikaly iluze a zárodek příštích politických tlaků.

24. července

Vláda oznámila snížení stavu armády (o 10 tisíc mužů).

31. července

Byl přijat ústavní zákon o slovenských národních orgánech, který nepatrně rozšířil pravomoci Slovenské národní rady. Centralizované pojetí státní moci však zůstalo nezměněno.

1. října

V Československu byla zkrácena pracovní doba na 46 hodin týdně; pro mladistvé do 16 let na 36 hodin.

23. října

Českoslovenští vedoucí činitelé označili maďarské národní povstání, které právě vypuklo, za kontrarevoluční a posléze souhlasili se zásahem sovětských vojsk; dokonce 26. října navrhovali vojenskou spoluúčasť ČSR (opět se čs. vedení - A. Novotný a V. Široký - přimlouvalo za urychlenou vojenskou intervenci na poradě se sovětskými politiky 2. listopadu). Novotného vedení stálo v sovětském bloku na nejkonzervativnějším a nejdogmatictější křídle; od 24. října organizovalo kampaň veřejných schůzí a rezolucí, vyslovujících mu plnou důvěru a též díky SSSR za intervenci v Maďarsku.

28. října

Vyšlo 1. číslo časopisu Svědectví, exilového čtvrtletníku pro politiku a kulturu, redigované v češtině a slovenštině; byl vydáván nejprve v New Yorku, od roku 1960 v Paříži (řídil P. Tigrid). Do listopadu 1989 vyšlo 90 čísel.

1957

1. ledna

Uskutečněna rozsáhlá reforma národního pojištění; byla stanovena hranice důchodového věku na 60 let (u mužů) a 55 let (u žen). Současně byly zvýšeny dávky nemocenského pojištění a zrušeno jeho zdanění.

Došlo ke zvýšení důchodů.

13. února

V Londýně byl podepsán protokol o obnovení diplomatických styků mezi ČSR a Japonskem; znamenal i ukončení válečného stavu, který přetrvával z doby II. světové války.

3.-4. března

V Praze proběhl ustavující sjezd jednotné dobrovolné tělovýchovné organizace - Československého svazu tělesné výchovy (ČSTV).

27. března

Uzavřena Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSR a Čínskou lidovou republikou.

8. dubna

Podepsána Smlouva o přátelství mezi ČSR a Mongolskou lidovou republikou.

19. května

Proběhly nové volby do národních výborů; pro kandidáty Národní fronty hlasovalo 99,12 % voličů.

22. června

Komunistické vedení přijalo rozhodnutí o nové soustavě řízení; o programu decentralizace pravomocí bylo jednáno od jara 1956, zprvu nebyli jeho členové pro větší změny. Konečné rozhodnutí padlo 25. února 1958.

13. listopadu

Zemřel prezident republiky A. Zápotocký.

19. listopadu

Novým prezidentem byl zvolen A. NOVOTNÝ [1957-1968]; první muž stranického aparátu se tak i formálně stal prvním mužem ve státě.

1. prosince

Prezident A. Novotný vydal rozhodnutí o amnestii.

10. prosince

Politické byro ÚV KSČ rozhodlo o provádění třídně politické prověrky s cílem odstranit z řídicího a mocenského aparátu i z vědeckých institucí "politicky a třídně" nespolehlivé zaměstnance (i ty, kteří byli vyloučeni z KSČ nebo měli příbuzné v zahraničí). Prověrka probíhala v roce 1958 a v centrálních úřadech postihla čistka 7755 osob, ve výzkumu 1583 osob, v nižších "článcích" byl počet poměrně vyšší (odhad postižených se pohyboval kolem 50 tisíc).

1958

13. února

Tajná směrnice ÚV KSČ ukládala důsledné uplatňování třídních hledisek při přijímacím řízení studentů středních a vysokých škol.

25. února

Zasedání ÚV KSČ jednalo o nové organizaci a řízení národního hospodářství; došlo k vyčerpání reálných možností extenzivního ekonomického růstu a dostavila se krize centralistického systému řízení. Bylo rozhodnuto realizovat tuto přestavbu k 1. dubnu t. r. Šlo o částečnou decentralizaci československého hospodářství, zahájenou za vlády A. Zápotockého v roce 1953. Základním článkem nové organizace se stal podnik přímo řízený ministerstvem, přičemž počet centrálně určených ukazatelů byl podstatně omezen a podnikům byla poskytnuta větší pravomoc včetně oslabení závaznosti plánu. Tím se otevírala cesta k jistému experimentování směrem k tržnímu hospodářství. To vyvolalo

zděšení v konzervativní špičce kolem Novotného (Šimůnek, Bacílek, Široký), takže nakonec z principů "účinnějšího využívání ekonomických nástrojů" zůstalo jen torzo (Rozsypalova reforma).

13. června

Ve Varšavě byla podepsána Smlouva o konečném vytyčení státních hranic mezi Československem a Polskem.

18.-21. června

V Praze se konal XI. sjezd KSČ; byla deklarována orientace na dovršení socialistické výstavby. To představovalo odstranění zbytků "vykořisťovatelských tříd" na vesnici a ve městě a dovršení združstevňování zemědělské výroby. Bezbřehý optimismus hlásal "v krátké době předstihnout úroveň předních kapitalistických zemí nejen v intenzitě zemědělské výroby, ale také v produktivitě práce" (A. Novotný). V brzké době měly být vybudovány základy socialismu a mělo dojít k dovršení kulturní revoluce (do roku 1970 se měl vyřešit i bytový problém).

1959

14. února

Ministerstvo zahraničních věcí oznámilo, že byly zveřejněny ratifikační listiny ke smlouvě mezi ČSR a Polskem o konečném vyřešení státních hranic.

22.-23. dubna

ÚV KSČ jednal o "spojení školy se životem" a stanovil, aby do roku 1970 byla převážně většině mládeže dána možnost získat středoškolské vzdělání. Zásady užšího sepětí školy se životem prosazovaly úzkou vazbu vyučování s výrobní praxí.

9.-11. června

Na sjezdu socialistické kultury vyzvalo stranické vedení tvůrčí pracovníky "k vysoké odpovědnosti za uskutečnění cílů socialistické kulturní revoluce, za široké osvojování marxistického světového názoru, k aktivní účasti na překonávání ideologického dědictví minulosti a na formování socialistického člověka".

9. července

Národní shromáždění přijalo řadu nových zákonů: o ochraně zemědělského půdního fondu, o JZD, o zemědělské dani, o výkupu zemědělských výrobků, o osvětové činnosti, o jednotné soustavě knihoven a o muzeích a galeriích.

6. září

V Brně byl zahájen I. mezinárodní veletrh specializovaný na strojírenství; vystavovalo na něm 432 vystavovatelů z 28 zemí. Trval dva týdny a navštívilo jej přes milion návštěvníků. Veletrhu předcházely výstavy československého strojírenství (první se konala v září 1955).

16.-19. září

V Praze proběhl III. sjezd československých historiků.

25. října

Tvůrci polarografické analytické metody, akademiku J. Heyrovskému, byla udělena švédskou Královskou akademií věd ve Stockholmu Nobelova cena za chemii; cenu převzal z rukou švédského krále Gustava VI. 10. prosince t. r.

11. prosince

V Addis Abebě byla podepsána Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSR a Etiopským císařstvím.

19. prosince

V Moskvě byla podepsána dohoda mezi vládami SSSR, Maďarska, Německé demokratické republiky, Polska a Československa o stavbě ropovodu Družba.

1960

Dokončena komplexní elektrifikace a elektrizace země.

V USA byla založena Společnost pro vědu a umění, která byla určena k podpoře vzdělávání, vědy a umění v československém exilu.

9. dubna

Národní shromáždění schválilo novou územní organizaci státu a nové volební zákony; došlo k vytvoření 10 krajů (Středočeský, Jihočeský, Západočeský, Severočeský, Východočeský, Severomoravský, Jihomoravský, Západoslovenský, Středoslovenský a Východoslovenský) a 108 okresů. Samostatným krajem se stalo hlavní město Praha. Nové územní členění vstoupilo v platnost od 1. července 1960.

23.-24. dubna

Mimořádná celostátní konference Československé strany socialistické schválila změny v organizačním řádu strany a do čela zvolila místo E. Šlechty dosavadního místopředsedu A. Neumana; ústředním tajemníkem se stal místo M. Klingera B. Kučera.

25. května

Na jednání Národního shromáždění byl schválen zákon o národních výborech.

12. června

Proběhly volby do Národního shromáždění a do národních výborů (místních, okresních a krajských); výsledky byly "tradiční": 99,86 %, resp. 99,76 % pro kandidáty Národní fronty.

23. června-3. července

V Praze se konala II. celostátní spartakiáda, na níž vystoupilo na 800 tisíc cvičenců.

5.-7. července

Na celostátní konferenci KSČ bylo konstatováno, že v Československu bylo dosaženo prvního strategického cíle - vybudování socialismu; to bylo odrazem přecenění dosaženého stupně vývoje a pronikání subjektivismu do komunistického vedení.

11. července

Národní shromáždění schválilo novou ústavu (ústavní zákon č. 100/1960 Sb.). Ústava se pokusila vyjádřit změny, které proběhly po únoru 1948 v československé společnosti. Stát dostal nový název - Československá socialistická republika (ČSSR) a článek čtvrtý zakotvil vedoucí úlohu KSČ ve společnosti. Ústava na jedné straně upevňovala státní centralismus, zejména vůči Slovensku (zrušila sbor pověřenců), a na druhé straně provedla dílčí právní úpravy (například zmírnila tvrdost trestního zákona a řádu). Článek 110 deváté hlavy podstatně změnil státní znak Československa, a to tak, že byl zcela proti pravidlům heraldiky.

Byla jmenována první vláda ČSSR; premiérem se stal V. Široký.

16.-17. listopadu

Národní shromáždění projednalo a schválilo zákon o třetí pětiletce (1961-1965); v rozporu s reálnými možnostmi byly do ní zahrnuty dva náročné úkoly - modernizace a rekonstrukce a další podstatný rozvoj, které přesahovaly objektivní možnosti československé ekonomiky. Ta již byla za zenitem svých možností dalšího rozvoje extenzivní cestou. S touto tvrdou realitou však ambiciózní plán vůbec nepočítal, a naopak stále předpokládal trvale vysoké přírůstky a tempo hospodářského růstu. Národní důchod se měl zvýšit o 42 %, průmyslová výroba nejméně o 56 % (strojírenství dokonce o 76 %).

27. listopadu

V Praze byla podepsána Smlouva o přátelství a spolupráci mezi Československem a Kambodžou.

15. prosince

Národní shromáždění schválilo nový školský zákon, který prodlužoval povinnou školní docházku na 9 let, zaváděl do škol výrobní praxi a uzákonil studium při zaměstnání.

1961

Britskými a americkými liberálními právníky (zejména z iniciativy P. Berensona) byla založena Amnesty International, mezinárodní nevládní organizace pro ochranu lidských práv a svobod. Zasadzovala se o osvobození osob perzekvovaných za politické smýšlení, náboženské přesvědčení, rasu, barvu pleti, národnost. Sídlo zřídila v Londýně, v 70. a 80. letech se významně angažovala i za osoby pronásledované v Československu komunistickým totalitním režimem. Především spolupracovala s Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných (nyní působí zhruba ve 40 státech).

1. března

Proběhlo sčítání lidu; v ČSSR žilo 13 745 577 obyvatel (z toho v českých zemích 9 571 531 občanů).

18. dubna

Národní shromáždění schválilo zákon o místních lidových soudech.

28. dubna

Československo navštívil první kosmonaut světa - J. Gagarin.

28. května

V rámci návštěvy indonéského prezidenta A. Sukarna byla v Praze podepsána Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a Indonésií.

10.-11. června

Proběhla konference Československé strany lidové; předsedou byl zvolen opět J. Plojhar.

7. července

Na Dole Dukla v Ostravě došlo k neštěstí, které si vyžádalo život 108 horníků.

15.-17. listopadu

Na jednání ÚV KSČ A. Novotný (přes volání po odsouzení Stalinových zločinů na XXII. sjezdu KSSS v říjnu 1961) varoval před přílišným voláním po rehabilitacích.

29. listopadu

Národní shromáždění přijalo trestní zákon a zákon o trestním řízení soudním; trestní zákon byl doplněn a změněn 17. června 1966.

9. prosince

Konaly se volby soudců z lidu; do 118 okresních soudů bylo zvoleno 1032 soudců z povolání a 46 008 soudců z lidu.

1962

9. února

Rudé právo přineslo zprávu o odvolání místopředsedy vlády a do nedávna (do 23. června 1961) ministra vnitra R. Baráka ze všech funkcí a jeho vyloučení z KSČ pro "porušování socialistické zákonnosti". Byl označen jako "zloděj, politický dobrodruh a kariérista, který se chtěl uchopit moci". Při tajném přelíčení před vojenským soudem byl 20. dubna 1964 odsouzen na 15 let do vězení. Tak skončil zákulisní boj ambiciózního Baráka s prezidentem Novotným. "Palácový převrat" se nekonal.

29. března

Národní shromáždění schválilo zákon o sociálním zabezpečení družstevních rolníků.

12. dubna

Plénum ÚV KSČ v souvislosti s prohlubujícími se hospodářskými potížemi v prvních dvou letech 3. pětiletky rozhodlo úkoly v průmyslu, stavebnictví i investicích podstatně snížit a stanovit pro rok 1963 jen roční plán (tím došlo fakticky ke zrušení 3. pětiletky) a začala se připravovat sedmiletka (1964-1970); k tomu však nedošlo.

9. května

Prezident A. Novotný vydal rozhodnutí o amnestii; bylo osvobozeno 2520 osob. Amnestie v roce 1960 se týkala 5601 osob, ve vězení zůstalo 2985 vězňů za tzv. protistátní činnost.

4.-8. prosince

V Praze se konal XII. sjezd KSČ; sjezd orientoval další rozvoj československé ekonomiky na nižší tempo a na intenzifikaci průmyslu. Nepříznivý ekonomický vývoj se však nepodařilo zastavit, až do roku 1964 trval pokles národního důchodu. Novotného vedení odmítlo diskutovat o otázce rehabilitací a trvalo na stanovisku, že není třeba "nic měnit na vině Slánského a některých dalších". Nakonec však ustoupilo tlaku volajícímu po rehabilitaci. Nově sestavená zvláštní rehabilitační komise v čele s D. Kolderem zahájila svou práci.

1963

26.-27. ledna

Konference Československé strany socialistické zvolila opět do čela strany A. Neumana, tajemníkem byl potvrzen B. Kučera.

3.-4. dubna

Pro jednání ÚV KSČ připravil jeho sekretariát obsáhlý materiál O porušování stranických zásad a socialistické zákonnosti v období kultu osobnosti; měl nahradit souhrnnou zprávu Kolderovy komise (často označované jako "komise barnabitské", protože mnoho měsíců zasedala v dosti přísné izolaci v klášteře barnabitek v Praze). Tato zpráva jednoznačně prokázala nevinu pronásledovaných lidí, a naopak snesla důkazy o vině mnoha vysokých komunistických funkcionářů; proto byla částí vedení KSČ označena za "provokaci" a naprosto "v této podobě nepřijatelnou". Přesto došlo (byť jen částečně) i k postihům viníků. Z funkcí byli odvoláni K. Bacílek a B. Köhler.

22.-24. května

V Praze proběhl III. sjezd československých spisovatelů; retrospektivně hodnotil předchozí sjezd a ukázal na jeho negativní i pozitivní stránky.

29.-30. května

Rozšířené zasedání ÚV KSČ přijalo některé názory na rozsáhlejší využití tržního mechanismu a zbožních vztahů; to souviselo s vystoupeními několika ekonomů (zejména O. Šika) k funkci zbožní výroby za socialismu. V červnu t. r. byla ustavena komise pro zdokonalení soustavy plánování a 22. října t. r. došlo ke schválení směru její činnosti. Koncem roku 1963 zahájila práci vládní komise v čele s O. Šikem.

22. srpna

Rudé právo publikovalo (po těžkých diskusích) zprávu tzv. barnabitské komise, která přes Novotného škrty vedla přece jen k plnému odvolání procesů a k soudní rehabilitaci 481 nevinně odsouzených. Tato Kolderova komise sice prorazila zeď kolem rehabilitace, ale zůstávala nedůsledná a ustupovala tlaku "starých kádrů" (zejména A. Novotného).

19. září

Z funkce předsedy vlády byl odvolán konzervativní V. Široký a na jeho místo nastoupil J. Lenárt; z ministerských křesel byli rovněž odvoláni J. Ďuriš, J. Krosnář a F. Kahuda.

10. října

Prezident A. Novotný ratifikoval smlouvu o zákazu jaderných pokusů v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou, kterou podepsalo Československo 5. srpna t. r. v Moskvě.

27. listopadu

V Moskvě byl podepsán protokol o prodloužení platnosti Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi ČSSR a SSSR na dalších 20 let; Národní shromáždění schválilo prodloužení 4. prosince t. r. a prezident republiky provedl ratifikaci o tři dny později.

10. prosince

Prof. J. Navrátil, přednosta brněnské II. chirurgické kliniky, provedl poprvé v Československu operaci poškozené srdeční chlopně a nahradil ji tzv. chlopenní protézou.

1964

31. ledna

Národní shromáždění přijalo zákon o Československém rozhlasu a o Československé televizi.

5. března

Národní shromáždění schválilo občanský zákoník.

1. dubna

Zaveden nový systém důchodů a sociálního zabezpečení; důchody přesahující 700 Kčs měsíčně byly progresivně zdaňovány (v roce 1962 činil průměrný důchod 746 Kčs). Nízké důchody se zvýšily, rozdíl mezi sociálním zabezpečením družstevníků a zaměstnanců se poněkud zmenšily.

2. dubna

V Praze byla uzavřena Smlouva o přátelství a vzájemné spolupráci mezi ČSSR a Jemenskou arabskou republikou.

14. června

Proběhly volby do Národního shromáždění; pro kandidáty Národní fronty se vyslovilo 99,99 % voličů. Současně se konaly volby do národních výborů všech stupňů - místních, okresních a krajských - a volby soudců z lidu.

23. června

Na ustavující schůzi Národního shromáždění byl předsedou tohoto orgánu zvolen B. Laštovička.

11. září-24. listopadu

Delegace československých římskokatolických duchovních se účastnila třetího zasedání II. vatikánského koncilu v Římě.

24. září

Po předchozím souhlasu předsednictva ÚV KSČ 12. května t. r. přijal parlament usnesení, podle něhož komunistické instituce schvalovaly jen politické zásady významných zákonů. Konečnou podobu zpracovávala vláda a parlament. Tím došlo k posílení funkce Národního shromáždění.

17. října

Rudé právo zveřejnilo návrh zásad Zdokonaleného řízení národního hospodářství, které však byly jen torzem původních návrhů ekonomických expertů (nedošlo k pronikavému omezení základních kvantitativních ukazatelů, neotevřely se prostory pro "socialistické podnikání" a nedůsledně se řešila otázka "zvýšené účasti pracujících na řízení ekonomiky"); k jejich přijetí došlo na zasedání ÚV KSČ 27.-29. ledna 1965. Cílem, k němuž směřovala ekonomická reforma v Československu, bylo plánované tržní hospodářství.

12. listopadu

Proběhla volba prezidenta ČSSR; do této funkce byl opět zvolen A. Novotný.

3. prosince

V Moskvě byla podepsána dohoda o výstavbě plynovodu ze SSSR do Československa.

1965

1. ledna

Začalo zavádění nové soustavy řízení, která byla postavena na větší hospodářské samostatnosti podniků včetně možnosti podnikání; nové prvky řízení začalo ověřovat 101 průmyslových podniků a 9 podniků stavebních, 3 dopravní podniky, 1 podnik státního obchodu, 42 výrobních družstev a 38 podniků místního hospodářství. Podíl experimentujících průmyslových podniků činil zhruba 19 % z celkové produkce průmyslu.

18. února

Biskup F. Tomášek byl jmenován papežem Pavlem VI. apoštolským administrátorem v Praze. Státem izolovaný a internovaný arcibiskup J. Beran byl povýšen na kardinála a odjel trvale do Říma.

1.-4. července

V Praze se konala III. celostátní spartakiáda za účasti 380 tisíc cvičenců.

18. července

Po 17 letech vzácné jednomyslnosti v Národním shromáždění došlo ke skutečnému hlasování; při projednávání otázky poslanecké imunity byl po živé diskusi návrh zákona přijat většinou 117 hlasů, avšak proti hlasovalo 87 poslanců.

17.-18. listopadu

Na plenární schůzi ÚRO vyvrcholil konflikt ve vedení odborů v otázce úlohy odborových organizací a závodních rad v souvislosti s ekonomickou reformou; spor se vyhroutil mezi předsedou odborů F. Zupkou a předsedy několika odborových svazů s komunistickým

vedením. Předseda Zupka rezignoval, neposlušné předsedy postupně oddělení ÚV KSČ odstavilo a do čela odborů byl postaven M. Pastyřík.

1966

15.-17. března

Národní shromáždění přijalo zákon o vysokých školách, který mj. upravoval absolventské tituly; zákon nabyl účinnosti od 1. května t. r.

31. května-4. června

V Praze proběhl XIII. sjezd KSČ, který přes některé v dané fázi povzbuzující teze nenastolil skutečně reformní politiku a nezvolil ÚV KSČ, schopný vyvést společnost z krize politické, duchovní a ekonomické; A. Novotný a jeho stranický "tým" byli ještě natolik silní, že prosadili tezi o "úspěšném vstupu společnosti do nové, vyšší etapy socialismu". Sjezd akceptoval chruščovovské pojetí "všelidového státu", v němž má skončit "srůstání strany a státu", nahrazování státu a společenských organizací orgány a aparátem komunistické strany. Zvláštní pozornost vzbudilo vystoupení O. Šika (až poslední den a po urgencích krajských delegací), v němž na závěr prohlásil: "Do čtyř let bude nutno najít také nové formy politického řízení."

20.-25. září

Na území Československa probíhalo vojenské cvičení armád států Varšavské smlouvy nazvané "Vltava"; účastnily se ho vojenské útvary z ČSSR, SSSR, NDR a Maďarska.

27.-29. září

V Brně se konal IV. sjezd československých historiků.

6.-7. října

Zasedání ÚV KSČ projednávalo návrh 4. pětiletého plánu (1966-1970); A. Novotný důrazně varoval před oslabením centralizovaného řízení společnosti. Zákon o 4. pětiletce schválilo Národní shromáždění 27. října 1966.

26. října

Vláda schválila hlavní zásady zdokonalené hospodářské soustavy, které vstoupily v platnost 1. ledna 1967.

1967

V exilové Radě svobodného Československa došlo k roztržce, část členů založila Výbor svobodného Československa.

Na světové výstavě EXPO 67 v kanadském Montrealu byl předveden tzv. kinoautomat (v návaznosti na Laternu magicu).

1. ledna

Provedena přestavba velkoobchodních cen a jednotných odvodů podniků.

V platnost vstoupil nový tiskový zákon, který upravoval vydávání denního tisku včetně zvětšení rozsahu jednotlivých listů.

18. ledna

Vláda se zabývala některými obsahovými a materiálními otázkami středních a vysokých škol, vyhlásila novou nomenklaturu skupin oborů na středních odborných a vysokých školách a projednala způsob poskytování půjček studentům.

31. ledna-4. února

Na VI. všeodborovém sjezdu v Praze vystoupil A. Novotný s výstražným varováním před snahami mnohých komunistů "pod rouškou demokratizace podporovat snahy imperialistů rozdělit československou společnost"; vedení KSČ zamítlo "sjezdovou linii" na "odpřevodování" ROH.

4.-6. února

Při návštěvě generálního tajemníka KSSS L. I. Brežněva a šéfa KGB J. V. Andropova v Praze opětovně zazněl návrh sovětského vedení umístit v československém pohraničí dvě sovětské divize; tento požadavek A. Novotný odmítl.

8.-9. února

Na zasedání ÚV KSČ byla ve zvláštním usnesení o jednotě společnosti opět zdůrazněna vedoucí úloha KSČ ve vztahu ke státu a společenským organizacím; zasedání se dokonce usneslo na přímém stranickém řízení ČSM. Z podnětu A. Novotného bylo vyhlášeno tažení proti liberalismu (přitom zde zazněly i kritické hlasy vůči oficiálnímu stanovisku - M. Sedláková, F. Kriegel, V. Kadlec).

1. března

Ve Varšavě byla podepsána Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a Polskem.

16.-17. března

U příležitosti návštěvy delegace NDR vedené W. Ulbrichtem v Praze byla podepsána Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a NDR.

20.-21. března

Na zasedání Ústřední rady odborů byl zvolen jejím novým předsedou K. Poláček; dosavadní předseda M. Pastyřík 12. března abdikoval. Současně začalo dělení odborových svazů (z dosavadních 15 celostátních vzniklo 57 českých a slovenských) a šířila se tendence utvářet organizace mimo jednotné odbory (jako první se ustavila 30. dubna federace lokomotivních čet).

23.-24. března

Na zasedání ÚV KSČ odmítlo předsednictvo strany názorové odlišnosti a Novotný varoval před přečehováním hospodářských hledisek ekonomické reformy na úkor politických cílů.

3.-4. května

ÚV KSČ na svém zasedání zablokoval první důležitá ekonomická opatření mířící k přechodu od centralisticko-byrokratického řízení k decentralizovanému plánovitému řízení; mj. odebral podnikům finance, aby nebyly bohatší než stát, a rozhodl

nepokračovat v rozšiřování tzv. volných či limitních cen a přijal administrativní cestou další protiinflační opatření. Ekonomická reforma byla pozastavena.

5.-9. června

Na V. sjezdu ČSM prosazovalo komunistické vedení linii upevnění vedoucí úlohy KSČ proti snahám vytvořit pluralitu organizací mládeže, například vysokoškoláků; studentští předáci J. Müller a L. Holeček byli vyloučeni z ČSM i ze studia. Přímé řízení stranou bylo zabezpečeno i zřízením oddělení pro mládež a sport v aparátu ÚV KSČ. Předsedou ČSM byl zvolen M. Zavadil.

10. června

ČSSR přerušila diplomatické styky s Izraelem jako reakci na "agresi Izraele proti Sjednocené arabské republice".

27.-29. června

V Praze se konal IV. sjezd československých spisovatelů, kde došlo k dosud největšímu konfliktu mezi zastánci a odpůrci reformem. Spisovatelé vědomě riskovali konflikt s mocí, volali po "evropském kontextu", po návratu do kulturně civilizační sféry, odpovídající historii a tradicím českého národa. Zvláště ostrá kritika zazněla ve vystoupeních L. Vaculíka, I. Klímy, A. J. Liehma, V. Havla, P. Kohouta, K. Kosíka. Vytvořená "jednotná fronta" spisovatelů vyprovokovala odchod celé delegace ÚV KSČ v čele s J. Hendrychem. Vůči Svazu spisovatelů byla podniknuta perzekuční opatření.

30. června

Svým vystoupením na Vysoké škole stranické zahájil A. Novotný sérii útoků proti kritikům poměrů ve státě a nastolil tvrdý kurs znamenající konec "tání", konec liberalizace.

25.-27. srpna

V Martině proběhly oslavy Matice slovenské, při nichž A. Novotný svým urážlivým chováním postavil proti sobě i stranickému vedení značnou část slovenské veřejnosti.

1. září

A. Novotný v projevu k posluchačům vojenských škol vyzýval k boji proti liberalismu a proti propagování různých kapitalistických směrů v politické praxi, ekonomice a kultuře; znamenalo to revizi základního závěru XIII. sjezdu KSČ.

26.-27. září

Na schůzi ÚV KSČ došlo k ostřejším sporům v komunistickém vedení, jež byly vyvolány Novotného odsouzením vlády, "která nevládne", a administrativními opatřeními vůči spisovatelům (odebrání Literárních novin a stranické tresty pro I. Klímu, P. Kohouta, M. Kunderu, A. J. Liehma, J. Procházku, L. Vaculíka). S těmito opatřeními ještě celé vedení souhlasilo, pouze F. Vodsoň, V. Slavík, Z. Fierlinger a V. Kadlec našli odvahu se vzepřít.

30.-31. října

Ústřední výbor KSČ jednal o postavení strany ve společnosti; s kritikou vystoupilo několik jeho členů, ale bezprostředním podnětem konfliktu se stalo vystoupení A.

Dubčeka (to označilo za hlavní politické nebezpečí hlásání třídnosti, zpochybnilo veškeré "řízení strany" ve státě - "vládnout by měla vláda" a napadlo kumulaci funkcí - právě typické pro období vlády A. Novotného). Dubčekova kritika a rozhořčená Novotného replika (napadl celé vedení KSS a kritiku převedl do polohy česko-slovenského sporu) ještě více zostřily situaci v komunistickém vedení; proti rezoluci hlasovalo 13 členů ÚV, "slovenská otázka" se stala poslední rozbuškou, jejíž odpálení uvolnilo cestu k "Pražskému jaru".

31. října

Po několikerém opakování v předchozích dnech byla opět vypnuta na vysokoškolských kolejích v Praze na Strahově elektřina; studenti vyšli do ulic se svíčkami a voláním: "Chceme světlo!". Pochod brutálně rozehnala v Nerudově ulici Veřejná bezpečnost.

8.-9. prosince

Na opakovanou žádost A. Novotného tajně navštívil Prahu generální tajemník ÚV KSSS L. Brežněv; nesplnil však Novotného naději na jeho podporu.

11.-13. prosince

Zasedalo předsednictvo ÚV KSČ, kde zazněla ostrá kritika Novotného ve vystoupeních D. Koldera, J. Hendrycha, Š. Sádovského, O. Černíka, J. Dolanského, A. Dubčeka. Došlo ke střetu mezi zastánci Novotného (B. Laštovička, M. Chudík, O. Šimůnek, J. Lenárt) a jeho kritiky (viz výše). Spor skončil kompromisem: souhlasem s rozdělením nejvyšších funkcí až v pozdější době.

19.-21. prosince

Sešel se ústřední výbor KSČ, jehož větší část členů vystoupila opět s kritikou metod práce a způsobu řízení A. Novotného. Pod tímto tlakem se Novotný rozhodl dát svou stranickou funkci k dispozici.

1968

3.-5. ledna

Plenární zasedání ÚV KSČ rozhodlo o rozdělení nejvyšších funkcí; většina členů pléna stála proti Novotnému. Po řadě návrhů na funkci prvního tajemníka (J. Smrkovský, O. Šik, B. Laštovička, J. Lenárt) přednesl O. Černík návrh na obsazení funkce A. Dubčekem, který byl akceptován. Skončila zhruba desetiletá éra A. Novotného. Začalo "Pražské jaro" - krátké období rozkvětu československého demokratického socialismu.

1.-3. února

Na VII. sjezdu JZD bylo rozhodnuto o vytvoření zájmové organizace rolníků; její přípravu a zrod provázelo množství problémů.

26. února

Útěk generála J. Šejny do Itálie (a odtud za pomoci CIA odchod do USA); sdělovací prostředky přispěly k tomu, že se z útěku protekční osoby A. Novotného vyvinula aféra "semínkového" generála (obviněn z rozkrádání státního majetku - jetelových semínek).

21. března

Byl ustaven přípravný výbor Československého Junáka.

Vznikl prozatímní výbor katolického duchovenstva v čele s biskupem a apoštolským administrátorem pražské arcidiecéze F. Tomáškem.

22. března

Abdikace prezidenta A. Novotného; těsně předtím (20. března) podepsal milost spisovateli J. Benešovi, odsouzenému v létě 1967 k pěti letům vězení (šlo o posledního vězněného českého spisovatele před rokem 1968).

22.-23. března

Celostátní aktiv zástupců všech vysokoškolských center konaný v Brně se vyslovil pro vytvoření samostatné organizace vysokoškoláků (mimo rámec ČSM).

23. března

Bývalí funkcionáři sociální demokracie ustavili akční skupinu pro obnovu strany, která se rozšířila v ústřední přípravný výbor.

Československá strana socialistická provedla změnu ve svém vedení; A. Neumana vystřídal B. Kučera. Socialisté měli v červenci 18 400 členů.

23.-24. března

V Drážďanech se konalo setkání vedoucích představitelů Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a SSSR s československou delegací (Dubček, Lenárt, Černík, Kolder, Bilak), na níž zazněla ostrá kritika poměrů v Československu ("plíživá kontrarevoluce").

24. března

V ČKD Praha se zrodil Svaz pracujících mládeže Československa, který hodlal prosazovat stejná práva jako odbory (pomoc mladým v ekonomických otázkách, bytových apod.).

25. března

Svolán aktiv zemědělců na okrese Jičín, který přijal výzvu k založení celostátní zájmové organizace (tzv. jičínská výzva). Teprve 10. července t. r. došlo v Nitře k založení Českého a Slovenského svazu družstevních rolníků (nepodařilo se však ustavit celostátní orgán).

29. března

Funkcionáři jednotné tělovýchovné organizace provedli přestavbu na principu národním a odvětvovém.

Při Svazu spisovatelů vznikl Klub nezávislých spisovatelů, sdružující nekomunistické členy z Čech i Slovenska (do svého čela zvolil V. Havla, P. Koptu a A. Klimenta).

30. března

Národní shromáždění zvolilo na návrh A. Dubčeka prezidentem republiky L. SVOBODU [1968-1975]; svůj program navázání kontinuity s předcházejícími prezidenty vyjádřil symbolicky tím, že po volbě položil věnce na hrob K. Gottwalda a A. Zápotockého, ale i T. G. Masaryka a E. Beneše. V tajném hlasování získal 282 hlasů, 6 poslanců se zdrželo hlasování 1 hlas byl neplatný.

31. března

Skupina politických vězňů, odsouzených podle zákona 231/1948 Sb., v čele s K. Nigrinem, ustavila ústřední výbor Klubu 231; během tří měsíců fungovaly jeho výbory ve všech krajích a ve většině okresů českých zemí, ústředí registrovalo na 80 tisíc zájemců o členství.

Ústřední výbor Československé strany lidové zvolil novým předsedou A. Pospíšila (vystřídal J. Plojhara); lidová strana měla v červenci t. r. 46 028 členů.

31. března-5. dubna

V Praze se sešlo III. všekřesťanské mírové shromáždění za účasti 500 představitelů katolické, protestantské a pravoslavné církve z 55 zemí světa; jednalo se o světové sympozium těch, kdo se rozhodli vést dialog s "pokrokovými marxisty".

1.-5. dubna

Na Pražském hradě pokračovalo zasedání ÚV KSČ (započalo 28. března); projednalo řadu kádrových otázek, přičemž vedle volby nového předsednictva (mj. bez Novotného a Hendrycha) počítalo se sestavením nové vlády a s rehabilitací občanů. Poslední den jednání byl jednomyslně přijat tzv. Akční program KSČ (zveřejněn 10. dubna), který měl navodit "socialismus s lidskou tváří". Návrh programu byl hotov už koncem února a setkal se s příznivým ohlasem u veřejnosti. Obsahoval změny, které v příštích dvou letech chtěla komunistická strana (stále jako ústavou "uzákoněná" vedoucí politická síla) uskutečnit v oblasti politické (zejména v oblasti občanských práv a politického systému), ekonomické (ekonomická reforma v rámci socialismu), kulturní a zahraniční politice. Určujícím znakem změn měla být takzvaná demokratizace.

5. dubna

Na setkání 144 účastníků (hlavně z řad inteligence) byl založen Klub angažovaných nestraníků (KAN); v krátké době měl KAN 40-50 tisíc zájemců o členství. Téhož dne mu byla povolena ministerstvem vnitra prozatímní činnost, 5. září t. r. však nebyly schváleny stanovy a činnost úředně ukončena.

Byla schválena komise pro dokončení stranické rehabilitace, tzv. Pillerova komise; měla k dispozici početný tým kompetentních odborníků, který připravil 40 dílčích odborných studií. Závěrečná zpráva komise byla několikrát přepracována, v důsledku událostí po srpnu 1968 se nikdy zevrubně neprojednávala.

8. dubna

Jmenována nová vláda v čele s O. Černíkem; zůstalo v ní devět bývalých členů, devatenáct bylo nových. Vláda se stávala samostatným a iniciativním mocenskopolitickým faktorem.

18. dubna

Z funkce předsedy Národního shromáždění odstoupil B. Laštovička a byl nahrazen J. Smrkovským.

23.-26. dubna

U příležitosti návštěvy bulharské státní a stranické delegace byla v Praze podepsána Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a Bulharskem.

3. května

V Národním shromáždění bylo schváleno programové prohlášení vlády; za jeden z hlavních úkolů považovala vláda přípravu federace. To již vyjádřila ve svých usneseních z 12. a 24. dubna.

4. května

V Moskvě probíhala československo-sovětská jednání na nejvyšší úrovni; československá delegace (Dubček, Černík, Smrkovský a Bilak) vyslechla od Brežněva, Kosygina a Podgorného velmi ostrou kritiku politických poměrů v ČSSR. Ti požadovali různá opatření proti antisocialistickým a pravicovým silám, které se podle jejich mínění výrazně aktivizují.

Přes dva tisíce bývalých funkcionářů Sokola zvolilo přípravný výbor, který řídil obnovu této tělovýchovné organizace.

7.-8. května

Předsednictvo a sekretariát ÚV KSČ se po dramatické diskusi shodly na závěru, že situace v zemi je vážná až kritická, vytváří ji aktivita pravicových, protisocialistických sil. Účastníci jednání se rozhodli pro kontrolu sdělovacích prostředků a pro konsolidaci poměrů v mocenských, zejména ozbrojených složkách.

12.-13. května

Komunistické vedení seznámilo na celostátní poradě se změněným hodnocením vnitropolitické situace a s bojem proti pravicovým silám okresní a krajské tajemníky; v hodnocení aktuální situace se objevily značné rozdíly: Dubčekovo hodnocení bylo mírnější, Bilak naopak viděl situaci jako hrozivou.

14. května

Byla ustavena organizace Dílo koncilové obrody v čele s pražským apoštolským administrátorem F. Tomáškem.

15. května

Usnesením vlády zřízeny speciální orgány pro nové státoprávní uspořádání - tj. výbor pod vedením předsedy vlády O. Černíka a vládní komise pro řešení odborných otázek federace v čele s místopředsedou vlády G. Husákem. Tato komise odmítla 4. června požadavek na trojdílné uspořádání federace; s tím vystoupily oba moravské kraje ve společné tzv. moravské deklaraci.

16. května

V Praze proběhl za mimořádného zájmu veřejnosti vysokoškolský majáles, který odrážel stupňující radikalizaci veřejného mínění.

23. května

Konalo se první jednání zástupců ÚV KSČ a přípravného výboru sociální demokracie; komunistické vedení obnovu sociální demokracie odmítlo, označilo ji za protikomunistickou akci; v červenci již existovalo na 150 odboček sociálně demokratické strany s 1500 členy.

29. května-1. června

Zasedání ÚV KSČ jednalo o současné politické situaci v zemi; střetly se zde dvě rozdílné politické linie - Dubčekova a Bilakova. Přijatá rezoluce obsahovala zásady Dubčekova referátu a byla namířena proti extrémům "zprava i zleva" a jako pozitivní směr označila plnění Akčního programu KSČ. Plénum rozhodlo svolat na 9. září t. r. mimořádný XIV. sjezd KSČ.

6. června

Vláda vydala prozatímní rámcové zásady pro zřizování a volbu rad pracujících; pro jejich ustavování se vyslovila celostátní odborová porada a 90 % jejích delegátů. K zastavení zřizování rad pracujících vydala vláda pokyn 24. října 1968.

14. června

V Budapešti podepsána Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a Maďarskem.

19. června

V Praze-Ruzyni (v jednom z hangárů) se konal sraz Lidových milicí; na masovém shromáždění asi 10 tisíc příslušníků Lidových milicí zazněly kritické hlasy proti komunistickému vedení, vytýkaly mu slabost v postupu proti pravici a žádaly mocenskoadministrativní zákroky. Celá akce vyvolala v zemi vlnu rozhořčení, která přerostla v podpisovou akci za zrušení milicí.

21.-30. června

Na československém území proběhlo vojenské cvičení států Varšavské smlouvy s názvem "Šumava"; oddalovaný odchod vojsk (sovětské jednotky odešly až 3. srpna) zvyšoval napětí v zemi a posiloval zejména protisovětské nálady.

25.-26. června

Parlament schválil rehabilitační zákon a novelu tiskového zákona.

27. června

Literární listy, Práce, Zemědělské noviny a Mladá fronta uveřejnily výzvu Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům, všem, kterou vypracoval spisovatel L. Vaculík. Provolání vedle kritického pohledu na minulost vyznívalo jako výzva k nápravě; rozbouřilo a zdramatizovalo politický život v zemi. Odpůrci reformy hodnotili 2000 slov jako výzvu ke kontrarevoluci.

4. července

Vedení KSČ bylo pozváno na jednání s "bratrskými stranami" do Varšavy o vnitřních poměrech v ČSSR; předsednictvo ÚV KSČ v předtuše hrozeb ultimativních požadavků ze strany "spojenců" posléze (po jednání 8. a 12. července) rozhodlo navrhnout místo společné schůzky dvoustranná jednání.

10. července

Poslanci Národního shromáždění zvolili 150 poslanců České národní rady jako nejvyššího zákonodárského orgánu českých zemí; předsedou byl zvolen Č. Císař. Šlo o první krok k odstranění asymetrického modelu státní struktury.

11.-12. července

Vláda svolala celostátní poradou funkcionářů národních výborů; její účastníci potvrdili národní výbory jako stabilizační faktor společnosti.

14.-15. července

Představitelé Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a SSSR na schůzce ve Varšavě schválili Brežněvův koncept otevřeného dopisu adresovaného KSČ; podle názoru "pětky" se v Československu organizačně stmelila kontrarevoluce. Obsah dopisu byl směřován velmi vážného varování se znatelnými prvky hrozby (Brežněvova doktrína s právem zasahovat do vnitřních záležitostí socialistických zemí).

17. července

Předsednictvo ÚV KSČ schválilo odpověď na varšavský dopis; strážlivým a uvážlivým tónem vyvracelo neopodstatněná obvinění a neoprávněnou kritiku, odmítlo tezi o internacionální pomoci "pětky" bránit socialismus v jiné zemi. 19. července odpověď schválil ÚV KSČ. Po zveřejnění varšavského dopisu i odpovědi na něj vypukla lavina souhlasných rezolucí, telegramů a dopisů veřejnosti. To vedlo ke sjednocení občanů, k posílení důvěry k vedení KSČ (78 % občanů) a práva na vlastní, československou cestu.

29. července-1. srpna

V Čierné nad Tisou (v železničním vagoně) se setkali členové vedení KSČ a KSSS; schůzce předcházelo tzv. Poselství československým účastníkům, jehož autorem byl spisovatel P. Kohout. Hned po zveřejnění začalo živelné podpisování Poselství (přes 1 milion podpisů za tři dny). Jednání bylo značně dramatické, vedení KSČ zde vystupovalo nejednotně (tři jeho členové - Kolder, Bilak a Švestka se značně ztotožňovali se sovětskými argumenty). Sovětská strana vystupňovala tlak na československou reformu; žádné dohody nebyly podepsány, avšak sovětská delegace odjížděla s představou "závazků" vedení KSČ "bojovat proti antisocialistickým silám". V průběhu jednání vznikla v zemi živelná masová akce nazvaná Fond republiky; začala formou dobrovolných pracovních směn a rozšířila se mezi občany v podobě peněžních darů a zlata na tzv. zlatý poklad republiky (do 21. srpna dosáhly dary výše 190,5 milionu Kčs a 60 kg zlata).

30. července

Moskevská Pravda otiskla dopis 99 zaměstnanců pražské Pragovky s výzvou k mocenskému zásahu ze strany SSSR.

3. srpna

V Bratislavě proběhla schůzka "pětky" s vedoucími představiteli KSČ; přijaté prohlášení naznačovalo, že "bratrské strany nikomu nedovolí vrazit klín mezi socialistické státy" a že problémy vyřeší "vzájemnou pomocí a podporou".

9.-11. srpna

V Praze pobýval prezident Jugoslávie J. Broz-Tito. Jeho návštěva přispěla k převažujícímu optimismu a nadějším, že nebezpečí zásahu "pětky" nehrozí.

15.-17. srpna

U příležitosti státní návštěvy rumunského prezidenta N. Ceausesca byla v Praze podepsána Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a Rumunskem.

17. srpna

Na žádost maďarského vůdce J. Kádára došlo v Komárně k jeho setkání s A. Dubčekem; Kádár tlumočil značnou nespokojenost Moskvy s vývojem v Československu a poukazoval na možné vážné důsledky z toho plynoucí (vojenskou intervenci).

20. srpna

V Praze započalo ve 14 hodin zasedání předsednictva ÚV KSČ; v jeho průběhu přišla ve 23.30 hodin první zpráva o obsazování republiky vojsky "socialistické pětky" (SSSR, NDR, Polsko, Maďarsko a Bulharsko). Za dramatické situace došlo ke schválení rozkazu ministra obrany M. Džúra, aby armáda nekladla odpor (totéž se vztahovalo na Bezpečnost a Lidové milice) a bylo vydáno Provolání ke všemu československému lidu, v němž se uvádělo, že vojska obsazují ČSSR proti vůli ústavních orgánů a bez jejich vědomí. Vpádu do Československa se zúčastnilo 27 bojových divizí (12 tankových, 13 motostřeleckých, 2 výsadkové) a 1 letecká armáda. Skupiny A (sovětské a polské jednotky) zahájily nástup z prostoru Legnice - Krakov (Polsko), B (jednotky SSSR a NDR) z Görlitz, Zittau, Drážďan a Kliegenthalu (NDR) a C (sovětské, maďarské a bulharské jednotky) z oblasti Györu (Maďarsko). Intervenčním jednotkám v počtu 750 tisíc vojáků s 800 letadly, 6300 tanky a 2000 děly a raketami velel generál J. G. Pavlovskij.

21. srpna

Vojenským vpádem tzv. okupační pětky v čele se Sovětským svazem byla obsazena většina důležitých měst v ČSSR. K mimořádné schůzi se sešla vláda a vyjádřila svůj protest vládám pěti států, které uskutečnily okupaci. O ČSSR se začalo jednat v Radě bezpečnosti OSN. V celé zemi rostl živelný lidový odpor k okupaci. Invaze vojsk Varšavské smlouvy si k 3. září 1968 vyžádala 72 mrtvých, 266 těžce a 436 lehce raněných československých občanů.

Po selhání pokusu o ustavení prosovětské tzv. dělnicko-rolnické vlády, který ztroskotal mj. díky spontánnímu nenásilnému odporu obyvatelstva, byli proreformní političtí představitelé KSČ v čele s A. Dubčekem odvezeni do SSSR.

22. srpna

V továrně pražské ČKD ve Vysočanech zasedal XIV. mimořádný sjezd KSČ; z 1543 řádně zvolených delegátů se dostavilo 1219 delegátů. Sjezd zvolil nový ústřední výbor (v čele s internovaným A. Dubčekem) a významně se podílel na řízení občanského odporu proti okupaci. Sjezdu se na zákrok G. Husáka neúčastnili (až na výjimky) slovenští delegáti.

23.-26. srpna

Na žádost prezidenta L. Svobody probíhalo v Moskvě složité jednání československé a sovětské politické reprezentace; druhý den (24. srpna) se rozhovorů zúčastnili i internovaní českoslovenští politici (věznění od ranních hodin 21. srpna) v čele s A. Dubčekem. Jednání skončila (pod psychickým nátlakem) podpisem tzv. moskevského protokolu, jenž obsahoval závazné úkoly pro vedení KSČ (splnění požadavků z Černé, zákaz "protisocialistických organizací" a sociální demokracie, upevnění orgánů Bezpečnosti a armády, stranickou kontrolu tisku a konkrétní kádrové změny) a příslib etapovitého odchodu intervenčních vojsk. Podpis jako jediný z 26 českých a slovenských politiků odmítl připojit F. Kriegel.

24. srpna

Vyvrcholením lidového odporu proti vojenské intervenci (nápisy na ulicích a zdech, různá prohlášení, letáky, schůze, rezoluce apod.) byla jednodinová generální stávka.

Na zasedání Rady bezpečnosti OSN se dostavil ministr zahraničí J. Hájek, který ve svém vystoupení odsoudil vojenskou okupaci Československa. V dalších dnech se však postoj československé delegace změnil a 27. srpna požádala československá mise o stažení tzv. československé otázky z jednání Rady.

31. srpna

Na zasedání ÚV KSČ (doplněném o členy zvolenými "vysočanským" sjezdem) byl přijat moskevský protokol jako jediné východisko z dané situace. Politickou iniciativu měly v rukou reformní síly v čele s A. Dubčekem, které se domnívaly, že existuje reálné východisko z tragické situace (možnost normalizovat situaci v zemi a dosáhnout odchodu cizích vojsk).

6. září

Pod tlakem sovětských míst byl F. Kriegel zbaven funkce předsedy ÚV Národní fronty; jeho nástupcem se stal E. Erban.

13. září

Přijat zákon umožňující existenci a činnost jen těm politickým stranám a organizacím, které jsou sdruženy v Národní frontě. Současně byl přijat zákon o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku; národní výbory se jím zmocňovaly zakázat nebo rozpustit veřejné shromáždění, jež by mohlo "narušit důležité politické zájmy státu nebo by bylo zaměřeno proti socialistickému řádu". Zákony znamenaly hluboký zásah do ústavních a občanských práv.

16.-17. září

V Mukačevu proběhlo jednání vojenských delegací československé a sovětské armády; československá strana zde vyjádřila předpoklad, že "spojenecká vojska" se stáhnou z ČSSR ve třech etapách (do 15. října t. r. odejde 90 % všech vojsk, v jarních měsících 1969 se pak odsune polovina z oněch 10 %, a zbytek bude stažen do jednoho roku). Sovětská delegace návrh odmítla a požadovala vymezení ubytovacích prostorů a letišť pro svá vojska. "Kremľ" v rozporu s moskevským protokolem dával najevo svou nespokojenost s normalizací v Československu.

3.-4. října

Na základě sovětské žádosti se konalo v Moskvě jednání o plnění tzv. moskevského protokolu; v československé delegaci byli A. Dubček, O. Černík a G. Husák. Dubčekův výklad o plnění protokolu byl odmítnut, navíc sovětská strana požadovala uzavření dohody o pobytu sovětských vojsk. Smlouvu dojednaly delegace obou států (vedené Černíkem a Kosyginem 14.-15. října t. r.) a v Praze 16. října ji oba předsedové vlád podepsali.

9. října

V Praze poprvé veřejně vystoupili nejkonzervativnější a nejdogmatictější komunisté s podporou "internacionální pomoci"; podle místa setkání v sále Čechie v Praze-Libni byli nazýváni "Čechie". Jejich ideologickou podporu představoval časopis Zprávy, vydávaný sovětskou okupační armádou.

18. října

Národní shromáždění (v nepřítomnosti asi pětiny poslanců, kteří se na protest na jednání nedostavili) schválilo Smlouvu o podmínkách a dočasném pobytu sovětských vojsk na území ČSSR; z 242 přítomných poslanců hlasovalo 228 pro schválení smlouvy, čtyři byli proti (F. Kriegel, F. Vodsloň, B. Fuková a G. Sekaninová-Čakrtová), deset se hlasování zdrželo. Podpisem prezidenta republiky byla téhož dne smlouva ratifikována a vstoupila v platnost. Podle smlouvy bylo stanoveno, že na území ČSSR bude umístěno 75 tisíc sovětských vojáků, jimž budou uvolněny ubytovací a skladovací prostory, 4 letiště, tři vojenské nemocnice. Ostatní vojska měla být odsunuta. Smlouva tak právně kodifikovala stav, který nastal vojenskou intervencí z 21. srpna 1968.

27. října

Národní shromáždění schválilo ústavní zákon o československé federaci č. 143/1968 Sb., kterým byla nahrazena značná část Ústavy ČSSR z roku 1960; zákon přeměnil unitární stát ČSSR s platností od 1. ledna 1969 ve federativní stát dvou rovnoprávných národů - Čechů a Slováků. Zákon se skládal z preambule (úvodní části) a 8 hlav rozdělených do 151 článků.

30. října

Na bratislavském Hradě byl slavnostně podepsán zákon o československé federaci prezidentem L. Svobodou, předsedou Národního shromáždění J. Smrkovským a předsedou vlády O. Černíkem.

6.-7. listopadu

V Praze, Brně, Českých Budějovicích a některých dalších městech došlo k protisovětským demonstracím (zejména mládeže), včetně vyhlášení jednodenní stávky a hladovky. Proti demonstrantům zasáhly jednotky Bezpečnosti, armády a Lidových milicí.

14.-17. listopadu

V Praze proběhlo zasedání ÚV KSČ, na němž slavili úspěch promoskevští představitelé, kteří prosadili přijetí rezoluce upravené L. Brežněvem. Záměr zastánců reformy se zredukoval na oblast hospodářství. Na přechodnou dobu bylo vytvořeno byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích (předsedou se stal L. Štrougal).

19.-21. listopadu

Vedení Svazu vysokoškolského studentstva Čech a Moravy zorganizovalo studentskou třídní stávkou jako nejvýraznější projev nespokojenosti a odporu vůči oficiální politice ústupků od proklamací a před sílícím sovětským tlakem. Vysokoškoláci vystoupili s programem "deseti požadavků", jejichž společným jmenovatelem byl návrat k reformní politice a obrana lidských práv.

prosinec

Stoupenci radikální levice vydali Zakládající manifest Hnutí revoluční mládeže; základem této skupiny byli studenti Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze (J. Frolík, E. Čierný, J. Suk, J. Bašta, P. Šustrová), kteří se dostali do kontaktu s P. Uhlem a založili tzv. Historicko-sociologický klub s přihlédnutím k futurologii - HISOF. Vydávali různé publikace a letáky, vyzývali k odporu proti režimu (jejich cílem byla antibyrokratická revoluce a vytvoření samosprávného systému), nakonec přešli do ilegality (skupina užívala také označení Revoluční socialistická strana - Československo). Členové skupiny byli zatčeni v prosinci 1969, soud s nimi byl prvním velkým politickým procesem po srpnové okupaci 1968.

7.-8. prosince

V Kyjevě se na pozvání politbyra ÚV KSSS sešli A. Dubček, L. Svoboda, O. Černík, G. Husák a L. Štrougal se sovětským vedením v čele s L. Brežněvem; ten zde zasadil reformním silám další úder - vyjádřil nespokojenost s málo energickou realizací linie listopadového zasedání ÚV KSČ a žádal další personální změny (zejména odvolání J. Smrkovského).

21. prosince

Česká národní rada zvolila podle ústavního zákona o československé federaci dalších 50 poslanců, čímž byl jejich počet doplněn na 200.

1969

1. ledna

Vstoupil v platnost zákon o československé federaci; ČSSR byla tvořena Českou socialistickou republikou (ČSR) a Slovenskou socialistickou republikou (SSR). Prezident republiky jmenoval federální vládu vedenou O. Černíkem. Česká i Slovenská národní rada se změnila v parlamenty republik. V lednu až březnu t. r. proběhly ustavující republikové sjezdy řady společenských a zájmových organizací (svazu žen, dětských a mládežnických organizací, protifašistických bojovníků, uměleckých svazů apod.).

Byl zaváděn nový systém národohospodářského plánování; místo ústředně vypracovaného plánu se zaváděl systém smluv mezi podniky a státem o roční výrobě.

V platnost vstoupila dohoda odborů a vlády o zvýšení životní úrovně v roce 1969, uzavřená již v listopadu 1968.

8. ledna

Předsednictvo České národní rady jmenovalo vládu ČSR vedenou S. Rázlem.

16. ledna

Na protest proti okupaci a ústupu od dřívější polednové politiky se v Praze u kašny Národního muzea polil hořlavinou a poté zapálil dvacetiletý student Filozofické fakulty Karlovy univerzity J. Palach; o tři dny později v nemocnici zemřel. Chtěl svým činem vyburcovat veřejnost z nečinnosti k odporu. Stejnou pohnutku měl i J. Zajíc, druhá oběť sebeupálením 25. února t. r.

29.-30. ledna

Proběhla ustavující schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů Federálního shromáždění; předsedou Sněmovny lidu byl zvolen J. Smrkovský, předsedou Sněmovny národů D. Hanes a v čele Federálního shromáždění stanul P. Colotka.

4.-7. března

Na VII. všeodborovém sjezdu v Praze byla přijata Charta odborového hnutí, která vyhlásila vůli odborů být samostatnou a demokratickou zájmovou organizací; i další přijaté dokumenty - program a stanovy - se nesly plně v reformním duchu.

21. března

Na mistrovství světa v ledním hokeji ve Švédsku vyhrálo československé hokejové mužstvo nad favorizovanými hokejisty Sovětského svazu 2 : 0; nadšení fanouškové uspořádali nevelkou manifestaci na Václavském náměstí v Praze, na níž zazněly protisovětské hlasy proti okupaci. O týden později (28. března) Československo vyhrálo v dramatickém zápase nad "sbornou" 4 : 3, z radosti nad vítězstvím došlo v 69 městech k nadšeným oslavám, jichž se zúčastnilo na půl milionu občanů; na 21 místech došlo rovněž k přímým útokům proti sovětským posádkám. V Praze byla zdemolována kancelář Aeroflotu. Vedení KSČ obdrželo velmi ostrý protest z Moskvy.

4. dubna

V dusné vnitropolitické atmosféře vzplanula na náměstí v Jihlavě třetí lidská pochodeň - čtyřicetiletého delegáta vysočanského sjezdu a přesvědčeného zastávce reformem E. Plocka.

17. dubna

Na Pražském hradě zasedal ÚV KSČ, který přijal rezignaci A. Dubčeka na funkci prvního tajemníka (ze 182 přítomných se 150 členů vyslovilo pro jeho odchod) a vyslovil se (156 hlasy ze 178 hlasujících) pro G. Husáka (Dubček zpočátku prosazoval O. Černíka). Dubnové zasedání uzavřelo etapu, jež v Československu směřovala k nastolení prosovětské moci a k vytvoření nástrojů na potlačení reformního hnutí.

28. dubna

Novým předsedou Federálního shromáždění byl zvolen A. Dubček.

29.-30. května

Na zasedání ÚV KSČ vystoupil G. Husák s návrhem tzv. realizační směrnice, která znamenala nástup k plné restauraci byrokraticko-direktivního socialismu; nové Husákově vedení se ještě výslovně neobrátilo proti reformnímu programu, i když započala první represivní opatření (O. Šik, F. Kriegel, J. Hájek, F. Vodsloň aj.).

18.-21. srpna

Na mnoha místech republiky (zejména v Praze, Brně a v Liberci) došlo k živelným pouličním demonstracím jako výrazu nesouhlasu občanské veřejnosti s okupací; k jejich potlačení byly nasazeny armádní složky, Bezpečnost a Lidové milice. Srpnové nepokoje představovaly největší otevřeně vedený boj v Československu proti totalitní moci a jejím ozbrojeným silám a ukončily legální aktivizaci občanské společnosti, konec všem pokusům o jakoukoliv demokratizaci společenských vztahů, politického systému i hospodářství. Definitivně skončilo období koketování s reformami a začala éra normalizace.

22. srpna

Předsednictvo Federálního shromáždění přijalo zákonné opatření č. 99/1969 Sb. (tzv. pendrekový zákon), který legalizoval krvavé zásahy proti demonstrantům při 1. výročí srpnové okupace.

25.-29. září

Na zasedání ÚV KSČ předložil G. Husák praktický plán protireformního tažení a jeho ideologické zdůvodnění; byl přehodnocen polednový vývoj, vysočanský sjezd prohlášen za nelegální a vstup vojsk jako "internacionální pomoc". Zasedání ÚV se stalo počátkem nekompromisní kádrové čistky na všech stupních stranické hierarchie, ve společenských organizacích, státním a hospodářském aparátu a i v oblasti vědy a kultury; nejvýznamnější změnou bylo odvolání A. Dubčeka z vedení strany a vyloučení početné skupiny politiků spojených s obrodným procesem (19 rezignací, 10 vyloučení z ÚV).

29. září

Prezident republiky jmenoval novou federální vládu vedenou O. Černíkem; toho vystřídal 28. ledna 1970 v čele vlády L. Štrougal.

Předsednictvo České národní rady jmenovalo novou vládu ČSR vedenou J. Kempným; 28. ledna 1970 byl vystřídán J. Korčákem.

9. října

Usnesením předsednictva ÚV KSČ byly zřizovány ústavy marxismu-leninismu při rektorátech a katedry marxismu-leninismu při fakultách vysokých škol.

15. října

Přijat ústavní zákon č. 117/1969 Sb. o odložení všeobecných voleb, který schválilo Federální shromáždění; odklad voleb umožnil "očistu" normalizátorů v zastupitelských sborech formou zproštění poslanecké funkce a jejich doplnění vlastní volbou "na návrh" příslušného orgánu Národní fronty.

15.-16. října

Federální shromáždění podlehlo nátlaku nového vedení KSČ a zrušilo "protisocialistické dokumenty a usnesení" z roku 1968; rovněž prosadilo demisi osmi členů svého předsednictva, které nahradilo "svými lidmi". Novým předsedou Federálního shromáždění se stal D. Hanes, předsedkyní Sněmovny lidu S. Pennigerová a předsedou Sněmovny národů V. Mihálik.

20.-28. října

Za návštěvy československého stranického a státního vedení v Sovětském svazu byly projednány otázky dalšího postupu normalizace.

27. listopadu

Programové prohlášení federální vlády ukládalo přistoupit na všech ministerstvech a v ústředních orgánech k služebně politickému hodnocení všech pracovníků s cílem odstranit reformně smýšlející pracovníky a provést očistu od "pravicově revizionistických sil".

23. prosince

Vládním usnesením se nařizovalo zavést systém absolutního plánování, ve kterém jsou úkoly beze zbytku a jednotně dovedeny až k těm, kteří se jimi mají řídit; bylo obnoveno centralizované plánování a stimulování výroby na základě ukazatele hrubé výroby.

1970

28.-30. ledna

Plenární zasedání ÚV KSČ provedlo další čistky; od dubna 1969 odešlo ze 110členného ÚV KSČ 63 členů a kandidátů. Současně vyhlásilo všeobecné čistky ve straně formou pohovorů spojených s výměnou stranických legitimací; stalo se tak odsouhlasením Dopisu ÚV KSČ všem základním organizacím.

únor

Byly zahájeny prověrky v KSČ; celkem bylo vytvořeno 70 217 prověřkových komisí různého stupně, které prověřovaly 1 535 000 členů. V průběhu pohovorů (zejména po zpřísnění kritérií ze dne 14. dubna 1970) bylo rozhodnuto nevydat legitimaci 326 817 členům (tj. 21,67 %). Vyloučení členové byli zbavováni funkcí v rámci svého pracovního zařazení, případně i propouštěni ze zaměstnání za použití různých triků; postihům se často nevyhnuli i rodinní příslušníci. Perzekuce vyvolávala značně početnou emigraci; po srpnu 1968 opustilo Československo na 127 tisíc lidí. Posrpnová emigrace však na rozdíl od pouňorové nezaložila žádnou jednotnou nebo přijatelně autoritativní politickou centrální organizaci (až v polovině 70. let měla posrpnová emigrace hlásící se k Pražskému jaru dva mezinárodně podporované celky - Výbor 5. ledna v Paříži a Výbor na obranu československých socialistů v Londýně).

květen

Zahájeno vysílání 2. programu Československé televize.

6. května

Na Pražském hradě došlo k podpisu Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a SSSR.

8. června

Peruánské úřady oznámily, že při zemětřesení zahynulo všech 14 členů československé horolezecké expedice včetně známého fotografa V. Heckela.

8. července

Federální shromáždění schválilo zákon o úpravě nízkých důchodů. Současně nabyla účinnosti novela k zákonu o soudní rehabilitaci č. 70/1970 Sb., podle níž případy, které nebyly dosud vyřešeny, byly pojaty jako podněty ke stížnosti pro porušení zákona (podle trestního řádu). Dosud nedořešené případy se už neprojednávají (například M. Horáková a spol.), respektive řada dosavadních rehabilitací byla zrušena (P. Drtina). O rehabilitaci požádalo kolem 18 tisíc postižených (tj. zhruba pětina obětí politických procesů), do jara 1970 bylo rehabilitováno pouze 3500 případů.

28. října

Ke státnímu svátku vzniku ČSR vydalo Socialistické hnutí československých občanů Manifest, v němž se přihlásilo k idejím roku 1968, kdy se podle jejich názoru začal naplňovat smysl socialismu, tj. svoboda a demokracie; jádrem tohoto hnutí byly opoziční skupiny v Praze (J. Tesař, M. Hübl) a v Brně (J. Šabata, A. Černý). Manifest uveřejnily Listy, časopis socialistické opozice v Římě, vydávané J. Pelikánem. I v následujících letech vydávalo hnutí další dokumenty (například k 21. srpnu tzv. Prohlášení).

9.-11. listopadu

V Praze se konala ustavující konference Socialistického svazu mládeže, jednotné mládežnické organizace řízené KSČ a mající za cíl vychovávat mládež v marxisticko-leninském duchu.

1. prosince

Podle sčítání lidu, domů a bytů mělo Československo 14 344 987 obyvatel (ČSR 9 807 697 občanů).

10.-11. prosince

Na zasedání ÚV KSČ byl přijat dokument Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ; toto zasedání definitivně uzavřelo období tzv. Pražského jara a zahájilo proces totální normalizace života celé společnosti se všemi průvodními znaky teorie a praxe neostalinismu.

20.-21. prosince

Federální shromáždění ČSSR schválilo změny ústavního zákona o československé federaci (posíleny centralizační prvky a oslabeny kompetence republik), o federálních orgánech a zákony o Kanceláři prezidenta republiky. Změny omezily pravomoci republik ve prospěch centra a byly součástí normalizačních tendencí, započatých v dubnu 1969. I Federální shromáždění zasáhl tvrdý normalizační postih; na základě zákona č. 117/1969 Sb. bylo ke dni 24. června 1970 zproštěno funkce 12 poslanců, 30 poslanců rezignovalo. K témuž datu z národních výborů všech stupňů v ČSSR odešlo celkem 18 140 poslanců.

1971

V kanadském Torontu založili spisovatelé J. Škvorecký a Z. Salivarová exilové nakladatelství Sixty-Eight-Publishers.

Zahájen provoz na dálnici z Prahy do Mirošovic (s výstavbou bylo započato v roce 1967).

10.-11. března

VIII. plenární schůze ÚRO přijala rezignaci jejího předsedy J. Pillera (byl dosazen do této funkce v lednu 1970 po "dobrovolném" odchodu K. Poláčka) a za nového předsedu byl podle nomenklaturního pořádku dosazen K. Hoffmann, jeden z předních mužů normalizace.

23. dubna

Předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo o vytvoření komise ve složení J. Kempný, O. Švestka, D. Kolder, V. Šalgovič, která měla připravit návrh na ukončení práce tzv. Pillerovy komise; závěrečná zpráva Pillerovy komise byla odmítnuta, označena za "pamflet, v němž se překrucovaly historické skutečnosti... jako útok proti straně a socialismu vůbec". K uzavření celé záležitosti došlo na zasedání ÚV KSČ 19. května t. r., aniž byly vyvozeny konkrétní a závazné závěry.

25.-29. května

V Praze se konal XIV. sjezd KSČ, který schválil Husákovu normalizační politiku a přijal směrnicí k 5. pětiletému plánu (1971-1975).

27.-29. července

V Bukurešti se konalo XXV. zasedání RVHP, které přijalo tzv. Komplexní program dalšího prohlubování a zdokonalování spolupráce členských zemí; ten přinesl v dalších letech velmi slabé výsledky a vedl fakticky k dalšímu oslabení hospodářské potence Československa a postupnému rozkladu RVHP jako celku.

26.-27. listopadu

Proběhly volby do Federálního shromáždění, republikových národních rad a národních výborů (KNV, ONV, MNV); pro kandidáty Národní fronty "hlasovalo" 99,75 % voličů.

7. prosince

Předsedou České národní rady se stal E. Erban.

8.-9. prosince

Na ustavující schůzi Federálního shromáždění byl zvolen předsedou A. Indra, do čela Sněmovny lidu se dostal V. David a Sněmovnu národů vedl D. Hanes.

9. prosince

Prezident republiky jmenoval novou federální vládu vedenou L. Štrougalem. Předsednictvo České národní rady jmenovalo vládu ČSR vedenou J. Korčákem.

1972

13.-15. ledna

Konala se celostátní konference Československé strany socialistické, která přijala nepříznivé změny v organizačním řádu i normalizační politiku KSČ; předsedou strany byl zvolen B. Kučera.

31. května-1. června

Po rozpuštění spisovatelského svazu byl ustaven na Dobříši Svaz českých spisovatelů, do jehož čela byl vedoucím stranické delegace J. Fojtíkem ustanoven J. Kozák.

9.-10. června

V Praze proběhl sjezd Československé strany lidové, na němž byly přijaty nové stanovy strany. Lidová strana se přihlásila k aktivní podpoře politiky KSČ a musela za svého čestného předsedu zvolit "muže padesátých let" J. Plojhara; předsedou se stal A. Pospíšil, 27. července 1973 ho nahradil R. Petera.

12.-15. června

V duchu normalizační politiky se konal v Praze VIII. všeodborový sjezd, který stanovil jako hlavní úkol odborů "rozvoj pracovní iniciativy a socialistického soutěžení".

červenec-srpen

Před soudy stanulo 47 osob domácího opozičního hnutí, které byly odsouzeny k úhrnnému trestu 118 let odnětí svobody. Procesy se setkaly s protesty řady komunistických i socialistických stran a odborových organizací v západní Evropě a uzavíraly první etapu tzv. normalizace.

12.-16. září

Na území Československa proběhlo společné cvičení armád států Varšavské smlouvy s názvem "Štít 72".

27.-30. září

V Praze se konal I. sjezd SSM, který kladl hlavní důraz na "aktivní podíl mladých lidí při pomoci národnímu hospodářství a při zkvalitňování činnosti Pionýrské organizace SSM".

5. října

Zahájena jednání o československo-amerických vztazích; první kolo kontaktů proběhlo mezi šéfy diplomacie (B. Chňoupkem a W. Rogersem) v New Yorku.

13.-14. prosince

Federální shromáždění schválilo zákonem zvýšení dětských přídavků a zavedení novomanželské půjčky; u rodiny se dvěma dětmi činil podíl rodinných přídavků na průměrné mzdě 21 %. Populační politika měla úspěch: v letech 1970-1979 porodnost stoupala (průměr 17 živě narozených na 1000 obyvatel). Došlo i ke zvýšení bytové výstavby (čistý přírůstek bytů v letech 1969-1975 stoupl ze 72 na 127 tisíc bytů).

1973

22. března

Prezidentem republiky zvolilo Federální shromáždění opět L. Svobodu.

7. května

V Praze byla zahájena oficiální jednání o návrhu smlouvy k normalizaci vztahů mezi ČSSR a SRN.

9. května

Československá televize zahájila pravidelné barevné vysílání.

14.-19. června

Při návštěvě československé státní delegace v Mongolsku byla podepsána Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a Mongolskem.

8.-9. července

Československo navštívil státní tajemník USA W. Rogers; došlo k podpisu konzulární úmluvy a byla zahájena jednání o nevyřešených majetkoprávních vztazích.

25. září

Československo přerušilo diplomatické styky s Chile jako reakci na vojenský puč v této zemi.

11. prosince

V Praze došlo k podpisu Smlouvy o vzájemných vztazích mezi ČSSR a Spolkovou republikou Německo; smlouva odmítla jako nulitní mnichovský diktát a započala normalizaci vztahů mezi oběma státy. Téhož dne byly navázány diplomatické styky na úrovni velvyslanectví.

21. prosince

Ve Vídni došlo k podpisu Smlouvy o společných státních hranicích mezi ČSSR a Rakouskem; téhož dne byla v Praze podepsána smlouva o šetření událostí na společných hranicích.

1974

Rada svobodného Československa překonala krizi a přenesla své sídlo z Washingtonu do New Yorku; spolupracovala s ní i nejdůležitější krajanská sdružení, jako Československá národní rada americká v Chicagu, Československé sdružení v Kanadě a Československý Sokol v zahraničí. V únoru 1993 reorganizována v Radu vzájemnosti Čechů a Slováků (předsedou se stal M. Povolný).

19.-20. ledna

V Praze se konal ustavující sjezd Československého svazu žen; předsedkyní byla zvolena M. Kabrhelová.

9. května

Do provozu byl uveden první úsek pražského metra (trasa C).

20. června

Spolkový sněm SRN schválil smlouvu o normalizaci vztahů mezi ČSSR a SRN; definitivně byla smlouva schválena 10. července t. r. Federální shromáždění ČSSR smlouvu schválilo 15. července t. r. V platnost vstoupila 19. července t. r. po výměně ratifikačních listin.

27. června

Československo obnovilo diplomatické styky s Portugalskem, přerušené v roce 1937.

5. července

V Praze byla parafována dohoda o vzájemném vypořádání majetkových a finančních otázek mezi ČSSR a USA; zatím nedošlo k dohodě o vydání měnového zlata (18,4 t), které uloupilo Československu v roce 1939 nacistické Německo.

28. října

První významnější akcí protirežimních kritiků se stalo zveřejnění Dubčekova dopisu Federálnímu shromáždění a Slovenské národní radě, v němž jeho autor protestoval proti omezování osobní svobody.

19. prosince

Ministři zahraničních věcí ČSSR (B. Chňoupek) a Rakouska (E. Bielka) podepsali ve Vídni smlouvu o vypořádání finančních a majetkoprávních otázek; první kolo jednání se konalo v Bratislavě začátkem března 1973. Smlouva řešila různé otázky tohoto zaměření, které vznikly mezi oběma státy ještě před II. světovou válkou, ale hlavně po ní, zejména v souvislosti s československými konfiskačními a socializačními opatřeními.

1975

28. ledna

V Praze zemřel na srdeční infarkt ve věku 70 let bývalý prezident A. Novotný.

25.-26. března

Federální shromáždění schválilo novelizaci zákoníku práce.

8. dubna

V. Havel zaslal G. Husákovi dopis, v němž poukázal na pravé příčiny poslušnosti občana k režimu, jež vyplývají ze strachu před možnými postihy pro něj a jeho rodinu.

28.-29. května

Federální shromáždění schválilo čl. 64 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., podle něhož "nemůže-li prezident vykonávat svůj úřad delší dobu než jeden rok, může Federální shromáždění zvolit nového prezidenta". Opatření bylo přijato v důsledku nátlaku G. Husáka, který ještě před rokem rozmlouval L. Svobodovi úmysl abdikovat. Po zhoršení zdravotního stavu nevykonával L. Svoboda od dubna 1974 svůj úřad a 29. května 1975 byl uvolněn z prezidentské funkce.

29. května

Federální shromáždění zvolilo prezidentem republiky generálního tajemníka ÚV KSČ G. HUSÁKA [1975-1989]; došlo tak k opětovnému spojení obou nejvyšších funkcí, čímž zjevně byla devalvována prestiž a úroveň prezidentského úřadu.

3.-4. června

V Brně se sešel I. celostátní sjezd katolických duchovních Pacem in terris; předsedou hnutí byl zvolen A. Veselý. Sdružení navazovalo na Mírové hnutí katolického duchovenstva, které se v březnu 1968 rozpadlo; bylo tvořeno zčásti zstrašenými,

naivními nebo zkorumpovanými kněžími, s nimiž státní orgány vcelku úspěšně manipulovaly.

28.-29. června

Na strahovském stadionu v Praze se konala Československá spartakiáda, na níž vystoupilo 180 tisíc cvičenců.

30. července-1. srpna

Československo se zúčastnilo Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, která proběhla za účasti nejvyšších představitelů 32 evropských zemí, USA a Kanady v Helsinkách. Konference vedle politické a hospodářské spolupráce signatářských zemí schválila rovněž na nátlak západních demokratických států tzv. třetí koš, který se týkal lidských a občanských práv. Tím vznikla pro československou opozici výhodná pozice, kdy její činnost a kritika byla přes neustálou represi garantována mezinárodně platnou konvencí podepsanou též ČSSR.

2. října

V Paříži byla otevřena výstava Deset století českého a slovenského umění.

12.-13. listopadu

Federální shromáždění přijalo zákony o sociálním zabezpečení a o zemědělském družstevnictví.

1976

11. března

V Jiřském klášteře na Pražském hradě byla otevřena sbírka starého českého umění.

12.-16. dubna

V Praze se konal ve Sjezdovém paláci XV. sjezd KSČ, který se nesl v optimistickém duchu zářných ekonomických perspektiv (při hodnocení výsledků 5. pětiletky a stanovení hlavních cílů hospodářského a sociálního rozvoje na léta 1976-1980).

22.-23. října

Ve stejné režii a se shodnými výsledky jako v minulých letech proběhly volby do všech stupňů zastupitelských orgánů v Československu.

3.-11. listopadu

Došlo k jmenování "staronových" představitelů České národní rady (E. Erban), české vlády (J. Korčák) a federální vlády (L. Štrougal).

30. prosince

Na Dole Staříč v ostravsko-karvínském revíru došlo k důlnímu neštěstí, které si vyžádalo životy 43 horníků.

1977

1. ledna

Vydáno Prohlášení Charty 77 vyzývající normalizační režim, aby na legálním základě umožnil demokratickou otevřenou diskusi; podepsáním tohoto textu (původně jen 239 signatáři, například P. Kohoutem, F. Krieglem, L. Vaculíkem, D. Němcovou, F. Pavlíčkem, O. Ornestem, O. Bednářovou, M. Hüblem, P. Uhlem, J. Dienstbierem aj.) vzniklo v prosinci 1976 občanské hnutí s širokým politickým spektrem, v němž se setkali vyloučení komunisté, ale i zásadní odpůrci komunismu. Náplní činnosti Charty byl občanský dohled nad dodržováním lidských práv v Československu, upozorňování na nezákonnosti a porušování ústavy a snaha o jejich zahraniční publicitu. Na veřejnosti zastupovali Chartu tři mluvčí; prvními byli bývalý ministr zahraničí J. Hájek, filozof J. Patočka a dramatik V. Havel. Do roku 1989 vydala Charta 572 dokumentů, prohlášení podepsalo 1883 signatářů. Po listopadu 1989 docházelo k rozporům mezi aktivisty Charty, morální autorita se postupně vytrácela, takže nakonec 3. listopadu 1992 ukončila svou činnost.

12. ledna

Rudé právo uveřejnilo půlstránkové prohlášení pod titulem Ztroskotanci a samozvanci, v němž charakterizovalo signatáře Charty 77 jako "pestrou směsici lidských i politických ztroskotanců, zavilých antisocialistů, sluhů a agentů imperialismu, kontrarevolucionářů, reakcionářů, trockistů, sionistů a renegátů".

28. ledna

Provládní umělecké svazy uspořádaly v Národním divadle v Praze shromáždění umělců a kulturních pracovníků, na němž byla manifestačně podpisována tzv. Anticharta, dokument odsuzující vznik a činnost Charty 77.

13. března

Na následky neustálých policejních výslechů StB zemřel světově proslulý filozof, prof. J. Patočka.

3.-5. října

U příležitosti návštěvy stranické a vládní delegace ČSSR vedené G. Husákem byla podepsána v Berlíně Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a NDR.

1. prosince

Na jednání ÚV KSČ bylo konstatováno, že ekonomický rozvoj v prvních dvou letech 6. pětiletky probíhal za "složitých vnějších a vnitřních podmínek"; byl to mj. důsledek ropné energetické krize, která prohloubila anachronický ekonomický model s charakteristickou disproporcí mezi těžkým průmyslem a ostatními odvětvími, což omezovalo možnosti konkurence na zahraničních trzích.

8.-9. prosince

V Praze proběhl ustavující sjezd Svazu československých spisovatelů; předsedou byl zvolen prorežimní J. Kozák.

1978

2. března

Na kosmodromu Bajkonur byla vypuštěna kosmická loď Sojuz 28 s prvním československým kosmonautem V. Remkem; loď úspěšně přistála na Zemi 10. března t. r. Československo se tak stalo třetím státem, jehož občan vzlétl do vesmíru.

24. dubna

Skupina aktivistů Charty 77 (V. Havel, J. Dienstbier, P. Uhl aj.) založila Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS); tato nezávislá instituce sledovala osudy osob, jež byly trestně stíhány za projevy svého přesvědčení nebo se staly obětí policejní či justiční zvrůle, upozorňovala na ně domácí i zahraniční veřejnost a snažila se postiženým i jejich rodinám pomoci.

21. června

Federální shromáždění schválilo zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol; zákon přinášel přechod na desetiletou povinnou školní docházku.

26. června

Na Pražském hradě byla otevřena výstava Doba Karla IV. v dějinách národů Československa, která se setkala s nebývalým zájmem veřejnosti.

12. srpna

V Praze byl uveden do provozu druhý úsek metra (trasa A).

4.-5. prosince

Na zasedání ÚV KSČ k otázkám plnění úkolů 6. pětiletky zazněly kritické hlasy k zadlužování naší republiky ve vyspělých kapitalistických zemích (půjčky byly používány na udržení úrovně osobní spotřeby obyvatelstva a nikoli na modernizaci), k napětí v palivoenergetické základně a také k potížím v zemědělství, kde se projevovaly důsledky neúrody v roce 1976.

1979

29. ledna

Vstoupila v platnost nová úprava pracovní doby, zavedená rozhodnutím federální vlády vzhledem k energetické situaci; úprava se týkala rozložení nástupu lidí do pracovního procesu.

1. dubna

Na základě nařízení vlády č. 36 z 15. března t. r. byl zaveden letní čas.

20. září

Zemřel bývalý prezident L. Svoboda.

22.-23. října

U Městského soudu v Praze proběhlo hlavní líčení proti šesti uvězněným signatářům Charty 77 a členům Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných; rozsudky zněly na 2-5 let odnětí svobody.

1980

1. ledna

V Československu vstoupily v platnost nové základní měrné jednotky vycházející z mezinárodní soustavy SI.

7. března

Uveřejněno usnesení ÚV KSČ a federální vlády k Souboru opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení národního hospodářství, který se měl pokusit odstranit nízkou efektivitu "normalizační" ekonomiky, vyplývající zejména: 1. z nevhodné struktury průmyslu (Československo vyrábělo příliš velký rozsah sortimentu, především strojírenského); 2. z byrokraticko-centralistického modelu řízení ekonomiky.

9.-10. dubna

Federální shromáždění schválilo zákon o vysokých školách, který mj. určoval i nové podmínky (zmírněné) pro získání akademického titulu (rigorózní zkoušky bez písemné práce).

22. května

Proběhla volba prezidenta republiky, kterým se stal opět G. Husák.

29. května

V rekonstruovaném Anežském klášteře v Praze byla otevřena stálá expozice Národní galerie České výtvarné umění XIX. století.

26.-29. června

V Praze na Strahovském stadionu se konala spartakiáda, na níž vystoupilo na 180 tisíc cvičenců.

6. července

U příležitosti 565. výročí upálení M. J. Husa byl v Kostnici znovuotevřen Husův dům a zahájen Československý týden.

25. září

Na zasedání ÚV Československé strany lidové byl předsedou strany zvolen F. Toman.

1. listopadu

Proběhlo sčítání lidu, domů a bytů; v Československu žilo 15 276 799 obyvatel, v českých zemích 10 288 946 obyvatel.

8. listopadu

Do užívání motoristům byla předána dálnice Praha-Brno-Bratislava v délce 317 kilometrů.

11. listopadu

Československá delegace se účastnila v Madridu zahájení schůzky představitelů 35 signatářských zemí Závěrečného aktu helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

1981

2. dubna

V Praze byl otevřen Palác kultury.

6.-10. dubna

V Praze se konal XVI. sjezd KSČ; z hlavního projevu G. Husáka zmizelo vychloubání ekonomickou převahou socialismu nad kapitalismem a bylo přiznáno nesplnění nárůstu národního produktu o 8,7 %; přesto si ještě G. Husák neodpustil tvrzení o přitažlivosti a úspěšnosti socialismu a o krizi kapitalismu.

5.-6. června

Konaly se volby do Federálního shromáždění, národních rad a národních výborů všech tří stupňů; výsledek se jako tradičně pohyboval přes 99 % pro kandidáty Národní fronty. Řízení vlád zůstalo nezměněné.

24. června

Podepsána Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a Afghánskou demokratickou republikou.

13. září

Při návštěvě stranické a vládní delegace v Etiopii byla uzavřena Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a socialistickou Etiopií. O den později došlo k podpisu obdobné smlouvy s Jemenskou lidovou demokratickou republikou.

12. října

Podepsána Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a Angolskou lidovou republikou.

20. listopadu

Na zasedání ÚV Československé strany lidové byl zvolen předsedou Z. Žalman.

1982

25.-30. ledna

V prostoru Litoměřic, Liberce, Prahy, Plzně a Karlových Varů proběhlo vojenské cvičení "Družba 82" za účasti 25 tisíc vojáků armád ČSSR, SSSR a Maďarska.

20. února

Zmocněnec vlády ČSSR převzal od zástupců vlád Spojených států amerických, Velké Británie a Francie 18,4 tuny zlata, které bylo za II. světové války uloupeno Československu nacisty. Zároveň byly vyřešeny vzájemné otevřené finanční a majetkoprávní otázky mezi Československem a Spojenými státy i Velkou Británií, které vznikly v průběhu války a zejména po ní (znárodnění).

9. září

Na závěr návštěvy vůdce libyjské revoluce M. Kaddáfího byla podepsána Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a Libyjskou arabskou lidovou socialistickou džamahiríjí.

1983

12. března

Z angolského průmyslového komplexu v Alto Catumbele bylo uneseno protivládní organizací UNITA 66 československých občanů (včetně rodinných příslušníků), kteří působili jako odborníci při zajišťování provozu v závodě na výrobu celulózy a papíru; museli ujít cestu dlouhou 1300 km. Po 111 dnech zadržování bylo 1. července za pomoci Mezinárodního červeného kříže propuštěno 45 občanů, zbytek (20 mužů, jeden ze zadržovaných zahynul) byl propuštěn 22. června 1984.

30. května

Hnutí občanské iniciativy Charta 77 podalo žádost, aby se mohlo zúčastnit nadcházejícího Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce; žádost nebyla vyřízena. Hnutí zaslalo shromáždění dopis.

2. června

Pražský arcibiskup kardinál F. Tomášek obdržel ve Svatovítské katedrále dopis s 3397 podpisy věřících katolíků i protestantů, v němž protestovali proti zásahu Státní bezpečnosti vůči františkánům a jejich přátelům (na 250 jich bylo podrobena 27. března 1983 výslechům a domovním prohlídkám). Šlo o největší protestní podpisovou akci od roku 1968.

20. června

Došlo ke změnám ve federální vládě, čtyři ministři byli odvoláni.

21.-26. června

V pražském Paláci kultury proběhlo levicově zaměřené Světové shromáždění za mír a život, proti jaderné válce; účastnilo se jej 3600 delegátů ze 132 zemí. Shromáždění obdrželo například dopisy manželek vězňů chartistů - A. Šabatové, A. Lisové, vězňů z věznice Plzeň-Bory.

23. června

Zástupci západoněmecké Strany zelených se sešli s představiteli Charty 77 (J. Hájkem a V. Havlem).

24. října

Oznámeno ujednání vlád ČSSR a SSSR (předcházelo mu mimořádné zasedání výboru ministrů obrany členských států Varšavské smlouvy v Berlíně 20. října t. r.) o zahájení příprav k rozmístění raketových komplexů operačně taktického určení na území Československa; jako zdůvodnění se uvádělo rozmístění balistických střel Pershing 2 a raket s plochou dráhou letu v zemích západní Evropy. Tím se mělo "zabránit pokusům USA a NATO o narušení strategické rovnováhy a stability v Evropě".

18. listopadu

Po téměř sedmileté rekonstrukci Národního divadla a dostavbě Nové scény byl zde opět zahájen provoz slavnostním představením Smetanovy Libuše.

1984

12. května

Československý olympijský výbor oznámil svou neúčast na XXIII. letních olympijských hrách v Los Angeles z důvodu "obav o normální průběh her a bezpečnost olympioniků"; hry proběhly od 28. července do 11. srpna t. r.

11.-12. června

V Praze se konala celostátní konference učitelů; na tři tisíce jejích účastníků "hledalo cestu k efektivnějšímu prosazování cílů socialistické školy".

5.-14. září

Na území Československa proběhlo vojenské cvičení sedmi armád Varšavské smlouvy s názvem "Štít 84".

říjen

J. Seifert jako jediný český spisovatel obdržel Nobelovu cenu za literaturu; vzhledem k chronickému onemocnění ji nemohl ve Stockholmu osobně převzít.

1985

26. ledna

Rada svobodného Československa vydala prohlášení u příležitosti 40. výročí jaltské konference o osvobozené Evropě, v němž zdůraznila, že porobené národy se nikdy nevzdaly a nevzdají svých práv a svobod.

26. dubna

G. Husák podepsal za ČSSR prodloužení platnosti Varšavské smlouvy o dalších 20 let, přičemž bylo stanoveno, že se smlouva automaticky bude prodlužovat o dalších 10 let, pokud smluvní strany do roka před uplynutím této lhůty neodevzdají vládě Polské lidové republiky prohlášení o vypovězení smlouvy.

3. května

Katolická sdružení sudetských Němců (Sdružení Ackermann-Gemeinde) a českých exulantů (Opus bonum) vydala společné prohlášení ke 40. výročí ukončení II. světové války, v němž se přihlásila k celé historické pravdě, provázející česko-německé soužití; vyhlášení rozhodně odmítlo jakékoli lži a dezinformace.

22. května

Ve Vladislavském sále Pražského hradu se konala volba prezidenta; již potřetí byl jednomyslně zvolen G. Husák.

druhá polovina května

Mimořádně silné dlouhotrvající srážky naplnily řeky na okresech Jihlava, Třebíč, Žďár nad Sázavou, Břeclav a Brno-venkov, takže bylo nutné evakuovat mnohé obce; obdobná situace nastala ve východních Čechách (na Chrudimsku).

27.-30. června

Na strahovském stadionu v Praze proběhla další spartakiáda za účasti zhruba 1 milionu lidí (i s cvičenci).

7. července

Na Velehradě se sešlo u příležitosti 1100. výročí úmrtí sv. Metoděje mohutné shromáždění zhruba 100 tisíc věřících za účasti kardinála F. Tomáška a státního tajemníka Vatikánu A. Casaroliho; státní moc se snažila učinit z pouti římskokatolické církve "mírovou slavnost", což skončilo fiaskem. Pouti předcházela podpisová akce žádající papeže Jana Pavla II., aby přicestoval do Československa; papež vydal k této příležitosti encykliku Slavorum Apostoli. Již na konci roku 1980 vyzvedl ve svém apoštolském listě Egregiae virtutis oba slovanské misionáře (Cyrila a Metoděje) na úroveň svatých patronů evropských.

konec září

Do provozu byl uveden první blok jaderné elektrárny v Dukovanech, první v českých zemích; druhý blok byl spuštěn 30. ledna 1986.

28. října

Tajemník ÚV KSČ V. Bilak poskytl interview pro západoněmecký časopis Spiegel, v němž obhajoval vojenskou intervenci v srpnu 1968 a odmítal kritické hlasy k situaci v Československu; "proslavil se" zejména větou: "Pivo je pro nás jako chleba."

1986

24.-28. března

V pražském Paláci kultury proběhl XVII. sjezd KSČ, na němž vyvrcholila dosavadní tendence G. Husáka prezentovat se stereotypními projevy; ve vystoupení se zabýval hlavními směry a úkoly hospodářského a sociálního vývoje na léta 1986-1990 (8. pětiletky) a také základními strategickými směry do roku 2000, přičemž jen zcela okrajově zmínil některé nové Gorbačovovy reformní myšlenky.

26. dubna

V jaderné elektrárně v Černobylu na Ukrajině došlo k havárii, jejíž důsledky pocítily i okolní země včetně Československa; sdělení československé vlády z 30. dubna však uvádělo, že "nebylo zjištěno na našem území žádné zvýšení radioaktivity". Úřady a sdělovací prostředky uklidňovaly obyvatelstvo, že "situace je normální". 1. máj proběhl ve stejné režii jako v předchozích letech.

23. a 24. května

Manifestačním způsobem proběhly všeobecné volby do zastupitelských orgánů; při volební účasti 99,39 % bylo zvoleno všech 197 404 navrhovaných kandidátů Národní fronty. Šlo o poslední volby v socialistickém Československu.

16. června

Jmenována "staronová" federální 25členná vláda L. Štrougala (k výměně došlo jen na třech ministerstvech).

18. června

Představila se nová 20členná česká vláda v čele s J. Korčákem; v ní zasedlo sedm nových ministrů.

2. září

Na světové výstavě dopravy a spojů v kanadském Vancouveru proběhl Národní den Československa; československá expozice, postavená na audiovizuálním programu, patřila k nejlepším z 53 účastnických zemí.

28. října

V Českých Budějovicích došlo u sochy K. Gottwalda k explozi; nebylo zjištěno, zda šlo o "podvratnou akci", nebo o nastrčenou záminku Státní bezpečnosti k postihu nepohodlných osob.

1987

9. ledna

Zveřejněny Zásady přebudování hospodářského mechanismu v ČSSR; materiál obsahoval 37 článků a měl vést k přestavbě v ekonomice. Po 19 letech to byl návrat (byť značně nedůsledný) ke koncepci Akčního programu z dubna 1968 a na něj navazujících projektů. Zásady nebyly předloženy veřejnosti ke kritické diskusi.

20. března

Předsedou české vlády a místopředsedou federální vlády byl místo J. Korčáka jmenován L. Adamec.

9.-11. dubna

V Československu byl na návštěvě M. S. Gorbačov; s jeho přítomností byla spojována velká naděje protirežimních sil na "glasnost" a demokratizaci života v Československu. Očekávání se nenaplnila.

4.-5. května

Na sjezdu českých dramatických umělců zaujalo vystoupení M. Kopeckého, v němž se kriticky vyjádřil vůči přestavbě v Československu; Husákovu vedení (zejména V. Bilak a J. Fojtík) odmítalo Gorbačovovu "perestrojku" jako "sovětské specifikum", pro nás nevhodné. M. Kopecký volal po tvůrčí svobodě a kriticky hovořil o "celonárodní schizofrenii".

9. července

V nově restaurovaném Lobkovickém paláci Pražského hradu byla otevřena stálá výstava Národního muzea s názvem Památky národní minulosti.

15. července

Federální vláda schválila návrh zákona o státním podniku, k jehož zveřejnění došlo o dva dny později; zákon umožňoval podnikům větší samostatné rozhodování a podnikání, větší prostor pro "aktivitu" zaměstnanců. K 1. červenci 1988 bylo schváleno založení 412 státních podniků, v druhé etapě (k 1. lednu 1989) se jednalo o založení 1134 podniků.

22. července

V Bruselu bylo zahájeno první kolo jednání mezi ČSSR a EHS k dohodě O obchodu s průmyslovými výrobky; ta měla umožnit rozšíření vývozu tradičních českých výrobků (sklo, porcelán, obuv) do zemí EHS. Dohoda současně měla zavést systém pravidelných konzultací mezi oběma stranami.

21. listopadu

Federální vláda projednala komplexní dokument pro přestavbu hospodářského mechanismu.

3. prosince

Federální vláda schválila návrh zákona o sociálním zabezpečení s cílem zvýšit diferencovaně vyplácené důchody a zároveň posílit hledisko zásluhovosti při vyměřování důchodů.

8. prosince

Na pražské Kampě se opět sešli mladí lidé ke vzpomínce na legendu skupiny Beatles J. Lennona; současně si připomenuli památku dvou Janů - Palacha a Zajíce; takto se scházeli na Malé Straně od roku 1985. Na okolní zdi psali hlavně verše o míru a proti válce.

10. prosince

Na Den lidských práv se konala demonstrace u Husova pomníku na Staroměstském náměstí v Praze.

17. prosince

Funkci generálního tajemníka ÚV KSČ převzal po G. Husákovi M. Jakeš; Husák si ponechal funkci prezidenta.

1988

leden

Katolický aktivista A. Navrátil zorganizoval 31bodovou petici za odluku církve od státu a za obnovu náboženských svobod (jmenování nových biskupů, farářů, kněží, obnovení bohoslovecké fakulty v Olomouci, obnovení řeholních společností, svobodné vyučování náboženství apod.); akci podpořil i kardinál F. Tomášek. Bylo soustředěno na 600 tisíc podpisů.

5. ledna

Došlo k výměně nót mezi ČSSR a USA o dohodě k provádění inspekce na československém území v souvislosti se sovětsko-americkou smlouvou o likvidaci raket středního a kratšího doletu.

17. března

ČTK oznámila, že příslušníci Sovětské armády ukončili 16. března stahování operačně taktických raket OTR 22 (SS 22) z Hranic na Moravě. Tím se mělo Československo stát zemí bez jaderných zbraní.

23. dubna

Arcibiskup pražský kardinál F. Tomášek vydal pastýřský list, ve kterém požadoval nevměšování státu do vnitřního života církve.

28. května

Zveřejněn Manifest nezávislé skupiny České děti, v němž bylo vyhlášeno trvání Českého království a předloženy jejich požadavky (mj. navrácení majetku do rukou církve, totální přestavba ekonomiky země, zamezení znečišťování životního prostředí apod.).

5. června

Rada svobodného Československa vydala stanovisko k politickému vývoji v Československu s poukazem na zodpovědnost komunistické ideologie za rozklad občanských hodnot; prohlášení požadovalo obnovení demokratických svobod v zemi, odchod sovětských okupačních vojsk, propuštění všech politických vězňů, odstranění diskriminace ve studiu a v zaměstnání, plnou svobodu projevu a tisku, shromažďování a spolčování, svobodu cestování, demokratizaci všech orgánů státní moci a zásadní reformu hospodářského systému.

20.-21. srpna

V Praze na Václavském náměstí (zejména u sochy sv. Václava) se uskutečnila u příležitosti 20. výročí sovětské okupace otevřená demonstrace odpůrců komunistického režimu. Popud k uspořádání dala poměrně málo významná skupina České děti (připravila na 10 tisíc letáků vyzývajících k účasti).

18. září

Veřejně vystoupila tzv. realistická skupina kolem E. Mandlera (od podzimu se nazývala Demokratická iniciativa), která zaslala Federálnímu shromáždění dopis, v němž se zamýšlela nad stavem krize československé společnosti.

5. října

Byl vydán první programový dokument Demokratické iniciativy, která se prohlásila společenským a politickým hnutím, jež je otevřené každému československému občanu. Hnutí požadovalo odchod zdiskreditovaných osob ze svých funkcí a odvolání Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti.

10. října

Federální vláda L. Štrougala podala demisi; Štrougal byl prvním z vedení strany a vlády, kdo veřejně upozorňoval, že se prohlubuje odcizenost vedení společnosti, narůstá pasivita i lhostejnost ke společenským záležitostem. Odpovědnost za závažné poruchy v ekonomice kladl na centrální plánovací orgány a ministerstva.

12. října

Jmenována nová 20členná federální vláda L. Adamce. Ten patřil k nejostřejším komunistickým kritikům výsledků normalizační politiky; úspěch ekonomické reformy podmiňoval politickou reformou.

15. října

První náměstek ministra zahraničí USA J. Whitehead se sešel s představiteli československého disentu (J. Dienstbierem, J. Hájkem, V. Havlem, P. Uhlem, V. Malým a dalšími) k dvouhodinovému rozhovoru.

Stoupenci Charty 77 založili jako nezávislou občanskou iniciativu Hnutí za občanskou svobodu (HOS), požadující nastolení pluralitní demokracie a umožnění drobného a středního podnikání. Hnutí se uvedlo manifestem Demokracie pro všechny, v němž upozornilo na hluboký mravní úpadek celé československé společnosti; manifest podepsalo 126 občanů.

28. října

Po mnoha letech byl tento památný den Československa slaven jako státní svátek; oficiální oslava proběhla již 27. října (současně byla vyhlášena amnestie). Opoziční a protikomunistické síly uspořádaly na Václavském a Staroměstském náměstí svou demonstraci, při níž došlo k zásahu Veřejné bezpečnosti.

Československé emigrantské organizace vydaly k 70. výročí vyhlášení samostatnosti prohlášení, vyzývající k osvobození Československa z komunistické diktatury; prohlášení podepsalo 25 organizací (mj. Československá národní rada americká, Československá obec legionářská v zahraničí, Rada svobodného Československa).

listopad

Jako další nezávislá iniciativa byl založen Československý helsinský výbor, zaměřující se na dohled dodržování Závěrečného helsinského aktu.

9. prosince

V souvislosti se státní návštěvou v Československu se sešel francouzský prezident F. Mitterrand v salonku velvyslanectví s několika disidenty (V. Havlem, J. Dienstbierem, P. Uhlem a dalšími).

10. prosince

Na Den lidských práv proběhlo (poprvé) s úředním povolením na Škroupově náměstí v Praze na Žižkově shromáždění nezávislých iniciativ; povolenou manifestaci organizovala Charta 77 spolu s některými nezávislými iniciativami jako Demokratická iniciativa, Hnutí za občanskou svobodu, Klub Johna Lennona.

1989

15.-22. ledna

Pražské vzpomínkové shromáždění na paměť J. Palacha se po brutálním zásahu policie proměnilo v osmidenní demonstrace. Policie nasadila vodní děla, psy a speciální jednotky; na 800 lidí bylo zatčeno a osm čelných aktivistů (mezi nimi V. Havel) bylo obviněno z výtržnictví a uvězněno.

26. ledna

692 kulturních pracovníků podepsalo petici za propuštění V. Havla i ostatních zatčených a odsoudilo brutální zásah policie; k této iniciativě se 16. února připojila druhá: 670 vědeckých pracovníků ze 70 institucí koncipovalo protestní dopis premiéru Adamcovi, v němž byla formulována žádost o větší otevřenost politiky a více tolerance.

počátek února

Publikováno programové prohlášení Obrody - Klubu za socialistickou přestavbu, jímž tato nezávislá iniciativa (sdružující bývalé reformní komunisty) vstoupila v život (již v lednu roku 1989 byl dopracován organizační řád); předsedou Klubu se stal V. Mencl. V květnu 1991 se Klub sloučil se sociálně demokratickou stranou.

14. února

Předsednictvo Federálního shromáždění odhlasovalo podstatně vyšší tresty za údajné "rušení veřejného pořádku".

duben-červenec

Probíhala jednání vlády s Vatikánem, jež přinesla dílčí úspěchy (vláda schválila 12. července t. r. jmenování čtyř římskokatolických ordinářů).

4. dubna

Premiér L. Adamec na besedě se zástupci pražských závodů oznámil, že "žijeme nad poměry, životní úroveň neodpovídá výkonnosti naší ekonomiky, ... nevyhneme se některým nepopulárním opatřením", tzn. nastává doba "utahování opasků".

20. dubna

Ve třinácti volebních obvodech proběhly doplňovací volby do obou sněmoven Federálního shromáždění, České a Slovenské národní rady; poprvé se uskutečnily z více kandidátů (ověřovaly se prvky nového volebního systému). Z dvaceti registrovaných kandidátů bylo zvoleno devět poslanců (při 95,3 % účasti).

19. června

Další významné změny ve federální vládě; došlo k odvolání pěti ministrů, což bylo dokladem nejistých poměrů v zemi.

21. června

Na schůzi Federálního shromáždění bylo oznámeno nové pojetí centrálního plánování a řízení, které spočívalo v posílení dlouhodobosti plánování a v posílení samostatnosti podniků.

29. června

Zveřejněn manifest Několik vět, žádající svobodu a demokracii. Petici podepsaly v krátké době tisíce občanů (do konce července na 12 tisíc osob). Režim rozpoutal hysterickou kampaň proti signatářům (Rudé právo uveřejnilo 30. června t. r. článek Kdo seje vítr).

1. července

Došlo k zjednodušení při vyřizování žádostí o vydání cestovního dokladu k trvalému pobytu v zahraničí.

3. července

Nezávislá občanská hnutí se obrátila na vlády zemí Varšavské smlouvy se žádostí, aby byla přehodnocena jejich účast na invazi do Československa v srpnu 1968.

21.-25. července

Poslanci polské Solidarity na návštěvě v Československu; setkali se zde s V. Havlem, A. Dubčekem, kardinálem F. Tomáškem a dalšími.

31. července

Oznámeno zdražování maloobchodních cen některých výrobků (například cigaret), cen za lázeňské služby, cen hnojiv, dřeva, čerpadel. Současně došlo ke snížení cen vybraných textilií, stříbrných a zlacených výrobků (od 1. srpna došlo také ke snížení základu pro výměr cla na dovoz osobních aut).

12. srpna

Rudé právo odmítlo dialog s mluvčími nezávislých iniciativ (psalo o nich jako o "ilegálních strukturách"); šlo o reakci na nabídku vyslovenou J. Dienstbierem v rozhovoru pro americký týdeník Newsweek z 24. července t. r.

21. srpna

Protestní demonstrace v Praze byla rozprášena policií; zatčeno bylo na 320 našich občanů a 56 cizinců (převážně Poláků, Maďarů a Italů).

28. září

U příležitosti 1060. výročí smrti sv. Václava došlo u Myslbekovy sochy na Václavském náměstí v Praze k sročení lidí a k zásahu policie.

30. září

Na velvyslanectví SRN v Praze se začaly shromažďovat tisíce východoněmeckých občanů; do 4. října jejich počet dosáhl 11 tisíc, postupně jim československé úřady dovolily odcestovat zvláštními autobusy a vlaky do bavorského Hofu. Exodus občanů NDR (od léta už probíhal přes Maďarsko do Rakouska) významně akceleroval i vývoj v Československu.

11. října

Oznámeno zkrácení vojenské služby na 18 měsíců a snížení vojenských výdajů o 10 %.

25. října

Členové České filharmonie se připojili ke svému dirigentovi V. Neumannovi a rozhodli se bojkotovat Československou televizi a rozhlas na protest proti perzekuci signatářů Několik vět.

26. října

Režim zahájil útok na nezávislá periodika, jichž vycházelo asi 130 (jejich vydavatelé riskovali kromě trestního stíhání i pokutu do výše 50 tisíc Kčs).

28. října

V Praze na Václavském náměstí proběhla mohutná demonstrace (na 10 tisíc lidí) k výročí vzniku republiky; policejní oddíly rozprášily sročení občanů, předvedeno bylo 355 osob. Většina čelných aktivistů byla zadržena již v předvečer demonstrace.

3.-5. listopadu

Polští a českoslovenští disidenti zorganizovali ve Vratislavi konferenci o střední Evropě, kam přijelo na 5 tisíc lidí z Československa, když další stovky byly zadrženy na hranicích.

4. listopadu

Z Československa odjížděli další východoněmečtí uprchlíci zvláštními vlaky do SRN (uzavřena dohoda mezi vládami ČSSR, NDR a SRN).

11. listopadu

Rudé právo přiznalo zadlužení Československa ve výši 12 miliard dolarů.

12. listopadu

Zhruba 10 tisíc poutníků z Československa (spolu s pražským arcibiskupem kardinálem F. Tomáškem) se zúčastnilo ve vatikánském chrámu sv. Petra svatořečení Přemyslovny Anežky České, dcery Přemysla Otakara I. (v roce 1879 byla vyhlášena za blahoslavenou); při té příležitosti poskytl papež Jan Pavel II. československým poutníkům generální audienci.

17. listopadu

V Praze na Albertově začala v 16 hodin řádně ohlášená a povolená studentská manifestace k uctění památky J. Opletala za účasti asi 15 tisíc vysokoškoláků. Nato následoval pietní akt na Vyšehradě. Část davu postupovala do středu města podél Vltavy k Národní třídě, kde došlo k brutálnímu zásahu příslušníků VB a pohotovostního pluku SNB. Ten vyvolal všeobecné rozhořčení veřejnosti a bezprostřední protestní akce, které přerostly ve státní převrat, jenž byl pro svůj mírný průběh i provázenou euforií nazýván "sametovou" nebo "něžnou" revolucí.

XIII. Od totality k demokracii - Úvod

17. listopad 1989 přinesl zhroucení komunistické vlády a předání moci do rukou opozičních sil. Tím se otevřela cesta k obnově státní suverenity a k zásadním změnám společenského uspořádání. Prvořadým cílem nastupujícího režimu bylo oddělit nové struktury od minulosti a vytvořit takové mocenské nástroje, které by zaručily pokojný přechod od totality k demokracii. Podařilo se zabezpečit hlavní politická práva a občanské svobody a uzákonit oddělení zákonodárné, výkonné a soudní moci. Rázem bylo nutné řešit velké množství otázek politické, právní, ekonomické a morální transformace. Všechny tyto sféry byly vzájemně propojené, přičemž každá z nich si žádala přednostní řešení. Nastal čas překotné práce (často plné euforie), přijímání rozličných opatření, i když někdy bez pečlivého zvážení a bez předchozí analýzy problému. Zásada rychlého přijímání politických rozhodnutí předběhla právní rámec věcí. Bouřlivým vývojem prošel celý systém politického stranictví.

Hlavní polistopadový politický zápas se vedl o dva problémy: o pojetí ekonomické reformy a o podobu společné státnosti.

Po diskusích o pojetí ekonomické reformy byla nakonec přijata koncepce hospodářské transformace od centrálně plánovaného hospodářství k tržní ekonomice, která zdůrazňovala jedinečný význam soukromého vlastnictví, podnikatelské aktivity a konkurenčního prostředí při minimalizující úloze státu. Doprovodným předpokladem úspěšné hospodářské reformy se mělo stát převedení vlastnictví výrobních prostředků do soukromých rukou (kuponová privatizace, částečná restituce a řada dalších forem). Dalším úkolem hospodářské transformace byla změna struktury výroby.

Brzy po listopadu 1989 ovládly politický slovník té doby, masmédiá i mnohá náměstí a mítinky pojmy jako: suverenita, společný stát, dva nezávislé státy, národní rovnoprávnost, federace, konfederace apod., jejichž obsah nebyl vždy přesně definován, byl značně vágní, a proto také zmanipulovatelný. Zatímco politici obtížně hledali nové organizační státní formy (od ČSSR k ČSFR a k další nejasné a rozporuplné podobě), stále intenzivněji se ozývaly z české i slovenské strany hlasy oslabující federaci. Přílišné zdůrazňování národních specifik či objevování "historie", svalování viny za ty nebo ony omyly, případně "kdo na koho" doplácel a doplácí, jen přilávalo "olej do ohně". Přitom se v nejrůznějších kruzích jednalo a jednalo... Stále více narůstalo prvků "rozdělujících" než "spojujících", takže konečným výsledkem byl zákon o zániku federace. Dnem 31. prosince 1992 zanikl (již podruhé a za jiné situace než v roce 1939) společný stát Čechů a Slováků. Po dlouhých staletích byl tak opět obnoven samostatný český stát - Česká republika, zahrnující teritoria bývalých zemí Koruny české, tedy Čechy, Moravu a menší část Slezska.

Demokratizační polistopadové změny vedly k obnově mezinárodní vážnosti Československa a k posílení suverenity republiky; zvláště k tomu přispěl odchod sovětských okupačních vojsk a zrušení Varšavské smlouvy. Začaly se rozvíjet cílé kontakty s okolním světem, naplňovalo se (nejdříve v turistice, v obchodním styku) volání z listopadových náměstí: Chceme do Evropy! Postupně se naše země stávaly členem mezinárodních organizací od zaměření obchodního až po bezpečnostní (NATO). První léta existence České republiky nabídla značně rozporuplný obraz společnosti, v níž po počátečním opojení plném euforie z demokratizačních postupů zavládly při prvních ekonomických potížích projevy nespokojenosti a deziluze ("blbě nálady") z polistopadové politiky. Koaliční pravicové vlády přes jistá aktiva nedokázaly po volbách 1996 už stabilizovat zemi a přiblížit ji na úroveň "Evropy" jak po stránce ekonomické, tak i

sociální a právní. Česká republika zaznamenává od roku 1997 pokles ekonomického růstu (i ve srovnání s postkomunistickými zeměmi střední Evropy), roste zadluženost státu, začala stagnovat (a u jisté části obyvatel se i snižovat) životní úroveň a po zvládnutí nárůstu inflace se začala hrozivě zvyšovat nezaměstnanost (léto 1999 9 %). Výrazně se zpomalila bytová výstavba, narůstají potíže ve zdravotnictví, školství, veřejné dopravě a v dalších oblastech života. Absence právního rámce ekonomické reformy vede ke korupci, tunelování a daňovým únikům. Děravý právní řád a z něj vyplývající nárůst kriminality všeho druhu stále více znepokojuje širokou občanskou veřejnost, jejíž život provází finanční skandály a aféry politických stran. Situaci příliš nezměnila ani výměna vládních garnitur, kdy se dostala v roce 1998 k moci levicově orientovaná sociálně demokratická vláda jako první jednobarevný kabinet v novodobé historii České republiky. Českou společnost na konci druhého tisíciletí tak vedle možnosti svobodného života v demokratickém rámci bohužel provází ekonomická, politická i morální krize.

XIII. Od totality k demokracii – Podrobná data

(1989-1999)

1989

18. listopadu

Divadelníci v Praze zahájili ze solidarity se studenty týdenní protestní stávkou; stávka se rozšířila i do mimopražských divadel.

Zahraniční vysíláčky Svobodná Evropa i Hlas Ameriky oznámily, že na následky zranění při zákroku na Národní třídě zemřel student M. Šmíd (šlo, jak se brzy ukázalo, o nepravdivou zprávu).

19. listopadu

V podvečer skupina intelektuálů a umělců spolu se zástupci studentů vytvořila v pražské Laterně magie Občanské fórum (OF), širokou platformu všech občanských aktivit usilujících o obnovu politického pluralismu, odmítající totalitní komunistický režim.

20. listopadu

Václavské náměstí v Praze se zaplnilo více než 150 tisíci občany, kteří zde demonstrovali svůj nesouhlas s totalitním režimem v zemi; požadovali vyšetření a potrestání zásahu na Národní třídě, odchod zkompromitovaných politiků, demokratizaci politického života, odstranění politického monopolu KSČ, celospolečenský dialog apod. Manifestace se konaly i v následujících dnech, a to i v jiných městech republiky. Na vysokých školách byla vyhlášena okupační stávka, která se brzy rozšířila i na střední školy.

21. listopadu

Předseda vlády L. Adamec se setkal s představiteli Občanského fóra, stávkujících studentů a umělců. Začala se zakládat občanská fóra, v zemi se vytvářela jejich horizontální síť, kdy jednotlivé místní skupiny byly napojeny na koordinační centrum v Praze (vrcholným orgánem byl republikový sněm OF). Sdělovací prostředky se postupně vymaňovaly z pout cenzury.

24. listopadu

Na zasedání ÚV KSČ rezignoval M. Jakeš na funkci generálního tajemníka, do čela zvolen K. Urbánek; ve vedení KSČ však byli ponecháni mnozí zkompromitovaní politikové.

25. a 26. listopadu

Na Letné v Praze se konaly dvě mohutné demonstrace (sobotní účast představovala zhruba 750 tisíc občanů a nedělní více jak půl milionu občanů).

26. listopadu

Vládní delegace vedená L. Adamcem se setkala s představiteli OF v čele s V. Havlem v Obecním domě v Praze; Adamec souhlasil s vytvořením nové vlády rozšířené o zástupce OF.

27. listopadu

Proběhla celostátní dvouhodinová generální stávka.

Došlo k obnovení Československé strany sociálně demokratické; předsedou přípravného výboru se stal S. Klaban, programové prohlášení bylo vydáno 5. prosince 1989. Obnovovací sjezd (XXIV.) se konal 25. března 1990, předsedou se stal J. Horák.

28. listopadu

Nové (dvouhodinové) jednání delegací federální vlády a OF (L. Adamec a V. Havel); premiér Adamec přislíbil vytvořit do 3. prosince novou vládu. A. Indra se vzdal funkce předsedy Federálního shromáždění.

29. listopadu

Federální shromáždění na své mimořádné schůzi zrušilo čl. 4 ústavy (o vedoucí úloze KSČ), změnilo čl. 6 o Národní frontě a čl. 16 o výchově v duchu marxismu-leninismu; tím formálně skončilo 41 let vlády komunismu v Československu. Současně byla ustavena komise k vyšetření událostí 17. listopadu.

Byly zveřejněny cíle OF (Co chceme): 1. demokratický stát v duchu Deklarace lidských a občanských práv; 2. pluralitní politický systém; 3. samostatnou zahraniční politiku, která zabezpečí Československu integraci "do Evropy"; 4. rovnoprávné druhy vlastnictví; 5. sociální spravedlnost; 6. důstojné životní prostředí; 7. demokratizaci kultury, školství.

30. listopadu

Na vysokých školách byla zrušena výuka marxismu-leninismu.

2. prosince

Rakousko zrušilo vízovou povinnost pro cesty československých občanů do jejich země.

3. prosince

L. Adamec sestavil novou rekonstruovanou federální vládu, v níž bylo osm nových ministrů (z toho 3 za KSČ); složení reorganizované vlády bylo pro OF zcela nepřijatelné (z 21 členů bylo 16 zástupců KSČ, po jednom ministru za lidovce a socialisty a tři nestraníci). Současně vláda označila vstup vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 za porušení norem vztahů mezi suverénními státy a navrhla sovětské vládě zahájit jednání o stažení sovětských vojsk z území ČSSR.

Byla založena Obec spisovatelů sdružující na 400 českých a moravských dramatiků, spisovatelů, básníků a kritiků; předsedou byl zvolen V. Havel.

Byla ustavena Křesťansko-demokratická strana (KDS) jako nadkonfesní strana pravého středu a konzervativně křesťanského zaměření. Na ustavující konferenci 26. prosinci t. r. byl zvolen do čela KDS V. Benda.

4. prosince

Česká vláda podala demisi (předsedou byl F. Pitra).

Při setkání představitelů členských států Varšavské smlouvy v Moskvě byla okupace ČSSR z roku 1968 označena za "vměšování do vnitřních záležitostí suverénního Československa".

Statisíce lidí znovu zaplnily Václavské náměstí v Praze; požadavek byl jednoznačný: sestavit novou, reprezentativní vládu, a to nejpozději do 10. prosince t. r., jinak se bude 12. prosince konat generální stávka.

5. prosince

Předlistopadový předseda České národní rady J. Kempný jmenoval novou českou vládu v čele s F. Pitrou, v níž bylo 8 komunistů, 5 bezpartijních a po dvou ministrech z lidové a socialistické strany; se složením vlády vyjádřilo OF nespokojenost.

Nově zvolený generální tajemník ÚV KSČ K. Urbánek slíbil ve svém projevu rehabilitaci všech komunistů vyloučených po srpnu 1968 a vyhlásil Poučení z krizového vývoje za neplatné.

6. prosince

Došlo k setkání V. Havla s K. Urbánkem a L. Adamcem; předmětem jednání byly otázky reorganizace vlády.

7. prosince

Vláda L. Adamce podala demisi; sestavením nové vlády "národního porozumění" byl pověřen dosavadní místopředseda vlády M. Čalfa (za KSČ).

8. prosince

Prezident republiky G. Husák vyhlásil amnestii pro všechny politické vězně.

9. prosince

Ustavena československá ekologická politická strana - Strana zelených v čele s předsedou J. Ječmínkem.

10. prosince

Nově ustavená (21členná) federální vláda v čele s M. Čalfou, v níž poprvé byli komunisté po 41 letech v menšině (jen 10 členů KSČ, z nichž tři ještě ukončili do ledna 1990 členství v KSČ, 7 nestraníků, po dvou za socialisty a lidovce), složila slib do rukou prezidenta G. Husáka; byl to jeho poslední oficiální akt. Vznikla "vláda národního porozumění".

G. Husák abdikoval z funkce prezidenta.

Na Václavském náměstí v Praze proběhla manifestace ke Dni lidských práv; došlo zde k oznámení kandidáta na prezidenta republiky - V. Havla. Mezi možnými kandidáty se vyskytovala (do té doby) další jména: A. Dubček, Č. Císař, L. Adamec.

Ukončena stávka kulturních pracovníků (jen studenti setrvali ve stávce).

12. prosince

Na společné schůzi obou sněmoven Federálního shromáždění byl zvolen novým předsedou S. Kukrál (bezpartijní).

17. prosince

Ustavena česká pravicová politická strana - Občanská demokratická aliance (ODA) jako součást OF (v letech 1989-1991); hlásila se k západoevropskému konzervativismu, prosazovala zásady právního státu, liberálně tržní ekonomiky a parlamentní demokracie. Prvním předsedou se stal P. Bratinka.

20.-21. prosince

Na mimořádném sjezdu KSČ byl zvolen jejím předsedou L. Adamec, prvním tajemníkem se stal V. Mohorita; současně došlo k rozpuštění Lidových milicí.

Státní bezpečnost se dostala pod kontrolu vlády.

23. prosince

V místě zvaném Hraničky (u Rozvadova) došlo k symbolickému přestřižení drátěných zátarasů ministry zahraničí ČSSR a SRN (J. Dienstbierem a H.-D. Genscherem); "železná opona" padla.

26. prosince

V Praze byla založena československá radikálně pravicová politická strana - Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa (SPR-RSČ); ve svém programu odmítala diktaturu jakéhokoli druhu, podporovala tržní hospodářství a přetvoření československé federace ve spolkovou republiku. Do čela strany byl zvolen M. Sládek.

28. prosince

Federální shromáždění zvolilo za svého nového předsedu A. Dubčeka; došlo také k výměně některých dalších poslaneckých míst, kde se objevili poslanci navržení za OF.

29. prosince

Ve Vladislavském sále Pražského hradu proběhla volba 9. československého prezidenta; jednomyslnou volbou se jím stal jediný kandidát - V. HAVEL [1989-1992]. Na volbu navázala slavnostní mše Te Deum ve Svatovítské katedrále, kterou celebroid kardinál F. Tomášek.

1990

1. ledna

Vyhlášena rozsáhlá (vůbec největší v celé poválečné historii) amnestie, jež se týkala zhruba dvou třetin všech vězňů v tehdejších věznicích (z celkového počtu 31 tisíc osob ve výkonu trestu). Bylo propuštěno celkem 23 260 osob, dalším vězňům byl trest zmírněn. Amnestie již po svém vyhlášení vyvolala silně negativní reakci veřejnosti, která se s rychle narůstající kriminalitou ještě prohloubila.

2. ledna

Prezident V. Havel vykonal první zahraniční cestu do NDR a SRN; jednal v Berlíně s úřadujícím předsedou Státní rady NDR M. Gerlachem a v Mnichově se spolkovým prezidentem R. von Weizsäckerem a kancléřem H. Kohlem.

4. ledna

Oznámena výrazná změna kursů československé měny vůči měnám směnitelným, tak i nesměnitelným (devalvace koruny vůči západním měnám).

13. ledna

Založena Československá zemědělská strana (s federální působností); předsedou se stal F. Trnka (1990-1993).

20. ledna

Zformována tzv. Charta pro Moravu a Slezsko, žádající ve svém programu zákonodárné pravomoci pro Moravu.

31. ledna

Uzavřena rekonstrukce složení Federálního shromáždění; svých mandátů se vzdalo 102 poslanců, 35 poslanců bylo odvoláno. Na uvolněná místa bylo zvoleno 120 nových poslanců (jen 8 za KSČ).

Po rezignaci předsedy české vlády F. Pitry se stal od 6. února t. r. premiérem ČSR P. Pithart.

1. února

Rozkazem ministra vnitra ČSSR byla zrušena Státní bezpečnost.

2. února

Na pozvání V. Havla přijel do Československa XIV. dalajláma Tibetu, nositel Nobelovy ceny míru za rok 1989.

7. února

Ukončena činnost Národní fronty, její pravomoci převzalo Shromáždění představitelů politických stran a společenských organizací v ČSSR; 20. září t. r. schválilo Federální shromáždění ústavní zákon, kterým se vypustil článek o Národní frontě.

9. února

Podepsán protokol o obnovení diplomatických styků s Izraelem.

14. února

Papež Jan Pavel II. jmenoval 5 nových sídelních biskupů; po desetiletích bylo obsazeno všech 13 československých diecézí.

19.-23. února

První oficiální návštěva prezidenta V. Havla v USA.

26. února

V Moskvě byla uzavřena dohoda mezi vládami ČSSR a SSSR o odchodu sovětských vojsk z Československa; na počátku odsunu bylo v ČSSR 73 500 vojáků a důstojníků s rodinnými příslušníky, 1220 tanků, 2505 bojových vozidel pěchoty a transportérů, 1218 děl, 77 letadel a 146 bojových vrtulníků. Součástí této výzbroje bylo 50-60 raket typu země-země s krátkým a středním doletem, 120 raketometů a 210 protiletadlových raket. Tyto síly byly rozmístěny v 67 posádkách v českých zemích a 16 posádkách na Slovensku, velitelství Střední skupiny vojsk sídlilo v Milovicích. Odsun byl rozvržen do tří etap, k zahájení odsunu došlo 26. února t. r. z posádek v Krnově a ve Frenštátě pod Radhoštěm.

1990

2.-3. března

Nástupnickou organizací Revolučního odborového hnutí se stala Česká a slovenská konfederace odborových svazů a Konfederace umění a kultury.

6. března

Česká národní rada změnila dosavadní název České socialistické republiky (ČSR) na Českou republiku (ČR). 13. března byly schváleny státní symboly ČR.

22. března

Federální vláda vypověděla mnohostranné dohody o měnových kursech se zeměmi RVHP.

27.-29. března

Federální shromáždění schválilo zákony o sdružování občanů, o právu shromažďovacím, o právu petičním, novelu tiskového zákona a občanského zákoníku. Po dlouhých jednáních (do poloviny března probíhala tzv. pomlčková válka) byl dosavadní název republiky (ČSSR) změněn na Česko-slovenská federativní republika (29. března).

31. března

Založena Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), levicová socialistická strana programově usilující o demokratický socialismus, v letech 1990-1991 byla součástí federalizované KSČS se slovenskou Stranou demokratickej lavice; předsedou se stal J. Machalík (od září 1990 J. Svoboda).

1. dubna

Založeno Hnutí za samosprávnou demokracii-Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS), usilující o samosprávné postavení Moravy a Slezska v rámci ČR (obnovení zemského zřízení a uznání Moravanů jako etnika s vlastní právní subjektivitou); předsedou byl zvolen B. Bárta.

11. dubna

Na zámku ve Lnářích proběhlo společné pracovní jednání republikových vlád o vzájemných vztazích mezi ČR a SR; šlo o první setkání na této úrovni po 20 letech.

18.-24. dubna

Federální shromáždění přijalo řadu zákonů: 1. o zrovnoprávnění všech forem vlastnictví; 2. o akciových společnostech; 3. o individuálním podnikání fyzických osob; 4. o státním podniku; 5. novelu zákona o podniku se zahraniční majetkovou účastí; 6. o hospodářských stycích se zahraničím; 7. o soudní rehabilitaci.

20. dubna

Federální shromáždění schválilo po dvojím hlasování nový název republiky: Česká a Slovenská Federativní Republika (ČSFR); současně byl schválen zákon o státních symbolech (změněn byl státní znak - stal se "čtvrceným").

21.-22. dubna

Poprvé v dějinách naší země přijel na návštěvu papež - hlava římskokatolické církve Jan Pavel II.; byly uspořádány koncelebrované mše na Letenské pláni v Praze, na Velehradě a Vajnorském letišti v Bratislavě.

2.-9. května

Federální shromáždění schválilo zákony: 1. o funkčním období prezidenta a parlamentu; 2. o Radě obrany státu; 3. o zemědělském družstevnictví; 4. změny trestního zákona a trestního řádu (zrušen trest smrti). 3. května přijalo novelu zákona o soustavě základních a středních škol, která znamenala zkrácení školní docházky na 9 let a odstranění jednotné školy spolu se zavedením diferencovaného vzdělávání (dosavadní školská soustava byla doplněna o školy soukromé a církevní). Dále se zřizovaly (od 1. září t. r.) 4-8letá gymnázia a zákon o vysokých školách zaváděl dvoustupňové studium (bakalářské a magisterské) a mj. zakotvil akademické svobody.

7. května

Rada Evropy udělila ČSFR statut zvláštního hosta.

V Bruselu byla podepsána dohoda mezi Evropským společenstvím a ČSFR o obchodu a obchodní i hospodářské spolupráci.

14. května

Vláda projednala časový harmonogram hospodářské reformy a rozhodla o jejím radikálním urychlení (prosazeno stanovisko ministra financí V. Klause, jemuž oponoval především tehdejší místopředseda vlády a zastánce "třetí cesty" V. Komárek); současně mělo dojít k 1. lednu 1991 k uvolnění tvorby cen a k volné vnitřní směnitelnosti československé koruny.

20. května

ČSFR byla přijata do integračního seskupení Iniciativa čtyř (Jugoslávie, Itálie, Maďarsko, Rakousko - později Středoevropská iniciativa).

24. května

Federální vláda rozhodla o odstranění záporné daně z obratu u potravin a zvýšení jejich maloobchodních cen (od 9. července t. r.); zvýšení se týkalo 30 tisíc položek, v průměru činilo 24,6 % (bylo kompenzováno částkou 140 Kčs měsíčně na občana).

2. června

Na Staroměstském náměstí v Praze (u pomníku J. Husa) explodovala trhavina, která zranila 18 lidí; pachatel nebyl zjištěn.

8.-9. června

Po čtyřech desetiletích se konaly první svobodné volby do Federálního shromáždění a obou národních rad; ve volbách kandidovalo 22 politických stran, hnutí a koalic. Při účasti 96,79 % voličů získalo v ČR nejvíce hlasů Občanské fórum a slovenská Verejnost proti násiliu (ve Sněmovně národů 45,9 %, tj. 83 mandátů ze 150 a ve Sněmovně lidu 46,6 %, tj. 87 mandátů ze 150). Na druhém místě skončila KSČM, za ní KDU/KDH. Obdobně nejvíce poslanců za Občanské fórum zasedlo rovněž v České národní radě (127), komunisté získali jen 32 mandátů, HSD-SMS 22 poslanců a KDU-ČSL 19 poslanců.

13. června

ČSFR, Maďarsko a Polsko podepsaly v Göteborgu dohodu s Evropským sdružením volného obchodu (ESVO) o zlepšení podmínek vzájemného obchodu.

26. června

Na ustavující schůzi České národní rady byla zvolena její předsedkyní D. Burešová.

27. června

Předsedou Federálního shromáždění se stal A. Dubček; v čele Sněmovny lidu stanul R. Battěk, Sněmovnu národů vedl M. Šútovec.

Jmenována nová 16členná federální vláda ("vláda národní oběti") v čele s M. Čalfou; nejvíce křesel obsadilo OF (4), 8 ministrů bylo bezpartijních.

29. června

Novou 21člennou českou vládu vedl P. Pithart; 10 ministrů delegovalo OF.

5. července

V tajných volbách byl zvolen prezidentem ČSFR V. Havel; získal 234 hlasů, 50 poslanců bylo proti tomuto jedinému kandidátovi.

8.-9. srpna

V Trenčianských Teplicích se konalo jednání vlád ČR a SR o variantách fungování federace a vymezení kompetencí mezi federací a republikami; i když zazněly slovenské návrhy na převedení řady resortů do pravomoci republik, převládl ještě názor, že "silné národní republiky vytvoří silnou federaci" (pro společný stát). Zástupci 10 slovenských národně orientovaných stran se však již 14. srpna vyslovili pro nezávislost SR.

17. září

Federální shromáždění schválilo scénář radikální ekonomické reformy přednesený M. Čalfou (její cíle již vyložil na Světovém ekonomickém fóru 6.-7. září v Praze).

20. září

ČSFR byla opět přijata za člena Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj.

27. září

Byl schválen vládní návrh zákona o malé privatizaci; Federální shromáždění jej přijalo 25. října t. r., účinku nabyl 1. prosince 1990.

2. října

Federální shromáždění schválilo zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd (restituční zákon).

3. října

Zřízena Rada hospodářské a sociální dohody ČSFR (tzv. tripartita) jako konzultativní orgán (vláda, odbory, zaměstnavatelé) pro projednávání otázek hospodářské a sociální politiky; do voleb 1992 plnila své poslání (udržela sociální smír), poté (zejména od roku 1994) vláda ztrácela zájem na jednání.

13. října

Na celorepublikovém sněmu OF v Praze byl zvolen jejím předsedou V. Klaus (ze tří kandidátů).

15. října

Provedena devalvace obchodního kursu koruny vůči dolaru (na 24 Kčs za 1 US dolar) a vůči dalším volně směnitelným měnám.

18. října

Na Dole 1. máj v ostravsko-karvinském revíru (v závodě Barbora) došlo k výbuchu, který si vyžádal životy 21 horníků.

25. října

Senát amerického Kongresu schválil poskytnutí doložky nejvyšších výhod ČSFR; to přineslo normalizaci vzájemného obchodu mezi oběma státy. Doložku 9. listopadu podepsal prezident G. Bush.

28. října

Na slavkovském zámku (u Brna) se setkali spolu s prezidentem V. Havlem všichni tři ministerští předsedové (federální M. Čalfa, český P. Pithart a slovenský V. Mečiar) a přijali společnou Deklaraci o československé státnosti se slibem čelit všem pokusům o narušení celistvosti a svrchovanosti státu.

5. listopadu

Došlo k jednání tří premiérů (M. Čalfy, P. Pitharta a V. Mečiara) o návrhu novely zákona o československé federaci, který upravoval přesun kompetencí z federální na národní vlády (kompetenční zákon); vláda ČSFR měla odpovídat jen za obranu, měnovou a zahraniční politiku. K dalšímu (rozšířenému) setkání došlo 10.-11. listopadu t. r. v Modre u Bratislavy a 13. listopadu znovu v Praze.

16. listopadu

Federální shromáždění schválilo zákony o navrácení majetku KSČ a SSM lidu ČSFR, zákon o uprchlících a zákon o mimosoudních rehabilitacích.

17.-18. listopadu

Do Prahy zavítal (poprvé v historii) americký prezident v osobě G. Bushe.

23.-24. listopadu

Proběhly volby do zastupitelstev měst a obcí; v ČR (24. listopadu) se jich účastnilo 51 stran a hnutí, nejvíce hlasů získalo OF (35,6 %), KSČM (17,2 %) a ČSL (11,5 %) při účasti 73,55 % oprávněných voličů.

4.-10. prosince

Československá "mise dobré vůle" vedená generálem M. Vackem jednala v Iráku o propuštění 40 československých občanů, kteří zde byli zadržováni.

12. prosince

Po napjatém jednání mezi slovenskou a českou reprezentací schválilo Federální shromáždění novelu ústavního zákona č. 143/1968 Sb. o československé federaci (tzv. kompetenční zákon); na jeho základě byly delegovány na republiky pravomoc, které měla dosud v rukou federace. Novela byla 13. prosince doplněna o rozpočtová pravidla na rok 1991 v poměru: 35 (ČSFR) : 40 (ČR) : 25 (SR).

1991

1. ledna

V ČSFR byla zavedena volná tvorba cen.

9. ledna

Federální shromáždění přijalo do právního systému ČSFR Listinu základních práv a svobod.

26.-27. ledna

Prvními aukcemi byla zahájena malá privatizace.

3. února

Zahájena série jednání o novém státoprávním uspořádání.

11. února

V Brně zasedal "kulatý stůl", kde se zvažovala možnost vytvoření samostatné "moravskoslezské ústavy".

15. února

Prezident V. Havel, premiér M. Čalfa a ministr zahraničí J. Dienstbier podepsali na schůzce nejvyšších představitelů ČSFR, Maďarska a Polska ve Visegrádu deklaraci o spolupráci a dohodli se na koordinaci kroků k integraci do Evropského společenství a při likvidaci Varšavské smlouvy; to byl počátek tzv. visegrádské trojky.

21. února

Federální shromáždění přijalo zákon o mimosoudních rehabilitacích.
ČSFR byla přijata za člena Rady Evropy.

23. února

Vnitřní krize v OF mezi dvěma proudy (jeden hlásal přeměnu hnutí v klasickou politickou stranu - V. Klaus, druhý chtěl uchovat původní "hnutí" bez organizačně pevné struktury - "liberální klub" v čele s J. Dienstbierem) vedla po lednovém sněmu 1991 (schválil přetvoření OF v politickou stranu) k rozdělení OF na pravicovou Občanskou demokratickou stranu (ODS) a liberálně demokratické Občanské hnutí (OH).

26. února

Federální shromáždění přijalo zákon o velké privatizaci (o převodu majetku státu na soukromé osoby pro účely podnikání).

1. března

V Bruselu byly dohodnuty oficiální vojenské kontakty mezi NATO a ČSFR.

14. března

Atmosféra zjitřených nálad na Slovensku vyvrcholila při oslavě 52. výročí vzniku Slovenského státu, kdy došlo k napadení prezidenta V. Havla demonstranty.

27. března

Z funkce pražského arcibiskupa odstoupil kardinál F. Tomášek (zemřel 4. srpna 1992 ve věku 93 let), byl nahrazen biskupem M. Vlkem.

20.-21. dubna

Oficiálně byla ustavena ODS, česká pravicová politická strana navazující na ideové tradice evropského i českého konzervatismu, zdůrazňující politický pragmatismus a důsledný volný trh; předsedou strany se stal V. Klaus.

26.-27. dubna

Došlo k oficiálnímu ustavení OH, české politické strany vycházející z humanitního a demokratického odkazu evropské civilizace i českých dějin a usilující o vybudování fungující parlamentní demokracie; předsedou se stal J. Dienstbier.

10. května

V Lánech proběhlo další jednání o státoprávním uspořádání (o tvorbě a přijetí ústav, o dohodě mezi ČNR a SNR). K dalšímu kolu jednání došlo koncem května v Budmericích a 17. června v Kroměříži; nebylo dosaženo žádných vzájemně uspokojivých výsledků.

15. května-28. října

V Praze se konala Všeobecná československá výstava, která nesplnila očekávání pořadatelů.

20. května

Spojením Československé strany socialistické, Strany zelených, Zemědělské strany a Hnutí zemědělců a nezávislých osobností byla vytvořena Liberálně-sociální unie (LSU), koaliční politické hnutí reprezentující politický střed; v čele unie byl F. Trnka.

21. května

Federální shromáždění přijalo zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

4. června

Ministr zahraničí J. Dienstbier podepsal v Paříži memorandum o spolupráci ČSFR s Organizací pro hospodářskou spolupráci (OECD).

12.-14. června

Z iniciativy prezidenta V. Havla a francouzského prezidenta F. Mitterranda proběhlo v Praze shromáždění o evropské konfederaci; šlo o první setkání předních osobností politiky, kultury a vědy z 30 zemí Evropy, USA, Kanady a Japonska.

21. června

Československé území opustil poslední transport se sovětskými vojáky a týlovou technikou; 25. června podepsali zmocněnci vlád ČSFR a SSSR protokol o odsunu sovětských vojsk z ČSFR. Přeprava se uskutečnila zejména po železnici (825 vlaků), částečně také po vlastní ose (27 kolon) a vzdušnou cestou (15 přeletů). Dohled nad odsunem měla parlamentní komise v čele s M. Kocábem (ustavena 20. září 1990).

27. června

Poslední voják Sovětské armády opustil Československo.

1. července

V Praze byl podepsán protokol o rozpuštění Varšavské smlouvy.

18. července

Federální shromáždění schválilo zákon o referendu; 21. ledna 1992 však totéž shromáždění neschválilo návrh novely ústavního zákona o referendu předložený V. Havlem.

5.-6. září

V Bratislavě proběhlo společné zasedání předsednictev ČNR a SNR o státoprávní smlouvě; obě reprezentace se vyslovily pro společný stát (s podporou vystoupily 14. září známé osobnosti slovenské kultury a veřejného života a 20. září vznikla v Praze Výzva k občanům s návrhem na uspořádání referenda).

1. října

Byla zahájena tzv. velká privatizace.

2. října

Federální shromáždění schválilo zákon o živnostenském podnikání a zákon o sdružování v politických stranách a hnutích.

4. října

Federální shromáždění přijalo zákon, kterým se stanovily předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích ČSFR, ČR a SR (tzv. lustrační zákon); zákon podepsal prezident Havel 17. října.

6. října

Prezidenti ČSFR a Polské republiky (V. Havel a L. Wałęsa) podepsali v Krakově Smlouvu o dobrém sousedství, solidaritě a přátelské spolupráci mezi oběma státy.

22.-28. října

Za oficiální návštěvy V. Havla ve Spojených státech amerických, kde rovněž vystoupil v Kongresu, byla podepsána s G. Bushem Deklarace o vztazích mezi ČSFR a USA.

28. října

Na mítinku k 73. výročí vzniku ČSR v Bratislavě došlo k incidentu proti prezidentu V. Havlovi.

1. listopadu

Zahájena registrace 1. vlny kuponové privatizace; v 1. vlně byly nabízeny akcie 1491 podniků, zaregistrováno bylo 8 565 642 "DIKů" (necelých 6 milionů z ČR). Téměř tři čtvrtiny z nich svěřili své investiční body více než 400 investičním fondům; prodán byl majetek v účetní hodnotě 277,84 miliardy korun. Posledním dnem registrace byl 29. únor 1992.

2. listopadu

V. Havel po nepřilíš úspěšných jednáních ke kompetenční problematice (září-říjen na Hradčanech, v Karlových Varech, ve Štíříně) pozval představitele politických reprezentací do soukromí - na Hrádeček (u Trutnova); zde účastníci jednání vyjádřili vůli dospět k dohodě. V. Havel vypracoval osmibodový program, jenž mj. předpokládal ratifikaci všech tří ústav (tj. federální a obou republikových) do konce dubna 1992.

11.-12. listopadu

Za účasti V. Havla a A. Dubčeka probíhala v Časté-Papierničke u Bratislavy jednání předsednictev obou národních rad; z 88 sporných bodů zůstalo 22 nevyřešených.

18. listopadu

Zemřel bývalý prezident G. Husák.

5. prosince

Federální shromáždění schválilo zákon o životním prostředí; 21. prosince přijalo také zákon o úpravě a vypořádání majetkových vztahů v družstvech (tzv. transformační zákon).

16. prosince

Byla podepsána dohoda o přidružení ČSFR k Evropskému společenství.

1992

10. ledna

V Praze se uskutečnilo setkání zástupců ČNR a SNR ke státoprávnímu uspořádání Československa; dohodli se, že výsledná smlouva bude "smlouvou mezi Českou republikou a Slovenskou republikou, které jsou reprezentovány ČNR a SNR". Další jednání probíhala v Bratislavě (23. ledna) a v Milovech na Českomoravské vysočině (3.-8. února); zde byl dohodnut návrh smlouvy o zásadách státoprávního uspořádání.

3. února

V Brně zahájil svou činnost Ústavní soud ČSFR; soudce jmenoval prezident V. Havel 31. ledna.

10. února

Konala se stávka pracovníků veřejné silniční dopravy v ČR; zúčastnilo se jí 85 % dopravních podniků a přes 15 tisíc řidičů.

12. února

Předsednictvo SNR neschválilo návrh smlouvy, na níž se dohodly delegace ČNR a SNR v Milovech; toto usnesení předsednictva schválila i SNR na svém zasedání 24.-28. února. To byl definitivní krach jednání o státoprávním uspořádání v Československu.

27.-28. února

U příležitosti návštěvy spolkového kancléře H. Kohla v Praze byla spolu s V. Havlem podepsána Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi ČSFR a SRN; Federální shromáždění ji ratifikovalo 22. dubna a německý Spolkový sněm 20. května.

1. března

V platnost vstoupila obchodní dohoda mezi ČSFR a Evropským společenstvím.

3. března

ČSFR uzavřela obchodní dohodu s ESVO; smlouva měla přispět k začlenění československé ekonomiky na trhy zemí západní Evropy.

10. března

99 převážně levicových poslanců Federálního shromáždění předalo tzv. lustrační zákon k přezkoumání Ústavnímu soudu; ten na svém jednání 26. listopadu t. r. vyhlásil, že zákon není zcela v souladu s Listinou základních práv a svobod, s Ústavou ČSFR i mezinárodními pakty.

14. března

První československá vojenská jednotka dorazila do bývalé Jugoslávie, kde začala působit v rámci mírových sil OSN UNPROFOR.

Na shromáždění občanů v Bratislavě u příležitosti 53. výročí vzniku Slovenského státu bylo přijato memorandum požadující vyhlášení státní samostatnosti SR.

31. března-1. dubna

Sloučením Křesťanské a demokratické unie (KDU) s Československou stranou lidovou (ČSL) vznikla nová česká politická strana KDU-ČSL, která navázala na tradice a dosavadní činnost ČSL. Předsedou strany se stal J. Lux.

1. dubna

V. Havel a ruský prezident B. Jelcin podepsali v Moskvě Smlouvu o přátelských vztazích a spolupráci mezi ČSFR a Ruskem; B. Jelcin odevzdal V. Havlovi archivní dokumenty o vojenské invazi do Československa v srpnu 1968.

6. dubna

Při státní návštěvě prezidenta V. Havla v Bulharsku byla podepsána Smlouva o přátelských vztazích a spolupráci mezi oběma státy.

18. května

Začalo první kolo kuponové privatizace, datum výdeje akcií bylo stanoveno na 24. května 1993.

5.-6. června

V zemi se uskutečnily parlamentní volby (do Federálního shromáždění, ČNR a SNR); ve volbách kandidovalo 40 politických stran, hnutí a koalic, jen 14 stran získalo potřebných 5 a více procent hlasů pro získání mandátů. V ČR zvítězila koalice ODS-KDS (ve Sněmovně národů získala 33,4 %, ve Sněmovně lidu 33,9 % a v ČNR 29,7 % hlasů) před koalicí Levý blok, sociálně demokratickou stranou, SPR-RSČ, KDU--ČSL a LSU; do ČNR se "dostala" i ODA a HSD-SMS.

8. června

Prezident V. Havel pověřil V. Klause jako předsedu vítězné ODS, aby zahájil jednání s Hnutím za demokratické Slovensko (HZDS), vítězem parlamentních voleb na Slovensku, o sestavení nové vlády; jednání probíhala v Brně (8. června), Praze (11. června) a Bratislavě (19. června).

26. června

Federální vláda M. Čalfy podala demisi; Čalfova vláda pověřena výkonem funkce do jmenování nového kabinetu.

28. června

Na ustavující schůzi Federálního shromáždění byl jejím předsedou zvolen M. Kováč (HZDS).

30. června

Poslanci ČNR zvolili předsedou M. Uhdeho (ODS).

1992

2. července

Prezident V. Havel jmenoval novou federální vládu, jejímž předsedou se stal J. Stráský (ODS).

Česká vláda P. Pitharta podala demisi; předsednictvo ČNR jmenovalo novou vládu v čele s premiérem V. Klausem (ODS).

3. července

Poslanci Federálního shromáždění v prvním dvoj kole ne zvolili prezidenta ČSFR; jediným kandidátem byl V. Havel. Bylo to poprvé v historii Československa, kdy nebyl prezident zvolen.

8. července

Začalo druhé kolo první vlny kuponové privatizace.

16. července

Uskutečnilo se druhé kolo prezidentských voleb; jediný kandidát M. Sládek (SPR-RSČ) nebyl zvolen.

Zvláštní posel ruského prezidenta B. Jelcina odevzdal V. Havlovi tzv. zvací dopis z roku 1968 a dopis A. Kapka L. I. Brežněvovi s žádostí o pomoc proti "hrozícímu nebezpečí kontrarevoluce" v Československu.

17. července

Poslanci SNR schválili Deklaraci Slovenské národní rady o svrchovanosti SR.

20. července

Přesně v 18 hodin abdikoval československý prezident V. Havel; ČSFR zůstala bez "hlavy státu" (svůj úmysl abdikovat oznámil V. Havel 17. července). Prezidentské funkce zabezpečoval předseda federální vlády J. Stráský.

23. července

V Bratislavě se dohodli představitelé ODS a HZDS na ústavním zániku československé federace.

28. července

Vláda SR schválila návrh Ústavy SR.

30. července

Ve Federálním shromáždění se konalo třetí dvojkolo volby prezidenta; ani jeden z navržených kandidátů (Z. V. Procházka, Z. Pinta, M. Kristková) nezískal dostatečný počet hlasů.

18. srpna

Skončilo druhé kolo kuponové privatizace; v 1. a 2. kole zájemci koupili 56 % z nabízených 210 milionů akcií.

26. srpna

V Brně proběhlo 6. kolo jednání ODS a HZDS; byl dohodnut harmonogram dalšího postupu - do 30. září t. r. měl být přijat zákon o způsobu zániku federace, k 1. lednu 1993 měly vzniknout dva samostatné státy.

Začalo v pořadí třetí kolo kuponové privatizace.

1. září

Na 5. schůzi SNR přijata Ústava SR; účinnost nabyla 1. října t. r. Název SNR změněn na Národní radu SR (NR SR).

Při autonehodě u Humpolce utrpěl těžká zranění A. Dubček, jimž 7. listopadu t. r. podlehl.

24. září

Ve Federálním shromáždění se konalo již čtvrté kolo volby prezidenta; kandidát J. V. Kotas nebyl zvolen.

6. října

Sedmé kolo jednání ODS a HZDS v Jihlavě přineslo potvrzení termínu zániku ČSFR - 1. leden 1993.

10. října

V Praze-Kolodějích proběhlo 1. kolo společných jednání vlád ČR a SR; projednána řada základních dokumentů o budoucí spolupráci po rozdělení československé federace. 2.

kolo se konalo na Javorině (25.-26. října); na něm schválena celní unie mezi ČR a SR, smlouva o sociálním zabezpečení a řada dalších smluv a dohod. Nebyla schválena dohoda o občanství.

27. října

Vláda ČSFR schválila návrh zákona o zániku federace.

29. října

Předsedové vlád ČR a SR podepsali v Praze 16 dohod o budoucí spolupráci.

3. listopadu

Na shromáždění signatářů v Praze ukončila svou činnost Charta 77; již 12. prosince t. r. se 154 signatářů rozhodlo pokračovat v činnosti Charty jako nadstranického společenství občanů.

4. listopadu

Vláda ČSFR schválila návrh ústavního zákona o dělení majetku federace mezi obě republiky.

9. listopadu

V Židlochovicích se konalo společné jednání vlád ČR a SR; došlo ke schválení smlouvy o dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci, dalších šesti smluv upravujících hospodářské vztahy a rovněž smlouvy o rozdělení Československé armády.

13. listopadu

Na 5. společné schůzi Federálního shromáždění ČSFR byl schválen ústavní zákon o dělení majetku federace a jeho převodu na republiky (základem se stal územní princip a poměr 2 : 1).

14. listopadu

Představitelé parlamentních stran v Bratislavě se dohodli, že ústavní zákon o zániku federace projednají oba republikové parlamenty současně.

17. listopadu

ČNR a NR SR schválily usnesení k zákonu Federálního shromáždění o zániku ČSFR.

19.-20. listopadu

Poslanci ČNR na své 7. schůzi schválili usnesení, podle něhož ČNR převzala spolu s českou vládou plnou zodpovědnost za kontinuitu státní moci na území ČR.

25. listopadu

Poslanci Federálního shromáždění schválili ústavní zákon o zániku federace.

Česká vláda schválila návrh zákona o České národní bance, podle něhož měnou v samostatné ČR bude koruna česká (Kč).

15. prosince

Poslanci ČNR schválili recepční zákon; podle něj ČNR po zániku federace převezme působnost Federálního shromáždění a jeho předsednictva.

15.-17. prosince

Konala se poslední společná schůze obou sněmoven Federálního shromáždění, na které mj. poslanci schválili usnesení o ústavnosti procesu zániku ČSFR a vzniku obou nástupnických států - samostatné České republiky a samostatné Slovenské republiky.

16.-17. prosince

Poslanci ČNR schválili Ústavu ČR (nabyla účinnosti 1. ledna 1993) a zákon o státních symbolech (velký a malý státní znak, státní barvy, státní vlajka, vlajka prezidenta republiky, státní pečeť a státní hymna). Poslanci schválili i smlouvu se SR a vyhlášení k parlamentům a národům světa o vzniku ČR.

19. prosince

Poslanci ČNR poměrem hlasů 98 : 55 nepřijali návrh ústavního zákona o ustavení prozatímního senátu parlamentu (tzv. transformační zákon).

V Praze naposledy zasedala federální československá vláda.

31. prosince

Zanikla Česká a Slovenská Federativní Republika jako společný stát Čechů a Slováků.

1993

1. ledna

Ve Vladislavském sále Pražského hradu se konalo slavnostní zasedání ČNR (první schůze 200členného orgánu přeměněného na Poslaneckou sněmovnu); nová Česká republika má rozlohu 78 864 km² a 10 302 000 obyvatel (14. místo v Evropě).

4. ledna

Na hranicích obou nových samostatných zemí (ČR a SR) se začala provádět celní a pasová kontrola.

19. ledna

Česká republika byla přijata za 180. člena OSN.

26. ledna

Poslanci Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR zvolili prvním českým prezidentem V. HAVLA [1993-]; získal 109 hlasů, protikandidáti M. Stiborová (Levý blok) 49 hlasů a M. Sládek (SPR-RSČ) 14 hlasů, 12 poslanců nehlasovalo, 6 poslanců odevzdalo neplatné lístky. Volba byla provázena nechutnými scénami a nevybíravými útoky poslanců SPR-RSČ na V. Havla.

únor

Rada svobodného Československa byla reorganizována a přetvořena v Radu vzájemnosti Čechů a Slováků.

1. února

Prezident V. Havel vyhlásil amnestii; byla značně omezená a týkala se zejména nedbalostních trestných činů. Na svobodu se vrátilo asi 130 osob z celkového počtu 14 153 odsouzených a obviněných.

4.-7. února

Uskutečnilo se rozdělení československé měny na měny národní, bankovky byly okolkovány; od 8. února začala platit koruna česká (Kč). Výměna byla provedena na všech poštách a v pobočkách České spořitelny. Osoby starší 15 let si mohly vyměnit maximálně 4 tisíce korun, osoby mladší 15 let 1000 korun. Občané mohli také peníze vložit na vkladní knížky nebo nakoupit vkladové listy.

5. února

Poslanecká sněmovna schválila Platební dohodu mezi ČR a SR a smlouvu o používání národních měn v turistickém ruchu.

16. února

Před úřadem vlády v Praze se konala demonstrace představitelů různých ekologických hnutí proti dostavbě jaderné elektrárny Temelín.

22.-24. února

V Praze se konal mezinárodní kongres Evropského bankovního fóra, který se mj. zabýval problematikou privatizace a úlohou burz ve východoevropských a středoevropských státech.

23. února

ČR se stala 172. členským státem UNESCO, mezivládní organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu; Československo patřilo mezi dvacet zakládajících států UNESCO.

27.-28. února

Na sjezdu Československé sociálně demokratické strany došlo ke změně názvu na Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD); novým předsedou se stal M. Zeman.

1. března

V platnost vstoupila dohoda o volném obchodu mezi ČR, SR, Maďarskem a Polskem.

5. března

Zemědělci z okresů Břeclav a Hodonín zablokovali dálnici, aby upozornili na agrární problémy, které vyžadovaly rychlé řešení.

7. března

Česká vláda jednala na svém mimořádném zasedání o ochraně hranic mezi ČR a SR. Standardní hranici mezi oběma státy schválila česká vláda 21. července t. r.

16. března

Tzv. Moravskoslezský zemský sněm (ustavilo ho koncem listopadu 1992 24 opozičních poslanců ČNR a Federálního shromáždění) jmenoval v Brně 15člennou "moravskoslezskou vládu" v čele s V. Koblihou, bývalým poslancem SPR-RSČ. Jednalo se o protiústavní, samozvanou akci.

17. března

Vláda schválila rozhodnutí pozastavit vydávání akcií českých podniků slovenským držitelům investičních kuponů; ke změně postoje dospěla 12. května t. r.

27. března

Své fungování ukončil Československý olympijský výbor (existoval od 13. června 1919); nástupnickou organizací se stal Český olympijský výbor v čele s V. Čáslavskou (v prosinci 1996 ji vystřídal M. Jirásek).

31. března

Vyvrcholila první vlna kuponové privatizace.

22. dubna

V ČR začal platit zákon o bankrotech.

24. dubna

V Temelíně demonstrovalo 2 tisíce lidí proti dostavbě atomové elektrárny.

30. dubna

V brněnské vile Tugendhat rokovali premiéři ČR a SR V. Klaus a V. Mečiar o dělení bývalého federálního majetku.

14.-15. května

U příležitosti 600. výročí mučednické smrti Jana Nepomuckého se konala v Nepomuku na Plzeňsku světová pouť věřících.

19. května

V pražské a plzeňské oblasti Českých drah se uskutečnila výstražná hodinová stávka za zvýšení mezd železničářů, kterou zorganizovalo Odborové sdružení železničářů; stávky se zúčastnilo zhruba 70 % pracovníků noční služby na 217 železničních stanicích.

15. června

Základní vojenská služba byla (s platností od 29. července) zkrácena z 18 na 12 měsíců, u absolventů vojenských kateder na 9 měsíců a civilní služba z 27 na 18 měsíců.

16. června

Parlament přijal zákon o Ústavním soudu se sídlem v Brně; 15. července t. r. jmenoval prezident V. Havel do funkcí 12 soudců v čele s Z. Kesslerem.

30. června

Česká republika byla přijata za člena Rady Evropy.

1. července

V akciové společnosti Bižuterie Jablonec nad Nisou začala pracovat první novodobá česká mincovna; poslední ražba v Čechách proběhla v Praze v roce 1857.

1. srpna

Vstoupil v platnost zákon o protiprávnosti komunistického režimu (přijat Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR 9. července t. r.); podle něj se doba od 25. února 1948 do 29. prosince 1989 (volba V. Havla prezidentem ČSSR) nezapočítala do promlčecí doby. A to z toho důvodu, že řada trestných činů nemohla být díky totalitní justici stíhána.

26. srpna

Ruský prezident B. Jelcin podepsal při své návštěvě Prahy s prezidentem V. Havlem Smlouvu o přátelských vztazích a spolupráci mezi ČR a Ruskou federací.

1. října

Začala registrace pro druhou vlnu kuponové privatizace; měl v ní být privatizován majetek za 148 miliard korun (akcie zhruba 800 podniků).

6. října

Vláda schválila návrh zákona o penzijním připojištění.

29. října

ČR byla ve druhém kole hlasování zvolena 127 hlasy nestálým členem Rady bezpečnosti na 2 roky (od 1. ledna 1994).

10. listopadu

Poslanecká sněmovna zamítla zavedení výjimečného trestu - trestu smrti.

13. prosince

Vyšší vojenský soud v Plzni začal projednávat případ důstojníka Federální bezpečnostní informační služby V. Wallise, jenž byl před necelým rokem zatčen pro podezření, že prodal tajné informace prezidentovi Harvardských fondů V. Koženému; "causa Wallis" vrcholila.

18. prosince

Odštěpením z KSČM vznikla nová politická strana Levý blok, která měla 23 poslanců v parlamentu; předsedkyní strany byla zvolena M. Stiborová.

21. prosince

Velkou část republiky ohrozily povodně. Nejhorší situace byla v okolí Sušice, Strakonice a Písku.

1994

1. ledna

Česká televize zrušila program ČT 3; od 4. února t. r. začal vysílat nový program - soukromá televizní stanice NOVA.

13. ledna

Vláda souhlasila s návrhem zákona o nápravě některých majetkových křivd na židovských občanech.

4. února

Na společném zasedání v Praze podepsaly delegace ČR, SR, Maďarska a Polska závěrečnou deklaraci Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA) na dobu pěti let.

9. února

Vláda vyslovila souhlas s účastí ČR na projektu Partnerství pro mír (jednáno při návštěvě amerického prezidenta B. Clintona v Praze ve dnech 11.-12. ledna t. r.). 10. března t. r. podepsal premiér V. Klaus dokument o připojení ČR k Partnerství v sídle NATO v Bruselu.

22. března

Odboráři manifestovali na Staroměstském náměstí v Praze proti zhoršování sociální situace.

22.-24. března

Parlament schválil vládní návrh novely zákoníku práce, zákon o loteriích a správních poplatcích.

15.-16. dubna

V Litomyšli jednali prezidenti sedmi středoevropských států (ČR, SR, Slovinska, Polska, SRN, Rakouska a Maďarska) o problémech a perspektivách tohoto regionu.

9. května

ČR získala statut přidruženého partnera Západoevropské unie.

5.-6. července

V Praze proběhl XII. všesokolský slet.

27.-29. září

Parlament schválil novelu zákona o tzv. malé privatizaci a zamítl návrh novelizace ústavy, jehož smyslem mělo být zrušení senátu.

6.-12. listopadu

V Praze se za účasti 520 spisovatelů, básníků, dramatiků a překladatelů konal 61. světový kongres PEN klubu.

7.-11. listopadu

Proběhlo první společné vojenské cvičení České armády s německým Bundeswehrem s názvem Kouba-Cham.

18.-19. listopadu

Za účasti 62,3 % voličů se konaly komunální volby; nejvíce zvolených poslanců do místních samospráv bylo za ODS (24,2 %), na 2. místě skončila KSČM (14,6 %), nezávislí kandidáti tvořili 10,7 % zvolených poslanců, KDU-ČSL získala 9,2 %, ČSSD 7,7 % a ODA 4,6 %.

26. listopadu

Papež Jan Pavel II. jmenoval pražského arcibiskupa M. Vlka kardinálem.

3. prosince

Bylo uzavřeno poslední (6. kolo) druhé vlny kuponové privatizace.

7. prosince

Vláda navrhla zásady zákona proti praní špinavých peněz.

17. prosince

Českomoravská strana středu (vznikla v lednu 1994 z Hnutí za samosprávnou demokracii-Společnost pro Moravu a Slezsko), Liberálně sociální unie a Zemědělská strana vytvořily koalici Českomoravská strana středu - Zemědělská unie.

21. prosince

Odboráři zorganizovali 15minutovou výstražnou stávku vyhlášenou proti připravovanému návrhu zákona o důchodovém zabezpečení; stávky se zúčastnilo 4600 základních odborových organizací, které sdružují 1,45 milionu členů.

1995

1. února

Vstoupila v platnost Evropská dohoda o přidružení ČR k Evropské unii.

25. února

Asi 90 tisíc odborářů demonstrovalo na Staroměstském náměstí v Praze za sociální reformy, za podporu úsilí odborů o prosazení požadavků na změnu vládních návrhů zákonů o důchodovém pojištění a o státní sociální podpoře.

20.-22. května

Při návštěvě ČR kanonizoval (prohlásil za svaté) papež Jan Pavel II. v Olomouci Jana Sarkandra a Zdislavu z Lemberka.

22. června

Předsedové ODS a KDS V. Klaus a I. Pilip (12. prosince 1993 vystřídal V. Bendu) podepsali integrační dohodu mezi oběma stranami, která předpokládala sloučení obou stran. Formálně byla integrace stvrzena na předvolební konferenci ODS v Brně 31. března 1996; KDS přestala existovat.

12. července

Vláda schválila zrušení mzdové regulace, vyslovila souhlas s návrhem prodloužit tzv. lustrační zákon o 2 roky a opětovně nesouhlasila s poslaneckým návrhem zákona o referendu.

8. září

Z Prahy bylo zahájeno vysílání americké rozhlasové stanice Rádio Svobodná Evropa/Rádio Svoboda (RFE/RL).

26.-28. září

Poslanecká sněmovna schválila nový devizový zákon, který mj. umožňuje volné zřizování devizových účtů u českých bank, přímé investice tuzemců v zahraničí a nákupy nemovitostí v zahraničí. Česká koruna se stala rovněž volně směnitelnou měnou. Devizový zákon vstoupil v platnost 1. října t. r.

18. října

35. schůze Poslanecké sněmovny opakovaně schválila novely tzv. lustračních zákonů, které prezident republiky 6. října vrátil Sněmovně, a prodloužila tak jejich platnost do konce roku 2000.

1. listopadu

Lékaři ve většině státních zdravotnických zařízení vstoupili do předem ohlášené stávkou. V Praze manifestovalo svou nespokojenost se stavem v resortu a se svými platy asi 7 tisíc lékařů z celé republiky. Protest lékařů pokračoval do 17. listopadu tzv. administrativní stávkou.

6. listopadu

ČR zlikvidovala poslední z 1178 bojových tanků, které byla povinna vyřadit ze své armády na základě rozhodnutí Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z 19. listopadu 1990.

28. listopadu

V Paříži podepsal ministr zahraničních věcí J. Zieleniec dohodu o vstupu ČR do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD).

29. listopadu

Vláda souhlasila s nabídkou české účasti v mnohonárodních silách pod vedením NATO pro dohled nad dodržováním mírové dohody na území bývalé Jugoslávie; už předtím působili čeští vojáci v silách OSN v Bosně v rámci jednotek UNPROFOR (ochranných sil OSN). ČR se zavázala vyslat do Bosny mechanizovaný prapor do 1000 vojáků na dobu 1 roku s možností prodloužení (náklady na vyslání vojáků činily 1,25 miliardy Kč ročně).

13. prosince

Ústavní soud zrušil ustanovení zákona o půdě, která podmiňovala restituci zemědělského a lesního majetku trvalým pobytem českého občana v ČR. Současně zrušil i lhůtu, v níž mohli restituenti uplatnit svůj nárok.

V Praze byl po mnohaleté rekonstrukci slavnostně otevřen Veletržní palác, v němž Národní galerie zřídila Muzeum moderního umění.

1996

1. ledna

ČR zahájila tříleté funkční období v Hospodářské a sociální radě OSN.

4. ledna

Ministři vnitra ČR a SR (J. Ruml a L. Hudek) podepsali v Židlochovicích u Brna smlouvu mezi oběma státy o vymezení státní hranice; Poslanecká sněmovna smlouvu schválila 23. dubna t. r.

23. ledna

Premiér V. Klaus předal do rukou předsedy italské vlády L. Diniho (Itálie převzala od 1. ledna 1996 na půl roku předsednictví Evropské unie) žádost ČR o členství v Evropské unii; jednání o členství se předpokládá v roce 1998.

2. února

Do Bosny odcestovala 1. mechanizovaná rota českého praporu mnohonárodních sil Implementation Force (IFOR).

8. února

39. schůze Poslanecké sněmovny schválila novelu zákona o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, tzn. že čeští emigranti mohli požádat o svůj nemovitý i movitý majetek.

15. února

Poslanecká sněmovna přijala zákon proti legalizaci výnosů z trestné činnosti (tzv. zákon proti praní špinavých peněz). Zákon nabyl účinnosti 1. července t. r.

25. března

Slavnostně zahájen provoz ropovodu z německého Ingolstadtu do ČR (Nelahozevsí u Kralup); na německé straně byl ropovod uveden do provozu 13. března t. r..

27.-29. března

Anglická královna Alžběta II. vykonala státní návštěvu ČR; šlo o první oficiální cestu britského monarchy do historických zemí Koruny české. Královnu doprovázel její manžel princ Philip. Kromě Prahy navštívil královský pár i Brno.

26. dubna

Poslanecká sněmovna přijala zákon o zpřístupnění svazků StB; vstoupil v platnost 1. prosince t. r.; prakticky však o to mohli požádat zájemci ministerstvo vnitra až po půl roce platnosti této normy.

12. května

Na závěr třídenního kongresu Nové atlantické iniciativy (NAI) byla přijata Pražská deklarace atlantických zásad, která označila za hlavní své cíle začlenění střední Evropy do

Evropské unie a NATO, což by mělo znamenat posílení stability a prosperity euroatlantického společenství.

31. května-1. června

Proběhly první parlamentní volby v samostatné ČR; zvítězila v nich ODS (29,62 %), druhá skončila ČSSD (26,44 %); do Sněmovny se dále dostala KSČM (10,33 %), KDU-ČSL (8,07 %), SPR-RSČ (8,00 %) a ODA (6,36 %). Voleb se zúčastnilo 76,41 % oprávněných voličů. Současná vládní koalice získala ve 200členné Sněmovně 99 křesel, čímž ztratila většinu.

25. června

Konala se první, ustavující schůze nově zvolené Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Po dlouhých zákulisních jednáních, která inicioval prezident V. Havel, byl 27. června zvolen jejím předsedou M. Zeman (ČSSD) a jeho strana se za to zavázala "tolerovat" menšinovou vládu.

25.-26. června

Z jednání koaliční trojky vyplynulo, že nová vláda bude paritní a 16členná (ODS - 8 míst, 4 křesla KDU-ČSL a ODA).

27. června

Předsedové tří koaličních stran (V. Klaus - ODS, J. Lux - KDU-ČSL, J. Kalvoda - ODA) podepsali koaliční dohodu.

2. července

Prezident V. Havel přijal demisi dosavadní české vlády, jmenoval V. Klause premiérem a pověřil ho sestavením nové vlády; k jmenování (menšinové vlády) došlo 4. července t. r.

17. července

Vláda schválila konečnou verzi programového prohlášení a rozeslala ji předsedům šesti poslaneckých stran; k jeho přednesení došlo 23. července.

Vládní koalice podepsala dodatek koaliční dohody, podle něhož stát navrátí katolické církvi 175 tisíc ha lesů, zajistí nekatolickým církvím možnost existence a bude směřovat k odluce církví od státu.

25. července

Poslanecká sněmovna vyslovila nové vládě důvěru (ze 138 poslanců bylo 98 pro, 40 proti). Vyslovení důvěry umožnila absence poslanců ČSSD v jednacím sále.

26. července

ČR oficiálně předala odpověď na dotazník Evropské unie, jež se měl stát východiskem pro jednání o jejím přijetí do této organizace.

31. srpna

Začala působit nově zřízená (30. května t. r. papežem Janem Pavlem II.) římskokatolická Ostravsko-opavská diecéze; jejím biskupem se stal F. V. Lobkowicz.

2. září

Po dvaceti letech byla obnovena tradice povinné 9leté školní docházky; vůbec poprvé se otevřela možnost studovat na vyšších odborných školách.

28. října

Oslavy státního svátku byly ve znamení narůstající roztržky a nesvárů mezi vládní ODS a opoziční ČSSD. Premiér V. Klaus v projevu v Pantheonu Národního muzea odsoudil kritická hodnocení dané situace, jak stále silněji zaznívala z úst mnohých politiků a občanů.

1. listopadu

Vstoupila v platnost novela tzv. kompetenčního zákona; bylo zřízeno ministerstvo pro místní rozvoj, ministerstvo dopravy a spojů, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, Úřad pro státní informační systém a zrušena ministerstva hospodářství, pro hospodářskou soutěž.

12. listopadu

Česká republika se přidala ke státům, které podepsaly Smlouvu o úplném zákazu jaderných zkoušek (CTBT), a stala se tak 132. signatářským státem.

15.-16. listopadu

Konalo se I. kolo voleb do Senátu; v I. kole se ucházelo o přízeň voličů 569 kandidátů, do II. kola postoupilo 76 kandidátů ODS, 48 ČSSD, 17 KDU-ČSL, 7 ODA, 4 KSČM, 1 DEU a 1 nezávislý. Odvolilo pouze 35,03 % oprávněných voličů, zvoleni byli 4 senátoři.

22.-23. listopadu

Ve II. kole senátních voleb bylo zvoleno všech zbývajících 77 senátorů, čímž došlo k naplnění Senátu na stav 81 senátorů (ODS - 32 křesel, ČSSD - 25, KDU-ČSL - 13, ODA - 7, KSČM - 2, DEU - 1 a dále 1 nezávislý senátor). Účast voličů v tomto kole byla ještě nižší než v I. kole (o půl milionu - 30,63 %).

17. prosince

Ministr spravedlnosti a předseda ODA J. Kalvoda rezignoval na všechny své funkce jako důsledek aféry s neoprávněným užíváním doktorského titulu; stejného podvodného chování se dopustili i někteří další poslanci Parlamentu ČR. Ve funkci ministra spravedlnosti ho nahradila V. Parkanová, předsedou ODA se stal M. Žantovský.

18. prosince

Zahájena ustavující schůze Senátu ČR; předsedou byl zvolen P. Pithart (za KDU-ČSL).

20. prosince

Po téměř dvouletém složitém vyjednávání byla v Praze parafována šéfy diplomacie J. Zieleniecem a K. Kinklem společná česko-německá deklarace; česká vláda vyslovila 17. prosince souhlas s jejím textem, který vyvolal rozporuplnou odezvu u české veřejnosti i v jednotlivých politických stranách.

1997

21. ledna

V Praze podepsali předsedové vlád ČR a SRN (V. Klaus a H. Kohl) česko-německou deklaraci, v níž se německá vláda zavázala, že nevznese vůči ČR žádné nároky, avšak majetkové otázky sudetských Němců zůstaly jedním z otevřených problémů (podobně i otázka odškodnění českých obětí nacismu z let II. světové války). Deklaraci schválil německý Spolkový sněm 30. ledna, Poslanecká sněmovna ČR (po čtyřech dnech často nechutných útoků republikánů) 14. února 131 hlasy proti 59 hlasům; v Senátu prošla deklarace poměrem hlasů 54 : 24.

28. ledna

Pedagogové základních a středních škol zahájili tzv. řetězovou stávkou jako výraz nespokojenosti se svými platy (k vyvrcholení došlo při demonstraci na Staroměstském náměstí v Praze 12. dubna t. r.).

4.-8. února

Proběhla stávka železničářů vyhlášená jejich odborovým svazem; jednalo se o největší stávkou v české novodobé historii, která byla původně plánována na 2 dny. Stávkující si vymohli uzavření dohody s vládou (stávka znamenala ztrátu 1 miliardy korun).

26. února

Po více než čtyřech letech od rozdělení ČSFR začala mít ČR pevné hranice ze všech stran; byl přijat ústavní zákon o hranicích se SR.

16. dubna

Po dvou týdnech intenzivních jednání schválila vláda Korekci hospodářské politiky a další transformační opatření (tzv. první balíček opatření), podle nichž mělo dojít do konce roku 1997 v rozpočtových a příspěvkových organizacích ke krácení objemu mezd (o 4,2 miliardy korun), snížení důchodů a sociálních dávek obyvatelstva a snížení investičních výdajů (celkem činily škrty v rozpočtu částku 25,5 miliardy korun). Současně byl přijat krátkodobý, střednědobý a dlouhodobý stabilizační a konsolidační program české ekonomiky, jež by řešil stále se zhoršující ekonomickou situaci země, kterou dosud vláda odmítala přiznat (negativní vývoj obchodní a platební bilance, situaci státního rozpočtu, nedokončení transformace a privatizace, nezprůhlednění kapitálového trhu, enormní nárůst hospodářské kriminality, sílící inflaci, skomírající příliv zahraničních investic apod.). Vládní "modla" liberalismu zklamala, narůstala nespokojenost veřejnosti, probuzené z iluzí.

25.-27. dubna

Papež Jan Pavel II. vykonal pastorační návštěvu u příležitosti svatovojtěšského milenia (v Praze a Hradci Králové).

28. května

Předsedové tří koaličních stran (V. Klaus - ODS, J. Lux - KDU-ČSL a M. Žantovský - ODA) se dohodli na Stabilizačním a ozdravném programu rekonstruované vlády (tzv. druhém

balíčku); po měnové krizi koruny v dubnu 1997 nevystihl první "balíček" všechny problémy české ekonomiky, takže byla přijata razantnější opatření na záchranu ekonomiky (další pokles reálných mezd, hospodářský útlum). Ve vládě byly provedeny změny na ministerstvu financí (odstoupil I. Kočárník, nahrazen I. Pilipem), na ministerstvu školství (I. Pilipa vystřídal J. Gruša) a na ministerstvu průmyslu a obchodu (místo V. Dlouhého nastoupil K. Kühnl).

10. června

Poprvé od listopadu 1989 požádala vláda o vyslovení důvěry v průběhu svého funkčního období; získala v Poslanecké sněmovně 101 hlasů (díky nezařazenému poslanci J. Wagnerovi) proti 99 hlasům.

5. července

Začaly intenzivní a trvalé vodní srážky, které vyvolaly rozsáhlé povodně ničivé síly (tzv. stoletou vodu) na značné části severní, střední a jižní Moravy a také v oblasti východních Čech, v povodí Orlice a horního Labe. Povodně způsobily smrt 50 lidí, zcela zničily na 1500 domů a dalších 18 tisíc domů poškodily; velké škody zanechaly na komunikacích, zemědělských a lesních kulturách, majetku podniků, obcí, měst i občanů. Celkové škody dosáhly výše 63 miliard korun. K částečnému krytí povodňových škod se vláda rozhodla vydat série povodňových dluhopisů (první dány do prodeje 1. srpna t. r.).

9. července

Na závěr summitu NATO v Madridu byla přizvána ČR (spolu s Polskem a Maďarskem), aby zahájila rozhovory o svém vstupu do NATO s cílem podepsat protokol o přistoupení v prosinci 1997 s tím, že by členství vstoupilo v platnost do dubna 1999.

16. července

České republice bylo (spolu s Polskem, Maďarskem, Slovinskem, Estonskem a Kyprzem) doporučeno zahájit oficiální jednání o členství v Evropské unii. Současně byly zveřejněny kritické připomínky ze strany EU na slabiny v českém vnitropolitickém systému (lustrační zákon, diskriminace Romů, nerovnováha v makroekonomických vztazích, slabiny v bankovníctví apod.).

polovina srpna

Stovky romských rodin z ČR zahájily exodus do Kanady; v průběhu října 1997 mnohé romské rodiny požádaly o povolení k pobytu ve Velké Británii, případně ve Francii. Jako důvod odchodu uváděly diskriminaci v ČR.

1. září

Na základě zákona č. 140/1996 byly zpřístupněny svazky StB, které vedla Státní bezpečnost o tzv. zájmových osobách. Ve správě Archivu MV ČR se takových svazků nacházelo na 60 tisíc. Do 1. září t. r. si podalo žádost o zpřístupnění svého svazku zhruba 10 tisíc občanů.

4.-6. září

V Praze proběhla mezinárodní konference Fórum 2000; na 60 myslitelů, vědců, politiků a církevních činitelů z celého světa debatovalo o příštích civilizačních problémech.

3. října

Ministr zahraničí SRN K. Kinkel při své návštěvě v Praze odmítl individuální odškodnění obětí nacismu (dosud žije na 8 tisíc českých obětí) a místo toho navrhl realizovat od 1. ledna 1998 tzv. Fond budoucnosti.

10. října

Po čtyřleté odmlce se sešli v Piešťanech na své první bilaterální schůzce premiéři ČR a SR (V. Klaus a V. Mečiar); jednali o nedořešených otázkách (dělení majetku bývalé ČSFR, výměna akcií, osudy části zlatého pokladu apod.).

23. října

Poslanecká Sněmovna schválila 128 hlasy vznik 14 vyšších územních samosprávních celků v ČR (o vzniku krajů či zemí hovoří Ústava ČR); ústavní zákon nepodpořila KSČM (navrhovala jen 9 krajů) a SPR-RSČ (žádala spolkové uspořádání - Praha, Čechy, Morava) a část poslanců ODS (prosazovala 27 krajů). Nové územní uspořádání se má realizovat od roku 2000.

Dosavadní ministr zahraničí a místopředseda vlády J. Zieleniec (ODS) nečekaně rezignoval ze svých funkcí; jeho nástupcem v ministerské funkci se stal 8. listopadu J. Šedivý (došlo také k jmenování dalších dvou nových ministrů). Krize vládní koalice se výrazně prohloubila.

24. října

Vedení KDU-ČSL vydalo prohlášení, v němž požadovalo přípravu nového programového prohlášení vlády a hlasování ve Sněmovně o důvěře vládě. Vedení ODS tento požadavek rezolutně odmítlo.

5. listopadu

Vláda odeslala do sídla NATO v Bruselu oficiální přihlášku ke vstupu do Aliance.

8. listopadu

Na Staroměstském náměstí v Praze proběhla demonstrace organizovaná Českomoravskou komorou odborových svazů, na níž se volalo po odstoupení vlády premiéra Klause.

10.-13. listopadu

Na mnoha místech republiky (Praha, Brno, Olomouc, Liberec, Hradec Králové apod.) proběhly demonstrace proti narůstajícím projevům rasismu a nenávisti v české společnosti; byly vyvolány vraždou soudánského studenta skinem v pražské vysokoškolské koleji.

26. listopadu

Česká republika ustavila svou misi při NATO v Bruselu.

27. listopadu

Vrcholila aféra v ODS s anonymními sponzory a skandál kolem tajného konta této strany ve Švýcarsku; následovala hluboká vnitrostranická krize.

28. listopadu

Politické napětí mezi koaličními partnery (ODS, KDU-ČSL, ODA) vedlo k demisi lidoveckých ministrů. Část vedení ODS vyzvala premiéra V. Klause k demisi (druhý den se k výzvě přidal i prezident V. Havel).

29. listopadu

Po osmi měsících vystřídal ve funkci předsedy ODA M. Žantovského J. Skalický.

30. listopadu

Prezident V. Havel přijal v Lánech demisi vlády V. Klause a současně pověřil dosavadní vládu výkonem funkce až do sestavení nového kabinetu. V ČR vypukla vládní krize.

1. prosince

Došlo k ustavení tzv. politického klubu, občanského sdružení, které si kladlo za cíl "konkurovat politickým stranám jako platforma realistického politického programu a instrument k ozdravení politické atmosféry v ČR"; mezi zakládajícími členy byli mj. J. Wagner, R. Battěk, M. Kocáb.

8. prosince

Prezident V. Havel pověřil předsedu KDU-ČSL J. Luxe, aby vedl politické rozhovory směřující k sestavení nové vlády.

9. prosince

Prezident V. Havel ve svém projevu před oběma komorami Parlamentu ČR podrobil zdrcující kritice vládu i samotného premiéra Klause.

10. prosince

V. Havel se stal oficiálním kandidátem na další pětileté prezidentské období.

13. prosince

Česká republika obdržela v Lucemburku spolu s dalšími 10 kandidáty oficiální pozvání ke vstupu do Evropské unie.

16. prosince

Ministři zahraničí 16 členských zemí NATO podepsali v Bruselu protokoly o přistoupení ČR, Maďarska a Polska k Alianci; dokumenty se počínaje rokem 1998 stanou předmětem ratifikace v parlamentech 19 států (16 členských a 3 uchazečských).

17. prosince

Prezident V. Havel jmenoval dosavadního guvernéra České národní banky J. Tošovského novým předsedou vlády a požádal ho, aby mu navrhl ke jmenování nový kabinet.

30. prosince

Designovaný český premiér J. Tošovský oznámil složení své vlády; v 17členném kabinetu zasedli 4 členové ODS (avšak nedelegovaní vedením strany), po 3 lidovcích a členech ODA, 7 nestraníků (do vlády navrženo 9 "nováčků"). Novou vládu jmenoval prezident V. Havel 2. ledna 1998.

1998

13. ledna

Oznámeno založení přípravného výboru nové politické strany Občanská koalice - Politický klub; 29. března t. r. byl zvolen do čela strany J. Wagner.

17. ledna

Měsíc po ustavení platformy ODS bylo rozhodnuto 247 signatáři na setkání v Litomyšli o vzniku pravicové strany Unie svobody (US); na prvním republikovém shromáždění v Nymburku byl zvolen 22. února t. r. předsedou J. Ruml.

20. ledna

Na historicky první společné schůzi obou komor Parlamentu ČR proběhla ve Španělském sále Pražského hradu volba prezidenta. V 1. kole byli navrženi tři kandidáti - V. Havel (v Senátu získal 39 hlasů, ve Sněmovně 91 hlas), S. Fischer (5 hlasů v Senátu, 26 hlasů ve Sněmovně) a M. Sládek (1 hlas v Senátu, 22 hlasy ve Sněmovně); nikdo však nebyl zvolen. Do 2. kola postoupil jen V. Havel; při tomto hlasování získal 47 hlasů v Senátu a 99 hlasů ve Sněmovně (přesně tolik bylo třeba ke zvolení) a stal se opět prezidentem ČR.

28. ledna

Vláda J. Tošovského získala po dramatickém zákulisním vyjednávání důvěru v Poslanecké sněmovně (pro hlasovali 123 poslanci ČSSD, KDU-ČSL, ODA a US).

2. února

Prezident V. Havel udělil amnestii; v té době se nacházelo ve věznicích 22 005 odsouzených a obviněných, na základě amnestie bylo propuštěno 566 obviněných a 365 odsouzených.

20. února

V ODA se prohloubila krize v důsledku sponzorských skandálů s tajnými dárci (5,7 milionu Kč z Panenských ostrovů). Předseda ODA a vicepremiér J. Skalický podal demisi, neboť nebyl schopen vysvětlit aféry své strany kolem financování; novým předsedou ODA byl 5. dubna zvolen D. Kroupa.

22. února

Čeští hokejoví reprezentanti vybojovali na XVII. zimních olympijských hrách v japonském Naganu olympijské zlato. Hlavní město Praha jim přichystalo mohutné uvítání, vrcholící na Staroměstském náměstí (přivítalo je na 150 000 lidí).

16. března

Po odvysílání pořadu České televize o schůzce čelných představitelů ČSSD (M. Zemana a K. Machovce) s čechošvýcarskými podnikateli v roce 1995, jež se týkala jejich nabídky finanční podpory sociální demokracii výměnou za zajištění významných míst v hospodářské a politické sféře, propukla tzv. bamberská aféra.

27. března

Proti záměru vlády prodat státní podíly v některých uhelných a těžebních společnostech vstoupilo na 30 000 horníků severočeských revírů do stávkové pohotovosti; po jednáních se zástupci vlády (ministry J. Luxem a K. Kühnlem) byla pohotovost 2. dubna odvolána.

31. března

V belgické metropoli Bruselu zahájila česká delegace vedená ministrem zahraničí J. Šedivým přímé bilaterální rozhovory o podmínkách vstupu republiky do Evropské unie; jednání probíhala v rámci procesu rozšiřování unie o 11 kandidátů ze střední a východní Evropy a Kypru.

3. dubna

Parlament ČR přijal ústavní zákon o bezpečnosti republiky, umožňující vyhlášení stavu ohrožení, pokud jsou "ohroženy demokratické základy státu"; do zákona bylo prosazeno i právo na stávku. Část opozice (KSČM a SPR-RSČ) upozorňovala na možnost zneužití tohoto zákona. Sněmovna současně přijala nový vysokoškolský zákon (s platností od 1. 1. 1999), který připouští zakládat soukromé vysoké školy; hojně diskutované zavedení školného bylo zamítnuto.

7. dubna

Ve Vladislavském sále Pražského hradu vyvrcholily za účasti prezidenta V. Havla oslavy 650. výročí založení Karlovy univerzity.

14. dubna

Během ozdravného pobytu v rakouských Alpách došlo k náhlému zhoršení zdravotního stavu prezidenta V. Havla. Po převozu na kliniku v Innsbrucku byl v kritickém stavu operován s podezřením na perforaci tlustého střeva. V následujících dnech se zde podrobil tracheostomii; jeho další léčba probíhala v letních měsících v pražské Ústřední vojenské nemocnici.

15. dubna

Naprostou většinou 154 proti 38 hlasům schválila Poslanecká sněmovna přistoupení ČR k Severoatlantické smlouvě (proti hlasovali komunističtí a republikánští poslanci). Druhá komora českého Parlamentu, Senát, schválila vstup do NATO 30. dubna t. r.; pro hlasovali 64 senátoři, proti byli tři a dva se zdrželi hlasování.

13. května

Na tiskové konferenci zveřejnila ODS výsledky forenzního auditu, který zjistil porušování zákonů, chyby v účetnictví a další nedostatky (např. krácení daní, černé fondy) v hospodaření této strany.

16. května

Několik ekologických a anarchistických skupin uspořádalo v Praze demonstraci (pod názvem Global Street Party 98 - Globální pouliční slavnosti), která na několika místech přerostla v ničivé řádění a rabování.

20. května

Na 5 tisíc zemědělců z celé ČR protestovalo na Staroměstském náměstí v Praze proti špatnému stavu českého zemědělství.

8. června

Deset odborových svazů státních zaměstnanců vyhlásilo jednodinovou výstražnou stávkou za dvacetiprocentní zvýšení platů; zúčastnilo se jí na 800 000 státních zaměstnanců.

19. a 20. června

Proběhly předčasné volby do Poslanecké sněmovny; nejvíce hlasů získala ČSSD (32,31 %), za ní skončila ODS (27,74 %), třetí se umístila KSČM (11,03 %), následovaly KDU-ČSL (9 %) a US (8,60 %); z dosavadních parlamentních stran se do nové Sněmovny nedostala SPR-RSČ (3,9 %). Rozložení křesel ve sněmovně bylo následující: ČSSD - 74, ODS - 63, KSČM - 24, KDU-ČSL - 20, US - 19. Předsedou Sněmovny byl 17. července zvolen V. Klaus (ODS).

22. června

Prezident V. Havel po sérii dvoustranných konzultací na Pražském hradě s šéfy ČSSD, ODS, KDU-ČSL a US požádal předsedu nejsilnější strany M. Zemana, aby zahájil jednání o budoucí vládě.

9. července

Vedení ČSSD a ODS podepsala smlouvu mezi oběma stranami o vytvoření stabilního politického prostředí v ČR; smlouva umožňovala sestavit menšinovou vládu ČSSD při toleranci ODS. Současně zaručovala nejdůležitější křesla ve Sněmovně (i v Senátu) pro opoziční ODS. Vedení Unie svobody i KDU-ČSL označila dohodu za protiústavní.

17. července

V. Havel přijal z rukou premiéra J. Tošovského demisi dosavadní vlády a současně pověřil tuto vládu, aby vykonávala své pravomoci do nástupu nového kabinetu. J. Tošovský se vrátil do křesla guvernéra České národní banky (jmenován 22. července).

22. července

Prezident V. Havel jmenoval v Trůnním sále Pražského hradu menšinovou "jednobarevnou" vládu ČSSD v čele s M. Zemanem; jediným nestraníkem byl ministr spravedlnosti O. Motejl (od ledna 1990 předseda Nejvyššího soudu ČSFR, funkce mu zůstala i po rozpadu federace).

23. července

Horská oblast okresu Rychnov nad Kněžnou a také menší část Královéhradecka byly postiženy mohutnými přívalovými dešti, které způsobily rozsáhlé povodně; zhruba 30 obcí bylo zaplaveno, obětí se stalo 7 občanů, škody dosáhly částky 1,8 miliardy korun.

19. srpna

Poslanecká sněmovna vyslovila po dvoudenní rozpravě vládě M. Zemana důvěru; přesně v režii smlouvy mezi ČSSD a ODS opustili všichni poslanci Klausovy strany jednací sál, takže stačily 73 hlasy sociálních demokratů k získání podpory.

24. srpna

Na ustavujícím shromáždění v Hradci Králové byla založena nová politická strana s převážně komunálním zaměřením - Volba pro město; předsedou se stal M. Dvořák.

1. září

Předsedové KDU-ČSL (J. Lux), Unie svobody (J. Ruml), ODA (D. Kroupa) a DEU (R. Majzlík) uzavřeli koaliční smlouvu pro podzimní senátní volby.

2. září

Vláda v souvislosti se vstupem ČR do NATO přijala usnesení, jímž uložila zpravodajským službám, aby prošetřovaly osoby vykonávající funkce ve strategicky významných organizacích a obchodních společnostech s významnou majetkovou účastí státu.

23. září

V rámci protikorupční akce "čisté ruce" založila vláda Výbor na ochranu ekonomických zájmů, v jehož čele stanul premiér M. Zeman.

24. září

Předseda KDU-ČSL J. Lux rezignoval vzhledem k chronické leukémii na stranickou funkci i na předsednictví v poslaneckém klubu; úřadujícím šéfem lidovců se stal J. Kasal.

8. října

ODS oficiálně představila svou patnáctičlennou stínovou vládu v čele s V. Klausem.

12.-14. října

Ve Vladislavském sále Pražského hradu proběhla mezinárodní konference Fórum 2000 věnovaná globalizaci a perspektivám světového vývoje; zúčastnilo se jí více než 50 předních světových ekologů, politologů a činitelů veřejného života.

14. října

Podle zprávy Rady Evropy o demografickém vývoji v Evropě ubývá od roku 1994 počet obyvatel ČR. Koncem roku 1997 žilo v ČR 10 299 tisíc lidí; průměrný věk českých mužů činil 70,5 roku (23. místo mezi 40 státy Rady Evropy), u žen byl průměrný věk 77,5 roku (24. místo).

Sněmovna v prvním čtení neschválila vládní návrh zákona o státním rozpočtu na rok 1999 se schodkem 26,8 miliardy korun.

23. října

Informace, že prezident V. Havel neudělí bývalému vídeňskému starostovi H. Zilkovi kvůli podezření ze spolupráce s StB navržený Řád bílého lva IV. třídy, odstartovala politickou aféru; ta byla "ukončena" Zilkovou cestou do Prahy 8. prosince 1998 a přijetím u V. Havla, který vyjádřil politování nad aférou a omluvil se H. Zilkovi za "ten díl viny, který nese jeho kancelář".

10. listopadu

Ministr zahraničí J. Kavan zahájil v Bruselu jednání o vstupu ČR do Evropské unie.

11. listopadu

Ostrou reakci katolické církve vyvolal návrh vlády na složení komise pro řešení vztahu mezi státem a církvemi; kardinál M. Vlk odmítl účast v práci této komise a zpochybnil důvěryhodnost vlády ČSSD. Vláda a katolická církev se dostaly do nejostřejšího konfliktu po listopadu 1989. Za zprostředkování prezidenta V. Havla vláda 23. listopadu 1998 dialog s křesťanskými církvemi obnovila.

13.-14. listopadu

Proběhly volby do obecních zastupitelstev a 1. kolo do třetiny Senátu; v komunálních volbách se volilo do 6184 obecních zastupitelstev a 134 městských, obvodních a místních částí statutárních měst. Nejvíce mandátů získali nezávislí kandidáti (13,17 %) před KDU-ČSL (11,4 %). 1. kolo senátních voleb vyznělo nejlépe pro ODS: do 2. kola postoupilo 22 kandidátů ODS, 15 kandidátů ČSSD, 14 zástupců tzv. čtyřkoalice a 3 kandidáti KSČM. Volební účast byla 42,3 %.

20.-21. listopadu

Ve 27 obvodech proběhlo 2. kolo senátních voleb za účasti 20,36 % oprávněných voličů. Nejvíce senátorů získala čtyřkoalice (13), ODS obdržela 9 míst, ČSSD 3 senátory, KSČM 2 senátory. Rozložení v Senátu bylo následující: ODS - 26, ČSSD - 23, KDU-ČSL - 17, US a ODA - 11, KSČM - 4 senátorská místa.

25. listopadu

Poslanci podpořili vládní návrh zákona o státním rozpočtu na rok 1999 a postoupili jej do druhého čtení.

27. listopadu

Traktory a nákladními auty zablokovali mezi 13. a 14. hodinou zemědělci silniční "tahy" na celém území republiky (s výjimkou Prahy), aby tak protestovali proti dotovaným dovozům zemědělských produktů ze zemí EU a upozornili na kritickou situaci v českém zemědělství.

1. prosince

Schválením protokolů o vstupu ČR, Polska a Maďarska do NATO senátem parlamentu Nizozemského království se definitivně uzavřel ratifikační proces ve všech 16 členských zemích Aliance.

4. a 5. prosince

V Drážďanech proběhlo 1. výroční zasedání česko-německého Diskusního fóra; nová německá vláda sice znovu zopakovala stanovisko své předchůdkyně, že považuje "vyhnání sudetských Němců za bezpráví", ale současně potvrdila změnu v dialogu.

11. prosince

K ozdravení české ekonomiky vyvolal V. Klaus schůzku s premiérem M. Zemanem, guvernérem ČNB J. Tošovským a předsedou ČMKOS R. Falbrem.

16. prosince

Po dramatickém průběhu a horečném vyjednávání ČSSD a ODS na základě tzv. opoziční smlouvy byla zvolena (až ve druhém kole a většinou jediného hlasu) do čela Senátu L. Benešová, místopředsedkyně ODS.

1999

15. ledna

S výraznou převahou 114 proti 83 hlasům byl schválen návrh rozpočtu na rok 1999 se schodkem 31 miliard Kč; 27. dubna t. r. bylo oznámeno navýšení schodku na 47,5 miliardy korun.

29. ledna

ČR obdržela oficiální pozvání k přistoupení k Severoatlantické alianci.

8. února

Zveřejněna statistika o počtu nezaměstnaných v ČR; v lednu 1999 dosáhla 8,1 % (tj. 416 940 občanů). Nejvíce lidí bez práce bylo na Moravě a v severních Čechách (Mostecko, Lounsko, Chomutovsko).

24. února

Vláda vydala zprávu o stavu české společnosti. Zvlášť ostré kritice zde bylo podrobeno "nekompetentní vedení transformačního procesu vládami v minulých letech, které způsobilo propad hrubého domácího produktu, což vedlo k hrubé zahraniční zadluženosti kolem 25 miliard dolarů".

26. února

Prezident V. Havel podepsal v Trůnním sále Pražského hradu listinu o přístupu ČR k Severoatlantické smlouvě, čímž byl u nás završen ratifikační proces vstupu ČR do Aliance. Ceremoniál byl narušen pískotem a zapálením kartičky se symbolem NATO jedním z přítomných fotografů.

6. března

Na zámku v Lánech proběhla schůzka šéfů ČSSD (M. Zemana), KDU-ČSL (J. Kasala), US (J. Rumla) a ODA (D. Kroupy) s prezidentem V. Havlem o nutnosti řešit ekonomickou krizi v zemi spolu s ústavními změnami, jež by přiblížily ČR do euroatlantických struktur; Havlovo pozvání odmítla ODS, zástupce KSČM nebyl přizván.

8. března

U příležitosti návštěvy premiéra M. Zemana v Bonnu (SRN) bylo vydáno oboustranné prohlášení, v němž obě vlády vyjádřily snahu "udělat definitivní tlustou čáru za minulostí a nezatěžovat své vztahy právními nebo finančními otázkami".

12. března

V aule Trumanovy knihovny v americkém městě Independence (stát Missouri) se Česká republika spolu s Maďarskem a Polskem stala novým členem NATO, čímž se počet členů Aliance rozrostl na devatenáct. Česká armáda měla v té době 58 tisíc vojáků. Symbolickou tečkou za přijímáním učinilo vztyčení české státní vlajky před sídlem Aliance v Bruselu dne 16. března t. r.

24. března

Vláda ČR vydala prohlášení k zahájení bombardování Jugoslávie leteckými silami osmi států NATO, v němž uvedla, že "dává přednost diplomatickému řešení kosovské krize". Vyjádření českých politiků k vzniklé složité situaci bylo značně nejednotné a rozporuplné. Letadla NATO využívala k náletům i český vzdušný prostor. Nálety na vojenské i civilní cíle v Jugoslávii byly zdůvodňovány nutností zabránit humanitární katastrofě v Kosovu. Spory o smyslu války šly napříč českým politickým spektrem i občanskou veřejností. Nálety byly ukončeny 9. června večer (po 79 dnech).

9.-11. dubna

V Praze proběhl 29. sjezd ČSSD; jejím předsedou byl znovu zvolen M. Zeman.

11. dubna

Česká vláda se vyslovila proti případnému zásahu pozemních sil NATO v Kosovu, avšak nevyloučila možnost účasti našich vojáků při ochraně kosovských uprchlíků na území Albánie.

14. dubna

Po několikátýdenních rozporuplných diskusích schválila vláda tzv. revitalizační program k "znovuvzkříšení českého hospodářství"; opozice přijatou podobu revitalizace podrobila ostré kritice.

Sněmovna i Senát vyslovily souhlas s vysláním české polní nemocnice do Albánie; vlak s první částí jejího vybavení vyjel z Kralup nad Vltavou 28. dubna t. r.

19. dubna

Vláda schválila poskytnutí českých vojenských a civilních letišť (Praha-Ruzyně, Ostrava-Mošnov) pro potřeby letadel Aliance k operacím v Jugoslávii. Vyjádřila rovněž souhlas s pozemním tranzitem jednotek NATO s výzbrojí a municí přes české území; ke schválení obou komor Parlamentu ČR došlo 21. dubna t. r. Podle průzkumu veřejného mínění nadpoloviční většina (56 %) občanů útoky NATO odmítala, jen zhruba třetina s nimi souhlasila.

23. dubna

Ve Washingtonu začalo třídní vrcholné setkání představitelů 19 členských zemí NATO, jehož se poprvé zúčastnila i Česká republika; došlo zde k přijetí nové strategické koncepce "Aliance pro 21. století".

28. dubna

Na letiště Ostrava-Mošnov přiletěla první skupina 115 běženců z Kosova; celkem bylo letecky dopraveno do ČR přes 800 kosovských Albánců. Jejich návrt do vlasti započal 13. srpna 1999.

1. května

Na Národní třídě v Praze došlo k ostrému střetu anarchistů s policií; na 500 anarchistů protestovalo proti shromáždění skinheadů na Střeleckém ostrově.

12. května

Ministr zahraničí J. Kavan seznámil poslance Sněmovny se společným česko-řeckým mírovým plánem k politickému řešení kosovské krize; návrh počítal s aktivním zapojením Rady bezpečnosti OSN do řešení krize, s přerušáním leteckých úderů (na 2-3 dny) jako gesto dobré vůle a se stažením většiny srbských jednotek z Kosova. Mírový plán se setkal s rozporuplnou reakcí, ze strany české opozice byl odmítnut.

Po mnoha letech vedené polemiky rozhodla vláda o dostavbě temelínské jaderné elektrárny; usnesení vlády vyvolalo vlnu nesouhlasu, zejména ekologů (i z Rakouska).

26. května

Vláda schválila kontroverzní návrh tiskového zákona, který ve svých důsledcích může omezovat svobodu slova; kritika návrhu zákona zaznívala především z řad představitelů opozice.

28. května-4. června

Za silných bezpečnostních opatření proběhlo ve Vyškově velitelsko-štábní cvičení Co-Operative Guard 99, jehož se zúčastnilo kolem 2 tisíc vojáků z 26 států NATO a Partnerství pro mír.

29. května

V Českých Budějovicích proběhl sjezd KDU-ČSL; novým předsedou se stal J. Kasal, dosavadní zastupující předseda.

1. června

Na Staroměstském náměstí v Praze protestovalo přes 5 tisíc zemědělců proti kritické situaci v zemědělství.

Severoatlantická aliance poprvé použila české železniční tratě k přepravě vojenské techniky; transport překročil hranici u Domažlic a byl určen pro mírové síly KFOR, jež později působily v Kosovu. Další vlak projel tentýž den železniční stanicí v Ústí nad Labem.

Ve Frýdku-Místku proběhla protestní demonstrace asi 3 tisíc účastníků proti narůstající nezaměstnanosti a proti neschopnosti vlády řešit složitou ekonomickou situaci v ČR (pokles výroby, nevyplácení mezd apod.).

3. června

Sněmovna schválila novelu zákona o penzijním připojištění (s platností od roku 2000), která bude znamenat zvýšení státního příspěvku o čtvrtinu, prodloužení jeho vyplácení a některé daňové úlevy.

5. června

Útokem na budovu amerického velvyslanectví a rvačkami s policisty na Malostranském náměstí skončil v Praze několikahodinový pochod zhruba pěti tisícovek účastníků Global Street Party.

26. června

Vytrvalec E. Zátopek, držitel čtyř olympijských medailí a legenda české atletiky, byl vyhlášen vítězem ankety Olympionik století; medaili století získal zlatý hokejový tým ze ZOH v Naganu 1998.

5. července

Česká průzkumná rota překročila makedonsko-kosovskou hranici a vydala se na sever jihosrbské provincie Kosovo; zde bude ve vesnici Sibovac (v britském sektoru) plnit úkoly v rámci mezinárodní mise KFOR.

23. července

Veřejnosti se představila nově utvořená iniciativa českých intelektuálů a vesměs bývalých politiků Impuls 99, která si klade za cíl "ozdravení politického klimatu v zemi, podporu rozvoje občanské společnosti, řešení společenských problémů a zlepšení vztahů mezi lidmi"; prvními signatáři se stalo na dvě stě osob.

5. srpna

Televize NOVA zahájila vlastní vysílání, čímž vrcholil spor mezi společnostmi CET 21 a Českou nezávislou televizní společností, který měl pokračování v dalších týdnech.

11. srpna

V České republice došlo k částečnému zatmění Slunce; úplné zatmění nastalo v našich zemích v roce 878, 1415 a naposledy 12. května 1706, k dalšímu dojde 7. října 2135.

27.-28. srpna

V Praze proběhlo (po vzájemných útocích mezi kandidáty a za nízké účasti voličů - 33 %) první kolo doplňovacích senátních voleb; z osmi kandidátů přesvědčivě zvítězil Václav Fischer (nezávislý, 71 %).

3. září

Bankovní rada České národní banky vyřadila Moravia banku, a. s., ze stabilizačního programu a současně zahájila vůči ní správní řízení o odnětí bankovní licence; jednalo se již o sedmnáctou českou banku (od září 1993), která musela nedobrovolně ukončit činnost.

28. září

Na tzv. svatováclavské konferenci byla uzavřena nová koaliční dohoda čtyřkoalice (Unie svobody, KDU-ČSL, ODA a DEU) s proklamovaným cílem vyhrát příští volby.

5. října

Čtyřkoalice předložila pokus o analýzu připravenosti České republiky na vstup do Evropské unie; dokument byl zveřejněn na Internetu a předán zástupcům EU, což vyvolalo vnitropolitickou roztržku.

Panovníci a prezidenti

Panovníci Velké Moravy

Mojmír I. 830-846

Rostislav (Rastislav) 846-870

Svatopluk 871-894

Mojmír II. 894-907(?)

Česká knížata

Bořivoj ?-888/889 (?)

Spytihněv 894/895?-915

Vratislav 915-921

Václav 922/925-929/935

Boleslav I. 929/935-972

Boleslav II. 972-999

Boleslav III. 999-1002, 1003

Vladivoj 1002-1003

Jaromír 1003

Boleslav Chrabrý 1003-1004

Jaromír 1004-1012

Oldřich 1012-1033

Jaromír 1033-1034

Oldřich 1034

Břetislav I. 1034/1035-1055

Spytihněv II. 1055-1061

Vratislav II. 1061-1092

(od r. 1085 král)

Konrád I. Brněnský 1092

Břetislav II. 1092-1100

Bořivoj II. 1100-1107

Svatopluk 1107-1109

Vladislav I. 1109-1117

Bořivoj II. 1117-1120

Vladislav I. 1120-1125

Soběslav I. 1125-1140

Vladislav II. 1140-1172

(od r. 1158 král)

Bedřich 1172-1173

Soběslav II. 1173-1178

Bedřich 1178-1189

Konrád II. Ota 1189-1191

Václav II. 1191-1192

Přemysl Otakar I. 1192-1193

Jindřich Břetislav 1193-1197

Vladislav Jindřich 1197

Čeští králové

Přemysl Otakar I. 1197-1230

(od r. 1198 král)

Václav I. 1230-1253

Přemysl Otakar II. 1253-1278

Václav II. 1283-1305

(v l. 1300-1305 zároveň král polský)

Václav III. 1305-1306

(v l. 1301-1305 zároveň král uherský)

Jindřich Korutanský 1306

Rudolf I. Habsburský 1306-1307

Jindřich Korutanský 1307-1310

Jan Lucemburský 1310-1346

Karel IV. 1346-1378

(zároveň král a od r. 1355 císař římskoněmecký)

Václav IV. (1363) 1378-1419

(do r. 1400 zároveň král římskoněmecký)

Zikmund Lucemburský (1419) 1436-1437

(na českého krále korunován r. 1420, po dobu husitské revoluce nevládl. Zároveň král uherský a římskoněmecký, od r. 1433 císař římskoněmecký.)

Albrecht II. Habsburský 1437-1439

(zároveň král uherský a římskoněmecký)

Ladislav I. Pohrobek 1453-1457

(zároveň král uherský)

Jiří z Poděbrad 1458-1471

(v l. 1452-1458 zemským správcem za nezletilého Ladislava)

Matyáš Korvín 1469-1490

Vladislav II. Jagellonský 1471-1516

(od r. 1490 zároveň král uherský)

Ludvík Jagellonský 1516-1526

(zároveň král uherský)

Ferdinand I. Habsburský 1526-1564

(zároveň král uherský a římskoněmecký, od r. 1556 císař římskoněmecký)

Maxmilián II. 1564-1576

(zároveň král uherský a císař římskoněmecký)

Rudolf II. 1576-1611

(zároveň král uherský a císař římskoněmecký)

Matyáš 1611-1619

(zároveň král uherský a římskoněmecký)

Ferdinand II. Štýrský 1619

(zároveň král uherský a římskoněmecký)

Fridrich Falcký 1619-1620

Ferdinand II. Štýrský 1620-1637

(zároveň král uherský a římskoněmecký)

Ferdinand III. 1637-1657

(zároveň král uherský a římskoněmecký)

Leopold I. 1657-1705

(zároveň král uherský a římskoněmecký)
Josef I. 1705-1711
(zároveň král uherský a římskoněmecký)
Karel VI. 1711-1740
(zároveň král uherský a římskoněmecký)
Marie Terezie 1740-1780
(zároveň královna uherská)
Karel III. 1741-1742
(zároveň král římskoněmecký)
Josef II. 1780-1790
(zároveň král uherský a císař římskoněmecký)
Leopold II. 1790-1792
(zároveň král uherský a císař římskoněmecký)
František II. 1792-1835
(zároveň král uherský a do r. 1806 císař římskoněmecký, od r. 1804 císař rakouský jako František I.)
Ferdinand V. (I.) 1835-1848
(zároveň císař rakouský a král uherský)
František Josef I. 1848-1916
(zároveň císař rakouský a král uherský)
Karel I. 1916-1918
(zároveň císař rakouský a král uherský)

Prezidenti

Tomáš Garrigue Masaryk 1918-1935
Edvard Beneš 1935-1938
Emil Hácha 1938-1939
Emil Hácha 1939-1945
(tzv. státní prezident)
Edvard Beneš 1940-1945
(prezident republiky v emigraci)
Edvard Beneš 1945-1948
Klement Gottwald 1948-1953
Antonín Zápotocký 1953-1957
Antonín Novotný 1957-1968
Ludvík Svoboda 1968-1975
Gustáv Husák 1975-1989
Václav Havel 1989-

VLÁDY HABSBURSKÉ MONARCHIE V LETECH 1848-1867

20. 3. 1848-7. 5. 1848

Předseda min. rady: hr. Franz Kolowrat-Liebsteinsky od 18. 4. 1848 převzal prezidiální funkci min. zahraničí hr. Karl Ficquelmont

Ministr

vnitřní: funkci vykonával šéf spojené dvorské kanceláře Franz v. Pillersdorf

financí: funkci vykonával šéf dvorské komory Karl F. v. Kübeck, od 2. 4. 1848 pak Philipp v. Krauss

kultury a vyučování: od 26. 3. 1848 Franz v. Sommaruga

spravedlnosti: od 20. 3. 1848 hr. Ludwig Taaffe, od 22. 4. 1848 Franz v. Sommaruga

8. 5. 1848-18. 7. 1848

Předseda min. rady: Franz v. Pillersdorf, od 8. 7. 1848 Anton v. Doblhoff-Dier

Ministr

vnitřní: Franz v. Pillersdorf

financí: od 11. 5. 1848 Philipp v. Krauss

kultury a vyučování: Franz v. Sommaruga

spravedlnosti: Franz v. Sommaruga

veřejných prací: Andreas Baumgartner

obchodu: Anton v. Doblhoff-Dier

18. 7. 1848-21. 11. 1848

Předseda min. rady: ministr zahraničí Johann F. v. Wessenberg

Ministr

vnitřní: Anton v. Doblhoff-Dier do 11. 10. 1848

financí: Philipp v. Krauss

kultury a vyučování: Anton v. Doblhoff-Dier do 11. 10. 1848

spravedlnosti: Alexander Bach

veřejných prací: Ernst Schwarzer; od 23. 9. 1848 do 10. 10. 1848 Theodor Hornbostel

obchodu: Theodor Hornbostel do 10. 10. 1848

22. 11. 1848-5. 4. 1852

Předseda vlády: kn. Felix Schwarzenberk

Ministr

vnitřní: hr. Franz Stadion; od 17. 5. 1849 provizorně a od 28. 7. 1849 definitivně Alexander Bach

financí: Philipp v. Krauss; od 23. 5. 1851 Andreas Baumgartner; od 26. 12. 1851 splynulo ministerstvo s min. obchodu

kultury a vyučování: hr. Franz Stadion; od 17. 5. 1849 provizorně Ferdinand v. Thinnfeld; od 28. 7. 1849 definitivně hr. Leo Thun-Hohenstein

spravedlnosti: Alexander Bach; od 28. 7. 1849 Anton v. Schmerling; od 23. 1. 1851 Karl v. Krauss

obchodu: Karl Ludwig v. Bruck; od 23. 5. 1851 Andreas Baumgartner

nerostného bohatství a těžby: Ferdinand v. Thinnfeld

bez portfeje: Franz v. Kulmer od 2. 12. 1848 do 22. 1. 1852 jako ministr pro chorvatské záležitosti; od 28. 7. 1849 hr. Franz v. Stadion

11. 4. 1852-21. 8. 1859

Předseda min. konference: od 9. 4. 1852 do 11. 4. 1852 provizorně Alexander Bach; od 11. 4. 1852 min. zahr. hr. Carl F. Buol-

-Schaunstein; od 17. 5. 1859 hr. Johann B. Rechberg-Rothenlöwen

Ministr

vnitra: Alexander Bach

financí: Andreas Baumgartner do 14. 1. 1855; od 10. 3. 1855 Karl Ludwig v. Bruck

kultu a vyučování: hr. Leo Thun-Hohenstein

spravedlnosti: Karl v. Krauss; od 18. 5. 1857 hr. Franz Nádasdy

obchodu: Andreas Baumgartner do 14. 1. 1855; od 7. 2. 1855 Georg Otto v. Toggenburg

nerostného bohatství a těžby: Ferdinand v. Thinnfeld do 17. 1. 1853, kdy bylo toto

ministerstvo zrušeno

- šéf nejvyššího policejního úřadu: od 20. 3. 1857 Johann v. Kempen-Fichtenstamm

- první generální adjutant císaře: od 25. 1. 1857 hr. Carl Grünne

bez portfeje: hr. Franz v. Stadion do 8. 7. 1853

21. 8. 1859-4. 2. 1861

Předseda min. konference: ministr zahraničí hr. Johann B. Rechberg

Ministr

vnitra: hr. Agenor Goluchowski, od 20. 10. 1860 s titulem státního ministra; od 13. 12. 1860

Anton v. Schmerling

financí: Karl L. v. Bruck; od 23. 4. 1860 správcem min. financí Ignaz v. Plener

kultu a vyučování: hr. Leo Thun do 20. 10. 1860, kdy agenda přešla do kompetence

státního ministra

spravedlnosti: hr. Franz Nádasdy; od 20. 10. 1860 Josef v. Lasser

policie: Alexander v. Hübner; od 21. 10. 1859 Adolph Thierry; od 20. 10. 1860 Karl v.

Mecsery

bez portfeje: od 20. 10. 1860 hr. Anton Szecsen

4. 2. 1861-27. 7. 1865

Předseda min. konference: arcivévoda Rainer Habsburský; od 26. 6. 1865 provizorně min. zahr. hr. Mensdorff-Pouilly

Státní ministr: Anton v. Schmerling

Ministr

financí: Ignaz v. Plener; od 5. 6. 1864 správcem min. financí Ludwig v. Holzgethan

politické správy: Josef v. Lasser

spravedlnosti: Adolf v. Pratobevera; od 18. 12. 1862 Franz Hein

obchodu: hr. Matthias Wickenburg; od 26. 12. 1862 správcem min. obchodu Josef v.

Kalchberg, od 20. 10. 1863 ministrem

policie: Karl v. Mecsery

námořnictví: od zřízení 26. 1. 1862 provizorním správcem hr. Matthias Wickenburg; od 30. 8. 1862 ministrem Friedrich v. Burger

bez portfeje: hr. Anton Szecsen; od 19. 7. 1861 hr. Moric Esterházy

27. 7. 1865-7. 2. 1867

Předseda min. konference: státní ministr hr. Richard Belcredi (i ministr policie)

Ministr

financí: hr. Johann Larisch-Mönich; od 21. 1. 1867 správcem min. financí Franz v. Becke
spravedlnosti: Emanuel v. Komers

obchodu: obsazeno 23. 9. 1865 Bernhardem v. Wüllerstorffem

bez portfeje: hr. Moric Esterházy do 30. 10. 1866

VLÁDY PŘEDLITAVSKA V LETECH 1867-1918

7. 2. 1867-23. 12. 1867

Předseda vlády: státní ministr Friedrich F. Beust; od 27. 6. 1867 hr. Eduard Taaffe ve
funkci nám. min. předsedy

Ministr

vnitra: od 2. 3. 1867 hr. Eduard Taaffe

financí: Franz v. Becke

kultu a vyučování: od 2. 3. 1867 hr. Eduard Taaffe; od 27. 6. 1867 správcem ministerstva
Anton v. Hye

spravedlnosti: Emanuel v. Komers; od 27. 6. 1867 Anton v. Hye

obchodu: Bernhard v. Wüllerstorff; od 18. 4. 1867 správcem ministerstva Franz v. Becke

30. 12. 1867-1. 2. 1870

Předseda vlády: kn. Carlos Auersperg; od 8. 9. 1868 hr. Eduard Taaffe, který byl do této
doby náměstkem min. předsedy

Ministr

vnitra: Karl v. Giskra

financí: Rudolf Brestl

kultu a vyučování: Leopold v. Hasner

spravedlnosti: Eduard Herbst

obchodu: Ignaz v. Plener

zemědělství: hr. Alfred Potocki

zeměbrany: správcem ministerstva hr. Eduard Taaffe

bez portfeje: Johann v. Berger

1. 2. 1870-12. 4. 1870

Předseda vlády: Leopold v. Hasner

Ministr

vnitra: Karl v. Giskra

financí: Rudolf Brestl

kultu a vyučování: Karl v. Stremayr

spravedlnosti: Eduard Herbst

obchodu: Ignaz v. Plener

zemědělství: Anton v. Banhans

zeměbrany: pol. maršál Johann v. Wagner

13. 4. 1870-4. 2. 1871

Předseda vlády: hr. Alfred Potocki

Ministr

vnitra: hr. Eduard Taaffe

financí: správcem ministerstva sekční šéf Karl Distler; od 5. 5. 1870 Ludwig v. Holzgethan prozatímně; od 28. 6. 1870 definitivně ministrem

kultu a vyučování: správcem ministerstva dvor. rada Adolf v. Tschabuschnigg; od 28. 6. 1870 ministrem Karl v. Stremayr

spravedlnosti: Adolf v. Tschabuschnigg

obchodu: správcem ministerstva sekční šéf Sisinio de Pretis

zemědělství: Alexander v. Petrino jako správce, od 28. 6. 1870 jako ministr

zeměbrany: správcem od 5. 5. 1870 hr. Eduard Taaffe; pak ministrem

hr. Victor Widmann-Sedlnitzky do 28. 6. 1870, poté správcem hr. Alfred Potocki

5. 2. 1871-26. 10. 1871

Předseda vlády: hr. Karl Hohenwart

Ministr

vnitra: hr. Karl Hohenwart

financí: Ludwig v. Holzgethan

kultu a vyučování: Josef Jireček

spravedlnosti: Karel Habietinek

obchodu: Albert E. F. Schäffle

zemědělství: správcem ministerstva Albert E. F. Schäffle

zeměbrany: gen. Heinrich v. Scholl

bez portfeje: Kazimir v. Grocholski

27. 10. 1871-22. 11. 1871

Předseda vlády: Ludwig v. Holzgethan

Ministr

vnitra: provizorním vedením pověřen sekční šéf August v. Wehli

financí: Ludwig v. Holzgethan

kultu a vyučování: provizorním vedením pověřen sekční šéf Karl Fidler

spravedlnosti: provizorním vedením pověřen sekční šéf Georg v. Mitis

obchodu: provizorním vedením pověřen sekční šéf Otto v. Wiedenfeld

zemědělství: provizorním vedením pověřen sekční šéf Ludwig v. Possinger

zeměbrany: gen. Heinrich v. Scholl

bez portfeje: Kazimir v. Grocholski

26. 11. 1871-15. 2. 1879

Předseda vlády: kn. Adolf Auersperg

Ministr

vnitra: Anton v. Lasser; od 4. 7. 1878 vedl ministerstvo kn. A. Auersperg

financí: provizorním vedením pověřen Ludwig v. Holzgethan; od 15. 1. 1872 ministrem Sisinio de Pretis

kultu a vyučování: Karl v. Stremayr

spravedlnosti: Julius v. Glaser

obchodu: Anton v. Banhans; od 19. 5. 1875 Johann v. Chlumecky
zemědělství: Johann v. Chlumecky; od 19. 5. 1875 hr. Hieronymus Mannsfeld
zeměbrany: správcem ministerstva gen. Julius v. Horst; od 21. 4. 1873 ministrem
bez portfeje: Josef Unger; od 21. 4. 1873 Florian v. Ziemiakowski (pro haličské záležitosti)

18. 2. 1879-12. 8. 1879

Předseda vlády: Karl v. Stremayr

Ministr

vnitřní: hr. Eduard Taaffe

financí: Sisinio de Pretis

kultu a vyučování: Karl v. Stremayr

spravedlnosti: Julius v. Glaser

obchodu: Johann v. Chlumecky

zemědělství: hr. Hieronymus Mannsfeld

zeměbrany: gen. Julius v. Horst

bez portfeje: Florian v. Ziemiakowski

13. 8. 1879-11. 11. 1893

Předseda vlády: hr. Eduard Taaffe

Ministr

vnitřní: hr. Eduard Taaffe

financí: správcem ministerstva Emil v. Chertek; od 16. 2. 1880 ministrem Karl v. Kriegssau;

od 26. 6. 1880 Julian v. Dunajewski; od 2. 2. 1891 Emil Steinbach

kultu a vyučování: správcem ministerstva Karl v. Stremayr; od 16. 2. 1880 ministrem

Siegmund v. Conrad-Eybisfeld; od 5. 11. 1885 Paul v. Gautsch

spravedlnosti: Karl v. Stremayr; od 26. 6. 1880 Moritz v. Streit; od 14. 1. 1881 správcem

min. spravedlnosti Alois Pražák; od 11. 10. 1888 hr. Friedrich Schönborn

obchodu: Karl v. Korb-Weidenheim; od 26. 6. 1880 Alfred v. Kremer; od 14. 1. 1881 Felix v.

Pino-Friedenthal; od 26. 6. 1886 Olivier de Bacquehem

zemědělství: hr. Julius Falkenhayn

zeměbrany: gen. Julius v. Horst; od 26. 6. 1880 gen. hr. Zeno Welsersheimb

bez portfeje: hr. Gangolf Kuenburg, odstoupil 27. 11. 1892; Alois Pražák (1881-1888

správcem min. spravedlnosti), poté do odstoupení 4. 8. 1892 opět min. bez portfeje;

Florian v. Ziemiakowski; od 11. 10. 1888 Philipp v. Zaleski

12. 11. 1893-19. 6. 1895

Předseda vlády: kn. Alfred Windischgrätz

Ministr

vnitřní: Olivier de Bacquehem

financí: Ernst v. Plener

kultu a vyučování: Stanislaus v. Madeyski

spravedlnosti: hr. Friedrich Schönborn

obchodu: hr. Gundacker Wurmbrand

zemědělství: hr. Julius Falkenhayn

zeměbrany: gen. hr. Zeno Welsersheimb

bez portfeje: Apollinar v. Jaworski jako ministr pro haličské záležitosti

20. 6. 1895-30. 9. 1895

Předseda vlády: hr. Erich Kielmansegg

Ministr

vnitra: hr. Erich Kielmansegg

financí: Eugen v. Böhm-Bawerk

kultu a vyučování: provizorním správcem sekční šéf Eduard Rittner

spravedlnosti: provizorním správcem sekční šéf Karl v. Krall-Krallenberg

obchodu: provizorním správcem sekční šéf Heinrich v. Witttek

zemědělství: provizorním správcem sekční šéf Ferdinand v. Blumfeld

zeměbrany: gen. hr. Zeno Welsersheimb

bez portfeje: Apollinar v. Jaworski jako ministr pro haličské záležitosti

2. 10. 1895-28. 11. 1897

Předseda vlády: hr. Kazimir Badeni

Ministr

vnitra: správcem min. vnitra hr. Kazimir Badeni

financí: Leo v. Bilinski (až do povolání min. pro haličské záležitosti Eduarda Rittera spravoval rovněž tento resort)

kultu a vyučování: Paul v. Gautsch

spravedlnosti: hr. Johann Gleispach

obchodu: Hugo v. Glanz-Eicha

zemědělství: hr. Johann Ledebur

zeměbrany: gen. hr. Zeno Welsersheimb

železnic: ministerstvo zřízeno 4. 11. 1895, ministrem jmenován 17. 1. 1896 generál Emil v. Guttenberg

30. 11. 1897-5. 3. 1898

Předseda vlády: Paul v. Gautsch

Ministr

vnitra: správcem min. vnitra Paul v. Gautsch

financí: Eugen v. Böhm-Bawerk

kultu a vyučování: hr. Vinzenz Latour

spravedlnosti: Ignaz v. Ruber

obchodu: Ernst v. Koerber

zemědělství: hr. Arthur Bylandt

zeměbrany: hr. Zeno Welsersheimb

železnic: Heinrich v. Witttek

bez portfeje: od 16. 12. 1897 Hermann v. Loebel jako ministr pro haličské záležitosti

7. 3. 1898-2. 10. 1899

Předseda vlády: hr. Franz Thun

Ministr

vnitra: správcem ministerstva hr. Franz Thun

financí: Josef Kaizl

kultu a vyučování: hr. Arthur Bylandt

spravedlnosti: Ignaz v. Ruber

obchodu: Josef M. Baernreither; od 4. 10. 1898 Josef v. Dipauli-Treuheim

zemědělství: Michael v. Kast
zeměbrany: hr. Zeno Welsersheimb
železnic: Heinrich v. Wittek
bez portfeje: Adam v. Jędrzejowicz jako ministr pro haličské záležitosti

2. 10. 1899-18. 1. 1900

Předseda vlády: hr. Manfred Clary-Aldringen; od 21. 12. 1899 pověřen provizorně
předsednickou funkcí Heinrich v. Wittek

Ministr

vnitřní: Ernst v. Koerber; od 21. 12. 1899 pověřen správou sekční šéf Josef Sturmer
financí: správcem ministerstva sekční šéf Severin v. Kniažolucki; od 21. 12. 1899 správcem
sekční šéf Adolf v. Jorkasch-Koch

kultu a vyučování: správcem ministerstva sekční šéf Wilhelm v. Hartel; od 21. 12. 1899
Alfred v. Bernd

spravedlnosti: Eduard v. Kindinger; od 21. 12. 1899 správcem sekční šéf Ferdinand v.
Schrott

obchodu: správcem ministerstva sekční šéf Franz Stibral

zemědělství: hr. Manfred Clary-Aldringen; od 21. 12. 1899 správcem ministerstva sekční
šéf Ferdinand v. Blumfeld

zeměbrany: hr. Zeno Welsersheimb

železnic: Heinrich v. Wittek

bez portfeje: Kazimir v. Chłędowski jako ministr pro haličské záležitosti

19. 1. 1900-31. 12. 1904

Předseda vlády: Ernst v. Koerber

Ministr

vnitřní: správcem ministerstva Ernst v. Koerber

financí: Eugen v. Böhm-Bawerk; od 26. 10. 1904 Mansuet Kosel

kultu a vyučování: Wilhelm v. Hartel

spravedlnosti: Alois v. Spens-Boden; od 16. 10. 1902 správcem ministerstva E. v. Koerber

obchodu: Guido Call zu Rosenberg

zemědělství: Karl v. Giovanelli; od 26. 10. 1904 hr. Ferdinand Buquoy

zeměbrany: hr. Zeno Welsersheimb

železnic: Heinrich v. Wittek

bez portfeje: Leonhard Piętak jako ministr pro haličské záležitosti; Antonín Rezek do 10.
7. 1903; od 26. 10. 1904 Antonín Randa - oba jako čeští ministři-krajané

1. 1. 1905-1. 5. 1906

Předseda vlády: Paul v. Gautsch

Ministr

vnitřní: hr. Artur Bylandt

financí: Mansuet Kosel

kultu a vyučování: Wilhelm v. Hartel; od 11. 9. 1905 správcem hr. Richard Bienert

spravedlnosti: Franz Klein

obchodu: Quido Call zu Rosenberg; od 11. 9. 1905 pověřen správou ministerstva hr.

Leopold Auersperg

zemědělství: hr. Ferdinand Buquoy

zeměbrany: hr. Zeno Welsersheimb; od 9. 4. 1905 gen. Franz v. Schoenaich
železnic: Henrich v. Wittek; od 2. 5. 1905 správcem sekční šéf Ludwig Wrba
bez portfeje: Leonhard Piętak jako ministr pro haličské záležitosti; Antonín Randa jako
český ministr-krajan

2. 5. 1906-28. 5. 1906

Předseda vlády: princ Konrad Hohenlohe-Schillingsfürst

Ministr

vnitřní: správcem min. vnitra princ K. Hohenlohe-Schillingsfürst

financí: Mansuet Kosel

kultury a vyučování: hr. Richard Bienerth

spravedlnosti: Franz Klein

obchodu: hr. Leopold Auersperg

zemědělství: hr. Ferdinand Buquoy

zeměbrany: gen. Franz v. Schoenaich

železnic: Ludwig Wrba

bez portfeje: Leonhard Piętak jako ministr pro haličské záležitosti; Antonín Randa jako
český ministr-krajan

2. 6. 1906-15. 11. 1908

Předseda vlády: Max W. v. Beck

Ministr

vnitřní: hr. Richard Bienerth

financí: Witold v. Korytowski

kultury a vyučování: Gustav Marchet

spravedlnosti: Franz Klein

obchodu: Josef Fořt; od 9. 11. 1907 František Fiedler

zemědělství: hr. Leopold Auersperg; od 9. 11. 1907 Alfred Ebenhoch

zeměbrany: hr. Franz v. Schoenaich; od 24. 10. 1906 pol. maršál Julius v. Latscher; od 12. 1.
1907 gen. Friedrich v. Georgi

železnic: Julius v. Derschatta

veřejných prací: vytvořeno 6. 3. 1908, dne 21. 3. 1908 jmenován Albert Gessmann

bez portfeje: hr. Albert Dzieduszycki; od 9. 11. 1907 David v. Abrahamowicz jako ministři
pro haličské záležitosti; Bedřich Pacák; od 9. 11. 1907 Karel Prášek jako čeští ministři-
krajané; Heinrich Prade; od 9. 11. 1907 Franz Peschka; od 9. 5. 1908 opět Heinrich Prade
jako němečtí ministři-krajané

15. 11. 1908-28. 6. 1911

Předseda vlády: hr. Richard Bienerth

Ministr

vnitřní: Guido v. Härdtl; od 9. 1. 1911 hr. Max Wickenburg

financí: správcem ministerstva Adolf v. Jorkasch; od 10. 2. 1909 ministrem Leo Bilinski;
od 9. 1. 1911 Robert Meyer

kultury a vyučování: správcem ministerstva Josef Kaněra; od 10. 2. 1909 hr. Karl Stürgkh

spravedlnosti: správcem ministerstva Robert v. Holzknicht; od 10. 2. 1909 ministrem
Victor v. Hochenburger

obchodu: správcem ministerstva Victor Mataja; od 10. 2. 1909 Richard Weisskirchner

zemědělství: Albín Bráf; od 1. 10. 1909 správcem ministerstva sekční šéf Josef v. Pop; od 9.
1. 1911 ministrem Adalbert v. Widmann

zeměbrany: gen. Friedrich v. Georgi
železnic: správcem ministerstva Zdenko v. Forster; od 10. 2. 1909 Ludwig Wrba; od 9. 1. 1911 Stanislaus Głažubinski; od 25. 6. 1911 správcem sekční šéf Victor v. Röhl
veřejných prací: správcem ministerstva hr. Max Wickenburg; od 10. 2. 1909 ministrem August v. Ritt; od 9. 1. 1911 Karl Marek
bez portfeje: David v. Abrahamowicz; od 3. 3. 1909 Ladislav Dulęba; od 9. 1. 1911 hr. Wenzel Zaleski jako ministři pro haličské záležitosti; Jan Žáček, odstoupil 1. 10. 1909 a jeho místo neobsazeno; český ministr-krajan Gustav Schreiner, odstoupil 22. 2. 1910 a jeho místo neobsazeno
28. 6. 1911-3. 11. 1911
Předseda vlády: Paul v. Gautsch
Ministr
vnitřní: hr. Max Wickenburg
financí: Robert Meyer
kultu a vyučování: hr. Karl Stürgkh
spravedlnosti: Victor v. Hochenburger
obchodu: Victor Mataja
zemědělství: Adalbert v. Widmann
zeměbrany: gen. Friedrich v. Georgi
železnic: Victor v. Röhl
veřejných prací: Karl Marek
bez portfeje: hr. Wenzel Zaleski jako ministr pro haličské záležitosti
3. 11. 1911-21. 10. 1916
Předseda vlády: hr. Karl Stürgkh (v době od 15. 5. do 14. 9. 1912 zastupován min. vnitřní K. v. Heinoldem)
Ministr
vnitřní: Karl v. Heinold; od 30. 11. 1915 princ Konrad Hohenlohe-Schillingsfürst
financí: Robert Meyer; od 19. 11. 1911 hr. Wenzel Zaleski; od 5. 10. 1913 správcem sekční šéf August v. Engel, který byl jmenován 21. 10. 1914 ministrem; od 30. 11. 1915 Karl v. Leth
kultu a vyučování: Max v. Hussarek
spravedlnosti: Victor v. Hochenburger
obchodu: Mauriz v. Rössler; od 20. 9. 1912 Rudolf v. Schuster-Bonnot; od 30. 11. 1915 Alexander v. Spitzmüller
zemědělství: správcem ministerstva hr. Wenzel Zaleski; od 19. 11. 1911 ministrem Albín Bráf do 1. 7. 1912; od 20. 9. 1912 Franz Zenker
zeměbrany: gen. Friedrich v. Georgi
železnic: Zdenko v. Forster
veřejných prací: Ottokar v. Trnka
bez portfeje: hr. Wenzel Zaleski; od 19. 11. 1911 Ladislav Dlugosz; od 26. 12. 1912 Zdislaw v. Morawski jako ministři pro haličské záležitosti
31. 10. 1916-20. 12. 1916
Předseda vlády: Ernst v. Koerber
Ministr
vnitřní: Erwin v. Schwarzenau
financí: Karl Marek
kultu a vyučování: Max v. Hussarek
spravedlnosti: Franz Klein

obchodu: Franz Stibral
zemědělství: hr. Heinrich Clam-Martinic
zeměbrany: gen. Friedrich v. Georgi
železnic: gen. Ernst Schaible
veřejných prací: Ottokar v. Trnka
bez portfeje: Michael Bobrzynski jako ministr pro haličské záležitosti
20. 12. 1916-22. 6. 1917
Předseda vlády: hr. Heinrich Clam-Martinic
Ministr
vnitřní: Erasmus v. Handel
financí: Alexander v. Spitzmüller
kultu a vyučování: Max v. Hussarek
spravedlnosti: Josef v. Schenk
obchodu: Karl Urban
zemědělství: úřad nebyl obsazen, od 1. 6. 1917 Ernst v. Seidler
zeměbrany: gen. Friedrich v. Georgi
železnic: Zdenko v. Forster
veřejných prací: Ottokar v. Trnka
bez portfeje: Michael Bobrzynski jako ministr pro haličské záležitosti; Josef M. Baernreither
23. 6. 1917-25. 7. 1918
Předseda vlády: Ernst v. Seidler
Ministr
vnitřní: hr. Friedrich Toggenburg; od 11. 6. 1918 Edmund v. Gayer
financí: správcem ministerstva Ferdinand v. Wimmer
kultu a vyučování: Ludwig Cwiklinski
spravedlnosti: správcem ministerstva Hugo v. Schauer
obchodu: Victor Mataja; od 30. 8. 1917 Friedrich v. Wieser
zemědělství: hr. Ernst Sylva-Tarroucca správcem do 30. 8. 1917; Moritz v. Ertl
zeměbrany: pol. maršál Karl v. Czapp
železnic: Karl v. Banhans
veřejných prací: Emil v. Homann; od 30. 8. 1917 Friedrich v. Wieser
sociální péče: od 1. 1. 1918 Viktor Mataja
zdravotnictví: provizorním vedením pověřen Johann Horbaczewski
bez portfeje: M. v. Twardowski jako ministr pro haličské záležitosti; Ivan v. Žolger od 24. 7. 1917 do 26. 5. 1918; Victor Mataja; Johann Horbaczewski od 30. 8. 1917 do 22. 7. 1918
25. 7. 1918-25. 10. 1918
Předseda vlády: Max v. Hussarek
Ministr
vnitřní: Edmund v. Gayer
financí: Ferdinand v. Wimmer
kultu a vyučování: Georg v. Poray-Madeyski
spravedlnosti: Hugo v. Schauer
obchodu: Friedrich v. Wieser
zemědělství: Ernst v. Sylva-Tarroucca
zeměbrany: pol. maršál Karl v. Czapp
železnic: Karl v. Banhans

veřejných prací: Emil v. Homann
sociální péče: Victor Mataja
zdravotnictví: dne 10. 8. 1918 jmenován Johann Horbaczewski
bez portfeje: Kazimir Galecki jako ministr pro haličské záležitosti
25. 10. 1918-30. 10. 1918
Předseda vlády: Heinrich Lammasch
Ministr
vnitra: Edmund v. Gayer
financí: Josef Redlich
kultu a vyučování: Richard v. Hampe
spravedlnosti: Paul v. Vitorelli
obchodu: Friedrich v. Wieser
zemědělství: hr. Ernst Sylva-Tarroucca
zeměbrany: správcem ministerstva Friedrich v. Lehne
železnic: Karl v. Banhans
veřejných prací: Emil v. Homann
sociální péče: Ignaz Seipel
zdravotnictví: Ivan Horbaczewski
bez portfeje: Kazimir Galecki jako ministr pro haličské záležitosti
Poznámky:

- 1) Ministr zahraničí hr. F. Beust převzal prezidiální funkci a nakrátko také titul státního ministra po odstoupení hr. Belcrediho a nevytvořil v pravém smyslu novou vládu. Po jmenování odpovědné uherské vlády 18. února 1867 se funkce státního ministra stala bezpředmětnou. Celé období vlády Beusta a Taaffeho bylo ve skutečnosti vládním provizóriem a přípravou pro utvoření nové vlády na základě prosincové ústavy. Státní ministerstvo bylo zrušeno 2. března 1867 a vytvořeno nově ministerstvo vnitra a ministerstvo kultu a vyučování. Dne 11. června 1867 bylo zrušeno ministerstvo policie. Dne 23. července 1867 byl hr. Beust jmenován společným rakousko-uherským ministrem zahraničí s titulem říšského kancléře a řízení předlitavských vládních záležitostí převzal hr. Taaffe. Jmenováním uherské vlády zanikla rovněž uherská, sedmihradská a chorvatsko-slavonská dvorní kancelář. Šéfové těchto úřadů byli v letech 1861-1867 rovněž ministři; jako zalitavské politické představitele je v našem přehledu neuvádíme.
- 2) Vedle ministrů v kompetenci pro haličské záležitosti byli v Taaffeho vládě rovněž tzv. ministři-krajani, kteří měli zastupovat národní zájmy. Tak došlo k jmenování hr. Kuenburga a A. Pražáka. Na rozdíl od haličských ministrů však jejich kompetence nebyla vymezena, tj. Pražák nebyl formálně ministrem pro české záležitosti. V odlišném postavení se odrážela jiná situace Haliče a českých zemí v rámci Předlitavska.
- 3) Nejedná se o K. Marka, který byl ministrem v Bienerthově a Gautschově vládě, jde o pouhou shodu jmen.
- 4) Dne 1. června 1917 bylo rozhodnuto o zřízení ministerstva sociální péče a zdravotnictví. Přípravnými pracemi byli pověřeni ministři bez portfeje V. Mataja a J. Horbaczewski. Na podzim 1917 bylo rozhodnuto vytvořit dva samostatné úřady. Ministerstvo sociální péče bylo aktivováno 1. ledna 1918, ministerstvo zdravotnictví až 27. července 1918.

SPOLEČNÍ MINISTŘI HABSBURSKÉ MONARCHIE

(1848-1918)

Ministři zahraničních věcí

Ficquelmont, Karl Ludwig hr. 21. 3. 1848-7. 5. 1848
Wessenberg-Ampringen, Johann Phillip v. 7. 5. 1848-21. 11. 1848
Schwarzenberk, Felix Ludwig Johann kn. 22. 11. 1848-5. 4. 1852
Buol-Schaunstein, Karl Ferdinand hr. 11. 4. 1852-17. 5. 1859
Rechberg und Rothenlöwen, Johann B. hr. 17. 5. 1859-27. 10. 1864
Mensdorff-Pouilly, Alexander hr. 27. 10. 1864-30. 10. 1866
Beust, Friedrich Ferdinand hr. 30. 10. 1866-14. 11. 1871
Andrassy v. Csik-Szent-Király und Kraszna Horka, Julius hr. 14. 11. 1871-22. 9. 1879
Haymerle, Heinrich Karl v. 8. 10. 1879-10. 10. 1881
Kálnoky v. Köröspatak, Gustav Sigmund hr. 20. 11. 1881-15. 5. 1895
Goluchowski v. Goluchowo, Agenor hr. 15. 5. 1895-24. 10. 1906
Aehrenthal, Aloys Leopold Johann
Bapt. hr. Lexa 24. 10. 1906-17. 2. 1912
Berchtold v. u. zu Ungarschitz, Leopold hr. 17. 2. 1912-13. 1. 1915
Burian v. Rajecz, Stephan v. 13. 1. 1915-22. 12. 1916
Czernin v. u. zu Chudenitz, Ottokar hr. 22. 12. 1916-14. 4. 1918
Burian v. Rajecz, Stephan v. 16. 4. 1918-24. 10. 1918
Andrassy v. Csik-Szent-Király und Kraszna Horka, Julius hr. 24. 10. 1918-2. 11. 1918

Ministři války

Zanini, Peter v. pol. maršálek 2. 4. 1848-29. 4. 1848
Latour, Theodor hr. pol. maršálek 29. 4. 1848-6. 10. 1848
Cordon, Franz v. pol. maršálek 22. 11. 1848-2. 6. 1849
Gyulai, Franz hr. pol. maršálek 2. 6. 1849-16. 7. 1850
Csorich, Anton v. pol. maršálek 16. 7. 1850-10. 2. 1853
Degenfeld-Schonburg, August hr. 20. 10. 1860-19. 2. 1864
Frank, Karl R. v. pol. maršálek 19. 2. 1864-6. 9. 1866
John, Franz v. pol. maršálek 6. 9. 1866-18. 1. 1868
Kuhn, Franz v. gen. 18. 1. 1868-14. 6. 1874
Koller, Alexander v. gen. 14. 6. 1874-21. 6. 1876
Bylandt-Rheidt, Arthur hr. 21. 6. 1876-16. 3. 1888
Bauer, Ferdinand v. gen. 16. 3. 1888-24. 7. 1893
Merkl, Rudolf v. - pověřen prozatímním
vedením úřadu jako první sekční šéf 24. 7. 1893-23. 9. 1893
Krieghammer, Edmund v. gen. 23. 9. 1893-17. 12. 1902
Pitreich, Heinrich v. pol. maršálek 17. 12. 1902-24. 10. 1906
Schoenaich, Franz v. gen. 24. 10. 1906-20. 9. 1911
Auffenberg-Komarow, Moritz v. gen. 20. 9. 1911-9. 12. 1912
Krobotin, Alexander v. pol. maršálek 9. 12. 1912-10. 4. 1917
Stöger-Steiner, Rudolf v. gen. 10. 4. 1917-2. 11. 1918

Poznámka:

1) Dne 10. února 1853 bylo ministerstvo války zrušeno a v rámci reorganizace branné

moci vytvořeno ke dni 1. června 1853 vrchní velení armády, jehož šéf se podle potřeby účastnil ministerských konferencí. Od 17. února 1857 do 30. října 1859 zasedal v ministerské konferenci rovněž generální adjutant a císařův pobočník hr. Karl Grünne. V souvislosti s předpokládanými ústavními změnami po válce z roku 1859 bylo ministerstvo války v roce 1860 obnoveno.

VLÁDY ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

(14. 11. 1918-4. 10. 1938)

14. 11. 1918-8. 7. 1919 (vláda všenárodní koalice)

Předseda vlády: Karel Kramář

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Antonín Švehla

financí: Alois Rašín

školství a národní osvěty: Gustav Habrman

národní obrany: Václav Klobučák

spravedlnosti: František Soukup

obchodu: Adolf Stránský

železnic: Isidor Zahradník

veřejných prací: František Staněk

zemědělství: Karel Prášek

sociální péče: Lev Winter

zdravotnictví: Vavro Šrobár

pošt a telegrafů: Jiří Stříbrný

pro správu Slovenska: Vavro Šrobár (od 10. 12.)

výživy lidu: Bohuslav Vrbenský

vojenství: gen. Milan Štefánik

bez portfeje: Mořic Hruban

8. 7. 1919-25. 5. 1920 (vláda rudozelené koalice)

Předseda vlády: Vlastimil Tusar

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Antonín Švehla

financí: Cyril Horáček do 9. 10. 1919; Kuneš Sonntág

školství a národní osvěty: Gustav Habrman

národní obrany: Václav Klobučák

spravedlnosti: František Veselý

obchodu: Ferdinand Heidler

železnic: Jiří Stříbrný do 17. 9. 1919; pak správcem Emil Franke

veřejných prací: Antonín Hampl

zemědělství: Karel Prášek

sociální péče: Lev Winter

zdravotnictví: Vavro Šrobár

pošt a telegrafů: František Staněk

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Milan Hodža (zřízeno 6. 12. 1919)

pro správu Slovenska: Vavro Šrobár

výživy: Fedor Houdek do 30. 3. 1920; od 1. 4. 1920 správcem Kuneš Sonntág

25. 5. 1920-15. 9. 1920 (vláda rudozelené koalice)

Předseda vlády: Vlastimil Tusar

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Antonín Švehla

financí: Karel Engliš

školství a národní osvěty: Gustav Habrman

národní obrany: do 16. 7. 1920 správcem Vlastimil Tusar; pak ministrem Ivan Markovič

spravedlnosti: Alfréd Meissner

průmyslu, obchodu a živností: Kuneš Sonntág

železnic: Jiří Stříbrný

veřejných prací: Bohuslav Vrbenský

zemědělství: Karel Prášek do 24. 6. 1920; pak správcem Kuneš Sonntág

sociální péče: Lev Winter

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Vavro Šrobár

pošt a telegrafů: František Staněk

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Vavro Šrobár

pro správu Slovenska: Ivan Dérer

pro zásobování lidu: Václav Johanis

pro zahraniční obchod: Rudolf Hotowetz

15. 9. 1920-26. 9. 1921 (úřednická vláda)

Předseda vlády: Jan Černý

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Jan Černý

financí: do 21. 3. správcem Karel Engliš; pak ministrem Vladimír Hanačík

školství a národní osvěty: Josef Šusta

národní obrany: gen. Otakar Husák

spravedlnosti: Augustin Popelka

průmyslu, obchodu a živností: Rudolf Hotowetz

železnic: Václav Burger

veřejných prací: od 21. 9. 1920 František Kovařík

zemědělství: Vladimír Brdlík

sociální péče: Josef Gruber

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Ladislav Procházka

pošt a telegrafů: Maxmilián Fatka

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Vladimír Fajnor

pro správu Slovenska: Martin Mičura

pro zásobování lidu: Leopold Průša; 24. 1.-25. 4. 1921 správcem Vladimír Brdlík; pak

správcem Ladislav Procházka

pro zahraniční obchod: správcem Rudolf Hotowetz

26. 9. 1921-7. 10. 1922 (vláda všennárodní koalice)

Předseda vlády: Edvard Beneš

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Jan Černý

financí: Augustin Novák

školy a národní osvěty: Vavro Šrobár

národní obrany: František Udržal

spravedlnosti: Josef Dolanský

průmyslu, obchodu a živnosti: Ladislav Novák

železnic: Jan Šrámek

veřejných prací: Alois Tučný

zemědělství: František Staněk

sociální péče: Gustav Habrman

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Bohuslav Vrbenský

pošt a telegrafů: Antonín Srba

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Ivan Dérer

pro správu Slovenska: Martin Mičura

pro zásobování lidu: správcem Antonín Srba

pro zahraniční obchod: správcem Ladislav Novák, úřad zrušen 19. 1. 1922

7. 10. 1922-9. 12. 1925, demise 15. 11. 1925 (vláda všennárodní koalice)

Předseda vlády: Antonín Švehla

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Jan Malypetr

financí: Alois Rašín; od 24. 2. 1925 Bohdan Bečka

školy a národní osvěty: Rudolf Bechyně; od 3. 10. 1924 správcem Ivan Markovič

národní obrany: František Udržal

spravedlnosti: Josef Dolanský

průmyslu, obchodu a živnosti: Ladislav Novák

železnic: Jiří Stříbrný; od 20. 7. 1925 správcem Emil Franke

veřejných prací: Antonín Srba

zemědělství: Milan Hodža

sociální péče: Gustav Habrman; od 28. 3. 1925 Lev Winter

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Jan Šrámek

pošt a telegrafů: Alois Tučný do 18. 2. 1924; pak správcem Emil Franke

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Ivan Markovič

pro správu Slovenska: Josef Kállay

pro zásobování lidu: Emil Franke

9. 12. 1925-18. 3. 1926 (vláda všennárodní koalice)

Předseda vlády: Antonín Švehla

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: František Nosek

financí: Karel Engliš
školství a národní osvěty: Otakar Srdínko
národní obrany: Jiří Stříbrný
spravedlnosti: Karel Viškovský
průmyslu, obchodu a živností: Jan Dvořáček
železnic: Rudolf Bechyně
veřejných prací: Rudolf Mlčoch
zemědělství: Milan Hodža
sociální péče: Lev Winter
veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Alois Tučný
pošt a telegrafů: Jan Šrámek
pro sjednocení zákonů a organizace správy: Lev Winter správcem do 5. 1. 1926; pak ministrem Ivan Dérer
pro správu Slovenska: Josef Kállay
pro zásobování lidu: Josef Dolanský

18. 3. 1926-12. 10. 1926 (úřednická vláda)

Předseda vlády: Jan Černý

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Jan Černý

financí: Karel Engliš

školství a národní osvěty: Jan Krčmář

národní obrany: gen. Jan Syrový

spravedlnosti: Jiří Hausmann

průmyslu, obchodu a živností: František Peroutka

železnic: Jan Říha

veřejných prací: Václav Roubík

zemědělství: Juraj Slávik

sociální péče: Josef Schieszl

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Josef Schieszl

pošt a telegrafů: Maxmilián Fatka

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Juraj Slávik

pro správu Slovenska: Josef Kállay

pro zásobování lidu: Jiří Hausmann

12. 10. 1926-1. 2. 1929 (vláda občanské koalice)

Předseda vlády: Antonín Švehla

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Jan Černý

financí: Karel Engliš do 25. 11. 1928; pak správcem Bohumil Vlasák

školství a národní osvěty: Milan Hodža

národní obrany: František Udržal

spravedlnosti: Robert Mayr-Harting

průmyslu, obchodu a živností: František Peroutka do 28. 4. 1928; pak Ladislav Novák

železnic: Josef V. Najman

veřejných prací: Franz Spina
zemědělství: Otakar Srdínko
sociální péče: Jan Šrámek
veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Jan Šrámek správcem do 15. 1. 1927; pak ministrem Jozef Tiso
pošt a telegrafů: František Nosek
pro sjednocení zákonů a organizace správy: Milan Hodža správcem do 15. 1. 1927; pak ministrem Marko Gažík
s plnou mocí pro Slovensko: Josef Kállay (vlád. nař. z 28. 6. 1928 přenesena působnost ministerstva na krajský úřad v Bratislavě)
pro zásobování lidu: správcem Jan Černý

1. 2. 1929-7. 12. 1929, demise 27. 10. 1929 (vláda občanské koalice)

Předseda vlády: František Udržal

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Jan Černý

financí: Bohumil Vlasák

školství a národní osvěty: Milan Hodža do 20. 2. 1929; pak Anton Štefánek

národní obrany: František Udržal do 16. 9. 1929; Karel Viškovský

spravedlnosti: Robert Mayr-Harting

průmyslu, obchodu a živností: Ladislav Novák

železnic: Josef V. Najman

veřejných prací: Franz Spina

zemědělství: Otakar Srdínko

sociální péče: Jan Šrámek

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Jozef Tiso do 8. 10. 1929; pak správcem Jan Šrámek

pošt a telegrafů: František Nosek

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Marko Gažík do 27. 2. 1929; Ludovít Labaj do 8. 10. 1929; pak správcem Anton Štefánek

pro zásobování lidu: správcem Jan Černý

7. 12. 1929-29. 10. 1932, demise 24. 10. 1932 (vláda široké koalice)

Předseda vlády: František Udržal

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Juraj Slávik

financí: Karel Engliš do 16. 4. 1931; Karel Trapl

školství a národní osvěty: Ivan Dérer

národní obrany: Karel Viškovský

spravedlnosti: Alfréd Meissner

průmyslu, obchodu a živností: Josef Matoušek

železnic: Rudolf Mlčoch do 9. 4. 1932; Josef Hůla

veřejných prací: Jan Dostálek

zemědělství: Bohumír Bradáč

sociální péče: Ludwig Czech

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Franz Spina
pošt a telegrafů: Emil Franke
pro sjednocení zákonů a organizace správy: Jan Šrámek
pro zásobování lidu: Rudolf Bechyně

29. 10. 1932-14. 2. 1934 (vláda široké koalice)

Předseda vlády: Jan Malypetr

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Jan Černý

financí: Karel Trapl

školství a národní osvěty: Ivan Dérer

národní obrany: Bohumír Bradáč

spravedlnosti: Alfréd Meissner

průmyslu, obchodu a živností: Josef Matoušek

železnic: Rudolf Bechyně

veřejných prací: Jan Dostálek

zemědělství: Milan Hodža

sociální péče: Ludwig Czech

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Franz Spina

pošt a telegrafů: Emil Franke

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Jan Šrámek

pro zásobování lidu: správce Jan Malypetr, úřad zrušen zákonem z 12. 7. 1933

14. 2. 1934-4. 6. 1935, demise 28. 5. 1935 (vláda široké koalice)

Předseda vlády: Jan Malypetr

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitřní: Josef Černý

financí: Karel Trapl

školství a národní osvěty: Jan Krčmář

národní obrany: Bohumír Bradáč

spravedlnosti: Ivan Dérer

průmyslu, obchodu a živností: Jan Dostálek

železnic: Rudolf Bechyně

veřejných prací: Ludwig Czech

zemědělství: Milan Hodža

sociální péče: Alfréd Meissner

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Franz Spina

pošt a telegrafů: Emil Franke

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Jan Šrámek

pro zásobování lidu: správce Jan Malypetr (zrušeno 12. 7. 1933)

4. 6. 1935-5. 11. 1935 (vláda široké koalice)

Předseda vlády: Jan Malypetr

Ministr

zahraničních věcí: Edvard Beneš

vnitra: Josef Černý
financí: Karel Trapl
školství a národní osvěty: Jan Krčmář
národní obrany: František Machník
spravedlnosti: Ivan Dérer
průmyslu, obchodu a živností: J. V. Najman
železnic: Rudolf Bechyně
veřejných prací: Jan Dostálek
zemědělství: Milan Hodža
sociální péče: Jaromír Nečas
veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Ludwig Czech
pošt a telegrafů: Emil Franke
pro sjednocení zákonů a organizace správy: Jan Šrámek
bez portfeje: Franz Spina

5. 11. 1935-18. 12. 1935 (vláda široké koalice)

5. 11. byl jmenován novým předsedou vlády Milan Hodža. Do 9. 11. byl zároveň ministrem zemědělství, které pak převzal Josef Zadina. Jinak byly resorty obsazeny jako u vlády předcházející.

18. 12. 1935-21. 7. 1937 (vláda široké koalice)

Předseda vlády: Milan Hodža

Ministr

zahraničních věcí: Milan Hodža; od 29. 2. 1936 Kamil Krofta

vnitřní: Josef Černý

financí: Karel Trapl; od 17. 3. do 28. 3. 1936 správcem ministerstva Emil Franke; 28. 3.

1936 jmenován ministrem financí Josef Kalfus

školství a národní osvěty: Jan Krčmář; od 23. 1. 1936 Emil Franke

národní obrany: František Machník

spravedlnosti: Ivan Dérer

průmyslu, obchodu a živností: J. V. Najman

železnic: Rudolf Bechyně

pošt a telegrafů: Emil Franke; od 23. 1. 1936 Alois Tučný

veřejných prací: Jan Dostálek

zemědělství: Josef Zadina

sociální péče: Jaromír Nečas

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Ludwig Czech

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Jan Šrámek

bez portfeje: Franz Spina; od 2. 7. 1936 Erwin Zajicek

21. 7. 1937-22. 9. 1938 (vláda široké koalice)

Předseda vlády: Milan Hodža

Ministr

zahraničních věcí: Kamil Krofta

vnitřní: Josef Černý

financí: Josef Kalfus od 2. 10. 1937; do té doby prozatímním správcem ministerstva Emil

Franke

školství a národní osvěty: Emil Franke
národní obrany: František Machník
spravedlnosti: Ivan Dérer
průmyslu, obchodu a živností: J. V. Najman; od 4. 12. 1937 Rudolf Mlčoch
železnic: Rudolf Bechyně
pošt a telegrafů: Alois Tučný
veřejných prací: Jan Dostálek
zemědělství: Josef Zadina
sociální péče: Jaromír Nečas
veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Ludwig Czech do 11. 4. 1938; pak prozatímním
správcem Ivan Dérer; od 10. 5. 1938 ministrem František Ježek
pro sjednocení zákonů a organizace správy: Jan Šrámek
propagandy: od 16. 9. 1938 Hugo Vavrečka
bez portfeje: Franz Spina do 23. 3. 1938; Erwin Zajicek do 24. 3. 1938; František Ježek od
19. 3. 1938 do 10. 5. 1938

22. 9. 1938-4. 10. 1938 (úřednická vláda)

Předseda vlády: arm. gen. Jan Syrový

Ministr

zahraničních věcí: Kamil Krofta

vnitřní: Jan Černý

financí: Josef Kalfus

školství a národní osvěty: Engelbert Šubert

národní obrany: arm. gen. Jan Syrový

spravedlnosti: Vladimír Fajnor

průmyslu, obchodu a živností: Jan Janáček

železnic: Jindřich Kamenický

pošt a telegrafů: Karel Dunovský

veřejných prací: div. gen. František Nosál

zemědělství: Eduard Reich

sociální péče: Bedřich Horák

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Stanislav Mentl

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Josef Fritz

bez portfeje: Hugo Vavrečka; Stanislav Bukovský; Petr Zenkl; Imrich Karvaš do 24. 9.
1938; od 24. 9. 1938 Matuš Černák

VLÁDY V OBDOBÍ POMNICOVSKÉHO ČESKOSLOVENSKA (TZV. DRUHÉ REPUBLIKY)
A PROTEKTORÁTU

(4. 10. 1938-5. 5. 1945)

ÚSTŘEDNÍ VLÁDY POMNICOVSKÉHO ČESKOSLOVENSKA

4. 10. 1938-1. 12. 1938 (úřednická vláda)

Předseda vlády: arm. gen. Jan Syrový

Ministr

zahranických věcí: František Chvalkovský

vnitřní: Jan Černý

financí: Josef Kalfus

školství a národní osvěty: prozatímní správou pověřen ministr bez portfeje Stanislav Bukovský

národní obrany: arm. gen. Jan Syrový

spravedlnosti: Vladimír Fajnor do 14. 10. 1938; pak Ladislav Feierabend

průmyslu, obchodu a živností: Imrich Karvaš

železnic: brig. gen. Vladimír Kajdoš

pošt a telegrafů: brig. gen. Vladimír Kajdoš

veřejných prací: div. gen. Karel Husárek

zemědělství: Ladislav Feierabend

sociální péče: Petr Zenkl

veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy: Petr Zenkl

pro sjednocení zákonů a organizace správy: Vladimír Fajnor do 14. 10. 1938; pak Ladislav Feierabend

bez portfeje: Hugo Vavrečka (propaganda); Stanislav Bukovský; Ivan Parkányi do 14. 10. 1938

1. 12. 1938-15. 3. 1939 (politicko-odborná vláda)

Předseda vlády: Rudolf Beran

Ministr

zahranických věcí: František Chvalkovský

vnitřní: Otakar Fischer

financí: Josef Kalfus

školství a národní osvěty: Jan Kapras

národní obrany: arm. gen. Jan Syrový

spravedlnosti: Jaroslav Krejčí

průmyslu, obchodu a živností: Vlastimil Šádek

dopravy: div. gen. Alois Eliáš

veřejných prací: Dominik Čipera

zemědělství: Ladislav Feierabend

sociální a zdravotní správy: Vladislav Klumpar

bez portfeje: Karol Sidor do 14. 3. 1939; Jiří Havelka

AUTONOMNÍ VLÁDY SLOVENSKA

7. 10. 1938-1. 12. 1938

Předseda vlády a ministr vnitřní: Jozef Tiso (od 6. do 7. 10. byl ministrem pro správu Slovenska)

Ministr

zemědělství, obchodu, veřejných prací a financí: Pavol Teplanský

spravedlnosti, sociální péče a zdravotnictví: Ferdinand Ďurčanský

pošt a železnic: Ján Lichner

školství: Matúš Černák

1. 12. 1938-20. 1. 1939

Předseda vlády, ministr vnitra, sociální péče a zdravotnictví: Jozef Tiso

Ministr

financí, obchodu, zemědělství: Pavol Teplanský

dopravy a veřejných prací: Ferdinand Ďurčanský

spravedlnosti: Miloš Vančo

školství: Matúš Černák

20. 1. 1939-9. 3. 1939

Předseda vlády a ministr vnitra: Jozef Tiso

Ministr

školství a národní osvěty: Jozef Sivák

spravedlnosti: Miloš Vančo

financí: Pavol Teplanský

hospodářství: Mikuláš Pružinský

dopravy a veřejných prací: Ferdinand Ďurčanský

9. 3. 1939-11. 3. 1939

Předseda vlády a ministr všech resortů (až na finance): Jozef Sivák

Ministr

financí: Pavol Teplanský

11. 3. 1939-14. 3. 1939

Předseda vlády: Karol Sidor

Ministr

vnitra: Martin Sokol

dopravy a veřejných prací: Július Stano

průmyslu, obchodu a živností a ministr zemědělství: Peter Zaľko

financí: Alexander Hrnčiar

školství a národní osvěty: Jozef Sivák

spravedlnosti: Gejza Fritz

AUTONOMNÍ VLÁDY PODKARPATSKÉ RUSI

11. 10. 1938-26. 10. 1938

Předseda vlády a ministr školství: Andrej Bródy

Ministr

vnitřní: Edmund Bačinský

dopravy: Július Révay

Zplnomocněný ministr pro hospodářství: Š. A. Fencik

Vládní tajemníci: Augustin Vološin (pověřen agendou zdravotnictví a sociální péče) a

Ivan Pješčak (pověřen agendou justiční správy)

26. 10. 1938-1. 12. 1938

Předseda vlády, ministr financí, obchodu a zemědělství: Augustin Vološin

Ministr

vnitřní: Edmund Bačinský

komunikací, veřejných prací, zdravotní a sociální péče: Július Révay

1. 12. 1938-6. 3. 1939

Předseda vlády: Augustin Vološin

Členové vlády: Július Révay; od 6. 3. 1939 arm. gen. Lev Prchala

6. 3. 1939-15. 3. 1939

Předseda vlády, ministr školství a spravedlnosti: Augustin Vološin

Ministr

vnitřní, financí a dopravy: arm. gen. Lev Prchala

zemědělství, veřejných prací, zdravotnictví, průmyslu, obchodu a živností: Štefan

Kločurak

PROTEKTORÁTNÍ VLÁDY (16. 3. 1939-5. 5. 1945)

16. 3. 1939-27. 4. 1939

(byla pokračováním vlády pomnichovského Česko-Slovenska bez účasti K. Sidora)

27. 4. 1939-19. 1. 1942

Předseda vlády: div. gen. Alois Eliáš do 27. 9. 1941

Ministr

vnitřní: od 1. 7. 1939 gen. čet. Josef Ježek; do té doby řídil ministerstvo div. gen. Alois Eliáš
financí: Josef Kalfus

školství a národní osvěty: Jan Kapras

spravedlnosti: Jaroslav Krejčí, od 26. 3. do 3. 2. 1940 pověřen řízením ministerstva

zemědělství, od 3. 2. 1940 náměstkem předsedy vlády, od 28. 9. 1941 úřadujícím

náměstkem předsedy vlády

průmyslu, obchodu a živností: Vlastimil Šádek do 3. 2. 1940; Jaroslav Kratochvíl

dopravy: Jiří Havelka do 25. 4. 1941, zároveň do 3. 2. 1940 náměstkem předsedy vlády; od

25. 4. 1941 ministrem dopravy Jindřich Kamenický

veřejných prací: Dominik Čipera

zemědělství: Ladislav Feierabend do 26. 1. 1940; od 3. 2. 1940 Mikuláš z Bubna-Litic

sociální a zdravotní správy: Vladislav Klumpar

19. 1. 1942-19. 1. 1945

Předseda vlády a ministr spravedlnosti: Jaroslav Krejčí

Ministr

vnitřní: Richard Bienert, od 12. 3. 1942 náměstkem předsedy vlády

hospodářství a práce: Walter Bertsch

školství a národní osvěty: Emanuel Moravec

zemědělství a lesnictví: Adolf Hrubý

dopravy a techniky: Jindřich Kamenický

financí: Josef Kalfus

19. 1. 1945-5. 5. 1945

Předseda vlády a ministr vnitřní: Richard Bienert

Ministr

hospodářství a práce: Walter Bertsch

školství a lidové osvěty: Emanuel Moravec

spravedlnosti: Jaroslav Krejčí, zároveň náměstkem předsedy vlády

zemědělství a lesnictví: Adolf Hrubý

dopravy a techniky: Jindřich Kamenický

financí: Josef Kalfus

ČESKOSLOVENSKÉ VLÁDY V EMIGRACI (21. 7. 1940-2. 4. 1945)

Československý národní výbor (ustaven 17. 11. 1939 v Paříži)

Členové:

Edvard Beneš

Jan Šrámek (úřadující místopředseda)

gen. Sergej Ingr

Štefan Osuský

Eduard Outrata

Hubert Ripka

Juraj Slávik

gen. Rudolf Viest

21. 7. 1940-12. 11. 1942

Předseda vlády: Jan Šrámek

Členové vlády:

Ján Bečko, státní tajemník na ministerstvu sociální péče; od 27. 10. 1941 státní ministr pověřený vedením Nejvyššího účetního kontrolního úřadu

Ladislav Feierabend, státní ministr; od 27. 10. 1941 ministr financí

gen. Sergej Ingr, ministr národní obrany

Jan Masaryk, ministr zahraničních věcí

Jaromír Nečas, státní ministr; od 27. 10. 1941 ministr pro hospodářskou obnovu

František Němec, ministr sociální péče

Štefan Osuský, státní ministr do 31. 3. 1942

Eduard Outrata, ministr financí; od 27. 10. 1941 státní ministr pověřený agendou ministerstva obchodu, průmyslu a živností

Hubert Ripka, státní tajemník na ministerstvu zahraničních věcí; od 27. 10. 1941 státní ministr

Juraj Slávik, ministr vnitra

Rudolf Viest, státní tajemník na ministerstvu národní obrany; od 27. 10. 1941 státní ministr

Ján Lichner, státní ministr

Jaroslav Stránský, od 27. 10. 1941 státní ministr pro agendu ministerstva spravedlnosti
12. 11. 1942-2. 4. 1945

Předseda vlády: Jan Šrámek

Členové vlády:

Ján Bečko, ministr sociální péče, současně pověřen agendou ministerstva zdravotnictví a tělesné výchovy

Ladislav Feierabend, ministr financí

gen. Sergej Ingr, ministr národní obrany do 19. 9. 1944

Ján Lichner, ministr zemědělství a veřejných prací

Jan Masaryk, ministr zahraničních věcí, náměstek předsedy vlády

František Němec, ministr hospodářské obnovy pověřený správou ministerstva obchodu, průmyslu a živností (pověření odvoláno 3. 8. 1944), od srpna 1944 čs. vládní delegát na osvobozeném území ČSR

Hubert Ripka, státní ministr na ministerstvu zahraničních věcí

Juraj Slávik, ministr vnitra, pověřen také agendou ministerstva školství a národní osvěty

Jaroslav Stránský, ministr spravedlnosti

gen. Rudolf Viest, státní ministr na ministerstvu národní obrany; od 19. 9. 1944 pověřen

správou ministerstva národní obrany
Václav Majer, ministr obchodu, průmyslu a živností od 3. 8. 1944

ČESKOSLOVENSKÉ VLÁDY (1945-1992)

4. 4. 1945-6. 11. 1945

Předseda vlády: Zdeněk Fierlinger

Náměstkové předsedy vlády: Josef David; Klement Gottwald; Viliam Široký; Jan Šrámek;
Ján Ursíny

Ministr

zahraničních věcí: Jan Masaryk

národní obrany: Ludvík Svoboda

zahraničního obchodu: Hubert Ripka

vnitřní: Václav Nosek

financí: Vavro Šrobár

školství a osvěty: Zdeněk Nejedlý

spravedlnosti: Jaroslav Stránský

informací: Václav Kopecký

průmyslu: Bohumil Laušman

zemědělství: Július Ďuriš

vnitřního obchodu: Ivan Pietor

dopravy: Antonín Hasal

pošt: František Hála

ochrany práce a sociální péče: Jozef Šoltész

zdravotnictví: Adolf Procházka

výživy: Václav Majer

Státní tajemník v ministerstvu

zahraničních věcí: Vladimír Clementis

národní obrany: Mikuláš Ferjenčík

zahraničního obchodu: Ján Lichner

6. 11. 1945-2. 7. 1946

Předseda vlády: Zdeněk Fierlinger

Náměstkové předsedy vlády: Klement Gottwald; Jaroslav Stránský; Viliam Široký; Jan
Šrámek; Ján Ursíny

Ministr

zahraničních věcí: Jan Masaryk

národní obrany: Ludvík Svoboda

zahraničního obchodu: Hubert Ripka

vnitřní: Václav Nosek

financí: Vavro Šrobár

školství a osvěty: Zdeněk Nejedlý

spravedlnosti: Prokop Drtina

informací: Václav Kopecký

průmyslu: Bohumil Laušman

zemědělství: Július Ďuriš

vnitřního obchodu: Ivan Pietor

dopravy: Antonín Hasal

pošt: František Hála
ochrany práce a sociální péče: Jozef Šoltész
zdravotnictví: Adolf Procházka
výživy: Václav Majer
Státní tajemník v ministerstvu
zahranických věcí: Vladimír Clementis
národní obrany: Mikuláš Ferjenčík
zahranického obchodu: Ján Lichner

2. 7. 1946-25. 2. 1948

Předseda vlády: Klement Gottwald

Náměstkové předsedy vlády: Petr Zenkl, demise 20. 2. 1948; Jan Šrámek, demise 20. 2. 1948; Ján Ursíny; od 25. 11. 1947 Štefan Kočvara, demise 20. 2. 1948; Zdeněk Fierlinger; od 25. 11. 1947 František Tymeš, demise 25. 2. 1948; Viliam Široký

Ministr

zahranických věcí: Jan Masaryk

národní obrany: Ludvík Svoboda

zahranického obchodu: Hubert Ripka, demise 20. 2. 1948

vnitřní: Václav Nosek

financí: Jaromír Dolanský

školství a osvěty: Jaroslav Stránský, demise 20. 2. 1948

spravedlnosti: Prokop Drtina, demise 20. 2. 1948

informací: Václav Kopecký

průmyslu: Bohumil Laušman; od 25. 11. 1947 Ludmila Jankovcová

zemědělství: Július Ďuriš

vnitřního obchodu: Antonín Zmrhal; od 3. 12. 1947 Alexej Čepička

dopravy: Ivan Pietor, demise 20. 2. 1948

pošt: František Hála, demise 20. 2. 1948

ochrany práce a sociální péče: Zdeněk Nejedlý

zdravotnictví: Adolf Procházka, demise 20. 2. 1948

výživy: Václav Majer, demise 25. 2. 1948

techniky: Alois Vošahlík, do 18. 7. 1946 ministr bez portfeje; od 28. 8. 1946 Jan Kopecký, demise 20. 2. 1948

pro sjednocení zákonů: Mikuláš Franek, demise 20. 2. 1948

bez portfeje: Alois Vošahlík do 18. 7. 1946

Státní tajemník v ministerstvu

zahranických věcí: Vladimír Clementis

obran: Ján Lichner, demise 20. 2. 1948

25. 2. 1948-15. 6. 1948

Předseda vlády: Klement Gottwald

Náměstkové předsedy vlády: Viliam Široký; Antonín Zápotocký; Bohumil Laušman

Ministr

zahranických věcí: Jan Masaryk do 10. 3. 1948; od 18. 3. 1948 Vladimír Clementis

národní obrany: Ludvík Svoboda

zahranického obchodu: Antonín Gregor

vnitřní: Václav Nosek

financí: Jaromír Dolanský
školství a osvěty: Zdeněk Nejedlý
spravedlnosti: Alexej Čepička
informací: Václav Kopecký
průmyslu: Zdeněk Fierlinger
zemědělství: Július Ďuriš
vnitřního obchodu: František Krajčír
dopravy: Alois Petr
sociální péče: Evžen Erban
zdravotnictví: Josef Plojhar
techniky: Emanuel Šlechta
pošt: Alois Neuman
výživy: Ludmila Jankovcová
pro sjednocení zákonů: Vavro Šrobár
Státní tajemník v ministerstvu
zahraničních věcí: Vladimír Clementis do 18. 3. 1948
národní obrany: Ján Ševčík
15. 6. 1948-12. 12. 1954
Předseda vlády: Antonín Zápotocký, od 21. 3. 1953 Viliam Široký
Náměstkové předsedy vlády: Viliam Široký do 21. 3. 1953; Zdeněk Fierlinger do 14. 9. 1953; Ján Ševčík do 30. 5. 1952; Václav Kopecký od 25. 10. 1949 do 25. 4. 1950 náměstek, od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 první náměstek; od 25. 4. 1951 do 8. 9. 1951 Ludvík Svoboda; od 8. 9. 1951 do 24. 11. 1951 Rudolf Slánský; Jaromír Dolanský od 21. 12. 1951 do 14. 9. 1953 náměstek, od 14. 9. 1953 první náměstek; od 6. 6. 1952 do 31. 1. 1953 Jozef Kyselý; od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 Antonín Novotný; od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 Zdeněk Nejedlý; Karol Bacílek od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 náměstek, od 14. 9. 1953 první náměstek; od 31. 1. 1953 Jindřich Uher; Alexej Čepička od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 náměstek, od 14. 9. 1953 první náměstek; od 24. 3. 1953 do 14. 9. 1953 Oldřich Beran; od 24. 3. 1953 do 14. 9. 1953 Rudolf Barák
Ministr
zahraničních věcí: Vladimír Clementis; od 14. 3. 1950 Viliam Široký; od 31. 1. 1953 Václav David
národní obrany: Ludvík Svoboda; od 25. 4. 1950 Alexej Čepička
zahraničního obchodu: Antonín Gregor; od 25. 4. 1952 Richard Dvořák
vnitřní: Václav Nosek; od 14. 9. 1953 Rudolf Barák
financí: Jaromír Dolanský; od 4. 4. 1949 Josef Kabeš; od 14. 9. 1953 Július Ďuriš
školství, věd a umění (od 31. 1. 1953 ministr školství a osvěty, od 14. 9. 1953 ministr školství): Zdeněk Nejedlý; od 31. 1. 1953 Ernest Sýkora; od 14. 9. 1953 Ladislav Štoll
spravedlnosti: Alexej Čepička; od 25. 4. 1950 Štefan Rais; od 14. 9. 1953 Václav Škoda
informací: Václav Kopecký do 31. 1. 1953
průmyslu (od 20. 12. 1950 ministr těžkého průmyslu, od 8. 9. 1951 ministr těžkého strojírenství, od 15. 9. 1953 ministr strojírenství): Gustav Kliment; od 1. 8. 1952 Josef Mauer; od 31. 1. 1953 Karel Poláček
zemědělství: Július Ďuriš; od 10. 8. 1951 Josef Nepomocký; od 14. 9. 1953 Jindřich Uher
vnitřního obchodu: František Krajčír
dopravy: Alois Petr; od 22. 12. 1951 Antonín Pospíšil
pošt (od 30. 5. 1952 ministr spojů): Alois Neuman

sociální péče (od 8. 9. 1951 pracovních sil): Evžen Erban; od 8. 9. 1951 Jaroslav Havelka; od 14. 9. 1953 Václav Nosek
zdravotnictví: Josef Plojhar
výživy (od 20. 12. 1950 ministr potravinářského průmyslu): Ludmila Jankovcová
techniky: Emanuel Šlechta do 20. 12. 1950
pro sjednocení zákonů: Vavro Šrobár do 6. 12. 1950
- předseda Státního úřadu plánovacího: od 5. 4. 1949 Jaromír Dolanský; od 21. 12. 1951 Július Púčik; od 22. 6. 1954 Otakar Šimůnek
národní bezpečnosti: od 23. 5. 1950 Ladislav Kopřiva; od 23. 1. 1952 do 14. 9. 1953 Karol Bacílek
stavebního průmyslu (od 31. 1. 1953 ministr stavebnictví): od 20. 12. 1950 Emanuel Šlechta
státní kontroly: od 8. 9. 1951 Karol Bacílek; od 23. 1. 1952 Jan Harus; od 14. 9. 1953 Oldřich Beran
paliv a energetiky (od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 ministr paliv): Václav Pokorný; od 8. 9. 1951 do 14. 9. 1953 Josef Jonáš
hutního průmyslu a rudných dolů: od 8. 9. 1951 Jan Bílek; od 24. 3. 1953 Josef Reitmajer
všeobecného strojírenství: od 8. 9. 1951 do 14. 9. 1953 Josef Jonáš
lesů a dřevařského průmyslu: od 8. 9. 1951 Marek Smida; od 31. 1. 1953 Július Ďuriš; od 14. 9. 1953 Marek Smida
chemického průmyslu: Jozef Púčik; od 8. 9. 1951 do 21. 12. 1951 Otakar Šimůnek; od 22. 6. 1954 Jozef Púčik
železnic: od 1. 8. 1952 do 14. 9. 1953 Josef Pospíšil
stavebních hmot: od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 Jozef Kyselý
státních statků: od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 Marek Smida
energetiky: od 31. 1. 1953 do 14. 9. 1953 Bohumil Šrámek
místního hospodářství: od 14. 9. 1953 Jozef Kyselý
kultury: od 14. 9. 1953 Václav Kopecký
Ministři: od 31. 1. 1953 Július Maurer; od 14. 9. 1953 Zdeněk Nejedlý

12. 12. 1954-11. 7. 1960

Předseda vlády: Viliam Široký

První náměstkové předsedy vlády: Jaromír Dolanský, Alexej Čepička do 25. 4. 1956

Náměstkové předsedy vlády: Václav Kopecký; Ludmila Jankovcová; Václav Škoda do 16. 6. 1956; od 14. 10. 1953 do 5. 4. 1958 Karel Poláček; od 6. 3. 1959 Rudolf Barák; od 6. 3. 1959 Otakar Šimůnek

Ministr

vnitřní: Rudolf Barák

národní obrany: Alexej Čepička; od 25. 4. 1956 Bohumír Lomský

- předseda Státního úřadu plánovacího: Otakar Šimůnek

místního hospodářství: Jozef Kyselý do 1. 4. 1958

zdravotnictví: Josef Plojhar

stavebnictví: Emanuel Šlechta; od 16. 6. 1956 Oldřich Beran

zahraničních věcí: Václav David

financí: Július Ďuriš

vnitřního obchodu: František Krajčír; od 17. 1. 1959 Ladislav Brabec

lesů a dřevařského průmyslu: Josef Krosnář do 16. 6. 1956

výkupu: Božena Macháčová-Dostálová do 16. 6. 1956
strojírenství (od 15. 10. 1955 ministr těžkého průmyslu): Karel Poláček; od 15. 10. 1955 Jan Bukal; od 1. 8. 1957 Josef Reitmajer
kultury: Ladislav Štoll
potravinářského průmyslu (od 16. 6. 1956 ministr potravinářského průmyslu a výkupu zemědělských výrobků): Jindřich Uher
státní kontroly: Oldřich Beran; od 15. 10. 1955 Michal Bakula; od 16. 6. 1956 Josef Krosnář
paliv a energetiky (od 30. 5. 1955 ministr paliv): Josef Jonáš
hutního průmyslu a rudných dolů: Josef Reitmajer; od 1. 8. 1957 Václav Černý
zemědělství (od 16. 6. 1956 ministr zemědělství a lesního hospodářství): Marek Smida; od 15. 10. 1955 Vratislav Krutina; od 16. 6. 1956 Michal Bakula; od 6. 3. 1959 Lubomír Štrougal
spravedlnosti: Jan Bartuška; od 16. 6. 1956 Václav Škoda
zahraničního obchodu: Richard Dvořák; od 17. 1. 1959 František Krajčír
školství (od 16. 6. 1956 ministr školství a kultury): František Kahuda
lehkého průmyslu (od 16. 6. 1956 ministr spotřebního průmyslu): Alois Málek; od 16. 6. 1956 Božena Macháčová-Dostálová
spojů: Alois Neuman
pracovních sil: Václav Nosek do 22. 7. 1955; od 15. 10. 1955 do 31. 7. 1957 Josef Tesla
dopravy: Antonín Pospíšil; od 8. 1. 1958 František Vlasák
chemického průmyslu: Jozef Púčik
energetiky (od 1. 4. 1958 ministr energetiky a vodního hospodářství): od 30. 5. 1955 František Vlasák; od 8. 1. 1958 Antonín Pospíšil
přesného strojírenství: od 15. 10. 1955 do 15. 10. 1958 Václav Ouzký
automobilového průmyslu a zemědělských strojů: od 15. 10. 1955 do 15. 10. 1958 Emil Zatloukal
státních statků: od 15. 10. 1955 do 16. 6. 1956 Marek Smida
- předseda Státního výboru pro výstavbu: od 15. 10. 1955 Oldřich Beran; od 16. 6. 1956 do 17. 3. 1960 Emanuel Šlechta
všeobecného strojírenství: od 15. 10. 1958 Karel Poláček
- předseda Vládního výboru pro zvelebení zemědělského, lesního a vodního hospodářství: od 15. 10. 1958 Jozef Kyselý
- předseda Státního výboru pro rozvoj techniky: od 9. 2. 1959 Václav Ouzký
Ministři: Zdeněk Nejedlý; Július Maurer do 16. 6. 1956; od 31. 7. 1957 do 6. 3. 1959 Josef Tesla; od 15. 10. 1958 do 9. 2. 1959 Václav Ouzký

11. 7. 1960-19. 9. 1963

Předseda vlády: Viliam Široký

Místopředseda vlády: Jaromír Dolanský; Václav Kopecký do 5. 8. 1961; Otakar Šimůnek; Rudolf Barák do 9. 2. 1962; Rudolf Strechaj do 28. 7. 1962; Ludmila Jankovcová; od 9. 2. 1962 Jan Piller; od 7. 1. 1963 František Krajčír

Ministr

zahraničních věcí: Václav David

národní obrany: Bohumír Lomský

vnitřní: Rudolf Barák; od 23. 6. 1961 Lubomír Štrougal

dopravy a spojů: František Vlasák; od 5. 1. 1963 František Vokáč

financí: Július Ďuriš

hutního průmyslu a rudných dolů: Miroslav Šmok; od 10. 3. 1962 J. Krejčí
chemického průmyslu: Jozef Púčik
paliv a energetiky (od 5. 1. 1963 ministr paliv): Oldřich Černík
potravinářského průmyslu: Jindřich Uher; od 23. 6. 1961 Josef Krosnář
spotřebního průmyslu: Božena Macháčová-Dostálová
spravedlnosti: Alois Neuman
státní kontroly (od 23. 6. 1961 Úřad kontroly a statistiky): Josef Krosnář
školství a kultury: František Kahuda
těžkého strojírenství: Josef Reitmajer; od 5. 1. 1963 Josef Pešl
vnitřního obchodu: Ladislav Brabec; od 23. 6. 1961 Jindřich Uher
všeobecného strojírenství: Karel Poláček
výstavby: Oldřich Beran
zahranického obchodu: František Krajčír; od 5. 1. 1963 František Hamouz
zdravotnictví: Josef Plojhar
zemědělství, lesního a vodního hospodářství: Lubomír Štrougal; od 23. 6. 1961 Vratislav Krutina
Vládní komise pro národní výbory: od 13. 7. 1961 do 9. 2. 1962 Rudolf Barák, 5. 1. 1963 zrušena
Státní plánovací komise: Otakar Šimůnek; od 11. 7. 1962 Alois Indra
Státní výbor pro rozvoj techniky: Václav Ouzký (pouze předseda)
Ústřední úřad státní kontroly a statistiky: od 27. 6. 1961 Pavol Majling
Ministři: Vasil Bilak do 5. 1. 1963; Zdeněk Nejedlý do 9. 3. 1962; Pavol Majling do 27. 6. 1961; Stanislav Vlha do 11. 7. 1962
20. 9. 1963-8. 4. 1968
Předseda vlády: Jozef Lenárt
Místopředsedové vlády: Oldřich Černík; František Krajčír; Jan Piller do 10. 11. 1965; Otakar Šimůnek; od 11. 11. 1965 Josef Krejčí
Ministr
zahranických věcí: Václav David
národní obrany: Bohumír Lomský
vnitřní: Lubomír Štrougal; od 26. 4. 1965 do 15. 3. 1968 Josef Kudrna
dopravy: Alois Indra
financí: Richard Dvořák; od 20. 1. 1964 Bohumil Sucharda
hutního průmyslu a rudných dolů (od 10. 11. 1965 ministr hornictví): Josef Krejčí; od 10. 11. 1965 František Penc
chemického průmyslu: Jozef Púčik; od 10. 11. 1965 Václav Valeš
paliv: Josef Odvárka do 10. 11. 1965, ministerstvo zrušeno
potravinářského průmyslu: od 20. 1. 1967 Vratislav Krutina
spotřebního průmyslu: Božena Macháčová-Dostálová
spravedlnosti: Alois Neuman
školství a kultury: Čestmír Císař; od 10. 11. 1965 Jiří Hájek (od 20. 1. 1967 ministr školství)
kultury a informací: od 20. 1. 1967 Karel Hoffmann
těžkého strojírenství (od 10. 11. 1965 ministr těžkého průmyslu): Josef Pešl; od 10. 11. 1965 Josef Krejčí
vnitřního obchodu: Jindřich Uher
všeobecného strojírenství: Karel Poláček do 10. 11. 1965, ministerstvo zrušeno
stavebnictví: Samuel Takáč

zahraničního obchodu: František Hamouz
zdravotnictví: Josef Plojhar
zemědělství, lesního a vodního hospodářství (od 10. 11. 1965 ministr zemědělství a lesního hospodářství): Jiří Burian do 11. 4. 1967
zemědělství a výživy: od 11. 4. 1967 Karel Mestek
lesního a vodního hospodářství: od 20. 1. 1967 Josef Smrkovský
bez portfeje: Karel Poláček do 21. 12. 1966; od 10. 11. 1965 Ján Marko; Michal Chudík - předseda SNR do 10. 11. 1965; František Barbírek - místopředseda SNR od 20. 4. 1966; Vincenc Krahulec - předseda Slovenské plánovací komise; Pavol Majling - předseda Ústřední komise lidové kontroly a statistiky do 20. 1. 1967; František Vlasák - předseda Státní komise pro rozvoj a koordinaci vědy a techniky (od 10. 11. 1965 předseda Státní komise pro techniku); Bohumil Sucharda - předseda Státní komise pro finance a mzdy od 10. 11. 1965; Josef Smrkovský - předseda Ústřední správy vodního hospodářství od 10. 11. 1965 do 20. 1. 1967
8. 4. 1968-31. 12. 1968 (28. 12. 1968 demise, 31. 12. 1968 vláda odvolána)
Předseda vlády: Oldřich Černík
Místopředsedové vlády: František Hamouz; Peter Colotka; Gustáv Husák; Lubomír Štrougal; Ota Šik do 3. 9. 1968
Ministr
zahraničních věcí: Jiří Hájek do 19. 9. 1968; od 19. 9. 1968 řízením ministerstva pověřen předseda vlády Oldřich Černík
národní obrany: Martin Dzúr
vnitřní: Josef Pavel do 30. 8. 1968; od 31. 8. 1968 Jan Pelnář
dopravy: František Řehák
financí: Bohumil Sucharda
hornictví: František Penc
chemického průmyslu: Stanislav Rázl
vnitřního obchodu: Oldřich Pavlovský
zahraničního obchodu: Václav Valeš
kultury a informací: Miroslav Galuška
školství: Vladimír Kadlec
těžkého průmyslu: Josef Krejčí
spotřebního průmyslu: Božena Macháčová-Dostálová
zemědělství a výživy: Josef Borůvka
lesního a vodního hospodářství: Július Hanus
spravedlnosti: Bohuslav Kučera
stavebnictví: Jozef Trokan
práce a sociálních věcí: od 30. 4. 1968 Michal Štancel, do 30. 4. 1968 ministr
techniky: od 30. 4. 1968 Miloslav Hruškovič, do 30. 4. 1968 ministr-předseda Státní komise pro techniku
zdravotnictví: Vladislav Vlček
národohospodářského plánování: od 30. 4. 1968 František Vlasák, do 30. 4. 1968 ministr-předseda Státní plánovací komise
- předseda Státního úřadu cenového: od 30. 4. 1968 Václav Hůla, do 30. 4. 1968 ministr bez portfeje
- předseda Ústřední správy energetiky: Josef Korčák

FEDERÁLNÍ VLÁDY ČSSR

1. 1. 1969-29. 9. 1969

Předseda vlády: Oldřich Černík

Místopředsedové vlády: Peter Colotka do 30. 1. 1969; Samuel Falťan; František Hamouz; Václav Valeš; od 30. 1. 1969 Karol Laco

Ministr

zahraničních věcí: Ján Marko

národní obrany: Martin Dzúr

vnitřní: Jan Pelnář

plánování: František Vlasák

financí: Bohumil Sucharda

zahraničního obchodu: Ján Tabaček

práce a sociálních věcí: Michal Štancel

- předseda Výboru pro ceny: Jiří Typolt

- předseda Výboru pro technický a investiční rozvoj: Miloslav Hruškovič

- předseda Výboru pro průmysl: Josef Krejčí

- předseda Výboru pro zemědělství a výživu: Koloman Boďa

- předseda Výboru pro dopravu: František Řehák

- předseda Výboru pro pošty a telekomunikace: Milan Smolka

- předseda Výboru pro tisk a informace: Jaroslav Havelka

Ministr: Bohuslav Kučera; Jan Pauly

Státní tajemník v ministerstvu

zahraničních věcí: Václav Pleskot

vnitřní: Ján Majer

plánování: Ján Kraus

financí: Jozef Gajdošík

zahraničního obchodu: Ludvík Úbl

práce a sociálních věcí: Vlasta Brablcová

národní obrany: od 16. 1. 1969 Václav Dvořák

29. 9. 1969-9. 12. 1971

Předseda vlády: Oldřich Černík do 28. 1. 1970; od 28. 1. 1970 Lubomír Štrougal

Místopředsedové vlády: Josef Kempný do 28. 1. 1970; od 28. 1. 1970 Josef Korčák; Peter

Colotka; Karol Laco; Miloslav Hruškovič - místopředseda vlády a ministr-předseda

Výboru pro technický a investiční rozvoj, od 28. 1. 1970 do 26. 6. 1970 místopředseda

vlády; od 26. 6. 1970 Matej Lúčan; Václav Hůla - místopředseda vlády a ministr plánování;

František Hamouz - místopředseda vlády a ministr zahraničního obchodu; od 1. 1. 1971

Jindřich Zahradník; od 1. 1. 1970 Ján Gregor

Ministr

zahraničních věcí: Ján Marko

národní obrany: Martin Dzúr

vnitřní: Jan Pelnář; od 28. 1. 1970 Radko Kaska

financí: Rudolf Rohlíček

plánování: Miloslav Hruškovič do 1. 1. 1971

práce a sociálních věcí: Michal Štancel

zahraničního obchodu: od 28. 1. 1970 Andrej Barčák

- předseda Výboru pro ceny: Ignác Rendek

- předseda Výboru pro průmysl: Josef Krejčí; od 28. 1. 1970 Jindřich Zahradník

- předseda Výboru pro zemědělství a výživu: Koloman Boďa; od 28. 1. 1970 Bohuslav Večeřa
- předseda Výboru pro dopravu: Jaroslav Knížka
- předseda Výboru pro pošty a telekomunikace: Karel Hoffmann
- předseda Výboru pro technický a investiční rozvoj: Miloslav Hruškovič do 28. 1. 1970; Oldřich Černík od 28. 1. 1970 do 23. 6. 1970 - odvolán z vlády; od 23. 6. 1970 Ladislav Šupka
Ministr: Bohuslav Kučera; Jan Pauly; od 28. 1. 1970 Karol Martinka, od 1. 1. 1971
místopředseda Státní plánovací komise
Státní tajemník v ministerstvu
národní obrany: Václav Dvořák do 28. 1. 1970
vnitřní: Jan Majer do 28. 1. 1970
zahraničního obchodu: Andrej Barčák do 28. 1. 1970
zahraničních věcí: od 28. 10. 1969 do 28. 1. 1970 Karel Kurka
práce a sociálních věcí: Vlasta Brablcová do 28. 1. 1970
ministerstvu plánování: od 6. 10. 1969 do 28. 1. 1970 Karol Martinka

Od 1. 1. 1971 zrušeny federální výbory a zřízena federální ministerstva

Ministr

dopravy: Štefan Šutka

paliv a energetiky: Jaromír Matušek

hutnictví a strojírenství: Josef Šimon

pro technický a investiční rozvoj: Ladislav Šupka

zemědělství: Bohuslav Večeřa

spojů: Karel Hoffmann do 24. 5. 1971; od 24. 5. 1971 Vlastimil Chalupa

- předseda Státní plánovací komise: Václav Hůla

- předseda Federálního cenového úřadu: Ignác Rendek

- předseda Výboru lidové kontroly: Drahomír Kolder

9. 12. 1971-11. 11. 1976

Předseda vlády: Lubomír Štrougal

Místopředsedové vlády: Josef Korčák; Peter Colotka; Ján Gregor do 14. 9. 1976; František

Hamouz do 14. 9. 1976; Karol Laco; Matej Lúčan; od 14. 12. 1973 Rudolf Rohlíček; Jindřich

Zahradník; od 14. 12. 1973 do 2. 12. 1974 Vlastimil Ehrenberger; Václav Hůla -

místopředseda vlády a předseda Státní plánovací komise; od 2. 12. 1974 Josef Šimon

Ministr

zahraničních věcí: Bohuslav Chňoupek

národní obrany: Martin Dzúr

vnitřní: Radko Kaska do 28. 2. 1973; od 30. 3. 1973 Jaromír Obzina

financí: Rudolf Rohlíček do 14. 12. 1973; od 14. 12. 1973 Leopold Lér

zahraničního obchodu: Andrej Barčák

spojů: Vlastimil Chalupa

paliv a energetiky: Jaromír Matušek; od 2. 12. 1974 Vlastimil Ehrenberger

hutnictví a těžkého strojírenství: Josef Šimon do 2. 12. 1974; od 2. 12. 1974 Zdeněk Půček

pro technický a investiční rozvoj: Ladislav Šupka

dopravy: Štefan Šutka do 22. 11. 1975; od 22. 11. 1975 Vladimír Blažek

zemědělství a výživy: Bohuslav Večeřa do 14. 9. 1976; od 14. 9. 1976 Josef Nágr

všeobecného strojírenství: od 14. 12. 1973 Pavol Bahyl

- místopředseda Státní plánovací komise: Karol Martinka do 11. 12. 1972; od 25. 1. 1973 do 14. 12. 1973 Pavol Bahyl; od 14. 12. 1973 Vladimír Janza

- předseda Federálního cenového úřadu: Michal Sabolčík

- předseda Výboru lidové kontroly: Drahomír Kolder; od 30. 10. 1972 do 6. 2. 1976 Josef Machačka; od 6. 2. 1976 František Ondřích
11. 11. 1976-17. 6. 1981

Předseda vlády: Lubomír Štrougal

Místopředsedové vlády: Josef Korčák; Peter Colotka; Karol Laco; Matej Lúčan; Rudolf Rohlíček; Josef Šimon; Jindřich Zahradník; Václav Hůla - místopředseda vlády pověřený řízením Státní plánovací komise

Ministr

zahraničních věcí: Bohuslav Chňoupek

národní obrany: Martin Dzúr

vnitřní: Jaromír Obzina

financí: Leopold Lér

hutnictví a těžkého strojírenství: Zdeněk Půček; od 13. 12. 1979 Ladislav Gerle

paliv a energetiky: Vlastimil Ehrenberger

zahraničního obchodu: Andrej Barčák

spojů: Vlastimil Chalupa

práce a sociálních věcí: Michal Štancel

dopravy: Vladimír Blažek

pro technický a investiční rozvoj: Ladislav Šupka

všeobecného strojírenství: Pavol Bahyl

zemědělství a výživy: Josef Nágr

elektrotechnického průmyslu: od 13. 12. 1979 Michal Kubát

- pověřený řízením Federálního cenového úřadu: Michal Sabolčík

- místopředseda Státní plánovací komise: Vladimír Janza

- předseda Výboru lidové kontroly: František Ondřích
17. 6. 1981-16. 6. 1986

Předseda vlády: Lubomír Štrougal

Místopředsedové vlády: Josef Korčák; Peter Colotka; Václav Hůla do 1. 4. 1983; Ladislav Gerle; Karol Laco; Matej Lúčan; Rudolf Rohlíček; Svatopluk Potáč; od 20. 6. 1983 Jaromír Obzina

Ministr

zahraničních věcí: Bohuslav Chňoupek

národní obrany: Martin Dzúr; od 11. 1. 1985 Milán Václavík

vnitřní: Jaromír Obzina; od 20. 6. 1983 Vratislav Vajnar

dopravy: Vladimír Blažek

elektrotechnického průmyslu: Michal Kubát

financí: Leopold Lér do 4. 10. 1985; od 29. 11. 1985 Jaromír Žák

hutnictví a těžkého strojírenství: Eduard Saul

paliv a energetiky: Vlastimil Ehrenberger

práce a sociálních věcí: Michal Štancel; od 20. 6. 1983 Miloslav Boďa

spojů: Vlastimil Chalupa

pro technický a investiční rozvoj: Ladislav Šupka; od 20. 6. 1983 pověřen řízením Jaromír Obzina (ministerstvo zrušeno k 31. 10. 1983)

všeobecného strojírenství: Pavol Bahyl

zahraničního obchodu: Bohumil Urban
zemědělství a výživy: Josef Nágr; od 20. 6. 1983 Miroslav Toman
- předseda Výboru lidové kontroly ČSSR: František Ondřích
- předseda Federálního cenového úřadu: Michal Sabolčík
- místopředseda Státní plánovací komise: Vladimír Janza
Předseda Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj: od 1. 11. 1983 Jaromír Obzina (zproštěn řízení federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj)
Předseda Státní plánovací komise: Svatopluk Potáč

16. 6. 1986-20. 4. 1988

Předseda vlády: Lubomír Štrougal
Místopředsedové vlády: Rudolf Rohlíček; Peter Colotka; Ladislav Gerle; Pavel Hrivnák;
Josef Korčák do 20. 3. 1987; od 20. 3. 1987 Ladislav Adamec; Karol Laco; Matej Lúčan;
Jaromír Obzina; Svatopluk Potáč; Miroslav Toman

Ministr

zahraničních věcí: Bohuslav Chňoupek
národní obrany: Milán Václavík
vnitřní: Vratislav Vajnar
dopravy: Vladimír Blažek
elektrotechnického průmyslu: Milan Kubát
financí: Jaromír Žák
hutnictví a těžkého strojírenství: Eduard Saul
paliv a energetiky: Vlastimil Ehrenberger
práce a sociálních věcí: Miloslav Boďa
spojů: Jiří Jíra
všeobecného strojírenství: Ladislav Luhový
zahraničního obchodu: Bohumil Urban do 21. 12. 1987; od 28. 12. 1987 Jan Štěrba
zemědělství a výživy: Miroslav Toman
- předseda Výboru lidové kontroly ČSSR: František Ondřích
- předseda Federálního cenového úřadu: Michal Sabolčík
- místopředseda Státní plánovací komise: Vladimír Janza
Předseda Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj: Jaromír Obzina
Předseda Státní plánovací komise: Svatopluk Potáč

21. 4. 1988-12. 10. 1988

Předseda vlády: Lubomír Štrougal
První místopředseda vlády: Rudolf Rohlíček
Místopředsedové vlády: Ladislav Adamec; Peter Colotka; Matej Lúčan; Jaromír Obzina;
Svatopluk Potáč

Ministr

zahraničních věcí: Bohuslav Chňoupek
národní obrany: Milán Václavík
vnitřní: Vratislav Vajnar
dopravy a spojů: Vladimír Blažek
financí: Jaromír Žák
hutnictví, strojírenství a elektrotechniky: Ladislav Gerle
paliv a energetiky: Vlastimil Ehrenberger

práce a sociálních věcí: Miloslav Boďa
zahraničního obchodu: Jan Štěrba
zemědělství a výživy: Miroslav Toman
Ministr pověřený řízením Federálního cenového úřadu: Pavel Hrivnák
- předseda Výboru lidové kontroly ČSSR: František Ondřích
Předseda Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj: Jaromír Obzina
Předseda Státní plánovací komise: Svatopluk Potáč
Ministr: Marián Čalfa
12. 10. 1988-10. 12. 1989
Předseda vlády: Ladislav Adamec do 7. 12. 1989, od 7. 12. 1989 pověřen řízením Marián Čalfa
První místopředsedové vlády: Bohumil Urban; Pavel Hrivnák do 19. 6. 1989; od 19. 6. 1989 do 3. 12. 1989 Matej Lúčan; od 3. 12. 1989 Marián Čalfa
Místopředsedové vlády: František Pitra; od 19. 6. 1989 Jaromír Žák; Ivan Knotek do 19. 6. 1989; Matej Lúčan do 19. 6. 1989; od 19. 6. 1989 Pavel Hrivnák; Karel Juliš do 3. 12. 1989; Jaromír Obzina do 3. 12. 1989; od 3. 12. 1989 Josef Hromádka; od 19. 6. 1989 Ladislav Vodrážka
Ministr
zahraničních věcí: Jaromír Johanes
národní obrany: Milán Václavík; od 3. 12. 1989 Miroslav Vacek
vnitřní: František Kincl; od 3. 12. 1989 František Pinc
dopravy a spojů: František Podlena
financí: Jan Stejskal
hutnictví, strojírenství a elektrotechniky: Karel Juliš; od 19. 6. 1989 Ladislav Vodrážka
paliv a energetiky: Antonín Krumník
práce a sociálních věcí: Miloslav Boďa; od 3. 12. 1989 Alfréd Šebek
zahraničního obchodu: Jan Štěrba; od 3. 12. 1989 Andrej Barčák ml.
zemědělství a výživy: Jaromír Algayer
Ministr pověřený řízením Federálního cenového úřadu: Jaromír Žák do 19. 6. 1989; od 19. 6. 1989 do 3. 12. 1989 Alfréd Šebek; od 3. 12. 1989 Ladislav Dvořák
- předseda Výboru lidové kontroly ČSSR: František Ondřích; od 3. 12. 1989 Květoslava Kořínková
Předseda Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj: Pavel Hrivnák; od 19. 6. 1989 do 3. 12. 1989 Karel Juliš
Předseda Státní plánovací komise: Bohumil Urban; od 19. 6. 1989 Jaromír Žák
Ministr: Marián Čalfa do 3. 12. 1989; od 19. 6. 1989 Alfréd Šebek; od 3. 12. 1989 František Reichel; od 3. 12. 1989 Viliam Roth

* Vláda k 10. prosinci 1989 nepodala demisi ani nebyla odvolána jako celek. Prezident republiky odvolal pouze většinu členů této vlády. Vláda národního porozumění je v chronologii čs. vlád pokračováním vlády jmenované 12. října 1988. Vzhledem k jejímu významu je zde uvedena samostatně.

10. 12. 1989-27. 6. 1990 (vláda národního porozumění)

Předseda vlády: Marián Čalfa

První místopředsedové vlády: Ján Čarnogurský do 6. 4. 1990; Valtr Komárek do 6. 4. 1990

Místopředsedové vlády: Oldřich Burský do 6. 4. 1990; František Reichel do 6. 4. 1990;

Vladimír Dlouhý; Josef Hromádka; František Pitra do 5. 2. 1990; od 6. 2. 1990 Petr Pithart;

od 13. 12. 1989 Milan Čič; od 6. 4. 1990 Ján Čarnogurský; od 6. 4. 1990 Valtr Komárek; od 6. 4. 1990 Jiří Dienstbier; od 6. 4. 1990 Armin Delong; od 6. 4. 1990 Václav Valeš

Ministr

zahraničních věcí: Jiří Dienstbier

národní obrany: Miroslav Vacek

vnitřní: pověření společným řízením Marián Čalfa, Ján Čarnogurský a Valtr Komárek; od 30. 12. 1989 Richard Sacher

dopravy a spojů (od 1. 2. 1990 dopravy): František Podlena

spojů: od 1. 2. 1990 Róbert Martinko

financí: Václav Klaus

hutnictví, strojírenství a elektrotechniky: Ladislav Vodrážka; od 13. 2. 1990 Slavomír Stračár

paliv a energetiky: František Pinc; od 13. 2. 1990 Jaroslav Sůva

práce a sociálních věcí: Petr Miller

zahraničního obchodu: Andrej Barčák ml.

zemědělství a výživy: Oldřich Burský; od 12. 5. 1990 Rudolf Kutnar

Ministr pověřený řízením Federálního cenového úřadu: Ladislav Dvořák

- předsedkyně Výboru lidové kontroly ČSSR: Květoslava Kořínková

Předseda Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj: František Reichel; od 6. 4. 1990 Armin Delong

Předseda Státní plánovací komise: Vladimír Dlouhý

Ministr: Richard Sacher do 30. 12. 1989; Róbert Martinko do 1. 2. 1990; od 13. 2. 1990 do 11. 5. 1990 Vladimír Příkazský; od 12. 5. 1990 Karel Havlík

VLÁDY ČESKÉ A SLOVENSKÉ FEDERATIVNÍ REPUBLIKY

Do tohoto období patří od 20. 4. 1990 (změna názvu státu) i předcházející vláda.

27. 6. 1990-2. 7. 1992 (demise 26. 6. 1992 - vláda národní oběti)

Předseda vlády: Marián Čalfa

Místopředsedové vlády: Jiří Dienstbier; Jozef Mikloško; Pavel Rychetský; Václav Valeš do 17. 9. 1991; od 3. 10. 1991 Václav Klaus; od 3. 10. 1991 Pavol Hoffmann

Ministr

zahraničních věcí: Jiří Dienstbier

obrany: Miroslav Vacek; od 18. 10. 1990 Luboš Dobrovský

vnitřní: Ján Langoš

dopravy: Jiří Nezval

financí: Václav Klaus

práce a sociálních věcí: Petr Miller

spojů: Theodor Petřík; od 19. 4. 1991 Emil Ehrenberger

zahraničního obchodu: Slavomír Stračár do 21. 8. 1990; od 25. 1. 1991 Jozef Bakšay

Ministr pověřený řízením ministerstva

hospodářství: Vladimír Dlouhý

pro strategické plánování: Pavol Hoffmann do 3. 10. 1991

kontroly: Květoslava Kořínková

Ministr pověřený řízením Federálního úřadu pro hospodářskou soutěž: od 18. 1. 1991

Imrich Flassik

Ministr: Josef Vavroušek do 19. 7. 1990

Předseda Federálního výboru pro životní prostředí: od 19. 7. 1990 Josef Vavroušek

2. 7. 1992-31. 12. 1992

Předseda vlády: Jan Stráský

Místopředsedové vlády: Rudolf Filkus (první místopředseda); Antonín Baudyš; Milan Čič (pro legislativu); Miroslav Macek

Ministr

zahraničních věcí: Jozef Moravčík

obrany: Imrich Andrejčák

vnitřní: Petr Čermák

financí: Jan Klak

hospodářství: Jaroslav Kubečka

kontroly: Rudolf Filkus

Od 2. 7. 1992 do 29. 10. 1992

Ministr pověřený řízením ministerstva

dopravy: Antonín Baudyš

spojů: Antonín Baudyš

práce a sociálních věcí: Miroslav Macek

pro strategické plánování: Jaroslav Kubečka

zahraničního obchodu: Jan Stráský

- předseda Federálního úřadu pro hospodářskou soutěž: Milan Čič

- předseda Federálního výboru pro životní prostředí: Miroslav Macek

VLÁDY ČESKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY (1969-1990)

8. 1. 1969-29. 9. 1969

Předseda vlády: Stanislav Rázl

Místopředsedové vlády: Antonín Červinka; Ladislav Adamec

Ministr

plánování: Drahomír Dvořák

financí: Leopold Lér

práce a sociálních věcí: František Toman

výstavby a techniky: Karel Löbl

školství: Vilibald Bezdíček; od 27. 8. 1969 Jaromír Hrbek

kultury: Miroslav Galuška; od 10. 7. 1969 Miloslav Brůžek

pro mládež a tělovýchovu: Emanuel Bosák

zdravotnictví: Vladislav Vlček

spravedlnosti: Václav Hrabal

vnitra: Josef Grösser

průmyslu: František Čihák

stavebnictví: František Toman

zemědělství a výživy: Josef Černý

lesního a vodního hospodářství: Ladislav Hruzík

dopravy: Josef Starý

pošt a telekomunikací: Růžena Urbánková

obchodu: Miloslav Kohoutek

Ministr: František Jaška

29. 9. 1969-9. 12. 1971

Předseda vlády: Josef Kempný; od 28. 1. 1970 Josef Korčák

Místopředsedové vlády: Ladislav Adamec; Antonín Červinka do 4. 1. 1971 (od 3. 1. 1971

předseda České plánovací komise) a ministr plánování Stanislav Rázl

Ministr

financí: Leopold Lér

práce a sociálních věcí: Emilian Hamerník

výstavby a techniky: Karel Löbl

školství: Jaromír Hrbek; od 8. 7. 1971 Josef Havlín

kultury: Miloslav Brůžek

zdravotnictví: Vladislav Vlček; od 11. 2. 1971 Jaroslav Prokopec

spravedlnosti: Jan Němec

vnitra: Josef Grösser; od 23. 10. 1970 Josef Jung

průmyslu: Josef Šimon; od 3. 1. 1971 Oldřich Svačina

stavebnictví: František Toman; od 16. 4. 1970 František Šrámek

zemědělství a výživy: Josef Černý; od 11. 2. 1971 Václav Svoboda

lesního a vodního hospodářství: Ladislav Hruzík

dopravy: Josef Starý do 3. 1. 1971

pošt a telekomunikací: Růžena Urbánková do 3. 1. 1971

obchodu: Štěpán Horník

Místopředseda vlády pověřený řízením ministerstva pro mládež a tělesnou výchovu až do nové organizační úpravy resortu (do 16. 4. 1970): Antonín Červinka

Ministr: od 11. 2. 1971 Antonín Pospíšil

- předseda Výboru lidové kontroly: od 3. 1. 1971 Josef Machačka

9. 12. 1971-4. 11. 1976

Předseda vlády: Josef Korčák

Místopředsedové vlády: Štěpán Horník; Ladislav Adamec a předseda České plánovací komise Stanislav Rázl

Ministr

financí: Leopold Lér; od 17. 12. 1973 Jaroslav Tlapák

práce a sociálních věcí: Emilian Hamerník

výstavby a techniky: Karel Löbl

průmyslu: Oldřich Svačina

stavebnictví: František Šrámek

zemědělství a výživy: Josef Nágr; od 15. 9. 1976 Miroslav Petřík

lesního a vodního hospodářství: Ladislav Hruzík

obchodu: Josef Trávníček

vnitřní: Josef Jung

spravedlnosti: Jan Němec

školy: Josef Havlín; od 8. 10. 1975 Milan Vondruška

kultury: Miloslav Brůžek, od 8. 5. 1973 Milan Klusák

zdravotnictví: Jaroslav Prokopec

- předseda Výboru lidové kontroly: Josef Machačka; od 3. 11. 1972 Vlastimil Svoboda

Ministr: Rostislav Petera

4. 11. 1976-18. 6. 1981

Předseda vlády: Josef Korčák

Místopředsedové vlády: Ladislav Adamec; Štěpán Horník a předseda České plánovací komise Stanislav Rázl

Ministr

financí: Jaroslav Tlapák

kultury: Milan Klusák

lesního a vodního hospodářství: Ladislav Hruzík

obchodu: Antonín Jakubík

práce a sociálních věcí: Emilian Hamerník

průmyslu: Oldřich Svačina; od 19. 5. 1978 Bohumil Urban

stavebnictví: Karel Polák

spravedlnosti: Jan Němec

školy: Milan Vondruška

vnitřní: Josef Jung

výstavby a techniky: František Šrámek

zdravotnictví: Jaroslav Prokopec

zemědělství a výživy: Miroslav Petřík

- předseda Výboru lidové kontroly: Vlastimil Svoboda

Ministr: Rostislav Petera; od 13. 10. 1980 František Toman; Karel Löbl

18. 6. 1981-18. 6. 1986

Předseda vlády: Josef Korčák

Místopředsedové vlády: Ladislav Adamec; Stanislav Rázl (do 20. 6. 1983 i předseda České plánovací komise); Zdeněk Zúška do 17. 12. 1982; od 20. 6. 1983 František Šrámek; od 20.

6. 1983 Zdeněk Krč (zároveň předseda České plánovací komise)

Ministr

financí: Jaroslav Tlapák

kultury: Milan Klusák
lesního a vodního hospodářství: Ladislav Hruzík do 12. 4. 1982; od 27. 4. 1982 František Kalina
obchodu: Antonín Jakubík
práce a sociálních věcí: Emilian Hamerník
průmyslu: Miroslav Kapoun
spravedlnosti: Antonín Kašpar
stavebnictví: Karel Polák
školství: Milan Vondruška
vnitřní: Josef Jung
výstavby a techniky: František Šrámek, od 20. 6. 1983 pověřen řízením (ministerstvo zrušeno k 31. 10. 1983)
zdravotnictví: Jaroslav Prokopec
zemědělství a výživy: Miroslav Toman; od 20. 6. 1983 Vladislav Třeška
- předseda Výboru lidové kontroly ČSR: Vlastimil Svoboda
- předseda České komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj: od 1. 11. 1983 František Šrámek
Ministr: Karel Löbl, František Toman do 20. 9. 1981; od 17. 12. 1981 Ladislav Kopřiva 18. 6. 1986-29. 6. 1990 (od 6. 3. 1990 vláda České republiky)
Předseda vlády: Josef Korčák do 20. 3. 1987; od 20. 3. 1987 Ladislav Adamec; od 12. 10. 1988 do 6. 2. 1990 František Pitra; Petr Pithart
Místopředsedové vlády: Ladislav Adamec do 20. 3. 1987; Zdeněk Krč do 21. 12. 1987; Jaroslav Tlapák do 5. 12. 1989; František Šrámek; od 21. 12. 1987 Bohumil Urban; od 20. 3. 1987 do 21. 4. 1988 Zdeněk Horčík; od 8. 5. 1987 do 21. 4. 1988 Rudolf Hegenbart; od 12. 10. 1988 do 6. 2. 1990 Miroslav Toman; od 5. 12. 1989 Petr Mišoň; od 5. 12. 1989 Antonín Baudyš; od 6. 2. 1990 František Vlasák; od 6. 2. 1990 Antonín Hrazdír - první místopředseda vlády
Ministr
financí: Jiří Nikodým (od 21. 4. 1988 financí, cen a mezd)
práce a sociálních věcí: Naša Baumruková do 21. 4. 1988
školství: Milan Vondruška do 8. 5. 1987; od 8. 5. 1987 Karel Juliš (od 21. 4. 1988 školství, mládeže a tělovýchovy); Jana Synková do 5. 12. 1989; Milan Adam
kultury: Milan Klusák do 21. 4. 1988; Milan Kymlička do 5. 12. 1989; Milan Lukeš
zdravotnictví: Jaroslav Prokopec do 5. 12. 1989 (od 21. 4. 1988 zdravotnictví a sociálních věcí); od 5. 12. 1989 Pavel Klener
spravedlnosti: Antonín Kašpar do 5. 12. 1989; Dagmar Burešová
vnitřní: Josef Jung do 21. 4. 1988; Václav Jireček (vnitřní a životního prostředí, do 5. 12. 1989); Antonín Hrazdír
průmyslu: Petr Hojer
výstavby a stavebnictví: Karel Polák do 8. 5. 1987; Jaroslav Vávra do 5. 12. 1989; Ludvík Motyčka
zemědělství a výživy: Ondřej Vaněk do 5. 12. 1989; Jan Vodehnal
lesního a vodního hospodářství: František Kalina; od 12. 10. 1988 Jaroslav Boček
obchodu a cestovního ruchu: Josef Ráb do 28. 3. 1989; Karel Erbes do 5. 12. 1989; Vlasta Štěpová
- předseda Výboru lidové kontroly: Jan Motl do 5. 12. 1989; Stanislav Kukrál do 6. 2. 1990; Jitka Zetková

- předseda České plánovací komise: Zdeněk Krč; od 21. 12. 1987 do 21. 4. 1988 Bohumil Urban
- předseda České komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj: František Šrámek do 8. 5. 1987; Rudolf Hegenbart do 21. 4. 1988
- Ministr: Karel Löbl do 5. 12. 1989; Vladimír Šimek; od 12. 10. 1988 do 5. 12. 1989 Erich Sýkora; od 21. 4. 1988 do 5. 12. 1989 Jan Motl; od 5. 12. 1989 Bedřich Moldan

VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

29. 6. 1990-2. 7. 1992

Předseda vlády: Petr Pithart

Místopředsedové vlády: František Vlasák; Antonín Baudyš; Milan Lukeš

Ministr

financí: Karel Špaček

školství, mládeže a tělovýchovy: Petr Vopěnka

kultury: Milan Uhde

zdravotnictví: Martin Bojar

práce a sociálních věcí: Milan Horálek

výstavby a stavebnictví (zrušeno k 31. 12. 1990): Ludvík Motyčka

obchodu a cestovního ruchu: Vlasta Štěpová

životního prostředí: Bedřich Moldan, odvolán 24. 1. 1991; Ivan Dejmal

spravedlnosti: Leon Richter, 2. 1. 1992 rezignoval; od 24. 1. 1992 Jiří Novák

vnitřní: Tomáš Hradílek do 14. 11. 1990; Tomáš Sokol

průmyslu: Jan Vrba

zemědělství a výživy: Bohumil Kubát

- předseda Výboru lidové kontroly: Bohumil Tichý, od 20. 6. 1991 ministerstvo kontroly - Igor Němec

Ministr: Karel Dyba (budoucího resortu pro hospodářskou politiku a rozvoj); Miroslav Grégr (budoucího resortu strojírenství a elektrotechniky, zrušeno 31. 12. 1990); Jaroslav Šabata (pro komunikaci s federální a slovenskou vládou a zahraniční styky); Tomáš Ježek (budoucího úřadu správy národního majetku a jeho privatizaci)

2. 7. 1992-4. 7. 1996 (od 1. 1. 1993 samostatné České republiky)

Předseda vlády: Václav Klaus

Místopředsedové vlády: Jan Kalvoda; Ivan Kočárník; Josef Lux

Ministr

mezinárodních vztahů: Josef Zieleniec (od 1. 1. 1993 ministerstvo zahraničí)

financí: Ivan Kočárník

obraně: od 30. 1. 1993 do 21. 9. 1994 Antonín Baudyš; Vilém Holáň

vnitřní: Jan Ruml

zemědělství: Josef Lux

průmyslu, obchodu a cestovního ruchu (od 31. 10. 1992 průmyslu a obchodu): Vladimír Dlouhý

spravedlnosti: Jiří Novák

dopravy: od 30. 1. 1993 do 10. 10. 1995 Jan Stráský; Vladimír Budínský

školství, mládeže a tělovýchovy: Petr Piňha, 27. 4. 1994 podal demisi; od 2. 5. 1994 Ivan Pilip

kultury: Jindřich Kabát, 17. 1. 1994 podal demisi; od 19. 1. 1994 Pavel Tigrid

zdravotnictví: Petr Lom, 22. 6. 1993 odvolán; Luděk Rubáš, 10. 10. 1995 odvolán; Jan Stráský

životního prostředí: František Benda

práce a sociálních věcí: Jindřich Vodička

státní kontroly: Igor Němec (30. 6. 1993 zrušeno)

pro hospodářskou politiku a rozvoj: Karel Dyba (31. 10. 1992 zrušeno, zřízeno Ministerstvo hospodářství)

pro správu národního majetku a jeho privatizaci: Jan Skalický (zrušeno 1. 7. 1996)
pro hospodářskou soutěž: od 31. 10. 1992 Stanislav Bělehrádek
Ministr: Stanislav Bělehrádek do 30. 10. 1992; od 1. 7. 1993 Igor Němec

4. 7. 1996-2. 1. 1998

Předseda vlády: Václav Klaus (demise 30. 11. 1997)

Místopředsedové vlády: Jan Kalvoda, 17. 12. 1996 podal demisi; Ivan Kočárník, 24. 5. 1997 podal demisi; Josef Lux; Josef Zieleniec, 23. 10. 1997 podal demisi

Ministr

zahraničí: Josef Zieleniec, 23. 10. 1997 podal demisi; od 8. 11. 1997 Jaroslav Šedivý

financí: Ivan Kočárník, 24. 5. 1997 podal demisi; od 2. 6. 1997 Ivan Pilip

obrany: Miloslav Výborný

vnitřní: Jan Ruml, 3. 9. 1997 rezignoval; od 8. 11. 1997 Jindřich Vodička

zemědělství: Josef Lux

průmyslu a obchodu: Vladimír Dlouhý, 24. 5. 1997 podal demisi; Karel Kühnl

spravedlnosti: Jan Kalvoda, 17. 12. 1996 podal demisi; od 7. 1. 1997 Vlasta Parkanová

dopravy: Martin Říman

školy, mládeže a tělovýchovy: Ivan Pilip do 2. 6. 1997; Jiří Gruša

kultury: Jaromír Talíř

zdravotnictví: Jan Stráský

životního prostředí: Jiří Skalický

práce a sociálních věcí: Jindřich Vodička do 8. 11. 1997; Stanislav Volák

hospodářství: Jaromír Schneider (v říjnu 1996 změněno na Ministerstvo pro místní rozvoj), 9. 4. 1997 podal demisi; od 12. 5. 1997 Tomáš Kvapil

vlády: Pavel Bratinka

2. 1. 1998-22. 7. 1998

Předseda vlády: Josef Tošovský

Místopředsedové vlády: Josef Lux; Jiří Skalický, 20. 2. 1998 podal demisi; Jaroslav Šedivý

Ministr

zahraničí: Jaroslav Šedivý

financí: Ivan Pilip

obrany: Michal Lobkowicz

vnitřní: Cyril Svoboda

zemědělství: Josef Lux

průmyslu a obchodu: Karel Kühnl

spravedlnosti: Vlasta Parkanová

dopravy a spojů: Petr Moos

školy, mládeže a tělovýchovy: Jan Sokol

kultury: Martin Stropnický

zdravotnictví: Zuzana Roithová

životního prostředí: Jiří Skalický, 20. 2. 1998 podal demisi; od 27. 2. 1998 Martin Bursík

práce a sociálních věcí: Stanislav Volák

pro místní rozvoj: Jan Černý

bez portfeje a předseda Legislativní rady vlády: Miloslav Výborný

bez portfeje a mluvčí vlády: Vladimír Mlynář

22. 7. 1998-

Předseda vlády: Miloš Zeman

Místopředsedové vlády: Pavel Mertlík (pro hospodářskou politiku, od 21. 7. 1999 i ministr financí); Pavel Rychetský (pro legislativu); Vladimír Špidla; Egon Lánský (pro zahraniční politiku)

Ministr

zahraničí: Jan Kavan

financí: Ivo Svoboda, 20. 7. 1999 odvolán, od 21. 7. 1999 Pavel Mertlík

obrany: Vladimír Vetchý

vnitřní: Václav Grulich

zemědělství: Jan Fencel

průmyslu a obchodu: Miroslav Grégr

spravedlnosti: Otakar Motejl

dopravy: Antonín Peltrám

školy, mládeže a tělovýchovy: Eduard Zeman

kultury: Pavel Dostál

zdravotnictví: Ivan David

životního prostředí: Miloš Kužvart

práce a sociálních věcí: Vladimír Špidla

pro místní rozvoj: Jaromír Císař

bez portfeje: Jaroslav Bašta

Přehled církevních představitelů

PRAŽSKÉ BISKUPSTVÍ A ARCIBISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

Dětmar (Thietmar) 973-982
sv. Vojtěch (Adalbert) 982-996
Kristián 996
Thiddag 998-1017
Ekkehard 1017-1023
Hizzo 1023-1030
Šebíř (Severus) 1030-1067
Jaromír (Gebehard) 1068-1089
Kosmas 1090-1098
Heřman 1099-1122
Menhart 1122-1134
Jan I. 1134-1139
Silvestr 1139-1140 (zřekl se úřadu)
Otto 1140-1148
Daniel I. 1148-1167
Gotpold 1168
Fridrich 1168-1179
Valentin (Vališ) 1179-1182
Jindřich Břetislav 1182-1197
Daniel II. (Milík) 1197-1214
Ondřej 1214-1224
Pelhřim (Peregrin) 1224-1225 (zřekl se úřadu)
Budislav (Budivoj) 1225-1226
Jan II. 1226-1236
Bernard 1236-1240
Mikuláš z Riesenburka 1240-1258
Jan III. z Dražic 1258-1278
Tobiáš z Bechyně 1278-1296
Řehoř Zajíc z Valdeka 1296-1301
Jan IV. z Dražic 1301-1343
Arnošt z Pardubic 1343-1344

ARCIBISKUPOVÉ

Arnošt z Pardubic 1344-1364 (arcibiskupem od r. 1344)
Jan Očko z Vlašimi 1364-1379 (zřekl se úřadu), kardinál
Jan z Jenštejna 1379-1396 (zřekl se úřadu)
Volfram (Olbram) ze Škvorce 1396-1402
Zbyněk Zajíc z Hazmburka 1403-1411
Albík z Uničova Zikmund 1411-1412 (zřekl se úřadu)
Konrád z Vechty 1413-1421
1421-1561 sedisvakance
Jan Rokycana 1435-1471 (stranou podobojí zvolený arcibiskup; nepotvrzen církví)
Antonín Brus z Mohelnice 1561-1580

Martin Medek z Mohelnice 1581-1590
Zbyněk II. Berka z Dubé 1592-1606
Karel hrabě z Lamberka 1607-1612
Jan III. Lohelius 1612-1622
Arnošt Albrecht hrabě z Harrachu 1623-1667
Jan Vilém hrabě Libštejnský z Kolovrat 1667-1668
Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka 1669-1675
Jan Fridrich hrabě z Valdštejna 1675-1694
Jan Josef hrabě Breuner 1695-1710
Ferdinand hrabě Khuenburg 1713-1731
Daniel Josef Mayer z Mayernu 1732-1733
Jan Adam hrabě Vratislav z Mitrovic 1733
Jan Mauric Gustav hrabě z Manderscheidu 1733-1763
Antonín Petr hrabě Příchovský z Příchovic 1764-1793
Vilém Florentin kníže Salm 1793-1810
Václav Leopold Chlumčanský z Přestavlk 1815-1830
Alois Josef hrabě Krakovský z Kolovrat 1831-1833
Ondřej Alois hrabě Ankvic 1834-1838
Alois Josef svobodný pán Schrenk 1838-1849
Bedřich Josef kníže ze Schwarzenberka 1849-1885
František hrabě Schönborn 1885-1899
Lev Skrbenský z Hříště 1899-1916 (přešel do Olomouce)
Paul de Huyn 1916-1919 (odešel z úřadu)
František Kordač 1919-1931 (zřekl se úřadu)
Karel Kašpar 1931-1941
1941-1946 neobsazeno
Josef Beran 1946-1969 (od r. 1950 vedl arcidiecézi kapitulní vikář,
od r. 1965 apoštolský administrátor)
1969-1977 neobsazeno
František Tomášek 1977-1991
Miloslav Vlk od 1991

OLOMOUCKÉ BISKUPSTVÍ A ARCIBISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

Jan I. 1063-1085
Vezel 1088-1091
Ondřej I. 1091-1096
Petr I. (?)1097-1104
Jan II. 1104-1126
Jindřich Zdík 1126-1150
Jan III. 1150-1157
Jan IV. 1157-1172
Dětleb (?)1172-1181
Pelhřim 1181-1186
Kaim 1186-1194
Engelbert 1194-1199

Bavor (Jan V.) 1199-1201
Robert 1201-1240 (sesazen)
Vilém (protibiskup) 1240-1245 (zřekl se úřadu)
Konrád z Freibergu 1240-1247
Bruno ze Schauenburka 1245-1281
Dětrich 1281-1302
Jan VI. z Valdštejna 1302-1311
Petr II. 1311-1316
Konrád I. 1316-1326
Jindřich Berka z Dubé 1326-1333
Jan VII. (Volek) 1334-1351
Jan VIII. Očko z Vlašimi 1351-1364 (přešel do Prahy jako arcibiskup)
Jan IX. ze Středy 1364-1380
Petr III. "Jelito", arcibiskup magdeburský, 1381-1387
Jan X. Soběslav 1387 (syn markraběte Jana Jindřicha, odešel do funkce patriarchy aquilejského)
Mikuláš z Riesenburka 1388-1397
Jan X. "Mráz" 1397-1403
Ladislav (Lacek) z Kravař 1402-1408
Konrád II. z Vechty 1408-1413 (odešel do Prahy jako arcibiskup)
Václav Králík z Buřenic 1413-1416
Jan XII. Železný 1416-1430
Konrád III. ze Zvole 1430-1434
Pavel z Miličina 1434-1450
Jan XIII. 1450-1454
Bohuslav ze Zvole 1454-1457
Protáz (Protas) Černoohorský z Boskovic 1458-1484
Jan Filipec z Prus 1484
Jan XIV. Vitic 1478-1489 (administrátor, odešel jako biskup do Vesprému)
Jan XV. Borgia 1493-1497 (administrátor, vzdal se úřadu)
Stanislav I. Thurzo 1496-1540
Bernard Zoubek ze Zdětína 1540-1541
Jan XVI. Dubravius 1541-1553
Marek Khuen z Olomouce 1553-1565
Vilém Prusinovský z Víckova 1565-1572
Jan XVII. Grodecký 1572-1574
Tomáš Albín z Helfenburka 1574-1575
Jan XVIII. 1576-1578
Stanislav II. Pavlovský 1579-1598
František z Dietrichštejna 1599-1636
Jan XIX. Arnošt z Plattenštejna 1636-1637
Leopold I. Vilém, arcivévoda rakouský 1637-1662
Karel I. Josef, arcivévoda 1663-1664
Karel II. z Lichtenštejna 1664-1695
Karel III. vévoda lotrinský 1695-1710 (odešel jako arcibiskup do Trevíru)
Wolfgang hrabě Schrattenbach 1711-1738
Jakub Arnošt z Lichtenštejna 1738-1745 (odešel jako arcibiskup do Salcburku)

Ferdinand Julius hrabě Troyer 1745-1758
Leopold II. Fridrich hrabě z Egkhu 1758-1760
Maxmilián hrabě z Hamiltonu 1761-1776

ARCIBISKUPOVÉ

Antonín Theodor hrabě Colloredo- -Waldsee 1777-1811
Maria Tadeáš hrabě Trauttmansdorff 1811-1819
Rudolf Jan, arcivévoda 1819-1831
Ferdinand Maria hrabě Chotek 1831-1836
Maxmilián Josef svobodný pán Sommerau-Beckh 1836-1853
Bedřich z Fürstenberka 1853-1892
Theodor Kohn 1892-1904 (vzdal se úřadu)
František Saleský Bauer 1904-1915
Lev Skrbenský z Hříště 1916-1920 (vzdal se úřadu)
Antonín Cyril Stojan 1921-1923
Leopold Prečan 1923-1947
Josef Karel Matocha 1948-1961
Josef Vrána, biskup a apoštolský administrátor 1973-1987
František Vaňák 1990-1991
Jan Graubner od 1992

BRNĚNSKÉ BISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

Matyáš František hrabě Chorinský 1777-1786
Jan Křtitel Lachenbauer 1786-1799
Vincenc Josef hrabě Schrattenbach 1799-1816
Václav Urban rytíř Stuffer 1816-1831
František Antonín Gindl 1831-1841
Antonín Arnošt hrabě Schaffgotsche 1841-1870
Karel Nöttig 1870-1882
František Saleský Bauer 1882-1904
Pavel hrabě Huyn 1904-1916
Norbert Jan Nepomucký Klein 1916-1926
Josef Kupka 1926-1941
Karel Skoupý 1946-1972
Vojtěch Cikrle od 1990

ČESKOBUDĚJOVICKÉ BISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

Jan Prokop ze Schaffgotsche 1785-1813
Arnošt Konstantin Růžička 1815-1845
Josef Ondřej Lindauer 1845-1850
Jan Valerian Jirsík 1851-1883
František de Paula hrabě Schönborn 1883-1885
Martin Josef Říha 1885-1907

Josef Antonín Hůlka 1907-1920
Šimon Bárta 1920-1940
Josef Hlouch 1947-1972
Miloslav Vlk 1990-1991
Antonín Liška od 1991

KRÁLOVÉHRADECKÉ BISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

Matouš Ferdinand Sobek (Zoubek) z Bílenberka 1664-1668
Jan Bedřich hrabě z Valdštejna 1668-1676
Jan František Kryštof z Talmberka 1676-1698
Bohumír Kapoun ze Svojkova 1699-1701
Tobiáš Jan Becker 1701-1710
Jan Adam hrabě Vratislav z Mitrovic 1711-1721
Václav František Košín 1721-1731
Mořic Adolf Karel Saský 1731-1733
Jan Josef hrabě Vratislav z Mitrovic 1733-1753
Antonín Petr hrabě Příchovský z Příchovic 1753-1763
Heřman Hannibal hrabě Blümegen 1763-1774
Jan Ondřej Kayser z Kaysernu 1775-1776
Josef Adam Arco 1776-1780
Jan Leopold z Haye 1780-1794
Maria Tadeáš z Trauttmansdorffu 1794-1811
Alois Josef hrabě Krakovský z Kolovrat 1812-1830
Karel Boromejský Hanl z Kirchtreu 1831-1874
Josef Jan Hais 1875-1892
Eduard Jan Brynych 1893-1902
Josef Doubrava 1903-1921
Karel Kašpar 1921-1931
Mořic Pícha 1931-1956
Karel Otčenášek od 1989

LITOMĚŘICKÉ BISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

Maxmilián Rudolf Schleinitz 1655-1675
Jaroslav František Ignác ze Šternberka 1676-1709
Hugo František z Königsegg 1711-1720
Jan Adam hrabě Vratislav z Mitrovic 1721-1733
Mořic Adolf Karel Saský 1733-1759
Emanuel Arnošt z Valdštejna 1760-1789
Ferdinand Kindermann ze Schulsteinu 1790-1801
Václav Leopold Chlumčanský rytíř z Přestavlk a Chlumčan 1802-1815
Josef František Hurdálek 1815-1823
Vincenc Eduard Milde 1823-1832

Augustin Bartoloměj Hille 1832-1865
Augustin Pavel Wahala 1866-1877
Antonín Ludvík Frind 1879-1881
Emanuel Jan Schöbel 1882-1909
Josef Gross 1910-1931
Antonín Alois Weber 1931-1947
Štěpán Trochta 1947-1974, kardinál
Josef Koukl od 1989

LITOMYŠLSKÉ BISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

Jan I. 1344-1353
Jan II. ze Středy 1353-1363
Mikuláš 1364
Albrecht Aleš ze Šternberka 1364-1368
Petr Jelito 1368-1371
Albrecht Aleš ze Šternberka 1371-1380
Jan III. Soběslav 1380-1387
Jan IV. Železný 1387-1391
Jan V. Bucek z Prahy 1392-1420
Aleš z Březí 1420-1442
Matěj Beneš, svitavský převor 1443-1446
Eliáš, jindřichohradecký farář 1462
Jan VI. "Bavor" 1474

OSTRAVSKO - OPAVSKÉ BISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

František Václav Lobkowicz od 1996

PLZEŇSKÉ BISKUPSTVÍ

BISKUPOVÉ

František Radkovský od 1993

Seznam použité a doporučené literatury

- Ajšman, J.: Čeští králové, život a vláda (1198-1918), Plzeň 1994.
Atlas československých dějin, Praha 1965.
Augusta, P.-Honzák, F.: Československo 1918-1938, Praha 1992.
Augusta, P.-Honzák, F.: Československo 1938-1945, Praha 1995.
Bakala, J. a kol.: Slezsko, Opava 1992.
Bartoš, F. M.: České dějiny, II/6-8, Praha 1947-1966.
Bartoš, J.-Kovářová, S.: Dějepis. České dějiny v datech, Olomouc 1994.
Bartoš, J.-Kovářová, S.-Trapl, M.: Osobnosti českých dějin, Olomouc 1995.
Bartoš, J.-Trapl, M.: Československo 1918-1938. Fakta, materiály, realie, Olomouc 1991.
Baum, W.: Císař Zikmund. Kostnice, Hus a války proti Turkům, Praha 1996.
Beneš, E.: Mnichovské dny, Praha 1968.
Beneš, E.: Paměti, Praha 1948.
Beneš, E.: Šest let exilu a druhé světové války, Praha 1946.
Beránková, M.-Malec, K.: Dějiny české žurnalistiky do roku 1945, Praha 1976.
Beranová, M.: Slované, Praha 1988.
Bígl, Z.: České země za posledních Přemyslovců, Praha 1993.
Bílek, J.-Kaplan, K.: Pomocné technické prapory 1950-1954; Tábory nucené práce v Československu v letech 1948-1954, Praha 1992.
Blažiček, O. I.-Kropáček, J.: Slovník pojmů z dějin umění, Praha 1991.
Bobíková, L.-Šouša, J.: Parlament, kolbiště národů a národností, Praha 1992.
Boháč, Z.: České země a Lužice, Tišnov 1993.
Borák, M.-Janák, D.: Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954, Ostrava 1996.
Borkovský, I. a kol.: Dějiny Prahy, Praha 1964.
César, J.-Černý, B.: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1939, I-II, Praha 1962.
Čapka, F.-Dokulil, M.-Vaculík, J.: Vybrané kapitoly z nejnovějších československých dějin, I, II, Brno 1991, 1993.
Čechura, J.-Hlavačka, M.-Maur, E.: Ženy a milenky českých králů, Praha 1995.
Černý, V.: Paměti I, II, Praha 1992.
Československá vlastivěda II, Dějiny 1-2, Praha 1963, 1969.
Československé dějiny v datech, Praha 1986.
Československo roku 1968, Praha 1993.
Československý biografický slovník, Praha 1992.
Československý hudební slovník, I-II, Praha 1963, 1965.
Český antifašismus a odboj, Praha 1988.
Češi, Němci, odsun, Praha 1990.
Čornej, P. a kol.: Dějiny zemí Koruny české, I., II. díl, Praha 1992, 1993.
Čornej, P.: Panovníci českých zemí, Praha 1992.
Čornej, P.-Bělina, P.: Slavné bitvy naší historie, Praha 1993.
Dějiny Československa do roku 1648, I, Praha 1990.
Dějiny Československa do roku 1918, II, Praha 1990.
Dějiny Československa v datech, Praha 1968.
Denis, E.: Čechy po Bílé hoře, I-II, Praha 1904, 1905.
Denis, E.: Konec samostatnosti české, Praha 1893.
Deyl, Z.: Sociální vývoj Československa 1918-1938, Praha 1985.

Dratina, P.: Československo můj osud, II, Toronto 1982.

Durdík, T.: Encyklopedie českých hradů, Praha 1995.

Dvořák, R.: Dějiny Markrabství moravského, I-II, Brno 1906.

Dvořáková, Z.: Z letopisů třetího odboje, Praha 1992.

Efmertová, M.: České země 1848-1918, Praha 1995.

Encyklopedie českého výtvarného umění, Praha 1975.

Fiala, Z.: Předhusitské Čechy 1310-1419, Praha 1968.

Fiala, Z.: Přemyslovské Čechy 995-1310, Praha 1975.

Frajdl, J.: České dějiny v datech, Pardubice 1991.

Frinta, A.: Lužičtí Srbové a jejich písemnictví, Praha 1955.

Galandauer, J.-Honzík, M.: Osud trůnu habsburského, Praha 1983.

Galandauer, J.: Vznik Československé republiky 1918, Praha 1988.

Graus, F.: Dějiny venkovského lidu, I-II, Praha 1953, 1957.

Grobelný, A.: K otázkám Slezska, Ostrava 1956.

Grobelný, A. a kol.: Ostravsko do roku 1848, Ostrava 1968.

Halada, J.: Lexikon české šlechty, 1-2, Praha 1993.

Harna, J. a kol.: Politický systém a státní politika v prvních letech existence Československé republiky, Praha 1990.

Harna, J.: První Československá republika - pokus o demokracii ve střední Evropě, Praha 1990.

Harna, J.-Kamenec, I.: Na společné cestě, Praha 1988.

Havlík, L.: Moravské letopisy. Dějiny Moravy v datech, Brno 1993.

Havlík, L.: Velká Morava a středoevropští Slované, Praha 1964.

Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí, Praha 1990.

Herout, J.: Praha deseti staletími, Praha 1972.

Herout, J.: Naše stavební památky, Praha 1975.

Hoffmann, F.: České město ve středověku, Praha 1994.

Hora-Hořejš, P.: Toulky českou minulostí, 1-5, Praha 1985-1996.

Hosák, L.-Nevřiva, O.: Chronologické tabulky k československým dějinám do r. 1948, Praha 1967.

Husa, V.: Československé dějiny, Praha 1982.

Husa, V.: Dějiny Československa, Praha 1961.

Ilustrovaný encyklopedický slovník, I-III, Praha 1980-1982.

Janáček, J.: České dějiny, I/1, Praha 1971.

Janáček, J.: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963.

Janáček, J.: Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987.

Janáček, J.: Valdštejn a jeho doba, Praha 1978.

Janáček, J.-Louda, J.: České erby, Praha 1988.

Janák, J.: Dějiny správy v českých zemích v letech 1848-1919 se soupisy pramenů a literatury, Praha 1987.

Janák, J.-Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989.

Jirásko, L.: Církevní řády a kongregace v zemích českých, Praha 1991.

Jožák, J. a kol.: Za obranu státu Čechů a Slováků, Praha 1992.

Kadlec, V.: Podivné konce našich prezidentů, Hradec Králové 1991.

Kadlec, J.: Přehled českých církevních dějin 1, 2, Praha 1991.

Kadlecová, M. a kol.: Československé dějiny státu a práva (1918-1945), Brno 1991.

Kalista, Z.: Stručné dějiny československé, Praha 1992.

Kaplan, K.: Československo v letech 1945-1969 (1., 2., 3., 4. část), Praha 1991, 1992, 1993.

Kaplan, K.: Pravda o Československu 1945-1948, Praha 1990.

Kaplan, K.: Nekrvavá revoluce, Praha 1993.

Kaplan, K.: Stát a církev v Československu 1948-54, Praha 1994.

Kavka, F.: Bílá hora a české dějiny, Praha 1962.

Kavka, F.: Dějiny Československa do roku 1437, Praha 1971.

Kavka, F.: Příručka k dějinám Československa do r. 1648, Praha 1963.

Kavka, F.: Vláda Karla IV. za jeho císařství, I., II., Praha 1993.

Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918, Praha 1993.

Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století, Praha 1994.

Kettner, P.-Jedlička, I. M.: Proč zemřel Jan Masaryk?, Praha 1990.

Klíma, A.: Čechy v období temna, Praha 1958.

Klíma, A.: Manufakturní období v Čechách, Praha 1955.

Klíma, A.: Příručka k dějinám Československa v l. 1638-1848, Praha 1963.

Klíma, A.: Revoluce 1848 v českých zemích, Praha 1975.

Klučina, P.: České země v době husitské, Praha 1994.

Klučina, P.: České země za Jiřího z Poděbrad a Jagellovců, Praha 1994.

Kočí, J.: České národní obrození, Praha 1978.

Kokošková, Z.-Kokoška, S.: Obroda - Klub za socialistickou přestavbu. Dokumenty, Praha 1996.

Konečný, Z.-Mainuš, F.: Stopami minulosti, Brno 1979.

Kořalka, J.: Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914, Praha 1994.

Koudelková, J.: Naše dějiny v datech, Praha 1987.

Králíková, M.-Nečesaný, J.-Spěváček, V.: Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích, Praha 1977.

Kratochvíl, A.: Žaluji, 1-3, Praha 1990.

Kratochvíl, M. V.: Českou minulostí, Praha 1961.

Krofta, K.: Dějiny československé, Praha 1946.

Kronika 1992, 1993, Praha 1993, 1994.

Kroupa, V. a kol.: Stručný slovník protifašistického boje českého lidu, Praha 1983.

Křen, J.: Do emigrace, Praha 1963.

Křen, J.: Konfliktní společenství (Češi a Němci 1780-1918), Praha 1990.

Křen, J.: V emigraci, Praha 1969.

Kubů, N.: České země v době renesance, Praha 1994.

Kural, V. a kol.: Československo roku 1968, 1., 2., Praha 1993.

Kutnar, F.: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, I-II, Praha 1973, 1977.

Kvaček, R.: Předehra k tragédii, Praha 1980.

Laštovička, B.: V Londýně za války, Praha 1978.

Lněničková, J.: České země v době baroka, Praha 1994.

Lněničková, J.: České země v době osvícenství, Praha 1995.

Lněničková, J.: České země v době obrození, Praha 1995.

Lom, F.: Přehled dějin zemědělské výroby v českých zemích, Praha 1972.

Louda, J.-Janáček, J.: České erby, Praha 1974.

Macek, J.: Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526), Praha 1992.

Malá československá encyklopedie, I.-VI., Praha 1984-1987.

Malá, I. a kol.: Český lid v boji proti fašismu, Praha 1975.

Malý, K.-Sivák, F.: Dějiny státu a práva v Československu, I (do r. 1918), Praha 1988.

Mandelová, H.: České země v pravěku, Praha 1997.

Mandelová, H.: Na úsvitu českých dějin, Praha 1993.

Mandelová, H.: České země za vlády Lucemburků, Praha 1993.

Masaryk, J.: Volá Londýn, Praha 1946.

Matějka, F.: Švédové na Moravě za třicetileté války, in: Časopis Moravského muzea, Brno 1988, s. 127-161.

Maur, E.: Československé dějiny 1648-1781, Praha 1976.

Medek, V.: Cesta české a moravské církve staletími, Praha 1982.

Měchýř, J.: Slovensko v Československu (slovensko-české vztahy 1918-1991), Praha 1991.

Mencl, V. a kol.: Československo roku 1968 (1., 2. díl), Praha 1993.

Mencl, V.-Hájek, M.-Otáhal, M.-Kadlecová, E.: Křižovatky 20. století, Praha 1990.

Míka, A.: Nástin vývoje zemědělské výroby v českých zemích v epoše feudalismu, Praha 1960.

Míka, A.: Stoletý zápas o charakter českého státu 1526-1627, Praha 1974.

Morava v boji proti fašismu 1935-1945, Brno 1985.

Mrázek, O.: Vývoj průmyslu v českých zemích a na Slovensku od manufaktur do roku 1918, Praha 1964.

Naše národní minulost v dokumentech, I-II, Praha 1954-1962.

Novotný, V.: České dějiny, I/1-4, Praha 1912-1937.

Nový, L. a kol.: Dějiny techniky v Československu, Praha 1974.

Nový, R.: Přemyslovský stát 11. a 12. století, Praha 1972.

Olivová, V.: Československo v rozrušené Evropě, Praha 1968.

Olivová, V.: Dějiny Československa 1918-1938, Praha 1992.

Olivová, V.-Kvaček, R.: Dějiny Československa. IV, Praha 1967.

Otáhal, M.: Opozice, moc, společnost (1969-1989). Příspěvek k dějinám □normalizace□, Praha 1994.

Palacký, F.: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, I-V, Praha 1939.

Pavel, J.: Dějiny umění v Československu, Praha 1978.

Pecka, J.: Odsun sovětských vojsk z Československa 1989-1991. Dokumenty, Praha 1996.

Pekař, J.: Dějiny československé, Praha 1991.

Pekař, J.: O smyslu českých dějin, Praha 1990.

Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě, Praha 1993.

Pernes, J.: Československo 1946-1992, Praha 1997.

Peroutka, F.: Budování státu, I-IV, Praha 1933-1937.

Petr, J.: Úvod do politických a kulturních dějin Lužických Srbů, Praha 1963.

Petráň, Z.-Radoměský, P.: Encyklopedie české numismatiky, Praha 1996.

Pleiner, R. a kol.: Pravěké dějiny Čech, Praha 1978.

Podborský, V.: Dějiny pravěku, Brno 1979.

Podborský, V.-Tejral, J.-Valoch, K.: Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská, sv. 3, Brno 1993.

Polišenský, J.: Třicetiletá válka a evropské krize 17. století, Praha 1970.

Polišenský, J.: Třicetiletá válka a český národ, Praha 1960.

Polišenský, J.-Kollmann, J.: Valdštejn. Ani císař, ani král, Praha 1995.

Popiołek, K.: Slaskie dzije, Warszawa-Kraków 1976.

Pošvár, J.: Měna v českých zemích. Od 10. do počátku 20. století, Opava 1962.

Poulík, J. a kol.: Počátky českého státu (sborník), Praha 1973.

Poulík, J.: Velká Morava a počátky československé státnosti, Praha 1985.

Pravda o Slezsku, Opava 1961.
 Právní slovník, I-II, Praha 1972.
 Průcha a kol.: Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století, Praha 1974.
 Přehled československých dějin - Maketa, I, II/1-2, III, Praha 1958-1960.
 Přehled dějin československého odborového hnutí, Praha 1984.
 Příruční slovník naučný, I-IV, Praha 1962-1967.
 Purš, J.: Průmyslová revoluce v českých zemích, Praha 1973.
 Purš, J.-Kropilák, M.: Přehled dějin Československa, I/1,2, Praha 1980, 1982.
 Rádl, E.: Válka Čechů s Němci, Praha 1993.
 Sellner, K.: Čechy a Lužice, Mladá Boleslav 1932.
 Schelle, K.: Vývoj správy na Moravě a ve Slezsku, Brno 1991.
 Sklenář, K.: Památky pravěku na území ČSSR, Praha 1973.
 Slezsko (sborník), Opava 1992.
 Slezsko, český stát a česká kultura, Opava 1946.
 Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1947, Opava 1991.
 Slovník prvního československého odboje 1914-1918, Praha 1993.
 Slovník výtvarných umělců, I-II + doplňky, Praha 1950-1955.
 Spěváček, J.: Karel IV. Život a dílo, Praha 1980.
 Spěváček, J.: Král diplomat, Praha 1982.
 Spěváček, J.: Václav IV. (1361-1419), Praha 1986.
 Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945-47, Praha 1991.
 Stručný slovník protifašistického boje českého lidu, Praha 1983.
 Šimák, J. V.: České dějiny, I/5, Praha 1938.
 Šindelář, B.: Vestfálský mír a česká otázka, Praha 1968.
 Šmahel, F.: Husitská revoluce, I.-IV., Praha 1995.
 Šusta, J.: České dějiny II/1-4, Praha 1935-1948.
 Táborský, E.: Prezident Beneš mezi Západem a Východem, Praha 1993.
 Tobolka, Z.: Politické dějiny československého národa od r. 1848, Praha 1932-1937.
 Tomeš, J.: Slovník k politickým dějinám Československa (1918-1992), Praha 1994.
 Trapl, M.-Konečný, K.: Studijní materiály k novodobým československým dějinám, Olomouc 1990.
 Trojan, R.-Mráz, B.: Malý slovník výtvarného umění, Praha 1990.
 Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců, Praha 1981.
 Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935), Praha 1997.
 Turek, R.: Čechy na úsvitě dějin, Praha 1963.
 Turek, R.: Čechy v raném středověku, Praha 1982.
 Umělecké památky Čech, I-IV, Praha 1977-1982.
 Urban, O.: Česká společnost 1848-1918, Praha 1982.
 Urban, O.: František Josef I., Praha 1991.
 Urbánek, R.: České dějiny, III/1-4, Praha 1915-1962.
 Válka, J.: Česká společnost v 15.-18. století, Praha 1972.
 Válka, J.: Dějiny Moravy, 1-2, Brno 1991, 1994.
 Vaněček, V.: Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Praha 1975.
 Veselý-Prosečský, J.: Československý památník. Historický kalendář, Horní Růžodol 1931.
 Vykoupil, L.: Slovník českých dějin, Brno 1994.
 Wihoda, M.: Kapitoly ze starších českých dějin I, Opava 1991.
 Za obnovu státu Čechů a Slováků 1938-1945, Praha 1992.

Zlámal, B.: Příručka českých církevních dějin, Olomouc 1970.
Žemlička, J.: Přemysl Otakar I., Praha 1992.
Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců, Praha 1986.
Žemlička, J.: Čechy v době knížecí (1034-1198), Praha 1997.